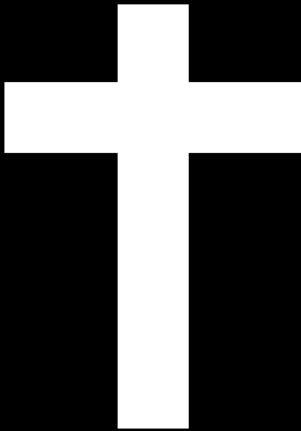

Tutu chaa cha iyo cuenda ra hahnu Jesucristo (El
Nuevo Testamento de nuestro señor Jesucristo)

New Testament in Mixtec, Pinotepa Nacional (MX:mio:Mixtec,
Pinotepa Nacional)

Tutu chaa cha iyo cuenda ra hahnu Jesucristo (El Nuevo Testamento de nuestro señor Jesucristo) New Testament in Mixtec, Pinotepa Nacional (MX:mio:Mixtec, Pinotepa Nacional)

copyright © 1980 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mixtec, Pinotepa Nacional

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Mixteco, Pinotepa Nacional [mio], Mexico

Copyright Information

© 1980, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Mixtec, Pinotepa Nacional

© 1980, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 30 Dec 2021
cfc5bef1-77e6-5d6b-81d1-81d4349b45ba

Contents

TUTU MATEO	1
TUTU MACU	68
TUTU LUCA	111
TUTU JUAAN	181
TUTU HECHO	232
TUTU ROMANO	299
TUTU I CORINTIO	325
TUTU II CORINTIO	350
TUTU GALATA	366
TUTU EFESIO	375
TUTU FILIPENSE	384
TUTU COLOSENSE	390
TUTU I TESALONICENSE	396
TUTU II TESALONICENSE	402
TUTU I TIMOTEO	405
TUTU II TIMOTEO	413
TUTU TITO	418
TUTU FILEMÓN	422
TUTU HEBREO	424
TUTU SANTIAGO	444
TUTU I PEDRO	451
TUTU II PEDRO	459
TUTU I JUAAN	464
TUTU II JUAAN	471
TUTU III JUAAN	472
TUTU JUDA	473
TUTU APOCALISI	475

TUHUN VAHA CHA NI TAA RA CHAHNU MATEO

Tata Cha Vachi Chinu Ra Jesucristo

(Lc. 3.23-38)

¹ Tutu ya ndiso sivi ñivi cuu tata cha vachi chinu ra Jesucristo tiempu chahnu. Ñivi ra chi ra David, ta ñivi ra chi ra Abraham.

² Abraham cuu sutu ra Isaac, ta Isaac can cuu sutu ra Jacob. Jacob can cuu sutu ra Judá chi yani ra.

³ Judá can cuu sutu ra Fare chi ra Zara, ta Tamar cuu sihi ra ta ra. Fare can cuu sutu ra Esrom, ta Esrom can cuu sutu ra Aram.

⁴ Aram can cuu sutu ra Aminadab, ta Aminadab can cuu sutu ra Naasón. Naasón can cuu sutu ra Salmón,

⁵ ta Salmón can cuu sutu ra Booz, ta Rahab cuu sihi ra. Booz can cuu sutu ra Obed, ta Rut cuu sihi ra. Obed can cuu sutu ra Isaí,

⁶ ta Isaí can cuu sutu ra David ra ndaca ñahan chi ñivi Israel. David can cuu ra cuu sutu ra Salomón, ta sihi ra cuu ña ni cuu ñasihi ra Uría.

⁷ Salomón can cuu sutu ra Roboam, ta Roboam can cuu sutu ra Abía. Abía can cuu sutu ra Asa,

⁸ ta Asa can cuu sutu ra Josafat. Josafat can cuu sutu ra Joram, ta Joram can cuu sutu ra Uzía.

⁹ Uzía can cuu sutu ra Jotam, ta Jotam can cuu sutu ra Acáz. Acáz can cuu sutu ra Ezequía,

¹⁰ ta Ezequía can cuu sutu ra Manasee. Manasee can cuu sutu ra Amón, ta Amón can cuu sutu ra Josía.

¹¹ Josía can cuu sutu ra Jeconía chi yani ra quivi cha ni tiin ra iyo ñuhun Babilonia chi ñivi Israel, ta tava ndaa ra ta ra chi ñi nu ñuhun ñi.

¹² Tacan ni queta ñivi Israel ñuhun Babilonia can, ta ni chacao sehe ra Jeconía can, ta Salatiel cha cunani ra. Salatiel can cuu sutu ra Zorobabel,

¹³ ta Zorobabel can cuu sutu ra Abiud. Abiud can cuu sutu ra Eliaquim, ta Eliaquim can cuu sutu ra Azor.

¹⁴ Azor can cuu sutu ra Sadoc, ta Sadoc can cuu sutu ra Aquim. Aquim can cuu sutu ra Eliud,

¹⁵ ta Eliud can cuu sutu ra Eleazar. Eleazar can cuu sutu ra Matán, ta Matán can cuu sutu ra Jacob.

¹⁶ Jacob can cuu sutu ra José ra cuu ii ña María sihi ra Jesucristo.

¹⁷ Cha queta uchi cumi ñivi cuu ñivi ra Jesuu nda quivi ni chacao ra Abraham nda quivi cha ni chacao ra David tiempu chahnu, ta cha queta ndico inga uchi cumi ñivi ra nda quivi ni chacao ra David nda quivi cuahan ñivi Israel iti ñuhun Babilonia suvi ni tiempu chahnu, ta nda quivi can ta nda quivi cha ni cacu ra Jesuu cha queta ndico tucu inga uchi cumi ñivi ra.

Tuhun yoso kuhva cha ni cacu ra Jesucristo

(Lc. 2.1-7)

¹⁸ Chehe cuu tuhun yoso kuhva ni cacu ra Jesucristo. Cha iyo vaha tuhun cha cua tandaha ña María sihi ra chi ra José. Ña ta coo ña chi ra, ta nihin ña kuhva ti cha cua coo sehe ña savaha ra Tati Ndioo.

¹⁹ Rai vaha cuu ra José ra cua cuu ii ña. Chacan cuu cha saxini ra ti cua saña xehe ra chi ña, vati ña cuni ra cha cua coo tu ca nuun chi ña iti nuun ndihi ñivi.

²⁰ Ni vii nanducu xini ra ñaan cha cuu cha cua savaha ra, ta ndehe ra chi iin tatun ra chahnu Ndioo tichi ñumahna, ta quechaha cati ra tatun Ndioo can chi ra ti:

—Yoho José, ñivi ra David chihin cun. Ña cua saxini cun, soco cua naquihin cun chi ña María ñasihi cun, vati tuvi maan sehe ña tichi ña savaha ra Tati Ndioo.

²¹ Cua cacu sehe ña, ta Jesuu cua sacunani ndo chi ra, vati cua sacacu ra chi ñivi cuu ñivi ra, ta cua naan cuati savaha ñi —cati ra tatun Ndioo can.

²² Ndihi chacan ni chacoo, vati tacan ni quee tuhun cuhva ni cati tuhun ra chahnu Ndioo chi ra ni cahan cuenda ra Ndioo nu ni quichi quivi, vati cha cati ra ti:

²³ Cua tuvi sehe iin ña yoco, ta cua queta quivi cua cacu ra.

Emanuel cua cunani ra, cati ra cahan cuenda ra Ndioo can. Cuni cati tuhun Emanuel can ti iyo ra Ndioo chihin yo.

²⁴ Tacan cuu, ta hora can ndoyo ra José, ta savaha ra cuhva cati tuhun tatun ra chahnu Ndioo. Quihin ra chi ñasihi ra,

²⁵ soco ña ni chacoo ra chi ña nda cua nda quivi ni cacu sehe ña. Tacan cuu, ta chacunani ra Jesuu.

2

Quichi ndehe tahan ra ni quichi inga ñuhun nu ni cacu ra Jesuu

¹ Quivi cha ni ndaca ñahan ra Herode cacu ra Jesuu ñuun Belén cha iyo cuenda ñuhun Judea. Suvi ni quivi can queta ra sacuaha chi ri tiñu. Inga ñuhun chiyo nu cana nicandi quichi ra, ta queta ra ñuun Jerusalén,

² ta quechaha nducu tuhun ra ti:

—¿Ndaa cuu nu ni cacu ra cuu ra cua cundaca ñahan chi ñivi judío? Nducu tuhun ndi, vati cha ni ndehe ndi cha ndaa ri cuu tiñu ra chiyo cana nicandi, ta vachi ndi, vati cuni sacahnu tahan ndi chi ra —cati ra ta ra.

³ Tuhun can chini ra Herode can, ta quechaha saxini xaan ra, ta yuhvi tahan ndihi ñivi iyo ñuun Jerusalén can.

⁴ Tacan cuu, ta sacuiti ra chi ndihi ra sutu chahnu chi ndihi ra sacuaha ley chahnu cha sacahnu ñivi can, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ta ra ndaa cuu nu cua cacu ra Cristo.

⁵ Tacan cuu, ta cati ndico ra ta ra ti:

—Iti ñuun Belén cha iyo cuenda ñuhun Judea cua cacu ra, vati tacan ni taa ra ni cahan cuenda ra Ndioo nu ni quichi quivi. Cha cati ra ti:

⁶ Ndioho ñivi ñuun Belén cha iyo cuenda ñuhun Judea,

cahnu xaan cua coo ñuun ndo, vati iin rai cahnu xaan cua quee ñuun ndo, ta cua cundaca ñahan ra chi ñivi ra Ndioo ñivi Israel, cati ra —cati ra sutu chahnu ta ra.

⁷ Tacan cuu, ta cana xehe ra Herode chi ra sacuaha tiñu can, ta nducu tuhun ra chi ra ta ra ndaa quivi ni quechaha ndehe ra ta ra tiñu can iti siqui andivi.

⁸ Tacan cuu, ta cati ra ti:

—Cuahan ndo iti ñuun Belén, ta cua nanducu vaha ndo chi ve luhu can. Tacan cua nanihin ndo chi ve, ta sa cua quichi cati ndo chihin yu, vati tacan cua cuhun tahin, ta sa cua sacahnu tahin chi ve —cati ra. Tacan tava tiñu ra chi ra ta ra iti ñuun Belén.

⁹ Chini ra ta ra cha ni cahan ra Herode can, ta cuahan ra. Ni ndehe ndico tucu ra chi ri tiñu ndehe xihna ra chiyo nu ni quichi ra, ta iti nuun ra ta ra cuahan ri nda cua nda ni queta ri xini vehe nu caa ve luhu can.

¹⁰ Ndehe ra ta ra nu chacuñi ri, ta sii xaan quechaha cuni ra.

¹¹ Tacan cuu, ta quihvi ra ta ra tichi vehe can, ta ndehe ra ta ra chi maan ve luhu can chi ña María sihi ve. Tacan cuu, ta chahnu chiti ra, ta sacahnu ra ta ra chi ve. Nuna ra ta ra cha naan ra, ta samani ra ta ra chi ve. Samani ra xuhun cuaan. Samani ra cutu. Samani ra suchan xico vixin chahan. Samani ra ta ra.

¹² Tacan cuu, ta cati ra Ndioo chi ra ta ra chi ñumahna ti ña cua yaha ndico ra ta ra nuun ra Herode. Chacan cuu cha quihin ra ta ra inga iti, ta cuahan ndico ra iti ñuun ra.

Chinu ñivi ra Jesuu chi ra iti ñuhun Egipto

¹³ Cha cuahan ra sacuahha chi ri tiñu, ta cahan tucu ra tatun ra chahnu Ndioo chi ra José chi ñumahna, ta cati ra chi ra ti:

—Cua cuinda cun, ta cua quihun chi ve luhu sehun chi sihi ve, ta cua cunun do cuhun ndo iti ñuhun Egipto. Cua ndoo ndo tican nda cua nda quivi cua cati ndique chihun, vati cua nanducu ra Herode chi ve, vati cua cahni run chi ve —cati ra tatun Ndioo can.

¹⁴ Tacan cuu, ta quihin ra José chi ve chi sihi ve cha cuaa can, ta cuahan ñi iti ñuhun Egipto.

¹⁵ Ican ndoo ñi nda quivi ni chihi ra Herode can. Chacan cuu cha queta tuhun ra chahnu Ndioo cuhva ni cati ra cahan cuenda ra Ndioo nu ni quichi quivi, vati cha cati ra ti iti ñuhun Egipto cana ra chi sehe ra, cati ra Ndioo —cati racan.

Cati ra Herode ti cua cuvi ndihi ve cuati

¹⁶ Tacan cuu, ta nihin ra Herode cuhva ti sandahyu ñahan ra sacuahha chi ri tiñu chi ra, ta xaan xaan ra cuu. Tacan cuu, ta cati tuhun ra ti cua cuvi ndihi ra cuati ndihli iyo ñuun Belén chi ndihi ranchu iyo yatin ñuun can. Chahni ra chi ndihi ra ña ta queta uvi cuiya ra, vati cuhva can saxini ra Herode cha ni cacu ra nanducu ra sacuahha chi ri tiñu can.

¹⁷ Tacan queta tuhun cha ni cati ra Jeremía nu ni quichi quivi, vati cati ra ti:

¹⁸ Chini ñivi ti ndahyu ñivi ñuun Ramá.

Cuihya xaan cuni anima ñi,
ta ndahyu chaa ñi.

Cuvaa ñivi cuu ñivi ña Raquel cuenda sehe ñi,
ta ña cuni ñi cha cua cava taxin anima ñi,
vati cha ni chihi ve,
cati ra Jeremía can.

¹⁹ Tacan cuu, ta queta quivi chihi tahan ra Herode can, ta queta ndico tucu tatun ra chahnu Ndioo nu iyo ra José iti ñuhun Egipto can, ta quechaha cahan tucu ra chi ra José tichi ñumahna,

²⁰ ta cati ra chi ra ti:

—Cua cuinda cun, ta cua quihun chi ve luhu sehun chi sihi ve, ta cua cuhun ndico ndo iti ñuhun Israel, vati cha ni chihi ra nducu cahni chi ve —cati ra.

²¹ Chacan cuu cha ni chacuinda ra José, ta quihin ra chi ve chi sihi ve, ta quee ñi cuahan ñi iti ñuhun Israel.

²² Tacan cuu, ta chini soho ra ti ra Arquelao cuu ra ndiso tiñu ra Herode sutu ra, ta ndaca ñahan ra iti ñuhun Judea can. Chacan cuu cha yuhvi ra José cuhun ndico ra tican. Cahan ndico tucu ra Ndioo chi ra tichi ñumahna, ta cuahan ra José chi ñi iti ñuhun Galilea.

²³ Cuahan ra tican, ta ni chacoo ra iin ñuun nani Nazaret. Chacan cuu cha queta tuhun cahan ra ni cahan cuenda ra Ndioo, vati cati ra ti ra ñuun Nazaret cua cuu ra Jesuu.

3

Tichi cuhu cati tuhun ra Juaan ra sacuanduta (Mr. 1.1-8; Lc. 3.1-9, 15-17; Jn. 1.19-28)

¹ Suvi ni tichi quivi can queta ra Juaan ra sacuanduta tichi cuhu iti ñuhun Judea can, ta cati tuhun ra tuhun vaha.

² Cati ra Juaan can chi ñivi can ti:

—Cua saña ihni ndo cuati ndacu ndo, vati yatin xaan cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi chi yo —cati ra.

³ Chehe cuu tuhun cati tuhun ra Isaía ra ni cahan cuenda ra Ndioo nu quichi quivi, vati cati ra cuenda ra Juaan can ti:

Cua cana chaa iin rai tichi cuhu,

ta cua cati ra ti

cua tiso vaha ñi iti nu cua yaha ra chahnu.

Tacan ni cua tiso vaha ñi tiñu, cua cati ra,

cati ra Isaía can.

⁴ Chacundichin ra Juaan can sahna ixi ri camellu, ta chacunuhni iin cinta ñiin tichi ra. Chachi ra tica, ta chihi ra nduxi ñuñu cuhu, [vati tacan ni chacoo ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu].

⁵ Tacan cuu, ta cuahan ñivi ñuun Jerusalén nuun iyo ra. Cuahan ndihi ñivi ñuhun Judea chi ndihi ñivi iyo yatin yuta Jordán.

⁶ Nahma ñi cuati savaha ñi, ta sacuanduta ra Juaan can chi ñi yuta Jordán can.

⁷ Ndehe ra Juaan ti cha tuvi ra fariseo chi ra saduceo quichi, vati cua cuanduta tahan ra ta ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—¡Vata xaan ndo! Yoni cati chi ndo ti cua cundee cacu ndo nu cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi.

⁸ [Tu cha ndicha ndo,] na cua savaha ndo cuhva ndacu ñivi saña ihni ndicha cuati ndacu ñi.

⁹ Na cua saxini ndo chi anima ndo ti cha iyo vaha ndo, vati ñivi ndo chi ra Abraham. Yuhu cati chi ndo ti tu cua cuni ra Ndioo cua cuu savaha ra iin cuhva cahnu xaan. Cua cuu sama ra yuu ya, ta cuu chi ñivi ra Abraham.

¹⁰ Cha iyo vaha tuhun cha cua tahnda ndihi yutun ña vaha chiti. Cua tahnda chi, ta cua cayu chi tichi ñuhun, [vati cuhva cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi ña vaha cuu chi].

¹¹ Sacuanduta yu chihin ndo chi nduta, vati cha ni saña ihni ndo cuati savaha ndo, soco iti chate vachi inga ra, ta iyo xaan ca tu ndee ini chi ra. Ñahni yavi ndai cha cua cui musu ra, ta cua cuise ndichan ra. Maan ra cua cuhva cha cua quichi ra Tati Ndioo, ta suvi ra cuu ra cua tachi tuni.

¹² Cha iyo vaha ra cha cua sandundoo ra nu cua satati ra chiti trigu can. Cua canihin vaha ra chiti can tichi yaca ra, ta cua cahmi ra cha ña vaha can chi ñuhun ña ndahva. [Tacan cati ra Juaan can, vati cua quee vaha ñivi saña ihni cuati, ta cua cutuni ñivi ni vii ndacu cuati.]

Cha ni chanduta ra Jesuu (Mr. 1.9-11; Lc. 3.21-22)

¹³ Tacan cuu, ta quee ra Jesuu iti ñuhun Galilea, ta cuahan ra iti yuta Jordán nuun iyo ra Juaan can. Tican cuahan ra, vati cua sacuanduta ra Juaan chi ra.

¹⁴ Ña cuni ra Juaan can sacuanduta ra chi ra, ta cati ra chi ra ti:

—Nini ca cha cua sacuanduta cun chi yuhu, ta cha vachi cun iti nuin —cati ra.

¹⁵ Ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Ña cua casi cun, vati cha vaha cuu cha cua savaha yo cuhva cati ra iyo iti siqui andivi —cati ra.

Tacan cuu, ta chaha ra Juaan.

¹⁶ Cha ni chanduta ra Jesuu, ta sa ni quee ra tichi nduta, ta nuna iti siqui andivi, ta ndehe ra Jesuu cha vachi nuun ra Tati Ndioo cuhva iin ri ndivi, ta quichi ra chi ra Jesuu.

¹⁷ Tacan cuu, ta nducahan ra Ndioo iti siqui andivi, ta cati ra ti:

—Sehi chi rahya. Cuni xain chi ra, ta sii xaan cuni yu ndehi chi ra —cati ra.

4

Ndehe run cuihna a cua savaha ra Jesuu iin ndavaha ni

(Mr. 1.12-13; Lc. 4.1-13)

¹ Tacan cuu, ta ndaca ra Tati Ndioo chi ra Jesuu tichi cuhu can, vati tacan cua ndehe run cuihna a ña cua savaha ra Jesuu iin ndavaha ni.

² Chacoo ndita ra Jesuu uvi xico quivi. Tacan cuu, ta chisoco ra,

³ ta tuhva run cuihna nu iyo ra, ta quechaha cati run chi ra ti:

—Tu ndicha ti sehe Ndioo cuu cun, cua cati cun chi yuu ya ti cua cuu chi paan, ta cua cachi cun —cati run.

⁴ Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Cha cati tutu Ndioo ti iyo ndito ñivi, vati chachi ñi, soco ñavi cuenda chacan ni iyo ndito ñivi. Iyo ndito ñi, vati maan ra Ndioo cati, cati chi —cati ra.

⁵ Tacan cuu, ta quihin run cuihna chi ra, ta cuahan ra chi run ñuun Jerusalén, ta tiso run chi ra nda xini ve ñuhun cahnu can,

⁶ ta quechaha cati run chi ra ti:

—Tu ndicha ti sehe Ndioo cuu cun, cua capa cun, vati cati tutu Ndioo ti: Cati tuhun ra Ndioo ti cua cumi ra tatun Ndioo chi sehe ra, ta cua tindee tatun ra chihin ra, coto cua yani chaha ra chata yuu, cati chi —cati run.

⁷ Ta cati ndico ra Jesuu chi run ti:

—Inga ndico cha cati tutu Ndioo ti ña cua nducu ndo cuhva cha cua savaha ra chahnu Ndioo iin cha ndavaha ni, cati chi —cati ra.

⁸ Tacan cuu, ta chandaca ndico tucu run cuihna chi ra nu iyo iin yucu sucun xaan, ta sanahan run ndihi ñuun iyo nu ñuhun ñuñivi chi ra, ta taqui xaan chi,

⁹ ta quechaha cati run chi ra ti:

—Ndihi ñuun can cua cuhve chihun, tu cua cahnu chiti cun, ta cua sacahnu cun chihin yu —cati run.

¹⁰ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi run ti:

—Cuahan, yoho Satanaa, vati cha cati tutu Ndioo ti cua sacahnu ndo chi ra chahnu Ndioo. Iin tuhun ni maan ra cua sacahnu ndo, cati chi —cati ra.

¹¹ Tacan cuu, ta cuahan run cuihna, ta tuhva ra tatun Ndioo nu iyo ra Jesuu, ta tindee ra ta ra chi ra.

Quechaha cati tuhun ra Jesuu iti ñuhun Galilea

(Mr. 1.14-15; Lc. 4.14-15)

¹² Queta tuhun nuun ra Jesuu ti cha ni tiin tiñu chi ra Juaan, ta quee ra Jesuu cuahan ra iti ñuhun Galilea.

¹³ Tacan cuu, ta quee ra ñuun Nazaret, ta cuahan ra iti ñuun Capernaum, vati cua ndoo ra tican. Yatin yu tañuhun nu iyo ñuhun Zabulón chi ñuhun Neftalí tican ni chacoo ra.

¹⁴ Chacan cuu cha ni quee tuhun cuhva ni cati ra Isaía ra ni cahan cuenda ra Ndioo nu ni quichi quivi, vati cati ra ti:

¹⁵ Iti ñuhun Zabulón, iti ñuhun Neftalí nu iyo tañuhun inga chiyo yuta Jordán, iti ñuhun Galilea nu iyo ñivi cuu inga tucu ñivi,

¹⁶ tican ni chacoo ñi nu naan,
soco vitin cha ndehe ñi iin cha ndichin vaha.
Cha queta iin cha ndichin nu iyo ñi chi ndavaha ni.

[Tacan ni cati ra Isaía can cuenda ra Jesuu.]

¹⁷ Nda ni quivi can quechaha cati tuhun ra Jesuu tuhun vaha, ta cati ra ti:
—Cua saña ihni ndo cuati ndacu ndo, vati yatin xaan cua queta quivi cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi —cati ra.

Cana ra Jesuu chi cumi ra chahni tiaca

(Mr. 1.16-20; Lc. 5.1-11)

¹⁸ Iin quivi chica cuu ra Jesuu yu tañuhun Galilea can, ta ndehe ra uvi rai, ta mani yani ra ta ra. Iin ra nani Simón Pedro, ta inga ra yani ra nani Ndre. Cani ra ta ra taraya ra tichi nduta can, vati ra chahni tiaca cuu ra ta ra.

¹⁹ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:
—Na coho. Cua coo ndo chihin yu, ta cua savahi cha cua nanducu ndo chi ñivi cuhva ni nanducu ndo chi ri tiaca —cati ra.

²⁰ Tacan cuu, ta ni nacoo ra ta ra taraya ra, ta cuahan ra, ta ndicu ra ta ra chi ra Jesuu.

²¹ Quee ra Jesuu cuahan ra, ta quechaha ndehe ndico tucu ra inga uvi rai, ta mani yani ra ta ra. Ra Jacobo sehe ra Zebedeo cuu ra chi ra Juan yani ra. Ni iyo ra ta ra chi Zebedeo sutu ra tichi tundoo, ta tiso vaha ra ta ra taraya ra, ta cana ra Jesuu chi ra ta ra.

²² Tacan cuu, ta ni nacoo ra ta ra sutu ra tichi tundoo can, ta cuahan ra ta ra. Ndicu ra ta ra chi ra Jesuu.

Chi tuvi ñivi sanahan ra Jesuu

(Lc. 6.17-19)

²³ Nini cahnu ñuhun Galilea can cuahan ra Jesuu, ta sacuaaha ra chi ñivi tichi ve ñuhun ñi. Cati tuhun ra tuhun vaha yoso cuhva cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi, ta sanduvaha tahan ra chi ñivi cuhvi—masi cuhvi ñi ndihi nuun cuehe.

²⁴ Tacan cuu, ta queta tuhun ra nini cahnu ñuhun Siria, ta quichi ndaca ñivi chi ndihi ñivi cuhvi nu iyo ra. Ndaca ñi chi ñivi iyo tati cuhna anima. Ndaca ñi chi ñivi chahni rai. Ndaca ñi chi ñivi ña cuu caca. Ndaca ñi, ta sanduvaha ra chi ñi.

²⁵ Tuvi xaan ñivi ndicu chi ra. Ndicu ñivi iyo ñuhun Galilea chi ra. Ndicu ñivi iyo ñuhun Decápoli. Ndicu ñivi iyo ñuun Jerusalén. Ndicu ñivi ñuhun Judea. Ndicu ñivi quichi inga chiyo yuta Jordán. Ndicu ñi chi ra.

5

Cha cati tuhun ra Jesuu chi ñivi nda siqui yucu

¹ Ndehe ra Jesuu ti tuvi ñivi nducuiti, ta quee ra cuahan ra siqui yucu. Ni chacunda nuun ra, ta tuhva ñivi sacuaaha chi ra nu ndaa ra.

² Tacan cuu, ta quechaha sacuaaha ra chi ñi.

Cuhva cua cusii ini ñivi

(Lc. 6.20-23)

Cati ra Jesuu chi ñivi can ti:

³—Cua cusii ini ñivi cuni xaan chi ra Ndioo, vati cua coo ñi nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi.

⁴Cua cusii ini ñivi ndahvi cuni anima cuenda cuati ñi, vati cua coo tu ndee ini chi ñi.

⁵Cua cusii ini ñivi masu ini, vati cua coo vaha ñi chi ra Ndioo quivi cua nduchaa ñuhun ñuñivi ya.

⁶Cua cusii ini ñivi cuni ndicha cha cua coso vaha anima cuhva cuni ra Ndioo, vati cua coo cha vaha chi anima ñi.

⁷Cua cusii ini ñivi iyo tu ndahvi ini, vati cua cundahvi ini ra Ndioo chi ñi.

⁸Cua cusii ini ñivi cuni ndicha chi ra Ndioo, vati cua ndehe ñi chi ra.

⁹Cua cusii ini ñivi sandumani chi tahan ñi, vati ñivi Ndioo cua cuu ñi.

¹⁰Cua cusii ini ñivi ndehe tu ndoho, vati ndacu ñi cuhva cuni ra Ndioo, vati cua coo ñi nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi.

¹¹Cua cusii ini ndo, tu cua cahan ñivi ndavaha ni chi ndo, ta cua cani ñi chi ndo, ta cua sandahyu ñahan ñi, vati cua cati ñi ti ndavaha ni ndacu ndo, vati chica ndo chi main.

¹²Cua cusii ini ndo, vati cua cunda xaan yahvi ndo iti siqui andivi. Ta ni cuhva chaha ñivi tu ndoho chi ra cahan cuenda ra Ndioo nu ni quichi quivi tiempu chahnu.

Cuhva cua coo ñivi chica chi ra Jesuu

(Mr. 9.50; Lc. 14.34-35)

¹³[Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

Cua cuu ndo sava ni ta cua ñiin vaha. Tu ña vaha ñiin, ta cua naan cha uhva chi, ña cua cuu ca nduvaha ndico chi. Ñahni ca yavi ndaa chi. Cua savita yo chi chi, ta cua ndoyo ñuhun chi.

¹⁴Cua cuu ndo sava ni ta cua iin ñuhun ndichin. Ña xehe iyo iin ñuun caa iin siqui yucu.

¹⁵Tu cua taa yo ñuhun, ña cua tihi yo chi chi tichi iin máquila, soco cua tiso yo chi chi nu candileru, ta ndichin cua ndehe ndihi ñivi iyo tichi vehe.

¹⁶Tacan na cua coo vaha ndo chi ndihi ñivi, vati tacan cua ndehe ñi ti cha vaha ndacu ndo, ta cua sacahnu tahan ñi chi sutu ndo iyo iti siqui andivi.

Sanahan ra Jesuu yoso cuhva iyo ley chahnu

¹⁷[Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

Ña cua saxini ndo ti cha vachi yu, vati cua sanain ley cha ni tiso ra Moisee chi tuhun cati tuhun ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu. Ñavi cuhva can quichi yu. Quichi yu, vati cua saquete ndihi chacan.

¹⁸Cati ndicha yu ti ña cua naan ñuhun ñuñivi chi andivi nda cua nda cua queta ndihi chacan. Chacan cuu cha chito yo ti ña cua naan ni iin tuhun luhu cha iyo nu tutu Ndioo.

¹⁹Chacan cuu cha tu iyo ñivi ña cua sacuinu ñi ndihi tuhun ley can cha cati tuhun ra Ndioo, tu cua cati ñi ti ña nini chacan, luhu xaan ca ñi cua cuu nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi. Tu iyo ñivi cua sacuinu ndihi chacan, ta cua cati ñi chi ñivi tahan ñi ti na cua sacuinu tahan ñi chi chi, cahnu xaan ñi cua cuu nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi.

²⁰Cati yu chihin ndo ti ñavi cha vaha vaha ndacu ra sacuahay ley chahnu, ta ñavi cha vaha vaha ndacu tahan ra fariseo. Tu ña cua coo ndo chi cha vaha ca, ña cua coo ndo nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi.

Cati ra Jesuu ti ña cua quihin ñivi tisihi chi ñivi tahan ñi

(Lc. 12.57-59)

²¹ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

'Cha chini ndo ti tiempu chahnu queta tuhun ti ña cua cahni ndo ñivi tahan ndo, vati tu cua cahni ndo tahan ndo, iyo cha cua cutuni ndo.

²² Yuhu cati chi ndo ti tu cua cuxaan ini ndo chi ñivi tahan ndo, iyo cha cua cutuni ndo. Tu cua cati ndo chi tahan ndo ti quiti cuhu cuu ñi, cua yaha ndo nu ra cumi tiñu, ta cua cutuni ndo. Tu cua cati ndo ti tondo xini ñivi, cua cahun ndo andaya nu cayu ñuhun.

²³ 'Tu cua cundaca ndo cha cua samani ndo chi ra Ndioo, ta cua queta ndo nu cua samani ndo chi chi, ta chacuhun ini ndo ti cha savaha ndo iin ndavaha ni chi tahan ndo,

²⁴ cua nacoo nuun ndo cha cua samani ndo chi ra Ndioo tican nu altar can, ta cua quee ndo. Cuahan xihna ndo, ta na cua ndumani ndico ndo chi tahan ndo, ta sa cua cuu cahun ndico ndo samani ndo cha ndaca ndo chi ra Ndioo.

²⁵ 'Quii xaan na cua ndumani ndico ndo chi ñivi cuni cuati chi ndo cha ña ta queta ndo nu ra cumi tiñu, coto cua cuhva cuenda ñi chi ndo chi ra cale, ta cua cuhva cuenda ra chi ndo chi ra tatun, ta cua tihi ra chi ndo ve caa.

²⁶ Cati ndicha yu chihin ndo ti ña cua cundee quee ndo nda cua nda quivi cua tiahvi ndo ndihi multa can.

Cati ra Jesuu ti na ña cua coo ñivi ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo

²⁷ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

'Cha chini ndo ti tiempu chahnu queta tuhun ti ña cua coo ndo ndavaha ni chi tahan ndo inga chiyo,

²⁸ soco yuhu cati chi ndo ti tu cua ndehe ndo chi iin ñahan, vati cuni ndo coo ndo ndavaha ni chi ña, cha ndoo chi chi anima ndo cuhva cha ni savaha ndicha ndo ndavaha ni chi ña cuu chacan.

²⁹ 'Tu cua savaha ndo cuati cha cuenda titi nuun ndo, cua sanini ndo chi ndo, ta ña cua savaha ca ndo cuati can chi titi nuun ndo, vati vaha xaan ca cua cumi ndo titi nuun ndo, ta ña cua quehni cava niniin iquin cuñu ndo nu cua cutuni ndo.

³⁰ Tu cua savaha ndo cuati cha cuenda ndaha cuaha ndo, cua sanini ndo chi ndo, ta ña cua savaha ndo cuati can chi ndaha ndo, vati vaha xaan ca cha cua sacuenda ndo ñaan cha cuu cha cua savaha ndo chi ndaha ndo, ta ña cua ndoyo ñuhun niniin iquin cuñu ndo nu cua cutuni ndo.

*Cati ra Jesuu ti na ña cua saña ra rai chi ñasihi ra
(Mt. 19.9; Mr. 10.11-12; Lc. 16.18)*

³¹ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

'Cha chini ndo ti tiempu chahnu queta tuhun ti tu cua saña ndo chi ñasihi ndo, na cua nducu ndo cha cua ndoyo tutu cha ni saña ndo chi ña,

³² soco yuhu cati chi ndo ti tu cua saña ndo ñasihi ndo, ta ñahni ndavaha ni cha ni chacoo ña chi ra rai inga chiyo, cua savaha ndo cha ni chacoo ña ndavaha ni chi ra rai inga chiyo cha cuenda ra Ndioo. Tu cua tandaha ndo chi iin ñahan cha ni saña inga rai, cua coo ndo ndavaha ni chi ña inga chiyo cha cuenda ra Ndioo.

Cati ra Jesuu ti ña cua sandahyu ñahan ñivi

³³ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

'Cha chini tahan ndo ti tiempu chahnu queta tuhun ti ña cua sandahyu ñahan ndo, soco cuenda ra chahnu cua savaha ndicha ndo cuhva cha ni cati ndo.

³⁴ Yuhu cati chi ndo ti ña cua xita ndo iin tuhun ra Ndioo. Ña cua xita ndo tuhun iti siqui andivi, vati nu ndaa ra Ndioo cuu tican.

³⁵ Ña cua xita ndo tuhun ñuhun ñuñivi, vati nu ndaa chaha ra Ndioo cuu ñuhun ñuñivi ya. Ña cua xita ndo tuhun ñuun Jerusalén, vati ñuun ra Ndioo cahnu cuu ñuun can.

³⁶ Ta ni cuhva ña cua xita ndo tuhun xini ndo, vati iin tuhun ra Ndioo chaha cha nducuchin xini ndo a ndutuun xini ndo. Ña cua xita ndo tu yuhu ra Ndioo.

³⁷ Tu cua cati ndo ti cua savaha ndo iin tiñu, cua savaha ndicha ndo cuhva cati ndo. Tu cua cati ndo ti ña cua savaha ndo iin tiñu, ña cua savaha ndicha ndo chi chi, ta chacan ni cua savaha ndo. Tu cua xita ca ndo tuhun, cua savaha ndo chacan, vati ñivi ndavaha ni cuu ndo.

Cati ra Jesuu ti cua savaha ñivi cha vaha chi ndihi ñivi
(Lc. 6.29-30)

³⁸ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

'Cha chini ndo ti tiempu chahnu queta tuhun ti tu cua tuhun iin ñivi titi nuun ñivi tahan ñi, cua tuhun tahan ra cumi tiñu titi nuun maan ñi cha cua cutuni ñi. Ta ni cuhva tu cua tahvi ñivi nuhun ñivi tahan ñi, cua tahvi tahan nuhun ñi cha cua cutuni ñi.

³⁹ Tacan cha ni cati ñivi, soco yuhu cati chi ndo ti ña cua savaha ndo ndavaha ni chi ñivi savaha ndavaha ni chi maan ndo. Tu cua cani ñivi iin chiyo nuun ndo, ña cua cani ndico ndo chi ñi, soco na cua cuhva ndo cha cua cani ñi inga chiyo nuun ndo.

⁴⁰ Tu cua cuni ñivi cuati chihin ndo, ta cua quenda ñi sahma ndo, ña cua cani tahan ndo chi ñi, soco na cua cuhva tahan ndo inga sahma ndo.

⁴¹ Tu cua sanini ñivi cha cua cuhun ndo iin kilómetro chi ñi, ña cua cuxaan ini ndo chi ñi, soco na cua cuhun ndo uvi.

⁴² Tu cua queta ñivi caya nu iyo ndo, na cua tindee ndo chi ñi, ta na cua cuhva nuun ndo chi ñivi tahan ndo, tu cua cuni ñi tava nuun ñi.

Cua cuni mani ñivi chi ñivi cuxaan ini chi ñi
(Lc. 6.27-28, 32-36)

⁴³ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

'Cha chini ndo ti tiempu chahnu queta tuhun ti cua cuni mani ndo chi ñivi tahan ndo, ta cua cuxaan ini ndo chi ñivi cuxaan ini chi ndo,

⁴⁴ soco yuhu cati chi ndo ti cua cuni mani ndo chi ñivi cuxaan ini chi ndo, ta cua cahan ndahvi ndo chi ra Ndioo cuenda ñivi chaha tu ndoho chi ndo,

⁴⁵ vati tacan cua savaha ndo cuhva cuni sutu ndo cha iyo iti siqui andivi. Tacan cua savaha ndo, vati chaha ra Ndioo cha vaha chi ndihi ñivi. Chaha ra cha ndehe ri nicandi nu iyo ñivi ndacu cha ndavaha ni cuhva ndehe ri nu iyo ñivi ndacu cha vaha. Ta ni cuhva chaha ra cha cuun savi nu iyo ñivi ndacu cha vaha, ta cuun tahan savi nu iyo ñivi ndacu cha ndavaha ni.

⁴⁶ Tu cua cuni mani ndo mani chi ñivi cuni mani chi ndo, ñahni cha cua sacanaan ndo cuenda ra Ndioo, vati tacan ni ndacu tahan ra satiahvi cuenda ra cumi tiñu chi ndo.

⁴⁷ Tu ini chi ñivi tahan ndo sacahnu ndo, savaha ndo cuhva savaha ndihi ca ñivi, ta ña vaha cha tacan ni, vati tacan savaha tahan ñivi cuu inga tucu ñivi.

⁴⁸ Na cua savaha ndo cha vaha ndicha cuhva ndacu sutu ndo cha iyo iti siqui andivi, vati ndacu ra cha vaha.

6

Cati ra Jesuu ti na cua savaha ñivi cha vaha ndicha

¹ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

¹Na cua nducu ndo cuhva cha cua savaha ndo cha vaha, soco ña cua nducu ndo cuhva cha cua ndehe ñivi cuhva ni savaha ndo. Tu cua cuni ndo cha cua ndehe ñivi yoso cuhva cua savaha ndo, ña cua cunda yahvi ndo iti nuun ra sutu ndo iyo iti siqui andivi, [vati cha nihin ndo yahvi ndo chi ñivi ñuñivi cha savaha ndo tacan].

²Tu cua cuhva ndo xuhun chi ñivi ndahvi caya, ña cua sacoto ndo chi ñivi. Ña cua savaha ndo cuhva savaha ñivi samani xuhun chi ñivi tichi ve ñuhun, ta ña cua savaha ndo cuhva savaha ñivi samani xuhun chi ñivi iti cahnu. Tacan savaha ñi, vati cuni ñi cha cua cati ñivi ti cahnu xaan ñivi cuu ñi. Cati ndicha yu chihin ndo ti cha nihin ñi yahvi ñi.

³Tu cua samani ndo xuhun ndo, ña cua sacoto ndo ni chi iin tahan ndo.

⁴Chacan cuu cha cua cuhva xehe ndo, ta cua cuhva ra sutu ndo yahvi ndo, vati ndehe ra cha savaha xehe ñivi.

*Cati ra Jesuu yoso cuhva cua cahan ñivi chi ra Ndioo
(Lc. 11.2-4)*

⁵[Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

'Hora cua cahan ndo chi ra Ndioo ña cua savaha ndo cuhva savaha ñivi uvi yaa. Cuni xaan ñi cuindi ñi ve ñuhun, ta cuni xaan ñi cuinda ñi iti cahnu, ta cahan ñi chi ra Ndioo, vati cuni ñi cha cua ndehe ñivi cha ndacu ñi. Cati ndicha yu chihin ndo ti cha nihin ñi yahvi ñi.

⁶Hora cua cahan ndo chi ra Ndioo cua quihvi ndo tichi vehe ndo, ta cua casi ndo yu vehe, ta sa cua cahan ndo chi ra cuu sutu ndo nu indi xehe ndo. Cua ndehe maan ra cha savaha xehe ndo, ta cua cuhva ra yahvi ndo.

⁷Hora cua cahan ndo chi ra Ndioo ña cua nducuaha tuhun cahan ndo, tu ña cua coto ndo ñaan tuhun cuu cha cahan ndo cuhva ndacu ñivi cuu inga tucu ñivi. Tacan ni savaha ñican, vati saxini ñi ti cua tasoho ra Ndioo chi ñi, vati cuaha xaan tuhun cahan ñi.

⁸Ña cua savaha ndo cuhva ndacu ñican, vati cha chito ra Ndioo sutu ndo ñaan cha cuu cha chini ñuhun ndo, ta ña ta ndaca ndo chi chi chihin ra.

⁹Chacan cuu cha tehen ni cua cahan ndo chi ra:

Sutu ndi iyo iti siqui andivi,
na cua sacahnu ndihi ñivi chihun.

¹⁰Na cua queta quivi cua cundaca ñahan cun ihya nu ñuhun ñuñivi ya.

Na cua coo chi cuhva cuni maun ihya nu ñuhun ñuñivi ya cuhva iyo chi iti siqui andivi.

¹¹Na cua cuhva cun cha cua cachi ndi vitin tichi quivi ya.

¹²Na cua sanaun cuati ndacu ndi cuhva cha ni sanaan ndi cuati savaha ñivi chihin ndi.

¹³Na ña cua cuhva cun cha cua savaha ndi cha ndavaha ni, soco na cua sacacu cun chihin ndi nu cua ndoyo ñuhun ndi, vati maun cuu ra ndaca ñahan,

ta iyo tu ndee ini chihun,

ta cahnu xaan Ndioo cuu cun.

Na cua cuu chi tacan ni.

¹⁴[Tacan cati yu,] vati cua sanaan tahan sutu ndo iyo iti siqui andivi cuati savaha ndo, tu cua sanaan maan ndo cuati ndacu ñivi chi ndo.

¹⁵Tu ña cua sanaan ndo chacan, ña cua sanaan ra sutu ndo cuati savaha maan ndo.

Cati ra Jesuu yoso cuhva cua coo ndita ñivi

¹⁶[Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

'Quivi cua coo ndita ndo ña cua cucuihya xaan cuni anima ndo cuhva savaha ñivi uvi yaa. Savaha ñi cha ndahvi ndehe nuun ñi, vati tacan cua coto

ndihi ñivi ti cha iyo ndita ñi. Cati ndicha yu chihin ndo ti cha nihin ñican yahvi ñi.

¹⁷ Quivi cua coo ndita ndo [cua savaha ndo cuhva ndacu ndo ndihi ni quivi]. Cua tihí ndo aceite xini ndo, ta cua nacata ndo nuun ndo,

¹⁸ vati tacan ña cua coto ñivi cha iyo ndita ndo, soco cua coto sutu ndo cha ndacu xehe ndo, ta cua cunda yahvi ndo chi maan ra, vati ndehe ra cha ndacu ndo.

Cuhva cua cunda yahvi ñivi iti siqui andivi
(Lc. 12.33-34)

¹⁹ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñican:]

‘Na ña cua nducu ndo cha cua coo cha vaha cha cua tivaha ndo nu ñuhun ñiñivi ya, vati chachi ri tindacu chi chi, ta cuxin chi. Tahvi ñasuhu nu indi chi, ta quihin run chi chi.

²⁰ Na cua tivaha ndo cha vaha iti siqui andivi, vati tican ña chachi ri tindacu chi chi, ta ni ña cuxin chi. Ña quihvi run ñasuhu, ta suhu run chi chi.

²¹ Tacan cati yu, vati nu iyo chachi ndo—cuenda ican saxini ndo chi anima ndo.

Cuhva iyo titi nuun ñivi
(Lc. 11.34-36)

²² [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

‘Titi nuun yo cuu sava ni ta cua iin ñuhun ndichin. Tu vaha iyo titi nuun yo, ndichin vaha cua ndehe yo, [ta iyo cha chini tuni chi yo].

²³ Tu ña vaha titi nuun yo, ña ndichin vaha ndehe yo, [ta ñahni cha chini tuni iyo chi yo]. Tu ñahni cha chini tuni chi ndo cha cuenda ra Ndioo, cha ndoyo ñuhun cuii ndo.

Ña cuu satíñu ñivi chi uvi ra cuu chitoho ñi
(Lc. 16.13)

²⁴ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

‘Ña cuu satíñu ndo chi uvi ra cuu chitoho ndo. Tu cua nducu ndo cuhva, cua cuni mani ndo chi iin ra, ta cua cuxaan ini ndo chi inga ra. Chacan cuu cha cati yu ti ña cua cuu satíñu ndo chi ra Ndioo, tu cua nanducu xaan ndo cha cua cuu chi maan ndo.

Cumi ra Ndioo chi ñivi ra
(Lc. 12.22-31)

²⁵ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

‘Chacan cuu cha cati yu chihin ndo ti ña cua tichaha ndo yoso cuhva cua coo ndo. Ña cua saxini ndo ñaan cha cuu cha cua cachi ndo ta ñaan cha cuu cha cua coho ndo. Ña cua saxini ndo ñaan cha cuu cha cua cunami ndo cha cua cundichin ndo. Cha chaha ra Ndioo cha iyo ndito yo, ta chaha ra cha iyo vaha iquin cuñu yo. Chacan cuu cha chito yo ti cua cuhva ra cha cua cachi yo cha cua cunami yo.

²⁶ Cua saha ndo cuenda yoso cuhva iyo ri saa. Ña tuhva ri tachi tata. Ña tuhva ri cahnu itu. Ña tuhva ri canihin vaha chiti chi. Ña tuhva ri, soco chaha ra sutu ndo iyo iti siqui andivi cha cua cuni ñuhun ri, ta cahnu ca maan ndo chi rican.

²⁷ Yoni ndo cua cuu sandusucun ndo suvi ni chi maan ndo—masi saxini xaan ndo.

²⁸ Ña cua saxini xaan ndo yoso cuhva cua cunami ndo. Cua ndehe ndo yoso cuhva iyo ita cha iyo tichi cuhu. Ña satíñu chi, ta ni ña tavi chi yuhva.

²⁹ Yuhu cati chi ndo ti vasi taqui suhva ni chacundichin ra Salomón, soco ña taqui ra cuhva taqui ndicha maan ita can.

³⁰ Vaha xaan ca cua cuhva ra Ndioo cha cua cundichin ndo cha cua cunami ndo, vati tacan cumi ra chi ita can, ta vitin iyo chi, ta yutaan cha ndoyo ñuhun chi. Ñahni cha chinu ini ndo chi ra cha vaha.

³¹ Ña cua saxini ndo ñaan cua cachi ndo ñaan cua coho ndo ñaan cua cundichin ndo ñaan cua cunami ndo.

³² Ndihi chacan cuni ndihi ca ñivi. Chito ra sutu ndo iyo iti siqui andivi ti cha chini ñuhun tahan ndo ndihi chacan.

³³ Na cua nducu xihna ndo cha cua savaha ndo cuhva cuni ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra, ta na cua nducu xihna ndo cha cua coso vaha anima ndo cuhva cuni ra. Tacan, ta sa cua nihin tahan ndo ndihi chacan.

³⁴ Chacan cuu cha ña cua saxini ndo cuenda yutaan, vati yutaan iyo inga cha cua saxini ndico tucu ndo. Iyo ñaan cha cua saxini ndo iin iin quivi. [Tu tacan ni cua savaha ndo, ña cua yaha cuhva cha cua saxini ndo iin quivi inga quivi.]

7

*Ña cua cati ñivi ti ña vaha ñivi tahan ñi
(Lc. 6.37-38, 41-42)*

¹ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

Ña cua cati ndo ti ña vaha ñivi tahan ndo, vati tacan ni ña cua cati ra Ndioo ti ña vaha maan ndo,

² vati cuhva cua cati ndo cuenda ñivi—cuhva can cua cati ra Ndioo cuenda maan ndo. Cua savaha ra chihin ndo cuhva cua savaha maan ndo chi ñivi tahan ndo.

³ Saxini ndo ti ndavaha ni ndacu ñivi tahan ndo, ta ña saha ndo cuenda ti cahnu xaan ca ndavaha ni ndacu maan ndo.

⁴ Cati ndo chi tahan ndo ti ña vaha ndacu ñi. Tacan ni savaha ndo, ta cahnu xaan ca ndavaha ni ndacu maan ndo.

⁵ Ñivi uvi yaa cuu ndo. Cua coso vaha xihna maan ndo, ta sa cua cuu tindee tahan ndo chi ñivi tahan ndo.

⁶ Ña cua cuhva ndo cha vaha chi run ina xaan, coto cua cuico coo ri ina can, ta cua tiin ri chihin ndo, ta ni ña cua cuhva ndo cha ndaa yahvi chi run quini, coto cua cuañu ri chi chi, ta cua ndoyo ñuhun chi. [Tacan ni ña cua cati tuhun ndo tuhun Ndioo chi ñivi ña cua tasoho, coto ña cua quihin cuenda ñi chi chi.]

*Na cua ndaca ñivi chi ra Ndioo
(Lc. 11.9-13; 6.31)*

⁷ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

Na cua ndaca ndo cha chini ñuhun ndo chi ra Ndioo, ta cua cuhva ra chi chi chi maan ndo,

⁸ vati cua cuhva ra Ndioo chi ndihi ñivi chica chi ra.

⁹ Tu cua ndaca sehe ndo paan, yoni cua cuhva iin yuu chi ra.

¹⁰ Tu cua ndaca ra tiaca, ña cua cuhva ndo iin coo chi ra.

¹¹ Chito maan ndo yoso cua samani ndo cha vaha chi sehe ndo, ta ñivi ñuñivi cuu ndo. Chacan cuu cha chito vaha xaan ca ra sutu ndo iyo iti siqui andivi yoso cua samani ra cha vaha chi ñivi ndaca chi ra.

¹² Chacan cuu cha na cua savaha maan ndo cha vaha chi ñivi cuhva cuni ndo cha cua savaha ñi chihin ndo, vati chacan cuu tuhun iyo tutu Ndioo cuhva cha ni cati ra tiso ley chahnu cuhva cha ni cati ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu.

Cuhva cua quihvi ñivi nu cua cundaca ñahan ra Ndioo

(Lc. 13.24)

¹³ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

'Na cua yaha ndo nu tuu, ta cua quihvi ndo nu cua cundaca ñahan ra Ndioo, vati quihin xaan nu cua yaha ñivi, ta cua queta ñi nu cua ndoyo ñuhun ñi, ta tuvi xaan ñivi yaha ican.

¹⁴ Chi tu ndoho cua yaha ñivi nu tuu, ta cua coo ndito ñi chi ra Ndioo. Ña tuvi ñi cuu ñi cundee quihvi iti can.

Cua queta ñivi cua sandahyu ñahan

(Lc. 6.43-44)

¹⁵ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

'Cua saha ndo cuenda yoso cuhva iyo ñivi sandahyu ñahan cuenda ra Ndioo. Queta ñi nu iyo ndo, ta vii xaan cahan ñi, soco xaan xaan ñi cuu.

¹⁶ Cua nacoto ndo chihin ñi, vati cua ndehe ndo yoso cuhva ndacu ñi. Ña nihin yo ticuayu nu yutun iñu acuxa, ta ni ña nihin yo ticava nu yutun tiyata.

¹⁷ Tu iyo iin yutun vaha, vaha xaan chiti cana nuun chi, soco tu ña vaha iyo iin yutun, ña vaha chiti cana nuun chi.

¹⁸ Ña cuu cana chiti ña vaha nuun yutun vaha. Ta ni cuhva ña cuu cana chiti vaha nuun yutun ña vaha.

¹⁹ Tu ña cua cana chiti vaha nuun yutun, cua tahnda chi, ta cua cayu chi nu ñuhun.

²⁰ Chacan cuu cha cua coto ndo yoo ñivi cuu ñi, tu cha cua ndehe ndo yoso cuhva ndacu ñi.

Ña cua quihvi ndihi ñivi nu cua cundaca ñahan ra Ndioo

(Lc. 13.25-27)

²¹ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

'Ñavi ndihi ñivi cati ti cha sacahnu ndicha ñi chihin yu cuu ñi cua cundee quihvi nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi, soco ñivi ndacu cuhva cuni ra suti cha iyo iti siqui andivi—ñican cuu ñi cua cundee quihvi.

²² Cua queta quivi can, ta sa cua cati ñivi chihin yu ti: "Yoho ra chahnu, cha cuenda sivi cun cahan ndi cuenda ra Ndioo. Cha cuenda sivi cun tava ndaa ndi chi run tati cuihna. Cha cuenda sivi cun savaha ndi cuhva cahnu xaan," cua cati ñi.

²³ Tacan, ta sa cua cati main chi ñi ti: "Ña nacote chihin ndo. Cua quee ndaa ndo iti nuin, vati mani cha ndavaha ni savaha ndo," cua cati yu.

Cuhva cha cua saxini vaha ñivi

(Lc. 6.47-49; Mr. 1.22)

²⁴ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

'Tu cua tasoho ndo tuhun cati tuhun chi ndo ihya, ta cua savaha ndo chi chi, cua cuu ndo sava ni ta cua iin rai saxini vaha. Quihin ra yuu cha cuu chaha vehe ra, ta chaqui ndaa ra vehe ra nuun yuu can.

²⁵ Nihin xaan cuun savi, ta nihin xaan yaha yuta, ta nihin caa tati, ta yani chi chata vehe can, soco ña nduva chi, vati yuu cuu chaha chi.

²⁶ Tu cua cuni ndo tuhun cati yu ihya, ta ña cua savaha ndo chi chi, cua cuu ndo sava ni ta cua iin rai tondo xini. Chaqui ndaa ra vehe ra nu ñuhun ni.

²⁷ Cuun savi, ta yaha yuta, ta caa tati, ta yani chi chata vehe can, ta nduva chi, ta ndoyo ñuhun cuu chi.

²⁸ Tacan ni sandihi ra Jesuu tuhun cati tuhun ra chi ñivi can, ta iyo xaan cuni ndihi ñivi can chini ñi tuhun cha sacuaha ra chi ñi,

²⁹ vati sacuaha ra chi ñi cuhva ni chito ra ñaan tuhun sacuaha ra, ta ñavi tacan sacuaha ra chito ley chahnu chi ñi.

8

Sanduvaha ra Jesuu chi iin ra cuehe tahyu
(Mr. 1.40-45; Lc. 5.12-16)

¹ Tacan cuu, ta nuun ra Jesuu siqui yucu can, ta ndicu ñivi can chi ra. Tuvi xaan ñivi cuu ñi ndicu chi ra.

² Tacan cuu, ta queta iin ra cuehe tahyu. Tuhva ra nuun iyo ra Jesuu, ta chahnu chiti ra iti nuun ra, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Yoho ra chahnu, tu cuni cun, cua cuu sanduvahun chihin yu —caci ra ndahvi can.

³ Tacan cuu, ta sacaa ra Jesuu ndaha ra, ta sayani ndaha ra chi ra, ta cati ra ti:

—Cuni yu. Na nduvahun —caci ra.

Ta hora can naan cuehe can chi ra,

⁴ ta cati tucu ra Jesuu chi ra ti:

—Ña cua cahun ni chi iin ñivi, soco cuahan. Cua sanahun chihun chi ra sutu, ta cua cundaca cun cha cua samani cun chi ra Ndioo cuhva ni cati tuhun ra Moisee tiempu chahnu. Chacan cuu cha cua coto ñivi ti cha ni nduvahun —caci ra.

Sanduvaha ra Jesuu chi sehe iin ra sandaru
(Lc. 7.1-10)

⁵ Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu iti ñuun Capernaum. Cua quihvi ra tichi ñuun can, ta tuhva iin ra cuu sandaru cuenda ñuun Roma, ta quechaha cahan ndahvi ra chi ra Jesuu.

⁶ Caci ra ti:

—Ra chahnu, caa sehi tichi vehi, vati nduñiin ra. Nihin xaan iyo tu ndoho chi ra —caci ra.

⁷ Ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Cua cu ndehi chi ra, vati cua sanduvahi chi ra —caci ra.

⁸ Ta cati ndico ra sandaru can ti:

—Ñahni yavi ndai cha cua yahun tichi vehi, ra chahnu. Na cua cahun tuhun ni, ta cua nduvaha sehi.

⁹ Chite ti cua cuu savahun chacan, vati iyo ra ndaca ñahan chihin yu, ta ndaca ñahan tahin chi inga ra. Chi racan cati yu ti cua cahun ra, ta cuahan ra. Chi inga ra cati yu ti cua quichi ra, ta vachi ra. Chi musu yu cati yu yoso cua savaha ra, ta savaha ra chi chi —caci ra chi ra Jesuu.

¹⁰ Chini ra Jesuu tuhun can, ta quechaha nduiyo cuni ra, ta cati ra chi ñivi ndicu chi ra ti:

—Caci ndicha yu chihin ndo ti ña tuhva main ndehi ni chi iin ñivi ñuhun Israel chinu ini cuhva chinu ini rahya.

¹¹ Caci yu ti nini cahnu nu ñuhun ñuñivi cua quichi tuvi ñivi, ta cua coo tahan ñi chi ra Abraham chi ra Isaac chi ra Jacob nu cua cundaca ñahan ra Ndioo,

¹² ta iyo ñivi judío cua tava ndaa ra nu naan nu cua ndehe ñi tu ndoho, ta cua ndahyu chaa ñi —caci ra.

¹³ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ra sandaru can ti:

—Cuahan. Na cua cuu chi cuhva chinu ini cun —caci ra.

Ta ni nduvaha sehe ra hora can.

Sanduvaha ra Jesuu chi chiso ra Pedro
(Mr. 1.29-31; Lc. 4.38-39)

¹⁴ Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu iti vehe ra Pedro. Quihvi ra, ta ndehe ra ti cha ni caa chiso ra Pedro, vati iyo cahni chi ña.

¹⁵ Taa ra ndaha ra chi ña, ta ndico cahni chi ña. Tacan cuu, ta ndoyo ña, ta chaha ña cha cachi ra.

Sanduvaha ra Jesuu chi tuvi ñivi cuhvi

(Mr. 1.32-34; Lc. 4.40-41)

¹⁶ Cha cua cuaa quivi can, ta cha quichi ndaca ñi chi tuvi xaan ñivi ñuhun tati cuihna anima tican nu iyo ra Jesuu, ta sa cahan ni ra tuhun, ta tava ndaa ra chi run tati cuihna can anima ñi, ta sanduvaha tahan ra chi ndihi ñivi cuhvi.

¹⁷ Chacan cuu cha ni queta tuhun cha ni cati ra Isaía ra cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu, vati cati ra ti sanaan ra tu ndoho tahan yo, ta sanduvaha ra ndihi cuehe cuhvi yo, cati ra cuenda ra Jesuu tiempu can.

Cuhva cua cuhun ñivi chi ra Jesuu icaa ni

(Lc. 9.57-62)

¹⁸ Ndehe ra Jesuu cha cuahan ndutuvi ñivi nu iyo ra, ta cati ra chi ñivi sacuahha chi ra ti na cua cuhun ñi inga chiyo nduta can.

¹⁹ Tacan cuu, ta tuhva iin ra sacuahha ley chahnu can nu iyo ra, ta quechaha cati ra chi ra Jesuu ti:

—Yoho maestru, na cua cuhun tahin chihun ndaa iti cua cuhun cun —caci ra.

²⁰ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Iyo nu quixi ri ñucuii, ta iyo taca ri saa, soco yuhu ra cuu sehe ñivi—ña ta ñahni nu cua cave cusi —caci ra Jesuu.

²¹ Ta cati inga ñivi sacuahha chi ra ti:

—Ra chahnu, cuhva cha cua cuhun xihne, ta cua cuchi yu chi suti —caci ñi.

²² Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Na cua cuhun cun chi main icaa ni, ta cuhva cun cha cua cuchi ñivi ña chinu ini chi ndii can —caci ra Jesuu.

Cati ra Jesuu ti cua cava taxin tati chi nduta tañuhun

(Mr. 4.35-41; Lc. 8.22-25)

²³ Tacan cuu, ta quihvi ra Jesuu tichi iin tundoo, ta quihvi tahan ñivi sacuahha chi ra, [ta cuahan ñi].

²⁴ Tacan cuu, ta quechaha iyo tati xaan nu tañuhun can. Chacan cuu cha cahnu xaan tahnu nduta nu tundoo can, ta quihvi chi tichi tundoo, ta ni quixi ra Jesuu.

²⁵ Tacan cuu, ta tuhva ñi nu caa ra, ta quechaha sandoyo ñi chi ra, ta cati ñi ti:

—Ra chahnu, sacacu chi ndi, coto cua ndoyo ñuhun ndi —caci ñi.

²⁶ Ta cati ndico ra chi ñi ti:

—¿Ñacu yuhvi xaan ndo? Ña chinu ini ndo chi ra Ndioo —caci ra.

Tacan cuu, ta chacuinda ra, ta cati ra ti cua cutaxin tati can chi nduta can.

Tacan cuu, ta taxin taxin cuu.

²⁷ Iyo xaan iyo xaan quechaha cuni ñivi can, ta quechaha cati ñi ti:

—Cahnu xaan rai cuu ra, vati tasoho tati chi nduta tañuhun cha cahan ra —caci ñi.

Chacoo tati cuihna anima uvi ra ñuhun Gadara

(Mr. 5.1-20; Lc. 8.26-39)

²⁸ Tacan cuu, ta queta ra Jesuu inga chiyo tañuhun can nu iyo ñuhun Gadara, ta nitahan uvi rai chi ra. Cha iyo tati cuihna anima ra ta ra, ta sa quichi ra ta ra iti camasandu. Xaan xaan ra cuu. Chacan cuu cha yoni cuu yaha iti can.

²⁹ Tacan cuu, ta quechaha cana chaa ra ta ra, ta cati ra ta ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cuni cun chi ndi, ta yoho ra cuu sehe Ndioo? Cha vachi cun ihya, vati cua cuhva cun tu ndoho chi ndi, ta ña ta queta quivi cua tachi tuni ra Ndioo chi ndi —caci ra ta ra chi ra Jesuu.

³⁰ Cani vihi cha iyo suhva ri quini. Chica cuu ri. Chachi ri.

³¹ Tacan, ta cahan ndahvi run tati cuihna can chi ra Jesuu, ta cati run ti:
—Tu cua tava ndaun chi ndi, cuhva cun cha cua quihvi ndi tichi maan run quini can —cati run.

³² Ta cati ndico ra Jesuu chi run ti:
—Cuahan ndo —cati ra.

Tacan cuu, ta quee run cuahan run, ta quihvi run tichi maan ri quini can, ta jihna quechaha ca chinu ndihi ri tichi xahva can, ta quehni ri tichi nduta tañuhun can, ta chihi ri.

³³ Tacan cuu, ta chinu ra sacuenda chi ri quini can. Cuahan ra iti ñuun, ta chaha ra cuenda ndihi cha ni chacoo. Chaha ra cuenda cha ni tahan ra ni chacoo tati cuihna anima.

³⁴ Tacan cuu, ta quee ndihi ñivi ñuun can nu vachi ra Jesuu. Ndehe ñi chi ra, ta quechaha cahan ndahvi xaan ñi chi ra ti na ña cua quihvi ra ñuun ñi, [soco cua cahun ra inga chiyó].

9

Sanduvaha ra Jesuu chi iin ra nduñiin chaha (Mr. 2.1-12; Lc. 5.17-26)

¹ Tacan cuu, ta quihvi ndico ra Jesuu tichi tundoo, ta cuahan ndico ra inga chiyó tañuhun can, ta queta ra ñuun Capernaum cha cuu ñuun ra.

² Tacan cuu, ta quichi ndaca ñivi chihin iin ra nduñiin chaha nu iyo ra. Yuvi nu caa ra ndahvi can chiso ñi nu iyo ra Jesuu. Ndehe ra Jesuu ti chinu ini ñi chi ra, ta quechaha cati ra chi ra nduñiin can ti:

—Na cua cusii ini cun, yoho yani xaa. Cha ni naan cuati iyo chihun —cati ra.

³ Tacan cuu, ta quechaha saxini ra sacuaha ley chahnu ta ra chi anima ra ti savaha rahya ndavaha ni cha cuenda ra Ndioo, saxini ra ta ra.

⁴ Tacan, ta chito ra Jesuu yoso cuhva saxini ra ta ra. Chacan cuu cha cati ra chi ra ta ra ti:

—Ña vaha cha saxini ndo ndavaha ni chi anima ndo.

⁵ Ña ii xaan cha cua cati yo ti cha ni naan cuati cha iyo chihin ra. Ii ca cua cati yo ti cua cuinda ra, ta cua caca ra.

⁶ Cua sanahin chi ndo. Chacan cuu cha cua coto ndo ti iyo tu ndee ini chi ra cuu sehe ñivi, ta cuu sanaan ra cuati iyo chi ñivi ñuñivi —cati ra Jesuu chi ra ta ra.

Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ra nduñiin can ti:

—Cuinda, ta canihin cun yuvi cun, ta cuahan iti vehun —cati ra.

⁷ Tacan cuu, ta ni chacuinda ra, ta cuahan ra iti vehe ra.

⁸ Ndehe ndihi ñivi can cha ni savaha ra Jesuu, ta quechaha cuyuhvi ñi. Sacahnu ñi chi ra Ndioo, vati chaha ra tu ndee ini can chi iin ñivi ñuñivi.

Cana ra Jesuu chi ra Mateo (Mr. 2.13-17; Lc. 5.27-32)

⁹ Tacan cuu, ta yaha ra Jesuu tican, ta ndehe ra iin rai, ta ndaa ra nu satiahvi ra chi ñivi. Mateo nani ra, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra Mateo can ti:

—Na coho.

Tacan cuu, ta ni chacuinda ra Mateo can, ta cuahan ra chi ra Jesuu.

¹⁰ Tacan cuu, ta queta ra Jesuu vehe ra Mateo. Nducuiti tuvi ra satiahvi chi ra ña sacahnu ley chahnu cha ni tiso ra Moisee. Ndaa ra Jesuu yu mesa chi ñivi sacuaha chi ra, ta ndaa tahan ra ta ra chi ra.

¹¹ Ndehe ra fariseo ta ra ti chachi ra Jesuu chi racan ta ra icaa ni, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ñi sacuaha chi ra ti:

—¿Ñacu chachi ra cuu maestru ndo chi ra satiahvi chi ra ña sacahnu ley Moisee icaa ni? —cati ra ta ra.

¹² Ta chini ra Jesuu cha cahan ra ta ra, ta cati ndico ra ti:

—Ña chini ñuhun ñivi ña cuhvi chi ra sanduvaha chi ñi, soco ñivi cuhvi cuu ñi chini ñuhun chi ra.

¹³ Na cua cutuhva ndo ñaan cha cuu tuhun ya, vati cati tutu Ndioo ti cuni ra Ndioo cha cua cundahvi ini ndo chi ñivi tahan ndo. Ña cuni ra cha cua samani ni ndo cha chahmi ndo chihin ra. [Tacan cati yu,] vati ñavi cha cuenda ñivi iyo vaha quichi yu. Quichi yu cha cuenda ñivi iyo cuati —cati ra Jesuu.

Cati ra Jesuu yoso cuhva cua coo ndita ñivi

(Mr. 2.18-22; Lc. 5.33-39)

¹⁴ Tacan cuu, ta quichi ra sacuahha chi ra Juaan, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra Jesuu ti:

—¿Ñacu chacoo ndita maan ndi chi ra fariseo, ta ña tuhva ñivi sacuahha chihun coo ndita ñi? —cati ra ta ra.

¹⁵ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Ña cuu coo tu cuihya ini chi amigu ra cua tandaha quivi iyo ra chi ñi icaa ni, soco cua queta quivi cua cuhun ra, ta quivi can sa cua coo ndita ñi.

¹⁶ Yoni cua nataa sahma chaa chi sahma chahnu, tu ña ta nandii sahma chaa can, vati cua naca ndico chi nu nataa chi, ta vihi ca cua ndoo chi cha lahnda ca chi.

¹⁷ Ta ni cuhva yoni cua tihv nduta chiti uva chaa tichi iti ñiin chahnu. Tu tacan cua savaha ñivi, cua ndata maan iti can, ta cua cati nduta can, ta cua ndoyo ñuhun iti ñiin can. Tichi iti ñiin chaa cua tihv ñi nduta chiti uva chaa, ta nduvi chi cua ndoo vaha. [Tacan cati ra Jesuu, vati cua coto ñivi ti tuhun chaa yoso cuhva cua sacahnu ñi chi ra Ndioo cati tuhun ra.]

Nduvaha sehe ra Jairo chi ñahan tiin yu sahma ra Jesuu

(Mr. 5.21-43; Lc. 8.40-56)

¹⁸ Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can, ta quihvi iin ra ndiso tiñu. Tuhva ra nu ndaa ra Jesuu, ta chahnu chiti ra iti nuun ra Jesuu, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Cha ni chihi ña luhu sehi, soco cuahan, ta taun ndahun xini ña, ta cua coo ndito ndico ña —cati ra chi ra Jesuu.

¹⁹ Tacan cuu, ta chacuinda ra Jesuu, ta quee ra cua ndicu ra chi ra, ta cuahan tahan ñi sacuahha chi ra.

²⁰ Tacan cuu, ta cuahan tahan iin ñahan. Cha queta uchi uvi cuiya cha iyo xaan niñi ña chi ña. Tuhva ña iti chata ra, ta sayani ndaha ña yu sahma ra.

²¹ Tacan ni savaha ña, vati saxini ña chi anima ña ti tu cua sayani ndaha ña—masi sahma ra, cua nduvaha ña, saxini ña.

²² Tacan cuu, ta chico coo ra Jesuu, ta ni ndehe ra chi ña, ta quechaha cati ra chi ña ti:

—Yoho sihi, na cua cusii ini cun. Cha ni nduvahun, vati chinu ini cun chihin yu —cati ra.

Ta suvi ni hora can ni nduvaha ña ñahan can.

²³ Tacan cuu, ta queta ra Jesuu vehe ra ndiso tiñu can, ta quihvi ra. Ndehe ra chi ra tivi yaa ndii, ta ndehe ra ti cuvaa ndihi ñivi can,

²⁴ ta quechaha cati ra ti:

—Cua quee ndo, vati ña chihi ña luhu ya. Quixi ni ña —cati ra chi ñi.

Tacan, ta chacu nahan ñi cha cahan ra.

²⁵ Tava ndaa ra chi ndihi ñican, ta quihvi ra nu caa ña luhu can, ta tiin ra ndaha ña, ta ndoyo ña.

²⁶ Queta tuhun can niniin ñuhun can.

Sanduvaha ra Jesuu chi uvi ra cuaa

²⁷ Cha cua quee ra Jesuu tican, ta quechaha ndicu uvi ra cuaa chi ra. Cana chaa ra ta ra, ta cati ra ta ra chi ra Jesuu ti:

—Na cua cundahvi ini cun chihin ndi, yoho ra cuu ñivi ra David —cати ra ta ra.

²⁸ Quihvi ra Jesuu tichi vehe, ta tuhva ra cuaa can iti nuun ra Jesuu, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ta ra ti:

—¿Atu chinu ini ndo ti cha cuu savahi cuhva cuni ndo? —cати ra.

Ta cati ndico ra ta ra chi ra ti:

—Chinu ini ndi, ra chahnu.

²⁹ Tacan cuu, ta taa ra Jesuu ndaha ra nuun ra ta ra, ta cati ra chi ra ta ra ti:

—Na cua cuu chi cuhva ni chinu ini ndo.

³⁰ Tacan cuu, ta ndundichin vaha ndehe ra ta ra, ta cati tuhun xaan ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Ña cua cahan ndo ni chi iin ñivi.

³¹ Tacan cuu, ta quee ra ta ra cuahan ra, soco cati tuhun xaan ra ta ra nini cahnu ñuhun can yoso cuhva ni savaha ra Jesuu.

Sanduvaha ra Jesuu chi iin ra ñihin

³² Tacan cuu, ta quee ñi ta ñi cuahan ñi, ta quichi ndaca ñivi chi iin ra ñihin nu iyo ra Jesuu, ta iyo tati cuihna anima ra ndahvi can.

³³ Tava ndaa ra Jesuu chi maan run tati cuihna can, ta nducahan ra ndahvi can. Iyo cuni ndihi ñivi can, ta quechaha cati ñi ti:

—Ña ta ñahni ñivi Israel ndehe cuhva savaha rahya [nu ni quichi quivi] —cати ñi.

³⁴ Ta ra fariseo ta ra cati ti:

—Cha cuenda run ndaca ñahan chi run tati cuihna tava ndaa ra chi run —cати ra ta ra.

Cundahvi ini ra Jesuu chi ñivi

³⁵ Tacan cuu, ta chica cuu ra Jesuu. Cuahan ra ndihi ñuun can, ta sacuaha ra chi ñivi tichi ve ñuhun ñi, ta cati tuhun ra tuhun vaha yoso cuhva cua cundaca ñahan ra Ndioo, ta sanduvaha ra chi ñivi cuhvi chi ndihi nuun cuehe can.

³⁶ Ndehe ra chi ñivi iyo ican, ta cundahvi xaan ini ra chi ñi, vati iyo xaan ñi chi tu ndoho, ta ña chito ñi ñaan cha cua savaha ñi. Cha cuu ñi sava ni ta cua ri mbee, ta yoni ra sacuenda chi ri.

³⁷ Tacan, ta quechaha cati ra chi ñivi sacuaha chi ra ti:

—Cuaha xaan tiñu iyo, soco ña queta ñivi cua satiñu.

³⁸ Cua cahan ndahvi ndo chi ra chahnu ti na cua tava tiñu ra chi ñivi cua satiñu, ta cua cundee queta tiñu ra —cати ra Jesuu.

10*Cana ra Jesuu chi uchi uvi ra cuu tatun ra*

(Mr. 3.13-19; Lc. 6.12-16)

¹ Cana ra Jesuu chi uchi uvi ra cuu tatun ra, ta chaha ra ndatu cha cua tava ndaa ra ta ra chi run tati cuihna, ta cua sanduvaha ra ta ra chi ñivi cuhvi chi ndihi nuun cuehe.

² Ta ra cuu tatun ra Jesuu cuu rahya ta ra. Xihna cuu ra Simón Pedro chi ra Ndree yani ra, ta ra Jacobo sehe Zebedeo chi Juaan yani ra,

³ ta ra Felipe chi ra Bartolomé, ta ra Tuma chi ra Mateo ra satiahvi, ta ra Jacobo sehe Alfeo chi ra Tadeo,

⁴ ta ra Simón ra cuni cuati chi ñivi ñuun Roma chi ra Juda Iscariote ra ni xico tuhun chi ra Jesuu.

Tava tiñu ra Jesuu chi ra cuu tatun ra
(Mr. 6.7-13; Lc. 9.1-6)

⁵ Tava tiñu Jesuu chi tatun ra, ta cati tuhun ra chi ra ta ra ti:

—Ña cua cuhun ndo nu iyo ñivi cuu inga tucu ñivi, ta ni ña cua cuhun ndo nu iyo ñivi Samaria.

⁶ Cuahan ndo iti nu iyo ñivi Israel, vati cuu ñi sava ni ta cua ri mbee ndoyo ñuhun, [vati ña chito ñi ndaa iti cuahan ñi].

⁷ Cuahan ndo, ta cati tuhun ndo ti yatin xaan cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi.

⁸ Cua sanduvaha ndo chi ñivi cuhvi, ta cua sanandoto ndico ndo chi ñivi ndii. Cua sanduvaha ndo chi ñivi cuhvi cuehe tahyu, ta cua tava ndaa ndo chi run tati cuihna. Cha nihin ndo ndatu, ta ñahni cha tiahvi ndo. Cua tindee ndo chi ñivi, ta ña cua tiahvi ñi chihin ndo.

⁹ Ña cua cuiso ndo xuhun,

¹⁰ ta ni ña cua cuiso ndo yunu. Ña cua cundichin toto ndo uvi coton, ta ni ña cua cuiso ndo uvi pare ndichan ni uvi garote. Iyo cha cua cuhva ñivi cha cua cachi ndo.

¹¹ Ta ndihi ñuun nu cua quihvi ndo cua nducu ndo ndaa ñivi cuu ñivi vaha ndicha. Chi ñican cua ndoo ndo nda cua nda cua queta quivi cua quee iti tucu ndo.

¹² Cua quihvi ndo vehe, ta cua sacahnu ndo chi ñivi vehe can, ti na cua coo vii ñi.

¹³ Tu ña cua quihin cuenda ñivi can chihin ndo, ña cua coo vii ñi.

¹⁴ Tu ña cua quihin cuenda ñivi chi ndo, ta ni ña cua tasoho ñi tuhun cahan ndo, cua quee ndo vehe can, cua quee ndo ñuun can, ta cua naquisi ndo yaca ñuhun iñi chaha ndo, [vati tacan cua coto ñi ti cua cutuni ñi].

¹⁵ Cati ndicha yu chihin ndo ti xaan xaan cua cutuni ñivi Sodoma chi ñivi Gomorra quivi cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi, soco xaan ca cua cutuni ñivi ña cua quihin cuenda chihin ndo.

Cua ndehe tatun ra Jesuu tu ndoho

¹⁶ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra tatun ra:]

"Tava tiñu yu chihin ndo, ta cuu ndo sava ta cua ri mbee nu iyo ri ñucuii, [vati cua cuni sandoyo ñuhun ñivi chi ndo]. Na cua coo cha chini tuni chi ndo. Na cua coo masu ini ndo.

¹⁷ Na cua saha ndo cuenda yoso cuhva iyo ñivi, vati cua tiin ñi chihin ndo, ta cua cundaca ñi chihin ndo nu ra cumi tiñu, ta cua cani ñi chihin ndo chi garote ve ñuhun ñi.

¹⁸ Cua cundaca ñi chihin ndo nu ra cumi tiñu cahnu, vati chica ndo chihin yu. Chacan cuu cha cua cuhva ndo cuenda yoso cuhva iyo ra Ndioo iti nuun ra ndaca ñahan chi ñivi judío, ta cua cuhva tahan ndo cuenda iti nuun ra ndaca ñahan chi ñivi cuu inga tucu ñivi.

¹⁹ Hora cua tiin ñi chihin ndo ña cua tichaha ni ndo. Ña cua saxini ndo yoso cuhva cua cati ndico ndo, vati cua cuhva ra Ndioo cha chini tuni chi ndo hora can, ta cua coto ndo ñaan cha cuu cha cua cati ndico ndo.

²⁰ Ñavi maan ndo cua cahan, soco ra cuu Tati Ndioo sutu ndo cuu ra cua cuhva cha chini tuni chi ndo.

²¹ Cua tiin iin rai chi yani ra, ta cua cundaca ra chi ra nu ra cumi tiñu, vati cua cuvi yani ra. Ta ni cuhva cua savaha inga rai chi sehe ra, ta inga ñivi cua savaha tacan chi sutu ñi chi sihi ñi, ta cua cuvi ñi cua savaha ñi.

²² Cua cuxaan ini ndihi ñivi chi ndo, vati iyo ndo cuenda yu. Tu cua cundee ini ndo tu ndoho nda cua nda quivi cua yaha chi, cua cacu ndo.

²³ Tu cua cuhva ñivi tu ndoho chi ndo iin ñuun, cua cunu ndo, ta cua queta ndo inga ñuun. Cati ndicha yu chihin ndo ti ña cua cuyatin yaha ndo ndihi ñuun Israel, ta cua quichi ra cuu sehe ñivi.

²⁴ 'Cahnu ca cuu ra maestru, ta ñavi ca sa ñivi sacuahha chi ra. Ta ni cuhva cahnu ca cuu ra chitoho, ta ñavi ca sa musu ra.

²⁵ Vaha tu cua coo ñivi sacuahha cuhva iyo maestru ñi. Ta ni cuhva vaha tu cua coo ra musu cuhva iyo chitoho ra. Cha cati ñivi ti run cuihna run Beelzebú cuu yuhu. Chacan cuu cha xaan ca cua cahan ñi chi maan ndo.

Ña cua cuyuhvi tatun Jesuu chi ñivi
(Lc. 12.2-9)

²⁶ [Ni vii cahan ra Jesuu chi tatun ra:]

'Ña cua cuyuhvi ndo chi ñivi, vati ndihi cha cua savaha xehe ñivi cua coto ra Ndioo.

²⁷ Cua cati tuhun ndo ndihi cha cua cati yu chihin ndo cha mani maan ndo.

²⁸ Ña cua cuyuhvi ndo chi ñivi cuni cahni chi ndo, soco ña cuu sandoyo ñuhun ñi chi ndo chi ra Ndioo. Cua cuyuhvi ndo chi ra Ndioo, vati maan ra cuu ra cuu tava ndaa chi ndo, ta cua ndoyo ñuhun ndo nu cua cutuni ñivi.

²⁹ 'Xico ñivi uvi ri saa cuati cha iin pesu, ta ña cua cuvi ri tu ña chaha ra Ndioo sutu ndo,

³⁰ ta chito tahan ra yoso tahan ixi xini ndo iyo.

³¹ Chacan cuu cha ña cua cuyuhvi ndo. Iyo ca yavi ndaa maan ndo, ta ñavi ca sa ri saa can—masi cuaha ri cuu ri.

Cuhva cua coo ñivi cuenda ra Jesuu
(Lc. 12.8-9)

³² [Ni vii cahan ra Jesuu chi tatun ra:]

'Ndihi ñivi cua cati chi ñivi tahan ñi ti chi yuhu iyo ñi—suvi ni cha cuenda maan ñi cua cati yu chi ra suti cha iyo iti siqui andivi ti chi main iyo tahan ñican.

³³ Tu cua cati ñivi chi tahan ñi ti ña nacoto ñi chihin yu, ta ni cuhvi cua cati tahan nu suti ti ña nacote chihin ñi.

Ña cua nduunuun ñivi cuenda ra Jesuu
(Lc. 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra tatun ra:]

'Ña cua saxini ndo ti vachi yu, vati cua coo vii ñivi chi tahan ñi nu ñuhun ñuñivi ya. Ñavi tacan vachi yu. Vachi yu, vati cua cani tahan ñivi chi tahan ñi.

³⁵ Cua ndusaca cuni ñivi cuenda yu, vati cua cani tahan iin rai chi sutu ra. Cua cani tahan iin ñahan chi sihi ña, ta cua cani tahan iin ña chanu chi chiso ña,

³⁶ ta ñivi iyo vehe ñi cua cani tahan suvi ni chi maan ñi.

³⁷ 'Tu cua cuni ca ñivi chi sutu ñi chi sihi ñi, ta ñavi ca sa yuhu, ñahni yavi ndaa cha iyo ñi chihin yu. Tu cua cuni ca ñi chi sehe ñi, ta ñavi ca sa yuhu, ñahni yavi ndaa cha iyo ñi chihin yu.

³⁸ Tu ña iyo ini ñivi cha cua ndehe ñi tu ndoho cuenda yu—masi cua cuvi ñi cuenda yu, tu ña cua coo inuun ñi chihin yu, ñahni yavi ndaa cha iyo ñi chihin yu.

³⁹ Tu cua nducu ñivi cuhva cha cua cacu ñi nu cua ndehe ñi tu ndoho cuenda yu, cua ndoyo ñuhun ndicha ñi cuenda yu, soco tu cua cuvi ñi cuenda yu, cua coo ndito ndico ñi chihin yu.

Cha cua sacanaan ñivi iti nuun ra Ndioo
(Mr. 9.41)

⁴⁰ [Ni vii cahan ra Jesuu chi tatun ra:]

"Tu cua quihin cuenda ñivi chihin ndo, cua quihin cuenda ñi chi yuhu, ta tu cua quihin cuenda ñi chi yuhu, cua quihin cuenda tahan ñi chi ra tava tiñu chihin yu.

⁴¹ Tu cua quihin cuenda ñivi chi iin ra cahan cuenda ra Ndioo, vati cahan ra cuenda ra Ndioo, cua cunda yahvi ñi chi ra Ndioo can cuhva iyo yahvi ra cahan cuenda ra Ndioo. Tu cua quihin cuenda ñivi chi iin ñivi vaha ndicha, vati ñivi vaha ndicha cuu ñi, cua cunda tahan yahvi ñi chi ra Ndioo cuhva cha ndaa yahvi chi ñivi vaha can chi ra.

⁴² Tu cua tindee ñivi chi iin ndo—masi ra luhu cuii cuu ndo, ta cua cuhva ñi nduta coho ndo, vati iyo ndo chihin yu, cati ndicha yu chi ndo ti cua cunda yahvi ndicha ñi chi ra Ndioo.

11

Queta tatun ra Juan iti nuun ra Jesuu (Lc. 7.18-35)

¹ Tacan, ta ndihi cati tuhun ra Jesuu chi ra cuu tatun ra, ta sa quee ra tican, ta cuahan ra, vati cua cati tuhun ra ndihi ñuun iyo ican, ta cua sacuahra ra chi ñivi can.

² Tacan cuu, ta chini ra Juan tuhun yoso cuhva cha ni savaha ra Jesuu—masi indi ra Juan can ve caa, soco tava tiñu ra tatun ra nu iyo ra Jesuu,

³ ta nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

—¿Atu maun cuu ra iyo cha cua quichi cuenda ra Ndioo a cua cuatu nuun ca ndi chi inga ra? —cati ra.

⁴ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cuahan ndo, ta cati ndico ndo ñaan cha cuu cha ni chini soho ndo ñaan cha cuu cha ni ndehe ndo.

⁵ Cua cati ndo chi ra Juan ti ndichin vaha ndehe ñivi cuaa, ta chica cuu ñivi cojo. Nduvaha ñivi cuhvi cuehe tahyu, ta chini ñivi soho. Nandoto ndico ñivi ndii, ta chini soho ñivi ndahvi tuhun vaha, cua cati ndo.

⁶ Cua cusii ini ñivi, tu ña cua saxini ñi ndavaha ni cuenda yu, ta cua ndoyo ñuhun ñi —cati ra chi ra tatun ra Juan.

⁷ Tacan cuu, ta cuahan ra tatun ra Juan can, ta quechaha cati ra Jesuu chi ndihi ñivi can cuenda ra Juan ti:

—Cahan ndo tichi cuhu, soco ñavi vati cuni ndo ndehe ndo nu tuñu maan tuyoo can, [soco cuni ndo ndehe ndo chi iin rai ndicha].

⁸ Cahan ndo tican, soco ñavi vati cuni ndo ndehe ndo chi iin ra ndichin sahma yaxin sahma vaha, vati iyo ñivi ndichin tacan tichi ñuun nu iyo vehe ra rey, [soco cuni ndo ndehe ndo chi iin rai ndichin cuhva ni chacundichin ra cahan cuenda ra Ndioo tiempo chahnu].

⁹ Cahan ndo tican, vati cuni ndehe ndo chi iin ra cahan cuenda ra Ndioo.

¹⁰ Cati yu chihin ndo ti ni ndehe ndo chi iin ra cahan ndicha cuenda ra Ndioo. Cati tutu Ndioo cuenda ra Juan can ti cua tava tiñu ra Ndioo iin tatun ra, ta cua cahun ra iti nuun inga ra, ta cua tiso vaha ra tatun can tiñu iti nu cua yaha racan, cati chi.

¹¹ Cati ndicha yu chihin ndo ti cahnu xaan rai cuu ra Juan ra sacuanduta can, soco ñivi cuu ñivi cua coo nu cua cundaca ñahan ra Ndioo—masi ñivi ndahvi ndicha cuu ñi, soco cahnu ca cua cuu ñivi can, ta ñavi ca sa ra Juan can.

¹² Nda ni quivi quechaha cati tuhun ra Juan ta nda cua nda vitin nducu xaan ñivi cuhva cha cua coo ñi nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi, ta nihin xaan nducu ñi cuhva.

¹³ Cha cati ra ni cahan cuenda ra Ndioo tichi tutu ni taa ra tiempu chahnu, ta cha cati ra Moisee tichi tutu ley ni taa ra ti cua quichi iin rai, ta ra Juan cuu ra.

¹⁴ Tu cua cuni ndo cuinu ini ndo tuhun can, cua coto ndo ti maan ra Juan can cuu cuhva ra Elía ra ni cua quichi cuhva ni taa ra ta ra.

¹⁵ Na cua taa vaha ndo soho ndo tuhun can.

¹⁶ Nivi iyo vitin tichi quivi ya cuu sava ni ta cua ñi cuati siqui nuyahvi, [ta ña nduun ñi ta ñi nu siqui ñi]. Cana chaa ñi chi tahan ñi,

¹⁷ ta cati ñi chi tahan ñi ti tivi ñi yaa, ta ña chita chaha tahan ñi. Chita ñi yaa ndii, ta ña cuvaa tahan ñi, cati ñi.

¹⁸ [Tacan cati yu,] vati quichi ra Juan, ta chaco ica xaan ra, vati ña tuhva ra cachi. Ña tuhva ra coho, ta cati maan ñivi ti cha iyo iin tati cuihna chi ra.

¹⁹ Tacan cuu, ta quichi tahan yu ra cuu sehe ñivi, ta iyo yu cuhva iyo maan ñivi can, soco cati ñi ti yaha cuhva cha chachi yu, ta yaha cuhva cha chihi yu. Amigu yu chi ñivi ndacu ndavaha ni chi ra satiahvi, cati ñi. [Yuhu cati ti] tu cua savaha ñivi cha nditi vaha cuhva cuni ra Ndioo, cua savaha ñi iin cha vaha ndicha, [cuhva savaha maan ra Juan cuhva savaha yu ra cuu sehe ñivi] —cati ra Jesuu chi ñivi can.

*Nduxaan ra Jesuu chi ñivi ña tasoho
(Lc. 10.13-15)*

²⁰ Tacan cuu, ta quechaha ra Jesuu nduxaan ra chi ñivi ndihi ñuun nu ni savaha ra cha cahnu ndicha, vati ña saña ihni ñi cuati ndacu ñi.

²¹ Cati ra chi ñi ti:

—Ndioho ñivi ñuun Corazín, ndioho ñivi ñuun Betsaida, cua ndehe ndo tu ndoho, vati tu cha ndehe tahan ñivi ñuun Tiro chi ñivi ñuun Sidón cuhva cahnu cuhva cha ni ndehe maan ndo, yatin xaan cua coo cuihya anima ñi, ta sa cua saña ihni ñi cuati savaha ñi.

²² Chacan cuu cha cati yu chihin ndo ti xaan cua ndehe ñivi ñuun can tu ndoho quivi cua cutuni ñivi iti nuun ra Ndioo, soco xaan ca cua coo tu ndoho chi maan ndo.

²³ Ta ndioho ñivi ñuun Capernaum, ña cua coo cha vaha chi ndo iti siqui andivi, soco cua coo ndo iti andaya. Tu cha ni ndehe ñivi ñuun Sodoma cuhva cahnu ndicha cuhva ni ndehe maan ndo, ni vii iyo ñuun can nda cua nda vitin, [vati cua saña ihni ñi cuati ni savaha ñi].

²⁴ Chacan cuu cha cati yu chihin ndo ti xaan cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi ñuun can quivi cua cutuni ñivi, soco xaan ca cua cutuni ñivi ñuun ya —cati ra Jesuu.

*Cati ra Jesuu ti na cua coo vii anima ñivi
(Lc. 10.21-22)*

²⁵ Suvi ni hora can cati ra Jesuu chi sutu ra ti:

—Tata, yoho ndaca ñahan iti siqui andivi ta nu ñuhun ñuñivi ya. Sacahnu yu chihun, vati ña chaha maun cha chini tuni chi ñivi nditi vaha xini, ta cutuni ini ñi cha ndacu i, soco cha chahun cha cua cutuni ini ñivi ndahvi.

²⁶ Tata, cuhva cha cuni maun cuu chacan —cati ra Jesuu chi sutu ra.

²⁷ [Tacan, ta sa cati ra chi ñivi can ti:]

—Chaha ra suti ndihi cha ndacu i. Yoni ñivi chito yoso cuhva iyo ra cuu sehe Ndioo. Iin tuhun ni ra Ndioo chito, ta yoni ñivi chito yoso cuhva iyo ra cuu sutu ra. Iin tuhun ni ra cuu sehe ra chito, ta iyo ñivi cuni sacoto ra cuu sehe ra. Ñican ni chito tahan yoso cuhva iyo ra.

²⁸ Nahan ndo, ndihi ndo cha chitatun, ndihi ndo ndiso cha vee, ta yuhu cua cuhve cha cua coo vii anima ndo.

²⁹ Na cua cuiso ndo cuhva cati yu. Na cua savaha ndo cuhva cati yu, vati ña rai cuni yu, ta ña xaan cuni yu ndehi chihin ndo. Tacan, ta cua coo vii anima ndo,

³⁰ vati ña vee cha cua tise chi ndo, ta vii ni cua savaha ndo cha cati yu —caci ra Jesuu chi ñivi can.

12

Yucu ra tatun Jesuu chiti trigu iin quivi sábadu

(Mr. 2.23-28; Lc. 6.1-5)

¹ Suvi ni quivi can cuahan ra Jesuu, ta iin quivi sábadu [quivi ndaa tatun ñivi judío cuu chi], ta yaha ra chíqui. Cuahan tahan tatun ra, ta chisoco ra ta ra, ta quechaha yucu ra ta ra chíti trigu can, ta chachi ra ta ra.

² Ndehe ra fariseo ta ra, ta quechaha cati ra ta ra chi ra Jesuu ti:

—¡jhna! cha ndacu tatun cun, ta ña chaha ley chahnu cha ndacu ra tacan quivi sábadu —caci ra ta ra.

³ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Vasi ña ta sacuaha ndo tutu Ndioo. Vasi ña chito ndo ñaan cha ni savaha ra David quivi chisoco ra chi ra chica chi ra.

⁴ Quihvi ra David can vehe Ndioo, ta chachi ra paan cuecu iti nuun ra Ndioo, ta ñahni ndatu cha cua cachi ra chacan, ta ñahni ndatu chi ra chica chi ra, soco chachi tahan ra. Iin tuhun ni ra cuu sutu ta ra—chi racan iyo ndatu.

⁵ Vasi ña ta sacuaha ndo tutu ley chahnu. Suvi ni quivi sábadu iyo ra sutu ta ra ve ñuhun. Savaha ra cha cuu tiñu ra, ta ñahni ndatu iyo cha savaha ra tacan, soco ña tiso ndo cuati ra.

⁶ Cati yu chihin ndo ti cahnu cuu ve ñuhun, soco cahnu xaan ca cuu cha ndacu ra Ndioo vitin.

⁷ Na chito ndo ñaan cha cuu tuhun Ndioo nu cati ra ti cuni ra cha cua coo tu ndahvi ini chi ñivi. Na cuni ra cha cua samani ñi chihin ra, cati ra. Tu chito ndo chacan, ña cua cati ndo ti ña vaha savaha ñivi ñahni cuati iyo.

⁸ Tacan cati yu, vati yuhu ra cuu sehe ñivi cuu ra cati ñaan cha cuu cha cua savaha ñivi quivi sábadu —caci ra Jesuu chi ra fariseo ta ra.

Queta iin ra nduxii ndaha nuun ra Jesuu

(Mr. 3.1-6; Lc. 6.6-11)

⁹ Tacan cuu, ta quee ra Jesuu tican. Cuahan ra, ta quihvi ra ve ñuhun ñivi judío can.

¹⁰ Ican iyo iin ra nduxii ndaha, ta quechaha nducu tuhun ra fariseo ta ra chi ra Jesuu ti:

—¿Atu chaha ley chahnu cha sanduvaha ñivi quivi sábadu? —caci ra ta ra, vati cuni ra ta ra tiso ra cuati ra Jesuu.

¹¹ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Tu iyo iin ri mbee chihin ndo, ta cua quehni ri tichi xahva—masi quivi sábadu cuu chi, soco ndihi ndo cua tiin ndo chi ri, ta cua tava ndo chi ri nu quehni ri.

¹² Iyo yavi ndaa ri mbee, soco iyo ca yavi ndaa ñivi. Chacan cuu cha chaha ley cha cua savaha yo cha vaha quivi sábadu —caci ra.

¹³ Tacan cuu, ta cati ra chi ra ndahvi can ti:

—Sacaun ndahun.

Tacan, ta sacaa ra ndaha ra. Nduvaha chi, ta vaha ndoo chi cuhva iyo tahan chi.

¹⁴ Quee ra fariseo ta ra cuahan ra, ta nducu ra ta ra cuhva, vati cuni ra ta ra cahni ra chi ra Jesuu.

Tuhun cati tuhun ra ni cahan cuenda ra Ndioo cha cua tahan ra Jesuu

¹⁵ Chito ra Jesuu yoso cuhva saxini ra fariseo ta ra, ta quee ra cuahan ra. Tacan cuu, ta ndicu ñivi chi ra. Tuvi ñivi ndicu chi ra, ta sanduvaha ra chi ndihi ñi,

¹⁶ ta cati tuhun xaan ra chi ñi ti na ña cua cati ñi yoo rai cuu ra.

¹⁷ Tacan, ta ni queta tuhun cha ni taa ra Isaía ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu, vati cati ra Ndioo cuenda ra Jesuu ti:

¹⁸ Rahya cuu musu yu.

Suvi ra cuu ra cha ni nacachi yu.

Cuni mani yu chihin ra,

ta cusii ini yu cha ndacu ra.

Cati yu ti cua coo ra Tati Ndioo chi ra,

ta cua cati ra chi ñivi cuu inga tucu ñivi yoso cuhva cua coso vaha anima ñivi.

¹⁹ Ña cua cahan yuhu ra chi ñivi,

ta ni ña cua cuvaa ra.

Na cua cana chaa ra iti.

²⁰ Ña cua tava ndaa ra chi ñivi ndahvi,

soco cua tindee ra chi ñi.

²¹ Tacan cua savaha ra nda cua nda quivi cua cundee coso vaha anima ñivi cuu inga tucu ñivi,

cati ra Ndioo, ni taa ra Isaía can cuenda ra Jesuu.

Cati ra fariseo ti iyo run tati cuihna chi ra Jesuu

(Mr. 3.19-30; Lc. 11.14-23; 12.10)

²² Tacan cuu, ta quichi ndaca ñivi chi iin ra cha iyo tati cuihna anima nu ra Jesuu. Cuaa ra ndahvi can, ta ñihin ra. Tacan cuu, ta sanduvaha ra Jesuu chi ra. Chacan cuu cha nducahan ra ñihin can, ta ndundichin vaha ndehe ra.

²³ Iyo xaan quechaha cuni ndihi ñivi can, ta cati ñi ti:

—Vasi ra ni tava tiñu ra Ndioo cuu rahya —caci ñi.

²⁴ Chini ra fariseo ta ra tuhun can, ta cati ndico ra ta ra ti:

—Tava ndaa ra chi run tati cuihna, soco tindee run Beelzebú chi ra, ta rucan cuu run ndaca ñahan chi ndihi run tati cuihna —caci ra fariseo can.

²⁵ Chito ra Jesuu cuhva ni saxini ra fariseo can, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Tu cua cani tahan ñivi iin ñuun chi tahan ñi, cua ndoyo ñuhun ñuun can.

Tu cua cani tahan ñivi iyo iin vehe chi tahan ñi, cua ndoyo ñuhun tahan ñican.

²⁶ Tu cua tava ndaa ñivi run Satanaa suvi ni chi maan run, ña inuun iyo ñivi run suvi ni chi maan run. Chacan cuu cha ña cua ndunahan run chi tahan run.

²⁷ Cati ndo ti tava ndai chi run tati cuihna can, vati chaha run Beelzebú tu ndee ini chihin yu. Tu chacan cuu chi, ¿yoso nihin ñivi maan ndo tu ndee ini, ta tava ndaa maan ñi chi run? Chacan cuu cha sanahan suvi ni ñivi ndo ti cha ña vaha cuhva ni saxini maan ndo.

²⁸ Ñavi cuhva can cuu chi, vati chaha ra Tati Ndioo tu ndee ini chihin yu, ta tava ndai chi run tati cuihna. Chacan cuu cha ni queta quivi cha ndaca ñahan ra Ndioo nu iyo ndo.

²⁹ Ña cua cuu quihvi ñivi tichi vehe iin ra iyo xaan tu ndee ini, ta cua quihin ñi ndatiñu ra, tu ña cua cuhni xihna ñi chihin ra. Tacan, ta sa cua suhu ñi ndihi cuii ndatiñu ra. [Tacan ni cha savahi chi run Satanaa.]

³⁰ Tu ña cua coo ndo chihin yu, cua cuni cani tahan ndo chihin yu. Tu ña cua tindee ndo chihin yu, cua tava ndaa ndo chihin yu.

³¹ Chacan cuu cha cati yu chihin ndo ti ndihi cha cuati ndacu ñivi ñuñivi cua cuu cucahnu ini ra Ndioo, soco tu cua cati ñivi cuhva cati ndo ti ña ndicha ra Tati Ndioo, ña cua cucahnu ini ra Ndioo chacan.

³² Tu cua cati ñivi ti ña vaha ra cuu sehe ñivi, cua cuu cucahnu ini ra Ndioo, soco tu cua cati ñivi cuhva cati ndo ti ña vaha ra Tati Ndioo, ña cua cucahnu ini ra Ndioo chacan vitin tichi quivi ya, ta ni ña cua cucahnu ini ra nda cua nda quivi iti nuun ca.

Cuhva iyo yutun vaha
(Lc. 6.43-45)

³³ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra fariseo can:]
‘[Cua cati yu iin cuhva.] Tu iyo iin yutun vaha, cua quee vaha chiti chi. Tu ña vaha iyo yutun can, ña cua quee vaha chiti chi. Chito yo ñaan cuhva iyo yutun, vati ndehe yo yoso cuhva iyo chiti chi.

³⁴ Ñivi ndavaha ni cuu ndo. Ña cuu cahan ndo cha vaha, vati iyo xaan ndo chi cha ndavaha ni, vati cahan ñivi cuhva saxini ñi chi anima ñi.

³⁵ Mani cha vaha cahan ñivi saxini cha vaha chi anima ñi, ta mani ndavaha ni cahan ñivi saxini cha ndavaha ni chi anima ñi.

³⁶ Cati yu chihin ndo ti tu cua cahan ñivi tuhun ndavaha ni, cua cuhva ñi cuenda ñacu cahan ñi tacan quivi cua cutuni ñivi,

³⁷ vati cua quee vaha ndo cuhva ni cahan ndo a cua cutuni ndo cuhva ni cahan ndo —cati ra Jesuu chi ra fariseo ta ra.

Cuni ndehe ñivi iin cuhva cahnu
(Mr. 8.12; Lc. 11.29-32)

³⁸ Tacan cuu, ta ra fariseo chi ra sacuahaleychahnu quechaha ndatuhun ra chi ra Jesuu, ta cati ra ta ra chi ra ti:

—Yoho maestru, cuni ndehe ndi iin cuhva cahnu xaan cha cua savahun —cati ra ta ra.

³⁹ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Ñivi ndacu ndavaha ni, ñivi ña chinu ini chi ra Ndioo—ñican cuu ñi cuni ndehe iin cuhva cha cua savaha ra Ndioo, soco ña cua savaha ra inga cuhva. Iin tuhun ni cuhva ni savaha ra Ndioo cuhva cha ni tahan ra Jonaa ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu.

⁴⁰ Cuhva cha ni chacoo ra tichi ri tiaca cahnu can uni quivi—cuhva can cua coo ra cuu sehe ñivi, vati uni quivi cua coo ra tañu ñivi ndi.

⁴¹ Cua cati ra rai ni chacoo ñuun Nínive ti iyo cuati chi ñivi iyo vitin, ta cua tachi tuni ra chi ñi quivi cua cutuni ñivi. Tacan cua savaha ra, vati ni tasoho ra cha cati tuhun ra Jonaa, ta saña ihni ra ta ra cuati savaha ra. Vasi cahnu xaan rai cuu ra Jonaa can, soco cahnu ca cuu ra iyo vitin.

⁴² Ta ni cuhva cua cati ña ni chandaca ñahan ñuhun iyo iti xuu ti iyo cuati chi ñivi iyo vitin, ta cua tachi tuni ña chi ñi. Tacan cua savaha ña, vati cani xaan chahan ña, vati cuni ña tasoho ña tuhun nditi cha cahan ra Salomón tiempu chahnu. [Ndicha ti] cahnu xaan rai cuu ra Salomón can, soco cahnu ca cuu ra iyo vitin.

Cuhva cua savaha run tati cuihna hora cua quichi ndico run
(Lc. 11.24-26)

⁴³ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra fariseo chi ra sacuahaleychahnu:]

‘Ta run tati cuihna can—tu cua quee ndaa run tichi anima ñivi, cua cuhun run. Cua caca cuu run tichi cuhu nu ñahni nduta, ta cua nanducu run cha cua coo vaha run, soco ña cua nanihin run.

⁴⁴ Tacan cuu, ta cua quechaha saxini run chi anima run ti cua cuhun ndico run nu ni quee run, cua saxini run. Cua cuhun ndico run, ta cua ndehe run ti cha iyo vaha cha cua quihvi ndico run tichi anima ñivi can.

⁴⁵ Chacan cuu cha cua quee run cuhun run, ta cua quihin run inga ucha tati cuihna. Xaan ca rucan ta run, ta cua quihvi run ta run tichi anima ñi, ta

ndahvi ca cha cua ndoo ndico ñican, ta ñavi ca cha xihna nu ni quichi quivi. Tacan ndahvi ca cua ndoo tahan ñivi iyo vitin, vati ndavaha ni ndacu ñi.

Queta sihi ra Jesuu chi yani ra

(Mr. 3.31-35; Lc. 8.19-21)

⁴⁶ Ni vii cahan ra Jesuu chi ndihi ñivi can, ta sa ni queta sihi ra chi yani ra nu iyo ra, ta ni chacuinda ñi iti chata, ta cuni ñi cahan ñi chi ra.

⁴⁷ Tacan cuu, ta quechaha cati iin ñivi chi ra ti:

—Inda sihun chi yani cun nuquehe, ta cuni ñi cahan ñi chihun —cati ñi.

⁴⁸ Ta nducu tuhun ndico ra chi ñican ti:

—¿Yoo cuu sihi yu? ¿Yoo cuu yani yu? —cati ra.

⁴⁹ Tacan cuu, ta sanahan ndaha ra nu ndaa ñivi sacuahaha chi ra, ta quechaha cati ra ti:

—Ihya iyo sihi yu chi yani yu.

⁵⁰ [Tacan cati yu,] vati tu cua savaha ñivi cuhva cuni ra suti iyo iti siqui andivi, ñican cuu sava ni ta cua yani yu chi cuhva yu chi sihi yu —cati ra.

13

Chaha ra Jesuu cuenda yoso cuhva iyo ra chata cuati chiti

(Mr. 4.1-9; Lc. 8.4-8)

¹ Quivi can quee ra Jesuu tichi vehe nu chacoo ra, ta cuahan ra. Yu tañuhun queta ra, ta ni chacunda ra.

² Tuvi xaan ñivi cuu ñi nducuiti nu ndaa ra. Chacan cuu cha quihvi ra tichi tundo, ta chacunda ndico ra, ta chacuinda ndihi ñivi can yu tañuhun can.

³ Cuaha xaan cahan ra Jesuu chi ñi. Chi cuhva cahan ra, ta quechaha cati ra ti:

—Cha iyo iin rai, ta quee ra cuahan ra, vati cua cata cuati ra chiti.

⁴ Chata cuati ra chiti can, ta quehni suhva chi nu iti, ta quichi ri saa, ta chachi ri chi chi.

⁵ Inga suhva chi quehni nu iyo xaan yuu, ta ñahni ñuhun cha vaha. Yatin xaan cana chi, vati ña cocon vaha iyo ñuhun can,

⁶ ta cana nicandi, ta quechaha xii chi, ta neti chi, vati ñahni yoho chi cha vaha.

⁷ Ta inga suhva chi quehni nu iyo iñu, ta cana tahan maan iñu can, ta chasi iñu can nuun chi.

⁸ Inga suhva chiti can quehni nu ñuhun vaha, ta cuaha xaan chiti chi chacoo ndico. Iyo chi chaha iin ciendu chiti chi. Iyo inga chi chaha uni xico chiti chi, ta iyo inga chi chaha oco uchi chiti chi.

⁹ Na cua taa vaha ndo soho ndo —cati ra Jesuu chi ñi.

Chaha ra Jesuu cuenda ñacu cahan ra chi cuhva

(Mr. 4.10-12; Lc. 8.9-10)

¹⁰ Tacan cuu, ta tuhva ñi sacuahaha chi ra Jesuu nu iyo ra, ta quechaha nducu tuhun ñi chi ra ti:

—¿Ñacu chi cuhva ni cahan chi ñivi? —cati ñi.

¹¹ Ta cati ndico ra ti:

—Chaha ra Ndioo cha cua cutuni ini ndo tuhun yoso cuhva cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi, soco ña chaha ra cha cua cutuni ini ñican.

¹² Tu cutuni ini ñivi vitin—masi suhva, cua cuhva ra Ndioo cha cua cutuni ca ini ñi, ta cua cutuni vaha ini ñi nu cuahan quivi. Tu ña nituni ini ñi [yoso cuhva iyo ra Ndioo], cua naan cha chini tuni cha iyo chi ñi.

¹³ Chacan cuu cha cahin chi ñi chi cuhva, vati ña cuni ñi coto ñi, ta ni ña cuni ñi cutuni ini ñi.

14 Maan ñi saqueta tuhun cha ni cahan ra Isaía cuenda ra Ndioo tiempu chahnu, vati cati ra cuenda ñican ti:

Cua cuni soho ndo tuhun,
soco ña cua cutuni ini ndo chi chi,

15 vati ndava xaan iyo ini ñivi ya,
ta ña taa vaha ñi soho ñi.

Xaan cuni ñi chini ñi tuhun can,
coto cua cutuni ini ñi,
ta cua saña ñi cuhva ndacu ñi,
ta cua nduvaha anima ñi,
cati ra Isaía can.

16 *Cusii ini ndo, vati cha ni ndehe ndo, ta cha ni chini soho ndo.

17 Cati ndicha yu chihin ndo ti nu ni quichi quivi tuvi xaan ra ni cahan cuenda ra Ndioo, ta tuvi xaan ñivi savaha cuhva cati ra Ndioo—tuvi ñican cuni xaan ñi ndehe ñi cuhva ndehe maan ndo, soco ña ni ndehe ñi. Cuni xaan ñi cuni soho ñi cuhva chini soho ndo, soco ña ni chini soho ñi.

Chaha ra Jesuu cuenda ñaan tuhun cuu tuhun chata cuati ra chiti can
(Mr. 4.13-20; Lc. 8.11-15)

18 [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi sacuaha chi ra:]

'Cha ni chini soho ndo tuhun yoso cuhva iyo ra chata cuati chiti.

19 Tu cua cuni soho ñivi tuhun yoso cuhva cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui, ta ña cua cutuni ini ñi tuhun can, cua quichi run cuihna, ta cua sanaan run cha chini soho ñivi can. Ñican cuu sava ta cua chiti can cha quehni nu iti.

20 Iyo inga ñivi chini soho tuhun can, ta quii xaan cusii ini ñi chini ñi chi chi. Ñican cuu sava ta cua chiti quehni nu iyo yuu can,

21 ta ñahni yoho chi cha vaha. Suhva quivi ni ndunahan ñi, ta quechaha ndehe ñi tu ndoho. Quechaha cuni cani tahan ñivi chi ñi, vati chinu ini ñi tuhun can, ta quii xaan ndoyo ñuhun ñi.

22 Iyo tahan inga ñivi tasoho tuhun can, soco saxini ñi yoso cuhva iyo ñivi ñiñivi, ta cuni ñi cha cua coo tahan xuhun ñi. Tacan, ta ña cuni ca ñi cuni soho ñi tuhun can, ta ñahni cha cuu sava ta cua chiti can cua coo chi ñi. Ñican cuu sava ta cua chiti ni quehni nu iyo iñu can.

23 Ta ñivi tasoho tuhun can, ta cutuni ini ñi chi chi, ta savaha ñi cha vaha—ñican cuu sava ta cua chiti ni quehni ñuhun vaha, ta cana chiti chi. Iyo chi chaha ciendu chiti chi, ta iyo chi chaha uni xico chiti chi, ta iyo chi chaha oco uchi chiti chi —cati ra Jesuu chi ñi.

Cahan ra Jesuu cuhva cuenda cuhu ña vaha

24 Cahan ndico ra Jesuu inga cuhva chi ñi, ta quechaha cati ra ti:

—Nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi cuu sava ni ta cua iin rai, ta tachi ra chiti vaha chiqui ra.

25 Tacan cuu, ta hora ni quixi ñivi quichi iin ra cuxaan ini chi ra, ta tachi tahan run chiti cuhu ña vaha nu tachi ra chiti trigu can, ta cuahan ndico run.

26 Cana itu can, ta quee chiti chi, ta sa cana tahan maan cuhu ña vaha can.

27 Tacan cuu, ta cuahan ra musu can, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi chitoho ra ti: “Ra chahnu, ¿atu ña tachi cun chiti vaha chiqui cun? ¿Ñacu cana xaan cuhu ña vaha?” cati ra ta ra,

28 ta cati ndico ra chi ra ta ra ti: “Cuxaan ini ñivi chihin yu, ta savaha ñi chacan,” cati ra. Nducu tuhun ndico musu ra chi ra ti: “¿Atu cuni cun cha cua hun ndi, ta cua tuhun ndi cuhu can?”

29 Ta cati ndico ra chi ra ta ra ti: “Ña cua savaha ndo chacan, coto cua tuhun tahan ndo cha vaha chi cha ña vaha.

³⁰ Saña ndo. Na cua cuahnu nduvi chi icaa ni nda cua nda quivi cua canihin yo chi chi. Quivi can cua cati yu chi ra cua canihin chi chi ti cahnda xihna ra cuhu can, ta cuhni ra chi chi, ta cahmi ra chi chi. Tacan, ta sa cua canihin vaha ra chiti can, ta cua tivaha ra chi chi tichi yaca yu,” cua cati yu, cati ra —cati ra Jesuu chi ñi.

Cahan ra Jesuu cuhva chiti motasa
(Mr. 4.30-32; Lc. 13.18-19)

³¹ Inga cuhva cahan ndico ra Jesuu chi ñivi can. Cati ra ti:
—Nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi cuu sava ni ta cua iin chiti motasa. Quihin iin rai chiti can, ta tachi ra chi chi chiqui ra.

³² Cuati xaan chiti can, soco chahnu chi, ta cahnu xaan yutun cuu chi. Chacan cuu cha quichi ri saa, ta savaha ri taca ri soco chi. Tacan cati ra Jesuu, [vati cua ndutuvi ñivi quihvi cuenda ra Ndioo].

Cahan ra Jesuu cuhva levadura
(Lc. 13.20-21)

³³ Inga ndico cuhva cahan ra Jesuu chi ñican. Cati ra ti:
—Nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi cuu sava ta cua iin nduta cha sanandaa yuti paan cha quihin iin ñahan. Tihi ña chi chi tichi uni cuhva yuti paan, ta chinu xico chi niniin yuti paan can. Tacan cati ra Jesuu, [vati cua coto ñivi yoso cuhva cua cundaca ñahan ra Ndioo nini cahnu nu ñuhun ñuñivi].

Mani chi cuhva cahan ra Jesuu chi ñivi
(Mr. 4.33-34)

³⁴ Ndihi cuhva can cahan ra Jesuu chi ñivi can.
³⁵ Chacan cuu cha ni queta tuhun cuhva ni cati ra cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu, vati cati ra cuenda ra Jesuu ti:
Chi cuhva ni cua cahan ra.
Cua cuhva ra cuenda ndihi tuhun cha indi xehe nda ni xihna cuii quivi ni tiso ra Ndioo ñuhun ñuñivi ya,
cati ra ni cahan cuenda ra Ndioo.

Chaha ra Jesuu cuenda ñaan tuhun cuu tuhun ni chacoo cuhu ña vaha chi trigu can

³⁶ Tacan cuu, ta quee ra Jesuu nu iyo ñivi can, ta cuahan ra. Queta ra vehe, ta queta tahan ra sacuaha chi ra nu iyo ra, ta quechaha cati ra ta ra ti:
—Na cua cuhva cun cuenda chi ndi ñaan tuhun cuu tuhun cha iyo cuhu ña vaha chi chiti trigu can icaa ni —cati ra ta ra.

³⁷ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:
—Ra cuu sehe ñivi cuu ra tachi chiti vaha,
³⁸ ta chiqui ra cuu sava ta cua ñuhun ñuñivi ya. Ñivi iyo cuenda ra cua cundaca ñahan cuu chiti vaha can, ta ñivi iyo cuenda run savaha ndavaha ni cuu chiti cuhu ña vaha can,

³⁹ ta run cuihna cuu run cuxaan ini, ta tachi run chiti cuhu can. Quivi cua canihin vaha ra ta ra chiti can cuu quivi cua cundihi quivi ya, ta ra tatun Ndioo cuu ra cua canihin vaha chiti.

⁴⁰ Cuhva satahan ra ta ra cuhu can, ta chahmi ra ta ra chi chi—cuhva can cua coo chi nu cua cundihi quivi ya, [vati cua cutuni ñivi ndacu ndavaha ni].

⁴¹ Cua tava tiñu ra cuu sehe ñivi chi ra tatun Ndioo, ta cua sacuiti ra ta ra chi ndihi ñivi ndacu ndavaha ni nu iyo ñivi ra,

⁴² ta cua tihi ra ta ra chi ñi nu cayu ñuhun. Ican cua coo tu cuihya ini chi ñi, ta cua ndahyu chaa ñi.

⁴³ Quivi can cua coo ñivi ni chacosu vaha anima nu cua cundaca ñahan sutu ñi, ta taqui xaan cua cuu ñi cuhva taqui tuun ri nicandi. Na cua taa vaha ndo soho ndo.

Cahan ra Jesuu cuhva xuhun cha indi xehe

⁴⁴ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra ti:]

'Nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi cuu sava ni ta cua xuhun cha indi xehe chiqui. Nanihin iin rai chi chi, ta tixehe ndico tucu ra chi chi. Cusii ini ra, ta cuahan ra, ta xico ra ndihi cha iyo chi ra, ta sata ra ñuhun can.

Cahan ra Jesuu cuhva perla taqui vaha

⁴⁵ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra ti:]

'Nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi cuu sava ta cua iin ra nanducu perla vaha ndicha, vati cua sata ra chi chi.

⁴⁶ Nanihin ra iin cha yahvi xaan. Tacan cuu, ta cuahan ra, ta xico ra ndihi cuii cha iyo chi ra, ta sata ra perla can.

Cahan ra Jesuu cuhva taraya

⁴⁷ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra ti:]

'Nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi cuu sava ta cua iin taraya. Cani ra ta ra taraya can nu tañuhun, ta tacan tiin ra ndihi nuun ri tiaca can.

⁴⁸ Chitu maan taraya can, ta xita ra chi chi nda cua nda nu ñuhun, ta ndaa ra nacachi ra chi ri vaha, soco savita ra chi ri ña vaha.

⁴⁹ Ta ni cuhva cua savaha ra Ndioo nu cua cundihi quivi ya. Cua quee ra tatun Ndioo, ta cua sachiyo ra ta ra chi ñivi ndavaha ni nu iyo ñivi cha iyo vaha.

⁵⁰ Chi ñivi ndavaha ni can cua tihira ta ra nu cayu ñuhun. Tican cua coo tu cuihya ini chi ñi, ta cua ndahyu chaa ñi, vati cua ndehe ñi tu ndoho.

⁵¹ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra,] ta nducu tuhun ra chi ra ta ra ti:

—¿Atu cutuni ini ndo ndihi cuhva can?

Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Cutuni ini ndi.

⁵² Ta cati ra ti:

—Chacan cuu cha ndihi ñivi sacuaha yoso cuhva iyo nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi cuu sava ta cua iin rai xu vehe, ta tava ra cha chaa, ta tava ra cha chahnu nu indi cha vaha cha iyo chi ra. Tacan cati ra Jesuu, [vati cua cutuni ini ñivi sacuaha chi ra tuhun ña ta coto ñivi nu ni quichi quivi, ta cua cutuni tahan ini ñi tuhun cha ni chito ñivi tiempu chahnu].

Cuahan ra Jesuu iti ñuun Nazaret

(Mr. 6.1-6; Lc. 4.16-30)

⁵³ Cha ndihi cahan ra Jesuu cuhva can, ta quee ra cuahan ra.

⁵⁴ Queta ra ñuun ra, ta quechaha sacuaha ra chi ñivi can tichi ve ñuhun ñi. Chacan cuu cha iyo cuni ñi, ta quechaha nducu tuhun ñi chi tahan ñi ti:

—¿Yoo chaha cha chini tuni cha cahan rahya? ¿Yoo chaha tu ndee ini cha ni savaha ra cuhva cahnu xaan can?

⁵⁵ Sehe ra sata vitu ñuun yo chi ra. Sihi ra cuu ña María ya, ta yani ra cuu ra Jacobo chi ra José chi ra Simón chi ra Juda.

⁵⁶ Iyo ndihi cuhva ra chi yo —cati ñi ta ñi chi tahan ñi,

⁵⁷ ta ña chaa ini ñi chi ra Jesuu.

Ta cati ndico ra chi ñi ti:

—Sacahnu ndihi ñivi chi iin ra cahan cuenda ra Ndioo. Iin tuhun ni ñuun ra ta iin tuhun ni vehe ra ña sacahnu ñivi chi ra —cati ra.

⁵⁸ Ña ni savaha ra Jesuu cha cahnu xaan tican, vati ña chinu ini ñivi can chi ra.

14

Chihi ra Juan ra sacuanduta

(Mr. 6.14-29; Lc. 9.7-9)

¹ Tichi quivi can ndaca ñahan ra Herode sehe ra Herode chahnu, [ta ndaca ñahan ra chi ñivi iyo ñuhun Galilea]. Chini soho ra tuhun cha ni savaha ra Jesuu,

² ta quechaha cati ra Herode can chi ñivi tindee chi ra ti:

—Racan cuu ra Juan ra sacuanduta, ta cha ni natacu ndico ra nu iyo ñivi ndii. Chacan cuu cha savaha ra ndihi cha cahnu can —cati ra.

³ [Nu quichi quivi] cha tiin ra Herode can chi ra Juan, ta chuhni ra chi ra, ta tihi ra chi ra ve caa, vati tacan cuni ña Herodía ña cha ni cuu ñasihi ra Felipe yani ra.

⁴ [Tacan ni savaha ra,] vati cha cati ra Juan chi ra Herode can ti ña vaha cha quihin ra chi ña ñahan can, ta cuu ña ñasihi ra, cati ra Juan can chi ra.

⁵ Tacan cuu, ta cuni ra Herode cahni ra chi ra quivi can, soco yuhvi ra chi ndihi ñivi can, vati cati ñi ti iin ra cahan cuenda ra Ndioo cuu ra Juan can.

⁶ Tacan cuu, ta sacahnu ra Herode vico, vati cha queta cuiya ra, ta chita chaha se sihi ña Herodía nu nducuiti ñivi can, ta sii xaan cuni ra Herode.

⁷ Chacan cuu cha ndurai xaan ra, ta cati ra ti cua cuhva ra ñaan cha cua ndaca maan ña.

⁸ Tacan cuu, ta ndaca ña cuhva cha cati sihi ña. Chacan cuu cha cati ñi chi ra ti:

—Vitin vitin cua cuhva cun xini ra Juan ra sacuanduta tichi iin chicoho —cati ña.

⁹ Tacan cuu, ta quechaha ndundahvi cuni anima ra Herode can, soco cati cahnu xini ca ra ti cua cu cahni ra ta ra chi ra Juan can, vati cha ni cahan rai ra nu iyo cuiti ndihi ñivi can.

¹⁰ Tava tiñu ra chi ra ta ra, ta chahnda ra ta ra sucun ra Juan can nu ndaa ra ve caa.

¹¹ Tacan cuu, ta quichi ndaca ra ta ra xini ra Juan tichi chicoho, ta chaha ra ta ra xini ra chi ña tivaa can, ta chaha ña chi chi sihi ña.

¹² Tacan cuu, ta quihin ra tatun ra Juan can iquin cuñu ra, ta cuchu ra ta ra chi ra. Tacan, ta cuahan ra ta ra, ta chaha ra cuenda chi ra Jesuu.

Chaha ra Jesuu cha chachi uhun mil rai

(Mr. 6.30-44; Lc. 9.10-17; Jn. 6.1-14)

¹³ Chini ra Jesuu tuhun cha ni chihi ra Juan can, ta quee siin ra tican. Cuahan ra chi tundoo, ta cua queta ra nu ñahni ñivi. Nihin tuhun ndihi ñivi can nu cuahan ra, ta ndicu ñi chi ra. Ndihi ñuun can quee ñi, ta cuahan ñi. Chi chaha ñi cuahan ñi nu ñuhun.

¹⁴ Tacan cuu, ta cua quee ra tichi tundoo can nu ni queta ra, ta ndehe ra ti cha nducuiti tuvi ñivi. Quechaha satuñu chi chi ra, ta sanduvaha ra chi ñivi cuhvi can.

¹⁵ Cha cua ini, ta tuhva ra sacuaha chi ra Jesuu nu iyo ra, ta quechaha cati ra ta ra chi ra ti:

—Ñahni ñivi iyo yatin, ta cha cua cuaa. Na cua saña tahun chi ñivi ya, vati tacan cua cuhun ñi tichi ñuun, ta cua cu sata ñi cha cua cachi ñi —cati ra ta ra.

¹⁶ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Ña nini cha cua cuhun ñi. Cuhva maan ndo cha cua cachi ñi —cati ra chi ra ta ra.

¹⁷ Ta cati ra ta ra ti:

—Ñahni cha naan ndi tihya. Uhun tahan paan cuati chi uvi tahan tiaca cuu cha iyo —cati ra ta ra.

¹⁸ Ta cati ra Jesuu ti:

—Na cua quichi ndaca ndo chi chi nandehe —cati ra.

¹⁹ Tacan cuu, ta cati tuhun ra Jesuu ti cua cunda ñivi can nu ñuhun nu iyo ita cuii can, ta quihin ra uhun paan can chi nduvi tiaca can, ta ndehe ndaa ra iti siqui andivi, ta chaha ra iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta natahvi cuati ra paan can, ta chaha ra chi chi ra tatun ra, ta chaha maan ra ta ra chi chi chi ñivi can.

²⁰ Chachi ndihi ñi chi chi, ta ndaha ini ñi. Tacan cuu, ta canihin ra ta ra chehe paan cha ni ndoo. Queta uchi uvi tica chitu chehle canihin ndico ra ta ra.

²¹ Vasi queta uhun mil rai ni chachi paan can, ta siin cuu ñi ñahan chi ve cuati.

Chica ra Jesuu nu nduta
(Mr. 6.45-52; Jn. 6.16-21)

²² Tacan cuu, ta cati ra Jesuu ti cua quihvi ra tatun ra tichi tundoo, ta cua cuhun ra ta ra inga chiyo nduta can. Iti nuun ra cua cuhun ra ta ra, vati cua saña tahan xihna ra chi ñivi can, cati ra.

²³ Tacan, ta saña tahan ra chi ñivi can, ta quee siin ra. Cuahan ra siqui yucu, vati cua cahan ra chi ra Ndioo. Cha cuua cuu chi, ta ndoo iin tuhun maan ra ican.

²⁴ Cani vihi cha cuahan tundoo hora can, ta nihin suhva tahnu nduta nuun chi. Chitatan xaan ra ta ra cha sacunu ra chi tundoo can, vati ña chaha tati can cha cua yaha tundoo can iti nuun.

²⁵ Ni nahan vihi, [ta ña ta cundichin,] ta tuhva ra Jesuu nu cuahan ra ta ra. Chica ra nu nduta, ta cuahan ra.

²⁶ Ndehe ra tatun Jesuu ti cha chica ra nu nduta can, ta quechaha cuyuhvi xaan ra ta ra, ta quechaha cati ra ta ra ti:

—Xiñahñu ndii vachi. Tacan ni cana chaa ra ta ra, vati yuhvi xaan cuni ra ta ra.

²⁷ Tacan cuu, ta quii xaan quechaha cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Na cua cundee ini ndo. Main cuu ra vachi. Ña cua cuyuhvi ndo —cati ra.

²⁸ Cati ndico ra Pedro chi ra ti:

—Ra chahnu, tu yoho cuun, cua cati cun ti cua cuhin nu vachi cun nu nduta —cati ra.

²⁹ Ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Nahan.

Ta quee ra Pedro tichi tundoo can, ta nuun ra nu nduta. Cuahan ra nu nduta, ta tuhva ra nu vachi ra Jesuu,

³⁰ soco ndehe ra cha nihin xaan caa tati, ta quechaha cuyuhvi ra. Tacan cuu, ta quechaha nanuun ra tichi nduta can, ta cana chaa ra. Cati ra ti:

—Na cua sacacu chihin yu, ra chahnu —cati ra.

³¹ Tacan cuu, ta quii xaan tiin ra Jesuu chi ra Pedro can, ta cati ra chi ra ti:

—Ña chinu vaha ini cun. ¿Ñacu ña saxini vahun? —cati ra.

³² Quihvi ra ta ra tichi tundoo can, ta chacava taxin ndico tati can,

³³ ta ndihi ra ta ra chahnu chiti ra iti nuun ra Jesuu, ta cati ra ta ra ti:

—Ndicha ndicha sehe Ndioo cuu cun —cati ra ta ra chi ra Jesuu.

Sanduvaha ra Jesuu chi ñivi cuhvi iti ñuhun Genesaret

(Mr. 6.53-56)

³⁴ Tacan cuu, ta yaha ra ta ra inga chiyo nduta can, ta queta ra ta ra yu ñuhun nu cuu chi ñuhun Genesaret.

³⁵ Nacoto ra iyo ican ta ra chi ra Jesuu, ta tachi ra ta ra tuhun niniin ñuhun can, ta quichi ndaca ñivi can chi ndihi ñivi cuhvi can nu iyo ra,

³⁶ ta cahan ndahvi ñi chi ra ti na cua sayani ndaha ñi—masi yu sahma ra, cati ñi. Tacan, ta nduvaha ndihi ñivi sayani ndaha sahma ra.

15

Cati ra Jesuu ñaan cha cuu cha sacaquinini chi ñivi

(Mr. 7.1-23)

¹ Quivi can quichi ra fariseo chi ra sacuahaleychahnu. Iti ñuun Jerusalén quichi ra ta ra, ta yaha ra ta ra nuun ra Jesuu, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

² —¿Ñacu ña sacuinu ñivi sacuahachihun tuhun cha ni tiso ñivi yo tiempuchahnu? Ña sacuinu ñi, vati ña tuhva ñi nacata ñi ndaha ñi, ta cha cua cachi ñi—caterata ra.

³ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—¿Ñacu sacuinu ndo tuhun cha ni tiso ñivi yo tiempuchahnu, ta ña sacuinu ndo tuhun cha cati tuhun ra Ndioo?

⁴ Cha cati ra Ndioo ti cua sacahnu ndo chi sutu ndo chi sihi ndo, ta cati tahan ra ti tu cua cahan ndo ndavaha ni chi sutu ndo chi sihi ndo, na cua cuvi cuii ndo, cati ra Ndioo,

⁵⁻⁶ soco cati maan ndo ti cha cua cuu cati ndo chi sutu ndo chi sihi ndo ti ña cua tindee ndo chi ñi, vati chi ra Ndioo cha samani ndo ndihi cha cua tindee ndo chi ñivi ndo. Tacan cha sachiyo ndo cuhva cati tuhun ra Ndioo, vati sacuinu ndo cuhva cati ñivi tiempuchahnu.

⁷ Ñivi uvi yaa cuu ndo. Ndicha cuhva ni cati ra Isaíacuenda ndo. Cahan ra cuenda ra Ndioo [nu ni quichi quivi], vati cati ra Ndioo ti:

⁸ Cati ñivi ya chi yuhu ñi ti sacahnu ñi chihin yu, soco ña ndicha cuhva cahan ñi.

Ña sacahnu ñi chi anima ñi.

⁹ Nahni yavi ndaa cha sacahnu ñi chihin yu, vati cati tuhun ñi cuhva saxini ñivi,

caterata ra Ndioo ni taa ra Isaía—caterata ra Jesuu chi ra fariseo can.

¹⁰ Tacan cuu, ta cana ra Jesuu chi ndihi ñivi can, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

—Cua tasoho ndo, ta na cua cutuni ini ndo.

¹¹ Ñavi cha cua quihvi tichi yuhu ñivi, ta cua cachi ñi cuu cha cua sacaquinini anima ñi, soco cha cua quee tichi yuhu ñivi, cha cua saxini ñivi—chacan cuu cha cua sacaquinini anima ñi—caterata ra.

¹² Tacan cuu, ta tuhva ra sacuahachi ra Jesuu nu iyo ra, ta nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

—¿Atu chito cun ti ña chaa ini ra fariseo can, ta chini ra tuhun can?—caterata ra.

¹³ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua naan ihni ndihi tuhun, tu cha ña tiso ra suti iyo iti siqui andivi chi chi.

¹⁴ Saña ndo chi ra. Cuaa ra, ta cuni ra cundaca ra chi ñivi cuaa. Tu cua cundaca iin ra cuaa chi tahan ra, nduvi tahan ra cua quehni cava tichi xahva. Tacan cati ra, [vati cua ndoyo ñuhun cuii ñi cuenda ra Ndioo].

¹⁵ Ta cati ra Pedro chi ra ti:

—Cati maun ñaan tuhun cuu tuhun can.

¹⁶ Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—¿Atu ña nituni tahan ini ndo?

¹⁷ Chito ndo ti ndihi cha quihvi tichi yuhu ñivi chachi ñi, ta nuun chi tichi chiti yuva ñi, ta chati ñi chi chi,

¹⁸ soco cha cua quee tichi yuhu ñivi cuu cha saxini ñi chi anima ñi. Chacan cuu cha sacaquiní chi ñi,

¹⁹ vati chi anima ñi saxini ñivi ndavaha ni ya. Chahni ñi tahan ñi. Cuni coo ñi ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo. Suhu ñi. Sandahyu ñahan ñi. Cahan ñi ndavaha ni chi tahan ñi.

²⁰ Ndihi chacan cuu cha sacaquiní anima ñivi, soco ña cua nducaquiní anima ñivi, tu cua cachi ñi, ta ña ndoo ndaha ñi —cati ra Jesuu chi ra sacuaaha chi ra.

Chinu ini iin ñahan chi ra Jesuu, ta ñivi iyo inga ñuhun cuu ña

(Mr. 7.24-30)

²¹ Tican quee ra Jesuu, ta cuahan ra, ta queta ra ñuhun nu iyo ñuun Tiro chi ñuun Sidón.

²² Iyo iin ñahan ñuhun can. Ñahan cananea cuu ña, ta quee ña, vati cua tuhva ña nu iyo ra Jesuu, ta quechaha cana chaa ña. Cati ña chi ra ti:

—Yoho ra chahnu, yoho ra cuu ñivi David, na cua cundahvi ini cun chihin yu. Iyo tati cuihna anima ña luhu sehi, ta iyo xaan ndacu run chi ña —cati ña.

²³ Ta ñahni cha cati ndico ra chi ña. Tacan, ta tuhva ra sacuaaha chi ra, ta cati ra ta ra chi ra ti:

—[Na cua tasohun cha cahan ña,] ta cua cuhun ña, vati ndicu ña chi yo, ta cana chaa xaan ña —cati ra ta ra.

²⁴ Ta cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Tava tiñu suti chihin yu, vati cua tindei chi ñivi judío ni, vati iyo ñi cuhva iyo ri mbee cuanaan. Ña cati ra ti cua tindei chi ñivi cuu inga tucu ñivi —cati ra chi ra sacuaaha chi ra.

²⁵ Tacan, ta tuhva ña nu cahan ra, ta chahnu chiti ña iti nuun ra, ta cati ña chi ra ti:

—Na cua tindeun chihin yu —cati ña.

²⁶ Ta cati ndico ra iin cuhva chi ña ti:

—Ña vaha cha cua quihvin ndi cha cua cachi sehe ndi, ta cua savita ndi chi chi nu iyo ri ina —cati ra.

²⁷ Ta cati ndico ña chi ra ti:

—Ndicha, ra chahnu, soco chachi tahan ri ina chehe xita quehni nu chachi chitoho ri —cati ña.

²⁸ Tacan, ta cati ra Jesuu chi ña ti:

—Chinu vaha xaan ini cun, sihi. Na cua cuu chi cuhva cuni cun —cati ra. Ta suvi ni hora can nduvaha sehe ña.

Sanduvaha ra Jesuu chi tuvi xaan ñivi cuhvi

²⁹ Tican quee ra Jesuu, ta cuahan ra. Queta ra tañuhun Galilea, ta ndaa ra iin siqui yucu, ta ni chacunda ra.

³⁰ Tacan, ta tuhva xaan ñivi nu iyo ra. Tuvi ñivi cuu ñi queta, ta ndaca ñi chi ñivi cojo chi ñivi nduñiin chi ñivi cuii nuun chi ñivi ñihin chi ñivi cuhvi chi ndihi nuun cuehe. Quichi ndaca ñivi chi ñican, ta nacoo ñi chi ñi iti nuun ra Jesuu, ta sanduvaha ra chi ñi.

³¹ Chacan cuu cha iyo xaan cuni ndihi ñivi can, vati ndehe ñi ti cahan ñivi ñihin, ta nduvaha ñivi nduñiin, ta chica cuu ñivi cojo, ta ndichin vaha ndehe ñivi cuua. Tacan, ta sacahnu tahan ñi chi ra Ndioo, ta suvi ra cuu ra sacahnu ñivi Israel.

Chaha ra Jesuu cha chachi cumi mil rai

(Mr. 8.1-10)

³² Tacan cuu, ta cana ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Ndahvi cuni yu ndehi chi ñivi ya, vati cha queta uni quivi cha iyo ñi chihin yo, ta ñahni cha chachi ñi. Ña cuni yu saña tahin chi ñi vitin, ta chisoco ñi, coto ña cua cundee ñi iti —cati ra.

³³ Ta cati ra sacuaha chi ra ti:

—Ñahni paan ihya tichi cuhu ya, ta cua sacachi yo chi ndihi ñivi ya —cati ra ta ra.

³⁴ Ta nducu tuhun ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—¿Yoso tahan paan iyo?

Ta cati ndico ra ta ra chi ra Jesuu ti:

—Ucha tahan paan iyo chi uvi uni tahan tiaca —cati ra ta ra.

³⁵ Ta cati ra Jesuu ti cua cunda ndihi ñivi nu ñuhun,

³⁶ ta quihin ra ndihi ucha tahan paan can chi ri tiaca can, ta chaha ra iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta natahvi ra chi chi, ta chaha ra chi chi chi ra sacuaha chi ra, ta chaha ra ta ra chi chi chi ndihi ñivi can.

³⁷ Tacan cuu, ta chachi ndihi ñi, ta ndaha ini ñi. Queta ucha ndoho chitu chehe paan can canihin ra ta ra,

³⁸ ta chachi cumi mil rai, ta siin cuu ñi ñahan chi ve cuati chachi tahan.

³⁹ Tacan cuu, ta saña tahan ra Jesuu chi ñi ta ñi, ta quihvi ra tichi tundoo, ta cuahan ra iti ñuhun nu iyo ñuun Magdala.

16

Cuni ndehe ra fariseo chi ra saduceo iin cuhva cahnu xaan

(Mr. 8.11-13; Lc. 12.54-56)

¹ Tacan cuu, ta tuhva ra fariseo chi ra saduceo nu iyo ra Jesuu. Cuni ndehe ra ta ra a ña vaha cua savaha ra. Chacan cuu cha cati ra ta ra ti na cua sanahan ra iin cuhva cahnu iti sigui andivi chi ra ta ra,

² ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Hora cua cuiso nicandi cati ndo ti ña cua cuun savi vitin, vati cuaha cuaha iyo andivi, cati ndo,

³ ta cha nahan cati ndo ti vitin cua cuun savi, vati cuaha cuaha iyo andivi, ta tava xaan ra savi vico, cati ndo. Ndehe ndo iti sigui andivi, ta nihin ndo cuhva yoso cuhva iyo ra savi, ta ndehe tahan ndo yoso cuhva iyo ndo quivi ya, soco ña cuu nihin ndo cuhva ñaan quivi cuu chi vitin.

⁴ Ñivi ndavaha ni cuu ndo. Ña cuni sacahnu ndicha ndo chi ra Ndioo, soco cuni ndehe ndo iin cuhva. Ñahni ca cuhva cua coo. Iin tuhun ni cuhva sava ta cua ni tahan ra Jonaa cua coo. Tacan cati ra Jesuu, [vati uni quivi ni cua ndoo ra tichi ñuhun, ta sa cua natacu ndico ra].

Tacan cuu, ta quee ra cuahan ra.

Cati ra Jesuu yoso cuhva iyo levadura ra fariseo

(Mr. 8.14-21)

⁵ Cuahan ndico ra sacuaha chi ra Jesuu inga chiyo tañuhun can, ta naan ini ra ta ra cunaan ra paan.

⁶ Tacan, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua saha vaha ndo cuenda yoso cuhva iyo levadura ra fariseo chi ra saduceo —cati ra.

⁷ Saxini ra ta ra chi anima ra ñaan tuhun cuu chacan, ta ndatuhun ra chi tahan ra, ta cati ra ti:

—Ñahni paan iyo chi yo —cati ra ta ra.

8 Chito ra Jesuu cha ndatuhun ra ta ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—¿Ñacu cha ndatuhun ndo chi tahan ndo ti ñahni paan ndiso ndo? Ña ta cuinu vaha ini ndo.

9 Vasi ña ta cutuni ini ndo. Vasi ña ñuhun ca ini ndo ti uhun paan cuu chi, ta chachi uhun mil ra rai. ¿Yoso tahan tica chi canihin ndo?

10 Vasi ña ñuhun ca ini ndo ti ucha paan cuu chi, ta chachi cumi tahan mil ra rai can. ¿Yoso tahan ndoho chi canihin ndo?

11 ¿Ñacu ña nihin ndo cuhva, vati ña cahin cuenda paan can? Cua saha ndo cuenda yoso cuhva iyo levadura ra fariseo chi ra saduceo —cati ra Jesuu chi ra ta ra.

12 Tacan, ta nihin ra ta ra cuhva, vati ña cahan ra Jesuu cuenda levadura quihvi paan, soco cahan ra cuenda tuhun cha cati tuhun ra fariseo chi tuhun cati tuhun ra saduceo.

Cati cachin ra Pedro ti maan ra Jesuu cuu ra Cristo

(Mr. 8.27-30; Lc. 9.18-21)

13 Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu chi ra sacuahaha chi ra iti ñuhun nu iyo ñuun Cesarea cha iyo cuenda ra Felipe. Queta ra ta ra, ta quechaha nducu tuhun ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—¿Yoso cati ñivi cuenda yuhu ra cuu sehe ñivi? ¿Yoo rai cui cuni ñi? —cati ra.

14 Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Iyo ñi cati ti Juan ra sacuanduta cuun, ta iyo inga ñi cati ti ra Elía cuun, ta inga ndico tucu ñi cati ti ra Jeremía a inga ra cahan cuenda ra Ndioo cuu cun —cati ra ta ra.

15 Ta nducu tuhun ra chi ra ta ra ti:

—Ta ndioho, ¿yoo rai cui cati maan ndo? —cati ra.

16 Ta cati ndico ra Simón Pedro ti:

—Ra Cristo ra cuu sehe Ndioo ndito cuu yoho —cati ra.

17 Ta cati ra Jesuu chi ra Pedro ti:

—Cua cusii ini cun, yoho Simón sehe Jonaa. Cua cusii ini cun, vati ñavi ñivi ñuñivi chaha cha chini tuni chihun. Ra suti iyo iti siqui andivi—racan cuu ra chaha cha chini tuni chihun.

18 Yuhu cati chihun ti Pedro nani cun. Chacan cuu cha yoho cuu sava ni ta cua iin yuu [chaha vehe], vati maun cua tindee chi ñivi chinu ini chihin yu, ta ña cua cundee run ndacu ndavaha ni sandoyo ñuhun run chi ñivi can.

19 Cua cuhve ndatu chihun cuenda cha cua cundaca ñahan ra cha iyo iti siqui andivi. Chacan cuu cha tu ña cua cuhva cun ndatu chi ñivi ñuñivi, ña cua coo ndatu chi ñi iti siqui andivi, ta tu cua cuhva cun ndatu chi ñi nu ñuhun ñuñivi ya, ta ni cuhva cua coo ndatu chi ñi iti siqui andivi —cati ra Jesuu chi ra Pedro can.

20 Tacan cuu, ta cati cachin ra Jesuu chi ra sacuahaha chi ra ti ña cua cuhva ra ta ra cuenda chi ni iin ñivi ti ra Cristo cuu ra, [ta tava tiñu ra Ndioo chi ra].

Chaha ra Jesuu cuenda ti cua cuvi ra

(Mr. 8.31–9.1; Lc. 9.22-27)

21 Nda ni quivi can quechaha sanahan ra Jesucristo chi ra sacuahaha chi ra ti nini xaan iyo cha cua cuhun ra iti ñuun Jerusalén, ta cua ndehe xaan ra tu ndoho cua savaha ra chanihin chi ra sutu chahnu chi ra sacuahaha ley chahnu. Cua cahni ra ta ra chi ra, ta tichi uni quivi cua natacu ndico ra.

22 Quee siin ra Pedro chi ra Jesuu, ta quechaha nduxaan ra Pedro chi ra, ta cati ra chi ra ti:

—Na cua cundahvi ini ra Ndioo chihun, ra chahnu, ta ña cua tahun tacan —cati ra Pedro.

²³ Tacan, ta ndico coo ra Jesuu, ta quechaha cati ra chi ra Pedro ti:

—Casi yuhun, yoho Pedro, vati cahun cuhva cahan run Satanaa. Cuni cun cha cua savahi ndavaha ni, vati saxini cun cuhva saxini ñivi ñuñivi. Ña saxini cun cuhva saxini ra Ndioo —cati ra Jesuu chi ra.

²⁴ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ra sacuaaha chi ra ti:

—Tu cua cuni ndo coo ndo chihin yu, na ña cua saxini ca ndo cuenda suvi ni maan ndo, soco na cua ndehe ndo tu ndoho cuhva ndehe ñivi tu ndoho nu cruu, ta na cua cuhun ndo chihin yu icaa ni.

²⁵ [Tacan cati yu,] vati tu cua cuni ndo coo vaha ndo cuenda ñuhun ñuñivi ya, cua ndoyo ñuhun ndo cuenda ra Ndioo, soco tu cua cuvi ndo cuenda yuhu, cua coo ndito ndo cuenda ra Ndioo.

²⁶ Ñahni yavi ndaa yo cha cua coo vaha yo cuenda ñuhun ñuñivi, ta cua ndoyo ñuhun yo cuenda ra Ndioo. Ñahni cha cua savaha yo, ta cua coo vaha yo chi ra Ndioo,

²⁷ vati ra cuu sehe ñivi cuu ra ni cua quichi chi ra tatun Ndioo icaa ni. Cahnu xaan cuhva cua quichi ra cuhva cahnu xaan iyo sutu ra. Quivi can cua cuhva ra chi ñivi cuhva cha ni savaha ñi quivi cha iyo ndito ñi.

²⁸ Cati ndicha yu chihin ndo ti iyo uvi uni ndo inda ihya, ta ña cua cuvi ndo nda cua nda quivi cua ndehe ndo ti vachi ra cuu sehe ñivi, vati cua cundaca ñahan ra —cati ra Jesuu.

17

Sama ra Ndioo cuhva iyo ra Jesuu (Mr. 9.2-13; Lc. 9.28-36)

¹ Tacan cuu, ta yaha iñu quivi, ta quihin ra Jesuu chi ra Pedro chi ra Jacobo chi ra Juan yani ra Jacobo can. Quee siin ra ta ra, ta chandaca ra Jesuu chi ra ta ra siqui iin yucu sucun sucun.

² Tacan cuu, ta ndehe ra ta ra ti sama ra Ndioo cuhva cha iyo ra Jesuu. Ndundichin nuun ra cuhva ndichin ndehe ri nicandi, ta cuichin cuichin tuun sahama ra cuhva tuun ñuhun ndichin.

³ Tacan, ta sa ndehe tahan ra ta ra chi ra Moisee chi ra Elía, ta ndatuhun tahan ra ta ra chi ra Jesuu.

⁴ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Pedro chi ra Jesuu ti:

—Ra chahnu, vaha xaan cha iyo tahan ndi ihya. Tu cua cuni cun, cua savahi uni tiahva ihya—iin chi maun, ta inga chi ra Moisee, ta inga chi ra Elía.

⁵ Ni vii cahan ra Pedro tuhun can, ta jihna cha chasi iin vico ndichin xaan nuun ra ta ra, ta nducahan ra Ndioo tichi vico can, ta cati ra ti:

—Sehi chi rahya. Cuni xain chi ra, ta cusii ini yu chihin ra. Na cua tasoho ndo cha cahan ra.

⁶ Nu chini ra ta ra tuhun cha cahan ndusu can, ta nduva ra ta ra nu ñuhun, vati yuhvi xaan yuhvi xaan cuni ra ta ra.

⁷ Tacan cuu, ta tuhva ra Jesuu nuun caa ra ta ra, ta taa ra ndaha ra chi ra ta ra, ta cati ra ti:

—Cuinda ndo, ta ña cuyuhvi ndo —cati ra.

⁸ Tacan, ta ndehe ndaa ra ta ra, soco yoni ca ñivi ndehe ra ta ra. Iin tuhun ni ra Jesuu ndehe ra ta ra.

⁹ Tacan cuu, ta nuun ra ta ra nda siqui yucu can, ta cati tuhun xaan ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Vitin ña cua cahan ndo ni chi iin ñivi ñaan cha cuu cha ni ndehe ndo. Nda cua nda quivi cua natacu ndico ra cuu sehe ñivi nu iyo ñivi ndii, ta sa cua cuu cahan ndo —cati ra.

10 Ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

—¿Ñacu cati ra sacuaaha ley chahnu ti nini xaan cha cua quichi xihna ra Elía? —cati ra ta ra.

11 Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—[Ndicha cuhva cati ra ti] nini cha cua quichi ra Elía, ta cua tiso vaha ra ndihi tiñu,

12 soco yuhu cati chi ndo ti cha ni quichi ra Elía, ta ña ni nacoto ra ta ra chi ra. Savaha ra ta ra chi ra cuhva cuni ra ta ra. Ta ni cuhva cua savaha ra ta ra chi ra cuu sehe ñivi, ta cua ndehe ra tu ndoho —cati ra Jesuu chi ra ta ra.

13 Tacan, ta sa nihin racan ta ra cuhva ti cuenda ra Juan ra sacuanduta cahan ra Jesuu tuhun can.

Sanduvaha ra Jesuu chi iin ra chahni rai

(Mr. 9.14-29; Lc. 9.37-43)

14 Tacan cuu, ta queta ra Jesuu chi ra ta ra nu iyo cuiti ñivi can, ta tuhva iin rai iti nuun ra Jesuu, ta chahnu chiti ra nuun ra,

15 ta quechaha cati ra chi ra Jesuu ti:

—Ra chahnu, na cua cundahvi ini cun chi ra luhu sehi, vati chahni rai chi chi ra, ta iyo xaan ra chi tu ndoho, vati nunuun ni nduva ra nu cayu ñuhun, ta quehni ra tichi nduta.

16 Cha quichi ndaque chi ra iti nuun ra sacuaaha chihun, soco ña ni cuu sanduvaha ra ta ra chi ra —cati ra chi ra Jesuu.

17 Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Ndihi ndioho—ñivi ndacu ndavaha ni cuu ndo. Ña cuni ndo cuinu ini ndo. ¿Yoso quivi cua coi chihin ndo? ¿Yoso quivi cua sandee ini yu chihin yu? Na ndaca ndo chi ra ihya.

18 Tacan, ta nduxaan ra Jesuu chi run tati cuihna can, ta quee run tichi anima ra luhu can, ta nduvaha ra suvi ni hora can.

19 Tacan cuu, ta quee siin ra sacuaaha chi ra Jesuu, ta nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

—¿Ñacu ña cuu tava ndaa ndi chi run tati cuihna can? —cati ra ta ra.

20 Ta cati ndico ra chi ra ta ra ti:

—Ña ni cuu tava ndaa ndo chi run, vati ña ta cuinu vaha ini ndo. Cati ndicha yu chihin ndo ti tu cua cuinu ini ndo chi ra Ndioo—masi suhva, cua cuu savaha ndo ndihi cha cuni ndo. Cua cuu cati ndo chi yucu cahnu ya ti cua cuachiyo chi tihya, ta cua cuhun chi tican.

21 Ña cua cuu tava ndaa ndo chi tati cuihna can, tu ña cua cahan xihna ndo chi ra Ndioo, ta cua coo ndita ndo cuenda ra —cati ra Jesuu chi ra ta ra.

Inga chaha cati ra Jesuu ti cua cuvi ra

(Mr. 9.30-32; Lc. 9.43-45)

22 Tacan cuu, ta nducuiti tucu ra Jesuu chi ra sacuaaha chi ra iti ñuhun Galilea, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua xico tuhun ñivi chi ra cuu sehe ñivi, ta cua tiin ñi chi ra,

23 ta cua cahni ñi chi ra, ta tichi uni quivi cua natacu ndico ra —cati ra, ta cuihya xaan cuni anima ra ta ra.

Tiahvi ra Jesuu xuhun ve ñuhun

24 Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu chi ra sacuaaha chi ra iti ñuun Capernaum, ta cha satahan ra satiahvi xuhun ve ñuhun chi ra ta ra, ta tuhva ra nu iyo ra Pedro, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ti:

—¿Atu ña tiahvi tahan ra sacuaaha chi ndo xuhun ve ñuhun? —cati ra chi ra Pedro.

25 Ta cati ndico ra Pedro chi ra ti:

—Tiahvi tahan ra —cati ra.

Tacan cuu, ta quihvi tahan ra Pedro tichi vehe can, ta cahan xihna ra Jesuu chi ra. Nducu tuhun ra chi ra ti:

—¿Yoso saxini maun, yoho Simón? ¿Yochi satiahvi ra ndaca ñahan chi ñivi ñuñivi? ¿Atu quihin ra xuhun ñi cuu ñivi maan ra a xuhun inga ñivi quihin ra? —cati ra Jesuu.

²⁶ Ta cati ndico ra Pedro ti:

—Xuhun inga ñivi ni quihin ra.

Ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Tu chacan cuu chi, ñahni cha cua tiahvi ñivi ra ndaca ñahan can.

²⁷ Ndicha, soco cua cuhun xihna cun yu tañuhun, ta cua cani cun caa chicu yuhu ri tiaca. Tacan, ta cua nihun chi ri, ta cua quihin chi ri cua tiin xihna cun, ta cua ndica cun yuhu ri, ta cua nihun iin xuhun. Cua quihun xuhun can, ta cua cuhva cun chi chi ra satiahvi xuhun cuenda ve ñuhun, ta cua queta chi cuenda yuhu ta cuenda yoho. [Tacan cua savahun, coto cua saxini ra ta ra cha ña cua tiahvi yo] —cati ra Jesuu chi ra Pedro.

18

Cati ra Jesuu ndaa ñivi cuu ñivi cahnu ca

(Mr. 9.33-37; Lc. 9.46-48)

¹ Suvi ni hora can yaha ndihi ra sacuaha chi ra Jesuu iti nuun ra, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

—¿Ndaa ñivi cua cuu ñivi cahnu ca quivi cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi? —cati ra ta ra.

² Ta cana ra Jesuu chi iin ve luhu, ta sacuinda ra chi ve mahñu nu iyo ra ta ra,

³ ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Cati ndicha yu chihin ndo ti tu ña cua sama ndo cuhva saxini ndo, tu ña cua cuu ndo cuhva iyo ve cuati, ña cua cuu coo ndo nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi.

⁴ Chacan cuu cha tu ña cua coo masu ini ndo cuhva iyo masu ini ve luhu ya, ña cua cuu ndo rai cahnu nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi.

⁵ Tu cua quihin cuenda ñivi chi ñivi iyo cuhva iyo ve luhu ya cuenda yuhu, iyo tahan ñi chihin yu.

Cati ra Jesuu ti cua coo tu cuihya ini chi ñivi satiyuhu cuati chi tahan ñi

(Mr. 9.42-48; Lc. 17.1-2)

⁶ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra:]

“Tu cua satiyuhu ñivi ndavaha ni chi iin ñivi chinu ini chihin yu—masi ñivi luhu cuu ñi, tu tacan cua satiyuhu ñivi ndavaha ni can, vaha ca cha cua cunuhni iin yoso sucun ñi, ta cua quehni cava ñi tichi tañuhun, ta cua cuvi ñi, [ta ñavi ca cha iyo ñi savaha ñi ndavaha ni can].

⁷ Cua coo tu cuihya ini chi ñivi ñuñivi, vati cua savaha ñi cuati. Iyo cha cua savaha ñivi cuati, vati tacan iyo ñi, soco cua coo tu cuihya ini chi ñi satiyuhu chi inga ñivi tahan ñi.

⁸ “Tu cua savaha ndo cuati chi ndaha ndo, tu cua savaha ndo cuati chi chaha ndo, na cua sanini ndo chihin ndo, ta ña cua savaha ca ndo cuati can. Vaha ca cha cua coo ndito ndo chi ra Ndioo, vati sandee ini ndo chi ndaha ndo chi chaha ndo. Ña vaha tu cua savaha ndo cuati chi ndaha ndo, tu cua savaha ndo cuati chi chaha ndo, ta cua cutuni ndo, ta cua cayu ndo nu ñuhun ña ndahva.

⁹ Tu cua savaha ndo cuati chi titi nuun ndo, na cua sanini ndo chihin ndo, ta ña cua savaha ndo cuati can. Vaha ca cha cua coo ndito ndo chi ra Ndioo, vati sandee ini ndo chi titi nuun ndo. Ña vaha tu cua savaha ndo cuati chi titi

nuun ndo, ta cua quehni cava ndo nu cua cutuni ndo nu cayu ñuhun xaan. [Tacan cati ra Jesuu, vati nini xaan cha cua saha ñi cuenda chi ñi.]

Cahan ra Jesuu cuhva ri mbee cuanaan

(Lc. 15.3-7)

¹⁰ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra:]

'Cua saha ndo cuenda, coto ña cua chaa ini ndo chi iin ñivi yu cha cuu sava ta cua ve luhu ya,

¹¹ vati quichi ra cuu sehe ñivi, vati cua sacacu ra chi ñivi ndoyo ñuhun. Cati yu chihin ndo ti ndihi ni hora iyo ra tatun Ndioo cumi chi ñi iti nuun ra suti cha iyo iti siqui andivi.

¹² 'Cua cati ndo yoso saxini ndo. Iyo iin rai, ta iyo iin ciendu mbee ra, ta cuanaan iin ri. Cua nacoo ra chi ndihi ca ri tichi cuhu, ta cua nanducu ra chi ri cuanaan.

¹³ Tu cua nanihin ra chi ri, cati ndicha yu chihin ndo ti cua cusii ini ra, vati ni nanihin ra chi ri. Ña cua saxini ra cuenda ndihi ca cumi xico chahun cumi ri, vati ñahni cha ni tahan rican.

¹⁴ Ta ni cuhva ña cuni ra sutu ndo cha iyo iti siqui andivi cha cua ndoyo ñuhun ni iin ñivi ra cha cuu sava ta cua ve luhu ya.

Cati ra Jesuu ti cua cucahnu ini ñivi cuati savaha ñivi tahan ñi

(Lc. 17.3)

¹⁵ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra:]

'Tu cua savaha iin ñivi tahan ndo cuati, cuahan ndo vehe ñi. Cua quee siin ndo iin chiyo, ta cua cati cachin ndo chi ñi ñaan cha cuu cuati ni savaha ñi. Tu cua taa ñi soho ñi cha cahan ndo, cua ndumani ndico ñi chi ra Ndioo.

¹⁶ Tu ña cua tasoho ñi, na cua cundaca ndo inga uvi uni tahan ndo vehe ñi, vati tacan cua cuu ñi testigu, ta cua cuu cuhva tahan ñi cuenda ñaan cha cuu cha savaha ndo.

¹⁷ Tu ña cua tasoho ñi chi ñi ta ñi, cua cuhva ndo cuenda chi ndihi ñivi Ndioo nu nducuiti ñi. Tu ña cua tasoho ñi chi ñivi Ndioo tahan ñi, na cua cuu ñi sava ta cua run ña chinu ini chi ra Ndioo chi run satiahvi, [vati ña cua ndoo ca ñi cuenda maan ndo].

¹⁸ 'Cati ndicha yu chihin ndo ti ndihi cha cua cati ndo ihya nu ñuhun ñuñivi ya—cua ndoo chi cuhva can iti siqui andivi. Tu cua cuhva ndo, tu ña cua cuhva ndo, cuhva can cua ndoo chi iti siqui andivi.

¹⁹ 'Cati ndicha yu chihin ndo ti tu cua nduunuun uvi ndo ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ta cua ndaca ndo chacan chi ra suti cha iyo iti siqui andivi, cua cuhva ra chi chi chihin ndo,

²⁰ vati nu iyo cuiti uvi uni ñivi cuenda yu—ican iyo tahin chi ñi —cati ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra.

²¹ Tacan, ta tuhva ra Pedro nuun iyo ra Jesuu, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ti:

—Ra chahnu, ¿yoso tahan chaha cua cucahnu ini yu cuati savaha ñivi tahan chihin yu? ¿Atu cua cucahnu ini yu nda cua nda ucha chaha? —cati ra Pedro can.

²² Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Ña cati yu nda cua nda 7 chaha. Cati yu nda cua nda 77 chaha —cati ra.

Cahan ra Jesuu iin cuhva ra ña cucahnu ini

²³ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra Pedro:]

'Nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi cuu sava ni ta cua iin rai cuu cumi tiñu. Cuni ra tiso vaha ra cuenda chi musu ra.

²⁴ Tacan cuu, ta quichi iin ra musu ra, ta ndiseca ra uchi mil chi ra ndaca ñahan chi ra.

²⁵ Ña cuu tiahvi ra musu can, ta cati chitoho ra ti cua xico ra ta ra chi racan chi ñasihi ra chi sehe ra chi ndihi cuii ndatiñu ra, [vati ña cuu tiahvi ra cha ndiseca ra chi chitoho ra]. Tacan, ta cua nihin ra suhva xuhun ra.

²⁶ Chacan cuu cha chahnu chiti ra musu can iti nuun chitoho ra, ta cahan ndahvi ra chi ra, ta cati ra ti: “Na cua cundee ini cun chi main, ta cua tiahvi ndico yu ndihi cha ndiseque chihun,” cati ra.

²⁷ Tacan cuu, ta cundahvi ini chitoho ra chi ra, ta saña ra chi ra, ta sanaan ra ndihi cha ndiseca ra chi ra.

²⁸ Quee ra musu can, ta cuahan ra, ta nitahan ra inga tahan ra. Suvi ni musu cuu ra, ta ndiseca tahan ra iin ciendu chi run ndiseca uchi mil. Tiin rucan sucun ra ndahvi can, ta natiin nihin run chi ra, ta cati run chi ra ti: “Vitin cua tiahvi ndico cun cha ndiseca cun chihin yu,” cati run.

²⁹ Tacan, ta chahnu chiti tahan ra iti nuun run, ta cahan ndahvi ra chi run. Cati ra ti: “Na cua cundee ini cun chihin yu, ta cua tiahvi ndique cha ndiseque chihun,” cati ra chi run,

³⁰ soco ña vaha cuni run cha tacan, ta tiin run chi ra, ta tih run chi ra ve caa, vati tican cua ndoo ra nda cua nda quivi cua tiahvi ndico ra.

³¹ Tacan, ta quechaha ndundahvi xaan cuni ndihi ca ra musu ta ra, ta cuahan ra ta ra iti nuun ra chitoho ra ta ra, ta chaha ra ta ra cuenda ndihi cha ni savaha run cuu tahan ra ta ra.

³² Tacan cuu, ta cana ndico ra chitoho can chi run, ta quechaha cati ra chi run ti: “Musu ndavaha ni cuun. Cha sanain ndihi cha ni ndiseca cun chihin yu, vati cahan ndahvi cun chihin yu.

³³ Chacan cuu cha nini xaan cha cua cundahvi ini cun chi musu tahan cuhva cha ni cundahvi ini yu chihun,” cati chitoho run chi run.

³⁴ Xaan xaan cuni ra chitoho can, ta chandaca ra chi run ve caa, vati ve caa iyo chi run nda cua nda quivi cua tiahvi ndico run ndihi cha ni ndiseca run chi ra.

³⁵ Ta ni cuhva cua savaha ra suti iyo iti siqui andivi chihin ndo, tu ña cua cucahnu ini maan ndo chi ñivi tahan ndo chi ndihi cuii anima ndo —cati ra Jesuu chi ra.

19

Cati tuhun ra Jesuu yoso cuhva saña ra rai chi ñasihi ra (Mr. 10.1-12; Lc. 16.18)

¹ Tacan, ta ndihi cahan ra Jesuu tuhun can, ta quee ra ñuhun Galilea can, ta cuahan ra iti ñuhun Judea. Inga chiyo yuta Jordán cuahan ra,

² ta tuvi ñivi ndicu chi ra. Tican sanduvaha ra chi ñi ta ñi.

³ Tacan cuu, ta yaha ra fariseo ta ra iti nuun ra, vati cuni ndehe ra ta ra a ña cua cahan ra Jesuu iin tuhun ña vaha, ta nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

—¿Atu chaha ley chahnu cha cua saña iin rai chi ñasihi ra yoso cuu ni? —cati ra ta ra.

⁴ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Vasi ña ta sacuaha ndo tutu Ndioo, vati cati chi ti savaha ra Ndioo cha ni chacao iin rai chi iin ñahan nda ni xihna cuii,

⁵ ta cati ndico tucu chi ti chacan cuu cha nacoo iin rai chi sutu ra chi sihi ra, ta natahan ra chi ña cuu ñasihi ra, [ta inuun cua coo ñi,] vati cuu ñi uvi tahan, cati chi.

⁶ Chacan cuu cha cuu ñi sava ta cua iin ñivi. Chacan cuu cha na ña cua quenda tahan ñivi chi ñi cuu uvi tahan, vati ra Ndioo cuu ra cha ni satahan chi ñi —cati ra Jesuu chi ra ta ra.

⁷ Ta nducu tuhun ra ta ra chi ra Jesuu ti:

—Tu tacan cuu chi, ¿ñacu cati tuhun ra Moisee ti cua ndoyo iin tutu cha cua saña iin rai chi ñasihi ra, ta sa cua cuu saña ra chi ña? —cati ra ta ra.

⁸Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Chaha ra Moisee cha cua saña ndo ñasihi ndo, vati ndava xaan ini ndo, soco ñavi tacan ni chacoo chi nda ni xihna.

⁹Cati yu chihin ndo ti tu cua saña ndo ñasihi ndo, ta ña ni chacoo ña ndavaha ni chi ra rai inga chiyo, ta tu cua quihin ndo inga ñahan, cua cuu chi cuhva ni cua coo ndo ndavaha ni chi ñahan inga chiyo [cuenda ra Ndioo] —cati ra chi ra ta ra.

¹⁰Ta cati ra sacuahha chi ra ti:

—Tu tacan iyo iin rai chi ñasihi ra, vaha ca cha ña cua quihin ra chi ña —cati ra ta ra.

¹¹Ta cati ndico ra chi ra ta ra ti:

—Ña ndihi rai cua ndoo vaha cha tacan. Iyo suhva ra cua cuu ndoo vaha cuhva ni tiso ra Ndioo,

¹²vati iyo ra rai ña cua tandaha ra, vati nda ni quivi cacu ra ña vaha caa ra. Iyo inga ra ña cua tandaha ra, vati cha nducapu ra cha cuenda tiñu satiñu ra, ta iyo tahan inga ra ña cua tandaha ra, vati ña cuni ra, vati cua satiñu ra tiñu cuenda nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi. Tu cua cuu ndoo ndo vaha cha tacan, na cua ndoo ndo vaha —cati ra Jesuu chi ra ta ra.

Tiso ra Jesuu ndaha ra chi ve cuati

(Mr. 10.13-16; Lc. 18.15-17)

¹³Tacan cuu, ta quichi ndaca ñivi chi ve cuati, vati cua tiso ra Jesuu ndaha ra chi ve, ta cua cahan ra chi ra Ndioo cuenda ve, soco nduxaan ra sacuahha chi ra chi ñi,

¹⁴ta quechaha cati ra Jesuu ti:

—Cuhva ndo cha cua yaha ve cuati iti nuin. Ña cua casi ndo nuun ñi, vati ñivi cua coo nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi cuu sava ta cua ve cuati can —cati ra.

¹⁵Tacan cuu, ta taa ra ndaha ra chi ve, ta quee ra cuahan ra.

Ndatuhun iin ra tivaa ricu chi ra Jesuu

(Mr. 10.17-31; Lc. 18.18-30)

¹⁶Tacan cuu, ta tuhun iin ra nu iyo ra Jesuu, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ti:

—Yoho maestru, ¿ñaan cha vaha cua savahi, ta cua coo ndito yu chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu? —cati ra.

¹⁷Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Ña vaha cha nducu tuhun cun chihin yu yoso cuhva iyo cha vaha. Iin tuhun ni ra cuu ra ndacu cha vaha. Tu cua cuni cun coo ndito cun chi ra Ndioo, cua sacuinu cun cuhva cati tuhun ra nu quichi quivi —cati ra Jesuu.

¹⁸Ta nducu tuhun ndico ra chi ra Jesuu ti:

—¿Ñaan tuhun cuu chacan? —cati ra.

Ta cati ra Jesuu ti:

—Tuhun ya cuu chi. Ña cua cahni ndo tahan ndo. Ña cua coo ndo ndavaha ni chi tahan ndo inga chiyo. Ña cua suhu ndo. Ña cua sandahyu ñahan ndo.

¹⁹Cua sacahnu ndo chi sutu ndo chi sihi ndo. Cua cuni ndo chi ñivi tahan ndo cuhva cuni ndo suvi ni chi maan ndo —cati ra Jesuu chi ra.

²⁰Ta cati ndico ra tivaa can chi ra ti:

—Ndihi chacan cha sacuinu yu. ¿Ñaan ca cha cumani chihin yu? —cati ra.

²¹Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Tu cua cuni cun quee vahun, cuahan, ta xico cun ndatiñu cun, ta tindeun chi ñivi ndahvi, ta cua coo cha vaha chihun iti siqui andivi. Tacan, ta nahan. Na cua coun chihin yu icaa ni —cati ra Jesuu.

²² Nu ni chini ra tivaa can tuhun can, ta quee ra cuahan ra. Ndahvi cuni ra, vati iyo xaan ndatiñu ra.

²³ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra sacuahha chi ra ti:

—Cati ndicha yu chihin ndo ti ii xaan cha cua coo ñivi ricu nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi.

²⁴ Cati ndico tucu yu chihin ndo ti ña cuu yaha ri camellu yavi xuu quiticu, soco ii ca cha cua yaha ñivi ricu nu cua cundaca ñahan ra Ndioo —cati ra.

²⁵ Chini ra sacuahha chi ra Jesuu tuhun can, ta sa quechaha nduiyo xaan cuni ra, ta nducu tuhun ra ta ra ti:

—Tu chacan cuu chi, yoni cua cacu —cati ra ta ra.

²⁶ Ndehe ra Jesuu nuun ra ta ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Ña cuu cuenda ñivi ñuñivi, soco cuenda ra Ndioo cuu cacu ñi —cati ra.

²⁷ Tacan cuu, ta cati ndico ra Pedro ti:

—Cha ni nacao maan ndi ndihi cha ni chacao chi ndi, ta cha chica ndi chihun icaa ni. ¿Ñaan cha cuu cha cua coo chi maan ndi? —cati ra.

²⁸ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cati ndicha yu chihin ndo ti quivi cua nduchaa ñuhun ñuñivi ya, quivi cua tachi tuni ra cuu sehe ñivi chi ñivi ñuñivi—quivi can cua coo ndafu chi ndo, ta cua tachi tuni tahan ndo chi ndihi ñivi Israel, vati cha iyo ndo chihin yu icaa ni.

²⁹ Ta ndihi ca ñivi—tu cua nacao ñi vehe ñi chi tahan ñi chi sutu ñi chi sihi ñi chi sehe ñi chi ndatiñu ñi cha cuenda yuhu, cuaha ca cua cunda yahvi ñi, ta cua coo ndito ñi chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

³⁰ Tuvi ñivi iyo iti nuun cua ndoo ihni iti chata, ta ñivi iyo iti chata cua yaha iti nuun.

20

Cahan ra Jesuu iin cuhva yoso cuhva iyo ra satiñu tatun

¹ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuahha chi ra:]

’Nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi cuu sava ni ta cua iin rai cha iyo xaan yoho chiti uva. Nahan xaan quee ra cuahan ra, ta nanducu ra chi ra cua satiñu nu iyo yoho chiti chi ra.

² Nduinuun ra chi ra ta ra, vati cua satiñu ra ta ra, ta cua cuhva ra cha sacanaan ra ta ra cha iin quivi. Tacan, ta tava tiñu ra chi ra ta ra nu iyo tiñu ra.

³ Tacan cuu, ta quee tucu ra chitoho can caa iin cha nahan, ta ndehe ra ti iyo inga ra inda nuyahvi, ta ñahni tiñu iyo chi ra,

⁴ ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti: “Na cua cuhun tahan ndo satiñu ndo nu iyo chiti yoho can, ta cua tiahvi yu ñaan cha cuu cha vaha,” cati ra,

⁵ ta cuahan ra ta ra. Tacan cuu, ta ta ni cuhva savaha ndico tucu ra cha hora cuiti chi cha caa uni.

⁶ Caa uhun cha cua ini xaan quee ndico tucu ra chitoho chiti yoho can, ta ndehe ra ti ni inda inga ra ta ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti: “¿Ñacu inda ndo nduvi nduvi, ta ña satiñu ndo?”

⁷ ta cati ndico ra ta ra chi ra ti: “Inda ndi, vati yoni tava tiñu chi ndi,” ta cati ra chi ra ta ra ti: “Cuahan ndo nu iyo chiqui yu, [vati cua satiñu tahan ndo,]” cati ra.

⁸ Tacan cuu, ta cua cuiso nicandi, ta cati ra chitoho can chi ra musu cuu xini ti: “Cua cana cun chi ra satiñu ya, ta cua tiahvi cun chi ra ta ra. Cua quechaha

tiahvi cun chi ra queta nu ndihi, ta cua tiahvi cun chi ra ta ra nda cua nda cua sandihun tiahvi cun chi ra queta cha nahan,” cati ra.

⁹Tacan, ta quichi ra ni quechaha satiiñu hora cua cuiso nicandi, ta nihin iin ra ra yahvi ra cuhva yahvi ra satiiñu nduvi nduvi.

¹⁰Chacan cuu cha quichi tahan ra ni quechaha satiiñu cha nahan, ta saxini ra ta ra ti cuaha ca cua nihin ra ta ra, soco nihin tahan iin iin ra ta ra cuhva can.

¹¹Quihin ra ta ra yahvi ra, soco quechaha ña vaha cuni ra ta ra, ta cahan ra ta ra siqui ra chitoho can,

¹²ta cati ra ta ra ti: “Ra quichi chuhva ta ra—satiñu ra ta ra iin hora ni, ta cuhva tiahvi cun chi ra tiahvi tahan chi ndi, ta maan ndi—satiñu ndi nduvi nduvi, ta ihni xaan cuu,” cati ra ta ra.

¹³Ta cati ndico ra chitoho can chi iin ra ti: “Yani, ñahni ndavaha ni ndacu i chihun, vati maun cati ti cua satiiñu tahan cuhva can.

¹⁴Quihin xuhun cun, ta cuahan. Cha iyo ini yu tiahvi yu chi racan cuhva tiahvi yu chi maun.

¹⁵Cuu savahi cuhva cuni yu chi xuhin. Cha ndusoo ndo, vati cha vaha savahi.”

¹⁶Chacan cuu cha cua nduinuun ndihi ñivi. Cua nduinuun ñivi queta iti chata chi ñivi queta iti nuun, ta cua nduinuun tahan ñivi queta iti nuun chi ñivi queta iti chata —cati ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra.

Cati ndico tucu ra Jesuu ti cua cuvi ra

(Mr. 10.32-34; Lc. 18.31-34)

¹⁷Tacan cuu, ta cha cuahan ra Jesuu iti ñuun Jerusalén, ta quee siin ra chi ra sacuaha chi ra iti can, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

¹⁸—Vitin cuahan yo iti ñuun Jerusalén, ta cua tiin tiñu chi ra cuu sehe ñivi. Cua tiin ra sutu chahnu chi ra sacuaha ley chahnu chi ra, ta cua cati ra ta ra ti cua cuvi ra cuu sehe ñivi.

¹⁹Cua sayaha ra ta ra chi ra nuun ra quichi inga ñuhun, vati cua sacateni racan ta ra chi ra, ta cua cani ra ta ra chi ra, ta cua taa ra ta ra chi ra nu cruu. Tacan cua cahni ra ta ra chi ra, ta tichi uni quivi cua natacu ndico ra —cati ra Jesuu chi ra ta ra.

Tuhun cha nducu tuhun sihi ra Jacobo chi ra Juaan

(Mr. 10.35-45)

²⁰Tacan cuu, ta tuhva sihi ra Jacobo chi ra Juaan nuun ra Jesuu. Tuhva ña chi sehe ña, ta chahnu chiti ña iti nuun ra, ta cati ña ti iyo iin cha cua ndaca ña chi ra,

²¹ta nducu tuhun ra chi ña ti:

—¿Naan cha cuu cha cuni cun? —cati ra.

Ta cati ndico ña chi ra ti:

—Na cua cati cun ti cua cunda tahan nduvi sehi chihun nu cua cundaca ñahan cun. Na cua cunda iin ra chiyo ndaha cuaha cun ta inga ra chiyo ndaha satin cun —cati ña.

²²Ta cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Ña chito ndo ñaan cha cuu cha ndaca ndo. ¿Atu cua cuu coho ndo copa cua coho yu? —cati ra chi ñi, [soco cuenda tu ndoho cua ndehe ra cahan ra tuhun can].

Ta cati ndico ñi ti:

—Cuu.

²³Ta cati ra chi ñi ti:

—Cua coho ndo copa cua coho yu, soco ñahni ndatu iyo chihin yu cha cua cuhve cha cua cunda ndo iin chiyo xiin yu inga chiyo xiin yu. Maan ra suti cua cati yoo cua nihin chacan —cati ra.

²⁴ Tacan, ta sa ni chini soho inga uchi ra sacuahaha chi ra Jesuu, ta xaan xaan quechaha cuni ra ndehe ra ta ra chi racan ta ra.

²⁵ Cana ra Jesuu chi ndihi ra ta ra, ta cati ra chi ra ta ra ti:

—Chito ndo yoso cuhva ndaca ñahan ñivi ñuñivi chi tahan ñi, vati ndurai xaan ñi.

²⁶ Ñavi tacan cua savaha maan ndo. Tu ndaa ndo cuni cuu ndo iin ñivi cahnu, na cua tindee ndo chi tahan ndo sava ta cua iin musu ñi.

²⁷ Tu cua cuni ndo yaha ndo iti nuun, ta cua tahan chi cuu ndo xini, na cua tindee ndo chi tahan ndo.

²⁸ Cuhva can quichi ra cuu sehe ñivi. Ña nducu ra cha cua tindee ñivi chi maan ra, soco tindee ra chi ñivi, ta cua cuvi ra cuenda cuati ñivi ñuñivi —cati ra Jesuu.

Sanduvaha ra Jesuu chi uvi ra cuii nuun

(Mr. 10.46-52; Lc. 18.35-43)

²⁹ Tacan cuu, ta cha cua quee ra Jesuu ta ra ñuun Jericó, ta tuvi ñivi ndicu chi ra,

³⁰ ta ndaa uvi tahan ra cuii nuun yu iti can. Chini ra ta ra tuhun cha yaha ra Jesuu, ta sa quechaha cana chaa ra ta ra. Cati ra ta ra chi ra Jesuu ti:

—Yoho ra chahnu, na cua cundahvi ini cun chihin ndi, yoho ra cuu ñivi David —cati ra ta ra.

³¹ Nduxaan ñivi can chi ra ta ra, vati na cutaxin ra ta ra, soco nihin ca cana chaa ra ta ra, ta cati ndico ra ti:

—Yoho ra chahnu, na cua cundahvi ini cun chihin ndi, yoho ra cuu ñivi David —cati ra ta ra.

³² Tacan, ta ni chacuñi ra Jesuu, ta cana chaa ra chi ra ta ra, ta nducu tuhun ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cuni ndo cha cua savahi chi ndo? —cati ra.

³³ Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Ra chahnu, na cua ndundichin vaha ndehe ndi —cati ra ta ra.

³⁴ Ta quechaha ndundahvi cuni anima ra Jesuu, ta taa ra ndaha ra nuun ra ta ra, ta suvi ni hora can ndundichin vaha ndehe ra ta ra, ta ndicu ra ta ra chi ra.

21

Quihvi ra Jesuu tichi ñuun Jerusalén

(Mr. 11.1-11; Lc. 19.28-40; Jn. 12.12-19)

¹ Yatin cua queta ra Jesuu ta ra ñuun Jerusalén. Chacan cuu cha queta xihna ra ta ra ñuun Betfagé, ta yatin yucu Olivo caa ñuun can. Tacan, ta tava tiñu ra Jesuu chi uvi ra sacuahaha chi ra,

² ta cati ra chi ra ta ra ti:

—Cuahan ndo tichi ñuun tican iti nuun ndo. Sa cua quihvi ndo ñuun can, ta cha cua ndehe ndo cha nuhni iin buru, ta iyo sehe ri chi ri. Cua ndachi ndo chi ri, ta cua quichi ndaca ndo chi ri.

³ Tu cua cahan ñivi chi ndo, cua cati ndo ti chini ñuhun ra chahnu chi ri, ta ña cua nducuee, ta cua tachi ndico ra chi ri —cati ra chi ra ta ra.

⁴ Tacan ni savaha ra, ta cha quichi quee tuhun cha ni cati ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu, vati cati ra ti:

⁵ Cua cati ndo chi ñivi ñuun Jerusalén ti cha vachi ra ndaca ñahan chi ñi.

Vii ni vachi ra,

ta yoso ra iin buru.

Yoso ra chi ri chiso carga,

cua cati ndo,

cati ra cahan cuenda ra Ndioo can.

⁶ Tacan cuu, ta cuahan uvi ra sacuahha chi ra, ta savaha ra ta ra cuhva ni cati ra Jesuu.

⁷ Quichi ndaca ra ta ra chi ri buru can chi sehe ri, ta tiso ra ta ra sahma ra ta ra chata ri, ta yoso ra Jesuu chi ri.

⁸ Tacan cuu, ta tuvi ñivi nducuiti, ta chaqui ñi sahma ñi iti nu cua yaha ra, ta inga ñi chahnda ndaha numa, ta chaqui tahan ñi chi chi iti nu cua yaha ra, [vati tacan ni sacahnu ñi chi ra].

⁹ Cuahan ñi iti nuun ra, ta ndico ñi iti chata ra, ta cana chaa ñi ta ñi. Cati ñi ti:

—¡Cahnu xaan rai cuu ra cuu ñivi David! ¡Na cua coo yaha ra vachi cuenda ra chahnu! ¡Na cua sacahnu tahan ndihi tatun Ndioo iyo iti siqui andivi chi ra! —cati ñi ta ñi.

¹⁰ Tacan, ta quihvi ra ñuun Jerusalén can, ta jihna cha ña chito ca ndihi ñivi ñuun can yoso savaha ñi cha nduiyo ñi chi ra, ta quechaha nducu tuhun ñi chi tahan ñi ti:

—¿Yoo rai cuu rahya? —cati ñi.

¹¹ Ta cati ndico ñivi can ti:

—Ra Jesuu cuu ra, ta vachi ra iti ñuun Nazaret cha iyo cuenda ñuhun Galilea. Ra cahan cuenda ra Ndioo cuu ra —cati ñi ta ñi.

Sacu-ii ra Jesuu ve ñuhun cahnu can

(Mr. 11.15-19; Lc. 19.45-48; Jn. 2.13-22)

¹² Tacan cuu, ta quihvi ra Jesuu tichi cora soco ndavi ve ñuhun cahnu can, ta tava ndaa ra ndihi ñi sata chi ndihi ñi xico tican. Sanduva ra mesa ñivi sama xuhun, ta sanduva tahan ra tayu ñivi xico chi ri ndivi,

¹³ ta cati ra chi ñi ta ñi ti:

—Cha cati tutu Ndioo ti vehe ra Ndioo cuu iin vehe nu cua cahan ñivi chi ra, cati chi, soco cha ni savaha maan ndo cha cuu chi iin vehe nu nducuiti run ñasuhu —cati ra.

¹⁴ Tacan cuu, ta tuhva ñivi cuaa, tuhva ñivi coho nu iyo ra Jesuu tichi cora soco ndavi ve ñuhun can, ta sanduvaha ra chi ñi ta ñi.

¹⁵ Ndehe ra sutu chahnu can chi ra sacuahha ley chahnu ti cha cahnu xaan ni savaha ra Jesuu, ta cha cana chaa tahan ñi cuati cha iyo ve ñuhun, ta cati ñi cuati can ti na cua sacahnu ñi chi ra cuu ñivi ra David, cati ra ta ra. Tacan, ta quechaha nduxaan ra sutu can chi ra sacuahha ley can,

¹⁶ ta nducu tuhun ra ta ra chi ra Jesuu ti:

—¿Atu chini cun tuhun cha cahan ra ta ra? —cati ra ta ra.

Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Chini yu tuhun can, soco vasi ña ta sacuahha ndo nu cati tutu Ndioo cuenda yu ti:

Cua sacahnu ñi cuati chihin ra,
ta cua sacahnu tahan ve ni chaxi chihin ra,
cati chi —cati ra.

¹⁷ Tacan, ta nacao ra chi ra ta ra, ta quee ra ñuun can, ta cuahan ra iti ñuun Betania, ta quixi ra tican.

Cahan ra Jesuu chi yutun tusihva tiñi, vati ñahni chiti chi iyo

(Mr. 11.12-14, 20-26)

¹⁸ Tuvi inga quivi, ta ni nahan vihi, ta cuahan ndico ra Jesuu iti ñuun Jerusalén, ta chisoco ra.

¹⁹ Ndehe ra iin yutun tusihva tiñi iti nu yaha ra, ta tuhva ra nu iyo chi, soco ñahni chiti chi iñi. Ndaha ni chi iyo. Tacan, ta quechaha cati ra chi maan yutun can ti:

—Ña cua coo ca chiti cun ndihi ni quivi —cati ra chi run.

Ta quii xaan neti maan yutun can.

²⁰ Chacan ndehe ra sacuaha chi ra Jesuu, ta iyo xaan cuni ra ta ra, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

—¿Yoso neti yutun can cha quii ni? —cati ra.

²¹ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cati ndicha yu chihin ndo ti tu cua cuinu ndicha ini ndo chi ra Ndioo, tu ña cua saxini ndo, cua cuu savaha tahan ndo cuhva tahan yutun can, ta cua cuu savaha ndo cha ii ca. Cua cuu cati ndo chi yucu ya ti cua cuachiyo chi, ta cua cuhun chi tichi tañuhun, ta tacan ni cua cuu chi.

²² Ndihi cha cua cahan ndahvi ndo chi ra Ndioo, cua nihin ndo, tu cua cuinu ini ndo cha cua cuu savaha ra chi chi —cati ra Jesuu chi ra ta ra.

Iyo ndatu chi ra Jesuu

(Mr. 11.27-33; Lc. 20.1-8)

²³ Tacan cuu, ta cuahan tucu ra Jesuu ve ñuhun. Sa quihvi ra tichi cora soco ndavi can, ta tuhva ra sutu chahnu chi ra chanihin nu sacuaha ra chi ñivi can, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

—Cua cati cun ndaa cuu nu ni nihun ndatu cha ni savahun ndihi cuhva can. ¿Yoo chaha ndatu can chihun? —cati ra ta ra.

²⁴ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua nducu tuhun iin tuhun chihin ndo. Tu cua cati ndico ndo chihin yu, cua cati ndico tahan yu chihin ndo yoso iyo ndatu chihin yu cha savahi chacan.

²⁵ ¿Yoo chaha ndatu chi ra Juaan cha sacuanduta ra chi ñivi? ¿Atu chaha ra iyo iti siqui andivi ndatu chi ra a chaha ñivi ñuñivi ndatu chi ra? —cati ra Jesuu chi ra ta ra.

Tacan cuu, ta quechaha nanducu xini ra chi tahan ra. Cati ra chi tahan ra ti:

—Tu cua cati yo ti ra iyo iti siqui andivi chaha ndatu chi ra Juaan, cua nducu tuhun ra chi yo ñacu ña chinu ini yo cha cahan ra.

²⁶ Tu cua cati yo ti chaha ñivi ñuñivi ndatu chi ra, cua cuyuhvi yo chi ndihi ñivi ya, vati cati ñi ti ra cahan cuenda Ndioo cuu ra Juaan can —cati ra chi tahan ra.

²⁷ Chacan cuu cha cati ndico ra ta ra chi ra Jesuu ti:

—Ña chito ndi.

Ta cati ndico maan ra chi ra ta ra ti:

—Ta ni cuhva ña cua cati yu yoso ni nihin yu ndatu cha savahi chacan —cati ra Jesuu.

Cahan ra Jesuu cuhva ti iyo iin rai, ta iyo uvi sehe ra

²⁸ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sutu chahnu chi ra chanihin:]

‘Cua cati ndo yoso cuhva saxini ndo. Iyo iin rai, ta iyo uvi tahan sehe ra. Tuhva racan nu iyo ra chanihin, ta quechaha cati ra ti: “Sehu, cuahan vitin, ta satiñu cun nu iyo itu yo,” cati ra,

²⁹ ta cati ndico ra chi sutu ra ti: “Cua cuhin, tata,” soco ña ni cuahan ra.

³⁰ Tacan cuu, ta cuahan ra chahnu can nu iyo inga sehe ra, ta ini tuhun cahan ra chi ra, soco cati ndico ra ti: “Ña cuhin,” soco inga hora saxini ndico tucu ra, ta cuahan ra, [vati cua satiñu ra].

³¹ ¿Ndaa ra cuu ra ni savaha cuhva cuni sutu ra? —cati ra Jesuu chi ra ta ra.

Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Ra luhu ca cuu ra —cati ra ta ra.

Ta cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cati ndicha yu chihin ndo ti cua yaha ra satiahvi chi ñahan ndacu ndavaha ni iti nuun ndo, ta sa cua cundee quihvi ñi nu cua cundaca ñahan ra Ndioo.

³² Tacan cati yu, vati quichi ra Juaan nu iyo ndo, ta cati tuhun ra yoso cuhva cua coso vaha anima ñivi chi ra Ndioo, ta ña chinu ini ndo cuhva cahan ra, soco ñahan ndacu ndavaha ni chi ra satiahvi—ñican chinu ini cha cahan ra. Ndehe ndo cha chinu ini ñi cha cahan ra, soco ña saña ihni ndo cuati ndacu ndo, ta cuinu tahan ini ndo chi ra.

Cahan ra Jesuu cuhva ra savaha iin ndavaha ni
(Mr. 12.1-12; Lc. 20.9-19)

³³ [Ni vii cahan ra Jesuu chi racan ta ra:]

'Cua tasoho ndo inga cuhva. Iyo iin rai. Chitoho cuu ra, ta tachi ra yava yoho chiti uva. Chasi ra cora, ta nañu ra nu yavi cua quee nduta chiti uva can, ta chaqui ndaa ra nu cua coo ra cua cumi chi chi.

Tacan cuu, ta nducu ra yoo ra cua cumi nuun chi chi, ta chaha nuun ra chi chi chi ra, ta quee iti ra.

³⁴ Tacan cuu, ta queta quivi cha iyo vaha chiti can, ta tava tiñu ra chitoho can chi musu ra, vati cua cuhun ra ta ra nu iyo ra quihin nuun ñuhun can, vati cua quihin ra musu chiti chi cha iyo chi maan ra cuu chitoho ra.

³⁵ Tacan, ta quihin run ni ndoo cumi ñuhun can chi musu chitoho can, ta cani run chi iin ra. Chahni run chi inga musu ra, ta cani run yuu chi inga ra.

³⁶ Tava tiñu ndico tucu ra chitoho can chi inga musu ra. Tuvi musu ra tava tiñu ra, soco ta ni cuhva savaha run satiñu nu ñuhun can.

³⁷ 'Queta quivi tava tiñu tahan ra chitoho can chi sehe ra nu iyo run, vati cati maan chitoho can ti: "Cua sacahnu run chi sehi,"

³⁸ soco ndehe run ti cha vachi sehe ra, ta quechaha cati run chi tahan run ti: "Sehe chitoho ñuhun ya vachi. Cua cahni yo chi rahya, ta cua ndoo cha iyo chi ra chihin yo," cati run ta run.

³⁹ Chacan cuu cha tiin run chi ra, ta tava ndaa run chi ra chata cora can, ta chahni run chi ra.

⁴⁰ Hora cua queta ra cuu chitoho can ¿ñaan cha cuu cha cua savaha ra chi run satiñu nu ñuhun can? —cati ra Jesuu chi ra sutu chahnu can chi ra chanihin can.

⁴¹ Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Cua cahni ra chi run savaha ndavaha ni can, ta cua nducu ra inga ra cua satiñu nu ñuhun can, ta cua cuhva racan chiti cha cua coo chi ra chitoho can quivi cua cuti chi —cati ra ta ra chi ra.

⁴² Ta cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—¿Atu ña sacuahha ndo cha cati tutu Ndioo? Cati chi ti:

Iyo iin yuu,

ta cati ra sandaa vehe ti ña vaha chi,

soco yuu can cha cuu yuu cahnu tutu vehe.

Chacan ni savaha ra chahnu,

ta vaha xaan cuni ñivi ndehe ñi chi chi,

cati tutu Ndioo.

⁴³ Chacan cuu cha cati yu chihin ndo ti ña cua cuu ca quihvi maan ndo nu cua cundaca ñahan ra Ndioo, soco cua cuu quihvi ñivi ndacu cha vaha ndicha cuenda ra Ndioo.

⁴⁴ Tu ña cua cuu quihin cuenda ñivi chi ra cuu sava ta cua yuu can, cua ndoyo ñuhun ñi. Tu ña cua cuu quihin cuenda ñi chi ra, cua cutuni ndicha ñi —cati ra Jesuu.

⁴⁵ Chini soho ra sutu chahnu can chi ra fariseo can cuhva can, ta chito ra ta ra ti cahan ra Jesuu tuhun can cuenda ra ta ra.

⁴⁶ Cuni ra ta ra tiin ra chi ra, soco yuhvi ra ta ra chi ñivi can, vati iin ra cahan cuenda ra Ndioo cuu ra Jesuu cuni ñi.

22

Cahan ra Jesuu cuhva vico tandaha

¹ Cahan ndico tucu ra Jesuu chi ra inga chaha. Suvi ni chi cuhva cahan ra chi ra ta ra, ta cati ra ti:

² —Nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi cuu sava ni ta cua iin rai cumi tiñu. Savaha ra iin vico cha cua tandaha sehe rai ra,

³ ta tava tiñu ra chi musu ra, vati cua cana ra chi ñivi ni cana ñahan ra cumi tiñu can, vati cha queta hora cua nducahnu vico can, soco ña cuni ñi cuhun ñi.

⁴ Tava tiñu tucu ra chi inga musu ra, ta cati ra chi ra ta ra ti: “Cua cati ndo chi ñivi cha ni cana ñahin ti cha iyo vaha cha cua cachi ñi. Cha chihi ri sundiquin ta ri, ta cha tiso vahi ndihi chi. Na cua sacahnu tahan ndo vico, cua cati ndo,” cati ra.

⁵ Tacan cuu, soco ña quihin ñi cuenda, ta cuahan ñi nu iyo tiñu maan ñi. Iin ra cuahan chiqui ra, ta inga ra cuahan nu iyo tiñu ra,

⁶ ta ndihi ca ñi tiin ñi musu ra cumi tiñu can, ta cahan cateni ñi chi ra, ta chahni ñi chi ra.

⁷ Tacan cuu, ta nduxaan ra cumi tiñu can, ta tachi ra sandaru, ta chahni ra sandaru ta ra chi ñivi chahni can, ta chahmi ra ta ra ñuun ñi.

⁸ Tacan, ta quechaha cati ndico ra cumi tiñu can chi musu ra ti: “Cha iyo vaha cha cua cachi ñi, soco ña cuni quichi ñivi cha ni cana ñahin.

⁹ Chacan cuu cha cua cuhun ndo vitin, ta iti yu ñuun cua cuhun ndo, ta cua cana ndo chi ndihi ñivi cuatahan tahan ndo. Na cua quichi ñi vico ya,” cati ra.

¹⁰ Tacan, ta quee ra musu can cuahan ra. Cuahan ra ndihi iti, ta quichi ndaca ra ta ra chi ndihi ñivi nanihin ra ta ra. Chandaca ra chi ñivi vaha, ta chandaca tahan ra chi ñivi ndavaha ni. Tacan cuu, ta ña cutahan ca ñivi nu sacahnu ñi vico can.

¹¹ Tacan cuu, ta quihvi tahan ra cumi tiñu can, ta ndehe ra chi ndihi ñivi nducuiti. Ndehe ra ti cha iyo tahan iin rai, ta ña ndichin ra sahma cha iyo cuenda vico can,

¹² ta quechaha cati ra chi ra ti: “Yoho yani, ¿yoso cuhva quihvi cun, ta ñacu ñahni sahma vico ndichin cun?” cati ra, ta taxin taxin ndaa racan.

¹³ Tacan cuu, ta cati ra cumi tiñu can chi ra cuu musu ra ti: “Cua cuhni ndo ndaha ra. Cua cuhni ndo chaha ra, ta cua tava ndaa ndo chi ra nu naan. Tican cua ndehe ñivi ni ndoho, ta cua ndahyu chaa ñi,” cati ra.

¹⁴ Tuvi ñivi cana ñahan ra Ndioo, soco suhva ñi nacachi ra —cati ra Jesuu.

Cahan ra Jesuu cuenda xuhun ñuhun (*Mr. 12.13-17; Lc. 20.20-26*)

¹⁵ Tacan cuu, ta quee ra fariseo ta ra cuahan ra, ta nducu ra ta ra cuhva, vati cuni ra ta ra cha cua cahan ra Jesuu iin cha ndavaha ni.

¹⁶ Tava tiñu ra ta ra chi ra inda naan chi ra. Tava tiñu tahan ra chi ra inda naan chi ra Herode, ta cati ra ta ra chi ra Jesuu ti:

—Yoho maestru, chito ndi ti rai ndicha cuun, ta sanahan ndicha cun iti Ndioo, ta quihin cuenda cun chi ndihi ñivi, vati ña sahan cuenda yoo ñi cuu ñi.

¹⁷ Chacan cuu cha cua cati cun chi ndi yoso cuhva saxini cun. ¿Atu vaha cha tiahvi ndi xuhun ñuhun chi ra César ra ndaca ñahan chi yo cuenda ñuun Roma a ña vaha? —cati ra ta ra chi ra.

18 Chito ra Jesuu ti ña vaha saxini ra ta ra, ta sa quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Rai uvi yaa cuu ndo. ¿Ñacu cuni ndehe ndo a ña vaha cua cati ndique tuhun can?

19 Sanahan ndo chihin yu ñaan xuhun tiahvi ndo chacan —caci ra.

Tacan cuu, ta quichi ndaca ra ta ra iin xuhun denario chi ra,

20 ta quechaha nducu tuhun ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—¿Yochi xini ndiso chi ihya? ¿Yochi sivi ndiso tahan chi ihya? —caci ra.

21 Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Chi ra ndaca ñahan chi yo cuu chi —caci ra ta ra chi ra.

Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Chacan cuu cha chi racan cua cuhva ndo cha cuu chi ra, ta chi ra Ndioo cua cuhva ndo cha cuu chi maan ra.

22 Nu chini ra ta ra tuhun can, ta iyo xaan cuni ra, ta quee ra ta ra cuahan ra.

Nducu tuhun ra ta ra yoso cuhva cua natacu ndico ñivi

(Mr. 12.18-27; Lc. 20.27-40)

23 Suvi ni quivi can tuhva tahan ra saduceo ta ra nuun ra Jesuu. Racan cuu ra cati ti ñahni cha cua natacu ndico ñivi ndii, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra Jesuu ti:

24 —Yoho maestru, cha cati ra Moisee tiempu chahnu ti tu cua cuvi iin rai, ta ñahni sehe ra chacoo, cua quihin yani ra chi ñasihi ra, ta cua coo ra chi ña, ta tacan cua coo sehe ña cha cuenda ra ndii yani ra.

25 Ni chacoo ucha tahan ra nuun iyo ndi. Mani yani ra ta ra, ta ra cuu ra chanihin—tandaha ra, ta chihira. Nacoo ra ñasihi ra chi ra yani ra, vati ñahni sehe ra chacoo,

26 ta ra cuu ra uvi can quihin chi ña, soco ta ni cuhva ñahni sehe ra chacoo, ta ni chihira tahan ra. Tacan ni savaha ra nda cua nda ni ndihi ra ta ra ni chihira.

27 Tacan, ta chihira tahan maan ña ñahan can.

28 Ta vitin cua cati cun. ¿Yochi ñasihi cua cuu ña quivi cua natacu ndico ñivi ndii, vati chacoo ña chi ndihi ucha ra? —caci ra ta ra.

29 Ta cati ndico ra Jesuu chi ra saduceo can ti:

—Ña nihin ndo cuhva, vati ña chito ndo yoso cuhva cati tutu Ndioo, ta ni ña chito ndo ti iyo tu ndee ini chi ra Ndioo, [ta cuu savaha ra cuhva cuni ra].

30 Quivi cua natacu ndico ñivi ndii ña cua nducu ra rai cha cua coo ñasihi ra, ta ni ña cua cuni ñi ñahan tandaha ñi, soco cua cuu ñi cuhva cha iyo tatun Ndioo cha iyo iti siqui andivi,

31 ta cuenda cha cua natacu ndico ñivi ndii—vasi ña ta sacuahanda cuhva cati ra Ndioo chi ndo. Cati ra ti

32 maan ra Ndioo cuu ra, ta sacahnu ra Abraham chihin ra. Sacahnu ra Isaac chihin ra, ta sacahnu tahan ra Jacob chihin ra, cati ra. [Chacan cuu cha chito yo cha natacu ndico ñivi ndii,] vati iyo ndito ndico ra ta ra, ta sacahnu ra chi ra Ndioo. Ña cuu sacahnu ñivi ndii chi ra —caci ra Jesuu chi ra saduceo ta ra.

33 Chini ñivi tuhun can, ta iyo xaan cuni ñi cha chini ñi tuhun sacuahanda ra Jesuu, [vati sacanaan ra chi ra saduceo can].

Cati tuhun ra Jesuu ñaan tuhun cuu cha cahnu ca

(Mr. 12.28-34)

34 Tacan cuu, ta chito ra fariseo ta ra ti ña nihin ra saduceo ta ra cuhva cua cati ndico ra ta ra chi ra Jesuu, ta nducuiti ra fariseo can nu iyo ra Jesuu,

³⁵ ta quechaha nducu tuhun iin ra sacuahha ley chahnu can, vati cuni ndehe ra ta ra a ña cua cahan ra Jesuu iin tuhun ña vaha. Chacan cuu cha nducu tuhun ra chi ra Jesuu ti:

³⁶ —Yoho maestru, ¿Ñaan cha cuu tuhun cahnu ca cuenda ley chahnu cha ni cati tuhun ra Moisee? —cati ra chi ra.

³⁷ Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Cua cuni ndo chi ra chahnu Ndioo chi ndihi cuii cha iyo chi ndo. Cua coo ndo chi ra chi ndihi cuii anima ndo, ta cua coo ndo chi ra chi ndihi cuii cha chini tuni cha iyo chi ndo.

³⁸ Chacan cuu cha cahnu ca, ta chacan cuu cha xihna ca.

³⁹ Ta ni cuhva iyo cha cuu cha uvi, vati cua cuni ndo chi ndihi ñivi cuhva cuni ndo suvi ni chi maan ndo.

⁴⁰ Nduvi tahan tuhun ya cuu cha cati ndihi tutu Ndioo —cati ra chi ra ta ra.

Cati ra Jesuu ñaan tata cuu ra cuu Cristo

(Mr. 12.35-37; Lc. 20.41-44)

⁴¹ Ni vii iyo cuiti ra fariseo ta ra, ta nducu tuhun tahan ra Jesuu iin tuhun chi ra.

⁴² Cati ra ti:

—¿Yoso saxini ndo cuenda ra cuu Cristo ra tava tiñu ra Ndioo? ¿Ñaan tata cuu ra? —cati ra chi ra ta ra.

Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Tata ra David cua cuu ra Cristo quivi cua quichi ra.

⁴³ Ta nducu tuhun tucu ra chi ra ta ra ti:

—Tu chacan cuu chi, ¿yoso chaha ra Tati Ndioo tu ndee ini chi ra David, ta cati ra ti chitoho ra cuu ra cuu Cristo can?, vati cati ra David can ti:

⁴⁴ Cati ra chahnu Ndioo chi ra cuu chitoho ra David ti

[cua cuhva ra ndatu chi ra,]

vati cua cunda ra chiyo ndaha cuaha ra Ndioo,

[ta cua cuhva ra tu ndee ini chihin ra,]

ta cua sacanaan ra chi ndihi ñivi cuxaan ini chihin ra,

cati ra Ndioo cuenda ra cuu Cristo, cati ra David tiempu chahnu.

⁴⁵ Ni cati ra David can ti chitoho ra cuu ra Cristo. ¿Yoso cuu ra Cristo tata ra David iti nuun, [tu iyo ra tiempu chahnu]? —cati ndico tucu ra Jesuu chi ra ta ra.

⁴⁶ Ta ña ni cuu cahan ndico ni iin ra chi ra, ta ni ña cuni ca ra ta ra nducu ra cuhva cha cua nducu tuhun ra inga tuhun chi ra Jesuu nda ni quivi can nda cua nda iti nuun.

23

Cati ra Jesuu ti ña vaha ra fariseo chi ra sacuahha ley chahnu

(Mr. 12.38-40; Lc. 11.37-54; 20.45-47)

¹ Tacan cuu, ta quechaha cahan ra Jesuu chi ñivi can chi ra sacuahha chi ra,

² ta cati ra ti:

—Chito maan ra fariseo chi ra sacuahha ley chahnu ñaan cha cuu tuhun ni cati tuhun ra Moisee.

³ Chacan cuu cha na cua sacuinu ndo ndihi cha cahan ra, soco ña cua savaha ndo cuhva ndacu maan ra, vati cati tuhun vaha ra, soco ña ndacu ra cuhva can.

⁴ Tiso ra ta ra cha vee chi ndo, soco ña cuni ra ta ra tindee ra—masi suhva.

⁵ Savaha ra ta ra ndihi cha savaha ra, vati cuni ra ta ra cha cua ndehe ñivi yoso cuhva ndacu ra. Chacan cuu cha nahnu xaan letra tuhun Ndioo ndiso ra xini ra, nahnu xaan letra tuhun Ndioo ndiso ra ndaha ra, ta nani xaan yuhva iyo yu sahna ra savaha ra ta ra.

⁶ Cuni xaan ra ta ra cunda ra tayu vaha ca nu nducuiti ñivi, ta cha sacahnu tahan ñi vico. Cuni xaan ra ta ra cunda tahan ra tayu vaha ca ve ñuhun.

⁷ Cuni xaan ra ta ra cha cua sacahnu ñivi chi ra nuyahvi, ta cuni tahan ra ta ra cha cua cati ñivi ti maestru vaha cuu ra.

⁸ Ña cua nducu ndo cha cua cati ñivi ti maestru cuu ndo, vati iin tuhun ni ra cuu maestru, ta ini ñivi cuu ndihi ndo.

⁹ Ña cua nducu ndo cha cua cati ñivi ti sutu cuu ndo ihya nu ñuhun ñuñivi ya, vati iin tuhun ni ra cuu sutu yo, ta iyo ra iti siqui andivi.

¹⁰ Ña cua nducu ndo cha cua cati ñivi ti chitoho cuu ndo, vati iin tuhun ni ra Cristo ndaca ñahan chi ndo.

¹¹ Tu cua cuni ndo cuu ndo ñivi cahnu ndicha, cua tindee ndo chi ndihi ñivi.

¹² Tu cua nducu ñivi cha cua cuu ñi ñivi cahnu, cua savaha ra Ndioo cha cua ndoo ndahvi ñi, ta tu cua cuu ndo ñivi ndahvi, cua savaha ra Ndioo cha cua cuu ndo ñivi cahnu.

¹³ Ndioho ra fariseo, ndioho ra sacuahale, ra uvi yaa cuu ndo. Tu ndoho cua ndehe ndo, vati ña chaha ndo cha cua coo ñivi nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi. Ña cuni maan ndo coo ndo nu cua cundaca ñahan ra, ta ni ña chaha ndo cha cua coo ñivi cuni coo nu cua cundaca ñahan ra.

¹⁴ Ndioho ra fariseo, ndioho ra sacuahale, ra uvi yaa cuu ndo. Tu ndoho cua ndehe ndo, vati suhu ndo ndatiñu ñi ñahan ndahvi, ta nahan xaan cahan ndo chi ra Ndioo, vati cuni ndo cha cua ndehe ñivi cha ndacu ndo. Chacan cuu cha cahnu ca tu ndoho cua coo chi ndo.

¹⁵ Ndioho ra fariseo, ndioho ra sacuahale, ra uvi yaa cuu ndo. Tu ndoho cua ndehe ndo, vati cani xaan chahan ndo cha nanducu ndo cha cua quihvi iin ñivi cuenda maan ndo. Sa quihvi ñi cuenda ndo, ta savaha ndo cha cahnu ca tu ndoho cua ndehe ñi nu cua cutuni ñi, ta ñavi ca sa maan ndo.

¹⁶ Ndioho, sava ni ta cua ra cuaa cuu ndo, ta ndaca ndo chi ñivi. Tu ndoho cua ndehe ndo, vati cati ndo ti ñahni tuhun tu cua cahan rai ñivi, ta cua xita ñi tuhun ve ñuhun, soco tu cua cahan rai ñi, ta cua xita ñi tuhun xuhun cuaan iyo tichi ve ñuhun, nini xaan cha cua savaha ñi cuhva cati ñi, [vati ii ca chacan,] cati ndo.

¹⁷ Sava ni ta cua rai cuaa cuu ndo, vati ña chito ndo ti cha cahnu ca cuu ve ñuhun can, vati cuenda chacan nduui xuhun cuaan cha iyo tichi chi.

¹⁸ Cati tahan ndo ti ña nini cha cua cahan rai ñivi, ta cua xita ñi tuhun mesa nu samani ñivi chi ra Ndioo, soco tu cua xita ñi tuhun cha tiso ñi nu mesa can, ta samani ñi chi ra Ndioo, nini xaan ca cha cua savaha ñi cuhva cati ñi.

¹⁹ Sava ni ta cua ra cuaa cuu ndo, vati ña chito ndo ti cha cahnu ca cuu mesa can, vati cuenda chacan nduui cha samani ñivi chi ra Ndioo.

²⁰ Chacan cuu cha tu cua cahan rai ñivi, ta xita ñi tuhun mesa can, cua xita ñi tuhun mesa can chi ndihi cha yoso nuun chi.

²¹ Tu cua xita ñivi tuhun ve ñuhun can, cua xita ñi tuhun maan ve ñuhun can chi maan ra Ndioo ra iyo tichi chi.

²² Tu cua xita ñivi tuhun iti siqui andivi, cua xita ñi tuhun nu iyo ra Ndioo, ta cua xita ñi suvi ni tuhun maan ra.

²³ Ndioho ra fariseo, ndioho ra sacuahale, ra uvi yaa cuu ndo. Tu ndoho cua ndehe ndo, vati iin cuhva luhu ndihi yucu cha tachi ndo samani ndo chi ra Ndioo, ta ña saxini ndo cuenda cha nini ca. Ña saxini ndo yoso cua savaha ndo cha vaha ndicha. Ña nducu ndo cuhva cha cua cundahvi ini ndo chi ñivi tahan ndo. Na chinu ini ndo chi ra Ndioo. Nini cha cua samani ndo iin cuhva cha cuu ndatiñu ndo chi ra Ndioo, soco nini ca cha cua savaha ndo cha vaha ya.

²⁴ Ra cuaa cuu ndo, ta cuni cundaca ndo chi ñivi. Sacuinu ndo cha ñahni yavi ndaa, ta ña sacuinu ndo cha iyo ca yavi ndaa.

²⁵ 'Ndioho ra fariseo, ndioho ra sacuahá ley, rai uvi yaa cuu ndo. Tu ndoho cua ndehe ndo, vati nacata ndo chata yachin ndo. Nacata ndo chata coho ndo, soco ña ndoo tichi chi, vati suhu ndo, ta ña cumi ndo chi ndo.

²⁶ 'Ndioho ra fariseo, ra cuaa cuu ndo. Xihna ca cua nacata ndo tichi yachin ndo, vati tacan cua ndundo tahan chata chi.

²⁷ 'Ndioho ra fariseo, ndioho ra sacuahá ley, ra uvi yaa cuu ndo. Tu ndoho cua ndehe ndo, vati cuu ndo sava ni ta cua iin ñaña cuichin can. Taqui xaan ndehe chata chi, soco tichi chi ñuhun iquin ndii, ta quini xaan caa.

²⁸ Cuhva can iyo maan ndo. Ndehe ñivi cuhva ndacu ndo, ta saxini ñi ti rai cuiti vaha cuu ndo, soco mani ndavaha ni saxini ndo chi anima ndo. Rai uvi yaa cuu ndo.

²⁹ 'Ndioho ra fariseo, ndioho ra sacuahá ley, ra uvi yaa cuu ndo. Tu ndoho cua ndehe ndo, vati chaqui ndaa ndo ñaña ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu, ta sandutaqui ndo chi chi,

³⁰ ta cati ndo ti tu cha iyo ndo quivi iyo ñivi ndo tiempu chahnu, ña cua savaha ndo cuhva ni savaha ñi. Ña cua cahni ndo chi ra ni cahan cuenda ra Ndioo, cati ndo.

³¹ Chacan cuu cha suvi ni maan ndo cuu testigu ti ña vaha iyo ndo. Suvi ni maan ndo cuu ñivi ra ni cahni chi ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu,

³² ta maan ndo—cua saqueta ndo cha ña ni savaha ñivi ndo tiempu chahnu.

³³ 'Ñivi ndavaha ni cuu ndo. Sava ta cua ri coo cuu ndo, [vati mani ndavaha ni ndacu ndo]. Ña cua cacu ndo nu cua cutuni ñivi nu cayu ñuhun iti andaya.

³⁴ Chacan cuu cha tava tiñu yu chi ra cahan cuenda ra Ndioo chi ra nditi xini cuenda ra Ndioo chi ra sacuahá tuhun Ndioo. Nu iyo ndo tava tiñu yu chi ra ta ra, ta iyo ra cua taa ndo nu cruu, ta iyo ra cua cahni ndo. Iyo ra cua cani ndo tichi ve ñuhun ndo, ta cua cundicu ndo chi ra ta ñuun ta ñuun.

³⁵ Chacan cuu cha cua cutuni maan ndo cuenda ndihi ra cahni ñivi nda ni cha chihi ra Abel ra iyo cuiti vaha nda ni cha chihi ra Zacaría sehe ra Berequía. Tiempu chahnu cha ni cahni ñivi ndo chi racan mahñu nu iyo mesa nu samani ñivi chi ra Ndioo ta yu ve ñuhun. Cuenda ndihi racan cua cutuni ndo.

³⁶ Cati ndicha yu chihin ndo ti cuenda ndihi cuati can cua cutuni ñivi judío cha iyo vitin.

*Ndahvi cuni ra Jesuu cuenda ñivi ñuun Jerusalén
(Lc. 13.34-35)*

³⁷ [Ni vii cahan ra Jesuu:]

'Ndioho ñivi ñuun Jerusalén, cahni ndo chi ra ni cahan cuenda ra Ndioo, ta chi yuu cani ndo chi ra tava tiñu ra Ndioo. Cuaha chaha ni cuni yu sacuede chi ndo cuhva sacuenda ri tiñuun chi sehe ri, ta tixehe ri sehe ri tichi ndichin ri. Cuni yu sacuenda yu chihin ndo, soco ña cuni maan ndo.

³⁸ Cha saña ndaha ra Ndioo chihin ndo ñuun ndo,

³⁹ vati cati yu chihin ndo ti ña cua ndehe ca ndo chihin yu nda cua nda quivi cua cati ñivi ti vaha xaan rai cuu ra quichi cuenda ra chahnu, cua cati ñi —cati ra Jesuu.

24

*Chaha ra Jesuu cuenda ti cua ndoyo ñuhun ve ñuhun cahnu ñi
(Mr. 13.1-2; Lc. 21.5-6)*

¹ Tacan cuu, ta quee ra Jesuu tichi cora soco ndavi ve ñuhun, ta cuahan ra, ta tuhva ra sacuahá chi ra nu cuahan ra, ta quechaha sanahan ra ta ra chi ra ti taqui xaan iyo ndihi vehe iyo tichi cora soco ndavi can,

² ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Ndehe ndo ndihi vehe can. Cati ndicha yu chihin ndo ti ña cua ndoo iin yuu siqui tahan chi, vati ndihi cuii chi cua tani —cati ra.

Cati ra Jesuu yoso cuhva cua cundihi quivi
(Mr. 13.3-23; Lc. 21.7-24; 17.22-24)

³ Tacan cuu, ta ni chacunda ra Jesuu yucu Olivo can. Iyo ra chi ra sacuahha chi ra ni, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

—Na cua cati cun chihin ndi ndaa quivi cua coo chacan. ¿Ñaan cuhva cua coo, ta cua quichi ndico tucu cun? ¿Ndaa quivi cua cundihi quivi ya? —cati ra ta ra.

⁴ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua saha ndo cuenda, coto cua sandahyu ñahan ñivi chi ndo,

⁵ vati tuvi ñivi cua quichi, ta cua cati ñi ti quichi ñi cuenda yu. Cua cati ñi ti maan ñi cuu ra Cristo, ta tava tiñu ra Ndioo chihin ñi, cua cati ñi, ta tuvi ñivi cua ndoyo ñuhun.

⁶ Cua cati ñivi ti cha iyo cuati, ta cua cati tahan ñi ti ni cua coo cuati. Ña cua cuyuhvi ndo, vati tacan ni cua coo chi, soco ña ta cundihi quivi ya.

⁷ Cua cani tahan ñivi iin ñuun chi ñivi inga ñuun. Cua cani tahan ñivi iin ñuhun chi ñivi inga ñuhun. Cua coo tama, ta cua taan nini cahnu nu ñuhun ñuñivi.

⁸ Tacan ni cua quechaha coo tu ndoho.

⁹ Tacan cuu, ta cua tiin ñivi chi ndo, ta cua cundaca ñi chi ndo nuun ra cumi tiñu, ta cua ndehe ndo tu ndoho, ta cua cahni ñi chihin ndo. Cua cuxaan ini ndihi ñivi chihin ndo, vati iyo ndo cuenda yu.

¹⁰ Tacan cuu, ta cua ndoyo ñuhun tuvi ñivi, ta cua xico tuhun ñivi chi ndo, ta cua cuxaan ini ñi chi ndo.

¹¹ Tuvi xaan ra cua sandahyu ñahan chi ñivi, vati cua cati ra ti cuenda ra Ndioo cati tuhun ra, ta tuvi ñivi cua ndoyo ñuhun.

¹² Ña cua cuni ca ñivi chi tahan ñi cuhva xihna ca, vati cua sanihin ñivi savaha ñi cha ndavaha ni.

¹³ Tu cua cundee ini ñivi nda cua nda cua cundihi quivi ya, cua cundee cacu ñi.

¹⁴ Cua coto ndihi ñivi, vati nini cahnu ñuhun ñuñivi ya cua queta tuhun vaha ya tuhun yoso cuhva cua cundaca ñahan ra Ndioo, ta sa cua cundihi quivi ya.

¹⁵ Chacan cuu cha cua queta quivi cua ndehe ndo ti cha indi run sacaquinu tichi ve ñuhun ii, ta sandoyo ñuhun run cuhva ni cati ra Daniel ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu. Na cua cutuni ini ndihi ndo sacuahha tuhun ya.

¹⁶ Suvi ni quivi can na cua cunu ñivi iyo ñuhun Judea iti yucu.

¹⁷ Tu iyo ñi xini vehe, ña cua quihvi ca ñi tichi vehe ñi, vati cua tava ñi ndatiñu ñi, soco quii xaan cua cunu ñi.

¹⁸ Tu inda ñi chiqui ñi, ña cua ndico coo ñi quihin ñi sahma ñi, soco quii quii ni cua cunu ñi.

¹⁹ Tu ndoho cua ndehe ñivi ñahan ñuhun sehe quivi can. Tu ndoho cua ndehe tahan ñivi ñahan chaxi sehe quivi can.

²⁰ Na cua cahan ndahvi ndo chi ra Ndioo ti ña cua coo cha cua cunu ndo tiempu vichin, ta ni ña cua coo chi iin quivi sábadu [quivi ndaa tatun ñivi cuenda ley],

²¹ vati quivi can cua coo iin tu ndoho cahnu. Ña ta ndehe ñivi tu ndoho cuhva can nda ni xihna cuii quivi ni tuvi ñuhun ñuñivi ya nda cua nda vitin, ta ni ña cua coo tu ndoho cuhva can iti nuun ca.

²² Tu ña cua sandihi ra Ndioo quivi can, yoni cua cundee cacu, soco cua sandihi ra Ndioo quivi can cuenda ñivi cha ni nacachi ra.

²³ Tu cua cati ñivi chi ndo quivi can ti jihna ihya inda ra Cristo a cua cati ñi ti ican inda ra Cristo, ña cua cuinu ini ndo cha cahan ñi,

²⁴ vati cua coo ra cua sandahyu ñahan. Cua cati ra ta ra ti ra Cristo cuu ra, ta cua cati inga ra ta ra ti ra cahan cuenda ra Ndioo cuu ra. Cuhva cahnu xaan cua savaha tahan ra ta ra, vati tacan cua nducu ra ta ra cuhva cha cua sandahyu ñahan ra chi ñivi Ndioo, tu cua cuu.

²⁵ Cha chahi cuenda chihin ndo vitin.

²⁶ Tu cua cati ñivi chi ndo ti iyo ra tichi cuhu, ña cua cuhun ndo. Tu cua cati ñi ti indi xehe ra tichi vehe, ña cua cuinu ini ndo cha cahan ñi.

²⁷ Ña cua cuinu ini ndo, vati cuhva quehni tachan, ta ndundichin niniin iti siqui andivi—cuhva can cua quichi ra cuu sehe ñivi.

²⁸ [Quivi cua cutuni ñivi cua quichi racan,] cuhva nducuiti ri tachii nu ndoyo ñuhun ri qiti cuhu.

Cua quichi ra cuu sehe ñivi

(Mr. 13.24-37; Lc. 21.25-33; 17.26-30, 34-36)

²⁹ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuaaha chi ra:]

'Cua yaha tu ndoho quivi can, ta sa cua ndahva ri nicandi. Ña cua ndundichin ca ri yoo can, ta cua quehni ri tiñu iti siqui andivi. Tacan cua ndoyo ñuhun ndihi cuii cha iyo iti siqui andivi.

³⁰ Tacan cuu, ta cua coo seña ti cua quichi ra cuu sehe ñivi iti siqui andivi cua ndehe ñivi, ta sa cua coo tu cuihya ini chi ñivi ndihi ñuun iyo nu ñuhun ñuñivi, ta cua ndehe ñi ti vachi ra cuu sehe ñivi tichi vico iti siqui andivi. Tacan cua ndehe ñi ti iyo xaan tu ndee ini chi ra, ta taqui xaan ra cuu.

³¹ Cua tivi ra tatun Ndioo cutu ra, ta sa cua tava tiñu ra cuu sehe ñivi can tatun Ndioo ta ra, ta cua sacuiti ra ta ra chi ñivi ni nacachi ra Ndioo nini cahnu ñuhun ñuñivi ya.

³² Na cua cutuni ini ndo, vati chito ndo yoso cuhva iyo yutun tusihva tiñi. Chito ndo ti tucu tiempu cha vachi quivi cua nduyuta yutun can, ta cua cana ndaha chi.

³³ Ta ni cuhva quivi cua ndehe ndo ndihi cha cati yu chihin ndo vitin—quivi can cua coto ndo ti cha yatin cua quichi ra cuu sehe ñivi.

³⁴ Cati ndicha yu chi ndo ti ña cua cuvi ndihi ñivi cha iyo vitin nda cua nda cua coo ndihi cha cati yu.

³⁵ Cua queta quivi cua naan ñuhun ñuñivi ya chi andivi ya, soco ña cua naan tuhun cha cahin.

³⁶ Yoni chito ndaa quivi cua cuu chacan. Yoni chito ñaan hora cua cuu chi. Ña chito ra tatun Ndioo iyo iti siqui andivi, ta ni ña chito sehe ra Ndioo chacan. Iin tuhun ni ra Ndioo chito.

³⁷ Cuhva cha cuu chi quivi ni chacoo ra Noé—cuhva can cua cuu chi quivi cua quichi ra cuu sehe ñivi.

³⁸ Quivi can ña ta coo tu ndoho chi nduta can. Chachi ñi, ta chihhi ñi. Nducu ra rai cha cua coo ñasihhi ra, ta cuni ñi ñahan tandaha ñi chi ra rai. Tacan ni chacoo ñi nda ni quivi quihvi ra Noé can tichi tundoon can.

³⁹ Ña chito ñi cha ni queta hora can nda ni quichi nduta can, ta canihin run chi ndihi ñi. Ta ni cuhva ña cua coto ñi cha queta hora cha cua quichi ra cuu sehe ñivi.

⁴⁰ Quivi can cua coo uvi ra satiñu chiqui. Cua canihin ra tatun Ndioo chi iin ra, ta cua ndoo ihni inga ra.

⁴¹ Cua coo uvi ñi ñahan ndico ñi, ta cua canihin ra tatun Ndioo chi iin ña, ta cua ndoo ihni inga ña.

⁴² Chacan cuu cha na cua saha ndo cuenda, vati ña chito ndo ndaa quivi cua quichi ra cuu chitoho ndo.

⁴³ Chito ndo ti tu chito ra xuu vehe ndaa hora cua quichi run ñasuhu, cua cumi vaha ra vehe ra, ta ña cua cuhva ra cha cua quihvi ñasuhu can tichi vehe ra.

⁴⁴ Chacan cuu cha na cua cumi vaha ndo chihin ndo, ta cua coo vaha ndo, vati hora cua quichi ra cuu sehe ñivi—ña cua saxini ndo chacan.

Cati ra Jesuu yoo ra cuu musu vaha ndicha
(Lc. 12.41-48)

⁴⁵ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuahachi ra:]

'Chito ndo yoso cuhva iyo ra cuu musu vaha ndicha. Iyo cha chini tuni chi ra, ta chaha chitoho ra ndatu cha cua cundaca ñahan ra chi inga musu chitoho ra, ta chaha ra cha cua cachi inga musu can na cua queta hora can.

⁴⁶ Cua cusii ini racan, tu tacan cua savaha ra hora cua quichi ndico chitoho ra.

⁴⁷ Cati ndicha yu ti cua cuhva chitoho ra ndatu cha cua cumi racan ndihi ndatiñu ra,

⁴⁸ soco tu ña vaha cua savaha ra musu can, ta cua saxini ra chi anima ra ti ni cua nducuee ra chitoho ra,

⁴⁹ ta tacan, ta quechaha cani ra chi musu tahan ra, ta quechaha chihi ra chi ra chini.

⁵⁰ Suvi ni hora ña saxini rucan cua quichi chitoho run,

⁵¹ ta xaan xaan cua tachi tuni ra chihin run, ta cua coo run chi run uvi yaa icaa ni. Ican cua coo xaan tu cuihya ini, ta ndahvi xaan cua cuni anima ñi.

25

Cati ra Jesuu iin cuhva cuenda uchi ñahan tivaa

¹ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuahachi ra:]

'Quivi can nu cua cundaca ñahan ra iyo iti siqui andivi cuu sava ni ta cua uchi tahan ñi ñahan tivaa. Quihin ñi nu indi ñuhun ñi, ta quee ñi cuahan ñi, vati cua satahan ñi chi ra cua tandaha.

² Uhun tahan ñican ña vaha saxini ñi, ta inga uhun ñi saxini vaha ñi.

³ Ta ñi ña saxini vaha—quihin ñi cha indi ñuhun ñi, soco ñahni ca nduta can ndiso tahan ñi,

⁴ soco inga ñi—ñi saxini vaha ndiso tahan ñi suhva ca nduta cha cua cuindi lampara ñi.

⁵ Ni nducuee ra cua tandaha can, ta ña cundee ca ñi ñumahna, ta quixi ndihi ñi.

⁶ Nda sava ñuun, ta quechaha cana chaa ñivi. Cati ñi ti: "Cha vachi ra cua tandaha. Cuahan ndo, vati cua satahan ndo chi ra," cati ñi.

⁷ Tacan cuu, ta ndoyo ndihi ñi ñahan can, ta tiso vaha ñi ñuhun ñi,

⁸ ta quechaha cati ñi ña saxini vaha chi tahan ñi ti: "Cuhva ndo suhva nduta chi ndi, vati cha ndahva ñuhun ndi," cati ñi,

⁹ ta cati ndico ñi saxini vaha chi ñi ti: "Ña cuu, coto ña cua queta chi chi maan ndi. Cuahan ndo nu quiyahvi nduta can, ta sata tahan ndo," cati ñi.

¹⁰ Tacan cuahan ñi, vati cua sata ñi, soco suvi ni hora can quichi ra cua tandaha, ta ñivi cha iyo vaha—cuahan ñi chi ra nu cua nducahnu vico, ta chachi ñi. Tacan cuu, ta ni chacundasi yu vehe.

¹¹ Inga hora, ta sa quichi tahan ndihi ca ñi ñahan can, ta quechaha cati ñi ti: "Yoho ra chahnu, nuna yu vehe na cua quihvi tahan ndi," cati ñi,

¹² ta cati ndico ra ti: "Cha ndicha ndicha ña nacote chi ndo," cati ra chi ñican.

13 'Na cua saxini vaha ndo ndihi ni hora, vati ña chito ndo ñaan quivi cua quichi ra cuu sehe ñivi. Ña chito ndo ndaa hora cua quichi ra.

Cati ra Jesuu iin cuhva cuenda cha iyo chi ñivi

14 [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuaaha chi ra:]

'Cua queta quivi cua cuu chi sava ni ta cua iin rai, ta cua quee iti ra. Chacan cuu cha cana ra chi musu ra, ta natahvi ra xuhun ra chi ra ta ra.

15 'Chaha ra uhun mil chi iin ra, ta chaha ra uvi mil chi inga ra, ta chi inga ra chaha ra iin tuhun ni mil. Ta iin ta iin ra natahvi ra cuhva iyo tu ndee ini chi ra ta ra. Tacan cuu, ta quee ra cuahan ra.

16 Tacan, ta sa cuahan ra cha nihin uhun mil, ta satiañu ra chi chi, ta sacanaan ra inga uhun mil siqui chi.

17 Ta ni cuhva satiañu ra cha nihin uvi mil, ta nihin ndico tucu ra inga uvi mil siqui chi,

18 soco ra cha nihin iin tuhun mil—quee ra cuahan ra, ta nañu ra tichi ñuhun, ta tixehe ra xuhun chitoho ra.

19 'Yaha xaan quivi, ta quichi ndico chitoho ra ta ra, ta tiso vaha ra tiañu can chi ra ta ra.

20 Iti nuun chitoho ra tuhva ra cha nihin uhun mil, ta quichi ndaca ra inga uhun mil, ta quechaha cati ra chi chitoho ra ti: "Ra chahnu, ihya vachi nain uhun mil cha chahun chihin yu. Juhun. Ihya iyo inga uhun mil cha ni sacanain siqui chi," cati ra,

21 ta cati ndico chitoho ra chi ra ti: "Vaha xaan cha savahun. Musu vaha ndicha cuun. Cha satiañu vaha cun—masi tiañu luhu cuu chi. Tiañu cahnu ndicha ndicha cua cuhve chihun. Na cua cusii ini tahun chihin yu icaa ni," cati ra.

22 Tacan cuu, ta quichi tahan ra nihin uvi mil, ta quechaha cati ra ti: "Ra chahnu, cha chahun uvi mil chihin yu. Juhun. Ihya iyo inga uvi mil cha sacanain siqui chi," cati ra,

23 ta cati ndico chitoho ra chi ra ti: "Vaha xaan cha savahun. Musu vaha ndicha cuun. Vaha xaan cha satiañu cun—masi tiañu luhu cuu chi. Cahnu ca tiañu cua cuhve chihun. Vitin na cua cusii ini tahun chihin yu icaa ni," cati ra.

24 Tacan, ta sa quichi tahan ra cha nihin iin mil, ta quechaha cati ra chi chitoho ra ti: "Ra chahnu, chite ti rai xaan xaan cuun, ta quihin maun cha iyo chi inga ñivi.

25 Chacan cuu cha yuhvi yu, ta quei cuahin, ta ni tixehe xuhun cun tichi ñuhun. Juhun, xuhun cun," cati racan,

26 ta cati ndico chitoho ra chi ra ti: "Ña vaha musu cuun. Sucha xaun. Chito cun ti quihin yu cha iyo chi inga ñivi.

27 Chacan cuu cha iyo cha nacoo cun xuhin chi ra satiañu chi xuhun. Tacan, ta quichi ndique, ta nihin ndique xuhin, ta nihin tahin suhva siqui chi."

28 Cua quihin ndo xuhun ra, ta cua cuhva ndo chi chi chi ra iyo uchi mil can,

29 vati cuaha ca cua nihin ñivi satiañu vaha, ta cuaha suhva cua coo chi ñi, soco tu ña cua satiañu vaha ñivi, cua quenda ñivi cha iyo chi ñi.

30 Cua tava ndaa ndo chi ra musu ya nu naan, vati ñahni yavi ndaa ra. Ican nu naan cua coo xaan tu cuihya ini chi ñivi, ta ndahvi xaan cua coo anima ñi.

Cha cua cutuni ñivi iyo ndihi ñuun

31 [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuaaha chi ra:]

'Quivi cua quichi ra cuu sehe ñivi, ta taqui xaan ra cua cuu. Cua quichi ndihi ra tatun Ndioo chi ra. Quivi can cua cunda ra tayu ra, [vati cua ndehe ra a vaha savaha ñivi a ña vaha savaha ñi].

³² Cua nducuiti ñivi ndihi ñuun iyo nu ñuhun ñuñivi ya, ta cua natahvi ra chi ñi cuhva natahvi ñivi chi sana ñi, ta ndoo ri mbee can iin chiyo, ta ndoo ri chivu can inga chiyo.

³³ Cua sayaha ra cuu sehe ñivi can chi ñivi vaha ndicha chiyo ndaha cuaha ra, ta cua sayaha ra chi ñivi ndavaha ni chiyo ndaha satin ra.

³⁴ Tacan cuu, ta cua cati racan ti: “Nahan ndo. Maan ndo cuu ñivi cahan vaha cuenda ra suti. Cua coo vaha ndo nu ndaca ñahan ra, vati cha tiso vaha ra nu cua coo ndo nda ni tuvi ñuhun ñuñivi.

³⁵ [Tacan cati yu,] vati chisoco yu, ta chaha ndo cha cachi yu. Neti yu nduta, ta chaha ndo cha cohi. Toho cui chica cui, ta quihin cuenda ndo chihin yu.

³⁶ Sahma lahnda chacunami yu, ta chaha ndo sahma vaha cua cunami yu. Cuhvi yu, ta tindee ndo chihin yu. Chacuindi yu ve caa, ta tuhva ndo nuun chacunde,” cua cati yu.

³⁷ Tacan cuu, ta cua cati ndico ñi cha iyo vaha anima ti: “Ra chahnu, ña ndehe ndi ti cha chisoco cun, ta chaha ndi cha cachi cun. Ña ndehe ndi ti cha neti cun, ta chaha ndi cha cohun.

³⁸ Ña ndehe ndi ti toho cuun, ta quihin cuenda ndi chihun. Ña ndehe ndi cha sahma lahnda chica cuu cun, ta chaha ndi sahma vaha cunami cun.

³⁹ Ña ndehe ndi ti cha cuhvi cun, ta ni ña ndehe ndi chacuindi cun ve caa, ta tuhva ndi nuun cun,” cua cati ñi.

⁴⁰ ta cua cati ndico ra ndaca ñahan can chi ñi ti: “Cati ndiche chi ndo ti cuhva cha ni savaha ndo chi ñivi ndahvi yu—masi ndahvi xaan ñi—cuhva can savaha tahan ndo chihin yu,” cua cati ra.

⁴¹ Tacan cuu, ta cua cati ra chi ñi iyo chiyo ndaha satin ra ti: “Cuahan ndo, vati cua cutuni ndo vitin. Cua quee ndo iti nuin, ta cua quihvi ndo nu cayu ñuhun ña ndahva. Cha iyo vaha chi chi run cuihna chi tatun run.

⁴² [Tacan cati yu,] vati chisoco yu, ta ña chaha ndo cha cachi yu. Neti yu nduta, ta ña chaha ndo cha cohi.

⁴³ Toho cui chica cui, ta ña quihin cuenda ndo chihin yu. Sahma lahnda chacunami yu, ta ña chaha ndo sahma chacunami yu. Cuhvi yu, ta chacuindi yu ve caa, ta ña ni tindee ndo chihin yu,” cua cati yu.

⁴⁴ Tacan, ta cua cati ndico tahan ñi ti: “Ra chahnu, ña tuhva ndi ndehe ndi ti chisoco cun, ta neti cun nduta, ta toho cuun chica cuu cun, ta chacunami cun sahma lahnda, ta cuhvi cun, ta chacuindi cun ve caa, ta ña tindee tahan ndi chihun,” cua cati ñi.

⁴⁵ Tacan cuu, ta cua cati ndico ra chi ñi ti: “Cati ndicha yu chihin ndo ti ña tindee ndo chihin yu, vati ña tindee tahan ndo chi ñivi ndahvi yu,” cua cati ra.

⁴⁶ Tacan, ta cua quee ñi cuhun ñi nu cua cutuni ñi, ta ñivi cha iyo vaha anima cua coo ndito ñi chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu —cati ra Jesuu chi ra sacuahha chi ra.

26

Nanducu ra sutu chahnu cha cua tiin ra chi ra Jesuu (Mr. 14.1-2; Lc. 22.1-2; Jn. 11.45-53)

¹ Tacan cuu, ta cha ndihi cati tuhun ra Jesuu ndihi tuhun can chi ra sacuahha chi ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

² —Chito ndo ti tichi uvi quivi cua coo vico cuenda cha ni quee ñivi yo ñuhun Egipto tiempu chahnu. Cua coo vico can, ta cua xico tuhun ñivi chi ra cuu sehe ñivi, ta cua cahni ñi chi ra, vati cua taa ñi chi ra nu cruu —cati ra chi ra.

³ Tacan cuu, ta nducuiti ra sutu chahnu chi ra chanihin vehe ra sutu chahnu nani Caifás,

⁴ ta nanducu xini ra ta ra, vati cua sandahyu ñahan ra ta ra chi ra Jesuu, ta cua tiin ra ta ra chi ra, ta cua cahni ra ta ra chi ra,

⁵ soco cati ra ta ra ti:

—Ña cua tiin yo chi ra tichi maan vico can, coto cua cuvaa ñivi —cati ra chi tahan ra.

Choso iin ñahan nduta xico vixin chahan xini ra Jesuu
(Mr. 14.3-9; Jn. 12.1-8)

⁶ Cha queta ra Jesuu ñuun Betania can, ta iyo ra vehe ra Simón ra ni cuhvi cuehe tahyu nu quichi quivi.

⁷ Tacan cuu, ta tuhva iin ñahan nuun ndaa ra, ta naan ña iin cha indi nduta xico vixin chahan. Yahvi xaan nduta can, ta choso ña chi chi xini ra Jesuu nu ndaa ra yu mesa.

⁸ Ndehe ra sacuahha chi ra Jesuu cha ni savaha ña ñahan can, ta nduxaan ra ta ra. Quechaha cati ra ta ra chi ña ti:

—Ña vaha cha sandoyo ñuhun cun nduta can, vati cuu xico yo chi chi,

⁹ vati yahvi xaan chi. Tacan cua nihin yo suhva xuhun cua samani yo chi ñivi ndahvi —cati ra chi ña.

¹⁰ Chito ra Jesuu cha cahan ra ta ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Ña vaha cha cahan yuhu ndo chi ñacan, vati taqui xaan cha ni savaha ña chihin yu.

¹¹ Ndihi ni tiempu cua coo ñivi ndahvi chi ndo, soco suhva ca quivi ni cua coi chi ndo.

¹² Cha choso ña nduta xico vixin chahan can cuñu yu, vati tacan tiso vaha ña cha cua cuchi yu.

¹³ Cati ndicha yu chihin ndo ti ndihi nu cua cati tuhun ñivi tuhun vaha ya nini cahnu nu ñuhun ñuñivi ya cua cuhva ñi cuenda cha ni savaha ña. Tacan ni cua cuñuhun ini ñi chi ña —cati ra Jesuu.

Xico tuhun ra Juda chi ra Jesuu
(Mr. 14.10-11; Lc. 22.3-6)

¹⁴ Tacan cuu, ta quee iin ra sacuahha chi ra Jesuu, ta cuahan ra. Ra nani Juda Iscariote cuu ra, ta cuahan ra nuun ra sutu chahnu ta ra,

¹⁵ ta nducu tuhun ra chi ra ta ra ti:

—¿Yoso xuhun cua cuhva ndo chihin yu, ta cua xico tuhun chi ra Jesuu? —cati ra.

Tacan cuu, ta tiahvi ra ta ra oco uchi tahan xuhun cuichin chi ra,

¹⁶ ta nda hora can nducu ra Juda can cuhva cha cua xico tuhun ra chi ra Jesuu.

Sacahnu ra Jesuu vico chi ra sacuahha chi ra
(Mr. 14.12-25; Lc. 22.7-23; Jn. 13.21-30; 1 Co. 11.23-26)

¹⁷ Quivi quechaha sacahnu ñivi vico paan ña ndaa can, ta quichi ra sacuahha chi ra Jesuu, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

—¿Ndaa cuu nu cuni cun cha cua tiso vaha ndi cha cua sacahnu yo vico ya? —cati ra ta ra.

¹⁸ Ta cati ndico ra ti:

—Cuahan ndo iti ñuun Jerusalén nuun iyo ra cuu amigu yu, ta cati ndo chi ra ti cha cati ra maestru ti cha yatin cua queta hora ra. Cua sacahnu ra vico ya chi ra sacuahha chihin ra vehun, cua cati ndo —cati ra Jesuu chi ra ta ra.

¹⁹ Tacan cuu, ta savaha racan ta ra cuhva cha ni cati tuhun ra Jesuu chi ra, ta tiso vaha ra ta ra nu cua sacahnu ra ta ra vico can, vati cua cachi ra ta ra chi ri mbee.

²⁰ Cha cuaa quivi can [nducuiti ra ta ra], ta yu mesa ndaa ra Jesuu chi ndihi uchi uvi ra sacuaha chi ra.

²¹ Ni vii chachi ra ta ra, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cati ndicha yu chihin ndo ti cua xico tuhun iin ndo chihin yu —cati ra.

²² Ndahvi xaan quechaha cuni ndihi ra ta ra, ta ta iin ta iin ra quechaha cati chi ra ti:

—Ñavi yuhu cui, ra chahnu —cati ra ta ra.

²³ Ta cati ndico ra chi ra ta ra ti:

—Cha ni tihi tahan ra ndaha ra chihin yu tichi coho ya icaa ni. Racan cuu ra cua xico tuhun chihin yu.

²⁴ Cua cuvi ra cuu sehe ñivi cuhva cati tutu Ndioo, soco tu ndoho cua tahan ra cua xico tuhun chi ra. Vaha xaan ca cha ña cacu cui ni racan —cati ra Jesuu.

²⁵ Ra Juda cuu ra cua xico tuhun chi ra, ta suvi ra cati chi ra ti:

—Ñavi yuhu cui, maestru —cati ra.

Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Cati maun —cati ra.

²⁶ Ni vii chachi ra ta ra, ta quihin ra Jesuu paan can, ta ni chaha ra iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta ni natahvi ra chi chi, ta ni chaha ra chi chi chi ra sacuaha chi ra, ta cati ra ti:

—Cua quihin ndo chi chi, vati cua cachi ndo chi chi. Paan ya cuu cuñu yu —cati ra.

²⁷ Tacan cuu, ta quihin tahan ra copa can, ta chaha tucu ra iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta chaha ra chi chi chi ra ta ra, ta cati ra ti:

—Ndihi ndo cua coho ndo nduta ya,

²⁸ vati chehe cuu niñi yu, vati cha iyo vaha tuhun chi ra Ndioo cha cua cati yu niñi yu cuenda ndihi ñivi. Chacan cuu cha cua naan cuati savaha ñi.

²⁹ Chahi cuenda chi ndo ti ña cua coho que nduta chiti uva ya nda cua nda quivi cua coi chi ndo icaa ni nu cua cundaca ñahan suti —cati ra chi ra sacuaha chi ra.

Cati ra Jesuu ti cua cati ra Pedro ti ña nacoto ra chi ra

(Mr. 14.26-31; Lc. 22.31-34; Jn. 13.36-38)

³⁰ Chita ra Jesuu iin yaa chi ra sacuaha chi ra, ta quee ra ta ra cuahan ra iti yucu Olivo.

³¹ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Vitin cha cuaa ya cua ndoyo ñuhun ndihi ndo cuenda yu, vati cha cati tutu Ndioo ti cua cuvi ra cuu sava ni ta cua iin ra cumi chi ri mbee, ta cua cuita cuati ri, cati chi.

³² Tacan, ta cua natacu ndico yu, ta sa cua cuhin iti nuun ndo iti ñuhun Galilea —cati ra Jesuu.

³³ Ta cati ndico ra Pedro chi ra ti:

—Vasi cua ndoyo ñuhun ndihi ca ra ta ra cha cuenda cun, soco yuhu—ña cua ndoyo ñuhin cuenda cun —cati ra Pedro can.

³⁴ Ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Cati ndicha yu chihun ti vitin cha cuaa ya cha ña ta ndahyu ri chitoho cua cati cun ti ña nacoto cun chihin yu uni hora —cati ra.

³⁵ Ta cati ndico tucu ra Pedro chi ra ti:

—Tu nini xaan cha cua cuvi tahin chihun, soco ña cua cati yu ti ña nacote chihun —cati racan.

Ta ni cuhva cati ndihi ra sacuaha chi ra.

Cahan ra Jesuu chi ra Ndioo nuun iyo Getsemani

(Mr. 14.32-42; Lc. 22.39-46)

³⁶ Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu chi ra sacuahha chi ra nu Getsemaní, ta cati ra chi ra ta ra ti:

—Ihya cua cunda nuun ndo, vati cua cuhin tican, ta cua cahan xihne chi ra Ndioo —cati ra.

³⁷ Tacan, ta quihin ra chi ra Pedro chi nduvi ra cuu sehe ra Zebedeo, ta quechaha iyo xaan tu cuihya ini chi ra, ta saxini xaan ra.

³⁸ Tacan cuu, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Cuihya xaan cuni anime. Chacan cuu cha cuni cuvi yu. Cuatu nuun ndo ihya, ta ña cua cusu ndo —cati ra.

³⁹ Cuahan ra suhva ca iti nuun, ta taa ra nuun ra nda nu ñuhun, ta quechaha cahan ndahvi ra chi ra Ndioo, ta cati ra ti:

—Tata, tu cha cua cuu, na ña cua yahi tu ndoho ya, soco ña cua savahun cuhva cuni yu. Cua savahun cuhva cuni maun —cati ra chi ra Ndioo.

⁴⁰ Tacan cuu, ta cuahan ndico ra Jesuu nu iyo ra sacuahha chi ra, ta ndehe ra ti cha quixi ra ta ra, ta quechaha cati ra chi ra Pedro ti:

—Ña ni cuu coo ndito ndo ni iin hora ni chihin yu.

⁴¹ Na cua coo ndito ndo, ta cua cahan ndo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha ña cua savaha ndo cha ndavaha ni. Cuni ndo coo ndito ndo chi anima ndo, soco ña cundee ini ndo —cati ra chi ra.

⁴² Inga chaha cuahan ndico tucu ra Jesuu, ta cahan ndahvi ndico tucu ra chi ra Ndioo, ta cati ra ti:

—Tata, tu ña cua cuu yaha chehe, tu cha nini xaan cua tahin tu ndoho ya, na cua cuu chi cuhva cha cuni maun —cati ra chi sutu ra.

⁴³ Tacan, ta cuahan ndico tucu ra nu iyo ra sacuahha chi ra, ta ndehe ra ti cha quixi tucu ra, vati ña cundee nuun ra ta ra.

⁴⁴ Nacoo ndico tucu ra chi ra ta ra inga chaha. Uni chaha cuu chacan, ta cahan ndahvi ndico tucu ra chi ra Ndioo, ta ini tuhun can cahan ndico tucu ra chi ra.

⁴⁵ Tacan cuu, ta cuahan ndico ra nu iyo ra sacuahha chi ra, ta cati ra chi ra ta ra ti:

—Cusu nuun ndo suhva ca hora, ta na cua quee tatun ndo. Vitin cha queta hora, ta cua tiin ñivi ndavaha ni chi ra cuu sehe ñivi.

⁴⁶ Ndoyo ndo, ta na coho. Cha vachi ra cua xico tuhun chihin yu —cati ra Jesuu.

Tiin tiñu chi ra Jesuu

(Mr. 14.43-50; Lc. 22.47-53; Jn. 18.2-11)

⁴⁷ Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuahha chi ra, ta quichi tuhva ra Juda nu iyo ra. Suvi ra sacuahha chi ra Jesuu cuu ra Juda can, ta quichi tahan ñivi chi ra. Tuvi suhva ñivi quichi chi ra, ta naan ñi cha cuu ta iin machete. Naan ñi garote. Naan ñi, ta quichi tahan ra sutu chahnu chi ra chanihin.

⁴⁸ Cha ni cati ra xico tuhun can chi ra ta ra ñaan cuhva cua savaha ra, ta cua coto ra ta ra yochi cua tiin ra ta ra, vati cati ra chi ra ta ra ti:

—Cua taa yuhi chi ra. Chi racan cua tiin ndo —cati ra.

⁴⁹ Tacan cuu, ta quii xaan ni tuhva ra nu inda ra Jesuu, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Na cumi chun, maestru —cati ra.

Ta taa yuhu ra chi ra,

⁵⁰ ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Na cumi chun, xaa. ¿Ñaan tiñu vachi cun? —cati ra.

Tacan cuu, ta tuhva ra ta ra nu inda ra Jesuu, ta tiin ra ta ra chi ra.

⁵¹ Tacan cuu, ta tava iin ra cha iyo chi ra Jesuu cha cuu ta iin machete ra, ta cani ra chi ra cuu musu ra sutu chahnu can, ta salaxin ra soho ra ndahvi can.

⁵² Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Tihí ndico cun machete cun tichi vena cun, vati cua cuvi ndihí ñivi cuni cani tahan chi machete ñi.

⁵³ Tu cua cuni yu, cua cuu cahin chi suti, ta quíi quíi ni cua tava tiñu ra chi ndihí ra tatun Ndioo nu iye,

⁵⁴ soco tu tacan cua savaha ra, ña cua cuu queta cuhva cati tutu Ndioo —cati ra.

⁵⁵ Suvi ni hora can cati ra Jesuu chi ndihí ñivi can ti:

—Vachi ndo, ta naan ndo machete. Naan ndo garote. Naan ndo, ta cua tiin ndo chihin yu cuhva tiin ndo chí rai cuni cahni suhu. Ndhí quívi ni chacunde ve ñuhun, ta sacuahí chí ndo, ta ña tiin ndo chihin yu,

⁵⁶ soco tacan ni cua tahin, vati tacan cua cuinu tuhun cuhva cha ni taa ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu —cati ra Jesuu.

Tacan cuu, ta nacoó ihni ndihí ra sacuahá chí ra Jesuu chí ra, ta ca chinu ra.

Yaha ra Jesuu iti nuun ra cumi tiñu

(Mr. 14.53-65; Lc. 22.54-55, 63-71; Jn. 18.12-14, 19-24)

⁵⁷ Tacan tiin ñivi can chí ra Jesuu, ta chandaca ñi chí ra nu iyo ra Caifás ra sutu chahnu can. Ican cha nducuiti tahan ra sacuahá ley chahnu chí ra chanihin ta ra.

⁵⁸ Ndicu ra Pedro chí ra Jesuu, soco cani vihi ndicu ra chí ra nda ni queta ra yu tihyo ra sutu chahnu can. Quíhvi ra, ta ni chacunda tahan ra chí ra cuu musu can, vati cua ndehe ra yoso cua quee tiñu can.

⁵⁹ Nducu ra sutu chahnu can chí ndihí ra cumi tiñu can yoo ñivi cua cuu testigu, ta cua sandahyu ñahan ñi cuenda ra Jesuu, vati tacan ni cua cuu nihin ra ta ra cuhva cha cua cuvi ra Jesuu,

⁶⁰ soco ña nihin ra ta ra cuhva. Tuvi ñivi cuu ñi quichi, vati cua sandahyu ñahan ñi, soco ña ni nihin ñi cuhva. Tacan, ta quichi tahan uvi ra,

⁶¹ ta quechaha cati ra ta ra ti:

—Chá cati ra Jesuu ti cua cuu cani ra ve ñuhun Ndioo ya, ta tichi uní quívi cua sandaa ndico ra chí chí, cati ra —cati racan ta ra.

⁶² Tacan, ta chacuinda ra cuu sutu chahnu can, ta quechaha nducu tuhun ra chí ra Jesuu ti:

—¿Atu ña cua cati ndico cun cha tiso rahya ta ra cuati cun? —cati ra.

⁶³ Ta taxin taxin ndoo ra Jesuu, ta cati ndico ra sutu chahnu can chí ra ti:

—Cati tuhin chihun cuenda ra Ndioo ndito, vati cua cati ndico cun chí ndi, tu ra Cristo ra cuu sehe Ndioo cuu cun —cati ra chí ra.

⁶⁴ Ta cati ra Jesuu chí ra ti:

—Yuhu cui, soco cati yu chihin ndo ti nda vitin ta nda cua nda iti nuun cua ndehe ndo ti ndaa ra cuu sehe ñivi iti chiyo ndaha cuaha ra iyo ndihí cui tu ndee ini, ta cua queta quívi cua quichi ra tichi vico iti síqui andivi —cati ra chí ra.

⁶⁵ Tacan cuu, ta tiin ra sutu chahnu can sahma suvi ni maan ra, ta chahnda ra chí chí, [vati yaha cuhva cha nduxaan ra tuhun cahan ra Jesuu,] ta cati ra ti:

—Chá ni cahan ra iin ndavaha ni cuenda ra Ndioo. Ña chini ñuhun ca yo testigu, vati chá chini soho maan ndo ndavaha ni cahan ra.

⁶⁶ ¿Yoso cua cati ndo? —cati ra chí tahan ra.

Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Iyo cuati ra cha cua cuvi ra —cati ra ta ra.

⁶⁷ Tacan cuu, ta tivi sivi ra ta ra nuun ra Jesuu, ta cani ra ta ra chi ra. Chi yutun cani ra ta ra chi ra,

⁶⁸ ta quechaha cati ra ta ra chi ra ti:

—Yoho Cristo, cua cati ndico cun chihin ndi. ¿Yoo cani chihun? —cahan cateni ra ta ra chi ra.

Cati ra Pedro ti ña nacoto ra chi ra Jesuu

(Mr. 14.66-72; Lc. 22.56-62; Jn. 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Ndaa ra Pedro nu tihyo can chata vehe, ta tuhva iin ña musu nu ndaa ra, ta quechaha cati ña ti:

—Cha chica tahun chi ra Jesuu ra quichi iti ñuhun Galilea —cati ña.

⁷⁰ Ta cati ndico ra iti nuun ndihi ñivi can ti:

—Ña chite ñaan cha cahun —cati ra chi ña [cha sandahyu ñahan ra].

⁷¹ Cha cua quee ra Pedro yu tihyo can, ta ndehe inga ña musu chi ra, ta quechaha cati ña chi ñi iyo ican ti:

—Cha chica tahan rahya chi ra Jesuu ra ñuun Nazaret —cati ña.

⁷² Ndurai xaan ra Pedro can, ta inga chaha cati ndico ra ti:

—Ña nacote chi racan —cati ra.

⁷³ Inga suhva ca hora, ta tuhva ñi inda tican nu iyo ra Pedro, ta quechaha cati ñi chi ra ti:

—Ndicha ndicha ti chica tahun chi ra Jesuu, vati cahun cuhva cahan ra —cati ñi.

⁷⁴ Tacan cuu, ta quechaha cahan rai ndico tucu ra cuenda ra Ndioo, ta cati ra ti:

—Ña nacote chi racan —cati ra.

Ta quii xaan quechaha ndahyu ri chitoho,

⁷⁵ ta chacuhun ini ra tuhun ni cahan ra Jesuu, vati cati ra ti uni hora cua cati ra ti ña nacoto ra chihin ra, ta sa cua ndahyu ri chitoho. Tacan, ta quee ra tican, ta quechaha ndahvi xaan cuni ra, vati cuihya xaan cuni anima ra.

27

Chaha cuenda ra sutu chahnu chi ra Jesuu chi ra Pilato

(Mr. 15.1; Lc. 23.1-2; Jn. 18.28-32)

¹ Tacan cuu, ta tuvi inga quivi. Ni vii nahan, ta nducuiti tucu ra sutu chahnu chi ra chanihin, ta tiso ra ta ra tuhun ti cua cuvi ra Jesuu.

² Tacan cuu, ta chuhni ra ta ra chi ra Jesuu, ta ni chandaca ra ta ra chi ra, ta chaha cuenda ra ta ra chi ra Pilato ra cumi tiñu [cha iyo cuenda ñuun Roma].

Chihi ra Juda

³ Tacan cuu, ta ndehe ra Juda ra xico tuhun chi ra Jesuu ti cha cua cutuni ra Jesuu, ta quechaha saxini ndico tucu ra, ta cundaca ndico ra ndihi oco uchi xuhun cuichin can chi ra sutu chahnu chi ra chanihin,

⁴ ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Cuati xaan cha ni savahi, vati ni xico tuhin chi ra, ta ñahni cuati savaha ra —cati ra.

Ta cati ndico ra ta ra chi ra ti:

—Ñahni cha saxini ndi cuenda chacan. Ndehe maun —cati ra ta ra.

⁵ Tacan, ta cani ra xuhun tichi ve ñuhun can, ta quee ra cuahan ra, ta chata caa ra suvi ni chi maan ra, [ta chihi ra].

⁶ Quihin ra sutu chahnu ta ra xuhun can, ta quechaha cati ra ta ra ti:

—Ña vaha cha cua quihin yo xuhun ya, ta cua tihi yo chi chi nu iyo xuhun ve ñuhun, vati cha ni satifñu chi, ti cua cuvi iin ñivi —cati ra.

⁷ Tacan, ta nanducu xini ra ta ra, ta chi xuhun can sata ra ta ra iin ñuhun nu quee ndahyu savaha ñivi quisi. Ican cuchi toho quichi inga ñuhun.

⁸ Chacan cuu cha cati ñivi nda cua nda vitin ti ñuhun can cuu ñuhun sata ñivi chi niñi ñivi.

⁹ Tacan cuu, ta queta tuhun cha cahan ra Jeremía ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu, vati cati ra ti ni quihin ra ta ra oco uchi xuhun cuichin, vati chacan cuu yahvi ni tiso ra cuu ñivi Israel, tu cua xico tuhun ñivi chi iin rai,

¹⁰ ta chaha ra ta ra xuhun can, ta sata ra ta ra ñuhun nu quee ndahyu chinu quisi cuhva ni cati tuhun ra chahnu chihin ra, cati ra nu quichi quivi.

Yaha ra Jesuu iti nuun ra Pilato
(Mr. 15.2-5; Lc. 23.3-5; Jn. 18.33-38)

¹¹ Ni chacuinda ra Jesuu iti nuun ra Pilato ra cuu cumi tiñu cuenda ñuun Roma, ta quechaha nducu tuhun ra cumi tiñu can chi ra ti:

—¿Atu maun cuu ra ndaca ñahan chi ñivi judío? —cati ra Pilato can.

Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Cha cati maun —cati ra.

¹² Tiso ra sutu chahnu chi ra chanihin cuati ra Jesuu, soco ñahni cha cati ndico ra Jesuu.

¹³ Tacan cuu, ta cati ra Pilato chi ra Jesuu ti:

—¿Atu ña chini cun ndihi cuati cun tiso ra ta ra nuin? —cati ra chi ra.

¹⁴ Ta taxin ni ndoo ra Jesuu. Ña cahan ra ni iin tuhun. Chacan cuu cha iyo xaan quechaha cuni ra cumi tiñu can.

Chaha ra Pilato cha cua cuvi ra Jesuu
(Mr. 15.6-20; Lc. 23.13-25; Jn. 18.38—19.16)

¹⁵ Cha iyo costumbre chi ra cumi tiñu can ti quivi cha iyo vico can saña ra chi iin ra indi ve caa. Cua saña ra chi ra cuni ñivi can.

¹⁶ Suvi ni quivi can indi tahan iin ra nani Barabaa, ta chito ndihi ñivi ti cahnu xaan cuati ni savaha ra.

¹⁷ Tacan cuu, ta ni nducuiti ñi ta ñi, ta quechaha cati ra Pilato chi ñi ti:

—Cua cati ndo yoo rai cua cuni ndo cha cua sañe. ¿Atu cuni ndo cha cua sañe chi ra Barabaa a cuni ndo cha cua sañe chi ra Jesuu ra cuu Cristo?

¹⁸ Tacan cati ra, vati chito ra ti chaha cuenda ra ta ra chi ra Jesuu, vati ndusoo cuni ra sutu chahnu ta ra ndehe ra chi ra Jesuu.

¹⁹ Ni vii ndaa ra Pilato nu tachi tuni ra, ta queta tuhun tachi ñasahi ra chi ra. Cati ña ti ña cua tiin ra tiñu cha cahan ñivi cuenda ra cuiti vaha can, vati cha ni cahan ñumahna chihin ña, ta cuaha xaan tu ndoho tahan ña cuenda racan hora can, cati ña.

²⁰ Cati ra sutu chahnu chi ra chanihin chihin ndihi ñivi can ti na cua ndaca ñi chi ra Barabaa, soco na cua cuvi ra Jesuu,

²¹ ta nducu tuhun ndico tucu ra cumi tiñu can chi ñivi ti:

—Iyo uvi ra ihya. ¿Ndaa ra cuni ndo cha cua sañe? —cati ra.

Ta cati ndico ñi chi ra ti:

—Cua saña cun chi ra Barabaa —cati ñi.

²² Ta nducu tuhun ra Pilato chi ñi ti:

—¿Ñaan cua savahi chi ra Jesuu ra cuu Cristo? —cati ra.

Ta cati ndico ndihi ñi ti:

—Na cua cuvi ra nu cruu —cati ñi.

²³ Ta nducu tuhun tucu ra chi ñi ti:

—¿Ñaan cha cuu ndavaha ni cha ni savaha ra? —cati ra.

Ta cuaha xaan ca quechaha ndahyu chaa ñi, ta cati ñi ti:

—Na cua cuvi ra nu cruu —cati ndico tucu ñi.

24 Tacan cuu, ta ndehe ra Pilato can ti ña cua cundee ra, soco cuvaa ca ñi. Chacan cuu cha quihin ra nduta, ta iti nuun ndihi ñivi can nacata ra ndaha ra, ta cati ra ti:

—Ña cua cati yu ti cua cuvi rahya. Cua ndehe maan ndo —cati ra.

25 Ta cati ndico ndihi ñivi can ti:

—Vaha cha cua cuvi ra, ta cua ndoo chacan sigui maan ndi chi sehe ndi chi ñivi ndi nu cuahan quivi —cati ñi.

26 Tacan cuu, ta saña ra Pilato chi ra Barabaa, soco cani ra chi ra Jesuu chi yoho, ta chaha cuenda ra chi ra, vati cua cuvi ra nu cruu.

27 Tacan cuu, ta chandaca ra sandaru ra cumi tiñu can chi ra Jesuu tichi vehe ra cumi tiñu can, ta nducuiti ndihi ra tahan ra sandaru can nu iyo ra Jesuu, ta ini cuenda iyo ndihi ra sandaru ta ra.

28 Tava ra ta ra sahma ra Jesuu, ta sacundichin ra ta ra iin sahma cuaha.

29 Savaha ra ta ra iin tivi iñu, ta tihi ra ta ra chi chi xini ra, ta chaha ra ta ra bastu chi ra na cua cunaan ra chi ndaha cuaha ra. Chahnu chiti ra ta ra iti nuun ra Jesuu, ta sacateni ra ta ra chi ra. Cati ra ta ra chi ra ti:

—Na cumi chi maun, yoho ra ndaca ñahan chi ñivi judío ya —cati ra sandaru ta ra.

30 Tacan cuu, ta tivi sivi ra ta ra chi ra, ta quihin ndico ra ta ra bastu can, ta cani ra ta ra xini ra.

31 Cha ndihi sacateni ra ta ra chi ra, ta tava ndico ra ta ra sahma cuaha can, ta sacundichin ndico ra ta ra sahma maan ra chi ra, ta tava ra ta ra chi ra tichi vehe can, ta chandaca ra ta ra chi ra, vati cua cuvi ra nu cruu.

Chihi ra Jesuu nu cruu

(Mr. 15.21-32; Lc. 23.26-43; Jn. 19.17-27)

32 Quee ra sandaru ta ra. Cuahan ra, ta tahan ra ta ra iin rai ñuun Cirene. Simón nani ra, ta sanini ra ta ra, vati cua cuiso racan cruu ra Jesuu.

33 Tacan, ta queta ra ta ra nuun cuu chi Gólgota. Tuhun can cati chi ti nu cuecu iquin xini ndii cuu chi,

34 ta chaha ra ta ra nduta chiti uva cua coho ra. Cha sacanuun chi chi iin cha iya xaan. Taa yuhu ni ra chi chi, soco ña cuni ra coho ra chi chi.

35 Ni taa ra ta ra chi ra nu cruu, ta sigui ra ta ra chi yuu cuati, vati cua ndehe ra ta ra yoo cua sacanaan. Tacan ni natahvi ra ta ra sahma ra Jesuu. Chacan cuu cha queta tuhun cahan ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu, vati cati ra ti natahvi ra ta ra sahma ra, ta sigui ra ta ra chi yuu, vati cua ndehe ra ta ra ndaa ra cua sacanaan sahma ra, cati ra,

36 ta ni chacunda ra sandaru ta ra tican, ta cumi ra ta ra.

37 Taa ra ta ra iin vitu sigui xini ra, ta ni taa ra tuhun ya ti: “Rahya cuu Jesuu ra ndaca ñahan chi ñivi judío,” cati chi.

38 Tacan cuu, ta taa tahan ra ta ra chi uvi ra ñasuhu nu cruu ican nu ndaa ra Jesuu. Iin ra ñasuhu can ndoo chiyo ndaha cuaha ra, ta inga ra ndoo chiyo ndaha satin ra.

39 Yaha ñivi tican, ta cahan ñi ndavaha ni chi ra Jesuu. [Sacateni ñi chi ra,] ta sico xini ñi,

40 ta cati ñi ti:

—Yoho cua cani cun ve ñuhun, ta cua sandaa ndico cun chi chi tichi uni quivi. Na sacacu cun suvi ni chi maun, tu sehe Ndioo cuun. Na nuun maun nu cruu can —cati ñivi yaha iti can.

41 Ta ni cuhva sacateni tahan ra sutu chahnu chi ra sacuaha ley chahnu chi ra chanihin, ta cati ra ta ra ti:

⁴² —Cati ra ti sacacu ra chi ñivi, soco ña cuu sacacu ra suvi ni chi maan ra. Tu ndaca ñahan ra chi ñivi Israel, na cua nuun ra nu cruu can, ta cua cuinu ini ndi chi ra.

⁴³ Chinu ini ra chi ra Ndioo. Na cua sacacu ra Ndioo chi ra vitin, tu cua cuni ra, vati cha cati ra ti sehe Ndioo cuu ra —caci racan ta ra.

⁴⁴ Ta ni cuhva sacateni tahan ra ñasuhu can cha ndaa tahan ra ta ra nu cruu can.

Chihi cuii ra Jesuu

(*Mr. 15.33-41; Lc. 23.44-49; Jn. 19.28-30*)

⁴⁵ Ni ndunaan nini cahnu ñuhun can. Ta hora cuiti ta nda caa uni ni ndunaan,

⁴⁶ ta caa uni can nihin xaan quechaha cana chaa ra Jesuu. Quechaha cati ra ti:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —caci ra. Tuhun can cati chi ti: “Yoho tata Ndioo, yoho tata Ndioo, ¿ñacu ni nacoo ihni cun chihin yu?”

⁴⁷ Chini soho uvi uni ñivi inda ican, ta quechaha cati ñi ti:

—Cana ra chi ra Elía —caci ñi.

⁴⁸ Ta quii xaan chinu iin ra, ta quihin ra iin yahma, ta satiin ra chi chi chi nduta iya can, ta taa ra chi chi nu fuyoo, ta sayaha ra chi chi na coho ra Jesuu,

⁴⁹ ta cati ndihi ca ñi ti:

—Saña. Na cua ndehe yo a cua quichi sacacu ra Elía chi ra —caci ñi.

⁵⁰ Inga chaha cana chaa ndico tucu ra Jesuu, ta ni chihi ra.

⁵¹ Tacan, ta ni ndata sahma ndita caa tichi ve ñuhun cahnu can. Nda siqui chi ta nda xuu chi ndata maan chi, ta ni taan, ta ndata tahan cava,

⁵² ta nuna ñaña, ta nandoto ndico tuvi ñivi ni chihi. Ñivi iyo cuenda ra Ndioo cuu ñi nandoto ndico,

⁵³ ta quee ñi nu caa ñi tichi ñaña, ta yaha cha natacu ndico ra Jesuu, ta sa quihvi tahan ñi ñuun Jerusalén ñuun ii can, ta tuvi ñivi ni ndehe chi ñi.

⁵⁴ Iyo ra sandaru cumi chi ra Jesuu, ta iyo tahan ra ndaca ñahan chi ra ta ra, ta ndehe ra ta ra nu taan, ta ndehe ra ta ra ndihi cha ni chacoo, ta yuhvi xaan ra ta ra cuu, ta quechaha cati ra ta ra ti:

—Ndicha ti sehe Ndioo cuu rahya —caci ra ta ra.

⁵⁵ Ican iyo tahan tuvi ñi ñahan, ta chica vihi inda ñi ndehe ñi. Ñican cuu ñi quichi chi ra Jesuu iti ñuhun Galilea, ta tindee ñi chi ra.

⁵⁶ Iyo tahan ña María Magdalena chi ña María sihi ra Jacobo chi ra José, ta iyo tahan sihi ra cuu sehe ra Zebedeo.

Cuchi ra Jesuu

(*Mr. 15.42-47; Lc. 23.50-56; Jn. 19.38-42*)

⁵⁷ Cha cua ini suvi ni quivi can, ta quichi iin ra ricu ican, ta José nani ra. Quichi ra iti ñuun Arimatea, ta sacuaaha tahan ra chi ra Jesuu.

⁵⁸ Cuahan ra iti nuun ra Pilato, ta chica ra iquin cuñu ra Jesuu. Tacan cuu, ta cati tuhun ra Pilato ti cua cuhva cuenda ra ta ra chi chi ra.

⁵⁹ Quihin ra José can iquin cuñu ra, ta tisucu nuun ra iquin cuñu ra chi iin sahma yaxin vaha,

⁶⁰ ta ni cuchi ra chi ra tichi yavi yuu chaa nu ni nañu ra ta ra, ta sico tuvi ra iin yuu cahnu yuhu chi, ta cuahan ra.

⁶¹ Ican iyo tahan ña María Magdalena can chi inga ña María. Iti yuhu yavi yuu can ndaa ñi ta ñi.

Cumi ra sandaru nu ni cuchi ra Jesuu

⁶² Cha yaha quivi cha ni tiso vaha ñi cha cua sacahnu ñi vico can, ta tuvi inga quivi. Quivi can nducuiti ra sutu chahnu chi ra fariseo nuun ra Pilato,

⁶³ ta quechaha cati ra ta ra chi ra cuenda ra Jesuu ti:

—Ra chahnu, ni ñuhun ini ndi ti ni vii ndito ra vata can, ta cati ra ti cua yaha uni quivi, ta cua natacu ndico ra.

⁶⁴ Chacan cuu cha na cua cati tuhun cun ti cua cumi ra sandaru nu ni cuchi ra nda cua nda cua queta uni quivi, coto cua suhu ra sacuaaha chi ra iquin cuñu ra, ta cua cati ra ta ra chi ñivi ti cha ni natacu ndico ra tañu ñivi ndii, ta cahnu ca cha cua sandahyu ñahan ra ta ra, ta ñavi ca cha sandahyu ñahan maan ra nu quichi quivi —caci ra judío can ta ra.

⁶⁵ Ta cati ndico ra Pilato chi ra ta ra ti:

—Cua quihin ndo chi ra sandaru can ta ra. Cuahan ndo, ta cua cu cumi ndo chi chi yoso cuu chi ndo —caci ra chi ra ta ra.

⁶⁶ Cuahan ra ta ra, ta chasi nihin ra ta ra yavi yuu can chi yuma quixi, ta nacoo ra chi ra sandaru ta ra na cua cumi ra ta ra ican.

28

Natacu ndico ra Jesuu

(Mr. 16.1-8; Lc. 24.1-12; Jn. 20.1-10)

¹ Cha ni yaha quivi sábadu, ta cha cua tuvi inga quivi cha cuu chi domingu, ta cuahan ña María Magdalena chi inga ña María, vati cua ndehe ñi nu ni cuchi ra Jesuu.

² Nihin xaan ni taan, ta vachi nuun iin ra tatun ra chahnu Ndioo iti siqui andivi. Tuhva ra nu caa yuu can, ta sachiyo ra chi chi, ta ni chacunda ra siqui chi.

³ Sava ni ta cua iin tachan ndehe ra tatun Ndioo can, ta cuichin cuichin sahma ra cuhva cuichin xaan hielo.

⁴ Nihin xaan naquisi chi chi ra sandaru cumi ican, vati yuhvi ra, ta nduva ihni ra. Caa ra cuhva caa ndii,

⁵ ta cati ndico ra tatun Ndioo can chi ñi ñahan can ti:

—Ña cua cuyuhvi ndo, vati chite ti nanducu ndo chi ra Jesuu ra ni chihi nu cruu.

⁶ Ña iyo ca ra ihya, vati cha ni natacu ndico ra cuhva ni cati ra. Nahan ndo, vati cua ndehe ndo nu ni chacava ra.

⁷ Cuahan yatin ndo, ta cati ndo chi ra ni sacuaaha chi ra, vati ni natacu ndico ra tañu ñivi ndii, ta cuahan ra iti nuun ndo iti ñuhun Galilea. Tican cua ndehe ndo chi ra. Chini ndo, vati cha cati yu chihin ndo —caci ra tatun Ndioo can.

⁸ Tacan, ta quee ñi nu ni cuchi ra, ta cuahan ñi. Quii xaan cuahan ñi. Yuhvi ñi, ta sii cuni ñi, ta chinu ñi cuahan ñi, vati cua cuhva ñi cuenda chi ra sacuaaha chi ra.

⁹ Tacan cuu, ta satahan ra Jesuu chi ñi, ta nducahan ra chi ñi. Tuhva ñi nu inda ra, ta chahnu chiti ñi chaha ra, ta sacahnu ñi chi ra.

¹⁰ Tacan cuu, ta cati ra chi ñi ti:

—Ña cua cuyuhvi ndo. Cuahan ndo, ta cuhva ndo cuenda chi ñi sacuaaha chihin yu, vati cua cuhun ñi iti ñuhun Galilea, ta tican cua ndehe ñi chihin yu —caci ra.

Tuhun cha cati ndico ra sandaru can

¹¹ Ni vii cuahan ñi ñahan can, ta queta uvi uni ra sandaru ñuun, ta chaha ra ta ra cuenda chi ra sutu chahnu ta ra ñaan ndihi cuhva ni tahan ra ta ra.

¹² Tacan, ta nducuiti ra sutu chahnu can chi ra chanihin, ta nanducu xini xaan ra ta ra ñaan cha cua savaha ra. Cha suhva xuhun quihin ra ta ra, ta ni chaha ra ta ra chi chi chi ra sandaru can ta ra,

¹³ ta cati ra ta ra chi ra sandaru ti:

—Cua cati ndo ti cha cuaa xaan, ta ni quixi ndo suhva, ta quichi ra sacuaaha chi ra, ta suhu ra ta ra iquin cuñu ra, cua cati ndo,

¹⁴ ta tu cua queta tuhun ya nuun ra cumi tiñu can, cua sandumani ndi chi ra, ta cua casi maan ndi. Ña cua tichaha ni ndo —cati ra sutu chahnu ta ra chi ra sandaru can.

¹⁵ Tacan cuu, ta quihin ra sandaru xuhun can, ta savaha ra ta ra cuhva cha ni cati ra sutu chahnu ta ra. Chacan cuu cha cati ñivi judío tuhun can chi tahan ñi nda cua nda vitin.

*Tava tiñu ra Jesuu chi tatun ra
(Mr. 16.14-18; Lc. 24.36-49; Jn. 20.19-23)*

¹⁶ Tacan cuu, ta cuahan ndihi uchi iin ra sacuahha chi ra Jesuu iti ñuhun Galilea. Cuahan ra ta ra iti yucu nu ni cati ra Jesuu,

¹⁷ ta ican ndehe ra ta ra chi ra, ta sacahnu ra ta ra chi ra, soco ña chinu ini uvi uni ra.

¹⁸ Ni tuhva ra Jesuu nu inda ra ta ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:
—Iyo ndihi cuui tu ndee ini cha iyo iti siqui andivi ta nu ñuhun ñuñivi ya chihin yu.

¹⁹ Chacan cuu cha na cua cuhun ndo, ta na cua sacuahha ndo chi ñivi ndihi ñuun nu ñuhun ñuñivi ya. Cua sacuanduta ndo chi ñi cuenda ra cuu suti ta cuenda ra cuu sehe ra ta cuenda ra cuu Tati Ndioo.

²⁰ Cua cati tuhun ndo chihin ñi ti cua sacuinu ñi ndihi cha cati tuhun chi ndo. Tacan ni cua sacuahha ndo chihin ñi. Cua coi chi ndo ndihi ni quivi nda cua nda cua cundihi quivi ya. Na cua cuu chi tacan ni —cati ra Jesuu chi ra sacuahha chi ra.

TUHUN VAHA CHA NI TAA RA CHAHNU MACU

*Tichi cuhu cati tuhun ra Juaan ra sacuanduta
(Mt. 3.1-12; Lc. 3.1-9, 15-17; Jn. 1.19-28)*

¹ Tuhun ya cuu tuhun vaha yoso cuhva quechaha coo ra Jesucristo nu ñuhun ñuñivi ya, ta sehe Ndioo cuu ra.

² Rai ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu cuu ra Isaía, ta ni taa ra tuhun ya cuhva ni cati ra Ndioo cuenda ra cua tava tiñu ra, vati cati ra nu quichi quivi ti:

Chini cun.

Cha ni tava tiñu yu iin tatun yu iti nuun cun.

Cua tiso vaha ra tiñu iti nu cua yaha cun.

³ Cua cana chaa maan ra tichi cuhu,
ta cua cati ra ti

cua tahvi ñivi iti nu cua yaha ra chahnu.

Cua tiso vaha ñi tiñu nu cua quichi ra, cua cati ra,
cati ra Isaía can tiempu chahnu.

⁴ Chacan cuu cha ni sacuanduta ra Juaan can chi ñivi tichi cuhu, ta cati tuhun ra ti na cua saña ihni ñivi cuati ndacu ñi, ta na cua cuanduta ñi. Chacan cuu cha cua naan cuati ñi.

⁵ Quee ndihi ñivi iyo nini cahnu ñuhun Judea, ta quee tahan ndihi ñivi iyo ñuun Jerusalén, ta cuahan ñi ta ñi nu iyo ra Juaan, ta ni sacuanduta ra chi ñi tichi yuta Jordán can, vati ni chaha ñi cuenda chi ra Ndioo ti ña vaha cha ni savaha ñi cuati.

⁶ Ta ndichin ra Juaan can sahma ixi ri camellu, ta nuhni iin cinta ñiin tichi ra. Chachi ra tica, ta chihni ra nduxi ñuñu cuhu, [vati cuhva can ni chacoo ra cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu,]

⁷ ta cati tuhun ra Juaan can ti:

—Vachi iin rai cahnu xaan iti chate, ta ni ña ni cuu chacunda tohi, ta ndachi yu tiendu ndicha ra, [vati ñahni yavi ndai].

⁸ Yuhu ndicha ni sacuandute chi ndo chi nduta, soco racan cua cuhva cha cua coo ra Tati Ndioo chi ndo, ta cuhva cha sacuanduta ra chi ndo cuu chacan —cati ra Juaan can.

*Chanduta ra Jesuu
(Mt. 3.13-17; Lc. 3.21-22)*

⁹ Suvi ni quivi can quichi ra Jesuu iti ñuun Nazaret cha iyo cuenda ñuhun Galilea, ta sacuanduta ra Juaan chi ra tichi yuta Jordán can.

¹⁰ Sa ni quee ndico ra Jesuu yu nduta can, ta ndehe ra cha ni nuna iti sigui andivi, ta vachi nuun maan ra Tati Ndioo nu inda ra. Ni vii cuhva cha nuun iin ri ndivi nuun ra Tati Ndioo,

¹¹ ta ni nducahan ra Ndioo iti sigui andivi, ta cati ra ti:

—Yoho, sehi chihun. Cuni xain chihun, ta cusii ini yu chihun —cati ndusu can.

*Ndehe run Satanaa a ña vaha cua savaha ra Jesuu
(Mt. 4.1-11; Lc. 4.1-13)*

¹² Suvi ni hora can sanini maan ra Tati Ndioo ti na cua chuhun ra Jesuu tichi cuhu.

¹³ Uvi xico quivi ni chacoo ra tichi cuhu can, ta nducu maan run Satanaa cuhva cha cua savaha ra Jesuu iin cha ndavaha ni. Tacan, ta ni chacoo ra Jesuu nu iyo ri quiti cuhu can, ta tindee ra tatun Ndioo chi ra.

Quechaha cati tuhun ra Jesuu iti ñuhun Galilea

(Mt. 4.12-17; Lc. 4.14-15)

¹⁴ Tacan cuu, ta tiin tiñu chi ra Juuan, ta taa ra chi ra ve caa. Tacan, ta cuahan ra Jesuu iti ñuhun Galilea. Cati tuhun ra tuhun vaha yoso cuhva iyo ra Ndioo,

¹⁵ ta cati ra ti:

—Vitin cha ni queta quivi, ta yatin xaan cua cundaca ñahan ra Ndioo. Cua saña ihni ndo cuati ndacu ndo, ta na cua cuinu ini ndo tuhun vaha ya —cati ra Jesuu.

Cana ra Jesuu chi cumi ra chahni tiaca

(Mt. 4.18-22; Lc. 5.1-11)

¹⁶ Yaha ra Jesuu yuhu tañuhun Galilea can, ta quechaha ndehe ra chi ra Simón chi Ndreerani ra. Cani ra ta ra taraya ra nu nduta tañuhun can, vati rai chahni tiaca cuu ra ta ra,

¹⁷ ta quechaha cati Jesuu chi ra ta ra ti:

—Nahan ndo. Na cua coo ndo chihin yu, ta cua savahi cha cua nanducu ndo chi ñivi cuhva cha nanducu ndo chi ri tiaca —cati ra chi ra ta ra.

¹⁸ Quii xaan ni saña ihni ra ta ra taraya ra, ta cuahan ra. Ndicu ra ta ra chi ra Jesuu.

¹⁹ Tacan cuu, ta yaha ra Jesuu suhva ca iti nuun, ta ndehe ra chi ra Jacobo chi Juuan yani ra. Sehe Zebedeo chi ra ta ra. Ni vii indi ra ta ra tichi tundo, ta nataa ra ta ra taraya ra.

²⁰ Tacan, ta sa ni cana ra Jesuu chi ra ta ra, ta nacoo ra ta ra chi ra Zebedeo sutu ra chi musu ra tichi tundo can, ta quee ra cuahan ra. Ndicu tahan ra ta ra chi ra Jesuu.

Ñuhun tati cuihna anima iin rai

(Lc. 4.31-37)

²¹ Tacan cuu, ta cuahan ra ta ra iti ñuun Capernaum. Quivi sábadu [quivi ndaa tatun ñivi] cuu chi, ta quihvi ra Jesuu tichi ve ñuhun, ta quechaha sacuaaha ra chi ñivi can.

²² Iyo xaan cuni ñivi can chini ñi tuhun cha sacuaaha ra, vati sacuaaha ra chi ñi cuhva sacuaaha iin rai iyo tu ndee ini, ta ñavi cuhva sacuaaha ra chito ley chahnu can.

²³ Iyo iin rai tichi ve ñuhun can, ta ñuhun tati cuihna anima ra, ta quechaha cana chaa ra,

²⁴ ta cati run tati cuihna can ti:

—Chite ñaan cha cuu cha cuni cun chihin ndi, yoho Jesuu ra ñuun Nazaret. Cha vachi cun, vati cua cahni cun chihin ndi. Chite yoo rai cuun. Maun cuu ra ii cha ni tava tiñu ra Ndioo —cati run.

²⁵ Ta xaan xaan quechaha cahan ra Jesuu chi run tati cuihna can, ta cati ra chi run ti:

—Casi yuhun, ta queun tichi anima ra —cati ra.

²⁶ Tacan cuu, ta chahni rai run tati cuihna can chi ra ndahvi can, ta nihin xaan cana chaa run, ta quee run tichi anima ra,

²⁷ ta iyo xaan quechaha cuni ndihi ñivi can. Chacan cuu cha nducu tuhun ñi chi tahan ñi ti:

—¿Ñaan cha cuu chehe? ¿Atu tuhun chaa cuu chi, vati iyo ndatu chi ra? Cha tava ra chi run tati cuihna can, ta ni tasoho run chi ra —cati ñi.

²⁸ Tacan, ta quii xaan chini soho ndihi ñivi nini cahnu ñuhun Galilea can tuhun yoso cha ni savaha ra Jesuu.

Sanduvaha ra Jesuu chiso ra Simón Pedro

(Mt. 8.14-15; Lc. 4.38-39)

²⁹ Quee ra ta ra ve ñuhun can, ta cuahan ra. Queta ra ta ra vehe ra Simón chi ra Ndreer, ta cuahan tahan ra Jacobo chi ra Juuan.

³⁰ Caa ña cha vaha chiso ra Simón, vati cuhvi ña cahni, ta sa ni nducahan ñi chi ra Jesuu ti cha cuhvi ña.

³¹ Tuhva ra nu caa ña, ta tiin ra ndaha ña, ta sandoyo ra chi ña. Suvi ni hora can ndico cahni chi ña, ta quechaha tiso ña mesa iti nuun ra ta ra.

Sanduvaha ra Jesuu chi tuvi ñivi

(Mt. 8.16-17; Lc. 4.40-41)

³² Cha cua ini xaan quivi can, ta cua cuiso ri nicandi, ta chandaca ñivi chi ndihi ñivi cuhvi chi ndihi ñivi iyo tati cuhna anima nu iyo ra Jesuu.

³³ Tacan, ta nducuiti ndihi ñivi ñuun can yu vehe,

³⁴ ta iyo cuiti tuvi xaan ñivi cuhvi chi ndihi nuun cuehe can, ta sanduvaha ra Jesuu chi ñi, ta tava xaan ra cuaha tati cuhna ñuhun anima ñi, soco ña ni chaha ra cha cahan run tati cuhna can, vati nacoto run chi ra.

Cati tuhun ra Jesuu iti ñuhun Galilea

(Lc. 4.42-44)

³⁵ Ni vii nahan xaan, ta ndoyo ra Jesuu. Ña ta cundichin, ta ndoyo ra, ta quee ra cuahan ra tichi cuhu, ta ican cahan ra chi ra Ndioo.

³⁶ Tacan, ta quechaha nanducu xaan ra Simón chi ñi iyo chi ra ndaa iti cuahan ra Jesuu.

³⁷ Nanihin ñi chi ra, ta quechaha cati ñi chi ra ti:

—Nanducu ndihi ñivi chihun —cати ñi.

³⁸ Ta cati ndico ra chi ñi ti:

—Na coho. Cua cuhun yo ndihi ñuun iyo ihya. Chacan cuu cha cua cati tuhun tahin chi ñican, vati chacan cuu tiñu vachi —cати ra.

³⁹ Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu, ta cati tuhun ra tichi ve ñuhun ñi nini cahnu ñuhun Galilea can, ta tava ra tati cuhna ñuhun anima ñivi can.

Sanduvaha ra Jesuu chi iin rai cuhvi cuehe tahyu

(Mt. 8.1-4; Lc. 5.12-16)

⁴⁰ Tacan cuu, ta tuhva iin rai cuhvi cuehe tahyu nu iyo ra Jesuu, ta cahan ndahvi ra chi ra, ta chahnu chiti ra iti nuun ra. Cati ra chi ra Jesuu ti:

—Tu cua cuni cun sanduvahun chihin yu, cua cuu —cати ra.

⁴¹ Uhvi xaan cuni ra Jesuu ndehe ra chi ra, ta ni sacaa ra ndaha ra, ta taa ra ndaha ra chi ra ndahvi can, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Cuni yu. Na nduvahun —cати ra.

⁴² Suvi ni hora can ni naan ihni cuehe can chi ra, ta nduvaha ra,

⁴³ ta xaan ni cahan ra Jesuu chi ra, vati cua saña tahan ra chi ra.

⁴⁴ Quechaha cati ra Jesuu chi ra ti:

—Chini cun. Ña cua cahun chi ni iin ñivi, soco cuahan, ta sanahun chihun chi ra sutu, ta samani cun cha ni cati tuhun ra Moisee tiempu chahnu, vati ni nduvahun. Tacan ni cua cuhvon cuenda chi ñivi, ta cua ndehe ñi cha ni tahun —cати ra chi ra.

⁴⁵ Quee ra cuahan ra, ta quechaha cati tuhun xaan ra chi ñivi, ta chaha ra cuenda ñaan cha cuu cha ni tahan ra. Chacan cuu cha ña cuu ca quihvi ndichin ra Jesuu tichi ni iin ñuun can, soco ndoo nuun maan ra tichi cuhu, ta cuahan ñivi iyo nini cahnu ñuhun can nu iyo ra.

2

Sanduvaha ra Jesuu chi iin ra nduñiin

(Mt. 9.1-8; Lc. 5.17-26)

1 Cha yaha suhva quivi, ta quihvi tucu ra Jesuu tichi ñuun Capernaum, ta chini ñivi tuhun ti cha iyo ndico ra vehe.

2 Ni nducuiti tuvi ñivi tican. Chacan cuu cha ña cuu ca queta ñivi yu vehe can, ta cati tuhun ra Jesuu tuhun vaha chi ñi.

3 Tacan, ta quichi tahan cumi tahan ra. Ndiso ra ta ra chi iin ra nduñiin nu iyo ra Jesuu,

4 ta ña cuu yaha ra ta ra nu iyo ra Jesuu, vati tuvi xaan ñivi iyo. [Ndaa ra ta ra nda xini vehe,] ta nuna ra ta ra xini vehe can nu indi ra Jesuu. Chahnda ra ta ra nahan xini vehe can, ta ni sanuun ra ta ra yuvi nu caa ra nduñiin can.

5 Ndehe ra Jesuu ti cha ni chinu ini ra ndiso chi ra ndahvi can, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Cha ni naan cuati iyo chihun, xaa —cati ra chi ra ndahvi can.

6 Ndaa uvi uni tahan ra sacuahaleychahnu tican, ta quechaha saxini xaan ra ta ra chi anima ra.

7 Saxini ra ta ra ti ña vaha cha cahan ra tacan. Ndavaha ni cuu chi cha cahan ra cuenda ra Ndioo, vati yoni ñivi ñuñivi cuu sanaan cuati savaha ñivi. Iin tuhun ni ra Ndioo cuu ra cua cuu sanaan cuati ñivi, saxini ra ta ra.

8 Quii xaan ni chito ra Jesuu yoso cuhva ni saxini ra ta ra chi anima ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Ña vaha cha saxini ndo chi anima ndo tacan.

9 Ña ii xaan cha cua cati yu chihin ra ti cha naan ndihi cuati cha iyo chihin ra. Ii ca cha cua cati yu ti na cua ndoyo ra, ta cua quihin ra yuvi ra, ta cua cuhun ra.

10 Chacan cuu cha cati yu vati cuni yu cha cua coto ndo ti cha iyo ndatu chi ra cuu sehe ñivi ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ta cuu sanaan ra cuati savaha ñivi —cati ra chi ra sacuahaleychan.

Ta cati ndico tucu ra chi ra nduñiin can ti:

11 —Chi yoho cahin. Ndoyo, ta quihin cun yuvi cun, ta cuahan iti vehun —cati ra Jesuu.

12 Tacan, ta ni ndoyo ra, ta quihin ra yuvi ra, ta quee ra cuahan ra, ta ndehe ndihi ñivi can. Chacan cuu cha iyo xaan cuni ndihi ñi, ta quechaha sacahnu ñi chi ra Ndioo, vati cati ñi chi tahan ñi ti:

—Ña tuhva yo ndehe yo cha ni savaha rahya nu ni quichi quivi —cati ñi.

Cana ra Jesuu chi ra Leví

(Mt. 9.9-13; Lc. 5.27-32)

13 Tacan cuu, ta quee ndico tucu ra Jesuu ra, ta cuahan ra. Iti yuhu tañuhun cuahan tucu ra, ta cuahan ndihi ñivi nu iyo ra, ta sacuahaleychan chi ñi.

14 Cha cua yaha ra tican, ta ndehe ra nu ndaa ra Leví ra cuu sehe ra Alfeo, ta satiahvi maan ra Leví can xuhun cuenda tiñu chi ñivi, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ti:

—Na coho —cati ra.

Ta ni chacuinda ra Leví can, ta ndicu ra chi ra Jesuu.

15 Tacan cuu, ta ndecu ra ta ra mesa tichi vehe ra Leví can, ta tuvi ra satiahvi, tuvi ra ndacu ndavaha ni ndecu tahan chi ra Jesuu chi ñivi sacuahaleychan chi ra, vati tuvi ñivi cuu ñi cuahan chi ra Jesuu.

16 Ndehe ra sacuahaleychan can chi ra fariseo ti icaa ni cha chachi tahan ra Jesuu chi ra satiahvi chi ra ndacu ndavaha ni, ta quechaha cati ra ta ra chi ñivi sacuahaleychan chi ra Jesuu ti:

—Ña vaha cha chachi ra Jesuu chi ra satiahvi chi ra ndacu ndavaha ni icaa ni —cati ra ta ra.

17 Ta chini ra Jesuu cha cahan ra ta ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Ña chini ñuhun ñivi iyo vaha chi ra sanduvaha chi ñi, soco ñivi cuhvi cuu ñi chini ñuhun chi ra. Ña cane chi ñivi iyo vaha, soco vachi yu, ta cane chi ñivi ndacu cuati —cati ra.

Nducu tuhun ra ta ra chi ra Jesuu ñacu ña ni chacoo ndita ñivi sacuahā chi ra

(Mt. 9.14-17; Lc. 5.33-39)

¹⁸ Quivi can chacoo ndita ñivi sacuahā chi ra Juaan, ta chacoo ndita tahan ñi sacuahā chi ra fariseo, ta cuahan ñi ta ñi, ta quechaha nducu tuhun ñi ta ñi chi ra Jesuu ti:

—Tuhva ñivi sacuahā chi ra Juaan coo ndita ñi, ta tuhva tahan ñivi sacuahā chi ra fariseo coo ndita ñi, ta ¿ñacu ña tuhva ñivi sacuahā chi maun coo ndita ñi? —cati ñivi can.

¹⁹ Ta cati ndico ra Jesuu iin cuhva chi ñi ti:

—Cua tandaha iin rai, ta ña cua coo ndita amigu ra quivi cha ni iyo ra chi ñi icaa ni. Quivi cha ni iyo ra chi amigu ra ña cua cuu coo ndita amigu ra,

²⁰ soco cua queta quivi cha cua nacao ra chi ñi, ta quivi can sa cua coo ndita ñi.

²¹ Yoni ñivi cua nataa iin sahma chaa nuun sahma chahnu, coto cua nacao ndico chi nu nataa sahma chaa chi sahma chahnu can, ta vihi ca cua ndoo chi cha lahnda ca chi.

²² Yoni ñivi cua tihi nduta chiti uva chaa tichi iin iti ñiin chahnu, coto cua ndata chi cua savaha nduta chiti uva chaa can, ta cua cati nduta can, ta cua ndoyo ñuhun iti ñiin can, soco cua tihi ñi nduta chiti uva chaa tichi iti ñiin chaa. [Tacan cati ra Jesuu, vati ña cua cuu natahan tuhun chaa chi tuhun chahnu.]

Yucu ñivi sacuahā chi ra Jesuu chiti trigu iin quivi sábadu

(Mt. 12.1-8; Lc. 6.1-5)

²³ Tacan cuu, ta iin quivi sábadu [quivi cha ndaa tatun ñivi judío], ta yaha ra Jesuu chi ra sacuahā chi ra nu caa itu trigu, ta quechaha yucu racan ta ra xini chi,

²⁴ ta quechaha cati ra fariseo chi ra Jesuu ti:

—Ña vaha cha ndacu ra ta ra tacan, vati quivi sábadu cuu chi. Ña chaha ley cuhva can —cati ra fariseo can.

²⁵ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Vasi ña ta sacuahā ndo cha ni savaha ra David quivi chini ñuhun ra, ta chisoco ra chi ndihi ra chica chi ra.

²⁶ Quihvi ra tichi vehe Ndioo quivi cha cuu ra Abiatar sutu chahnu, ta chachi ra David can paan cuecu iti nuun ra Ndioo, ta chaha ra cha chachi tahan ra iyo chi ra, soco ña chaha ley cuhva can. Iin tuhun ni ra sutu cuu ra cua cuu cachi paan cuecu iti nuun ra Ndioo —cati ra.

²⁷ Tacan, ta quechaha cati ra Jesuu chi ñivi can ti:

—Savaha ra Ndioo quivi sábadu cha na cua cunda tatun ñivi, soco ña cuni ra cha cua coo ica ñi quivi can.

²⁸ Chacan cuu cha ra cuu sehe ñivi cuu ra cua cati ñaan tiñu cua savaha ñivi quivi sábadu can. [Tacan cati ra Jesuu, vati ña vaha ndoo ra fariseo cha yucu ra ta ra chiti trigu can.]

3

Cuhva tahan iin rai nduxii ndaha

(Mt. 12.9-14; Lc. 6.6-11)

¹ Tacan cuu, ta cuahan tucu ra Jesuu ve ñuhun, ta ican iyo iin rai, ta xii ndaha ra,

² ta saha ra fariseo ta ra cuenda a cua sanduvaha ra Jesuu chi ra ndaha xii can quivi sábadu [quivi ndaa tatun ñivi], vati cuni ra ta ra tiso ra cuati ra Jesuu.

³ Tacan, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ndaha xii can ti:

—Cuinda sava mahñu ihya —cati ra.

⁴ Ta quechaha nducu tuhun ra Jesuu chi ñivi can ti:

—¿Yoso cuhva cati ley cha cuenda quivi sábadu? ¿Atu cua savaha ñivi iin cha vaha a cua cuu savaha ñi iin cha ndavaha ni? ¿Atu cua cuu sanduvaha ñivi chi tahan ñi a cua cuu cuhva ñi cha cua cuvi ñi? —cati ra chi ñi.

Ta taxin taxin ni ndoo maan ñivi can,

⁵ ta xaan xaan ndehe ra Jesuu nuun ñi, soco cuihya xaan cuni anima ra, vati ndava xaan ini ñi, [ta ña cuni ñi cuinu ini ñi chi ra,] ta cati ra chi ra ndaha xii can ti:

—Sacaa ndahun —cati ra.

Ta ni sacaa ra ndaha ra, ta nduvaha chi,

⁶ ta quii xaan ni quee ra fariseo ta ra, ta nducu ra ta ra cha chini tuni chi ra inda naan chi ra Herode yoso cuhva cua cahni ra ta ra chi ra Jesuu.

Nducuiti tuvi ñivi yuhu tañuhun can

⁷ Tacan cuu, ta cuahan ndico ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra yuhu tañuhun can, ta cuahan tuvi xaan ñivi iyo ñuhun Galilea nu cuahan ra, ta cuahan tahan ñivi quichi iti ñuhun Judea. Ndicu ñi chi ra.

⁸ Cuahan tahan ñivi quichi iti ñuun Jerusalén, ta cuahan tahan ñivi quichi iti ñuhun Idumea. Cuahan tahan ñivi quichi inga chiyo yuta Jordán chi ñivi quichi iti ñuun Tiro iti ñuun Sidón. Cuahan ndihi ñivi can nu iyo ra Jesuu, vati chini ñi ndihi tuhun cha ni savaha ra,

⁹ ta quechaha cahan ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra, vati cuni ra na cua tiso vaha ra ta ra iin tundoo cha cua quihvi ra, coto cua cucuhun tahan ñivi chi ra, vati tuvi xaan ñivi iyo,

¹⁰ vati tuvi ñivi cha ni sanduvaha ra Jesuu. Chacan cuu cha ni chacuhun tahan ñivi ndehe tu ndoho nu iyo ra, vati cuni ñi sayani ndaha ñi chi ra,

¹¹ ta sa ndehe tahan run tati cuihna chi ra, ta nduva ni run iti nuun ra, ta cana chaa run, ta cati run ti:

—Yoho cuu sehe Ndioo —cati run.

¹² Cuaha xaan nduxaan ra Jesuu chi run, vati ña cuni ra cha cua cuhva run tuhun yoo rai cuu ra.

Nacachi ra Jesuu uchi uvi tatun ra (Mt. 10.1-4; Lc. 6.12-16)

¹³ Tacan cuu, ta ndaa ra Jesuu yucu, ta cana ra ndaa ñi cuni ra, ta nducuiti ñi iti nuun ra,

¹⁴ ta ni nacachi ra uchi uvi ra cua cuu tatun ra, vati cua coo ra ta ra chi ra. Cua tava tiñu ra chi ra ta ra na cua cati tuhun ra,

¹⁵ ta na cua coo ndatu chi ra ta ra cha cua sanduvaha ra ta ra chi ñivi cuhvi, ta cua tava ra ta ra tati cuihna iyo anima ñivi.

¹⁶ Ni nacachi ra Jesuu uchi uvi ra ta ra. Quihin ra chi ra Simón, ta sama ra sivi ra cha cunani tahan ra Pedro,

¹⁷ ta quihin tahan ra chi ra Jacobo chi ra Juan yani ra. Sehe Zebedeo chi ra ta ra, ta chaha ra Jesuu sivi Boanerge chi ra ta ra. Rai xaan xaan cuu ra cuu sivi can.

¹⁸ Quihin tahan ra Jesuu chi ra Ndree chi ra Felipe chi ra Bartolomé, ta quihin tahan ra chi ra Mateo chi ra Tuma chi ra Jacobo sehe Alfeo chi ra Tadeo chi ra Simón ra cuni cuinda cuati chi ñivi ñuun Roma,

¹⁹ ta quihin tahan ra chi ra Juda Iscariote, ta ra cua xico tuhun chi ra cuu ra.

Cati ñivi ti iyo tati cuihna chi ra Jesuu

(Mt. 12.22-32; Lc. 11.14-23; 12.10)

Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu iti vehe,

²⁰ ta nducuiti ndico tucu ñivi. Tuvi ñivi cuu ñi nducuiti tucu. Chacan cuu cha ña cuu cachi ra ta ra.

²¹ Ni chini ñivi ra Jesuu tuhun cha ña chachi ra, ta cuahan ñi nu iyo ra, vati cuni ñi cuiiso ñi chi ra, vati cati ñi ti ña chito ca ra cha ndacu ra.

²² Iyo tahan ra sacuahaleychahnu. Ra quichi iti ñuun Jerusalén cuu ra, ta cati ra ti:

—Iyo run tati cuihna chi ra, ta Beelzebú nani run. Cuu tava ra tati cuihna can, vati iyo run ndaca ñahan chi run tati cuihna chi maan ra —cati racan ta ra.

²³ Tacan, ta cana ra Jesuu chi ñivi can, ta quechaha cahan ra iin cuhva chi ñi, [vati cati ñi ti iyo run tati cuihna chi ra]. Cati ra chi ñi ti:

—Ña cuu tava ndaa ñivi run Satanaa suvi ni chi maan run.

²⁴ Tu cua cuni cuinda ñivi iin ñuun cuati chi tahan ñi ñuun can, ña cua ndunahan ñivi ñuun can.

²⁵ Tu cua cuni ñivi iyo iin vehe cuati chi ñivi ñi, cua ndoyo ñuhun ñivi vehe can.

²⁶ Tu cua cani tahan ñivi run Satanaa suvi ni chi maan run, ta ña inuun iyo anima run suvi ni chi maan run, ña cua ndunahan run, vati cua ndoyo ñuhun run.

²⁷ Tu iyo iin ra nihin, ña cua cuu quihvi ni iin ñivi tichi vehe racan, ta ni ña cua cuu suhu ñi ndatiñu ra, tu ña cua cuhni xihna ñi chi ra. Cua cuhni xihna cuii ñi chi ra, ta sa cua cuu suhu ñi ndatiñu ra. [Tacan ni cha sacanain chi run Satanaa.]

²⁸ Cati ndicha yu chihin ndo ti cua sanaan ra Ndioo ndihi cuati cua savaha ñivi. Cua sanaan ra ndihi ndavaha ni cua cahan ñivi cuenda maan ra,

²⁹ soto tu cua cahan ñi ndavaha ni cuenda ra Tati Ndioo, ña cua naan chacan ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, soto cua cutuni ñi, vati cuati cahnu xaan cuu chacan, ta cua ndoo chi ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

³⁰ Ndihi tuhun can ni cati ra Jesuu, vati cati ñi ti iyo run tati cuihna chi ra.

Queta sihi ra Jesuu chi yani ra nu sacuahara chi ñivi

(Mt. 12.46-50; Lc. 8.19-21)

³¹ Tacan cuu, ta ni queta tahan sihi ra Jesuu chi yani ra nu iyo ra, ta chacuinda ñi iti nuquehe ni, ta tachi ñi tuhun cha cana ñi chi ra.

³² Tuvi xaan ñivi ndecu nini cuta nuun ra, ta quechaha cati ñi chi ra ti:

—Inda sihun chi yani cun iti nuquehe, ta nducu tuhun ñi chihun —cati ñi.

³³ Ta cati ndico ra chi ñi ti:

—¿Yoo ñivi cuu sihi yu chi yani yu? —cati ra.

³⁴ Tacan, ta ndehe ra nini cuta nu ndecu ñivi nuun ra, ta cati ra ti:

—Ndehe ndo. Ihya iyo sihi yu chi yani yu.

³⁵ Ñivi ndacu cuhva cuni ra Ndioo—ñican cuu yani yu chi cuhva yu chi sihi yu —cati ra chi ñi.

4

Cahan ra Jesuu iin cuhva yoso cuhva chata cuati iin rai chiti

(Mt. 13.1-9; Lc. 8.4-8)

¹ Tacan cuu, ta inga chaha quechaha sacuahana ndico tucu ra Jesuu yu tañuhun can, ta tuvi xaan ñivi nducuiti tucu nu iyo ra. Chacan cuu cha ni

quihvi tucu ra tichi tundoo, ta ni chacunda ra tichi tundoo can cha iyo yu nduta can, ta ndoo ndihi ñivi can nu ñuhun yu tañuhun can.

² Cuaha xaan cuhva quechaha sacuaha ra Jesuu chi ñi, ta cati tuhun ra chi ñi ti:

³—Cua tasoho ndo tuhun ya. Cha cuahan iin rai, vati cua cata cuati ra chiti.

⁴ Ni chata cuati ra chi chi, ta quehni suhva chi nu iti, ta quichi ri saa, ta chachi ri chi chi.

⁵ Inga suhva chiti can quehni nu iyo xaan yuu, ta ñahni vaha ñuhun nu inda chi, ta quii xaan cana chi, soco ña cocon iyo ñuhun can.

⁶ Cana ri nicandi, ta quechaha xii chi, ta neti cuii chi, vati ñahni yoho chi cha vaha.

⁷ Inga suhva chiti can quehni nu iyo iñu, ta ni chahnu tahan iñu, ta chasi iñu can nuun chi, ta ñahni chiti chi chacoo.

⁸ Inga suhva chi quehni nu ñuhun vaha, ta cana chi, ta cocon chi, ta chacoo chiti chi. Iin chiti can chaha inga oco uchi chiti chi, ta inga chiti can chaha uni xico chiti chi, ta inga chiti can chaha iin ciendu chiti chi. Tacan cati ra Jesuu.

⁹ Ta cati ra chi ñi ti:

—Na cua taa ndihi ndo soho ndo tuhun ya —cati ra.

Chaha ra Jesuu cuenda ñacu cahan ra cuhva can
(Mt. 13.10-17; Lc. 8.9-10)

¹⁰ Tacan cuu, ta inga hora iyo siin suhva ñivi iyo chi ra Jesuu, ta chica tuhun ñi chi ra ñaan tuhun cuu cuhva can. Chica tuhun tahan ndihi uchi uvi ra sacuaha chi ra, [vati ña chito tahan ra].

¹¹ Tacan, ta quechaha cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Maan ndo cua cutuni ini ndo yoso cuhva cua cundaca ñahan ra Ndioo, soco ña cua coto inga ñivi ña iyo chi ra Ndioo. Mani chi cuhva cahin chi ñican. Nu ni quichi quivi cuni coto ñivi ñaan cha cuu tuhun ya, soco ña ni chaha ra Ndioo nda cua nda vitin.

¹² Chacan cuu cha cua ndehe ñi ñaan cha cua coo, soco ña cua coto ñi ñaan cha cuu cha cua ndehe ñi. Cua cuni soho ñi tuhun, soco ña cua cutuni ini ñi ñaan tuhun cuu chi, coto cua ndico coo anima ñi, ta cua naan cuati ñi —cati ndico ra Jesuu.

Cati ra Jesuu ñaan tuhun cuu cuhva can
(Mt. 13.18-23; Lc. 8.11-15)

¹³ Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Tu ña nituni ini ndo cuhva can, ña cua cutuni ini ndo ndihi ca cuhva cua cahin.

¹⁴ Rai chata cuati chiti can cuu sava ni ta cua iin ra cati tuhun tuhun vaha chi ñivi,

¹⁵ ta iyo ñivi cuu sava ta cua chiti quehni nu iti. Chini ñi tuhun can, soco quii xaan quichi run Satanaa, ta sanaan run tuhun ni chini soho ñi,

¹⁶ ta iyo inga ñivi cuu sava ta cua chiti quehni nu iyo xaan yuu. Chini soho ñi tuhun can, ta chinu ini ñi chi chi, ta sii xaan cuni ñi,

¹⁷ soco cuu ñi sava ta cua chiti can, vati ñahni nu cua cuhun yoho chi. Chacan cuu cha ndoo vaha ñi suhva ni quivi, soco yatín xaan cua ndoyo ñuhun ñi, tu cua ndehe ñi tu ndoho, tu cua cuni cani ñivi chi ñi, vati chinu ini ñi tuhun can,

¹⁸ ta inga tucu ñivi cuu sava ta cua chiti cha quehni nu iyo iñu. Ñican cuu ñivi chini soho tuhun vaha can,

¹⁹ soco saxini xaan ñi cha cua tahan ñi ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ta cuni xaan ñi cha cua coo xuhun ñi, vati chinu ini ñi cha sandahyu ñahan ñivi chi ñi, ta

iyo xaan cha sasaca xini ñi, ta ndihi cha cutañu ñi chasi nuun tuhun can, ta ñahni chiti chi cua coo,

²⁰ ta inga ndico tucu ñivi cuu sava ta cua chiti cha quehni nu ñuhun vaha. Chini soho ñi tuhun can, ta savaha ñi cuhva cati chi. Cua coo xaan chiti chi. Iin chiti can chaha oco uchi chiti chi, ta inga tucu chiti chaha uni xico chiti chi, ta inga ndico tucu chiti can chaha iin ciendu chiti chi —cati ra Jesuu, [vati tacan ni iyo ñivi cha chini ñi tuhun chiti can cha cati tuhun ra Jesuu].

Cuhva iyo iin ñuhun ndichin
(Lc. 8.16-18)

²¹ Cati ra Jesuu chi ñivi can ti:

—Ña tuhva ñivi taa ñi ñuhun ndichin, ta chaqui ndaa ñi chi chi tichi tica, ta ni ña tihí ñi chi chi xuu chito ñi. Chaqui ndaa ñi chi chi nu candileru, [vati tacan ndichin vaha ndehe ndihi ñivi can].

²² [Tacan cati yu,] vati cua coto ndihi ñivi ndihi cha savaha xehe ñivi.

²³ Na cua taa vaha ndo soho ndo ndaa ndo iyo soho —cati ra, [vati tacan ni cua coto ñivi yoso cuhva cua cundaca ñahan ra Ndioo].

²⁴ Cati tahan ra chi ñi ti:

—Na cua savaha ndo cuhva cha ni tasoho ndo. Cuhva cua savaha ndo chi ñivi cua savaha tahan ra Ndioo chi ndo, ta cua nandaa ca cha cua savaha ra chi ndo.

²⁵ Tu cua satíñu vaha yo cuenda ra, vii ca cua coo ca chi yo. Tu ña cua satíñu vaha yo cuenda ra, cua naan cha iyo chi yo —cati ra, [vati nini xaan cua satíñu vaha ñivi tiñu Ndioo].

Cuhva yoso cuhva chahnu ndihi chiti tachi ñivi

²⁶ Ta cati tuhun tahan ra Jesuu chi ñi ti:

—Nu cua cundaca ñahan ra Ndioo cuu sava ta cua iin rai tachi chiti tichi ñuhun.

²⁷ Cha cuaa quixi ra, ta ndoyo ndico ra chinucahni, soco ña chito ra yoso cuhva cana chiti can, ta ni ña chito ra yoso cuhva chahnu chi,

²⁸ ta maan maan ñuhun can chaha cha cua coo chiti chi. Xihna cuii cana chi, ta sa quee yoco chi, ta nuun yoco chi quichi chiti chi.

²⁹ Tacan, ta quechaha quihvi cuaan chi, ta quii ni cua tahnda chi, vati cha queta quivi cua sucu ra chi chi —cati ra Jesuu, [vati tacan ni quechaha chinu ini ñivi chi ra Ndioo].

Cuhva iyo chiti motasa

(Mt. 13.31-32; Lc. 13.18-19)

³⁰ Cati ndico tucu ra Jesuu chi ñi ti:

—Iyo iin cuhva cua cati tuhun chi ndo yoso cuhva iyo nu cua cundaca ñahan ra Ndioo.

³¹ Nu cua cundaca ñahan ra cuu sava ta cua iin chiti motasa, ta ndihli xaan chi. Ñahni inga chiti tachi yo tichi ñuhun cha ndihli ca.

³² Tachi yo chiti can, ta cana chi, ta chahnu chi, ta ñahni inga cuhu cahnu sava ta cua cuhu can, ta nahnu xaan soco chi cuu. Chacan cuu cha savaha ri saa tacu ri nuun chi, vati vati xaan chi —cati ra, [vati tacan ni cha cuahan ndutuvi ñivi chinu ini chi ra Ndioo].

Mani chi cuhva sacuahra ra Jesuu chi ñivi can

(Mt. 13.34-35)

³³ Cuaha xaan cuhva can cati tuhun ra Jesuu chi ñi. Tacan sacuahra ra tuhun vaha can chi ñi cuhva cua cuu cuni soho ñi tuhun can.

³⁴ Mani chi cuhva cahan ra chi ñi, soco chi ra sacuahra chi ra chaha vaha ra cuenda hora quee siin ra ta ra.

*Cati ra Jesuu ti cua cutaxin tati chi nduta**(Mt. 8.23-27; Lc. 8.22-25)*

³⁵ Cha cua ini xaan suvi ni quivi can, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra sacuaaha chi ra ti:

—Na coho inga chiyo tañuhun ya —cati ra.

³⁶ Tacan cuu, ta quee ra ta ra nu iyo cuiti ñivi can. Quihvi tahan ra sacuaaha chi ra tichi tundoo can, ta cuahan ra ta ra. Tacan, ta cuahan tahan inga uvi uni ca tundoo.

³⁷ Tacan cuu, ta nihin xaan suhva caa tati can, ta ndava nduta tichi tundoo can. Chacan cuu cha cuni cutu chi chi nduta.

³⁸ Tacan, ta ni vii quixi ra Jesuu iti suhma tundoo can, ta quixi ra siqui iin sahma xini nanihin ra. Sandoyo ra ta ra chi ra, ta quechaha cati ra ta ra chi ra ti:

—¿Atu ña saxini cun cha cua cuvi ndi, ta maestru? —cati ra ta ra.

³⁹ Chacuhun ini ra Jesuu, ta quechaha cati ra ti na cutaxin tati can, ta cati ra chi maan nduta can ti:

—Taxin taxin cua coun —cati ra.

Tacan cuu, ta ni chacuita tati can, ta taxin taxin chacava ndico nduta can,

⁴⁰ ta quechaha nducu tuhun ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—¿Ñacu cuyuhvi xaan ndo? ¿Ñacu ña chinu ini ndo? [Ña vaha cha iyo ndo tacan] —cati ra.

⁴¹ Ni vii yuhvi xaan ra ta ra, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi tahan ra ti:

—¿Yoo rai cuu rahya, vati sacuinu tati chi nduta tañuhun ya cha ni cahan ra? —cati ra ta ra.

5*Ñuhun tati cuihna anima iin rai ñuhun Gadara**(Mt. 8.28-34; Lc. 8.26-39)*

¹ Tacan cuu, ta queta ra ta ra inga chiyo tañuhun can nu cuu chi ñuhun Gadara.

² Quee ra Jesuu tichi tundoo can, ta yatin ni satahan iin rai ñuhun tati cuihna anima chi ra. Iti camasandu quee ra ndahvi can.

³ Iyo cuui racan nu iyo ñaña ndii, ta ña cuu ca cuhni ñivi chi ra ni chi cadena caa.

⁴ Cuaha chaha cha chuhni ñi chi ra chi manea chi cadena, soco ni chahnda cuati ra ndihi cadena can, ta ni sachehe ra manea can, ta ni ña cuu ca sandumasu ni iin rai chi ra.

⁵ Ndihi quivi ta ndihi cha cuaa chica cuu ra yucu can, ta chica cuu ra camasandu can, ta cana chaa ra, ta sanicuehe ra chi ra chi yuu can.

⁶ Chica vachi ra Jesuu, ta ndehe ra chi ra, ta quechaha chinu ra. Chinu ra nu vachi ra Jesuu, ta chacuñi chiti ra iti nuun ra.

⁷ Tacan, ta nihin xaan cana chaa ra ndahvi can, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cuni cun chihin yu, ta Jesuu? Maun cuu sehe Ndioo ra cuu ra cahnu xaan. Cahan rai yu chihun cuenda ra Ndioo ti na ña cua sasacon xini yu —cati ra.

⁸ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Yoho tati cuihna, cua queun tichi anima rahya —cati ra.

⁹ Nducu tuhun ra Jesuu chi run ti:

—¿Ñaan nani cun? —cati ra chi run.

Ta ni quechaha cati ndico run chi ra ti:

—Legioon nani yu, vati cuaha xaan ndi iyo —cati run.

¹⁰ Tacan, ta cuaha xaan cahan ndahvi xaan run chi ra Jesuu ti na ña cua tava ndaa ra chi run tichi cuhu can.

¹¹ Yucu can iyo cuaha xaan ri quini. Chica cuu ri tixiti ri. Nanducu ri cha cua cachi ri,

¹² ta quechaha cahan ndahvi ndihi run tati cuihna can chi ra Jesuu, ta cati run chi ra ti:

—Tachi cun chi ndi nu ñuhun quini can, ta cua quihvi ndi tichi ri —cати run ta run.

¹³ Tacan, ta chaha ra Jesuu cha cua cuhun run, ta quee run tati cuihna can, ta quihvi run tichi maan quini can, ta quechaha ca chinu ndihi ri quini, ta quicoyo ri nu chani nuun chi yu tañuhun can. Ni chihi ndihi ri tichi nduta tañuhun can, ta uvi mil ri cuu ri ni chihi.

¹⁴ Tacan cuu, ta chinu ndihi ra sacuenda chi ri quini can, ta chaha ra ta ra cuenda chi ndihi ñivi can. Chaha ra ta ra cuenda chi ñivi iyo tichi ñuun, ta chaha tahan ra ta ra cuenda chi ñivi iyo chiqui. Chacan cuu cha quee ñi cuahan ñi, vati cua ndehe tahan ñi ñaan cha cuu cha ni cuu.

¹⁵ Queta ñi nu iyo ra Jesuu, ta ndehe ñi ti iyo ra cha ndehe tu ndoho can, ta ndaa ra. Nami ra sahma, ta cha iyo vaha xini ra, ta suvi ni maan ra cuu ra cha cuñuhun cuaha xaan run tati cuihna can, ta quechaha cuyuhvi xaan ñi,

¹⁶ ta suvi ni ra ni ndehe cha ni tahan ri quini can chaha cuenda chi ñi ñaan cha cuu cha ni tahan ra cha ñuhun tati cuihna anima. Chaha tahan ra ta ra cuenda ñaan cha cuu cha ni tahan ri quini can,

¹⁷ ta quechaha cahan ndahvi ñican chi ra Jesuu ti na cua quee ra ñuhun nu iyo maan ñi, ta na cua cuhun ra.

¹⁸ Tacan cuu, ta quihvi ndico ra Jesuu tichi tundoos can, ta quechaha cahan ndahvi xaan ra cha cuñuhun tati cuihna anima chi ra, vati cuni ra cuhun tahan ra chi ra,

¹⁹ soco ña ni chaha ra Jesuu. Quechaha cati ra chi ra ti:

—Cuahan iti vehun nu iyo ñivi cun, ta cuhvon cuenda chi ñi ñaan cha cuu cha ni savaha chitoho cun chihun. Cua cuhvon cuenda chi ñi yoso cuhva ni cundahvi ini ra chihun —cати ra Jesuu chi ra.

²⁰ Tacan, ta cuahan ra, ta quechaha cati tuhun ra chi ñivi ñuhun Decápoli can ñaan cha cuu cha ni savaha ra Jesuu chi ra, ta iyo xaan quechaha cuni ñi.

*Cuhvi sehe ra Jairo, ta sayani ndaha iin ñahan sahma ra Jesuu
(Mt. 9.18-26; Lc. 8.40-56)*

²¹ Tacan cuu, ta quihvi ndico tucu ra Jesuu tichi tundoos can, ta yaha tucu ra inga chiyo tañuhun can, ta nducuti ndico tucu tuvi ñivi nu ni queta ra yu tañuhun can.

²² Queta tahan iin ra ndiso tiñu cuenda ve ñuhun, ta Jairo nani ra. Ndehe ra chi ra Jesuu, ta ni chacuñi chiti ra iti nuun ra.

²³ Quechaha cahan ndahvi xaan ra chi ra Jesuu, ta cati ra chi ra ti:

—Cha cuni cuvi ña luhu sehi. Na coho, ta tison ndahun chi ña, ta cua nduvaha ña, ta ña cua cuvi ña —cати ra chi ra.

²⁴ Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu chi ra, ta ndicu tuvi xaan ñivi chi ra. Nihin xaan indi ra tañu ñivi can,

²⁵ ta queta iin ñahan. Uchi uvi cuiya cha iyo xaan niñi ña chi ña.

²⁶ Cha cuaha xaan tu ndoho ndehe ña, vati cuaha xaan ra ñatatan ndehe chi ña, ta sanaan ña ndihi cha iyo chi ña, ta ña ni nduvaha ña, soco xaan ca cuahan sanihin chi chi ña.

²⁷ Chini ña cha cahan ñivi cuenda ra Jesuu, ta quichi ña iti chata ra sava mahñu ñivi can, ta sayani ndaha ña sahma ra,

²⁸ vati cati ña ti tu cua sayani ndaha ña—masi sahma ra, cua nduvaha ña, cati ña.

²⁹ Tacan cuu, ta quii xaan ni chacuita niñi ña chi ña, ta ni chito ña ti cha ni nduvaha ña tu ndoho tahan ña,

³⁰ ta quii xaan ni tuvi ini ra Jesuu cha quee tu ndee ini chi ra. Chacan cuu cha ndico coo ra mahñu ñivi can, ta quechaha nducu tuhun ra ti:

—¿Yoo cuu cha ni sayani ndaha sahme? —cati ra.

³¹ Ta quechaha cati ra sacuahha chi ra ti:

—Ndehun vati tuvi xaan ñivi chacuhun chihun, ta nducu tuhun cun yoo ni sayani ndaha chihun —cati ra ta ra.

³² Quechaha nanducu nuun maan ra Jesuu nini cuta nu inda ñivi can, vati cuni ra ndehe ra yoo ñi ni sayani ndaha sahma ra.

³³ Tacan, ta quechaha cuyuhvi xaan maan ña ñahan can, ta quisi chi chi ña, vati chito ña ñaan cha cuu cha ni tahan ña, ta tuhva ña nu inda ra, ta ni chacuiñi chiti ña iti nuun ra, ta cahan ndicha ña ndihi cha ni tahan ña.

³⁴ Cati ndico ra Jesuu chi ña ti:

—Cha ni nduvahun, vati chinu ini cun. Cuahan vitin, ta na cua coo vii anima cun, vati cha naan tu ndoho tahan, sihi —cati ra chi ña.

³⁵ Ni vii cahan ra Jesuu chi ñacan, ta queta uvi ñivi vachi iti vehe ra Jairo can, ta cati ñi chi ra ti:

—Cha ni chihi sehun. Ña cua satañu con chi ra maestru —cati ñi.

³⁶ Chini ra Jesuu tuhun cha cahan ñi, ta quechaha cati ra chi ra ndiso tiñu can ti:

—Ña cua cuyuhvi cun. Ini cha cua cuinu ini cun —cati ra.

³⁷ Tacan, ta ña chaha ra Jesuu cha cua cuhun tahan ndihi ca ñivi can chi ra. Mani ra Pedro chi ra Jacobo chi ra Juaan yani ra Jacobo can [chi ra Jairo] chaha ra, ta cuahan tahan ra ta ra chi ra.

³⁸ Tacan cuu, ta queta ra ta ra vehe ra Jairo can, ta ndehe ra Jesuu ti cuvaa xaan ñivi can. Ndahyu chaa ñi, ta chacu xaan ñi.

³⁹ Quihvi ra tichi vehe ra Jairo can, ta quechaha nducu tuhun ra chi ñi ti:

—¿Ñacu cuvaa xaan ndo? ¿Ñacu chacu xaan ndo? Ña chihi ña luhu ya. Quixi ni maan ña —cati ra.

⁴⁰ Ta quechaha chacu cata ñi cha cahan ra Jesuu, ta tava ndaa ra chi ndihi ñican iti nuquehe. Quihin ra chi sutu ña chi sihi ña chi ra quichi chi maan ra, ta tuhva ra nu caa ña luhu can.

⁴¹ Tiin ra Jesuu ndaha ña, ta quechaha cati ra chi ña ti:

—Talita cumi —cati ra.

Tuhun hebreo can cati ti cahin chi yoho, xihí. Ndoyo, cati chi.

⁴² Tacan cuu, ta ni ndoyo ña, ta quechaha chica cuu ña. Cha iyo tahan ña iin uchi uvi cuiya ña. Suvi ni hora can iyo xaan iyo xaan quechaha cuni ñivi can,

⁴³ ta quechaha cati tuhun xaan ra Jesuu chi ñi, vati ña cuni ra cha cua coto ni iin ñivi cha ni savaha ra. Tacan, ta cati ra ti na cua cuhva ñi cha cua cachi ña.

6

Queta ndico ra Jesuu ñuun Nazaret (Mt. 13.53-58; Lc. 4.16-30)

¹ Tacan cuu, ta ni quee ra Jesuu ican, ta cuahan ra iti ñuun ra, ta ndicu tahan ñivi sacuahha chi ra.

² Quivi sábadu [quivi ndaa tatun ñivi] cuu chi, ta quechaha sacuahha tucu ra chi ñivi iyo ve ñuhun can. Tuvi ñivi chini tuhun cha cahan ra, ta iyo xaan cuni ñi. Quechaha nducu tuhun ñi chi tahan ñi ti:

—¿Ndaa iti cutuhva ra tuhun ya? ¿Yoo rai chaha cha chini tuni chi ra? ¿Yoso cuu savaha ra cuhva cahnu xaan can?

³ Saxini ndiuhu ti rahya cuu sehe ña María. Yani ra chi ra Jacobo chi ra José chi ra Juda chi ra Simón. Ihya iyo tahan cuhva ra chi maan yo, ta sata tahan ra vitu —cati ñi ta ñi.

Ndutahñu cuni ñi ndehe ñi chi ra Jesuu,

⁴ ta cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Sacahnu ndihi ca ñivi chi ra cahan cuenda ra Ndioo, soco nda ñuun ra nda vehe ra chi ñivi ra—ña sacahnu ñi chi ra —cati ra Jesuu.

⁵ Ña ni cuu savaha ra Jesuu ni iin cuhva tican, [vati ñuun nu ni quichi cuahnu ra cuu chí]. Tiso ni ra ndaha ra chi iin uvi ñivi cuhvi, ta sanduvaha ra chi ñi.

⁶ Iyo xaan cuni ra, vati ña cuni ñi cuinu ini ñi. Chahan ra ndihi ñuun iyo ican, ta sacuaha ra chi ñivi can.

Tava tiñu ra Jesuu chi ndihi uchi uvi ra sacuaha chi ra
(Mt. 10.5-15; Lc. 9.1-6)

⁷ Tacan cuu, ta cana ra Jesuu chi ndihi uchi uvi ra sacuaha chi ra, ta quechaha tava tiñu ra chi ra ta ra. Uvi uvi ra ta ra tava tiñu ra, ta chaha ra tu ndee ini chi ra ta ra ti na cua tava ra tati cuhna anima ñivi.

⁸ Cati tuhun ra chi ra ta ra ti ñahni cha cua cuiso ra ta ra nu cua cuhun ra. Ña cua cuiso ra yunu. Ña cua cuiso ra cha cua cachi ra. Ña cua cuiso ra xuhun tichi iti ra. Ña cua cuiso ra. Iin tuhun ni yutun cua cunaan ra.

⁹ Cua cunda chaha ra, soco ña cua cundichin toto ra uvi sahna,

¹⁰ ta cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua coo nuun ndo ndaa vehe cua quihvi ndo. Tican cua coo nuun ndo nda cua nda quivi cua quee iti tucu ndo.

¹¹ Tu ña cua quihin cuenda ñivi chi ndo, tu ña cua tasoho ñi tuhun cua cahan ndo, cua quee ndo tican, ta cua naquisi ihni ndo yuhma iñi chaha ndo nu cua ndehe ñi. Chacan cuu cha cua coto ndihi ñivi ti ña vaha cha ndacu ñican. Cati ndicha yu chihin ndo ti nihin xaan cua coo tu ndoho chi ñivi ñuun Sodoma chi ñivi ñuun Gomorra quivi cua cutuni ñivi ñuñivi, soco nihin xaan ca cua coo tu ndoho chi ñivi ña cua quihin cuenda chi maan ndo —cati ra Jesuu.

¹² Tacan cuu, ta quee ra ta ra, ta cuahan ra. Cati tuhun ra ta ra ti na cua nacoo ihni ñivi cuati ndacu ñi,

¹³ ta tava ihni ra ta ra cuaha xaan tati cuhna indi anima ñivi. Choso tahan ra ta ra aceite chi ñivi cuhvi, ta sanduvaha ra ta ra chi ñi.

Chihi ra Juan ra sacuanduta
(Mt. 14.1-12; Lc. 9.7-9)

¹⁴ Tacan cuu, ta chito tahan ra Herode ra ndaca ñahan ñuhun can, vati cha cahan ndihi ñivi yoso cuhva ni savaha ra Jesuu. Iyo ñivi cati ti:

—Juan ra sacuanduta cuu ra savaha ndihi chacan, ta vitin cha natacu ndico ra tañu ñivi ndii. Chacan cuu cha iyo xaan tu ndee ini chi ra —cati ñi.

¹⁵ Ta inga ñivi cati ti:

—Elía cuu ra —cati ñi.

Ta inga tucu ñivi cati ti:

—Iin ra cahan cuenda ra Ndioo cuu ra, vati iyo ra cuhva ni chacao ra ni cahan tuhun Ndioo tiempu chahnu —cati ñi.

¹⁶ Tacan, ta chini ra Herode tuhun can, ta quechaha cati ra ti:

—Cha ni quende xini ra Juan, soco cha ni nandoto ndico ra —cati ra Herode can.

¹⁷ Tacan cati ra Herode, vati suvi ni maan ra tachi tiñu ti na cua cu tiin tiñu chi ra Juan, ta tihi ra chi ra ve caa, vati cha quihin cuenda ra Herode chi ña

Herodía ñasihi ra Felipe yani ra, ta tandaha ndico tucu ra Herode chi ña, ta ñasihi ra cuu ña quivi can.

¹⁸ Ni tihí ra Herode chi ra Juaan can ve caa, vati cha cati ra Juaan chi ra ti ña chaha ley cha cua quihin ra ñasihi yani ra, cati ra Juaan can.

¹⁹ Tacan, ta quihin xaan ña Herodía tisihi ndehe ña chi ra Juaan, ta cahni ña chi ra cuni ña, soco ña cuu chi maan ña,

²⁰ vati cuyuhvi ra Herode chi ra Juaan can, vati chito ra ti rai cuiti vaha cuu ra Juaan, ta ñahni cuati ndacu ra. Chacan cuu cha cumi vaha ra Herode chi ra, ta sii xaan cuni ra chini ra tuhun cahan ra Juaan, soco ña nihin ra Herode cuhva yoso cua saxini ra.

²¹ Tacan cuu, ta queta iin quivi, ta ni nihin ña Herodía cuhva, vati cua sacahnu ra Herode iin vico, vati cha queta cuiya ra. Chacan cuu cha cua tiso vaha ra, vati cua sacachi ra chi ra cumi tiñu chi ra ndaca ñahan chi ra sandaru ta ra chi ndihi ra sutu ñuun iyo ñuhun Galilea can.

²² Tacan cuu, ta quihvi ña tivaa sehe ña Herodía can nu ndaa ra ta ra, ta chita chaha ña yaa, ta sii xaan quechaha cuni ra Herode chi ndihi ra ndecu chi ra yu mesa can, ta quechaha cati ra Herode can chi ña tivaa can ti:

—Cua cati maun ndaa cha cuu cha cuni maun, ta cua cuhve chi chi chihun —cati ra.

²³ Cahan rai ra chi ña, ta cati ra ti cua cuhva ra ñaan cha cuu cha chica ña chihin ra. Cua cuhva ra nda sava ñuhun ndaca ñahan ra chihin ña, tu cua cuni ña.

²⁴ Tacan, ta quee ña cuahan ña, ta quechaha nducu tuhun ña chi sihi ña ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cua ndaque chi ra? —cati ña.

Ta cati ndico sihi ña chi ña ti:

—Na cua cuhva ra xini ra Juaan ra sacuanduta —cati ña chi ña.

²⁵ Tacan, ta quii xaan ni quihvi ndico ña tivaa can nu ndaa ra Herode can, ta cati ndico ña ti:

—Yuhu cuni yu cha cua cuhvon xini ra Juaan ra sacuanduta tichi chicoho cha vitin vitin —cati ña chi ra.

²⁶ Tacan cuu, ta ndahvi xaan quechaha cuni ra Herode can, vati cha ni cahan rai ra chi ña, ta ña cuni ra cati ra chi ña ti ña cua cuu, vati iyo tahan ra ndecu yu mesa chi ra.

²⁷ Tacan cuu, ta sa ni tava tiñu ra chi iin ra chahni ñivi ti na cua cu quihin ra xini ra Juaan.

²⁸ Cuahan racan, ta queta ra, ta chahnda ra sucun ra Juaan nu ndaa ra ve caa can, ta quichi ndaca ra xini ra tichi chicoho can, ta chandaca ra chi chi chi ña tivaa can, ta chaha ña tivaa can chi chi chi sihi ña.

²⁹ Tacan cuu, ta chito ra sacuaa chi ra Juaan can, ta chaquihin ra iquin cuñu ra, ta cuchi ra chi ra.

*Chaha ra Jesuu cha chachi uhun mil rai
(Mt. 14.13-21; Lc. 9.10-17; Jn. 6.1-14)*

³⁰ Ni nducuiti ndico tucu ra tatun ra Jesuu iti nuun ra [nu ni chahan ra ta ra], ta chaha ra ta ra cuenda ndihi cha ni savaha ra ta ra. Chaha tahan ra ta ra cuenda ndihi cha ni sacuaa ra ta ra chi ñivi,

³¹ ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Coho, vati cua quee siin yo tichi cuhu, ta cua cunda tatun nuun yo suhva quivi.

Tacan cati ra Jesuu, vati tuvi ñivi quichi, ta tuvi ñi cuahan ndico, ta ña cuyatin ra ta ra cachi ra.

³² Tacan, ta quihvi ndico tucu ra ta ra tichi tundoo, ta quee ra cuahan ra. Quee siin ra ta ra tichi cuhu,

³³ soco tuvi ñivi ndehe ti cha cuahan ra ta ra, ta chito ñi ndaa iti cuahan ra ta ra. Quee ñi ndihi ñuun can, ta chinu ñi cuahan ñi ican, ta queta xihna maan ñivi can. Tacan ni nducuiti tucu ñi.

³⁴ Tacan cuu, ta queta ra Jesuu tican, ta quee ra tichi tundoo can, ta ndehe ra ti cha iyo cuiti tucu tuvi ñivi, ta uhvi xaan cuni anima ra cha ndehe ra chi ñivi can, vati iyo ñi sava ta cua iyo ri mbee, ta yoni sacuenda chi ri. Tacan, ta quechaha sacuaha tucu ra chi ñi. Cuaha xaan sacuaha ra chi ñi.

³⁵ Cha cua ini xaan, ta tuhva ra sacuaha chi ra Jesuu nu iyo ra, ta quechaha cati ra ta ra ti:

—Mani cuhu cuu chi ihya, ta cha cua ini xaan vitin.

³⁶ Na cua saña tahan chi ñi. Chacan cuu cha cua cuu chuhun ñi ndihi ñuun iyo yatin ihya, ta cua cuu sata ñi ñaan cha cua cachi ñi, [vati ña ndiso ñi cha cua cachi ñi] —cati ra ta ra.

³⁷ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cuhva maan ndo cha cua cachi ñi —cati ra.

Ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

—¿Atu cua cu sata ndi uvi ciendu xuhun denario paan, ta cua cuhva ndi cha cua cachi ñi? —cati ra ta ra.

³⁸ Ta nducu tuhun ndico maan ra chi ra ta ra ti:

—¿Yoso tahan paan iyo chi ndo? Cua cu ndehe ndo —cati ra.

Cha chito ra ta ra, ta cati ndico ra ta ra ti:

—Uhun tahan paan cuu chi, ta uvi tahan tiaca —cati ra ta ra.

³⁹ Tacan, ta cati tuhun ra Jesuu ti na cua cunda ñi nu ñuhun nu iyo ita cuui can. Iin iin cuenda ñi cua cunda ñi,

⁴⁰ ta tacan ni chacunda ñi. Ni chacunda iin cuenda ñi ciendu ciendu ñi, ta ni chacunda tahan inga cuenda ñi uvi xico uchi uvi xico uchi ñi.

⁴¹ Tacan cuu, ta quihin ra Jesuu ndihi uhun tahan paan can chi nduvi tahan tiaca can, ta ndehe ndaa ra iti siqui andivi, ta chaha ra iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta chahnda cuati ra paan can, ta chaha ra chi chi chi ra sacuaha chi ra, vati na cua cuhva ra chi chi chi ñivi can, ta natahvi tahan ra nduvi tahan tiaca can chi ndihi ñi.

⁴² Chachi ndihi ñivi can, ta ni ndaha ini ñi.

⁴³ Tacan, ta canihin ra ta ra uchi uvi tica chitu chehle can, ta uhun paan chi uvi tiaca cuu chi.

⁴⁴ Queta uhun mil rai cuu ra ni chachi paan can.

Chica ra Jesuu nu nduta
(Mt. 14.22-27; Jn. 6.16-21)

⁴⁵ Tacan cuu, ta cati tuhun ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra ti na cua quihvi ra ta ra tichi tundoo, ta cua chuhun ra ta ra iti nuun. Nda inga chiyo tañuhun can cua chuhun ra ta ra nuun iyo ñuun Betsaida can, vati cua saña tahan xihna ra Jesuu chi ñivi can.

⁴⁶ Tacan cuu, ta saña tahan ra Jesuu chi ñi, ta quee ra cuahan ra iin siqui yucu, vati cuni ra cahan ra chi ra Ndioo.

⁴⁷ Cha cuua cuu chi, ta cuahan tundoo mahñu nduta tañuhun can, ta ndoo maan iin tuhun ra Jesuu nu ñuhun.

⁴⁸ Tacan, ta ndehe ra Jesuu ti chitatun xaan ra ta ra cha sacunu ra chi maan tundoo, vati nihin xaan vachi tati iti nuun tundoo. Cha yatin caa uni cha vachi tuvi cuu chi, ta tuhva ra Jesuu nu cuahan ra ta ra. Chica ra nu nduta can, ta cuni ra cua yaha ra iti nuun ra ta ra,

⁴⁹ soco ndehe ra ta ra ti cha chica ra nu nduta can, ta saxini ra ta ra ti xihahñu ndii cuu ra, ta quechaha cana chaa ra ta ra.

⁵⁰ Ndihi ra cuu ra ndehe chi ra, ta yuhvi xaan ra ta ra. Tacan, ta nducahan ra Jesuu chi ra ta ra. Cati ra chi ra ta ra ti:

—Cua cundee ini ndo. Yuhu cui. Ña cua cuyuhvi ndo —cati ra.

⁵¹ Tacan cuu, ta quihvi tahan ra Jesuu tichi tundoo nu indi ra ta ra, ta ni chacuita tati can, ta quechaha saxini xaan ra ta ra. Iyo xaan quechaha cuni ra,

⁵² vati ña nituni ini ra ta ra cuenda paan can, ⁵² ta ni ña cuni ra ta ra cuinu ini ra.

Sanduvaha ra Jesuu chi ñivi cuhvi ñuun Genesaret can
(Mt. 14.34-36)

⁵³ Tacan cuu, ta queta ra ta ra inga chiyo yu tañuhun can nu cuu chi ñuun Genesaret, ta chuhni ndaa ra tundoo can yu nduta can.

⁵⁴ Nu ni quee ra ta ra iti tichi tundoo, ta quii xaan nacoto ñivi chi ra Jesuu.

⁵⁵ Chacan cuu cha chinu ñi nini cahnu ñuhun can, ta quechaha chandaca ñi chi ñivi cuhvi caa nu yuvi, vati chini ñi tuhun ndaa iti iyo ra.

⁵⁶ Yaha ra Jesuu ndihi ñuun iyo tican, soco ndihi nu yaha ra chaqui ñi chi ñivi cuhvi iti nuyahvi, ta cahan ndahvi ñi chi ra ti na cua sayani ndaha ñi cuhvi can—masi nu tuvi sahna ra. Tacan cuu, ta nduvaha ndihi ñivi sayani ndaha sahna ra.

7

Cati ra Jesuu ñaan cha cuu cha sacaquini chi ñivi
(Mt. 15.1-20)

¹ Iti ñuun Jerusalén ni quichi ra fariseo chi uvi uni ra sacuahha ley chahnu, ta nducuiti tahan ra ta ra nu iyo ra Jesuu.

² Ndehe ra ta ra ti cha chachi ñivi sacuahha chi ra Jesuu, ta ña ndoo ndaha ñi cuenda costumbre. Tacan cati ra ta ra ti cha ndacu ñi cuati,

³ vati ña tuhva ra fariseo chi ndihi ñivi judío can cachi ñi, tu ña cua nacata vaha xihna ñi ndaha ñi cuhva iyo costumbre savaha ñivi ñi nu ni quichi quivi.

⁴ Chahan ñi nuyahvi, ta nacata xihna ñi ndaha ñi cuhva iyo costumbre, ta sa cua cuu cachi ñi. Cuaha xaan ca costumbre iyo chi ñi. Nacata ñi yachin. Nacata ñi casitu. Nacata ñi quisl. Nacata ñi yuvi. Nacata ñi,

⁵ ta nducu tuhun maan ra fariseo chi maan ra sacuahha ley can chi ra Jesuu ti:

—¿Ñacu ña sacahnu ñivi sacuahha chihun costumbre cuhva ni sacahnu ñivi yo nu ni quichi quivi? Chachi ñivi sacuahha chihun, ta ña ndoo ndaha ñi cuenda costumbre —cati ra ta ra.

⁶ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Chaha vaha ra Isaía cuenda yoso cuhva iyo ndo, vati rai uvi yaa cuu ndo. Cha cati tutu Ndioo ti:

Cati ñivi can ti cha sacahnu ñi chihin ra Ndioo, soco ña sacahnu ñi chihin ra chi anima ñi.

⁷ Ñahni yavi ndaa cha sacahnu ñi chihin ra, vati sacuahha ñi tuhun cha saxini ñivi ñuñivi, ta cati ñi ti tuhun Ndioo cuu chi, cati ra Isaía can tiempu chahnu.

⁸ Cha nacoo ndo cha ni cati tuhun ra Ndioo, ta sacuinu ndo costumbre cuhva cati ñivi, vati nacata ndo casitu. Nacata ndo yachin, ta cuaha xaan ca chacan ndaco ndo —cati ra chi ra ta ra.

⁹ Tacan, ta cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Tava ndaa ndicha ndo cha cati tuhun ra Ndioo, vati cuni ndo sacuinu ndo costumbre maan ndo.

¹⁰ Tiempu chahnu cati ra Moisee ti cua sacahnu ñivi chi sutu ñi chi sihi ñi, cati ra, ta suvi ni maan ra cati ndico tucu ti na cua cuvi ndicha ñivi tu cua cahan ñi ndavaha ni chi sutu ñi chi sihi ñi, cati ra,

¹¹ ta maan ndo cati ti cua cuu cati iin ñivi chi sutu ñi chi sihi ñi ti ña cua cuu tindee ñi chi ñi, vati ndihi cuii cha iyo chi ñi cuu Corbaan, vati cha samani ñi chi ra Ndioo cuu chi.

¹² Tu tacan cua cati ñi, ña cua cuhva ca ndo cha tindee ñi chi sutu ñi chi sihi ñi.

¹³ Chacan cuu cha sanaan ndo tuhun Ndioo, vati cuni ndo sacahnu ndo costumbre ndo, ta cuaha xaan cuhva can ndacu ndo —caci ra Jesuu.

¹⁴ Tacan cuu, ta cana tucu ra Jesuu chi ñivi can, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

—Ndihi ndo na cua taa vaha ndo soho ndo, ta na cua cutuni vaha ini ndo.

¹⁵ Ñahni cha cua cachi ñivi cuu cha cua sacaquini chi anima ñi, soco cha cua saxini ñi cuu cha cua sacaquini anima ñi.

¹⁶ Na cua taa vaha ndo soho ndo —caci ra chi ñi.

¹⁷ Tacan cuu, ta quee ra Jesuu nu iyo cuiti ñivi can, ta quihvi ra tichi vehe, ta quechaha nducu tuhun ra sacuaha chi ra ñaan cha cuu cuhva can cha ni cati ra,

¹⁸ ta cati ndico ra chi ra ta ra ti:

—Ña cutuni tahan ini ndo. Ña chito ndo ti ñahni cha chachi ñivi cuu cha cua sacaquini chi ñi.

¹⁹ Ña cua sacaquini chi chi anima ñi, vati ña quihvi chi tichi anima ñi, soco quihvi chi tichi chiti yuva ñi, ta chati ndico ñi chi chi —caci ra.

Chacan cuu cha cati ra Jesuu ti ña ica cuenda costumbre ni iin cha chachi ñivi,

²⁰ ta cati tucu ra chi ñi ti:

—Cha saxini ñivi chi anima ñi cuu cha sacaquini chi ñi,

²¹ vati saxini ñivi ndavaha ni chi anima ñi. Chehe cuu cha saxini ñivi. Saxini ñi ndavaha ni chi anima ñi. Cuni ñi coo ñi ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo. Cuni ñi cahni ñi chi tahan ñi.

²² Cuni ñi suhu ñi ndatiñu tahan ñi. Cuni xaan ñi cha iyo chi tahan ñi. Mani cha ndavaha ni cuni ñi savaha ñi. Cuni ñi sandahyu ñahan ñi chi tahan ñi. Yaha xaan cuhva cha ndacu ñi. Tahñu xaan cuni ñi ndehe ñi chi tahan ñi. Mani ndavaha ni cahan ñi chi ra Ndioo. Rai xaan cuni ñi. Ña vaha cuni xini ñi.

²³ Ndihi cha ndavaha ni can saxini ñivi chi anima ñi, ta sa nducaquini anima ñi —caci ra Jesuu chi ñi.

Chinu ini iin ñahan iyo inga ñuhun chi ra Jesuu

(Mt. 15.21-28)

²⁴ Tacan cuu, ta quee ra Jesuu tican, ta cuahan ra. Iti ñuun Tiro iti ñuun Sidón cuahan ra, ta quihvi ra tichi vehe ican, ta ña cuni ra cha cua coto ñivi cha iyo ra, soco ña cuu cuindi xehe ra.

²⁵ Quii xaan chito iin ñahan cha iyo ra, ta quichi ña nu indi ra, vati ñuhun tati cuihna anima sehe ña, ta ni chacuifi chiti ña iti nuun ra.

²⁶ Inga tucu ñivi cuu ña, vati iti ñuhun sirofenisa ni cacu ña. Chica ñacan iin tu manini chi ra Jesuu, vati na cua tava ra tati cuihna ñuhun anima sehe ña,

²⁷ ta quechaha cati ra Jesuu [iin cuhva] chi ña ti:

—Cuhva cun cha cua ndaha xihna ini ñi cuati, vati ña vaha cha cua quihin ndi paan iyo chi ñi, ta cua cuhva ndi chi chi chi ri ina cuati —caci ra [cuenda ñivi judío can ta cuenda ñivi cuu inga tucu ñivi].

²⁸ Ta cati ndico ña chi ra ti:

—Ndicha, tata, soco cua cachi ri ina cuati ndihi chehe yuhu ñi cuati quicoyo iti xuu mesa —caci ña.

²⁹ Ta cati ndico ra chi ña ti:

—Cuahan vitin, vati vaha xaan tuhun cha cahun. Cha quee run tati cuihna can anima sehun —cati ra.

³⁰Tacan cuu, ta quee ña cuahan ndico ña iti vehe ña, ta ndehe ña ti caa taxin sehe ña nu yuvi, ta cha ni quee run tati cuihna anima ña.

Sanduvaha ra Jesuu chi iin ra soho

³¹Quee ndico tucu ra Jesuu ñuun Tiro can, ta yaha ra ñuun Sidón, ta queta ndico ra tañuhun Galilea sava mahñu ñuhun Decápoli can.

³²Tacan cuu, ta quichi ndaca ñivi can chi iin ra soho nu queta ra Jesuu, ta ñihin tahan ra ndahvi can. Queta ñi, ta chica xaan ñi iin tu manini chi ra Jesuu ti na cua tiso ra ndaha ra chi ra ndahvi can.

³³Tacan, ta quihin ra Jesuu chi ra, ta quee siin ra ta ra tañu ñivi can, ta tihira Jesuu nundaha ra tichi yavi soho ra ndahvi can, ta tivi sivi ra nundaha ra, ta taa tahan ra nundaha ra yaa ra ndahvi can.

³⁴Tacan, ta ndehe ndaa ra Jesuu iti siqui andivi, ta xita ra tati ra, ta quechaha cati ra chi ra soho can ti:

—¡Efata! —cati ra, vati na cua nuna, cati ra chi tuhun cahan maan ñi.

³⁵Tacan cuu, ta sa ni nuna yavi soho ra ndahvi can, ta nduvita yaa ra, ta quechaha cahan ra. Cachin xaan cahan ra,

³⁶ta cati tuhun ra Jesuu chi ñi ti ña cua cahan ñi chi ni iin ñivi. Tacan cati tuhun xaan ra chi ñi, soco nihin xaan ca cati tuhun ñi tuhun can.

³⁷Iyo xaan quechaha cuni ñivi can, ta cati ñi ti:

—Vaha xaan ndacu ra, vati chini ñivi soho, ta nducahan ñivi ñihin savaha ra —cati ñi.

8

Chaha ra Jesuu cha chachi cumi mil ñivi (Mt. 15.32-39)

¹Suvi ni quivi can nducuiti ndico tucu tuvi ñivi, ta ñahni cha cua cachi tucu ñi. Tacan, ta cana ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

²—Uhvi xaan cuni yu ndehi chi ndihi ñivi ya, vati cha queta uni quivi cha iyo ñi chihin yu, ta ñahni cha cua cachi ñi vitin.

³Tu cua tachi ndico yu chihin ñi iti vehe ñi, ta ña ta cachi ñi, cua nduva ihni ñi iti chi soco, vati iyo ñi cani xaan quichi ñi —cati ra.

⁴Ta nducu tuhun ndico ra sacuaha chi ra ti:

—¿Ndaa iti cua nihin yo cha cua cachi ñi ihya tichi cuhu ya? —cati ra ta ra chi ra.

⁵Tacan, ta quechaha nducu tuhun ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—¿Yoso tahan paan iyo chi ndo? —cati ra.

Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Ucha tahan chi iyo —cati ra.

⁶Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ñi ti na cua cunda ñi nu ñuhun, ta quihin ra ndihi ucha paan can, ta chaha ra iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta sacuati ra chi chi, ta chaha ra chi chi chi ra sacuaha chi ra ti na cua sacha ra ta ra chi chi chi ñi, ta chaha ra ta ra chi chi chi ndihi ñivi can.

⁷Iyo tahan uvi uni tahan tiaca cuati chi ñi, ta chaha ndico tucu ra Jesuu tiahvi ndioo, ta cati ra ti na cua cuhva tahan ra chi ri chi ñi.

⁸Chachi ñi, ta ndaha ini ñi, ta queta ucha tica chehle can canihin ra ta ra.

⁹Vasi queta cumi mil ñivi chachi ican. Tacan, ta saña tahan ra chi ñi.

¹⁰Tacan cuu, ta quihvi ndico ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra tichi tundoo, ta cuahan ra ta ra iti ñuhun Dalmanuta.

Cati ra fariseo ti cuni ndehe ra iin cuhva

(Mt. 16.1-4; Lc. 12.54-56)

¹¹ Tacan cuu, ta nducuiti tahan ra fariseo ta ra nu iyo ra Jesuu, ta quechaha cahan yuhu ra ta ra chi ra, vati cuni ndehe ra ta ra iin cuhva iti sigui andivi cha cua savaha ra Jesuu. Tacan cuni ra ta ra, vati cuni ndehe ra ta ra a ña cua savaha ra Jesuu iin cha ndavaha ni.

¹² Tacan cuu, ta quichi cha uhvi ini ra Jesuu, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ta ra ti:

—¿Ñacu cuni ndehe ñivi iyo vitin iin cuhva? Cati ndicha yu ti ñahni cuhva cua ndehe ñi —cati ra.

¹³ Tacan cuu, ta quee ra Jesuu nu iyo cuiti ñivi can, ta quihvi tucu ra tichi tundoo, ta cuahan ra inga chiyo tañuhun can.

Cati ra Jesuu ti tuhun cahan ra fariseo cuu sava ta cua levadura

(Mt. 16.5-12)

¹⁴ Tacan cuu, ta naan ini ra sacuaha chi ra Jesuu quihin ra paan. Iin tuhun ni paan ndiso ra ta ra nu cuahan ra ta ra tichi tundoo can,

¹⁵ ta quechaha cati tuhun xaan ra Jesuu chi ra ta ra, ta cati ra ti:

—Cua saha vaha ndo cuenda yoso cuhva iyo levadura ra fariseo ta yoso cuhva iyo levadura ra Herode —cati ra chi ra ta ra.

¹⁶ Tacan, ta ndatuhun tahan xaan ra ta ra chi tahan ra, vati cati ra ta ra ti:

—Ñahni paan iyo —cati ra ta ra.

¹⁷ Chito maan ra Jesuu cha ndatuhun ra ta ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Saxini xaan ndo ti ñahni paan iyo chi ndo. Ña ta cutuni ini ndo, ta ni ña ta coto ndo. Ña ta nihin ndo cuhva.

¹⁸ Iyo titi nuun ndo, soco ña ndehe ndo. Iyo soho ndo, soco ña chini ndo. Vasi ña ñuhun ini ndo yoso cuhva

¹⁹ ni sachehi uhun tahan paan can, ta chahi cha chachi uhun mil ñivi. ¿Yoso tahan tica chitu chehle can canihin ndo? —cati ra chi ra ta ra.

Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Uchi uvi tahan tica canihin ndi —cati ra ta ra.

²⁰ Ta cati ndico tucu ra Jesuu ti:

—Ta sachehi ucha tahan paan can, ta chahi cha chachi cumi mil ñivi. ¿Yoso tica chitu chehle can sataca ndico ndo? —cati tucu ra.

Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Ucha tica canihin ndi —cati ra ta ra.

²¹ Ta cati ndico tucu ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Vasi ña ta cutuni ini ndo —cati ra.

Sanduvaha ra Jesuu iin ra cuaa iti ñuun Betsaida

²² Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu iti ñuun Betsaida. Queta ra, ta chandaca ñivi can chi iin rai cuaa nu iyo ra. Quechaha cahan ndahvi ñi chi ra ti na cua tiso ra ndaha ra chi ra.

²³ Tacan, ta tiin ra Jesuu ndaha ra cuaa can, ta chandaca ra chi ra yu ñuun can. Ican ni tivi sivi ra Jesuu titi nuun ra, ta tiso ra ndaha ra chi ra ndahvi can, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ti:

—¿Atu ndichin vaha ndehun? —cati ra.

²⁴ Ndehe ndaa ra ndahvi can, ta quechaha cati ra ti:

—Ndehi chi ñivi, soco cuhva caa yutun caa ñi, ta chica cuu ñi —cati ra.

²⁵ Tacan, ta tiso ndico tucu ra Jesuu ndaha ra titi nuun ra cuaa can, ta nihin xaan ndehe ra ndahvi can, ta nduvaha nuun ra. Ndichin vaha ndehe ra ndihi cha iyo.

²⁶ Tacan, ta tachi ra Jesuu chi ra iti vehe ra, ta cati ra chi ra ti:

—Ña cua quihvi cun tichi ñuun cun, ta ni ña cua cati cun ñaan cha ni tahun chi ñivi ñuun cun —cati ra Jesuu chi ra.

Cati ra Pedro ti ra Cristo cuu ra Jesuu
(Mt. 16.13-20; Lc. 9.18-21)

²⁷ Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu chi ra sacuaaha chi ra. Iti ñuhun Cesarea cha iyo cuenda ra Felipe cuahan ra ta ra, ta yaha ra ta ra ñuun ta ñuun. Ni vii cuahan ra ta ra iti, ta quechaha nducu tuhun ra Jesuu chi ra sacuaaha chi ra ti:

—¿Yoo rai cui cati ñivi? —cati ra.

²⁸ Ta cati ndico ra ta ra chi ra ti:

—Iyo ñivi cati ti ra Juaan ra sacuanduta cuun, ta cati inga ñivi ti Elía cuun, ta inga ndico tucu ñi cati ti iin ra cahan cuenda ra Ndioo cuu cun —cati ra ta ra chi ra Jesuu.

²⁹ Ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ta ra ti:

—Ta maan ndo, ¿yoo rai cui cati ndo? —cati ra.

Ta cati ndico ra Pedro chi ra ti:

—Yoho ra Cristo cuu cun. Maun cuu ra ni tava tiñu ra Ndioo —cati ra.

³⁰ Tacan, ta cati tuhun xaan ra Jesuu chi ra ta ra ti ña cua cati ra ta ra yoo rai cuu ra ni chi iin ñivi.

Cati tuhun ra Jesuu ti cha cua cuvi ra
(Mt. 16.21-28; Lc. 9.22-27)

³¹ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ta ra, vati iyo cha cua ndehe ra cuu sehe ñivi cuaha xaan tu ndoho, ta ra cuu ra chanihin chi ra sutu chahnu chi ra sacuaaha ley chahnu cua tava ndaa chi ra, ta cua cuvi ra, ta cua natacu ndico ra tichi uní quivi.

³² Cachin xaan cha cati ra Jesuu tuhun can. Tacan, ta quee siin ra Pedro chi ra Jesuu, ta quechaha cati ra Pedro can chi ra ti ña vaha cha cahan ra tacan,

³³ soco ndico coo ra Jesuu, ta ndehe ra nuun ra sacuaaha chi ra, ta quechaha nduxaan tahan ra chi ra Pedro. Cati ra chi ra ti:

—Cha cua queun, yoho Pedro. Maun cuu sava ta cua run Satanaa, vati ña saxini cun kuhva saxini ra Ndioo. Saxini cun kuhva saxini ñivi ñuñivi —cati ra.

³⁴ Tacan cuu, ta cana ra Jesuu chi ndihi ñivi can chi ra sacuaaha chi ra, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

—Tu cua cuni ñivi coo ñi chihin yu icaa ni, na ña cua saxini ca ñi suvi ni cuenda maan ñi, ta na cua coo tahan tu ndoho chi ñi kuhva cua coo ñi chi tu ndoho nu cruu, ta na cua coo ñi chi main icaa ni.

³⁵ Tu cua cuni ñivi coo vaha anima ñi cha tacan, cua ndoyo ñuhun ñi, soco tu cua cahnda ini ñi, ta tu cua cuvi ñi cuenda yu a cua cuvi ñi cuenda tuhun cahin, cua coo ndito ñi chi ra Ndioo.

³⁶ Ñahni yavi ndaa yo, tu cua sacanaan yo ndihi cuii cha iyo nu ñuhun ñuñivi ya, ta cua cuvi xiti yo.

³⁷ Ñahni cha iyo cha cua kuhva yo, ta cua coo ndito ndico yo.

³⁸ Iyo ñivi ñuñivi vitin, ta ña cuni ñi sacahnu ñi chi ra Ndioo. Mani ndavaha ni cuni ñi savaha ñi. Tu cua coo tu ca nuun chi ñi cuenda yu ta cuenda tuhun cahin, cua coo tahan tu ca nuun chi ra cuu sehe ñivi cuenda ñican quivi cua quichi ra chi ra tatun Ndioo quivi cua ndehe ñivi ti cha cahnun xaan rai cuu sutu ra.

9

¹ Ni vii cahan ra Jesuu chi ñi, ta cati ra ti:

—Cati ndicha yu chihin ndo ti iyo ñivi inda ihya, ta ña cua cuvi ñi nda cua nda quivi cua ndehe ñi ti iyo xaan tu ndee ini chi ra Ndioo nu ndaca ñahan ra —cati ra Jesuu.

Sama ra Ndioo cuhva caa ra Jesuu

(Mt. 17.1-13; Lc. 9.28-36)

² Yaha iñu quivi, ta quihin ra Jesuu chi ra Pedro chi ra Jacobo chi ra Juan, ta quee siin ra ta ra. Chandaca ra Jesuu chi ra ta ra siqui iin yucu sucun xaan.

³ Tacan cuu, ta sama ra Ndioo cuhva caa ra Jesuu iti nuun ra ta ra. Cuhva caa tachan caa sahma ra, vati cuichin xaan chi cuu. Ña ta ñahni iin ñahan nacata cuichin sahma cuhva cha nducuichin sahma ra Jesuu.

⁴ Ndehe ra ta ra ti cha iyo tahan ra Elía chi ra Moisee chi ra Jesuu, ta ndatuhun tahan ra ta ra chi ra Jesuu.

⁵ Tacan cuu, ta cati ra Pedro chi ra Jesuu ti:

—Vaha xaan cha iyo tahan ndi ihya, maestro. Na cua savaha ndi uni tiahva—iin chi maun ta inga chi ra Moisee ta inga chi ra Elía —cati ra Pedro can.

⁶ Ta ña chito ra cha cahan ra, vati yuhvi xaan ra.

⁷ Yaha iin vico, ta chasi chi nuun ra ta ra, ta nducahan ra Ndioo tichi vico can, ta cati ra ti:

—Rahya cuu sehi. Cuni xain chi ra. Na cua taa vaha ndo soho ndo cha cahan ra —cati maan ndusu can.

⁸ Quii xaan nanducu nuun ra ta ra, soco ña ndehe ca ra ta ra chi ra Moisee chi ra Elía can. Iin tuhun ni maan ra Jesuu ndoo chi ra ta ra.

⁹ Tacan cuu, ta nuun ra ta ra yucu can, ta cati tuhun xaan ra Jesuu chi ra ta ra ti ña cua cuhva ra ta ra cuenda cha ni ndehe ra chi ni iin ñivi nda cua nda quivi cua natacu ndico ra cuu sehe ñivi tañu ñivi ndii.

¹⁰ Chacan cuu cha ñahni cha cahan ra ta ra, soco nducu tuhun xaan ra ta ra chi tahan ra ti ñaan cha cuu cha cua natacu ndico ñivi ndii,

¹¹ ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra Jesuu ti:

—¿Ñacu cati ra sacuahá ley chahnu can ti iyo cha cua quichi xihna ra Elía? —cati ra ta ra.

¹² Ta cati ndico ra chi ra ta ra ti:

—Ndicha ti xihna ca cha cua quichi ra Elía, ta cua tiso vaha ra ndihi tiñu. Cati tutu Ndioo cuenda ra cuu sehe ñivi ti ña cua chaa ini ñivi chi ra, ta cua ndehe ra cuaha xaan tu ndoho, cati chi.

¹³ Yuhu cati chi ndo ti cha ni quichi ra Elía, ta savaha ñi ndihi cuhva cuni ñi chi ra cuhva cati tutu Ndioo cuenda ra —cati ra, [vati cuenda ra Juan ra sacuanduta cahan ra tuhun can].

Sanduvaha ra Jesuu iin ra luhu ñuhun tati cuihna anima

(Mt. 17.14-21; Lc. 9.37-43)

¹⁴ Tacan cuu, ta queta ra Jesuu nuun inda ndihi ra sacuahá chi ra, ta ndehe ra ti cha indi ra ta ra sava mahñu ñivi can, ta tuvi ñi cuu ñi, ta cahan yuhu xaan ra sacuahá ley chahnu can chi ra ta ra.

¹⁵ Quii xaan ndehe ndihi ñivi can chi ra Jesuu, ta iyo xaan quechaha cuni ñi, ta chinu ñi. Cuahan ñi nu vachi ra, ta quechaha sacahnu ñi chi ra,

¹⁶ ta quechaha nducu tuhun ra chi ra sacuahá chi ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cahan xaan ndo chi ra ta ra? —cati ra.

¹⁷ Ta cati ndico iin rai indi mahñu ñivi can ti:

—Maestro, vachi ndaque sehi chihun, vati ñuhun tati cuihna anima ra, ta ña chaha run cahan ra.

¹⁸ Iyo hora tiin run chi ra, ta sanduva ihni run chi ra, ta quee iñu yuhu ra, ta chachi ndihi nuhun ra, ta ndunihin ra. Cha chahi cuenda chi ra sacuahá

chihun ti na cua tava ra ta ra chi run, soco ña cuu chi racan —cati ra chi ra Jesuu.

¹⁹ Ta cati ndico ra Jesuu chi ñivi can ti:

—Ndioho ñivi ña chinu ini cuu ndo. ¿Yoso ca quivi cua coi chi ndo? ¿Yoso ca quivi cua cundee ini yu cha cahan soho ndo? Na ndaca ndo chi ra ihya —cati ra.

²⁰ Tacan, ta chandaca ra chi ra nuun ra Jesuu, ta ndehe run tati cuihna can chi ra, ta quii xaan sandunihin run chi ra luhu can, ta nduva ra nu ñuhun can, ta quechaha chico tuvi ra nu ñuhun, ta quee tucu iñu yuhu ra,

²¹ ta nducu tuhun ra Jesuu chi sutu ra luhu can ti:

—¿Yoso tiempu cha iyo cha savaha run chi ra tacan? —cati ra.

Ta cati ndico ra ti:

—Ni luhu ra, ta quechaha iyo run.

²² Cuaha hora sanduva run chi ra nu cayu ñuhun, ta sanduva tahan run chi ra tichi nduta, vati cuni run cahni run chi ra. Tu cua cuu chi maun, na cua cundahvi ini cun chihin ndi. Na cua tindeun chi ndi —cati sutu ra luhu can.

²³ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Tu cua cuu chi maun, vati cua cuu savaha ra chinu ini ndihi cha cuni ra —cati ra Jesuu.

²⁴ Quii xaan ni cana chaa sutu ra luhu can ti:

—Chinu ini yu, soco na cua tindeun chihin yu, vati ña ta cuinu vaha ini yu —cati ra.

²⁵ Tacan, ta ndehe ra Jesuu ti cha ni natahan xaan ñivi nu inda ra, ta quechaha nduxaan ra chi run tati cuihna can. Cati ra chi run ti:

—Yoho tati cuihna, cha cati yu chi yoho, vati chasi cun yuhu ra luhu ya. Chasi cun soho ra. Cua saña cun chi ra, ta ña cua quihvi con anima ra —cati ra.

²⁶ Tacan cuu, ta quechaha cana chaa run, ta sandunihin run chi ra luhu can, ta quee run. Tacan, ta caa ra luhu can cuhva cha caa iin ndii. Chacan cuu cha cati ñivi can ti cha ni chihi cuii ra,

²⁷ soco tiin ra Jesuu ndaha ra, ta sandoyo ra chi ra, ta chacuinda ndico ra.

²⁸ Tacan cuu, ta quihvi ra Jesuu tichi vehe, ta quechaha nducu tuhun xehe ra sacuaha chi ra ti:

—¿Ñacu ña cuu tava ndi chi run? —cati ra ta ra.

²⁹ Ta cati ndico ra chi ra ta ra ti:

—Ña cuu tava yo chi rucan, tu ña cua cahan xihna yo chi ra Ndioo, tu ña cua coo ndita yo —cati ra.

Cati ndico tucu ra Jesuu ti cha cua cuvi ra

(Mt. 17.22-23; Lc. 9.43-45)

³⁰ Tican quee ra Jesuu chi ra, ta cuahan ra ta ra. Chica cuu ra ta ra ñuhun Galilea, soco ña cuni ra Jesuu cha cua coto ñivi,

³¹ vati sacuaha ra chi ra sacuaha chi ra, ta cati ra chi ra ta ra ti:

—Cua xico tuhun ñivi chi ra cuu sehe ñivi, ta cua tiin ñivi chi ra, ta cua cahni ñi chi ra. Cua cuvi ra, soco tichi uni quivi cua natacu ndico ra —cati ra chi ra ta ra.

³² Ña nituni ini ra ta ra cha cahan ra Jesuu, ta yuhvi ra ta ra nducu tuhun ra chi ra.

Cati ra Jesuu yoo rai cuu ra cahnu ca

(Mt. 18.1-5; Lc. 9.46-48)

³³ Tacan cuu, ta queta ra Jesuu ñuun Capernaum. Quihvi ra tichi vehe, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra sacuaha chi ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha ndatuhun xaan ndo iti vachi yo? —cati ra.

³⁴ Ta taxin taxin ndaa ra ta ra, vati iti vachi ra ta ra ndatuhun ra ta ra ndaa ra cuu ra cahnu ca.

³⁵ Ni chacunda ra Jesuu, ta cana ra chi ndihi uchi uvi ra sacuaaha chi ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Tu cua cuni ñivi cuu ñi xini, iyo cha cua coo masu anima ñi, ta cua tindee ñi chi ndihi ca ñivi —cati ra.

³⁶ Quihin ra iin ve luhu, ta chaqui ndaa ra chi ve sava mahñu ra ta ra, ta chacunumi ndaa ra chi ve, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

³⁷ —Tu cua quihin cuenda ñivi chi iin ve luhu cuhva ve luhu ya cuenda yu, cua quihin cuenda tahan ñi chihin yu. Tu cua quihin cuenda ñi chihin yu, cua quihin cuenda tahan ñi chi ra ni tava tiñu chihin yu —cati ra.

Cati ra Jesuu ti tu ña cua cuxaan ini ñivi chihin ra, cua cuinda naan ñi chi ra (Lc. 9.49-50; Mt. 10.42)

³⁸ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Juaan chi ra Jesuu ti:

—Maestru, ndehe ndi ti cahan iin rai sivi cun, ta tava ra tati cuihna anima ñivi, soco ña chica ra chihin yo. Ña chaha ndi cha tava ca ra tati cuihna can, vati ña chica ra chihin yo —cati ra.

³⁹ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Ña vaha cha ña chaha ca ndo. Tu cua savaha ñivi iin cha cahnu cuenda yu, ña cua cuu cuico coo ñi, ta quii xaan cahan ñi iin ndavaha ni cuenda yu.

⁴⁰ Tu ña cua cani tahan ñivi chihin yo, cua cuinda naan ñi chihin yo.

⁴¹ Tu cua cuhva ñivi nduta coho ndo cuenda yu, vati maan ndo cuu ñivi yu, cati ndicha yu ti cua cunda yahvi ñi chi ra Ndioo —cati ra.

Cati ra Jesuu yoso cuhva cua coo ñivi tu cua satiyuhu ñi chi ñivi tahan ñi (Mt. 18.6-9; Lc. 17.1-2)

⁴² [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuaaha chi ra:]

Tu cua satiyuhu ñivi ndavaha ni chi ñivi chinu ini chihin yu—masi iyo ñi chinu ini chihin yu cuhva iyo ve luhu ya, tu tacan ni cua satiyuhu ñivi ndavaha ni can, vaha ca cha cua cunuhni iin yoso sucun ñi, ta cua quehni ñi tichi nduta tañuhun, ta cua cuvi ñi.

⁴³ Tu cua cuni ndo savaha ndo cuati chi ndaha ndo, na cua sanini ndo chi ndaha ndo, ta ña cua savaha ca ndo cuati can. Vaha ca cha cua sanini ndo chi ndo, ta cua coo ndito ndo chi ra Ndioo ndihi ni quivi, coto ña cua cumi ndo chi ndo, ta cua cuhun ndo iti andaya nu cayu ñuhun ña ndahva.

⁴⁴ Tican ña chihi ri tindacu, ta ni ña ndahva ñuhun can.

⁴⁵ Tu cua savaha ndo cuati chi chaha ndo, na cua sanini ndo chi chaha ndo, ta ña cua savaha ca ndo cuati can. Vaha ca cha cua sanini ndo chi ndo, ta cua coo ndito ndo chi ra Ndioo, coto ña cua cumi ndo chi ndo, ta cua cuhun ndo iti andaya nu cayu ñuhun ña ndahva.

⁴⁶ Tican ña chihi ri tindacu, ta ni ña ndahva ñuhun can.

⁴⁷ Tu cua savaha ndo cuati chi titi nuun ndo, na cua sanini ndo chi titi nuun ndo, ta ña cua savaha ca ndo cuati can. Vaha ca cha cua sanini ndo chihin ndo, ta cua coo ndo nu cua cundaca ñahan Ndioo, coto cua tachi tuni ra Ndioo chihin ndo cha cuenda titi nuun ndo, ta cua cuhun ndo iti andaya

⁴⁸ nuun ña chihi ri tindacu, ta ni ña ndahva ñuhun can.

⁴⁹ 'Cua yaha ndihi ñivi nu iyo tu ndoho, [vati tacan ni cua quee vaha ñi cuenda ra Ndioo. Chacan cuu cha iyo ñivi sava ni ta cua iyo ñiin.]

⁵⁰ Vaha xaan chi, soco tu cha naan cha uhva chi, ñahni cha cuu savaha yo, ta cua coo ndico xico chi. Chacan cuu cha na cua coo vaha ndo chihin tahan ndo, ta na cua coo vii ndo chi tahan ndo —cati ra Jesuu.

10

Cati ra Jesuu ti ña cua cuu saña iin rai chi ñasihi ra (Mt. 19.1-12; Lc. 16.18)

¹ Tican quee ra Jesuu, ta cuahan ra iti ñuhun Judea, ta yaha ra inga chiyo yuta Jordán. Nducuiti ndico tucu ñivi nuun iyo ra. Tuvi ñivi cuu ñi nducuiti, ta quechaha sacuaaha tucu ra chi ñi cuhva iyo costumbre ra.

² Tacan cuu, ta queta tahan ra fariseo ta ra, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra Jesuu a chaha ley chahnu cha cua saña iin rai chi ñasihi ra. Chacan nducu tuhun ra fariseo can, vati cuni ra tiso ra cuati ra Jesuu,

³ ta nducu tuhun ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha ni cati tuhun ra Moisee chi ndo? —cati ra.

⁴ Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Ni chaha ra Moisee cha cua sandoyo ra rai iin tutu cha cua saña ra chi ñasihi ra. Chacan ni cua savaha ra, ta cua saña ra chi ña —cati ra ta ra.

⁵ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cha ni taa ra Moisee tuhun can chihin ndo tiempo chahnu can, vati ndava xaan ini ndo.

⁶ Nda ni quivi xihna cuii quivi ni tuvi ñuhun ñuñivi ya savaha ra Ndioo cha iyo ra rai, ta cha iyo tahan ña ñahan.

⁷ Chacan cuu cha nacoo ra rai chi sutu ra chi sihi ra, ta quihin ra chi ñasihi ra,

⁸ ta cuu ñi uvi tahan, soco ñavi ca uvi ñivi cuu ñi, vati iin tuhun ni ñivi cuu ra chi ñasihi ra.

⁹ Cha satahan tahan ra Ndioo chi ñi. Chacan cuu cha ña cua cuu ca quenda tahan ñivi chi ñi —cati ra Jesuu.

¹⁰ Tacan cuu, ta tichi vehe nducu tuhun xehe tucu ra sacuaaha chi ra Jesuu ñaan tuhun cuu tuhun can,

¹¹ ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Tu cua nacoo iin rai chi ñasihi ra, ta cua quihin ra inga ñahan, cua savaha ra iin ndavaha ni chi ña, vati cuu chi sava ni ta cua ndacu maan ra ndavaha ni chi ñi ñahan inga chiyo.

¹² Tu cua nacoo iin ñahan chi ra cuu ii ña, ta cua quihin ña inga rai, ta ni cuhva cua cuu chi cuhva ndacu maan ña ndavaha ni chi ra rai inga chiyo —cati ra Jesuu.

Cahan vii ra Jesuu chi ve cuati (Mt. 19.13-15; Lc. 18.15-17)

¹³ Tacan cuu, ta ndiso tahan ñivi chi ve cuati cuahan ñi nu iyo ra Jesuu, vati cuni ñi cha cua tiso ra ndaha ra chi ve, soco quechaha cati ra sacuaaha chi ra Jesuu ti ña vaha cha savaha ñi.

¹⁴ Ndehe ra Jesuu cha ni savaha ra ta ra, ta quechaha nduxaan tahan ra chi ra ta ra, ta cati ra chi ra ta ra ti:

—Cuhva ndo cha cua quichi ve cuati ihya iti nuin. Ña cua casi ndo nu vachi ve, vati cuhva iyo ve cuati ya cua coo ñivi cua quihvi nu cua cundaca ñahan ra Ndioo.

¹⁵ Cati ndicha yu chihin ndo ti tu ña cua cuinu ini ndo ti cua coo ndo chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra cuhva chinu ini ve cuati, ña cua cuu coo ndo chi ra —cati ra.

¹⁶ Tacan, ta ni quihin ra chi ve cuati can, ta tiso ra ndaha ra chi ve, ta cahan vii ra chi ve.

Cahan iin ra ricu chi ra Jesuu (Mt. 19.16-30; Lc. 18.18-30)

¹⁷ Cha quee iti tucu ra Jesuu, ta chinu iin rai nu cuahan ra. Cha satahan ra chi ra, ta chacuñi chiti ra nuun ra, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ti:

—Yoho maestru, vaha xaan rai cuu cun. ¿Ñaan cha cuu cha cua savahi, ta cua coo ndito yu chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu? —cati ra.

¹⁸ Ta nducu tuhun ndico ra Jesuu chi ra ti:

—¿Ñacu cati cun ti rai vaha cui? Ñahni ni iin ñivi vaha iyo. Iin tuhun ni ra Ndioo cuu rai vaha ndicha.

¹⁹ Chito maun yoso cuhva cati ley chahnu. Cati chi ti ña cua savaha yo ndavaha ni chi tahan yo inga chiyo. Ña cua cahni yo chi ñivi tahan yo. Ña cua suhu yo cha iyo chi tahan yo. Ña cua sandahyu ñahan yo chi tahan yo. Ña cua quihin yo ndatiñu tahan yo. Cua sacahnu yo chi sutu yo chi sihi yo, cati chi —cati ra.

²⁰ Ta cati ndico ra chi ra ti:

—Nda quivi cha cui ra luhu, sacuinu yu ndihi cha cahun, maestru —cati ra.

²¹ Ndehe ra Jesuu nuun ra, ta cundahvi ini ra chi ra, ta cati ra chi ra ti:

—Ni vii iyo inga cha cumani chihun. Cuahan, ta xico cun ndihi cha iyo chihun, ta cuhvon xuhun can chi ñivi ndahvi, ta cua coo yahvi cun iti siqui andivi. Tacan, ta nahan. Na cua caca cuu cun chihin yu icaa ni —cati ra.

²² Tacan cuu, ta quechaha ndundahvi cuni ra cha cahan ra Jesuu, ta quee ra cuahan ra, vati iyo xaan ndatiñu ra.

²³ Tacan cuu, ta nanducu nuun ra Jesuu, ta quechaha cati ra chi ra sacuahha chi ra ti:

—Ii xaan cha cua quihvi ñivi iyo xaan ndatiñu nu cua cundaca ñahan ra Ndioo —cati ra.

²⁴ Iyo xaan quechaha cuni ra sacuahha chi ra cha chini ra tuhun cha cahan ra, ta cati ndico tucu ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Yani xaa, ii xaan cha cua quihvi ñivi nu cua cundaca ñahan ra Ndioo, tu cua saxini ñi cuenda xuhun ñi.

²⁵ Ña cuu yaha ri camellu yavi xuu quiticu, soco ii xaan ca cha cua quihvi ñivi ricu nu cua cundaca ñahan ra Ndioo —cati ra.

²⁶ Iyo xaan iyo xaan quechaha cuni ra ta ra, ta quechaha cati ra chi tahan ra ti:

—Yoni ñivi cua cundee quee vaha, tu tacan —cati ra ta ra.

²⁷ Ta ndehe ra Jesuu chi ra ta ra, ta cati ndico ra chi ra ta ra ti:

—Ña cua cuu chi ñivi, soco cua cuu chi ra Ndioo, vati cua cuu savaha ra ndihi cuii cha cuni ra —cati ra Jesuu.

²⁸ Ta quechaha cati ra Pedro chi ra ti:

—Cha ni nacao ndi ndihi cha iyo chi ndi, ta chica ndi chihun —cati ra.

²⁹ Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Cati ndicha yu chihin ndo ti tu cua nacao ñivi vehe ñi chi tahan ñi chi sutu ñi chi sihi ñi chi ñasihi ñi chi sehe ñi chi ñuhun ñi, vati cuni ñi chihin yu chi tuhun cahin,

³⁰ cua nihin ndico tucu ñi ndihi chacan vitin tichi quivi ya. Cua coo ndico vehe ñi chi tahan ñi chi sihi ñi chi sehe ñi chi ñuhun ñi, soco cua ndehe tahan ñi tu ndoho tichi quivi ya, ta nu cuahan quivi cua coo ndito ñi chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

³¹ Tuvi ñivi iyo iti nuun cua ndoo ihni iti chata, ta ñivi iyo iti chata cua yaha iti nuun —cati ra Jesuu.

*Inga chaha cati ndico tucu ra Jesuu ti cua cuvi ra
(Mt. 20.17-19; Lc. 18.31-34)*

³² Cuahan ra ta ra iti ñuun Jerusalén. Ni vii chica ra ta ra iti, ta iti nuun cuahan ra Jesuu. Iyo xaan cuni ra sacuaaha chi ra, soco ñivi vachi iti chata yuhvi ñi suhva. Tacan cuu, ta quihin tucu ra Jesuu chi ndihi uchi uvi ra sacuaaha chi ra, ta quee siin ra chi ra ta ra, ta quechaha cati tucu ra chi ra ta ra ñaan cha cuu cha cua tahan ra.

³³ Cati ra Jesuu ti:

—Cuahan yo iti ñuun Jerusalén, ta cua xico tuhun ñivi chi ra cuu sehe ñivi, ta cua tiin ra sutu chahnu chi ra sacuaaha ley chahnu chi ra, ta cua tachi tuni ra ta ra chi ra. Cua cati ra ta ra ti cua cuvi ra. Tacan cuu, ta cua cuhva cuenda ra ta ra chi ra chi ñivi quichi inga ñuhun,

³⁴ ta cua sacateni ñi chi ra, ta cua tivi sivi ñi chi ra, ta cua cani ñi chi ra chi yoho, ta cua cahni ñi chi ra, soco tichi uni quivi cua natacu ndico ra —caci ra Jesuu.

Chica ra Jacobo chi ra Juaan iin tu manini chi ra Jesuu

(Mt. 20.20-28)

³⁵ Tacan cuu, ta tuhva ra Jacobo chi ra Juaan iti nuun ra Jesuu. Suvi ni sehe Zebedeo chi ra ta ra, ta quechaha cati ra chi ra Jesuu ti:

—Maestru, cuni ndi cha cua savahun ñaan cha cuu cha cua ndaca ndi chihun —caci ra ta ra.

³⁶ Ta cati ndico ra chi ra ta ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cuni ndo cua savahi chi ndo? —caci ra.

³⁷ Ta cati ra ta ra chi ra ti:

—Quivi cua nihun ndatu na cua cuhva tahun ndatu chi ndi, ta cua cunda iin ndi iti chiyo ndaha cuaha cun, ta cua cunda inga ndi iti chiyo ndaha satin cun —caci ra ta ra.

³⁸ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Ña chito ndo ñaan cha cuu cha chica ndo. ¿Atu cua cuu coho ndo copa cha cua coho yu? ¿Atu cua cuu cuanduta ndo cuhva cua cuandute? [Tacan nducu tuhun ra chi ra ta ra, vati cahan ra cuenda tu ndoho cha cua tahan ra.]

³⁹ Ta cati ndico ra ta ra chi ra Jesuu ti:

—Cua cuu —caci ra ta ra.

Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua coho ndicha ndo copa cua coho yu, ta cua cuanduta tahan ndo cuhva cua cuandute,

⁴⁰ soco ña cuu cuhve cha cua cunda ndo iti chiyo ndaha cuahi ni iti chiyo ndaha satin. Maan ra Ndioo cuu ra cua cati yoo ra cua nihun ndatu can —caci ra.

⁴¹ Tacan cuu, ta chito tahan ndihi inga uchi ra sacuaaha chi ra Jesuu, ta quechaha nduxaan ra ta ra chi ra Jacobo chi ra Juaan can.

⁴² Tacan cuu, ta cana ra Jesuu chi ra ta ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Chito ndo yoso cuhva iyo rai ndaca ñahan chi ñivi ñuñivi. Ndurai xaan ra cha ndaca ñahan ra chi ñivi can.

⁴³ Navi tacan ni cua savaha maan ndo. Tu cua cuni ndo cuu ndo ñivi cahnu, na cua cuu ndo sava ta cua iin musu chi tahan ndo.

⁴⁴ Tu cua cuni ndo cuu ndo xini, cua tindee ndo chi ndihi ñivi tahan ndo.

⁴⁵ Tacan cati yu, vati ña nducu ra cuu sehe ñivi cha cua tindee ñivi chihin ra, soco quichi ra, vati cuni ra tindee maan ra chi ñivi. Chacan cuu cha cua cuvi ra cuenda cuati ndihi ñivi, ta cua sanaan ra cha cumani ñi —caci ra Jesuu chi ra sacuaaha chi ra.

Sanduvaha ra Jesuu nuun ra nani Bartimeo

(Mt. 20.29-34; Lc. 18.35-43)

⁴⁶ Tacan cuu, ta queta ra Jesuu ñuun Jericó. Cha cua quee ra iin ñuun can, ta cuahan tahan ra sacuaaha chi ra chi tuvi ñivi, ta ndaa ra Bartimeo sehe Timeo xiin iti can. Ra cuaa cuu ra, ta caya ra.

⁴⁷ Chini ra ti ra Jesuu ñuun Nazaret cuu ra yaha iti can, ta quechaha cana chaa ra, ta cati ra ti:

—Yoho Jesuu, yoho ra cuu ñivi David, na cua cundahvi ini cun chihin yu —cati ra.

⁴⁸ Ta quechaha nduxaan ñivi can chi ra ti na cua cutaxin ra, soco nihin ca cana chaa ra, ta cati ndico tucu ra ti:

—Yoho ra cuu ñivi David, na cua cundahvi ini cun chihin yu —cati ndico tucu ra.

⁴⁹ Tacan, ta ni chacuiñi ra Jesuu, ta quechaha cati ra ti:

—Cua cana ndo chi ra —cati ra.

Ta cana ñi chi ra cuaa can, ta cati ñi chi ra ti:

—Cua cundee ini cun. Cuinda cun, vati cana ra chihun —cati ñi.

⁵⁰ Nacoo ra sahma cha isucu ra, ta ndava lahndi ra, ta cuahan ra nu inda ra Jesuu.

⁵¹ Tacan, ta nducu tuhun ra Jesuu chi ra ti:

—¿Ñaan cha cuni cun cha cua savahi chihun? —cati ra.

Ta cati ndico ra cuaa can chi ra ti:

—Na cua ndundichin ndehi, maestru —cati ra.

⁵² Ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Cuahan. Cha ni nduvahun, vati chinu ini cun chihin yu —cati ra.

Ta quii xaan ni ndundichin vaha ndehe ra, ta chandicu ra chi ra Jesuu iti nu cuahan ra.

11

Quihvi ra Jesuu tichi ñuun Jerusalén can (Mt. 21.1-11; Lc. 19.28-40; Jn. 12.12-19)

¹ Yatin ñuun Jerusalén cha cua queta ra ta ra, vati cha cua queta ra ta ra ñuun Betfagé chi ñuun Betania nu iyo yucu Olivo can, ta cha cua tachi ra Jesuu chi uvi ra sacuaaha chi ra iti nuun.

² Cati ra chi ra ta ra ti:

—Cuahan ndo tichi ñuun caa iti nuun yo, ta sa cua quihvi ndo ñuun can, ta cua ndehe ndo cha nuhni iin ri buru, ta yoni ñivi chacoso chi ri. Cua ndachi ndo chi ri, ta cua quichi ndaca ndo chi ri ihya.

³ Tu cua nducu tuhun ñivi chi ndo ñaan ndacu ndo, cua cati ndo ti chini ñuhun ra chahnu chi ri. Nuni, ta cua tachi ndico ra chi ri, cua cati ndo —cati ra chi ra ta ra.

⁴ Tacan cuu, ta quee ra ta ra cuahan ra, ta nihin ra ta ra chi ri buru can. Nuhni ri yu vehe ifi cahnu can, ta ndachi ra ta ra chi ri.

⁵ Inda uvi ñivi ican, ta quechaha nducu tuhun ñi chi ra ta ra ti:

—¿Ñacu ndachi ndo chi ri buru can? —cati ñi.

⁶ Ta cahan ndico ra ta ra chi ñi cuhva ni cati ra Jesuu, ta chaha ñi.

⁷ Tacan, ta ni chandaca ra chi ri buru can nu iyo ra Jesuu. Tiso ra ta ra sahma ra chata ri, ta yoso ra Jesuu chi ri.

⁸ Tuvi xaan ñivi nducuuti, ta iyo ñi chaqui sahma cha cuisucu ñi nuun iti, ta iyo inga ñi chaqui tahan ndaha yutun chahnda ñi nu yaha ñi, [vati tacan ni sacahnu ñi chi ra].

⁹ Tacan, ta iyo ñi cuahan iti nuun, ta iyo ñi cuahan iti chata, ta cana chaa ñi. Cati ñi ti:

—¡Cahnu xaan cuu ra Ndioo! ¡Cahnu xaan rai cuu ra vachi cuenda ra chahnu!

¹⁰ ¡Cahnu xaan rai cuu ra vachi, ta cua cundaca ñahan ra cuhva ni chacundaca ñahan ra David [ra cuu ñivi yo] tiempu chahnu! ¡Na cua sacahnu yo chi ra iyo iti siqui andivi! —cati ñi.

¹¹ Tacan cuu, ta ni quihvi ra Jesuu tichi ñuun Jerusalén. Tichi cora soco ndavi ve ñuhun cahnu quihvi ra, ta ndehe ra ndihi cha iyo ican. Cha cua cuua cuu chi, ta quee ndico ra chi ndihi uchi uvi ra sacuahha chi ra. Cuahan ndico ra ta ra iti ñuun Betania.

Cuxaan ra Jesuu chi yutun tusihva tiñi
(Mt. 21.18-19)

¹² Tuvi inga quivi, ta quee ndico ra ta ra ñuun Betania can, ta chisoco ra Jesuu.

¹³ Chica vihi ni ndehe ra iin yutun tusihva tiñi vixin, ta cha iyo nda numa chi, ta cuahan ra nu inda maan chi, vati cuni ndehe ra a cha iyo chiti chi. Queta ra nu inda maan chi, soco mani numa chi iyo, vati ña ta queta quivi cha cua quee chiti chi,

¹⁴ ta quechaha cati ra Jesuu chi maan yutun can ti:

—Ña cua cachi ca ñivi chiti cun nda vitin nda cua nda iti nuun —cati ra.
Ta chini ra sacuahha chi ra tuhun cha cahan ra.

Tava ihni ra Jesuu chi ñivi savaha ndavaha ni ve ñuhun cahnu
(Mt. 21.12-17; Lc. 19.45-48; Jn. 2.13-22)

¹⁵ Tacan cuu, ta queta ndico ra ta ra ñuun Jerusalén. Quihvi tucu ra ta ra cora soco ndavi ve ñuhun can, ta quechaha tava ihni ra Jesuu chi ñivi xico chi ñivi sata tichi cora can, ta sanduva ra mesa ñivi sama xuhun, ta sanduva tahan ra tayu ñivi xico chi ri ndivi can,

¹⁶ ta ña chaha ra cha cua cuiso ñivi cuati suhva tichi cora can.

¹⁷ Quechaha sacuahha ra Jesuu chi ñivi can, ta cati ra chi ñi ti:

—Cha cati tutu Ndioo ti cua cati ndihi ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi ya ti vehe ra Ndioo cuu iin vehe nu cua cahan ñivi chi ra, cati chi, soco cha ni savaha maan ndo cha cuu chi iin vehe nu nducuiti run ñasuhu —cati ra.

¹⁸ Chini ra sutu chahnu chi ra sacuahha ley chahnu tuhun cha cahan ra, ta quechaha nducu ra ta ra cuhva cua cahni ra ta ra chi ra Jesuu, soco yuhvi xaan ra ta ra chi ra, vati iyo xaan cuni ndihi ñivi chini tuhun cahan ra.

¹⁹ Cha cua cuua tucu, ta quee ndico tucu ra Jesuu ñuun can.

Neti yutun tusihva tiñi can
(Mt. 21.20-22)

²⁰ Tuvi inga quivi, ta nahan xaan cuahan ndico tucu ra ta ra iti ñuun Jerusalén, ta ndehe ra ta ra ti cha ni neti yutun tusihva tiñi can nda cua nda yoho chi.

²¹ Ni ñuhun ini ra Pedro cha cahan ra Jesuu, ta quechaha cati ra chi ra Jesuu ti:

—¡jhna! maestru. Cuxaun chi yutun tusihva tiñi ya, ta cha ni neti chi —cati ra.

²² Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua cuinu ini ndo chi ra Ndioo.

²³ Cati ndicha yu chihin ndo ti tu cua cati ñivi chi yucu ya ti cua cuachiyo chi, ta cua cahun chi tichi nduta tañuhun, ta ña cua saxini ñi chi anima ñi cha ña cua cuu, soco cua cuinu ini ñi ti cua coo chi cuhva cati ñi, tacan ni cua coo ndicha chi.

²⁴ Chacan cuu cha cati yu chihin ndo ti na cua cuinu ini ndo cha cua quihin cuenda ndo ndihi cha cua ndaca ndo chi ra Ndioo, ta cua cuhva ra chi chi chihin ndo.

²⁵ Tu cua saxini ndo ndavaha ni chi ñivi, cua sandihi ndo chacan hora cua cuinda ndo, ta cua cahan ndo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha cua sanaan tahan sutu ndo iyo iti siqui andivi cuati iyo chi maan ndo.

²⁶ Tu ña cua sanaan ndo ndavaha ni savaha ñivi chi ndo, ña cua sanaan ra sutu ndo iyo iti siqui ndavaha ni savaha maan ndo —cati ra.

Iyo ndatu chi ra Jesuu
(Mt. 21.23-27; Lc. 20.1-8)

²⁷ Tacan cuu, ta queta ndico tucu ra Jesuu ta ra ñuun Jerusalén, ta chica cuu ra ta ra tichi cora soco ndavi ve ñuhun cahnu can, ta tuhva ra sutu chahnu chi ra sacuaaha ley chahnu chi ra chanihin nu inda ra Jesuu,

²⁸ ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

—Cua cati cun ndaa iti cuu nu ni nihun ndatu cha ni savahun ndihi cuhva can. ¿Yoo chaha ndatu can chihun? —cati ra ta ra.

²⁹ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua nducu tuhun iin tuhun chi maan ndo, ta cua cati ndico ndo. Tacan, ta sa cua cuhva tahn cuenda chi ndo ndaa iti cuu nu ni nihun yu ndatu cha savahi chacan.

³⁰ ¿Atu ni sacuanduta ra Juan chi ñivi cuenda ra iyo iti siqui a ni sacuanduta ra chi ñi cuenda ñivi ñuñivi? Vitin cua cati ndico ndo —cati ra.

³¹ Tacan, ta quechaha ndatuhun tahan ra ta ra chi tahan ra, ta cati ra ti:

—Tu cua cahan yo ti cuenda ra iyo iti siqui, cua cati ra ñacu ña chinu ini yo chihin ra.

³² Tu cua cahan yo ti cuenda ñivi ñuñivi, cua nduxaan ñivi ya chihin yo —cati ra ta ra.

Yuhvi xaan ra ta ra chi ñivi can, vati cati ndihi ñi ti ra ni cahan cuenda ra Ndioo cuu ndicha ra Juan,

³³ ta cati ndico ra ta ra chi ra Jesuu ti:

—Ña chito ndi —cati ra ta ra.

Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Ta ni cuhva ña cua cati yu chihin ndo yoo rai ni chaha ndatu cha savahi chacan —cati ra.

12

Cahan ra Jesuu iin cuhva cuenda ra ña vaha satiñu
(Mt. 21.33-46; Lc. 20.9-19)

¹ Tacan cuu, ta quechaha cahan ra Jesuu iin cuhva chi ra ta ra, ta cati ra ti:

—Cha iyo iin rai, ta chaqui ra yava yoho chiti uva. Chasi ra iin cora, ta nañu ra yavi nu cua quee nduta chiti uva can, ta savaha ra iin tiaha.

Tacan cuu, ta chaha nuun ra chiqui can chi inga rai, ta quee iti ra. Cuahan ra inga ñuun,

² ta queta quivi tachi ra iin musu ra nu iyo ra quihin nuun chiqui can, vati cua cuhva ra ta ra chiti uva can chi ra.

³ Tacan cuu, ta tiin ra ta ra chi ra musu can, ta cani ra ta ra chi ra, ta tachi ndico ra ta ra chi ra, ta ñahni cha ni chaha ra ta ra.

⁴ Tachi ndico tucu ra chitoho can inga musu ra nu iyo ra quihin nuun chiqui can, ta cani ra ta ra chi ra musu can chi yuu, ta sanicuehe ra ta ra xini ra, vati ña sacahnu ra ta ra chi ra, ta tachi ndico ra ta ra chi ra.

⁵ Tacan cuu, ta tachi ndico tucu ra chitoho can inga musu ra, ta chahni ra ta ra chi racan. Cuaha ca musu tachi ra cuu chitoho can, soco cani ra ta ra chi ra, ta chahni ra ta ra chi ra.

⁶ Ni ndoo inga tuhun ra ca nuun ra chitoho can. Sehe taqui xaan ra chi ra, ta tava tiñu tahan ra chi sehe ra nu iyo ra quihin nuun chiqui can, vati cati ra ti cua sacahnu ra ta ra chi sehe ra, cati ra.

⁷ Tacan, ta quechaha cati ra quihin nuun chiqui can chi tahan ra ti racan cuu sehe ra. Vitin cua cahni ra chi ra, ta cua ndoo ndatiñu ra chi maan ra, cati ra ta ra.

⁸ Tacan cuu, ta ni tiin ra ta ra chi ra, ta chahni ra ta ra chi ra, ta savita ra ta ra iquin cuñu ra chata cora can —cati ra Jesuu.

⁹ Tacan, ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cua savaha ra chitoho chiqui can? Cua cuhun ra, ta cua cahni ra chi ra quihin nuun chiqui ra, ta cua cuhva nuun ndico tucu ra chiqui ra chi inga tucu rai.

¹⁰ Vasi ña ta sacuaaha ndo tutu Ndioo nu cati chi ti:

Iyo iin yuu,
ta cati ra sandaa vehe ti ña vaha chi,
soco yuu can cha cuu yuu cahnu tutu vehe.

¹¹ Chacan ni savaha ra chahnu,
ta vaha xaan cuni ñivi ndehe ñi chi chi,
cati tutu Ndioo can —cati ra.

¹² Tacan cuu, ta nducu ra ta ra cuhva cha cua tiin ra ta ra chi ra Jesuu, vati chito ra ta ra ti chaha ra Jesuu cuenda yoso cuhva iyo ra ta ra, soco yuhvi ra ta ra chi ñivi. Tacan, ta quee ra ta ra, ta cuahan ra.

Nducu tuhun ra ta ra chi ra Jesuu cuenda xuhun ñuhun
(Mt. 22.15-22; Lc. 20.20-26)

¹³ Tacan cuu, ta tava tiñu ra ta ra chi ra fariseo chi ra inda naan chi ra Herode nu iyo ra Jesuu, vati cuni ndehe ra ta ra a ña cua cahan ra Jesuu iin cha ndavaha ni.

¹⁴ Queta ra ta ra nu iyo ra Jesuu, ta cati ra chi ra ti:

—Yoho maestru, chito ndi ti cha ndicha cuun, ta quihin cuenda cun chi ndihi ñivi, vati ña ndehun ndaa ñi cuu ñi a ricu ñi a ndahvi ñi. Ndicha ndicha sanahan cun iti ra Ndioo. ¿Atu vaha cha cua cuhva ndi xuhun ñuhun chi ra César ra cumi tiñu iyo ñuun Roma a ña vaha? ¿Atu cua cuu cuhva ndi a ña cua cuu? —cati ra ta ra.

¹⁵ Chito ra Jesuu ti vata ra ta ra, ta quechaha cati ndico ra chi ra ta ra ti:

—¿Ñacu cuni ndo cha cua savahi iin cha ndavaha ni? Cuhva ndo iin xuhun chihin yu na ndehi —cati ra.

¹⁶ Chaha ra ta ra iin xuhun, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ta ra ti:

—¿Yochi xini ndiso chi? ¿Yochi sivi ndiso chi? —cati ra.

Ta cati ndico ra ta ra chi ra ti:

—Xini ra César cuu chi chi sivi ra —cati ra ta ra.

¹⁷ Ta cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua cuhva ndo cha cuu chi ra César chi ra, ta chi ra Ndioo cua cuhva ndo cha cuu chi maan ra —cati ra.

Tacan, ta quechaha nduiyo xaan cuni ñivi cha cahan ra, [vati vaha xaan cahan ndico ra Jesuu].

Nducu tuhun ra saduceo cuenda cha cua natacu ndico ñivi ndii
(Mt. 22.23-33; Lc. 20.27-40)

¹⁸ Tacan cuu, ta queta tahan ra saduceo ta ra iti nuun ra Jesuu. Ra saduceo can cuu ra cati ti ña cua natacu ndico ñivi ndii, ta quechaha cati ra ta ra chi ra Jesuu ti:

¹⁹ —Maestru, tiempu chahnu ni taa ra Moisee cuenda yo ti tu cua cuvi iin rai, ta ni vii iyo ñasihi ra, ta ñahni sehe ra ni chacoo, na cua tandaha yani ra chi ña, ta tacan, ta tacan, ta coo sehe ña cuenda yani ra, cati ra Moisee chi yo.

²⁰ Ni chacoo ucha tahan rai. Yani ra chi ra, ta tandaha ra chanihin can chi ñasihi ra, ta ñahni sehe ra chacoo, ta queta quivi ni chihira.

21 Tacan, ta quihin tahan yani ra chi ña, ta ñahni sehe ra chacoo, ta chihi tahan ra. Tacan ni savaha tahan inga ra yani ra.

22 Tacan, ta quihin ndihi ucha tahan ra chi ña, soco ñahni sehe ra chacoo chi ña, ta queta quivi ni chihi tahan maan ña ñahan can.

23 ¿Yochi ñasihi cua cuu ña quivi cua natacu ndico ñivi ndii, vati ndihi ucha tahan ra ta ra chacucumi chi ña? —cati ra ta ra chi ra Jesuu.

24 Ta quechaha cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Chacan cuu cha ndoyo ñuhun ndo, vati ña chito ndo cuhva cati tutu Ndioo, ta ni ña chito ndo ti cha iyo xaan tu ndee ini chi ra.

25 Cua queta quivi cha cua natacu ndico ñivi ndii, ta ña cua tandaha ca ra rai chi ñasihi ra, ta ni ña cua tandaha ca ñi ñahan chi ii ñi, soco cua coo ndihi ñivi cuhva iyo tatun Ndioo iti sigui andivi,

26 ta cuenda ñivi ndii—cua sanatacu ndico ra Ndioo chi ñi. Vasi ña ta sacuaha ndo tutu Moisee nu ni chaha ra cuenda yoso cuhva ni cayu cuhu can. Ican ni cati ra Ndioo chi ra ti maan ra cuu ra Ndioo. Sacahnu ra Abraham chihin ra, ta sacahnu tahan ra Isaac chi ra Jacobo chihin ra, cati ra Ndioo.

27 Ña cuu sacahnu ñivi ndii chi ra Ndioo, soco sacahnu ra ta ra chi ra, vati ni vii iyo ndito ndico ra ta ra. Cuaha xaan cha ndoyo ñuhun ndo —cati ra.

Cati tuhun ra Jesuu ñaan tuhun cuu cha cahnu ca
(Mt. 22.34-40)

28 Tacan cuu, ta queta tahan iin ra sacuaha ley chahnu can nu inda ra Jesuu, ta chini ra cha nducu tuhun xaan ra ta ra chi ra Jesuu, ta chito ra ti vaha xaan cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra Jesuu ti:

—¿Ndaa ley cuu cha cuu cha cahnu ca cati tuhun ra Ndioo? —cati ra.

29 Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Tuhun cha cahnu ca cuu chehe: “Ndioho ñivi Israel, chini ndo. Iin tuhun ni ra cuu ra chahnu Ndioo, ta ndaca ñahan ra chihin ndo.

30 Cua cuni ndo chi ra chahnu Ndioo chi ndihi cuii anima ndo chi ndihi cuii cha chini tuni chi ndo chi ndihi cuii cha vaha chi ndo.” Chacan cuu cha xihna cuii,

31 ta cha cuu uvi can cha cati tuhun ra Ndioo cuu chehe: “Cua cuni ndo chi ndihi ñivi tahan ndo cuhva cuni ndo suvi ni chi maan ndo.” Ñahni inga tuhun cahnu ca cha cati tuhun ra Ndioo —cati ra Jesuu.

32 Ta cati ndico ra sacuaha ley can chi ra ti:

—Vaha xaan cahnu, maestru. Cati ndicha cun, vati iin tuhun ni Ndioo iyo, ta ñahni inga ra cahnu ca.

33 Vaha xaan cuhva cha cati cun ti cha cua cuni yo chi ra chi ndihi cuii anima yo chi ndihi cuii cha chini tuni chi yo chi ndihi cuii cha vaha chi yo. Vaha cha cati cun ti cha cua cuni mani yo chi ndihi ñivi tahan yo cuhva cuni yo suvi ni chi maan yo. Vaha xaan ca chacan, ta ñavi ca cha chahmi yo chi ri quti cuhu cha samani yo chi ra Ndioo —cati ra.

34 Ndehe ra Jesuu ti vaha xaan cati ndico racan, ta cati ra chi ra ti:

—Ña cumani xaun, ta cua coo tahun nu cua cundaca ñahan ra Ndioo —cati ra.

Tacan, ta yuhvi xaan ra ta ra nducu ra cuhva cha cua nducu tuhun ca ra chi ra Jesuu.

Nducu tuhun ra Jesuu yoso cuu ra Cristo tata ra David
(Mt. 22.41-46; Lc. 20.41-44)

35 Ni vii sacuaha ra Jesuu chi ñivi tichi cora soco ndavi [ve ñuhun cahnu can], ta quechaha nducu tuhun ra chi ñi ti:

—¿Ñacu cati ra sacuahha ley chahnu ti ra Cristo cuu tata ra David nu cuahan quivi?

³⁶ Suvi ra David chaha cuenda, vati chaha ra Tati Ndioo tu ndee ini chi ra, ta cati ra David can ti:

Cati ra chahnu Ndioo chi ra cuu chitoho ra David ti
[cua cuhva ra ndatu chi ra],

vati cua cunda ra iti chiyo ndaha cuaha ra Ndioo,

[ta cua cuhva ra tu ndee ini chihin ra,] ta cua sacanaan ra chi ndihi ñivi
cuxaan ini chihin ra,

cati ra Ndioo, cati ra David tiempu chahnu.

³⁷ Suvi ra David cati ti chitoho ra cuu ra Cristo. Chacan cuu cha ñacu cuu ra Cristo tata ra David nu cuahan quivi iti nuun —caci ra Jesuu.

Ta sii xaan cuni ndihi ñivi can chini ñi tuhun cha cahan ra Jesuu, [vati cachin xaan cahan ra].

Tiso ra Jesuu cuati ra sacuahha ley chahnu can
(Mt. 23.1-36; Lc. 11.37-54; 20.45-47)

³⁸ Sacuahha xaan ra Jesuu chi ñivi can, ta cati ra chi ñi ti:

—Cua saha vaha xaan ndo cuenda yoso cuhva cati tuhun ra sacuahha ley chahnu chi ndo, vati cuni xaan ra caca cuu ra, ta ndichin ra sahma taqui taqui, ta cuni tahan ra na cua sacahnu ndihi ñivi chi ra nuyahvi.

³⁹ Cuni ra cua tahan ra tayu vaha tichi ve ñuhun, ta cuni xaan ra cua tahan tahan ra tayu vaha nu chachi ñivi, ta sacahnu ñi vico.

⁴⁰ Cuaha xaan cua cutuni ra sacuahha ley can, vati suhu ra ndatiñu ñi ñahan ndahvi, ta nahan xaan cahan ra chi ra Ndioo, vati na ndehe ñivi can chi ra —caci ra Jesuu.

Samani iin ña ndahvi uvi xuhun cuati chi ra Ndioo
(Lc. 21.1-4)

⁴¹ Tacan cuu, ta ni ndaa ra Jesuu yatin nu tih ñivi xuhun cha samani ñi chi ra Ndioo, ta ndehe ra yoso cuhva tih ñi xuhun ican. Cuaha xuhun tih ñi ricu,

⁴² ta sa quichi iin ña ndahvi. Ndahvi xaan ndicha iyo ña, ta tih ña uvi xuhun cuati cha cuu uchi centavu.

⁴³ Tacan cuu, ta cana ra Jesuu chi ra sacuahha chi ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Caci ndicha yu chihin ndo ti cha tih ña ndahvi can cuaha ca xuhun [cuenda ra Ndioo], ta ñavi ca sa ndihi ca ñivi can.

⁴⁴ Tih ñivi xuhun ñi, vati iyo xuhun chi ñi, soco ndahvi xaan ñacan, ta tih ña ndihi cha iyo chi ña. Chaha ña ndihi ndihi xuhun ña, ta ñahni ca cha ni ndoo chi ña —caci ra Jesuu.

13

Cati ra Jesuu ti cua tani ve ñuhun cahnu can
(Mt. 24.1-2; Lc. 21.5-6)

¹ Tacan cuu, ta quee ndico tucu ra Jesuu cora soco ndavi ve ñuhun cahnu can, ta quechaha cati iin ra sacuahha chi ra ti:

—Ndehe, maestru. Nahnu xaan yuu ndaa vehe can. Taqui xaan chi —caci ra.

² Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Ndehun ti nahnu xaan vehe can, soco ña cua ndoo iin yuu siqui tahan chi, vati ndihi chi cua tani —caci ra.

Chaha ra Jesuu cuenda yoso cuhva cua cundihi quivi
(Mt. 24.3-28; Lc. 21.7-24; 17.22-24)

³ Tacan cuu, [ta cuahan ra Jesuu, ta ndaa ra sigui yucu Olivo can]. Inga chiyo xahva iti nuun ve ñuhun can iyo yucu can, ta ícan ni chacunda ra Jesuu, ta iyo tahan ra Pedro chi ra Jacobo chi ra Juana chi ra Ndree, ta nducu tuhun xehe ra ta ra chi ra Jesuu ti:

⁴ —Na cua cuhvon cuenda chi ndi. ¿Ndaa quivi cua coo cha cati cun cuenda ve ñuhun ya? ¿Yoso cuhva cua coto ndi ti cha queta quivi cua coo ndihi cha cati cun cuenda ve ñuhun ya? —cati ra ta ra.

⁵ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua saha ndo cuenda, coto cua sandahyu ñahan ñivi chi ndo nu cuahan iti nuun.

⁶ Tuvi ñivi cua quichi, ta cua cahan ñi sivi yu, ta cua cati ñi ti maan ñi cuu ra Cristo, ta cua sandahyu ñahan ñi chi tuvi ñivi.

⁷ Cua queta quivi cua cati ñivi chi ndo ti yatin cua coo cuati, ta cha iyo cuati, soco ña cua cuyuhvi ndo. Tacan ni cua coo chi quivi can, soco ña ta cundihi quivi ya.

⁸ Cua cani tahan iin ñivi chi inga ñivi, ta cua cani tahan ñivi iyo iin ñuun chi ñivi iyo inga ñuun. Cua taan xaan nini cahnu nu ñuhun ñuñivi, ta cua coo tama, ta cua cuvaa xaan ñivi. Tacan ni cua quechaha coo tu ndoho chi ñivi.

⁹ Cua tiso vaha ndo cuenda chi ndo, vati cua tiin ñivi chi ndo, ta cua cunaan ñi chihin ndo iti nuun ra chanihin cuenda ve ñuhun, ta cua cani ñi chihin ndo tichi ve ñuhun, ta cua yaha ndo nuun ra cumi tiñu, vati chinu ini ndo chihin yu. Chacan cuu cha cua coto tahan ra yoso cuhva iyo ndo cuenda yu.

¹⁰ Iyo cha cua cati tuhun xihna ñivi tuhun vaha yoso cuhva iyo ra Ndioo chi ndihi ñivi ñuñivi, ta sa cua cundihi quivi ya.

¹¹ Tu cua tiin ñivi chi ndo, ta cua cunaan ñi chihin ndo iti nuun ra cumi tiñu, ña cua saxini ndo ñaan cha cuu cha cua cahan ndo, soco cua cahan ndo ñaan cha cuu cha cua tiso ra Ndioo xini ndo hora can, vati ñavi ndioho cua cahan, soco ra Tati Ndioo cuu ra cua cahan.

¹² Cua xico tuhun ra rai chi yani ra, ta cua cuhva cuenda ra chi ra na cua cuvi ra. Cua xico tuhun tahan ñivi chi sehe ñi, ta cua cuhva cuenda tahan ñi chi ñi na cua cuvi ñi. Cua cani tahan ñivi chi sutu ñi chi sihi ñi, ta cua cahni ñivi chi sehe ñi.

¹³ Cua cuxaan ini ndihi ñivi chi ndo, vati chi main cuu ndo. Tu cua cundee ñivi nda cua nda cua cundihi quivi ya, cua sacacu ra Ndioo chi ñi.

¹⁴ Tiempu chahnu cha ni cati ra Daniel ra ni cahan cuenda ra Ndioo ti cua quihvi run cua sacaquiní ve ñuhun nu ii xaan, ta cua sandoyo ñuhun run ndihi cha iyo. Na cua cutuni ini ñivi sacuaha tuhun ya. Quivi cua ndehe ñivi chacan na cua cunu ndihi ñivi iyo ñuhun Judea iti yucu.

¹⁵ Tu inda ñivi xini vehe ñi, ña cua nuun ñi tichi vehe. Ña cua quihvi ñi tichi vehe quihin ñi ndatiñu ñi.

¹⁶ Tu inda ra rai iti chiqui, ña cua ndico coo ra quihin ra coton ra.

¹⁷ Tu ndoho cua ndehe ñi ñahan ñuhun sehe quivi can, ta tu ndoho cua ndehe tahan ñi ñahan sacaxi sehe tiempu can.

¹⁸ Na cua cahan ndo chi ra Ndioo ti na ña cua coo chacan tiempu vichin.

¹⁹ Quivi can cua coo tu ndoho cahnu xaan, ta ña ta coo tu ndoho tacan nda ni quivi satuvi ra Ndioo ñuhun ñuñivi ya nda cua nda quivi vitin, ta ni ña cua coo ca tu ndoho cuhva can nu cuahan quivi.

²⁰ Tu ña cua sandihi ra chahnu quivi can, yoni ñivi cua cacu, soco cua sandihi ra quivi can cuenda ñivi ni nacachi ra.

²¹ Ña cua cuinu ini ndo, tu cua cati ñivi chi ndo ti jihna ihya inda ra Cristo, tu cua cati ñi ti jihna ndacan inda ra Cristo.

²² Cua coo tahan ra cua cati ti ra Cristo cuu ra, soco ña ndicha ra. Cua coo tahan ra cua cati ti ra cahan cuenda ra Ndioo cuu ra, soco ña ndicha tahan ra. Cua savaha tahan ra ta ra cuhva cahnu xaan, vati cua cuni ra sandahyu ñahan ra ta ra chi ñivi ni nacachi ra Ndioo, tu cua cuu.

²³ Cua cumi ndo chihin ndo, vati cha cati yu ndihi tuhun ya chihin ndo, ta ña ta coo chi —cati ra Jesuu chi ra.

Cati ra Jesuu ti cua quichi ndico ra cuu sehe ñivi
(Mt. 24.29-35, 42-44; Lc. 21.25-36)

²⁴ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuha chi ra:]

'Quivi can cua yaha xihna tu ndoho can, ta sa cua ndahva ri nicandi, ta ña cua ndundichin ca ri yoo.

²⁵ Cua quehni ri tiñu iti siqui andivi, ta cua ndoyo ñuhun ndihi cha iyo iti siqui can.

²⁶ Tacan cuu, ta cua ndehe ndihi ñivi ti vachi ra cuu sehe ñivi tichi vico iti siqui andivi, ta iyo xaan tu ndee ini chi ra, ta taqui ndicha ra cua cuu.

²⁷ Tacan, ta sa cua tava tiñu ra chi ra tatun Ndioo, ta cua sacuiti ra ta ra chi ndihi ñivi ni nacachi ra Ndioo nu iyo ñi nini cahnu nu ñuhun ñuñivi ya. Nda iti xuu ta nda iti xini cua nducuiti ñi.

²⁸ Na cua cutuni ini ndo, vati chito ndo yoso cuhva iyo yutun tusihva tiñi. Cua nduyuta ndaha chi, ta cua nduchaa soco numa ndaha chi, ta cua quichi numa chi. Quivi can chito ndo ti cha ni queta quivi cua coo chiti chi.

²⁹ Ta ni cuhva cua coto ndo ti cha yatin xaan vachi hora can quivi cua ndehe ndo cha iyo chi cuhva cati yu.

³⁰ Cati ndicha yu chihin ndo ti ña cua cuvi ñivi iyo vitin nda cua nda quivi cua queta ndihi cha cati yu chihin ndo.

³¹ [Tacan cati yu,] vati cua queta quivi cua naan andivi ya chi ñuhun ñuñivi ya, soco ña cua naan tuhun cha cahin.

³² Yoni ñivi chito ndaa quivi cua queta hora can. Ña chito ra tatun Ndioo iyo iti siqui andivi, ta ni ña chito sehe ra Ndioo. Ini maan ra Ndioo chito.

³³ Cua cumi ndo chihin ndo, ta cua saha ndo cuenda. Cua cahan ndo chi ra Ndioo, vati ña chito ndo ndaa quivi cua coo chacan.

³⁴ Tuhun can cuu sava ta cua iin rai, ta quee iti ra. Inga ñuun nu cani cuahan ra, ta nacoo ra vehe ra, soco chaha ra ndatu chi musu ra. Chaha ra tiñu chi iin iin ra ta ra, ta cati tuhun ra ti na cua coo ndito ra cuu ra cumi yu vehe.

³⁵ Chacan cuu cha cati yu ti na cua coo ndito maan ndo, vati ña chito ndo ñaan hora cuu cha cua quichi ra cuu sava ta cua chitoho vehe. Ña chito ndo a cua quichi ra cha cha ini. Ña chito ndo a cua quichi ra sava ñuun. Ña chito ndo a cua quichi ra hora cua ndahyu ri chitoho. Ña chito ndo a cua quichi ra hora cha vachi cundichin. Ña chito ndo.

³⁶ Na cua cuatu vaha ndo, coto quii xaan cua quichi ra, ta cua ndehe ra ti quixi ndo.

³⁷ Tuhun cati tuhun chi ndo cati tuhun chi ndihi ñivi. Cati yu ti na cua coo ndito ndo —cati ra Jesuu.

14

Nducu ra ta ra cuhva yoso cuhva cua tiin ra ta ra chi ra Jesuu
(Mt. 26.1-5; Lc. 22.1-2; Jn. 11.45-53)

¹ Yaha uvi quivi, ta nducahnu vico paan ña ndaa nu ni chihi ri mbee. Tacan, ta nducu ra sutu chahnu chi ra sacuha ley chahnu cuhva yoso cuhva cua tiin xehe ra ta ra chi ra Jesuu, ta cua cahni ra ta ra chi ra.

² Cati ra ta ra chi tahan ra ti:

—Ñã cua tiin yo chi ra tichi vico ya, coto cua cuvaa ñivi ya —cati ra ta ra.

Choso iin ñahan nduta vixin chahan xini ra Jesuu
(Mt. 26.6-13; Jn. 12.1-8)

³ Iyo ra Jesuu ñuun Betania can. Vehe ra Simón ra cuhvi cuehe tahyu iyo ra, ta ndecu ra yu mesa. Tacan cuu, ta queta iin ña ñahan. Naan ña iin nu indi nduta vixin chahan. Mani nduta vaha cuu chi, ta yahvi xaan ni chacunda chi. Chahnu ña nu indi chi, ta choso ña nduta can xini ra Jesuu,

⁴ soco quechaha nduxaan uvi ñi. Quechaha cati ñi chi tahan ñi ti:

—Ñã vaha cha sandoyo ñuhun ña nduta can,

⁵ vati cua queta uvi ciendu xuhun denario, tu cua xico ndico ña chi chi, ta cua cuhva ndico ña xuhun can chi ñivi ndahvi —cati ñi ta ñi.

Cahan yuhu xaan ñivi can chi ña.

⁶ Ta cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Saña ndo chi ña. Ñã vaha cha sasaca ndo xini ña. Taqui xaan cha savaha ña chihin yu.

⁷ Ndihi ni quivi cua coo ñivi ndahvi can chihin ndo, ta cua cuu savaha ndo cha vaha chi ñi ndaa quivi cua cuni maan ndo, soco main—ña ndihi ni quivi cua coi chi ndo.

⁸ Cha savaha ña yoso cuu chi ña, vati cha choso ña nduta vixin chahan can cuñu yu iti nuun, vati cha cua cuchi yu.

⁹ Cati ndicha yu chihin ndo ti ndihi nu cua queta tuhun vaha nini cahnu nu ñuhun ñuñivi ya cua cuhva tahan ñivi cuenda yoso cuhva ni savaha maan ña. Tacan ni cua cuñuhun ini ñivi chi ña —cati ra Jesuu.

Xico tuhun ra Juda chi ra Jesuu
(Mt. 26.14-16; Lc. 22.3-6)

¹⁰ Tacan cuu, ta quee ra Juda Iscariote, ta cuahan ra. Iin ra uchi uvi ra sacuaaha chi ra Jesuu sutu tahan ra. Cuahan ra nuun ra sutu chahnu, vati cuni ra xico tuhun ra chi ra Jesuu.

¹¹ Chini ra sutu chahnu ta ra tuhun can, ta sii xaan cuni ra ta ra, ta cati ra ti cua tiahvi ra chi ra. Tacan, ta nanducu ra Juda cuhva yoso cuhva cua cuu xico tuhun ra chi ra Jesuu.

Chaha ra Jesuu iin cha cuxini ndihi ra sacuaaha chi ra
(Mt. 26.17-29; Lc. 22.7-23; Jn. 13.21-30; 1 Co. 11.23-26)

¹² Quivi quechaha vico paan ña ndaa can cuu chi, ta quivi can chahni tahan ñi chi ri mbee, vati samani ñi chi ri chi ra Ndioo cuenda vico can. Tacan cuu, ta nducu tuhun ra sacuaaha chi ra Jesuu ti:

—¿Yoso cuni cun cha cua tiso vaha ndi, ta cua sacahnu yo vico ya? —cati ra ta ra.

¹³ Tacan, ta tava tiñu ra Jesuu chi uvi ra sacuaaha chi ra. Cati ra chi ra ta ra ti:

—Cuahan ndo tichi ñuun, ta cua satahan ndo chi iin rai ndiso quii nduta. Cua cundicu ndo chi ra,

¹⁴ ta cua cati ndo chi ra xuu vehe nu cua quihvi ra ti nducu tuhun ra maestru ti ndaa iyo vehe nu cua sacahnu ra vico chi ra sacuaaha chihin ra, cua cati ndo,

¹⁵ ta cua sanahan ra iin vehe toto, ta cha iyo vaha chi. Ican cua tiso vaha ndo nu cua cachi yo —cati ra.

¹⁶ Tacan cuu, ta quee ra ta ra cuahan ra. Quihvi ra ta ra tichi ñuun, ta ni tahan ra cuhva cati ra Jesuu chi ra, ta tiso vaha ra nu cua sacahnu ra ta ra vico can.

¹⁷ Tacan cuu, ta cha ini quivi can cuahan ra Jesuu chi ndihi uchi uvi ra sacuaaha chi ra.

¹⁸ Ndecu ra ta ra yu mesa can, ta chachi ra ta ra, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cati ndicha yu chihin ndo ti iin ndo cua xico tuhun chihin yu, ta vitin chachi ra chi main icaa ni —cati ra.

¹⁹ Quechaha ndundahvi cuni ra ta ra, ta quechaha cati ta iin ta iin ra chi ra ti:

—Ñavi yuhu cui —cati ra ta ra.

Ta ni cuhva cati inga ra chi ra ti:

—Ñavi yuhu cui —cati ra.

²⁰ Ta cati ndico ra chi ra ta ra ti:

—Iin ndo cuu ndo, vati iin ra uchi uvi ra sacuaaha chihin yu cuu ra, ta tihitahan ra ndaha ra chihin yu tichi coho icaa ni,

²¹ vati cua tahan ndicha ra cuu sehe ñivi cuhva ni cati tutu Ndioo cuenda ra, soco tu ndoho cua ndehe ra xico tuhun chi ra cuu sehe ñivi can. Vaha xaan ca tu ña cacu cui ni racan —cati ra Jesuu.

²² Ni vii chachi ra ta ra, ta quihin ra Jesuu iin paan, ta chaha ra iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta chahnda cuati ra chi chi, ta chaha ra chi chi chi ra ta ra, ta quechaha cati ra ti:

—Cua quihin ndo paan ya. Chehe cuu sava ni ta cua iquin cuñu yu —cati ra.

²³ Tacan cuu, ta quihin tahan ra Jesuu iin copa can, ta chaha ndico tucu ra iin tiahvi ndioo, ta chaha ra chi chi chi ra ta ra, ta chihi ndihi ra chi chi,

²⁴ ta cati ra chi ra ta ra ti:

—Chehe cuu sava ni ta cua niñi yu, vati cha iyo vaha tuhun chi ra Ndioo cha cua cati yu niñi yu cuenda ndihi ñivi.

²⁵ Cati ndicha yu chihin ndo ti ña cua coho que nduta chiti uva ya nda cua nda quivi cua coo ndique chi ndo icaa ni nu cua cundaca ñahan ra Ndioo —cati ra.

Cati ra Jesuu ti cua sandahyu ñahan ra Pedro

(Mt. 26.30-35; Lc. 22.31-34; Jn. 13.36-38)

²⁶ Tacan cuu, ta chita ra ta ra iin yaa, ta quee ra ta ra cuahan ra. Iti yucu Olivo cuahan ra ta ra,

²⁷ ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Vitin cha cuaa ya cua ndoyo ñuhun ndihi ndo, vati cha cati tutu Ndioo ti cua cuvi ra sacuenda chi ri mbee, ta cua cuita cuati ndihi maan ri mbee can, cati ra Ndioo,

²⁸ soco cua natacu ndique, ta cua cuhin iti nuun ndo iti ñuhun Galilea —cati ra Jesuu.

²⁹ Ta cati ndico ra Pedro chi ra ti:

—Vasi cua ndoyo ñuhun ndihi ca ra ta ra, soco yuhu ña cua ndoyo ñuhin —cati ra.

³⁰ Ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Cati ndicha yu ti uni hora cua cati maun ti ña nacoto cun chihin yu vitin cha cuaa ya, ta sa cua ndahyu ri chitoho uvi yuhu ri —cati ra chi ra.

³¹ Tacan cuu, ta nihin xaan ca cati ra Pedro ti:

—Tu cua cahni tahan ñi chihin yu, ña cua cati yu ti ña nacote chihun —cati ra.

Ta ta ni cuhva cati ndihi ca ra ta ra.

Cahan ra Jesuu chi ra Ndioo nu cuu chi Getsemani

(Mt. 26.36-46; Lc. 22.39-46)

³² Ta cuahan ra ta ra nu cuu chi Getsemaní, ta cati ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra ti:

—Ihya cua cunda nuun ndo, vati cua cahan xihne chi ra Ndioo —cati ra.

³³ Tacan, ta quihin ra chi ra Pedro chi ra Jacobo chi ra Juaan, ta cuahan ra. Tacan, ta quechaha ndundahvi cuni ra Jesuu, ta cuihya cuni anima ra,

³⁴ ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Cuihya xaan cuni anime. Chacan cuu cha cuni cuvi yu. Cuatu nuun ndo ihya, ta ña cua cusu ndo —cati ra.

³⁵ Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu suhva ca iti nuun, ta chahnu chiti ra nu ñuhun, ta quechaha cahan ra chi ra Ndioo, vati cuni ra cha cua saña ndaha ra tiñu can, tu cua cuu.

³⁶ Cati ra ti:

—Tata, cua cuu savahun ndihi cha cuni cun. Tacan na cua sanaun tiñu ya, soco ña cua savahun cuhva cuni yu. Cua savahun cuhva cuni maun —cati ra Jesuu chi sutu ra.

³⁷ Tacan cuu, ta cuahan ndico ra, ta ndehe ra ti cha quixi ra ta ra, ta cati ra chi ra Pedro ti:

—Quixi cun, Moon. Ña ni cuu coo ndito cun ni iin hora ni chihin yu.

³⁸ Na cua coo ndito ndo, ta cua cahan ndo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha ña cua savaha ndo cha ndavaha ni. Cuni ndo coo ndito ndo chi anima ndo, soco ña cundee ini ndo —cati ra.

³⁹ Tacan, ta quee ndico tucu ra Jesuu. Cuahan ra inga chaha, ta ini tuhun can cahan ndico tucu ra chi ra Ndioo.

⁴⁰ Inga chaha queta ndico ra Jesuu nu iyo ra ta ra, ta ndehe ra ti cha quixi ndico tucu ra ta ra, vati chitatun xaan ra ta ra, ta ña cundee nuun ra ta ra. Tacan, ta ña chito ra ta ra ñaan cha cuu cha cua cati ndico ra ta ra chi ra Jesuu,

⁴¹ ta inga chaha queta ndico tucu ra Jesuu cha cuu uni chaha, ta cati ra chi ra ta ra ti:

—Cusu nuun ndo suhva ca hora, ta na cua quee tatun ndo. Cha iyo vaha vitin. Cha queta hora. Vitin cha cua tiin ra ndavaha ni chi ra cuu sehe ñivi.

⁴² Ndoyo ndo, ta na coho. Cha vachi ra cua xico tuhun chihin yu —cati ra Jesuu.

Tiin ra ta ra chi ra Jesuu

(Mt. 26.47-56; Lc. 22.47-53; Jn. 18.2-11)

⁴³ Ni vii cahan ra Jesuu, ta queta ra Juda. Iin ra sacuaha chi ra Jesuu cuu ra. Tuvi xaan ñivi vachi tahan chi maan ra Juda can, ta naan ñi cha cuu ta iin machete. Naan ñi garote. Naan ñi. Ra sutu chahnu chi ra sacuaha ley chahnu chi ra chanihin cuu ra ni tava tiñu chi ñican.

⁴⁴ Ni chaha ra Juda can iin cuhva chi ra ta ra, vati cati ra chi ñi ti:

—Cua ta yuhi chi ra. Chi racan cua tiin ndo, ta cua cuhni vaha ndo chi ra, ta cua cundaca ndo chi ra —cati ra.

⁴⁵ Tacan cuu, ta quii xaan queta ra Juda, ta tuhva ra nu inda ra Jesuu, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Maestru —cati ra.

Tacan, ta ni ta yuhu ra Juda chi ra Jesuu,

⁴⁶ ta ca tiin ñi chi ra.

⁴⁷ Iyo iin rai inda tican, ta xita ra machete ra, ta cani ra chi ra cuu musu ra sutu chahnu, ta laxin cuii ni chahnda ra soho ra musu can.

⁴⁸ Tacan, ta quechaha cati ra Jesuu chi ñivi can ti:

—Vachi ndo, ta naan ndo machete. Naan ndo garote. Naan ndo garote. Naan ndo chihin yu cuhva tiin ndo chi rai cuni cahni suhu.

⁴⁹ Ndihi ni quivi chacoí chi ndo ve ñuhun, ta sacuahi chi ndo, ta ña ni tiin ndo chihin yu, soco tehen ni ndacu ndo vitin cuhva cati tutu Ndioo —cati ra.

⁵⁰ Tacan cuu, ta ndihi ra sacuaaha chi ra nacoohi chi ra, ta ca chinu ra ta ra.

Chinu tahan iin ra tivaa

⁵¹ Tacan cuu, ta iyo tahan iin rai tivaa, ta ndicu ra chi ra Jesuu. Isucu ra iin sunduhu ni. Ñahni cha nami ra, ta tiin ñivi can chi ra.

⁵² Tacan, ta saña ihni ra sunduhu can, ta quechaha chinu ra cuhva cuiti ndaha ni ra.

Queta ra Jesuu nu nducuiti ra cumi tiñu judío

(Mt. 26.57-68; Lc. 22.54-55, 63-71; Jn. 18.12-14, 19-24)

⁵³ Tacan cuu, ta chandaca cuenda ñivi can chi ra Jesuu nu iyo ra sutu chahnu, ta ni nducuiti tahan ndihi ca ra sutu chahnu chi ra chanihin chi ra sacuaaha ley chahnu can.

⁵⁴ Chica vihi ni ndicu tahan ra Pedro chi ra Jesuu. Ndicu ra chi ra nda cua nda ni queta ra nu tihyo ra sutu chahnu can, ta chacunda tahan ra Pedro chi musu ra, ta tuni tahan ra ñuhun.

⁵⁵ Tacan, ta iin testigu cua tiso cuati ra Jesuu nanducu ndihi ra sutu chahnu chi ndihi ra cumi tiñu judío can, vati cuni ra ta ra cahni ra chi ra Jesuu, soco ña ni nanihin ra ta ra chi iin ñivi cua cuu testigu can.

⁵⁶ Tuvi xaan ñivi cuni sandahyu ñahan, ta cua tiso ñi cuati ra, soco ña nduinuun tuhun cahan ñi.

⁵⁷ Tacan cuu, ta ni chacuinda inga ra ta ra, ta quechaha sandahyu ñahan ra ta ra yoso cuhva ni savaha ra Jesuu, ta cati racan ta ra ti:

⁵⁸ —Chini ndi ti cha cahan ra Jesuu ya vati cua cani maan ra ve ñuhun inda ihya, ta ni sandaa ñivi chi chi ndaha ñi, soco tichi uni quiivi cua caqui ndaa ndico ra inga cha chaa, ta ña cua sandaa ra chi chi ndaha ra, cati ra —cati ra ta ra.

⁵⁹ Ta ni cuhva ña nduinuun cha cahan ra ta ra.

⁶⁰ Tacan cuu, ta ni chacuinda maan ra sutu chahnu sava mahñu ra cumi tiñu can ta ra, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra Jesuu ti:

—¿Atu ña cua cati ndico cun, vati cha ni tiso rahya ta ra cuati cun? —cati ra.

⁶¹ Ta taxin taxin inda ra Jesuu. Ña cahan cuii ni ra, ta nducu tuhun ndico tucu ra sutu chahnu can chi ra ti:

—¿Atu yoho cuu ra Cristo? ¿Atu sehe ra ii ndicha cuun? —cati ra.

⁶² Ta cati ndico maan ra Jesuu ti:

—Yuhu cui, ta cua ndehe ndo ti ndaa ra cuu sehe ñivi chiyo ndaha cuaha ra iyo xaan tu ndee ini. Cua ndehe tahan ndo ti cua quichi ndico ra cuu sehe ñivi can tichi vico iti sigui andivi —cati ra.

⁶³ Tacan cuu, ta ni ndata ra sutu chahnu sahma ndichin suvi ni maan ra, [vati xaan xaan cuni ra,] ta quechaha cati ndico tucu ra ti:

—Ña chini ñuhun ca yo testigu.

⁶⁴ Cha ni chini ndo ndavaha ni cha cahan ra chi ra Ndioo. ¿Yoso cua cati ndo vitin? —cati ra sutu chahnu can.

Tacan cuu, ta quechaha cati ndihi ra ta ra ti na cua cuvi ra Jesuu, vati cha iyo cuati ra.

⁶⁵ Tacan cuu, ta quechaha tivi sivi ihni uvi uni ra ta ra chi ra Jesuu, ta chasi ra ta ra iin sahma nuun ra, ta quechaha cani ra ta ra chi ra chi ndaha ra, ta cati ra ta ra chi ra ti:

—Vitin cua cuhvun cuenda yoo rai cani chihun —cati ra ta ra.

Tacan cuu, ta quihin ra musu can chi ra Jesuu, ta quechaha cani ra ta ra chi ra.

Cati ra Pedro ti ña nacoto ra chi ra Jesuu
(Mt. 26.69-75; Lc. 22.56-62; Jn. 18.15-18, 25-29)

⁶⁶ Ni vii iyo ra Pedro iti ninu nu tihyo ra sutu chahnu, ta queta iin ñahan cuu musu ra sutu chahnu can.

⁶⁷ Ndehe ña ti ndaa tahan ra Pedro. Tuni ra ñuhun, ta ndehe ña nuun ra, ta quechaha cati ña chi ra ti:

—Cha chica tahun chi ra Jesuu —cati ña.

⁶⁸ Tacan cuu, ta quechaha sandahyu ñahan ra Pedro, ta cati ra chi ña ti:

—Ña chite ñaan cha cuu cha cahun —cati ra.

Tacan cuu, ta cha cua quee ra Pedro iti yu vehe, ta ndahyu ri chitoho iin yuhu ri.

⁶⁹ Tacan, ta ndehe ndico tucu ñacan chi ra Pedro, ta cati ña chi ñivi tecu ican ti:

—Iin ra chica chi ra Jesuu cuu rahya —cati ña.

⁷⁰ Tacan, ta cati ndico ra Pedro ti ña ndicha ña, ta yaha inga hora luhu, ta quechaha cati ndico tucu ñivi inda ican chi ra ti:

—Ndicha ti cha chica tahun chi ra, vati quichi maun iti ñuhun Galilea.

Cuhva cahan ñican cahan tahan maun —cati ñi.

⁷¹ Tacan cuu, ta quechaha cahan ra Pedro can ndavaha ni chi ñi, ta cahan rai xaan ra, ta cati ndico tucu ra ti:

—Ña nacote yoo rai cuu ra cahan ndo tuhun can —cati ra.

⁷² Tacan cuu, ta quii xaan ni ndahyu ndico tucu ri chitoho can cha cuu uvi yuhu ri, ta chacuhun ini ra Pedro vati ni cati Jesuu chi ra ti uni chaha cua cati ra ti ña nacoto ra chihin ra, ta cua ndahyu ri chitoho uvi yuhu ri, cati ra Jesuu chi ra nu quichi quivi can. Tacan cuu, ta quechaha chacu xaan ra Pedro can.

15

Quihvi ra Jesuu iti nuun ra Pilato
(Mt. 27.1-2, 11-14; Lc. 23.1-5; Jn. 18.28-38)

¹ Ni nahan xaan cha tuvi inga quivi, ta nducuiti ra sutu chahnu chi ra chanihin chi ra sacuaha ley chahnu chi ndihi ra cumi tiñu ñivi judío can, ta nihin ra ta ra cuhva cha cua savaha ra ta ra. Ni chuhni ra ta ra chi ra Jesuu, ta chandaca cuenda ra ta ra chi ra iti nuun ra Pilato, ta chaha cuenda ra ta ra chi ra chi ra Pilato can,

² ta quechaha nducu tuhun ra Pilato chi ra Jesuu ti:

—¿Atu maun cuu ra ndaca ñahan chi ñivi judío? —cati ra.

Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Cha cati maun —cati ra.

³ Tacan, ta tiso xaan ra sutu chahnu cuati ra Jesuu,

⁴ soco nducu tuhun ndico tucu ra Pilato chi ra Jesuu ti:

—¿Atu ñahni cha cua cati ndico cun? Chini cun, vati cuaha xaan cuati cun tiso ra ta ra —cati ra Pilato can.

⁵ Tacan cuu, ta ña cahan cuii ni ra Jesuu. Chacan cuu cha iyo xaan quechaha cuni ra Pilato can.

Cati ra Pilato ti na cua cuvi ra Jesuu
(Mt. 27.15-31; Lc. 23.13-25; Jn. 18.38-19.16)

⁶ Vico can cua saña ra Pilato chi iin ra indi ve caa cuhva iyo costumbre ra, ta cua cati ñivi can ndaa ra cuu ra cua saña ra.

⁷ Indi iin ra nani Barabaa ve caa can, vati iyo ra chi tahan ra ve caa can, vati cha chahni ra chi ñivi quivi cha ni cani tahan ra ta ra chi ra cumi tiñu can.

⁸ Nducuiti ñivi can. Tuvi ñivi cuu ñi, ta quechaha cati ñi ti na cua savaha ra Pilato cuhva iyo costumbre ra.

⁹ Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ra Pilato chi ñivi can ti:

—¿Atu cuni ndo cha cua saña chi ra ndaca ñahan chi ndo? —cati ra.

¹⁰ Tacan cati ra Pilato, vati chito ra ti cha quichi ndaca ra sutu chahnu chi ra Jesuu chi ra, vati tahñu cuni ra ta ra ndehe ra chi ra Jesuu.

¹¹ Tacan, ta sandusaca ra sutu chahnu chi ñivi can. Tacan cati ñi ti na cua saña ra chi ra Barabaa can.

¹² Inga chaha nducu tuhun ndico tucu ra Pilato chi ñivi can ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cua savahi chi ra Jesuu, ta maan ndo cati ti ra ndaca ñahan chi ndo cuu ra? —cati ra.

¹³ Tacan cuu, ta quechaha cana chaa xaan ñi, ta cati ñi ti:

—Cua cahni cun chi ra nu cruu —cati ñi.

¹⁴ Ta nducu tuhun ra Pilato chi ñi ti:

—¿Ñaan cha cuu ndavaha ni cha ni savaha ra Jesuu ya? —cati ra.

Tacan, ta nihin ca quechaha cana chaa ñi, ta cati ndico tucu ñi ti:

—Cua cahni cun chi ra nu cruu —cati ñi.

¹⁵ Tacan cuu, ta saña ra Pilato chi ra Barabaa can, vati cuni ra cha cua cusii ini ñivi can. Tacan, ta cati ra ti cua quihin cuenda ra sandaru ta ra chi ra Jesuu, ta cua cani ra ta ra chi ra, ta cua taa ra ta ra chi ra nu cruu.

¹⁶ Tacan cuu, ta chandaca ra sandaru ta ra chi ra Jesuu tichi ve tiñu can nu iyo tihyo nu nuna, ta cana ra ta ra ndihi tahan ra na nducuiti ra ta ra tican. Vehe can cuu vehe tiñu ra cumi tiñu cahnú.

¹⁷ Tacan, ta sacundichin ra sandaru ta ra sahma yuhva tixinda [cha cuu sahma rey] chi ra Jesuu, ta cuicu ra ta ra iin corona iñu, ta tiso ra ta ra chi chi xini ra Jesuu.

¹⁸ Tacan, ta quechaha sacahnú ra ta ra chi ra Jesuu, ta cati ra ta ra ti:

—Na cumi chi maun, yoho ra ndaca ñahan chi ñivi judío —cati ra ta ra [cha sacateni ra ta ra chi ra].

¹⁹ Cani ra ta ra xini ra chi tuyoo, ta tivi sivi ra ta ra chi ra, ta chacuiñi chiti ra ta ra iti nuun ra, ta sacahnú vata ra chi ra.

²⁰ Cha ndihi sacateni ra ta ra chi ra, ta tava ndico ra ta ra sahma tixinda can, ta sacundichin ndico ra sandaru can ta ra sahma maan ra. Tacan cuu, ta tava ra ta ra chi ra tichi ve tiñu can, ta chandaca ra ta ra chi ra iti, vati cua taa ra ta ra chi ra nu cruu.

Taa ra ta ra chi ra Jesuu nu cruu

(Mt. 27.32-44; Lc. 23.26-43; Jn. 19.17-27)

²¹ Iti chiqui vachi iin ra nani Simón. Ra ñuun Cirene cuu ra, ta sanini ra sandaru ta ra chi ra, vati cua cuiso ra cruu nu cua cuita caa ra Jesuu. Ra Simón can cuu sutu ra Lejandru chi ra Rufo.

²² Tacan cuu, ta chandaca ra ta ra chi ra Jesuu iti nu cuu chi Gólgota. Nu cucu iquin xini ndii cati tuhun Gólgota can.

²³ Tacan, ta chaha ra ta ra nduta chiti uva na cua coho ra Jesuu. Cha sacanuun chi chi iin cha iya, soco ña tiin ra Jesuu chi chi.

²⁴ Tacan, ta ni taa ra ta ra chi ra Jesuu nu cruu can, ta siqui ra sandaru ta ra chi yuu cuati, vati cuni ra ndehe ra ndaa ra cuu ra cua sacanaan sahma ra Jesuu. Tacan ni natahvi ra ta ra sahma ra.

²⁵ Caa iin cha nahan cuu chi, ta taa ra ta ra chi ra nu cruu.

²⁶ Taa ra ta ra tuhun cha cuu cuati ra nu vitu, ta cati chi ti: “Rahya cuu ra ndaca ñahan chi ñivi judío.”

²⁷ Tacan cuu, ta taa tahan ra sandaru ta ra chi uvi ra ñasuhu nu cruu. Icaa ni taa ra ta ra chi ra ta ra nu ndita caa ra Jesuu. Iin ra chata caa ra nu cruu chiyo ndaha cuaha ra Jesuu, ta inga ra chata caa ra nu cruu chiyo ndaha satin ra.

²⁸ Chacan cuu cha ni queta tuhun cuhva cati tutu Ndioo, vati cati chi ti saxini ñivi ti rai iyo cuati cuu tahan ra.

²⁹ Yaha ñivi nuun ndita caa ra Jesuu, ta cahan ñi ndavaha ni chi ra. Sico xini ñi, [vati ña vaha cuni ñi,] ta cati ñi chi ra ti:

—Joi. Maun cuu ra cua cani ve ñuhun, ta cua sandaa ndico cun inga chi tichi uni quivi.

³⁰ Na cua sacacu maun chihun, ta nuun cun nu cruu can —cati ñi.

³¹ Ta ni cuhva cahan cateni ra sutu chahnu chi ra sacuaha ley chahnu, vati cati ra ta ra chi tahan ra ti:

—Cati ra ti sacacu ra chi ñivi, soco ña cuu sacacu ra suvi ni chi maan ra.

³² Na cua nuun ra nu cruu can vitin, vati ra Cristo cuu ra. Ra ndaca ñahan chi ñivi judío cuu ra. Na cua nuun ra. Chacan cuu cha cua ndehe ndi, ta cua cuinu ini ndi chihin ra —cati ra ta ra cuenda ra Jesuu.

Tacan cuu, ta sacateni tahan ra ñasuhu can cha ndaa tahan ra ta ra nu cruu can.

Chihi ra Jesuu

(Mt. 27.45-56; Lc. 23.44-49; Jn. 19.28-30)

³³ Caa uchi uvi cha hora cuu chi, ta quechaha ndunaan nini cahnu ñuhun can, ta naan xaan chacoo chi nda cua nda queta caa uni.

³⁴ Suvi ni hora can nihin xaan quechaha cana chaa ra Jesuu, ta cati ra ti:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? —cati ra. Tuhun cahan maan ñi cahan ra, ta cati ra ti: “Yoho tata, ¿ñacu cha saña ihni cun chihin yu, ta tata?” cati ra.

³⁵ Ni inda uvi uni ñivi tican, ta chini ñi cha cahan ra Jesuu, ta cati ñi ti:

—jihna! Cha cana ra chi ra Elía —cati ñi.

³⁶ Tacan cuu, ta chinu iin rai, ta sacutu ra iin yahma can chi nduta iya can, ta taa ra chi chi iin nu tuyoo, ta sayaha ra chi chi, vati na cua coho ra Jesuu chi chi, ta cati inga ra ti:

—Saña chi ra. Na cua ndehe yo a cua quichi ra Elía, ta cua sanuun ra chi ra —cati ra.

³⁷ Tacan cuu, ta cana chaa ndico tucu ra Jesuu, ta chihi cuui ra.

³⁸ Tacan, ta ndata sava sahma ndasi yu ve ñuhun iti tichi. Uvi cuhva ndata sava chi nda xini ta nda chaha.

³⁹ Iti nuun ra Jesuu inda iin ra ndaca ñahan chi ra sandaru. Ndehe racan ti cha ni chihi cuui ra Jesuu, ta quechaha cati ra ti:

—Ndicha ti sehe Ndioo cuu rahya —cati ra.

⁴⁰ Iyo tahan ñi ñahan tican, ta cani vihi inda ñi ndehe ñi chi ra Jesuu. Iyo ña María Magdalena chi ña María sihi ra Jacobo luhu chi ra José, ta iyo tahan ña Salomé.

⁴¹ Quivi ni chacoo ra Jesuu ñuhun Galilea chahan ñican ta ñi chi ra, ta tindee ñi chi ra, ta iyo tahan tuvi ñi ñahan can cha quichi chi ra iti ñuun Jerusalén can inda tahan ñi ican.

Cuchi ra Jesuu

(Mt. 27.57-61; Lc. 23.50-56; Jn. 19.38-42)

⁴² Cha cua ini cuu chi quivi tiso vaha ñivi can, vati cha cua quihvi quivi sábadu [quivi ndaa tatun ñivi],

⁴³ ta ni queta iin rai. José nani ra, ta quichi ra iti ñuun Arimatea. Iin ra cumi tiñu judío can cuu ra, ta cahnu xaan rai cuu ra cuni ñivi can. Ndatu

vaha tahan ra quivi cua quechaha cundaca ñahan ra Ndioo. Ña yuhvi racan, ta cuahan ra nu ndaa ra Pilato can, ta chica ra iquin cuñu ra Jesuu.

⁴⁴ Tacan cuu, ta iyo xaan cuni ra Pilato, vati cha ni chihi cuii ra Jesuu. Cana ra chi ra ndaca ñahan chi ra sandaru can, ta nducu tuhun ra chi ra ti:

—¿Atu cha ni chihi cuii ra Jesuu? —cati ra.

⁴⁵ Tacan cuu, ta chaha ra sandaru can cuenda ti cha ni chihi ra, ta chaha ra Pilato cha cua cu quihin ra José iquin cuñu ra ndii can.

⁴⁶ Sata maan ra José can iin sanduhu yaxin yaxin, ta sanuun ra chi ra Jesuu nu cruu can, ta tisucu nuun ra sahma can chi iquin cuñu ra, ta tihi ra chi ra tichi iin yavi yuu nu ni tiso vaha ñivi, ta sico tuvi ra iin yuu cha cundasi yuhu yavi can,

⁴⁷ ta ni ndehe ña María Magdalena chi ña María sihi ra José nu ni tihi ra iquin cuñu ra Jesuu.

16

Natacu ndico ra Jesuu

(Mt. 28.1-10; Lc. 24.1-12; Jn. 20.1-10)

¹ Tacan cuu, ta cha yaha quivi sábadu can, ta sata ña María Magdalena chi ña Salomé chi ña María sihi Jacobo iin cha chahan xico vixin, vati cua cuhun ñi, ta cua cuhu ñi iquin cuñu ra Jesuu chi chi.

² Ni vii nahan xaan quivi domingu [quivi quihvi vita], ta cuahan ñi ta ñi nu ni cuchu ra Jesuu, ta cana nicandi.

³ Tacan, ta nducu tuhun ñi chi tahan ñi ti:

—¿Yoo cua sico tuvi yuu ndasi yuhu yavi can? —cati ñi ta ñi.

⁴ Tacan cuu, ta ni cani nuun ñi, ta ndehe ñi ti cha ni chico tuvi maan yuu can, ta cahnu xaan chi.

⁵ Quihvi ñi tichi yavi can, ta ndehe ñi ti cha ndaa iin ra tivaa chiyo ndaha cuaña ñi. Ndichin ra iin sahma cuichin cuichin, ta iyo xaan quechaha cuni ñi.

⁶ Tacan, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

—Ña cua cuiyo ndo. Nducu ndo chi ra Jesuu ra ñuun Nazaret, ta ni chihi ra nu cruu, soco cha ni natacu ndico ra. Yoni ca ra iyo ihya. Na ndehe ndo nu ni chacava ra.

⁷ Vitin cuahan ndo, ta cua sacoto ndo chi ra Pedro chi ndihi ca ra sacuaña chi ra. Cua cati ndo ti cha cuahan ra iti ñuhun Galilea. Iti nuun ndo cha cuahan ra, ta ican cua ndehe ndo chi ra cuhva ni cati ra chihin ndo —cati ra tivaa can.

⁸ Tacan cuu, ta quee ndico ñi tichi yavi yuu can. Chinu ñi cuahan ñi, vati iyo xaan cuni ñi, ta nihin xaan quechaha naquisi chi chi ñi. Ñahni cha cahan ñi ni chi iin ñivi, vati yuhvi xaan ñi.

Ndehe ña María Magdalena chi ra Jesuu

(Jn. 20.11-18)

⁹ Ni vii nahan quivi domingu can [quivi quihvi vita], ta natacu ndico ra Jesuu. Ndehe xihna ña María Magdalena chi ra. Ñahya cuu ña cha ni tava ra ucha tati cuihna anima nu quichi quivi.

¹⁰ Cuahan maan ña, ta chaha ña cuenda chi amigu ra Jesuu, vati chacu xaan ñi, ta cuihya xaan cuni anima ñi.

¹¹ Chaha ña cuenda ti cha ni natacu ndico ra Jesuu, ta cha ndehe ña chi ra, soco ña chinu ini ñi cha cahan ña.

Uvi ra sacuaña chi ra Jesuu ndehe chi ra

(Lc. 24.13-35)

¹² Tacan cuu, ta inga hora chica cuu uvi amigu ra Jesuu. Cuahan ra ta ra iti chiqui, ta ndehe ra ta ra chi ra, soco tucu cuhva caa ra ndehe ra ta ra.

¹³ Cuahan ndico ra ta ra, ta chaha ra ta ra cuenda chi ndihi ca ñi, soco ña ni chinu ini ñi cha cahan ra ta ra.

Tava tiñu ra Jesuu chi ra cuu tatun ra

(Mt. 28.16-20; Lc. 24.36-49; Jn. 20.19-23)

¹⁴ Yaha inga suhva ca hora, ta ni chacuindecu ndihi uchi iin ra ta ra yu mesa, ta sa ndehe tahan ra ta ra chi ra Jesuu. Ni nduxaan ra Jesuu chi ra ta ra, vati ña chinu ini ra ta ra, ta ña cuni ra ta ra cuinu ini ra, vati ña chinu ini ra ta ra cha cahan ñi ndehe ti cha ni natacu ndico ra.

¹⁵ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua cuhun ndo nini cahnu nu ñuhun ñuñivi ya, ta cua cati tuhun ndo tuhun vaha chi ndihi ñivi.

¹⁶ Tu cua cuinu ini ñivi chihin yu, ta cua cuanduta ñi, cua nduvaha anima ñi, soco tu ña cua cuinu ini ñi chihin yu, cua cutuni ñi, [vati ña cua naan cuati ñi].

¹⁷ Ndihi cuhva ya cua savaha ñivi chinu ini chihin yu. Cua tava ñi tati cuihna cuenda yu. Cua cahan ñi inga sahan cha ña tuhva ñi cahan.

¹⁸ Cua tiin ñi chi ri coo. Tu cua coho ñi iin cha xaan cha cua cahni chi ñi, ñahni cha cua tahan ñi. Cua tiso ñi ndaha ñi chi ñivi cuhvi, ta cua nduvaha ñivi can —cati ra Jesuu chi ra ta ra.

Ndaa ra Jesuu iti siqui andivi

(Lc. 24.50-53)

¹⁹ Nu ni ndihi cahan ra chahnu Jesuu chi ra tatun ra, ta ndaa ra iti siqui andivi, ta ni chacunda ra iti chiyo ndaha cuaha ra Ndioo, [vati tacan chaha ra Ndioo ndatu chi ra].

²⁰ Tacan cuu, ta quee ra ta ra cuahan ra, ta cati tuhun ra ta ra ndihi ñuun can. Tindee ra chahnu chi ra ta ra, ta ndehe ñivi ti vaha xaan tuhun cahan ra ta ra, vati cuhva cahnu xaan savaha tahan ra ta ra nu cati tuhun ra ta ra. Tacan ni cha cuu chi.

TUHUN VAHA CHA NI TAA RA CHAHNU LUCA

Ni taa tahan ra Luca iin tuhun vaha

¹Yoho ra chahnu Teófilo, tuvi ñivi cuu ñi cha ni nducu cuhva taa ñi tuhun ñaan cha cuu cha ni chacoo nu iyo yo nu quichi quivi ya.

²Cha ni taa ñi cuhva cati ñivi ni ndehe xihna cuii, ta cha taa ñi cuhva cati ra ni cati tuhun tuhun Ndioo nda ni xihna. Tacan ni quihin cuenda ndi cha ni taa ñi.

³Chacan cuu cha saxini tahin ti cua tai tutu chihun. Cuhva cha ni chacoo chi tai chihun, vati nda ni xihna cuii cha ni nducu xain cuhva yoso cuhva ni chacoo tuhun, ta vii vii ni cha ni nduqui cuhva.

⁴Chacan cuu cha cua coto cun ti cha ndicha ndicha cuu tuhun cati tuhun ndi chihun.

Cati tuhun tatun Ndioo ti cua cacu ra Juan ra sacuanduta

⁵Nu quichi quivi cha ni chacoo ra Herode. Rey ndaca ñahan ñuhun Judea cuu ra, ta suvi ni quivi can ni chacoo iin ra sutu nani Zacaría. Cuenda ra Abía chahnu satiñu ra ve ñuhun. Elisabet nani ñasihi ra, ta ñivi ra Aarón chahnu cuu ña.

⁶Vaha xaan ndacu nduvi tahan ñi cuenda ra Ndioo, vati sacuinu vaha ñi ndihi cha ni cati tuhun ra Ndioo, ta ñahni cha cumani ñi.

⁷Tacan ni chacoo ñi, soco ñahni sehe ñi iyo chi ñi, vati ña cuu coo sehe ña Elisabet can, ta quivi can cha chahnu xaan ñi. Nduvi tahan ñi chahnu suhva.

⁸Tacan cuu, ta quivi can quihvi ra sutu ta ra iyo cuenda ra Abía iti nuun ra Ndioo, vati quivi satiñu ra ve ñuhun cuu chi.

⁹Cuhva iyo costumbre ra ta ra nihin ra Zacaría tiñu, ta quihvi ra ve ñuhun, vati iyo cha cua samani ra chi ra Ndioo, ta cua cahmi ra cutu.

¹⁰Hora can nducuiti ñivi iti chata. Tuvi ñivi cuu ñi nducuiti, ta cahan ñi chi ra Ndioo.

¹¹Tacan cuu, ta ndehe ra Zacaría ti indi iin ra tatun Ndioo. Chiyo ndaha cuaha nu cayu cutu can indi ra.

¹²Ndehe ra Zacaría chi ra, ta quechaha saxini xaan ra, ta yuhvi xaan yuhvi xaan cuni ra.

¹³Tacan cuu, ta quechaha cati ra tatun Ndioo can chi ra ti:

—Yoho Zacaría, ña cua cuyuhvi cun. Cha ni chini soho ra Ndioo cuhva ni cati cun chi ra. Cua coo iin sehun chi ñasihun, ta Juan cua cunani ra.

¹⁴Cuaha xaan cua cusii ini ndo chi ra cua savaha ra, ta tuvi xaan ñivi cua cusii ini ñi nu cua cacu ra.

¹⁵Cua cuu ra iin rai cahnun ita nuun ra chahnu Ndioo. Ña cua coho ra nduta chiti uva, ta ni ña cua coho ra ni iin nduta xaan. Nda ni quivi cua cacu ra, ta cha iyo ra Tati Ndioo chi ra.

¹⁶Cua cati tuhun ra chi ñivi Israel, ta cua saña ihni ñi cuati ndacu ñi. Tuvi ñi cua saña ihni ñi cuati ñi, ta cua sacahnu ñi chi ra chahnu Ndioo cua savaha ra.

¹⁷Cua yaha ra iti nuun ra chahnu, ta cuhva ni chacoo Elía cua coo ra, vati cua coo tu ndee ini chi ra. Cua savaha ra cha cua cuni mani ra rai chi sehe ra, ta cua savaha ra cha cua saña ñivi ndavaha ni ndacu ñi, ta cua savaha ñi cha vaha. Tacan ni cua savaha ra, ta cua saxini vaha ñi cuenda ra chahnu —caci ra tatun Ndioo chi ra Zacaría.

¹⁸Tacan cuu, ta cati ndico ra Zacaría chi ra ti:

—¿Yoso cuhva cua cote ti cha ndicha cati cun? Cha chahnu xain, ta cha chahnu tahan ñasihi yu —cati ra.

¹⁹ Ta cati ndico ra tatun Ndioo can ti:

—Yuhu cuu ra Gabriel. Iti nuun ra Ndioo iye, ta tava tiñu ra chihin yu, vati cua cati tuhun yu tuhun vaha ya chihun.

²⁰ Cua nduñihun. Ña cua cuu cahán con nda cua nda quivi cua cacu sehun, vati ña chinu ini cun tuhun cati tuhun chihun, soco nu cuahan quivi cua coo chi cuhva cati yu —cati ra.

²¹ Tacan cuu, ta ni vii ndatu ñivi cha cua quee ra Zacarías, ta iyo xaan cuni ñi, vati nahan xaan nducuee ra tichi ve ñuhun.

²² Tacan cuu, ta quee ra, soco ña cuu cahán ra chi ñi. Chacan cuu cha chito ñi ti nducahan ra Ndioo chi ra tichi ve ñuhun. Ndicha cuii xini ni ra sico ra chi ñi, soco ña cuu cahán ra.

²³ Quivi can nuna nuun ra cha satiñu ra ve ñuhun, ta cuahan ndico ra iti vehe ra.

²⁴ Tacan cuu, ta quetuvi ña Elisabet cha ñuhun sehe ña, ta ña quee ca ña tichi vehe. Queta uhun yoo ña quee ña, ta quechaha saxini ña chi anima ña ti

²⁵ cha ni chaha ra chahnu cha tahan ña tacan quivi can. Tacan ni savaha ra, vati ña cua cuahan ca nuun ña iti nuun ñivi, saxini ña.

Cati tuhun tatun Ndioo ti cua cacu ra Jesuu

²⁶ Cha yaha iin iñu yoo, ta tava tiñu tucu ra Ndioo chi ra Gabriel tatun ra. Iti ñuhun Galilea tachi ra chi ra, ta cuahan ra iti ñuun nani Nazaret,

²⁷ ta cuahan ra nuun iyo ña nani María. Ñahan yoco cuu ña, ta cha iyo vaha tuhun ti cua tandaha ña. Chi iin ra nani José cua tandaha ña, ta ñivi ra David chi ra.

²⁸ Tacan cuu, ta quihvi ra tatun Ndioo can nu iyo ña María, ta quechaha cati ra chi ña ti:

—¡Na cumi chi maun! Cahnu xaan tu manini cha ni savaha ra Ndioo chihun. Iyo ra chahnu chihun, ta taqui xaan cha ni savaha ra chihun —cati ra.

²⁹ Tacan cuu, ta cuaha xaan quechaha saxini xaan ña ti cha cati ra tacan, ta nanducu xini ña ñaan tuhun cuu chacan.

³⁰ Tacan cuu, ta cati ra tatun Ndioo can chi ña ti:

—Yoho María, ña cuyuhvi cun, vati cua savaha ra Ndioo tu manini chihun.

³¹ Cua tuvi iin sehe cun tichi cun, ta cua cacu ra, ta Jesuu cua cunani ra.

³² Cahnu xaan rai cua cuu ra, ta cua cati ñivi ti sehe ra Ndioo cahnu cuu ra. Cua cuhva ra chahnu Ndioo cha cua cuu ra iin rai ndaca ñahan cuhva cha ni cuu ra David ñivi ra iti chata tiempu chahnu,

³³ ta cua cundaca ñahan ra chi ñivi Israel ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, ta ña cua cundihi cha cua cundaca ñahan ra —cati ra.

³⁴ Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ña María chi ra tatun Ndioo can ti:

—¿Yoso cua cuu chacan, vati ña ta coi chi ra rai? —cati ña.

³⁵ Ta cati ndico ra tatun Ndioo can ti:

—Cua quichi ra Tati Ndioo chihun, ta cua cuhva ra Ndioo cahnu tu ndee in chihun. Chacan cuu cha cua cati ñivi ti ii xaan ra, ta sehe Ndioo chi ra.

³⁶ Ta ña Elisabet tahun—cha chahnu xaan ña, soco cha tuvi sehe ña tichi ña. Nu quichi quivi cati ñivi ti ñahni sehe ña cua coo, soco vitin cha queta iñu yoo cha ñuhun sehe ña.

³⁷ Tacan tahan ña, vati cuu savaha ra Ndioo ñaan cha cuni ra —cati ra.

³⁸ Ta cati ndico ña María ti:

—Musu ra chahnu cui. Na cua coo chi chihin yu cuhva cati cun —cati ña.

Tacan cuu, ta quee ra tatun Ndioo can cuahan ra.

Chahan ña María nu iyo ña Elisabet

³⁹ Suvi ni quivi can cuahan ña María iti ñuhun Judea, ta numi xaan cuahan ña. Yucu xaan nu cuahan ña,

⁴⁰ ta queta ña ñuun nu iyo vehe ra Zacaríá, ta quihvi ña tichi vehe, ta sacahnu ña chi ña Elisabet.

⁴¹ Nu ni chini ña Elisabet cha cahan ña María, ta ni tuñu ve tichi ña, ta cha iyo ra Tati Ndioo chi ña.

⁴² Tacan cuu, ta nihin xaan quechaha cana chaa ña, ta cati ña chi ña María ti:

—Iyo xaan tu manini chihun, ta cua coo xaan tu manini chi sehun.

⁴³ Ñahni yavi ndai, ta chi main quichi cun, ta sihi ra chahnu cua cuu cun.

⁴⁴ Nu chini yu cha cahun chihin yu, ta tuñu ve tichi yu, vati sii xaan cuni ve.

⁴⁵ Na cua cusii ini cun, vati chinu ini cun ti cua tahun cuhva ni cati ra chahnu chihun —cati ña.

⁴⁶ Tacan cuu, ta quechaha cati ña María ti:
Sacahnu yu chi ra chahnu.

⁴⁷ Cusii ini yu chi ra Ndioo,
ta maan ra cuu ra sanduvaha anime.

⁴⁸ Cusii ini yu chi ra,
vati cha chito ra ti ñivi ndahvi cuu yu,
ta musu ra chihin yu.

Vitin ta nda cua nda iti nuun cua cati ndihi ñivi ti iyo tu manini chihin yu.

⁴⁹ Tacan cua cati ñi,
vati ra iyo tu ndee ini—racan cuu ra savaha cha cahnu xaan chihin yu,
ta ii xaan iyo ra.

⁵⁰ Ndihi ni quivi ndihi ni tiempu cundahvi ini ra chi ñivi sacahnu chi ra.

⁵¹ Iyo xaan tu ndee ini chi ra,
ta cha sandoyo ñuhun ra chi ñivi ndurai,
vati rai xaan cuni ñi chi anima ñi.

⁵² Cha tava ndaa ra chi ñivi ndaca ñahan,
ta sacahnu ra chi ñivi ndahvi.

⁵³ Cha savaha ra cha vaha chi ñivi cumani,
ta tava ndaa ra chi ñivi iyo vaha.

⁵⁴ Cha tindee ra chi ñivi Israel musu ra.

Cha ñuhun ini ra chi ñi,
ta cundahvi ini ra chi ñi.

⁵⁵ Tacan ni savaha ra cuhva cha ni cati ra chi ñivi yo iti chata.

Tacan ni cati ra ti ndihi ni quivi ndihi ni tiempu cua cundahvi ini ra chi ra
Abraham chi ndihi ñivi cuu ñivi ra iti nuun

—cati ña María.

⁵⁶ Tacan cuu, ta ndoo nuun ña María chi ña Elisabet. Uni yoo ndoo nuun ña chi ña, ta sa cuanuhun ndico ña vehe ña.

Ni cacu ra Juan ra sacuanduta

⁵⁷ Nu ni queta quivi cha cua cacu sehe ña Elisabet, ta ni cacu iin ra luhu sehe ña.

⁵⁸ Tacan cuu, ta chito ñivi ña ti cuaha xaan cundahvi ini ra chahnu chi ña.
Chito tahan ñivi iyo ñuun ña, ta ndihi ñi ta ñi cusii ini ñi chi ña.

⁵⁹ Tacan cuu, ta yaha una quivi, ta quichi ñi vehe ña, vati cua tahnda ñiin xini xuu ve luhu can [cuhva iyo costumbre ñi], ta cati ñi ti cua cunani tahan ve Zacaríá cuhva nani sutu ve.

⁶⁰ Tacan cati ñi, soco cati sihi ve ti:

—Ñavi. Juaan cua cunani ve —cati ña.

⁶¹ Ta cati ndico ñi chi ña ti:

—Yoni ñivi ndo nani tacan —cati ñi.

⁶² Tacan cuu, ta quechaha savaha ñi seña chi sutu ve, ta nducu tuhun ñi chi ra yoso cuni maan ra cha cua cunani ve.

⁶³ Tacan cuu, ta chica ra iin vitu nu cua taa ra, ta quechaha taa ra ti Juaan nani ve. Tacan ni taa ra nu vitu can, ta iyo xaan cuni ndihi ñi.

⁶⁴ Tacan cuu, ta suvi ni hora can nducahan ndico ra Zacaríá, ta sacahnu ra chi ra Ndioo.

⁶⁵ Yuhvi cuni ndihi ñivi iyo tican, ta cahan ndihi ñivi chi tahan ñi iyo yucu can ñuhun Judea can, ta saxini ñi ñaan cha cuu chacan.

⁶⁶ Chini ndihi ñivi tuhun can, ta saxini ñi chi anima ñi, ta nducu tuhun ñi iin ñi inga ñi ti:

—¿Ñaan rai cua cuu racan?

Tacan ni nducu tuhun ñi, vati cua tindee ra chahnu chi ra.

Yaa cha ni chita ra Zacaríá

⁶⁷ Tacan cuu, ta iyo tahan ra Tati Ndioo chi ra Zacaríá sutu ve, ta quechaha cahan ra yoso cuhva cua cuahnu ve iti nuun, ta cati ra ti:

⁶⁸ Cahnu xaan rai cuu ra chahnu Ndioo, vati cha tindee ra chi ñivi Israel ñivi maan ra, ta cua sacacu ra chi yo.

⁶⁹ Cua sacacu ra chi yo, vati iyo tu ndee ini chi ra, ta ñivi ra David musu ra cua sacacu chi yo.

⁷⁰ Tacan ni cati ra, vati nu quichi quivi cati ra ni cahan cuenda ra Ndioo ti

⁷¹ cua cacu yo nu cuxaan ini ñivi chi yo.

Cua cacu yo ndihi nu cani tahan ñivi chi yo.

⁷² Cati ra ti cua cundahvi ini ra Ndioo chi ñivi yo tiempu chahnu, ta ña cua naan ini ra tuhun tiso ra nu quichi quivi.

⁷³ Cua cucuhun ini ra tuhun can, vati cahan ra iin cha rai chi ra Abraham ra cuu ñivi yo tiempu chahnu.

⁷⁴ Cati ra ti cua sacacu ra chi yo nu iyo yo chi ñivi cuxaan ini chi yo, vati cua satíñu yo cuenda maan ra, ta ña cua cuyuhvi yo.

⁷⁵ Chi maan ra cua coo vaha yo.

Cua coo ii yo ndihi ni quivi cha iyo yo nu ñuhun ñuñivi.

⁷⁶ Ta yoho sehu, cua cati ñivi ti maun cuu ra cahan cuenda ra Ndioo cahnu, vati cua yaha xihna maun.

Cua tiso vahun tíñu nu cua yaha ra chahnu, ta sa cua quichi ra.

⁷⁷ Chacan cuu cha cua sacoto cun chi ñivi ti cua sacacu ra chi ñi nu ndacu ñi ndavaha ni,

ta cua naan cuati ndacu ñi.

⁷⁸ Tacan ni cua savaha ra Ndioo chi yo,

vati cuni mani ra chihin yo,

ta cundahvi ini ra chihin yo.

Cua queta quivi cua quichi sacacu ra chihin yo.

⁷⁹ Cua ndehe ñivi iyo chi tu ndoho chi ra, ta sa cua saquehni ra cha vii chi anima ñi —cati ra.

⁸⁰ Tacan cuu, ta ni chahnu ra Juuan can, ta chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra. Mani tichi cuhu ni chacoo ra nda cua nda quivi quechaha cati tuhun ra chi ñivi judío can.

2

Ni cacu ra Jesuu (Mt. 1.18-25)

¹ Tacan cuu, ta quivi can cati tuhun ra cumi tiñu cahnu nani Augusto ti cua yaha ndihi ñivi nu ra cumi tiñu, ta cua cuhva ñi sivi ñi.

² Cha ni yaha xihna cuii ñi nu ra cumi tiñu cuu chacan, ta ndaca ñahan ra Cirenio ñuhun Siria.

³ Ndihi ñivi cuahan ñi ñuun ñi ti cua cuhva ñi sivi ñi chi ra cumi tiñu can.

⁴ Chacan cuu cha quee ra José ñuun Nazaret cha iyo cuenda ñuhun Galilea, ta cuahan ra iti ñuhun Judea nu iyo ñuun Belén, [vati cua cuhva ra sivi ra]. Tican cuahan ra, vati nu ni cacu ra David tiempu chahnu cuu ñuun can, ta tata ra David cuu ra.

⁵ Tican cuahan ra chi ña María, vati cha iyo vaha tuhun cha cua tandaha ña chi ra, ta ñuhun sehe ña. Tican cuahan ñi, vati cua cuhva ñi sivi ñi chi ra cumi tiñu ñuun Belén can.

⁶ Cha ni iyo ñi tican, ta queta quivi ni cacu sehe ña.

⁷ Chacan cuu cha cacu ra luhu sehe xihna cuii ña. Tacan cuu, ta tisucu ña sahna chi ve, ta chaqui ña chi ve tichi canoa nu chachi sana ñivi, vati ñahni ca vehe nuna nu cua coo ñi.

Quichi ra tatun Ndioo nu iyo ra sacuenta chi ri mbee

⁸ Yatin ñuun can ni chacoo ra sacuenta chi ri mbee sana ra. Tichi cuhu iyo ra, ta cumi ra chi ri mbee can cha cuaa can.

⁹ Tacan cuu, ta cha iyo iin ra tatun Ndioo nu iyo ra. Ndichin xaan cuu nuun iyo ra, vati quichi ra cuenda ra Ndioo. Chacan cuu cha yuhvi xaan yuhvi xaan cuni ra cumi chi ri mbee can.

¹⁰ Tacan cuu, ta quechaha cati ra tatun Ndioo can chi ra ta ra ti:

—Ña cuyuhvi ndo, vati taqui xaan tuhun vaha cua cati tuhun chi ndo, ta cua cusii ini ndo. Cua cusii ini ndihi ñivi,

¹¹ vati vitin quivi ya cha ni cacu iin rai cua sacacu chi ndo. Ñuun David cacu ra, ta ra chahnu Cristo cuu ra, vati tava tiñu ra Ndioo chi ra.

¹² Cua cuhve iin seña chi ndo, vati nu cua nanihin ndo chi ve cua ndehe ndo ti isucu ve sahna, ta caa ve tichi canoa nu chachi sana ñivi. [Chacan cuu cha cua coto ndo ti cati yu cha ndicha chi ndo] —cati ra tatun Ndioo can chi ra.

¹³ Tacan cuu, ta quii xaan quichi ca ra tatun Ndioo chi ra. Tuvi xaan ra cuu ra quichi, ta sacahnu xaan ra ta ra chi ra Ndioo, ta cati ra ta ra ti:

¹⁴ ¡Cahnu xaan cuu ra Ndioo iyo iti siqui andivi!
Na cua coo mani ndihi ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi ya,
[ta na cua cuni ñi chi tahan ñi]
—cati ra tatun Ndioo can.

¹⁵ Tacan cuu, ta cuahan ndico ra tatun Ndioo can iti siqui andivi, ta ra cumi chi ri mbee can quechaha cati ra chi tahan ra ti:

—Na coho iti ñuun Belén, ta na cua ndehe yo ñaan cha cuu chacan cha cati tuhun ra chahnu chi yo —cati ra ta ra.

¹⁶ Tacan cuu, ta numi xaan ra cuahan ra cumi chi ri mbee ta ra iti ñuun. Cuahan ra, ta nanihin ra chi ña María chi ra José, ta caa ve tichi canoa can.

¹⁷ Ni ndehe ra ta ra chi ve, ta quechaha chaha ra cuenda yoso cuhva ni cati ra tatun Ndioo cuenda vecan.

¹⁸ Ta ndihi ñivi ni chini tuhun cati ra cumi chi ri mbee can—iyo xaan cuni ñi,

¹⁹ soco ña María ña cahan ña cuenda chacan, soco saxini ña ñaan tuhun cuu chi.

²⁰ Tacan cuu, ta cuahan ndico ra cumi chi ri mbee can, ta sacahnu xaan ra chi ra Ndioo. Sacahnu ra chi ra, vati cuaha xaan cha ni chini soho ra, ta cuaha xaan cha ni ndehe ra cha ni cahan ra tatun Ndioo chi ra.

Ni chandaca ñivi ra Jesuu chi ra ve ñuhun cahnu

²¹ Tacan cuu, ta yaha una quivi, ta tahnda ñiin xini xuu ra, [cuhva iyo costumbre maan ñi ta ñi,] ta cati ñi ti Jesuu nani ra cuhva ni cati tatun Ndioo, ta ni cumani coo sehe ña María.

²² Tacan cuu, ta queta quivi cha cua coo vaha ndico ñi cuhva cati ley Moisee, ta cuahan ñi iti ñuun Jerusalén. Cuahan ñi, vati cua cuenda ñi chi ve luhu can, vati cua cuhva cuenda ñi chi ve chi ra chahnu Ndioo.

²³ Tacan ni savaha ñi, vati cati ley ra chahnu ti chi ndihi ra cuati cuu sehe xihna cuii ñi cua cuhva cuenda ñi chi ra Ndioo.

²⁴ Chacan cuu cha cuahan ñi, vati cua samani ñi cuhva cati ley Ndioo. Uvi ri lucu a uvi ri ndivi cua samani ñi, cati chi.

²⁵ Tacan cuu, ta iyo iin ra ñuun Jerusalén can. Simeón nani ra, ta rai vaha ndicha cuu ra. Sacahnu vaha ra chi ra Ndioo, ta cuni ra ndehe ra nu cua cacu ñivi judío chi tu ndoho, ta iyo tahan ra Tati Ndioo chi ra.

²⁶ Cha cati ra Tati Ndioo chi ra ti ña cua cuvi ra nda cua nda cua ndehe xihna ra chi ra Cristo, vati cua tava tiñu ra chahnu ñi chi ra.

²⁷ Ni chandaca ra Tati Ndioo chi ra, ta quihvi ra tichi ve ñuhun. Tacan cuu, ta quichi naan sutu ra sihi ra chi ra Jesuu, vati cua savaha ñi chi ra cuhva cati ley can.

²⁸ Tacan cuu, ta chacuisucu ndaha ra Simeón can chi ra Jesuu, ta cahan vaha xaan ra chi ra Ndioo, ta cati ra ti:

²⁹ Yoho ra chahnu, na cua cuhva cun cha cua cuvi yu vitin, vati cha ni savahun cuhva cati cun chihin yu.

³⁰ Cha ni ndehi chi ra cua sacacu chi ndi vitin.

³¹ Cha tachi maun chi ra nu iyo ndihi ñivi,

³² ta cua cati tuhun ra chi ñivi cuu inga tucu ñivi,

ta cahnu xaan ñivi cua cuu ñivi judío ñivi maun cua savaha ra —cati ra.

³³ Tacan cuu, ta iyo xaan cuni sutu ra sihi ra cha chini ñi tuhun cahan ra Simeón cuenda ra luhu sehe ñi.

³⁴ Tacan cuu, ta sacu-ii ra Simeón chi ñi, ta quechaha cati ra chi ña María sihi ve ti:

—Cua cuiso ra iin tiñu cahnu xaan, ta cuaha ñivi Israel cua ndoyo ñuhun cuenda ra, soco cuaha ñi cua cacu cua savaha ra. Sava ta cua iin seña ni tiso ra Ndioo cuu ra, soco iyo ñivi cua cuni cani tahan ñi chi ra.

³⁵ Chacan cuu cha cua coto ra Ndioo yoso cuhva saxini ñivi chi anima ñi. Ta yoho María, cuaha xaan cua nducuihya cuni cun —cati ra.

³⁶ Tacan cuu, ta iyo tahan iin ñahan tican. Ana nani ña, ta cahan ña cuenda ra Ndioo. Sehe ra Fanuel ñivi Aser chi ña, ta ñahan chahnu chahnu cuu ña. Cha tandaha tahan ña, ta ni chacoo ña chi ii ña ucha cuiya, ta chihhi ra.

³⁷ Ñahan ndahvi cha cuu ña, ta cha queta ña cumi xico cumi cuiya ña. Ña quee ña tichi ve ñuhun, soco nduvi ta niñu cahan ña chi ra Ndioo, ta iyo ndita ña iti nuun ra. Tacan ni sacahnu ña chi ra Ndioo.

³⁸ Tuhva ñacan nu iyo ñi chi ra Simeón hora can, ta quechaha chaha ña iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta cahan ña cuenda ra Jesuu, ta chaha ña cuenda chi ndihi ñivi cuni cha cua cacu ñi ñuun Jerusalén.

Cuanuhun ndico ñi ñuun Nazaret

³⁹ Savaha ñi ndihi cuhva cati ley ra chahnu, ta cuanuhun ndico ñi ñuun Nazaret cha iyo cuenda ñuhun Galílea.

⁴⁰ Tacan cuu, ta ni chahnu ra Jesuu. Chacoo tu ndee ini chi ra, ta nditi xaan xini ra cuu, ta savaha xaan ra Ndioo tu manini chi ra.

Chahan ra Jesuu ve ñuhun cahnu iyo ñuun Jerusalén

⁴¹ Cuiya ta cuiya chahan sutu ra chi sihi ra ñuun Jerusalén, vati sacahnu ñi vico cuenda cha ni cacu ñivi ñi ñuhun Egipto tiempu chahnu.

⁴² Nu ni queta ra Jesuu uchi uvi cuiya ra, ta cuahan tucu ñi vico can cuhva iyo costumbre ñi.

⁴³ Tacan cuu, ta queta quivi ni ndihi vico, ta cuanuhun ndico ñi iti ñuun, soco ña chito ñi cha ni ndoo ra Jesuu ñuun Jerusalén.

⁴⁴ Saxini ñi ti icaa ni cuahan ra chi amigu ñi, vati tuvi ñi cuahan icaa ni. Tacan ni chica ñi iin nduvi, ta quechaha nanducu ñi chi ra chi ñivi ñi chi amigu ñi, vati tuvi ñi chahan vico,

⁴⁵ ta ña nanihin ñi chi ra. Chacan cuu cha cuahan ndico ñi iti ñuun Jerusalén, vati cua nanducu ñi chi ra tican.

⁴⁶ Tacan cuu, ta cha yaha uni quivi cha nanducu ñi chi ra, ta sa nanihin ñi chi ra. Ve ñuhun iyo ra, ta nanihin ñi chi ra. Nu ndaa ra maestru ndaa ra, ta tasoho ra cha cahan ra maestru ta ra, ta nducu tuhun ra chi ra ta ra.

⁴⁷ Iyo xaan cuni ndihi ñivi chini cha cahan ra, vati vaha xaan cutuni ini ra, ta vaha xaan cati ndico ra.

⁴⁸ Ndehe ñivi ra chi ra, ta iyo xaan cuni ñi. Tacan cuu, ta quechaha cati sihi ra chi ra ti:

—Sehu, ¿ñacu ndacu cun tehen chi ndi? Yuhu chi sutu cun—cha saxini xaan ndi, ta nanducu ndi chihun —caci ña.

⁴⁹ Ta cati ndico ra ti:

—Ña chite cha ña chito ndo ndaa iti cua nanihin ndo chihin yu. Saxini yu ti chito ndo ti tiñu suti ndacu i —caci ra chi ñi.

⁵⁰ Tacan ni cati ra, soco ña nituni ini ñi tuhun ni cahan ra chi ñi.

⁵¹ Tacan cuu, ta cuanuhun ndico ra chi ñi, ta queta ndico ñi ñuun Nazaret. Tasoho ra cha cahan ñi, ta ndihi chacan saxini sihi ra chi anima ña.

⁵² Tacan cuu, ta chahnu ca ra Jesuu, ta cutuni ca ini ra, ta iyo xaan tu manini chi ra chi ra Ndioo chi ndihi ñivi.

3

*Tichi cuhu cati tuhun ra Juana ra sacuanduta
(Mt. 3.1-12; Mr. 1.1-8; Jn. 1.19-28)*

¹ Cha queta chahun cuiya cha ni quihvi ra Tiberio, ta cuu ra cumi tiñu cahnu. Quivi can Poncio Pilato cuu ra ndaca ñahan chi ñivi iyo ñuhun Judea, ta ndaca ñahan ra Herode chi ñivi iyo ñuhun Galílea, ta ndaca ñahan ra Felipe yani ra chi ñivi iyo ñuhun Iturea chi ñivi iyo ñuhun Traconite, ta ndaca ñahan ra Lisania chi ñivi iyo ñuhun Abilinia.

² Anaa chi ra Caifás cuu ra cuu sutu chahnu quivi can, ta cahan ra Ndioo chi ra Juana sehe ra Zacarías. Tichi cuhu iyo ra, ta cahan ra Ndioo chi ra.

³ Tacan cuu, ta chahan ra Juana ndihi nu iyo ñivi yatin yuta Jordán, ta cati tuhun ra chi ñivi can. Cati tuhun ra ti na cua saña ihni ñi cuati ndacu ñi, ta cua cuanduta ñi. Chacan cuu cha cua cuahnu ini ra Ndioo cuati ndacu ñi.

⁴ Tacan ni savaha ra Juan cuhva iyo tuhun tutu ni taa ra Isaia ra ni cahan cuenda ra Ndioo iti chata, vati cati ra Isaia ti:

Cua cana chaa iin rai tichi cuhu,
ta cua cati ra chi ñivi ti:

“Na cua tiso vaha ndo tiñu,
vati cua quichi ra chahnu.

⁵ Na cua saxini vaha ndo,
ta na cua tiso vaha ndo anima ndo,
ta cua coo vaha ndo chi ra.

⁶ Cua coto ndihi ñivi ñuñivi ti cua sacacu ra Ndioo chi ñivi nu iyo ñi chi tu ndoho,” cua cati ra,
cati ra Isaia.

⁷ Quichi ñivi nu iyo ra Juan, vati cuni ñi cha cua sacuanduta ra chi ñi. Tacan cuu, ta cati ra chi ñi ti:

—Ndihi ndioho, ña vaha ñivi cuu ndo, vati iyo ndo sava ta cua iyo ri coo, [vati ña vaha ndacu ndo]. Cha saxini ndo ti cua cuanduta ndo, coto ña cua cacu ndo nu cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi.

⁸ Na cua saña ihni ndo cuati ndacu ndo, ta na cua savaha ndo cha vaha ndicha. Ña cua saxini ndo ti ñivi ndo chi ra Abraham chahnu. Yuhu cati ti ñahni yavi ndaa chacan, vati ndacu ndo cuati. Tu cua cuni ra Ndioo, [cua cuu savaha ra iin cha cahnu,] ta cua cati ra chi yuu ya ti cua cuu chi ñivi ra Abraham, ta ñivi ndicha ra Abraham cua cuu chi.

⁹ Vitin cha cua tava ndaa ra Ndioo chi ñivi ña ndacu cha vaha. Tu ña cua savaha ñi cha vaha, cua tava ndaa ra chi ñi. Cua tachi tuni ra chi ñi, ta cua yaha ñi nu cayu ñuhun —cati ra.

¹⁰ Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ñivi can chi ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cua savaha ndi? —cati ñi.

¹¹ Ta cati ndico ra ti:

—Na cua tindee ndo chi ñivi ndahvi. Tu cha iyo vaha sahna chi ndo, na cua tindee ndo chi ñivi cumani sahna. Tu cha iyo vaha cha cua cachi ndo, na cua tindee ndo chi ñivi cumani cha cachi —cati ra.

¹² Quichi tahan ra satiahvi chi ñivi, vati cua cuanduta tahan ra ta ra, ta nducu tuhun ra chi ra Juan ti:

—Maestru, ¿ñaan cha cuu cha cua savaha ndi? —cati ra.

¹³ Ta cati ndico ra chi ra ta ra ti:

—Ña cua yaha cuhva satiahvi ndo chi ñivi, vati cha cati ra cumi tiñu yoso cuhva cua satiahvi ndo chi ñi —cati ra.

¹⁴ Tacan cuu, ta nducu tuhun tahan ra sandaru chi ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cua savaha maan ndi? —cati ra.

Ta cati ndico ra Juan chi ra ti:

—Ña cua cati ndo chi ñivi ti cua cani ndo chi ñi, tu ña cua cuhva ñi xuhun chi ndo, ta ni ña cua cati ndo ti cua xico tuhun ndo chi ñi, tu ña cua cuhva ñi xuhun chi ndo. Ña cua suhu ndo, soco cua ndoo ndo vaha cuhva cha tiahvi ra ndaca ñahan chihin ndo —cati ra.

¹⁵ Tacan cuu, ta quechaha saxini xaan ndihi ñivi can cuenda ra Juan. Saxini ñi chi anima ñi ti vasi ra Cristo cuu ra,

¹⁶ soco cati ndico ra chi ndihi ñi ti:

—Yuhu sacuandute chi ndo chi nduta. Iti nuun ca cua quichi inga rai, ta iyo ca tu ndee ini chi maan ra. Ña cuu ndachi yu tiendu ndichan ra, vati ñahni cha vaha iyo chihin yu. Maan ra cua cuhva cha cua coo ra Tati Ndioo chi ndo, ta suvi ni maan ra cua tachi tuni.

¹⁷ Cua ndehe ra yoo ñivi cuni cha vaha ndicha, ta cua canihin vaha ra chi ñivi can, soco cua tava ndaa ra chi ñivi ña cuni cha vaha. Cua cayu ñican, ta ña cua ndahva ñuhun can —cati ra Juaan can.

¹⁸ Cuaha xaan chaha ra Juaan cuenda chi ñivi, ta cati tuhun ra tuhun vaha chi ñi.

¹⁹ Nu quichi quivi cha cati ra chi ra Herode rey can ti ña vaha cha quihin ra chi ña Herodía ñasihi yani ra, ta ni ña vaha ndihi ca ndavaha ni ni savaha ra.

²⁰ Chacan cuu cha ña vaha cuni ra Herode, ta ni tihi ra chi ra Juaan ve caa.

Cha ni chanduta ra Jesuu
(Mt. 3.13-17; Mr. 1.9-11)

²¹ Cha ni chanduta ndihi ñivi can, ta ni chanduta tahan ra Jesuu. Nu ni chanduta ra, ta cahan ra chi ra Ndioo, ta suvi ni hora can nuna iti siqui andivi,

²² ta quichi nuun ra Tati Ndioo chi ra. Cuhva caa ri ndivi caa ra Tati Ndioo, ta nuun ra. Tacan cuu, ta quechaha cahan ra Ndioo iti siqui andivi, ta cati ra chi ra Jesuu ti:

—Yoho, sehi chihun. Cuni xain chihun, ta cusii ini yu chihun —cati ra.

Ñivi cuu ñivi ra Jesuu nu ni quichi quivi
(Mt. 1.1-17)

²³ Cha queta ra Jesuu oco uchi cuiya ra, ta quechaha cati tuhun ra chi ñivi. Sehe ra José chi ra kuhva ni saxini ñivi, ta sutu ra José cuu ra Elí.

²⁴ Sutututu ra Elí can cuu ra Matat, ta sutu ra Matat can cuu ra Leví, ta sutu ra Leví can cuu ra Melqui, ta sutu ra Melqui can cuu ra Jana, ta sutu ra Jana can cuu ra José,

²⁵ ta sutu ra José can cuu ra Matatía, ta sutu ra Matatía can cuu ra Amón, ta sutu ra Amón can cuu ra Nahum, ta sutu ra Nahum can cuu ra Esli, ta sutu ra Esli can cuu ra Nagai,

²⁶ ta sutu ra Nagai can cuu ra Maat, ta sutu ra Maat can cuu ra Matatía, ta sutu ra Matatía can cuu ra Semei, ta sutu ra Semei can cuu ra José, ta sutu ra José can cuu ra Judá,

²⁷ ta sutu ra Judá can cuu ra Joana, ta sutu ra Joana can cuu ra Resa, ta sutu ra Resa can cuu ra Zorobabel, ta sutu ra Zorobabel can cuu ra Salatiel, ta sutu ra Salatiel can cuu ra Neri,

²⁸ ta sutu ra Neri can cuu ra Melqui, ta sutu ra Melqui can cuu ra Adi, ta sutu ra Adi can cuu ra Cosam, ta sutu ra Cosam can cuu ra Elmodam, ta sutu ra Elmodam can cuu ra Er,

²⁹ ta sutu ra Er can cuu ra Josué, ta sutu ra Josué can cuu ra Eliezer, ta sutu ra Eliezer can cuu ra Jorim, ta sutu ra Jorim can cuu ra Matat,

³⁰ ta sutu ra Matat can cuu ra Leví, ta sutu ra Leví can cuu ra Simeón, ta sutu ra Simeón can cuu ra Judá, ta sutu ra Judá can cuu ra José, ta sutu ra José can cuu ra Jonán, ta sutu ra Jonán can cuu ra Eliaquim,

³¹ ta sutu ra Eliaquim can cuu ra Melea, ta sutu ra Melea can cuu ra Mainán, ta sutu ra Mainán can cuu ra Matata, ta sutu ra Matata can cuu ra Natán,

³² ta sutu ra Natán can cuu ra David, ta sutu ra David can cuu ra Isaí, ta sutu ra Isaí can cuu ra Obed, ta sutu ra Obed can cuu ra Booz, ta sutu ra Booz can cuu ra Salmón, ta sutu ra Salmón can cuu ra Naasón,

³³ ta sutu ra Naasón can cuu ra Aminadab, ta sutu ra Aminadab can cuu ra Aram, ta sutu ra Aram can cuu ra Esrom, ta sutu ra Esrom can cuu ra Fare, ta sutu ra Fare can cuu ra Judá,

³⁴ ta sutu ra Judá can cuu ra Jacob, ta sutu ra Jacob cuu ra Isaac, ta sutu ra Isaac cuu ra Abraham, ta sutu ra Abraham cuu ra Taré, ta sutu ra Taré cuu ra Nacor,

³⁵ ta sutu ra Nacor can cuu ra Serug, ta sutu ra Serug can cuu ra Ragau, ta sutu ra Ragau can cuu ra Peleg, ta sutu ra Peleg can cuu ra Heber, ta sutu ra Heber can cuu ra Sala,

³⁶ ta sutu ra Sala can cuu ra Cainán, ta sutu ra Cainán can cuu ra Arfaxad, ta sutu ra Arfaxad can cuu ra Sem, ta sutu ra Sem cuu ra Noé, ta sutu ra Noé cuu ra Lamec,

³⁷ ta sutu ra Lamec cuu ra Matusalén, ta sutu ra Matusalén cuu ra Enoc, ta sutu ra Enoc cuu ra Jared, ta sutu ra Jared can cuu ra Mahalaleel, ta sutu ra Mahalaleel can cuu ra Cainán,

³⁸ ta sutu ra Cainán can cuu ra Enón, ta sutu ra Enón cuu ra Set, ta sutu ra Set cuu ra Adán, ta sutu ra Adán cuu ra Ndioo.

4

Cuni ndehe run cuihna a ña vaha cua savaha ra Jesuu

(Mt. 4.1-11; Mr. 1.12-13)

¹ Iyo ra Tati Ndioo chi ra Jesuu, ta quichi ndico ra iti yuta Jordán. Tacan cuu, ta ni chandaca ra Tati Ndioo chi ra tichi cuhu.

² Uvi xico quivi ni chacao ra Jesuu tican, vati cua ndehe run cuihna a ña vaha cua savaha ra Jesuu, ta ñahni cha chachi ra quivi can. Chacan cuu cha cha ni chisoco xaan ra, ta queta quivi can.

³ Tacan cuu, ta quechaha cati run cuihna chi ra ti:

—Tu ndicha ti sehe Ndioo cuu cun, cua cati cun chi yuu ya ti cua cuu chi paan —cати run.

⁴ Ta cati ndico ra Jesuu chi run ti:

—Cha cati tutu Ndioo ti ñavi chi cha cua cachi ñi cua coo ndito ñivi, soco ra Ndioo cuu ra cua cuhva tu ndee ini chi ñi, cati chi —cати ra.

⁵ Tacan cuu, ta ni chandaca run cuihna chi ra iin nu sucun xaan, ta ndihi ñuun nu ndaca ñahan ñivi nu ñuhun ñuñivi sanahan run chi ra. Iin cha qui qui ni sanahan run chacan chi ra,

⁶ ta quechaha cati ndico run chi ra ti:

—Ndihi cha ni ndehun ndihi cha taqui can cua cuhve chihun, vati chi main cuu chi, ta ndaa ñi cuni yu cua cuhve chi chi.

⁷ Tu cua cahnu chiti cun iti nuin, ta cua sacahnu cun chihin yu, ndihi chi cua cuu chihun —cати run.

⁸ Tacan cuu, ta cati ndico ra Jesuu chi run ti:

—Yoho Satanaa, cua cuachiyo cun, vati cha cati tutu Ndioo ti cua sacahnu ñivi chi ra chahnu Ndioo, ta iin tuhun ni maan ra cuu ra cua sacahnu ñi, cati chi —cати ra.

⁹ Tacan cuu, ta ni chandaca run chi ra iti ñuun Jerusalén, ta chaqui ndaa run chi ra sucua xini ve ñuhun, ta cati run chi ra ti:

—Tu ndicha ti sehe Ndioo cuu cun, na cua capa cun iti nu ñuhun,

¹⁰ vati cha cati tutu Ndioo ti:

Cua tava tiñu ra Ndioo chi tatun ra, vati cua cu cumi ra chihun.

¹¹ Cua canihin ra tatun Ndioo chihun, coto cua yani chahun chata yuu, cati chi —cати run.

¹² Ta cati ndico ra Jesuu chi run ti:

—Cha cati tahan tutu Ndioo ti ña cua ndehun a ña vaha cua savaha ra chahnu Ndioo, cati chi —cати ra.

¹³ Tacan cuu, ta cha ndihi ndehe run cuihna a ña vaha cua savaha ra, ta quee ndaa run nu iyo ra nda cua nda quivi cua nanducu ndico run yoso cuhva cua savaha ra.

Quechaha cati tuhun ra Jesuu iti ñuhun Galilea
(Mt. 4.12-17; Mr. 1.14-15)

¹⁴ Iyo ra Tati Ndioo chi ra Jesuu, ta ni cuahan ndico ra iti ñuhun Galilea, ta nini cahnu ñuhun can queta tuhun yoso cuhva iyo ra.

¹⁵ Sacuaha ra chi ñivi ve ñuhun nu nducuiti ñi, ta sacahnu xaan ndihi ñivi chi ra.

Queta ra Jesuu ñuun Nazaret
(Mt. 13.53-58; Mr. 6.1-6)

¹⁶ Tacan cuu, ta queta ra Jesuu ñuun Nazaret nu ni chahnu ra, ta quivi sábadu [quivi ndaa tatun ñivi can] quihvi ra ve ñuhun cuhva iyo costumbre maan ra. Tacan cuu, ta ni chacuinda ra, vati cua sacuaha ra tutu Ndioo chi ñi.

¹⁷ Chaha ñi tutu ni taa ra Isaía ra ni cahan cuenda ra Ndioo iti chata. Nuna ra chi chi, ta nanihin ra nu cati chi tehen:

¹⁸ Iyo ra Tati Ndioo chihin yu,

vati chaha ra tiñu chihin yu,

vati cua cati tuhun tuhun vaha chi ñivi ndahvi.

Tachi ra chihin yu,

vati cua cati tuhun ti cua cacu ñivi nu iyo ñi chi tu ndoho.

Cua ndehe ndico ñivi cuaa.

Cua coo ndico tu ndee ini chi ñivi ña cundee ca,

¹⁹ ta chahi cuenda ti cha ni queta quivi vaha cuhva cati ra chahnu nu ni quichi quivi

—cati ra.

²⁰ Tacan cuu, ta chasi ndico ra Jesuu tutu can. Ni chaha ndico ra chi chi chi ra naan chi chi, ta ni chacunda ndico ra. Nihin xaan ndehe ndihi ñivi iyo ve ñuhun can chi ra.

²¹ Tacan cuu, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

—Vitin quivi ya cha ni queta tuhun ya nu ni chini soho ndo —cati ra.

²² Tacan cuu, ta cati ñi ti vaha xaan rai cuu ra, soco iyo xaan cuni ñi, vati taqui xaan tuhun cati tuhun ra chi ñi, ta quechaha nducu tuhun ñi chi tahan ñi ti:

—¿Atu ñavi sehe ra José chi ra? —cati ñi.

²³ Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Vasi cuhva ya cua cati ndo chihin yu. Cua cati ndo chihin yu ti: “Yoho doctor, na cua sanduvahun suvi ni chi maun.” Cua cati tahan ndo ti cha chini soho ndo ti cuaha xaan cha ni savahi ñuun Capernaum, ta na cua savaha tahin chacan ihya ñuin, cua cati ndo —cati ra.

²⁴ Ni vii cahan ra, ta cati ra chi ñi ti:

—Cati ndicha yu chihin ndo ti cuenda ra cahan cuenda ra Ndioo—ña tuhva ñivi iyo ñuun ra sacahnu ñi chi ra—masi sacahnu ndihi ca ñivi chi ra.

²⁵ Yuhu cati chi ndo ti quivi ni iyo ra Elía iyo tuvi xaan ña ndahvi ñuhun Israel. Suvi ni quivi can ni queta uni cuiya yoso sava, ta ña cuun savi. Chacan cuu cha cahnu xaan tama ni chacoo nini cahnu ñuhun ya.

²⁶ Chacoo iin ña ndahvi ñuun Sarepta cha iyo cuenda ñuun Sidón. Chi iin tuhun ni ñacan tachi ra Ndioo chi ra Elía, ta ñahni ca ña ndahvi can nu ni tachi ra chi ra.

²⁷ Ta ni cuhva quivi ni iyo ra Eliseo ra ni cahan cuenda ra Ndioo iti chata iyo tuvi xaan ñivi cuhvi cuehe tahyu, soco iin tuhun ni ra Naamán ñuhun Siria cuu ra sanduvaha ra Eliseo, ta ñahni inga ñivi cuhvi cuehe can sanduvaha ra.

[Tacan cati ra Jesuu, vati ña sacahnu ñivi cuu ñivi ra Elía chi ra. Ta ni cuhva ña sacahnu ñivi ra Eliseo chi ra. Chacan cuu cha chahan ra ta ra nu iyo inga ñivi.]

²⁸ Chini ñivi iyo ve ñuhun can tuhun cahan ra Jesuu, ta xaan xaan quechaha cuni ñi.

²⁹ Chacan cuu cha ni chacuinda ñi, ta tava ndaa ñi chi ra iti yuhu ñuun. Nda xini yucu nu iyo ñuun ñi ni chandaca ñi chi ra, vati cua saquehni ñi chi ra tichi xahva,

³⁰ soco yaha ra tañu ñi, ta quee ra cuahan ra.

Ni chacoo tati cuihna chi iin rai

(Mr. 1.21-28)

³¹ Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu iti ñuun Capernaum. Iin ñuun cha iyo cuenda ñuhun Galilea cuu ñuun can, ta suvi ni quivi sábadu [quivi ndaa tatun ñi] cuu chi, ta sacuaha ra chi ñi ve ñuhun.

³² Iyo xaan cuni ñi, vati cuhva iyo ndatu chi ra sacuaha ra chi ñi.

³³ Tichi ve ñuhun can iyo tahan iin rai, ta iyo tati cuihna chi ra. Nihin xaan quechaha cana chaa run, ta cati run ti:

³⁴ —Yoho Jesuu ñuun Nazaret, chite ñaan cha cuu cha cuni cun chi ndi. Quichi cun, vati cua cahni cun chi ndi. Chite yoo rai cuu cun. Yoho cuu ra ii cha ni tava tiñu ra Ndioo —cati run.

³⁵ Tacan cuu, ta nduxaan ra chi tati cuihna can, ta cati ra chi run ti:

—¡Taxin ni coun! Cua quee cun tichi anima rahya —cati ra.

Tacan cuu, ta sanduva run chi ra ndahvi can iti nuun ñi, ta quee run tichi anima ra, soco ñahni cha ni sanicuehe run chi ra.

³⁶ Iyo xaan cuni ndihi ñivi can, ta quechaha cati ñi chi tahan ñi ti:

—Cahnu xaan tuhun cahan ra, vati iyo xaan ndatu chi ra. Iyo xaan tu ndee ini chi ra, vati cahan ra chi run tati cuihna, ta quee run —cati ñi.

³⁷ Tacan cuu, ta nini cahnu tican chinu tuhun yoso cuhva ni savaha ra Jesuu.

Sanduvaha ra Jesuu chi chiso ra Simón Pedro

(Mt. 8.14-15; Mr. 1.29-31)

³⁸ Tacan cuu, ta quee ra Jesuu ve ñuhun can, ta cuahan ra iti vehe ra Simón. Iyo tu ndoho chi chiso ra Simón, vati iyo xaan cahni chi ña. Chacan cuu cha quechaha cahan ñivi chi ra Jesuu, vati na cua tindee ra chi ña.

³⁹ Tuhva ra nu caa ña, ta sanduvaha ra chi ña, ta ndico cahni chi ña. Tacan cuu, ta ni chacuinda ña, ta chaha ña cha cua cachi ra ta ra.

Sanduvaha ra Jesuu chi tuvi ñivi

(Mt. 8.16-17; Mr. 1.32-34)

⁴⁰ Cha cua cuiso nicandi quivi can, ta ni chandaca ñivi chi ñivi cuhvi nu iyo ra Jesuu. Cuaha nuun cuehe cuhvi ñivi can, soco tiso ra ndaha ra chi ta iin ta iin ñi, ta sanduvaha ra chi ñi.

⁴¹ Tava tahan ra cuaha tati cuihna anima ñivi. Cana chaa run, ta quee run, ta cati run ti:

—Yoho—sehe Ndioo cuu cun —cati run.

Tacan cuu, ta nduxaan ra chi run. Ña chaha ra cha cahan run, vati chito run ti cha tava tiñu ra Ndioo chi ra, ta ra Cristo cuu ra.

Cati tuhun ra Jesuu nini ñuhun Galilea

(Mr. 1.35-39)

⁴² Tuvi inga quivi, ta quee ra Jesuu cuahan ra. Tichi cuhu cuahan ra, vati cua cahan ra chi ra Ndioo. Tacan cuu, ta nanducu ñivi chi ra. Nanihin ñi chi ra, ta ña cuni ñi saña ñi chi ra, vati ña cuni ñi cha cahun ra.

⁴³ Tacan cuu, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

—Iyo cha cua cuhun tahin inga ñuun, ta cua cati tuhun tahin yoso cuhva cua coo ñivi chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra. Iyo cha cua cati tuhun tuhun can, vati cuenda chacan quichi yu —cati ra.

⁴⁴ Chacan cuu cha cuahan ra ndihi ve ñuhun nu sacahnu ñivi judío can, ta cati tuhun ra tuhun Ndioo.

5

Cha suhva tiaca tiin ra ta ra, vati tindee ra Jesuu

(Mt. 4.18-22; Mr. 1.16-20)

¹ Iin quivi iyo ra Jesuu yu tañuhun Genesaret, ta tuvi xaan ñivi nducuiti. Ndunihin xaan ñi nu iyo ra, vati cuni ñi tasoho ñi tuhun Ndioo.

² Tacan cuu, ta ndehe ra Jesuu ti yatin caa uvi tundoo. Cha quee ra ta ra tichi chi, ta nacata ra taraya ra.

³ Quihvi ra Jesuu iin chi. Chi ra Simón cuu chi, ta cati ra Jesuu chi ra ti na cua sacunu ra chi chi suhva ca nu cunu nduta. Tacan cuu, ta ni chacunda ra tichi tundoo can, ta quechaha sacuaha ra chi ñivi can.

⁴ Nu ni ndihi sacuaha ra chi ñi, ta quechaha cati ra chi ra Simón ti:

—Vitin na coho nu cunu xaan nduta. Cua tihí ndo taraya ndo, vati cua tiin ndo chi ri tiaca —cati ra.

⁵ Ta cati ndico ra Simón Pedro ti:

—Ra chahnu, niñu niñu satiñu ndi, ta ñahni ri tiin ndi, soco cua tihí yu taraya, vati maun cati —cati ra.

⁶ Tacan cuu, ta tihí ra ta ra taraya, ta cuaha xaan ri tiaca chasi ra. Nda cua cuni tahnda taraya can, vati cuaha xaan ri ñuhun.

⁷ Chacan cuu cha savaha ra seña chi tahan ra iyo inga tundoo, vati cua quichi tindee ra chi ra. Tacan cuu, ta quichi ra, ta nduvi tundoo can sacutu ra ta ra nda cua cuni nanuun tundoo tichi nduta.

⁸ Ndehe ra Simón Pedro can ti cha suhva tiaca cuu ri tiin ra, ta chahnu chiti ra iti nuun ra Jesuu, ta quechaha cati ra ti:

—Cuahan, ra chahnu, vati iyo xaan cuati chihin yu.

⁹ Tacan ni cati ra, vati yuhvi xaan ra cuu, ta cuyuhvi tahan ndihi ra iyo chi ra, vati cuaha suhva tiaca tiin ra ta ra.

¹⁰ Cuyuhvi tahan ra Jacobo chi ra Juan. Sehe Zebedeo chi ra ta ra, ta satiñu tahan ra ta ra chi ra Simón. Tacan cuu, ta cati ndico ra Jesuu chi ra Simón ti:

—Ña cuyuhvi cun. Nda vitin ta nda cua nda iti nuun cua nanducu cun chi ñivi cuhva ni nanducu cun chi ri tiaca, [ta cua cati tuhun cun tuhun Ndioo chi ñi, ta cua cuinu ini ñi chihin yu] —cati ra.

¹¹ Tacan cuu, ta satuhva ra ta ra tundoo can yu nduta. Saña ra ta ra ndihi cha iyo chi ra, ta cuahan ra chi ra Jesuu.

Sanduvaha ra Jesuu chi iin ra cuhvi cuehe tahyu

(Mt. 8.1-4; Mr. 1.40-45)

¹² Iin ñuun nu yaha ra Jesuu, ta tahan ra iin ra cuhvi, ta cuehe tahyu cuhvi xaan ra. Nu ni ndehe ra chi ra Jesuu, ta chahnu chiti ra iti nuun ra, ta quechaha cahan ndahvi xaan ra chi ra, ta cati ra ti:

—Ra chahnu, tu cua cuni cun sanduvahun chihin yu, cua cuu —cati ra.

¹³ Tacan cuu, ta sacaa ra Jesuu ndaha ra, ta tiso ra ndaha ra chi ra ndahvi can, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Cuni yu. Na nduvahun —cati ra.

Ta suvi ni hora can nduvaha ra cuhvi cuehe tahyu can.

¹⁴ Tacan cuu, ta cati tuhun ra Jesuu chi ra ti:

—Ña cua cuhva cun cuenda chi ni iin ñivi. Nuun ra sutu ni cua cuhun cun, ta cua sanahun chi ra ti ni nduvahun. Cuenda cha ni nduvahun cua cuiso cun

cuhva cati ra Moisee iti chata. Chacan cuu cha cua coto ñivi ti ni nduvahun —cати ra chi ra.

¹⁵ Cuaha xaan ca chinu tuhun yoso cuhva ni sanduvaha ra Jesuu chi ñivi. Chacan cuu cha nducuiti xaan ñivi. Tuvi ñivi nducuiti, vati cuni ñi tasoho ñi tuhun cahan ra, ta cuni ñi cha cua sanduvaha ca ra chi ñi.

¹⁶ Chacan cuu cha cuahan ra tichi cuhu nu ñahni ñivi, ta cahan ra chi ra Ndioo.

Sanduvaha ra Jesuu iin ra nduñiin

(Mt. 9.1-8; Mr. 2.1-12)

¹⁷ Iin quivi sacuahа ra Jesuu chi ñivi, ta iyo tahan ra fariseo ta ra chi ra sacuahа ley chahnu cuenda ñivi judío can. Iti ñuhun Galilea ni quichi racan ta ra. Quichi tahan ra iti ñuhun Judea, ta quichi tahan ra iti ñuun Jerusalén. Cuaha ñuun ni quichi ra ta ra, ta iyo tu ndée ini cha chaha ra chahnu Ndioo chi ra Jesuu, vati cua sanduvaha ra chi ñivi cuhvi.

¹⁸ Tacan cuu, ta quichi ñivi, ta ndiso ñi chi iin ra. Caa ra nu yuvi ra, ta nduñiin ra. Nducu ñican cuhva cha cua yaha ñi chi ra, ta cua caqui ñi chi ra iti nuun ra Jesuu.

¹⁹ Ña nihin ñi nu cua yaha ñi, vati tuvi xaan ñivi iyo. Chacan cuu cha ndaa ñi nda xini vehe, ta sachiyo ñi tiyo xini vehe can. Tacan cuu, ta sanuun ñi chi ra. Iti nuun ra Jesuu nda mahñu nu iyo ñivi can sanuun ñi chi ra, ta caa ra.

²⁰ Ndehe ra Jesuu ti chinu ini ñi ndiso chi ra, ta quechaha cati ra chi ra nduñiin can ti:

—Xaa, cha ni naan cuati iyo chihun —cати ra.

²¹ Tacan cuu, ta quechaha saxini ra fariseo can chi ra sacuahа ley chahnu. Saxini ra ta ra chi anima ra ti ña vaha rai cuu rahya. Cahan ra ndavaha ni cuenda ra Ndioo, vati iin tuhun ni ra Ndioo cuu ra cuu sanaan cuati iyo chi ñivi. Tacan ni saxini ra ta ra.

²² Tacan cuu, ta chito ra Jesuu yoso cuhva saxini ra ta ra chi anima ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Ña vaha cuhva saxini ndo chi anima ndo.

²³ Ña ii xaan cha cati yo ti cha ni naan cuati cha iyo chi ñivi. Ii ca cha cua cati yo ti cua cuinda ñi, ta cua cuhun ñi.

²⁴ Chacan cua savahi, vati tacan ni cua coto ndo ti iyo ndatu chi ra cuu sehe ñivi, ta cua cuu sanaan ra cuati iyo chi ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi ya —cати ra.

Tacan cuu, ta cati ndico ra chi ra ndahvi can ti:

—Chi yoho cahan yu. Cuinda, ta canihun yuvi cun, ta cuahan iti vehun —cати ra.

²⁵ Tacan cuu, ta ni chacuinda ra iti nuun ñivi can. Canihin ra yuvi nu caa ra, ta cuahan ra iti vehe ra, ta cati ra ti cahnu xaan cuu ra Ndioo.

²⁶ Iyo xaan cuni ndihi ñivi can, soco sacahnu ñi chi ra Ndioo. Yuhvi xaan ñi, ta cati ñi ti:

—Vitin cha ni ndehe yo iin cha cahnu xaan —cати ñi.

Cana ra Jesuu chi ra Leví

(Mt. 9.9-13; Mr. 2.13-17)

²⁷ Tacan cuu, ta quee ra Jesuu cuahan ra, ta ndehe ra chi iin rai nu ndaa ra satiahvi ra chi ñivi. Leví nani ra, ta chi racan quechaha cati ra Jesuu ti:

—Na coho —cати ra.

²⁸ Tacan cuu, ta ni chacuinda ra Leví can, ta nacoо ra ndihi ndatiñu ra, ta cuahan ra chi ra Jesuu.

²⁹ Tacan cuu, ta cahnu xaan vico ni savaha ra Leví vehe ra. Cuenda ra Jesuu sacahnu ra vico can, ta tuvi xaan ñivi quichi. Quichi xaan ra satiahvi ta ra, ta iyo ra chi ra Jesuu chi ra Leví yo mesa.

³⁰ Tacan cuu, ta quechaha cahan ra fariseo chi ra sacuahha ley chahnu, ta nducu tuhun ra ta ra chi ra sacuahha chi ra Jesuu ti:

—¿Ñacu chachi ra Jesuu chi ñivi ndacu cuati icaa ni? ¿Ñacu chachi ra chi rai satiahvi icaa ni? —cati ra ta ra.

³¹ Tacan cuu, ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Ñivi ña cuhvi—ña chini ñuhun ñi chi ra sanduvaha, soco ñivi cuhvi cuu ñi chini ñuhun chi ra.

³² Chacan cuu cha ña cati tuhun chi ñivi iyo vaha. Cati tuhun chi ñivi iyo cuati ti na cua nacoo ihni ñi cuati ndacu ñi, vati chacan tiñu vachi yu —cati ra.

Nducu tuhun ra fariseo chi ra Jesuu cuenda cha cua coo ndita ñivi
(Mt. 9.14-17; Mr. 2.18-22)

³³ Tacan cuu, ta cati ra fariseo ta ra chi ra Jesuu ti:

—Ta ra sacuahha chi ra Juan—chacoo ndita xaan ra, ta cuaha xaan cahan ndahvi ra chi ra Ndioo. Ta ni cuhva ndacu ra sacuahha chi ra fariseo, soco ra sacuahha chi maun—mani cha cachi ra cuni ra. Mani cha coho ra cuni ra —cati ra ta ra.

³⁴ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Ña cua coo ndita amigu ra tandaha quivi ni iyo ra chi ra,

³⁵ soco cua queta quivi cua cuhun ra tandaha can, ta sa cua coo ndita amigu ra —cati ra Jesuu [cuenda maan ra chi ra sacuahha chi ra].

³⁶ Ni vii cahan ra Jesuu cuhva ya, ta cati ra chi ra fariseo can ti:

—Ña tuhva yo cahnda yo sahma chaa, ta nataa yo chi chi chi sahma chahnu. Tu tacan ni cua savaha yo, cua tahnda tahan cha chaa, ta ña cua nduunuun chi chi cha chahnu can.

³⁷ Ta ni cuhva ña tuhva yo tihí yo nduta chiti uva chaa tichi iin iti ñiin chahnu. Tu tacan ni cua savaha yo, cua ndata iti ñiin can cua savaha nduta chaa can. Chacan cuu cha cua cati nduta can, ta cua ndoyo ñuhun tahan iti can.

³⁸ Tichi iti ñiin chaa tihí yo nduta chiti uva chaa.

³⁹ Tu cua coho yo nduta chahnu, ña cua cuni ca yo cha chaa, vati cua cati yo ti vaha xaan iyo cha chahnu. [Cuhva can cati ra Jesuu, vati chaha ra cuenda ti cua tiso ra iin tuhun chaa yoso cuhva cua coo ñivi chi ra Ndioo.]

6

Sucu ra sacuahha chi ra Jesuu chiti nu yaha ra, ta quivi ii cuu chi
(Mt. 12.1-8; Mr. 2.23-28)

¹ Iin quivi sábadu [quivi ndaa tatun ñivi] yaha ra Jesuu chi ra sacuahha chi ra nu iyo itu, ta yucu ra sacuahha chi ra uvi tahan chi. Saquee ra chi chi, ta chachi ra.

² Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ra fariseo chi ra ti:

—¿Ñacu ndacu ndo chacan, vati ña chaha ley cha cua savaha yo chacan quivi vitin? —cati ra.

³ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Vasi ña ta sacuahha ndo cuhva ni savaha ra David iti chata quivi ni yaha soco chi ra chi ra chica chi ra.

⁴ Quihvi ra vehe Ndioo, ta quihin ra paan cuecu iti nuun ra Ndioo, ta chachi ra chi chi, ta chaha ra cha cachi tahan ra quichi chi ra. Ñavi cuhva cati ley cuu chacan, vati iin tuhun ni ra cuu sutu cuu ra cuu cachi chacan, soco chachi ra David ta ra —cati ra.

⁵ Ni vii cati ra Jesuu chi ra ti:

—Yuhu ra cuu sehe ñivi cuu ra cati ñaan cha cuu cha cua savaha ñivi quivi sábadu —cati ra.

Ni chacao iin rai nduxii ndaha
(Mt. 12.9-14; Mr. 3.1-6)

⁶ Inga quivi sábadu ni quihvi tucu ra Jesuu ve ñuhun, ta sacuaaha ra chi ñivi. Iyo tahan iin rai tican, ta nduxii ndaha cuaha ra.

⁷ Iyo tahan ra sacuaaha ley chahnu chi ra fariseo, ta ndehe xaan ra ta ra a cua sanduvaha ra Jesuu chi ñivi, ta quivi sábadu cuu chi, vati cuni ra ta ra tiso ra cuati ra Jesuu.

⁸ Chito ra Jesuu cuhva saxini ra ta ra, soco cati ra chi ra nduxii ndaha ti:

—Nahan. Na cuinda nda mahñu na ndehe —cati ra.

Tacan cuu, ta ni chacuinda ra ndacan,

⁹ ta cati ra Jesuu chi ra fariseo ta ra ti:

—Cua nducu tuhin iin tuhun chi ndo. ¿Atu chaha ley cha cua savaha yo iin cha vaha a iin cha ndavaha ni quivi sábadu? ¿Atu chaha ley cha cua sacacu yo chi ñivi nu iyo ñi chi tu ndoho a chaha chi cha cua cahni yo chi ñi quivi ya? —cati ra.

¹⁰ Tacan cuu, ta ndehe ra Jesuu nuun ndihi ra ta ra, ta cati ra chi ra ndahvi can ti:

—Sacaun ndahun —cati ra.

Tacan cuu, ta ni sacaa ra ndaha ra, ta ni nduvaha ndaha ra.

¹¹ Xaan xaan quechaha cuni ra fariseo ta ra, ta cahan ra iin ra inga ra chi tahan ra, vati cuni ra coto ra ñaan cha cuu cha cua savaha ra chi ra Jesuu.

Nacachi ra Jesuu chi uchi uvi rai, vati cua cuu ra ta ra tatun ra
(Mt. 10.1-4; Mr. 3.13-19)

¹² Iin quivi can cuahan ra Jesuu iti yucu, vati cuni ra cahan ra chi ra Ndioo, ta niñu niñu ni cahan ra chi ra.

¹³ Tuvi inga quivi, ta cana ra chi ra sacuaaha chi ra. Nacachi ra uchi uvi ra, ta cati ra ti tatun ra cua cuu ra ta ra.

¹⁴ Nacachi ra chi ra Simón, ta cati ra ti Pedro cua cunani ra. Nacachi tahan ra chi ra Ndreer yani ra Simón, ta nacachi ra chi ra Jacobo chi ra Juan chi ra Felipe chi ra Bartolomé

¹⁵ chi ra Mateo chi ra Tuma chi ra Jacobo sehe Alfeo chi ra Simón ra cuni cuati chi ñivi ñuun Roma

¹⁶ chi ra Juda yani ra Jacobo chi ra Juda Iscariote ra cua xico tuhun chi ra Jesuu.

Sacuaaha ra Jesuu chi tuvi ñivi
(Mt. 4.23-25)

¹⁷ Tacan cuu, ta nuun ndico ra Jesuu chi ra ta ra siqui yucu can, ta queta ra iin nduhva, ta tuvi xaan ñivi nducuiti. Tuvi ñi cuu ñi, vati quichi ñivi sacuaaha chi ra. Quichi ñivi nini cahnu ñuhun Judea. Quichi ñi ñuun Jerusalén. Quichi ñi iti yu tañuhun nu iyo ñuun Tiro chi ñuun Sidón. Quichi ñi, vati cuni ñi tasoho ñi tuhun cahan ra Jesuu, ta cuni ñi nduvaha ñi.

¹⁸ Nduvaha tahan ñivi iyo chi tu ndoho cha ñuhun tati cuihna anima ñi.

¹⁹ Ndihi ñivi can cuni ñi sayani ndaha ñi chi ra, vati iyo tu ndee ini chi ra, ta sanduvaha ra chi ndihi ñivi.

Tuhun yoso cuhva cua cusii ini yo
(Mt. 5.1-12)

²⁰ Tacan cuu, ta ndehe ra Jesuu chi ñivi sacuaaha chi ra, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

—Ndioho ñivi ndahvi, na cua cusii ini ndo, vati cua coo ndo chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra.

²¹ Ndioho ñivi ñahni cha iyo vitin, na cua cusii ini ndo, vati cua coo vaha ndo nu cuahan quivi.

Ndioho ñivi iyo tu cuihya ini vitin, na cua cusii ini ndo, vati cua cusii ndicha ini ndo nu cuahan quivi.

²² Na cua cusii ini ndo, tu cua cuxaan ini ñivi chihin ndo. Tu cua tava ndaa ñivi chi ndo, tu cua cahan ñi ndavaha ni chi ndo, tu cua cati ñi ti ña vaha ñivi cuu ndo, vati iyo ndo chi ra cuu sehe ñivi, na cua cusii ini ndo.

²³ Tu tacan ni cua tahan ndo, na cua cusii ini ndo quivi can, vati vaha xaan cua cunda yahvi ndo iti siqui andivi. Ta ni cuhva cha ni savaha ñivi ñi ndavaha ni chi ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu.

²⁴ Ndioho ñivi ricu, cua coo tu cuihya ini chi ndo, vati iyo vaha ndo vitin.

²⁵ Ndioho ñivi iyo vaha, cua coo tu cuihya ini chi ndo, vati cua cumani chi chi ndo.

Ndioho ñivi cusii ini vitin, cua coo tu cuihya ini chi ndo, vati cua cucuihya ndicha cuni anima ndo nu cuahan quivi.

²⁶ Cua coo tu cuihya ini chi ndo, tu cua cahan vaha ndihi ñivi chi ndo, vati ta ni cuhva cahan vaha ñivi ndo chi ra sandahyu ñahan tiempu chahnu, vati cati ra ti cahan ra cuenda ra Ndioo, ta ña ndicha ra.

Cua cuni mani yo chi ñivi cuxaan ini chi yo

(Mt. 5.38-48; 7.12)

²⁷ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

Yuhu cati chi ndo ti na cua cuni mani ndo chi ñivi cuxaan ini chi ndo. Na cua savaha ndo cha vaha chi ñivi savaha ndavaha ni chi ndo.

²⁸ Cua cahan ndo cha vaha chi ñivi cahan ndavaha ni chihin ndo, ta cua cahan ndahvi ndo chi ra Ndioo cuenda ñivi savaha ndavaha ni chi ndo.

²⁹ Tu cua cani ñivi iin chiyo nuun ndo, cua cuni mani ndo chi ñi, ta tu cua quihin ñivi sahma ndo, cua cuni mani ndo chi ñi.

³⁰ Cua tindee ndo chi ndihi ñivi chica caya nu iyo ndo. Ña cua cati ndo ti cua cuhva ndico ñivi ñaan cha suhu ñi chi ndo.

³¹ Cua savaha ndo cha vaha chi ñivi cuhva cuni ndo cha cua savaha ndico ñi chi maan ndo.

³² Tu cua cuni mani ndo mani chi ñivi cuni mani chi maan ndo, ñavi tu manini cua cuu chacan, vati tacan ni cuni mani tahan ñivi ndavaha ni chi ñivi cuni mani chi maan ñi.

³³ Tu cua savaha ndo cha vaha mani chi ñivi ndacu cha vaha chi maan ndo, ñavi tu manini cua cuu chacan, vati ta ni cuhva ndacu ñivi ndacu ndavaha ni.

³⁴ Tu cua cuhva nuun ndo xuhun chi ñivi, ta saxini ndo ti cua cuhva ndico ñi chi maan ndo, ñavi tu manini cua cuu chacan, vati ta ni cuhva chaha nuun ñivi ndacu ndavaha ni.

³⁵ Na cua cuni mani ndo chi ñivi savaha ndavaha ni chihin ndo. Na cua savaha ndo cha vaha, ta na cua cuhva nuun ndo xuhun—masi ñahni cha cua nihin ndico ndo. Tacan, ta sa cua savaha vaha xaan ra Ndioo chi ndo iti siqui andivi. Sehe maan ra cua cuu ndo, vati iyo xaan tu manini chi ra—masi ñahni tu manini iyo chi ñivi, masi mani chi maan ñi cuni ñi.

³⁶ Na cua coo tu manini chi maan ndo cuhva iyo tu manini chi ra cuu sutu yo.

Ña cua cati yo ti ña vaha ñivi cuu tahan yo

(Mt. 7.1-5)

³⁷ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

Ña cua cati ndo ti ña vaha ñivi cuu ñivi tahan ndo. Tacan, ta sa cua cati tahan ra Ndioo ti ña vaha maan ndo. Ña cua tachi tuni ndo chi ñivi. Tacan, ta sa ña cua cutuni maan ndo. Cua cucahnu ini ndo chi ñivi tahan ndo, ta sa cua cucahnu tahan ini ra Ndioo chi maan ndo.

³⁸ Na cua tindee ndo chi ñivi tahan ndo, ta sa cua tindee tahan ra Ndioo chi maan ndo. Vaha xaan cua tindee ra chi ndo, vati cuhva cua savaha ndo chi tahan ndo cua savaha tahan ra chi maan ndo.

³⁹ Ta cuhva ya cahan ra Jesuu chi ñi:

—Ña cua cuu cundaca iin ra cuaa chi suvi ni tahan maan ra. Tu cua nducu ra cuhva, nduvi tahan ra cuaa can cua quehni tichi xahva.

⁴⁰ Ta ra sacuahha chi ra cuu maestru—ña chito ra cuhva chito ra cuu maestru ra, soco cua cutuhva ra, ta sa cua coto tahan ra cuhva cha chito ra maestru.

⁴¹ Ndehe ndo ti ndacu ra cuu yani ndo ndavaha ni, soco ña saxini ndo cha ni ndacu tahan maan ndo ndavaha ni.

⁴² Ña vaha tu cua cati ndo chi ra yani ndo ti cua cuhva ra cha cua cati tuhun ndo chihin ra, vati ña vaha cha ndacu ndo ndavaha ni, ta ña chito ndo ti cahnu ca ndavaha ni ndacu maan ndo. Ra uvi yaa cuu ndo. Xihna ca cua saña ndo cha ndacu maan ndo ndavaha ni, ta sa cua cuu tindee ndo chi ra cuu yani ndo.

Nacoto yo yoso cuhva iyo ndihi yutun

(Mt. 7.17-20; 12.34-35)

⁴³ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

'Ndihi yutun vaha—quee chiti vaha nuun chi. Tu ña vaha yutun, ña cua quee chiti vaha nuun chi.

⁴⁴ Chacan cuu cha ndehe yo chiti yutun, ta chito yo ñaan yutun cuu chi, vati ña quee ticava nu yutun iñu, ta ni ña quee ticuayu nu tiyata.

⁴⁵ Chacan cuu cha ndacu ñivi vaha cha vaha, vati cha vaha saxini ñi chi anima ñi. Ta ni cuhva ndavaha ni ndacu ñivi ndavaha ni, vati cha ndavaha ni saxini ñi chi anima ñi. Tacan ni iyo ñi ta ñi, vati cuhva saxini ñi chi anima ñi cahan ñi.

Uvi cuhva savaha ñivi vehe

(Mt. 7.24-27)

⁴⁶ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

Tu ña cua savaha ndo cuhva cati yu, ña vaha cha cua cati ndo ti chitoho ndo chihin yu.

⁴⁷ Quichi xaan ndo iti nuin. Tu cua tasoho ndo tuhun cahin, tu cua sacuinu ndo cuhva cati yu, cua coo vaha ndo,

⁴⁸ vati cua cuu ndo sava ni ta cua iin rai sandaa vehe. Cunu vaha nañu ra nu cua cacu chaha chi, ta tiso ra chaha chi nu yuu. Cuun savi, ta nihin xaan yani nduta chaha vehe nu chinu nduta, soco ñahni cha tahan chi, vati vaha xaan indi chaha chi.

⁴⁹ Tu cua cuni soho ndo tuhun cahan yu, ta ña cua sacuinu ndo chi chi, cua cuu ndo sava ni ta cua iin rai sandaa vehe, ta ña nañu ra nu chaqui ndaa ra chi chi. Cuun savi, ta yani nduta chaha chi. Yatin xaan nduva chi, ta cuaha xaan ndoyo ñuhun chi. [Tacan cati ra Jesuu, vati cuhva cua coo ñivi cuenda maan ra cuu chi.]

7

Sanduvaha ra Jesuu iin musu ra sandaru quichi ñuun Roma

(Mt. 8.5-13)

1 Cha ndihi cati tuhun ra Jesuu ndihi tuhun can chi ñivi can, ta sa cuahan ra iti ñuun Capernaum.

2 Iyo iin ra sandaru cahnu cuenda ñuun Roma, ta iyo iin musu ra. Cuhvi xaan ra cuu musu ra, ta cuni cuvi ra. Cuni xaan ra sandaru can chi ra.

3 Cha chini ra yoso cuhva ni savaha ra Jesuu, ta tachi ra chi ra cuu mandoni cuenda ñivi judío iti nuun ra Jesuu. Tachi ra chi ra, vati cua cahan ndahvi ra chi ra Jesuu a ña cua cuhun ra, ta cua sanduvaha ra chi musu ra.

4 Chacan cuu cha cuahan ra judío can nuun iyo ra Jesuu, ta cahan ndahvi xaan ra chi ra. Cati ra chi ra Jesuu ti:

—Iyo cha cua tindeun chi iin ra sandaru cahnu, vati vaha xaan rai cuu ra.

5 Cuni xaan ra chi yo chi ndihi ñivi yo, ta maan ra savaha iin ve ñuhun chi ndi nu sacahnu ndi chi ra Ndioo —cati ra.

6 Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu chi ra. Cha cua queta ra vehe ra sandaru can, ta tachi ra sandaru can amigu ra nu vachi ra Jesuu, ta cati ra chi ra cuenda ra sandaru can ti:

—Ña cuhun ni cun, ra chahnu. Ña cua quihvi cun tichi vehi, vati ñahni yavi ndai.

7 Chacan cuu cha ña quichi yu cahin chihun. Ihya ni cua cahun, ta cua nduvaha musu yu.

8 Tacan cati yu, vati chite yoso cuhva iyo tiñu, vati iyo iin ra ndaca ñahan chihin yu, ta ndaca ñahan tahin chi inga ra, ta cati yu chi ra ti cua cuhun ra, ta cuahan ra. Cati yu chi inga ra ti cua quichi ra, ta quichi ra. Chi ra musu yu cati yu yoso cua savaha ra, ta cua savaha ra chi chi —cati ra.

9 Chini ra Jesuu tuhun cahan ra, ta iyo xaan quechaha cuni ra, ta ndico coo ra nu vachi ñivi ndicu chi ra, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

—Cati yu chi ndo ti yoni ñivi judío chinu ini chi ra Ndioo cuhva chinu ini racan —cati ra.

10 Tacan cuu, ta cuahan ndico amigu ra sandaru vehe ra, ta ndehe ñi ti cha ni nduvaha musu ra.

Sanatacu ndico ra Jesuu sehe iin ña ndahvi

11 Tuvi inga quivi, ta cuahan ra Jesuu iti ñuun Naín. Cuahan tahan ra sacaha chi ra, ta tuvi ñivi cuahan tahan,

12 ta cha cua queta ra Jesuu yu ñuun can, ta yaha iin ndii. Ña ndahvi cuu sihi ra ni chihi can, ta ñahni ca sehe ña iyo, vati iin tuhun racan cuu sehe ña. Tuvi ñivi cuahan chi sihi ra ndii can.

13 Tacan cuu, ta ndehe ra Jesuu chi ña, ta quechaha ndundahvi cuni anima ra ndehe ra chi ña, ta quechaha cati ra chi ña ti:

—Ña cuacun —cati ra.

14 Tacan cuu, ta tuhva ra nu cuahan ndii can, ta tiin ra chatun can, ta ni chachuinda ra ndiso chi chi. Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu ti:

—Yoho xaa, cati yu chihun ti cua ndoyo cun —cati ra.

15 Tacan cuu, ta ni chacunda ra ndii can, ta quechaha cahan ra. Tacan cuu, ta chaha cuenda ra Jesuu chi ra chi sihi ra.

16 Yuhvi xaan cuni ndihi ñivi can, ta quechaha sacahnu ñi chi ra Ndioo, ta cati ñi ti:

—¡Cahnu xaan rai cuu rahya! Cahan ndicha ra chi yo cuenda ra Ndioo —cati ñi.

Ta cati ndico tucu ñi ti:

—Quichi ra Ndioo, vati cua tindee ra chi ñivi ra —cati ñi.

17 Ta nini cahnu ñuhun Judea can nini cahnu ñuhun iyo yatin chinu tuhun yoso cuhva ni savaha ra Jesuu.

*Iti nuun ra Jesuu tachi ra Juaan tatun ra
(Mt. 11.2-19)*

¹⁸ Tacan cuu, ta chaha ra tatun ra Juaan cuenda chi ra yoso cuhva cha ni savaha ra Jesuu. Chacan cuu cha cana ra Juaan can chi uvi ra tatun ra,

¹⁹ ta tava tiñu ra chi ra, vati cua nducu tuhun ra chi ra chahnu atu suvi ni maan ra cuu ra cua quichi cuenda ra Ndioo a ni cua cuatu ra ta ra chi inga ra, cati ra Juaan.

²⁰ Tacan cuu, ta cuahan ra nu iyo ra Jesuu, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Juaan ra sacuanduta tava tiñu chi ndi, ta nducu tuhun ra atu maun cuu ra cua quichi a ni cua cuatu ndi chi inga ra —cati ra.

²¹ Tacan cuu, ta suvi ni hora can sanduvaha ra Jesuu chi ñivi. Tuvi ñivi ni sanduvaha ra, ta cuaha nuun cuehe cuhvi ñi ndehe ñi tu ndoho. Tava ra tati cuihna anima ñivi, ta tuvi ñivi cuaa—ndundichin vaha ndehe ndico ñi savaha ra.

²² Tacan cuu, ta cati ndico ra Jesuu chi tatun ra Juaan can ti:

—Vitin cuahan ndo, ta cuhva ndo cuenda chi ra Juaan ndihi cha ni ndehe ndo ndihi cha ni chini soho ndo. Cua cati ndo ti ndundichin vaha ndehe ñivi cuii nuun. Chica cuu ñivi cojo. Nduvaha ñivi cuhvi cuehe tahyu. Chini ñivi soho. Nandoto ndico ñivi cha ni chihi. Tuhun vaha chini soho ñivi ndahvi.

²³ Cua cusii ini ñivi, tu ña cua saxini ñi ndavaha ni cuenda cha ndacu yu —cati ra.

²⁴ Tacan cuu, ta cuahan ndico tatun ra Juaan, ta quechaha cati ra Jesuu chi ñivi can cuenda ra Juaan ti:

—Chahan ndo tichi cuhu, soco ñavi vati cuni ndehe ndo chi iin rai cha cuu sava ni ta cua iin tuyoo cha yani tati.

²⁵ Chahan ndo, soco ñavi vati cuni ndehe ndo iin rai ndichin sahna taqui vaha. Chito ndo ti ñivi ndichin cha taqui ndicha, ñivi cha iyo vaha ndicha—ñican iyo ñi vehe cahnu nu iyo ra rey, ta ña iyo ñi tichi cuhu.

²⁶ Yuhu cati ti chahan ndo, vati cuni ndo ndehe ndo chi iin rai cahan cuenda ra Ndioo, soco cahnu xaan ca rai cuu ra Juaan.

²⁷ Cuenda maan ra cati tutu Ndioo ti:

Tachi yu chi iin ra tatun yu iti nuun cun,
vati maan ra cuu ra cua tiso vaha tiñu iti nu cua yahun,
cati ra Ndioo.

²⁸ Yuhu cati ti ñahni ca ñivi ñuñivi iyo cha cahnu ca. Ra Juaan cuu ra cahnu xaan ca, soco cahnu ca cua cuu ñivi cua coo chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra—masi ñivi ndahvi cuu ñi vitin —cati ra Jesuu.

²⁹ Chini ñivi ndihi tuhun can, ta sa quechaha cati ñi ti rai vaha ndicha cuu ra Ndioo, vati cha ni chanduta ñi cuenda ra Juaan. Tacan ni cati tahan ra satiahvi chi ñivi, vati cha ni chanduta tahan ra cuenda ra Juaan,

³⁰ soco ña sacuinu ra fariseo chi ra chito ley chahnu cuhva cuni ra Ndioo chi ra ta ra, vati ña chaha ra ta ra cha sacuanduta ra Juaan chi ra ta ra.

³¹ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu ti chito ra yoso cuhva iyo ñivi iyo quivi can.

³² Iyo ñi cuhva iyo ñi cuati siqui nuyahvi, vati cana ñi iin tahan ñi inga tahan ñi, ta cati ñi ti cha tivi ñi yaa chi ñi, soco ña chita chaha ñi. Chita ñi yaa ndii chi ñi, soco ña chacu ñi, cati ñi.

³³ Tacan cati yu chi ndo, vati quichi ra Juaan ra sacuanduta. Ña tuhva ra cachi ra xita, ta ni ña tuhva ra coho ra nduta chiti uva, ta cati ndo ti iyo tati cuihna chi ra.

³⁴ Tacan cuu, ta quichi tahan yu ra cuu sehe ñivi. Chachi yu, ta chihi yu, ta cati ndo ti yaha xaan cuhva chachi yu. Yaha xaan cuhva chihi yu, ta amigu xain chi ñivi ndacu cuati, ta amigu xain chi ra satiahvi, cati ndo,

³⁵ soco ndihi ñivi ra Ndioo cutuni ini ñi, vati iyo cha chini tuni chi maan ra, cati ra Jesuu, [vati ña ndoo ñi vaha ni chi ra Juaan ni chi ra Jesuu.]

Chahan ra Jesuu vehe ra Simón ra cuu fariseo

³⁶ Tin quivi cati iin ra fariseo chi ra Jesuu ti na cua cu cachi ra chi ra vehe ra. Chacan cuu cha cuahan ra Jesuu vehe ra, ta chachi ra chi ra.

³⁷ Iyo tahan iin ñahan ñuun can. Cuaha xaan cuati cha savaha ñacan, ta chito ña ti chachi ra Jesuu vehe ra fariseo can. Chacan cuu cha quichi naan ña iin nu indi nduta vixin chahan.

³⁸ Tacan cuu, ta ni chacuinda ña iti chata ra Jesuu nu caa ra, ta ndahyu ña. Tacan cuu, ta yani nduta nuun ña chaha ra Jesuu, ta chi ixi xini ña quechaha nacuhva ña chaha ra. Taa yuhu ña chaha ra, ta choso ña nduta vixin chahan can chaha ra.

³⁹ Ndehe ra fariseo can cha ni savaha ña chi ra Jesuu, ta quechaha saxini ra chi anima ra ti tu ndicha ti rai cahan cuenda ra Ndioo cuu rahya, cua coto ra yoo ñahan cuu ña tiin chi ra. Cua coto ra ñaan cha cuu cha ni savaha ña, vati ni savaha xaan ña cuati, saxini ra xu vehe can.

⁴⁰ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ti:

—Iyo iin cha cua cati yu chihun, Simón —cati ra.

Ta cati ndico ra fariseo can chi ra ti:

—¿Ñaan cha cuu chi, ta maestru? —cati ra.

⁴¹ Ta quechaha cati ra Jesuu iin cuhva chi ra ti:

—Cha iyo uvi rai. Ndiseca ra ta ra chi inga ra chahnu. Iin ra ndiseca uhun ciendu xuhun denario chi ra, ta inga ra ndiseca uvi xico uchi ni.

⁴² Tacan cuu, ta ña cundee tiahvi ndico ra ta ra. Chacan cuu cha sanaan ra chahnu can cuenda cha ndiseca ra ta ra. Vitin cua cati cun ndaa ra cua cuni mani ca chi ra chahnu can —cati ra.

⁴³ Ta cati ndico ra Simón ti:

—Yuhu cati ti ra ndiseca cha suhva vihi ca cuu ra cua cuni mani ca chi ra —cati ra.

Ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Vaha xaan cati cun —cati ra.

⁴⁴ Tacan cuu, ta ndehe ra Jesuu chi ña ñahan can, ta cati ra chi ra Simón ti:

—¿Atu ña ni ndehun cha ni savaha ñahya chihin yu? Quichi yu vehun, ta ña chahun nduta cua ndoo chahi, ta ñahya—nacata ña chahi chi nduta nuun ña, ta nacuhva ña chahi chi ixi xini ña.

⁴⁵ Ña ni taa yuhu cun chihin yu, soco ña chacuita cha taa yuhu maan ña chahi nda cua nda hora ni quichi yu.

⁴⁶ Ñahni aceite choso cun xini yu, soco nduta vixin chahan choso ña chahi.

⁴⁷ Chacan cuu cha cati yu chihun ti cha ni naan cuati iyo chi ña, ta cuaha suhva cuati ni savaha ña. Chite ti ni naan cuati ña, vati cuni mani xaan ña chihin yu. Ta ñivi saxini ti ña savaha xaan ñi cuati—ña cuni mani xaan ñi, vati saxini ñi ti ña cuaha cuati ñi naan —cati ra chi ra Simón.

⁴⁸ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi maan ña ñahan can ti:

—Cha ni naan cuati ni savahun —cati ra.

⁴⁹ Tacan cuu, ta quechaha cahan ñivi chachi chi ra icaa ni, ta nducu tuhun ñi chi tahan ñi ti:

—¿Yoo rai cuu rahya, vati sanaan ra cuati ñivi? —cati ñi.

⁵⁰ Ta cati ndico ra Jesuu chi ña ti:

—Cha ni nduvaha anima cun, vati chinu ini cun chihin yu. Na cua cuhun vii cun —cati ra.

8

Iyo ñi ñahan tindee chi ra Jesuu

¹ Tacan cuu, ta queta quivi quee iti ra Jesuu. Chahan ra ñuun ta ñuun, ta cati tuhun ra tuhun vaha yoso cuhva cua coo ñivi chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra. Chahan tahan ndihi uchi uvi tatun ra,

² ta iyo uvi uni ñi ñahan chahan tahan chi ra Jesuu, vati cha ni sanduvaha ra chi ñi, ta cha tava ra tati cuihna anima ñi. Iin ña nani María Magdalena, ta ucha tati cuihna cha ni tava ra anima ña.

³ Inga ña cuu ña Juana ñasihi ra Chuza ra cuu ra ndiso tiñu cuenda ra Herode, ta inga ña nani Susana. Tuvi ñi cuu ñi ni chahan chi ra, ta tindee ñi chi ra chi xuhun ñi.

Tuhun yoso cuhva cha chata cuati iin rai chiti
(Mt. 13.1-9; Mr. 4.1-9)

⁴ Tacan cuu, ta tuvi ñivi nducuiti nu iyo ra Jesuu. Ndihi ñuun can quichi ñi, ta cahan ra chi ñi. Chi cuhva cahan ra, ta cati ra ti:

⁵ —Iyo iin rai, ta quee ra cuahan ra, vati cua tachi ra chiti [cuhva iyo costumbre raj]. Chata cuati ra chiti can, ta iyo chi quehni chi nu yaha iti. Chañu ñivi nuun quehni chi, ta quichi ri saa, ta chachi ri chi chi.

⁶ Iyo inga chiti can—quehni chi ticu yuu. Cana chi, soco neti ndico chi, vati ña queta nduta nuun chi.

⁷ Inga chiti can—quehni chi sava mahñu nu iyo iñu. Icaa ni cana chi chi iñu can, ta chasi iñu nuun chi.

⁸ Inga chiti can—quehni chi nu ñuhun vaha. Cana chi. Chahnu chi, ta cuaha xaan chiti chi chacoo.

Tuhun can ni cati ra Jesuu, ta nihin xaan cati ra chi ñi ti:

—Na cua taa vaha ndo soho ndo tuhun ya —cati ra.

Tuhun cha cuu cuhva can
(Mt. 13.10-17; Mr. 4.10-12)

⁹ Tacan cuu, ta nducu tuhun ra sacuaha chi ra ñaan cha cuu cuhva can,

¹⁰ ta cati ra chi ra ti:

—Chaha ra Ndioo cha cua coto maan ndo tuhun yoso cuhva ndaca ñahan ra Ndioo chi ñivi ra, ta ña chito ñivi ñuñivi tuhun can nu ni quichi quivi. Maan ndo cua coto chacan, soco chi ndihi ca ñivi cahan yu chi cuhva ni. Chacan cuu cha cua cuni soho ñi tuhun can, soco ña cua cutuni ini ñi.

Cati cachin ra Jesuu ñaan tuhun cuu cuhva cuenda ra chata cuati chiti can
(Mt. 13.18-23; Mr. 4.13-20)

¹¹ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra:]

“Tuhun ya cuni cati cuhva can, vati tuhun Ndioo cuu chiti can,

¹² ta chiti quehni nu yaha iti cuu sava ni ta cua ñivi chini tuhun Ndioo, ta quichi run cuihna. Sanaan run tuhun can chi ñi, vati ña cuni run cha cua cuni ini ñi chi ra Ndioo, ta cua nduvaha anima ñi.

¹³ Chiti quehni ticu yuu can cuu sava ni ta cua ñivi cusii ini cha chini ñi tuhun can. Chinu ini ñi chi chi, soco iyo ñi cuhva iyo itu can, vati ñahni yoho chi iyo. Suhva quivi ni chinu ini ñi, soco queta quivi ña cundee ca ñi cha ndavaha ni, ta saña ndico ñi.

¹⁴ Chiti quehni ticu yuu mahñu iñu can cuu sava ni ta cua ñivi chini tuhun Ndioo, ta ña cundee ñi, vati saxini xaan ñi. Cuni ñi cusii ini ñi nu ñuhun ñuñivi, ta cuni ñi cha cua coo tahan xuhun ñi. Chacan iyo ñi, ta ña chahnu ñi cuenda ra Ndioo.

¹⁵ Chiti quehni nu ñuhun vaha cuu sava ni ta cua ñivi chini vaha tuhun Ndioo. Cuni ñi chi chi chi ndihi cuii anima ñi, ta cundee ini ñi. Tacan chahnu vaha ñi cuenda ra Ndioo.

Tuhun yoso cuhva taa yo ñuhun ndichin

(Mr. 4.21-25)

¹⁶ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuahaha chi ra:]

Ña tuhva yo taa yo ñuhun, ta casi yo chi chi tichi cajoon. Ña tuhva yo caqui ndaa yo ñuhun xuu chito, soco taa yo ñuhun, ta chaqui ndaa yo chi chi nu candileru, vati tacan ndichin vaha cua ndehe ndihi ñivi quihvi tichi vehe.

¹⁷ Vitin ña chito ñivi ñaan tuhun cuu tuhun can, soco nu cuahan quivi cua cutuni ini ñi, ta sa cua coto vaha ñi ñaan cha cuu chi.

¹⁸ Cua taa vaha ndo soho ndo, vati cua coo ca cha chini tuni chi ra cutuni ini tuhun cahin, ta chi ra ña cutuni ini tuhun cahin—ña cua cutuni ini ra ni suhva —cati ra.

Queta sihi ra Jesuu chi yani ra nu iyo ra

(Mt. 12.46-50; Mr. 3.31-35)

¹⁹ Tacan cuu, ta queta sihi ra Jesuu chi yani ra nu iyo ra, soco ña cuu yaha ñi nu iyo ra, vati tuvi xaan ñivi iyo,

²⁰ ta cati ñivi can chi ra ti:

—Cha iyo sihi cun chi yani cun nuquehe, ta cuni ñi chihun —cati ñi.

²¹ Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Cua cati yu yoo cuu sihi yu yoo cuu yani yu. Ñivi tasoho tuhun Ndioo, ta sacuinu ñi chi chi—ñican cuu sihi yu chi yani yu —cati ra.

Sacutaxin ra Jesuu tati chi nduta tañuhun

(Mt. 8.23-27; Mr. 4.35-41)

²² Iin quivi quihvi ra Jesuu chi ra sacuahaha chi ra tichi tundoo, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Na coho inga chiyo nduta ya —cati ra.

Tacan cuu, ta quechaha sacunu ra ta ra tundoo can.

²³ Nu quechaha sacunu ra ta ra chi chi, ta quechaha quixi ra Jesuu. Tacan cuu, ta nihin xaan quechaha iyo iin tiati nu nduta can. Chacan cuu cha quechaha chitu nduta tichi tundoo can, ta ica xaan suhva iyo ra ta ra, coto cua ndoyo ñuhun ra.

²⁴ Chacan cuu cha sandoyo ra ta ra chi ra Jesuu, ta cati ra ta ra ti:

—¡Maestru, cua ndoyo ñuhun yo! —cati ra.

Tacan cuu, ta ndoyo ra Jesuu, ta nduxaan ra chi tati can chi nduta can, ta cutaxin ndico chi.

²⁵ Tacan cuu, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Ñahni cha chinu ini ndo chi ra Ndioo —cati ra.

Iyo xaan cuni ra ta ra, ta yuhvi ra. Nducu tuhun ra ta ra chi tahan ra ti:

—¿Yoo rai cuu rahya? Cha cati tuhun ra chi tati chi nduta, ta tasoho chi chi ra —cati ra ta ra.

Ni chacoo tati cuihna anima iin rai iyo ñuhun Gadara

(Mt. 8.28-34; Mr. 5.1-20)

²⁶ Tacan cuu, ta queta ra ta ra ñuhun Gadara. Iti nuun ñuhun Galilea iyo chi, vati inga chiyo nduta can iyo ñuhun can.

²⁷ Quee ra Jesuu tichi tundoo can, ta tahan ra chi iin rai. Quichi ra iti ñuun can, ta iyo tati cuihna anima ra. Nahan xaan cha iyo run chi ra, ta chica cuiti ndaha ra. Ña ndoo ca ra tichi vehe, soco iyo ra camasandu.

²⁸ Nu ni ndehe racan chi ra Jesuu, ta quechaha cana chaa ra, ta nduva ihni ra iti nuun ra Jesuu, ta nihin xaan quechaha cati ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cuni cun chihin yu, ta Jesuu? Yoho—sehe Ndioo cuu cun. Cahan ndahvi yu chihun ti ña cuhva cun tu ndoho chihin yu.

²⁹ Tacan cati ra, vati cha ni cati ra Jesuu ti cua quee run tati cuihna can anima ra. Cuaha xaan cha ni savaha run chi ra cuaha chaha. Cha cucumi ñivi chi ra, ta cha ni cunuhni ra chi cadena caa, soco chahnda ra chi chi, ta sacuhun run tati cuihna can chi ra tichi cuhu.

³⁰ Nducu tuhun ra Jesuu chi ra ti:

—¿Ñaan nani cun? —cati ra.

Ta cati ndico ra ti:

—Legioon nani yu.

Tacan cati ra, vati cuaha xaan run tati cuihna can cha quihvi anima ra,

³¹ ta quechaha cahan ndahvi run chi ra Jesuu ti ña cua tava ndaa ra chi run, ta cua cuhun run nu iyo ñivi cha ni chihi.

³² Tican iyo cuaha ri quini, ta tixitin ri chachi ri iyo ri yucu can. Chacan cuu cha cahan ndahvi run tati cuihna chi ra Jesuu ti cua tava ndaa ra chi run, ta cua quihvi run tichi rican. Tacan cuu, ta chaha ra Jesuu ndatu chi run.

³³ Quee run anima ra ndahvi can, ta quihvi run tichi ri quini can, ta quechaha chinu ihni ri quini can. Nuun ri xahva can, ta quehni ri tichi nduta can, ta chihi ri.

³⁴ Ndehe ra cumi chi ri ñaan cha ni tahan ri, ta chinu ra. Ndihi nu yaha ra chaha ra cuenda chi ñivi.

³⁵ Chacan cuu cha cuahan ñivi tican, vati cuni ndehe ñi ñaan cha cuu cha ni chacoo, ta queta ñi nu iyo ra Jesuu. Tacan cuu, ta ndehe ñi ti ndaa ra ndahvi can. Cha quee run tati cuihna anima ra, ta nami ra. Vaha xaan cuni xini ra, ta ndaa ra nu inda ra Jesuu. Quechaha cuyuhvi xaan ñivi can.

³⁶ Ñivi ndehe cha ni tahan ra—chaha ñi cuenda yoso cuhva ni nduvaha ra ndahvi can.

³⁷ Tacan cuu, ta quechaha cahan ndahvi ndihi ñivi quichi nini cahnu ñuhun Gadara can chi ra Jesuu. Cati ñi ti na cua cuhun ra Jesuu inga chiyo, vati cha chaha xaan ra tu ndoho chi ñi, ta yuhvi xaan cuni ñi. Tacan cuu, ta quihvi ndico ra tichi tundo, ta cha cua cuhun ra,

³⁸ ta quechaha chica ndahvi ra ndahvi can chi ra, vati cuni ra cuhun tahan ra chi ra, soco cati ra Jesuu chi ra ti:

³⁹ —Cuahan iti vehun, ta cati tuhun cun ndihi cha ni savaha ra Ndioo chihun —cati ra, ta saña tahan ra chi ra, ta cuahan ra.

Tacan cuu, ta cuahan ra nduvaha can. Nini ñuun chahan ra, ta cati tuhun ra ndihi cha ni savaha ra Jesuu chi ra.

Cuhvi sehe ra Jairo, ta sayani ndaha iin ñahan sahma ra Jesuu
(Mt. 9.18-26; Mr. 5.21-43)

⁴⁰ Tacan cuu, ta queta ndico ra Jesuu inga chiyo nduta can, ta vaha xaan quihin cuenda ñivi chi ra, vati ndihi ñi ndatu chi ra.

⁴¹ Tacan cuu, ta quichi iin ra nani Jairo, ta ra cuu xini iin ve ñuhun cuu ra. Chahnu chiti ra iti nuun ra Jesuu, ta quechaha cahan ndahvi ra chi ra ti na cua cuhun ra Jesuu vehe ra,

⁴² vati iin tuhun ni ña luhu sehe ra iyo. Uchi uvi cuiya ña, ta cuni cuvi ña. Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu chi ra. Ni vii cuahan ra, ta nihin xaan indi ra tañu ñivi.

⁴³ Nu ni yaha ra indi tahan iin ñahan. Cha queta uchi uvi cuiya iyo xaan niñi ña chi ña, ta yoni cuu sanduvaha chi ña.

⁴⁴ Tuhva ña iti chata ra, ta sayani ndaha ña yuhu sahma ra. Suvi ni hora can ni chacuita cha iyo niñi ña chi ña.

⁴⁵ Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ra Jesuu ti:

—¿Yoo sayani ndaha chihin yu? —cati ra.

Ndihi ñivi cati ti ñahni, ta cati ra Pedro chi ra ti:

—Maestru, tuvi xaan ñivi iyo, ta nihin xaan indi cun tañu ñi —cati ra.

⁴⁶ Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Iyo yoo sayani ndaha chihin yu, vati chite ti cha quee suhva tu ndee ini chihin yu —cati ra.

⁴⁷ Tacan cuu, ta ndehe ña ñahan can ti cha chito ra, ta tuhva ña nu inda ra. Naquisi xaan chi chi ña, ta tuhva ña. Chahnu chiti ña iti nuun ra, ta iti nuun ndihi ñivi can chaha ña cuenda ñacu sayani ndaha ña chi ra, ta chaha ña cuenda ti suvi ni hora can ni nduvaha ña.

⁴⁸ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ña ti:

—Cha ni nduvahun, vati chinu ini cun, sihi. Na cua cuhun vii cun —cati ra.

⁴⁹ Ni vii cahan ra Jesuu chi ña, ta quichi ñivi iti vehe ra cuu xini ve ñuhun can. Queta ñi, ta quechaha cati ñi chi ra Jairo can ti:

—Cha ni chihi cuii sehun. Ña satañu con chi ra maestru —cati ñi.

⁵⁰ Chini ra Jesuu tuhun cahan ñi, ta cati ra chi ra Jairo ti:

—Ña tichaha ni cun. Mani cha cua cuinu ini cun, ta cua nduvaha sehun —cati ra.

⁵¹ Tacan cuu, ta queta ra vehe ra Jairo. Quihvi ra, ta quihvi tahan ra Pedro chi ra Juan chi ra Jacobo chi sutu ña luhu can chi sihi ña. Ñican ni quihvi, soco ña ni chaha ra Jesuu cha cua quihvi ndihi ca ñivi.

⁵² Cuihya xaan cuni ndihi ñivi can, ta chacu xaan ñi, soco quechaha cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Ña cuacu ndo, vati ña ni chihi ña. Quixi ni maan ña —cati ra.

⁵³ Tacan cuu, ta quechaha chacu nahan ñi chi ra; vati chito ñi ti cha ni chihi cuii ña.

⁵⁴ Tacan cuu, ta quihvi ra Jesuu tichi vehe. Tiin ra ndaha ña, ta nihin quechaha cahan ra, ta cati ra chi ña ti:

—Cuinda, lia —cati ra.

⁵⁵ Tacan cuu, ta nihin ndico ña tati ña, ta quii xaan ni chacuinda ña, ta cati ra Jesuu ti cua cuhva ñi cha cachi ña.

⁵⁶ Iyo xaan cuni sutu ña chi sihi ña, ta cati ra Jesuu ti na ña cua cuhva ñi cuenda ñaan cha ni tahan ña.

9

Tava tiñu ra Jesuu chi ndihi uchi uvi ra sacuaha chi ra (Mt. 10.5-15; Mr. 6.7-13)

¹ Iin quivi cana ra Jesuu chi ndihi uchi uvi ra sacuaha chi ra, ta chaha ra tu ndee ini chi ra ta ra. Chaha ra ndatu chi ra, vati cua tava ra ta ra ndihi run tati cuihna cha ñuhun anima ñivi, ta cua sanduvaha ra ta ra chi ñivi cuhvi.

² Tacan cuu, ta tava tiñu ra Jesuu chi ra ta ra, vati cua cati tuhun ra ta ra yoso cuhva cua coo ñivi chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra, ta cua sanduvaha ra ta ra chi ñivi cuhvi,

³ ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Ñahni cha cua cuiso ndo nu cua cuhun ndo. Ña cuiso ndo garote. Ña cuiso ndo yunu. Ña cuiso ndo cha cua cachi ndo. Ña cuiso ndo xuhun. Ña cuiso ndo. Iin tuhun ni cha ndichin ndo cua cuiso ndo.

⁴ Ndaa vehe cua quihvi ndo —suvi ni tican cua coo nuun ndo nda cua nda cua cuhun ndo inga ñuun.

⁵ Tu ña cua quihin cuenda ñivi chi ndo, cua quee ndo ñuun can, ta cua naquisi ndo ñuhun iñi chaha ndo. Chacan cuu cha cua coto ñi ti cahan ndo iin cha ndicha ndicha —cati ra chi ra.

⁶ Tacan cuu, ta quee ra ta ra. Cuahan ra. Ñuun ta ñuun cuahan ra, ta cati tuhun ra tuhun Ndioo, ta ndihi ñuun can sanduvaha ra chi ñivi cuhvi.

Ni chihi ra Juaan ra sacuanduta

(Mt. 14.1-12; Mr. 6.14-29)

⁷ Tacan cuu, ta chini ra Herode rey can ndihi tuhun cha ni savaha ra Jesuu. Saxini xaan ra, vati iyo ñivi cati ñi ti cha ni natacu ndico ra Juaan tañu ñivi ndii.

⁸ Inga ñivi cati ti ra Elía chahnu cuu ra ni quichi, ta inga ñi cati ti iin ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu cuu ra ni quichi.

⁹ Chacan cuu cha cati ra Herode ti:

—Ni chahnda yu sucun ra Juaan, [ta chihi ra]. Ña chite yoo rai cahan ñi tuhun can —cati ra.

Chacan cuu cha nducu ra cuhva cha cua ndehe ra chi ra Jesuu.

Sacachi ra Jesuu chi uhun mil rai

(Mt. 14.13-21; Mr. 6.30-44; Jn. 6.1-14)

¹⁰ Tacan cuu, ta queta quiwi quichi ndico ra tatun Jesuu, ta chaha ra ta ra cuenda chi ra ndihi cha ni savaha ra ta ra nu ni cahan ra. Tacan cuu, ta quihin ra Jesuu chi ra ta ra, ta quee siin ra ta ra. Cuahan ra iti ñuun Betsaida,

¹¹ soco chito ñivi ndaa iti cuahan ra, ta chandicu ñi chi ra. Tacan cuu, ta quihin cuenda ra Jesuu chi ñi, ta cahan ra chi ñi yoso cuhva cua coo ñivi chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra, ta sanduvaha ra chi ñivi cuhvi.

¹² Tacan cuu, ta cha cua ini xaan. Chacan cuu cha quichi cahan ra tatun ra chi ra Jesuu, ta cati ra ta ra ti:

—Na cua saña tahan yo chi ñivi ya, ta na cua cuhun ñi ranchu iyo yatin. Na cua cuhun ñi iti ñuun, ta cua nanducu ñi nu cua cusu ñi. Cua nanducu ñi cha cua cachi ñi. Tacan sa cua nanihin ñi, vati ñahni cha iyo ihya —cati ra ta ra.

¹³ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cuhva maan ndo cha cua cachi ñi —cati ra.

Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Ñahni cha iyo chi ndi. Uhun tahan paan chi uvi tiaca ni iyo. Tu ña cua cuhun ndi cu sata ndi cha cua cachi ndihi ñihya, ña cua queta chacan.

¹⁴ Tacan cati ra ta ra, vati uhun tahan mil rai cuu ra iyo, soco cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cati ndo chi ra ti na cua cunda nuun ra. Uvi xico uchi uvi xico uchi ra ta ra cua cunda iin iin nu cua cunda ra —cati ra.

¹⁵ Tacan ni savaha ra sacuaaha chi ra Jesuu, ta ni chacunda ndihi ñivi can.

¹⁶ Tacan cuu, ta quihin ra Jesuu paan can chi tiaca can. Uhun paan cuu chi chi uvi tahan tiaca. Quihin ra chi chi, ta ndehe ndaa ra iti sigui andivi, ta chaha ra iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo. Chahnda cuati ra chi chi, ta chaha ra chi chi chi ra sacuaaha chi ra, vati cua cuhva ra ta ra chi chi chi ñivi can.

¹⁷ Tacan cuu, ta chachi ñi ta ñi, ta ndihi ñi ndaha ini. Tacan cuu, ta canihin ra ta ra cha ni ndoo, ta queta uchi uvi tica chehle cuati canihin ndico ra ta ra.

Cati ra Pedro ti Jesuu cuu ra Cristo, vati ni tava tiñu ra Ndioo chi ra

(Mt. 16.13-19; Mr. 8.27-29)

¹⁸ Iin quiwi quee siin ra Jesuu, vati cua cahan ra chi ra Ndioo, ta iyo tahan ra sacuaaha chi ra. Cha ndihi cahan ra Jesuu chi ra Ndioo, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra sacuaaha chi ra ti:

—¿Yoo rai cui cati ñivi? —cati ra.

¹⁹ Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Iyo ñivi cati ti ra Juaan ra sacunduta cuun. Iyo inga ñivi—cati ñi ti Elía cuun, ta iyo inga ñi cati ti cha ni nandoto ndico iin ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu, ta racan cuun —cati ra ta ra.

²⁰ Tacan cuu, ta nducu tuhun ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Ta maan ndo, ¿yoo rai cui cati ndo? —cati ra.

Ta cati ndico ra Pedro ti:

—Yoho—ra Cristo cuun, vati ni tava tiñu ra Ndioo chihun —cati ra chi ra.

Chaha ra Jesuu cuenda ti cua cuvi ra
(Mt. 16.20-28; Mr. 8.30-9.1)

²¹ Tacan cuu, ta cati tuhun xaan ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra ti ña cua cati ra tuhun can chi ni iin ñivi.

²² Tacan, ta quechaha cati ra ti:

—Yuhu ra cuu sehe ñivi—iyo cha cua ndehe xain tu ndoho. Ndihi ra chanihin chi ra sutu chahnu chi ra sacuaha ley chahnu—ndihi racan cua tava ndaa ra chihin yu. Cua cahni ra ta ra chihin yu, soco cua yaha uni quivi, ta cua natacu ndico yu —cati ra.

²³ Inga hora, ta cati ndico tucu ra Jesuu chi ndihi ñivi can ti:

—Tu iyo ndo cuni ndo coo ndo chihin yu, na ña cua saxini ndo cuenda maan ndo. Na cua ndehe ndo tu ndoho cuenda yu ndihi ni quivi cuhva ndehe ñivi tu ndoho nu cruu.

²⁴ Tu cua cuni ndo coo vaha ndo cuenda maan ndo, cua ndoyo ñuhun ndo, soco tu cua cuvi ndo cuenda yuhu, ña cua ndoyo ñuhun ndo cuenda ra Ndioo.

²⁵ Ñahni yavi ndaa ndo cha cua sacanaan ndo ndihi cha iyo nu ñuhun ñuñivi ya, tu cua ndoyo ñuhun cuii ndo cuenda ra Ndioo.

²⁶ Tu cua cucahan nuun ndo cuenda yu, tu cua cucahan nuun ndo tuhun cati tuhin, cua cucahan tahan nuin chi maan ndo quivi cua quichi ndico yu ra cuu sehe ñivi. Taqui xaan cua cuu nu cua quichi yu, vati cua quichi yu cuenda ra suti chi ra cuu tatun Ndioo.

²⁷ Cati ndicha yu chihin ndo ti iyo ndo inda ihya—ña cua cuvi ndo nda cua nda cua ndehe ndo yoso cuhva cua cundaca ñahan ra Ndioo —cati ra chi ñi.

Sama ra Ndioo cuhva caa ra Jesuu
(Mt. 17.1-8; Mr. 9.2-8)

²⁸ Yaha una quivi nu ni cahan ra Jesuu tuhun can, ta quihin ra chi ra Pedro chi ra Juan chi ra Jacobo, ta cuahan ra ta ra iin sigui yucu, vati cua cahan ra chi ra Ndioo.

²⁹ Nu ni cahan ra Jesuu chi ra Ndioo, ta tucu cuhva sananduvi ra Ndioo chi ra. Tucu cuhva caa nuun ra Jesuu hora can, ta nda cua tachan sahna ra cuu, ta cuichin xaan chi,

³⁰ ta ni chacoo uvi rai chi ra. Ra Moisee chi ra Elía cuu ra, ta ndatuhun ra ta ra chi ra Jesuu.

³¹ Taqui xaan nu chacuinda ra Moisee chi ra Elía can, ta ndatuhun ra ta ra chi ra Jesuu yoso cuhva cua cuvi ra iti ñuun Jerusalén nu cuahan quivi.

³² Vee xaan cuni ra Pedro chi tahan ra, vati cuni xaan chi cusu ra ta ra, soco cundee ra ta ra, ta ndehe ra ta ra ti ndichin xaan ra Jesuu cuu. Ndehe ra ta ra ti ndatuhun uvi rai chi ra Jesuu,

³³ ta sa cuahan ndico ra Moisee chi ra Elía nu iyo ra Jesuu, ta quechaha cati ra Pedro chi ra Jesuu ti:

—Vaha xaan cha quichi tahan ndi ihya, maestru. Na cua savaha ndi uni tiaha. Iin chi cua cuu chi maun, ta inga chi cua cuu chi ra Moisee, ta cua cuu inga chi chi ra Elía —cati ra, [soco cahan soho ra,] vati ña chito ra ñaan cha cahan ra.

³⁴ Ni vii cahan ra Pedro can, ta quichi iin vico. Chasi chi nuun ra ta ra, ta yuvi cuni ra ta ra cha chasi vico can nuun ra.

³⁵ Tacan cuu, ta quechaha cahan ra Ndioo tichi vico can, ta cati ra ti:

—Sehi chi rahya, ta cuni xain chi ra. Cua tasoho ndo cha cua cahan ra —cati ra.

³⁶ Cha ndihi cahan ra Ndioo tuhun can, ta ndehe ra ta ra ti iin tuhun ni ra Jesuu ni ndoo. Tacan cuu, ta taxin ni chacao ra ta ra. Quivi can ña chaha ra ta ra cuenda chi ni iin ñivi ñaan cha cuu cha ni ndehe ra tican.

Sanduvaha ra Jesuu chi iin ra luhu ñuhun tati cuihna anima
(Mt. 17.14-21; Mr. 9.14-29)

³⁷ Tuvi inga quivi, ta nuun ndico ra ta ra siqui yucu can. Nuun ra, ta tuvi ñivi ni nihin tahan ra.

³⁸ Tacan cuu, ta cana chaa iin rai nda mahñu ñivi can, ta cati ra chi ra Jesuu ti:

—Yoho maestru, na cua savahun tu manini cua ndehun sehi, vati iin tuhun ni ra iyo,

³⁹ ta ñuhun tati cuihna anima ra. Quii xaan cana chaa ra savaha run, ta chahni rai run chi ra, ta quee iñu yuhu ra. Sanicuehe run chi ra, ta cuaha tu ndoho chaha run chi ra, ta ña ta quee run.

⁴⁰ Cha cahin chi ra sacuaha chihun ti na cua tava ra chi run, soco ña cuu chi ra —cati ra.

⁴¹ Ta cati ndico ra Jesuu chi racan ti:

—Ndioho, ña chinu ini ndo chi ra Ndioo. Mani ndavaha ni ndacu ndo. Ña cundee ca ini yu chi ndo. Ña nahan cua coi chi ndo. Na ndaca sehe cun ihya —cati ra.

⁴² Tacan cuu, ta ni vii cua tuhva ra luhu can, ta sanduva run tati cuihna chi ra, ta chahni rai run chi ra. Tacan, ta quechaha nduxaan ra Jesuu chi run tati cuihna can, ta sanduvaha ra chi ra luhu, ta chaha cuenda ndico ra chi ra chi sutu ra.

⁴³ Iyo xaan cuni ndihi ñivi can, vati cahnu xaan cuu ra Ndioo.

Inga chaha chaha ra Jesuu cuenda ti cua cuvi ra
(Mt. 17.22-23; Mr. 9.30-32)

Ni vii nduiyo ndihi ñivi can, vati cuaha xaan cha ni savaha ra Jesuu, ta quechaha cati ra chi ra sacuaha chi ra ti:

⁴⁴ —Cua taa vaha ndo soho ndo tuhun ya. Yatin xaan cua xico tuhun ñivi chihin ra cuu sehe ñivi, ta cua tiin ñi chi ra —cati ra.

⁴⁵ Ña nituni ini ra ta ra tuhun can, vati ña chaha ra Ndioo. Chacan cuu cha ña nituni ini ra, ta yuhvi ra ta ra nducu tuhun ra chi ra Jesuu ñaan cha cuu tuhun can.

Tuhun ndaa ñivi cuu ñivi cahnu ca
(Mt. 18.1-5; Mr. 9.33-37)

⁴⁶ Tacan cuu, ta quechaha cahan yuhu ra sacuaha chi ra Jesuu. Cahan yuhu ra chi tahan ra, vati saxini xaan ra ndaa ra cua cuu iin rai cahnu ca.

⁴⁷ Tacan, ta sa chito ra Jesuu yoso cuhva saxini ra ta ra chi anima ra. Chacan cuu cha quihin cuenda ra chi iin ve luhu, ta ni chacuinda ve iin chiyo xiin ra savaha ra,

⁴⁸ ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Tu cua quihin cuenda ndo chi ñivi cuu sava ni ta cua vehya cuenda yu, cua quihin cuenda ndo chihin yu. Tu cua quihin cuenda ndo chi yuhu, cua quihin cuenda tahan ndo chi ra Ndioo, ta maan ra tava tiñu chihin yu. Ta chi maan ndo cati yu ti ra cuu rai cahnu ca cua tindee chi ndihi ñivi tahan ra —cati ra.

Tu ña cua cani tahan ñivi chi yo, cua cuinda naan ñi chihin yo
(Mr. 9.38-40)

⁴⁹ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Juaan chi ra ti:

—Ni ndehe ndi chi iin rai, ta cahan ra sivi cun, ta tava ra tati cuihna anima ñivi, soco ña chaha ndi cha cua savaha ca ra chacan, vati ña chica ra chihun sava ta cuhva cha chica maan ndi —cati ra.

⁵⁰ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Ña cua casi con nuun ñivi ndacu tacan, vati tu ña cua cani tahan ñivi chi yo, cua coo ñi cuenda yo —cati ra.

Nduxaan ra Jesuu chi ra Jacobo chi ra Juaan

⁵¹ Tacan cuu, ta chito ra Jesuu ti ña cuaha ca quivi, ta cua ndaa ra iti siqui andivi. Chacan cuu cha cati ra chi anima ra ti niñi xaan cua cuhun ra iti ñuun Jerusalén,

⁵² ta tachi ra tatun ra iti nuun. Cuahan ra tatun can iti ñuhun Samaria, ta quihvi ra iin ñuun, vati cua nducu ra ndaa cua cachi ra Jesuu ndaa cua cusu ra.

⁵³ Tacan ni savaha ra tatun can, soco ña ni quihin cuenda ñivi can chi ra Jesuu, vati cha cuahan ra iti ñuun Jerusalén.

⁵⁴ Ndehe ra Jacobo chi ra Juaan yoso cuhva cati ñivi can, ta quechaha cati ra ta ra chi ra Jesuu ti:

—Ra chahnu, ¿atu cuni cun cha cua cahan ndi chi ra Ndioo ti na cua saquehni ra ñuhun cha cua cayu ñihya, ta cua ndoyo ñuhun ñi cuhva ni savaha ra Elía iti chata? —cati ra ta ra.

⁵⁵ Tacan cuu, ta ndico coo ra Jesuu nuun ra ta ra, ta nduxaan ra chi ra, ta cati ra ti:

—Ña chito ndo ñaan tiñu chica ndo.

⁵⁶ Yuhu ra cuu sehe ñivi—quichi yu, vati cuni yu sanduvahi anima ñivi. Ña cuni yu cha cua ndoyo ñuhun ñi —cati ra.

Tacan cuu, ta cuahan ra ta ra inga ñuun.

Cuni ñivi caca ñi iti chica ra Jesuu (Mt. 8.19-22)

⁵⁷ Ni vii cuahan ra ta ra iti, ta quechaha cati iin rai chi ra Jesuu ti:

—Yoho ra chahnu, cuni cuhin chihun ndaa iti cua cuhun cun —cati ra.

⁵⁸ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Iyo nu quixi ri ñucuii, ta iyo taca ri saa, soco ñahni nu cua cava cusu yu, ta ra cuu sehe ñivi cui —cati ra chi racan.

⁵⁹ Chi inga ra cati ra Jesuu ti:

—Na coho —cati ra,

soco cati ndico racan chi ra ti:

—Ra chahnu, cuhva cha cua cuhun xihne, ta cua cuchi yu chi suti —cati ra.

⁶⁰ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Na cua cuchi ñivi tahan ndo chi ra, soco yoho—cuahan, ta cati tuhun cun yoso cuhva cua coo ñivi chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra —cati ra.

⁶¹ Tacan cuu, ta cati inga ra chi ra Jesuu ti:

—Cua cuhin chihun, ra chahnu, soco cuhva cun cha cua saña tahan xihne chi ñivi yu —cati ra.

⁶² Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Tu cua quechaha satiñu ndo tiñu ra Ndioo, soco tu ña cua satiñu ndo chi ndihí cuii anima ndo, ña cua cuu coo ndo nu cua cundaca ñahan ra Ndioo —cati ra.

¹ Tacan cuu, ta chaha ra Jesuu tiñu chi inga uni xico uchi ra ta ra, ta tava tiñu ra chi ra ta ra. Uvi uvi ra tava tiñu ra, ta cuahan ra ta ra iti nuun. Ndihi ñuun nu cua yaha ra Jesuu cuahan ra ta ra.

² Ni vii iyo ra ta ra chi ra Jesuu, ta cati ra chi ra ta ra ti:

—Cuaaha xaan tiñu iyo, soco ñahni ñivi cua satiñu. Na cua cahan ndahvi ndo chi ra chahnu Ndioo ti cua tava tiñu ra chi ñivi cua satiñu tiñu ra.

³ Vitin cuahan ndo. Tava tiñu yu chihin ndo, ta cuahan ndo nu cua coo ndo chi tu ndoho. Cuhva iyo ri chivu cuati cua coo ndo, vati chaha ri ina tu ndoho chi ri. [Cuhva can cua coo ndo chi tu ndoho.]

⁴ Ña cua cuiso ndo xuhun. Ña cua cuiso ndo yunu. Ña cua cunda chaha ndo. Ña cua nducuee ndo ndatuhun ndo chi ñivi tahan ndo iti.

⁵ Ndaa vehe cua coo nuun ndo cua cati xihna ndo chi ñivi can ti na cua coo vii ñi vehe ñi.

⁶ Tu ndicha ti iyo vii ñivi can, cua coo vii ñi cuhva cua cati ndo, soco ña cua coo vii ñi, tu ñavi tacan iyo ñi.

⁷ Vehe can nu iyo vii ñivi cua ndoo nuun ndo, ta cua cachi tahan ndo chi ñican, vati iyo yahvi ndihi ñivi satiñu. Ña cua nducu ndo nu cua coo ndo vehe ta vehe.

⁸ Tu cua quihin cuenda ñivi chi ndo ñuun nu cua quihvi ndo, cua cachi ndo ñaan cha cuu cha cua cuhva ñi chihin ndo.

⁹ Cua sanduvaha ndo chi ñivi cuhvi, ta cua cati tuhun ndo chi ñivi can ti yatin xaan cua cundaca ñahan ra Ndioo.

¹⁰ Tu ña cua quihin cuenda ñivi chi ndo ñuun nu cua quihvi ndo, cua yaha ndo iti cahnu ñuun can, ta cua cati ndo chi ñi ti

¹¹ nacuhva ndo yuhma ñuhun ñuun ñi chaha ndo. Chacan cuu cha cua coto vaha ñi ti ña vaha cha ndacu ñi, soco na cua coto ñi yoso cuhva cua coo ñivi chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra, cua cati ndo chi ñican.

¹² Yuhu cati ti quivi cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi xaan xaan cua cutuni ñivi ni chacoo ñuun Sodoma iti chata, soco xaan ca cua cutuni ñivi ña cua quihin cuenda chi ndo vitin —cati ra.

*Cuhva iyo ñivi ña tasoho
(Mt. 11.20-24)*

¹³ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñi cuenda ñivi ña tasoho:]

‘Ndioho ñivi ñuun Corazín, ndioho ñivi ñuun Betsaida, cahnu xaan tu ndoho cua coo chi ndo, vati cahnu xaan cuhva cuu cha ni savahi iti nuun ndo. Tu cua savahi cuhva can iti nuun ñivi iyo ñuun Tiro, tu cua savahi cuhva ni savahi iti nuun ndo iti nuun ñivi ñuun Sidón, ta cahnu xaan cuati cuu cha ni savaha ñi, ndicha ndicha cua saña ihni ñi ndihi cuati can.

¹⁴ Cahnu xaan tu ndoho cua coo chi ñivi ñuun can nu cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi, soco cahnu xaan ca tu ndoho cua coo chi maan ndo.

¹⁵ Ta ndioho ñivi ñuun Capernaum, ña cua coo ndo iti siqui andivi. Cua coo ndo nu iyo ñivi ndoyo ñuhun, [vati cua tachi tuni ra Ndioo chi ndo].

¹⁶ Tu cua tasoho ñivi chi maan ndo, cua tasoho tahan ñi chihin yu. Tu cua tava ndaa ñi chi ndo, cua tava ndaa tahan ñi chi yuhu. Tu cua tava ndaa ñi chihin yu, cua tava ndaa tahan ñi chi ra Ndioo, vati maan ra cuu ra tava tiñu chihin yu. Tacan ni cati ra Jesuu chi ra ta ra, ta cuahan ra ta ra.

Quichi ndico ndihi uni xico uchi ra ta ra

¹⁷ Quichi ndico ndihi uni xico uchi ra ta ra nu ni chahan ra, ta sii xaan cuni ra ta ra. Cati ra ta ra chi ra Jesuu ti:

—Ra chahnu, cha ni cahan ndi chi run tati cuihna cuenda sivi cun, ta ni tasoho run cha ni cahan ndi —cati ra ta ra.

¹⁸ Ta cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Ndechha ti ni ndehi ti cha ni quehni run Satanaa iti siqui andivi cuhva quehni iin tachan, [vati cha cuahan ndoyo ñuhun run].

¹⁹ Cha chahi tu ndee ini chi ndo, vati cua cuu cuañu ndo chata ri coo, cua cuu cuañu ndo chata ri tisuhma, ta ña cua cundee run Satanaa cuxaan ini run chi ndo. Ñahni cha cua cuu sandoyo ñuhun run chi ndo.

²⁰ Ña cua cusii ini ndo cha tasoho run tati cuihna cha cahan ndo chi run, soco cua cusii ini ndo, vati cha iyo sivi ndo nu tutu ra Ndioo iti siqui andivi, [vati cua coo ndo chi ra] —cati ra Jesuu.

Sii cuni ra Jesuu

(Mt. 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Suvi ni hora can sii xaan quechaha cuni ra Jesuu savaha ra Tati Ndioo. Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu ti:

—Yoho tata, maun cuu ra ndaca ñahan iti siqui andivi, ta maun cuu ra ndaca ñahan nu ñuhun ñuñivi ya. Sacahnu yu chihun, vati ña chahun cuenda chi ñivi nditi chi ñivi cutuni ini yoso cuhva cua coo ñivi chihun nu cua cundaca ñahan cun, soco chi ñivi ndahvi ya cha sacoto cun chacan. Chacan ni savahun, vati cuhva cuni cun cuu chi, tata.

²² Cha ni chaha suti ndihi tu ndee ini chihin yu. Yoni ñivi chito yoso cuhva iyo ra cuu sehe Ndioo. Iin tuhun ni ra Ndioo chito chacan, ta yoni ñivi chito yoso cuhva iyo ra Ndioo. Iin tuhun ni ra cuu sehe ra chito, ta ndaa ñivi cuni ra sacoto ra—ñican cua coto tahan ñi yoso cuhva iyo ra Ndioo sutu yu —cati ra Jesuu.

²³ Tacan cuu, ta ndehe ra Jesuu chi ra sacuahha chi ra, ta cahan siin ra chi ra ta ra, ta cati ra ti:

—Cua cusii ini ndo cuenda cha ni ndehe ndo.

²⁴ Chahi cuenda chi ndo ti tuvi xaan ra ni cahan cuenda ra Ndioo nu quichi quivi, tuvi xaan ra ni chacundaca ñahan cuenda ra Ndioo iti chata—cuni ra ndehe ra cha ni ndehe maan ndo, soco ña ni cundee ndehe ra. Cuni xaan ra ta ra cuni ra tuhun chini maan ndo, soco ña cundee ra —cati ra Jesuu.

Tuhun cha ni savaha iin rai ñuhun Samaria cha vaha

²⁵ Tacan cuu, ta queta iin ra sacuahha ley chahnu, vati cuni coto ra a ña cua cahan ra Jesuu iin cha ndavaha ni. Chacan cuu cha quechaha nducu tuhun ra chi ra Jesuu ti:

—Maestru, ¿ñaan cha cuu cha cua savahi, ta cua coo ndito yu chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu? —cati ra.

²⁶ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cati ley chahnu? ¿Ñaan cha cuu cha cati chi cuni maun? —cati ra.

²⁷ Tacan cuu, ta cati ndico ra sacuahha ley can ti:

—Cati chi ti cua cuni yo chi ra chahnu Ndioo chi ndihi cuii anima yo chi ndihi cuii cha chini tuni chi yo, ta cua cuni yo chi ndihi ñivi tahan yo cuhva cuni yo suvi ni chi maan yo, cati chi —cati ra.

²⁸ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Vaha xaan cuhva cahun. Tu cua savahun cuhva ni cati cun, cua coo ndito cun chi ra Ndioo —cati ra Jesuu.

²⁹ Ta ra sacuahha ley can—cuni ra cha cua saxini ra Jesuu ti nducu tuhun vaha ra chi ra. Chacan cuu cha nducu tuhun ndico ra chi ra Jesuu ti:

—¿Yoo cuu ñivi tahan yu? —cati ra.

³⁰ Tacan cuu, ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Iyo iin rai judío, ta quee ra ñuun Jerusalén, ta cuahan ra iti ñuun Jericó. Tacan cuu, ta tiin run ñasuhu chi ra. Quenda run sahna ra, ta cani run chi ra, ta cuahan run. Nacoo run chi ra, ta cuni cuvi ra.

³¹ Suvi ni hora can yaha iin ra sutu iti can. Ndehe ra nu caa ra ndahvi can, ta yaha ra inga chiyo iti can.

³² Ta ni cuhva quichi iin ra satiñu ve ñuhun. Ndehe ra nu caa ra ndahvi can, ta yaha ra inga chiyo iti can.

³³ Tacan cuu, ta quichi tahan iin ra ñuhun Samaria, [ta xaan cuni ra ndehe ra chi ñivi judío cuhva iyo costumbre ñivi ra]. Queta ra nu caa ra ndahvi can, ta ndehe ra chi ra, ta uhvi xaan cuni ra chi ra.

³⁴ Chacan cuu cha tuhva ra nu caa ra, ta savaha ra rimeri chi aceite chi vinu. Choso ra chi chi, ta chuhni ra nu nicuehe ra. Tacan cuu, ta tindee ra chi ra, ta ndahvi can. Tiso ra chi ra siqui sana ra, ta ni chandaca ra chi ra nu cua coo nuun ra, ta tindee ra chi ra suhva ca.

³⁵ Tuvi inga quivi, ta chaha ra uvi xuhun denario chi ra iyo vehe can, ta cati ra chi ra ti na cua tindee ra chi ra. Tu cua sanaan ca ra xuhun ra cha cumi ra chi ra, cua tiahvi ndico ra nda quivi cua yaha ndico ra, cati ra.

³⁶ Vitin cua cati maun. ¿Ndaa ra cuu ra cuu ñivi tahan ra ni ndoyo ñuhun savaha ñasuhu? —cati ra Jesuu chi ra.

³⁷ Ta cati ndico ra sacuahha ley can ti:

—Ra ni cundahvi ini chi ra—racan cuu ra cuu ñivi tahan ra —cati ra.

Ta cati ra Jesuu ti:

—Cuahan vitin, ta na cua savaha maun cuhva ni savaha racan —cati ra.

Queta ra Jesuu vehe ña Marta chi ña María

³⁸ Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu chi ra sacuahha chi ra iti, ta queta ra ta ra iin ñuun. Tacan cuu, ta quihin cuenda iin ña nani Marta chi ra Jesuu vehe ña.

³⁹ Iyo tahan iin cuhvi ña nani María, ta mani cha cunda nuun ña nu iyo ra chahnu Jesuu cuni ña, ta tasoho ña tuhun cahan ra.

⁴⁰ Saxini xaan ña Marta can yoso cua savaha ña, ta cua sacachi ña chi ra. Chacan cuu cha tuhva ña nu ndaa ra, ta quechaha cati ña chi ra ti:

—Ra chahnu, ¿ñacu ña tichaha ni cun cha ni nacoo ihni ña cuhvi yu chihin yu, ta mani yu cua tiso vaha cha cua cachi ndo? Cua cati cun chi ña ti na cua tindee tahan ña chihin yu —cati ña.

⁴¹ Ta cati ndico ra chi ña ti:

—Cuaha xaan saxini cun, Marta. Cuaha xaan chica xini cun.

⁴² Iyo iin cha cumani cun. Ndacu ña María iin cha vaha xaan, [vati tasoho ña cha cahan yu,] ta ña cua naan chi chi ña —cati ra.

11

Sanahan ra Jesuu yoso cuhva cua cahan yo chi ra Ndioo (Mt. 6.9-15; 7.7-11)

¹ Iin quivi iyo ra Jesuu iin nu cahan ra chi ra Ndioo. Nu ni ndihi cahan ra chi ra Ndioo, ta quechaha cati iin ra sacuahha chi ra ti:

—Ra chahnu, sanahan chi ndi yoso cuhva cua cahan ndi chi ra Ndioo cuhva ni sanahan ra Juan chi ra chica chi ra —cati ra.

² Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Nu cua cahan ndo chi ra Ndioo, ta cua cati ndo tehen:

Sutu ndi iyo iti siqui andivi,
na cua sacahnu ndihi ñivi chihun.

Na cua queta quivi cua cundaca ñahan cun ihya nu ñuhun ñuñivi ya.

Na cua savaha cun cuhva cuni cun ihya cuhva ndacu cun iti siqui andivi.

³ Na cua cuhva cun cha cua cachi ndi vitin quivi ya.

⁴ Na cua cuahnu ini cun cuati ndacu ndi,
vati cuahnu ini ndi ndihi cha ndacu ñivi chi ndi.

Na ña cua cundaca cun chi ndi nu cua savaha ndi ndavaha ni.

Tacan ni cua cahan ndo chi ra Ndioo —cati ra.

⁵ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Iyo amigu ndo chi ndo. Tu cua cuhun ndo vehe ra sava ñuun, ta cua cati ndo chi ra ti: “Amigu, na cuhva nuun cun uni paan chihin yu,

⁶ vati cha ni queta iin amigu yu vehi. Cani xaan quichi ra, ta ñahni cha cua cuhva ndi cachi ra,” cua cati ndo.

⁷ Tu tacan cua savaha ndo, ta cua cati ndico ra tichi vehe ra ti: “Ña cahun chihin yu vitin. Cha ndasi yu vehi, ta cha caa ndi chi sehe cuati ndi. Ña cuu ndoye, ta cuhve chi chi chihin vitin,” cua cati ra.

⁸ Cati yu chi ndo ti vasi ña cua cuhva ra ti cha amigu, soco tu ña cua saña ndo cha cahan ndahvi ndo chi ra, cua ndoyo ra, ta cua cuhva ra ndihi cha chini ñuhun ndo, [vati ña cua cundee ca ini ra].

⁹ Chacan cuu cha cati yu chi ndo ti na cua ndaca ndo cha chini ñuhun ndo chi ra Ndioo, ta cua cuhva ra chi chi ndo,

¹⁰ vati chaha ra cha chica ndihi ñivi chi ra.

¹¹ Yoni ndo cua cuhva ndo iin ri coo chi sehe ndo, tu cua ndaca ve tiaca.

¹² Tu cua ndaca ve ndivi tiñuun, ña cua cuhva ndo iin tisuhma chi ve.

¹³ Ñivi ñuñivi cuu maan ndo, ta chito ndo yoso cuhva cua cuhva ndo cha vaha chi sehe ndo. Vaha xaan ca chito ra sutu ndo iti siqui andivi yoso cuhva cua samani ra chi ndo. Cua cuhva ra cha cua quichi ra Tati Ndioo chi ndihi ñivi cua ndaca chi ra —cati ra Jesuu.

Cati ñivi ti iyo tati cuihna chi ra Jesuu

(Mt. 12.22-30; Mr. 3.19-27)

¹⁴ Iin quivi ni tava ra Jesuu tati cuihna ñuhun anima iin rai, ta ñihin ra rai can savaha run. Ni quee run anima ra, ta quechaha cahan ra, ta iyo xaan cuni ndihi ñivi can.

¹⁵ Iyo ñivi cati ti:

—Iyo run Beelzebú run cuu xini chi run tati cuihna chi ra Jesuu. Chacan cuu cha cuu tava ra chi run —cati ñi.

¹⁶ Inga ñi—cuni ñi cha cua savaha ra iin cha cahnu cuenda ra Ndioo iti siqui andivi, vati cuni ñi coto ñi a vaha ra Jesuu a ña vaha ra.

¹⁷ Chito ra yoso saxini ñi ta ñi, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

—Tu cua cani tahan ñivi iyo iin ñuun chi tahan ñi, cua ndoyo ñuhun ñivi ñuun can. Tu cua cani tahan ñivi iyo iin vehe chi tahan ñi, cua ndoyo ñuhun ñivi vehe can.

¹⁸ Tu cua cani tahan ñivi run Satanaa suvi ni chi maan run, cua ndoyo ñuhun tahan nu ndaca ñahan run. Tacan cati yu, vati cati maan ndo ti iyo run Beelzebú chihin yu, ta tave chi run tati cuihna.

¹⁹ Cati ndo ti cuu tave chi run tati cuihna can, vati iyo run Beelzebú chihin yu. Vasi saxini ndo ti tacan ni tava ñivi maan ndo chi run. Chacan cuu cha cua cati suvi ni ñivi maan ndo ti ña vaha saxini ndo.

²⁰ Tava main chi run tati cuihna can, vati chaha ra Ndioo tu ndee ini chihin yu. Chacan cuu cha cua coto ndo ti ndaca ñahan ra Ndioo ihya nu ñuhun ñuñivi ya.

²¹ Iyo iin rai. Nihin xaan ra, ta ndiso ra cha xaan. Tu cua cumi vaha ra vehe ra, ñahni cha cua tahan chachi ra,

²² soco tu cua quichi inga ra, ta nihin ca racan, ta cua cani tahan ra chi ra iyo vehe ra, cua sandoyo ñuhun ra chi ra, [vati maan ra nihin ca ra]. Cua quihin ra ndihi cha xaan cha iyo chi racan, ta chinu ini ra ti cha cua cundee ra chi chacan. Cua natahvi ra ndihi ndatiñu racan. [Tacan cati ra Jesuu cuenda run Satanaa, vati cha ni sacanaan ra chi run.]

²³ Tu ña cua coo ndo chihin yu, cua cani tahan ndo chihin yu. Tu ña cua cahan ndo chi ñivi cuenda yu, cua sandoyo ñuhun ndo chi ñi.

Tu cua coo ndico tati cuihna anima ñivi, xaan ca cua coo tu ndoho chi ñi
(Mt. 12.43-45)

²⁴ [Ni vii cahan ra Jesuu iin cuhva cuenda run Satanaa:]

Tu cua quee ndaa run tati cuihna anima ñivi, cua cuhun run tichi cuhu nu ñahni nduta. Cua nanducu run nu cua coo taxin run, soco ña cua nanihin run. Tacan, ta cua saxini run ti cua cuhun ndico run nu ni quee run.

²⁵ Chacan cuu cha cua cuhun ndico run, ta cua ndehe run ti vaha xaan iyo ñi.

²⁶ Chacan cuu cha cua cuhun run, ta cua quichi ndaca run inga ucha run tati cuihna, ta xaan ca rucan. Cua quihvi run ta run anima ñican, ta nihin xaan ca cua coo tu ndoho chi ñi. [Tacan cati ra Jesuu, vati tacan ni cua cuhva run Satanaa tu ndoho chi ñivi, tu ña cua coo ñi chi ra Jesuu.]

Cua cusii ini ñivi iin cha ndicha ndicha

²⁷ Ni vii cahan ra Jesuu tuhun can, ta quechaha cahan iin ñahan nda mahñu ñivi can, ta cati ña ti:

—¡Na cua cusii ini ña ñahan cuu sihi cun! —cati ña, [vati vaha xaan cahan ra].

²⁸ Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—¡Na cua cusii ca ini ñivi tasoho tuhun Ndioo, ta sacuinu ñi cuhva cati chi! —cati ra.

Cuni ñivi ndavaha ni ndehe ñi iin cuhva cahnu xaan
(Mt. 12.38-42; Mr. 8.12)

²⁹ Tacan cuu, ta tuvi ca ñivi ni nducuiti, ta quechaha cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Ña vaha ñivi cuu ndo. Ña cuni ndo cuinu ini ndo chihin yu, tu ña cua savahi iin cuhva cahnu cuenda ra Ndioo. Ñahni ca cha cua savahi chi ndo. Cuhva ni savaha ra Jonaa nu ni quichi quivi—cuhva can ni iyo chi ndo.

³⁰ Cuhva cati tuhun ra Jonaa chi ñivi ñuun Nínive—tacan ni cati tuhun tucu yuhu ra cuu sehe ñivi.

³¹ Iti nuun ra Ndioo cua queta iin ñahan ni chacundaca ñahan chi ñivi iyo iti xuu nu ni quichi quivi. Nu cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi cua queta ña chi maan ndo, ta cua cati tuhun tahan ña ti ña vaha ndacu ndo, vati cani xaan quichi ña, ta tasoho ña tuhun cahan ra Salomón, vati cuaha xaan cha chini tuni chacoo chi ra, soco vitin iyo iin rai cahnu ca, ta iyo ca cha chini tuni chi ra, [ta ña saña ihni ndo cuati ndacu ndo].

³² Ta ni cuhva cua queta tahan ra rai ni chacoo ñuun Nínive chi ndo nu cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi, ta cua cati tuhun tahan ra ti ña vaha ndacu ndo, vati saña ihni ra cuati ni savaha ra nu ni cati tuhun ra Jonaa tuhun Ndioo iti chata, ta vitin iyo iin rai cahnu ca, ta cati tuhun ra chi ndo, [soco ña saña ihni ndo cuati ndacu ndo]. Tacan cati ra Jesuu suvi ni cuenda maan ra.

Tuhun yoso cuhva iyo nuun yo
(Mt. 5.15; 6.22-23)

³³ [Nj vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

Yoni cua taa ñuhun, ta cua tixehe ñi chi chi. Yoni cua taa ñuhun, ta cua tihí ñi chi chi tichi máquila. Tu cua taa yo ñuhun, cua tiso yo chi chi nu candileru. Chacan cuu cha ndichin vaha cua ndehe ñivi quihvi tichi vehe yo.

³⁴ Titi nuun yo cuu sava ni ta cua iin ñuhun iyo chi yo. Tu vaha iyo titi nuun yo, ndichin vaha cua ndehe yo. Tu ña vaha cuni titi nuun yo, ña ndichin cua ndehe yo.

³⁵ Chacan cuu cha na cua saha ndo cuenda, coto ña ndichin vaha cua ndehe ndo.

³⁶ Tu ndichin vaha cua ndehe ndo, ta ñahni cha cua ndoyo ñuhun nuun ndo, vaha cua ndehe ndo cuhva ndehe vaha ndo nu cayu ñuhun. [Tacan ni cati ra

Jesuu, vati tu cua cutuni vaha ini ñi yoso cuhva iyo ra Ndioo, cua coo vaha ñi chi ra.]

Cati ra Jesuu ti ña vaha ndacu ra fariseo chi ra sacuaha ley chahnu
(Mt. 23.1-36; Mr. 12.38-40; Lc. 20.45-47)

³⁷ Cha ndihi cahan ra Jesuu, ta cati iin ra fariseo ti na cu cachi ra chi ra vehe ra. Chacan cuu cha cuahan ra Jesuu. Quihvi ra, ta ni chacunda ra yu mesa.

³⁸ Ndehe ra fariseo can ti ña tuhva ra Jesuu nacata xihna ra ndaha ra, ta sa cua cachi ra cuhva ndacu xaan ra fariseo. Chacan cuu cha iyo xaan cuni ra.

³⁹ Tacan cuu, ta quechaha cati ra chahnu chi ra ti:

—Ndihi ndioho fariseo, nacata ndo coho ndo. Nacata ndo yachin ndo. Chata ni chi nacata ndo, soco anima ndo ña vaha, vati mani cha ndavaha ni cuni ndo. Mani cha cuni ndo chi ndo ndacu ndo.

⁴⁰ Tondo xaan xini ndo. Ini ra Ndioo cuu ra savaha chi ñuhun ñuñivi ya, ta savaha tahan ra chi maan yo chi anima yo.

⁴¹ Na cua tindee ndo chi ñivi tahan ndo cuhva cha iyo chi ndo, ta ndoo ndoo cua coo anima ndo.

⁴² Ndioho ra fariseo, cua coo tu ndoho chi ndo, vati ndihi yucu ni samani ndo chi ra Ndioo. Samani ndo menta. Samani ndo minu. Ndihi chacan ni samani ndo chi ra, soco ña tuhva ndo savaha tahan ndo cha vaha ndicha chi ñivi tahan ndo. Ña tuhva ndo cuni mani tahan ndo chi ñivi tahan ndo. Iyo cha cua savaha ndo nduvi cuhva can, ta ña cua nacoo ndo ni iin chi ni inga chi.

⁴³ Ndioho ra fariseo, cua coo tu ndoho chi ndo, vati cuni ndo cunda ndo tayu vaha xaan ca cha iyo ve ñuhun. Cuni ndo cha cua sacahnu xaan ñivi chi ndo nu yaha ndo iti.

⁴⁴ Ndioho ra fariseo, ndioho ra sacuaha ley, ra uvi yaa cuu ndo, vati cahnu xaan ndavaha ni ndacu ndo, soco ña chito ñivi, vati sandahyu ñahan ndo chi ñi —cati ra.

⁴⁵ Tacan cuu, ta quechaha cati iin ra sacuaha ley chahnu chi ra Jesuu ti:

—Maestru, cahan tahun ndavaha ni chi maan ndi cha cahun tuhun can —cati ra.

⁴⁶ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Ndioho ra sacuaha ley chahnu, cua coo tahan tu ndoho chi maan ndo, vati vee xaan tuhun chaha ndo chi ñivi. Yaha cuhva cha chaha ndo tuhun chi ñi, ta ña tindee ndo chi ñi ni suhva.

⁴⁷ Cua coo tu ndoho chi ndo, vati taqui xaan ni chaqui ndaa ndo bóveda nu ni cuchi ra ni cahan cuenda ra Ndioo, ta ñivi maan ndo cuu ñivi ni chahni chi ra iti chata tiempu chahnu.

⁴⁸ Chacan cuu cha testigu cuu ndo, ta chaha ndo cuenda ti iyo inuun ndo chi ñivi ndo iyo tiempu chahnu, vati ñican—chahni ñi chi ra ta ra, ta maan ndo savaha ñaña nu ni cuchi ra ta ra.

⁴⁹ Iyo cha chini tuni chi ra Ndioo. Chacan cuu cha cati ra nu ni quichi quivi ti cua tava tiñu ra chi ra cahan cuenda ra chi ra cuu tatun ra, soco cua cani ñivi chi ra, ta cua cahni ñi chi ra.

⁵⁰ Chacan cuu cha cua coo cuati chi ndo chi ñivi iyo vitin, vati chahni ñivi ndo chi ra ni cahan cuenda ra Ndioo nda ni xihna cuui

⁵¹ nu ni chihi ra Abel nda cua nda ni chihi tahan ra Zacaría. Chahni ñi chi racan nda mahñu nu ni samani ñi sana ñi chi ra Ndioo nda yu ve ñuhun. Cati ndicha yu chihin ndo ti cua tiso ra Ndioo cuati ndo chi ñivi iyo vitin.

⁵² Ndioho ra sacuaha ley chahnu, cua coo tu ndoho chi ndo, vati ña chaha ndo cha cua cutuni ini ñivi. Ña cuni ndo quihvi ndo cuenda ra Ndioo, ta ni ña chaha ndo cha cua quihvi inga ñivi —cati ra Jesuu.

⁵³ Nu ni quee ra Jesuu tican, ta xaan xaan quechaha cuni ra fariseo chi ra sacuaaha ley chahnu. Cuaha xaan nducu tuhun xaan ra chi ra Jesuu.

⁵⁴ Tasoho xaan ra ta ra tuhun cahan ndico ra, vati nanducu xaan ra cuhva cha cua tiso ra ta ra cuati ra.

12

Cati tuhun ra Jesuu ti ña cua cuu yo ñivi uvi yaa

¹ Tacan cuu, ta nducuiti ndico tucu ñivi. Tuvi xaan tuvi xaan ñivi nducuiti. Chacan cuu cha chañu xaan ñi chata chaha tahan ñi. Quechaha cahan xihna ra Jesuu chi ra sacuaaha chi ra, ta cati ra ti:

—Na cua saha ndo cuenda yoso cuhva iyo ra fariseo, vati rai uvi yaa cuu ra.

² Cua queta quivi cua coto ndihi ñivi ndihi cha cahan xehe yo, ta cua coto tahan ñi ndihi cha ndacu xehe yo.

³ Chacan cuu cha cua coto ndihi ñivi ñaan cha cuu cha cua cahan xehe ndo. Masi indi xehe ndo tichi vehe ndo, ta ndasi vaha yu vehe, soco cua coto ndihi ñivi cha ni cahan ndo —cati ra.

Iyo ñivi cua cuyuhvi yo

(Mt. 10.28-31)

⁴ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

'Amigu, cati yu chihin ndo ti ña cua cuyuhvi ndo chi ñivi cua cahni chi ndo, tu tacan ni cua cuu savaha ñi chi ndo.

⁵ Cua cati yu chihin ndo yochi cua cuyuhvi ndo. Cua cuyuhvi ndo chi ra Ndioo, vati cua cuu cahni xihna ra chi ndo, ta sa cua sandoyo ñuhun ra chi ndo nu cua tachi tuni ra chi ndo. Cati ndicha yu chi ndo ti chi racan cua cuyuhvi ndo.

⁶ 'Chito ndo ti quiyahvi ri saa cuati can uhun ri ta uvi xuhun cuati. Ñahni yavi ndaa ri, soco ña cua naan ini ra Ndioo chi ri.

⁷ Chacan cuu cha chito ra Ndioo yoso tahan ixini ndo iyo. Ña cuyuhvi ndo, vati iyo ca yavi ndaa maan ndo, ta ñavi ca sa ndihi ri saa can.

Cua cati tuhun yo ti nacoto yo chi ra Jesucristo.

(Mt. 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

⁸ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:]

'Cati yu chi ndo ti tu cua cuhva ndo cuenda ti nacoto ndo chihin yu, ta ta ni cuhva yuhu ra cuu sehe ñivi cua cuhva tahin cuenda chi ra Ndioo ti nacote chihin ndo.

⁹ Tu cua cati ndo ti ña nacoto ndo chihin yu, cua cati tahin chi ra Ndioo ti ña nacote chihin ndo.

¹⁰ 'Tu cua cahan ndo ti ña vaha cuu ra cuu sehe ñivi, vasi cua cucahnu ini ra Ndioo chacan, soco tu cua cahan ndo ndavaha ni cuenda ra Tati Ndioo, ña cua cuu cucahnu ini ra chacan.

¹¹ 'Tu cua cundaca ñivi chi ndo iti nuun ra chanihin ve ñuhun nu sacahnu ñivi judío, tu cua cundaca ñi chi ndo nu ra cumi tiñu, ña cua tichaha ni ndo ñaan cha cuu cha cua cahan ndo.

¹² Ña cua tichaha ni ndo, vati suvi ni hora can cua sacoto ra Tati Ndioo chi ndo ñaan cha cuu cha cua cati ndo —cati ra.

Tuhun yoso cuhva cua coo ñivi ricu

¹³ Tacan cuu, ta nducahan iin ra iyo nda mahñu ñivi can, ta cati ra chi ra Jesuu ti:

—Maestru, cua cati cun chi ra yani yu ti cua natahvi ra ndatiñu ndii sutu ndi chihin yu —cati ra.

¹⁴ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Hombre, yoni chaha tiñu chihin yu ti cua cati tuhin yoso cuhva cua ndoo tiñu can chihun —cati ra.

¹⁵ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ñivi can ti:

—Cua saha vaha ndo cuenda, coto cua yaha cuhva cua cuni ndo cha iyo chi tahan ndo. Vasi iyo xaan ndatiñu chi ndo. Vasi iyo xaan xuhun chi ndo, soco ñavi cuenda chacan iyo vaha ndo.

¹⁶ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu cuhva ya chi ñi:

—Iyo iin ra ricu. Vaha xaan ni chacoo itu ra,

¹⁷ ta quechaha saxini ra chi anima ra ñaan cha cuu cha cua savaha ra. Ña chito ra ñaan cua savaha ra, vati ña cha tahan ca nu tivaha ra chi chi.

¹⁸ Tacan ni saxini ra ricu can, ta quechaha cati ra chi anima ra ti: “Cua cani yu yaca yu, ta cua savahi inga cha cahnu ca, ta cua tihi yu ndihi chi tichi can.”

¹⁹ Saxini ra ti: “Cuaha xaan nuni yu iyo. Cuaha xaan ndatiñu yu iyo. Cuaha cuiya cua ndunahan chi. Vitin cua quee tatun yu. Cua cachi yu, ta cua coho yu, ta cua cusii ini yu,” cati ra chi anima ra.

²⁰ Tacan cuu, ta cati ra Ndioo chi ra ti: “Tondo xaan xini cun. Yuhu cati ti vitin ya cha cuua ya cua cuvi cun, ta ndihi cha ni tiso vahun—ña cua ndoo chi chihun,” cati ra Ndioo chi ra.

²¹ Tacan ni cua coo ñivi tiso vaha xaan suvi ni cuenda maan ñi, ta ña iyo vaha ñi cuenda ra Ndioo —cati ra Jesuu.

Cumi ra Ndioo chi ñivi cuu sehe ra
(Mt. 6.25-34)

²² Inga hora, ta cati ra Jesuu chi ra sacuahha chi ra ti:

—Chacan cuu cha cati yu chi ndo ti ña cua saxini ndo suvi ni cuenda maan ndo. Ña cua saxini ndo ñaan cha cuu cha cua cachi ndo. Ña cua saxini ndo ñaan cha cuu cha cua cunami ndo ta ñaan cha cuu cha cua cundichin ndo.

²³ Cha savaha ra Ndioo chi yo, ta chaha ra cha iyo ndito yo. Cahnu xaan cha ni savaha ra chi yo. Chacan cuu cha chito yo ti cua cuhva ra cha cua cachi yo, ta cua cuhva ra cha cua cunami yo.

²⁴ Ndehe ndo yoso cuhva iyo ri ticaca. Ña tuhva ri tachi, ta ni ña tuhva ri saquee. Ñahni nu tivaha ri nuni, ta chaha ra Ndioo cha chachi ri. Ta ri saa can—ñahni yavi ndaa ri. Iyo xaan ca yavi ndaa maan ndo.

²⁵ Ña cua saxini ndo, vati ña cuu ndusucun ca ndo suhva ca, masi saxini ndo suhva.

²⁶ Ña cua saxini ndo cuhva iyo ndo, vati chito ndo ti ñahni yavi ndaa chacan, vati ña cuu sandusucun ca ndo chi ndo. [Chacan cuu cha chito ndo ti ñahni yavi ndaa cha cua saxini ndo cuenda chacan.]

²⁷ Cua ndehe ndo yoso cuhva iyo ita ndiquin. Ña tuhva chi tavi, ta ni ña tuhva chi cunu isa. Cati yu chi ndo ti taqui xaan iyo chi. Ta ra Salomón—taqui xaan ni chacunami ra. Taqui xaan ni chacundichin ra quivi ni chacoo ra nu ñuhun ñuñivi ya, soco ña taqui ra cuhva taqui ita can.

²⁸ Tacan ni savaha ra Ndioo chi ita iyo tichi cuhu. Vitin ni iyo chi, ta yutaan ndoyo ñuhun chi. Chacan cuu cha chito ndo ti vaha xaan cua savaha ra chi maan ndo. Na cua cuinu vaha ini ndo chi ra, vati ña ta cuu vaha.

²⁹ Ña cua nanducu xaan ndo cha cua cachi ndo cha cua coho ndo. Ña cua tichaha ni ndo,

³⁰ vati ndihi ñivi ñuñivi nanducu xaan chacan. Chito sutu ndo ti chini ñuhun ndo chi chi.

³¹ Na cua nducu xihna ndo cuhva cha cua coo ndo chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra, ta sa cua cuhva ra ndihi cha chini ñuhun ndo vitin.

*Cua coo cha vaha chi ñivi iti siqui andivi**(Mt. 6.19-21)*

32 [Ni vii cahan ra Jesuu:]

Ña cuyuhvi ndo, vati cha ni cati ra sutu ndo ti cua coo ndo chi ra nu cua cundaca ñahan ra.

33 Cua xico ndo ndatiñu ndo, ta cua tindee ndo chi ñivi ndahvi. Tacan ni cua savaha ndo cha cua cunda yahvi ndo chi ra Ndioo iti siqui andivi, ta ña cua yaha cuhva cha cua coo ndatiñu chi ndo nu ñuhun ñuñivi ya, vati nduchahnu chi, ta ndoyo ñuhun chi, ta quihin ñasuhu chi chi.

34 Nu iyo ndatiñu ndo cuni ndo coo ndo. Tu cua saxini ndo cuenda ndatiñu ndo, cua cuni coo ndo chi chi, soco tu cua saxini ndo cuenda ra Ndioo, cua cuni coo ndo chi maan ra.

Iyo cha cua cuatu vaha ñivi chi ra chahnu

35 [Ni vii cahan ra Jesuu inga cuhva:]

'Na cua cuatu vaha ndo.

36 Na cua coo ndo cuhva iyo ra musu, ta ndatu vaha ra chi chitoho ra ndaa hora cua quichi ndico ra cha cuahan ra vico tandaha. Ndatu vaha ra musu can, vati quii quii ni cua nuna ra yu vehe hora cua quichi ndico ra chitoho ra, ta cua cani ra yu vehe.

37 Cua cusii ini ra musu can, vati cua quichi ndico chitoho ra, ta cua ndehe ra ti ndatu vaha musu ra chi ra. Cati yu chihin ndo ti cua tiso vaha ra chitoho can, ta cua cati ra chi ra musu ra ti cua cunda ra yu mesa, ta cua sacachi ra chi musu ra.

38 Tu cua nducuee ra chitoho can, ta cua quichi ra sava ñuun a cua quichi ra cha cua cundichin, ta cua ndehe ra ti ndatu vaha musu ra chi ra, cua cusii ini ra musu can.

39 Chito ndo ti tu cua coto ñivi ñaan hora cua quichi ñasuhu, cua cuatu ñi chi run, ta ña cua cuhva ñi quihvi run tichi vehe ñi.

40 Na cua cuatu vaha ndo chi ra cuu sehe ñivi, vati cua quichi ndico ra, ta ña cua coto ndo ñaan hora cua quichi ra —cati ra Jesuu.

*Cuhva iyo ra musu vaha, ta cuhva iyo ra musu ña vaha**(Mt. 24.45-51)*

41 Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ra Pedro chi ra Jesuu ti:

—Ra chahnu, ¿atu chi maan ndi cahun cuhva can a chi ndihi ñivi cahun chi chi? —cati ra.

42 Ta cati ndico ra chahnu ti:

—Cati yu chihin ndo ti cua cuhva ra chitoho tiñu chi ra musu vaha, vati saxini vaha ra musu can. Chacan cuu cha cua satiñu vaha ra musu chi ñivi ra chitoho ra.

43 Cua cusii ini ra musu can, tu cua satiñu vaha ra hora quichi ndehe chitoho ra nu satiñu ra.

44 Cati ndicha yu chihin ndo ti cua cati ra chitoho ra ti cua sacienda ra musu can chi ndihi ndatiñu ra.

45 Tu cua saxini ra musu can chi anima ra ti cua nducuee ra cuu chitoho ra, vati ña cua quichi nahan ra. Tacan, ta sa quechaha cani ra chi musu tahan ra, ta chachi ra, ta chihí ra, ta chini ra.

46 Tu tacan cua savaha ra musu cuu xini can, cua quichi ndico ra chitoho ra. Hora ña saxini ra musu can cua quichi ndico ra, ta iyo xaan cua tachi tuni ra chi ra. Cua tava ndaa ra chi ra, ta cua ndoo ra musu can nu iyo ñivi ña sacuinu vaha tiñu.

47 Xaan xaan cua cutuni ra musu can, vati chito ra yoso cuhva cuni chitoho ra, ta ña tiso vaha ra, ta ni ña savaha ra cuhva cuni chitoho ra.

⁴⁸ Ta ra ña chito yoso cuhva cuni chitoho ra—tu ña vaha cua savaha ra, ña cua cutuni xaan ra. Tu cuaha tiñu cua cuhva ra Ndioo cuiso ndo, cua saxini ra ti vaha xaan cua satiñu ndo.

Ña cua nduinuun ñivi cuenda ra Jesuu
(Mt. 10.34-36)

⁴⁹ [Ni vii cahan ra Jesuu:]

‘Quichi yu, vati cua savahi ti cua coo tu ndoho chi ñivi ñuñivi, ta cha iyo tu ndoho chi ñivi cuhva cuni yu.

⁵⁰ Iyo cha cua coo tu ndoho chihin yu, ta cuaha xaan saxini yu nda cua nda quivi cua ndehi tu ndoho can.

⁵¹ Saxini ndo ti quichi yu, vati cua sandumani yu chi ñivi ñuñivi, soco ñavi chacan tiñu quichi yu. Cati yu chihin ndo ti quichi yu, vati cua sandusaque chi ñivi.

⁵² Ña cua nduinuun ñivi cuenda yu nda cua nda vitin ta nda cua nda iti nuun. Iyo uhun ñivi iin vehe, ta cua cahan yuhu uni ñi chi inga uvi ñi, ta cua cahan yuhu tahan uvi ñi chi inga uni ñi. Ña cua nduinuun ñi cuenda yu.

⁵³ Cua cahan yuhu ra rai chi sehe ra, ta cua cahan yuhu ndico tucu ra cuati chi sutu ra. Cua cahan yuhu ñi ñahan chi sehe ñi, ta cua cahan yuhu ndico tucu ñi cuati chi sihi ñi. Cua cahan yuhu ñi chahnu chi chanu ñi, ta cua cahan yuhu ndico tucu ñi tivaa chi chiso ñi, [vati ña cua nduinuun ñi cuenda yu].

Chito ñivi yoso cuhva iyo ñi nu ñuhun ñuñivi ya
(Mt. 16.1-4; Mr. 8.11-13)

⁵⁴ Tacan cuu, ta ni vii cahan ra Jesuu chi ñivi can:

—Ta cha ndehe ndo ti vachi vico iti chiyo chiso nicandi, ta cati ndo ti cua cuun savi, ta ndicha ti cua cuun savi.

⁵⁵ Ta cha ndehe ndo cha vachi tati iti xuu, ta cati ndo ti ihni xaan cua cuu, ta ndicha ihni xaan cua cuu.

⁵⁶ Ña vaha ñivi cuu ndo, vati chito xaan ndo yoso cuhva iyo ndo nu ñuhun ñuñivi, soco ña chito ndo ñaan quivi chica ndo vitin.

Cua nducu ñivi cuhva cua coo vii ñi chi ñivi cuxaan ini chi ñi
(Mt. 5.25-26)

⁵⁷ [Ni vii cahan ra Jesuu:]

Iyo cha cua nducu suvi ni maan ndo cuhva ñaan cha cuu cha vaha ndicha.

⁵⁸ Tu cua tiso ñivi cuati ndo, tu cua cundaca ñi chi ndo nuun ra cumi tiñu, cua nducu ndo cuhva cha cua coso vaha tiñu nu cuahan ndo, coto cua queta ndo nu ra cale, ta cua sayaha ra chi ndo chi ra mayoo, ta cua tihi ra chi ndo ve caa.

⁵⁹ Cati yu ti ña cua quee ndo tican nda cua nda cua tiahvi ndo ndihi multa can —cati ra Jesuu, [vati tacan ni cua coto ñivi ti na cua nducu ñi cuhva cha cua coso vaha tiñu chi ra Ndioo, ta ni vii cumani cha cua tachi tuni ra chi ñivi].

13

Nini xaan cua saña ihni ñivi cuati ndacu ñi

¹ Suvi ni hora can ni iyo cuiti tahan iin uvi uni ñivi, ta chaha ñi cuenda chi ra Jesuu yoso cuhva chahni ra Pilato chi tahan ñi quichi iti ñuhun Galilea. Chahni ra chi ñi nu ni samani ñi sana ñi chi ra Ndioo.

² Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Ña cua saxini ndo ti savaha xaan ca ñivi can cuati, vati ni tahan ñi tu ndoho can, ta ña cuaha xaan ni cuati ndacu ndihi ca ñivi tahan ñi iyo ñuhun can.

³ Cati yu ti ñavi chacan cuu cha ni tahan ñi tu ndoho can, soco tu ña cua saña ihni ndo cuati ndacu ndo, cua ndoyo ñuhun tahan ndo cuhva ni ndoyo ñuhun ñivi can.

⁴ Ni ñuhun ini ndo ti nduva torre iyo nuun Siloé siqui ñivi, ta chihi chahun uni tahan ñi. Ña cua saxini ndo ti iyo ca cuati chi ñican, [vati ni tahan ñi tu ndoho can,] ta ñahni cuati iyo chi ndihi ca ñivi iyo ñuun Jerusalén.

⁵ Cati yu ti ñavi chacan cuu cha ni tahan ñi tu ndoho can, soco tu ña cua saña ihni ndo cuati ndacu ndo, cua ndoyo ñuhun tahan ndo cuhva ni ndoyo ñuhun ñivi can —cati ra.

Cuhva yoso cuhva iyo yutun tusihva tiñi vixin

⁶ Tacan cuu, ta cahan ra Jesuu cuhva ya, ta cati ra chi ñi ti:

—Iyo iin rai, ta tachi ra iin tusihva tiñi vixin nu iyo yama ra. Tacan cuu, ta cuahan ra ti cua ndehe ra a ñahni chiti chi, soco ñahni chi nihin ra.

⁷ Chacan cuu cha cati ra chi ra cuu musu ra ti: “Cha queta uni cuiya cha quichi ndehi a ñahni chiti yutun ya, ta ñahni chi nihin yu. Cahnda cun chi chi, vati ñahni yavi ndaa chi nu inda chi,” cati ra.

⁸ Tacan cuu, ta cati ndico ra musu can ti: “Saña nuun cun chi chi tichi cuiya ya, ra chahnu. Cua nañu xihne chaha chi, ta cua tihi yu ihvi xuu ri sundiquin.

⁹ Tu cua coo chiti chi cha tacan inga cuiya, vaha cua ndoo chi, soco tu ñahni chi cua coo, cua tahnda chi,” cati ra musu can —cati ra Jesuu, [vati tacan ni cua coto ñivi ti nini xaan cua saña ihni ñi cuati ndacu ñi].

Iin quivi ndaa taton ñivi sanduvaha ra Jesuu iin ñahan tih chata

¹⁰ Iin quivi sábadu sacuaaha ra Jesuu chi ñivi. Iin ve ñuhun sacuaaha ra chi ñi,

¹¹ ta iyo tahan iin ñahan tican. Chahun uni cuiya cha cuhvi ña, vati cha ndutih chata ña savaha iin run tati cuihna chi ña, ta ña cuu cuinda cuiti vaha ña.

¹² Ndehe ra Jesuu chi ña, ta cana ra chi ña, ta quechaha cati ra chi ña ti:

—Yoho sihi, cha cua nduvahun —cati ra.

¹³ Tacan, ta tiso ra ndaha ra chata ña, ta suvi ni hora can ni chacuinda cuiti ña, ta quechaha cati ña ti cahnu xaan rai cuu ra Ndioo.

¹⁴ Tacan cuu, ta quechaha nduxaan ra cuu xini ve ñuhun can. Nduxaan ra, vati quivi sábadu can ni sanduvaha ra Jesuu chi ñacan. Chacan cuu cha quechaha cati ra cuu xini can chi ñivi can ti:

—Iyo iñu quivi cha cua satifñu yo. Tu cua cuni ndo nduvaha ndo cuehe cuhvi ndo, cua quichi ndo cha cuu iñu quivi can, soco ña cua quichi nduvaha ndo quivi sábadu —cati ra.

¹⁵ Tacan cuu, ta cati ra chahnu chi ra ti:

—Ñivi uvi yaa cuu ndo. Chite ti quivi sábadu cuu chi, soco ndihi ndo—ndachi ndo sundiquin ndo. Ndachi ndo buru ndo. Ndachi ndo chi ri nu chachi ri, ta chandaca ndo chi ri nu cua coho ri nduta quivi sábadu.

¹⁶ Vasi ña vaha cha nduvaha ñahya quivi sábadu ya cuni ndo. Ñivi ra Abraham chi ña, soco cha queta chahun uni cuiya iyo cuhva cha ni chuhni run Satanaa chi ña, ta ña cuu ndachi yo chi ña quivi sábadu, cati ndo.

¹⁷ Cha ndihi cahan ra Jesuu tuhun can, ta quechaha nducan nuun ndihi ñi nduxaan chi ra. Tacan cuu, ta cusii ini xaan ndihi ñivi can, vati cuaha xaan cha vaha ndicha ni savaha ra Jesuu.

*Cuhva iyo chiti motasa
(Mt. 13.31-32; Mr. 4.30-32)*

¹⁸⁻¹⁹ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu ti:

—Nu cua cundaca ñahan ra Ndioo cuu sava ni ta cua iin chiti motasa. Quihin iin rai chi chi, ta tachi ra chi chi tichi yama ra. Cana chi, ta chahnu chi. Cahnu xaan yutun cha cuu chi, ta quichi coo ri saa soco chi. [Tacan cati ra Jesuu, vati tuvi xaan ñivi ra Ndioo cua coo nu cuahan quivi.]

Cuhva iyo ndixi panela

(Mt. 13.33)

²⁰⁻²¹ Cati ndico tucu ra Jesuu inga cuhva ti:

—Nu cua cundaca ñahan ra Ndioo cuu sava ni ta cua ndixi panela. Quihin iin ñahan chi chi, ta tixehe ña chi chi tichi uni cuhva yuti paan, ta chinu xico chi niniin chi. [Tacan cati ra Jesuu, vati cua queta tuhun Ndioo nini cahnu nu ñuhun ñuñivi, ta cua cuinu ini ñivi chi ra.]

Cuhva iyo yu vehe tuu

(Mt. 7.13-14, 21-23)

²² Cuaha ñuun nu ni yaha ra Jesuu cha cuahan ra iti ñuun Jerusalén, ta sacuahra ra chi ñivi ñuun nu ni yaha ra.

²³ Iin chaha nducu tuhun iin ñivi chi ra ti:

—Ra chahnu, ¿atu suhva ni ñivi cuu ñi cua sacacu ra Ndioo? —cati ñi.

Ta cati ndico ra Jesuu ti:

²⁴ —Na cua sandee ini ndo chi ndo, ta cua cuu quihvi ndo nu cuu chi sava ni ta cua iin yu vehe. Tuu xaan chi, vati tuvi ñivi cua nducu ñi cuhva cha cua quihvi ñi, soco ña cua cundee quihvi ñi.

²⁵ Tacan cuu, ta cua cuinda ra cuu chitoho vehe can, ta cua casi ra yu vehe. Hora can cua queta ñivi yu vehe can. Iti chata tican cua cuinda ñi, ta cua cani ñi yu vehe, ta cua cati ñi ti: “Ra chahnu, nuna yu vehe, vati cua quihvi tahan ndi,” cua cati ñi, soco cua cati ndico ra ti: “Ña nacote chi ndo. Ña chite ndaa iti quichi ndo,” cua cati ra.

²⁶ Tacan cuu, ta sa cua cati ñi ti: “Cha chachi tahan ndi chihun, ta sacuahun chi ndi ñuun ndi,” cua cati ñi,

²⁷ soco cua cati ndico ra chitoho can ti: “Ña chite ndaa iti quichi ndo. Cuahan ndo, vati mani ndavaha ni ndacu ndo,” cua cati ra.

²⁸ Tacan cuu, ta cua ndahyu xaan ñi. Cuihya xaan cua cuni anima ñi, vati cua ndehe ñi ti iyo ra Abraham chi ra Isaac chi ra Jacob chi ndihi ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu. Ndihi racan ta ra cua coo chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra, soco ñican—cua quee ndaa ñi iin chiyo.

²⁹ Nini cahnu nu ñuhun ñuñivi cua quichi ñivi, ta cua coo vaha ñi chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra.

³⁰ Chacan cuu cha iyo ñivi nducuee ñi chinu ini ñi chi ra Ndioo, soco cua cundee quihvi ñi nu cua cundaca ñahan ra, ta iyo inga ñivi sacahnu ñi chi ra Ndioo, soco cua ndoo ihni ñi, vati ña sacahnu ndicha ñi chi ra —cati ra.

Ndahyu ra Jesuu cuenda ñivi iyo ñuun Jerusalén

(Mt. 23.37-39)

³¹ Suvi ni hora can quichi uvi ra fariseo nu iyo ra Jesuu, ta quechaha cati ra ta ra chi ra ti:

—Cuahan inga chiyo, vati cuni ra Herode cahni ra chihun —cati ra.

³² Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Cuahan ndico ndo, ta cati ndo chi ra maña can ti vitin yutaan cua tave chi run tati cuihna anima ñivi, ta cua sanduvahi chi ñivi, soco nda inga ca quivi, ta cua ndihi tiñu ndacu i.

³³ Iyo cha cua cuhin iti vitin chi yutaan chi isa, vati ña cuu cuvi iin ra cahan cuenda ra Ndioo, tu ña cua queta ra tichi ñuun ñuun Jerusalén.

³⁴ Ndihi ndioho ñivi iyo ñuun Jerusalén, chahni ndo chi ra ni cahan cuenda ra Ndioo nu ni quichi quivi. Chi yuu cani ndo chi ra ni tava tiñu ra Ndioo iti

nuun ndo. Cuni xain sacacu i chi ndo nu cua ndehe ndo tu ndoho sava ni ta cua sacacu ri tiñuun chi sehe ri cha tixehe ri chi ri tichi ndichin ri. Cuni yu sacacu i chihin ndo, soco ña cuni maan ndo.

³⁵ Cha nacao ihni ra Ndioo chihin ndo ñuun ndo. Cati yu ti ña cua ndehe ca ndo chihin yu nda cua nda quivi [cua saña ihni ndo cuati ndacu ndo], ta cua cati ndo ti cahnu xaan rai cuu ra quichi cuenda ra chahnu —cati ra.

14

Sanduvaha ra Jesuu iin rai cuhvi cuiñu xaan

¹ Iin quivi sábadu cuahan ra Jesuu vehe iin ra fariseo cuu xini, vati cua cachi ra chi ra, ta ndehe xaan ra tahan ra fariseo can yoso cua savaha ra Jesuu.

² Tacan cuu, ta queta iin rai nuun ra Jesuu, ta cuhvi ra cuehe cuiñu xaan.

³ Quechaha nducu tuhun ra Jesuu chi ra sacuaaha ley chahnu chi ra fariseo can ti:

—¿Yoso cati ley chahnu? ¿Atu cuu sanduvaha yo quivi sábadu a ña cuu? —cati ra.

⁴ Ta taxin taxin ndaa ra ta ra. Tacan cuu, ta tiso ra Jesuu ndaha ra chi ra ndahvi can. Sanduvaha ra chi ra, ta chaha ra ti na cuhun ra.

⁵ Tacan cuu, ta nducu tuhun ra chi ra fariseo ta ra ti:

—¿Atu ña cua tava ndo buru ndo a sundiquin ndo tichi soco, tu cua quehni ri quivi sábadu? —cati ra.

⁶ Ta ña cuu cati ndico ra ta ra chi ra.

Tuhun yoso cuhva cua savaha ñivi chahan vico

⁷ Ndehe ra Jesuu yoso cuhva queta ñivi can vico can, ta nanducu ñi tayu vaha. Chacan cuu cha quechaha cahan ra iin cuhva chi ñi. Cati ra ti:

⁸ —Tu cua satuhun ñivi chi ndo iin vico tandaha, ña cua nanducu ndo tayu vaha, coto cua quichi tahan inga ñivi cahnu ca.

⁹ Tacan, ta sa cua tuhva ra cana chi ndo nu ndaa ndo, ta cua cati ra chihin ndo ti: “Cua cuhva cun tayu ya chi rahya,” cua cati ra. Tu tacan ni cua tahan ndo, cua coo xaan tu ca nuun chi ndo, ta cua nanducu ndo inga tayu ndahvi nu cua cunda ndo.

¹⁰ Chacan cuu cha cati yu ti cua cuhun ndo nu cua satuhun ñivi chi ndo, soco ña cua nanducu ndo tayu vaha nu cua cunda ndo. Chacan cuu cha cua tuhva ra cana chihin ndo, ta cua cati ra ti: “Amigu, cua cunda cun tayu vaha ya,” cua cati ra. Tu tacan ni cua cuu chi, cua ndehe ndihi ñivi iyo tahan ti sacahnu xaan ra chihun.

¹¹ Tacan cati yu, vati tu cua nducu ndo cha cua cati ñivi ti cahnu xaan ñivi cuu ndo, cua coo tu ca nuun chi ndo, soco tu cua cahnda ini ndo chacan, cua sacahnu ndicha ra Ndioo chihin ndo —cati ra.

¹² Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra cana ñahan chi ra ti:

—Tu cua sacahnu cun iin vico, ña cua satuhun cun amigu cun. Ña cua satuhun cun yani cun. Ña cua satuhun cun ñivi cun. Ña cua satuhun cun ñivi ricu, coto cua queta quivi cua sacachi tahan ñi chihun, ta cua nihin ndico cun cha cua sanaun chi ñi.

¹³ Tu cua sacahnu ndico tucu cun vico, cua satuhun cun chi ñivi ndahvi. Cua satuhun cun chi ñivi cojo. Cua satuhun cun chi ñivi cuaa. Chi ñican cua satuhun cun,

¹⁴ ta cua cusii ini cun, vati ña cua cuu sacachi ndico ñi chihun. Tacan ni cua savahun, vati cua tiahvi ndico ra Ndioo chihun quivi cua natacu ndico ñivi iyo vaha cuenda ra Ndioo —cati ra Jesuu.

Tuhun yoso cuhva sacahnu ñivi iin vico cahnu

¹⁵ Tuhun can ni chini iin ra ndaa yu mesa can, ta quechaha cati ra chi ra Jesuu ti:

—Cua cusii ini ñivi cua sacahnu vico nu cua cundaca ñahan ra Ndioo —cати ra.

¹⁶ Ta cati ndico ra Jesuu cuhva ya ti:

—Iyo iin rai, ta chahnu xaan vico savaha ra. Tuvi xaan ñivi cana ñahan ra.

¹⁷ Hora cua quechaha sacahnu ra vico can tachi ra chi musu ra, vati cua cati ra chi ñivi can ti: “Coho vitin, vati cha iyo vaha,” cua cati ra musu can.

¹⁸ Tacan cuu, ta cuahan ra, ta ndihi ñican quechaha cati ñi ti ña cua cuu. Iin ñi cati ñi chi ra ti: “Cha sate iin ñuhun, ta iyo cha cua cu ndehi chi chi. Na cua savahun tu manini cati cun chi ra ti na cua cucahnu ini ra chihin yu,” cati ñi chi ra musu ra.

¹⁹ Tacan cuu, ta cati inga ñi ti: “Cha sate uhun pare toro satiñu, ta cua cu ndehi ñaan cuhva iyo ri. Na cua savahun tu manini cati cun chi ra ti na cua cucahnu ini ra chihin yu,” cati ñi.

²⁰ Cati ndico tucu inga ra ti: “Cha ni tandahi. Chacan cuu cha ña cua cuu cuhin,” cati ra.

²¹ Tacan cuu, ta cuahan ndico ra musu can, ta chaha ra cuenda chi ra cuu chitoho ra. Tacan, ta quechaha xaan cuni ra chitoho can, ta cati ra chi musu ra ti: “Cua cuhun yatın cun ndihi iti ñuun ya, ta cua cati cun chi ndihi ñivi ndahvi chi ñivi cojo chi ñivi cuaa ti na cua quichi ñi ta ñi ihya,” cati ra.

²² Cati ndico ra musu can ti: “Cha ni savaha ndi cuhva cati cun, ra chahnu, ta ni vii iyo cha cua cachi ñivi,” cati ra,

²³ ta cati ndico ra chitoho can ti: “Cua cuhun ndico cun, ta cua ndehun ndihi tıcu iti, ta cua sanini cun chi ñivi, vati cua quichi ñi. Chacan cuu cha tuvi ñi cua quichi,

²⁴ soco ñivi cati ti ña quichi ñi—ñican ña cua cachi ca ñi chihin yu,” cati ra chitoho can. [Tacan cati ra Jesuu, vati chaha ra cuenda yoso cuhva cua coo ñivi chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra.]

Tuhun yoso cuhva cua coo ñivi chi ra Cristo

²⁵ Quivi can chica tuvi ñivi chi ra Jesuu. Tacan cuu, ta ndico coo ra, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

²⁶ —Tu cua quichi ndo chihin yu, ta ña cua cahnda ini ndo chi sutu ndo chi sihi ndo chi sehe ndo chi tahan ndo, tu ña cua cahnda ini ndo chi maan ndo, ña cua cuu cuu ndo tatun yu.

²⁷ Tu ña cua cuni ndo coo ndo chi tu ndoho cuhva cua coo tu ndoho chihin ñivi nu cruu, tu ña cua caca ndo iti chica yu, ña cua cuu cuu ndo tatun yu.

²⁸ [Cua cati yu iin cuhva chi ndo.] Tu cua cuni ndo savaha ndo iin vehe, cua cunda nuun ndo, ta cua tava xihna ndo cuenda, coto ña cua queta xuhun ndo.

²⁹ Tacan ni cua savaha ndo, coto cua queta ndicha cuii chaha ni chi, ta ña cua cuu saqueta ndo niniin chi. Tu tacan ni cua savaha ndo, cua ndehe ndihi ñivi, ta cua quechaha sacateni ñi chi ndo.

³⁰ Cua cati ñi ti cha quechaha sacuinda rahya vehe, soco ña cundee ra sandihi ra chi chi.

³¹ Ta ni cuhva savaha ra cumi tiñu. Tu cua cuhun ra, ta cua cani tahan ra chi inga ra cumi tiñu, cua cunda nuun ra, ta cua saxini xihna ra a cua cuu sacanaan ra, vati uchi mil ni sandaru iyo chi ra, ta iyo oco mil sandaru chi inga ra.

³² Tu ña cua cuu, cua tava tiñu ra chi ra ndiso tiñu nu vachi ra ta ra. Ni vii cani vachi ra, ta cua satahan ra chi ra, ta cua cahan ndahvi ra chi ra a ña cua cuu ndumani ndico ra chi ra.

³³ Chacan cuu cha cati yu ti tu ña cua nacoo ihni ndo ndihi cha iyo chi ndo, ña cua cuu cuu ndo tatun yu.

Tuhun yoso cuhva cua coo ñiin, tu ña uhva ca chi
(Mt. 5.13; Mr. 9.50)

³⁴ [Ni vii cahan ra Jesuu:]

‘Vaha xaan iyo ñiin, soco tu ña uhva ca chi, ña cua cuu nduvaha ndico chi.

³⁵ Ñahni ca yavi ndaa chi cha tacan, ta ni ña cuu ca cuatiñu yo chi chi. Cua savita yo chi chi. Na cua taa vaha ndo soho ndo. [Tacan cati ra Jesuu, vati tu ñahni yavi ndaa yo, cua tava ndaa ra Ndioo chi yo.]

15

Tuhun cuenda ri mbee cuanaan
(Mt. 18.10-14)

¹ Iin quivi quichi ndihi ñivi ndacu xaan cuati nuun iyo ra Jesuu, ta quichi tahan ra satiahvi, vati cuni ñi tasoho ñi tuhun cahan ra Jesuu.

² Tacan cuu, ta cuaha xaan quechaha cahan ra fariseo chi ra sacuaha ley chahnu, ta cati ra ta ra cuenda ra Jesuu ti:

—Quihin cuenda xaan rahya chi ñivi ndacu cuati, ta icaa ni chachi ra chi ñi —cati ra ta ra.

³ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu cuhva ya chi ra ta ra ti:

⁴ —Tu iyo iin ciendu ri mbee chi ndo, ta cuanaan iin tuhun ri, ndihi ndo—cua nacoo ndo chi ndihi ca ri nu cuahan ndo tichi cuhu, ta cua nanducu ndo chi ri cuanaan nda cua nda cua nanihin ndo chi ri.

⁵ Tacan cuu, ta cua cunda chata ndo chi ri, ta cua cusii ini ndo.

⁶ Cua queta ndico ndo vehe ndo, ta cua cati ndo chi ndihi ñivi ndo chi ndihi amigu ndo ti: “Na cua cusii ini yo, vati cuanaan iin ri mbee sana yu, soco nanihin ndique chi ri,” cua cati ndo.

⁷ Cati yu chi ndo ti ta ni cuhva cua cusii ini ra Ndioo iti siqui andivi, tu cua saña ihni iin tuhun ñivi cuati ndacu ñi. Ñahni cha saxini ra cuenda ndihi ca ñivi cha iyo vaha chi ra, [vati ña tichaha ca ñi saña ihni ñi cuati ndacu ñi].

Tuhun cha cuanaan xuhun

⁸ [Ni vii cahan ra Jesuu:]

‘Tacan tahan iyo ñi ñahan. Tu cha iyo uchi xuhun cuati chi ñi, ta cuanaan iin chi, cua taa ñi ñuhun, ta cua natihvi ñi niniin tichi vehe ñi. Ndo ndoo cua nanducu ñi chi chi nda cua nda cua nanihin ñi chi chi.

⁹ Cua nanihin ñi chi chi, ta cua cati ñi chi ndihi amiga ñi ti: “Cua cusii ini yo, vati nanihin ndico yu xuhun yu cha cuanaan,” cua cati ñi.

¹⁰ Cati yu ti ta ni cuhva cua cusii ini ra tatun Ndioo, tu cua saña ihni iin tuhun ni ñivi cuati ndacu ñi.

Tuhun cuenda iin ra nacoo chi sutu ra

¹¹ Inga cuhva cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Iyo iin rai, ta uvi sehe ra iyo,

¹² ta quechaha cati ra luhu chi sutu ra ti: “Tata, natahvi ndatiñu cun cha cua cuhva cun chihin yu,” cati ra. Tacan cuu, ta natahvi ra sutu ra ndatiñu ra chi ra.

¹³ Suhva ca quivi, ta tiso vaha ra luhu can ndatiñu ra, ta quee iti ra. Cani xaan cuahan ra, ta tican sanaan ra ndihi cha iyo chi ra, vati mani cha coo ra chi ndavaha ni cuni ra.

¹⁴ Sanaan ra ndihi xuhun ra, ta cahnu xaan tama ni chacoo ñuun can, ta quechaha chini ñuhun ra.

¹⁵ Tacan cuu, ta cuahan ra nuun iin ra ñuun can, ta quechaha satiñu tatun ra chi ra. Chacan cuu cha tachi ra ñuun can chi ra nu iyo quini ra, vati cua sacachi ra chi ri.

¹⁶ Tacan cuu, ta cuni xaan ra cachi ra cha chachi ri quini can, soco yoni chaha chi chi ra.

¹⁷ Queta iin quivi quechaha saxini vaha ra, ta cati ra chi anima ra ti: “Iyo tahan ra musu chi suti, ta ndihi ra chachi vaha, ta yuhu—ihya iye, ta chihi yu chi soco.

¹⁸ Cua cuhin nuun ra suti, ta cua cati yu chi ra ti cahnu xaan cuati cha ni savahi chihin ra chi ra Ndioo iyo iti siqui andivi.

¹⁹ Ñahni ca yavi ndai cha cua cui sehe ra. Na cua cuhva ra cha cua cui sava ni ta cuhva iin musu ra, cua cati yu chi suti,” saxini ra.

²⁰ Tacan cuu, ta quee ra cuahan ra. Iti nuun sutu ra cuahan ra.

“Ni vii cani vachi ra, ta ndehe sutu ra chi ra, ta ndahvi xaan cuni anima ra ndehe ra chi sehe ra. Chacan cuu cha chinu ra cua satahan ra chi ra. Chacunumi ndaa ra chi ra, ta chihi ra yuhu ra.

²¹ Tacan cuu, ta quechaha cati ra luhu can chi sutu ra ti: “Tata, cahnu xaan cuati ni savahi chi maun chi ra Ndioo iyo iti siqui andivi. Ñahni yavi ndai cha cua cuu que sehun,” cati ra,

²² ta quechaha cati sutu ra chi ra musu ti: “Quii quii ni cua quichi ndaca ndo iin sahna vaha chi ra, ta cua sacundichin ndo chi ra. Cua tihi ndo xehe nundaha ra, ta cua cuhva ndo ndichan cunda chaha ra.

²³ Cua cu quihin ndo sundiquin xahan, ta cua cahni ndo chi ri, vati cua cachi ndi, ta cua cusii ini ndi, vati cha quichi ndico sehi.

²⁴ Cha ndoyo ñuhun ra, soco vitin cha iyo ndico ra,” cati ra. Tacan cuu, ta sii xaan quechaha cuni ra ta ra, ta savaha ra vico.

²⁵ Tacan cuu, ta quichi ra chanihin ca. Iti chiqui quichi ra. Ña cani ca, ta queta ra vehe, ta chini ra ti iyo yaa, ta chita chaha ñi.

²⁶ Chacan cuu cha cana ra chi iin ra musu can, ta nducu tuhun ra ñaan cha cuu chi,

²⁷ ta cati ndico ra musu ti: “Cha quichi ndico ra yani cun, ta chahni sutu cun chi ri sundiquin xahan, vati cha iyo ndico ra, ta ñahni cha ni tahan ra nu ni chahan ra,” cati ra.

²⁸ Tacan cuu, ta xaan xaan quechaha cuni ra chanihin can, ta ña cuni ra quihvi ra tichi vehe. Chacan cuu cha quee ra cuu sutu ra ta ra, ta cahan ndahvi ra chi ra,

²⁹ soco cati ndico ra chi sutu ra ti: “Cuaha xaan cuiya cha satiñu tatun yu chihun, ta ndihi ni quivi tasoho vahi cha cati tuhun cun chihin yu, ta ña ni chahun cha cahni yu ni iin chivu, ta cua cusii ini yu chi amigu yu.

³⁰ Vitin cha quichi ndico ra yani luhu yu. Cha ni chacoo xaan ra ndavaha ni chi ñi ñahan inga chiyo, ta cha ni sanaan ra ndatiñu cun chi ñi. Cuenda maan ra chahni cun chi ri sundiquin xahan,” cati ra,

³¹ ta cati ndico sutu ra chi ra ti: “Sehu, iyo cun chihin yu ndihi ni quivi, ta ndihi ndatiñu yu cuu chi maun.

³² Vitin iyo cha sacahnu yo vico, ta cusii ini yo, vati cha ndoyo ñuhun ra yani cun, soco vitin cha iyo ndico ra chi yo,” cati sutu ra —cati ra Jesuu.

16

Tuhun cuenda ra musu sanaan ndatiñu chitoho ra

¹ Cati ndico tucu ra Jesuu inga cuhva chi ra sacuha chi ra ti:

—Iyo iin ra ricu, ta iyo musu ra. Cati ñivi chi ra ricu can ti sanaan ra musu can ndatiñu ra.

² Chacan cuu cha cana ra chi musu ra, ta quechaha cati ra chi ra ti: “Cha cati ñivi chihin yu ti ña vaha ndacu cun. Cua cati maun yoso cuhva cha ni savahun, vati ña cua cuu ca satiñu cun chihin yu,” cati ra.

³ Quechaha saxini ra musu can chi anima ra ti: “¿Ñaan cha cuu cha cua savahi? Cua quenda ra chitohi tiñu chihin yu. Ña cua cundeí satiñu i, ta cahan nuin cha cua cu caye vehe ñivi.

⁴ Vitin chite ñaan cha cuu cha cua savahi, ta ni cua quihin cuenda ñivi chihin yu quivi cua quenda ra tiñu chihin yu,” saxini ra.

⁵ Chacan cuu cha cana ra musu can chi iin iin ñivi ndiseca chi chitoho ra, ta nducu tuhun ra chi ñi ti: “¿Yoso ndiseca cun chi ra chitohi?” cati ra,

⁶ ta cati ndico ñi ti: “Iin ciendu litru aceite,” cati ñi. Cati ra musu can ti: “Vitin cua quihun tutu cun, ta numi xaan cua taa ndico tucu cun inga tutu cha ndiseca cun uvi xico uchi litru chi.” Tacan ni cati ra, [vati sandahyu ñahan ra cha sanuun ra cha ndiseca ñi chi chitoho ra].

⁷ Tacan cuu, ta nducu tuhun ra chi inga ñi ti: “¿Yoso ndiseca cun?” cati ra, ta cati ndico ñi ti: “Iin ciendu máquila nuni,” cati ñi, ta cati ra musu can ti: “Vitin cua quihun tutu cun, ta cua taa ndico tucu cun inga tutu cha ndiseca cun cumi xico máquila chi,” cati ra [cha sandahyu ñahan ndico tucu ra].

⁸ Tacan cuu, ta cati ra cuu chitoho ra musu ña vaha can ti vaha xaan cha savaha ra cha cua quee vaha ra chi ñivi can. [Tacan ni cati ra Jesuu,] vati nditi xaan ca iyo ñivi ñuñivi cuenda chacan, ta ña nducu ñivi Ndioo cha savaha ñi chacan.

⁹ [Ni vii cahan ra Jesuu:]

Yuhu cati chi ndo ti na cua satiñu ndo chi xuhun ndo, ta cua nducu ndo cha cua coo amigu ndo chi ndo. Chacan cuu cha quivi cua naan xuhun ndo nu ñuhun ñuñivi, soco cha iyo yoo cua quihin cuenda chi ndo iti siqui andivi.

¹⁰ Chito yo ti tu ña cuaha ndatiñu iyo chi yo, soco satiñu vaha yo, cua satiñu vaha tahan yo—masi cuaha ndatiñu yo cua coo. Tu ña cuaha ndatiñu yo iyo, ta ña satiñu vaha yo, chito yo ti ña cua satiñu vaha tahan yo—masi cuaha ndatiñu yo cua coo.

¹¹ Chacan cuu cha cati yu ti tu ña cua savaha ndo cha vaha chi ndatiñu ndo nu ñuhun ñuñivi ya, yoni cua cuinu ini ti cua savaha ndo cha vaha iti siqui andivi.

¹² Tu ña cua savaha ndo cha vaha, ta chi inga ñivi cuu chi, ña cua nihin ndo cha cua cuu chi maan ndo.

¹³ Ña cuu satiñu ra musu chi uvi ra cuu chitoho ra, vati cua cuni mani ra chi iin ra, ta xaan xaan cua cuni ra chi inga ra. Chacan cuu cha ña cua cuu satiñu ndo chi ra Ndioo, ta cua cuni tahan ndo cha iyo nu ñuhun ñuñivi—caci ra Jesuu.

¹⁴ Chini ra fariseo can ndihi tuhun can, ta quechaha cahan cateni ra ta ra chi ra Jesuu, vati xuhun cuni xaan ra ta ra.

¹⁵ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Iti nuun ñivi cati ndo ti ñivi vaha cuu ndo, soco chito ra Ndioo yoso cuhva saxini ndo chi anima ndo. Tacan ni cati yu, vati xaan xaan cuni ra Ndioo ndehe ra cha cuu cha vaha xaan cuenda ñivi ñuñivi.

Cua coo ñivi chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra

¹⁶ [Ni vii cahan ra Jesuu:]

Tutu chahnu cuenda ley chi tutu chahnu cuenda ra ni cahan cuenda ra Ndioo sacahnu yo nda cua nda ni quichi ra Juan, ta nda quivi ni quichi ra cati tuhun ndi tuhun vaha yoso cuhva cua coo ndo chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra, soco chi tu ndoho cua coo ndo nu cua cundaca ñahan ra.

¹⁷ Ña ni ndoyo ñuhun ñuhun ñuñivi, ta ni ña ni ndoyo ñuhun iti siqui andivi. Ta ni cuhva ña cua cuu ndoyo ñuhun ni iin tuhun cha iyo cuenda ley chahnu.

Cati tuhun ra Jesuu yoso cuhva cua coo ñivi, tu cua saña ndaha ra rai chi ñasihi ra

(Mt. 19.1-12; Mr. 10.1-12)

¹⁸ [Ni vii cahan ra Jesuu:]

"Tu cua saña ndaha ndo chi ñasihi ndo cuenda ley, ta cua coo ndico tucu ndo chi inga ñahan, cua savaha ndo cuati chi ña cuenda ra Ndioo, vati cuu chi sava ni ta cua coo ndo ndavaha ni chi ñi ñahan inga chiyo. Tu cua tandaha ndo chi iin ñahan ni chacoo chi inga rai, ta ni cuhva cua savaha ndo cuati cuenda ra Ndioo.

Tuhun cuenda ra ricu chi ra Lázaro

¹⁹ [Ni vii cahan ra Jesuu iin cuhva:]

"Iyo iin ra ricu, ta taqui xaan sahma tixinda ndichin ra, ta cuaha xaan chachi ra ndihi ni quivi.

²⁰ Iyo tahan iin ra ndahvi nani Lázaro, ta cahvi xaan niniin ra. Caa ra yu vehe ra ricu can,

²¹ ta cuni xaan ra cachi ra ñaan cha cuu cha quehni xuu mesa ra. Quichi tahan ri ina nu caa ra, ta yuvi ri nu cahvi ra.

²² Tacan cuu, ta queta quivi chihi ra ndahvi can, ta quichi quihin ra tatun Ndioo chi ra, ta chanaan ra chi ra nu iyo ra Abraham. Tacan cuu, ta chihi tahan ra ricu can, ta cuchi ra.

²³ Nu iyo ñivi ndii can iyo ra, ta iyo xaan ra chi tu ndoho. Ndehe ndaa ra nu iyo ra Lázaro, ta ndehe ra chi ra Abraham, ta icaa ni iyo ra Lázaro chi racan. Cani xaan iyo ra ta ra.

²⁴ Tacan cuu, ta cana ra ricu can chi ra Abraham, ta quechaha cati ra ti: "Tata Abraham, na cua cundahvi ini cun, ta tachi cun chi ra Lázaro, vati cua tih ra nundaha ra tichi nduta, ta cua quichi ra, ta cua cuhva ra cha cua nduvichin yai, vati iyo xain chi tu ndoho nu cayu ñuhun ya," cati ra ricu can,

²⁵ ta cati ndico ra Abraham chi ra ti: "Sehu, ña cua naan ini cun ti vaha xaan ni chacoun nu ñuhun ñuñivi, ta ndahvi xaan ni chacoo ra Lázaro. Vitin cusii ini ra ihya, ta iyo maun chi tu ndoho.

²⁶ Iyo tahan iin xahva cunu xaan mahñu nu iyo yo. Chacan cuu cha ña cuu yaha ndi nda ndacan—masi cuni ndi. Ta ni cuhva ña cuu yaha maan ndo nda ndehe," cati ra.

²⁷ Cati ndico ra ricu can ti: "Tata, na cua savahun tu manini, ta cua tachi cun chi ra vehe suti,

²⁸ vati uhun tahan ra yani yu iyo. Tacan, ta cha ña cua quichi tahan ra ihya nu iyo ndi chi tu ndoho," cati ra,

²⁹ ta cati ra Abraham ti: "Iyo tutu Ndioo chi ra cuhva ni cati tuhun ra Moisee cuhva ni cati ra ni cahan cuenda ra Ndioo. Na cua sacuaha ra chacan," cati ra.

³⁰ Cati ra ricu can ti: "Tata Abraham, ña vaha cha tacan, soco tu cua cuhun ndico iin ñivi ndii nu iyo ra, cua saña ihni ra cuati ndacu ra," cati ra,

³¹ ta cati ndico ra Abraham chi ra ti: "Tu ña cua sacuinu ra cuhva cati ra Moisee cuhva cati ra ni cahan cuenda ra Ndioo, ña cua cuinu ini ra—masi cua cuhun iin ñivi ndii," cati ra —cati ra Jesuu.

17

Tu cua sanahan yo yoso cuhva cua savaha ñivi cuati, cua ndoyo ñuhun cuii yo

(Mt. 18.6-7, 21-22; Mr. 9.42)

¹ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ra sacuahha chi ra ti:

—Ndihi ni quivi cua queta cha cua cuni ndo savaha ndo cuati, soco cua coo tu ndoho chi ñivi sanahan chi ndo yoso cuhva cua savaha ndo cuati can.

² Vaha xaan ca tu ni chacunuhni iin yoso sucun ñi, ta quehni ñi tichi nduta tañuhun, [ta chihhi ñi nu quichi quivi]. Tacan, ta ña cua cuu sanahan ñi yoso cuhva cua savaha ndo cuati.

³ Na cua saha vaha ndo cuenda chi ndo.

Tu cua savaha iin ñivi tahan ndo cuati chi ndo, cua cati cachin ndo chi ñi ti ña vaha cha savaha ñi. Tu cua cahan ndahvi ndico ñi chihin ndo, ta cua saña ihni ñi cuati can, cua cucahnu ini maan ndo chi ñi.

⁴ Tu cua queta ucha chaha cua savaha ñi cuati chi ndo tichi iin nduvi, ta suvi ni ucha chaha cua cati ndico ñi chihin ndo ti cha saña ihni ñi chacan, na cua cucahnu ini ndo chi ñi.

Tu cua cuinu ini yo chi ra Ndioo, cua coo tu ndee ini chi yo

⁵ Cati ndico tucu ra tatun Jesuu chi ra ti:

—Na cua tindeun chi ndi, ta cua cuinu ca ini ndi chi ra Ndioo —caci ra ta ra.

⁶ Ta cati ndico ra Jesuu iin cuhva chi ra ta ra ti:

—Tu cua cuinu ini ndo—masi suhva ni, cua cuu savaha ndo ndihi cuui cha cua cuni ndo. Cua cuu cati ndo chi yutun ya ti cua cuachiyo chi, ta cua coo ndico chi tichi tañuhun, ta cua savaha chi cuhva cua cati ndo chi chi.

Tuhun yoso cuhva iyo ra cuu musu

⁷ [Cahan ndico tucu ra Jesuu:]

‘Quichi nuhun ra musu ndo iti nu satihnu ra chiqui iti nu sacuenda ra chi ri mbee, soco ña tuhva ndo cati ndo chi ra ti: “Nahan ti cua cachi cun.”

⁸ Cua cati ndo chi ra ti: “Cua tiso vaha xihna cun cha cua cachi ndi, ta cua sayahun chi chi nu mesa, vati cua cachi xihna ndi. Tacan, ta sa cua cuu cachi tahan,” cua cati ndo.

⁹ Ña cua cuhva ndo tiahvi ndioo chi ra musu ndo, vati savaha ra cuhva cati tuhun ndo cha cua satihnu ra.

¹⁰ Cuhva iyo ra musu can cua coo maan ndo. Cua savaha xihna ndo ndihi cha cati tuhun ra Ndioo chi ndo, ta sa cua cati ndo ti: “Ña cua sacahnu cun chi ndi, vati cha savaha ndi cuhva ni chahun tiñu chi ndi,” cua cati ndo —caci ra Jesuu.

Sanduvaha ra Jesuu chi uchi ra cuhvi cuehe tahyu xaan

¹¹ Ni cuahan ra Jesuu iti ñuun Jerusalén, ta queta ra yu ñuhun Samaria nu nihin tahan ñuhun can chi ñuhun Galilea.

¹² Tacan cuu, ta queta ra iin ñuun. Quihvi ra, ta ni natahan ra chi uchi rai, ta cuhvi ra ta ra cuehe tahyu xaan. Ni vii cani ni chacuinda ra ta ra,

¹³ ta cana chaa ra ta ra chi ra, ta cati ra ta ra ti:

—Yoho tata Jesuu, [na cua savahun tu manini chi ndi,] ta cua cundahvi ini cun chihin ndi —caci ra.

¹⁴ Tacan cuu, ta ndehe ra Jesuu chi ra ta ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Cuahan ndo, ta cua sanahan ndo chi ra sutu yoso cuhva iyo ndo —caci ra.

Tacan cuu, ta quee ra ta ra cuahan ra, ta ni nduvaha ra iti cuahan ra.

¹⁵ Iin ra ndehe ra ti ni nduvaha ra. Chacan cuu cha cuahan ndico ra nu iyo ra Jesuu. Nihin xaan cana chaa ra, ta sacahnu xaan ra chi ra Ndioo.

¹⁶ Queta ra nu inda ra Jesuu, ta chahnu chiti ra iti nuun ra, ta chaha ra iin tiahvi ndioo chi ra, ta iin ra ñuhun Samaria cuu racan.

¹⁷ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu chi ñivi can ti:

—¿Atu ñavi uchi ra cuu ra ni nduvaha? ¿Ndaa iyo inga iin tahan ra?

¹⁸ ¿Ñacu ña vachi tahan ndihi ca racan ta ra, ta sacahnu tahan ra chi ra Ndioo? Iin tuhun ni rahya quichi ndico, ta ñavi ra judío cuu ra —cati ra.

¹⁹ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Cuinda, ta cuahan. Ni nduvahun, vati chinu ini cun chi ra Ndioo —cati ra.

Tuhun cuenda cha cua cundaca ñahan ra Ndioo

(Mt. 24.23-28, 36-41)

²⁰ Tacan cuu, ta nducu tuhun ra fariseo chi ra Jesuu ndaa quivi cua quechaha cundaca ñahan ra Ndioo, ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Ña cua ndehe ndo ndaa quivi cua quechaha cundaca ñahan ra Ndioo.

²¹ Ña cua cuu cati ndo ti ihya ndaca ñahan ra, ta ni ña cua cuu cati ndo ti ican ndaca ñahan ra. Ña cua cuu cati ndo chacan, vati cha ndaca ñahan ra Ndioo chi ñivi ra nu iyo ndo vitin —cati ra.

²² Tacan cuu, ta cati ra chi ra sacuahaha chi ra ti:

—Cua queta quivi cua cuni ndo cha cua quichi ndico ra cuu sehe ñivi, soco ña cua quichi ra.

²³ Cua cati ñivi ti ihya vachi ra, ta cua cati ñi ican vachi ra, soco ña cua cundicu ndo chi ñi. Ña cua tasoho ndo cha cahan ñi,

²⁴ vati quivi cua quichi ndico ra cuu sehe ñivi cua quichi ra cuhva quehni tachan, vati nda iin chiyo iti siqui andivi nda inga chiyo ndundichin nu quehni tachan can.

²⁵ Iyo cha cua coo xihne chi tu ndoho. Cuaha xaan tu ndoho cua coo chihin yu, ta cua tava ndaa ñivi iyo vitin chihin yu.

²⁶ Quivi cua quichi ndico ra cuu sehe ñivi cua savaha ñivi cuhva ni savaha ñi quivi cha ni chacoo ra Noé iti chata.

²⁷ [Mani cha cua cusii ini ñi cuni ñi.] Chacan cuu cha chachi ñi, ta chihi ñi, ta tandaha ñi. Tacan ni savaha ñi nda cua nda quivi ni quihvi ra Noé tichi tundo, ta cuun savi, ta chihi ndihi ñican.

²⁸ Ta ni cuhva ni savaha ñivi quivi cha ni chacoo ra Lot iti chata. [Mani cha cua cusii ini ñi cuni ñi.] Chacan cuu cha chachi ñi. Chihi ñi. Sata ñi. Xico ñi. Tachi ñi tata. Sandaa ñi vehe.

²⁹ Tacan ni savaha ñi, soco queta quivi quee ra Lot ñuun Sodoma can, ta cuahan ra. Tacan ni cuu, ta iti siqui andivi saquehni ra Ndioo ñuhun cayu ñi, ta ndoyo ñuhun ndihi ñi.

³⁰ Cuhva can cua coo chi quivi cua quichi ndico ra cuu sehe ñivi.

³¹ Tu cua cuinda ndo xini vehe ndo quivi can, ña cua nuun ndo tichi vehe, vati cua quihin ndo ndatiñu ndo. Tu cua satiñu ndo nu iyo itu ndo, ta ni cuhva ña cua cuhan ndico ndo vehe ndo.

³² Ña cua naan ini ndo cha ni tahan ñasihi ra Lot, [vati chico coo ña ndehe ña].

³³ Tu cua nducu ndo cuhva cha cua cacu ndo, cua ndoyo ñuhun ndo. Tu cua cuvi ndo cha cuenda ra Ndioo, cua coo ndito ndo chi ra.

³⁴ Cati yu chihin ndo ti suvi ni quivi can caa uvi ñivi nu quixi ñi, ta cua canihin ra Ndioo chi iin ñi, ta inga ñi cua ndoo ihni.

³⁵ Uvi ñi ñahan ndico ñi chaha icaa ni, ta cua canihin ra Ndioo chi iin ña, ta cua ndoo ihni inga ña.

³⁶ Satiñu uvi rañ nu iyo itu ra, ta cua canihin ra Ndioo chi iin ra, ta cua ndoo ihni inga ra. [Tacan ni cati ra, vati cuhva can cua canihin ra Ndioo chi ñivi ra.]

³⁷ Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

—¿Ndaa cua coo chacan, ta ra chahnu? —cati ra ta ra.

Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Nu chihi ri quiti cuhu nducuiti ri tachii. [Tacan cati ra, vati tu cua ndoyo ñuhun ñivi cuenda ra Ndioo, cua cutuni ñi.]

18

Tuhun yoso cuhva ni yaha iin ña ndahvi nuun ra juee

¹ Cati ra Jesuu iin cuhva chi ra ta ra, vati iyo cha cua cahan ra ta ra chi ra Ndioo ndihi ni hora, ta sa cua cundee ini ra ta ra.

² Cati ra Jesuu ti:

—Iin ñuun iyo iin rai. Juee cuu ra, ta ña yuhvi ra chi ra Ndioo, ta ni ña sacahnu ra chi ñivi.

³ Iyo tahan iin ña ndahvi ñuun can, ta chahan xaan ña nu ra juee can, ta cati ña chi ra ti: “Na cua tachi tuni cun chi iin ñivi cuxaan ini chihin yu,” cati ña,

⁴ ta xihna ca ña cuni ra tiso vaha ra tiñu can, soco queta quivi quechaha cati ra chi anima ra ti: “Ña yuhvi yu chi ra Ndioo, ta ni ña sacahnu yu chi ñivi,

⁵ soco cua tiso vahi tiñu ña, vati satañu xaan ña xini yu. Cua tiso vahi tiñu can, coto cua quichi xaan ca ña, ta cua cahan xaan ña chihin yu,” saxini ra —cati ra Jesuu, [vati iin cuhva cuu chi cuhva cha cua cahan ñivi chi ra Ndioo].

⁶ Ni vii cahan ra chahnu chi ra ta ra ti:

—Na cua taa vaha ndo soho ndo tuhun cahan ra juee can, ta rai ndavaha ni cuu ra.

⁷ Chacan cuu cha chito ndo ti cua tiso vaha ra Ndioo tiñu ñivi ra, tu cua cahan ndahvi ñi chi ra nduvi ta niñu, ta cua cundee ini ra chi ñi.

⁸ Yuhu cati ti ña cua nducuee ra, ta cua tiso vaha ra tiñu. Na cua cuinu ca ini ndo chi ra Ndioo, vati tacan sa cua cuinu ini ñivi chi ra cuu sehe Ndioo quivi cua quichi ndico ra —cati ra Jesuu.

Tuhun cuenda ra fariseo chi ra satiahvi

⁹ Tacan cuu, ta cahan ndico tucu ra Jesuu inga cuhva. Iyo ra saxini ti vaha xaan iyo ra, ta ña chaa ini ra chi inga ñivi. Chi racan cati ra Jesuu cuhva ya ti:

¹⁰ —Iyo uvi rai, ta cuahan ra ta ra ve ñuhun, vati cua cahan ra chi ra Ndioo. Iin ra cuu iin ra fariseo, ta ra satiahvi cuenda ra cumi tiñu cuu inga ra.

¹¹ Ni chacuinda ra fariseo can, ta quechaha cahan ra chi ra Ndioo. [Ndurai ra,] ta cati ra ti: “Ra chahnu Ndioo, chahi tiahvi ndioo chihun ti ña iye cuhva iyo ndihi ca ñivi. Ña tuhve suhu. Ña tuhve savaha ndavaha ni. Ña tuhve coo ndavaha ni chi ñi ñahan inga chiyo, ta ni ña tuhve savaha ndavaha ni cuhva ndacu rahya.

¹² Uvi chaha chacoo ndita yu tichi iin vita, ta samani yu iin cuhva cha cuu iin diezmo chihun,” cati ra fariseo can,

¹³ soco ra satiahvi can—cani vihi ni chacuinda ra. Ña cuni ra ndehe ndaa ra iti siqui andivi, soco cani ra pechu ra, [vati ndahvi xaan cuni anima ra,] ta quechaha cati ra chi ra Ndioo ti: “Tata Ndioo, na cua cundahvi ini cun chihin yu, vati cuaha xaan cuati ndacu i,” cati ra.

¹⁴ Cati yu chi ndo ti cha chacoso vaha tiñu chi ra Ndioo cuenda racan, ta cuahan ra iti vehe ra. Ta inga ra fariseo can—ña ni chacoso vaha tiñu cuenda ra, vati tu cua saxini ñivi ti cahnú xaan ñivi cuu ñi, cua coo tu ca nuun chi ñi, soco tu cua saxini ñi ti ñivi ndahvi cuu ñi, cua savaha ra Ndioo ti ñivi cahnú ndicha cua cuu ñi —cati ra Jesuu.

Tiso ra Jesuu ndaha ra chi ve cuati
(Mt. 19.13-15; Mr. 10.13-16)

¹⁵ Quivi can quichi ndaca ñivi chi ve cuati nu iyo ra Jesuu, vati cua tiso ra ndaha ra chi ve. Ndehe ra sacuahá chi ra yoso savaha ñi, ta cati ra ta ra ti ña vaha.

¹⁶ Chacan cuu cha cana ra Jesuu chi ra ta ra, ta cati ra ti:

—Cua cuhva ndo cha cua quichi ve cuati nu iye. Ña cua casi ndo nu vachi ve, vati ñivi cuu sava ni ta cua ve cuati ya—ñican cuu ñi cua coo chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra.

¹⁷ Cati ndicha yu chihin ndo ti tu ña cua cuinu ini ndo chi ra Ndioo cuhva chinu ini ve cuati, ña cua coo ndo chi ra nu cua cundaca ñahan ra —caci ra Jesuu.

Cahan iin ra ricu chi ra Jesuu

(Mt. 19.16-30; Mr. 10.17-31)

¹⁸ Queta iin ra cuu xini cuenda ñivi judío can, ta quechaha cati ra chi ra Jesuu ti:

—Maestru, vaha xaan rai cuu cun. ¿Ñaan cha cuu cha cua savahi, ta cua coo ndito yu chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu? —caci ra.

¹⁹ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Ña vaha cha cati cun ti rai vaha cui. Iin tuhun ni ra Ndioo cuu ra cuu ra vaha. Ñahni ni iin ñivi ñuñivi cuu ñivi vaha.

²⁰ Chito cun tuhun cha ni cati tuhun ra Ndioo iti chata, vati cati ra ti ña cua coo yo ndavaha ni chi ñivi tahan yo inga chiyo. Ña cua cahni yo chi tahan yo. Ña cua suhu yo. Ña cua sandahyu ñahan yo cuenda ñivi tahan yo. Cua sacahnu yo chi sutu yo chi sihi yo, cati ra Ndioo —caci ra Jesuu.

²¹ Cati ndico racan ti:

—Cha sacuinu yu ndihi chacan nda ni chacui ra luhu —caci ra.

²² Nu ni chini ra Jesuu cha cahan ra tacan, ta cati ra ti:

—Ni vii iyo iin cha cumani cun. Cua xico cun ndihi cha iyo chihun, ta cua sacha cun xuhun can chi ñivi ndahvi, ta cua cunda yahvi cun chi ra Ndioo iti siqui andivi. Tacan cua savahun, ta cua quichi coo cun chihin yu —caci ra.

²³ Chini ra tuhun can, ta ndahvi xaan quechaha cuni anima ra, vati iyo xaan xuhun ra.

²⁴ Ndehe ra Jesuu ti ndahvi cuni ra, ta cati ra ti:

—Ii xaan, ta cua sacuinu ñivi ricu cuhva cuni ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra.

²⁵ Ña cuu yaha ri camellu yavi xuu quiticu, ta ii ca cua coo ñivi ricu chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra —caci ra.

²⁶ Chini ñivi can tuhun cahan ra, ta quechaha nducu tuhun ñi ti:

—¿Yoo cua cundee cacu, tu tacan? —caci ñi.

²⁷ Tacan cuu, ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Ña cuu chi ñivi, soco cuu chi ra Ndioo —caci ra.

²⁸ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Pedro chi ra ti:

—Cha ni nacoo ihni ndi ndihi cha iyo chi ndi, ta chica ndi chihun —caci ra.

²⁹ Cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cati ndicha yu chihin ndo ti tu cua nacoo ihni ndo vehe ndo, tu cua nacoo ihni ndo ñasihi ndo chi yani ndo chi sutu ndo chi sihi ndo chi sehe ndo, ta cua cati tuhun ndo yoso cuhva cua coo ñivi chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra,

³⁰ cua coo ca yahvi ndo tichi quivi ya, ta cua coo tahan yahvi ndo chi ra Ndioo iti nuun, vati cua coo ndito ndo chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu —caci ra.

Inga chaha cati ndico tucu ra Jesuu ti cua cuvi ra

(Mt. 20.17-19; Mr. 10.32-34)

³¹ Quee siin ra Jesuu chi ndihi uchi uvi tatun ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Vitin cuahan yo iti ñuun Jerusalén, ta cua tahan ra cuu sehe ñivi ndihi cha ni taa ra ni cahan cuenda ra Ndioo cuenda ra tiempu chahnu.

³² Chi ñivi quichi inga ñuhun cua cuhva cuenda ñivi judío ñivi yo chihin ra, ta cua sacateni ñican chi ra. Cua savaha ñi ndavaha ni chi ra, ta cua tivi sivi ñi chi ra.

³³ Cua cani ñi chi ra chi yoho, ta cua cahni ñi chi ra, soco cua yaha uni quivi, ta sa cua nandoto ndico ra —cati ra Jesuu.

³⁴ Ña nituni ini ra tatun ra tuhun can. Ña chito ra ta ra tuhun ni cahan ra, vati ña chaha ra Ndioo cha cua cutuni ini ra ta ra chi chi.

Sanduvaha ra Jesuu chi iin ra cuaa iti ñuun Jericó

(Mt. 20.29-34; Mr. 10.46-52)

³⁵ Yatin ñuun Jericó quichi ra Jesuu, ta ndaa iin ra cuaa xiin iti. Caya ra.

³⁶ Chini ra ndahvi can cha tuvi ñivi yaha, ta nducu tuhun ra ñaan cha cuu chi.

³⁷ Chacan cuu cha chaha ñivi can cuenda ti cha vachi ra Jesuu ñuun Nazaret.

³⁸ Tacan cuu, ta quechaha cana chaa ra ndahvi can, ta cati ra ti:

—Yoho Jesuu, na cua cundahvi ini cun chihin yu, yoho cuu ñivi ra David —cati ra.

³⁹ Tacan cuu, ta nduxaan ñivi vachi iti nuun chi ra, ta cati ñi ti na cunda taxin ra, soco nihin ca cana chaa ra, ta cati ndico tucu ra ti:

—Yoho Jesuu, na cua cundahvi ini cun chihin yu —cati ra.

⁴⁰ Tacan cuu, ta ni chacuinda ra Jesuu, ta cati ra chi ñivi ti na quichi ndaca ñi chi ra. Chacan cuu cha tuhva ra ndahvi can nu inda ra Jesuu, ta quechaha nducu tuhun ra Jesuu chi ra ti:

⁴¹ —¿Ñaan cha cuu cha cua savahi cuni cun? —cati ra.

Ta cati ndico ra cuaa can ti:

—Ra chahnu, cha cua ndundichin vaha ndehi cuni yu —cati ra.

⁴² Ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Na cua ndundichin vaha ndehun. Cha ni nduvaha nuun cun, vati chinu ini cun —cati ra.

⁴³ Suvi ni hora can ni ndundichin vaha ndehe ra, ta cuandicu ra chi ra nu cuahan ra, ta sacahnu xaan ra chi ra Ndioo. Ndehe ndihi ñivi can cha ni nduvaha nuun ra, ta sacahnu tahan ñi chi ra Ndioo.

19

Cahan ra Jesuu chi ra Zaqueo

¹ Tacan cuu, ta queta ra Jesuu ñuun Jericó, ta cha cua yaha ra.

² Iyo iin ra nani Zaqueo ñuun can. Xini cuu ra chi ndihi ra satiahvi chi ñivi can cuenda ra cumi tiñu, ta ricu xaan ra.

³ Cuni ra ndehe ra chi ra Jesuu, soco ña cuu, vati tuvi xaan ñivi iyo, ta iin rai ndiqui luhu cuu ra.

⁴ Chacan cuu cha chinu ra cuahan ra iti nuun, ta ndaa ra iin nu yutun, vati tacan sa cua cuu ndehe ra chi ra, vati cua yaha ra tican.

⁵ Cha cua queta ra Jesuu nu ndaa ra Zaqueo nu yutun can, ta ndehe ndaa ra Jesuu, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Yoho Zaqueo, cua nuun cun, ta cua sanumi cun, vati vitin cua ndoo nuin vehun —cati ra.

⁶ Tacan cuu, ta nuun ra Zaqueo nu yutun can, ta sanumi ra cuahan ra. Sii xaan cuni ra, ta quihin cuenda ra chi ra Jesuu vehe ra.

⁷ Ndehe ndihi ñivi nu cuahan ra Jesuu, ta ña vaha cuni ñi, ta cati ñi ti:

—Cha quihvi ra vehe iin ra ndacu cuati, ta ndoo nuun ra chi ra —cati ñi.

⁸ Ni chacuinda ra Zaqueo can, ta quechaha cati ra chi ra chahnu ti:

—Ra chahnu, sava cha iyo chihin yu cua cuhve chi ñivi ndahvi. Cha ni sandahyu ñahan yu chi ñivi, ta ni quihin yu xuhun ñi. Cumi cuhva cuu siqui xuhun ñi cua tiahvi ndique chi ñi —cati ra.

⁹ Ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Vitin quivi ya cha ni nduvaha anima ñivi iyo vehe ya, ta ñivi ra Abraham chahnu chi ñi.

¹⁰ Chacan cuu cha quichi ra cuu sehe ñivi, vati nanducu ra chi ñivi ndoyo ñuhun, ta sanduvaha ra anima ñi —cati ra.

Tuhun yoso cuhva chaha iin rai xuhun chi uchi musu ra

¹¹ Chini ñivi can tuhun ni cahan ra Jesuu. Tacan cuu, ta cahan ndico tucu ra inga cuhva chi ñi, vati yatin xaan quichi ñi iti ñuun Jerusalén, ta saxini ñi ti yatin xaan cua quechaha cundaca ñahan ra Ndioo chi ñi.

¹² Chacan cuu cha quechaha cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Iyo iin rai, ta cahnu xaan ñivi cuu ñivi ra. Cuni cuhun ra iin ñuun cani, vati cua cuu ra tiñu ñuun can, ta sa cua quichi ndico ra.

¹³ Chacan cuu cha cana xihna ra chi uchi ra cuu musu ra, ta chaha ra iin iin xuhun chi ta iin ta iin ra, ta cuaha suhva xuhun cuu chi. Tacan cuu, ta cati ra chi ra ta ra ti: “Cua satiñu ndo chi xuhun ya nda cua nda quivi cua quichi ndique,” cati ra.

¹⁴ Tacan cuu, ta cuahan ra ñuun can, soco quechaha cuxaan ini ñivi ñuun can chi ra cha vaha can. Tachi ñi tuhun chi ra cumi tiñu cahnu, ta cahan ñi siqui ra. Cati ñi ti: “Ña cuni ndi cha cua cundaca ñahan rahya chi ndi,” cati ñi.

¹⁵ Tacan cuu, ta cuahan ndico ra cha vaha can, ta cha cuu ra tiñu. Cati ra ti cua quichi ra musu cumi xuhun can, vati cuni ra coto ra yoso xuhun sacanaan ra ta ra nu satiñu ra chi xuhun can.

¹⁶ Chacan cuu cha quichi iin ra, ta quechaha cati ra ti: “Ra chahnu, ni chaha nuun cun iin xuhun can chihin yu, ta sacanain inga uchi chi siqui chi,” cati ra.

¹⁷ Cati ndico ra cha vaha can ti: “Vaha xaan ni savahun. Vaha xaan musu cuu cun. Vitin cua cuhve ndatu chihun, ta cua cundaca ñahun chi ñivi iyo uchi ñuun, vati cha satiñu vaha cun—masi ña cahnu tiñu cuu chi,” cati ra.

¹⁸ Tacan cuu, ta quichi inga ra musu ra. Cati ra chi ra chitoho ra ti: “Ra chahnu, cha chahun iin xuhun can chihin yu, ta inga uhun chi siqui chi cha sacanain,” cati ra,

¹⁹ ta cati ndico ra cha vaha can ti: “Cua cundaca ñahun chi ñivi iyo uhun ñuun,” cati ra.

²⁰ Tacan cuu, ta quichi inga ra. Cati ra chi ra chitoho ra ti: “Juhun, xuhun cun, ra chahnu. Cua quihun xuhun cun, vati cha tixehi chi chi tichi pañitu.

²¹ Chacan ni savahi, vati yuhvi xain ndehi chihun. Chite ti rai xaan xaan cuu cun. [Chacan cuu cha cumi vahi xuhun cun,] coto cuanaan chi, ta cua satiahvi cun chihin yu,” cati ra,

²² ta cati ndico ra cha vaha can ti: “Ña vaha musu cuun. Cua sayahi chihun nu ra cumi tiñu, vati suvi ni maun chaha cuenda ti ña vaha ni savahun. Chito cun ti rai xaan cui, ta quihin yu xuhun—masi ñahni nu satiñu i.

²³ ¿Nacu ña chaha nuun cun xuhin chi ra nu satiñu ra chi xuhun? Tacan, ta sa cua cuhin, ta cua nihin ndico yu xuhin, ta cua coo siqui chi,” cati ra chi ra musu can,

²⁴ ta cati ra chi ñivi iyo chihin ra ti: “Cua quihin ndo xuhun can cha cumi nuun ra, ta cua cuhva ndo chi chi chi ra cumi uchi xuhun can,” cati ra,

²⁵ ta cati ndico ñi ti: “Ra chahnu, cha iyo uchi chi chihin ra,” cati ñi,

²⁶ ta cati ndico ra ti: “Cati yu chihin ndo ti cua coo ca chi ñivi satiñu vaha, ta cua naan cha iyo chi ñivi ña satiñu vaha.

²⁷ Ta ñivi cuxaan ini chihin yu, ta ña cuni ñi cha cua cundaca ñahin chi ñi—chi ñican cua quichi ndaca ndo ihya, ta cua cahni ndo chi ñi iti nuin.” [Tuhun can cahan ra Jesuu cuenda maan ra, vati cuxaan ini ra fariseo chi ra.]

*Quihvi ra Jesuu tichi ñuun Jerusalén
(Mt. 21.1-11; Mr. 11.1-11; Jn. 12.12-19)*

²⁸ Ni vii cahan ra Jesuu tuhun can, ta cuahan ra iti nuun, vati ni cuahan ra iti ñuun Jerusalén.

²⁹ Cha cua queta ra yucu Olivo can, vati ña cani ca iyo ñuun Betfagé chi ñuun Betania. Tacan cuu, ta tachi ra chi uvi ra sacuaha chi ra,

³⁰ ta cati ra chi ra ta ra ti:

—Cuahan ndo tican ñuun can. Sa cua quihvi ndo, ta cua ndehe ndo ti nuhni iin buru, ta ña ta coso ñivi chi ri. Cua ndachi ndo chi ri, ta cua quichi ndaca ndo chi ri ihya.

³¹ Tu cua nducu tuhun ñivi chi ndo ñacu ndachi ndo chi ri, cua cati ndo ti chini ñuhun ra chahnu chi ri —cati ra.

³² Tacan cuu, ta quee ra ta ra cuahan ra, ta ni nihin ra chi ri cuhva cati ra.

³³ Nu ni ndachi ra chi ri buru can, ta quechaha nducu tuhun ra chitoho ri chi ra ti:

—¿Ñacu ndachi ndo chi ri buru ya? —cati ra.

³⁴ Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Ndachi ndi chi ri, vati chini ñuhun ra chahnu chi ri —cati ra.

³⁵ Tacan cuu, ta ni chandaca ra chi ri nu iyo ra Jesuu. Tiso ra ta ra sahma ra chata ri, ta sa ni tiso ra chi ra Jesuu siqui ri.

³⁶ Tacan ni cuahan ra, ta chaqui ra ta ra sahma ra nu iti nu yaha ra.

³⁷ Cha cua queta ra nu cha ni nuun chi yucu Olivo can, ta ndihi ñivi chica chi ra quechaha cusii ini ñi. Nihin xaan cana chaa ñi, ta sacahnu xaan ñi chi ra Ndioo, vati cuaha xaan cuhva cha ni savaha ra Ndioo ndehe ñi,

³⁸ ta cati ñi ti:

—¡Cahnu xaan rai cuu ra quichi cuenda ra chahnu Ndioo, ta cua cundaca ñahan ra chi yo! ¡Na cua coo vii ra iyo iti siqui andivi! ¡Cahnu xaan rai cuu ra iyo iti siqui! —cati ñi.

³⁹ Tacan cuu, ta quechaha cahan uvi uni ra fariseo cha iyo tahan chi ñivi can. Cati ra ta ra chi ra Jesuu ti:

—Maestru, cati cun chi amigu cun ti na cutaxin ñi —cati ra.

⁴⁰ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cati yu ti tu cua cutaxin ñihya, cua cana chaa maan yuu ya —cati ra.

⁴¹ Tacan cuu, ta yatin ñuun Jerusalén queta ra Jesuu. Sa ndehe ra ñuun, ta quechaha chacu ra cuenda ñivi can,

⁴² ta cati ra ti:

—Cha cua cutuni ini ndo vitin yoso cuhva cua coo mani ndo chi ra Ndioo cuni yu, soco nda vitin ta nda cua nda iti nuun ña cua cuu ca cutuni ini ndo chacan.

⁴³ Cua queta quivi cua quichi ñivi cuxaan ini chi ndo ñuun ndo. Cua ticora ñi ñuun ndo, ta cua samondo ñi ñuhun yuhu ñuun, ta ndihi chiyo yu ñuun ndo cua cani tahan ñi chi ndo.

⁴⁴ Cua cani ñi ñuun ndo, ta cua ndoyo ñuhun ndihi ndo. Ni iin ca yuu vehe ndo—ña cua ndoo siqui tahan chi tichi ñuun ndo cua savaha ñi, vati ña chito ndo ti ni quichi ra Ndioo ñuun ndo —cati ra Jesuu cuenda ñivi ñuun Jerusalén can.

Tava ndaa ra Jesuu chi ñivi ndacu ndavaha ni ve ñuhun

(Mt. 21.12-17; Mr. 11.15-19; Jn. 2.13-22)

⁴⁵ [Tacan cuu, ta queta ra Jesuu ñuun Jerusalén.] Quihvi ra tichi soco ndavi ve ñuhun, ta quechaha tava ndaa ra chi ñivi xico cuati suhva chi ñivi sata chi chi,

⁴⁶ ta cati ra chi ñi ti:

—Cha cati tutu Ndioo ti vehe ra Ndioo cuu iin vehe nu cua cahan ñivi chihin ra, cati chi, soco cha ni savaha maan ndo cha cuu chi iin vehe nu nducuiti run ñasuhu —cati ra.

⁴⁷ Ndihi ni quivi chahan ra Jesuu ve ñuhun can, ta sacuahra ra chi ñivi can, ta ra sutu chahnu chi ra sacuahra ley chahnu chi ndihi ra chanihin—nanducu ra cuhva cha cua cahni ra ta ra chi ra,

⁴⁸ soco ña chito ra ta ra cha cua savaha ra, vati tasoho xaan ndihi ñivi can cha cahan ra Jesuu.

20

Iyo ndatu chi ra Jesuu

(Mt. 21.23-27; Mr. 11.27-33)

¹ Iin quivi iyo ra Jesuu ve ñuhun, ta sacuahra ra chi ñivi can. Cati tuhun ra tuhun Ndioo chi ñi, ta quichi ra sutu chahnu chi ra sacuahra ley chahnu chi ra chanihin,

² ta quechaha cati ra ta ra chi ra ti:

—Cua cati cun chi ndi ndaa cuu nu ni nihun ndatu cha ni savahun ndihi cuhva can. ¿Yoo chaha ndatu can chihin? —cati ra ta ra.

³⁻⁴ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Iyo iin tuhun cua nducu tuhun xihne chihin ndo. Cua cati ndico ndo chihin yu a ni sacuanduta ra Juan chi ñivi cuenda ra Ndioo iyo iti siqui andivi a sacuanduta ra chi ñi cuenda ñivi ñuñivi —cati ra.

⁵ Tacan cuu, ta quechaha ndatuhun ra ta ra chi tahan ra, ta cati ra ta ra ti:

—Tu cua cati yo ti cuenda ra Ndioo ni sacuanduta ra, cua nducu tuhun ra ñacu ña chinu ini yo chi ra.

⁶ Tu cua cati yo ti cuenda ñivi ñuñivi, cua cani ndihi ñivi ya yuu chi yo, vati saxini ñi ti cahan ra cuenda ra Ndioo —cati ra chi tahan ra.

⁷ Chacan cuu cha cati ndico ra ta ra ti ña chito ra yoo chaha ndatu chi ra Juan can.

⁸ Tacan cuu, ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Ta ni cuhva ña cua cati yu chihin ndo yoo chaha ndatu chihin yu cha ni savahi cuhva can —cati ra.

Tuhun cuenda ra savaha ndavaha ni chi ra tachi yava

(Mt. 21.33-44; Mr. 12.1-11)

⁹ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu cuhva ya chi ñivi can ti:

—Iyo iin rai, ta ni tachi ra yava nu iyo chiqui ra. Chaha ra tiñu chi ra cua satiñu tatun, ta quee iti ra. Nahan xaan ndoo ra nu cuahan ra,

¹⁰ ta queta quivi tachi ndico ra musu ra nu iyo ra satiñu tatun chi itu can, vati cua cuhva racan suhva chiti can chi ra musu can, soco cani ra ta ra chi ra. Ñahni cha ni chaha ra chi ra, ta tachi ndico ra chi ra.

¹¹ Tacan cuu, ta tachi ra cha vaha can inga musu ra. Ta ni cuhva cani ra ta ra chi ra musu can. Savaha ra ta ra ndavaha ni chi ra, ta tachi ndico ra chi ra, ta ñahni chiti chaha ra chi ra.

¹² Tacan cuu, ta inga ndico tucu musu ra tachi ndico ra cha vaha can, soco sanicuehe ra satiñu tatun can chi ra, ta tava ndaa ra chi ra.

¹³ Tacan cuu, ta cati ra cha vaha can ti: “Chite ñaan cha cuu cha cua savahi. Cua tachi yu chi ra cuu sehi. Vasi cua sacahnu ra satiñu tatun can chihin ra,” cati ra.

¹⁴ Tacan cuu, ta ndehe ra satiñu can ti vachi ra cuu sehe ra, ta quechaha ndatuhun ra chi tahan ra. Cati ra ti: “Sehe ra cuu rahya. Na cua cahni yo chi ra, vati tacan ni cua ndoo ndihi ndatiñu ra chi yo,” cati ra chi tahan ra.

¹⁵ Tacan cuu, ta chahni ra ta ra chi ra, ta tava ndaa ra iquin cuñu ra iti chata cora nu satiñu ra.

‘Cua cati yu ñaan cha cuu cha cua savaha ra chitoho can.

¹⁶ Cua cuhun ndico ra, ta cua cahni ra chi ra satiñu tatun can, ta cua cuhva ra tiñu can chi inga ra —cati ra.

Sa chini ra fariseo can tuhun ya, ta quechaha cati ra ta ra ti:

—Ña vaha cha tacan —cati ra ta ra.

¹⁷ Ta ndehe ra Jesuu chi ra ta ra, ta cati ra ti:

—Cha cati tutu Ndioo cuenda yu ti:

Iyo iin yuu,

ta cati ra sandaa vehe ti ña vaha chi,

soco yuu can cha cuu yuu cahnu tutu vehe.

Chacan ni savaha ra chahnu, cati tutu Ndioo.

¹⁸ Tu cua nduva ñivi chata yuu can, cua ndoyo ñuhun ñi. Ta ni cuhva tu cua quehni chi siqui ñivi, cua ndoyo ñuhun ñi. [Tacan ni cati ra Jesuu, vati tu ña cua cuinu ini ñivi chi ra, cua ndoyo ñuhun ñi.]

Tuhun yoso cuhva cua tiahvi yo xuhun yoo chi ra cumi tiñu

(Mt. 21.45-46; 22.15-22; Mr. 12.12-17)

¹⁹ Suvi ni hora can cuni ra sacuahha ley chi ra sutu chahnu tiin ra chi ra Jesuu, soco yuhvi ra ta ra chi ñivi can. Cuni ra tiin ra chi ra, vati chito ra ti cuenda ra cahan ra Jesuu tuhun can.

²⁰ Cuni ndehe ra ta ra yoso cuhva cua savaha ra. Chacan cuu cha tachi ra ta ra chi ra cua ndehe chi ra Jesuu nu iyo ra. Cuhva ndacu rai vaha savaha ra ta ra, vati cuni ra cuni soho ra cha cua cahan ra Jesuu, soco cuni ra cha cua cahan ra iin cha ndavaha ni, vati tacan, ta sa cua cuhva cuenda ra chi ra chi ra cumi tiñu.

²¹ Chacan cuu cha cati ra ta ra chi ra ti:

—Maestru, chito ndi ti vaha xaan cahun. Vaha xaan sacuahun chi ñivi, ta quihin cuenda cun chi ndihi cuii ñivi. Chito ndi ti iin cha ndicha ndicha cati tuhun cun yoso cuhva iyo ra Ndioo.

²² ¿Atu vaha cha cua cuhva ndi xuhun yoo chi ra César ra cumi tiñu ñuun Roma a ña vaha? —cati ra.

²³ Tacan cuu, ta nihin ra Jesuu cuhva ti ña vaha ndacu ra ta ra. Chacan cuu cha cati ra chi ra ta ra ti:

²⁴ —Cua cuhva ndo iin xuhun chihin yu. ¿Yochi xini ndiso chi? ¿Yochi sivi ndiso chi? —cati ra.

Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Xini ra cumi tiñu cahnu ñuun Roma ndiso chi chi sivi ra —cati ra ta ra.

²⁵ Tacan cuu, ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Na cua cuhva ndo cha cuu chi ra cumi tiñu can chi ra, ta chi ra Ndioo cua cuhva ndo cha cuu chi maan ra —cati ra.

²⁶ Chacan cuu cha ña ni cuu sandoyo ñuhun ra ta ra chi ra Jesuu cuhva cati ndico ra nu iyo ñivi can. Iyo xaan cuni ra ta ra cha cahan ndico ra Jesuu, ta ndoo taxin ra ta ra.

Nducu tuhun ra ta ra chi ra Jesuu yoso cuhva cua natacu ndico ñivi tañu ñivi ndii

(Mt. 22.23-33; Mr. 12.18-27)

²⁷ Inga chaha, ta quichi ra saduceo nu iyo ra Jesuu. Suvi ra saduceo can cuu ra cati ti ñahni cha cua natacu ndico ñivi ndii. Quichi racan, ta quechaha cati ra chi ra Jesuu ti:

²⁸ —Maestru, nu ni taa ra Moisee tutu cuenda yo iti chata, ta cati ra ti tu cua cuvi iin rai, ta ña ta coo sehe ra chi ñasihi ra, cua quihin yani ra chi ña, ta cua coo ra chi ña, vati tacan sa cua coo sehe ra cha ni chihi, cati ra Moisee.

²⁹ Vitin cha iyo ucha ra yani ra ta ra. Tandaha ra chanihin chi ñasihi ra, ta chihi ra. Ñahni sehe ñi ni chacoo, ta chihi ra.

³⁰ Tacan, ta quihin inga ra yani ra chi ña, ta tandaha ra chi ña. Ni chihi tahan ra, ta ñahni sehe ñi ni chacoo.

³¹ Tacan ni savaha tahan inga ra, ta chihi tahan ra, ta ñahni sehe ra chacoo. Ta ni cuhva tandaha ndihi ra yani ra ta ra chi ña. Chihi ra ta ra, soco ñahni sehe ra ta ra ni chacoo.

³² Tacan cuu, ta queta quivi chihi tahan maan ña ñahan can.

³³ ¿Yochi ñasihi cua cuu ña quivi cua natacu ndico ñivi ndii? Ña chito maan ndi, vati ucha rai cuu ra ni tandaha chi ña —caci ra saduceo can.

³⁴ Tacan cuu, ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Vitin tichi quivi ya tandaha ra rai chi ñi ñahan,

³⁵ soco ñahni cha cua saxini ñivi cuenda chacan quivi cua natacu ndico ñivi ndii, ta cua coo ñivi chi ra Ndioo. Tacan ni cua coo ñivi cha iyo vaha cuenda ra Ndioo.

³⁶ Quivi can ña cua cuu ca cuvi ñi, vati cua cuu ñi cuhva iyo ra tatun Ndioo. Sehe Ndioo cua cuu ñi, vati cua natacu ndico ñi tañu ñivi ndii.

³⁷ Sanahan tahan ra Moisee chi yo ti natacu ndico ñivi ndii. Nu ni taa ra yoso cuhva cha ni cayu iin cuhu can cati ra ti ra chahnu Ndioo cuu ra ni sachanu ra Abraham chi ra Isaac chi ra Jacob. Ndihi nduni tahan ra sachanu chi ra Ndioo, cati ra.

³⁸ Ña cuu sachanu ñivi ndii chi ra Ndioo, soco ñivi ni iyo ndito sachanu chi ra, vati ndihi ñivi cua coo ndito ndico ñi —caci ra.

³⁹ Tacan cuu, ta cati ndico ra sacua ha ley ti:

—Vaha xaan cahun, maestru.

Tacan ni cati ra,

⁴⁰ vati yuhvi ra ta ra nducu tuhun ca ra chi ra Jesuu.

Yoso cuhva iyo tata ra Cristo

(Mt. 22.41-46; Mr. 12.35-37)

⁴¹ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Caci ñivi ti tata ra David cua cuu ra Cristo iti nuun,

⁴² soco cha ni cati suvi ni ra David cuenda ra Cristo nu tutu Salmo ti:

Caci ra chahnu Ndioo chi ra cuu chitoho ra David ti

[cua cuhva ra ndatu chi ra],

vati cua cunda ra chiyo ndaha cuaha ra Ndioo,

[ta cua cuhva ra tu ndee ini chihin ra,]

⁴³ ta cua sacanaan ra chi ndihi ñivi cuxaan ini chihin ra,

caci ra David iti chata.

⁴⁴ Caci ra David ti chitoho ra chi ra Cristo. Ña cati ra ti ra Cristo can cuu tata ra cha cua quichi iti nuun. Iyo cha cua cati tahan ñivi ti chitoho ra David chi ra —caci ra Jesuu.

Cati ra Jesuu ti ña vaha ndacu ra sacuahaley chahnu

(Mt. 23.1-36; Mr. 12.38-40; Lc. 11.37-54)

⁴⁵ Nu ni chini ndihi ñivi can, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra sacuahaley chi ra ti:

⁴⁶ —Na cua saha vaha ndo cuenda yoso cuhva ni ndacu ra sacuahaley chahnu. Cuni xaan ra caca cuu ra, ta ndichin ra sahma vaha. Cuni xaan ra cha cua sacahnu ñivi chi ra nu chica ra iti nuyahvi. Cuni xaan ra cunda ra tayu vaha ve ñuhun. Ta ni cuhva cuni ra cunda ra tayu vaha nu chachi ñivi, ta sacahnu ñi vico.

⁴⁷ Suhu xaan ra ndatiñu ñi ñahan ndahvi, ta nahan xaan cahan ra chi ra Ndioo, soco vata ra cuhva cahan ra. Cuaha xaan ca cua cutuni ra sacuahaley can —cati ra.

21

Cuhva samani iin ña ndahvi xuhun ña chi ra Ndioo

(Mr. 12.41-44)

¹ Tacan cuu, ta ndehe ra Jesuu ti tih ñivi ricu xuhun ñi nu samani ñi chi ra Ndioo.

² Ndehe tahan ra ti tih tahan iin ña ndahvi uvi xuhun cuati,

³ ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Cati yu iin cha ndicha chi ndo, vati tih ndihi ñican xuhun ñi, soco cuaha xaan ca tih ña ndahvi can [cuenda ra Ndioo].

⁴ Tacan cati yu, vati maan ñi samani ñi, ta cuaha xaan ca xuhun ñi iyo, soco maan ña—ñahni cha iyo chi ña, ta chaha ña ndihi cuii xuhun ña —cati ra.

Chaha ra Jesuu cuenda ti cua tani ve ñuhun can

(Mt. 24.1-2; Mr. 13.1-2)

⁵ Ni vii cati ra sacuahaley chi ra Jesuu ti taqui xaan iyo yuu ve ñuhun, ta taqui xaan savaha ñivi nu samani ñi chi ra Ndioo. Ni vii cahan racan, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ti:

⁶ —Ndehe ndo yuu can. Ndehe ndo ve ñuhun can, soco cua queta quivi cua ndoyo ñuhun chi. Cua tani ndihi yuu chi, vati ña cua ndoo ni iin yuu siqui tahan chi —cati ra.

Cuhva cua coo nu cua cundihi quivi ya

(Mt. 24.3-28; Mr. 13.3-23)

⁷ Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

—¿Ndaa quivi cua coo chacan, ta maestru? ¿Ñaan cuhva cua coo, ta sa cua coto ndi ti cha queta quivi cati cun tuhun ya? —cati ra ta ra.

⁸ Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Cua saha ndo cuenda, coto cua sandahyu ñahan ñivi chi ndo. Tuvi ñivi cua quichi, ta cua cahan ñi sivi yu, ta cua cati ñi ti ra Cristo cuu ñi, ta cua cati ñi ti cha ni queta quivi cha cua cundihi quivi ya, cua cati ñi. Ña cua cundicu ndo chi ñican.

⁹ Cua cuni soho ndo cha cua cati ñivi ti cua coo cuati. Cua cani tahan ñivi, cua cati ñi, soco ña cua cuyuhvi ndo. Iyo cha cua coo xihna chacan. Ni cua nducuee ca, ta sa cua cundihi quivi ya.

¹⁰ Cua cani tahan ñivi iyo iin ñuhun chi ñivi iyo inga ñuhun.

¹¹ Nihin xaan cua taan, ta iyo nu cua coo tama. Iyo nu cua coo cuehe. Yuhvi xaan cua coo ñivi, vati iyo xaan cua coo cuhva iti siqui.

¹² Ni cua cumani ndihi chacan, ta cua tiin xihna ñivi chi ndo, ta cua cani tahan ñi chi ndo. Cua cuhva cuenda ñivi chi ndo chi ra iyo ve ñuhun nu sacahnu ñivi judío. Cua taa ñi chi ndo ve caa. Cua cundaca ñi chi ndo iti nuun ndihi ra cuu cumi tiñu, vati chica ndo cuenda yu.

13 Chacan cuu cha cua cuhva ndo cuenda yoso cuhva iyo ndo chihin yu.

14 Ña cua saxini xihna ndo ñaan tuhun cua cati ndico ndo. Ña cua saxini ndo chi anima ndo,

15 vati yuhu cua cuhve cha chini tuni chi ndo. Yuhu cua cuhve ñaan cha cuu cha cua cati ndico ndo, ta ña cua cuu cati ñivi cuni cuati chi ndo ti ña ndicha. Ña cua cuu cahan ca ñi siqui ndo.

16 Cua cuhva cuenda ñivi ndo chi ndo chi ra cumi tiñu. Cua cuhva cuenda sutu ndo, sihi ndo, yani ndo, cuhva ndo, amigu ndo chi ndo chi ra, ta iyo ndo—cua cahni ñi chi ndo.

17 Cua cuxaan ini ndihi ñivi chi ndo, vati iyo ndo chihin yu,

18 soco ña cua cuu sandoyo ñuhun ñi anima ndo.

19 Tu cua cundee ini ndo, cua coo ndito ndo chi ra Ndioo.

20 Cua ndehe ndo ti cua ticora ra sandaru ñuun Jerusalén, ta cua coto ndo ti yatin xaan cua ndoyo ñuhun ñuun can.

21 Quivi can na cua cunu ndo—ndaa ndo iyo ñuhun Judea. Na cua cunu ndo iti yucu. Cua quee ndo—ndaa ndo iyo ñuun Jerusalén, ta cua cunu ndo, ta ñivi iyo tichi cuhu—cua quihvi ñi tichi ñuun can.

22 Tacan ni cua savaha ndo, vati quivi can cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi ñuun Jerusalén can. Tacan ni cua tahan ñuun can cuhva ni taa ra ta ra nu tutu Ndioo nu ni quichi quivi.

23 Quivi can cua coo tu ndoho chi ñi ñahan ñuhun sehe. Cua coo tu ndoho chi ñi ñahan iyo ve ni chaxi, vati cahnu xaan tu ndoho cua ndehe ñivi judío ñuhun can, ta xaan xaan cua nduxaan ra Ndioo chi ñi quivi can.

24 Cua cuvi ñi chi machete. Cua tiin ra sandaru can chi ñi, ta cua tava ndaa ra chi ñi. Nda cua nda ndihi ñuhun iyo nu ñuhun ñuñivi cua sacuhun ra chi ñi. Cua sandoyo ñuhun cuiri ra ñuun Jerusalén can, ta rai cuu inga tucu ñivi iyo inga ñuhun cuu ra sandaru can. Tacan ni cua coo ra nda cua nda cua queta quivi cua quee ndico ra cuhva ni cati ra Ndioo.

*Cua quichi ndico ra cuu sehe ñivi
(Mt. 24.29-35, 42-44; Mr. 13.24-37)*

25 [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra:]

Cahnu xaan cuhva cua coo iti siqui andivi, vati cua sama ri nicandi, cua sama ri yoo, cua sama ri tiñu cuhva iyo ri. Nu ñuhun ñuñivi ya cua coo xaan tu ndoho chi ndihi ñivi. Cua saxini xaan ñi, vati nihin xaan cua tahnu nu nduta, ta iyo xaan cua sacatin chi.

26 Cua cuni ñivi cuvi ñi, vati yuhvi xaan ñi. Cua saxini xaan ñi ñaan cha cuu cha cua coo nu ñuhun ñuñivi ya, vati cua tuñu ri nicandi chi ri yoo chi ndihi ri tiñu.

27 Tacan, ta cua ndehe ñivi ti vachi ra cuu sehe ñivi tichi vico iti siqui andivi, ta cua coo ndihi cuiri tu ndee ini chi ra, ta taqui ndicha ra cua cuu.

28 Quivi cua quechaha coo ndihi chacan na cua saxini vaha ndo, vati yatin xaan cua queta quivi cua cacu ndo chi ra Ndioo —caci ra.

29 Cati ndico ra Jesuu cuhva ya chi ra ta ra ti:

—Cua saxini ndo yoso cuhva iyo yutun tusihva tiñi chi ndihi ca yutun.

30 Ndehe ndo ti cana ndaha chi, ta chito ndo ti cha yatin xaan cua coo cha ihni.

31 Ta ni cuhva cua ndehe ndo ti cua coo chi cuhva cati yu, ta cua coto ndo ti yatin xaan cua coo ñivi chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra.

32 Cati ndicha yu chihin ndo ti ña cua cuvi ñivi iyo vitin, ta sa cua quechaha cundaca ñahan ra Ndioo.

33 Cua queta quivi cua naan ñuhun ñuñivi ya chi andivi ya, soco ña cua naan tuhun cha cahin.

³⁴ Cua saha vaha ndo cuenda chi ndo, coto cua saxini xaan ndo, ta cua coho ndo, ta cua cuni xini ndo, ta cua saxini xaan ndo yoso cuhva iyo ndo nu ñuhun ñuñivi ya. Cua saha vaha ndo cuenda chi ndo, coto quii xaan cua quichi quivi cua quichi ndico ra cuu sehe ñivi,

³⁵ ta ña iyo vaha ndo, vati cuenda ndihi ñivi iyo nini cahnu nu ñuhun ñuñivi ya cua quichi ra.

³⁶ Cua saxini vaha ndo ndihi ni quivi. Cua cahan ndo chi ra Ndioo ti cua coo tu ndee ini chi ndo, ta cua cacu ndo nu cua coo ndihi tu ndoho can, ta cua queta vaha ndo iti nuun ra cuu sehe ñivi —cati ra Jesuu.

³⁷ Chinucahni sacuahra ra Jesuu chi ñivi ve ñuhun, ta cha cuaa quee ra cuahan ra iti yucu Olivo.

³⁸ Nahan xaan cuahan ndihi ñivi nu iyo ra ve ñuhun, vati cuni ñi tasoho ñi tuhun cahan ra.

22

Saxini ra ta ra ti cua tiin ra chi ra Jesuu

(Mt. 26.1-5, 14-16; Mr. 14.1-2, 10-11; Jn. 11.45-53)

¹ Yatin xaan cua coo vico paan ña ndaa. Suvi ni vico can cuu vico pascua, cati ñivi, [vati quivi can ni cacu ñivi ñi ñuhun Egipto tiempu chahnu cuu chi].

² Tacan cuu, ta nanducu ra sutu chahnu chi ra sacuahra ley chahnu cuhva cha cua cahni ra ta ra chi ra Jesuu, soco yuhvi xaan ra ta ra chi ñivi.

³ Tacan cuu, ta quichi coo run Satanaa chi ra Juda Iscariote can, ta iin ra tatun Jesuu cuu ra.

⁴ Chacan cuu cha quee ra cuahan ra, ta quechaha cahan ra chi ra sutu chahnu chi ra cuu xini chi ra sandaru ve ñuhun. Ndatuhun ra ta ra yoso cuhva cua xico tuhun ra Juda can chi ra Jesuu.

⁵ Chacan cuu cha quechaha cusii ini ra ta ra, ta cati ra ta ra ti cua cuhva ra xuhun chi ra.

⁶ Ndo ra Juda can vaha, ta quechaha nducu ra cuhva cha cua cuhva cuenda ra chi ra Jesuu chi ra ta ra, ta cuni ra cuhva cuenda ra chi ra nu ña cua ndehe ñivi.

Sacahnu ra Jesuu vico nu ni cuxini ra chi tatun ra

(Mt. 26.17-29; Mr. 14.12-25; Jn. 13.21-30; 1 Co. 11.23-26)

⁷ Tacan cuu, ta queta quivi cha sacahnu ñivi vico paan ña ndaa can, ta cahni ñi ta ñi iin ri mbee cuenda cha ni cacu ñivi ñi tiempu chahnu.

⁸ Tacan cuu, ta tachi ra Jesuu chi ra Pedro chi ra Juaan [nu cua sacahnu ra vico can], ta cati ra chi ra ta ra ti:

—Cuahan ndo, vati cua tiso vaha ndo nu cua cachi yo, ta cua sacahnu yo vico ya —cati ra.

⁹ Ta nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

—¿Ndaa cuu nu cuni cun cha cua tiso vaha ndi? —cati ra.

¹⁰ Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Cua quihvi ndo ñuun, ta sa cua natahan ndo chi iin rai ndiso quii nduta. Cua cu ndico ndo chi ra, ta vehe nu cua quihvi ra cua tiso vaha ndo.

¹¹ Cua cati ndo chi ra xu vehe can ti cha nducu tuhun ra maestru ndaa iyo nu cua sacahnu ra vico ya chi ra sacuahra chihin ra, cua cati ndo.

¹² Tacan, ta sa cua sanahan ra iin vehe cahnu iyo nda sigui nu iyo mesa nu iyo tayu. Tican cua tiso vaha ndo —cati ra.

¹³ Tacan cuu, ta quee ra Pedro chi ra Juaan, ta cuahan ra ta ra. Ni tahan ra ta ra cuhva cati ra Jesuu, ta ni tiso vaha ra ta ra nu cua sacahnu ra vico can.

¹⁴ Tacan cuu, ta queta hora cha cua cachi ra ta ra, ta tuhva ra Jesuu chi ndihi ra tatun ra yu mesa,

15 ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Cuni xain sacahnu yu vico ya chihin ndo, ta cua cachi yo icaa ni, ta sa cua cu ndehi tu ndoho, ta cua cuvi yu.

16 Chahi cuenda chi ndo ti ña cua sacahnu que vico ya nda cua nda quivi cua coo yo icaa ni nu cua cundaca ñahan ra Ndioo —cati ra.

17 Tacan cuu, ta quihin ra iin copa, ta chaha ra iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta cati ra ti:

—Quihin ndo copa ya, ta cua coho ndihi ndo chi chi.

18 Chahi cuenda chi ndo ti ña cua coho que nduxi chiti uva ya nda vitin ta nda cua nda quivi cua cundaca ñahan ra Ndioo —cati ra.

19 Tacan cuu, ta quihin ra iin paan. Chaha ndico tucu ra inga tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta natahvi ra paan can, ta chaha ra chi chi chi ra ta ra, ta cati ra ti:

—Paan ya cuu cuñu yu, vati cua cuvi yu cuenda ndo. Tehen ni cua savaha ndo, ta ña cua naan ini ndo chihin yu —cati ra.

20 Cha ndihi chachi ra ta ra, ta tacan ni savaha tahan ra chi copa can, ta cati ra ti:

—Copa ya cua coho ndo, vati cha iyo vaha iin tuhun chaa chi ra Ndioo, vati cua cati yu niñi yu, ta cua cuvi yu cuenda ndo.

21 Iyo ra cua xico tuhun chihin yu, ta icaa ni chachi ra chihin yu mesa ya.

22 Cua tahan ra cuu sehe ñivi cuhva ni cati ra Ndioo, soco cua coo tu ndoho chi ra cua xico tuhun chihin yu —cati ra.

23 Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi tahan ra ndaa ra cuu ra cua xico tuhun chi ra.

Ndatuhun tahan ra ta ra ndaa ra cuu rai cahnu ca

24 Inga hora, ta quechaha cahan yuhu ra tatun ra chi tahan ra ndaa ra cuu rai cahnu ca.

25 Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Ndurai xaan ra cumi tiñu cha ndaca ñahan ra chi ñivi nu ñuhun ñuñivi ya, ta cati ñivi ti vaha xaan tindee ra chi ñi,

26 soco ñavi tacan cua coo maan ndo. Ndaa ndo cuu rai cahnu ca—cua tindee ndo chi ra luhu ca. Ndaa ndo cuu xini—cua tindee ndo chi ra cuu musu.

27 Rai cha cuu cha cahnu ca—racan cuu ra ndaa yu mesa, ta ra luhu ca cuu ra sayaha xita. Tacan ni iyo ñivi ñuñivi, soco iye chi ndo, ta cui sava ni ta cua iin ra sayaha xita, [vati tindei chi ndo].

28 Cha inda naan ndo chihin yu, ta ndehi tu ndoho nu quichi quivi ya.

29 Cua cuhve tiñu chi ndo cuhva cha ni chaha ra suti tiñu chihin yu.

30 Chacan cuu cha cua coo ndo chihin yu icaa ni nu cua cundaca ñahan, ta cua cuiso tahan ndo tiñu, vati cua cundaca ñahan tahan ndo chi ñivi Ndioo —cati ra.

Chaha ra Jesuu cuenda ti cua cati ra Pedro ti ña nacoto ra chi ra (Mt. 26.31-35; Mr. 14.27-31; Jn. 13.36-38)

31 Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra Pedro ti:

—Moon, cha nducu tuhun run Satanaa chi ndo, vati cuni ndehe run a ña cua savaha ndo cuati.

32 Cha cahin chi ra Ndioo cuenda maun, vati ña cua saña cun cha chinu ini cun chi ra. Cua saña ihni ndico cun ndavaha ni cua savahun, ta sa cua cuhva cun tu ndee ini chi ra yani cun —cati ra.

33 Ta cati ra Pedro chi ra ti:

—Ra chahnu, cha iyo ini yu cha cua cuhin chihun ve caa, ta cua cuvi tahin chihun —cati ra.

³⁴ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Pedro, cati yu chihun ti ña cua ndahyu nahan ri chitoho vitin nda cua nda cua cati cun uni hora ti ña nacoto cun chihin yu, ta sa cua ndahyu ri —cati ra.

Cua queta hora cha cua ndehe ra Jesuu tu ndoho

³⁵ Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Nu ni quichi quivi ni tava tiñu yu chihin ndo, ta ña chahi cha cua cuiso ndo xuhun. Ña chahi cha cua cuiso ndo yunu. Ña chahi cha cua cunda chaha ndo. Ña chahi. ¿Atu iyo cha ni cumani chi ndo quivi can? —cati ra.

Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Ñahni cha ni cumani chi ndi —cati ra.

³⁶ Ta cati ndico tucu ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Vitin cua cuiso ndo xuhun. Cua cuiso ndo yunu. Tu ñahni machete ndo iyo, na cua xico ndo sahna ndo, ta cua sata ndo iin chi.

³⁷ Cati yu chi ndo ti cua coi cuhva ni cati tutu Ndioo cuenda yu, vati cati chi ti icaa ni cua coo ra chi ra savaha ndavaha ni, cati chi, vati tacan ni cua tahin cuhva cha iyo tuhun cuenda yu —cati ra.

³⁸ Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Ra chahnu, ¡jihna! Ihya cha iyo uvi machete —cati ra.

Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Cha iyo vaha cha tacan —cati ra.

Nu cuu chi Getsemaní cahan ra Jesuu chi ra Ndioo

(Mt. 26.36-46; Mr. 14.32-42)

³⁹ Tacan cuu, ta quee ra Jesuu cuahan ra. Cuhva iyo costumbre ra cuahan ra iti yucu Olivo, ta cuahan tahan ra sacuaha chi ra.

⁴⁰ Tacan cuu, ta queta ra nu cuahan ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Cua cahan ndo chi ra Ndioo, vati ña cua quehni cava ndo nu cua savaha ndo ndavaha ni —cati ra.

⁴¹ Tacan cuu, ta quee siin ra iin chiyo. Ña cani cuahan ra, ta chahnu chiti ra, ta quechaha cahan ra chi ra Ndioo.

⁴² Cati ra ti:

—Tata, tu cua cuni cun, cua sanaun tu ndoho cua tahin vitin, soco cua savahun cuhva cuni maun. Ña cua savahun cuhva cuni yu —cati ra.

⁴³ Tacan cuu, ta quichi iin ra tatun Ndioo iti siqui andivi, ta chaha ra tu ndee ini chi ra Jesuu.

⁴⁴ Iyo ra Jesuu chi tu ndoho. Chacan cuu cha nihin xaan ca cahan ra chi ra Ndioo. Quee xaan tiin ra, ta quehni chi nu ñuhun. Cuhva too niñi too chi, vati tiin xaan ra.

⁴⁵ Tacan cuu, ta ni chachuinda ra nu ni cahan ra chi ra Ndioo, ta cuahan ndico ra nu iyo ra sacuaha chi ra. Ndehe ra ti quixi ra ta ra, vati cuihya xaan cuni anima ra ta ra,

⁴⁶ ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Ña cua cusu ndo. Ndoyo ndo, ta cahan ndo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha ña cua quehni cava ndo nu cua savaha ndo ndavaha ni.

Tiin ñivi chi ra Jesuu

(Mt. 26.47-56; Mr. 14.43-50; Jn. 18.2-11)

⁴⁷ Ni vii cahan ra Jesuu, ta quichi ñivi. Tuvi ñivi cuu ñi, ta quichi ndaca ra Juda ra cuu tatun Jesuu chi ñi, ta tuhva ra nu inda ra Jesuu, ta taa yuhu ra chi ra.

⁴⁸ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ti:

—Juda, taa yuhu cun chihin yu ra cuu sehe ñivi, ta xico tuhun cun chihin yu —cati ra.

⁴⁹ Ndehe ra inda naan chi ra Jesuu ñaan cha cuu cha cua savaha ñivi can, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

—¿Atu cua cani ndi chi ñi chi machete ndi, ta ra chahnu? —cati ra.

⁵⁰ Tacan cuu, ta cani iin ra chi ra cuu musu ra sutu chahnu, ta laxin cuii chahnda ra soho chiyo cuaha ra,

⁵¹ ta cati ra Jesuu ti:

—Saña ndo. Cha iyo vaha —cati ra.

Tacan cuu, ta tiso ra Jesuu ndaha ra soho ra musu can, ta sanduvaha ra chi ra,

⁵² ta quechaha cahan ra Jesuu chi ndihi ñi quichi nu iyo ra. Cahan ra chi ra sutu chahnu chi ra sandaru ve ñuhun chi ra chanihin ta ra. Cati ra chi ra ta ra ti:

—Vachi ndo, ta naan ndo machete. Naan ndo garote. Naan ndo, ta cua tiin ndo chihin yu cuhva tiin ndo chi rai cuni cahni suhu.

⁵³ Ndihi ni quivi iye chi ndo ve ñuhun, ta ña tiin ndo chihin yu, soco cuu vitin. Iyo tu ndee ini chi ndo, vati naan xaan vitin —cati ra.

Cati ra Pedro ti ña nacoto ra chi ra Jesuu

(Mt. 26.57-58, 69-75; Mr. 14.53-54, 66-72; Jn. 18.12-18, 25-27)

⁵⁴ Tacan cuu, ta tiin ra ta ra chi ra Jesuu, ta quee ra cuahan ra. Chandaca ra ta ra chi ra vehe ra sutu chahnu, ta cuahan tahan ra Pedro ndicu chica ni ra.

⁵⁵ Tacan cuu, ta satahan tahan ra ta ra ñuhun nda mahñu tihyo ra sutu chahnu can, ta ndaa tahan ra ta ra. Tacan cuu, [ta tuhva ra Pedro,] ta ni chacunda tahan ra nu iyo ra ta ra.

⁵⁶ Ndaa ra Pedro nu cayu ñuhun can, ta ndehe iin ña musu chi ra. Nihin xaan ndehe ña chi ra, ta quechaha cati ña ti:

—Chica tahan rahya chi ra —cati ña.

⁵⁷ Ta cati ndico ra Pedro ti:

—Ña nacote chi ra, sihi —cati ra.

⁵⁸ Ña nahan, ta ndehe iin rai chi ra, ta cati ra chi ra ti:

—Cha chica tahan chi ra ta ra —cati ra.

Ta cati ndico ra Pedro ti:

—Ña ndicha, xaa —cati ra.

⁵⁹ Cha yaha inga hora, ta cati ndico tucu inga ra chi ra ti:

—Ndicha ndicha chica rahya chi ra, vati rai ñuhun Galilea cuu tahan ra —cati ra.

⁶⁰ Ta cati ndico ra Pedro ti:

—Ña chite ñaan cha cahun, xaa.

Ni vii cahan ra Pedro tuhun can, ta quechaha ni ndahyu ri chitoho.

⁶¹ Tacan cuu, ta ndico coo ra chahnu Jesuu, ta ndehe ra chi ra Pedro, ta ni chacuhun ini ra Pedro can tuhun ni cahan ra chahnu chi ra, vati cha cati ra chi ra ti uni hora cua cati ra ti ña nacoto ra chihin ra, ta sa cua ndahyu ri chitoho quivi can, cati ra.

⁶² Tacan, ta quee ra Pedro cuahan ra. Chacu xaan ra, ta cuihya xaan cuni anima ra.

Sacateni ra ta ra chi ra Jesuu

(Mt. 26.67-68; Mr. 14.65)

⁶³ Iyo ra sacuenda chi ra Jesuu, ta sacateni ra ta ra chi ra.

⁶⁴ Chasi ra ta ra nuun ra, ta cani ra chi ra. Tacan cuu, ta cati ra ta ra chi ra ti:

—Cua cati cun vitin. ¿Yoo cani chihun? —cati ra.

⁶⁵ Tacan cuu, ta cuaha xaan ca ndavaha ni cahan ra ta ra chi ra.

Yaha ra Jesuu nuun nducuiti ra chanihin ta ra
(Mt. 26.59-66; Mr. 14.55-64; Jn. 18.19-24)

⁶⁶ Cha vachi cundichin, ta nducuiti ra chanihin. Nducuiti ndihi ra sutu chahnu chi ra sacuaha ley chahnu, ta quichi ndaca ra ta ra chi ra Jesuu nu nducuiti ra ta ra, ta cati ra ta ra chi ra ti:

⁶⁷ —Cua cati cun, tu ndicha ti tava tiñu ra Ndioo chihun, ta ra Cristo cuun —cati ra ta ra.

Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Tu cua cati yu chihin ndo, ña cua cuinu ini ndo.

⁶⁸ Tu cua nducu tuhun yu iin tuhun chi ndo, ña cua cahan ndico ndo.

⁶⁹ Nda vitin ta nda cua nda iti nuun cua coo ra cuu sehe ñivi chi ra Ndioo, ta cua cuhva ra Ndioo ndatu chi ra, vati iyo tu ndee ini chi ra —cati ra.

⁷⁰ Tacan cuu, ta quechaha cati ra ta ra chi ra ti:

—Tu tacan, yoho cuu sehe Ndioo —cati ra ta ra.

Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Suvi yu cui cuhva cati ndo —cati ra.

⁷¹ Tacan, ta cati ra ta ra chi tahan ra ti:

—Ña cua cuni ñuhun ca yo testigu, vati cha chini soho yo cuhva ni cati ra —cati ra ta ra.

23

Yaha ra Jesuu iti nuun ra Pilato
(Mt. 27.1-2, 11-14; Mr. 15.1-5; Jn. 18.28-38)

¹ Tacan cuu, ta ni chacuinda ndihi ra ta ra, ta chandaca ra ta ra chi ra Jesuu nuun ra Pilato.

² Tacan, ta quechaha tiso ra ta ra cuati ra Jesuu, ta cati ra ta ra ti:

—Ni ndehe ndi ti sandahyu ñahan rahya chi ñivi ñuun ndi. Ña chaha ra cha cua cuhva ndi xuhun yoo chi ra cumi tiñu ñuun Roma, ta cati ra ti maan ra cuu ra Cristo, ta cua cundaca ñahan ra chi ndi —cati ra ta ra chi ra Pilato.

³ Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ra Pilato chi ra Jesuu ti:

—¿Atu maun cuu ra ndaca ñahan chi ñivi judío? —cati ra.

Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Cha cati maun —cati ra.

⁴ Tacan cuu, ta cati ra Pilato chi ra sutu chahnu chi ñivi can ti:

—Ñahni cuati savaha rahya —cati ra.

⁵ Tacan cuu, ta nihin xaan ca cati ra ta ra ti:

—Cha sandusaca ra chi ñivi. Nini cahnu ñuhun Judea cha sacuaha ra chi ñivi, ta sandusaca ra chi ñi nda ñuhun Galilea ta nda cua nda ihya —cati ra ta ra.

Yaha ra Jesuu iti nuun ra Herode

⁶ Chini ra Pilato tuhun Galilea can, ta quechaha nducu tuhun ra atu rai ñuhun Galilea cuu ra, cati ra,

⁷ ta cati ndico ra ta ra ti suvi ra cuu ra. Chacan cuu cha tachi ra Pilato chi ra Jesuu nuun ra Herode, vati iyo ra ñuun Jerusalén quivi can, ta tiñu maan ra cuu chi, [vati ndaca ñahan ra ñuhun Galilea can].

⁸ Tacan cuu, ta yaha ra Jesuu iti nuun ra Herode can, ta sii xaan cuni ra Herode, vati nahax xaan cuni ra ndehe ra chi ra Jesuu, vati chini xaan ra tuhun yoso cuhva ni savaha ra Jesuu. Saxini ra ti vasi cua savaha ra Jesuu iin cuhva.

9 Chacan cuu cha cuaha hora nducu tuhun xaan ra Herode chi ra, soco ñahni cha cahan ndico ra Jesuu.

10 Inda tahan ra sutu chahnu chi ra sacuahaleychahnu. Tiso xaan ra ta ra cuati ra Jesuu, ta nihin xaan cahan ra ta ra.

11 Tacan cuu, ta cuaha xaan ndavaha ni savaha ra Herode chi ra Jesuu. Ta ni cuhva savaha ra sandaru iyo chi ra Herode ndavaha ni chi ra. Sacateni xaan ra ta ra chi ra, ta sacundichin ra ta ra sahmataquivaha chi ra, ta tachi ndico ra Herode chi ra nuun ra Pilato.

12 Tacan cuu, ta quechaha cuu ra Herode amigu chi ra Pilato quivi can, vati nu ni quichi quivi can xaan ini tahan ra ta ra.

*Cati ra Pilato ti cua cuvi ra Jesuu
(Mt. 27.15-26; Mr. 15.6-15; Jn. 18.39—19.16)*

13 Tacan cuu, ta cana ra Pilato chi ra sutu chahnu chi ra chanihin chi ndihi ñivi,

14 ta quechaha cati ra chi ñi ti:

—Cha quichi ndaca ndo chi rahya iti nuin, ta cati ndo ti cha sandusaca ra chi ñivi. Cha nducu tuhun xain chi ra iti nuun ndo, ta ñahni cuati ranihin yu cuhva cati maan ndo.

15 Ta ni cuhva ñahni cuati ranihin ra Herode, vati ni tachi ndico ra chi ra chi ndi. Ñahni cha ni savaha ra, ta cua cuvi ra.

16 Chacan cuu cha cua can yu chi ra, ta cua sañe chi ra —cati ra.

17 Cuhva iyo costumbre ra iyo cha cua saña ra cumi tiñu can iin ra indi ve caa tichi vico can.

18 Sandihi cati ra Pilato tuhun ti cua saña ndico ra chi ra Jesuu, ta ndihi ñican quechaha cuvaa ñi. Cati ñi ti:

—¡Cua quee ndaa ra Jesuu! ¡Chi ra Barabaa cua saña cun! —cati ñi.

19 Ta ra Barabaa can—cha sandusaca ra chi ñivi ñuun can, ta cani tahan ra chi ra cumi tiñu can, ta chahni ra chi ñivi. Chacan cuu cha ndaa ra ve caa.

20 Cahan ndico tucu ra Pilato chi ñi inga chaha, vati cuni ra saña ndico ra chi ra Jesuu,

21 soco nihin xaan cuvaa ndico ñi, ta cati ñi ti:

—¡Cua cahni cun chi ra nu cruu! —cati ñi.

22 Inga ndico tucu chaha cha cuu uni chaha cati ndico tucu ra Pilato chi ñi ti:

—¿Ñaan cha cuu ndavaha ni cha ni savaha rahya? Ñahni cuati ni savaha ra, ta cua cuvi ra. Chacan cuu cha cua can yu chi ra, ta sa cua sañe chi ra —cati ra.

23 Tacan cuu, ta nihin xaan cuvaa ndico ñi, ta cati ñi ti cua cahni ra chi ra nu cruu, ta cundee ñi cuhva cha cahan ñi.

24 Tacan cuu, ta saxini ra Pilato ti cua savaha ra cuhva cati ñi.

25 Chacan cuu cha saña ra chi ra ni chacuindi ve caa—ra ni sandusaca, ta ni chahni ra chi ñivi, vati chi maan ra Barabaa can cuni ñivi, soco chi ra Jesuu savaha ra cuhva cuni ñivi can.

*Chahni ra ta ra chi ra Jesuu nu cruu
(Mt. 27.32-44; Mr. 15.21-32; Jn. 19.17-27)*

26 Tacan cuu, ta chandaca ra ta ra chi ra Jesuu nu cua cahni ra chi ra. Hora can quichi iin ra nani Simón, ta ra ñuun Cirene cuu ra. Iti chiqui quichi ra, ta tiin ra ta ra chi ra, vati cua cuiso ra cruu savaha ra ta ra, ta iti chata ra Jesuu chica ra Simón can.

27 Tuvi xaan ñivi cuahan ndicu chi ra Jesuu. Cani ñi ñahan can pechu ñi, ta ndahyu chaa ñi, [vati ndahvi xaan cuni anima ñi].

28 Tacan cuu, ta ndehe ra Jesuu chi ñi, ta cati ra ti:

—Ndioho ñahan ñuun ya, ña cua ndahyu ndo cuenda yu. Cua ndahyu ndo cuenda maan ndo cuenda sehe ndo,

²⁹ vati cua queta quivi cua ndehe ndo tu ndoho chi sehe ndo, ta cua cati ndo ti sii cuni ñi ñahan cha ñahni sehe, cua cati ndo,

³⁰ ta quivi can cua cuni ndihi ndo ti cua quehni yucu can siqui ndo, ta cua cuvi ndo.

³¹ Tacan ni cati yu, vati ndehe ndo cha tahan yuhu, ta ñahni cuati yu iyo. Chacan cuu cha cahnu xaan ca tu ndoho cua coo chi maan ndo —cati ra.

³² Chandaca tahan ra ta ra chi inga uvi ra, vati cua cahni tahan ra ta ra chi ra, vati cahnu xaan cuati cha ni savaha ra ta ra.

³³ Tacan cuu, ta queta ra ta ra nu nani chi nu cuecu iquin xini ndii, ta tican taa ra ta ra chi ra Jesuu nu cruu. Ta ni cuhva taa tahan ra ta ra chi uvi ra ni savaha ndavaha ni can. Iin ra taa ra ta ra chiyo ndaha cuaha ra Jesuu, ta inga ra taa ra ta ra chiyo ndaha satin ra.

³⁴ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra Ndioo ti:

—Tata, na cua cucahnu ini cun chi ra ta ra, vati ña chito ra ñaan cha cuu cha ndacu ra —cati ra.

Tacan, ta quechaha siqui ra sandaru ta ra chi yuu cuati, vati cua ndehe ra yoo ra cua sacanaan, ta cua quihin ra sahma ra Jesuu.

³⁵ Ta ñivi can—inda ñi. Ndehe ñi, soco cahan cateni ra chanihin ta ra. Cati ra ta ra cuenda ra Jesuu ti:

—Cha ni sacacu ra chi ñivi. Na cua sacacu tahan ra chi maan ra, tu ndicha ti ni tava tiñu ra Ndioo chi ra, ta ra Cristo cuu ra —cati ra ta ra.

³⁶ Sacateni tahan ra sandaru chi ra Jesuu, vati tuhva ra nu ndaa ra nu cruu, ta chaha ra vinu ndahvi chi ra,

³⁷ ta cati ra chi ra ti:

—Tu ndicha ti cua cundaca ñahun chi ñivi judío can, na cua sacacu cun chihun —cati ra.

³⁸ Ndaa iin tutu xini cruu can, ta ndiso chi tuhun ya ti: “Rahya cuu ra ndaca ñahan chi ñivi judío,” cati chi. Uni tuhun ndiso chi, vati iin chi cuu tuhun griego, ta iin chi cuu tuhun latin, ta iin chi cuu tuhun hebreo.

³⁹ Nduni tahan ra ndaa ra nu cruu, ta quechaha cahan iin ra ndavaha ni chi ra Jesuu. Cati ra ti:

—Tu ndicha ti ra Cristo cuun, na cua sacacu cun chihun, ta na cua sacacu tahan chi ndi —cati ra.

⁴⁰ Tacan cuu, ta nduxaan inga ra chi racan, ta cati ra chi ra ti:

—Ña yuhvi cun chi ra Ndioo, ta ini tu ndoho tahun tahan rahya.

⁴¹ Vaha cha tahan yo tu ndoho ya, vati cha ni savaha yo ndavaha ni, soco ñahni ndavaha ni savaha maan ra —cati ra chi ra.

⁴² Tacan cuu, ta cati ra chi ra Jesuu ti:

—Yoho Jesuu, na cua cucuhun ini cun chihin yu hora cua nihun tiñu —cati ra.

⁴³ Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Cati yu iin cha ndicha chihun ti vitin quivi ya cua coun chihin yu iti siqui andivi —cati ra.

Ni chihni ra Jesuu

(Mt. 27.45-56; Mr. 15.33-41; Jn. 19.28-30)

⁴⁴ Cha hora cuu chi, ta naan xaan cuu nini cahnu ñuhun can nda cua nda caa uni cha cua ini,

⁴⁵ vati ndunaan nuun ri nicandi, ta ndata sava sahma ndita caa ve ñuhun.

⁴⁶ Tacan cuu, ta nihin xaan cana chaa ra Jesuu, ta cati ra ti:

—Tata, chaha cuenda yu anima yu chihun.

Tuhun can ni cahan ra Jesuu, ta ni chihni ra.

⁴⁷ Ndehe ra cuu xini chi ra sandaru can ñaan cha cuu cha ni chacoo, ta quechaha sacahnu ra chi ra Ndioo, ta cati ra ti:

—Ndicha ti ñahni cuati savaha rahya —cati ra.

⁴⁸ Ndehe ndihi ñivi nducuiti tican ñaan cha ni tahan ra, ta quee ñi cuahan ñi. Cani ñi pechu ñi, [vati cuihya xaan cuni anima ñi].

⁴⁹ Cha chica vihi ni chacuinda ndihi amigu ra Jesuu. Suvi ni tican ni chacuinda tahan ñi ñahan ni quichi chi ra iti ñuhun Galilea, ta ndehe tahan ñi cha ni tahan ra.

Cha cuchi ra Jesuu

(Mt. 27.57-61; Mr. 15.42-47; Jn. 19.38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Iyo iin rai nani José, ta ñuun Arimatea cha iyo cuenda ñuhun Judea cuu ñuun ra. Mandoni cuu ra, ta rai vaha ndicha cuu ra. Ña nduunuun ra chi ndihi ca ra chanihin ta ra cuhva ni savaha ra ta ra chi ra Jesuu. Suvi ra José can cuni ra coo ra chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra.

⁵² Chahan racan nuun ra Pilato, ta ni chica ra iquin cuñu ra Jesuu chi ra.

⁵³ Tacan cuu, ta ni sanuun ra iquin cuñu ra nuun cruu can, ta ni tituvi ra sahna yaxin vaha chi ra. Tacan cuu, ta tihí ra iquin cuñu ra tichi yavi yuu, ta ña ta cuchi ñivi nu ni cuchi ra chi ra Jesuu.

⁵⁴ Tican tihí ra chi ra, vati cha yatin cua cuu chi quivi sábadu, ta iyo cha cua cunda tatun ñi.

⁵⁵ Chahan tahan ñi ñahan quichi chi ra Jesuu iti ñuhun Galilea. Ndicu ñi chi ra José, ta ndehe ñi nu ni cuchi ra chi ra Jesuu.

⁵⁶ Tacan cuu, ta cuahan ndico ñi tichi ñuun, vati cua tiso vaha ñi cha vixin chahan cha cua cu huhu ñi iquin cuñu ra. Tacan cuu, ta ni chacunda tatun ñi quivi sábadu can cuhva cati ley chahnu.

24

Natacu ndico ra Jesuu

(Mt. 28.1-10; Mr. 16.1-8; Jn. 20.1-10)

¹ Tuvi inga quivi cha cuu domingu. Ni nahan vihi, ta quee ñi ñahan can cuahan ñi. Nu ni cuchi ra Jesuu cuahan ñi, ta ndiso ñi cha vixin chahan cha ni tiso vaha ñi, ta cuahan tahan inga ñi ñahan.

² Queta ñi tican, ta ndehe ñi ti cha sico tuvi ñivi yuu ndasi yuhu yavi yuu can.

³ Quilhvi ñi iti tichi, soco ña ni nihin ñi iquin cuñu ra chahnu Jesuu.

⁴ Ña nihin ñi cuhva ñaan cha cuu chi, ta ndehe ñi ti indi uvi rai iin chiyó xiin ñi, ta nda cua tachan sahna ndichin ra.

⁵ Yuhvi xaan ñi ta ñi, ta ndehe ñi nu ñuhun, ta quechaha cati ra rai can chi ñi ti:

—Ña vaha cha nanducu ndo chi ra Jesuu nu ni cuchi ndii, ta rai ndito cuu ra. Ña iyo ca ra ihya, vati cha ni natacu ndico ra.

⁶ Cua cucuhun ini ndo yoso cuhva ni cati ra chihin ndo, ta ni vii iyo ra iti ñuhun Galilea.

⁷ Quivi can cati ra ti cua xico tuhun ñivi chi ra cuu sehe ñivi, ta cua tiin ñivi ndavaha ni chi ra. Tacan, ta sa cua cuvi ra nu cruu, ta cua yaha uni quivi, ta cua natacu ndico ra, cati ra Jesuu —cati ra ta ra.

⁸ Tacan cuu, ta ni chacuhun ini ñi tuhun ni cahan ra Jesuu.

⁹ Quee ñi tichi yuu can, ta cuahan ñi nu iyo cuiti ndihi uchi iin ra tatun Jesuu chi ndihi ca ñivi can, ta chaha ñi cuenda ndihi cha ni tahan ñi.

¹⁰ Ta ña María Magdalena chi ña Juana chi ña María sihi ra Jacobo chi inga ñi ñahan can cuu ñi chaha cuenda chi ra tatun ra ñaan cha ni tahan ñi,

¹¹ soco saxini ra ta ra ti ña chito ñi ñaan cha cahan ñi, ta ña chinu ini ra ta ra chi ñi.

¹² Tacan cuu, ta chacuinda ra Pedro. Quee ra chinu ra, ta cuahan ra nu iyo yuu nu ni cuchi ra Jesuu. Ndehe ra iti tichi, ta ndehe ra ti caa siin sahma cha ni chacuituvi ra. Tacan cuu, ta cuahan ra iti vehe ra, ta iyo xaan cuni ra. Ña nihin ra cuhva ñaan cha cuu cha ni chacoo.

Cuahan uvi ra iti ñuun Emauu
(Mr. 16.12-13)

¹³ Tacan cuu, ta ini quivi can quee iti uvi ra, ta cuahan ra iti ñuun nani Emauu. Vasi queta uvi hora, ta cua queta ra tican cha ni quee ra ñuun Jerusalén.

¹⁴ Tacan, ta ndihi tuhun cha ni tahan ra Jesuu quivi can ndatuhun ra ta ra nu cuahan ra.

¹⁵ Nu ni ndatuhun ra chi tahan ra, ta suvi ra Jesuu tuhva nu cuahan ra ta ra, ta icaa ni cuahan ra chi ra ta ra,

¹⁶ soco ña chaha ra Ndioo cha ndundichin vaha ndehe ra ta ra. Chacan cuu cha ña nacoto ra ta ra chi ra Jesuu.

¹⁷ Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—¿Ñaan tuhun cuu cha ndatuhun ndo iti nu cuahan ndo? ¿Ñacu ña sii cuni ndo? —cati ra.

¹⁸ Tacan cuu, ta cati ndico iin ra nani Cleofa ti:

—¿Atu iyo maun ñuun Jerusalén, ta ña chito cun ñaan cha cuu cha ni chacoo tichi quivi ya, vati chito ndihi ñivi? —cati ra.

¹⁹ Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—¿Ñaan cha cuu cha ni chacoo? —cati ra.

Ta cati ra ta ra chi ra ti:

—Ña chito cun ñaan cha ni tahan ra nani Jesuu ra ñuun Nazaret. Ni cahan ra cuenda ra Ndioo, ta cahnu xaan cuhva ni savaha ra. Taqui xaan tuhun cahan ra chi ñivi iti nuun ra Ndioo.

²⁰ Cha ni tiin ra sutu chahnu chi ra chanihin ta ra chi ra, ta ni chaha cuenda ra ta ra chi ra chi ra cumi tiñu, ta ni cati ra ti cua cuvi ra, ta ni chahni ra chi ra cha ni taa ra chi ra nu cruu.

²¹ Cha saxini ndi ti maan ra cuu ra cua quichi, ta cua sacacu ra chi ndi chi ndihi ñivi judío nu iyo ndi chi tu ndoho, ta vitin cha queta uni quivi cha ni yaha chacan.

²² Ta iyo xaan cuni ndi cha cahan uvi ñi ñahan tahan ndi, vati ni nahan vihi ni chahan ñi nu ni cuchi ra,

²³ ta ña nihin ñi iquin cuñu ra. Quichi ndico ñi, ta cati ñi ti ndehe ñi chi uvi ra tatun Ndioo, ta cati ra ti ni iyo ndito ndico ra Jesuu.

²⁴ Tacan ni cuu, ta chahan tahan uvi ra tahan ndi nu ni cuchi ra, ta ndehe tahan ra cuhva ni cati ñi ñahan can, soco ña ni ndehe ra chi ra Jesuu —cati ra ta ra.

²⁵ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Ñahni cha chini tuni iyo chi ndo. [Tondo xaan xini ndo.] Cuae xaan, ta chinu ini ndo ndihi cha ni cati ra ni cahan cuenda ra Ndioo nu ni quichi quivi.

²⁶ Iyo cha cua ndehe xihna ra Cristo tu ndoho can, ta sa cua quihvi ra nu iyo ra Ndioo —cati ra.

²⁷ Tacan cuu, ta quechaha sanducachin ra Jesuu ndihi tuhun iyo nu tutu Ndioo cuenda ra. Chaha ra cuenda chi ra ta ra, ta quechaha cati tuhun ra yoso cuhva cha ni taa ra Moisee nda cua nda ni queta ra nu iyo tuhun cha ni taa ndihi ra ni cahan cuenda ra Ndioo nu ni quichi quivi ya.

²⁸ Tacan cuu, ta cha cua queta ra ta ra nu cuahan ra, ta savaha ra Jesuu ta iin cha cua yaha ra iti nuun ra ta ra,

²⁹ soco sanini ra ta ra chi ra ti cua ndoo nuun ra chi ra ta ra, ta cati ra ta ra chi ra ti:

—Cua ndoo nuun cun chi ndi, vati cha ni chiso nicandi, ta cua cuaa vitin —cати ra ta ra.

Tacan cuu, ta quihvi ra Jesuu chi ra ta ra, vati cua ndoo nuun ra chi ra ta ra.

³⁰ Cha iyo ra ta ra yu mesa, ta quihin ra Jesuu iin paan, ta chaha ra iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta natahvi ra chi chi, ta chaha ra chi chi chi ra ta ra.

³¹ Tacan cuu, ta quechaha ndundichin vaha ndehe ra ta ra. Nu ni nacoto vaha ra cha ra Jesuu cuu ra, ta naan ihni ni ra nu iyo ra ta ra.

³² Quechaha cati ra chi tahan ra ti:

—Vaha xaan cuni anima yo, ta cahan ra nu quichi yo nu ni sanducachin ra tutu Ndioo chi yo —cати ra.

³³ Tacan cuu, ta ni chacuinda ndico ra ta ra suvi ni hora can, ta cuahan ndico ra ta ra iti ñuun Jerusalén, ta nihin ra ta ra chi ra tatun ra Jesuu nu iyo cuiti ra chi ñivi tahan ra,

³⁴ ta quechaha cati ra ta ra chi ñi ti:

—Cha ndicha ti natacu ndico ra chahnu, ta ndehe ra Simón chi ra —cати ra.

³⁵ Tacan cuu, ta chaha ra ta ra cuenda ñaan cha cuu cha ni tahan ra ta ra iti. Chaha ra ta ra cuenda yoso cuhva ni quechaha nacoto ra chi ra Jesuu nu ni tahvi ra paan.

*Ndehe ñivi sacuaha chi ra Jesuu chi ra
(Mt. 28.16-20; Mr. 16.14-18; Jn. 20.19-23)*

³⁶ Ni vii chaha ra ta ra cuenda chi ñivi tahan ra, ta cha quihvi ra Jesuu nda mahñu nu iyo cuiti ñi, ta quechaha cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Na cua coo vii ndo —cати ra.

³⁷ Tacan cuu, ta yuhvi xaan yuhvi xaan cuni ñi cha ndehe ñi chi ra Jesuu. Saxini ñi ti xiñahñu ndii cuu ra,

³⁸ ta quechaha cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Ña vaha cha saxini xaan ndo. Ña vaha cha yuhvi cuni ndo chi anima ndo.

³⁹ Cua ndehe ndo ndahi. Cua ndehe ndo chahi, vati yuhu cui. Cua tiin ndo chihin yu, ta cua ndehe ndo, vati ñahni iquín run xiñahñu ndii. Ñahni cuñu run, ta ndehe ndo ti iyo cuñu yu. Iyo iquín yu.

⁴⁰ Tacan cati ra Jesuu, ta sanahan ra ndaha ra. Sanahan ra chaha ra.

⁴¹ Ni vii cumani, ta cua cuinu vaha ini ñi, vati sii xaan cuni ñi. Iyo xaan cuni ñi, ta cati ndico tucu ra chi ñi ti:

—¿Atu ñahni cha cua cachi yu ihya? —cати ra.

⁴² Tacan cuu, ta chaha ñi iin pedazu tiaca tihyo chi nduxi ñuñu.

⁴³ Quihin ra chi chi, ta nuun ni ndehe ñi chachi ra chi chi.

⁴⁴ Tacan cuu, ta cati ra chi ñi ti:

—Ndihi cha ni tahin ni cati tuhin chihin ndo, ta ña ta cuvi yu. Chahi cuenda chi ndo ti iyo cha cua queta ndihi tuhun iyo nu tutu Ndioo cuenda yu yoso cuhva ni taa ra Moisee ley chahnu ta yoso cuhva ni taa ra ni cahan cuenda ra Ndioo nu ni quichi quivi ta yoso cuhva ni taa ra ta ra nu tutu Salmo —cати ra.

⁴⁵ Tacan cuu, ta chaha ra Jesuu cha chini tuni chi ñi. Chacan cuu cha quechaha cutuni ini ñi tutu Ndioo.

⁴⁶ Cati ra chi ñi ti:

—Cati tutu Ndioo ti cua ndehi tu ndoho, ta cua cuvi yu, soco cua yaha uni quivi, ta cua natacu ndique tañu ñivi ndii.

⁴⁷ Cua cati tuhun ñivi chi ndihi ñivi ñuñivi cuenda yu, vati yuhu ra Cristo cui. Cua quechaha cati tuhun ñi chi ñivi iyo ñuun Jerusalén, ta cua cati ñi ti na cua saña lhni ñi cuati ndacu ñi, ta sa cua cuahnu ini ra Ndioo cuati can chi ñi.

⁴⁸ Cha ni ndehe maan ndo ndihi cha ni tahin, ta sa cua cuhva ndo cuenda chi ñivi.

⁴⁹ Cua tachi yu chi ra Tati Ndioo chi ndo cuhva ni cati suti nu ni quichi quivi. Cua cuatu ndo chi ra ihya ñuun ya nda cua nda cua quichi ra iti siqui andivi, ta cua coo tu ndee ini chi ndo —cati ra.

Ndaa ra Jesuu iti siqui andivi
(Mr. 16.19-20)

⁵⁰ Tacan cuu, ta ni chandaca ra Jesuu chi ñi. Nda ñuun Betania cuahan ñi. Tacan cuu, ta sandaa ra ndaha ra, ta cahan vii ra chi ñi.

⁵¹ Ni vii cahan vii ra chi ñi, ta cuahan ra, ta iti siqui andivi ndaa ra.

⁵² Tacan cuu, ta cuahan ndico ñi iti ñuun Jerusalén. Sii xaan cuni ñi,

⁵³ ta ndihi ni quivi iyo ñi ve ñuhun, ta sacahnu ñi chi ra Ndioo. Na cua cuu chi tacan ni.

TUHUN VAHA CHA NI TAA RA CHAHNU JUAAN

Rai ndicha cuu ra cahan tuhun Ndioo

¹ Nda ni xihna cuii ña ta quetuvi ñuhun ñuñivi, ta ni vii iyo ra cahan tuhun yoso cuhva iyo ra Ndioo. Iyo ra chi ra Ndioo quivi can, ta Ndioo cuu tahan ra.

² Iyo ra chi ra Ndioo nda ni xihna cuii,

³ ta ni savaha ra ndihi cuii cha iyo.

⁴ Maan ra ni savaha cha iyo ndito ndihi cuii cha iyo. Chacan cuu cha iyo cha chini tuni chi ñivi ñuñivi cuenda ra Ndioo, vati racan cuu sava ni ta cua iin ñuhun ndichin.

⁵ Queta tuhun cuenda maan ra nu iyo ñivi ndacu ndavaha ni, soco ña nituni ini ñi yoso cuhva iyo ra.

⁶ Ni chacao iin rai nani Juaan. Tava tiñu ra Ndioo chi ra,

⁷ ta quichi ra Juaan can, vati cua cati tuhun ra. Cua cati tuhun ra yoso cuhva iyo ra cuu sava ta cua ñuhun ndichin can. Cati tuhun ra Juaan, vati cua cuinu ini ñivi chi ra cuu ra Cristo, vati cati tuhun ra tuhun can.

⁸ Ñavi ra Juaan cuu ra cuu sava ta cua ñuhun ndichin can, soco maan ra cati tuhun ra yoso cuhva iyo racan.

⁹ Ni quichi ra cuu rai ndicha can. Ni quichi ra cuu ra cua cuhva cha chini tuni chi ndihi ñivi, ta nu ñuhun ñuñivi ya ni quichi ra.

¹⁰ Maan ra ni savaha ñuhun ñuñivi ya, ta ni chacao ra nu ñuhun ñuñivi, soco ña nacoto ñivi ñuñivi yoo rai cuu ra.

¹¹ Yaha ra nu iyo ñivi ra, soco ña quihin cuenda ñi chi ra.

¹² Ñivi quihin cuenda chi ra cuu ñivi chinu ini chi ra. Chi ñican chaha ra tu ndee ini, ta ñivi Ndioo cuu ñi.

¹³ Ñivi Ndioo cuu ñi, vati tacan ni cuni ra Ndioo. Ñavi cuhva cuni ñivi ñuñivi cuu chi, soco cuhva cuni ra Ndioo cuu chi, vati ñavi cuhva cuni ñivi cha cua coo sehe ñi cuu chi.

¹⁴ Ihya nu ñuhun ñuñivi ya cha ni cacu tahan ra cuu ra cahan tuhun Ndioo. Ni chacao tahan ra chi maan ndi, ta cha ndehe ndi cha cahnu xaan rai cuu ra cuhva iyo ra Ndioo sutu ra. Cahnu xaan rai cuu ra, vati iin tuhun ni sehe sutu ra cuu ra, ta iyo xaan tu manini chi ra. Ndicha ndicha iyo ra.

¹⁵ Cha chaha ra Juaan cuenda yoso cuhva iyo ra, vati cati ra ti:

—Cuenda rahya chahi cuenda nu quichi quivi, vati cati yu ti iti nuin vachi iin rai, soco cahnu xaan ca rai cuu maan ra, vati xihna cuii ca cha ni iyo ra —cati ra.

¹⁶ Iyo xaan tu manini chi ra. Chacan cuu cha savaha xaan ra tu manini chi maan yo.

¹⁷ Moisee cuu ra ni sayaha ley Ndioo cha xihna cuii, soco ra Jesucristo cuu ra savaha tu manini chi yo. Maan ra cuu ra ndicha ndicha.

¹⁸ Ña ta ndehe ñivi chi ra Ndioo. Iin tuhun sehe ra cuu ra iyo chi ra icaa ni, ta racan cuu ra chaha cuenda yoso cuhva iyo sutu ra.

Ni cati tuhun ra Juaan ra sacuanduta cuenda ra Jesucristo (Mt. 3.11-12; Mr. 1.7-8; Lc. 3.15-17)

¹⁹ Ni tava tiñu ra judío ra iyo ñuun Jerusalén chi ra sutu chi ra levita nu iyo ra Juaan, vati cua nducu tuhun ra ta ra chi ra yoo rai cuu ra. Chehe cuu tuhun ni cati tuhun ra Juaan.

²⁰ Ña sandahyu ñahan ra chi ra ta ra, soco cati tuhun cachin ra chi ra, vati cati ra ti:

—Ñavi ra cua sacacu chi ndo cuu yuhu —cati ra.

²¹ Ta nducu tuhun ndico tucu ra chi ra ti:

—¿Yoo rai cuun? ¿Atu ra Elía ra ni cahan tuhun cuenda ra Ndioo cuun? —cati ra ta ra.

Ta cati ndico ra Juan ti:

—Ñavi racan cuu yuhu —cati ra.

Nducu tuhun ndico tucu ra ta ra ti:

—Cha cua quichi iin rai cua cahan cuenda ra Ndioo. ¿Atu yoho cuu ra?

Ta cati ndico ra Juan ti:

—Ñavi.

²² Nducu tuhun ndico tucu ra ta ra chi ra ti:

—¿Yoo rai cuun? Cua cati ndicon, vati iyo cha cua cati ndico ndi chi ra ni tava tiñu chihin ndi. Vitin cua cati cuun yoo rai cuun —cati ra ta ra.

²³ Ta cati ndico tucu ra Juan chi ra ti:

—Yuhu cana chaa tichi cuhu, ta cati yu ti cua tiso vaha ñivi iti nu cua yaha ra chahnu cuhva ni cati ra Isaí ra ni cahan cuenda ra Ndioo iti chata tiempu chahnu —cati ra.

²⁴ Ta ra quee iti nuun ra fariseo can

²⁵ nducu tuhun ra chi ra Juan ti:

—¿Ñacu sacuanduta cun chi ñivi, vati ñavi ra Cristo cuun, ta ni ñavi ra Elía cuun, ta ni ñavi ra cahan cuenda ra Ndioo cuun? —cati ra.

²⁶ Ta cati ndico ra Juan chi ra ta ra ti:

—Sacuandute chi nduta, soco cha iyo iin rai iti nuun ndo—ña nacoto ndo chi ra.

²⁷ Vachi ra iti nuin, [soco cahnu ca rai cuu ra]. Ñahni yavi ndai iti nuun ra. Chacan cuu cha ña cuu cunda tohi, ta ndachi yu tiendu ndichan ra —cati ra Juan.

²⁸ Chacan cuu tuhun ni cati ra Juan iti ñuun Betábara inga chiyo yuta Jordán nu sacuanduta ra chi ñivi.

Maan ra Jesuu cuu sava ta cua mbee Ndioo

²⁹ Tuvi inga quivi, ta ndehe ra Juan ti cha vachi ra Jesuu nu iyo ra, ta quechaha cati ra Juan ti:

—¡jihna! Cha vachi ra cuu sava ta cua mbee Ndioo. Cua sanaan ra cuati ndacu ñivi ñuñivi.

³⁰ Cha cati yu cuenda racan ti iti nuin vachi iin rai, ta cahnu xaan ca rai cuu ra, vati nda ni xihna ca cha iyo ra.

³¹ Ña nacote chi ra, soco yuhu quichi, ta sacuandute chi ndo chi nduta. Chacan cuu cha cua coto ñivi Israel yoo rai cuu racan —cati ra Juan.

³² Cati tuhun tahan ra Juan ti:

—Cha ni ndehi ti cha quichi nuun ra Tati Ndioo iti siqui andivi cuhva quichi nuun iin ri paloma, ta ndoo ra chi ra Jesuu.

³³ Ña nacote chi racan, soco iyo iin ra ni tava tiñu chi yu, ta cati ra ti cua sacuanduta yu chi nduta. Racan cuu ra cati chihin yu ti cua ndehi ti cua quichi nuun ra Tati Ndioo, ta cua ndoo ra chi iin rai. Racan cuu ra cua tachi chi ra Tati Ndioo chi ndo.

³⁴ Yuhu cha ni ndehi ti racan cuu ra cuu sehe Ndioo. Chacan ni chahi cuenda chi ndo —cati ra Juan.

Nducu Jesuu chi rai cua sacuahá chi ra

³⁵ Tuvi inga quivi, ta iyo ndico ra Juan. Iyo ra chi uvi ra chica chi ra,

³⁶ ta ndehe ra Juaan nu yaha ra Jesuu, ta quechaha cati ra ti:

—Racan cuu ra cuu sava ta cua mbee Ndioo —cati ra.

³⁷ Chini soho ra chica chi ra cha ni cati ra, ta quechaha ndicu ra chi ra Jesuu.

³⁸ Ndico coo ra Jesuu, ta ndehe ra cha ndicu ra ta ra chi ra, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha nanducu ndo?

Ta cati ndico ra chi ra Jesuu ti:

—Maestru, ¿ndaa iti iyo vehe nu iyo cun? —cati ra.

³⁹ Ta cati ra Jesuu ti:

—Nahan ndo, ta cua ndehe ndo —cati ra.

Chacan cuu cha cuahan ra ta ra chi ra, ta ndehe ra nu iyo ra, ta ndoo nuun ra chi ra quivi can, vati cha cua ini xaan.

⁴⁰ Iin ra cuu ra Ndree yani ra Simón Pedro, ta cha chini ra tuhun ni cahan ra Juaan, ta ndicu ra chi ra Jesuu.

⁴¹ Nanducu xihna ra Ndree can chi ra Simón yani ra, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Cha ni ndehe ndi chi ra cuu Cristo —cati ra. [Tacan cati ñi, vati cua sacacu ra cuu Cristo can chi ñi nu iyo ñi chi tu ndoho.]

⁴² Tacan cuu, ta ni chandaca ra chi ra nu iyo ra Jesuu, ta ndehe ra Jesuu chi ra Pedro, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Simón, sehe Jonaa cuun, soco Cefa cua cunani cun —cati ra. Tuhun Cefa can cuu Pedro chi tuhun cahan maan ñi.

Cana ra Jesuu chi ra Felipe chi ra Natanael

⁴³ Tuvi inga quivi, ta cuni cahun ra Jesuu iti ñuhun Galilea, ta ndehe ra chi ra Felipe, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ti:

—Na coho —cati ra.

⁴⁴ Ra ñuun Betsaida cuu ra Felipe can, ta ini ñuun can cuu ñuun ra Ndree chi ra Pedro.

⁴⁵ Cuahan ra Felipe, ta nanducu ra chi ra Natanael, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Chito cun yoso ni cati ra Moisee yoso ni cati ra ni cahan cuenda ra Ndioo iti chata ti cua coo iin rai cahnu iti nuun. Cha ni ndehe ndi chi ra, ta Jesuu sehe José cuu ra. Ra ñuun Nazaret cuu ra —cati ra.

⁴⁶ Ta cati ndico ra Natanael chi ra ti:

—Ña ta ñahni cha vaha cha iyo iti ñuun Nazaret —cati ra.

Ta cati ndico ra Felipe ti:

—Nahan, ta cua ndehun —cati ra.

⁴⁷ Tacan cuu, ta ndehe ra Jesuu cha vachi ra Natanael nu iyo ra, ta quechaha cati ra cuenda ra Natanael can ti:

—Ihya iyo iin ra ndicha ñuhun Israel, ta ña tuhva ra sandahyu ñahan ra —cati ra Jesuu.

⁴⁸ Ta quechaha cati ra Natanael can chi ra Jesuu ti:

—¿Yoso cuhva nacoto cun chihin yu?

Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Ña ta cana ra Felipe chihun. Ni vii iyo cun nu vati yutun tusihva ican, ta ndehi chihun —cati ra.

⁴⁹ Ta cati ra Natanael ti:

—Maestru, maun cuu ra cuu sehe Ndioo. Maun cuu ra ndaca ñahan chi ñivi Israel —cati ra.

⁵⁰ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Chinu ini cun chihin yu, vati cati yu ti cha ndehi chihun nu vati can. Cahnu xaan ca cha cua ndehun —cati ra.

⁵¹ Ni vii cati ra Jesuu chi ra:

—Ndicha ndicha cati yu ti cua ndehun nu cua nuna iti siqui andivi, ta cua nuun ra tatun Ndioo nu iyo yu, vati ra cuu sehe ñivi cui, ta cua ndaa ndico ra tatun Ndioo can —cati ra Jesuu.

2

Ni chacoo vico tandaha iti ñuun Caná

¹ Yaha uni quivi, ta ni chacoo iin vico tandaha iti ñuun Caná cha iyo cuenda ñuhun Galilea. Tican cuahan sihi ra Jesuu,

² ta cuahan tahan ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra, vati cha cana ñahan tahan ñivi can chi ra.

³ Tacan, ta queta hora cha ni ndihi nduta chiti uva chihi ñi, ta quechaha cati sihi ra Jesuu chi ra ti:

—Ñahni ca nduta chiti uva iyo.

⁴ Ta cati ndico ra Jesuu chi ña ti:

—Ña cua tichahun, yaa. Ña ta queta hora cha cua coto ñivi yoo rai cui —cati ra.

⁵ Tacan cuu, ta cati sihi ra chi ra tiso mesa ti:

—Cua savaha ndo ndihi cha cua cati ra —cati ña.

⁶ Ican cha iyo iñu quii nahnu. Yuu cuu chi, ta vasi queta ciendu litru nduta cha tahan iin iin chi, tu cha chitu chi. Iyo chi cuenda costumbre ñivi judío can, vati ndoo ndaha ñi. Ndo coho ñi. Chacan tiñu iyo chi,

⁷ ta quechaha cati ra Jesuu chi ra tiso mesa can ti:

—Cua sacutu ndo quii can chi nduta —cati ra.

Tacan cuu, ta cha ni sacutu ra chi chi nda cua nda yuhu chi vaha vaha,

⁸ ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Vitin cua tava ndo chi chi, ta cua cundaca ndo chi chi chi ra cuu xini —cati ra.

Tacan cuu,

⁹ ta taa yaa ra cuu xini can nduta chiti uva can, ta ña chito ra ndaa iti quichi chi, soco chito vaha ra tiso mesa can, vati cha naquihin maan ra nduta can. Tacan cuu, ta cana ra cuu xini chi ra ni tandaha can.

¹⁰ Ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Tuhva ñivi chaha ñi nduta vixin vaha xihna cuii, ta quechaha chini ñivi. Tacan cuu, ta sa cua cuhva ñi cha ndahvi, soco maun cha ni cumi cun nduta vixin vaha nda cua nda vitin. [Vaha xaan cha ni savahun] —cati ra.

¹¹ Chacan cuu cuhva ni savaha ra Jesuu cha xihna cuii, ta iti ñuun Caná cha iyo cuenda ñuhun Galilea savaha ra chi chi. Savaha ra Jesuu cuhva can, vati cua coto ñivi ti iyo tu ndee ini chi ra. Tacan cuu, ta ra sacuaha chi ra—chinu ini ra chi ra.

¹² Tacan cuu, ta cuahan ra iti ñuun Capernaum, ta cuahan tahan sihi ra chi yari ra chi ra sacuaha chi ra. Ndihi ñi cuahan chi ra, ta ndoo nuun ñi suhva quivi.

Tava ndaa ra Jesuu chi ñivi ndacu ndavaha ni tichi soco ndavi ve ñuhun (Mt. 21.12-13; Mr. 11.15-18; Lc. 19.45-46)

¹³ Cha yatin cua coo vico cuenda cha ni cacu ñivi judío ñuhun Egipto tiempu chahnu, ta cuahan ra Jesuu iti ñuun Jerusalén.

¹⁴ Tican tichi soco ndavi ve ñuhun ndehe ra cha xico ñivi sundiquin. Xico ñi mbee. Xico ñi paloma. Xico ñi, ta iyo tahan ra sama xuhun ñivi tichi tican.

¹⁵ [Chacan ni ndehe ra Jesuu, ta quechaha nduxaan ra.] Chacan cuu cha quihin ra iin ñiin cua cani ra chi ñivi can, ta sacunu ra chi ñi ndacu chacan. Tacan ni tava ndaa ra chi ñi iti chata cora can. Tava ra chi ri mbee. Tava ra

chi ri sundiquin, ta sanduva ihni ra mesa ra sama xuhun, ta quicoyo xuhun ra,

¹⁶ ta cati ra Jesuu chi ra xico paloma can ti:

—Cua tava ndaa ndo chi ri tihya, vati ñavi nuyahvi cuu vehe suti —cati ra.

¹⁷ Tacan cuu, ta ni chacuhun ini ra sacuahá chi ra ti iyo nu cati tutu Ndioo cuenda ra Jesuu ti cua ndoyo ñuhun ra, vati cuni ra cha cua coo ii vehe sutu ra.

¹⁸ Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ñivi judío can chi ra ti:

—¿Ñaan cuhva cua savahun, ta cua coto ndi ti cha iyo ndatu tava ndaun chi ñican?

¹⁹ Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Tu cua sandoyo ñuhun ndo ve ñuhun ya, tichi uni quivi cua sandaa ndique chi chi —cati ra.

²⁰ Ta cati ndico ñivi judío can ti:

—Uvi xico iñu cuiya satifñu ñivi, ta sandaa ñi ve ñuhun ya, ta maun—cua sandaun chi chi tichi uni quivi —cati ñi.

²¹ Maan ra Jesuu cahan tuhun ve ñuhun, soco iin cuhva cahan ra, vati cahan ra cuenda iquin cuñu ra.

²² Queta quivi cha ni natacu ndico ra Jesuu tañu ñivi ndii, ta ni chacuhun ini ra sacuahá chi ra ñaan cha ni cuu cha cati ra. Chacan cuu cha chinu ini ra cha cahan tutu Ndioo, ta chinu tahan ini ra tuhun cha ni cahan ra Jesuu.

Chito ra Jesuu yoso cuhva iyo ndihi ñivi

²³ Ni vii iyo ra Jesuu ñuun Jerusalén can, ta sacahnu ndico tucu ñi vico cuenda cha ni cacu ñivi ñi judío can ñuhun Egipto tiempu chahnu, ta tuvi ñivi quechaha chinu ini chi ra, vati ni ndehe ñi ndihi cuhva cha ni savaha ra,

²⁴ soco ña cati ra ndihi tuhun chito ra chi ñi, vati chito ra yoso cuhva iyo ndihi ñivi.

²⁵ Ña chini ñuhun ra cha cua cuhva ñivi cuenda chi ra yoso cuhva iyo ñivi, vati maan ra chito yoso cuhva saxini ñi chi anima ñi.

3

Ndatuhun ra Nicodemo chi ra Jesuu

¹ Iyo iin ra nani Nicodemo. Fariseo cuu ra, ta ndiso tahan ra tiñu cuenda ñivi judío.

² Cha cuaa cuu chi, ta cuahan ra nu iyo ra Jesuu, ta quechaha cati ra Nicodemo chi ra ti:

—Maestru, chito ndi ti cha ni tachi ra Ndioo chihun, vati cua sacuahun chi ndi. Ña cuu savaha ñivi cuhva cha ni savahun, tu ña tindee ra Ndioo chi ñi —cati ra.

³ Cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Cha ndicha ndicha cati yu ti tu ña cua cacu ñivi cuenda ra Ndioo, ña cua cuu yaha ñi nu cua cundaca ñahan ra —cati ra.

⁴ Ta nducu tuhun ra Nicodemo chi ra ti:

—¿Yoso cua cuu cacu ndico ñivi, tu cha chahnu ñi? Ña cua cuu quihvi ndico tucu ñivi tichi sihi ñi inga chaha, ta cua cacu ndico tucu ñi —cati ra.

⁵ Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Cha ndicha ndicha cati yu ti tu ña cua nduchaa anima ñivi, tu ña cua cuanduta ñi, ña cua cuu yaha ñi nu cua cundaca ñahan ra Ndioo.

⁶ Ñivi ñuñivi cuu ñivi cha iyo cuenda ñuhun ñuñivi ni, ta ñivi ra Ndioo cuu ñivi cha iyo cuenda ra Tati Ndioo.

7 Ña cua nduiyo cun, vati cati yu ti iyo cha cua cacu ndico ndo cuenda ra Ndioo.

8 Iyo nu yaha tati, ta chini yo cha cu yaha chi, soco ña chito yo ndaa iti vachi chi, ta ni ña chito yo ndaa iti cuahan chi. Ta ni cuhva iyo ra Tati Ndioo chi ñivi cha iyo cuenda ra —cати ra Jesuu.

9 Ta nducu tuhun ndico tucu ra Nicodemo chi ra ti:

—¿Yoso cua cuu nduchaa anima ñivi?

10 Ta cati ndico ra Jesuu chi ra:

—Maun cuu maestru. Sacuaha cun chi ñivi Israel, ta ña chito cun yoso cuhva cua nduchaa anima ñi.

11 Yuhu cati chihun ti chito ndi ñaan tuhun cati ndi. Cati tuhun ndi ñaan cha cuu cha ni ndehe ndi, soco ña tasoho ndo tuhun cha cati tuhun ndi.

12 Cha chahi cuenda chi ndo yoso cuhva iyo ñivi ñuñivi, ta ña chinu ini ndo. Chacan cuu cha ña cua cuu cuinu ini ndo, tu cua cati yu yoso cuhva iyo ra Ndioo iti siqui andivi.

13 '[Ña chito ndo yoso cuhva iyo ra Ndioo,] vati yoni chahan iti siqui andivi. Iin tuhun ni ra quichi ihya nu ñuhun ñuñivi ya chito. Ra cuu sehe ñivi cuu ra, ta cha ni chacoo ra iti siqui andivi.

14 Iyo cha cua cata caa ñivi chi ra nu cruu cuhva ni chata caa ra Moisee chi ri coo quivi cha ni chica cuu ñi tichi cuhu.

15 Chacan cuu cha cua cuinu ini ñivi chi ra cuu sehe ñivi, ta cua coo ndito ñi chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

Cundahvi ini ra Ndioo chi ñivi ñuñivi

16 [Ni vii cahan ra Jesuu:]

'Cundahvi xaan ini ra Ndioo chi ñivi ñuñivi. Chacan cuu cha ni tava tiñu ra chi sehe ra, ta iin tuhun ni sehe ra iyo. Chacan cuu cha ña cua ndoyo ñuhun ñivi chinu ini chi ra, soco cua coo ndito ñi chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

17 Ni tava tiñu ra Ndioo chi sehe ra, vati cuni ra cha cua sacacu sehe ra chi ñivi ñuñivi. Ña cuni ra Ndioo cha cua tachi tuni sehe ra chi ñi.

18 'Ña cua cutuni ñivi chinu ini chi ra. Tu ña cua cuinu ini ñivi chi ra, cha iyo tuhun cha cua cutuni ñi. Cua cutuni ñi, vati ña cua cuinu ini ñi ti cha iyo tu ndee ini chi ra cuu sehe Ndioo.

19 Cua cutuni ñi, vati quichi ra, ta chaha ra cha chini tuni chi ñivi. Quichi ra ihya nu ñuhun ñuñivi, soco cuni ñivi savaha ñi ndavaha ni. Ña cuni ñi savaha ñi cha vaha, vati mani ndavaha ni ndacu ñi.

20 Ndihi ñivi ndacu ndavaha ni—ña ndacu ñi cha vaha, ta ni ña cuni ñi cuinu ini ñi chi ra cuu sehe Ndioo, coto cua coto ñivi cha ndacu ñi ndavaha ni.

21 Ñivi ndacu cha ndicha—cuni ñi chi ra cuu sehe Ndioo. Chacan cuu cha cua coto ñivi ti ndacu ñi cha vaha, vati iyo ra Ndioo chi ñi. Tacan ni cati ra Jesuu.

Chaha ndico tucu ra Juaan ra sacuanduta cuenda yoso cuhva iyo ra Jesuu

22 Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu iti ñuhun Judea, ta cuahan tahan ra sacuaha chi ra. Ndoonun ra ta ra tican, ta sacuanduta ra chi ñivi.

23 Ni vii sacuanduta tahan ra Juaan chi ñivi iti ñuun Enón, vati iyo xaan nduta tican, ta yatin ñuun can iyo ñuun Salim. Quichi ñivi tican, ta cha ni chanduta ñi.

24 Tacan ni savaha ra Juaan, vati ña ta tiin tiñu chi ra, ta quihvi ra ve caa.

25 Uvi uni ra sacuaha chi ra Juaan—quechaha ndatuhun ra chi iin ra judío, ta ndatuhun ra yoso cuhva cu-ii ñivi.

26 Tacan cuu, ta cuahan ra nu iyo ra Juaan, ta quechaha cati ra chi ra Juaan can ti:

—Maestru, nacoto cun chi ra quichi nu ni chacao yo inga chiyo yuta Jordán, ta cati tuhun cun yoo rai cuu ra. Vitin sacuanduta tahan ra chi ñivi, ta ndihi ñivi cuahan nu iyo ra —cati ra ta ra.

²⁷ Ta cati ndico ra Juaan ti:

—Tu ña cua tindee ra Ndioo, ña cua cuu savaha ñivi ñaan cha cuu cha cua savaha ñi.

²⁸ Maan ndo chito vaha ndo ti cati yu ti ñavi ra Cristo cui, soco tava tiñu ra Ndioo chihin yu, ta quichi yu iti chata ra.

²⁹ [Cua cati yu iin cuhva chihin ndo.] Tu cua tandaha iin rai chi ñasihi ra, cua sacahnu tahan amigu ra vico. Cua nducuiti ra, ta cua cuni soho ra cha cua cahan ra tandaha, ta cua cusii ini ra, vati cua cuni soho ra cha cua cahan ra tandaha can. Chacan cuu cha cusii ini yu vitin.

³⁰ Racan cha cahan ndo tuhun can—cahnu xaan ca cua cuu ra, ta yuhu ña cahnu cua cui —cati ra Juaan.

Iyo iin ra quichi iti siqui andivi

³¹ Ta ra ni quichi iti siqui andivi—ndaca ñahan ra chi ndihi ñivi. Ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi—saxini ñi yoso cuhva iyo ñuhun ñuñivi, ta ndaca ñahan maan ra quichi iti siqui chi ndihi ñi.

³² Cati tuhun ra cha ni ndehe ra, ta cati tuhun ra cha ni chini soho ra, soco yoni tasoho cha cati ra.

³³ Tu cua tasoho ñivi cha cati ra, cua sacoto ra ti cha ndicha cuu ra Ndioo.

³⁴ Ni tava tiñu ra chi iin rai, ta racan cuu ra cahan tuhun cahan ra Ndioo. Ña uhvi cuni ra Ndioo, ta tachi ra chi ra Tati Ndioo nu iyo sehe ra.

³⁵ Cuni xaan ra Ndioo chi sehe ra, ta chaha ra ndihi tu ndee ini chi ra.

³⁶ Tu cua cuinu ini ñivi chi ra cuu sehe Ndioo, cua coo ndito ñi chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Tu ña cua tasoho ñi cha cati ra, ña cua coo ndito ñi chi ra, soco xaan xaan cua tachi tuni ra Ndioo chi ñi.

4

Cahan ra Jesuu chi iin ñahan ñuhun Samaria

¹ Cha chini soho ra fariseo ti chica ca ñivi chi ra Jesuu, ta cuaha suhva ñivi sacuanduta ra, soco ra Juaan ña cuaha vaha ñivi iyo chi ra.

² Ñavi ra Jesuu cuu ra sacuanduta chi ñi, soco ra sacuaha chi ra cuu ra.

³ Nuun ra Jesuu queta tuhun cha ni chini soho tahan ra fariseo, ta quee ra ñuhun Judea can, ta cuahan ndico tucu ra iti ñuhun Galilea.

⁴ Chacan cuu cha yaha ra iti ñuhun Samaria.

⁵ Tacan cuu, ta queta ra ñuun Sicar cha iyo cuenda ñuhun Samaria can. Yatin ñuhun cha ni samani ra Jacob chi ra José sehe ra tiempu chahnu cuu ñuun can.

⁶ Tican iyo iin soco, ta soco ra Jacob nani chi. Chitatun ra Jesuu, vati cani iti cha chica ra. Chacan cuu cha ni chacunda tatun ra yuhu soco can, ta hora cuiti cuu chi.

⁷ Tacan cuu, ta vachi iin ñahan ñuhun Samaria can, vati cua canihin ña nduta, ta quechaha cati ra Jesuu chi ña ti:

—Cuhva suhva nduta cohi —cati ra.

⁸ Cha ni cuahan ra sacuaha chi ra tichi ñuun, vati cua sata ra cha cua cachi ra ta ra,

⁹ ta quechaha cati ña Samaria can chi ra ti:

—Rai judío cuun, ta ¿ñacu chica cun nduta chi yuhu, ta yuhu ñahan Samaria cui?

[Tacan cati ña, vati ña tuhva ñivi judío cahan ñi chi ñivi iyo ñuhun Samaria.]

10 Ta cati ndico ra Jesuu chi ña ti:

—Ña chito cun ti iyo cha samani ra Ndioo chi ñivi ñuñivi, ta ni ña nacoto cun chi ra cati chihun ti cua cuhva cun nduta coho ra. Tu cua ndaca cun tu manini chi ra, cua cuhva ra nduta chihun, ta cua coo ndito cun —cati ra.

11 Ta cati ña chi ra:

—Ñahni ñaan cha naun, ta cunu xaan soco ya. ¿Ndaa cua nihun nduta cahun tuhun can?

12 Chaha ra Jacob ra cuu ñivi ndi soco ya chi ndi. Chihi maan ra nduta ya, ta chihi tahan ñivi ra chi sana ra chi chi, ta cahnu xaan rai cuu ra. ¿Atu cahnu ca rai cuu maun? —cati ña.

13 Ta cati ndico ra Jesuu chi ña ti:

—Tu cua coho ñivi nduta ya, cua neti ndico tucu ñi,

14 soco tu cua coho ñivi nduta cua cuhve, ña cua neti ca ñi ndihi ni quivi. Cua cuhve chi chi chi ñi, ta cua cuu chi sava ni ta cua iin soco chi ñi nu cahndi nduta, ta cua coo ndito ñi chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu —cati ra.

15 Ta cati ña ñahan can chi ra ti:

—Cuhva nduta can chihin yu, ra chahnu. Chacan cuu cha ña cua neti que nduta, ta ni ña cua quichi que ihya, ta ni ña cua canihin que nduta ya —cati ña.

16 Ta cati ra chi ña:

—Cuahan, ta cua cana cun chi ra cuu ii cun, ta cua quichi ndico ndo ihya —cati ra.

17 Ta cati ndico ña chi ra ti:

—Ñahni ii yu iyo —cati ña.

Ta cati ra Jesuu chi ña ti:

—Vaha xaan cati cun ti ñahni ii cun,

18 vati uhun tahan rai cha cucumi chihun, ta ñavi ra ii cun cuu ra iyo chihun vitin. Ndicha cun cuhva cati cun —cati ra.

19 Ta cati ndico ña chi ra:

—Yuhu cati ti rai cahan cuenda ra Ndioo cuun.

20 Tiempu chahnu cha sacahnu ñivi ndi chi ra Ndioo ihya yucu ya, ta maan ndo cati ndo ti iyo cha cua sacahnu yo chi ra Ndioo ñuun Jerusalén —cati ña.

21 Ta cati ndico ra Jesuu chi ña ti:

—Na cua cuinu ini cun cha cua cati yu, vati cua queta quivi, ta ña cua sacahnu ca ñivi chi ra Ndioo sutu yo ihya yucu ya, ta ni ña cua sacahnu ca ñi chi ra iti ñuun Jerusalén.

22 Ña chito ndo ñaan cha sacahnu ndo, soco chito maan ndi yoo ra sacahnu ndi, vati iin ra judío cuu ra cua sacacu chi ndo nu iyo ndo chi tu ndoho.

23 Yu cati ti cua queta quivi, ta cua sacahnu ñivi chi ra Ndioo sutu yo chi ndihi cuii anima ñi, ta cua sacahnu ndicha ñi chi ra, tu cha ndicha ñi. Nanducu ra chi ñivi cua sacahnu chi ra, ta vitin cha ni queta hora cha cua sacahnu ndicha ñivi chi ra.

24 Tati cuu ra Ndioo. Chacan cuu cha iyo cha cua sacahnu ndicha yo chi ra chi anima yo —cati ra Jesuu.

25 Ta cati ndico tucu ña ñahan can chi ra ti:

—Chite ti cua quichi ra cua sacacu chi yo, ta Cristo cua cunani ra. Cua quichi ra, ta cua cuhva vaha ra cuenda chi yo —cati ña.

26 Ta cati ndico ra Jesuu chi ña ti:

—Yuhu cui —cati ra.

27 Tacan cuu, ta queta ndico ra sacuaha chi ra, ta iyo xaan cuni ra ta ra, vati ndatuhun ra chi iin ñahan, [vati ña tuhva ra cuu maestru cahan chi ñi ñahan,]

soco taxin ni ndoo ra ta ra. Saxini ra ta ra ti ñaan cuu ra chi ña, ta saxini ra ñacu cahan ra chi ña, soco yoni cahan.

²⁸ Nacoo ñacan quii ña, ta cuahan ña iti ñuun, ta queta ña, ta quechaha cati ña chi ñivi can ti:

²⁹ —Coho ti cua ndehe ndo chi iin rai. Cha cati ra chihin yu ndihi cha ni tahin. Vasi ra Cristo cuu ra —caci ña.

³⁰ Tacan cuu, ta quee ñi cuahan ñi nu iyo ra.

³¹ Ña ta queta ñi, ta quechaha cati ra sacuaaha chi ra ti:

—Na cachi, maestru —caci ra, [vati ni nihin ra cha cua cachi ra ta ra].

³² Ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Ña chito ndo, soco iyo cha cachi yu —caci ra.

³³ Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi tahan ra ti:

—¿Atu quichi ndaca ñivi cha cua cachi ra? —caci ra.

³⁴ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Yu cati tacan, vati cua savahi cuhva cuni ra ni tachi chihin yu, ta cua satiiñu i tiñu ra. [Chacan cuu sava ni ta cua cha chachi yo, vati tacan ni nihin yu tu ndee ini yu.]

³⁵ Cha cati ndo ti ni cumani cumi yoo, ta cua saquee ñivi niñi. Yu cati ti na cua ndehe ndo nu itu ti cha cuahan cuan chi, ta cha iyo vaha cha cua saquee ñi chi chi.

³⁶ Cha iyo ñivi satiiñu ñi, ta nihin ñi yahvi ñi. Chacan cuu cha cua coo vaha ñi chi ra Ndioo nu cuahan quivi, ta cua coo vaha ñi chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Iyo ra tachi chiti, ta iyo inga ra saquee niñi, soco iin cahnu ni cusii ini ra ta ra.

³⁷ Chacan cuu cha ndicha cuhva cati tutu Ndioo, vati iyo nu cati chi ti iin ñivi tachi chiti, ta inga ñi saquee niñi, cati chi.

³⁸ Tacan cati yu, vati tava tiñu yu chihin ndo, ta cua nihin ndo cha vaha, soco ña ta satiiñu ndo. Cha ni satiiñu inga ñivi, soco vitin cua satiiñu tahan maan ndo tiñu cha quechaha satiiñu ñi. Tuhun can cati ra Jesuu chi ra sacuaaha chi ra, [vati cha vachi ñivi nu iyo ra ta ra, ta cuni ra cha cua coto ra sacuaaha chi ra yoso cuhva cua cunda yahvi ñivi cua satiiñu tiñu can].

³⁹ Tacan cuu, ta tuvi ñivi ñuun Samaria can chinu ini chi ra Jesuu, vati cha cati ñahan can ti cha cati ra ndihi cha ni tahan ña.

⁴⁰ Chacan cuu cha queta ñi nuun iyo ra, ta chica tuhun ñi ti na cua ndoo nuun ra chi ñi. Tacan cuu, ta ndoo nuun ra uvi quivi,

⁴¹ ta tuvi ca ñivi chinu ini chi ra, vati cati tuhun ra chi ñi.

⁴² Chacan cuu cha quechaha cati ñi chi ña ñahan can ti:

—Ñavi ca cuenda tuhun cha ni cati cun chinu ini ndi, soco chinu ini ndi chi ra, vati cha ni chini soho tahan ndi cha cahan ra. Chacan cuu cha chito ndi ti racan cuu ra cua sacacu chi ndi chi ndihi ca ñivi ñuñivi —caci ñi.

Sanduvaha ra Jesuu chi sehe iin ra ndiso tiñu

⁴³ Yaha uvi quivi, ta quee ra Jesuu tican ñuhun Samaria can, ta cuahan ra iti ñuhun Galilea.

⁴⁴ Tican cuu nu ni cati ra nu quichi quivi ti ña tuhva ñivi sacahnu ñi chi iin rai cahan cuenda ra Ndioo suvi ni ñuun nu chahnu ra.

⁴⁵ Tacan cuu, ta queta ra iti ñuhun Galilea, ta cusii ini ñivi Galilea ndehe ñi chi ra, vati cha ni ndehe tahan ñi cha ni savaha ra ñuun Jerusalén quivi ni chacoo vico, vati ni chahan tahan ñi.

⁴⁶ Tacan cuu, ta cuahan ndico tucu ra Jesuu iti ñuun Caná cha iyo cuenda ñuhun Galilea can, ta suvi ni tican sanandacu ra nduta chiti uva. Iti ñuun Capernaum iyo iin ra cuu tiñu, ta cuhvi sehe ra,

⁴⁷ ta queta tuhun nuun ra ti cha ni quee ra Jesuu ñuhun Judea, ta ni quichi ndico ra iti ñuhun Galilea. Chacan cuu cha cuahan ra cuu tiñu can nu iyo ra Jesuu, ta quechaha cahan ndahvi ra chi ra Jesuu ti na coho iti vehe ra, ta na cua sanduvaha ra chi sehe ra. Tacan cahan ra cuu tiñu can, vati cha cuni cuvi sehe ra.

⁴⁸ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ti:

—Tu ña cua ndehe ndo iin cha cahnu, tu ña cua nduiyo ndo suhva, ña cua cuni ndo cuinu ini ndo chi ra Ndioo —cati ra.

⁴⁹ Ta cati ndico ra cuu tiñu can ti:

—Ra chahnu, na coho vitin, coto cua cuvi cuii sehi —cati ra.

⁵⁰ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra:

—Cuahan iti vehun. Ña cua cuvi sehun —cati ra.

Tacan cuu, ta chinu ini racan tuhun cha ni cati ra Jesuu, ta cuahan ra.

⁵¹ Cha cua queta ra vehe ra, ta quee musu ra cuu tiñu can vehe ra, vati cua satahan ra chi ra. Tacan cuu, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Cha ni nduvaha sehun —cati ra.

⁵² Ta nducu tuhun ra chi musu ra:

—¿Ñaan hora nduvaha sehi? —cati ra.

Ta cati ndico musu ra ti:

—Icu ta hora cuu chi, ta ndico cahni chi ra —cati ra.

⁵³ Tacan cuu, ta chito ra ti suvi ni hora can cati ra Jesuu chi ra ti ña cua cuvi sehe ra, cati ra, ta chinu ini ra chi ra Jesuu, ta chinu tahan ini ndihi ñivi ra chi ra Jesuu.

⁵⁴ Chacan cuu inga cuhva cha ni savaha ra Jesuu, ta cha ni quee ra ñuhun Judea, ta cuahan ra iti Galilea. Chacan cuu uvi cuhva cha ni savaha ra.

5

Soco Betesda ni sanduvaha ra Jesuu chi ra nduñiin

¹ Tacan cuu, ta cua coo inga vico sacahnu ñivi judío, ta cuahan ra Jesuu iti ñuun Jerusalén.

² Iyo iin soco nduta tichi ñuun Jerusalén can, ta nani chi Betesda chi tuhun hebreo. Iyo uhun yuhu chi nu quihvi ñivi, ta yatin yu ñuun iyo chi, ta nani yuhu can nu yaha ri mbee.

³ Tuvi xaan ñivi cuhvi caa tican. Iyo ñi cuaa. Iyo ñi cojo. Iyo ñi nduñiin. Iyo ñi, ta tican ndatu ñi nda cua nda cua tuñu nduta can,

⁴ vati iyo hora quichi tatun Ndioo, ta quihvi ra tichi nduta, ta satuñu ra chi chi. Tacan cuu, ta cua quihvi tahan ñi cuhvi can, ta cua nduvaha ñi, tu cua quihvi xihna cuii ñi, ta cua naan cuehe tahan ñican.

⁵ Tican iyo tahan iin rai, ta cha queta oco chahun uni cuiya cha cuhvi ra.

⁶ Ndehe ra Jesuu chi racan nu caa ra, ta ni chito ra ti nahan xaan cha caa ra, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ti:

—¿Atu cuni cun nduvaha cun? —cati ra.

⁷ Ta cati ndico ra ndahvi can ti:

—Ra chahnu, cuni yu, soco yoni cua tindee chihin yu. Yoni cua cuiso chihin yu, ta cua quihvi yu tichi nduta ya hora tuñu chi. Cha cua quete, soco quihvi xihna inga ñivi ndihi ni chaha —cati ra.

⁸ Ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Cuinda. Canihun yuvi cun, ta cuahan iti vehun —cati ra.

⁹ Ta suvi ni hora can ni nduvaha ra ndahvi can, ta canihin ra yuvi ra, ta cuahan ra, ta quivi sábadu [quivi cha ndaa tatun ñivi judío] cuu chi.

¹⁰ Chacan cuu cha quechaha cati ñivi judío can chi ra ndahvi can ti:

—Sábadu cuu chi, ta ñahni ndatu cha cua cuiso cun yuvi cun quivi vitin —cati ñi.

¹¹ Ta cati ndico ra chi ñi ti:

—Sanduvaha iin rai chihin yu, ta maan ra cati ti na cua canihin yu yuvi yu, ta na cuhin —cati ra.

¹² Ta nducu tuhun ñi chi ra:

—¿Yoo ra cati chihun ti cua canihun yuvi cun, ta cua cuhun? —cati ñi.

¹³ Ta ña chito ra yoo rai cuu ra, vati cha cuahan ra Jesuu, vati cha ndutuvi ñivi tican.

¹⁴ Tacan cuu, ta ni tahan ra Jesuu chi ra soco ndavi ve ñuhun, ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Cha ni nduvahun. Ña cua savaha con cuati, coto cua tahun inga tu ndoho cahnu ca —cati ra.

¹⁵ Tacan cuu, ta cuahan racan, ta cati ra chi ñi judío can ti:

—Ra Jesuu cuu ra sanduvaha chihin yu —cati ra.

¹⁶ Chacan cuu cha cuni cani tahan ñi chi ra Jesuu. [Cuni cahni ñi chi ra,] vati savaha ra chacan quivi ii,

¹⁷ ta cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Nda cua nda vitin satiñu ra Ndioo suti ndihi ni quivi, ta ta ni cuhva satiñu tahan ndihi ni quivi —cati ra.

¹⁸ Chacan cuu cha cuni xaan ca ñi cahni ñi chi ra. Cuni cahni ñi chi ra, vati ña sacahnu ra quivi ii, ta cuni cahni ñi chi ra, vati saxini ra ti Ndioo cuu tahan ra, vati cha cati ra ti ra Ndioo cuu sutu ra.

Iyo ndatu chi ra cuu sehe Ndioo

¹⁹ Ta cati ra Jesuu chi ñivi judío can ti:

—Cati ndicha yu ti ñahni cha cuu savaha ra cuu sehe Ndioo cha mani maan ra. Ndacu ra cuhva ndehe ra cha ni savaha sutu ra, vati ndacu tahan ra cuhva ndacu sutu ra.

²⁰ Chacan cuu chi, vati cuni mani ra Ndioo chi sehe ra, ta sanahan ra chi sehe ra ndihi cha ni savaha ra, ta ni cua sanahan ra cha cahnu ca chi sehe ra. Chacan cuu cha cua nduiyo ndo.

²¹ Cha chaha ra suti cha natacu ndico ñivi ndii, ta chaha tahan ra cha iyo ndito ndico ñi. Ta ni cuhva chaha tahan sehe ra cha iyo ndito ndico ñivi cuhva ni cuni ra.

²² Ña cua tachi tuni ra suti chi ñivi, soco cha chaha ra ndatu chi sehe ra, ta cua tachi tuni maan ra chi ñi.

²³ Chacan cuu cha cua sacahnu ndihi ñivi chi sehe ra Ndioo cuhva sacahnu ñi chi maan sutu ra. Tu ña cua sacahnu ñivi chi sehe Ndioo, ña cua sacahnu ñi chi ra Ndioo sutu ra, ta maan ra cuu ra ni tava tiñu chi sehe ra.

²⁴ Cati ndicha yu chi ndo ti tu cua tasoho ñivi tuhun cha cahin, tu cua cuinu ini ñi chi ra ni tava tiñu chihin yu, cua coo ndito ñi chi ra Ndioo. Ña cua cutuni ñi, ta ni ña cua cuvi ñi cuenda ra Ndioo, soco cua coo ndito ñi chi ra.

²⁵ Cati ndicha yu ti cua queta hora, ta cua tasoho ñivi ña chinu ini chi ra Ndioo. Cua tasoho ñi tuhun cahan sehe ra Ndioo, ta cua coo ndito ñi chi ra, ta vitin ni iyo hora can.

²⁶ Iyo tu ndee ini chi ra suti, ta cua cuhva ra cha cua coo ndito ñivi chi ra. Ta ni cuhva chaha ra ndatu chi sehe ra, ta cua cuhva tahan ra cha cua coo ndito ñivi,

²⁷ ta chaha tahan ra suti ndatu cha cua tachi tuni sehe ra, vati sehe ñivi ñi ñivi cuu ra.

²⁸ Ña cua nduiyo ndo cha cahin, vati cua queta hora, ta cua cuni soho ñivi ndii cha cahan ra.

²⁹ Tacan cuu, ta cua natacu ndico ñivi ni savaha cha vaha, ta cua coo ndito ñi chi ra Ndioo, ta ta ni cuhva cua natacu ndico ñivi savaha ndavaha ni, ta cua cutuni ñi.

Cuhva cua coto ñivi ti iyo ndatu chi ra Jesuu

³⁰ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ñi judío can:]

Ñahni cha cuu savahi cha mani yu. Cua tachi tuni yu cuhva cua cati suti, ta iin cha ndicha ndicha cuu cha cua tachi tuni yu, vati ña cua savahi cuhva cuni yu, soco cua savahi cuhva cuni ra tachi chihin yu.

³¹ Tu cua cuhve cuenda yoso cuhva iye cha mani maan ni yu, vasi cua saxini ndo ti ña ndicha cuhva cati yu,

³² soco iyo inga ra cha chaha cuenda yoso cuhva iye, ta chite ti chaha ndicha ra cuenda yoso cuhva iye.

³³ Tava tiñu ndo chi tahan ndo nu iyo ra Juaan ra sacuanduta, ta cati tuhun ra iin cha ndicha.

³⁴ Ñavi cha cati tuhun ñivi quihin cuenda yu, soco cati tuhun yu tuhun can, vati cuni yu cha cua cacu ndo.

³⁵ Ra Juaan can chaha cuenda yoso cuhva iye, soco suhva ni hora cuni ndo cusii ini ndo chi ra nu cati tuhun ra.

³⁶ Cahnu cuu tuhun cati tuhun ra Juaan can cuenda yu, soco cahnu xaan ca cuu tuhun cati tuhun ra suti, ta yuhu ndacu yu ndihi tiñu cha chaha ra suti chihin yu. Tacan cua coto ndo yoso cuhva iye, ta cua coto ndo ti ra suti cuu ra ni tava tiñu chihin yu.

³⁷ Tachi ra suti chihin yu. Chacan cuu cha maan ra chaha cuenda yoso cuhva iye, ta maan ndo ña ta tasoho ndo cha cahan ra, ta ni ña ni ndehe ndo yoso cuhva caa ra.

³⁸ Ña tasoho ndo tuhun cha cahan ra, ta ni ña chinu ini ndo chi sehe ra, ta maan ra ni tava tiñu chi ra.

³⁹ Sacuaha xaan ndo tutu Ndioo ni chacoo tiempu chahnu. Sacuaha ndo chi chi, vati saxini ndo ti tacan ni cua coo ndito ndo chi ra Ndioo, ta tutu can chaha cuenda yoso cuhva iye,

⁴⁰ ta vitin ña cuni ndo cuinu ini ndo chihin yu, ta tacan sa cua coo ndito ndicha ndo chi ra Ndioo.

⁴¹ Ña cati yu chacan, vati cuni yu cha cua sacahnu ndo chihin yu,

⁴² soco chite ti ña cuni mani ndo chi ra Ndioo.

⁴³ Yuhu cha quichi yu cuenda suti, ta maan ndo ña quihin cuenda ndo chihin yu. Tu cua quichi inga ñivi cuenda suvi ni maan ñi, cua quihin cuenda ndo chi ñi.

⁴⁴ Ña cua cuu cuinu ini ndo, vati cuni ndo cha cua sacahnu tahan ndo chi ndo. Ña cuni ndo cha cua sacahnu ra Ndioo chi ndo, ta iin tuhun ni maan ra iyo.

⁴⁵ Ña cua saxini ndo ti yuhu cuu ra cua tiso cuati ndo iti nuun ra suti, vati Moisee cuu ra cha ni tiso cuati ndo nda ni iti chata, ta cuenda maan ra saxini ndo ti cua coo vaha ndo.

⁴⁶ Tu cua cuinu ndicha ini ndo chi ra Moisee, cua cuinu tahan ini ndo chihin yu, vati iti chata cha ni taa ra nu tutu yoso cuhva cua coi.

⁴⁷ Tu ña cua cuinu ndicha ini ndo tuhun cha ni taa ra, tacan tucu ña cua cuinu ini ndo tuhun cha cahan yu —cati ra Jesuu chi ñivi judío can.

6

*Chaha ra Jesuu cha chachi uhun mil rai
(Mt. 14.13-21; Mr. 6.30-44; Lc. 9.10-17)*

¹ Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu chi ra sacuahaha chi ra inga chiyo tañuhun Galilea, ta nani tahan tañuhun can tañuhun Tiberia.

² Tuvi ñivi ndicu chi ra Jesuu, vati ni ndehe ñi cuhva cha ni savaha ra, ta cahnu xaan cuhva ni savaha ra, vati sanduvaha ra chi ñivi cuhvi.

³ Tacan cuu, ta iti yucu cuahan ra Jesuu chi ra sacuahaha chi ra, ta ni chacunda ra tican.

⁴ Cha yatin cua nducahnu vico cuenda cha ni cacu ñivi Israel ñuhun Egipto iti chata cha sacahnu ñivi judío can.

⁵ Tacan cuu, ta ni canihin nuun ra Jesuu, ta ndehe ra cha tuvi ñivi vachi nu ndaa ra, ta quechaha cati ra chi ra Felipe ti:

—¿Ndaa iti cua sata yo cha cua cachi ñi?

⁶ Tacan cati ra Jesuu chi ra, vati cuni ra coto ra yoso cuhva cua cati ndico ra Felipe, soco chito maan ra ñaan cha cuu cha cua savaha ra,

⁷ ta cati ndico ra chi ra Jesuu ti:

—Tu cua sata yo uvi ciendu denario xuhun cha cuu paan, ña cua queta cha cua cachi ñi. Masi suhva cua cachi iin iin ñi, soco ña cua queta chi —cati ra.

⁸ Tacan cuu, ta nducahan inga ra sacuahaha chi ra. Ndree yani ra Simón Pedro cuu ra, ta quechaha cati ra chi ra ti:

⁹ —Cha iyo iin ra luhu ihya, ta ndiso ra uhun paan ta uvi tiaca, soco ña cua queta chacan, vati tuvi ñivi cuu ñi —cati ra.

¹⁰ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ra sacuahaha chi ra ti:

—Cua cati ndo ti na cua cunda ñi —cati ra.

Tican nu iyo ñi iyo xaan ita cuii. Chacan cuu cha ni chacunda ra rai, ta vasi queta uhun mil ra.

¹¹ Tacan cuu, ta ni quihin ra Jesuu paan can, ta chaha ra iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta natahvi ra chi chi chi ra ta ra. Ta ni cuhva savaha ra Jesuu chi tiaca can, ta chachi vaha ra rai can.

¹² Ndaha ini ra ta ra, ta cati ra Jesuu chi ra sacuahaha chi ra ti:

—Cua canihin vaha ndo ndihi pedazu cuati cha ni ndoo. Chacan cuu cha ñahni chi cua ndoyo ñuhun —cati ra.

¹³ Tacan cuu, ta canihin vaha ra ta ra ndihi chi, ta queta uchi uvi tica sacutu ra, ta uhun paan ni cuu chi, ta cha ña ni ndihi ca chachi ñi cuu chacan.

¹⁴ Ndehe ndihi ñivi can cha ni savaha ra Jesuu cuhva cahnu xaan can, ta quechaha cati ñi chi tahan ñi cuenda ra Jesuu ti:

—Ndicha ti rahya cuu ra cha cua coo nu ñuhun ñuñivi ya, ta cua cahan ra cuenda ra Ndioo —cati ñi.

¹⁵ Tacan cuu, ta chito ra Jesuu ti cua quihin ñi chi ra, ta cua sanini ñi chi ra cha cua cundaca ñahan ra chi ñi. Chacan cuu cha nacoo ra chi ñi, ta quee ndico tucu ra, ta cuahan ndico ra iti yucu cha maan iin tuhun ni ra.

Ni chica ra Jesuu nu nduta

(Mt. 14.22-27; Mr. 6.45-52)

¹⁶ Tacan cuu, ta cha cua cuaa, ta cuahan ra sacuahaha chi ra Jesuu iti yuhu tañuhun can.

¹⁷ Quihvi ra ta ra tichi tundoo, ta cuahan ra. Iti ñuun Capernaum inga chiyo nduta can cuahan ra, ta naan xaan hora can, ta ña ta quichi ra Jesuu nu iyo ra.

¹⁸ Nihin suhva quechaha tahnu nduta, vati nihin xaan caa tati.

¹⁹ Tacan cuu, ta sacunu ra ta ra tundoo can, ta queta iin uhun a iin iñu kilómetro cha chinu chi, ta quechaha ndehe ra ta ra ti cha vachi ra Jesuu. Chica ra nu nduta, ta cha cuyatin ra chi tundoo can. Tacan cuu, ta quechaha cuyuhvi ra ta ra,

²⁰ ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Ña cuyuhvi ndo, vati yuhu cui —cati ra.

²¹ Tacan cuu, ta cusii ini ra ta ra cha cua quihvi tahan ra Jesuu tichi tundoo can. Tacan cuu, ta cha queta tundoo yuhu nduta can nu ni cuahan ra ta ra.

Nanducu ñivi chi ra Jesuu

²² Tuvi inga quivi, ta ni vii iyo ñivi can inga chiyo nduta can. Chito ñi ti iin tuhun ni tundoo ni chacoo yuhu tañuhun, ta chito ñi ti quihvi ra sacuaaha chi ra Jesuu, ta cuahan ra ta ra, soco ña quihvi tahan ra Jesuu.

²³ Iyo ca tundoo quee iti ñuun Tiberia, ta queta chi yatin nu ni chaha ra Jesuu tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta sacachi ra chi ñi,

²⁴ ta ndehe ñi ti yoni ra Jesuu iyo, ta cha cuahan ra sacuaaha chi ra. Chacan cuu cha quihvi tahan ñi tichi tundoo can, ta cuahan ñi iti ñuun Capernaum. Cuahan ñi, vati nanducu ñi chi ra Jesuu.

Jesuu cuu sava ta cua iin cha cua cachi ñivi, vati chaha ra cha cua coo ndito ñivi chi ra Ndioo

²⁵ Nanihin ñivi can chi ra Jesuu tican inga chiyo nduta can, ta quechaha nducu tuhun ñi chi ra ti:

—¿Ñaan hora ni queta cun ihya, ta Maestru? —cati ñi.

²⁶ Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Cati ndicha yu ti nanducu ndo chihin yu, soco ñavi vati ndehe ndo iin cha cahnu. Nanducu ndo chihin yu, vati chahi cha chachi ndo, ta ndaha ini ndo.

²⁷ Ña cua nanducu ni ndo cha cua cachi ndo cuenda ñuhun ñuñivi ya, vati chacan ña cua ndunahan chi chi ndo, soco na cua nducu ndo cha cua coo chi ndo cuenda ra Ndioo, vati cua coo chi chi ndo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Cha cua cuhva ra cuu sehe ñivi chihin ndo cuu chi, vati chi racan cha chaha ra Ndioo suti tu ndee ini. [Chacan cuu cha chito ndo yoo rai cuu ra] —cati ra.

²⁸ Ta cati ñi chi ra Jesuu ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cua savaha ndi, ta cua savaha ndi cuhva cuni ra Ndioo? —cati ñi.

²⁹ Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Cha tava tiñu ra Ndioo chi iin rai. Tu cua cuinu ini ndo chi ra, cua savaha ndo cuhva cuni ra Ndioo —cati ra.

³⁰ Ta cati ñi chi ra ti:

—¿Ñaan cuhva cua savaha maun? Tu cua savahun iin cuhva, cua ndehe ndi, ta cua cuinu ini ndi chihun. ¿Ñaan cha cuu cha cua savahun?

³¹ Iti chata ni chachi ñivi yo maná cha ni chaha ra Ndioo chi ñi. Chachi ñi chi chi tichi cuhu cuhva cati tutu Ndioo, vati cati chi ti chaha ra Ndioo cha chachi ñi, vati iti siqui andivi nuun chi. Tacan cati tutu Ndioo —cati ñi.

³² Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Cati ndicha yu ti ñavi ra Moisee cuu ra ni chaha cha chachi ñi iti chata, soco ra Ndioo cuu ra, ta vitin cua cuhva ra cuu suti iin cha ndicha ndicha chi ndo.

³³ Cha ni tachi ra Ndioo iin rai nu iyo ndo. Cha quichi nuun ra iti siqui andivi, ta maan ra cuu ra cua cuhva cha cua coo ndito ñivi ñuñivi —cati ra Jesuu.

³⁴ Ta cati ñi chi ra Jesuu ti:

—Ra chahnu, na cua cuhvon cha ni cati cun chihin ndi ndihi ni quivi —cati ñi.

³⁵ Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Yuhu cuu sava ta cua iin cha cua cachi ndo, vati cua cuhve cha cua coo ndito ndo. Tu cua cuinu ini ndo chihin yu, cua cuu ndo sava ni ta cua iin ñivi, ta ña cua cuisoco ca ndo, [vati ña cua ndoyo ñuhun ndo, soco cua coo ndito ndo chihin yu].

³⁶ Cha cati yu chi ndo ti cha ni ndehe ndo chihin yu, ta ña ta cuinu ini ndo chihin yu.

³⁷ Cua cuhva ra suti cha cua cuinu ini ñivi chihin yu. Ndihi ñican cua coo chihin yu, ta ña cua tava ndai chi ñivi cua cuinu ini chihin yu.

³⁸ Iti siqui andivi quichi nuun yu, vati cua savahi cuhva cuni ra ni tava tiñu chihin yu, ta ña cua savahi cuhva cuni yu.

³⁹ Ña cuni ra cha cua ndoyo ñuhun ni iin ñi cha iyo cuenda yuhu, soco cua natacu ndico ñi quivi cua cutuni ñivi nu cuahan quivi.

⁴⁰ Cuni ra suti cha cua coo ndito ñivi chinu ini chi sehe ra. Cua coo ndito ñi chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, vati cua cuhve tu ndee ini chi ñi, ta cua natacu ndico ñi quivi cua cutuni ñivi ndacu ndavaha ni —cati ra Jesuu chi ñivi judío can.

⁴¹ Tacan cuu, ta ña ndoo ñivi judío can vaha, ta quechaha cati ñi chi tahan ñi ti:

—Ña vaha, vati cati ra Jesuu ti maan ra cuu ra cha ni quichi nuun iti siqui andivi.

⁴² Ña vaha cha cahan ra tacan, vati nacoto yo chi sutu ra, ta nacoto yo chi sihi ra. Ra José cuu sutu ra, ta maan ra nani Jesuu. Ña vaha cha cati ra ti iti siqui andivi ni quichi nuun ra —cati ñi chi tahan ñi.

⁴³ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Ña cua cahan xaan ndo chi tahan ndo.

⁴⁴ Ni tava tiñu ra suti chihin yu. Tu ña cua tindee ra chi ndo, ña cua cuu cuinu ini ndo chihin yu. Tu cua cuinu ini ndo, cua cuhve tu ndee ini chi ndo, ta cua natacu ndico ndo quivi cua cutuni ñivi ndacu ndavaha ni.

⁴⁵ Iti chata cha ni taa ra ni cahan cuenda ra Ndioo tichi tutu ra, vati cati ra ti chaha ra Ndioo cha chini tuni chi ndihi ñivi chinu ini chi ra, cati tutu ra. Tu cua tasoho ndo cha cahan suti, tu cua savaha ndo cuhva cati ra, cua cuinu ini ndo chihin yu.

⁴⁶ Yoni ñivi ñuñivi cha ni ndehe chi suti, soco iyo iin ra ni tava tiñu ra, ta iin tuhun ni racan cuu ra ni ndehe chi ra.

⁴⁷ Yuhu cati ti tu cua cuinu ini ndo chihin yu, cua coo ndito ndo chihin yu ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

⁴⁸ Sava ni ta cua iin cha chachi ndo cuu yuhu, vati cua cuhve cha cua coo ndito ndo.

⁴⁹ Iti chata chachi ñivi ndo maná cha ni chaha ra Ndioo, soco queta quivi ni chihi tahan ñi.

⁵⁰ Vitin cha ni tachi ra Ndioo cha cuu sava ni ta cua iin cha cua cachi ndo. Chacan cuu cha cua cachi ndo, ta ña cua ndoyo ñuhun ndo cuenda ra Ndioo.

⁵¹ Yuhu cuu ra cha ni quichi nuun iti siqui andivi, ta cui sava ni ta cua iin cha cua cachi ndo, ta cua cuhve cha cua coo ndito ndo chi ra Ndioo. Tu cua cachi ndo cha cua cuhva yu, cua coo ndito ndo chihin ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, vati cua cuhva cuenda yu cuñu yu cuenda ñivi ñuñivi. Chacan cuu cha cua cuu coo ndito ñi chi ra Ndioo. Tacan ni cati ra Jesuu chi ñi.

⁵² Tacan cuu, ta quechaha cahan yuhu ñivi judío can chi tahan ñi, ta cati ñi ti:

—¿Yoso cua savaha ra, ta cua cuu cachi yo cuñu ra? —cati ñi.

⁵³ Ta cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Cati ndicha yu ti tu ña cua cachi ndo cuñu ra cuu sehe ñivi, tu ña cua coho ndo niñi ra, ña cua coo ndito ndo chi ra Ndioo.

⁵⁴ Tu cua cachi ndo cuñu yu, tu cua coho ndo niñi yu, cua coo ndito ndo chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, vati cua cuhve tu ndee ini chi ndo, ta cua natacu ndico ndo quivi cua cutuni ñivi ñuñivi.

⁵⁵ Tu cua cachi ndo cuñu yu, tu cua coho ndo niñi yu, cua coo ndicha tu ndee ini chi ndo.

⁵⁶ Tu tacan cua savaha ndo, cua coi chi ndo, ta cua coo ndo chihin yu.

⁵⁷ Iyo ndito ra cuu suti, ta racan cuu ra ni tava tiñu chihin yu. Chacan cuu cha iyo ndito yu, vati tachi ra suti chihin yu. Tu cua coo ndo chihin yu, cua coo ndito ndo chihin yu.

⁵⁸ Yuhu cuu ra ni quichi nuun iti siqui andivi. Yuhu cuu sava ta cua cha cua cachi ndo, soco ña cua tahan ndo cuhva ni tahan ñivi yo iti chata. Chachi ñi maná can, soco queta quivi ni chihi tahan ñi. Tu cua coo ndo chihin yu, cua coo ndito ndo chihin yu ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

⁵⁹ Tacan cati ra Jesuu ve ñuhun iyo ñuun Capernaum can nu ni sacuaaha ra chi ñivi can.

Tuhun cha cua coo ndito ñivi chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu

⁶⁰ Tuhun can ni chini soho tahan ñivi sacuaaha chi ra, ta quechaha cati ñi chi tahan ñi ti:

—Íi xaan cha cua cuinu ini yo tuhun cahan ra, vati yoni cua cuu tasoho chacan —cati ñi.

⁶¹ Tacan cuu, ta chito ra Jesuu chi anima ra ti quechaha cahan ñi tuhun can, ta cati ra chi ñi ti:

—Ña vaha cha saxini xaan ndo cuenda chacan.

⁶² Nu cua ndehe ndo cha cua cuhun ndico ra cuu sehe ñivi nu ni chacoo ra iti siqui andivi nu quichi quivi, ta ña vaha cha cua saxini ndico tucu ndo.

⁶³ Maan ra Tati Ndioo cuu ra chaha cha iyo ndito yo, ta ñahni yavi ndaa cuñu yo. Cha cati yu tuhun can, vati tacan cua coto ndo yoso cuhva iyo ra Ndioo, ta cua coto ndo yoso cuhva cua coo ndito ndo,

⁶⁴ soco iyo ni ndo ña cua cuinu ini ndo.

Tacan cati ra Jesuu, vati nda ni quivi xihna cuii chito ra ndaa ñi cuu ñi ña cua cuinu ini chi ra, ta chito ra ndaa ra cuu ra cua xico tuhun chi ra.

⁶⁵ Cati ndico ra Jesuu ti:

—Chacan cuu cha cati yu ti tu ña cua cuhva ra cuu suti, ña cua cuu cuinu ini ndo chihin yu —cati ra.

⁶⁶ Tacan cuu, ta quechaha saña ñivi sacuaaha chi ra. Tuvi ñivi cuu ñi saña chi ra, ta ña chahan ca ñi chi ra.

⁶⁷ Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ra Jesuu chi uchi uvi ra sacuaaha ndicha chi ra ti:

—¿Atu cua cuhun tahan ndo chi ñivi can? —cati ra.

⁶⁸ Ta cati ndico ra Simón Pedro chi ra ti:

—Ñahni nu cua cuhun ndi, vati maun cuu ra cati tuhun chi ndi yoso cuhva cua coo ndito ndi chi ra Ndioo.

⁶⁹ Cha chinu ini ndi chihun, ta cha chito ndi ti maun cuu ra Cristo, vati sehe ra Ndioo cuun, ra chahnu —cati ra Pedro.

⁷⁰ Ta cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Yuhu nacachi chi ndihi ndo, ta uchi uvi rai cuu ndo, soco cuhna cuu iin ndo —cati ra.

⁷¹ Cahan ra tacan cuenda ra Juda Iscariote sehe ra Simón, vati racan cua xico tuhun chi ra Jesuu, ta chica tahan ra chi ra icaa ni.

¹ Tacan cuu, ta chica cuu ra Jesuu ñuun ta ñuun iti ñuhun Galilea can. Ña cuni ra cuhun ra iti ñuhun Judea, vati nducu ñivi judío cuhva cha cua cahni ñi chi ra.

² Cha yatin cua coo vico cha iyo cuenda tiahva cha cua sacahnu ñivi judío can.

³ Chacan cuu cha quechaha cati yani ra Jesuu chi ra ti:

—Saña tiñu ndaca cun ihya, ta cuahan iti ñuhun Judea. Chacan cuu cha cua ndehe tahan amigu cun iyo tican ndihi cha ndacu cun.

⁴ Tu cua cuni yo cha cua nacoto ñivi chi yo, ña cua cuindi xehe yo. Na cua ndehe ndihi ñivi cuhva ndacu cun —cati ra chi ra Jesuu.

⁵ Tacan cati yani ra Jesuu chi ra, vati ña chinu ini ra chi ra.

⁶ Chacan cuu cha cati ra Jesuu chi ra ti:

—Ña ta queta quivi cha cua cuhin, soco ndihi ni quivi cua cuu cuhun maan ndo.

⁷ Ña cua cuxaan ini ñivi chihin ndo, soco chi yuhu xaan xaan cuni ñi ndehe ñi, vati chahi cuenda yoso cuhva iyo ñi, ta mani ndavaha ni ndacu ñi.

⁸ Cuahan maan ndo vico, soco yuhu ña cua cuhin, vati ña ta queta hora cha cua nacoto ñi yoo rai cui —cati ra.

⁹ Tuhun can cati ra Jesuu chi ra ta ra, ta ni ndoo ra ñuhun Galilea can.

Cuahan ra Jesuu vico cha iyo cuenda tiahva

¹⁰ Tacan cuu, ta cuahan yani ra Jesuu vico, ta sa cuahan tahan ra Jesuu, soco ña ndehe ñivi cha cuahan ra, vati cuahan xehe ra.

¹¹ Nanducu ñivi judío chi ra vico, ta quechaha nducu tuhun ñi ti:

—¿Ndaa iyo ra? —cati ñi.

¹² Cuaha xaan cahan ñi cuenda ra Jesuu, vati iyo ñi cati ti vaha xaan rai cuu ra, soco inga ñi cati ti ña ndicha ra, vati sandahyu ñahan ra chi ndihi ñivi, cati ñi.

¹³ Ña cachin cahan ñi cuenda ra, vati yuhvi ñi chi ra cumi tiñu iyo cuenda ñivi judío can.

¹⁴ Tichi vico can cuahan ra Jesuu iti ve ñuhun, ta quihvi ra cora soco ndavi, ta sa quechaha sacuha ra chi ñivi.

¹⁵ Iyo xaan cuni ñivi judío can, ta quechaha nducu tuhun ñi chi tahan ñi ti:

—¿Ñacu chito xaan ra, ta ñahni cha sacuha ra? —cati ñi.

¹⁶ Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Ñavi tuhun saxini yu sacuahi chi ndo, soco tuhun ra ni tava tiñu chi yu sacuahi chihin ndo.

¹⁷ Tu cua cuni ndo savaha ndo cuhva cuni ra, cua coto ndo ñaan cha cuu tuhun ra, ta cua coto ndo a tuhun Ndioo cati tuhin a cati tuhin tuhun saxini yu.

¹⁸ Cahan ñivi cuenda suvi ni maan ñi, vati cuni ñi cha cua sacahnu ñivi chi ñi, soco yuhu cuni yu cha cua sacahnu ñivi chi ra ni tava tiñu chihin yu. Chacan cuu cha cahan ndicha yu, ta ña tuhve sandahyu ñahan.

¹⁹ 'Chaha cuenda ra Moisee ley Ndioo chihin yo, soco yoni ndo sacuinu cuhva cati chi. ¿Ñacu cuni cahni ndo chihin yu? —cati ra Jesuu.

²⁰ Ta cati ndico ñivi can chi ra ti:

—Ña vaha cuni xini cun, vati yoni cuni cahni chihun —cati ñi.

²¹ Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Iin cha cahnu cha ni savahi quivi cahnu, ta nduiyo ndo.

²² Chaha ra Moisee costumbre cha cua tahnda ñiin xini xuu ra cuati ndihli, soco ñavi ra Moisee cuu ra, vati iin ra cuu sutu ñuun iti chata cuu ra. Masi quivi ii cuu chi, soco ni sacuinu ndo costumbre can.

²³ Sacahnu ndo costumbre can quivi ii, vati cuni sacuinu ndo cuhva cati ley Moisee, soco nduxaan ndo chihin yu, vati sanduvahi chi ñivi, ta quivi ii cuu chi.

²⁴ Ña cua tachi tuni ndo cuhva saxini maan ndo, soco cua tachi tuni ndo iin cha ndicha ndicha —caci ra Jesuu chi ñi.

Cati tuhun ra Jesuu ndaa iti quichi ra

²⁵ Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun uvi uni ñivi xu ñuun Jerusalén can ti:

—¿Atu ña ndicha ti rahya cuu ra nanducu ñi, vati cuni cahni ñi chi ra?

²⁶ Vachi ra ihya, ta cati tuhun ra, ta ña cahan ra cumi tiñu chi ra. Vasi saxini ra ta ra ti ra Cristo cuu ra, ta ni tava tiñu ra Ndioo chi ra,

²⁷ soco chito yo ndaa iti vachi ra, soco cua quichi ra cuu Cristo, ta yoni cua coto ndaa iti cua quichi ra —caci ñi.

²⁸ Tacan cuu, ta sacuahra ra Jesuu chi ñivi. Iyo ra tichi cora soco ndavi can, ta quechaha cati ra ti:

—Nacoto ndo chi yuhu, ta chito ndo ndaa iti vachi yu. Ñavi cha cuni main vachi, soco iyo ra ni tava tiñu chihin yu, ta rai ndicha ndicha cuu ra, soco ña nacoto ndo chi ra.

²⁹ Yuhu nacote chi ra, vati iti nuun ra quichi yu, ta maan ra cuu ra ni tava tiñu chihin yu —caci ra chi ñi.

³⁰ Chacan cuu cha cuni ñi tiin ñi chi ra, soco ña cuu, vati ña ta queta hora ra.

³¹ Tacan cuu, ta chinu ini ñivi chi ra. Tuvi ñi cuu ñi, ta quechaha cati ñi ti:

—Cuaha xaan cuhva cha ni savaha rahya, soco ra cuu Cristo ña cua savaha ca ra cuhva quivi cua quichi ra —caci ñi.

Tachi ra fariseo tatun ra, vati cua tiin ra chi ra Jesuu

³² Chini soho ra fariseo cha cahan ñivi cuenda ra Jesuu. Chacan cuu cha nduinuun ra sutu chahnu chi ra fariseo, ta tachi ra chi ra cuu tatun ra, vati cua tiin ra chi ra Jesuu.

³³ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu chi ñivi can ti:

—Suhva ni ca quivi cua coi chi ndo, ta sa cua cuhin nu iyo ra ni tava tiñu chihin yu.

³⁴ Cua nanducu ndo chihin yu, soco ña cua nanihin ndo, ta ni ña cua cuu cuhun ndo nu cua cuhin —caci ra.

³⁵ Tacan cuu, ta quechaha cahan ñivi judío can chi tahan ñi, ta cati ñi ti:

—¿Ndaa iti cua cuhun ra, ta ña cua cuu nanihin yo chi ra? ¿Atu cua cuhun ra nu iyo ñivi yo chi ñivi griego? ¿Atu cua sacuahra ra chi ñivi griego can?

³⁶ ¿Ñaan cha cuu tuhun cha cati ra ti cua nanducu yo chihin ra, soco ña cua nanihin yo chihin ra? ¿Ñaan tuhun cuu cha cati ra ti ña cua cuu cuhun yo nu cua cuhun ra? Tacan cahan ñi chi tahan ñi.

Cua coo ra Tati Ndioo chi ñivi chinu ini chi ra Jesuu

³⁷ Cha cua ndihi vico can, ta ni iyo ra Jesuu. Nihin xaan cahan ra, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

—Tu cua neti ndo nduta, na cua quichi ndo chihin yu, ta cua cuhve cha cua coho ndo.

³⁸ Tu cua cuinu ini ndo chihin yu, cua cuu anima ndo sava ni ta cua iin yuta cha ña cua ndoco, ta cua coo ndito ndo cuhva cati tutu Ndioo —caci ra Jesuu.

³⁹ Tuhun can cati ra Jesuu, vati chaha ra cuenda yoso cuhva cua coo ra Tati Ndioo chi ñivi chinu ini chi ra. Ña ta quichi ra Tati Ndioo, vati ña ta cuhun ndico ra Jesuu iti siqui andivi.

Cha ndusaca cuni ñivi can

⁴⁰ Iyo ñivi chini soho ñi tuhun cha cahan ra Jesuu, ta quechaha cati ñi ti:

—Ndicha ti racan cahan cuenda ra Ndioo —cati ñi.

⁴¹ Inga ñi cati ñi ti:

—Ra Cristo cuu ra, vati ni tava tiñu ra Ndioo chi ra.

Soco cati inga tucu ñivi ti:

—Ña cua quichi ra Cristo iti ñuhun Galilea, vati cati tutu Ndioo ti ñivi ra David cua cuu ra Cristo can.

⁴² Cua quichi ra ñuun Belén nu ni chacoo ra David iti chata. Tacan cati tutu Ndioo —cati ñi.

⁴³ Chacan cuu cha ña nduun ñivi can, [vati ña nihin ñi cuhva ndaa iti ni quichi ra Jesuu].

⁴⁴ Iyo ñivi cuni ñi tihí ñi chi ra ve caa, soco yoni tiin chi ra.

Ña chinu ini ra cumi tiñu judío chi ra Jesuu

⁴⁵ Tacan cuu, ta cuahan ndico ra tatun can nu iyo ra sutu chahnu chi ra fariseo, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra tatun ti:

—¿Ñacu ña ndaca ndo chi ra? —cati ra.

⁴⁶ Ta cati ndico ra tatun chi ra ti:

—Yoni cahan cuhva ni cahan racan —cati ra.

⁴⁷ Ta cati ra fariseo can chi ra ti:

—Cha ni sandahyu ñahan tahan ra chihin ndo.

⁴⁸ Ña chinu ini ni iin tuhun ndi chi ra, ta ra cumi tiñu cuu ndi, ta ra fariseo ña ni chinu tahan ini ni iin ra,

⁴⁹ soco ñivi can ña chito ñi ñaan cha cuu cha cati ley chahnu yo, ta ni ñavi cha vaha vihi ndacu ñi —cati ra.

⁵⁰ Iyo tahan ra Nicodemo nu iyo cuiti ra ta ra. Suvi ra Nicodemo cuu ra ni chahan nu ra Jesuu iin cha cuaa, ta ra cumi tiñu cuu tahan ra, ta quechaha cati ra Nicodemo can chi tahan ra ti:

⁵¹ —Ña chaha ley yo cha cua tachi tuni yo chi ñivi, tu ña cua tasoho xihna yo cha cua cati ñi. Ña cua tachi tuni yo, tu ña cua coto vaha yo ñaan cha cuu cha ni savaha ñi —cati ra.

⁵² Tacan cuu, ta cati ndico ra ta ra ti:

—¡joi! Vasi iti ñuhun Galilea quichi tahan. Na cua sacuahun tutu Ndioo, ta cua coton ti ñahni ra cahan cuenda ra Ndioo cua quichi iti ñuhun Galilea —cati ra.

Iyo iin ñahan ndacu xaan cuati

⁵³ Tacan cuu, ta cuahan ra ta ra iti vehe ra.

8

¹ Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu iti yucu Olivo.

² Tuvi inga quivi, ta cuahan ndico ra iti ve ñuhun. Ni vii nahan, ta cuahan ra, ta nducuiti ndico tucu ñivi nu iyo ra. Ni chacunda ra, ta sa quechaha sacuahra ra chi ñi.

³ Tacan cuu, ta vachi ra sacuahra ley chahnu chi ra fariseo nu iyo ra. Vachi ndaca ra ta ra iin ñahan, vati ndehe ra nu ni chacoo ña ndavaha ni chi ra rai inga chiyo, ta sayaha ra chi ña nu nducuiti ñivi chi ra.

⁴ Tacan cuu, ta quechaha cati ra chi ra Jesuu ti:

—Maestru, cha tiin ñivi chi ñahya suvi ni hora cha ndacu ña ndavaha ni chi ra rai inga chiyo.

⁵ Iti chata cati ra Moisee tichi ley ti chi yuu cua cahni ndi chi ñahan savaha ndavaha ni can, ta yoho, ¿ñaan cua cati cun?

⁶ Tacan cati ra ta ra, vati cuni ndehe ra a ña vaha cua cati ndico ra Jesuu, ta cua cuu tiso ra ta ra cuati ra. Tacan cuu, ta ni chacunda toho ra Jesuu, ta sa quechaha taa ra chi nundaha ra nu ñuhun.

⁷ Ni vii nducu tuhun xaan ra ta ra chi ra, ta sa ni chacuinda ndico ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Tu ña ta savaha ndo ni iin cha ndavaha ni, na cua cani xihna ndo yuu chi ña —cati ra.

⁸ Tacan cuu, ta ni chacunda toho ndico ra Jesuu, ta taa ndico ra nu ñuhun.

⁹ Chini ra ta ra tuhun cha cati ra Jesuu, ta sa quechaha ca chahan ra ta ra. Cuahan xihna ra chanihin ca, ta sa cuahan ndihi ca ra ta ra. Tacan cuu, ta iin tuhun ni ña ñahan can ni ndoo chi ra Jesuu.

¹⁰ Ndehe ra Jesuu ti cha cuahan ndihi ca ñivi, ta sa quechaha cati ra chi ña ñahan can ti:

—Yoho sihi, cha cuahan ra ni tiso cuati cun. ¿Atu yoni cua tachi tuni chihun? —cati ra.

¹¹ Ta cati ndico ña chi ra ti:

—Ña ta yoni cahan, ra chahnu —cati ña.

Ta cati ra Jesuu chi ña ti:

—Ni ña cua tachi tuni yu chihun. Cuahan, ta ña savaha con cuati —cati ra.

Jesuu cuu sava ni ta cua iin ñuhun ndichin cha cua ndehe ñivi ñuñivi

¹² Tacan cuu, ta quechaha cati ndico tucu ra Jesuu chi ñivi can ti:

—Yuhu cuu sava ni ta cua iin ñuhun ndichin cua ndehe ñivi ñuñivi. Tu cua cuinu ini ndo chihin yu, ña cua savaha ndo ndavaha ni, vati ña cua coo ndo nu naan. Cua coo ndito ndo chi ra Ndioo, vati cua coo ra cuu sava ni ta cua iin ñuhun ndichin chihin ndo —cati ra.

¹³ Ta cati ra fariseo chi ra ti:

—Suvi ni maun chaha cuenda yoso cuhva iyo cun. Chacan cuu cha ña chito ndi a ndicha cuhva cati cun —cati ra.

¹⁴ Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Chahi cuenda yoso cuhva iye, soco cha ndicha cuu chi, vati chite ndaa iti ni quichi yu, ta chito tahin ndaa iti cua cuhun ndico yu. Maan ndo ña chito ndo ndaa iti ni quichi yu, ta ni ña chito ndo ndaa iti cua cuhun ndico tuqui.

¹⁵ Tachi tuni ndo cuhva saxini maan ndo, soco yoni cua tachi tuni yu vitin.

¹⁶ Cua queta quivi cha cua tachi tuni yu chi ñivi, soco cua tachi tuni yu iin cha ndicha ndicha, vati uvi ndi cua tachi tuni. Cua tachi tuni yu, ta cua tachi tuni tahan ra ni tava tiñu chihin yu.

¹⁷ Cha cati ley chahnu ndo ti tu cua queta uvi ñivi, ta inuun inuun cua cahan ñi, chito yo ti tuhun ndicha cahan ñi.

¹⁸ Cati tuhun yoso cuhva iye, ta cati tuhun tahan ra cuu suti yoso cuhva iye, ta maan ra cuu ra ni tava tiñu chihin yu —cati ra Jesuu.

¹⁹ Chacan cuu cha nducu tuhun ñi chi ra ti:

—¿Ndaa iti iyo sutu cun? —cati ñi.

Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Ña nacoto ndo chihin yu, ta ni ña nacoto ndo chi ra suti. Tu cua nacoto ndo chihin yu, cua nacoto tahan ndo chi ra suti —cati ra.

²⁰ Tacan cati ra Jesuu, ta sacuahra ra chi ñivi tichi cora soco ndavi ve ñuhun yatin nu iyo xuhun cha samani ñivi chi ra Ndioo, soco ña tiin ñi chi ra, vati ña ta queta hora ra.

Cati ra Jesuu ti ña cua cuu cuhun ñivi can nu cua cuhun ra

²¹ Tacan cuu, ta quechaha cati ndico tucu ra Jesuu chi ñivi can ti:

—Yuhu cua cuhin, ta cua nanducu ndo chihin yu, [soco ña cua nanihin ndo chihin yu]. Cua cuvi ndo, vati ña cua saña ndo cuati ndacu ndo, ta ña cua cuu cuhun ndo nu cua cuhin —cati ra.

²² Ta cati ñi judío can chi tahan ñi ti:

—Vasi cua cahni ra suvi ni chi maan ra, vati cati ra ti ña cua cuu cuhun yo nu cua cuhun ra —cati ñi.

²³ Tacan cuu, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

—Cuenda ñivi ñuñivi iyo maan ndo, soco yuhu iye cuenda ra iyo iti siqui andivi. Iyo ndo cuenda ñuhun ñuñivi, soco yuhu ña iye cuenda chacan.

²⁴ Chacan cuu cha cati yu ti cua cuvi ndo cuenda ra Ndioo, vati ña cua saña ndo cuati ndacu ndo. Tu ña cua cuinu ini ndo ti yuhu cuu ra cua sacacu chi ndo, cua cuvi ndo, vati ña cua saña ndo cuati ndacu ndo —cati ra.

²⁵ Tacan cuu, ta nducu tuhun ñi chi ra ti:

—¿Yoo rai cuun? —cati ñi.

Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Xihna cuii cha ni cati yu chihin ndo.

²⁶ Iyo xaan cha cua cati yu yoso cuhva iyo ndo, ta iyo xaan cha cua tachi tuni yu chihin ndo. Rai ndicha cuu ra ni tava tiñu chihin yu, ta cha chahi cuenda chi ndo chi ndihi ñivi ñuñivi ñaan cha cati ra chihin yu —cati ra.

²⁷ Tacan cuu, ta ña chito ñi ti cahan ra cuenda sutu ra.

²⁸ Chacan cuu cha cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Cua cahni ndo chi ra cuu sehe ñivi, ta sa cua coto ndo ti yuhu cuu ra. Cua coto ndo ti ña satiñu yu cuenda main, soco cati tuhun cuhva ni sanahan ra suti chihin yu.

²⁹ Ni tava tiñu ra chihin yu, ta ni iyo ra chihin yu. Ña cua saña ihni ra chihin yu, vati ndihi ni quivi ndacu i cha cua cusii ini ra —cati ra Jesuu.

³⁰ Tacan cati ra Jesuu, ta tuvi ñivi quechaha chinu ini chi ra.

Cuhva iyo ñivi Ndioo, ta cuhva iyo ñivi ndacu cuati

³¹ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu chi ñivi judío ñi ni chinu ini chi ra ti:

—Tu cua savaha ndo cuhva cati yu, ñivi ndicha yu cua cuu ndo,

³² ta cua coto ndo ñaan cha cuu cha ndicha, ta sa cua ndoo ndo nu nuna —cati ra.

³³ Ta cati ndico ñi chi ra ti:

—Ñivi ra Abraham ra ni chacao iti chata tiempu chahnu cuu ndi. Ña ta ñahni nu ni satiñu cuatu ndi chi inga ñivi. ¿Ñacu cati cun ti cua ndoo ndi nu nuna? —cati ñi.

³⁴ Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Cati ndicha yu ti tu cua savaha ndo cuati, sava ni ta cua iin musu cua cuu ndo.

³⁵ Chito yo ti ña ndoo cuii ra cuu musu vehe chitoho ra, soco ra cuu sehe chitoho vehe can cuu ra ndoo cuii vehe sutu ra.

³⁶ Chacan cuu cha tu cua savaha ra cuu sehe chitoho ndo cha cua ndoo ndo nu nuna, cua ndoo ndicha ndo nu nuna.

³⁷ Yuhu chite ti ñivi ra Abraham cuu ndo, soco cuni ndo cahni ndo chihin yu, vati ña chinu ini ndo tuhun cati tuhun.

³⁸ Chahi cuenda chi ndo ñaan cha cuu cha ni sanahan suti chihin yu, soco ndacu ndo cuhva cati ra cuu sutu maan ndo —cati ra.

³⁹ Ta cati ndico ñi chi ra ti:

—Ra Abraham cuu sutu ndi —cati ñi.

Ta cati ra Jesuu ti:

—Tu sehe ra Abraham chi ndo, cua savaha ndo cuhva cha ni savaha maan ra nu quichi quivi.

40 Yuhu cha cati yu cha ndicha chi ndo cuhva cha ni cati ra Ndioo chihin yu, soco vitin cuni cahni ndo chihin yu. Ñavi cuhva ni savaha ra Abraham cuu chacan.

41 Ndacu ndo cuhva cuni ra cuu sutu maan ndo —cati ra.

Ta cati ndico ñi chi ra ti:

—Ñavi sehe cuati cuu ndi. Sehe ndicha ra Ndioo cuu ndi, vati maan ra cuu sutu ndi —cati ñi.

42 Ta cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Tu ndicha ti ra Ndioo cuu sutu ndo, cua cuni mani ndo chihin yu, vati iti nuun iyo ra quichi yu. Ñavi yuhu cati chi ra ti cua quichi yu, soco maan ra cuu ra ni tava tiñu chihin yu.

43 Ña nituni ini ndo tuhun cati yu, vati ña cuni ndo tasoho ndo.

44 Run cuihna cuu sutu ndo, ta cuni savaha ndo cuhva cuni maan run, ta chahni run chi ñivi nda cua nda xihna cuii. Ña tuhva run savaha run cha ndicha, vati ña chito run ñaan cha cuu cha ndicha, ta sandahyu ñahan run. Tacan ni iyo run, vati ña ndicha run, ta maan run cuu run savaha cha sandahyu ñahan ñivi chi tahan ñi.

45 Ña chinu ini ndo cha cati yu, vati cati yu cha ndicha.

46 Yoni ndo cua cuu cati ti iyo cuati yu. Iyo cha cua cuinu ini ndo chihin yu, vati cati yu cha ndicha chi ndo.

47 Ndihi ñivi Ndioo tasoho tuhun cahan ra, soco ña tasoho maan ndo chi ra, vati ñavi ñivi ra chi ndo —cati ra Jesuu chi ñi.

Ña ta coo ra Abraham iti chata tiempu chahnu, ta cha ni iyo ra Cristo

48 Ta nducu tuhun ñivi judío can chi ra Jesuu ti:

—¿Atu ña ndicha ti rai ñuhun Samaría cuun? ¿Atu ña ndicha ti iyo tati cuihna chihin? —cati ñi.

49 Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Ñahni tati cuihna iyo chi yu. Sacahnu yu chi ra suti, soco ña sacahnu ndo chihin yu.

50 Ña nduqui cuhva cha cua sacahnu ndo chihin yu, soco iyo ra cuni ra cha cua sacahnu ndo chihin yu, ta maan ra cuu ra cua tachi tuni chi ndo.

51 Cati ndicha yu ti tu iyo ñivi cua savaha ñi cuhva cati yu, ña cua ndoyo ñuhun ñi, soco cua coo ndito ñi chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu —cati ra.

52 Ta cati ndico ñivi judío can chi ra ti:

—Vitin cha chito ndi ti iyo run tati cuihna chihun. Cha ni chihi ra Abraham ra cuu ñivi ndi tiempu chahnu, ta ni chihi tahan ndihi ra ni cahan cuenda ra Ndioo, ta cati maun ti tu cua savaha ñivi cuhva cati cun, ña cua cuvi cuii ñi, soco cua coo ndito ñi chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

53 Cahnu xaan rai cuu ra Abraham cha cuenda ra Ndioo, ta chihi maan ra. Chihi tahan ra ni cahan cuenda ra Ndioo, ta maun ña cahnu cun cuu. ¿Yoo rai cuun? —cati ñi chi ra.

54 Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Tu cua cati yu ti cahnu xaan rai cui, ñahni yavi ndaa cha cua cati yu, vati maan ra suti cuu ra cua cati ti rai cahnu cui. Cati ndo ti sacahnu ndo chi ra Ndioo, ta suvi ra cuu ra cuu suti.

55 Ña nacoto ndo chi ra, soco yuhu nacoto vahi chi ra. Tu cua cati yu ti ña nacote chi ra, cua sandahyu ñahin cuhva sandahyu ñahan maan ndo. Yuhu nacote chi ra, ta ndacu i cuhva cati ra.

56 Sii xaan cuni ra Abraham ñivi ndo, vati cua ndehe ra ti cua cacu yu nu ñuhun ñuñivi ya. Cha ni ndehe ra chihin yu, ta cusii ini ra —cati ra Jesuu.

57 Ta cati ñivi judío can chi ra ti:

—Ña ta queta maun ni uvi xico uchi cuiya cun, ta cati cun ti cha ni ndehun chi ra Abraham —cati ñi.

58 Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Cati ndicha yu ti ña ta cacu ra Abraham, ta cha ni iye —cati ra.

59 Tacan cuu, ta quechaha canihin ñi yuu, vati cua cani ñi chi ra, soco ni chachuindi xehe ra, ta quee ra soco ndavi ve ñuhun can. Tacan ni quee ra nu iyo cuiti ñi, ta cuahan ra.

9

Sanduvaha ra Jesuu chi iin ra cuaa

1 Cuahan ra Jesuu, ta ndehe ra ti iyo iin ra cuaa. Cuii nuun ra, vati tacan ni caa nuun ra nda ni cacu ra.

2 Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ra sacuaha chi ra Jesuu ti:

—Maestru, ¿yoo savaha cuati, ta cacu ra cha cuii nuun ra? ¿Atu savaha maan ra cuati a savaha sutu ra chi sihi ra cuati? —cati ra chi ra Jesuu.

3 Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Ñahni cuati savaha rahya, ta ni ñahni cuati savaha sutu ra chi sihi ra. Tacan tahan ni cacu maan ra, vati cua ndehe ñivi yoso cuhva cua savaha ra Ndioo chi ra.

4 Iyo cha cua savahi cuhva cuni ra ni tava tiña chihin yu, vati ni vii cuu vitin. Cua queta quivi, ta ña cua cuu ca.

5 Ni iye nu ñuhun ñuñivi, ta cui sava ni ta cua iin ñuhun ndichin. [Chacan cuu cha cua tindei chi ñivi ñuñivi] —cati ra.

6 Tacan ni cati ra, ta sa tivi sivi ra nu ñuhun, ta savaha ra ndahyu nu tivi sivi ra, ta taa ra chi chi nuun ra cuaa can.

7 Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ti:

—Cuahan iti soco Siloé, ta cua nacata cun nuun cun —cati ra. Tuhun Siloé can cuni cati ti cha tachi yu chihun.

Tacan cuu, ta cuahan ra cuaa can, ta nacata ra nuun ra. Quichi ndico ra, ta ndichin vaha ndehe ra.

8 Ndehe ñivi ñuun ra chi ra, ta ndehe tahan ñivi nacoto chi ra, ta chito ñi ti cha chica ra caya ra, ta quechaha nducu tuhun ñi ta ñi ti:

—¿Atu ñavi ra chica caya cuu ra? —cati ñi.

9 Iyo ñi cati ñi ti:

—Suvi ra cuu ra —cati ñi.

Ta inga ñi cati ti:

—Ñavi, soco cuhva caa racan caa ra —cati ñi, soco maan ra cati ti:

—Yuhu cui.

10 Chacan cuu cha nducu tuhun ñi chi ra ti:

—¿Yoso ni nduvaha nuun cun? —cati ñi.

11 Cati ndico ra chi ñi ti:

—Nacoto ndo chi ra nani Jesuu. Savaha maan ra ndahyu, ta taa ra chi chi nuin, ta cati ra ti na cua chihin iti Siloé, ta cua nacate nuin. Chacan cuu cha chahin, ta nacate nuin, ta ndundichin vaha ndehi —cati ra.

12 Ta nducu tuhun ñi chi ra ti:

—¿Ndaa iyo racan? —cati ñi.

Ta cati ndico ra chi ñi ti:

—Ña chite —cati ra.

Nducu tuhun xaan ra fariseo chi ra cuaa can

¹³ Tacan cuu, ta ni chandaca ñivi can chi ra nuun ra fariseo, vati xihna ca cuii nuun ra, ta vitin ndichin vaha ndehe ndico ra.

¹⁴ Quivi sábadu quivi ii ni savaha ra Jesuu ndahyu can, ta sanduvaha ra nuun ra cuaa can.

¹⁵ Chacan cuu cha quechaha nducu tuhun tahan ra fariseo chi ra nduvaha nuun can ti:

—¿Yoso cuu cha ni ndundichin ndehun? —cati ra.

Ta cati ndico ra chi ra ti:

—Ni taa iin ra ndahyu nuin, soco nacate chi chi, ta ni ndundichin vaha ndehi —cati ra.

¹⁶ Chacan cuu cha iyo ra fariseo cati ra chi ra ti:

—Ña ni tava tiñu ra Ndioo chi racan, vati ña cumi ra quivi ii quivi cahnu —cati ra.

Ta cati ndico inga ra ti:

—Cahnu xaan cuhva ni savaha ra, ta ña cuu savaha rai ndacu cuati chacan —cati ra.

Tacan cuu, ta quechaha ndusaca cuni ra ta ra,

¹⁷ ta nducu tuhun ndico tucu ra fariseo chi ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cua cati maun? Nuun maun cha ni sanduvaha ra —cati ra.

Ta cati ndico ra ti:

—Yuhu cati ti iyo ra cuenda ra Ndioo —cati ra.

¹⁸ Tacan cuu, ta ña cuni cuinu ini ra judío can ti ni nducuii ndicha nuun ra, ta ndundichin ndico ndehe ra. Cana xihna ra chi sutu ra chi sihi ra,

¹⁹ ta quechaha nducu tuhun ra chi ñi ti:

—¿Atu sehe ndo chi rahya? ¿Atu cuaa ra, ta cacu ra? ¿Ñacu ndichin vaha ndehe ra vitin? —cati ra.

²⁰ Ta cati ndico sutu ra chi sihi ra ti:

—Chito ndi ti rahya cuu sehe ndi, ta chito ndi ti cuaa ra, ta cacu ra,

²¹ soco ña chito ndi yoso cuhva ni ndundichin vaha ndehe ra vitin, ta ni ña chito ndi yoo rai ni sanduvaha nuun ra. Cua nducu tuhun ndo chi maan ra, vati cha cahnu ra. Cua cati ndico maan ra ñaan cha ni tahan ra —cati ñi.

²² Tacan cati sutu ra chi sihi ra, vati yuhvi ñi chi ra judío can, vati cha iyo vaha tuhun chi ra judío ti tu cua cati ñivi ti cha ni tava tiñu ra Ndioo chi ra Jesuu, cua tava ndaa ra chi ñi ve ñuhun.

²³ Chacan cuu cha cati ñivi ra ti cha cahnu ra, ta na cua nducu tuhun maan ra ta ra chi ra.

²⁴ Chacan cuu cha cana ndico tucu ra judío can chi ra nduvaha nuun can inga chaha, ta cati ra chi ra ti:

—Cua cati cun iin cha ndicha, vati iyo cun iti nuun ra Ndioo, ta chito ndi ti ra ndacu cuati cuu racan —cati ra.

²⁵ Ta cati ndico ra chi ra judío can ti:

—Ña chite tu ndacu ra cuati, soco chehe cuu cha ni chite. Chite ti ra cuaa cui nu quichi quivi, soco vitin ndichin vaha ndehi —cati ra.

²⁶ Ta nducu tuhun ndico ra ta ra chi ra ti:

—¿Ñaan cha ni savaha ra chihun? ¿Yoso ni sanduvaha ra nuun cun? —cati ra.

²⁷ Ta cati ndico ra chi ra ti:

—Cha cati yu chihin ndo, soco ña tasoho ndo. ¿Ñacu cuni ndico tucu ndo cuii soho ndo? ¿Atu cuni tahan ndo coo ndo chi ra? —cati ra.

²⁸ Tacan cuu, ta quechaha nduxaan ra ta ra chi ra, ta cati ra chi ra ti:

—Iyo maun cuenda ra, soco iyo maan ndi cuenda ra Moisee.

²⁹ Chito ndi ti cahan ra Ndioo chi ra Moisee, soco ña chito ndi yoo rai cuu racan —cati ra ta ra.

³⁰ Ta cati ndico ra ndahvi can chi ra ta ra ti:

—Iyo xaan cuni yu, vati ña chito ndo yoo rai cuu ra, ta ni sanduvaha ra nuin.

³¹ Chito yo ti ña tasoho ra Ndioo chi ñivi ndacu cuati, soco tasoho ra chi ñivi sacahnu chi ra, ta tasoho ra chi ñivi ndacu cuhva cuni maan ra.

³² Nda quivi cha ni tuvi ñuhun ñuñivi, ta yoni sanduvaha nuun ñivi cuaa cha cuii tahan nuun ñi, ta cacu ñi.

³³ Ni tava tiñu ra Ndioo chi ra ni sanduvaha chihin yu. Tu ña ndicha, ña cua cuu savaha ra cuhva cha ndacu ra —cati ra.

³⁴ Ta cati ndico ra ta ra chi ra ti:

—Iyo xaan cuati chihun, ta ni cacu cun. Ña cua tasoho ndi cha cahun —cati ra.

Tacan cuu, ta tava ndaa ra ta ra chi ra.

Ña ndichin vaha ndehe ra ta ra cuenda ra Ndioo

³⁵ Ni chito ra Jesuu ti cha ni tava ndaa ra ta ra chi ra ndahvi can, ta nanducu ra Jesuu chi ra, ta nducu tuhun ra chi ra ti:

—¿Atu chinu ini cun chi ra cuu sehe ñivi? —cati ra.

³⁶ Ta cati ndico ra chi ra Jesuu ti:

—¿Yoo ra cuu ra, ta ra chahnu? Cua sanahun chihin yu, vati cua cuinu ini yu chi ra —cati ra.

³⁷ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Cha ni ndehun chi ra, ta vitin ndatuhun cun chi ra —cati ra.

³⁸ Tacan cuu, ta sacahnu ra chi ra Jesuu, ta cati ra chi ra ti:

—Chinu ini yu chihun, ra chahnu —cati ra.

³⁹ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Quichi yu nu ñuhun ñuñivi ya, vati cua tachi tuni yu chi ñivi ya. Chacan cuu cha cua ndundichin ndehe ñivi cuaa, ta ñivi cati ti ndichin vaha ndehe cua nducuii nuun —cati ra Jesuu.

⁴⁰ Iyo tahan ra fariseo yatin nu inda ra Jesuu, ta chini soho ra cha cahan ra, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ti:

—¿Atu cuii tahan nuun ndi cuni cun? —cati ra ta ra.

⁴¹ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Tu cuaa nuun ndo, ñahni cuati ndo cua coo, soco cati ndo ti ndichin vaha ndehe ndo. Chacan cuu cha iyo xaan cuati ndo.

10

Cahan ra Jesuu iin cuhva yoso cuhva iyo ri mbee tichi cora

¹ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra:]

'Cati ndicha yu chi ndo ti tu cua queta iin rai nu iyo cora nu indi sana ndo, ta ña cua quihvi ra iti chiyo yu cora, soco cua quihvi xehe ra, ñavi chitoho ri cuu ra. Ñasuhu cuu ra,

² soco ra cuu chitoho ri—cua quihvi vaha ra iti yu cora.

³ Cua nuna ra cumi chi ri, ta cua quihvi chitoho ri, ta cua cuni soho ri ndusu ra, ta cua cana ra sivi ri, ta cua cundaca ra chi ri inga chiyo.

⁴ Cua tava xihna ra chi ri tichi cora, ta tacan sa cuahan ra iti nuun, ta ndicu ri chi ra, vati nacoto ri chi ra.

⁵ Ña cua cundicu ri chi inga ñivi, soco cua cunu ndico ri, vati ña nacoto ri chi ñi —cati ra Jesuu.

⁶ Cati tuhun ra Jesuu cuhva can chi ñi, soco ña nituni ini ñi cha cati ra.

Sava ta cua iin ra cumi vaha chi ri mbee cuu ra Jesuu

7 Tacan cuu, ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Cati ndicha yu ti yuhu cuu sava ni ta cua iin nu cua yaha ri mbee.

8 Ña ta quichi yu, ta quichi ñivi cuni cundaca chi ri. Ñasuhu cuu ñican, soco ña tasoho ri mbee chi ñi.

9 Yuhu cuu sava ta cua iin nu cua yaha ri. Tu cua cuinu ini ñivi chihin yu, cua coo vaha ñi chi ra Ndioo. Cua sacuenta yu chi ñi nu iyo ñi, ta cua nihin ñi ndihi cha cua cuni ñuhun ñi.

10 Vachi run ñasuhu, vati cua suhu run chi ri mbee. Cua sandoyo ñuhun run chi ri, ta cua cahni run chi ri, soco yuhu vachi, vati cua coo ndito ñivi chi ra Ndioo. Vaha xaan ca cua coo ñi chi ra cuni yu.

11 Yuhu cuu sava ni ta cua iin rai cumi vaha chi sana ra. [Tu cua quichi iin tu ndoho chi sana ra, cua nducu ra cuhva cha cua cacu ri.] Masi cua ndoyo ñuhun maan ra, soco tacan ni cua sacacu ra chi sana ra.

12 Tu ra musu cuu ra, ta ndehe ra ti vachi ri xaan, cua nacoo ihni ra chi ri, ta cua cunu ra, vati ñavi chi maan ra cuu ri. Tacan ni cua tiin ri xaan can chi ri, ta ndihi ni ri cua cuita cuati.

13 Tacan ni cua savaha ra cuu musu can, vati musu ni cuu ra, ta ña cua tichaha ra chi sana ra cuu chitoho ra.

14 Yuhu cuu sava ni ta cua iin rai cumi vaha chi sana ra. Nacoto vahi chi ñivi yu, ta nacoto vaha ñi chihin yu.

15 Ta ni cuhva nacoto ra cuu suti chihin yu, ta nacote chihin ra. Cua cuvi yu cuenda ñivi yu, [vati tacan ni cua sacacu i chi ñi cuhva sacacu ñivi chi sana ñi].

16 Ni iyo inga ñivi yu, soco ñavi ñivi iyo vitin cuu ñi. Ni cua coo ñi chihin yu nu cuahan quivi, ta cua tasoho ñi cha cua cahan yu, soco ini ñivi cua cuu ndihi ñi, ta ini rai cua cucumi chi ndihi ñi.

17 Chacan cuu cha cuni mani ra suti chihin yu, vati cua cuvi yu cuenda ñivi yu. Cua cuvi yu, vati cua coo ndito ndique.

18 Ñahni ndatu cha cua cahni ñivi chihin yu, soco yuhu cua sañe chihin yu cha na cua cahni ñi chihin yu. Iyo tu ndee ini chihin yu. Chacan cuu cha cua cuhve ndatu chi ñi, ta cua cuvi yu, soco iyo tu ndee ini chi yu, ta cua natacu ndique. Tacan ni cati suti chihin yu —cati ra Jesuu chi ñi.

19 N dusaca ndico tucu cuni ñivi judío can, ta chini soho ñi tuhun cahan ra Jesuu.

20 Tuvi ñi cati chi tahan ñi ti:

—Iyo cuihna chi ra, ta ña vaha cuni xini ra. Ña cua tasoho yo cha cahan ra —cati ñi.

21 Ta cati inga ñi ti:

—Ñahni cuihna chi ra, vati ña tuhva ñivi iyo cuihna cahan ñi tacan. Tu iyo cuihna chi ra, ña cua cuu sanduvaha ra nuun ñi cuaa —cati ñi.

Tava ndaa ñivi judío chi ra Jesuu

22 Cha ni queta tiempu vichin, ta sacahnu ndico tucu ñivi judío inga vico iti ñuun Jerusalén, vati iti chata cundee ñi sandaa ñi ve ñuhun cahnu ñi. Chacan cuu cha sacahnu ñi vico can.

23 Tacan cuu, ta chica cuu ra Jesuu iti tichi soco ndavi ve ñuhun can nu cuu chi coredor Salomón.

24 Queta ñivi judío can nu iyo ra, ta chasi ñi nuun ra, vati xaan xaan cuni ñi ndehe ñi chi ra, ta nducu tuhun ñi chi ra ti:

—¿Yoso quivi, ta sa cua cati cachin cun chi ndi? Tu ra Cristo cuun, [tu cha ni tava tiñu ra Ndioo chihun,] cua cati cachin cun chi ndi —cati ñi.

25 Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Cha ni cati yu, soco ña chinu ini ndo. Cha ni ndehe ndo cuhva ni savahi, ta savahi chacan, vati chaha ra suti tu ndee ini chihin yu. Chacan cuu cha cua cuu coto ndo yoo rai cui.

²⁶ Ña chinu ini ndo chihin yu, vati ña iyo ndo chihin yu.

²⁷ Tasoho ñivi yu tuhun cha cahin, ta nacote chi ñi, ta iyo ñi chihin yu, ta tacan ni iyo tucu ri mbee chi chitoho ri.

²⁸ Cua cuhve cha cua coo ndito ñivi yu chihin yu ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Ña cua ndoyo ñuhun ñi, ta ni ña cua tava ndaa ñivi chi ñi.

²⁹ Iyo tu ndee ini chi ñivi, soco iyo xaan ca tu ndee ini chi ra suti, ta maan ra cuu ra chaha cha chinu ini ñi chihin yu. Chacan cuu cha ña cua cuu tava ndaa ñivi chi ñi.

³⁰ Ini rai cuu ndi chi suti —cati ra Jesuu chi ñi.

³¹ Tacan cuu, ta canihin ndico tucu ñivi judío can yuu, vati cua cani ñi chi ra Jesuu,

³² ta cati ndico tucu ra chi ñi ti:

—Chaha ra suti tu ndee ini, ta cuaha xaan cha vaha savahi chi ndo. Vasi cua cani ndo yuu chihin yu, vati savahi chacan —cati ra.

³³ Ta cati ndico ñivi can chi ra ti:

—Ñavi cuenda cha vaha cha ni savahun cua cani ndi, soco cua cani ndi chihun, vati cha cahun ndavaha ni cuenda ra Ndioo. Cua cani ndi chihun, vati rai ñuñivi cuu cun, ta cati cun ti Ndioo cuu cun —cati ñi.

³⁴ Ta cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Cha iyo nu cati tutu Ndioo ti cati ra Ndioo ti ndioo cuu ñivi ra, cati ra.

³⁵ Cati ra Ndioo ti ndioo cuu ñivi tasoho tuhun ra, ta ña cuu cati yu ti ña ndicha tutu Ndioo.

³⁶ Cati ndo ti chahan yu ndavaha ni chi ra Ndioo, vati cati yu ti sehe Ndioo cui, soco maan ra chaha tiñu chihin yu, ta tachi ra chihin yu ihya nu ñuhun ñuñivi ya.

³⁷ Tu ña cua savahi cuhva cuni ra suti, na ña cua cuinu ini ndo chihin yu.

³⁸ Tu cua savahi cuhva cuni ra, vasi ña cua cuinu ini ndo chihin yu, soco na cua cuinu ini ndo ti cuhva cuni maan ra cuu chi. Tacan ni cua coto vaha ndo ti iyo ra suti chihin yu, ta iyo yu chihin ra —cati ra Jesuu.

³⁹ Tacan cuu, ta cuni ndico tucu ñi tiin ñi chi ra Jesuu, soco quee ra cuahan ra.

⁴⁰ Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu. Yaha ra inga chiyo yuta Jordán, ta queta tucu ra nu ni sacuanduta xihna ra Juaan chi ñivi nu quichi quivi, ta ndoo nuun ra tican.

⁴¹ Tuvi ñivi cuahan nu iyo ra, ta quechaha cati ñi chi tahan ñi cuenda ra Jesuu ti:

—Ñahni cuhva ni savaha ra Juaan, soco cha ndicha ndicha cuu cha cati ra yoso cuhva cua coo rahya —cati ñi.

⁴² Tacan cuu, ta tuvi ñivi chinu ini chi ra Jesuu tican inga chiyo yuta Jordán can.

11

Cha ni chihira Lázaro

¹ Ni chacoo iin ra ñuun Betania, ta Lázaro nani ra. Cuhva ña María chi ña Marta chi ra, ta cuhvi xaan ra.

² María can cuu ña ni choso aceite vixin chahan chaha ra chahnu Jesuu, ta nacuhva ña ixi xini ña chaha ra.

³ Chacan cuu cha tachi ñi ñahan can tuhun chi ra Jesuu, ta cati ñi ti:

—Ra chahnu, cuhvi xaan ra cuu amigu cun —cati ñi.

4 Queta tuhun can nuun ra Jesuu, ta quechaha cati ra ti:

—Cuhvi ra, soco ña cua cuvi ra. Cuhvi ra, vati tacan ni cua ndehe ñivi ti iyo tu ndee ini chi ra Ndioo. Chacan cuu cha cua sacahnu ñi chi ra cuu sehe Ndioo —caci ra.

5 Cuni mani xaan ra Jesuu chi ña Marta chi cuhvi ña chi ra Lázaro.

6 Chini ra Jesuu tuhun cha cuhvi ra Lázaro can, soco ni nducuee nuun ra nu iyo ra inga uvi quivi.

7 Tacan cuu, ta quechaha cati ra chi ra sacuahaha chi ra ti:

—Coho, vati cua cuhun ndico yo iti ñuhun Judea —caci ra.

8 Ta cati ndico ra sacuahaha chi ra ti:

—Maestru, cuni cani ñivi judío yuu chihun vitin. ¿Atu cua cuhun ndicon tican? —caci ra.

9 Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Uchi uvi hora cuu chi iin nduvi. Tu cua caca cuu yo chinucahni, [ta cua savaha yo cha vaha,] ña cua ndoyo ñuhun yo, vati ndichin vaha ndehe yo.

10 Tu cua caca cuu yo cha cuua, ta cua savaha yo ndavaha ni, cua ndoyo ñuhun yo, vati ñahni cha chini tuni iyo chi yo.

11 Tacan cati ra Jesuu, [vati ña ta queta hora ra,] ta cati ndico ra chi ra ti:

—Quixi ni ra Lázaro amigu yo, soco cua cuhin, vati cua sandoye chi ra —caci ra.

12 Ta cati ndico ra sacuahaha chi ra Jesuu ti:

—Ra chahnu, cua ndoyo maan ra, vati cati cun ti quixi ni ra —caci ra ta ra.

13 Tacan ni cahan ra Jesuu iin cuhva, vati cha ni chihi cuii ra Lázaro, soco saxini ra ta ra ti quixi ni ra.

14 Chacan cuu cha quechaha cati cachin ra chi ra ta ra ti:

—Cha chihi cuii ra Lázaro,

15 ta cusii ini yu, vati ña iye tican. Vaha xaan ca cha tacan cuenda maan ndo. Chacan cuu cha cua cuinu ini ndo. Na coho vitin —caci ra.

16 Tacan cuu, ta quechaha cahan ra Tuma ra cuu xinihin, ta cati ra chi tahan ra ti:

—Coho, vati cua cuvi tahan yo chi ra —caci ra, [vati cua cuhun ndico ra nu iyo ñivi cuxaan ini chi ra Jesuu].

Natacu ndico ra Lázaro savaha ra Jesuu

17 Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu iti ñuun Betania, ta cati ñi chi ra ti cha queta cumi quivi cha ni cuchi ra Lázaro.

18 Yatin ñuun Jerusalen iyo ñuun can. Vasi queta iin sava hora caca yo.

19 Chacan cuu cha queta ñivi judío nu iyo ña Marta chi ña María. Tuvi ñi queta, ta cua tindee ñi chi ñi ñahan can, vati chihi cuhva ñi.

20 Tacan cuu, ta sa queta tuhun nuun ña Marta ti cha vachi ra Jesuu, ta quee ña cuahan ña, vati cua satahan ña chi ra, soco ndoo ña María vehe.

21 Tacan, ta tahan ña Marta chi ra, ta quechaha cati ña ti:

—Ra chahnu, cha ni chihi cuhve, vati ña iyo cun ihya,

22 soco chite ti cua savaha ra Ndioo ñaan cha cua cahun chi ra —caci ña.

23 Ta cati ndico ra Jesuu chi ña ti:

—Cua nandoto ndico ra cuhvon —caci ra.

24 Ta cati ña Marta chi ra ti:

—Chite ti cua coo ndito ndico ra quivi cua natacu ndico ñivi ndii quivi cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi ñuñivi —caci ña.

25 Ta cati ndico ra Jesuu chi ña ti:

—Yuhu cua savahi cha cua coo ndito ndico ñivi. Cua savahi cha cua natacu ndico ñi. Tu cua cuinu ini ñivi chihin yu, masi cua cuvi ñi, soco cua coo ndito ñi chi ra Ndioo.

²⁶ Tu cua cuinu ini ñivi ni iyo ndito chihin yu, ña cua cuvi ñi cuenda ra Ndioo. ¿Atu chinu ini maun chacan? —cati ra.

²⁷ Ta cati ña chi ra ti:

—Chinu ini yu, ra chahnu. Chinu ini yu ti ra Cristo cuun, ta sehe Ndioo cuun, ta cha ni tachi ra Ndioo chihun ihya nu ñuhun ñuñivi ya —cati ña.

Chacu ra Jesuu nu ni cuchi ra Lázaro

²⁸ Tacan ni cati ña Marta, ta cuahan ndico ña, ta cana ña chi María cuhvi ña. Cahan xehe ña chi ña, ta cati ña ti:

—Cha queta ra maestru, ta cana ra chihun —cati ña.

²⁹ Tacan cuu, ta quii xaan ni chacuinda ña, ta cuahan ña nu iyo ra.

³⁰ Ña ta quihvi ra tichi ñuun can, vati ni vii iyo ra nu ni cha satahan ña Marta chi ra.

³¹ Ni iyo ñivi judío can chi ña, ta chaha ñi tu ndee ini chi ña. Ndehe ñi ti quii xaan ni chacuinda ña, ta cuahan ña. Chacan cuu cha ndicu ñi chi ña, vati saxini ñi ti cuahan ña nu ni cuchi ra ndii can, ta cua ndahyu ña tican.

³² Queta ña María nu iyo ra Jesuu. Ndehe ña chi ra, ta sa chahnu chiti ña iti nuun ra, ta quechaha cati ña chi ra ti:

—Ra chahnu, ni chihi cuhve, vati ña iyo cun ihya —cati ña.

³³ Ndehe ra Jesuu ti chacu xaan ña, ta chacu tahan ñivi judío can. Chacan cuu cha ndahvi xaan quechaha cuni anima ra. Ña vaha cuni ra,

³⁴ ta quechaha nducu tuhun ra chi ñi ti:

—¿Ndaa cuu nuun ni cuchi ndo chi ra? —cati ra.

Ta cati ndico ñi chi ra ti:

—Nahan, ra chahnu, ti cua ndehun —cati ñi.

³⁵ Tacan cuu, ta quechaha chacu tahan ra Jesuu,

³⁶ ta cati ñivi judío can chi tahan ñi ti:

—Ndicha ti cuni xaan ra chi ra —cati ñi.

³⁷ Iyo inga ñi cati ñi ti:

—Cha ni sanduvaha ra chi ra cuaa. Vasi cua cuu tindee tahan ra chi ra Lázaro, tu ni vii ndito ra, ta queta ra —cati ñi.

Ni natacu ndico ra Lázaro

³⁸ Ndahvi xaan quechaha cuni ndico anima ra Jesuu cha queta ra nu ni cuchi ra Lázaro. Yavi yuu cuu chi, ta ndasi yuu yuhu chi.

³⁹ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Cua sachiyo ndo yuu can —cati ra.

Ta quechaha cati ña Marta ña cuu cuhva ra ndii can ti:

—Ra chahnu, ini xaan chahan, vati cha queta cumi quivi cha ni chihi ra —cati ña.

⁴⁰ Ta cati ndico ra Jesuu chi ña ti:

—Cha cati yu ti tu cua cuinu ini cun, cua ndehun ti iyo xaan tu ndee ini chi ra Ndioo —cati ra.

⁴¹ Chacan cuu cha sachiyo ñi yuu can, ta ndehe ndaa ra Jesuu iti siqui andivi, ta cati ra chi ra Ndioo ti:

—Tata, chahi iin tiahvi ndioo chihun, vati cha ni tasohun tuhun cahan yu.

⁴² Chite ti ndihi ni hora tasohun cha cahin. Tacan cati yu, vati cua cuni soho ñivi ya, ta cua cuinu ini ñi ti maun cuu ra ni tava tiñu chihin yu.

⁴³ Tacan cati ra, ta sa cana chaa ra ti:

—Yoho Lázaro, quee, xaa —cati ra.

⁴⁴ Tacan cuu, ta quee ra Lázaro can, ta ni vii isucu sahma ndii chi ra. Chacan cuu cha nuhni ndaha ra. Nuhni chaha ra, ta cha nuhni pañitu nuun ra. Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Cua ndachi ndo chi ra. Cua saña ndo na cuhun ra —cati ra chi ñi.

Ni chacoo tuhun cha cua tiin ñivi chi ra Jesuu

(Mt. 26.1-5; Mr. 14.1-2; Lc. 22.1-2)

⁴⁵ Ñivi judío can cuu ñi ni queta vehe ña María, ta ndehe ñi cha ni savaha ra Jesuu, ta tuvi ñi chinu ini chi ra,

⁴⁶ soco iyo ñi cuahan ñi nu iyo cuiti ra fariseo, ta chaha ñi cuenda ñaan cha ni savaha ra Jesuu.

⁴⁷ Chacan cuu cha cati ra sutu chahnu chi ra fariseo ti cua nducuiti ndihi ra cumi tiñu can. Tacan cuu, ta nducu tuhun ra chi tahan ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cua savaha yo, vati cuaha xaan cuhva cha ni savaha ra Jesuu can?

⁴⁸ Tu ña cua casi yo nuun ra, cua cuinu ini ndihi ñivi chi ra, ta cua quichi sandaru ñuun Roma, ta cua sandoyo ñuhun ra ve ñuhun ya, ta cua cahni ra chi ndihi yo chi ñivi ñuun yo —caci ra.

⁴⁹ Iyo ra Caifás. Sutu chahnu cuu ra cuiya can, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Ña chito cuii ni ndo.

⁵⁰ Ña chito ndo ti vaha xaan ca cha cua cuvi iin tuhun ni maan ra Jesuu can, ta cua cacu ndihi maan yo. Tacan, ta ña cua ndoyo ñuhun yo chi ñivi yo —caci ra.

⁵¹ Ñavi cuenda suvi ni maan ra cahan ra Caifás can, vati sutu chahnu cuu ra cuiya can. Chacan cuu cha cati ra ti cua cuvi ra Jesuu, ta cua cacu ndihi ñivi judío can.

⁵² Ñavi cuenda ñivi judío ni cua cuvi ra, soco cua cuvi ra, vati tacan ni cua sanducuiti ra chi ndihi ñivi chinu ini chi ra Ndioo, ta ini ñivi cua cuu ndihi ñi —masi inga ñuhun iyo ñi.

⁵³ Chacan cuu cha quivi can quechaha nducu ra judío can cuhva yoso cuhva cua cahni ra chi ra Jesuu.

⁵⁴ Chacan cuu cha ña chahan ca ra Jesuu nu iyo ñivi judío can. Quee ra tican, ta cuahan ra iti ñuun Efraín, ta tichi huhu cuu ñuun can. Tican ni ndoo ra chi ra sacuaaha chi ra.

⁵⁵ Cha yatin cua coo tucu vico sacahnu ñivi judío cuenda cha ni cacu ñi ñuhun Egipto iti chata. Chacan cuu cha tuvi ñivi cuahan iti ñuun Jerusalén. Iti nuun cuahan ñi, vati cua cu-ii xihna ñi cuni ñi.

⁵⁶ Nanducu ñi chi ra Jesuu ñuun Jerusalén can, soco ña nanihin ñi chi ra. Queta ñi ve ñuhun, ta quechaha nducu tuhun ñi chi tahan ñi ti:

—¿Yoso saxini ndo? ¿Atu cua quichi ra vico ya a ña cua quichi ra? —caci ñi.

⁵⁷ Ta cha tachi ra sutu chahnu chi ra fariseo tuhun, vati tu cua coto ñivi ndaa iyo ra, cua cati ndico ñi, vati cua tiin ra ta ra chi ra.

12

Nu ni choso iin ñahan aceite vixin chahan chaha ra Jesuu

(Mt. 26.6-13; Mr. 14.3-9)

¹ Cuman iñu quivi cha cua nducahnu vico can, ta queta ra Jesuu ñuun Betania nu iyo ra Lázaro ra ni natacu ndico ni savaha ra Jesuu.

² Chacan cuu cha sacahnu ñi iin vico luhu cuenda ra Jesuu. Tiso vaha ña Marta, ta iyo tahan ra Lázaro chi ra Jesuu mesa can.

³ Tacan cuu, ta quihin ña María iin sava litru aceite vixin chahan. Yahvi xaan chi, ta choso ña chi chi chaha ra Jesuu, ta nacuhva ña chaha ra chi xini ña. Ni tani xico nduta vixin can niniin vehe. [Tacan savaha ña, vati cuni xaan ña chi ra Jesuu.]

⁴ Iyo tahan ra Juda Iscariote, vati sacuaaha tahan ra chi ra Jesuu. Racan cuu ra cua xico tuhun chi ra, ta quechaha nducu tuhun ra Juda can ti:

5 —¿Ñacu ña ni xico ña nduta vixin ya? Tacan, ta nihin ña uni ciendu xuhun, ta cua tindee ña chi ñivi ndahvi.

6 Tacan ni cati ra Juda, soco ña tichaha ni ra yoso cuhva iyo ñivi ndahvi can, vati ñasuhu cuu ra. Maan ra cuu ra cumi xuhun ra ta ra, ta suhu ra cha samani ñivi.

7 Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Saña chi ña. Na cua cumi ña chi chi nda cua nda quivi cua cuchi yu,

8 vati ni cua coo ñivi ndahvi chi ndo ndihi ni quivi, soco yuhu ña nahan ca cua coi chi ndo —caci ra.

Cuni cahni tahan ñivi chi ra Lázaro

9 Tacan cuu, ta quechaha chito ndihi ñivi judío ti cha iyo ndico ra Jesuu tican. Chacan cuu cha cuahan ñi, vati cuni ndehe tucu ñi chi ra Jesuu, ta cuni ndehe tahan ñi chi ra Lázaro, vati cha iyo ndito ndico ra.

10 Ta ra sutu chahnu can—cuni ra cahni ra chi ra Lázaro,

11 vati tuvi ñivi judío can ni ndehe cha ni tahan ra Lázaro can, ta saña ñi chi ra sutu chahnu, ta chinu ini ñi chi ra Jesuu.

Quihvi ndico tucu ra Jesuu tichi ñuun Jerusalén

(Mt. 21.1-11; Mr. 11.1-11; Lc. 19.28-40)

12 Tuvi ñivi cuu ñi cha iyo ñuun Jerusalén, vati quichi ñi vico. Tuvi inga quivi, ta queta tuhun nuun ñi ti cha vachi ra Jesuu iti ñuun Jerusalén.

13 Chacan cuu cha quihin ñi ndaha ticaha, ta quee ñi. Cuahan ñi, vati cua satahan ñi chi ra. Tacan cuu, ta quechaha cana chaa ñi ti:

—¡Cahnu xaan cuu ra chahnu! ¡Cahnu xaan rai cuu ra vachi cuenda ra chahnu! ¡Cua cundaca ñahan ra chi ndihi yo iyo ñuhun Israel ya! —caci ñi.

14 Nihin ra Jesuu iin buru yoso ra cuhva ni cati tutu Ndioo, vati cati chi cuenda ra Jesuu ti:

15 Ndioho ñivi iyo ñuhun Sión—ña cua cuyuhvi ndo.

Cha vachi ra cua cundaca ñahan chi ndo,

ta yoso ra buru,

caci chi.

16 Xihna ña cutuni ini ra sacuahha chi ra Jesuu cha cati tutu Ndioo can ti tacan ni cua quichi ra Jesuu iti ñuun Jerusalén, soco nu ni natacu ndico ra Jesuu, ta quechaha chacuhun ini ra ta ra ti cati tutu Ndioo ti tacan ni cua coo chi, ta tacan ndicha ni tahan ra.

17 Iyo ñivi ni chahan nu ni natacu ndico ra Lázaro, ta chaha ñi cuenda ti chahan ñi nu ni cuchi ra Lázaro, ta cana ra Jesuu chi ra, ta natacu ndico ra Lázaro ni savaha ra.

18 Chacan cuu cha cuahan ñi cua satahan ñi chi ra Jesuu, vati chito ñi ti cha ni savaha ra chacan.

19 Tacan cuu, ta quechaha cati ra fariseo chi tahan ra ti:

—Cha ndehe yo ti ñahni cha cua cuu savaha yo. Ndihi ñivi ya cuni chi ra —caci ra.

Nanducu ñivi griego chi ra Jesuu

20 Iyo tahan ñivi griego ni queta ñuun Jerusalén can, vati cua sacahnu tahan ñi vico can.

21 Cha nanducu ñi chi ra Felipe, ta maan ra cuu ra quichi ñuun Betsaida iyo cuenda ñuhun Galilea. Tacan cuu, ta quechaha cati ñi chi ra Felipe ti:

—Ra chahnu, cuni ndatuhun tahan ndi chi ra Jesuu —caci ñi.

22 Tacan cuu, ta cuahan ra Felipe nuun iyo ra Ndree, ta chaha ra cuenda chi ra, ta nduvi tahan ra cuahan ifi nuun iyo ra Jesuu, ta chaha ra cuenda chi ra.

23 Tacan cuu, ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cha queta hora cha cua cuvi yu, ta cua coto ñivi ti cahnu xaan rai cui.

²⁴ Cati ndicha yu ti tu ña cua quihvi nuni tichi ñuhun, tu ña cua tahyu soo chi tichi ñuhun, ña cua coo ndixi chi chi.

²⁵ Ta ni cuhva iyo maan yo. Tu cua cuni yo suvi ni chi maan yo, cua ndoyo ñuhun yo cuenda ra Ndioo. Tu ña cua saxini yo ñaan cha cuu cha cua tahan yo ihya nu ñuhun ñuñivi, cua coo vaha yo chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

²⁶ Tu cua satifñu ndo cuenda yu, iyo cha cua caca ndo chihin yu icaa ni, ta cua coo yu nu iyo ndo, vati satifñu ndo cuenda yu. Tu cua satifñu ndo chihin yu, cua sacahnu ra suti chihin ndo.

Cati ra Jesuu ti cua cuvi ra

²⁷ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra ta ra:]

‘Vitin saxini xain, ta ña chite ñaan cha cua cati yu chi ra suti. Ña cua cati yu ti na cua sacacu ra chihin yu nu cua tahin tu ndoho vitin, vati chacan tiñu ni quichi yu.

²⁸ Cua cati yu chi ra ti na cua coto ñivi ti rai cahnu cuu ra.

Tacan cuu, ta nducahan ra Ndioo iti siqui andivi, ta cati ra ti:

—Cha ni ndehe ñivi ti cahnu xaan rai cui, ta ni cua ndehe ndico tucu ñi ti cahnu xaan rai cui —cati ra.

²⁹ Chini ñivi iyo tican ndusu can, ta cati ñi ti:

—Cha cahan ra savi —cati ñi.

Ta inga ñi cati ti:

—Cha cahan iin ra tatun Ndioo chi ra —cati ñi.

³⁰ Tacan cuu, ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Cahan ndusu can cuenda maan ndo. Ñavi cuenda yuhu cahan chi,

³¹ ta vitin cua cutuni ñivi ñuñivi, ta cua quee ndaa run ndaca ñahan chi ñi.

³² Cua sandaa ñivi chihin yu, ta cua savahi cha cua cuinu ini ñivi chihin yu —cati ra.

³³ Cuhva can ni chaha ra cuenda chi ñi yoso cuhva cua cuvi ra.

³⁴ Tacan cuu, ta cati ñivi chi ra ti:

—Chito ndi ti cati tutu ley Ndioo ti cua cuhva ra Ndioo tiñu chi iin rai, ta cua coo ndito ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Chacan cuu cha ña cutuni ini ndi ñacu cati cun ti iyo cha cua cuvi ra cuu sehe ñivi. ¿Yoo rai cuu racan? —cati ñi.

³⁵ Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Ni cua coo cha ndichin chihin ndo suhva ca quivi. Na cua coo vaha ndo, vati ni iyo cha ndichin nu iyo ndo, coto cua ndoyo ñuhun ndo nu naan. Tu cua caca cuu ndo nu naan, ña cua coto ndo ndaa iti cuahan ndo.

³⁶ Vitin iyo ra cuu sava ni ta cua iin ñuhun ndichin chihin ndo, ta cua cuinu ini ndo chi ra. Chacan cuu cha cua coo cha chini tuni chi ndo.

Tacan cati ra Jesuu, ta cuahan ra, ta chacuindi xehe ra, [vati ña cuni ra cha cua ndehe ñican chi ra].

Ña cuni ñivi judío can cuinu ini ñi chi ra Jesuu

³⁷ Cuaha xaan cuhva savaha ra Jesuu ni ndehe ñivi judío can, soco ña chinu ini ñi chi ra.

³⁸ Chacan cuu cha quee chi cuhva cati ra Isaíá iti chata, vati cha cati ra chi ra Ndioo ti:

Ra chahnu, yoni chinu ini tuhun cati tuhun ndi.

Yoni saxini ti iyo tu ndee ini chihun, ra chahnu,

cati ra.

³⁹ Chacan cuu cha ña cuu cuinu ini ñi, ta cati ndico tucu ra Isaíá can cuenda ra Ndioo:

40 Ña chaha ra Ndioo cha cua cutuni ini ñi,
ta saña ra cha na sanihin ini ñi.

Chacan cuu cha ña cutuni ini ñi,
ta ni ña nihin ñi cuhva.

Chacan cuu cha ña cua saña ñi cha ndacu ñi,
ta cua nduvaha anima ñi.

41 Tacan cati ra Isaia, vati ndehe ra ti cahnu xaan cuu ra Cristo, ta chaha ra
cuenda yoso cuhva iyo ra.

42 Chacan cuu cha tuvi ñivi judío can quechaha chinu ini chi ra Jesuu, ta iyo
tahan ra ndaca ñahan chi ñi, ta chinu tahan ini ra, soco ña cati cachin ra, vati
yuhvi ra chi ra fariseo, coto cua tava ndaa ra chi ra ve ñuhun.

43 Tacan iyo ra, vati cuni ra cha cua sacahnu ñivi chi ra, ta ña cuni ndicha
ra cha cua sacahnu ra Ndioo chi ra.

Cati tuhun cachin ra Jesuu chi ñivi can

44 Nihin xaan quechaha cahan ra Jesuu chi ñi, ta cati ra ti:

—Tu cua cuinu ini ndo chihin yu, cua cuinu tahan ini ndo chi ra ni tava
tiñu chihin yu.

45 Tu cua nacoto ndo chihin yu, cua nacoto tahan ndo chi ra ni tachi chihin
yu.

46 Cha quichi yu ihya nu ñuhun ñuñivi ya, vati cua cuhve cha chini tuni chi
ñivi. Chacan cuu cha tu cua cuinu ini ndo, ña cua ndoo ihni ndo.

47 Tu cua cuni soho ndo tuhun cati tuhin chi ndo, ta ña cua sacuinu ndo chi
chi, ñavi yuhu cuu ra cua tachi tuni chi ndo. Ñavi cuenda chacan ni quichi yu
vitin, soco quichi yu, vati cuni yu sacacu i chi ñivi ñuñivi.

48 Tu ña cua cuinu ini ndo chihin yu, tu ña cua tasoho ndo tuhun cahin, cua
cutuni ndo, vati iyo ra cua tachi tuni chi ndo. Cua queta quivi cha cua cutuni
ndo nu cuahan quivi, vati cha cati yu tuhun can.

49 Ña cahin cuhva cha saxini yu, soco cha tava tiñu ra suti chihin yu, ta
maan ra cati ñaan tuhun cati tuhin.

50 Chite ti tu cua savaha ndo cuhva cati ra, cua coo ndito ndo chi ra ndihi ni
quivi ndihi ni tiempu. Chacan cuu cha chahi cuenda chi ndo cuhva cati suti
chihin yu —cati ra Jesuu chi ñi.

13

Nacata ra Jesuu chaha ra sacuahha chi ra

1 Ni vii cumani cha cua nducahnu vico can, ta quechaha chito ra Jesuu ti
cha yatin cua queta hora ra. Chito ra ti cua nacoo ra ñuhun ñuñivi ya, ta cua
cuhun ndico ra nu iyo sutu ra. Tacan ni chito ra, ta cuni mani xaan ra chi ra
sacuahha chi ra, ta ña cua cahnda ini ra chi ra ta ra.

2 Chito ra ti cha ni chaha run cuihna cha chini tuni chi ra Juda Iscariote can
ra cuu sehe ra Simón, ta cua xico tuhun ra chi ra.

3 Chito ra ti cha ni chaha sutu ra ndihi cuii tu ndee ini chi ra, ta chito ra ti
quichi ra iti nuun ra sutu ra, ta cua cuhun ndico ra suvi ni iti nuun ra. Tacan
ni saxini ra, ta cuxini ra chi ra sacuahha chi ra.

4 Ndihi cuxini ra ta ra, ta ni chacuinda ra Jesuu, ta tava ra sahma ndichin
ra, ta quihin ra inga sahma, ta chuhni ra tichi ra.

5 Tacan cuu, ta tihi ra nduta tichi chicoho, ta quechaha nacata ra chaha ra
sacuahha chi ra, ta nacuhva ra chaha ra chi sahma nuhni tichi ra.

6 Ta queta ra nu ndecu ra Simón Pedro, ta quechaha cati ra Pedro chi ra ti:

—Ña cua nacata tahun chahi, ra chahnu —cati ra.

7 Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Ña ta cutuni ini cun cha cua savahi chihun, soco cua queta quivi, ta cua cutuni vaha ini cun —cati ra.

⁸ Ta cati ra Pedro chi ra ti:

—Ña chahi cha cua nacata cun chahi.

Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Tu ña cua nacate chahun, ña cua coun chihin yu.

⁹ Ta cati ndico ra Simón Pedro ti:

—Vaha. Cua nacata cun chahi, soco cua nacata tahun ndahi chi xini, ra chahnu —cati ra.

¹⁰ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Cha chiti cun. Ña chini ñuhun con cha cua sacuti chihun. Chaha ni cun cua nacate, vati ña yuma cun. Ndoo ndoo iyo ndo, soco ña ndihi ni ndo iyo tacan —cati ra.

¹¹ Tacan ni cati ra Jesuu, vati chito ra ti iin ra cua xico tuhun chi ra. Chacan cuu cha cati ra ti ña ndihi ra iyo ndoo.

¹² Tacan ni nacata ra Jesuu chaha ra ta ra, ta chacundichin ndico ra, ta ni chacunda ndico ra. Tacan cuu, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Ña chito ndo ñaan cha cuu cha ni savahi chi ndo.

¹³ Cati ndo ti sacuahí chi ndo, ta ndaca ñahin chi ndo, ta cha ndicha cahan ndo, vati tacan ni iye chi ndo.

¹⁴ Ndicha ndaca ñahin chi ndo, ta sacuahí chi ndo, ta yuhu nacate chaha ndo. Chacan cuu cha iyo cha cua nacata tahan ndo chaha tahan ndo,

¹⁵ vati cha sanahin chi ndo yoso cuhva cua coo ndo. Cua savaha ndo chi tahan ndo cuhva ni savahi chi maan ndo.

¹⁶ Cati ndicha yu chihin ndo ti ña cahnu cuu ra satiñu tatun, soco cahnu ca cuu ra ndaca ñahan, ta ñavi ca sa ra cuu tatun ra. Ta ni cuhva ña cahnu cuu ra tatun, soco cahnu ca cuu ra tava tiñu chi ra tatun can. [Chacan cuu cha cuhva ni chacoí cua coo tahan maan ndo.]

¹⁷ Ndihi chacan chito ndo. Tu cua savaha ndo cuhva cati yu, cua cusii ini ndo.

¹⁸ Ña chahi cuenda yoso cuhva cua coo ndihi ndo. Nacote yoo ra ni nacachi yu, soco iyo cha cua coo chi cuhva cati tutu Ndioo, vati cati chi cuenda yu ti iyo ra chachi chihin yu icaa ni, ta cua savaha ra ndavaha ni chihin yu, cati chi.

¹⁹ Chahi cuenda chihin ndo vitin, ta ña ta ñahni cha ni tahin. Chacan cuu cha cua cuinu ini ndo ti yuhu cuu ra cuu Cristo quivi cua coo tu ndoho chihin yu cuhva cati yu.

²⁰ Cati ndicha yu ti iyo ra cua tava tiñu yu. Tu cua quihin cuenda ñivi chi ra, cua quihin cuenda tahan ñi chihin yu, ta cua quihin cuenda tahan ñi chi ra ni tava tiñu chihin yu —cati ra Jesuu.

Chaha ra Jesuu cuenda ti cua xico tuhun ra Juda chi ra

(Mt. 26.20-25; Mr. 14.17-21; Lc. 22.21-23)

²¹ Tacan cati ra Jesuu, ta quechaha saxini ra suhva. Chacan cuu cha cati ra chi ra ta ra ti:

—Cati cachin yu chi ndo ti iin ndo cua xico tuhun chihin yu —cati ra.

²² Tacan cuu, ta quechaha ndehe ra ta ra chi tahan ra, ta ña chito ra ndaa ra cuu ra cahan Jesuu tuhun can.

²³ Yatin nu ndecu ra Jesuu ndecu tahan iin ra, ta amigu xaan ra Jesuu chi ra.

²⁴ Tacan cuu, ta sandaha ra Simón Pedro chi racan, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Cua nducu tuhun cun yoo ra cuu ra cahan ra chahnu.

²⁵ Tacan sa ni tuhva ra amigu can suhva ca nu ndecu ra Jesuu, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ti:

—Ra chahnu, ¿yoo ra cuu ra? —cati ra.

²⁶ Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Cua tihí yu paan yu tichi cohi, ta cua cuhve chí chí chí ra. Racan cuu ra —cati ra.

Chacan cuu cha tihí ra Jesuu paan tichi coho ra, ta sa chaha ra chí chí chí ra Juda Iscariote ra cuu sehe ra Simón.

²⁷ Chaha ra paan can chí ra Juda, ta sa quihvi run Satanaa anima ra Juda can. Chacan cuu cha cati ra Jesuu chí ra ti:

—Quii quii ní na cua savahun cha cua savahun —cati ra.

²⁸ Tacan cuu, ta ní iyo ra sacuahá chí ra, soco ña nihin ra ta ra cuhva ñacu cati ra Jesuu tuhun can.

²⁹ Chito ra tí cumi ra Juda xuhun. Chacan cuu cha iyo ra saxini ra tí cati ra Jesuu tí cua sata ra ñaan cha cua cuni ñuhun ra, ta cua sacahnu ra vico can, ta inga ra saxini ra tí cua cuhva ra xuhun can chí ñivi ndahvi.

³⁰ Quihin ra Juda paan can, ta quee ra. Cuahan ra. Cha cuua cuu chí, ta cuahan ra.

Tuhun chaa cati tuhun ra Jesuu chí ra ta ra

³¹ Tacan ní cuahan ra Juda, ta quechaha cati ra Jesuu ti:

—Vitin cua ndehe ñivi tí cha cahnu xaan cuu ra cuu sehe ñivi, ta cua ndehe tahan ñi tí cua sacahnu tahan ra chí ra Ndioo.

³² Tu cua sacahnu ra chí ra Ndioo, cua sacahnu tahan ra Ndioo chí ra, ta vitin vitin ní cua sacahnu ra chí ra.

³³ Yani xaa, ña nahan ca cua coi chí ndo. Cuhva ní cati yu chí ñi judío can cati yu chihin ndo vitin, vati cua nanducu ndo chihin yu, soco ña cua cuu cuhun ndo nu cua cuhin.

³⁴ Tuhun chaa cati tuhun chí ndo, vati na cua cuni mani ndo chí tahan ndo. Cua cuni mani ndo chí tahan ndo cuhva cuni mani yu chihin ndo.

³⁵ Chacan cuu cha cua coto ndihí ñivi tí cha ní sacuahá ndo chihin yu, vati cua cuni mani ndo chí tahan ndo —cati ra.

Chaha ra Jesuu cuenda tí cua sandahyu ñahan ra Pedro

(Mt. 26.31-35; Mr. 14.27-31; Lc. 22.31-34)

³⁶ Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ra Simón Pedro chí ra ti:

—¿Ndaa ití cua cuhun, ta ra chahnu?

Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Vitin ña cua cuu cuhun ndo nu cua cuhin, soco cua cuhun tahan ndo nu cuahan quivi —cati ra.

³⁷ Ta nducu tuhun ndico ra Pedro chí ra ti:

—¿Ñacu ña cua cuu cuhin chihun vitin? Masi na cuvi yu, soco cua sacacu i chihun —cati ra.

³⁸ Ta cati ra Jesuu chí ra ti:

—¿Atu cua cuvi ndicha cun cuenda yu? Yu cati tí uní chaha cua sandahyu ñahun tí ña nacoto cun chihin yu, ta sa cua ndahyu rí chitoho —cati ra.

14

Sanahan ra Jesuu chí ra ta ra yoso cuhva cua queta ra ta ra nu iyo sutu ra

¹ [Ní vii cahan ra Jesuu chí ra sacuahá chí ra:]

Ña cua saxini ndo. Cua cuinu ini ndo chí ra Ndioo, ta cua cuinu tahan ini ndo chihin yu.

² Nu iyo suti iyo cuaha xaan nuun cua coo ñivi. Chahi cuenda chi ndo, vati cha ndicha cuu chi. Chacan cuu cha cua cuhin tican, ta cua tiso vahi nu cua coo ndo.

³ Tu cua cuhin, ta cua tiso vahi nu cua coo ndo, cua quichi ndico tuqui, vati cua quichi quihin yu chihin ndo. Chacan cuu cha cua coo tahan ndo nu cua coi,

⁴ ta chito ndo ndaa iti cua cuhin —cati ra Jesuu.

⁵ Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ra Tuma chi ra chahnu ti:

—Ña chito ndi ndaa iti cua cuhin. ¿Yoso cua nacoto ndi iti can? —cati ra.

⁶ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Yuhu cuu sava ni ta cua iin iti, ta cahin cha ndicha ndicha, ta cua cuhve cha cua coo ndito ñivi. Tu ña cua cuinu ini ñivi chihin yu, ña cua cuu yaha ñi iti nuun ra suti.

⁷ Cua nacoto ndo chi ra suti, vati nacoto ndo chihin yu. Vitin cua nacoto ndo chi ra, ta cua ndehe ndo chi ra —cati ra Jesuu.

⁸ Ta cati ra Felipe chi ra ti:

—Cua sanahun chi ra cuu sutu cun chi ndi. Tacan sa ndoo ndi vaha, ra chahnu —cati ra.

⁹ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra Felipe ti:

—Cuaha quivi cha iyo ndo chihin yu, ta ña ta nacoto ndo chihin yu. Cha ndehe ndo chi ra suti, vati cha ni ndehe ndo chihin yu. Ña vaha cha cati cun ti na cua sanahin chi ra suti chi ndo.

¹⁰ Iyo cha cua cuinu ini ndo ti cha iyo ra suti chihin yu, ta iyo yu chihin ra. Ña cati tuhun chihin ndo cuhva cha saxini main. Iyo ra suti chihin yu, ta maan ra cuu ra ndacu cuhva cuni ra.

¹¹ Na cua cuinu ini ndo ti iyo ra suti chihin yu, ta iye chi maan ra. Tu ña cua cuinu ini ndo cuenda chacan, na cua cuinu ini ndo, vati cha ni ndehe ndo cuhva cha ni savahi.

¹² Cati ndicha yu ti tu cua cuinu ini ndo chihin yu, cua savaha tahan ndo cuhva cha ni savahi. Cahnu ca cuhva cua savaha ndo, vati cua cuhin iti nuun ra suti,

¹³ ta cua savahi ñaan cha cua ndaca ndo cuenda yu. Tacan ni cua savahi, ta cahnu xaan ca cua cuu ra suti.

¹⁴ Cua savahi ndihi cha cua ndaca ndo cuenda yu.

Cati ra Jesuu ti cua tachi ra chi ra Tati Ndioo

¹⁵ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra ta ra:]

¹⁶ Tu cua cuni ndo chihin yu, cua sacuinu ndo cuhva cati tuhun chi ndo.

¹⁶⁻¹⁷ Cua cahin chi ra suti ti cua tachi ra chi inga ra. Ra Tati Ndioo cuu ra, ta rai ndicha cuu ra. Ta ni cuhva cua tindee ra chi ndo, ta cua coo ra chi ndo ndihi ni quivi. Ña cua tindee ra chi ñivi ndacu ndavaha ni, vati ña cua ndehe ñi chi ra, ta ni ña cua nacoto ñi chi ra, soco cua nacoto maan ndo chi ra, vati cua coo ra chi ndo icaa ni.

¹⁸ Ña cua nacao ihni yu chihin ndo, vati cua quichi ndico tuqui nu iyo ndo.

¹⁹ Cua yaha suhva quivi, ta ña cua ndehe ca ñivi ñuñivi chihin yu, soco maan ndo cua ndehe ndo chihin yu, vati cua coo ndito ndico ndo cuhva cua coo ndito yu.

²⁰ Quivi can cua coto ndo ti iyo ra suti chihin yu, ta iyo maan yo icaa ni.

²¹ Tu cua sacuinu ndo cuhva cati tuhun chi ndo, cua cuni ndo chihin yu. Tu cua cuni ndo chihin yu, cua cuni ra suti chi ndo. Tacan cua cuu, ta cua cuni tahin chi ndo, ta cua nacoto vaha ndo chihin yu —cati ra Jesuu.

²² Tacan cuu, ta inga ra Juda quechaha nducu tuhun chi ra ti:

—¿Yoso cua savahun cha cua ndehe ndi chihun, ta ña cua ndehe tahan ñivi ñuñivi chihun?

²³ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Tu cua cuni ñivi chihin yu, cua sacuinu ñi cuhva cati yu, ta cua cuni suti chi ñi, ta cua coo ndi chi ñi.

²⁴ Tu ña cua cuni ñivi chihin yu, ña cua sacuinu ñi cuhva cati yu. Ñavi cuenda yu cati tuhin tuhun ya chi ndo, soco cati tuhin chi chi cuenda ra suti ra ni tava tiñu chihin yu.

²⁵ Ni vii cahin tuhun can chihin ndo, ta iyo yu chihin ndo,

²⁶ soco cua tachi sutu yu chi ra cua tindee chi ndo, ta cua quichi racan cuenda yu. Ra Tati Ndioo cuu ra. Cua sanahan ra chi ndo, ta cua savaha ra cha cua cuñuhun ini ndo ndihi tuhun cha cati tuhin chi ndo.

²⁷ Cuni yu cha cua coo taxin anima ndo, ta cua saña tahan yo. Cua savahi cha cua coo taxin anima ndo, soco ñavi cuhva ndacu ñivi ñuñivi cua savahi chi ndo. Ña cua saxini ca ndo, ta ni ña cua tichaha ca ndo.

²⁸ Chito ndo ti cati yu ti cua cuhin, soco cua quichi ndique nu iyo ndo. Cuni mani ndo chihin yu. Chacan cuu cha cua cusii ini ndo, vati cua cuhin nu iyo sutu yu, ta cahnu xaan ca ra cuu suti, ta ñavi ca sa yuhu.

²⁹ Vitin ña ta cuhin, soco chahi cuenda chi ndo. Chacan cuu cha cua cuinu ini ndo chihin yu, ta sa cua cuhin.

³⁰ Ña cua cahan que chi ndo, vati ni vachi run ndaca ñahan chi ñivi ñuñivi. Ña ndaca ñahan run chihin yu,

³¹ soco cua savahi cuhva cati tuhun suti chihin yu. Chacan cuu cha cua coto ñivi ñuñivi ti cuni mani yu chi suti. Coho vitin.

15

Cuhva iyo yoho chiti uva

¹ [Cahan ndico tucu ra Jesuu chi ra sacuahha chi ra. Iin cuhva cahan ra, ta cati ra ti:]

Yuhu cuu sava ni ta cua iin yoho, ta ra suti cuu sava ta cua ra cumi yoho can.

² Tu ña cua coo vaha chiti chaha ndaha yoho can, cua savita ra chi chi. Tu cua coo vaha chiti chi, cua sacuun ra ndaha chi, vati tacan ni cua coo ca chiti chi.

³ Cha iyo vaha maan ndo, vati tasoho ndo tuhun cati tuhin chi ndo.

⁴ Cua coo ndo chihin yu, ta cua coo tahin chi ndo. Ña cua cuu coo vaha ndo, tu ña cua coo ndo chihin yu. Tacan ni iyo ndaha yoho can, vati tu cua coyo cuu ndaha yoho can, ñahni chiti chi cua coo.

⁵ Yuhu cuu sava ni ta cua yoho can, ta maan ndo cuu sava ta cua ndaha chi. Tu cua coo ndo chihin yu, cua quee vaha tiñu cua savaha ndo, soco tu ña cua coo ndo chihin yu, ñahni cha cua cuu savaha ndo.

⁶ Tu ña cua coo ndo chihin yu, cua tava ndai chi ndo, ta cua ndoyo ñuhun ndo cuhva cua ndoyo ñuhun ndaha yoho can. Cua neti chi, ta cua savita yu chi chi, ta cua tai ñuhun chi chi, ta cua cayu chi.

⁷ Tu cua sacuinu ndo cuhva cati yu, cua ndaca ndo ñaan cha cuni ndo, ta cua cuhve chi chi chi ndo.

⁸ Tacan, ta cahnu xaan ca cua cuu ra suti, vati cua savaha ndo cha vaha, ta cua ndehe ñivi ti chica ndo tiñu yu.

⁹ Cuni mani yu chi ndo cuhva cuni mani ra suti chihin yu. Na cua coo vaha ndo chihin yu, ta cua cuni mani yu chi ndo.

¹⁰ Tu cua sacuinu ndo cuhva cati tuhin chi ndo, cua cuni mani yu chi ndo. Ta ni cuhva cha ni sacuinu yu cuhva cati tuhun ra suti chihin yu, ta cuni mani ra chihin yu.

¹¹ Tacan cati yu, vati tacan ni cua cusii ini xaan ndo cuhva cusii ini yu.

¹² Yuhu cati tuhin chi ndo ti na cua cuni mani ndo chi tahan ndo cuhva cuni mani yu chihin ndo.

¹³ Tu cua cuvi iin ñivi cuenda cha cua sacacu ñi chi amigu ñi, cua savaha ñi iin tu manini cahnu xaan, ta ñahni cha cahnu ca cha cua cuu savaha ñi.

¹⁴ Ndioho cuu amigu yu, tu cua savaha ndo cuhva cati tuhin chi ndo.

¹⁵ Ña cua cati yu ti musu yu chi ndo, vati ña chito ra musu ñaan cha ndacu ra cuu chitoho ra. Yu cati ti amigu yu chi ndo, vati cha chahi cuenda chi ndo ndihi cha ni cati ra suti chihin yu.

¹⁶ Ñavi maan ndo nacachi chihin yu, soco yuhu nacachi chi maan ndo, ta cha chahi tiñu chi ndo, vati cua satiñu ndo, ta cua quee vaha cha cua savaha ndo, ta cua ndoo chi. Chacan cuu cha cua cuhva ra suti ñaan cha cua ndaca ndo chi ra cuenda yu.

¹⁷ Chacan cati yu ti cua cuni mani ndo chi tahan ndo.

Cuxaan ini ñivi ñuñivi chi ra Jesuu chi ñivi ra

¹⁸ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra ta ra:]

Tu cua cuxaan ini ñivi ñuñivi chi ndo, cua coto ndo ti xihna ca cha cuxaan ini ñi chihin yu.

¹⁹ Tu cua coo ndo cuhva iyo ñivi ñuñivi, cua cuni ñi chi ndo, vati cuni ñi chi tahan ñi. Cuxaan ini ñi chihin ndo, vati nacachi yu chi ndo, ta ña ndacu ndo cuhva ndacu maan ñi.

²⁰ Ña cua naan ini ndo cha cati yu chihin ndo, vati cati yu ti ña cahnu ca cuu ra musu chi chitoho ra. Cua coo ndo chi tu ndoho cua savaha ñi, vati tacan ni cha ni savaha ñi chihin yu. Ña cua savaha ñi cuhva cua cati ndo, vati ña ndacu ñi cuhva cha ni cati yu.

²¹ Cua savaha ñi ndihi chacan chi ndo, vati iyo ndo chihin yu. Tacan cua savaha ñi, vati ña nacoto ñi chi ra ni tava tiñu chihin yu.

²² Quichi yu, ta chahi cuenda chi ñi. Chacan cuu cha iyo cuati ñi. Tu ñavi tacan, ña cua coo cuati ñi, soco vitin ñahni cha cua cuu cati ñi ti ñahni cuati ñi iyo.

²³ Tu cua cuxaan ini ñivi chihin yu, cua cuxaan ini tahan ñi chi ra ni tachi chihin yu.

²⁴ Iyo cuati ñi, vati cahnu xaan cuhva savahi iti nuun ñi, ta ña ni chinu ini ñi, ta yoni ca ñivi savaha tacan nu ni quichi quivi. Vitin cha ni ndehe ñi cuhva ni savahi, soco xaan cuni ñi ndehe ñi chihin yu chi suti.

²⁵ Tacan ni iyo ñi, vati saqueta ñi cuhva cati tutu Ndioo, vati cati chi ti xaan xaan cuni ñi ndehe ñi chihin yu, soco ñahni cuati ni savahi, cati chi.

²⁶ Cua quichi ra cua tindee chi ndo, vati cua tachi yu chi ra hora cha cua queta yu nuun suti. Racan cuu ra cua quee iti nuun ra suti, ta cua cahan tahan ra cha ndicha, ta cua cahan ra cuenda yu.

²⁷ Cua cuhva tahan ndo cuenda, vati cha ni chica ndo chihin yu nda quivi quechaha cati tuhin chi ñivi.

16

¹ Ndihi chacan chahi cuenda chi ndo, coto cua ndoyo ñuhun ndo.

² Cua tava ndaa ñivi chi ndo ve ñuhun, vati cua queta quivi cha cua saxini ñivi ti satiñu vaha ñi cuenda ra Ndioo, ta cua cahni ñi chi ndo.

³ Tacan ni cua savaha ñi, vati ña nacoto ñi chihin yu, ta ni ña nacoto ñi chi ra suti.

⁴ Cha chahi cuenda chi ndo, vati cua queta quivi cua tahan ndo tacan, ta cua cucuhun ini ndo cha cati yu.

Tiñu cua savaha ra Tati Ndioo

[Ni vii cahan ra Jesuu chi ra ta ra:]

Ña chahi cuenda chi ndo nda ni xihna cuii, vati ni vii iye chi ndo,

⁵ soco vitin cua cuhin nu iyo ra tachi chihin yu. Ña ta nducu tuhun ndo ndaa iti cua cuhin,

⁶ soco cuihya xaan cuni anima ndo, vati cati yu tuhun can chi ndo.

⁷ Cati yu cha ndicha ti cua coo vaha ca ndo, vati cua cuhin. Tu ña cua cuhin, ña cua quichi ra cua tindee chi ndo, soco tu cua cuhin, cua tava tiñu yu chi ra, ta cua quichi ra nu iyo ndo.

⁸⁻¹¹ Cua quichi maan ra, ta cua sacoto ra chi ñivi ñuñivi ti ndacu ñi cuati, ta ña chinu ini ñi chihin yu. Cua sacoto ra yoso cuhva cua coo vaha ñi chi ra Ndioo, vati cua cuhin nu iyo suti, ta ña cua ndehe ca ndo chihin yu. Cua sacoto tahan ra yoso cuhva cua cutuni ñivi ndacu ndavaha ni, vati cua cutuni run cuu run ndaca ñahan chi ñivi ñuñivi ya.

¹² Ni iyo cuaha tuhun cua cati tuhun chi ndo, soco ña cua cundee ini ndo vitin.

¹³ Cua quichi xihna ra cuu Tati Ndioo, ta sa cua sacoto ra cha ndicha chi ndo, vati ndicha ra. Ña cua cahan ra yoso cuhva saxini maan ra, soco cua cuhva ra cuenda cha cati ra Ndioo, ta cua cati tuhun ra yoso cuhva cua coo chi iti nuun.

¹⁴ Cua sacahnu ra chihin yu, vati cua tasoho ra cha cua cati yu chi ra, ta cua cuhva ra cuenda chi ndo.

¹⁵ Ndihi cha iyo chi ra suti iyo chi main. Chacan cuu cha cati yu ti cua tasoho ra cuu Tati Ndioo cha cua cati yu chi ra, ta cua cuhva ra cuenda chi ndo.

Ndahvi xaan cua cuni ra sacuaha chi ra Jesuu suhva quivi, ta sa cua cusii ini ndico ra ta ra

¹⁶ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra ta ra:]

‘Suhva quivi, ta ña cua ndehe ca ndo chihin yu, ta inga suhva ca quivi, ta cua ndehe ndico tucu ndo chihin yu —cati ra Jesuu chi ra ta ra.

¹⁷ Tacan cuu, ta quechaha cati ra sacuaha chi ra chi tahan ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cati ra chi yo? Cati ra ti suhva quivi, ta ña cua ndehe ca yo chi ra, ta inga suhva quivi, ta cua ndehe ndico tucu yo chi ra. Cati tahan ra ti tacan cua cuu chi, vati cua cuhun ra nu iyo sutu ra.

¹⁸ ¿Ñacu cati ra ti suhva quivi cuu chi? Ña cutuni ini yo cha cahan ra —cati ra chi tahan ra.

¹⁹ Chito ra Jesuu ñaan cha cuni nducu tuhun ra ta ra chi ra. Chacan cuu cha cati ra chi ra ta ra ti:

—Cha cati yu ti suhva quivi, ta ña cua ndehe ca ndo chihin yu, ta inga suhva quivi, ta cua ndehe ndico tucu ndo chihin yu. [Ñavi cha vaha cuu cha nducu tuhun ndo chi tahan ndo ñaan cha cuu tuhun can.]

²⁰ Cati ndicha yu ti cuihya xaan cua cuni anima ndo, soco sii xaan cua cuni ñivi ñuñivi. Cuihya cua cuni ndo, soco cua naan chacan, ta cua cusii ini xaan ndico ndo.

²¹ Nu cuni cacu sehe ñi ñahan, ta cua tuvi ini ñi tu ndoho hora can, soco cua yaha ñi tu ndoho can, ta ña cua saxini ca ñi ti cha ni tuvi ini ñi tu ndoho, vati sii xaan cuni ñi cha ni cacu sehe ñi.

²² Vitin cua coo tu cuihya ini chi maan ndo, soco cua ndehe ndico tucu ndo chihin yu, ta cua cusii ini ndico ndo. Tacan ni cua coo ndo, ta ña cua cuu naan cha sii cuni ndo.

²³ Ñahni cha cua ndaca ndo chihin yu quivi cua quichi racan, soco cati ndicha yu ti cua cuhva ra suti ñaan cha cuu cha cua ndaca ndo chi ra cuenda yu.

²⁴ Ña ta ñahni cha ndaca ndo cuenda yu nda cua nda vitin. Na cua ndaca ndo chi ra, ta sa cua cuhva ra chi chi chi ndo. Tacan, ta cua cusii ini ndicha ndo.

Cua sacanaan ra Jesuu chi run cani tahan chi ra

²⁵ [Ni vii cahan ra Jesuu chi ra:]

'Cha chahi cuenda chi ndo, soco mani chi cuhva ni cahin chi ndo. Cua queta quivi, ta ña cua cahan que chi ndo chi cuhva, vati cua cati cachin yu yoso cuhva iyo ra suti.

²⁶ Quivi can sa cua cahan maan ndo chi ra cuenda sivi yu, ta ña cua cati que chi ndo ti ni vii cahin chi ra cuenda ndo, vati cua cuu cahan maan ndo chi ra.

²⁷ Cuni mani ra suti chi ndo, vati cha cuni mani ndo chihin yu, ta cha chinu ini ndo ti iti nuun ra ni quichi yu.

²⁸ Quee yu iti nuun ra, ta quichi yu ihya nu ñuhun ñuñivi ya vitin, soco cua quee ndique nu ñuhun ñuñivi ya, ta cua cahun ndico tuqui nu iyo ra —cati ra Jesuu.

²⁹ Tacan cuu, ta quechaha cati ra sacuaaha chi ra ti:

—Vitin cati cachin cun, vati ña cahan con chi cuhva.

³⁰ Vitin chito ndi ti chito cun ndihi cuii, ta chito ndi ti ña nini cha cua nducu tuhun ñivi chihun, [ta cua cati ndico cun]. Chacan ni chinu ini ndi ti quichi cun iti nuun ra Ndioo —cati ra chi ra Jesuu.

³¹ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Vitin cha chinu ini ndo,

³² soco cua queta hora cua cunu ndo. Cua queta hora can, ta ndihi ndo cua cahun ndo vehe ndo, ta cua nacoo ihni ndo chihin yu, ta cua ndoo iin tuhun yu, soco ña cua ndoi cha maan iin tuhun, vati iyo ra suti chihin yu.

³³ Tacan cati yu, vati cua cuhve cha cua coo taxin anima ndo. Ihya nu ñuhun ñuñivi ya cua coo tu ndoho chi ndo, soco na ña cua cucuihya ini ndo, vati cha ni sacanain chi run cua cani tahan chi ndo nu ñuhun ñuñivi ya.

17

Cahan ra Jesuu chi ra Ndioo cuenda amigu ra

¹ Tacan ni cati ra Jesuu, ta ndehe ndaa ra iti siqui andivi, ta quechaha cati ra chi sutu ra ti:

—Tata, cha cua queta hora yu vitin. Na cua sacahnu cun chihin yu, vati tacan ni cua sacahnu tahin chihun

² cuhva cha ni chahun tu ndee ini chihin yu, ta ndaca ñahin chi ndihi ñivi. Chacan cuu cha cua cuhve cha cua coo ndito ndihi ñi cha iyo chihin yu. Cua coo ndito ñi chihin yu ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

³ Cua coo ndito ñi, vati nacoto ñi chihin, ta iin tuhun ni ra Ndioo ndicha cuun. Nacoto tahan ñi chi yuhu ra Jesucristo, ta maun tava tiñu chihin yu.

⁴ Yuhu cha ni sacahnu i chihin ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ta cha saquete tiñu cha ni chahun chihin yu.

⁵ Tata, na cua sacahnu cun chihin yu vitin, ta na cua cuhva cun cha cua coo ndico tucu cha vaha chihin yu cuhva ni chacao chi chihin yu, ta ña ta tuvi ñuhun ñuñivi ya.

6'Cha ni savahun cha chacoo rahya ta ra chihin yu, ta sanahin chi ra yoso cuhva iyo cun. Cha chacoo ra chi maun, ta savahun cha cua coo ra chihin yu, ta ni sacuinu ra cuhva cati cun.

7 Vitin chito ra ti maun chaha ndihi cha ni savahi.

8 Cha chahi cuenda chi ra cuhva cati cun chihin yu, ta cha ni tasoho ra cha cahin, ta chito ra ti ndicha quichi yu iti nuun cun. Chinu ini ra ti maun cuu ra ni tava tiñu chihin yu.

9 'Cahan ndahvi yu chihun cuenda ra. Ña cahan yu cuenda ndihi ñivi ñuñivi, soco cahan yu cuenda ra iyo chihin yu. Maun chaha cha iyo ra chihin yu, soco chi maun cuu ra.

10 Ndihi ra iyo chi yuhu, ta iyo tahan ra chi yoho, ta cha ndacu ra cha cahnu cui.

11 Ña cua coo que nu ñuhun ñuñivi ya, vati cua cuhin nu iyo cun, soco cua ndoo maan ra ihya. Tata, na cua cumi cun chi ra, vati iyo tu ndee ini chihun, ta maun chaha chi ra chihin yu. Chacan cuu cha cua nduinuun ra cuhva iyo inuun yo.

12 Cha ni chacoi chi ra ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ta chacucumi yu chi ra, vati chahun tu ndee ini chihin yu. Cha tindei chi ra, ta iin tuhun ni ra ndoyo ñuhun cuhva cati tutu cun, soco yoni ca ra ndoyo ñuhun.

13 Vitin cua cuhin iti nuun cun, soco cahin chacan ihya. Chacan cuu cha cua cusii ini vaha ra ta ra.

14 Cha cati tuhun tuhun cun chi ra, ta cha cuxaan ini ñivi ñuñivi chi ra, vati ña iyo ra cuenda ñuhun ñuñivi cuhva cha ña iyo yu cuenda ñuhun ñuñivi.

15 Ña cati yu ti cua canihun chi ra ihya nu ñuhun ñuñivi ya, soco cahan ndahvi yu chihun ti na cua cucumi vahun chi ra, ta ña cua cuu savaha run cuhva ndavaha ni chi ra.

16 Ña iyo ra cuenda ñuhun ñuñivi cuhva cha ña iyo yu cuenda chacan.

17 Na cua sacu-ii ndicha cun chi ra. Cha ndicha cuu tuhun cun.

18 Tava tiñu yu chi ra ihya cuhva ni tava tiñu cun chihin yu ihya.

19 Cha iyo ii yu cuenda ra. Chacan cuu cha cua coo ii ndicha maan ra.

20 'Cahan ndahvi yu chihun cuenda racan ta ra, soco cahan ndahvi tahin cuenda ñivi cua tasoho tuhun cua cahan ra, ta cua cuinu ini ñi chihin yu.

21 Cahan ndahvi yu chihun ti na cua coo inuun ndihi ñican cuhva iyo inuun yo, tata. Chacan cuu cha cua coo inuun ñi chihin yo, ta cua cuinu ini ñivi ñuñivi ti maun cuu ra ni tava tiñu chihin yu.

22 Cha sanahin chi ñi ti chahun cha vaha chi ñi cuhva cha chahun cha vaha chihin yu. Chacan cuu cha cua coo inuun ñi cuhva iyo inuun maan yo.

23 Inuun iyo cun chihin yu, ta inuun iyo yu chi ñi. Chacan cuu cha cua coo vaha ñi, vati iyo inuun ñi. Chacan cuu cha cua coto ñivi ñuñivi ti cha tava tiñu cun chihin yu, ta cuni mani cun chi ñi cuhva cuni mani cun chihin yu.

24 Tata, cha chaha cuenda cun chi ñi chihin yu, ta cuni yu cha cua coo ñi chihin yu nu iye. Chacan cuu cha cua coto ñi ti cha cahnu xaan cui cha ni savahun. Cua coto ñi ti tacan ni savahun chihin yu, ta ña ta tuvi ñuhun ñuñivi.

25 Tata, ña nacoto ñivi ñuñivi chihun, soco yuhu nacote chihun, ta chito amigu yu ti maun cuu ra ni tava tiñu chihin yu.

26 Cha sacote chi ñi yoo rai cuun, ta cha sacote tahin chi ñi ti cua cuni mani tahan ñi chi tahan ñi cuhva cuni mani cun chihin yu. Sacote tahin ti cua coi chi ñi nu cuahan quivi —cati ra Jesuu.

18

Tiin ñivi chi ra Jesuu

(Mt. 26.47-56; Mr. 14.43-50; Lc. 22.47-53)

¹ Chacan ni cahan ra Jesuu, ta quee ra. Cuahan ra chi ra sacuahaha chi ra. Cuahan ra ta ra inga chiyo xahva Cedrón, ta queta ra ta ra iin nu cumi ñivi yutun tata, ta quihvi ra.

² Chito tahan run Juda ndaa iyo chi, vati cuaha chaha nducuiti ra Jesuu chi ra sacuahaha chi ra tican.

³ Chacan cuu cha quihin run iin cuenda sandaru, ta quihin run chi tatun tachi ra sutu chahnu chi ra fariseo, ta cuahan ra tican, ta naan ra ta ra ñuhun. Naan ra ta ra espada. Naan ra ta ra garote. Naan ra.

⁴ Tacan cuu, ta chito ra Jesuu ñaan cha cuu cha cua tahan ra, ta quee ra, ta quechaha nducu tuhun ra chi ñi ti:

—¿Yochi nanducu ndo?

⁵ Ta cati ndico ñi chi ra ti:

—Chi ra Jesuu ra ñuun Nazaret vachi quihin ndi —cати ñi.

Ta cati ndico ra chi ñi ti:

—Yuhu cui —cати ra.

Chacuinda tahan run Juda chi ñi, ta maan run cuu run ni xico tuhun chi ra Jesuu.

⁶ Cha cati ra Jesuu ti maan ra cuu ra, ta chinu chata ñi suhva, ta nduva ñi nu ñuhun.

⁷ Tacan cuu, ta nducu tuhun ndico tucu ra chi ñi ti:

—¿Yochi nanducu ndo?

Ta cati ñi ti:

—Chi ra Jesuu ra ñuun Nazaret vachi quihin ndi.

⁸ Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Cha cati yu ti yuhu cui. Na cua saña ndo chi rahya ta ra, vati chi yuhu vachi quihin ndo.

⁹ Tacan ni cati ra, ta saqueta ra tuhun cha ni cati ra, vati cha cati ra nu quichi quivi ti cha chaha cuenda sutu ra chi ra chica chihin ra, ta ña cua ndoyo ñuhun ni iin ra, cati ra.

¹⁰ Tacan cuu, ta xita ra Pedro cha cuu ta iin machete ra, ta cani ra chi ra cuu musu ra sutu chahnu, ta chahnda ra iin chiyo soho ra chiyo cuaha ra ndahvi can. Malco nani ra ndahvi can.

¹¹ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ra Pedro ti:

—Tihi ndico machete cun tichi vena cun. Cua ndehi tu ndoho cuhva ni cati suti chihin yu —cати ra.

Yaha ra Jesuu iti nuun ra sutu chahnu

(Mt. 26.57-58; Mr. 14.53-54; Lc. 22.54)

¹² Tacan cuu, ta tiin ra sandaru can chi ra Jesuu, ta chuhni ra chi ra,

¹³ ta chandaca xihna ra ta ra chi ra iti nuun ra Anaa, vati chiso ra chi ra Caifás ra cuu sutu chahnu cuiya can.

¹⁴ Maan ra Caifás can cuu ra cati chi ñivi judío ti nini xaan cha cua cuvi iin ñivi, vati tacan ni cua cacu ndihi ca maan ñi.

Cati ra Pedro ti ña nacoto ra chi ra Jesuu

(Mt. 26.69-70; Mr. 14.66-68; Lc. 22.55-57)

¹⁵ Chandicu ra Pedro chi ra Jesuu nuun cuahan ra chi ra sandaru ta ra, ta chandicu tahan inga ra sacuahaha chi ra, ta nacoto ra sutu chahnu chi racan. Chacan cuu cha quihvi tahan ra chi ra Jesuu tihyo ra sutu chahnu can,

¹⁶ soco ndoo ra Pedro iti chata yatin yu vehe, vati iyo iin ñahan cumi yu vehe. Chacan cuu cha chahan ndico ra nacoto chi ra sutu chahnu iti yu vehe, ta cahan ra chi ña ñahan can, ta sa yaha tahan ra Pedro.

¹⁷ Tacan cuu, ta quechaha cati ña ñahan can chi ra Pedro ti:

—¿Atu ña ndicha ti chica tahun chi ra Jesuu?

Ta cati ndico ra Pedro chi ña ti:

—Ña ndicha —cati ra.

18 Cha satahan ra musu ñuhun chi ra tatun can, vati cua tuni ra ta ra, vati vichin xaan suhva. Inda tahan ra Pedro, ta tuni tahan ra ñuhun.

Nducu tuhun ra sutu chahnu chi ra Jesuu

(Mt. 26.59-66; Mr. 14.55-64; Lc. 22.66-71)

19 Tacan cuu, ta nducu tuhun ra sutu chahnu chi ra Jesuu yoso cuhva iyo ra sacuahha chi ra, ta nducu tuhun tahan ra ñaan cha cuu cha ni sacuahha ra chi ñivi,

20 ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Cha cati cachin yu chi ndihi ñivi, ta cha sacuahha chi ñi ndihi ve ñuhun nu nducuiti ñivi judío, ta ñahni cha cahan xehi chi ñi.

21 Ña cua nducu tuhun ndo chihin yu. Cua nducu tuhun ndo chi maan ñi, vati chini soho ñi ndihi tuhun cha ni cahin, ta chito ñi ñaan tuhun cahin chi ñi —cati ra.

22 Tacan cati ra Jesuu, ta cani iin ra tatun can chi ra Jesuu, vati yatin nu inda ra inda tahan ra, ta cati ra chi ra ti:

—Ña vaha cha cahan chi ra sutu chahnu tacan.

23 Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Tu ndavaha ni cuu cha ni cati yu, cua cuhvon cuenda ñaan ndavaha ni cuu chi, soco tu cha vaha cuu chi, ña vaha cha cani cun chihin yu —cati ra.

24 Tacan cuu, ta tachi ra Anaa chi ra Jesuu nu iyo ra Caifás ra cuu sutu chahnu, ta nuhni ra, ta cuahan ra.

Cati ndico tucu ra Pedro ti ña nacoto ra chi ra Jesuu

(Mt. 26.71-75; Mr. 14.69-72; Lc. 22.58-62)

25 Ni inda ra Simón Pedro tuni ra ñuhun, ta nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

—¿Atu sacuahun chi ra Jesuu?

Ta cati ndico ra Pedro ti:

—Ñahni, xaa.

26 Inda tahan iin musu ra sutu chahnu can, ta ñivi ra chi ra ni tahnda soho, ta quechaha cati ra chi ra Pedro ti:

—Cha ndehi chihun, vati cha iyo cun chi ra hora cha ni chaquihin ndi chi ra nu iyo yutun tata can —cati ra.

27 Ta cati ndico tucu ra Pedro ti ña ndicha, ta sa ndahyu ri chitoho, [vati cha queta uni hora cha ni sandahyu ñahan ra Pedro].

Yaha ra Jesuu iti nuun ra Pilato

(Mt. 27.1-2, 11-14; Mr. 15.1-5; Lc. 23.1-5)

28 Tacan cuu, ta quee ra ta ra nuun iyo ra Caifás, ta chandaca ra ta ra chi ra Jesuu iti nu iyo vehhe ra cumi tiñu cha iyo cuenda ñuun Roma, ta ni vii nahan cuu chi. Ña quihvi ra judío can ve tiñu, coto cua coo ica ra, vati cuni ra sacahnu ra vico can.

29 Chacan cuu cha quee ra Pilato iti chata nu iyo ra ta ra, ta nducu tuhun ra chi ra ta ra ti:

—¿Ñaan cuati cuni ndo chi rahya?

30 Ta cati ndico ra ta ra chi ra ti:

—Ndacu ra ndavaha ni. Chacan cuu cha vachi ndaca ndi chi ra chihun —cati ra ta ra.

31 Ta cati ra Pilato chi ra ta ra ti:

—Cua ndehe maan ndo, vati cua tachi tuni maan ndo chi ra cuhva cati ley maan ndo —cati ra.

Ta cati ndico ra judío can ti:

—Ñahni ndatu cha cua cahni ndi chi ñivi —cati ra.

³² Chacan cuu cha quee chi cuhva ni cati ra Jesuu, vati cha ni cati ra yoso cuhva cua cuvi ra.

³³ Tacan cuu, ta quihvi ndico tucu ra Pilato tichi ve tiñu, ta cana ra chi ra Jesuu, ta nducu tuhun ra chi ra ti:

—¿Atu maun cuu ra ndaca ñahan chi ñivi judío?

³⁴ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—¿Atu cha saxini maun cuu chi a cha cati inga ñivi chihun ti tacan cuu chi?

³⁵ Ta cati ra Pilato ti:

—Ñavi ra judío cui. Cha ni chaha cuenda ra sutu chahnu chi ndihi ñivi cuu ñivi cun chihun chihin yu. ¿Ñaan cha cuu cha ni savahun? —cati ra.

³⁶ Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Ñavi cuenda ñuhun ñuñivi ya cua cundaca ñahin. Tu cua cundaca ñahin ihya nu ñuhun ñuñivi ya, cua cani tahan ñivi yu, ta ña cua cuu cuhva cuenda cun chihin yu chi ñivi judío can, soco ñavi tacan cuu chi. Ña cua cundaca ñahin ihya —cati ra.

³⁷ Ta cati ndico ra Pilato chi ra ti:

—¿Atu cua cundaca ñahun chi ñi?

Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Maun cati ti cua cundaca ñahin chi ñi. Chacan cuu cha quichi yu ihya nu ñuhun ñuñivi ya. Chacan cuu cha cacu yu ihya, vati cua cati tuhun cha ndicha. Tu cua cuni coto ñivi iin cha ndicha, cua tasoho ñi cuhva cati yu —cati ra.

³⁸ Ta nducu tuhun ra Pilato chi ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha ndicha? —cati ra.

Cati ra Pilato ti cua cuvi ra Jesuu

(Mt. 27.15-31; Mr. 15.6-20; Lc. 23.13-25)

Tacan ni nducu tuhun ra Pilato, ta cuahan ndico ra nu iyo ra judío can, ta cati ra ti:

—Yuhu cati ti ñahni cuati savaha ra.

³⁹ Chito ndo ti iyo costumbre cha cua sañe chi iin ra indi ve caa tichi vico ya. ¿Atu cuni ndo cha cua sañe chi ra cua cundaca ñahan chi ndo? —cati ra.

⁴⁰ Tacan cuu, ta cuvaa ndihi ñi, ta cati ñi ti:

—Ña cua sañon chi rahya. Cua sañon chi ra Barabaa —cati ñi, ta ñasuhu cuu ra Barabaa can.

19

¹ Tacan cuu, ta quihvi ndico ra Pilato, ta cati ra ti cua cani ra sandaru chi ra Jesuu.

² Tacan cuu, ta savaha ra sandaru can iin tivi iñu, ta tihira chi chixini ra Jesuu, ta sacundichin ra sahma tixinda chi ra.

³ Tacan cuu, ta tuhva ra nu inda ra Jesuu, ta cati ra ti:

—Na cumi chi maun, tata. Yoho cuu ra cua cundaca ñahan chi ñivi judío —cati ra, [vati cahan cateni ra ta ra chi ra].

Ta cani ra ta ra chi ra.

⁴ Cuahan ndico ra Pilato iti chata, ta cati ndico ra chi ra judío ta ra ti:

—Tava ndique chi ra ihya. Chacan cuu cha cua coto ndo ti ñahni cuati ra cuni yu —cati ra.

⁵ Chacan ni quee ndico ra Jesuu, ta indi xini ra tivi iñu can, ta ndichin ra sahma tixinda can, ta cati ra Pilato chi ra judío can ti:

—Na ndehe ndo chi ra.

⁶ Tacan cuu, ta ndehe ra sutu chahnu chi ra musu ra chi ra Jesuu, ta quechaha cana chaa ra ta ra ti:

—Cahni chi ra. Cahni chi ra —cati ra.

Ta cati ra Pilato ti:

—Cua quihin maan ndo chi ra, ta cua cahni maan ndo chi ra, vati ñahni cuati ra cuni yu.

⁷ Ta cati ndico ra judío can chi ra ti:

—Iyo ley ndi, ta iyo cha cua cuvi rahya cuenda ley ndi, vati cati ra ti sehe Ndioo cuu ra —cati ra.

⁸ Chini ra Pilato cha cahan ra judío can, ta quechaha cuyuhvi cuni ra, [vati cati ra ti sehe Ndioo cuu ra].

⁹ Quihvi ndico tucu ra tichi ve tiñu, ta nducu tuhun ra chi ra Jesuu ti:

—¿Ndaa iti quichi cun? —cati ra.

Ta ra Jesuu taxin inda ra. Ñahni cha cahan ra.

¹⁰ Tacan cuu, ta cati ra Pilato chi ra ti:

—¿Atu ña cua cahun cha cahin? ¿Atu ña chito cun ti iyo ndatu chihin yu cha cua sañe chihun, ta iyo ndatu chihin yu cha cua cahni yu chihun? —cati ra.

¹¹ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Tu ña cua cuhva ra Ndioo ndatu chihun, ña cua cuu tachi tuni cun chihin yu. Chacan cuu cha cahnu xaan ca iyo cuati ra ni chaha cuenda chihin yu chihun —cati ra.

¹² Chini ra Pilato cha cati ra Jesuu, ta quechaha nducu ra cuhva cha cua saña ndico ra chi ra, soco cana chaa ndico tucu ra judío can ti:

—Tu cua sañon chi ra, ñavi amigu cun chi ra César ra cumi tiñu cahnu iyo ñuun Roma. Xaan cuni ra Jesuu ya chi ra César, vati cuni ra Jesuu cundaca ñahan maan ra —cati ra judío can.

¹³ Chini ra Pilato tuhun cha cahan ra judío can, ta cati ra ti cua tava ra sandaru chi ra Jesuu iti chata. Tacan cuu, ta ni chacunda ra Pilato nu cua tachi tuni ra chi ra nu nani chi Gabata cuhva cati ñivi judío can chi tuhun hebreo tuhun cahan maan ñi.

¹⁴ Quivi can tiso vaha ñi, vati cua sacahnu ñi vico, ta cha cua cuu chi hora cuiti, ta quechaha cati ra Pilato chi ra judío can ti:

—¡Jihna! Ihya cha iyo ra ndaca ñahan chihin ndo.

¹⁵ Ta cana chaa ndico tucu ra ta ra ti:

—Cahni chi ra. Cahni chi ra nu cruu —cati ra.

Ta nducu tuhun ra Pilato chi ra ta ra ti:

—¿Atu cua cahni yu chi ra ndaca ñahan chi ndo?

Ta quechaha cati ndico ra sutu chahnu ta ra ti:

—Iin tuhun ni ra César cuu ra ndaca ñahan chi ndi —cati ra.

¹⁶ Tacan cuu, ta chaha cuenda ndico ra Pilato chi ra Jesuu chi ra judío can, vati cua cahni maan ra ta ra chi ra, ta quihin cuenda ra ta ra chi ra.

Cahni ñivi chi ra Jesuu

(Mt. 27.32-44; Mr. 15.21-32; Lc. 23.26-43)

¹⁷ Cuahan ra Jesuu chi ra ta ra, ta ndiso ra cruu nu cua cuvi ra. Cuahan ra iti nu nani chi nu cuecu iquin xini ndii. Gólgota nani chi, cati ñivi judío can chi tuhun cahan maan ñi.

¹⁸ Tican chahni ñi chi ra. Nu cruu chahni ñi chi ra, ta chahni tahan ñi chi inga uvi ra. Mahñu ni chacuita caa ra Jesuu, ta iin iin chiyo xiin ra chacuita caa ra ta ra.

¹⁹ Tacan cuu, ta cati ra Pilato ti cua taa ra ta ra iin vitu cahnu, ta cua taa ra ta ra chi chi xini cruu can, ta cati chi ti: “Jesuu ñuun Nazaret cuu rahya, ta ndaca ñahan ra chi ñivi judío,” cati chi.

²⁰ Tacan cuu, ta tuvi ñivi judío ndehe tuhun can, vati yatin ñuun Jerusalén cuu nu ni taa ñi chi ra Jesuu nu cruu. Uni tuhun ndiso vitu can, ta ndiso chi

tuhun cahan ñivi judío can. Ndiso tahan chi tuhun cahan ñivi ñuun Roma, ta ndiso tahan chi tuhun cahan ñivi griego.

²¹ Chacan cuu cha cati ra sutu chahnu chi ra Pilato ti:

—Ña vaha cha ni taun ti ndaca ñahan ra chi ñivi judío. Vaha ca cha cua taun ti maan ra cati ti ndaca ñahan ra chi ñivi judío. Tacan cati ra chi ra Pilato, [vati ña ndoo ra vaha cha cua saxini ñivi ti ndaca ñahan ra Jesuu chi ñivi judío].

²² Ta cati ndico ra Pilato chi ra judío can ti:

—Cua ndoo chi cuhva can, vati cha ni tai chi chi.

²³ Nu ni chahni ra sandaru chi ra Jesuu quihin ra ta ra sahma cuati ra, ta cumi cuenda chi natahvi ra chi chi, vati cua quihin iin iin ra iin iin chi. Quihin tahan ra sahma ndichin ra, soco ñahni nu cuicu chi, vati ini sahma niniin cuu chi.

²⁴ Chacan cuu cha cati ra sandaru can chi tahan ra ti:

—Ña cua cahnda yo chehe, soco cua siqui yo yuu cuati, ta cua ndehe yo yoo cua quihin chi chi —caci ra.

Tacan ni savaha ra, ta saqueta ra cuhva cati tutu Ndioo nu cati chi ti natahvi ra ta ra sahma ra, ta quihin iin iin ra chi chi, soco siqui ra chi yuu cuati ti cua ndehe ra yoo cua quihin sahma ndichin ra, cati tutu Ndioo cuenda ra Jesuu. Chacan ni savaha ra sandaru can.

²⁵ Yatin nu inda cruu nu chacuita caa ra Jesuu inda sihi ra chi ña María cuhvi ña. Ñasihi ra Cleofa chi ña, ta inda tahan ña María Magdalena.

²⁶ Tacan cuu, ta ndehe ra Jesuu ti yatin inda sihi ra chi iin ra sacuaha chi ra, ta cuni xaan ra Jesuu chi racan. Tacan cuu, ta quechaha cati ra chi sihi ra ti:

—Yaya, ican inda sehun.

²⁷ Ta cati ra chi racan ti:

—Ican inda sihun —caci ra.

Tacan cuu, ta hora can quihin ra chi ña, ta cha cucumi ra chi ña vehe ra [sava ni ta cua sihi maan ra].

Ni chihi ra Jesuu

(Mt. 27.45-56; Mr. 15.33-41; Lc. 23.44-49)

²⁸ Tacan cuu, ta chito ra Jesuu ti cha iyo vaha tiñu quichi ra, ta cati ra ti:

—Neti xaan cuni yu —caci ra. Chacan cuu cha queta chi cuhva cati tutu Ndioo.

²⁹ Tican iyo iin coho nduta chiti uva ndahvi. Chacan cuu cha tihi ñi iin yahma tichi nduta can, ta taa ñi chi chi nu yutun, ta sayaha ñi chi chi yuhu ra.

³⁰ Tacan cuu, ta ni chihi ra Jesuu chi chi, ta cati ra ti:

—Cha iyo vaha.

Tacan cuu, ta ni nducuhun xini ra, ta ni chihi ra.

Caan ra sandaru xiin ra Jesuu chi nduyu ra

³¹ Chica ra judío tu manini chi ra Pilato ti cua cahnu ra iquin chaha ra ndaa nu cruu can. Tacan cua cahni ra chi ra ta ra, tu ña ta cuvi cuii ra, ta cua sanuun ndico ra ta ra chi ra nu cruu. Tacan ni cuni ra judío can, vati ni tiso vaha ra ta ra tiñu, vati inga quivi cuu quivi ii quivi cahnu. Chacan cuu cha ña cuni ra cha cua ndoo iquin cuñu ra ta ra nu cruu quivi sábadu can.

³² Tacan cuu, ta quichi ra sandaru, ta ni chahnu ra iquin chaha ra ni chihi chi ra Jesuu. Ndihi nduvi tahan ra chahnu ra iquin chaha ra.

³³ Tacan cuu, ta queta ra sandaru nu ndaa ra Jesuu, ta ndehe ra ti cha ni chihi ra. Chacan cuu cha ña chahnu ca ra iquin chaha ra.

³⁴ Tacan cuu, ta caan iin ra xiin ra Jesuu chi nduyu ra, ta chati niñi ra, ta chati nduta.

³⁵ Ndihi chacan ni ndehe yu, ta chahi cuenda chi ndo. Ndicha cuhva cati tuhín cuu chi, vati ndicha yu, vati cuni yu cha cua cuinu tahan ini ndo chi ra Jesuu.

³⁶ Tacan ni chacoo chi, vati cuhva cati tutu Ndioo cuu chi. Cati chi ti ña cua tahnú iquín ra,

³⁷ ta iyo inga nu cati chi ti cua ndehe ñivi chi ra nu ni caan ra, cati chi.

Ni cuchi ra Jesuu

(Mt. 27.57-61; Mr. 15.42-47; Lc. 23.50-56)

³⁸ Tacan cuu, ta ni chica ra José ra ñuun Arimatea tu manini chi ra Pilato. Cuni ra José can quihin ra iquín cuñu ra Jesuu, vati amigu ra chi ra, soco ña chito ñivi cha amigu ra chi ra, vati yuhvi ra José chi ra judío tahan ra. Tacan cuu, ta chaha ra Pilato ndatu chi ra.

³⁹ Tacan cuu, ta cuahan tahan ra Nicodemo chi ra José, ta ra Nicodemo can cuu ra ni cahan chi ra Jesuu iin cha cuaa nu quichi quivi. Chandaca ra xahan chahan xico vixin. Mirra chi áloe cuu chi, ta queta oco uchi kilu chi chandaca ra.

⁴⁰ Tacan cuu, ta quihin ra ta ra iquín cuñu ra Jesuu, ta tuvi ra sahma vaha chi ra, ta cuhu ra xahan can iquín cuñu ra ticu sahma can cuhva iyo costumbre ñi cha cuchi ñi ndii.

⁴¹ Yatin nu chihi ra iyo iin nu iyo ita taqui. Tican iyo iin yavi yuu cha savaha ñivi, ta chaa chi, vati ña ta ñahni ndii cucuchi ican.

⁴² Tacan cuchi ra chi ra Jesuu, vati quivi tiso vaha ñivi judío cha cua sacahnú ñi vico cuu chi, ta yatin iyo yavi yuu can.

20

Ni natacu ndico ra Jesuu

(Mt. 28.1-10; Mr. 16.1-8; Lc. 24.1-12)

¹ Xini vita cuu chi, ta cuahan ña María Magdalena nu ni cuchi ra Jesuu. Nahán xaan, ta ni víi naan, ta cuahan ña. Queta ña, ta ndehe ña ti ña ndasi ca yuu yuhu chi.

² Chacan cuu cha chinu ndico ña, ta cuahan ña nu iyo ra Simón Pedro chi ra iyo mani xaan chi ra Jesuu, ta quechaha cati ña chi ra ti:

—Cha ni tava ndico ñivi chi ra chahnú tichi yuu can, ta ña chito ndi ndaa iti chanaan ñi chi ra —caci ña.

³ Chacan cuu cha quee ra Pedro chi tahan ra, ta cuahan ra. Cuahan ra iti nu ni cuchi ra Jesuu,

⁴ ta chinu ra ta ra cuahan ra. Nduvi ra chinu, soco nihín ca chinu inga ra, ta queta xihna ra nu ni cuchi ra Jesuu.

⁵ Quechaha ndehe ihni ra, ta ndehe ra ti caa sahma, soco ña quihvi ra.

⁶ Tacan cuu, ta queta tahan ra Simón Pedro. Iti chata ra quichi ra, [vati ña nihín vaha chinu ra,] ta quihvi ra iti tichi, ta ndehe tahan ra ti caa sahma can.

⁷ Caa tahan pañitu cha cunuhní xini ra, soco ña caa chi nu caa inga sahma. Caa siín chi iin chiyo, ta ituvi vaha chi.

⁸ Tacan cuu, ta quihvi tahan inga ra. Ra quichi xihna cuii cuu ra, ta ni ndehe tahan ra, ta ni chinu ini ra [ti cha natacu ndico ra Jesuu].

⁹ Ña ta cutuni ini ra ta ra yoso cuhva cati tutu Ndioo ti cua cuvi ra, ta cua natacu ndico ra.

¹⁰ Tacan cuu, ta cuahan ndico ra ta ra iti vehe ra.

Ndehe ña María Magdalena chi ra Jesuu

(Mr. 16.9-11)

¹¹ Tacan cuu, ta inda ña María Magdalena can iti chata nu ni cuchi ra Jesuu. Ndahyu ña. Ndahyu ña, ta ndehe ihni ña, vati cuni ndehe ña iti tichi,

¹² ta ndehe ña ti iyo uvi tatun Ndioo. Ndichin ra sahma cuichin, ta ndaa ra nu ni chacava ra Jesuu. Iin ra ndaa nu chacoo xini ra, ta inga ra ndaa nu chacoo chaha ra.

¹³ Tacan cuu, ta quechaha cati ra chi ña ti:

—Yoho sihi, ¿ñacu ndahyu xaun?

Ta cati ña chi ra ti:

—Quichi quihin ñivi chi ra chahnu, ta ña chite ndaa iti cha cuchi ndico ñi chi ra.

¹⁴ Tacan cati ña, ta ndico coo ña, ta ndehe ña ti cha inda ra Jesuu, soco ña chito ña cha ra Jesuu cuu ra,

¹⁵ ta quechaha cati ra chi ña ti:

—¿Ñacu ndahyu cun, ta sihi? ¿Yochi nanducu cun? —cati ra.

Saxini ña ti ra cumi ita cuu ra, ta cati ña chi ra ti:

—Vasi maun cuu ra quichi quihin iquin cuñu ra, taa. Cua cati cun chihin yu ndaa iti cha cuchi ndico cun chi ra ndii can, ta cua cuiso ndico main chi ra inga chiyo —cati ña.

¹⁶ Ta cati ndico ra Jesuu chi ña ti:

—¡María! —cati ra.

Ta ndico coo ña, ta cahan ña chi ra. Tuhun hebreo cahan ña, ta cati ña ti:

—¡Raboni! —cati ña. Maestru cuni cati tuhun can.

¹⁷ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu ti:

—Ña tiun chihin yu, vati ña ta cuhin nuun iyo suti. Cuahan nuun iyo ra amigu yu, ta cua cati cun chi ra ti cua cuhin nuun iyo suti nu iyo sutu ndo —cati ra.

¹⁸ Tacan cuu, ta cuahan ña María Magdalena can, ta chaha ña cuenda ti cha ni ndehe ña chi ra chahnu, ta chaha ña cuenda ñaan tuhun cha ni cati ra chi ña.

Ndehe tahan ra sacuahachi ra Jesuu chi ra
(Mt. 28.16-20; Mr. 16.14-18; Lc. 24.36-49)

¹⁹ Cha cuaa domingu xini vita can, ta ndasi vaha yu vehe nu iyo cuiti ra sacuahachi ra Jesuu, vati yuhvi ra cuenda ra judío. Tacan cuu, ta quichi ra Jesuu, ta ni chacuinda ra mahñu nu iyo ra, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Na cua coo taxin anima ndo.

²⁰ Tacan cati ra, ta sanahan ra ndaha ra chi ra ta ra, ta sanahan ra xiin ra chi ra. Chacan cuu cha quechaha cusii ndico ini racan ta ra, vati ndehe ndico ra chi ra chahnu sacuahachi ra.

²¹ Tacan cuu, ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Na cua coo vii anima ndo. Tava tiñu yu chi ndo cuhva ni tava tiñu suti chihin yu.

²² Tacan cati ra, ta ni tivi ra tati ra chi ra, ta quechaha cati ra ti:

—Na cua coo ra Tati Ndioo chi ndo.

²³ Tu cua sanaan ndo cuati ndacu ñivi, cua naan ndicha cuati ñi. Tu ña cua sanaan ndo cuati ndacu ñi, ña cua naan chi —cati ra.

Ndehe tahan ra Tuma ti cha natacu ndico ra chahnu

²⁴ Ta ra Tuma cuu tahan ra iin ra uchi uvi ra sacuahachi ra Jesuu, ta cati ñivi ti Tuma xinihin cuu ra. Racan ña iyo ra nu iyo cuiti tahan ra, ta ni quichi ra Jesuu.

²⁵ Chacan cuu cha quechaha cati tahan ra chi ra Tuma ti:

—Cha ni ndehe ndi chi ra chahnu —cati ra.

Ta cati ndico ra Tuma chi ra ti:

—Tu ña cua ndehi nu ni caan clavu ndaha ra, tu ña cua tih nundahi nu ni caan clavu can, tu ña cua tih ndahi nu caan nduyu xiin ra, ña cua cuinu ini yu —cati ra.

²⁶ Yaha una quivi, ta ni nducuiti ndico tucu ra sacuaaha chi ra Jesuu, ta iyo tahan ra Tuma. Ndasi ndico tucu yu vehe, soco quihvi ra Jesuu, ta ni chachuinda ra mahñu nu iyo cuiti ra, ta quechaha cati ra ti:

—Na cua coo taxin anima ndo.

²⁷ Tacan cuu, ta quechaha cati ra chi ra Tuma ti:

—Ihya tichi ndahi cua tihun nundahun, ta cua tihun ndahun tihya xiin yu, ta cua ndehun. Ña cua saxini con, soco cua cuinu ini cun —cati ra.

²⁸ Tacan cuu, ta cati ndico ra Tuma chi ra ti:

—Sacahnu ndicha yu chihun, vati Ndioo cuun, tata —cati ra.

²⁹ Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Chinu ini cun, vati cha ndehun chihin yu. Iyo ñivi ña cua ndehe ñi chihin yu, ta cua cuinu ini ñi. Vaha xaan ca cua cusii ini ñican —cati ra.

Cha taa ra Juaan tutu ya, vati cua cuinu ini ñivi chi ra Jesuu

³⁰ Cuaha xaan ca cuhva ni savaha ra Jesuu ndehe ra sacuaaha chi ra, soco ña ni tai ndihi chacan tichi tutu ya.

³¹ Ndihi tuhun ya ni tai, vati tacan ni cua cuinu ini ndo ti ra Jesuu cuu sehe Ndioo, vati racan cuu ra ni tava tiñu ra Ndioo. Chacan cuu cha cua coo ndito ndo chi ra, tu cua cuinu ini ndo chi ra.

21

Ndehe ndico tucu ucha ra sacuaaha chi ra Jesuu chi ra

¹ Tacan cuu, ta queta inga quivi, ta ndehe ndico tucu ra sacuaaha chi ra Jesuu chi ra yu tañuhun Tiberia, ta tehen ni ndehe ra chi ra.

² Iyo cuiti ra Simón Pedro chi ra Tuma xinihin chi ra Natanael ñuun Caná chi nduvi ra cuu sehe ra Zebedeo chi inga uvi ra sacuaaha chi ra.

³ Tacan ni iyo cuiti ra, ta quechaha cati ra Simón Pedro chi ra ta ra ti:

—Cuahin, vati cua tiin main tiaca.

Ta cati ndico ra ta ra chi ra ti:

—Coho, vati cua cuhun tahan ndi chihun.

Chacan cuu cha cuahan ra ta ra, ta quihvi ra tichi tundoo, ta ña ta ñahni cha tiin ra cha cuaa can.

⁴ Cha cua cundichin, ta ndehe ra cha inda Jesuu yu nduta can, soco ña chito ra ta ra ti ra Jesuu cuu ra.

⁵ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—¿Atu ña ta ñahni cha tiin ndo, ta yani xaa?

Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Ña ta ñahni.

⁶ Ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Cua cani ndo taraya inga chiyo, ta cua nihin ndo chi ri —cati ra.

Chacan cuu cha cani ra ta ra chi chi inga chiyo, ta ña cuu ca canihin ra chi chi, vati cuaha xaan ri tiaca indi.

⁷ Iyo tahan ra cha cuni xaan ra Jesuu, ta cati racan chi ra Pedro ti:

—¡Jihna! Ra chahnu cuu ra cha inda.

Nu ni chini ra Simón Pedro ti ra chahnu cuu ra chuhni ndico ra tichi ra, vati ña chanami vaha ra, ta chapa ra tichi nduta, ta cuahan ra iti yu nduta,

⁸ soco cuahan inga ra tichi tundoo can, vati ña cani iyo yuhu nduta. Vasi queta ciendu metro, ta queta ra ta ra yu nduta can. Xita queñuhun ra taraya can, ta cuaha xaan tiaca ñuhun tichi chi.

⁹ Tacan cuu, ta queta ra ta ra yu nduta can, ta ndehe ra cha cayu ñuhun, ta cha tihyo tiaca, ta iyo tahan paan.

¹⁰ Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua naquihin ndo uvi uni tiaca cha tiin ndo vitin —cati ra.

¹¹ Quihvi ra Simón Pedro tichi tundoo can, ta quechaha xita queñuhun ra chi ri nda cua nda nu ñuhun iti, ta mani tiaca nahnu ñuhun taraya can. Queta iin ciendu uvi xico uchi uni ri, ta cuaha xaan ri cuu ri, soco ña tahnda taraya can.

¹² Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Nahan ndo, vati cua curamosa ndo —cati ra.

Ta yuhvi ra ta ra nducu tuhun ra chi ra yoo ra cuu ra, vati chito ra ti ra chahnu cuu ra, [soco tucu cuhva iyo ra].

¹³ Tacan cuu, ta ni tuhva ra Jesuu yu nuhun can, ta quihin ra paan can, ta ni chaha ra chi chi chi ra ta ra, ta ta ni cuhva chaha ra tiaca can.

¹⁴ Chehe cuu uni chaha cha ni ndehe ra sacuaha chi ra Jesuu chi ra, ta cha ni chihhi ra, ta natacu ndico ra.

Cahan ra Jesuu chi ra Simón Pedro

¹⁵ Ndihi chachi ra ta ra, ta sa quechaha cati ra Jesuu chi ra Simón Pedro sehe Jonaa ti:

—Moon, cuni rahya ta ra chihin yu. ¿Atu cuni con chihin yu?

Ta cati ndico ra Pedro chi ra ti:

—Chito cun ti cuni yu chihun, ra chahnu.

Ta cati ra Jesuu ti:

—Cua tindeun chi ñivi yu —cati ra.

¹⁶ Tacan cuu, ta cati ndico tucu ra Jesuu chi ra Pedro ti:

—¿Atu cuni cun chihin yu, Moon?

Ta cati ndico ra Pedro chi ra ti:

—Chito cun ti cuni yu chihun, ra chahnu.

Ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Cua cumi cun chi ñivi yu —cati ra.

¹⁷ Tacan cuu, ta cati ndico tucu ra Jesuu chi ra cha cuu uni chaha:

—¿Atu cuni cun chihin yu, Moon? —cati ra.

Ta quechaha cucuihya cuni anima ra Pedro, vati cha uni chaha cha nducu tuhun ra tuhun can chi ra, ta cati ra chi ra ti:

—Ra chahnu, chito cun ndihi cha iyo. Chito cun ti cuni yu chihun.

Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Cua tindeun chi ñivi yu.

¹⁸ Tacan ndicha yu chihun ti cha cuun ra tivaa, ta chacundichin cun sahmon, ta cuahun ndaa iti cuni maun cuhun, soco cua nduchahnu cun, ta sa cua sacaun ndahun, ta cua sacundichin inga ñivi chihun, ta cua cuiso ñi chihun ndaa iti cuni maan ñi. Ña cua cuu ca cati maun ndaa iti cua cuhun cun —cati ra Jesuu chi ra Pedro.

¹⁹ Tacan cati ra Jesuu, vati chaha ra cuenda yoso cuhva cua cuvi ra Pedro, ta cua sacahnu ra chi ra Ndioo. Tacan cuu, ta cati ndico tucu ra chi ra ti:

—Na cua savahun cuhva cuni yu —cati ra.

Iin ra amigu xaan ra chi ra Jesuu

²⁰ Tacan cuu, ta ndico coo ra Pedro, ta ndehe ra ti chata ra vachi iin ra, ta cuni xaan ra Jesuu chi ra. Racan cuu ra ni chacava yatin nu chacava ra Jesuu, ta chachi ra icaa ni nu quichi quivi, ta quivi can quechaha nducu tuhun ra chi ra Jesuu ti yoo ra cuu ra cua xico tuhun chihin ra.

²¹ Ndehe ra Pedro ti ra cahan tuhun can cuu ra vachi iti chata, ta cati ra chi ra Jesuu ti:

—¿Ñaan cha cua tahan racan, ta ra chahnu? —cati ra.

²² Ta cati ndico ra Jesuu chi ra Pedro ti:

—Tu cua cuni yu cha cua ndoo ra nda cua nda quivi cua quichi ndico yu, ñavi cuenda maun cua cuu chi. Maun na cua savahun cuhva cuni yu —cati ra.

²³ Tacan cuu, ta quechaha saxini ndihi ñivi Ndioo ti ña cua cuvi racan, soco ña cati ra Jesuu ti ña cua cuvi ra. Cati ra ti tu cua cuni ra cha cua ndoo ra nda cua nda quivi cua quichi ndico tucu ra, ñavi cuenda ra Pedro cua cuu chi, cati ra.

²⁴ Ta ra cuu amigu xaan chi ra Jesuu cuu ra ni cati tuhun ndihi tuhun ya, ta ni taa ra chi chi nu tutu ya, ta chito yo ti cha ndicha cuu tuhun cati tuhun ra.

²⁵ Iyo cuaha xaan ca cha ni savaha ra Jesuu, soco yuhu saxini ti ña cua cundee yo taa yo ndihi tuhun cha ni savaha ra, vati cuaha xaan chi cuu chi. Na cua cuu chi tacan ni.

TIÑU CHA NI SAVAHA RA TATUN JESUU

Ni chacoo tuhun ti cua quichi ra Tati Ndioo

¹⁻² Yuhu cha ni tai iin tutu chihun iti chata nu ni quichi quivi, yoho Teófilo. Tutu tai chihun xihna cuui cuu chacan, ta chahi cuenda yoso cuhva ni savaha ra Jesuu nu quichi quivi. Chaha tahin cuenda yoso cuhva ni sacuahá ra chi ñivi. Quivi can ni nacachi ra chi ra cuu tatun ra. Tacan cuu, ta cati ra Tati Ndioo chi ra Jesuu ti cua cati tuhun ra chi ra tatun ra ñaan tiñu cua savaha ra ta ra. Tacan ni savaha ra Tati Ndioo, ta sa cuahan ra Jesuu iti siqui andivi.

³ Xihna ca ni ndehe ra Jesuu tu ndoho, ta ni chihi ra. Chito tatun ra ti cha ndicha iyo ndito ndico ra Jesuu, vati ndehe ra ta ra cha ni savaha ra Jesuu quivi can. Uvi xico quivi cha iyo ndico ra chi tatun ra, ta cati tuhun maan ra yoso cuhva cua cundaca ñahan ra Ndioo chi ñivi ra.

⁴ Ni vii iyo ra Jesuu chi tatun ra, ta quechaha cati tuhun ra chi ra ta ra. Cati ra chi ra ta ra ti:

—Ña cua quee ndo tichi ñuun Jerusalén, soco cua cuatu nuun ndo. Na cua quichi xihna ra Tati Ndioo, vati cua tachi suti chi ra cuhva cati yu chi ndo. Nu quichi quivi chahi cuenda chi ndo, vati cua quichi ra Tati Ndioo.

⁵ Ni sacuanduta ra Juaan chi nduta, soco vaha xaan ca cha cua quichi ra Tati Ndioo. Inga suhva ca quivi, ta cua quichi coo ra chihin ndo —cati ra Jesuu.

Cuahan ra Jesuu iti siqui andivi

⁶ Tacan cuu, ta nducuiti tucu ra Jesuu chi ra tatun ra, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra Jesuu ti:

—Ra chahnu, ¿atu tichi quivi ya cua cuhva ndico maun ndatu, ta cua cundaca ñahan ndico ra cuu ñivi judío? —cati ra.

⁷ Cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra:

—Ña cua coto ndo ndaa quivi, ta ni ña cua coto ndo ñaan yoo cua cundaca ñahan ndico ra cuu ñivi judío. Chi sutu yu cuu ndatu can,

⁸ soco cua coo ra Tati Ndioo chihin ndo, ta cua coo tu ndee ini ra Ndioo chi ndo, ta cua cati tuhun ndo ñaan cuhva ni chacoí chi ndo. Cua cati tuhun ndo tichi ñuun Jerusalén, ta cua cati tuhun ndo nini cahnu ñuhun Judea chi ñuhun Samaria, ta cua cati tuhun tahan ndo nini cahnu ñuhun ñuñivi —cati ra Jesuu.

⁹ Cha ndihi cahán ra Jesuu, ta ndehe tatun ra ti ndaa ra iti siqui. Chasi iin vico nu cuahan ra. Ña ndehe ca ra tatun chi ra,

¹⁰ soco ndehe xaan ra ta ra iti siqui nu cuahan Jesuu, ta jihna cha iyo uvi rai nu inda ra ta ra. Nduvi tahan ra nami sahna cuichin,

¹¹ ta quechaha cati ra chi ra tatun Jesuu can ti:

—Ndíoho yani xaa, ña cua ndehe ca ndo iti siqui andivi. Cha quee ra Jesuu nuun iyo ndo, ta cuahan ra iti siqui. Cua quichi ndico ra ta ni cuhva ni ndehe ndo cha cuahan ra iti siqui andivi —cati racan ta ra.

Ni quihin ra Matía tiñu ni chiso ra Juda

¹² Tacan cuu, ta quee ra tatun Jesuu ta ra yucu Olivo can, ta cuahan ndico ra iti ñuun Jerusalén. Yatin ñuun Jerusalén iyo yucu can. [Vasi queta sava hora chica ñivi cha cahán ñi tican.]

¹³ Quihvi ndico ra tatun Jesuu tichi ñuun, ta cuahan ra ta ra nda vehe iyo nda siqui, ta ni chacunda ra ta ra. Ican iyo ra Pedro chi ra Jacobo chi ra Juaan chi ra Ndree chi ra Felipe chi ra Tuma chi ra Bartolomé chi ra Mateo chi ra

Jacobo sehe ra Alfeo chi ra Simón ra cuni cuati chi ñivi ñuun Roma chi ra Juda yani ra Jacobo.

¹⁴ Ndihi ni quivi nducuiti ndihi ra ta ra, ta nducuiti tahan ña María sihi ra Jesuu chi inga ñi ñahan. Nducuiti tahan yani ra Jesuu chi ñi, ta nahan xaan tuhva ñi cahan ñi chi ra Ndioo.

¹⁵ Tuvi ñivi Ndioo nducuiti quivi can. Iin cahnu ni nducuiti ñi. Vasi queta iin ciendu oco ñi, ta ni chacuinda ra Pedro, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

¹⁶ —Ndioho yani xaa, nini xaan cua sacuinu yo kuhva cati ra Ndioo tichi tutu ra. Nu quichi quivi cati tuhun ra Tati Ndioo chi ra David ti cua taa ra tuhun yoso kuhva cua tahan ra Juda. Racan cuu ra ndaca chi ñivi tiin chi ra Jesuu.

¹⁷ Chica tahan ra Juda can chi ndi, ta tiñu savaha ndi satíñu tahan ra.

¹⁸ Quihin ra Juda xuhun yahvi ra, vati savaha ra ndavaha ni, ta sata ra iin ñuhun. Nduva ra iti xini ra, ta ndata tichi ra, ta quee chiti ra, ta chihí ra.

¹⁹ Chito ndihi ñivi iyo ñuun Jerusalén ñaan cha ni tahan ra Juda can. Chacan cuu cha Acéldama nani ñuhun can cati ñi chi tuhun cahan maan ñi. Nu chati niñi ñivi cuu tuhun can, vati tican ndoyo ñuhun ra Juda can.

²⁰ Tichi libru Salmo cati ra Ndioo cuenda ra Juda ti:

Taxin cua ndoo nu ni chacoo ra,

ta yoni cua coo tican.

ta cati ndico tucu ra Ndioo ti:

Tiñu ni chiso ra cua quihin inga rai.

Tacan ni cati ra Ndioo cuenda ra Juda iti chata.

²¹⁻²² 'Chacan cuu cha cua quihin inga rai tiñu ni chiso ra Juda, ta cua cati tuhun tahan ra ti cha natacu ndico ra Jesuu. Iyo cha ni chica tahan ra chihin ndi ndihi ni quivi ni chacoo ra chahnu Jesuu chihin yo. Iyo cha chica ra chihin ra Jesuu nda quivi ni sacuanduta ra Juuan ta nda quivi cha cuahan ra Jesuu iti siqui andivi. ¿Ndaa ndo cuu ra? —caci ra Pedro.

²³ Tacan cuu, ta cha nihin ñi uvi ra. Iin ra nani José Barsabaa. Justo nani tahan ra, ta inga ra nani Matía.

²⁴ Tacan cuu, ta quechaha cahan ndahvi ñi chi ra Ndioo, ta cati ra Pedro chi ra ti:

—Yoho ra chahnu, chito cun yoso saxini ndihi ñivi chi anima ñi. Cua sanahun chihin ndi yoo rai cua quihin tiñu ni chiso ra Juda, vati uvi ra cuu ra iyo ihya.

²⁵ Cua sanahun yoo ra cua cuu tatun Jesuu, vati quee siin ra Juda, ta ndoyo ñuhun ra. Tacan ni cati ra Pedro chi ra Ndioo.

²⁶ Tacan cuu, ta quechaha siqui ra ta ra chi yuu cuati, ta sacanaan ra Matía, vati quee yuu ra. Chacan cuu cha quihvi tahan ra Matía, ta cha cuu tahan ra tatun Jesuu, vati uchi iin ni ra ni ndoo.

2

Cuhva cha ni quichi ra Tati Ndioo

¹ Queta iin vico sacahnu ñivi judío, ta ni nducuiti ndihi ñivi Ndioo.

² Tacan cuu, ta quui xaan quechaha chini ñi iin ndusu. Iti siqui andivi quee ndusu can, ta kuhva caa tati nihin xaan caa chi. Chini ñi cha nihin xaan yaha tati can niniin vehe nu ndaa ñi,

³ ta ndehe ñi iin cha caa kuhva caa yaa ñuhun. Chita cuati chi, ta chacosó chi xini iin iin ñivi can.

⁴ Quihvi ra Tati Ndioo anima ndihi ñi, ta quechaha cahan ñi tuhun cahan ñivi cuu inga tucu ñivi, ta siin siin tuhun cahan ñi ta ñi. Cahan ñi kuhva chaha ra Tati Ndioo chi ñi.

⁵ Quivi can iyo ñivi judío cha quee ñi nini cahnu ñuhun ñuñivi, ta cha iyo cuii ñi ñuun Jerusalén. Cumi vaha ñi costumbre maan ñi cha sacahnu ñi chi ra Ndioo.

⁶ Chini tahan ñican ndusu quee iti siqui. Chacan cuu cha nducuiti ñi. Ña nihin ñi cuhva ñacu chini ñi cha cahan ñivi Ndioo can. Iin iin ñi judío can cutuni ini ñi cha cahan ñivi Ndioo can, vati tuhun cahan maan ñi ñuun ñi cahan tahan ñivi Ndioo can.

⁷ Iyo xaan iyo xaan cuni ñivi judío can, ta quechaha cati ñi chi tahan ñi ti:

—Ñivi ñuhun Galilea cuu ndihi ñi, ta cahan ñi tuhun cahan maan yo.

⁸ Iin iin yo chini yo tuhun cha cahan ñivi can. Cahan ñi cuhva cahan ñivi iyo ñuun yo nu vachi cuahnu yo, ta siin siin ñuun yo.

⁹ Iyo yo quichi yo ñuhun Partia. Inga yo quichi yo ñuhun Media, ta cuaha xaan ñuhun quichi yo. Quichi yo ñuhun Elam, ñuhun Mesopotamia, ñuhun Judea, ñuhun Capadocia, ñuhun Ponto, ñuhun Asia quichi yo.

¹⁰ Quichi tahan yo ñuhun Frigia, ñuhun Panfilia, ñuhun Egipto, ta sava ñuhun Libia cha iyo cuenda ñuhun Cirene. Ndihi ñuhun can quichi yo, ta iyo ñivi tahan yo quichi ñi ñuun Roma, ta iyo ñi ihya.

¹¹ Iin cuhva yo cuu ñivi judío, vati tata judío vachi cuahnu yo, ta inga cuhva yo sacuaaha yo, ta ni quihvi yo cuenda ñivi judío. Iyo tahan yo quichi yo ñuhun Creta chi ñuhun Arabia. Chini soho yo tuhun cha cahan ñivi Ndioo can, vati cahan ñi tuhun cahan maan yo, ta cati ñi ti cahnu xaan cha ni savaha ra Ndioo —cati ñi chi tahan ñi.

¹² Iyo xaan cuni ndihi ñivi can, ta ña nihin ñi cuhva ñaan cha cuu chi. Iyo ñi cati ñi chi tahan ñi ti:

—¿Ñaan cha cuu chehe? —cati ñi.

¹³ Inga ñi sacateni ñi, ta cati ñi ti:

—Chini xaan ra, vati cha chihi ra ndixi —cati ñi.

Tuhun ni cati tuhun ra Pedro chi ñivi

¹⁴ Tacan cuu, ta ni chacuinda ra Pedro chi ndihi ra tatun Jesuu, ta quechaha cati tuhun ra Pedro chi ñican cha iyo ñuun Jerusalén can. Cati ra ti:

—Ndioho yani xaa, na cua tasoho ndo tuhun cua cati tuhun chihin ndo, vati tacan cua coto ndo ñaan cuenda cha cahan ndi inga tuhun.

¹⁵ Ña chini ndi cuhva saxini maan ndo, vati caa iin cha nahan cuu chi, ta [ña ta queta hora cha chica cuu ra chini].

¹⁶ Ni chacao iin rai cha cunani Joel iti chata. Ra cahan cuenda ra Ndioo cuu ra, ta cati ra ti:

¹⁷ Cha cati ra Ndioo ti:

nu cuahan quivi cua tachi yu Tati Ii yu,

ta cua coo ra chi ndihi ñivi.

Sehe ndo cua cahan tuhin.

Cua ndehe ra tivaa cha cua sanahin chi ra, ta cua cahan ñumahna chi ra chanihin.

¹⁸ Nu cuahan quivi cua tachi yu Tati Ii yu,

ta cua coo ra chi ñivi cuu musu yu,

ta cua cahan ñi tuhin.

¹⁹ Iti siqui cua savahi iin cuhva,

ta cua nduiyo ñivi.

Iti nu ñuhun cua savahi inga cuhva,

ta cua ndehe ñi yoso cuhva iye.

Cua coo tu ndoho,

vati cua cuvi xaan ñivi,

ta cahnu xaan ñuhun cua cayu,

ta cuaha xaan yuhma cua coo.

20 Cua ndahva ñuhun ri nicandi,
ta cua nducuaha ri yoo.

Cuaha ri cua cuu sava ta cua iyo ñiñi.

Tacan cuu, ta cua queta quivi cahnu quivi cua quichi ndico ra chahnu,
ta cua tachi tuni ra chi ndihi ñivi.

21 Tu cua cahan ndahvi ñivi chihin yu,
cua cacu ñi chi tu ndoho can.

Tacan ni cati ra Ndioo —cati ra Joel can.

22 Ndioho yani xaa, tasocho ndo tuhun cua cati tuhun chi ndo. Chahi cuenda chi ndo yoo rai cuu ra Jesuu ra ñuun Nazaret. Chito ndo ti tiso ra Ndioo tiñu chi ra Jesuu, vati savaha ra Jesuu iin cuhva inga cuhva. Chacan cuu cha chito ndo ti cha iyo tu ndee ini chihin ra Jesuu, ta chito ndo cha nduiyo ñivi ndehe ñi cha savaha ra, ta chito ndo yoso cuhva iyo ra Ndioo. Ndehe maan ndo ndihi cha savaha ra Jesuu, vati chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra chaco nu iyo ndo.

23 Iti chata nu quichi quivi chito ra Ndioo yoso cuhva cua savaha ndo chi ra Jesuu, ta vitin chaha ra cha savaha ndo cuhva cuni maan ndo. Chacan cuu cha chaha ndo cha taa ra savaha ndavaha ni chi ra Jesuu nu cruu. Tacan ni chahni ndo chi ra,

24 soco chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra, ta natacu ndico ra. Tava ra Ndioo chi ra Jesuu nu iyo ñivi ndii, vati ña cuu ndoo ra tican.

25 Iti chata ni cati ra David cuenda ra Jesuu ti:

Chite vati iyo ra chahnu chihin yu.

Iyo ra ndihi ni hora,

vati ndoo cuu ra chihin yu.

Chacan cuu cha ña cua saxini yu.

26 Chacan cuu cha cusii ini yu,

ta chahi cuenda vati sii cuni yu.

Chito vahi cha cua nandoto ndico ndiche.

27 Ña tichahi,

vati ña cua nacoo ihni cun chihin yu nuun iyo ñivi ndii,

ta ni ña cua cuhvon cha cua tahyu iquin cuñu yu.

28 Cha sanahun chihin yu yoso cua coo ndito yu chihun.

Cua cusii ini yu cua savahun,

vati cua coi chihun,

cati ra David cuenda ra Jesuu, [vati ña cua ndoyo ñuhun cuu ra Jesuu nu cuahan quivi].

29 Yani xaa, cua cati cachin yu chihin ndo ñaan ni tahan ra chahnu David ra ndaca ñahan chi ñivi yo nu ni quichi quivi. Chihi tahan maan ra, ta cuchi ra, ta ihya ni iyo ñaña ra nda cua nda vitin.

30 Iin ra cahan cuenda ra Ndioo cuu ra chahnu David can. Chito ra ti cua savaha ra Ndioo cuhva cati ra chi ra, vati cati ra ti nu cuahan quivi cua coo iin ñivi ra David, ta cua cundaca ñahan ra cuhva ndaca ñahan ra David quivi can, cati ra Ndioo.

31 Tuhun can chito ra David iti chata. Chito ra ti cua tava tiñu ra Ndioo chi ra Cristo nu cuahan quivi, ta cua sacacu ra chi ñivi nu iyo ñi chi tu ndoho. Chaha ra David cuenda ti cua natacu ndico ra Cristo. Chacan cuu cha cati ra cuenda ra Cristo ti ña cua ndoo ihni ra nu iyo ñivi ndii, ta ni ña cua tahyu iquin cuñu ra, cati ra David iti chata.

32 Ndihi ndi cati tuhun ndi cha ni ndehe ndi, ta ndehe ndi ti chaha ra Ndioo tu ndee ini chi maan ra Jesuu, ta natacu ndico ra.

33 Chaha ra Ndioo ndatu cahnu xaan chi Jesuu iti siqui andivi, vati iti chata cati ra Ndioo chi ra ti cua queta quivi cua cuhun ra Tati Ndioo nu ñuhun

ñuñivi, cati ra. Chacan cuu cha tachi ra Jesuu chi ra ihya. Maan ra Tati Ndioo cuu ra savaha ndihi cha ni ndehe ndo vitin quivi ya, ta suvi ra savaha ndihi cha ni chini ndo vitin, vati sa quichi ra chuhva.

³⁴ Chaha ra David cuenda yoso cuhva cua cuhun ra Jesuu iti siqui, vati ñavi ra David cuu ra cuahan iti siqui. Cati ndico tucu ra David can cuenda ra Jesuu ti:

Maan ra ndaca ñahan chi yuhu,
ta cati ra chahnu Ndioo chi ra ti
cua cunda ra Jesuu iti chiyo ndaha cuaha ra,
vati iyo ndatu chihin ra.

³⁵ Iyo ra cua cuxaan ini ra chihin ra,
soco cua sacanaan ra chi racan ta ra,
vati cua tindee ra Ndioo chihin ra.

Tacan ni cati ra Ndioo, cati ra David tiempu chahnu, [vati cua coo tu ndee ini chi ra Jesuu quivi cua ndehe ra tu ndoho].

³⁶ Ndihi ndioho yani xaa, na cua cutuni ndicha ini ndo tuhun cha cati tuhun chihin ndo, vati tava tiñu ra Ndioo chi ra Jesuu, vati cua sacacu ra chi ñivi nu iyo ñi chi tu ndoho. Chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra, ta ndaca ñahan ra chi ñivi ra. Maan ndo chahni ndo chi racan, vati taa ndo chi ra nu cruu —caci ra Pedro chi ndihi ñivi iyo cuiti tican.

³⁷ Sa chini ñi tuhun cati tuhun ra Pedro, ta cuihya xaan quechaha cuni anima ñi. Quechaha nducu tuhun ñi chi ra Pedro chi ndihi ra tatun Jesuu ti:

—Yani xaa, ¿ñaan cua savaha ndi? —caci ñi.

³⁸ Ta cati ndico ra Pedro chi ñi ti:

—Iin iin ndo cua saña ihni ndo cuati ndacu ndo, ta cua nducu ndo iti Ndioo. Cuanduta ndo cuenda ra Jesucristo, vati cua naan cuati ndo. Cua coo tahan ra Tati Ndioo chi ndo, vati iin cha samani Ndioo chihin ndo cuu chacan.

³⁹ Iiti chata cati ra Ndioo ti cua tachi ra Tati Ii ra chihin ndo chi ñivi ndo chi ndihi ñivi cuu inga tucu ñivi. Cua coo ra Tati Ndioo chi ndihi ñivi, tu cua cana ra chihin ñi, cati ra Ndioo —caci ra Pedro.

⁴⁰ Cuaha tuhun cati tuhun ra Pedro, ta chaha ra cha chini tuni chi ñi. Cati ra chi ñi ti:

—Coo vaha ndo chi ra Ndioo, coto cua ndoyo ñuhun tahan ndo chi ñivi ndacu ndavaha ni —caci ra.

⁴¹ Iyo ñi chinu ini ñi tuhun cati tuhun ra Pedro, ta ni chanduta ñi. Vasi queta uni mil ñivi quihvi cuenda ra Ndioo quivi can.

⁴² Ndihi ni quivi nducuiti ñivi, ta sacuaaha xaan ñi chi ra tatun Jesuu. Inuun inuun chacoo ndihi ñi chi tahan ñi. Chachi tahan ñi paan Ndioo, vati ñuhun ini ñi ti chihi ra Jesuu cuenda maan ñi, ta cahan ndahvi ñi chi ra Ndioo ndihi ni quivi.

Cuhva ni chacoo ñivi Ndioo cha xihna cuii

⁴³ Tacan cuu, ta quechaha cuyuhvi ndihi ca ñivi, vati cuaha xaan cuhva savaha ra tatun Jesuu. Ndehe ñi cha savaha ra, ta nduiyo ñi suhva, ta ndehe ñi yoso cuhva iyo ra Ndioo.

⁴⁴ Iyo cuiti ndihi ñivi Ndioo, ta iin cahnu iyo ñi chi tahan ñi.

⁴⁵ Xico ndico ñi cha iyo chi ñi. Xico ñi tihyo ñi, ta xico ñi ndatiñu ñi, ta chaha ñi cha ni nihin ñi chi tahan ñi, tu iyo cha cumani chi tahan ñi.

⁴⁶ Inuun inuun iyo ñi ta ñi, ta ndihi ni quivi nducuiti xaan ñi ve ñuhun cahnu cha iyo cuenda ñivi judío can. Vehe tahan ñi chachi ñi paan Ndioo cha iyo cuenda ra Jesuu. Icaa ni chachi ñi chi tahan ñi ndihi ni quivi. Cusii ini ñi, ta ña xii anima ñi.

⁴⁷ Sacahnu ñi chi ra Ndioo, ta iyo xaan tu manini chi ñi. Chacan cuu cha vaha cuni ndihi ca ñivi ndehe ñi chi ñi. Ndihi ni quivi nducu ñivi cha cua naan cuati ñi, ta quihvi ñi cuenda ra Ndioo. Tacan ni savaha ra chahnu Ndioo quivi can.

3

Ni nduvaha iin ra cojo

¹ Iin quivi cuahan ra Pedro chi ra Juan iti ve ñuhun cahnu nu sacahnu ñivi judío. Caa uni cha cua ini hora cha cahan ñivi judío can chi ra Ndioo cuu chi.

² Cha cua queta ra ta ra tican, ta yaha ñivi ndiso ñi chi iin ra cojo. Cojo cuu ra, vati tacan ni cacu ra, ta ndihi ni quivi nacoo ñi chihin ra yu cora soco ndavi ve ñuhun can. Nu taqui nani yu cora can. Ican ni nacoo ñi chi ra, ta caya ra xuhun, vati yaha xaan ñivi cha cua quihvi ñi ve ñuhun.

³ Tacan cuu, ta ndehe ra ti cua quihvi tahan ra Pedro chi ra Juan, ta chica ra xuhun chi ra ta ra.

⁴ Ndehe xaan ra ta ra chi ra, ta quechaha cati ra Pedro chi ra ti:

—Na cua ndehe cun chihin ndi —cati ra.

⁵ Tacan cuu, ta ndehe ra cojo can chi ra ta ra, vati saxini ra ti cua cuhva ra ta ra xuhun chi ra,

⁶ ta cati ra Pedro chi ra ti:

—Ñahni xuhun iyo chi yuhu, soco cua tindei chihun yoso cuu. Iyo tu ndee ini chi ra Jesucristo ra ñuun Nazaret. Cuenda racan cati yuhu ti cua cuindon, ta cacon —cati ra Pedro.

⁷ Tacan cuu, ta tiin ra Pedro ndaha cuaha ra ndahvi can. Sacuinda ra chi ra, ta ni nduvita ni chaha ra.

⁸ Quii xaan ni chacuinda ra, ta quechaha chica cuu ra. Tacan, ta quihvi ra Pedro chi ra Juan tichi cora ve ñuhun can, ta quihvi tahan ra chi ra ta ra. Chica cuu ra. Ndava lahndi ra, ta sacahnu ra chi ra Ndioo.

⁹ Ndehe ndihi ñivi ti chica cuu tahan ra, ta sacahnu ra chi Ndioo.

¹⁰ Nacoto ñi chi ra, vati chito ñi ti suvi ra cuu ra ni chacunda yu cora can, ta caya ra xuhun chi ñivi. Iyo xaan quechaha cuni ñi, ta ña nihin ñi cuhva yoso cuhva ni nduvaha ra.

Tuhun ni cati tuhun ra Pedro iti coredor Salomón

¹¹ Ña saña ra cojo can chi ra Pedro chi ra Juan. Quii xaan nducuiti ndihi ñivi coredor iyo soco ndavi ve ñuhun can nu inda ra Pedro ta ra. Coredor Salomón nani chi. Tican chinu ñi cuahan ñi, ta iyo xaan iyo xaan cuni ñi.

¹² Ndehe ra Pedro cha ni nducuiti ñi, ta quechaha cati ra chi ñivi can ti:

—Ndioho yani xaa, nduiyo xaan ndo, vati ndehe ndo cha nduvaha chaha rahya. Iyo xaan ndehe ndo chi ndi. Vasi saxini ndo ti iyo xaan tu ndee ini chi ndi. Vasi saxini ndo ti iyo vaha xaan ndi chi ra Ndioo. Vasi saxini ndo ti cuenda chacan ni sanduvaha ndi chaha ra. Ñavi, xaa.

¹³ Ñivi chahnu yo—ra Abraham, ra Isaac, ra Jacob—sacahnu ra ta ra chi ra Ndioo nu quichi quivi. Ini maan ra Ndioo sacahnu chi ra Jesuu musu ra. Maan ndo tiin chi ra Jesuu, ta sayaha ndo chi ra iti nuun ra Pilato. Saxini ra Pilato can ti cua saña ndico ra chi ra Jesuu, soco ña chaha ndo.

¹⁴ Ña chaha ndo cha saña ra Pilato chi ra, ta ra ii ndicha cuu ra Jesuu. Ra cuiti vaha cuu ra, ta chica ndo tu manini chi ra Pilato ti cua saña ra chi inga rai ruhva iyo costumbre cha cua saña ra chi iin ñivi vico suhun can. Chacan cuu cha saña ra Pilato chi inga ra, ta ra chahni ñivi cuu ra.

¹⁵ Chahni ndo chi ra Jesuu, ta maan ra chaha cha cua coo ndito ñivi chi ra Ndioo, soco chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra, ta natacu ndico ra. Ña ndoo ra

nu iyo ñivi ndii. Cha ni ndehe maan ndi ti cha ni natacu ndico ra, ta chaha ndi cuenda.

¹⁶ Cha ndehe ndo chi ra cojo ya. Nacoto ndo chi ra. Chinu ini ra ti cha iyo tu ndee ini chi ra Jesuu, ta sanduvita ra Ndioo chaha ra. Chinu ini ra chi ra Jesuu. Chacan cuu cha nduvaha ra cuhva ni ndehe ndihi ndo.

¹⁷ Yani xaa, chite ti ña chito maan ndo ti tava tiñu ra Ndioo chi ra Jesuu, ta ni ña chito tahan ra cumi tiñu ñuun ndo.

¹⁸ Cati ra Ndioo ti cua cati tuhun ndihi ra ni cahan cuenda ra iti chata. Chacan cuu cha cati ra ta ra ti cua tava tiñu ra Ndioo chi ra cuu ra Cristo, vati cua sacacu ra chi ñivi nu iyo ñi chi tu ndoho, soco cua ndehe ra tu ndoho, ta cua cuvi ra. Tacan ni tahan ra Jesuu. Chacan cuu cha sacuinu ra Ndioo cuhva ni cati ra.

¹⁹ Vitin na cua saña ihni ndo cuati ndacu ndo. Cuinu ini ndo chi ra Ndioo, ta tacan ni cua naan cuati ndo.

²⁰ Chacan cuu cha cua savaha ra Ndioo cha cua coo vaha ndo chi ra. Tacan cuu, ta cua tachi ndico ra chi ra Jesuu nu cuahan quivi, vati chi maan ra Cristo can tiso ra Ndioo tiñu, ta nu iyo ndo cua tachi ra Ndioo chi ra Jesuu.

²¹ Cua queta quivi cua nduchaa ñuhun ñuñivi ya cuhva cati ra Ndioo chi ra ni cahan cuenda ra iti chata, soco ni cua ndoo ra Jesuu iti andivi nda cua nda cua queta quivi can.

²² Suvi ni iti chata cati ra Moisee ti cua tachi ra chahnu Ndioo iin ra cuu ñivi ra cuhva ni tachi ra chi ra Moisee, ta cua cahan ra cuenda ra Ndioo. Cua tasoho ñivi ra ndihi tuhun cua cati tuhun ra chihin ñi.

²³ Tu ña cua tasoho ñivi cha cua cati tuhun racan, cua cuvi cuii ñi, ta ña cua coo ca ñi chi ñivi Ndioo, cati ra Moisee.

²⁴ Ndihi ra ni cahan cuenda ra Ndioo iti chata cati tuhun ra yoso cuhva cua quichi ra Jesuu nu cuahan quivi, ta quivi vitin cha ni quichi ra. Ini tuhun ni cati tuhun ra Samuel, ta chacan ni cati tuhun tahan ndihi ra quichi iti nuun ra.

²⁵ Nu quichi quivi ni chacoo ra ni cati tuhun ra cuenda ra Ndioo, ta tahan yo vitin cuhva ni cati ra iti chata. Chacoo vaha tuhun, vati nduinuun ra Ndioo chi ñivi yo iti chata, ta ini tuhun ndoo chi maan yo nda cua nda vitin. Iti chata ni cati ra Ndioo chi ra Abraham ti nu cuahan quivi cua savaha iin ñivi ra tu manini chi ndihi ñivi ñuñivi, cati ra Ndioo.

²⁶ Chacan cuu cha ni tava tiñu ra Ndioo chi Jesuu musu ra. Xihna cuii tachi ra Ndioo chi ra nu iyo maan ndo, vati cuni ra savaha ra tu manini chi ndihi ndo. Cuni ra cha cua nacoo ihni ndo cuati ndacu ndo —cati ra Pedro chi ñi.

4

Tiin tiñu chi ra Pedro chi ra Juaan

¹ Ni vii cahan ra Pedro ta ra chi ñivi can, ta queta ra sutu judío ta ra chi ra saduceo chi ra cuu xini cuenda ra policia ve ñuhun cahnu can.

² Ña ndoo ra sutu ta ra vaha, vati sacuahra ra Pedro ta ra chi ñivi can, ta cati tuhun xaan ra chi ñi ti chito ñi ti cua natacu ndico ñivi ndii, vati cha ni natacu ndico ra Jesuu.

³ Tacan cuu, ta tiin racan ta ra chi ra Pedro chi ra Juaan, ta tihi ra chi ra ta ra ve caa. Nda inga quivi cua cutuni ra, vati cha cua cuaa, ta tiin ra chi ra,

⁴ soco tuvi ñivi tasoho ñi tuhun cati tuhun ra Pedro ta ra, ta quechaha chinu ini ñi chi ra Jesuu. Vasi queta uhun mil ra rai quihvi cuenda ra Ndioo, ta siin cuu ñi ñahan.

⁵ Tuvi inga quivi, ta nducuiti ra sutu chahnu chi ra mandoni ve ñuhun chi ra sacuahra ley chahnu. Nducuiti ra ta ra suvi ni ñuun Jerusalén can.

⁶ Iyo ra Anaa ra cuu sutu chahnu chi ra Caifás chi ra Juaan chi ra Lejandru, ta cha iyo tahan ndihi ñivi maan ra sutu chahnu can.

⁷ Tacan cuu, ta cana tiñu chi ra Pedro chi ra Juaan, ta yaha ra ta ra iti nuun ra chanihin can, ta quechaha nducu tuhun ra chanihin can chi ra ta ra ti:

—¿Yoso cuhva ni sanduvaha ndo chi ra cojo can? ¿Yoo ni chaha ndatu chihin maan ndo? —cati ra.

⁸ Tacan cuu, ta iyo ra Tati Ndioo chi ra Pedro, ta quechaha cati ra chi ndihi ra chanihin can ti:

—Ndihi ndioho tata,

⁹ vitin cha chica tuhun xaan ndo chi ndi, vati tindee ndi chi ra cojo ya. Cha chica tuhun ndo yoso cuhva ni nduvaha ra.

¹⁰ Tu tacan cuu, yuhu sacote chihin ndo chi ndihi ñivi judío ti ni nduvaha ra, vati iyo tu ndee ini chi ra Jesucristo ra ñuun Nazaret. Maan ndo taa chi ra Jesuu nu cruu, soco natacu ndico ra tañu ñivi ndii, vati chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra.

¹¹ Maan ndo cuu sava ta cua ra sandaa vehe, ta tava ndaa ndo yuu vaha tutu vehe, ta ra Jesuu cuu sava ta cua iin yuu vaha xaan. Tava ndaa ndo chi ra, ta rai cahnu cuu ra.

¹² Maan ra Jesuu sanduvaha anima ñivi. Ña cuu chi inga ñivi, vati yoni ca ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi ya cha cuu sanduvaha anima ñivi. Iin tuhun ni maan ra Jesuu tachi ra Ndioo ihya ñuhun ñuñivi ya, ta ini maan ra Jesuu sanduvaha anima yo —cati ra Pedro.

¹³ Tacan cuu, ta ndehe ra chanihin can vati ña yuhvi ra Pedro, ta ni ña yuhvi ra Juaan. Chito ra ta ra cha ña chahan ra ta ra sicuela, ta ra cuati ni cuu ra. Chacan cuu cha iyo xaan quechaha cuni ra chanihin ta ra, soco chito ra cha sacuaaha ra ta ra chi ra Jesuu.

¹⁴ Ndehe tahan ra cumi tiñu can vati cha iyo tahan ra cojo can chi ra, ta ni nduvaha ra. Chacan cuu cha ña nihin ra ta ra cuhva cha cua cati ndico ra.

¹⁵ Tacan cuu, ta tava ndaa ra chanihin chi ra ta ra iti chata, vati cua ndatuhun xihna ra chi tahan ra.

¹⁶ Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ra chi tahan ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cua savaha yo chi ra? Ña cua cuu cati yo ti ñahni ñaan cha savaha ra, vati cha savaha ra iin cuhva cahnu xaan, ta chito vaha ndihi ñivi iyo ñuun ya.

¹⁷ Cua sayuhvi yo chi ra, vati cua cati yo chi ra ti ña cua cahan ca ra tuhun yoso cuhva iyo ra Jesuu. Chacan cuu cha ña cua cati tuhun ca ra chi ñivi —cati ra.

¹⁸ Tacan cuu, ta cana ndico ra chi ra Pedro chi ra Juaan, ta cati tuhun ra chi ra ti ña cua cahan ca ra yoso cuhva iyo ra Jesuu, ta ni ña cua sacuaaha ca ra chi ñivi, cati ra.

¹⁹ Ta cati ndico ra Pedro chi ra ta ra ti:

—Cua saxini xihna ndo, ta cua cati ndico ndo ñaan cha cuu cha vaha cuenda ra Ndioo. ¿Atu vaha cua savaha ndi cuhva cati maan ndo? ¿Atu vaha cua savaha ndi cuhva cati ra Ndioo?

²⁰ Ndiuhu cati ti ña cua cuu ndoo taxin ndi, vati nini xaan cua cati ndico ndi cha ni ndehe ndi. Nini xaan cua cati ndico tahan ndi cha ni chini soho ndi —cati ra Pedro.

²¹ Tacan cuu, ta sayuhvi ndico tucu ra cumi tiñu can chi ra, ta saña ni ra chi ra, coto cua cuxaan ñivi chi ra, vati ña nihin ra cuhva yoso cuhva cua tachi tuni ra chi ra ta ra. Sacahnu xaan ñivi can chi ra Ndioo, vati ni nduvaha ra cojo can.

²² Cha yaha uvi xico cuiya ra cha iyo ra chi tu ndoho, ta nduvaha ra. Tacan ni ndehe ñivi yoso cuhva iyo ra Ndioo, vati ni sanduvaha ra chi ra cojo can.

Nducu ñivi Ndioo tu ndee ini chi maan ra Ndioo

²³ Tacan cuu, ta quee ra Pedro chi ra Juaan, ta cuahan ra ta ra nu iyo cuiti ñivi Ndioo. Chaha ra ta ra cuenda ñaan cha cati ra sutu chahnu chi ra chanihin can chihin ra.

²⁴ Ni chini soho ñi cha cahan ra ta ra, ta inuun ni quechaha cahan ndahvi ñi chi ra Ndioo. Cati ñi chi ra ti:

—Yoho tata, chitoho ndi cuun. Maun ni savaha andivi chi ñuhun ñuñivi chi tañuhun, ta maun ni savaha ndihi cuii cha iyo.

²⁵ Iti chata chaha maun cuenda chi ra Tati Ii cun ti cua cati tuhun ra chi ra David ra cuu ñivi ndi tiempu chahnu, ta musu cun ni cuu ra. Chacan cuu cha ni savaha ra cuhva cuni cun, ta ni cati ra ti:

Ndicha ti ndurai xaan ñivi cuu inga tucu ñivi,

ta ndicha ti saxini xaan ñivi judío,

ta ñahni yavi ndaa cha saxini ñi.

²⁶ Ndurai ra rey iyo nu ñuhun ñuñivi ya,

ta nducuiti ra cumi tiñu cahnu ta ra.

Cuni cani tahan ra ta ra chi maun chi ra Cristo,

ta tava tiñu maun chi ra,

vati cua sacacu ra chi ñivi nu iyo ñi chi tu ndoho,

cati ra David iti chata.

²⁷ Ithya ñuun ya ni nducuiti ndicha ra Herode chi ra Poncio Pilato chi ra ni quichi inga ñuhun chi ñivi judío, ta chahni ra ta ra chi ra Jesuu, ta musu ii cun cuu ra. Rai ni tava tiñu maun cuu ra Jesuu, vati cua cundaca ñahan maan ra.

²⁸ Tacan ni savaha ra cumi tiñu can ta ra, vati iti chata ni cati tuhun maun yoso cuhva cua savaha ñivi iti nuun.

²⁹ Yoho tata chahnu, na ndehe. Cuni sayuhvi xaan ra chi ndi. Cuhva maun tu ndee ini chi ndi, vati musu cun chihin ndi. Ña cuhvon cha cua cuyuhvi ndi ni suhva. Tacan cua cundee vaha ini ndi, ta cua cati tuhun ndi tuhun maun.

³⁰ Cua cati tuhun maan ndi, ta maun cua sanduvahun chi ñivi. Maun cua savahun iin cuhva inga cuhva, vati chaha maun tu ndee ini chi ra Jesuu, ta musu ii cun cuu ra. Cahnu xaan cuhva cua savahun, ta cua ndehe ñivi yoso cuhva iyo cun, ta cua nduiyo ñi cha cua ndehe ñi.

³¹ Cha ndihi cahan ñi chi ra Ndioo, ta taan nu iyo cuiti ñi, vati cha quichi tucu Tati Ndioo anima ndihi ñi, ta ña yuhvi ñi cati tuhun ñi tuhun Ndioo.

Ñahni cha cumani chi ñivi Ndioo quivi can

³² Inuun xaan iyo ndihi ñivi cuu ñivi Ndioo. Ndihi ñi cati chi tahan ñi ti cua cuhva ñi cha iyo chi ñi chihin ñivi cuu tahan ñi cuenda Ndioo, cati ñi. Chacan cuu cha ndihi cha iyo chi ñi cuu chi tahan ñi.

³³ Chacoo xaan tu ndee ini chi ra tatun Jesuu, vati tindee ñivi Ndioo can chi tahan ñi, ta cati tuhun ra tatun Jesuu can tuhun cha ni natacu ndico ra Jesuu, ta iyo xaan tu manini chi ndihi ñi ta ñi.

³⁴⁻³⁵ Ñahni cha chini ñuhun ni iin ñi, vati tindee ñi chi tahan ñi. Xico ñi vehe ñi. Xico ñi tihyo ñi, ta quichi ndaca ñi xuhun yahvi chi chihin ra tatun Jesuu, ta sachá ra xuhun can chihin ñivi chini ñuhun chihin chi.

³⁶ Tacan ni savaha iin ra nani José, ta sama ra tatun Jesuu sivi ra. Bernabé nani ra savaha ra ta ra, vati chaha xaan ra tu ndee ini chi ndihi ñivi. Ra ñuhun Chipre cuu ra, ta ñivi ra Leví ra cuu sutu cuenda ra Ndioo tiempu chahnu cuu ra.

³⁷ Ni chacoo iin ñuhun chi ra, soco xico ra chihin chi, ta quichi ndaca ra xuhun yahvi chi iti nuun ra tatun Jesuu.

5

Cuati cahnu xaan ni savaha ra Ananía chi ña Safira

¹ Tacan cuu, ta iyo tahan inga ra chi ñasihi ra. Ananía nani ra, ta ñasihi ra nani Safira. Xico tahan ñi iin ñuhun ñi,

² soco naquihin xehe ra Ananía suhva xuhun yahvi chi, ta chito ñasihi ra. Suhva chi chandaca ra chi ra tatun Jesuu, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti vachi ndaca ra ndihi xuhun yahvi ñuhun xico ra, cati ra,

³ ta quechaha cati ra Pedro chi ra ti:

—Yoho Ananía, cha chaha maun cha sandoyo ñuhun run Satanaa chihun. Cha sandahyu ñahun chi ra Tati Ndioo. Cha tixehun suhva xuhun yahvi ñuhun xicon.

⁴ Ndicha ti ñuhun maun cuu chi. Ndicha ti chi maun cuu xuhun yahvi chi cha xico maun chi chi, soco cha saxini xaun ndavaha ni, ta savahun chacan. Ñavi chi ñivi ni sandahyu ñahun. Chi maan ra Ndioo cha sandahyu ñahun —cati ra Pedro chi ra.

⁵ Chini ni ra Ananía tuhun ni cahan ra Pedro, ta nduva ni ra, ta chihi ra. Chini soho ndihi ñivi tuhun can, ta quechaha cuyuhvi xaan ñi.

⁶ Iyo tahan ra tivaa ta ra, ta ni tuhva ra nu nduva ra ndii can, ta ni tuvi ra ta ra sahna chi ra, ta canihin ra ta ra chi ndii can, ta cuahan ra ta ra, ta cuchi ra ta ra chi ra.

⁷ Yaha suhva hora, ta quichi tahan ñasihi ra ndii can. Ña ta coto ña ñaan cha ni tahan ii ña, ta quihvi ña,

⁸ ta quechaha nducu tuhun ra Pedro chi ña ti:

—¿Atu tehen ni xico ndo ñuhun ndo?

Ta cati ndico ña ti:

—Avi. Tacan ni, tioo.

⁹ Ta cati ndico ra Pedro chi ña ti:

—Ña vaha cha nduun ndo, ta sandahyu ñahan ndo chi ra Tati Ndioo. Ndehe. Cha vachi ndico ra cuati, ta chuhva ni cuchi ra ta ra chi ra ii cun. Vitin cua cuiso ndico ra chihun —cati ra.

¹⁰ Tacan cuu, ta nduva ni ña iti nuun ra Pedro, ta chihi ña. Quihvi ra tivaa can, ta ndehe ra ta ra vati chihi tahan maan ña. Naquihin tahan ra ta ra chi ña, ta cuahan ra ta ra, ta cuchi tahan ra ta ra chi ña nu ni cuchi ii ña.

¹¹ Chini ndihi ñivi cha ni tahan ñi, ta yuhvi xaan cuni ñi, ta yuhvi tahan ñivi Ndioo.

Cahnu xaan cuhva ni savaha ra tatun Jesuu

¹² Cuaha xaan cuhva savaha ra tatun Jesuu. Tacan ni ndehe ñivi yoso cuhva iyo ra Ndioo, ta nduiyo tahan ñi. Inuun iyo ndihi ñivi Ndioo, ta nducuiti ñi soco ndavi ve ñuhun cahnu nu iyo coreodor Salomón,

¹³ soco inga ñivi yuhvi ñi cha cua quihvi ñi cuenda Ndioo, soco chito ñi vati vaha xaan ñivi cuu ñivi Ndioo.

¹⁴ Vasi iyo ñivi yuhvi, soco tuvi xaan ñivi quechaha chinu ini chi ra chahnu Jesuu. Quihvi ra rai, ta quihvi tahan ñi ñahan cuenda ra.

¹⁵ Chacan cuu cha ni chandaca ñi ta ñi chi ñivi cuhvi yuhu iti. Ican caa ñi cuhvi can. Caa ñi nu yuvi. Caa ñi nu ticati. Caa ñi. Yuhu iti queta ñi, vati saxini ñi ti tu cua yaha ra Pedro, vasi cua yani condahvi ra nu caa ñi cuhvi can, ta cua nduvaha ñi.

¹⁶ Quichi tahan ñivi iyo ndihi ñuun iyo yatin ñuun Jerusalén, ta quichi ndaca ñi chi ñivi cuhvi chi ñivi iyo tati cuhna anima, ta ni nduvaha ndihi ñi ta ñi.

Tu ndoho cha ni ndehe ra Pedro chi ra Juan

¹⁷ Tacan cuu, ta cha iyo cuiti tucu ra sutu chahnu chi ra saduceo ta ra. Ndusoo ra ta ra ndehe ra chi ra tatun Jesuu.

18 Chacan cuu cha tiin ra ta ra chi ra tatun Jesuu, ta tihi ra chi ra ta ra ve caa.

19 Cha cuaa can quichi iin ra tatun Ndioo, ta nuna ra yu ve caa can, ta tava ra chi ra ta ra. Cati ra tatun Ndioo can chi ra ta ra ti:

20 —Cuahan ndo ve ñuhun cahnu nu sacahnu ñivi judío, ta cati tuhun vaha ndo yoso cuhva cua nduvaha anima ñivi —cati ra.

21 Cha ndihi cahan ra tatun Ndioo can, ta vachi cundichin. Cuahan ra tatun Jesuu ta ra, ta quihvi ra tichi cora soco ndavi can, ta quechaha sacuaaha ra chi ñivi can.

Tacan cuu, ta nducuiti tucu ra sutu chahnu chi tahan ra. Cana ra chi ndihi ra toho ñuun chi ndihi ra cumi tiñu ta ra cha iyo cuenda ñivi judío can, ta tachi ra tiñu ti cua quichi ndaca ra chi ra indi ve caa.

22 Cha cuahan ra tatun, vati cua quihin ra chi ra indi ve caa can, soco ña nihin ra chi ra ta ra. Chacan cuu cha cuahan ndico ra tatun can, ta chaha ndico ra cuenda chi ra cumi tiñu,

23 ta cati ra chi ra ti:

—Queta ndi tican, ta ndehe ndi ti ndasi vaha yu ve caa can, ta inda ra policia cumi vaha ra chi chi. Nuna ndi, ta ndehe ndi ti ñahni ra tatun Jesuu indi iti tichi —cati ra.

24 Chini ra cuu xini cuenda ra policia ve ñuhun cahnu can chi ra sutu chahnu cha cahan ra tatun can, ta ña nihin ra ta ra cuhva ñaan cua savaha ra.

25 Tacan cuu, ta sa quichi iin rai, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Ta ra ni tihi ndo ve caa, vitin cha iyo ra ve ñuhun cahnu, ta sacuaaha ra chi ñivi —cati ra.

26 Tacan cuu, ta cuahan ra cuu xini chi ra policia ra, ta quihin ra chi ra tatun Jesuu. Vii xaan quihin ra chi ra, vati yuhvi xaan ra chi ñivi, coto cua cani ñi yuu chi ra.

27 Quichi ndaca ra chi ra ta ra, ta sayaha ra chi ra ta ra iti nu ra cumi tiñu can, ta quechaha cati ra sutu chahnu chi ra ta ra ti:

28 —Cha cati tuhun xaan ndi chihin ndo. Cati ndi ti ña cua sacuaaha ca ndo yoso cuhva iyo ra Jesuu, ta vitin nihin xaan ca cha sacuaaha ndo. Ndihi ñivi iyo ihya ñuun Jerusalén ya cha chini soho ñi, ta cati ndo ti chahni ndi chi ra Jesuu —cati ra sutu chahnu chi ra.

29 Nducahan ra Pedro cuenda ndihi ra tatun Jesuu, ta cati ndico ra chi ra cumi tiñu can ti:

—Cua tasoho ndi cuhva cati maan ra Ndioo, soco ña cua tasoho ndi cuhva cati ñivi.

30 Iti chata tiempu chahnu sacahnu ñivi yo chi ra Ndioo, ta suvi ra cuu ra chaha cha natacu ndico ra Jesuu. Maan ndo chahni chi ra, vati ni taa ndo chi ra nu cruu.

31 Vitin cahnu xaan rai cuu ra Jesuu, vati chaha Ndioo ndatu chi ra. Chacan cuu cha ndaca ñahan ra chihin ndi, ta ni sanduvaha ra anima ndi. Cuni ra cha cua saña ihni ñivi judío cuati ndacu ñi, ta cua sanaan ra cuati ñi.

32 Tuhun can cati tuhun ndi, vati chito ndi ti cha ndicha cuu chi. Ta ni cuhva chaha ra Tati Ndioo cuenda. Tachi ra Ndioo chi ra Tati Ndioo, ta quichi ra chi ñivi tasoho chi ra Ndioo —cati ra Pedro ta ra.

33 Ndihi tuhun can chini ra cumi tiñu ta ra, ta xaan xaan quechaha cuni ra, ta cuni cahni ra chi ra ta ra.

34 Ni chacoo iin ra nani Gamaliel, ta ra cumi tiñu can cuu tahan ra. Sacuaaha tahan ra tuhun Ndioo tuhun chahnu, ta iyo tahan ra cuenda ra fariseo. Sacahnu ndihi ñivi chi ra. Ni chachuinda racan, ta tachi ra tuhun ti cua quee ndico ra tatun Jesuu iti chata iin hora luhu ni. Tacan cati ra, vati iyo cha cua cahan ra chi ra cumi tiñu ta ra.

³⁵ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Gamaliel can chi tahan ra ti:

—Ndioho yani xaa, cua saha vaha ndo cuenda ñaan cua savaha ndo chi racan ta ra.

³⁶ Cua cañuhun ini ndo, vati nu quichi quivi ni chacoo iin ra nani Teuda, ta suvi ra cati ti cahnu xaan rai cuu ra. Vasi queta cumi ciendu rai cha chica chihin ra Teuda can, ta cani tahan ra ta ra chi ra cumi tiñu, soco chahni ñivi chi ra, ta chinu ndihi ra chica chi ra, ta ñahni yavi ndaa cha ni savaha ra Teuda can.

³⁷ Iti nuun ca quivi ni chacoo censo cha quihvi sivi ñivi nuun ra cumi tiñu, ta ni chacoo inga ra nani Juda. Rai ñuun Galilea cuu ra. Chica tahan ñivi chi ra, soco chahni tahan ñivi chi ra, ta chinu tahan ra ni chica chi ra.

³⁸ Vitin, yani xaa, yuhu cati ti na cua saña ndo chi rahya ta ra, ta na cua quee siin ra ta ra. Tu cua savaha ra cuhva saxini ñivi, ñahni ndico tucu yavi ndaa chi,

³⁹ soco tu cua savaha ra cuhva cati ra Ndioo, ña cua cuu casi yo cha savaha ra. Saña ndo, coto cua cani tahan ndo chi ra Ndioo —cati ra Gamaliel chi ra ta ra.

Tacan cuu, ta savaha ra cumi tiñu ta ra cuhva cati ra Gamaliel can.

⁴⁰ Chacan cuu cha cana ndico tucu ra cumi tiñu chi ra tatun Jesuu can, ta cani ra chi ra, ta cati tuhun xaan ndico ra chi ra ti ña cua cahan ca ra ta ra cuenda ra Jesuu, ta saña ra chi ra ta ra.

⁴¹ Tacan cuu, ta quee ra tatun Jesuu can iti nuun ra cumi tiñu can, ta cusii ini ra, vati chaha ra Ndioo cha ni ndehe ra ta ra tu ndoho cuenda ra Jesuu.

⁴² Ña saña ra cha sacuahra ra, vati ndihi ni quivi sacuahra ra chi ñivi ve ñuhun cahnu nu sacahnu ñivi judío can, ta cati tuhun ra chi ñivi can ti:

—Ni vii ndatu ndo chi ra Cristo ra cua sacacu chi ndo nu iyo ndo chi tu ndoho. Yuhu cati ti ra Jesuu cuu ra, vati cha ni tava tiñu ra Ndioo chi ra nu iyo yo ihya —cati ra. Tacan ni sacuahra tahan ra vehe ñivi.

6

Nacachi ñivi Ndioo chi ra cua tindee chi ra tatun Jesuu

¹ Quivi can cha cuahan ndutuvi ñivi Ndioo. Iyo ñi cahan tuhun griego, ta iyo tahan ñi cahan tuhun hebreo, ta quechaha cahan yuhu ñivi cahan griego chi tahan ñi cahan hebreo, vati ña nihin tahan ñi ñahan ndahvi can cha sachra ra tatun Jesuu ndihi ni quivi.

² Chacan cuu cha cana ra tatun Jesuu chi ndihi ñivi Ndioo, ta quechaha cati ra ta ra chi ñi ti:

—Ña vaha cha cua saña nuun ndi cha cati tuhun ndi tuhun Ndioo, ta cua sachra ndi cha cua cachi ñivi.

³ Yani xaa, na cua nacachi ndo ucha ra yani yo. Cua nducu ndo ndaa ra yani yo cuu rai vaha ndicha, ta iyo vaha ra Tati Ndioo chi ra, ta nditi vaha xini ra. Cua nducu ndo chi ra, ta cua cuhva ndi tiñu chi ra, ta cua sachra cha cua cachi ñahan ndahvi can.

⁴ Ta ndiuhu ni cua cahan ndi chi ra Ndioo, ta cua cati tuhun ndi tuhun ra ndihi ni quivi —cati ra.

⁵ Tacan cuu, ta ndoo ndihi ñi vaha. Ni nacachi ñi chi ra Esteban, vati vaha xaan chinu ini ra chi ra Jesuu, ta vaha xaan iyo ra Tati Ndioo chi ra. Nacachi tahan ñi chi ra Felipe chi ra Prócoro chi ra Nicanor chi ra Timón chi ra Parmena chi ra Nicolaa. Ra ñuun Antioquía cuu ra Nicolaa can, ta cha quihvi ra cuenda ñivi judío nu quichi quivi, vati ña ta nacoto ra chi ra Jesuu.

⁶ Yaha ra ta ra iti nu ra tatun Jesuu, ta cahan ndahvi ra tatun Jesuu chi ra Ndioo, ta tiso ra ndaha ra xini racan ta ra, vati cua quihin ra tiñu can.

⁷ Tuvi ñivi chini tuhun Ndioo, ta cha cuahan ndutuvi ca ñivi chinu ini chi ra Jesuu iti ñuun Jerusalén. Tuvi tahan ra sutu judío tasoho ra, ta chinu tahan ini ra ta ra.

Tiin tiñu chi ra Esteban

⁸ Cahnu xaan cuhva savaha ra Esteban nu iyo ñivi can, vati tindee ra Ndioo chi ra. Ndehe ñivi yoso cuhva iyo ra Ndioo, ta nduiyo ñi suhva cha ndehe ñi cuhva ni savaha ra Esteban. Chacan cuu cha iyo xaan tu manini chi ra Esteban, ta iyo xaan tu ndee ini chi ra.

⁹ Iyo ra judío ta ra ni quichi iti ve ñuhun nu iyo ñivi ndoo nuna, vati ña satiñu cuatu ca ñi, ta iyo tahan ra judío quichi iti ñuun Alejandría chi ñuhun Cirene. Iyo tahan ra judío can quichi iti ñuhun Cilicia chi ñuhun Asia. Ndihi ñuhun can quichi ra ta ra, ta quechaha cahan yuhu ra ta ra chi ra Esteban.

¹⁰ Ña nihin ra ta ra cuhva yoso cua cati ndico ra cha ni cahan ra Esteban, vati nditi ra Esteban suhva, ta tindee ra Tati Ndioo chi ra. Chacan cuu cha cati vaha xaan ndico ra Esteban chi ra ta ra.

¹¹ Quihin ra judío can rai vata, ta quechaha cati ra vata can ti:

—Chini ndi cha cahan ra Esteban, ta cahan ra ndavaha ni chi ra chahnu Moisee chi ra Ndioo —cati ra.

¹² Chacan cuu cha quechaha ndusaca. Xaan cuni ñivi can. Nduxaan tahan ra chanihin can chi ra sacuaha ley chahnu cha ni ndehe ra ta ra chi ra Esteban. Chacan cuu cha chinu ñi nu iyo ra Esteban, ta tiin ñi chi ra, ta chandaca ñi chi ra nu iyo cuiti ra cumi tiñu.

¹³ Quihin ñivi can chi ra testigu vata, ta quechaha cati ra vata can ti:

—Ndihi ni hora cahan ra Esteban ndavaha ni. Cati ra ti ñahni yavi ndaa ve ñuhun yo, ta ni ña vaha ley chahnu yo.

¹⁴ Chini ndi vati cati ra ti cua sanduva ra Jesuu ra ñuun Nazaret ve ñuhun ya, ta cua sanaan tahan ra Jesuu costumbre cha sanahan ra Moisee chihin yo —cati ra vata can.

¹⁵ Tacan cuu, ta quechaha ndehe xaan ra nducuiti tican chi ra Esteban. Ndehe ra ta ra ti cuhva caa nuun iin tatun Ndioo caa nuun ra Esteban, vati ndundichin suhva nuun ra.

7

Tuhun cati ndico ra Esteban chi ñivi can

¹ Ta quechaha nducu tuhun ra sutu chahnu can chi ra Esteban ti:

—¿Atu ndicha cuhva cati racan ta ra?

² Ta cati ndico ra Esteban chi ra cumi tiñu can ti:

—Ndioho tata chahnu, ndioho yani xaa, na cua taa vaha ndo soho ndo cha cua cati yu chihin ndo. Ñivi ra Abraham chihin yo, ta iti chata ni ndehe ra chi ra Ndioo cahnu. Ni chacao ra Abraham ñuhun Mesopotamia. Ña ta cuhun ra iti ñuun Harán, ta ni ndehe ra chi ra Ndioo.

³ Quivi can cati ra Ndioo chi ra ti cua quee siin ra Abraham ñuun ra, ta cua nacao ra ñivi ra. Cua cuhun ra ñuhun nu cua sanahan Ndioo chihin ra, cati ra Ndioo chi ra.

⁴ Chacan cuu cha quee siin ra Abraham ñuhun Mesopotamia nu iyo ñivi Caldea, ta cuahan ra cua coo cuii ra ñuun Harán can. Ican chihi sutu ra, ta cati ra Ndioo ti na cua quichi ra Abraham ihya ñuhun Israel nu iyo yo vitin.

⁵ Ña chaha ra Ndioo cha cua nihin ra ñuhun quivi can. Ña chaha ra ni iin pedazu chi nu cua cuañu chaha ra, soco cati ndicha ra Ndioo chi ra ti cua cuhva ra iin ñuhun chihin ra. Chi maan ra cua cuu chi, soco cua queta quivi cua cuvi ra, ta cua cuhva ra Ndioo chihin chi chi sehe ra chi ñivi sehe ra, cati

ra Ndioo chi ra Abraham can. Ña ta coo ni iin sehe ra Abraham, soco tacan ni cati ra Ndioo chi ra.

⁶ Cati tahan ra Ndioo chi ra ti cua coo nuun ñivi ra inga ñuhun nu iyo inga ñivi. Tican cua cani ñivi can chi ñivi ra, ta cua satifñu cuatu ñivi ra chíhin ñi. Cumi ciendu cuiya cua ndehe ñivi ra tu ndoho, cati ra.

⁷ Ta cati ndico tucu ra Ndioo chi ra Abraham ti cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi savaha tu ndoho can. Cua yaha xihna ñivi ra Abraham tu ndoho, ta cua quee ñi tican. Cua queta ñi ñuhun Israel, ta cua sacahnu ñi chi ra Ndioo, cati ra.

⁸ Cha ndoo vaha tuhun can, vati nduunuun ra Ndioo chi ra Abraham nu quichi quivi. Chacan cuu cha tiso ra Ndioo costumbre cha cua tahnda ñiin xini xuu ra cuati ndihli, ta ña cua naan ini ñi ti cha iyo vaha tuhun can chi ra Ndioo. Tacan cuu, ta ni cacu ra Isaac sehe ra Abraham. Queta ra una quivi ra, ta savaha ra Abraham chi ra cuhva cati ra Ndioo. Tacan ni savaha tahan Isaac chi ra Jacob sehe ra. Suvi ni tacan savaha tahan ra Jacob chi ndihi uchi uvi sehe ra, ta chahnu ra ta ra, ta ndihi ra cuu sutu ñuun iti chata nu ni quichi quivi.

⁹ Iin ra cuu sehe ra Jacob nani José, ta ndusoo ndihi ra yani ra chi ra. Chacan cuu cha xico yani ra chi ra chi toho cuahan iti ñuhun Egipto, soco ña saña ra Ndioo chi ra José can.

¹⁰ Sacacu ra Ndioo chi ra ndihi nu ndehe ra tu ndoho. Tindee ra Ndioo chi ra José, ta ndehe ra Faraón ra ndaca ñahan chi ñivi iyo ñuhun Egipto can ti iyo xaan tu manini chi ra José, ta nditi suhva xini ra. Chacan cuu cha tiso ra Faraón tiñu chi ra, ta ndaca ñahan ra José chi ndihi ñivi Egipto chi ndihi ñivi iyo vehe ra Faraón. Cumi cuenda ra ndihi ñuhun ra Faraón can chi ndihi ndatifñu ra.

¹¹ Chacoo iin tama niniin ñuhun Egipto can chi ñuhun Canaán. Ndehe xaan ñivi can tu ndoho, ta ñivi yo ni chacoo iti chata tiempu chahnu ña nihin ñi cha cua cachi ñi.

¹² Queta tuhun nuun ra Jacob ti iyo nuni iti ñuhun Egipto, ta tachi ra chi sehe ra tican. Ñivi yo chi racan ta ra. Cha chahan ra xihna cuu cuu chacan.

¹³ Cuahan ndico ra ta ra inga chaha cha cuu uvi chaha, ta sacoto ra José ti yani ra chi ra, ta quechaha chito ra Faraón ndaa ñivi cuu ñivi ra José.

¹⁴ Tachi ra José tuhun ti cua quichi ra Jacob sutu ra chi ndihi ñivi ra. Uni xico chahun ñivi ra cuu ñi.

¹⁵ Tacan cuu, ta cuahan ra Jacob iti ñuhun Egipto, ta chacoo cuu ra tican, ta queta quivi chihi ra. Suvi ni tican ni chihi tahan sehe ra,

¹⁶ soco queta quivi chiso ndico ñivi ra iquin ra Jacob chi sehe ra iti ñuun Siquem. Tíhi ñi iquin ra ta ra tichi ndaca ñaña cha ni sata ra Abraham tiempu chahnu, vati sata ra chi chi chi sehe ra Hamor. Tiahvi ra xuhun cuichin chi ra quivi ni iyo ra ñuun Siquem can.

¹⁷ Cha cuahan ndutuvi ñivi ra Abraham ñuhun Egipto can, ta cha cua queta quivi cha cua cuhva ra Ndioo ñuhun chi ñivi ra Abraham cuhva ni cati ra Ndioo chi ra xihna cuu.

¹⁸ Tacan cuu, ta sa quihvi inga ra rey ndaca ñahan ñuhun Egipto can. Ña chito ra yoo rai cuu ra José can, vati cha iyo cuiya cha ni chihi ra.

¹⁹ Sandahyu ñahan ra rey can chi ñivi yo, ta savaha ra ndavaha ni chi ñi, vati cuaha xaan ñivi cuahan china. Chacan cuu cha cati tuhun ra ti tu cua cacu ve cuati sehe ñi, cua savita ñi chi ve, ta cua cuvi ve. [Tacan cati ra, vati cuahan ndutuvi ñivi ra Abraham suhva.]

²⁰ Suvi ni quivi can ni cacu ra Moisee, ta ndehe ra Ndioo ti rai vaha cuu ve. Uni yoo ni chacoo ve vehe sutu ve,

21 soco queta quivi tixehe sihi ve sutu ve chi ve tichi tuñiin, vati yuhvi ñi chi ra rey can, soco ni nanihin sehe sihi ra Faraón chi ve, ta quihin ña chi ve. Sacuahnu ña chi ve, ta cuu ve sava ni ta cua iin sehe maan ña.

22 Chacan cuu cha sacuahna ra Moisee ndihi cha chini tuni cha iyo chi ñivi Egipto can, ta chacoo tu ndee ini chi ra. Vaha xaan cha cahan ra, ta vaha xaan satñu ra.

23 Tacan cuu, ta queta ra uvi xico cuiya ra, ta quechaha saxini ra chi anima ra ti cua cu ndehe ra yoso cuhva iyo ñivi tahan ra ñivi Israel nu iyo ñi,

24 ta iin quivi ni ndehe ra Moisee cha cani ra ñuhun Egipto can chi iin ra cuu tahan ra Moisee. Tindee ra Moisee chi ra ni ndoho, vati cani ndico ra Moisee chi ra Egipto can. Ni chahni ra Moisee chi ra, vati nduxaan ra suhva.

25 Saxini ra Moisee can ti cua nihin ñivi ra cuhva ti chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra, ta cua sacacu ra chi ñi nu iyo ñi chi tu ndoho. Tacan ni saxini ra, soco ña nihin ñi cuhva.

26 Inga quivi yaha ndico tucu ra Moisee, ta ndehe ra chi ra cuu ñivi ra. Ndehe ra ti cani xaan iin ra chi tahan ra, ta cuni ra Moisee sandumani ndico ra chi ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti ini ñivi cuu ra ta ra, ta ña vaha cani tahan ra ta ra, cati ra.

27 Ta ra cani chi tahan ra—tindaihni ra chi ra Moisee, vati cuati cuni ra chi ra, ta quechaha cati ra chi ra Moisee ti ñavi maan ra ndaca ñahan chi ra. Ñavi maan ra tachi tuni chi ra. Yoni tiso tiñu chihin ra.

28 Vasi cua cahni ra chihin ra cuhva chahni ra chi ra Egipto inga quivi, cati ra chi ra Moisee.

29 Tacan cuu, ta chinu ra Moisee, vati yuhvi ra. Cuahan ra inga ñuhun nu cani nu nani chi Madián. Cua ndoo nuun ni ra tican, soco nihin ra ñasihi ra, ta ni chacoo uvi sehe ra.

30 Uvi xico cuiya cha iyo ra tican, ta queta iin quivi cha cuahan ra tichi cuhu. Yucu Sinai yaha ra, ta ndehe ra nu cayu iin cuhu. Tichi yaa ñuhun nu cayu cuhu can ni chacuindi iin ra cuu tatun Ndioo.

31 Chacan ni ndehe ra Moisee, ta iyo xaan cuni ra, soco tuhva ra suhva ca nu cayu cuhu can, vati cuni ndehe ra ñaan cha cuu chi. Tacan cuu, ta quechaha chini ra ti cahan ra Ndioo.

32 Quechaha cati ra Ndioo chi ra ti ra Ndioo cuu ra, ta ndihi ñivi ra Moisee sacahnu chi ra tiempu chahnu. Ra Abraham, ra Isaac, ra Jacob—ndihi ra ta ra sacahnu chi ra Ndioo, cati ra, ta nihin xaan quechaha quisi chi chi ra Moisee, ta ña cuni ca ra ndehe ra tican.

33 Cati ndico ra chahnu Ndioo chi ra ti cua tava ra ndichan ra, vati ñuhun ii cuu chi nu inda ra.

34 Chito vaha ra Ndioo ti ndehe xaan ñivi ra tu ndoho nu iyo ñi ñuhun Egipto can. Chini ra cha cati ñi, vati ña cundee ca ñi. Chacan cuu cha quichi nuun ra, vati cua sacacu ra chi ñi. Cua cuhun ra Moisee, vati chi maan ra cua tava tiñu ra Ndioo iti ñuhun Egipto can, cati ra Ndioo chi ra.

35 Suvu ra Moisee cuu ra, soco xihna ca ña sacahnu ñi chi ra, vati cati ñi chi ra ti ñavi maan ra cuu ra ndaca ñahan chi ñi. Ñavi maan ra cuu ra tachi tuni chi ñi, cati ñi. Ta ndehe. Suvu ra Moisee cuu ra, ta ni tiso ra Ndioo tiñu chi ra. Tacan ni savaha ra Ndioo, vati cua sacacu ra Moisee chi ñi nu iyo ñi chi tu ndoho, ta cua cundaca ñahan ra chi ñi. Quivi ni ndehe ra Moisee chi ra tatun Ndioo nu cayu cuhu can—quivi can tava tiñu ra Ndioo chi ra.

36 Tacan cuu, ta cahnu xaan cuhva savaha ra Moisee ñuhun Egipto, ta cuyuhvi ra rey can, vati ndehe ra yoso cuhva iyo ra Ndioo. Tacan cundee quee ñi tican, ta ni chandaca ra Moisee chi ñi inga ñuhun. Savaha tahan ra Moisee inga cuhva cahnu xaan Tañuhun Cuaha can, ta savaha ndico tucu ra

Moisee cuhva cahnu xaan nu chīca cuu ñi tichi cuhu. Queta uvi xico cuiya savaha ra cuhva tican, ta ndehe ñivi can yoso cuhva iyo ra Ndioo.

³⁷ Ini ra Moisee can cati chi ñivi Israel can ti cua tava tiñu ra Ndioo chi inga ra cua cahan cuenda ra cuhva tava tiñu ra chi ra. Cua cuu tahan ra ñivi ñi, ta cua tasoho ñi chi ra, cati ra.

³⁸ Chahan tahan ra Moisee chi ñivi Israel cha chica cuu ñi tichi cuhu tiempu chahnu. Tican yucu Sinaí can ni cahan ra tatun Ndioo chi ra, ta suvi ni tican cati tuhun ra Moisee chi ñivi yo tiempu chahnu. Tican ni quihin cuenda ra ley Ndioo, ta sacoto ndico ra chi chi chi maan yo.

³⁹ Ña cuni tasoho ñivi yo cha cahan ra Moisee quivi can. Chacan cuu cha ña cuni ca ñi chi ra, vati cuni xaan ñi coo ñi cuhva ni chacoo ñi ñuhun Egipto.

⁴⁰ Chacan cuu cha ni vii iyo ra Moisee yucu Sinaí, ta quechaha cati ñi chi ra Aarón yani ra ti cua savaha ra ita niñu chihin ñi, ta cua cundaca chi chihin ñi nu cua cuhun ñi. Ra Moisee chacundaca chihin ñi cha quee ñi ñuhun Egipto, soco ña chito ñi ñaan ni tahan ra quivi can, cati ñi.

⁴¹ Quivi can savaha ñi iin ita niñu ñi. Sundiquin luhu cuu ri savaha ñi, ta quichi ndaca ñi sana ñi. Chahni ñi chi ri iti nuun ita niñu can, vati cha sacahnu ñi chi chi, ta cusii ini ñi ndehe ñi ita niñu cha ni savaha maan ñi.

⁴² Chacan cuu cha saña ndaha ra Ndioo chi ñi, ta chaha ra cha sacahnu ñi chi ri nicandi chi ri yoo chi ri tiñu. Savaha ñi cuhva taa ra ni cahan cuenda ra Ndioo tichi tutu taa ra ta ra iti chata, vati ra Ndioo chaha cuenda chi ra, ta cati ra ta ra cuenda ra Ndioo ti:

Ndioho ñivi Israel,

ni chica cuu ndo tichi cuhu uvi xico cuiya,

ta ña sacahnu ndo chi yuhu,

vati ña chahni ndo sana ndo,

ta samani ndo chi ri chi yuhu.

⁴³ Ndihi nu chahan ndo chiso ndo vehe ñiin luhu nu ndaa ita niñu sacahnu ndo,

ta nani chí Moloc.

Chiso tahan ndo inga ita niñu sacahnu ndo,

ta nani chí Renfán.

Cuhva caa ri tiñu iti siqui caa chi.

Ita niñu can savaha ndo,

ta sacahnu ndo chi chi.

Chacan cuu cha cua tava ndai chihin ndo,

ta cani xaan inga chiyo ñuhun Babilonia cua tava ndai chihin ndo,

cati ra Ndioo chihin ñi.

⁴⁴ Tiempu chahnu quivi cha chica cuu ñivi yo tichi cuhu cha ni chacoo iin vehe ñiin nu sacahnu ñi chi ra Ndioo. Savaha ñi vehe can cuhva ni cati tuhun ra Ndioo, vati cha sanahan ra yoso cuhva cua savaha ra Moisee chi chi.

⁴⁵ Tacan cuu, ta queta quivi ndaca ñahan ra Josué chi ñivi yo tiempu can. Ni vii chiso tahan ñi vehe ñiin can quivi can, ta cundee quenda ñi ñuhun nu ni chacoo ñivi ñuhun Canaán, vati tava ndaa ra Ndioo chi ñivi Canaán can quivi cha cua quihvi ñivi maan yo. Tacan ni sacahnu ñi chi ra Ndioo tichi vehe ñiin can nda cua nda quivi cha cuu ra David tiñu.

⁴⁶ Cuni mani ra Ndioo chi ra David can. Chacan cuu cha chica ra David tu manini chi ra Ndioo, vati cuni ra David savaha ra iin vehe vaha cuenda ra Ndioo, ta ini ra Ndioo cuu ra sacahnu ra Jacob. Ña nihin ra David tu ndee ini iti nuun ra Ndioo.

⁴⁷ Chacan cuu cha Salomón cuu ra ni savaha vehe cuenda ra Ndioo.

⁴⁸ Yuhu cati ti ñavi tichi vehe ni savaha ñivi cuu nu iyo ra Ndioo. Ña chini ñuhun ra Ndioo cahnu iin vehe nu cua ndoo ra. Iyo ra cuhva cati ra ni cahan cuenda ra Ndioo, vati cati ra ti:

⁴⁹ Cha cati ra Ndioo ti
iyo ndatu yu iti siqui andivi,
ta iyo tahan ndatu yu nu ñuhun ñuñivi.

Ña cua cuu savaha ndo iin vehe vaha ndicha nu cua coi.

Ña chini ñuhin iin nu cua cunda tatun i,

⁵⁰ vati savaha main ndihi cuii cha iyo.

Tacan ni cati ra Ndioo, cati ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu.

⁵¹ Ndioho ñivi Israel, ndava xaan ini ndo. Ña tasoho cuii ni ndo. Cani tahan ndo chi ra Tati Ndioo. Savaha ndo cuhva ni savaha ñivi ndo tiempu chahnu.

⁵² Iti chata cani ñivi ndo chi ndihi ra ni cahan cuenda ra Ndioo. Cati tuhun ra ti cua quichi iin rai cuiti vaha nu cuahan quivi, ta chahni ñi chi ra ni cahan cuenda ra Ndioo can. Quichi ra Jesuu, ta xico tuhun ndo chi ra, ta chahni ndo chi ra.

⁵³ Iti chata ni cati tuhun ra tatun Ndioo ñaan cha cuu ley ra Ndioo chi ñivi ndo. Chito tahan ndo chi chi, soco ña sacuinu ndo cuhva cati ra —cati ra Esteban chihin ra ta ra.

Ni chihi ra Esteban

⁵⁴ Sa chini ra cumi tiñu can cha cahan ra Esteban, ta quechaha chachi ndasun nuhun ra, [vati xaan xaan cuni ra ndehe ra chi ra,]

⁵⁵ soco vaha xaan iyo ra Tati Ndioo chi ra Esteban can. Ndehe ndaa ra iti siqui andivi, ta ndehe ra ti cahnu xaan cuu ra Ndioo, ta chiyo ndaha cuaha ra inda ra Jesuu.

⁵⁶ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Esteban ti:

—jihna! Nuna iti siqui andivi, ta ndichin ndehi chi ra cuu sava ta cua ra cuu sehe ñivi. Chiyo ndaha cuaha ra Ndioo inda ra Jesuu can —cati ra.

⁵⁷ Tacan cuu, ta chasi ra ta ra soho ra, ta cana chaa xaan ra, [vati quihin xaan ra tisihi,] ta quii xaan tuhva ra ta ra nu ni chacuinda ra Esteban.

⁵⁸ Tava ndaa ra ta ra chi ra Esteban can iti yuhu ñuun can, vati cua cani ra yuu chi ra, ta cua cahni ra chi ra. Tava ra ta ra sahna ndichin ra, ta chaha ra chi chi na cua cumi iin ra tivaa nani Saulu chi chi.

⁵⁹ Tacan cuu, ta cani ra ta ra yuu chi ra Esteban can, ta quechaha cahan ndahvi ra Esteban chi ra Jesuu. Cati ra chi ra ti:

—Yoho ra chahnu Jesuu, na cua canihin vahun chi yuhu —cati ra.

⁶⁰ Ni chahnu chiti ra, ta nihin xaan cana chaa ra, ta cati ra chi ra Jesuu ti:

—Yoho ra chahnu Jesuu, ña cua tiso cun cuati ndacu ra vitin siqui ra.

Tacan cati ra Esteban, ta chihi ni ra.

8

Cuni cani tahan ra Saulu chi ñivi Ndioo

¹⁻² Tacan cuu, ta vaha xaan cuni ra Saulu, vati chahni ra ta ra chi ra Esteban.

Iyo tahan ra sacahnu chi Ndioo, ta cuchi ra ta ra chi ra Esteban, ta chacu xaan ra suhva, vati cha ni chihi ra Esteban can. Suvi ni quivi can quechaha chaco tu ndoho cahnu xaan chi ñivi Ndioo iyo ñuun Jerusalén, ta chinu ndihi ñi. Iyo ñi chinu ñi iti ñuhun Judea, ta iyo tahan ñi chinu ñi iti ñuhun Samaria, soco ra tatun Jesuu—ña chinu ra.

³ Tacan cuu, ta quechaha cani tahan xaan ra Saulu chi ñivi Ndioo, vati cuati cuni ra chi ñi. Vehe ta vehe cuahan ra, ta xita queñuhun ra chi ra rai chi ñi ñahan, ta tihi ra chi ñi ve caa.

Cuhva ni queta tuhun Ndioo ñuun Samaria

4 Chinu ñivi Ndioo cha quee ñi ñuun Jerusalén, soco cati tuhun ñi tuhun Ndioo ndihi ni ñuun nu yaha ñi.

5 Chinu tahan ra Felipe, ta cuahan ra iti ñuhun Samaria. Queta ra iin ñuun tican, ta cati tuhun ra chi ñivi yoso cuhva ni quichi ra Cristo, vati ni tava tiñu ra Ndioo chi ra nu quichi quivi, vati cua sacacu ra chi ñivi nu iyo ñi chi tu ndoho.

6 Vaha xaan tasoho ñican cha cati tuhun ra Felipe can, ta ndehe ñi ti savaha tahan ra cuhva cahnu xaan. Chacan cuu cha inuun iyo ñi.

7 Cuaha xaan tati cuihna tava ra tichi anima ñivi. Cana chaa maan run tati cuihna can, ta quee run, ta nduvaha tahan ñivi nduñiin chi ñivi cojo.

8 Chacan cuu cha cusii ini ndihi ñivi iyo ñuun can.

9 Iyo tahan iin rai nani Simón ñuun can. Ra tasi cuu ra, ta iyo xaan cuni ndihi ñivi iyo ñuhun Samaria can ndehe ñi chi ra. Cati ra ti cahnu xaan rai cuu ra.

10 Tasoho ndihi ñivi cha cahan ra. Vasi ñivi cahnu cuu ñi, vasi ñivi ndahvi cuu ñi, soco tasoho ñi chi ra. Cati ñi ti cahnu xaan tu ndee ini iyo chi ra, vati ni chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra.

11 Tasoho ñivi cha cahan ra Simón can, vati nahan xaan cha sandahyu ñahan ra chi ñi, vati cuaha xaan cha savaha ra.

12 Cati tuhun ra Felipe yoso cuhva cua cundaca ñahan ra Ndioo, ta cati tuhun tahan ra yoso cuhva iyo tu ndee ini chi ra Jesucristo. Tacan cuu, ta chinu ini ñican cha cahan ra Felipe, ta ni chanduta ñi. Chanduta ra rai, ta chanduta tahan ñi ñahan.

13 Suvi ra Simón chinu tahan ini ra, ta ni chanduta tahan ra. Tacan, ta quechaha chica ra chi ra Felipe, ta ndehe ra Simón can iin cuhva inga cuhva cha ni savaha ra Felipe can. Iyo xaan iyo xaan cuni ra Simón cha ni ndehe ra ndihi cuhva cha ni savaha ra Felipe.

14 Ni vii iyo ra tatun Jesuu ñuun Jerusalén, ta chini ra tuhun cha ni chinu ini ñivi iyo ñuhun Samaria can chi ra Jesuu. Chacan cuu cha tachi ra tatun Jesuu chi tahan ra. Chi ra Pedro chi ra Juan tachi ra tican.

15 Cuahan ra ta ra iti ñuhun Samaria. [Queta ra ta ra,] ta quechaha cahan ndahvi ra ta ra chi ra Ndioo, ta cati ra ti na cua quichi coo ra Tati Ndioo anima ñi.

16 Tacan ni cahan ra, vati cha chanduta ni ñivi can cuenda ra chahnu Jesuu, ta ña ta coo ra Tati Ndioo chi ñi.

17 Tacan cuu, ta tiso ra ta ra ndaha ra chi ñican, ta quihvi ra Tati Ndioo anima ñi.

18 Ndehe ra Simón ti cha ni tiso ni ra tatun Jesuu ndaha ra chi ñivi, ta quichi ra Tati Ndioo chi ñi.

19 Chacan cuu cha quechaha cati ra Simón chi ra ta ra ti:

—Cuhva ndo tu ndee ini chi yuhu, ta cua tiso tahin ndahi chi ñivi, ta cua coo ra Tati Ndioo chi ñi, ta cua tiahvi yu chihin ndo —cati ra.

20 Cati ndico ra Pedro chi ra ti:

—Cua ndoyo ñuhun xuhun cun, ta cua ndoyo ñuhun tahun, vati saxini cun ti cua cuu sata cun cha samani ra Ndioo.

21 Ña cua cuu satiñu tahun tiñu ya, vati ña iyo vahun chi ra Ndioo.

22 Nacoo ihni cun ndavaha ni cha saxini cun, ta cahan ndahvi cun chi ra chahnu Ndioo ti na cua naan chi cuhva saxini cun chi anima cun, tu cua cuu naan chi.

23 Chite yoso cuhva iyo cun. Cha ndusoo cun. Ña ta saña cun cuati ndacu cun. Chacan cuu cha cua ndoyo ñuhun cun —cati ra Pedro.

24 Ta cati ndico ra Simón chi ra ti:

—Na cua cahan ndahvi ndo chi ra Ndioo cuenda yu, ta ña cua tahin cuhva cati ndo —cati ra.

²⁵ Tacan cuu, ta cati tuhun ra Pedro chi ra Juan tuhun Ndioo, ta chaha ra ta ra cuenda yoso cuhva cha savaha ra Ndioo. Cuaha ñuun iyo ñuhun Samaria can yaha ra ta ra, ta cati tuhun ra yoso cuhva cua nduvaha anima ñivi, ta cuahan ndico ra iti ñuun Jerusalén.

Cati tuhun ra Felipe chi ra quichi iti ñuhun Etiopía

²⁶ Tacan cuu, ta quechaha cati iin ra tatun Ndioo chi ra Felipe ti:

—Cuahan iti ñuun Gaza. Cua quihun iti ni tahan iti ñuun Jerusalén, ta cuahun iti ñuun Gaza can —cati ra.

Ñahni ñivi iyo nu yaha iti tican.

²⁷ Tacan cuu, ta quee ra Felipe cuahan ra, ta ndehe ra ti yaha iin rai ñuhun Etiopía. Cha iyo ica racan suhva, vati ndiso tiñu ra. Tesorero ñuhun can cuu ra, vati cumi ra ndihi xuhun ña Candace ña ndaca ñahan chi ñivi iyo ñuhun Etiopía can. Chahan racan ñuun Jerusalén, vati cha sacahnu tahan ra chi ra Ndioo cuhva iyo costumbre ñivi judío.

²⁸ Tichi careta ndaa ra, ta cuanuhun ndico ra ñuun ra. Ndaa ra sacuaha ra tuhun cha ni taa ra Isaia ra ni cahan cuenda ra Ndioo iti chata,

²⁹ ta cati ra Tati Ndioo chi ra Felipe ti:

—Cuahan, ta cua satahun chi ra yoso nu careta can —cati ra.

³⁰ Chacan cuu cha chinu ra Felipe nu cuahan ra Etiopía can, ta chini ra ti sacuaha ra tuhun ni taa ra Isaia, ta quechaha nducu tuhun ra Felipe chi ra ti:

—¿Atu cutuni ini cun tuhun sacuahun?

³¹ Ta cati ndico racan chi ra ti:

—Tu iyo ra cua sacuaha chi yuhu, cua cutuni ini yu —cati ra.

Tacan cuu, ta cana ra chi ra Felipe na cua ndaa ra nu careta, ta cunda tahan ra chi ra.

³² Chehe cuu tuhun sacuaha ra.

Inda ri mbee nu cua sata ixi ri,

ta ña ndahyu ri.

Cha ndaca ñivi chi ri mbee nu cua cuvi ri,

ta ña ndahyu ri.

Ta ni cuhva cua ndehe ra tu ndoho,

ta ña cua cahan ra.

³³ Taxin cua ndoo ra, ta cua cutuni ra,

soco ñahni cuati savaha ra.

Yoni cua cuhva cuenda yoso cuhva ni savaha ñivi ndavaha ni chi ra quivi chacao ra nu ñuhun ñuñivi,

vati cua cahni ñi chi ra.

Tuhun can ni sacuaha ra.

³⁴ Tacan cuu, ta quechaha cati ndico ra Etiopía can chi ra Felipe ti:

—Na cua savahun tu manini, ta cua cati tuhun ndico cun. ¿Yoo rai cuu ra cati tuhun ra ni cahan cuenda ra Ndioo? ¿Atu cuenda suvi ni maan ra cahan ra? ¿Atu cuenda inga rai cahan ra tuhun can? Tacan ni nducu tuhun ra chi ra Felipe.

³⁵ Chacan cuu cha quechaha cati tuhun ra Felipe chi ra. Chaha xihna ra cuenda ñaan tuhun cuu chi cha ni sacuaha ra, vati cati cachin ra ti ra Jesuu cuu ra.

³⁶ Ni vii cuahan ra ta ra iti, ta queta ra ta ra nu iyo nduta, ta quechaha cati ra Etiopía can chi ra ti:

—¡Jihna! Ihya iyo nduta. ¿Atu ña cua cuu cuandute? —cati ra.

³⁷ Ta cati ra Felipe chi ra ti:

—Tu chinu ini cun chi ra Jesuu chi ndihi cuii anima cun, cua cuu —cati ra.
Ta cati ndico ra chi ra Felipe ti:

—Chinu ini yu ti ra Jesucristo cuu sehe Ndioo —cati ra.

³⁸ Tacan cuu, ta cati ra ñu Etiopía can ti cua cucuiñi careta can. Tacan cuu, ta nuun ra ta ra, ta quihvi ra ta ra tichi nduta, ta sacuanduta ra Felipe chi ra.

³⁹ Quee ra ta ra tichi nduta can, ta quihin ra Tati Ndioo chi ra Felipe, ta ni chandaca ra chi ra ñuun Azoto. Chacan cuu cha ña ndehe ca racan chi ra. Sii xaan cuni ra Etiopía can nu cuahan ra, vati nihin ra cuhva yoso cuhva iyo ra Jesuu.

⁴⁰ Tacan cuu, ta iyo ra Felipe ñuun Azoto can. Quee ra cuahan ra, ta cati tuhun ra tuhun Jesuu ndihi ni ñuun nu yaha ra, ta queta ra ñuun Cesarea.

9

Ni saña ra Saulu cuati ndacu ra (Hch. 22.6-16; 26.12-18)

¹ Ña ta saña ra Saulu cha cani tahan ra chi ñivi Ndioo. Ni vii cati ra ti cua cahni ra chi ñi. Chacan cuu cha cuahan ra iti nuun ra sutu chahnu judío can,

² ta chica ra tutu cua cuhva ra chi ra cuu xini ve ñuhun ñivi judío iyo ñuun Damasco. Tacan, ta ni nihin ra ndatu. Tu cua nanihin ra chi ñivi chica iti Jesuu, cua tiin ra chi ñi, ta cua cundaca ra chi ñi iti ñuun Jerusalén.

³ Tacan cuu, ta quee ra cuahan ra. Cha cua queta ra ñuun Damasco can, ta ni ndehe ra iin ñuhun iti siqui andivi, ta tuun chi nuun ra.

⁴ Quehni ra Saulu can nu ñuhun, vati tuun ñuhun can nuun ra, ta chini ra ti cahan ra Jesuu. Cati ra chi ra Saulu ti:

—Yoho Saulu, cha cani tahan xaan chi yuhu —cati ra.

⁵ Cati ndico ra Saulu chi ra:

—¿Yoo cahan, ta tata?

Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Yuhu ra Jesuu cui. Chi yuhu cani tahan xaan, soco suvi ni chi maun sandoyo ñuhun cun —cati ra.

⁶ Yuhvi xaan ra Saulu, ta cati ndico ra chi ra chahnu ti:

—¿Ñaan cha cuun chihin yu, ta tata? —cati ra.

Ta cati ndico ra chahnu chi ra ti:

—Cuinda, ta cuahan tichi ñuun. Cua cuhva ñivi cuenda ñaan cha cua savahun —cati ra.

⁷ Ta ra chica chi ra Saulu—ña cahan ra, vati yuhvi xaan ra. Chini ra ndusu cha cahan chi, soco ña ndehe ra yoo rai cahan.

⁸ Ni chacuinda ndico ra Saulu, ta nuna ra titi nuun ra, soco ña cuu ca ndehe ra. Chacan cuu cha tiin ra amigu ra Saulu ndaha ra, ta chandaca ra chi ra tichi ñuun Damasco can.

⁹ Queta uni quivi ña ndehe ca ra. Ña chachi ca ra, ta ni ña chihi ca ra nduta.

¹⁰ Ñuun Damasco can cha iyo iin ra nani Ananía. Cha ni quihvi tahan ra cuenda ra Ndioo, ta tichi ñumahna nducahan ra chahnu Ndioo chi ra. Cati ra Ndioo chi ra ti:

—Yoho Ananía.

Ta cati ndico ra Ananía chi ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cuun chihin yu, ta tata?

¹¹ Ta cati ndico ra chahnu chi ra ti:

—Cuahan maun iti nu nani chi iti cuiti, ta vehe ra Juda cua nanducu cun chi iin ra ñuun Tarso. Saulu nani ra, ta cahan ra chi yuhu.

¹² Tichi ñumahna ndehe ra cha vachi iin ra nani Ananía, ta tiso ra ndaha ra chi ra, vati cua ndundichin ndico ndehe ra —cati ra Ndioo.

¹³ Cati ndico ra Ananía chi ra Ndioo ti:

—Tata chahnu, tuvi xaan ñivi cuu ñi chaha cuenda yoso cuhva iyo ra Saulu can, vati cuaha xaan ndavaha ni cha ni savaha ra chi ñivi cun ñuun Jerusalén, cati ñi.

¹⁴ Vitin cha iyo ra ihya, ta tava ra ndatu nuun ra sutu chahnu can, vati cua tiin ra chi ndihi ndi cuu ñivi cun —cati ra.

¹⁵ Ta cati ndico ra chahnu chi ra Ananía ti:

—Cuahan, vati ni nacachi main chi ra Saulu can. Cua cati tuhun ra tuhun yu chi ñivi cuu inga tucu ñivi. Cua cati tuhun ra chi ra cumi tiñu ndaca ñahan chi ñican, ta cua cati tuhun tahan ra chi ñivi judío.

¹⁶ Cua cuhve cuenda chi ra yoso cuhva cua ndehe ra tu ndoho cuenda yu —cati ra Ndioo chi ra Ananía tichi ñumahna can.

¹⁷ Tacan cuu, ta cuahan ra Ananía nu iyo ra Saulu. Quihvi ra tichi vehe can, ta tiso ra ndaha ra chi ra Saulu, ta quechaha cati ra Ananía chi ra ti:

—Yoho Saulu, yani xaa, cha ndehun chi ra Jesuu iti nu ni quichi cun. Maan ra tachi chi yuhu. Chacan cuu cha cua ndundichin ndico ndehun, ta cua coo vaha ra Tati Ndioo chihun —cati ra Ananía.

¹⁸ Tacan cuu, ta ndundichin vaha ndehe ra Saulu, vati quicoyo iin cha cuu sava ta cua soo ri tiaca nuun ra. Tacan cuu, ta cha chanduta ra.

¹⁹ Chachi ndico ra, ta cha coo ndico tu ndee ini chi ra, ta suhva quivi ni ndoo nuun ra Saulu chi ñivi Ndioo ñuun Damasco can.

Cati tuhun ra Saulu tichi ñuun Damasco

²⁰ Chahan tahan ra Saulu ve ñuhun ñivi judío, ta cati tuhun ra ti sehe Ndioo cuu ra Jesuu.

²¹ Chini ñivi can cha cahan ra, ta iyo xaan cuni ndihi ñi, ta quechaha cati ñi chi tahan ñi ti:

—Rahya cuu ra cani tahan xaan chi ñivi Ndioo iti ñuun Jerusalén, ta quichi ra ihya, vati cua tiin tahan ra chi ñivi Ndioo ihya, ta cua cundaca ra chi ñi iti nuun ra sutu chahnu —cati ñi.

²² Tacan cuu, ta chaha xaan ca ra Ndioo tu ndee ini ra chi ra Saulu, ta cachin xaan sanahan ra chi ñivi ti ra Jesuu cuu ra Cristo ndicha, [vati tava tiñu ra Ndioo chi ra, vati cua sacacu ra chi ñivi nu iyo ñi chi tu ndoho,] ta ña nihin ñivi judío can cuhva yoso cua cati ndico ñi.

Cacu ra Saulu nu cua cahni ra judío chi ra

²³ Yaha quivi, ta ni nduunuun ra judío can, vati cua cahni ra chi ra Saulu,

²⁴ soco quechaha chito ra Saulu yoso saxini ra ta ra. Iyo ndaca yuu candaa yu ñuun can. Ndasí cutu chi, soco iyo yuhu chi nu yaha ñivi. Nduvi ta niñu cumi ra judío can ndihi yuhu chi, vati cua cahni ra chi ra Saulu,

²⁵ soco iin cha cuaa sacacu amigu ra Saulu chi ra, vati tihi ra chi ra tichi tica. Tacan ni sanuun ra chi ra iti chata ndaca can, ta chinu ra Saulu.

Cuahan ra Saulu iti ñuun Jerusalén

²⁶ Cuahan ra Saulu can iti ñuun Jerusalén, vati cuni natahan ra chi ñivi Ndioo tican, soco yuhvi ñi, vati ña chinu ini ñi ti cha ni quihvi ra cuenda Ndioo.

²⁷ Quihin cuenda ra Bernabé chi ra, ta chandaca ra chi ra nu iyo ra tatun Jesuu, ta chaha ra cuenda chi ra ta ra ti ni ndehe ra Saulu chi ra chahnu Jesuu iti, ta cahan ra Jesuu chi ra. Ñuun Damasco cati tuhun ra tuhun Jesuu, ta ña yuhvi ra, cati ra Bernabé.

²⁸ Tacan cuu, ta quihin cuenda ra tatun Jesuu chi ra Saulu can, ta chica tahan ra chi ra ta ra ñuun Jerusalén.

²⁹ Cati tuhun xaan ra Saulu tuhun ra chahnu, ta ña yuhvi ra. Quechaha nducahan ra chi ra judío ta ra, ta cati tuhun xaan ra chi ra ta ra. Suvi ra cahan tuhun griego cuu ra judío can ta ra, ta cuni cahni ra ta ra chi ra Saulu.

³⁰ Quechaha chito ñivi Ndioo cha tacan cuu chi, ta chandaca ñi chi ra Saulu iti ñuun Cesarea, ta tachi ndico ñi chi ra iti ñuun ra.

³¹ Tacan cuu, ta ñahni ca tu ndoho chacoo chi ñivi Ndioo tican ñuhun Judea chi ñuhun Galilea chi ñuhun Samaria, ta chacoo ca tu ndee ini chi ñivi Ndioo. Cha cuahan ndutuvi ca ñi, ta vaha xaan tasoho ñi cuhva cati ra Ndioo, ta chaha ra Tati Ndioo tu ndee ini chi ñi.

Ni nduvaha ra Enea

³² Tacan cuu, ta cahan ra Pedro ndihi ñuun nu iyo ñivi Ndioo. Chahan tahan ra ñuun Lida, vati cua ndehe tahan ra yoso cuhva iyo ñivi Ndioo tican.

³³ Ican ni tahan ra chi iin ra nani Enea, ta cuhvi ra. Cha queta una cuiya cha caa ra, vati nduñiin ra,

³⁴ ta cati ra Pedro chi ra ti:

—Yoho Enea, cha ni sanduvaha ra Jesucristo chihun. Cuinda, ta tuvi cun yuvi cun —caci ra.

Tacan cuu, ta ni chacuinda ra Enea can, vati nduvaha ra.

³⁵ Ndehe ndihi ñivi iyo ñuun Lida can chi ñuun Sarón cha ni nduvaha ra, ta quechaha chinu ini ñi chi ra chahnu Jesuu.

Ni natacu ndico ña Dorca

³⁶ Ñuun Jope ni chacoo iin ñahan nani Tabita, ta Dorca nani ña chi tuhun cahan ñivi griego. Chinu tahan ini ña chi ra Jesuu, ta iyo xaan tu manini chi ña, ta tindee tahan ña chi ñivi ndahvi.

³⁷ Quivi can quihin cuehe chi ña Dorca can, ta chihi ña. Sacuti ñivi chihin ña, ta chaqui vaha ñi chi ña iin vehe iyo nda siqui.

³⁸ Tacan cuu, ta chini ñivi Ndioo iyo ñuun Jope can ti cha iyo ra Pedro ñuun Lida. Chacan cuu cha tachi ñi chi uvi ra nu iyo ra Pedro, vati ña cani ñuun Lida can. Queta ra, ta cahan ndahvi ra ta ra chi ra Pedro ti na cua cuhun ra, vati caa ndii. Cati ra chi ra Pedro ti:

—Vitin vitin coho iti ñuun ndi —caci ra.

³⁹ Tacan cuu, ta quee ra Pedro, ta cuahan ra chi ra. Queta ra ta ra, ta quihvi ra nda vehe iyo nda siqui nu caa ndii can. Iyo ndihi ñi ndahvi cha ñahni ii ñi, ta chacu xaan ñi. Sanahan ñi ndihi sahna ndihi cha savaha ña Dorca cha ni ndito ña,

⁴⁰ soco tava ra Pedro chi ndihi ñi iti chata, ta chahnu chiti ra, ta quechaha cahan ndahvi ra chi Ndioo. Tacan cuu, ta tuhva ra nu caa ndii can, ta quechaha cati ra chi ña ti:

—Cuinda, Tabita —caci ra.

Tacan cuu, ta nuna ña Dorca titi nuun ña. Ndehe ña chi ra Pedro, ta ni chacunda ña.

⁴¹ Tiin ra ndaha ña, ta sacuinda ra chi ña. Cana ra Pedro chi ñi ndahvi can chi ndihi ñivi Ndioo, ta chaha ra cuenda chi ñi, ta ndehe ñi vati cha iyo ndito ndico ña.

⁴² Chito ndihi ñivi ñuun Jope can ñaan cha ni tahan ña Dorca, ta tuvi ñi cuu ñi quechaha chinu ini chi ra chahnu Jesuu.

⁴³ Cuaha quivi ndoo nuun ra Pedro ñuun can, ta vehe ra nani Simón ra satahyu ñiin ni chacoo ra.

¹ Cha iyo iin rai nani Cornelio ñuun Cesarea. Capitán cuu ra, vati queta iin ciendu sandaru sacuenta ra, ta iyo tahan ra cuenda ra sandaru quichi iti ñuhun Italia.

² Sacahnu xaan ra Cornelio can costumbre judío. Ñavi ra judío cuu ra, vati quichi ra inga ñuhun, soco sacahnu ra chi ra Ndioo. Ta ni cuhva iyo ndihi ñivi ra, vati sacahnu tahan ñi chi ra Ndioo. Samani xaan ra xuhun chi ñivi ndahvi, ta ndihi ni quivi cahan ra chi ra Ndioo.

³ Caa uni cha cua ini ndehe ra iin ñumahna. Cachin xaan ndehe ra, vati quichi iin ra tatun Ndioo nu iyo ra, ta quechaha cati ra tatun Ndioo can chi ra ti:

—Yoho Cornelio —cати ra.

⁴ Ndehe xaan Cornelio chi ra, ta yuhvi xaan cuni ra, ta cati ndico ra chi ra ti:

—¿Ñaan cuu cun chihin yu, ta ra chahnu? —cати ra.

Ta cati ra tatun Ndioo can chi ra ti:

—Cha chini soho ra Ndioo tuhun cha cahan ndahvi cun chi ra, ta ndehe ra cha tindee xaun chi ñivi ndahvi. Chacan cuu cha ñuhun ini ra chihun.

⁵ Vitin cua tachi maun uvi rai iti ñuun Jope, vati cua cana cun chi iin ra nani Simón Pedro ti na cua quichi ra ihya.

⁶ Ndoon nuun ra vehe inga ra nani Simón. Ra satahyu ñiin cuu racan, ta yu tañuhun iyo vehe ra. Cua cati maan ra Pedro can ñaan cha cuu cha cua savahun —cати ra tatun Ndioo can.

⁷ Tacan cuu, ta quee ndico ra tatun Ndioo, ta cuahan ra. Cana ra Cornelio chi uvi ra musu ra ta iin ra sandaru cumi chi ra. Chinu tahan ini ra sandaru can chi ra Ndioo.

⁸ Cati cachin ra Cornelio chi ra ta ra ndihi cha ni tahan ra, ta tava tiñu ra chi ra iti ñuun Jope can, vati cua cu quihin ra chi ra Pedro.

⁹ Tuvi inga quivi, ta quee ra musu ta ra cuahan ra. Cha cua queta ra ñuun Jope can maan hora, ta suvi ni hora can ndaa ra Pedro xini vehe, vati cua cahan ra chi ra Ndioo.

¹⁰ Chisoco ra suhva. Chacan cuu cha cuni cusama ra, soco ni vii tiso vaha ñi, ta ndaa ra xini vehe can. Tacan cuu, ta quechaha ndehe ra ñumahna.

¹¹ Ndehe ra ti nuna andivi, ta vachi nuun iin cha cuu sava ta cua iin sunduhu cahnun. Nuhni ndihi cumi punta chi. Tacan ni vachi nuun chi iti nu ñuhun.

¹² Ndihi ri quti cuhu ta ndihi ri coo iyo nu ñuhun ñuñivi—ñuhun ri tichi chi, ta ñuhun tahan ndihi ri saa.

¹³ Chini ra Pedro ti nducahan ra Ndioo chi ra, ta cati ra ti:

—Yoho Pedro, cuinda, vati cua cahni cun chi ri quti cuhu can, ta cua cachi cun chi ri.

¹⁴ Ta cati ndico ra Pedro chi ra ti:

—Ña cuu, vati ña tuhva yu cachi yu ni iin cha iyo ica cuenda costumbre maan ndi, ra chahnu.

¹⁵ Inga chaha cati ndico ra Ndioo chi ra ti:

—Ña cua cati cun ti cha iyo ica cha chaha yuhu chihun —cати ra.

¹⁶ Tacan ni cahan ndico tucu ra Ndioo chi ra inga chaha cha cuu uni chaha. Tacan cuu, ta ndehe ra ti cuahan ndico sunduhu can iti siqui andivi.

¹⁷ Chacan cuu cha iyo xaan cuni ra Pedro, ta suvi ni hora can cha cua queta musu ra Cornelio nu cuahan ra, ta nducu tuhun ra chi ñivi ti:

—¿Ndaa iti iyo vehe ra Simón? —cати ra.

Ni vii saxini ra Pedro ñaan cha cuu cha ni ndehe ra, ta queta ni musu can yu vehe ra Simón can.

¹⁸ Cana ra musu can, ta quechaha nducu tuhun ra ti:

—¿Atu iyo iin ra nani Simón Pedro ihya? —cati ra.

¹⁹ Ni vii saxini ra Pedro ñaan cha cuu cha ni ndehe ra, ta quechaha cati ra Tati Ndioo chi ra ti:

—Cha vachi uni rai, ti cha nanducu ra chihun.

²⁰ Cua nuun cun tichi vehe, ta cua cuhun cun chi ra. Ña cua saxini cun ti inga tucu ñivi cuu ra, vati yuhu tachi chi ra nu iyo cun —cati ra.

²¹ Tacan cuu, ta nuun ra Pedro xini vehe, ta queta ra nu inda musu ra Cornelio, ta quechaha cati ra Pedro chi ra ti:

—Yuhu cuu ra. Cha nanducu ndo chi yuhu. ¿Ñaan tiñu vachi ndo? —cati ra.

²² Ta quechaha cati ra musu can chi ra Pedro ti:

—Iyo iin rai nani Cornelio. Capitán cuu ra. Rai vaha cuu ra, ta sacahnu ra chi ra Ndioo. Ndihi ñivi judío cati ti vaha xaan rai cuu ra. Cha ni cati tuhun iin ra tatun Ndioo chi ra Cornelio can ti cua cana ra chihun ti na cua cuhun cun iti vehe ra. Chacan cuu cha cua cuu tasoho ra tuhun cua cahan maun chi ra —cati ra musu can chi ra Pedro.

²³ Tacan cuu, ta cati ra Pedro chi ra ta ra ti:

—Yaha ndo tichi vehe. Iyo nu cua cusu ndo ihya —cati ra.

Tuvi inga quivi, ta quee ra Pedro ta ra, ta cuahan ra, ta icaa ni cuahan tahan uví uni ra sacahnu tahan chi ra Jesuu ñuun Jope can.

²⁴ Tuvi ndico tucu inga quivi, ta queta ra ta ra ñuun Cesarea. Cha nataca ndihi ñivi ra Cornelio chi amigu ra vehe ra, vati cana ñahan ra chi ñi. Chacan cuu cha iyo ra Cornelio chi ndihi ñi vehe ra, ta cha ndatu ñi chi ra Pedro.

²⁵ Sa queta ra Pedro chi ra ta ra, ta quihin cuenda ra Cornelio chi ra. Chahnu chiti ra iti nuun ra Pedro can, [vati sacahnu ra chi ra,]

²⁶ ta sacuinda ndico ra Pedro chi ra, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Cuinda, Cornelio. Ña vaha cha sacahnu cun chihin yu, vati rai ñuñivi cuu tahin.

²⁷ Tacan cuu, ta quechaha ndatuhun ra ta ra, ta quihvi ra ta ra tichi vehe. Ndehe ra Pedro ti tuvi ñivi cha ni nducuiti,

²⁸ ta quechaha cati ra Pedro chi ñi ti:

—Cha chito ndo ti ñivi judío cuu ndi, ta tucu ñivi cuu maan ndo. Chacan cuu cha iyo costumbre cha ña cuu coo nuun ndi chi maan ndo, ta ni ña cuu natahan ndi chi ndo, vati ica xaan iyo ndi cuenda costumbre sacahnu ndi nu quichi quivi, soco vitin cha sacoto ra Ndioo chihin yu cha ña cuu cati yu ti ica iyo yu cuenda costumbre yu, ta ni ña cuu cati yu ti ña cuu natahin chi ñivi cuu inga tucu ñivi.

²⁹ Chacan cuu cha ña saxini que cha iyo ica yu, ta quichi yu hora cha quichi quihin ra chihin yu, ta vitin cua nducu tuhun chi ndo ti: “¿Ñacu cha quihin ndo chihin yu?”

³⁰ Ta quechaha cati ra Cornelio chi ra ti:

—Vitin cha iyo cumi quivi cha cahin chi ra Ndioo ihya tichi vehi. Tehen hora cuu chi, vati caa uni cha cua ini, ta cahin chi ra Ndioo. Ni chacao ndita yu, vati tacan ni sacahnu i chi ra Ndioo, ta ndehi tichi ñumahna ti quichi iin rai iti nuin. Ndichin xaan sahna ndichin ra, vati tatun Ndioo cuu ra,

³¹ ta quechaha cati ra chihin yu ti cha chini ra Ndioo ti cahan ndahvi yu chi ra, ta ndehe ra ti tindee xain chi ñivi ndahvi, ta ñuhun ini ra chihin yu.

³² Hora can cua tachi yu tuhun iti ñuun Jope ti na cua quichi iin ra nani Simón Pedro ihya. [Cua quichi ra, ta cua cati tuhun ra chihin yu.] Iyo nuun ra vehe ra Simón ra satahyu ñiin, ta yu tañuhun iyo vehe ra, cati ra.

³³ Ña nducuei, ta tachi yu tuhun chihun. Vaha xaan rai cuun, vati cha quichi cun. Vitin cha iyo cuiti ndihi ndi iti nuun ra Ndioo, vati cuni tasoho ndi ndihi tuhun cha cati tuhun ra chahnu chihun —cati ra Cornelio.

Ni cati tuhun ra Pedro tuhun Ndioo vehe ra Cornelio

³⁴ Quechaha cati ra Pedro chi ñi ti:

—Chito ndicha yu ti cuni mani ra Ndioo chi ndihi ñivi.

³⁵ Vasi inga tucu ñivi cuu ñi, soco ini cuhva iyo ñi iti nuun ra. Tu cua sacahnu ñi chi ra Ndioo, tu cua savaha ñi cuhva cuni ra Ndioo, cua quihin cuenda ra chi ñi.

³⁶ Chito ndo ti tachi ra Ndioo tuhun chi ñivi judío. Cati tuhun ra tuhun vaha cha sanduviti ra Jesucristo anima ñivi, ta ndaca ñahan ra Jesuu chi ndihi ñivi.

³⁷⁻³⁸ Chito ndo cha ni chacoo nu quichi quivi ya niniin ñuhun nu iyo ñivi judío, vati xihna cuii ni cati tuhun ra Juaan, ta sacuanduta ra chi ñivi. Tacan ni cuu, ta quechaha cati tuhun ra Jesuu ra ñuun Nazaret iti ñuhun Galilea, ta cati tuhun tahan ra niniin ñuhun nu iyo ñivi judío can. Chito ndi ti tava tiñu ra Ndioo chi ra, ta chaha ra Ndioo cha ni chacoo Tati Ndioo chi ra, ta chaha tahan ra tu ndee ini chi ra. Chica cuu ra Jesuu ñuun ta ñuun, ta cuaha xaan cha vaha savaha ra chi ñivi can. Sanduvaha ra chi ndihi ñivi ndehe tu ndoho cuenda run cuihna, vati tindee ra Ndioo chi ra.

³⁹ Cati tuhun ndi ndihi cha ni savaha ra Jesuu iti ñuun Jerusalén chi ndihi ca ñuun nu iyo ra judío ta ra, vati ndehe ndi cuhva ni savaha ra. Tacan cuu, ta ni chahni ñivi judío chi ra, vati taa ñi chi ra nu cruu,

⁴⁰ soco chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra Jesuu, ta tichi uni quivi natacu ndico ra, ta chaha ra Ndioo cha ndehe ndico tucu ndi chi ra.

⁴¹ Ña ni ndehe ndihi ñivi chi ra. Mani maan ndi ndehe chi ra, vati chi maan ndi ni nacachi ra Ndioo nu quichi quivi. Cati tuhun ndi cha ni ndehe ndi, vati icaa ni chachi ndi chi ra, ta icaa ni chihhi tahan ndi nduta chi ra, vati quivi cha natacu ndico ra tañu ñivi ndii ni chacoo ndico ra chi ndi icaa ni.

⁴² Tava tiñu ra Jesuu chi ndi, vati cua cati tuhun ndi tuhun ra chi ñivi. Cua cati tuhun ndi ti tava tiñu ra Ndioo chi ra Jesuu, vati nu cuahan quivi cua ndehe ra yoso cuhva cha iyo ñivi cuenda ra. Ndihi ñivi chihhi ta ndihi ñivi iyo ndito—cua queta ñi iti nuun ra.

⁴³ Tuhun maan ra Jesuu ni cati tuhun ndihi ra ni cahan cuenda ra Ndioo nu ni quichi quivi, ta cati tuhun ra ta ra ti maan ra cua sanaan cuati ndacu ndihi ñivi, tu cua cuinu ini ñi chi ra, vati iyo tu ndee ini chi ra —cati ra Pedro chi ñi.

Ni quichi coo ra Tati Ndioo chi ñivi cuu inga tucu ñivi

⁴⁴ Ni vii cati tuhun ra Pedro tuhun can chi ñivi iyo cuiti vehe ra Cornelio, ta sa quihvi ra Tati Ndioo anima ndihi ñivi tasoho tuhun cati tuhun ra Pedro can.

⁴⁵ Tacan cuu, ta iyo xaan iyo xaan cuni ra quichi chi ra Pedro. Cha chinu tahan ini ra chi ra Jesuu nu quichi quivi, soco ra judío cuu ra. Chacan cuu cha iyo xaan cuni ra, vati chaha ra Ndioo ti quichi tahan ra Tati Ndioo coo ra chi ñi, ta ñavi ñivi judío cuu ñi.

⁴⁶ Chito ra ta ra cha quichi tahan ra Tati Ndioo anima ñi, vati chini ra ti cahan ñi tuhun cahan inga tucu ñivi, ta cati ñi ti cahnu xaan cuu ra Ndioo.

⁴⁷ Tacan cuu, ta cati ndico ra Pedro chi ra quichi chi ra ti:

—Cha quichi tahan ra Tati Ndioo chi ñivi ya cuhva ni quichi ra chi maan yu. Chacan cuu cha yoni cua cati ti ña cua cuu cuanduta ñi —cati ra.

⁴⁸ Tacan cuu, ta cati tuhun ra Pedro ti cua cuanduta ñi cuenda ra Jesucristo. Tacan cuu, ta chica ñi tu manini chi ra Pedro ti cua ndoo nuun ra suhva quivi.

11

Ni chaha ra Pedro cuenda chi ñivi Ndioo iyo ñuun Jerusalén

¹ Ni queta tuhun nuun iyo ra tatun Jesuu chi ndihi ñivi Ndioo iyo ñuhun Judea ti tuhun Ndioo chinu tahan ini ñivi cuu inga tucu ñivi.

² Cuahan ndico ra Pedro iti ñuun Jerusalén, ta queta ra nu iyo ñivi Ndioo tican, ta quechaha cahan yuhu ñi chi ra, vati ni sacahnu tahan ñi costumbre judío, vati ñivi judío cuu ñi nu quichi quivi.

³ Cati ñi chi ra ti:

—Ña vaha savahun, vati quihvi cun tichi vehe ñivi cuu inga tucu ñivi, ta chachi cun chi ñi icaa ni —cati ñi.

⁴ Tacan cuu, ta chaha ra Pedro cuenda ndihi cha ni chacoo. Quechaha cati ra chi ñi ti:

⁵ —Ni iye ñuun Jope, ta quechaha cahin chi ra Ndioo, ta quechaha ndehi ñumahna. Ndehi iin cha cuu sava ta cua iin sunduhu cahnu, ta quichi nuun chi iti siqui andivi, ta queta chi nu iye. Nuhni ndihi cumi punta chi.

⁶ Saha vahi cuenda, vati ndehe xain tichi chi, ta ndehi ti cha ñuhun ri quitu cuhu. Ñuhun ri coo. Ñuhun ri saa. Ñuhun ri.

⁷ Chini yu ti cahan ra Ndioo, ta cati ra chihin yu ti cua cuinda yu, ta cua cahni yu chi ri, ta cua cachi yu chi ri,

⁸ ta cati ndique chi ra ti ña cuu cachi yu chi ri. Ña cuu, vati ña tuhve cachi cha iyo ica cuenda costumbre maan ndi, vati ñivi judío cuu ndi, cati yu,

⁹ ta cahan ndico ra Ndioo iti siqui andivi inga chaha. Cati ra chihin yu ti ña cua cati que ti ña vaha chi, ta chaha maan ra ti cua cachi yu, cati ra.

¹⁰ Tacan ni cati ra Ndioo uni hora, ta ndaa ndico tucu sunduhu can iti siqui andivi.

¹¹ Tacan cuu, ta sa queta uni rai vehe nu iye. Tiñu quichi ra iti ñuun Cesarea, ta nanducu ra chi yuhu.

¹² Cati tuhun ra Tati Ndioo chi yu ti cua cuhin chi ra ta ra, ta ña cua saxini yu. Cuahan tahan iñu ra yani yo, ta ndihi ndi quihvi tahan ndi tichi vehe iin ra nani Cornelio.

¹³ Chaha ra Cornelio can cuenda chi ndi yoso cuhva ni ndehe ra ti quichi iin ra tatun Ndioo vehe ra. Inda ra, ta quechaha cati ra chihin ra Cornelio can ti cua tava tiñu maan ra musu ra iti ñuun Jope, ta cua cahan ndahvi ra chi iin rai nani Simón Pedro ti na cua cuhun ra tican.

¹⁴ Ra Pedro can cua cati tuhun chihin ra yoso cuhva cua nduvaha anima maan ra chi ndihi ñivi ra. Tacan ni cati ra tatun Ndioo, cati ra Cornelio.

¹⁵ Tacan cuu, ta nducahin chi ñi, ta sa quihvi tahan ra Tati Ndioo anima ñi cuhva cha ni quihvi ra anima maan yo nu quichi quivi.

¹⁶ Chacan cuu cha ñuhun ini yu tuhun cha ni cati ra chahnu Jesuu ti cati ra chi yo ti sacuanduta ra Juan chi nduta, soco vaha xaan ca cha cua quichi ra Tati Ndioo. Cua queta quivi cua quichi coo ra chi maan yo, cati ra Jesuu.

¹⁷ Maan ra Ndioo cuu ra chaha cha quichi tahan ra Tati Ndioo chi ñican cuhva ni chaha ra cha quichi ra chi maan yo, vati chinu ini yo chi ra chahnu Jesucristo, ta ña cuu casi main cha savaha ra Ndioo —cati ra Pedro.

¹⁸ Tuhun can chini soho ñivi Ndioo iyo ñuun Jerusalén can, ta ña cahan ca ñi. Quechaha sacahnu ñi chi ra Ndioo, ta cati ñi ti:

—Chaha ra Ndioo cha cua saña ihni tahan ñivi cuu inga tucu ñivi cuati ndacu ñi, ta cua coo ndito tahan ñi chi ra Ndioo —cati ñi.

Ni quechaha chinu ini ñivi chi ra Jesuu iti ñuun Antioquía

¹⁹ Quivi chahni ñivi chi ra Esteban nu quichi quivi ni chacoo tu ndoho chi ñivi Ndioo. Chacan cuu cha iyo ñi chinu ñi. Iyo ñi cuahan ñuhun Fenicia, ta

iyo ñi cuahan ñuhun Chipre, ta iyo ñi cuahan ñuun Antioquía. Ndihi ñuun can cati tuhun ñi tuhun Ndioo chi ñivi judío ni, ta ña cati tuhun ñi chi inga ñivi.

²⁰ Iyo tahan ñivi Ndioo ñuhun Chipre chi ñuhun Cirene, ta quee ñi ñuun ñi, ta cuahan ñi iti ñuun Antioquía. Tican quechaha cati tuhun ñi chi ñivi cuu inga tucu ñivi. Cati tuhun ñi tuhun yoso cuhva sanduvaha ra chahnu Jesuu anima ñivi.

²¹ Cha tindee ra chahnu chi ñi nu ni cati tuhun ñi. Chacan cuu cha saña ihni ñivi cuu inga tucu ñivi ndavaha ni ndacu ñi, ta quechaha chinu tahan ini ñi chi ra chahnu Jesuu.

²² Tacan cuu, ta chini tuhun ñivi Ndioo iyo ñuun Jerusalén ti cha ni chinu tahan ini ñivi cuu inga tucu ñivi. Chacan cuu cha tachi ñi chi ra Bernabé iti ñuun Antioquía.

²³ Queta ra tican, ta ndehe ra ti chaha xaan ra Ndioo tu manini chi ñi, ta cusii ini ra. Cati tuhun xaan ra chi ndihi ñi ti na cua cundee ini ñi, ta na cua coo vaha ñi chi ra chahnu.

²⁴ Tacan cati ra Bernabé, vati rai vaha cuu ra, ta vaha xaan iyo ra Tati Ndioo chi ra, ta chinu vaha ini ra chi ra Jesuu. Chacan cuu cha quihvi xaan ñivi cuenda ra chahnu Ndioo.

²⁵ Tacan cuu, ta cuahan ra Bernabé iti ñuun Tarso, vati cua nanducu ra chi ra Saulu. Cha ni nanihin ra chi ra, ta chandaca ndico ra chi ra ñuun Antioquía.

²⁶ Cha queta iin cuiya ni chacoo ra ta ra chi ñivi Ndioo tican, ta tuvi xaan ñivi cuu ñi sacuaha chi ra. Suvi ni tican ñuun Antioquía can cati xihna ñivi ti ñivi Cristo cuu ñivi chinu ini chi ra.

²⁷ Quivi cha queta ndico ra Bernabé chi ra Saulu ñuun Antioquía queta ra cahan cuenda ra Ndioo, vati ni quichi ra iti ñuun Jerusalén, ta queta ra ñuun Antioquía can.

²⁸ Iin ra nani Agabo, ta iyo tahan ra Tati Ndioo chi ra. Chacan cuu cha ni chacuinda ra nu nducuiti ñivi Ndioo can, ta sacoto ra chi ñi ti cua coo iin tama cahnu xaan nini cahnu nu ñuhun ñuñivi. Tacan cuu, ta ni chacoo tama can cuhva ni cati ra. Chacoo chi quivi cha cuu ra Claudio cumi tiñu cahnu cuenda ñuun Roma.

²⁹ Tacan cuu, ta iyo ñivi Ndioo ñuun Antioquía can—saxini ñi ti cua tindee ñi chi tahan ñi iyo ñuhun Judea. Cua tindee ñi chi ñi yoso cuu chi ñi.

³⁰ Tacan ni savaha ñi, ta tachi ñi xuhun chi ra Bernabé chi ra Saulu. Chacan cuu cha ni chandaca ra ta ra chi chi chi ra sacuenda chi ñivi Ndioo ñuhun Judea can.

12

Cuhva chihi ra Jacobo, ta tiin tiñu chi ra Pedro

¹ Quivi cha iyo ra Bernabé chi ra Saulu ñuun Antioquía can quechaha savaha ra chahnu Herode ndavaha ni chi ñivi Ndioo.

² Chacan cuu cha tiin tiñu chi ra Jacobo yani ra Juaan, ta chahni ra chi ra chi cha cuu ta iin machete ni savaha ra Herode can.

³ Tacan cuu, ta ni ndehe ra Herode ti vaha xaan cuni ñivi judío, vati chihi ra Jacobo. Chacan cuu cha tiin tahan tiñu chi ra Pedro. Tacan ni savaha ra Herode quivi cua sacahnu ñivi judío vico cha ni cacu ñivi ñi ñuhun Egipto tiempu chahnu, ta vico can chachi ñi paan ña ndaa.

⁴ Quivi tiin tiñu chi ra Pedro tihi ra chi ra ve caa, ta cati tuhun ra Herode chi ra ta ra ti:

—Chahun iin sandaru cua cumi chi ra Pedro, vati cumi cumi ra cua cumi chi ra, cati ra. Saxini ra ti cua yaha xihna vico can, ta cua tava ra chi ra Pedro,

ta cua tachi tuni ra chi ra nu iyo cuiti ñivi judío can, ta cua cahni ra chi ra, vati tacan cua cusii ini ñivi judío can.

⁵ Tacan cuu, ta indi ra Pedro ve caa, ta cumi vaha ra sandaru chi ra, soco cahan ndahvi ñivi Ndioo chi ra Ndioo chi ndihi cuii anima ñi ti na cua tindee ra chi ra Pedro.

Ni sacacu ra Ndioo chi ra Pedro ve caa

⁶ Tacan cuu, ta iin cha cuaa quechaha saxini ra Herode ti cua tava ra chi ra Pedro na cua tuvi inga quiwi. Suvi ni cha cuaa can quiwi ra Pedro mahñu uvi ra sandaru, ta nuhni ra chi uvi cadena caa. Iyo tahan ra sandaru ta ra—cumi vaha ra yu ve caa can.

⁷ Tacan, ta quii xaan quihvi iin ra tatun Ndioo tichi ve caa can, ta ndundichin iti tichi chi. Tuchi ndaha ra xiin ra Pedro, vati cua sandoyo ra chi ra, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Quii quii ni cua ndoyo cun —cати ra.

Tacan cuu, ta ni ndachi cadena nuhni ndaha ra Pedro,

⁸ ta cati ndico ra tatun Ndioo chi ra ti:

—Cuhni tichi cun, ta taa chahun —cати ra.

Tacan ni savaha ra Pedro, ta cati ndico ra tatun chi ra ti:

—Cuisucu cun ticati cun, ta na coho —cати ra.

⁹ Tacan cuu, ta ndicu ra Pedro chi ra tatun Ndioo can, ta quee ra ta ra, soco ña chito ra Pedro a ndicha cha ndacu ra tatun Ndioo chi ra. Saxini ra ti ndehe ra chi ra tichi ñumahna.

¹⁰ Tacan, ta yaha ra ta ra iin nu cumi ra sandaru. Yaha ra inga, ta queta ra nu ndasi vitu caa yu vehe nu yaha ñivi iti chata. Tican ni queta ra, ta nuna maan chi tacan ni, ta quee ra, ta cuahan ra iti, ta tican ni nacoo ra tatun Ndioo can chi ra.

¹¹ Tacan cuu, ta quechaha chacuhun ini ra Pedro, ta saxini ra ti:

—Vitin chito ndicha yu ti tachi ra chahnu tatun ra nu ni chaco, ta sacacu ra chihin yu iti nuun ra Herode. Ña cua cuu savaha ñivi judío can cuhva cuni maan ñi chihin yu —saxini ra Pedro can.

¹² Tacan ni saxini ra Pedro, ta cuahan ra iti vehe ña María sihi ra Juan Macu. Tican ni iyo cuiti ñivi, ta tuvi ñivi cuu ñi, ta cahan ndahvi xaan ñi chi ra Ndioo ti na cua tindee ra chi ra Pedro.

¹³ Tacan, ta queta ra Pedro yu vehe can, ta quechaha cani ra. Ni iyo tahan iin ña musu nani Rode, ta cua ndehe ña yoo cani yu vehe.

¹⁴ Chini ña ti ra Pedro cuu ra cahan, soco ña nuna ña yu vehe, vati cusii ini ña suhva. Chacan cuu cha chinu ndico ña tichi vehe, ta cati ña chi ñi ti:

—Cha inda ra Pedro yu vehe —cати ña.

¹⁵ Soco cati ndico ñi chi ña ti:

—¿Atu ña vaha cuni xini cun? —cати ñi.

Ni vii cati ña ti ra Pedro cuu ra, soco cati ndico ñi ti:

—Ñavi ra Pedro cuu ra. Vasi iin ra tatun Ndioo cumi chi ra cuu ra —cати ñi.

¹⁶ Ni vii cani ra Pedro yu vehe, ta nuna ñi chi chi. Ndehe ñi ti ra Pedro cuu ndicha ra, ta quechaha nduiyo ñi.

¹⁷ Tacan cuu, ta savaha ra Pedro iin seña chi ndaha ra ti na cua cutaxin ñi, ta quechaha chaha ra cuenda yoso cuhva cha ni tava ra chahnu chi ra nu chachuindi ra ve caa, ta cati tahan ra chi ñi ti:

—Cua cati ndo chi ra Jacobo chi ra yani yo ñaan cha cuu cha ni tahin —cати ra.

Tacan cuu, ta quee ra Pedro, ta cuahan ra inga chiyo.

¹⁸ Tuvi inga quiwi, ta quechaha saxini xaan ra sandaru ta ra, vati ña chito ra ñaan cha cuu cha ni tahan ra Pedro.

¹⁹ Tacan cuu, ta tachi ra Herode tiñu ti cua nanducu ra chi ra Pedro can, soco ña nanihin ra chi ra. Chacan cuu cha sanahma xaan ra Herode chi ra sandaru can, soco ña nihin ra sandaru ta ra cuhva cha cua cati ndico ra. Chacan cuu cha cati ra Herode ti cua cuvi ra sandaru can. Tacan cuu, ta quee ra Herode ñuun can, ta cuahan ra iti ñuun Cesarea, vati cua coo nuun ra tican.

Ni chihi ra Herode

²⁰ Tacan cuu, ta xaan xaan cuni ra Herode chi ñivi iyo ñuun Tiro chi ñivi iyo ñuun Sidón, vati cuni ra cuati chi ñi. Cuahan ñivi ñuun can nuun iyo ra, vati cuni ñi cha cua coso vaha tiñu. Iin cahnu ni queta ñi nu iyo ra, ta xihna cahan vaha ñi chi ra Blasto iin ra ndiso tiñu iti nuun ra Herode, ta cati ra Blasto can ti cua tindee ra chi ñi. Tacan cuu, ta cahan ndahvi ñi chi ra Herode ti na cua ndumani ndico ra chi ñi. Tacan ni cati ñi chi ra, vati ndihi cha chachi ñi quichi iti ñuhun nu ndaca ñahan ra.

²¹ Tacan cuu, ta ni queta quivi cha ni tiso ra Herode, ta chacundichin ra sahma cuhva cha cuu ra tiñu, vati cua tiso vaha ra tiñu, ta ni chacunda ra nu inda mesa ra, ta quechaha cati tuhun ra chi ñi.

²² Tacan cuu, ta quechaha cana chaa ñi, ta cati ñi cuenda ra Herode can ti: —Ñavi iin rai iyo nu ñuhun ñuñivi cuu ra cahan tuhun ya. Ndioo cuu ra —cati ñivi can, [vati cuni ñi cha cua ndumani ndico ra chi ñi].

²³ Suvi ni hora can ni sayani ra tatun Ndioo cuehe chi ra Herode, vati chaha ra Herode cha cati ñivi ti ndioo cuu ra. Cahnu xaan tu ndoho ndehe ra, vati chachi ri tindacu chi ra, ta chihi ra.

²⁴ Tacan cuu, ta tuvi xaan ca ñivi quechaha chinu ini ñi tuhun ra chahnu Ndioo, ta cati tuhun xaan ca ñi tuhun ra chi ndihi ñivi.

²⁵ Tacan cuu, ta sacuinu ra Bernabé chi ra Saulu tiñu cha ndaca ra xuhun iti ñuun Jerusalén, ta quee ndico ra. Cuahan ndico ra iti ñuun Antioquía, ta cuahan tahan ra Juan Macu chi ra.

13

Nu ni quechaha satiñu ra Bernabé chi ra Saulu tiñu Ndioo

¹ Cha iyo ñivi Ndioo ñuun Antioquía can. Tican iyo ra cahan cuenda ra Ndioo, ta iyo tahan ra sacuaha tuhun Ndioo chi ñivi. Tacan ni iyo ra Bernabé chi ra Simón tuun chi ra Lucio ra ñuun Cirene chi ra Saulu chi ra Manaén ra cuu amigu chi ra chahnu Herode, vati tacan ni vachi cuahnu ra Manaén can chi ra Herode icaa ni.

² Tacan, ta queta iin quivi cha iyo cuiti ra ta ra chi ñivi Ndioo. Cha chacoo ndita ñi, [vati sacahnu ñi chi ra Ndioo,] ta quechaha cati ra Tati Ndioo chi ñi ti:

—Cua tachi ndo chi ra Bernabé chi ra Saulu nu cua satiñu ra cuenda yuhu, vati cua cuhva main tiñu chi ra —cati ra.

³ Tacan cuu, ta ni iyo ndita ñi, ta cahan ndahvi ñi chi ra Ndioo, ta tiso ñi ndaha ñi chi ra ta ra, [vati cua cuisu ra tiñu]. Tacan cuu, ta saña tahan ñi ta ñi.

Tuhun Ndioo ni cati tuhun ra tatun Jesuu iti ñuhun Chipre

⁴ Tacan ni tava tiñu ra Tati Ndioo chi ra Bernabé chi ra Saulu. Chacan cuu cha cuahan ra iti ñuun Seleucia, ta tican quihin ra tundo, ta cuahan ra iti ñuhun Chipre. Mahñu tañuhun caa ñuhun can.

⁵ Queta ra tican ñuun Salamina, ta ndihi ve ñuhun ñivi judío yaha ra, ta cati tuhun ra tuhun Ndioo. Cuahan tahan ra Juan, vati tindee tahan ra chi ra ta ra.

⁶ Tacan cuu, ta quee ra ta ra cuahan ra inga chiyo ñuhun can, ta queta ra ñuun Pafos. Tican ni tahan ra chi iin ra judío nani Barjesuu. Nani tahan ra

Elima, vati ra tasi cuu ra, ta sandahyu ñahan ra chi ñivi, vati cati ra ti tuhun Ndioo cahan ra, ta ña ndicha ra.

⁷Iyo ra cuenda ra Sergio Paulo ra ndaca ñahan ñuhun can, ta ra Sergio Paulo can nditi xaan xini ra suhva. Cana ra chi ra Bernabé chi ra Saulu, vati cuni tasoho ra tuhun Ndioo,

⁸soco ra tasi can ña cua cuhva ra cha cua cati tuhun ra ta ra chi ra cumi tiñu can, vati ña cuni ra cha cua cuinu ini ra chi ra Jesuu.

⁹Ra Saulu can nani tahan ra Paulu. Iyo vaha ra Tati Ndioo chi ra Paulu can, ta ndehe xaan ra nuun ra tasi can,

¹⁰ta quechaha cati ra chi ra:

—Cuaha xaan sandahyu ñahan cun. Cahnu xaan ndavaha ni savahun. Cuihna cuun. Ña tuhva cun savahun ni iin cha vaha. Ndihi ni hora cati cun ti ña vaha chica ñivi iti Ndioo,

¹¹soco vitin cua tachi tuni ra chahnu Ndioo chihun, ta cua nducuaa nuun cun. Ña cua ndehe con nda cua nda quivi iti nuun —casi ra.

Tacan cuu, ta quii xaan nducuii nuun ra tasi can, vati chacunda vico nuun ra, ta nanducu ra yoo cua cundaca chi ra.

¹²Ndehe ra Sergio Paulo cha ni tahan ra tasi can, ta quechaha chinu ini ra chi ra Jesuu, vati iyo xaan cuni ra ndehe ra yoso cuhva sanahan ra Paulu tuhun ra chahnu.

Queta ra Paulu ta ra ñuun Antioquía cha iyo cuenda ñuhun Pisidia

¹³Tacan cuu, ta quee ra Paulu chi tahan ra ñuun Pafu can. Quihin ndico tucu ra ta ra tundoo, ta cuahan ra iti ñuun Perge cha iyo cuenda ñuhun Panfilía, soco tican ni saña ra Juuan, ta cuahan ndico tucu ra iti ñuun Jerusalén.

¹⁴Tacan cuu, ta yaha ra Paulu ta ra ñuun Perge, ta cuahan ra iti ñuun Antioquía cha iyo cuenda ñuhun Pisidia can. Queta ra tican, ta quivi sábadu quihvi ra ve ñuhun nu sacahnu ñivi judío, ta chacunda tahan ra.

¹⁵Sacuaha xihna ñi iin tuhun ni taa ra Moisee, ta sacuaha tahan ñi iin tuhun ni taa inga ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu. Tacan cuu, ta tachi ra cuu xini ve ñuhun can tuhun chi ra Paulu ta ra, ta cati ra chi ra ti:

—Yani xaa, tu iyo iin tuhun cua cati tuhun ndo chi ñivi ya, cua cuu cati tuhun ndo vitin —casi ra.

¹⁶Tacan cuu, ta ni chacuinda ra Paulu, ta savaha ra iin seña chi ndaha ra, vati na cua coo taxin ñi, ta quechaha cati ra chi ñivi judío can chi ndihi ca ñivi iyo cuiti tahan ti:

—Ndihi ndioho yani xaa, cua taa vaha ndo soho ndo cha cua cati yu.

¹⁷Maan ra Ndioo cuu ra ni nacachi chi ñivi yo tiempu chahnu, ta sacahnu ñi chi ra. Tindee ra chi ñi quivi ni chacoo nuun ñi iti ñuhun Egipto, vati cha cuahan ndutivi ñi. Tacan cuu, ta ni chandaca maan ra Ndioo chi ñi, ta quee ñi tican, vati iyo xaan tu ndee ini chi ra.

¹⁸Vasi queta uvi xico cuiya cha cundee ini ra Ndioo cha ni savaha ñi cuhva cuni maan ñi tichi cuhu.

¹⁹Queta quivi quihvi ñi ñuhun Canaán, ta tindee ra Ndioo chi ñi, ta sandoyo ñuhun ñi ucha ñuun nahnu cha ni chacoo tican. Mani xini ñuun cuu chi, ta chaha ra Ndioo ndihi ñuhun can chi maan ñi.

²⁰Queta cumi ciendu uvi xico uchi cuiya ni chacoo ñi tican, ta chaha ra Ndioo ti chandaca ñahan ra juee ta ra nda cua nda quivi ni chacoo ra Samuel ra ni cahan cuenda ra Ndioo.

²¹Quivi chacoo ra Samuel can, ta ni cahan ndahvi ñivi can ti na cua tiso ra Ndioo iin rey cha cua cundaca ñahan chi ñi. Chacan cuu cha chaha ra Ndioo

cha ni chandaca ñahan ra Saúl sehe Cis chi ñi, ta ñivi ra Benjamín chi ra. Ni chandaca ñahan ra Saúl chi ñi uvi xico cuiya,

22 ta tava ndaa ra Ndioo chi ra. Tacan cuu, ta chaha ra Ndioo tiñu can chi ra David, ta ndaca ñahan ra chi ñi. Cati tuhun ra Ndioo yoso cuhva ni chacoo ra David iti chata, ti cati ra ti nacoto ra chi ra David sehe ra Isaí, ta cusii ini ra ndehe ra chi ra, vati savaha ra ndihi cuii cha cuni ra, cati ra Ndioo.

23 Tiempu chahnu ni cati ra Ndioo ti nu cuahan quivi cua coo iin ñivi ra David, ta cua sanduvaha ra anima yo, ti ñivi judío cuu yo. Ra Jesuu cuu racan.

24 Ña ta quechaha cati tuhun ra Jesuu, ta cati tuhun ra Juan ti na cua saña ihni ndihi ñivi judío cuati ndacu ñi, ta na cua cuanduta ñi.

25 Nu cua sandihi ra Juan tiñu ni savaha ra, ta cati ra chi ñivi cuenda ra Jesuu ti ndatu ñi chi iin rai cahnun xaan. Vasi saxini ñi ti maan ra cuu ra, soco ñavi ra cuu ra. Ni cua quichi ra iti nuun ra, ta cua coo xaan ndatu chi ra. Chacan cuu cha ñahni yavi ndaa ra iti nuun racan. Chacan cuu cha ni ña cua cuu ndachi ra tiendu ndichan racan, cati ra Juan.

26 Yani xaa, chaha ra Ndioo cuenda yoso cuhva cua nduvaha anima yo.

27 Quivi sábadu una una quivi cha sacuaña ñivi ñuun Jerusalén chi ra cumi tiñu ñi tuhun ni taa ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu, soco ña nituni ini ñi cha sacuaña ñi. Tacan cuu, ta ni sacuinu ñi tuhun sacuaña ñi, vati ña nacoto ñi yoo rai cuu ra Jesuu, ta ni tachi tuni ñi chi ra.

28 Chito ñi ti ñahni cha ni savaha ra, ta cuni cahni ñi chi ra. Chica ñi tu manini chi ra Pilato ti cua cahni ra chi ra Jesuu.

29 Chacan cuu cha cuaha xaan cha ni savaha ñi chi ra Jesuu. Chahni ñi chi ra cuhva cha ni taa ra ni cahan cuenda Ndioo ta ra tiempu chahnu. Tacan cuu, ta ni quenda ñi chi ra nu cruu, ta cuchi ñi chi ra,

30 soco chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra, ta natacu ndico ra nuu iyo ñivi ndii can.

31 Cuaha quivi ndehe amigu ra chi ra, vati ni natacu ndico ra. Suvi ñi cuu ñi quichi chi ra icaa ni quivi ni quee ra ñuhun Galilea, ta cuahan ra iti ñuun Jerusalén, ta suvi ni maan ñi cuu ñi chaha cuenda ti cha ni ndehe tucu ñi chi ra Jesuu.

32 Cati tuhun ndi tuhun vaha chi ndo. Chito ndo ti tiempu chahnu chaha ra Ndioo cuenda chi ñivi yo yoso cuhva cua savaha ra nu cuahan quivi.

33 Vitin chito ndi ti cha ni savaha ra Ndioo cuhva cati ra, vati chaha ra tu ndee ini chi ra Jesuu, ta natacu ndico ra. Tichi salmo uvi ni taa ra David cuhva ni cati ra Ndioo cuenda ra Jesuu. Cati ra ti sehe ra chihin ra, ta quivi can cha ndehe ñivi ti sehe ra chihin ra, cati ra.

34 Iyo inga nu cati ndico tucu ra Ndioo cuenda ra Jesuu, vati cati ra ti cua tindee ndicha ra chihin ra cuhva ni cati ra chi ra David. Tacan cati ra Ndioo, vati cua cuhva ra tu ndee ini chi ra Jesuu, ta cua natacu ndico ra nu iyo ñivi ndii. Ña cua cuhva ra Ndioo cha cua tahyu iquin cuñu ra Jesuu.

35 Chacan cuu cha iyo inga nu cati ndico tucu ra David cuenda ra Jesuu ti ña cua cuhva ra Ndioo cha cua tahyu iquin cuñu ra musu ii ra, cati ra.

36 Quivi ni chacoo ra David ihya nu ñuhun ñuñivi savaha ra cuhva cuni ra Ndioo, ta queta quivi ni chihhi tahan ra. Cuchi ra nu cuchi ñivi chahnu ra, ta tahyu iquin cuñu ra.

37 Tacan ni tahan ra David, soco chi ra Jesuu chaha ra Ndioo tu ndee ini, ta natacu ndico ra, ta ña tahyu iquin cuñu ra.

38 Yani xaa, na cua coto ndo ti cati tuhun ndi ti suvi ni ra Jesuu cuu ra cua sanaan cuati ndacu ndo.

³⁹ Ña ta cuu nduvaha anima ndo. Vasi cumi vaha ndo ley chahnu ra Ndioo cha ni taa ra Moisee, soco ña cuu nduvaha anima ndo cha tacan ni. Vitin cua sanduvaha maan ra Jesuu anima ndo, tu cua cuinu ini ndo chi ra.

⁴⁰ Cua saha vaha ndo cuenda, coto cua tahan ndo cuhva ni taa ra cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu, vati cati ra cuenda ra Ndioo ti:

⁴¹ Ndioho ña chinu ini ndo.

Na cua nduiyo ndo,

ta na cua ndoyo ñuhun ndo,

vati ña cua cuinu ini ndo.

Tu cua savahi iin cha cahnu xaan tichi quivi ndo,

vasi cua sanducachin ñivi ñaan cha cuu chi,

cati ra iti chaha. Tacan ni cati tuhun ra Paulu chi ñi.

⁴² Tacan cuu, ta cha cua quee ra Paulu ta ra ve ñuhun can, ta cahan ndahvi ñivi judío can chi ra ti quivi can una quivi cua quichi ndico tucu ra, ta cua cati tuhun tucu ra tuhun cha ni cati tuhun ra.

⁴³ Saña tahan ñi, ta quee ñi ve ñuhun, ta tuvi xaan ñivi judío ndicu chi ra Paulu chi ra Bernabé. Ndicu tahan inga ñivi sacahnu tahan costumbre ñivi judío can. Tacan, ta cati tuhun vaha xaan ra ta ra chi ñi ti na cua saxini vaha ñi yoso cuhva iyo tu manini chi ra Ndioo.

⁴⁴ Quivi sábadu can una quivi ni nducuiti ndico tucu ñi. Vasi ndihi ñivi iyo ñuun can nducuiti ñi, vati cuni ñi tasoho tahan ñi tuhun Ndioo.

⁴⁵ Iyo tahan ñivi judío—ña chaa ini ñi cha tacan. Ndehe ñi cha tuvi xaan ñivi nducuiti, ta quechaha ndusoo cuni ñi. Chacan cuu cha quechaha cati ñi ti ña vaha cuhva cati ra Paulu ta ra, ta cahan ñi ndavaha ni chi ra ta ra.

⁴⁶ Ña yuhvi ra Paulu, ta ni ña yuhvi ra Bernabé, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

—Nini xaan cha cati tuhun xihna ndi tuhun Ndioo chi maan ndo, vati ñivi judío cuu ndo, soco vitin cua cati tuhun ndi chi ñivi cuu inga tucu ñivi, vati ña cuni ndo tasoho ndo, ta ni ña cuni ndo coo ndito ndo chi ra Ndioo ndihi ni quivi.

⁴⁷ Cua cati tuhun ndi chi inga tucu ñivi, vati cati tuhun ra chahnu Ndioo chi ndi, vati iti chata cati ra cuenda maan ndi ti:

Cha tava tiñu i chihun,

vati cua cati tuhun cun chi ñivi cuu inga tucu ñivi.

Chacan cuu cha nini cahnu nu ñuhun ñuñivi cua cuhvon cuenda yoso cuhva cua nduvaha anima ñivi.

Tacan cati ra Ndioo —cati ndico ra Paulu.

⁴⁸ Sa chini soho tahan ñivi cuu inga tucu ñivi tuhun can cha cati ra Paulu, ta quechaha cusii ini ñi. Cati ñi ti vaha xaan tuhun Ndioo ya, ta iyo ñi quechaha chinu ini ñi, vati ni nacachi ra Ndioo chi ñi, ta cua coo ndito ñi chi ra ndihi ni quivi.

⁴⁹ Tacan cuu, ta quechaha cati tuhun ñivi tuhun ra chahnu ndihi ñuun iyo tican.

⁵⁰ Iyo ñi ñahan ta ñi, ta sacahnu xaan ñi chi ra Ndioo cuhva iyo costumbre maan ñi, ta sacahnu xaan ñivi chi ñi. Tacan, ta quechaha cahan xaan ñivi judío chi ñican chi ra toho ñuun can, ta sandusaca xaan ñi. Tacan ni cundee ñi chaha ñi tu ndoho chi ra Paulu ta ra, vati xaan xaan ñi cuu, ta sacunu ñi chi ra tican.

⁵¹ Tacan cuu, ta naquisi ra Paulu ta ra ñuhun iñi chaha ra iti nuun ñivi can, vati ña cua coo ca ra chi ñi, ta quee ra cuahan ra iti ñuun Iconio.

⁵² Sii xaan cuni ñivi Ndioo tican ñuun can, ta vaha xaan iyo tahan ra Tati Ndioo chi ñi.

14

Queta ra Paulu ta ra ñuun Iconio

¹ Queta ra Paulu chi ra Bernabé ñuun Iconio, ta quihvi tahan ra ta ra ve ñuhun ñivi judío can. Tican cati tuhun vaha xaan ra ta ra tuhun Ndioo chi ñi. Chacan cuu cha quechaha chinu tahan ini ñivi chi ra Jesuu. Chinu ini ñivi judío, ta chinu tahan ini ñivi cuu inga tucu ñivi, ta tuvi xaan ñi cuu,

² soco ñivi judío can ña tasoho ñi, ta sandusaca tahan ñi suhva. Savaha ñican ti cua saxini ñivi cuu inga tucu ñivi ndavaha ni chi ñivi Ndioo.

³ Chacan cuu cha nducuaaha quivi ndoo ra Paulu ta ra ñuun can. Ña yuhvi ra ta ra cha cati tuhun ra yoso cuhva iyo ra chahnu, ta sanahan ra chahnu chi ñi cha iyo tu manini chi ra, vati chaha ra tu ndee ini chi ra Paulu ta ra. Tacan ni savaha tahan tucu ra cuaha xaan cuhva, ta chito ñivi ti cati tuhun ndicha ra tuhun Ndioo, vati ndehe ñi yoso cuhva iyo ra Ndioo, ta nduiyo cuni ñi.

⁴ Ña nduinuun ñivi ñuun Iconio can, vati iyo ñi inda naan chi ñivi judío can, ta iyo tahan ñi inda naan chi ra tatun Jesuu can.

⁵ Tacan, ta quechaha saxini ñivi judío can chi ñivi cuu inga tucu ñivi can chi ra cumi tiñu ti cua savaha ñi ndavaha ni chi ra ta ra, ta cua cani ñi yuu chi ra.

⁶ Tacan cuu, ta chito ra Paulu ta ra, ta chinu ra cuahan ra iti ñuhun Licaonia. Yaha ra ñuun Listra, ta yaha tahan ra ñuun Derbe. Ndihi ñuun iyo tican yaha ra,

⁷ ta cati tuhun ra tuhun vaha yoso cuhva iyo Ndioo.

Cani ra ta ra yuu chi ra Paulu ñuun Listra

⁸ Ñuun Listra can iyo iin rai, ta nduñiin chaha ra, vati tacan ni cacu ra. Chacan cuu cha ña ta cuu cacu ra, ta chini soho ra cha cati tuhun ra Paulu.

⁹ Ndehe xaan ra Paulu nuun ra cojo can, ta chito ra Paulu ti chinu ini ra ti cua nduvaha ra.

¹⁰ Chacan cuu cha nihin xaan quechaha cati ra Paulu chi ra ti:

—Cuinda cuiti vahun —cati ra.

Tacan ni cuu, ta ndava lahndi ra, ta quechaha chica cuu ra.

¹¹ Ndehe ñivi can cha ni savaha Paulu, ta quechaha cana chaa ñi ti:

—Cha vachi nuun ra ndioo ihya nu iyo yo. Caa ra cuhva caa maan yo, ta ñivi ñuñivi cuu yo. Tacan cati ñi chi tuhun cahan maan ñi, ta tuhun cahan ñivi ñuhun Licaonia can cuu chi.

¹² Cati ñi ti ra Bernabé cuu Júpiter, ta ra Paulu cuu Mercurio, vati maan ra cuu ra cati tuhun, [ta ita niñu sacahnu maan ñi cuu Júpiter chi Mercurio can].

¹³ Nda yuhu ñuun can iyo ve ñuhun nu sacahnu ñivi can chi ra Júpiter, ta ra sutu iyo cuenda Júpiter can quichi ndaca ra sundiquin, ta quichi ndaca tahan ra corona ita tican. Cuni cahni ra sutu can chi ri sundiquin can cuenda ra Bernabé chi ra Paulu, [vati tacan ni cua sacahnu ñi chi ra, vati saxini ñi ti ndioo cuu ra].

¹⁴ Tacan cuu, ta quechaha chini soho ra Bernabé chi ra Paulu ti tacan cuu chi, ta quechaha chahnda cuati ra ta ra sahma ndichin ra, [vati cuihya xaan cuni anima ra,] ta chinu ra nda mahñu nu iyo cuiti ñivi can, ta cana chaa ra chi ñi.

¹⁵ Cati ra Paulu chi ñi ti:

—Yani xaa, ña vaha cuhva ndacu ndo, vati rai ñuñivi cuu tahan ndi. Cati tuhun ndi chi ndo ti na cua saña ihni ndo cha ndacu ndo, vati ñahni yavi ndaa chi. Na cua cuinu ini ndo chi ra Ndioo ndito. Na cua cuinu ini ndo chi maan ra, vati ni savaha ra ndihi cuii cha iyo. Savaha ra andivi, ta savaha tahan ra ñuhun ñuñivi, ta savaha tahan ra tañuhun.

¹⁶ Nu quichi quivi chaha ra Ndioo cha ndacu ndihi ñivi ñuñivi cuhva cuni maan ñi,

¹⁷ soco chaha ra cha chito ñi yoso cuhva iyo ra, vati savaha ra cha vaha chi ndihi ñi. Chaha ra cha cuun savi, ta chaha ra cha chacoo vaha itu ñivi ndihi ni cuiya. Chaha ra cha chachi ñi, ta cusii ini ñi. Tacan ni chaha tahan ra chi maan yo.

¹⁸ Tacan ni cati ra Paulu, soco cuaha xaan tu ndoho, ta ni chasi ra cha cua cahni ñi chi ri sundiquin can, vati cuni xaan ñi sacahnu ñi chi ra ta ra, [vati ndioo cuu ra cuni ñi].

¹⁹ Tacan cuu, ta ñivi judío iyo ñuun Antioquía can—quichi ñi nu iyo ra Paulu ta ra, ta quichi tahan ñi judío iyo ñuun Iconio. Tacan cuu, ta quechaha sandusaca ñivi judío can chi ñivi ñuun Listra, ta quechaha cuxaan ñi chi ra Paulu ta ra. Chacan cuu cha cani ñi yuu chi ra Paulu can, ta naan ini ra suhva savaha ñi. Chacan cuu cha xita queñuhun ñi chi ra nda yu ñuun, vati saxini ñi ti cha chíhi cuii ra.

²⁰ Tacan cuu, ta queta ñivi sacuaha chi ra nu caa ra, ta chacuhun ndico ini ra, ta chacuinda ra, ta quihvi ndico ra tichi ñuun. Tuvi inga quivi, ta quee iti tucu ra chi ra Bernabé, ta cuahan ra ta ra iti ñuun Derbe.

²¹ Cati tuhun ra ta ra tuhun Ndioo tican ñuun Derbe can, ta tuvi xaan ñivi chinu ini chi ra Jesuu. Tacan cuu, ta quee iti ndico ra ta ra, ta cuahan ndico ra ñuun Listra. Yaha ndico ra ñuun Iconio, ta queta ndico ra ñuun Antioquía.

²² Chaha ra ta ra tu ndee ini chi ndihi ñivi ra Jesuu, ta cati tuhun ra ta ra chi ñi ti:

—Na cua cuinu vaha ini ndo chi ra Jesuu, ta na ña cua saña ndo chi ra. Cua coo tu ndoho chi yo, soco tacan ni cua queta yo nu cua cundaca ñahan ra Ndioo —cati ra.

²³ Tacan cuu, ta chaha ra ta ra tiñu chi uvi uni rai ndihi nu nducuiti ñivi sacahnu chi ra Jesuu, vati cua sacuenda ra ta ra chi ñi. Tacan cuu, ta chacoo ndita ra ta ra chi ñi, ta cahan ndahvi ra ta ra chi ra Ndioo cuenda ñi, ta cati ra chi ñi ti:

—Cha chinu ini ndo chi ra chahnu. Maan ra cuu ra cua cumi vaha chihin ndo —cati ra.

Cuahan ndico ra Paulu ta ra iti ñuun Antioquía

²⁴ Tacan cuu, ta yaha ndico ra Paulu ta ra ñuhun Pisidia, ta queta ndico ra ñuun Perge cha iyo cuenda ñuhun Panfilia.

²⁵ Tican cati tuhun tahan ra ta ra tuhun Ndioo, ta cuahan ra iti ñuun Atalia.

²⁶ Tican quihin ndico tucu ra tundoo, ta cuahan ndico ra ñuun Antioquía nu ni quee iti ra. Tican cuu nu cha chica xihna cuii ñivi Ndioo tu manini chi ra Ndioo ti cua tindee ra chi ra Paulu ta ra nu cua cuhun ra. Cuahan ndico ra tican, vati cha ni queta tiñu savaha ra.

²⁷ Sa queta ndico ra ñuun, ta sanducuiti ndico ra chi ñivi Ndioo, ta chaha ra cuenda yoso cuhva ni tindee ra Ndioo chi ra, ta cati ra chi ñi ti:

—Cha chaha ra Ndioo cha ni chinu tahan ini ñivi cuu inga tucu ñivi chi ra Jesuu —cati ra.

²⁸ Tacan cuu, ta ndunahan ra chi ñivi Ndioo can suhva.

15

Ni nducuiti ra tatun Jesuu ta ra iti ñuun Jerusalén

¹ Quivi can cha iyo ndico ra Paulu chi ra Bernabé ñuun Antioquía, ta iyo ñivi judío quee ñuhun Judea, ta cuahan ñi iti ñuun Antioquía can, ta quechaha sacuaha ñican chi ñivi Ndioo iyo ñuun Antioquía can, ta inga tucu ñivi cuu ñi. Quechaha cati ñivi judío can chi ñi ti:

—Tu ña cua sacuinu ndo costumbre chahnu cuhva ni cati tuhun ra Moisee, tu ña cua tahnda ñiin xini xuu ndo cuhva ni cati ra Ndioo tiempu chahnu, ña cua cuu nduvaha anima ndo —caci ñi.

² Ña ni nduinun ra Paulu ta ra chi ñican, ta cahan xaan ñi chi ra ta ra. Chacan cuu cha chaha ñivi Ndioo iyo ñuun Antioquía can tiñu chi ra Paulu chi ra Bernabé chi inga ra tahan ñi ti cua cuhun ra ta ra iti ñuun Jerusalén nu iyo ra tatun Jesuu nu iyo ra ndiso tiñu ve ñuhun tican, ta tacan ni cua ndatuhun ra Paulu ta ra chi ra tatun Jesuu yoso cuhva cua ndoo tiñu cha ni ndusaca.

³ Ni tava tiñu ñivi Ndioo iyo ñuun Antioquía can chi ra ta ra, ta cuahan ra iti ñuun Jerusalén. Yaha ra ñuhun Fenicia. Yaha ra ñuhun Samaria. Yaha ra, ta chaha ra cuenda chi ñivi Ndioo iyo tican ti cha ni nacoo ihni ñivi cuu inga tucu ñivi costumbre sacahnu maan ñi, ta cha quechaha chinu ini ñi chi ra Jesuu. Tacan cuu, ta ndihi ñivi Ndioo can—cusi ini ñi.

⁴ Queta ra Paulu ta ra ñuun Jerusalén, ta quihin cuenda ra tatun Jesuu chi ra, ta quihin cuenda tahan ra ndiso tiñu ve ñuhun chi ra. Tacan ni quihin cuenda tahan ndihi ñivi Ndioo can chi ra. Tacan cuu, ta quechaha cati tuhun ra Paulu ta ra ndihi cha ni savaha ra Ndioo ndihi ñuun nu ni chahan ra.

⁵ Tican iyo tahan uvi uni ra ni chacoo cuenda ra fariseo iti chata, ta cha ni chinu tahan ini ra chi ra Jesuu. Racan ni chacuinda ra, ta quechaha cati ra ti:

—Nini xaan cha cua tahnda ñiin xini xuu ndihi ra quihvi cuenda ra Jesuu cuhva ni cati ra Ndioo tiempu chahnu. Nini xaan cha cua savaha yo cha cua sacuinu ñivi ndihi cha ni cati tuhun ra Moisee —caci ra.

⁶ Chacan cuu cha nducuiti ra tatun Jesuu chi ra ndiso tiñu ve ñuhun, vati cua ndehe ra yoso cuhva cua ndoo tiñu can.

⁷ Nahan xaan cahan ra ta ra, ta ni chacuinda ra Pedro, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Yani xaa, cha chito yo ti nu quichi quivi tava tiñu ra Ndioo chi yuhu, vati cua cati tuhun chi ñivi cuu inga tucu ñivi. Tacan ni chini soho ñi tuhun vaha yoso cuhva iyo ra Ndioo, ta chinu tahan ini ñi chi ra Jesuu. Tacan ni savaha ra Ndioo.

⁸ Maan ra chito yoso saxini ndihi ñivi chi anima ñi, ta sanahan ra chi yo ti cha ni quihin cuenda ra chi ñi, vati tachi tahan ra chi ra Tati Ndioo chihin ñi.

⁹ Ña ni cati ra Ndioo chihin yo ti ña vaha maan ñi, ta maan yo vaha xaan yo. Sanduvaha tahan ra anima ñivi cuu inga tucu ñivi, vati chinu tahan ini ñi chi ra.

¹⁰ Vitin na cua sacuinu yo cuhva cuni ra Ndioo. Ña vaha cha cua cuhva yo tu ndoho chi ñivi Ndioo, ta cua cati yo ti cua cumi ñi costumbre cha ni sanahan ra Moisee. Chito yo ti ña cuu cundee ini ñivi yo savaha ñi ndihi cha cati ra Moisee tiempu chahnu, ta chito yo ti ña cuu cundee tahan ini maan yo savaha yo chi chi.

¹¹ Ñavi cuenda chacan ni nduvaha anima yo. Chito yo ti nduvaha anima yo, vati iyo xaan tu manini chi ra chahnu Jesuu, ta ta ni cuhva nduvaha anima inga ñivi. Tacan cati ra Pedro chi ñi.

¹² Tacan cuu, ta taxin ndaa ñi, vati cachin vaha cati tuhun ra Pedro. Tasoho tahan ñi cha cati tuhun tahan ra Paulu chi ra Bernabé, vati chaha tahan ra cuenda yoso cuhva ni tindee ra Ndioo chi ra ta ra, vati savaha tahan ra iin cuhva inga cuhva nu iyo ñivi cuu inga tucu ñivi, ta ndehe ñi yoso cuhva iyo ra Ndioo, ta nduiyo tahan ñi suhva.

¹³ Cha ndihi cati tuhun ra Paulu ta ra, ta quechaha cati tuhun tahan ra Jacobo chi ñi ti:

—Yani xaa, cua tasoho ndo cha cua cati yo.

14 Cha chaha ra Simón Pedro cuenda yoso cuhva cha ni nacachi ra Ndioo chi ñivi cuu inga tucu ñivi, ta ñivi maan ra Ndioo cuu tahan ñi.

15 Ñi tuhun can ni taa tahan ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu, ta chaha ra ta ra cuenda yoso cuhva cua tindee ra Ndioo chi ñivi cuu inga tucu ñivi, vati cati racan ta ra cuenda ra Ndioo ti:

16 Nu cuahan quivi cua quichi ra cuu Cristo,

vati cua tava tiñu i chi ra.

Quivi ni chacoo ra David sacahnu ndicha ñivi chi yuhu,

soco queta quivi saña ndaha ñi chihin yu.

Cuhva sacahnu ñi chi yuhu quivi ni chacoo ra David cua sacahnu ndico ñivi chi yuhu nu cuahan quivi.

17 Chacan cuu cha cua nanducu ñivi cuu inga tucu ñivi chi yuhu,

ta cua cuinu ini ñi chihin yu.

18 Tacan ni cati ra chahnu, vati nu ni quichi quivi sacoto ra tuhun can chi yo, cati ra ni cahan cuenda ra Ndioo.

19 Chacan cuu cha saxini yu ti ña cua cuhva ca yo tu ndoho chi ñivi tahan yu cuu inga tucu ñivi, ta cha vitin ni quechaha chinu ini ñi chi ra Jesuu.

20 Yuhu cati ti na cua cati tuhun yo chi ñi ti ña cua cachi ca ñi cha samani ñivi chi ita niñu sacahnu ñi. Ña cua coo ca ra rai ndavaha ni chi ñi ñahan inga chiyo, ta ni ña cua coo ca ñi ñahan ndavaha ni chi ra rai inga chiyo. Ña cua cachi ca ñi cuñu ndihi ri tuhva chachi ñi, tu ña chati vaha niñi ri, ta chihi ri. Ña cua coho ca ñi niñi ri.

21 Yuhu cati ti na cua cati tuhun yo tacan ni, vati ndihi ñuun cati tuhun ra ta ra tuhun cha ni taa ra Moisee tiempu chahnu, ta quivi sábadu una una quivi sacuaha ñivi tuhun can ve ñuhun ñivi judío nda cua nda vitin. Tacan ni cua coto ñivi yoso cuhva iyo tahan ñi cha cuu ñivi judío nu ni quichi quivi —caci ra Jacobo chi ñi.

22 Tacan cuu, ta saxini ra tatun Jesuu chi ra ndiso tiñu cuenda ve ñuhun chi ndihi ñivi Ndioo can ti cua nacachi ñi chi uvi ra tahan ñi, ta cua tava tiñu ñi chi ra na cua cuhun tahan ra chi ra Paulu chi ra Bernabé iti ñuun Antioquía. Chacan cuu cha tachi ñi chi ra Juda Barsabaa chi ra Sila, ta ra ndiso tahan tiñu ve ñuhun can cuu ra ta ra.

23 Cua cuiso ra ta ra tutu cua tachi ñi, ta tehen ni taa ñi tutu chi ñivi cuu inga tucu ñivi iyo ñuun Antioquía chi ñuhun Siria chi ñuhun Cilicia:

“Ndiuhu ra tatun Jesuu cuu ndi chi ra ndiso tiñu ve ñuhun chi ndihi ñivi Ndioo iyo ihya, ta tachi ndi iin tuhun na cumi chihin ndo, yani xaa.

24 Cha ni queta tuhun nuun ndi ti cha quee iti ñivi tahan yo ihya, ta chahan ñi tican, ta sandusaca ñi cuhva cuenda costumbre chahnu, ta vitin saxini xaan ndo. Ña ni tachi ndi chi ñican.

25 Chacan cuu cha nducuiti ndi, ta saxini ndi ti cua nacachi ndi uvi ra yani yo, ta cua tachi ndi chi ra nu iyo ndo. Cua cuhun tahan ra chi ra Bernabé chi ra Paulu, ta rai cuni mani xaan ndi cuu racan ta ra.

26 Cha chahan ra ta ra nu ni cuni cahni ñivi chi ra, vati satiñu ra cuenda ra chahnu Jesucristo.

27 Chacan cuu cha tava tiñu ndi chi ra Juda chi ra Sila, vati cua cati cachin ra ta ra ndihi tuhun cha taa ndi chihin ndo ihya nu tutu ya.

28 Cha tindee ra Tati Ndioo chi ndi. Chacan cuu cha saxini ndi ti cua cati ndi ti ña cuaha xaan ni tuhun cua cucumi ndo, soco nini xaan cha cua cucumi ndo cha taa ndi chi ndo ihya nu tutu ya.

29 Ña cua cachi ca ndo cha samani ñivi chi ita niñu sacahnu ñi. Ña cua cachi ca ndo cuñu ndihi ri tuhva chachi ndo, tu ña chati vaha niñi ri. Ña cua coho ca ndo niñi ri. Ña cua coo ca ndo ndavaha ni chi ñi ñahan inga chiyo, ta tacan

ni ndioho ñi ñahan, ña cua coo ca ndo ndavaha ni chi ra rai inga chiyo. Tu cua cucumi vaha ndo chi ndo cuhva cati ndi, cua ndoo vaha ndo. Na cua coo vaha ndo chi ra chahnu.” Tacan ni taa ra ta ra tutu chi ñi quivi cha ni nducuiti ra ta ra iti ñuun Jerusalén.

³⁰ Tacan cuu, ta ndiso tiñu ra Paulu ta ra, ta quee ra cuahan ra iti ñuun Antioquía can. Queta ra ta ra tican, ta cana ra ta ra chi ndihi ñivi Ndioo, ta chaha ra tutu can chi ñi.

³¹ Sacuaha ñi chi chi, ta cusii ini ñi, vati chaha chi tu ndee ini chi ñi.

³² Tacan cuu, ta quechaha cati tuhun ra Juda chi ra Sila chi ñi, vati ra cahan cuenda ra Ndioo cuu ra. Chaha tahan ra ta ra tu ndee ini chi ñi, ta tindee ra chi ñi, ta vaha xaan ndoo ndico ñi.

³³ Ndunahan ra Juda chi ra Sila, ta queta quivi tachi ndico ñivi Ndioo can chi ra ta ra, vati cua cuhun ndico ra nu iyo ñivi tava tiñu chi ra, ta cati ñi chi ra ta ra ti na cua cuhun vii ra ta ra, cati ñi,

³⁴ soco saxini ra Sila ti cua ndoo nuun ra suhva ca.

³⁵ Ndunahan tahan ra Paulu chi ra Bernabé ñuun Antioquía can, ta sacuaha ra ta ra chi ñivi can, ta cati tuhun ra tuhun Ndioo. Tacan ni cati tuhun tahan tuvi ra ta ra.

Ni quee iti tucu ra Paulu tiñu Ndioo

³⁶ Tacan cuu, ta queta quivi quechaha cati ra Paulu chi ra Bernabé ti:
—Na coho, ta cua cuhun ndico yo ndihi ñuun nu ni cati tuhun yo tuhun ra chahnu. Cua ndehe yo ñaan caa iyo ñivi tahan yo —cati ra.

³⁷ Cuni ra Bernabé ti cua cuhun tahan ra Juan Macu,

³⁸ soco ña cuni ra Paulu, vati cha ni saña ra Macu can chi ra iti ñuhun Panfilia, ta ña chahan ca ra chi ra, ta ni ña satiñu tahan ra chi ra tican.

³⁹ Ña cundee nduinuun ra Bernabé chi ra Paulu. Chacan cuu cha saña tahan ra ta ra. Tacan cuu, ta quihin ra Bernabé chi ra Macu can, ta quihin ra ta ra tundo, ta cuahan ndico ra iti ñuhun Chipre.

⁴⁰ Tacan cuu, ta quihin ra Paulu chi ra Sila. Cahan ndahvi ñivi Ndioo can chi ra Ndioo ti na cua savaha tucu ra Ndioo tu manini chi ra Paulu ta ra, ta na cua tindee tucu ra chi ra ta ra. Tacan cuu, ta quee ra cuahan ra.

⁴¹ Yaha ra iti ñuhun Siria, ta yaha ra iti ñuhun Cilicia, ta chaha ra tu ndee ini chi ndihi ñivi Ndioo iyo tican.

16

Quee iti uvi ra chi ra Paulu

¹ Tacan cuu, ta queta ndico ra Paulu chi ra Sila ñuun Derbe, ta yaha ndico tahan ra ñuun Lистра. Tican ni tahan ra ta ra chi iin ra nani Timoteo, ta cha quihvi tahan ra cuenda ra Ndioo. Ñahan judío cuu sihi ra, soco chinu tahan ini ña chi ra Jesuu, ta rai griego cuu sutu ra.

² Cati ñivi Ndioo iyo ñuun Lистра can ti rai vaha cuu ra Timoteo can, ta ta ni cuhva cati tahan ñivi iyo ñuun Iconio.

³ Chacan cuu cha cuni ra Paulu cha na cua cuhun tahan ra Timoteo chi ra ta ra, soco quihin xihna ra chi ra, ta ni chahnda ra ñiin xini xuu ra, coto cua cahan xaan ñivi judío iyo tican, vati chito ñi ti ra griego cuu sutu ra, [ta ña sacahnu ra costumbre maan ñi].

⁴ Tacan cuu, ta yaha ra ta ra ñuun ta ñuun. Chaha ra ta ra cuenda ñaan tuhun ni cati tuhun ra tatun Jesuu chi ra ndiso tiñu ve ñuhun ñuun Jerusalén cuenda costumbre ñi, vati tacan cua cumi ñi cuhva ni taa ra ta ra nu tutu can.

⁵ Chacan cuu cha ni chacoo ca tu ndee ini chi ñivi Ndioo can, vati vaha xaan ca chinu ini ñi chi ra Ndioo, ta ndihi ni quivi cha cuahan ndutuvi ñi.

Tichi ñumahna ni ndehe ra Paulu chi ra iyo ñuhun Macedonia

⁶ Yaha ra Paulu ta ra ñuhun Frigia, ta yaha tahan ra ñuhun Galacia, vati ña chaha ra Tati Ndioo cha cua cati tuhun ra tuhun Ndioo iti ñuhun Asia.

⁷ Tacan cuu, ta queta ra ta ra yu ñuhun Misia, vati cuni ra cuhun ra iti ñuhun Bitinia, soco ña chaha ndico tucu ra Tati Ndioo cha cua cuhun ra tican.

⁸ Chacan cuu cha quihvi ra iti ñuhun Misia, ta queta ra ñuun Troa.

⁹ Tacan cuu, ta quechaha quixi ra ta ra cha cuaa can, ta ndehe ra Paulu tichi ñumahna ti cha inda iin ra ñuhun Macedonia, ta cha cahan ndahvi ra chi ra Paulu can, ta cati ra chi ra ti:

—Na cua quichi ndo iti ñuhun Macedonia, ta na cua tindee tahan ndo chihin ndi —caci ra.

¹⁰ Tacan ni ndehe ra Paulu ñumahna can, [ta queta tahan yuhu nu iyo ra Paulu ta ra]. Tacan cuu, ta cuni ndi cuhun ndi iti ñuhun Macedonia can, vati chito ndi ti cha cati ra Ndioo ti cua cuhun ndi, ta cua cati tuhun ndi tuhun ra chi ñivi iyo ican.

Ni queta ra Paulu ta ra ñuun Filipino

¹¹ Ñuun Troa can quihin ndi iin tundoo, ta cuahan cuiti ndi iti ñuhun Samotracia. Tuvi inga quivi, ta cuahan ndi iti ñuun Neápoli.

¹² Quee ndi tichi tundoo tican, ta cuahan ndi iti ñuun Filipino. Iin ñuun cahnu xaan cuu chi, ta ñahni inga ca ñuun cahnu ca tican, ta ndaca ñahan ra cumi tiñu iyo ñuun Roma chi ñivi ñuun can. Cuaha quivi ndoo nuun ndi ñuun can.

¹³ Queta iin quivi sábadu, ta quee ndi nda yu ñuun. Cuahan ndi nu nducuiti ñivi judío yu yuta, ta cahan ñi chi ra Ndioo. Queta tahan ndi, ta ni chacunda ndi, ta ndatuhun ndi chi ñi ñahan cha iyo cuiti tican. Tuhun Ndioo ndatuhun ndi.

¹⁴ Iyo tahan iin ña nani Lidia. Iin ñahan xico sahma vaha sahma yuhva tixinda cuu ña, vati chacan cuu tiñu satiñu maan ña. Ñahan ñuun Tiatira cuu ña, ta sacahnu tahan ña chi ra Ndioo cuhva sacahnu ñivi judío. Tasoho vaha tahan ña, ta tindee ra Ndioo chi ña. Chacan cuu cha chinu ini ña cha cati tuhun ra Paulu,

¹⁵ ta cha chanduta ña chi ndihi ñivi ña iyo vehe ña. Tacan cuu, ta quechaha cati ña chi ndi ti:

—Coho iti vehi, ta cua ndoo nuun ndo suhva quivi, vati chito ndo ti chinu ndicha ini yu chi ra chahnu —caci ña.

Ni sanini xaan ña chi ra Paulu ta ra, ta cuahan ra ta ra vehe ña.

¹⁶ Inga quivi cha cuahan ndico ndi iti nu cahan ñivi judío can chi ra Ndioo, ta tahan ndi chi iin ñahan tivaa. Cha tuhva tahan ña natava ña chi ñivi, ta cati ña ñaan cua coo chi ñi nu cuahan quivi, vati iyo tati cuihna anima ña. Tacan ni sacanaan xaan ña xuhun chi chitoho ña.

¹⁷ Quechaha ndicu ña chi ra Paulu chi ndihi ndi, vati cuni ña natava tahan ña chi ndi, ta quechaha cana chaa ña chi ndi, ta cati ña ti:

—Rahya satiñu ra cuenda ra Ndioo cahnu iyo siqui. Cua cati tuhun ra chi yo yoso cuhva cua nduvaha anima yo —caci ña.

¹⁸ Tacan ni ndicu xaan ña chi ndi cuaha xaan quivi, ta queta quivi ña cundee ca ini ra Paulu, ta ndico coo ra iti chata ra nu vachi ña, ta quechaha cati ra chi run tati cuihna can ti:

—Yuhu cati ti cua queun tichi anima ña, vati iyo tu ndee ini chi ra Jesucristo —caci ra.

Tacan cuu, ta ni quee run anima ña suvi ni hora can.

¹⁹ Tacan cuu, ta ndehe chitoho ña ti ña cua cuu ca sacanaan ña xuhun chi ra, vati cha ni quee run tati cuihna ñuhun anima ña. Chacan cuu cha ni tiin ra ta ra chi ra Paulu chi ra Sila, ta chandaca ra chi ra nuyahvi nu iyo cuiti ra cumi tiñu.

²⁰ Chandaca ra chitoho ña chi ra nuun ra juee ta ra, ta quechaha cati ra chi ra juee can ti:

—Sandusaca xaan rahya ta ra ihya ñuun yo, vati ñivi judío cuu ra.

²¹ Cati tuhun ra ti na cua sacahnu tahan yo costumbre maan ra, ta ña chaha ley yo cha cua sacahnu yo costumbre ra, vati iyo yo cuenda ñuun Roma —cati ra.

²² Tacan ni cati tuhun tahan ndihi ñivi nducuiti ican. Tacan cuu, ta quechaha cati ra juee ta ra chi ra policía ti:

—Cua cahnda ndo coton ra, ta cua cani ndo chi ra chi yutun —cati ra.

²³ Tacan cuu, ta cani xaan ra ta ra chi ra Paulu chi ra Sila. Tihi ra chi ra ve caa, ta cati ra chi ra policía cumi ve caa can ti:

—Cua cumi vahun chi ra ta ra.

²⁴ Tacan ni cati ra juee chi ra policía, ta quihin ra policía can chi ra ta ra, ta tihi ra chi ra ta ra ve caa iyo nda tichi, ta tihi ra chaha ra ta ra tichi vitu can.

²⁵ Vasi sava ñuun cuu chi, ta quechaha cahan ra Paulu ta ra chi ra Ndioo, ta chita tahan ra yaa Ndioo, ta chini soho ndihi ra ñuhun tahan ve caa can.

²⁶ Tacan cuu, ta quii xaan ni taan, ta nihin xaan quisi niniin ve caa can. Tacan ni, ta quii xaan nuna ndihi yu vehe caa can, fa ndachi ndihi cadena caa chacunuhni chi ra ta ra.

²⁷ Chacuhun ini ra cumi yu ve caa can, ta ndehe ra ti cha nuna yuhu chi. Tacan cuu, ta xita ra cha cuu ta machete ra, vati cha cua cahni ra suvi ni chi maan ra, vati saxini ra ti cha ni chinu ndihi ra ñuhun ve caa can.

²⁸ Ndehe ra Paulu cha cua savaha ra, ta cana chaa ra chi ra, ta cati ra chi ra ti:

—Ña cahni cun chi maun, vati ni iyo ndihi ndi ihya —cati ra.

²⁹ Tacan cuu, ta chica ra policía can ñuhun, ta quii xaan chinu ra iti tichi, ta chahnu chiti ra iti nuun ra Paulu chi ra Sila, ta ni naquisi chi chi ra, vati yuhvi xaan ra.

³⁰ Tacan ni cuu, ta tava ra policía can chi ra ta ra iti chata, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ti:

—Amigu, ¿ñaan cua savahi, ta cua naan cuati yu? —cati ra.

³¹ Ta cati ndico ra Paulu ta ra chi ra ti:

—Na cua cuinu ini cun chi ra chahnu Jesucristo, ta cua naan cuati cun. Tacan ni cua naan tahan cuati ndihi ñivi cun iyo vehun —cati ra ta ra.

³² Tacan cuu, ta cati tuhun ra Paulu ta ra tuhun Ndioo chi ra chi ndihi ñivi ra iyo vehe ra.

³³ Suvi ni hora can cha cuaa can nacata ra policía can nu ni ndoho ra Paulu ta ra. Tacan cuu, ta ni chanduta ra policía can, ta chanduta tahan ndihi ñivi ra.

³⁴ Tacan cuu, ta quihvi ra ta ra tichi vehe ra, ta sacachi ra chi ra ta ra. Cusii ini ra policía can chi ndihi ñivi ra, vati cha chinu ini ñi chi ra Jesuu. [Tacan cuu, ta quihvi ndico ra Paulu chi ra Sila ve caa.]

³⁵ Tuvi inga quivi, ta tachi ra juee tiñu chi ra policía, ta cati ra chi ra ti:

—Cua saña ndo chi racan ta ra —cati ra.

³⁶ Tacan cuu, ta chaha ra policía can cuenda chi ra Paulu, ta cati ra chi ra ti:

—Tachi ra juee tuhun ti cua saña ndi chihin ndo. Chacan cuu cha cua quee ndo, ta cua cuhun vii ndo —cati ra.

³⁷ Ta cati ndico ra Paulu chi ra ti:

—Rai iyo cuenda ñuun Roma cuu tahan ndi. Chacan cuu cha ñahni ndatu chi ra cha cani ra chi ndi nu iyo cuiti ñivi, ta tihi ra chi ndi ve caa, ta ñahni cha tachi tuni ra chi ndi, ta vitin cuni saña xehe ra chi ndi. Ña cua cuu. Cua cati

ndico ndo chi ra juee ti cua quichi ra, ta cua saña maan ra chi ndi —cati ra Paulu.

³⁸ Tacan cuu, ta cati ndico ra policia chi ra juee can ñaan tuhun cha ni cati ra Paulu. Chini ra ti ra iyo cuenda ñuun Roma cuu tahan ra, ta quechaha cuyuhvi ra juee ta ra.

³⁹ Tacan cuu, ta cuahan ra nu indi ra Paulu ta ra ve caa can, ta cahan ndahvi ra chi ra. Tava ra juee can chi ra ta ra ve caa can, ta cati ra chi ra ti:

—Na cua cucahnu ini maan ndo. Cua quee ndo ñuun ndi, ta cua cuhun ndo —cati ra.

⁴⁰ Tacan cuu, ta quee ra ta ra ve caa can, ta cuahan ra iti vehe ña Lidia. Tican cahan tahan tucu ra chi ñivi tahan ra iyo cuenda ra Ndioo, ta chaha ra tu ndee ini chi ñi. Tacan cuu, ta quee ra cuahan ra.

17

Cha ndusaca ñivi ñuun Tesalónica

¹ Yaha ra Paulu ta ra ñuun Amfípoli, ta yaha ra ñuun Apolonia, ta queta ra ñuun Tesalónica, ta tican iyo tahan ve ñuhun nu sacahnu ñivi judío.

² Quihvi ra Paulu, vati tacan ni savaha ra ndihi nu chahan ra. Uni quivi sábadu chahan ra, ta sacuaaha ra tutu Ndioo chi ñi.

³ Cati tuhun ra, ta sanducachin ra tuhun Ndioo chi ñi, ta cati ra chi ñi ti: —Chaha tutu Ndioo cuenda, vati cua ndehe ra Cristo tu ndoho, ta cua cuvi ra, ta cua natacu ndico ra nu iyo ñivi ndii, cati chi. Yuhu cati ti ra Jesuu cuu ra Cristo, [vati ni tava tiñu ra Ndioo chi ra nu quichi quivi, ta cua sacacu ra chi ñivi nu iyo ñi chi tu ndoho] —cati ra Paulu.

⁴ Tacan cuu, ta iyo ñivi judío can quechaha chinu ini ñi chi ra Jesuu, ta sacuaaha ñi chi ra Paulu chi ra Sila. Tican iyo tahan ñivi griego, ta cha ni quihvi ñi cuenda ñivi judío. Chinu tahan ini ñi, ta tuvi ñi cuu ñi. Iyo tahan ñi ñahan cahnu, ta chinu tahan ini ñi chi ra Jesuu, ta tuvi tahan ñi cuu ñi.

⁵ Iyo inga ñivi judío, ta ña chinu ini ñi, soco ndusoo cuni ñi. Chacan cuu cha quihin ñi uvi uni ra ña sacahnu tiñu—ra saxini ndavaha ni. Tacan cuu, ta quechaha cana chaa maan ra ta ra, ta quii xaan nataca ñivi ñuun can, ta sandusaca xaan ra chi ñi. Cuahan ñi ta ñi vehe ra Jasón, ta quihvi ñi, vati nanducu ñi chi ra Paulu chi ra Sila, vati cuni ñi cundaca ñi chi ra ta ra nu iyo cuiti ndihi ca ñi,

⁶ soco ña nanihin ñi chi ra ta ra. Chacan cuu cha xita queñuhun ñi chi ra Jasón chi inga ra cha iyo cuenda Ndioo, ta chandaca ñi chi ra iti nuun ra cumi tiñu, ta nihin xaan cati ñi chi ra ti:

—Iyo ra ni quichi ihya ñuun yo, ta sandusaca ra ndihi nu chahan ra nini cahnu nu ñuhun ñuñivi ya.

⁷ Ra Jasón ya cha quihin cuenda ra chi racan ta ra vehe ra. Ña sacahnu ra ta ra cuhva cati ra César—ra cumi tiñu cahnu iyo ñuun Roma, vati cati ra ta ra ti iyo inga rai ndaca ñahan chi ndihi ñivi ñuñivi. Ra Jesuu cuu ra —cati ra chi ra cumi tiñu can.

⁸ Tacan ni cati ra, ta quechaha saxini xaan ra cumi tiñu chi ñivi can suhva, ta quechaha cuvaa xaan ñi.

⁹ Chacan cuu cha quihin ra cumi tiñu can xuhun ra Jasón ta ra nda cua nda cua cuhun ra Paulu chi ra Sila, ta saña ndico ra cumi tiñu can chi ra Jasón ta ra.

Ni queta ra Paulu ta ra ñuun Berea

¹⁰ Tacan cuu, ta quii xaan sacuhun ñivi Ndioo can chi ra Paulu ta ra iti ñuun Berea. Cha cuaa cuahan ra ta ra, ta queta ra ta ra tican, ta quihvi ra ve ñuhun nu sacahnu ñivi judío.

11 Vaha xaan ca ñivi judío iyo ñuun Berea can, vati ña savaha ñi cuhva savaha ñivi judío iyo ñuun Tesalónica. Cuni xaan ñivi ñuun Berea can tasoho ñi tuhun Ndioo, ta ndihi ni quiivi sacuahaha vaha ñi tutu Ndioo, vati cuni coto ñi a ndicha cuhva ni cati ra Paulu.

12 Chacan cuu cha chinu ini tuvi ñi chi ra Jesuu, ta chinu tahan ini ñivi griego. Tuvi ñivi cuu ñi, ta ñivi cahnu cuu ñi. Quihvi ñi ñahan, ta quihvi tahan ra rai.

13 Tacan cuu, ta queta tuhun can ñuun Tesalónica, ta quechaha chini soho ñivi judío can ti cati tuhun tahan ra Paulu tuhun Ndioo iti ñuun Berea. Chacan cuu cha cuahan ñi tican, ta sandusaca xaan ñi chi ñivi ñuun can, ta quechaha saxini xaan ñi suhva.

14 Tacan ni cuu, ta cati ñivi Ndioo can chi ra Paulu ti cua cuhun ra iti yu tafuhun, soco ndoo nuun ca ra Sila chi ra Timoteo ñuun Berea can.

15 Cuahan tahan ra yani yo chi ra Paulu, ta ni chandaca ra ta ra chi ra nda ñuun Atena. Tacan cuu, ta tachi ndico ra Paulu tuhun chi ra yani yo ti cua cati ra chi ra Sila chi ra Timoteo ti quii xaan ni cua cuhun ra nu iyo ra Paulu. Tacan cuu, ta cuahan ndico ra yani yo iti ñuun Berea.

Cha queta ra Paulu ñuun Atena

16 Chatu ra Paulu chi ra Sila chi ra Timoteo ñuun Atena can, ta ndahvi xaan cuni anima ra, vati ndehe ra ti cuaha xaan ita niñu iyo ndihi iti tichi ñuun can.

17 Chacan cuu cha ndatuhun xaan ra chi ndihi ñivi. Ndatuhun ra chi ñivi judío ve ñuhun nu sacahnu ñi, ta ndatuhun tahan ra chi inga ñivi sacahnu chi ra Ndioo. Ndihi ni quiivi ndatuhun tahan ra chi ñivi iyo nuyahvi.

18 Tacan cuu, ta quechaha ndatuhun tahan ñivi chi ra Paulu. Iyo ñi sacuahaha tuhun ra Epicureo, ta tacan tahan iyo ñi sacuahaha tuhun ñivi estoico. Chi ñican ndatuhun ra Paulu, ta quechaha cati ñi chi tahan ñi ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cati rahya? Vata xaan cahan ra —cati ñi.

Ta inga ñi cati ñi chi tahan ñi ti:

—Cati tuhun ra ti iyo inga ndioo.

Tacan cati ñi, vati cati ra ti iyo iin ra nani Jesuu, ta cati tuhun tahan ra tuhun ti natacu ndico ñivi ndii.

19 Tacan, ta tiin ñi chi ra Paulu, ta ni chandaca ñi chi ra siqui yucu Areópago nu nducuiti ra toho ñuun nu tiso vaha ra ta ra tiñu. Tacan cuu, ta cati ñi chi ra ti:

—Cuni ndi coto ndi ñaan tuhun chaa cuu cha sacuahaha cun chi ñivi,

20 vati tucu xaan cati tuhun maun. Ña ta cuni ndi tuhun ni cati tuhun cun, ta cuni coto ndi ñaan cha cuu chi —cati ñi.

21 Ndihi ñivi iyo ñuun Atena can—cuni xaan ñi cati tuhun ñi iin tuhun chaa, ta cuni tahan ñi tasoho ñi tuhun chaa, vati iin cuhva iyo tahan maan ñi cuu chacan, ta ñahni ñaan inga cha cuni savaha ñi. Tacan ni savaha ñivi ñuun can, ta tacan ni savaha tahan ñivi ni quichi inga ñuun.

22 Tacan cuu, ta ni chacuinda ra Paulu nu nducuiti ra ta ra nda siqui yucu Areópago can, ta quechaha cati ra chi ra ñuun Atena can ti:

—Ndihi ndioho tata chahnu, yuhu ndehi ti cha sacahnu xaan ndo ndioo ndo chi ndihi cuii anima ndo.

23 Nu cha ni chica cui tichi ñuun ndo, ta ndehi ita niñu ndo. Ndehi iin nu cua cuinda ita niñu ndioo, soco ñahni chi inda. Ndaa letra nuun chi, ta cati letra can ti: “Ña nacoto ndi yoo cuu ndioo ya.” Ndioo can sacahnu ndo, ta ña nacoto ndo chi ra. Vitin cua cati main chi ndo yoo ra cuu ra.

24 'Suvi ra cuu ra Ndioo cha ni savaha ñuhun ñuñivi, ta savaha tahan ra ndihi cha iyo nu ñuhun ñuñivi. Maan ra ndaca ñahan iti siqui andivi, ta ndaca

ñahan tahan ra ihya nu ñuhun ñuñivi ya, soco ña chini ñuhun ra vehe cha savaha ñivi nu cua ndoo ra cuhva chini ñuhun maan ita niñu.

²⁵ Ña chini ñuhun ra cha cua tindee ñivi chi ra, vati ñahni cha cumani chi ra. Suvi ni maan ra cuu ra chaha ndihi cha cha iyo. Chaha ra cha ndito yo, ta chaha ra cha iyo tati yo.

²⁶ Iin tuhun ñivi ni savaha xihna ra Ndioo [tiempu chahnu]. Tacan ni cuu, ta cuahan ndutuvi ñivi, ta cati tuhun ra Ndioo ti cua coo ñi nini cahnu nu ñuhun ñuñivi. Cati maan ra ndaa quivi cua coo ñivi ñuñivi, ta taa ra cuhva ndaa ñuhun cua coo ñi.

²⁷ Chacan cuu cha cua nanducu ñi chi ra, saxini ra. Tu tacan ni cuu, vasi cua nanihin ñi chi ra, vati ñahni tu ndoho cha cua nanihin ñi chi ra.

²⁸ Maan ra chaha cha iyo ndito yo, ta maan ra chaha cha chica cuu yo, ta maan ra chaha cuhva yoso cuhva iyo maan yo. Tacan ni taa iin ra nditi ni chacoo ñuun ndo nu ni quichi quivi, vati cati ra ti maan ra Ndioo savaha chihin yo, cati ra.

²⁹ Chacan cuu cha ña vaha saxini ndo ti ra Ndioo cuu sava ta cua saxini ñivi ñuñivi, ta savaha ñi ita niñu cuhva saxini maan ñi. Ñavi ita niñu xuhun cuaan cuu ra Ndioo, ta ni ñavi ita niñu xuhun cuichin cuu ra, ta ni ñavi ita niñu yuu ni ndutaqui cuu ra. Ñavi. Ña vaha cha saxini ndo ti tacan ni cuu ra, vati maan ra cuu ra ni savaha chihin yo.

³⁰ Nu ni quichi quivi ña chito ñivi ñaan cha ndacu ñi, ta ñahni cha savaha ra Ndioo chi ñi quivi can, soco vitin quivi ya cha ni cati tuhun ra chi ndihi ñivi ihya nu ñuhun ñuñivi ya ti na cua saña ihni ñi cuati ndacu ñi.

³¹ Tacan ni cuni ra, vati cha tiso ra quivi cha cua yaha ñivi iti nuun ra, vati cha ni chaha ra tiñu chi ra cua ndehe a vaha savaha ñivi a ña vaha savaha ñi, ta mani cha ndicha cua cati ra. Cha sacoto ra Ndioo chi ndihi ñivi ti chacan cuu chi, vati chaha ra tu ndee ini chi racan, ta natacu ndico ra tañu ñivi ndii —cati ra Paulu.

³² Sa chini ra ta ra tuhun cha ni cati ra Paulu ti natacu ndico ñivi ndii, ta quechaha cahan cateni ra, soco inga ra cati chi ra Paulu ti:

—Inga tucu chaha cua cuni soho tucu ndi chihun yoso cuhva natacu ndico ñivi ndii —cati ra.

³³ Tacan ni cuu, ta quee ra Paulu nu iyo cuiti ra ta ra, ta cuahan ra.

³⁴ Iyo ñivi chica ñi chi ra Paulu, ta chinu ini ñi chi ra Jesuu. Iin ra nani Dionisio. Ra toho ñuun cuu ra, ta inga ña nani Dámari. Ta ni cuhva chinu tahan ini inga ñivi.

18

Ni queta ra Paulu ñuun Corinto

¹ Tacan cuu, ta quee ra Paulu ñuun Atena, ta cuahan ra iti ñuun Corinto,

² ta tican ni tahan ra chi iin ra judío nani Aquila. Ra ñuhun Ponto cuu ra. Quivi can sa quichi ra chi Pricila ñasihi ra iti ñuhun Italia, vati cha ni tava ndaa ra Claudio chi ndihi ñivi judío ni chacoo ñuun Roma can, ta ra ndaca ñahan ndihi ñuhun Italia cuu ra Claudio can. Cuahan ra Paulu vehe ñi,

³ ta ni ndoo nuun ra chi ñi, vati ini tiñu satiñu ñi. Vehe sahma savaha ñi, ta icaa ni satiñu ñi, vati tacan ni cua sacanaan ñi,

⁴ soco ndihi quivi sábadu chahan ra Paulu ve ñuhun ñivi judío, ta cati tuhun ra chi ñi. Cati tuhun ra chi ñivi judío, ta cati tuhun tahan ra chi ñivi cuu inga tucu ñivi, vati cuni ra na cua cuinu ini ñi chi ra Jesuu.

⁵ Tacan cuu, ta quichi tahan ra Sila chi ra Timoteo iti ñuhun Macedonia. Mani tuhun Ndioo cati tuhun ra Paulu, ta sacuaha ra chi ñivi judío can, ta cati ra chi ñi ti:

—Ni vii ndatu ndo chi ra Cristo, soco yu cati ti ra Jesuu cuu ra, [vati cha ni tava tiñu ra Ndioo chi ra nu quichi quivi, ta cua sacacu ra chi ñivi nu iyo ñi chi tu ndoho] —cati ra.

⁶ Ta quechaha nduxaan ñivi judío can chi ra Paulu, ta cahan ñi ndavaha ni chi ra. Chacan cuu cha naquisi ra Paulu sahna ra, [vati ña cundee ca ini ra cha cahan ñi,] ta cati ra chi ñi ti:

—Cua ndoyo ñuhun ndo, soco cuati maan ndo cuu chi. Ñavi cuati main cuu chi, vati cha ni cati tuhun chihin ndo cuhva ni cati ra Ndioo. Vitin cuahin, ta cua cati tuhun tuhun Ndioo chi ñivi cuu inga tucu ñivi —cati ra.

⁷ Tacan cuu, ta quee ra ve ñuhun can, ta cuahan ra vehe ra nani Justo. Iin chiyo xiin ve ñuhun inda vehe ra, ta sacahnu tahan ra Justo can chi ra Ndioo.

⁸ Iyo tahan iin ra nani Crispo, ta xini ve ñuhun can cuu ra. Chinu ini ra chi ra chahnu Jesuu, ta chinu tahan ini ndihi ñivi ra. Tacan tuvi ñivi ñuun Corinto can—tasoho tahan ñi tuhun Ndioo. Chinu tahan ini ñi chi ra Jesuu, ta ni chanduta tahan ñi.

⁹ Tacan cuu, ta quechaha ndehe ra Paulu ñumahna cha cuaa, ta cahan ra chahnu chi ra. Cati ra chi ra Paulu ti:

—Ña cua cuyuhvi cun, soco cua cati tuhun cun, ta ña cua coo taxin cun,

¹⁰ vati cua cumi main chihun. Yoni cua cuu savaha ndavaha ni chihun, vati tuvi xaan ñivi ihya ñuun ya cua cuinu ini chihin yu —cati ra tichi ñumahna can.

¹¹ Tacan cuu, ta ndoo ra Paulu ñuun Corinto can iin cuiya yoso sava, ta sacuahra ra tuhun Ndioo chi ñi.

¹² Ra Galión cuu ra ndaca ñahan ñuhun Acaya quivi can, ta nduinuun ñivi judío chi tahan ñi, ta tiin ñi chi ra Paulu, ta ni chandaca ñi chi ra iti nuun ra Galión can,

¹³ ta cati ñi chi ra ti:

—Rahya cati tuhun ti na cua sacahnu ñivi chi ra Ndioo, soco ñavi cuhva cati ley yo cuu chacan —cati ñi.

¹⁴ Cha cua cati ndico ra Paulu, ta quechaha cati ra Galión chi ñivi judío can ti:

—Ndioho yani xaa, ñahni cha savaha rahya. Tu savaha ra cuati, tu savaha ra ndavaha ni, cua tasohi cha cahan ndo, soco ñavi tacan cuu chi. Yu cati ti cua ndehe maan ndo.

¹⁵ Cuni ndo cuati chi ra, vati inga tuhun sacuahra ra. Inga tuhun cati tuhun ra, ta tucu iyo ley ndo. Ña cua tiin yu tiñu cahan ndo —cati ra.

¹⁶ Tacan cuu, ta tava ndaa ra Galión chi ñi iti chata.

¹⁷ Ndihi ñivi griego can—tiin ñi chi ra Sóstene ra cuu xini ve ñuhun judío can, ta cani ñi chi ra iti nuun ve tiñu, vati cuati cuni ñi chi ñivi judío can, ta ñahni cha saxini ra Galión can.

Ni queta ndico ra Paulu ñuun Antioquia, ta quee iti tucu ra inga chaha

¹⁸ Ndunahan xaan ra Paulu ñuun Corinto can. Tacan cuu, ta saña tahan ra chi ñivi Ndioo can, ta quee ra cuahan ra iti ñuun Cencrea. Cuahan tahan ra Aquila chi ña Pricila. Queta ñi ñuun Cencrea can, ta ndii ndii sata ra Paulu xini ra, vati cha ni sacuinu ra cuhva ni cati ra chi ra Ndioo. Quihin ñi tundo tican, ta cuahan ñi iti ñuhun Siria.

¹⁹ Queta ñi ñuun Efeso, ta ndoo ra Aquila chi ña Pricila. Cuahan ra Paulu ve ñuhun ñivi judío can, ta cati tuhun ra chi ñi,

²⁰ ta cuni ñi ti cua ndoo nuun ca ra suhva ca quivi, soco ña cuni ra.

²¹ Cha cua saña tahan ra chi ñi, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

—Cuahin iti ñuun Jerusalén, vati cua sacahnu tahin vico. Tu cua cuhva ra Ndioo, cua quichi ndique —cati ra.

Tacan cuu, ta quee ra Paulu yu ñuun Efeso can, ta quihvi ndico ra tichi tundoo.

²² Queta ra ñuun Cesarea, ta cuahan ra iti ñuun Jerusalén, ta sacahnu ra chi ñivi Ndioo tican. Tacan cuu, ta quee ra cuahan ra iti ñuun Antioquía,

²³ ta ndunahan ra ñuun Antioquía can. Tacan cuu, ta quee iti tucu ra iti, ta yaha ndico tucu ra ñuhun Galacia. Cuahan ndico tucu ra ñuhun Frigia. Ñuun ta ñuun cuahan ra, ta chaha ra tu ndee ini chi ndihi ñivi Ndioo iyo tican.

Cati tuhun ra Apolo ñuun Efeso

²⁴ Quivi cha yaha ra Paulu ñuhun can cha queta iin rai judío ñuun Efeso. Apolo nani ra, ta ra ñuun Alejandría cuu ra. Vii xaan cati tuhun ra, ta vaha xaan chito ra tutu Ndioo tutu chahnu.

²⁵ Cha sacuaha ra yoso cuhva iyo ra chahnu Ndioo, ta cati tuhun ra chi ndihi cuii anima ra. Sacuaha vaha ra cha ni chito ra cuenda ra Jesuu, soco ña chito vaha ra yoso cuhva iyo ra Jesuu. Chito ni ra yoso cuhva ni cati tuhun ra Juan, ta sacuanduta ra chi ñivi.

²⁶ Ña yuhvi ra Apolo can, ta quechaha cati tuhun xaan ra ve ñuhun ñivi judío can, ta chini ra Aquila chi ña Pricila cha ni cahan ra. Chacan cuu cha ndatuhun ñi chi ra, ta ndihi cha cumani ra cati cachin ñi chi ra, vati chaha ñi cuenda yoso cuhva iyo ra Ndioo.

²⁷ Tacan cuu, ta cuni ra Apolo cuhun ra iti ñuhun Acaya. Tindee ñivi Ndioo can chi ra, ta taa ñi tutu chi tahan ñi iyo ñuhun Acaya can, ta cati ñi chi ñi ti na cha quihin cuenda ñi chi ra Apolo can. Tacan ni taa ñi, ta cuahan ra tican. Tindee xaan ra Apolo chi ñivi iyo ñuhun Acaya can, ta cha chinu ini ñican chi ra Jesuu, vati iyo xaan tu manini chi ra Ndioo.

²⁸ Ndehe ndihi ñivi can ti vaha xaan cati ndico ra Apolo chi ñivi judío, vati chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra. Chacan cuu cha sanahan ra cuhva cati tutu Ndioo, ta cati ra chi ñi ti:

—Ni vii ndatu ndo chi ra Cristo. Yu cati ti ra Jesuu cuu ra, [vati cha ni tava tiñu ra Ndioo chi ra nu quichi quivi, ta cua sacacu ra chi ñivi nu iyo ñi chi tu ndoho] —cati ra.

19

Ni queta ndico ra Paulu ñuun Efeso

¹ Ni iyo ra Apolo ñuun Corinto, ta yaha ra Paulu iti nu iyo xaan yucu ñuhun Asia can, ta cuahan ra iti ñuun Efeso. Tican iyo tahan ra chinu ni ini tuhun cha ni cati tuhun ra Juan ra sacuanduta, ta ni tahan ra Paulu chi ra,

² ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ta ra ti:

—¿Atu quichi ra Tati Ndioo chihin ndo quivi cha ni chinu ini ndo? —cati ra.

Ta cati ndico ra chi ra Paulu ti:

—Ña chito ndi cha iyo ra Tati Ndioo.

³ Ta nducu tuhun ndico tucu ra Paulu chi ra ti:

—¿Yoso cuhva ni chanduta ndo?

Ta cati ndico ra chi ra Paulu ti:

—Chanduta ndi cuhva ni cati tuhun ra Juan.

⁴ Ta cati ndico ra Paulu chi ra ti:

—Ni sacuanduta ra Juan chi ñivi, vati saña ihni ñi cuati savaha ñi. Cati tuhun ra chi ñivi ti cua quichi inga rai iti nuun ra, ta na cua cuinu ini ñivi chi ra, ta racan cuu ra Jesucristo. Tacan ni cati ra Juan —cati ra Paulu.

⁵ Tasoho ra ta ra tuhun cha ni cati tuhun ra Paulu, ta ni chanduta ra cuenda ra chahnu Jesuu.

⁶ Tacan cuu, ta tiso ra Paulu ndaha ra chi ra, ta quichi ra Tati Ndioo chi ra, ta quechaha cahan ra inga tucu tuhun. Siin siin tuhun cahan ra, ta cati tuhun tahan ra tuhun Ndioo.

⁷ Vasi queta uchi uvi rai cuu ra.

⁸ Queta uvi yoo chahan ra Paulu ve ñuhun ñivi judío tican, ta ña yuhvi ra cahan ra. Sacuahra ra chi ñi, ta cati tuhun xaan ra chi ñi yoso cuhva cua cundaca ñahan ra Ndioo chi ñivi.

⁹ Iyo tahan ñivi judío can—ndava xaan anima ñi, ta ña cuni ñi cuinu ini ñi tuhun cati ra Paulu. Cati ñi chi ndihi ñi tahan ñi ti ña vaha iti ra Jesuu. Tacan cuu, ta quee ndaa ra Paulu nu iyo ñi ve ñuhun judío can, ta quihin tahan ra chi ñivi chinu ini, ta cuahan ra nu iyo sicuela ra maestru nani Tiranno. Ndihi ni quivi sacuahra ra Paulu chi ñivi sicuela can,

¹⁰ ta queta uvi cuiya cha sacuahra ra chi ñi tican. Chacan cuu cha chini soho ndihi ñivi iyo ñuhun Asia tuhun ra chahnu Jesuu. Chini ñivi judío, ta chini tahan ñivi cuu inga tucu ñivi.

¹¹ Cahnu xaan cuhva ni savaha ra Paulu tican, vati tindee ra Ndioo chi ra, ta ndehe ñivi cha iyo tu ndee ini chi ra Ndioo.

¹² Chacan cuu cha quihin ñivi ñaan pañitu ñaan sahma yani chi ra Paulu, ta chandaca ñi chi chi nu iyo ñivi cuhvi, ta nduvaha ñi. Chandaca tahan ñi chi chi nu iyo ñivi ñuhun tati cuihna anima, ta quee ndico run, ta nduvaha tahan ñican.

¹³ Iyo ñivi judío chica cuu ñi, ta tuhva ñi tava ndaa tahan ñi chi run tati cuihna, vati ñatatan cuu ñi. Cuni tava ndaa ñi chi run tati cuihna anima ñivi, ta cahan ñi sivi ra Jesuu, ta cati ñi chi run ti:

—Cati tuhun ra Paulu yoso cuhva iyo ra Jesuu. Cuenda ra Jesuu can cati tuhun tahan ndi ti cua queun —cati ñi.

¹⁴ Chacan ni savaha sehe ra Esceva ra cuu sutu chahnu cuenda ñivi judío, ta ucha tahan ra cuu ra cuati can.

¹⁵ Sivi ra Jesuu cati ra ta ra chi run tati cuihna, ta cati ndico run chi ra ti:

—Nacote chi ra Jesuu, ta nacoto tahin chi ra Paulu, soco ña nacote yoo rai cuu maan ndo, vati ñahni tu ndee ini chihin ndo —cati run.

¹⁶ Tacan cuu, ta chata ndihi ra cuati can ndava lahndi ra ñuhun tati cuihna anima can, ta tiin ra chi ra, ta cani xaan ra chi ra. Sanicuehe ra chi ra ta ra, ta ndoo cuiti ndaha ra ta ra savaha ra. Tacan ni quee ra ta ra vehe can, ta chinu ra.

¹⁷ Tacan cuu, ta chito ndihi ñivi iyo ñuun Efeso can cha ni tahan ra ta ra. Chito ñivi judío, ta chito tahan ñi griego. Tacan ni quechaha cuyuhvi ndihi ñivi suhva, ta quechaha cati ñi ti cahnu xaan rai cuu ra chahnu Jesuu.

¹⁸ Tuvi xaan ñivi chinu ini chi ra Jesuu. Quichi ñi, ta chaha ñi cuenda ti cahnu xaan ndavaha ni cha ni savaha ñi nu quichi quivi.

¹⁹ Cati cachin ñi yoso cuhva cha ni satasi ñi chi ñivi, ta chandaca ñi tasi can tutu tasi ñi, ta ndehe ndihi ñivi ti chahmi ñi chi chi. Tava ñi cuenda yoso xuhun cuu ndihi tutu can, ta ndehe ñi ti ni chacunda chi uvi xico uchi mil xuhun cuichin ñi.

²⁰ Tacan ni tuvi xaan ca ñivi chinu ini tuhun Ndioo, ta chaha xaan ca ra Ndioo tu ndee ini chi ñi.

²¹ Tacan cuu, ta saxini ra Paulu chi anima ra ti cua yaha ndico ra iti ñuhun Macedonia. Cua yaha ndico ra ñuhun Acaya, ta cua cuhun ndico ra iti ñuun Jerusalén, vati cati ra ti:

—Cua cuhun xihne iti ñuun Jerusalén. Tacan cuu, ta nini xaan cua cuhun tahin iti ñuun Roma —cati ra.

²² Tachi ra Paulu chi ra Timoteo chi ra Erasto iti ñuhun Macedonia, vati cua tindee tahan ra ta ra chi ñivi can. Tacan cuu, ta ni vii ndoo nuun ca ra Paulu ñuhun Asia can.

Cha ndusaca ñivi ñuun Efeso

²³ Quivi can cuaha xaan cha ni ndusaca, vati tuvi xaan ñivi chinu ini chi ra Jesuu.

²⁴ Iyo iin ra nani Demetrio. Xuhun cuichin satifñu ra, ta savaha ra naan xuhun cuichin cha ndiso ita niñu ve ñuhun ña Diana. Iyo ra satifñu chi ra Demetrio, ta sacanaan vaha ra ta ra, vati cuaha xaan tiñu iyo.

²⁵ Ni sanducuiti ra Demetrio chi ra chi ndihi ca tahan ra savaha naan, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Amigu xaa, chito yo ti sacanaan vaha xaan yo cha satifñu yo tiñu ya,

²⁶ ta cha chini soho yo ti cha cati tuhun ra Paulu ti ñavi ndioo ndicha cuu ita niñu savaha yo. Chacan cuu cha tasocho ñivi cha cahan ra, ta saña ñi sata ñi chi chi, vati chinu ini ñi chi racan. Ñavi mani ñuun Efeso ya chica ra, soco cha ni chahan tahan ra niniin ñuhun Asia, ta tacan ni cha ndehe tahan ndo cha ndacu ra.

²⁷ Tu ña cua sata ca ñivi naan savaha yo, ña vaha, soco tu cua saña ñivi cha sacahnu ñi chi ve ñuhun ña Diana, ña vaha ca, vati cahnu xaan ndioo cuu ña. Vitin sacahnu ndihi ñivi iyo ñuhun Asia ya chi ndihi ñivi ñuñivi chihin ña. Vasi cua queta quivi ña cua sacahnu ca ñi chihin ña —caci ra Demetrio.

²⁸ Chini soho ra ta ra tuhun cahan ra Demetrio, ta quihin xaan ra tisihi, ta quechaha cana chaa ra, ta cati ra ti:

—Cahnu xaan ndioo cuu ña Diana chitoho yo ñuun Efeso ya —caci ra.

²⁹ Tacan cuu, ta cuaha xaan cha ni ndusaca nini cahnu ñuun can, ta tiin ñivi can chi ra Gayo chi ra Aristarco ra ni quichi iti ñuhun Macedonia, vati cha chica tahan ra ta ra chi ra Paulu. Inuun chinu ndihi ñivi iyo ñuun can iti nu nducuiti ñivi nu chaco junta.

³⁰ Cuni cahun tahan ra Paulu nu iyo ñi, ta cua cu cahan ra chi ñi, soco ña chaha ñivi Ndioo can.

³¹ Iyo tahan ra cuu cumi tiñu ñuhun Asia can, ta amigu ra chi ra Paulu. Tacan ni cati tuhun tahan maan ra, ta tachi ra tuhun chi ra Paulu, ta cahan ndahvi ra chi ra ti na ña cua cahun ra nu iyo cuiti ñivi can.

³² Tican nu iyo cuiti ñi iyo ñi cana chaa ñi iin tuhun, ta inga ñi cana chaa ñi inga tuhun, vati cuaha xaan cha ndusaca, ta tuvi xaan ñi ña chito ñi ñaan tiñu nducuiti ñi.

³³ Chacan cuu cha tindaha ñivi judío chi iin ra tahan ñi nani Lejandru iti nuun, vati cua cati tuhun ra chi ndihi ñivi can, ta xihna cuii cati cachin uvi uni ñivi chi ra Lejandru ñaan tiñu nducuiti ñi, vati ña chito tahan ra. Tacan cuu, ta savaha ra Lejandru iin seña chi ndaha ra ti na cua cutaxin ñi, vati cuni ra cati ra ti ñahni cuati ndacu ñivi judío can, soco inga ñivi cuu ñi sandusaca.

³⁴ Tacan cuu, ta ndehe ñi ti ra judío cuu ra. Chacan cuu cha quechaha cana chaa ndico ndihi ñi, vati tisihi cuni ñi, ta queta uvi hora cana chaa ñi. Cati ndico tucu ñi ti:

—Cahnu xaan ndioo cuu ña Diana chitoho yo ñuun Efeso ya. Tacan ni cana chaa xaan ñi.

³⁵ Tacan cuu, ta cundee sacutaxin ra secretario ñuun Efeso can chi ñi, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

—Ndihi ndioho yani xaa, chito ndihi ñivi ñuñivi ti cumi vaha ndihi yo ve ñuhun ña Diana, vati ndioo cahnu cuu ña. Chito tahan ñi ti cumi vaha yo ita niñu ña cha ni quehni iti siqui,

³⁶ ta yoni cua cati ti ña ndicha. Cua cutaxin ndo, ta ña cua ndutondo ca ndo.

³⁷ Ni chandaca ndo chi ra Gayo chi ra Aristarco ihya, ta ñahni cha suhu ra ve ñuhun ña Diana ña ndioo yo, ta ni ñahni ndavaha ni cha cahan ra chi maan ña.

³⁸ Chacan cuu cha cati yu ti tu cuati cuni ra Demetrio chi ra satíñu chi ra, cua cuu tiso ra cuati nuun ra juee, vati chacan tiñu iyo ra, ta cua tiso ra quivi cua yaha tiñu nuun ra.

³⁹ Tu inga tiñu cuu chi, na cua nducuiti vaha ndico tucu ndo cuhva cati ley, ta cua cuu coso vaha tiñu.

⁴⁰ Tacan cua savaha ndo, vati vitin cua cuu tiso ñivi cuati chihin ndo nuun ra cumi tiñu, ta cua cuu cati ñivi ti cuni cani tahan ndo chi ra cumi tiñu, vati nducuiti ni maan ndo tacan ni. Tu cua coto ra cumi tiñu ñacu ni ndusaca xaan cuni ndo vitin, ña chito ndo ñaan cua cati ndico ndo chi ra.

⁴¹ Tacan ni cati ra secretario can, ta tava ra chi ñi na cuhun ñi iti vehe ñi.

20

Ni yaha ra Paulu ñuhun Macedonia, ta cuahan ra iti ñuhun Grecia

¹ Ndihi cana chaa ñivi ñuun Efeso can, ta sanducuiti ra Paulu chi ñivi Ndioo can, ta chaha ra tu ndee ini chi ñi, ta saña tahan ra chi ñi. Tacan cuu, ta quee ra cuahan ra iti ñuhun Macedonia.

² Yaha ra ñuhun Macedonia can, ta chaha xaan ra tu ndee ini chi ñivi Ndioo ican. Tacan cuu, ta queta ra ñuhun Grecia.

³ Uvi yoo ndoo nuun ra tican, ta queta quivi cha cua quihin tucu ra tundo, ta cua cuhun ndico tucu ra iti ñuhun Siria. Tacan cuu, ta quechaha chito ra cha saxini ñivi judío vati cua cahni ñi chi ra. Chacan cuu cha saxini ra ti cua cuhun ndico ra iti ñuhun Macedonia.

⁴ Quee ra Paulu cuahan ra, ta cuahan tahan ra Sópater ra ñuun Berea, ta cuahan tahan ra Aristarco chi ra Segundo, ta ra ñuun Tesalónica cuu ra ta ra. Cuahan tahan ra Gayo ra ñuun Derbe chi ra Timoteo, ta cuahan tahan ra Tíquico chi ra Trófimo. Ra ñuhun Asia cuu ra ta ra.

⁵⁻⁶ Queta ndihi ra ta ra ñuun Filipo, soco ndoo nuun ra Paulu chihin yu tican, ta cuahan ndihi ca ra iti nuun, ta chatu ra ta ra chi ndi ñuun Troa. Yaha vico paan ña ndaa, ta quihin ndi tundo. Uhun quivi chica tundo can, ta queta ndi ñuun Troa nu cuahan ra ta ra, ta ndunahan ndi ucha quivi.

Queta ndico ra Paulu ñuun Troa

⁷ Quivi domingu ni nducuiti ndi chi ñivi Ndioo can, ta chachi ndi paan Ndioo, ta cati tuhun ra Paulu chi ñi. Vasi queta sava ñuun cati tuhun ra, vati cua tuvi inga quivi, ta cuni cuhun ra.

⁸ Cuaha ñuhun ndichin iyo nu nducuiti ndi vehe iyo nda siqui can,

⁹ ta iyo tahan iin ra tivaa. Nani ra Eutico, ta ndaa ra yu ventana. Quechaha quixi ra, ta ni vii cati tuhun ra Paulu suhva ca. Tacan ni quixi xaan ra tivaa can, ta quehni ra iti chata. Uni toto vehe nu ni quehni ra, ta cha ni chihi ra.

¹⁰ Tacan cuu, ta nuun ra Paulu iti nu quehni ra tivaa can, ta ni chahnu chiti ra nu ni caa ra, ta chacusucu ndaha ra chi ra. Tacan cuu, ta quechaha cati ra Paulu chi ñi ti:

—Na ña cua sacuihya ini ndo, vati ña chihi ra —cati ra.

¹¹ Tacan cuu, ta ndaa ndico ra Paulu nda vehe iyo nda siqui can, ta chachi ra chi ñi, ta nahan xaan ndatuhun ra chi ñi. Tuvi inga quivi, ta quee ra cuahan ra.

¹² Cha iyo ndito ra tivaa can, ta cuahan ra iti vehe ra. Chacan cuu cha cusii ini ñi.

Quee ra ta ra ñuun Troa, ta cuahan ra ñuun Mileto

13 Tacan ni cuu, ta cuahan maan ndi iti nuun. Quihvi ndi tichi tundoo, ta tacan ni cuahan ndi iti ñuun Asón. Tican chatu ndi chi ra Paulu. Tacan ni cuni ra, vati cua cuhun ra nu ñuhun nda ndacan.

14 Tacan cuu, ta ni tahan ndi chi ra Paulu ñuun Asón can, ta quihvi tahan ra tichi tundoo can, ta quee ndi cuahan ndi iti ñuun Mitilene.

15 Quee ndi suvi ni chi tundoo tican, ta inga quivi yaha ndi ñuun Quío. Inga ndico quivi, ta queta ndi ñuun Samo, ta ndoo nuun ndi ñuun Trogilio. Inga ndico tucu quivi, ta cuahan ndi ñuun Mileto.

16 Ña yaha ndi ñuun Efeso, vati ña cuni ra Paulu ndunahan ra ñuhun Asia can. Tacan ni savaha ra, vati numi ra suhva. Tu cua cuu, cuni ra sacahnu tahan ra vico Pentecostee iti ñuun Jerusalén.

Cati tuhun ra Paulu chi ra ndiso tiñu ve ñuhun ñuun Efeso

17 Nda ñuun Mileto can tachi ra Paulu tuhun chi ra ndiso tiñu ve ñuhun ñuun Efeso can ti cua cuhun ra nu iyo ra Paulu.

18 Tacan cuu, ta queta ra ta ra nu iyo ra Paulu, ta quechaha cati ra Paulu chi ra ta ra ti:

—Yani xaa, chito maan ndo yoso cuhva ni chacoí chihin ndo quivi cha ni queta xihne ñuhun Asia ya.

19 Satiñu xain tiñu ra chahnu, ta ñahni cha ndurai yu. Cuihya xaan cuni anime ndehi cha ndacu ñivi, ta ndehe xain tu ndoho, ta cuaha xaan cha cuni savaha ñivi judío chihin yu.

20 Chito ndo ti ña yuhvi yu cati tuhun ndihi tuhun cha cua coo vaha ndo. Sacuahi chi ndo nuun nducuiti ndo, ta sacuaha tahin chi ndo nda vehe ndo.

21 Cati tuhun chi ñivi judío, ta cati tuhun tahin chi ñivi cuu inga tucu ñivi. Cati tuhun ti na cua saña ihni ñi cuati ndacu ñi, ta na cua cuinu ini ñi chi ra chahnu Jesucristo.

22 Vitin cuahin iti ñuun Jerusalén, vati tacan ni cati ra Tati Ndioo. Ña chite ñaan cua tahin tican,

23 soco ndihi ñuun nu yahi cha cati ra Tati Ndioo chihin yu ti cuaha xaan tu ndoho cua ndehi, ta cua cunda xain ve caa.

24 Ñahni cha tichahi. Vasi cua cahni ñivi chihin yu, soco ñahni cha saxini yu, vati cuni xain sandihi yu tiñu chaha ra chahnu Jesuu chihin yu, ta tacan ni cua cusii ini yu. Cuni xain cati tuhun tuhun vaha yoso cuhva iyo xaan tu manini chi ra Ndioo.

25 Ndihi nu iyo maan ndo chahan xain nu quichi quivi, ta cati tuhun yoso cuhva cua cundaca ñahan ra Ndioo. Vitin chite ti ña cua ndehe ca ndo chihin yu ihya nu ñuhun ñuñivi ya.

26 Chacan cuu cha chahi cuenda chi ndo vitin ti ñahni cuati yu, tu ña cuni ñivi cuinu ini ñi chi ra Jesuu.

27 Tacan ni cati yu, vati cati cachin yu ndihi cha cuni ra Ndioo na cua savaha ndo.

28 Na cua cumi ndo suvi ni chi maan ndo, ta na cua cumi tahan ndo chi tahan ndo cuenda ra Cristo, vati cha chaha ra Tati Ndioo tiñu chi ndo. Sanduvaha ra chahnu anima ndihi yo cuu ñivi ra, vati cha ni chati niñi ra, ta chihí ra.

29 Chite ti iyo ñivi xaan ini chihin ndo. Cua cuhin, ta cua quichi maan ñi nu iyo ndo, ta ña cua cuni ca ñi cha chinu ini ndo chi ra Jesuu.

30 Cua sandahyu ñahan suvi ni ñivi tahan ndo chihin ndo, vati cua cu cuni ñi na cua cu ndicu ndo chi maan ñi.

31 Chacan cuu cha cati yu ti na cua saha vaha ndo cuenda. Cua cuñuhun ini ndo ti queta uni cuiya cha chahi cha chini tuni chi iin iin ndo. Nduvi ta niñu sacuahi chihin ndo, ta ña sañe, ta chacu tahin cuenda ndo iti nuun ra Ndioo.

³²Yani xaa, vitin yuhu cati ti na cua coo vii ndo chi ra Ndioo. Tuhun ra cati ti iyo xaan tu manini chi ra. Tu cua sacuaaha ndo tuhun ra, cua cuhva ra tu ndee ini chihin ndo, ta cua cuu tahan ndo ñivi ra. Cua coo ii tahan ndo cuhva iyo ii ndihi ñivi ra.

³³Ña quihin yu xuhun ndo, ta ni ña quihin yu sahma ndo.

³⁴Chito vaha ndo ti satiñu tahin chi ndahi, ta tacan ni nihin yu cha chini ñuhin, ta nihin tahin cha chini ñuhun ndihi ra quichi chi yuhu.

³⁵Tacan ni sanahin chi ndo ti nini xaan cua satiñu yo, ta tacan ni cua tindee yo chi ñivi ndahvi. Cua cuñuhun ini ndo tuhun ni cati ra chahnu Jesuu, vati cati ra ti tu cua tindee ñivi chi maan yo, cua cusii ini yo, soco tu cua tindee maan yo chi ñivi, cua cusii ini xaan ca yo, cati ra Jesuu —cati ra Paulu chi ra ta ra.

³⁶Nu ni ndihi cati tuhun ra Paulu chi ra, ta ni chahnu chiti ra chi ra ta ra, ta quechaha cahan ra ta ra chi ra Ndioo,

³⁷⁻³⁸ta chacu xaan ra ta ra. Tacan cuu, ta chacunumi ndaa ra ta ra chi ra Paulu. Ndahvi xaan cuni anima ra ta ra, vati cha cati ra Paulu ti ña cua ndehe ca ra ta ra chi ra, ta chandaca ra ta ra chi ra nu iyo tundoos can, ta saña tahan ra ta ra.

21

Cuahan ndico ra Paulu iti ñuun Jerusalén

¹Tacan ni quee ndi nu iyo ra yani yo, ta cuahan ndi. Cuiti vaha cuahan ndi iti ñuhun Coo, ta inga quivi queta ndi ñuhun Roda. Quee ndi tican, ta cuahan ndi iti ñuun Pátara.

²Tican nanihin ndi inga tundoos, ta cuahan chi iti ñuhun Fenicia. Chacan cuu cha quihvi tahan ndi tichi tundoos can, ta cuahan ndi.

³Tacan cuu, ta ndehe ndi ñuhun Chipre. Chiyo satin ndi nacoo ndi chi chi, ta cuahan ndi iti ñuhun Siria. Tacan cuu, ta queta ndi ñuun Tiro, vati cua quee carga ñuun can.

⁴Tacan cuu, ta nanducu ndi chi ñivi Ndioo iyo ñuun can, ta ndoo nuun ndi chi ñi ucha quivi, ta quechaha cati ñi chi ra Paulu ti ña cua cuhun ra iti ñuun Jerusalén. Tacan cati ñi, vati tuhun can cati ra Tati Ndioo chi ñi.

⁵Cha queta quivi cua cuhun tucu ndi, ta ni chandaca ra yani yo chi ndi, ta cuahan tahan ndihi ñasihi ra chi sehe cuati ra nda yu ñuun. Tacan cuu, ta chahnu chiti ndi iti yu tañuhun can, ta cahan ndi chi ra Ndioo.

⁶Tacan cuu, ta saña tahan ndi chi ñi, ta quihvi ndico maan ndi tichi tundoos can, ta cuahan ñi iti vehe ñi.

⁷Tacan ni quee ndi ñuun Tiro can, ta queta ndi ñuun Tolemaida, ta sacahnu tahan ndi chi ñivi Ndioo ican. Iin quivi ni ndoo ndi chi ñi.

⁸Tuvi inga quivi, ta quee ndi cuahan ndi chi chaha ndi, ta queta ndi ñuun Cesarea, ta cuahan ndi vehe ra Felipe ra cati tuhun. Suvi ra cuu ra ni nacachi ñivi Ndioo ñuun Jerusalén, vati nu quichi quivi nacachi ñivi ucha ra cua tindee chi ra tatun Jesuu. Chi maan ra Felipe can ndoo nuun ndi.

⁹Cumi tahan sehe sihi ra iyo, ta ña ta tandaha ñi, ta cahan tahan ñi tuhun cuenda ra Ndioo.

¹⁰Tican ndunahan ndi suhva quivi, ta iti ñuhun Judea quichi iin ra cahan cuenda ra Ndioo. Ra Agabo cuu ra.

¹¹Quichi ra nu iyo ndi, ta quihin ra ñiin tichi ra Paulu, ta chuhni ra chaha maan ra chi ndaha maan ra chi chi. Tacan cuu, ta quechaha cati ra Agabo chi ra Paulu ti:

—Cha cati ra Tati Ndioo ti ta ni cuhva cua cuhni ñivi judío chihun ñuun Jerusalén, ta cua sayaha ñi chihun chi ñivi cuu inga tucu ñivi. Tacan cati ra Tati Ndioo —cati ra.

¹² Nu ni chini ndi tuhun cahan ra Agabo, ta quechaha cahan ndahvi ndi chi ra Paulu ti na ña cua cuhun ra iti ñuun Jerusalén, ta tacan ni cati tahan ñivi Ndioo iyo ñuun Cesarea can.

¹³ Tacan cuu, ta cati ndico ra Paulu chi ndi ti:

—Na ña cua cuacu ndo, ta na ña cua cuhva ndo tu cuihya ini chi anime. Ndihi ndoi vaha. Tu cua tiin ñivi chihin yu ñuun Jerusalén, cua ndoi vaha, ta ta ni cuhva cua ndoi vaha, tu cua cahni ñi chihin yu, ta cua cuvi yu cuenda ra chahnu Jesuu —cati ra.

¹⁴ Ña ni cuu casi ndi nuun ra Paulu. Chacan cuu cha saña ndi, vati cati ndi ti:

—Na cua cuu chi cuhva cuni ra chahnu Ndioo —cati ndi.

¹⁵ Tacan cuu, ta tiso vaha ndi ndatiñu ndi, ta cuahan ndi iti ñuun Jerusalén.

¹⁶ Cuahan tahan uvi uni ra yani yo iyo ñuun can chi ndi. Tican ñuun Jerusalén can iyo iin ra nani Mnasón. Nu quichi quivi quichi ra iti ñuhun Chipre, ta cha iyo cuiya cha chinu tahan ini ra chi ra Jesuu. Vehe maan ra Mnasón can ni chandaca ra yani yo chi ndi, vati cua coo nuun ndi chi ra.

Ndatuhun ra Paulu chi ra Jacobo

¹⁷ Tacan ni queta ndi ñuun Jerusalén, ta sii xaan cuni ñivi Ndioo can cha quihin cuenda ñi chi ndi.

¹⁸ Tuvi inga quivi, ta cuahan ndi chi ra Paulu, vati cua cahan ra chi ra Jacobo. Tican cha iyo tahan ndihi ra ndiso tiñu ve ñuhun,

¹⁹ ta sacahnu ndi chi ndihi ra, ta quechaha cati tuhun ra Paulu ndihi cha ni savaha ra Ndioo. Chaha ra cuenda yoso cuhva cha ni tasoho ñivi cuu inga tucu ñivi tuhun cha ni cati tuhun ra.

²⁰ Chini soho ra yani yo cha cati ra Paulu, ta quechaha cati ra ta ra ti cahnu xaan cuu ra Ndioo. Tacan cuu, ta quechaha cati ra ta ra chi ra Paulu ti:

—Vaha, yani, soco chito cun ti cha iyo tuvi ñivi judío, ta chinu tahan ini ñi chi ra Jesuu vitin, ta cuni ñi cha cua cumi ñivi cuu inga tucu ñivi ndihi costumbre nacao ra Moisee.

²¹ Cha cati maan ñi chi ñivi ti maun sacuahha chi ndihi ñivi judío iyo ñuun nu iyo ñivi cuu inga tucu ñivi, ta cati cun ti na cua saña ñi ndihi costumbre chaha ra Moisee. Cati ñi ti maun cati chi ñi ti na ña cua tahnda ca ñiin xini xuu ra cuati, ta ni ña cua sacahnu ca ñi costumbre chahnu maan ñi.

²² Chacan cuu cha ña nihin vaha ndi cuhva ñaan cha cua savaha yo. Suvi ñivi can cua nducuiti, vati cua coto ñi ti cha queta cun.

²³ Chacan cuu cha cua savahun cuhva cati ndi. Iyo cumi tahan ra yani yo, ta cua savaha ra iin cha cati ra chi ra Ndioo.

²⁴ Cua cuhun tahun chi ra ve ñuhun, ta cua coo ica tahun chi ra cuenda ra Ndioo. Cua tiahvi tahun yahvi ri mbee cha cua samani ndo chi ra Ndioo. Tacan cuu, ta cua sata xini ndo ndii ndii cuhva iyo costumbre, ta tacan ni cua coto ndihi ñivi tahan yo cha ña ndicha cuhva cati maan ñivi, vati cua ndehe ñi cha cumi vahun costumbre maan ñi.

²⁵ Chito maun ñaan cha ni savaha ndi cuenda ñivi Ndioo cha cuu inga tucu ñivi. Tachi ndi tutu chi ñi, ta cati ndi cuhva saxini maan ndi. Cati ndi ti ña cua cachi ñi cha samani ñivi chi ita niñu sacahnu ñi, ta ni ña cua cachi ñi cuñu ndihi ri tuhva chachi ñi, tu ña chati vaha niñi ri, ta ni ña cua coho ñi niñi ri, ta ni ña cua coo ra rai ndavaha ni chi ñi ñahan inga chiyo, ta ni ña cua coo ñi ñahan ndavaha ni chi ra rai inga chiyo. Tacan ni cati ra ta ra chi ra Paulu.

Tiin ñivi chi ra Paulu ve ñuhun

²⁶ Tacan cuu, ta quihin ra Paulu chi ra cua coo ica. Tuvi inga quivi, ta cha cua coo ica ra ta ra cuenda ra Ndioo. Chacan ni cuahan ra ta ra ve ñuhun, vati cua sacoto ra Paulu chi ra sutu judío ndaa quivi cua ndoo vaha ndico ra ta ra cuenda ra Ndioo, vati cua cati ra ta ra ndaa quivi cua cuhva ra cha cua samani ra chi ra Ndioo.

²⁷ Tacan cuu, ta cha cua queta ucha quivi cha ni chacoo ica ra ta ra cuenda ra Ndioo, ta queta tahan ñivi judío ni quichi iti ñuhun Asia, ta ndehe ñi cha quihvi tahan ra Paulu tichi cora soco ndavi ve ñuhun cahnu can, ta quechaha sandusaca ñi, ta quechaha saxini ñivi judío can suhva. Tiin ñi chi ra Paulu,

²⁸ ta quechaha cana chaa ñi, ta cati ñi chi tahan ñi ti:

—Nahan ndo, yani xaa. Na cua tindee ndo chi ndi, vati rahya cuu ra sacuahha chi ndihi ñivi ñuñivi, ta cati ra ti ña vaha ñivi cuu yo. Cati ra ti ñahni yavi ndaa costumbre sacahnu yo, ta ñahni ndico tucu yavi ndaa ve ñuhun ya. Cha quichi ndaca ra chi ñivi cuu inga tucu ñivi ihya tichi cora soco ndavi ya. Ña sacahnu ra tichi cora ya, ta ii xaan chi —cati ñi.

²⁹ Tacan cati ñi, vati cha ndehe ñi ti chahan ra Trófimo ra ñuun Efeso chi ra Paulu tichi ñuun, ta saxini ñi ti chandaca ra Paulu chi ra tichi cora soco ndavi, ta inga tucu ñivi cuu ra.

³⁰ Tacan cuu, ta quechaha ndusaca ñivi ñuun can, ta chinu ndihi ñivi iti ve ñuhun. Tindaha ihni ñi chi ra Paulu, ta xita queñuhun ñi chi ra chata cora soco ndavi can, ta quii xaan chasi ñi yuhu chi.

³¹ Cuni cahni ñi chi ra, ta cha queta tuhun nuun ra sandaru chahnu cuu xini chi ra sandaru can ti cha ni ndusaca niniin ñuun Jerusalén can.

³² Chacan cuu cha quii xaan quihin ra sandaru chahnu chi ra capitán chi ra sandaru, ta quee ra chinu ra nu nducuiti ñivi. Tacan cuu, ta quechaha ndehe ñivi can ti cha vachi ra sandaru chi ra cuu xini ra, ta saña ñi cha cani ñi chi ra Paulu.

³³ Tacan cuu, ta tuhva ra chahnu can nu inda ra Paulu, ta cati ra ti cua tiin ra sandaru chi ra, ta cua cuhni ra uvi cadena caa chi ra. Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ra chahnu can chi ra Paulu yoo rai cuu ra, ta nducu tuhun tahan ra chahnu can chi ra ñaan cuati savaha ra.

³⁴ Tacan cuu, ta cana chaa ndico tucu ñivi can, ta cahan ñi iin tuhun inga tuhun. Ña cuu coto ra sandaru chahnu iin cha ndicha ndicha, vati cuvaa xaan ñi. Chacan cuu cha cati ra ti cua cundaca ra sandaru chi ra Paulu iti ve cuarte nu iyo ra ta ra.

³⁵ Queta ra ta ra cuayo nu cua quihvi ra ta ra, ta canihin ra sandaru chi ra Paulu, ta quechaha chiso ra ta ra chi ra, vati nihin xaan tindaha ihni tahan ñivi can, vati tuvi ñi cuu ñi.

³⁶ Chacan cuu cha ndicu ndihi ñi chi ra, ta cana chaa ñi, ta cati ñi ti:

—Na cua cuvi ra —cati ñi.

Tuhun ni cati ndico ra Paulu chi ñivi

³⁷ Cha cua quihvi ra ta ra tichi vehe cuarte can, ta quechaha cati ra Paulu chi ra cuu xini chi ra sandaru can ti:

—Na cua cuahnu ini maun, vati na cua cahin chihun —cati ra.

Ta cati ndico ra sandaru chahnu can chi ra ti:

—Cha cuu cahan maun tuhun griego.

³⁸ Yuhu saxini ti yoho cuu iin ra ñuhun Egipto, ta cuni cani tahun chi ra gobierno nu quichi quivi, ta ni chacundaca cun chi cumi mil rai tichi cuhu tican, ta chahni ndo chi ñivi —cati ra.

³⁹ Ta cati ndico ra Paulu chi ra ti:

—Ñavi racan cui. Yuhu ra judío cui. Ra ñuun Tarso cha iyo cuenda ñuhun Cilicia cui, ta cahnu xaan suhva ñuun can cuhva chito cun. Na cua cucahnu ini maun, ta na cua cuhva cun ndatu ti cuni cahin chi ñivi ya —cati ra.

⁴⁰ Tacan cuu, ta chaha ra sandaru chahnu can ndatu, ta ni chacuinda ra Paulu nu cuayu can, ta savaha ra iin seña chi ndaha ra. Tacan cuu, ta ni cutaxin ñi, ta quechaha cahan ra chi ñi. Cahan ra tuhun hebreo tuhun cahan maan ñi, ta cati ra chi ñi ti:

22

¹—Ndioho tata chahnu, ndioho yani xaa, na cua tasoho ndo tuhun cua cati tuhun chihin ndo vitin, vati ñahni cuati ni savahi —cati ra.

² Chini soho ñi ti tuhun hebreo cahan ra [cuhva ni cahan maan ñi], ta ni quechaha ndoo taxin ca ñi. Tacan cuu, ta quechaha cati ndico ra Paulu chi ñi ti:

³—Yuhu ra judío cui. Cacu yu ñuun Tarso cha iyo cuenda ñuhun Cilicia, soco ihya ñuun ya vachi cuahnu yu, ta sacuahi chi ra chahnu Gamaliel. Vaha xaan sanahan maan ra chihin yu yoso cuhva iyo ley chahnu ni chaha ra Moisee cha sacahnu ñivi yo tiempu chahnu, ta ica xaan chi suhva. Ndihi quivi saxini yu ti ndacu xain cuhva cuni ra Ndioo, ta ta ni cuhva saxini ndihi maan ndo vitin.

⁴ Nu ni quichi quivi cani tahan xain chi ñivi chica cuenda ra Jesuu, ta cuni tahin cha cua cuvi ñi. Tiin yu chi ñi, ta ni chandaque chi ñi ve caa. Tacan ni savahi chi ra rai, ta savaha tahin chi chi chi ñi ñahan.

⁵ Cua cuu cuhva ra sutu chahnu chi ndihi ra chanihin cuenda chi ndo, vati maan ra chaha tutu chihin yu, ta ni chandaque chi chi chi ñivi judío tahan yo iyo ñuun Damasco. Chacan cuu cha cuahin tican, vati cua tiin yu chi ñivi ra Jesuu iyo tican, ta cua quichi ndaque chi ñi ihya, ta cua cutuni ñi.

*Chaha ra Paulu cuenda yoso cuhva ni nanihin ra chi ra Ndioo
(Hch. 9.1-19; 26.12-18)*

⁶ [Ni vii cahan ra Paulu chi ñi:]

‘Ni vii cuahan ndi iti ñuun Damasco. Cha cua queta ndi ñuun can, ta maan hora cuu chi, ta quii xaan tuun iin ñuhun nuin. Iti siqui tuun chi, ta ndichin xaan chi cuu.

⁷ Quehni yu nu ñuhun, ta chini yu ti cahan iin ndusu chihin yu. Maan ra Jesuu cuu ra, ta quechaha cati ra chihin yu ti: “Yoho Saulu, ña vaha cha cani tahan xaun chihin yu,” cati ra,

⁸ ta nducu tuhun yu chihin ra ti: “¿Yoo cahan chihin yu, ta tata?” cati yu, ta cati ndico ra chihin yu ti: “Yuhu ra Jesuu ra ñuun Nazaret cui. Chi yuhu cani tahan xaun,” cati ra Jesuu.

⁹ Tacan cuu, ta quechaha cuyuhvi ra chica chihin yu, vati ni ndehe tahan ra cha tuun ñuhun, soco ña ni chini ra ñaan cha cahan ndusu can chihin yu,

¹⁰ ta nducu tuhun ndique chi ra Jesuu ti: “¿Ñaan cua cuu cun chihin yu, ta tata?” cati yu, ta cati ndico ra chahnu chihin yu ti: “Cuinda, ta cuahan tichi ñuun Damasco ya. Tican cua cati ñivi chihin ndihi cha cua savahun,” cati ra.

¹¹ Ña ndichin cuii ni ca ndehi, vati ndichin xaan tuun ñuhun can nuin. Chacan cuu cha tiin ra amigu i ndahi, ta ni chandaca ra chihin yu. Tacan ni quihvi yu tichi ñuun can.

¹² Tican iyo iin ra nani Ananía, ta sacahnu tahan ra chi ra Ndioo cuhva cati ley chaha ra Moisee. Ndihi ñivi judío iyo tican cati ti rai vaha ndicha cuu ra.

¹³ Tacan, ta chahan ra Ananía nu ni chacoí, ta quechaha cati ra chihin yu ti na cua ndundichin ndico ndehi, cati ra. Tacan cuu, ta suvi ni hora can ndundichin ndico ndehi. Tacan ni ndehi nuun ra Ananía can,

¹⁴ ta cati ndico ra chihin yu ti: “Iti chata tiempu chahnu sachahnu ñivi yo chi ra Ndioo, ta ini ra Ndioo can cha ni nacachi ra chihun. Chacan cuu cha cua coto cun yoso cuhva cuni ra Ndioo cha cua savahun. Cha ni ndehun chi ra Jesuu ra iyo cuiti vaha, ta ni chini sohn tuhun cha cati ra chihun.

¹⁵ Chacan cuu cha cua cati tuhun cun chi ndihi ñivi ñuñivi yoso cuhva iyo ra. Cua cati tuhun cun ndihi cha ni ndehun, ta cua cati tuhun tahun ndihi cha ni chini sohn.

¹⁶ Ña cua cuatu con. Na cua cuinda cun, ta na cua cuanduta cun, ta na cua cahan ndahvi cun chi ra Jesuu, ta cua naan cuati ni savaha cun,” cati ra Ananía can chihin yu.

Chaha ra Paulu cuenda yoso cuhva chahan ra nu iyo ñivi cuu inga tucu ñivi

¹⁷ [Ni vii cahan ra Paulu chi ñi:]

“Tacan cuu, ta cha queta ndique ihya ñuun Jerusalén ya, ta cahin chi ra Ndioo ve ñuhun ya.

¹⁸ Tacan cuu, ta quechaha ndehi chi ra chahnu tichi ñumahna, ta quechaha cati ra chihin yu ti cua sanumi yu, ta quii xaan cua quei ñuun ya, vati ña cua cuinu ini ñivi can cha cua cati tuhun cuenda ra, cati ra,

¹⁹ ta cati ndique chi ra ti chito ñi ti cha chahin ndihi ve ñuhun nu sachahnu ñivi judío, ta tai chi ñivi chinu ini chihin ra ve caa, ta cani yu chi ñi.

²⁰ Chito tahan ñi ti ni chihi ra Esteban ra ni cati tuhun tuhun ra, ta cha ni ndehe tahin nu chihi ra, ta chaha tahin tu ndee ini chi ra chahni chi ra. Yuhu cuu ra ni cumi sahna chacundichin ra ta ra, ta chahni ra chi ra, cati yu chi ra,

²¹ ta cati ndico ra chihin yu ti cua cuhin, vati cua tava tiñu ra chihin yu nu cani, ta cua cuhun yu nu iyo ñivi cuu inga tucu ñivi. Tacan ni cati ra chahnu chihin yu —cati ra Paulu chi ndihi ñivi can.

Cuhva ni cumi ra sandaru chahnu chi ra Paulu

²² Tasoho ñivi can tuhun cahan xihna ra Paulu, soco hora ni quechaha cahan ra tuhun cuenda inga tucu ñivi, ta ña cuni tasoho ca ñi chi ra. Chacan cuu cha quechaha cana chaa ñi, ta cati ñi ti:

—Na cua cuvi ra, vati ña vaha ndehe ndi chi ra —cati ñi.

²³ Ni cana chaa ñi, ta satati ñi sahna ñi, ta cani ñi ñuhun iti siqui, [vati quihin xaan ñi tisihi].

²⁴ Tacan cuu, ta cati tuhun ra sandaru chahnu can ti cua cundaca ra sandaru ta ra chi ra Paulu tichi vehe cuarte can, ta cua sanahma ra ta ra chi ra. Chacan cuu cha cua cani ra ta ra chi ra chi yoho ñiin, vati cuni coto ra ñacu cana chaa xaan ñivi can. Cuni coto ra ñaan cuati cuni ñivi can chi ra Paulu.

²⁵ Chuhni ra sandaru can chi ra chi ñiin, ta quechaha cati ra Paulu chi iin ra capitán iyo yatin can ti:

—Ña chaha ley yo cha cua cani ndo chihin yu, vati iyo tahin cuenda ñuun Roma, ta ñahni cha ni cutuni yu —cati ra.

²⁶ Chini ra capitán tuhun cha ni cahan ra Paulu, ta cuahan ra nu iyo ra sandaru chahnu, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Cua saha vahun cuenda, vati racan iyo tahan ra cuenda ñuun Roma —cati ra.

²⁷ Tacan cuu, ta cuahan ra sandaru chahnu can nu iyo ra Paulu, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Cua cati ndichon. ¿Atu ndicha cha iyo cun cuenda ñuun Roma? —cati ra. Ta cati ndico ra Paulu chi ra ti:

—Tacan tío —cati ra.

²⁸ Cati ndico ra sandaru chahnu can chi ra ti:

—Cuaha xuhun tiahvi yu, ta quihvi tahin cuenda ñuun Roma —cati ra.

Ta cati ndico ra Paulu chi ra ti:

—Yuhu iye cuenda ñuun Roma, vati tacan ni cacu i —cati ra.

²⁹ Tacan cuu, ta quii xaan saña ra sandaru cha cua cani ra chi ra, ta quee ra ta ra, ta yuhvi ra sandaru chahnu can suhva, vati chito ra ti iyo ra Paulu cuenda ñuun Roma, ta chaha ra cha chuhni ra sandaru ta ra chi ra.

Ni chacuinda ra Paulu iti nuun ndihi ra chanihin ta ra

³⁰ Cuni ra sandaru chahnu can coto ra ñaan cuati ndicha cuni tiso ñivi judío chi ra Paulu. Chacan cuu cha tuvi inga quivi, ta quechaha cati ra sandaru chahnu can ti cua nducuiti ra sutu chahnu chi ndihi ra chanihin. Tacan cuu, ta ndachi ra sandaru chi ra Paulu, ta chandaca ra chi ra nu iyo cuiti ta ra ra.

23

¹ Tacan cuu, ta ndehe ra Paulu chi ndihi ra toho ñuun can, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Ndihi ndioho tata chahnu, yuhu cati ti iyo vahi cuenda ra Ndioo nda cua nda vitin, vati ñahni cuati ndacu i —cati ra.

² Tacan cuu, ta ni cati tuhun ra Ananía ra sutu chahnu chi ra inda iin chiyo xiin ra Paulu ti cua cani ra yuhu ra Paulu can.

³ Tacan cuu, ta cati ndico ra Paulu chi ra cuu ra sutu chahnu can ti:

—Yoho ra uvi yaa cuun. Cua tachi tuni ra Ndioo chihun. Ihya ndaun, ta cuni tachi tuni cun chihin yu cuhva cati ley chahnu, ta cati maun ti na cua cani ra chihin yu, ta ñavi cuhva cati ley cuu chacan —cati ra.

⁴ Tacan cuu, ta quechaha cati ra inda xiin ra Paulu chi ra ti:

—Ña vaha cha cahun ndavaha ni chi ra sutu chahnu, vati iyo ra cuenda ra Ndioo —cati ra.

⁵ Ta cati ndico ra Paulu chi ra ta ra ti:

—Yani xaa, chite ti cha cati tutu Ndioo ti ña cua cahan yo ndavaha ni chi ra ndaca ñahan chihin yo, soco ña chite ti ra sutu chahnu cuu ra.

⁶ Tacan cuu, ta chito ra Paulu yoso cuhva iyo ra cumi tiñu ta ra. Chito ra ti iin cuenda ra cuu ra saduceo, ta inga cuenda ra cuu ra fariseo, ta ña inuun chinu ini ra ta ra. Chacan cuu cha nihin xaan quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Ndioho tata chahnu, ndioho yani xaa, yuhu ra fariseo cui, ta ra fariseo cuu tahan suti. Cha cua tachi tuni ndo chihin yu, vati chinu ini yu ti cua natacu ndico ñivi ndii —cati ra.

⁷ Tacan ni cati ra Paulu, ta quechaha cahan yuhu ra saduceo chi ra fariseo, ta ña nduunuun ra ta ra.

⁸ Cati ra saduceo ta ra ti ña cua natacu ndico ñivi ndii, ta ni ñahni tatun Ndioo iyo, ta ni ñahni tati cuihna iyo. Ta ra fariseo—racan cuu ra cati ti cua natacu ndico ñivi ndii, ta iyo tatun Ndioo, ta iyo tahan tati cuihna. Chacan cuu cha ña cuu nduunuun ra ta ra,

⁹ ta quechaha cana chaa ra ta ra. Cha iyo tahan ra sacuha ley chahnu, ta ra fariseo cuu tahan ra ta ra. Ni chacuinda ra, ta cahan ra cuenda ra Paulu, [vati cua tindee ra chi ra,] ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Ñahni cuati savaha rahya. Vasi cha cahan iin tatun Ndioo chi ra. Na ña cua cani tahan ndo chi ra Ndioo —cati ra.

¹⁰ Cuaha xaan cha cuahan ndusaca. Chacan cuu cha quechaha saxini xaan ra sandaru chahnu can, coto cua cahni ra ta ra chi ra Paulu, ta cati tuhun ra chi ra sandaru ra ti na cua cu quihin ra ta ra chi ra Paulu. Tacan ni sacacu ra chi ra nu iyo cuiti ra toho ñuun ta ra, ta chandaca ndico ra chi ra iti vehe cuarte can.

¹¹ Inga cha cuaa, ta tichi ñumahna queta tucu ra chahnu Jesuu nu iyo ra Paulu, ta cati ra chi ra ti:

—Na cua cundee ini cun, vati ñuun Roma cua cati tuhun tahun yoso cuhva iye cuhva cha ni cati tuhun cun ihya ñuun Jerusalén ya —cati ra.

Ni nduunuun ra judío ta ra ti cua cahni ra chi ra Paulu

¹² Tuvi inga quivi, ta nduunuun ra judío chi tahan ra ti cua cahni ra chi ra Paulu. Cha iyo vaha tuhun chi ra, ta quechaha cati ra chi tahan ra ti:

—Ña cua cachi ca yo, ta ni ña cua coho ca yo nda cua nda quivi cua cahni yo chi ra Paulu —cati ra.

¹³ Yaha uvi xico ra ta ra, ta cha ni nduunuun ra ta ra.

¹⁴ Cuahan ra ta ra iti nuun ra sutu chahnu chi ra chanihin, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Cha iyo vaha tuhun cha ña cua cachi ca ndi nda cua nda quivi cua cahni ndi chi ra Paulu.

¹⁵ Maan ndo chi ra chanihin cua sacoto ndo chi ra sandaru chahnu can ti cua quichi ndaca ra chi ra Paulu iti nuun ndo ihya, vati cua nducu tuhun vaha xaan ca ndo chi ra. Ña cua queta ra Paulu ihya, vati cua cahni ndi chi ra iti nu cua quichi ra —cati ra ta ra.

¹⁶ Tacan cuu, ta chini sachin ra Paulu tuhun yoso cuhva cua cahni ra ta ra chi ra Paulu. Chacan cuu cha cuahan ra vehe cuarte can, ta quihvi ra, ta chaha ra cuenda chi ra Paulu.

¹⁷ Tacan cuu, ta cana ra Paulu chi iin ra capitán can, ta cati ra chi ra ti:

—Na cua savahun tu manini cua cundacon chi ra tivaa ya iti nuun ra chahnu cuu xini, vati iyo cha cua cati ra chi ra —cati ra.

¹⁸ Tacan cuu, ta ni chandaca ra capitán chi ra iti nuun ra chahnu can, ta quechaha cati ra capitán chi ra chahnu can ti:

—Nacoto cun chi ra Paulu ra ndaa ve caa ya. Cana ra chihin yu, ta cati ra ti na cua cundaque chi ra tivaa ya ihya, vati iyo cha cua cati ra chihun —cati ra.

¹⁹ Tacan cuu, ta tiin ra chahnu can ndaha ra tivaa, ta quee siin ra iin chiyo, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ti:

—¿Ñaan tiñu cuu cun chihin yu? —cati ra.

²⁰ Ta quechaha cati ndico ra tivaa chi ra ti:

—Cha iyo vaha tuhun cha cua cahan ra judío tu manini chihun, vati cuni ra ti yutaan cua cundaca ndico tucu cun chi ra Paulu nu nducuiti ra chanihin ta ra. Cua cati ra ti cuni nducu tuhun vaha xaan ca ra chi ra Paulu, soco ña ndicha ra.

²¹ Ña cua tasohun chi ra, vati yaha uvi xico rai cuu ra, ta cua cuindi xehe ra, vati cua cahni ra chi ra. Cha ni nduunuun ra chi tahan ra ti ña cua cachi ca ra, ta ni ña cua coho ca ra nda cua nda cua cahni ra chi ra. Vitin cha ndatu vaha ra, vati saxini ra ti cua cuhva cun ndatu cha cua cuhun ndico tucu ra Paulu iti nuun ra chanihin ta ra —cati ra.

²² Tacan cuu, ta cati tuhun ra sandaru can chi ra ti:

—Ña cua cuhvon cuenda ti cha sacoto cun tiñu can chihin yu —cati ra, ta saña tahan ra chi ra.

Tachi ra sandaru chi ra Paulu nu iyo ra chahnu Félix

²³ Tacan cuu, ta cana ra sandaru chahnu chi uvi ra capitán, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Cua tiso vaha ndo ndatiñu ndo, vati cua cuhun ndo iti ñuun Cesarea. Caa iin cha cheni cua cuhun ndo, ta uvi ciendu sandaru cua cuhun chi ndo. Cua cuhun tahan inga uni xico uchi ra, ta cua coso ra quititi, ta cua cuhun tahan inga uvi ciendu ra cua cunaan nduyu.

²⁴ Cua cuhva tahan ndo quti cha cua coso ra Paulu can. Chacan cuu cha cua cacu ra, ta cua queta vaha ra nu iyo ra Félix ra ndaca ñahan ñuhun ya —cati ra chi ra.

²⁵ Tacan cuu, ta taa ra sandaru chahnu tutu chi ra Félix can, ta tehen ni cati ra chi ra:

²⁶ “Yuhu ra Claudio Lisia tachi yu iin tuhun na cumi chihun, yoho tata Félix.

²⁷ Tiin ñivi judío chi rahya, ta cha cua cahni ñi chi ra, ta quete chi sandaru yu nu iyo ñi ta ñi. Sacacu i chi ra, vati chite ti cha iyo ra cuenda ñuun Roma,

²⁸ ta cuni cote ñaan cuati cuni ñi chi ra. Chacan cuu cha ni chandaque chi ra nu iyo cuiti ndihi ra toho ñuun ta ra.

²⁹ Tacan cuu, ta nihin yu cuhva ti cuni ra ta ra cuati chi ra cuenda ley judío ni. Ñahni cuati cha ni savaha ra, ta cua cahni yo chi ra cuenda ley maan yo, ta ni ñahni cha ni savaha ra, ta cua taa yo chi ra ve caa.

³⁰ Tacan cuu, ta quechaha chite ti cha cuni cahni ra judío chi ra. Chacan cuu cha quii xaan tachi yu chi ra chihun, ta cati tuhun chi ra cuni cuati chi ra ti cua yaha tahan ra iti nuun cun, ta cua cati ra ñaan cuati cuni ra chi ra.” Tacan ni taa ra Claudio chi ra Félix can.

³¹ Tacan cuu, ta quihin ra sandaru chi ra Paulu cha cuaa can cuhva cha ni cati tuhun ra sandaru chahnu, ta chandaca ra chi ra iti ñuun Antípatri.

³² Tuvi inga quivi, ta cuahan ra Paulu chi ndihi ra yoso quti can iti ñuun Cesarea, soco ndihi ca ra sandaru cuahan ndico ra iti ñuun Jerusalén.

³³ Tacan cuu, ta queta ra Paulu ta ra ñuun Cesarea, ta chaha ra sandaru tutu can chi ra Félix ra ndaca ñahan ñuhun can, ta chaha cuenda ra chi ra Paulu chi ra.

³⁴ Sacuaha ra cumi tiñu can tutu can, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra Paulu ti:

—¿Ñaan nani ñuhun nu quichi cun? —cati ra.

Ta cati ndico ra Paulu chi ra ti:

—Cha quichi yu iti ñuhun Cilicia —cati ra.

³⁵ Tacan cuu, ta cati ra cumi tiñu can chi ra ti:

—Cua tasohi ñaan cha cua cati cun chihin yu ndaa quivi cua quichi ra cuni cuati chihun —cati ra.

Tacan cuu, ta cati tuhun ra ti cua cumi ra sandaru chi ra Paulu vehe nu ni chacoo ra chahnu Herode.

24

Tuhun ni cati ndico ra Paulu iti nuun ra Félix

¹ Yaha uhun quivi, ta quichi ra Ananía ra sutu chahnu chi uvi uni ra chanihin iti ñuun Cesarea, ta quichi tahan iin ra nani Tértulo. Ra cahan chaha ñivi cuu ra, ta cahan ra cuenda ra judío can ta ra. Chaha ra ta ra cuenda chi ra Félix ñaan cuati tiso ra ta ra chi ra Paulu.

² Tacan cuu, ta tachi ra Félix tuhun ti cua quichi ndaca ra sandaru chi ra Paulu. Tacan cuu, ta quechaha tiso ra Tértulo cuati chi ra Paulu, ta cati ra Tértulo can chi ra Félix ti:

—Yoho tata chahnu, chaha ndi iin tiahvi ndioo chihun, vati iyo vaha xaan ndi. Chito vaha xaan, vati vaha xaan tiso vahun tiñu niniin ñuhun nu iyo ndi vitin.

³ Ndihi maan ndi chaha xaan ndi tiahvi ndioo chi maun, ta sacahnu xaan ndi chihun, tata Félix.

⁴ Na cua cucahnu ini maun tasohun tuhun cha cua cahan ndi, vati ndee xaan ini maun, ta ña cua nducuee ca ndi.

⁵ Cha nihin ndi kuhva, vati ña vaha ndee ni rai cuu rahya. Cha ni sandusaca xaan ra nu iyo ñivi judío nini cahnu nu ñuhun ñuñivi, ta maan ra cuu xini cuenda iin ra chacunani Jesuu ra quichi iti ñuun Nazaret.

⁶ Rahya cuni ra savaha ra ndavaha ni ve ñuhun cahnu ndi, soco tiin ndi chi ra, ta cuni tachi tuni ndi chi ra kuhva cati ley maan ndi.

⁷ Tacan cuu, ta quichi ra chahnu Lisia ra cuu xini ra sandaru, ta tindaha ihni ra chi ndi, ta quihin ra chi ra,

⁸ ta cati tuhun ra Lisia can ti na cua yaha ndi iti nuun cun, vati cua tiso ndi cuati chi ra Paulu. Tu cua sanahmon chi ra, cua coto tahun ti cha ndicha tiso ndi cuati chi ra —cati ra Tértulo can.

⁹ Tacan ni cati tahan ndihi ra judío can ta ra ti cha ndicha kuhva ni cati ra Tértulo.

¹⁰ Tacan cuu, ta savaha ra cumi tiñu can iin seña ti cua cahan ra Paulu. Tacan cuu, ta quechaha cati ra Paulu chi ra ti:

—Cusii ini yu, vati maun cuu ra cua tasoho yoso kuhva cua cati ndico yu, vati chite ti cuaha cuiya cha ndaca ñahan maun chi ñivi iyo ñuhun ya.

¹¹ Tu cua nducu cun kuhva, cua coto cun ti ña ta queta uchi uvi quivi, ta cuahin iti ñuun Jerusalén. Cuahin tican, vati cuni sacahnu i chi ra Ndioo,

¹² ta ña cahan yuhu yu chi ni iin ñivi, ta ni ña sandusaque. Ñahni ndavaha ni savahi ni ve ñuhun cahnu can ta ni ve ñuhun cuati nu sacahnu tahan ñi judío ta ni tichi ñuun.

¹³ Ña cua cuu cati ra chihun ti cha ndicha cuu cha ni savahi cuati kuhva cuni tiso ra chihin yu vitin.

¹⁴ Chehe cua cati yu chihun. Sacahnu i chi ra Ndioo, ta ini ra Ndioo cuu ra cha sacahnu ñivi ndi tiempu chahnu. Chinu ini yu ndihi tuhun cha ni taa ra Moisee cha cuu ley ndi, ta chinu tahan ini yu ndihi tuhun cha ni taa ra ni cahan cuenda ra Ndioo. Ndicha ti sacahnu i chi ra Ndioo kuhva cati ra Jesuu, ta ña vaha cha tacan cati ñivi judío.

¹⁵ Chinu ini yu ti cua sanatacu ndico ra Ndioo chi ndihi ñivi nu cuahan quivi kuhva chinu tahan ini ñivi judío can. Cua natacu ndico ñivi cha iyo vaha cuenda ra Ndioo, ta cua natacu ndico tahan ñivi ña iyo vaha cuenda ra.

¹⁶ Chacan cuu cha nducu xain kuhva cha cua coo vahi chi ra Ndioo chi ndihi ñivi ndihi ni hora.

¹⁷ 'Cuaha cuiya ni chacoí inga ñuhun, ta vitin quivi ya sa quichi ndique ihya, vati cua tindei chi ñivi cuu tahin cuenda ra Ndioo, ta iyo tahan cha cua samani tahin chi ra Ndioo.

¹⁸ Tacan ni ndacu i, vati cha ni chacoo ica yu cuenda ra Ndioo, ta cua ndoo vaha ndico yu kuhva iyo costumbre ndi, ta ni tahan ñivi judío chihin yu ve ñuhun, ta ñican cha quichi ñi iti ñuhun Asia. Ña tuvi ñivi ni chacoo chihin yu, ta yoni cahan yuhu tican.

¹⁹ Yu cati ti iyo cha cua quichi tahan ñican ihya iti nuun maun, ta na cua tiso ñi cuati chihin yu, tu cuni ndicha ñi cuati chihin yu.

²⁰ Ñahni ñi quichi. Chacan cuu cha na cua cati rahya ta ra ñaan cuati cha ni savahi. Cha ni nducu tuhun ra chihin yu quivi chahin nu nducuiti ra.

²¹ Ñahni cuati ni savahi, soco iyo iin tuhun cha cana chai chi ra quivi can. Cati yu chi ra ti quivi can cuni tachi tuni ra ta ra chihin yu, vati cati yu ti cua natacu ndico ñivi ndii. Tacan ni cati yu chihin ra —cati ra Paulu.

²² Chito vaha ra Félix yoso kuhva chinu ini ñivi chi ra Jesuu. Chacan cuu cha cati ra chi ra ta ra ti:

—Cha iyo vaha. Cua cahun ndo vitin. Na cua quichi xihna ra chahnu Lisia, ta cua cati ndico yu yoso kuhva cua ndoo tiñu ya —cati ra.

²³ Tacan cuu, ta cati tuhun ra Félix chi ra capitán ti ni cua cumi ra chi ra Paulu, soco cua cuhva ra ti cua tindee tahan amigu ra Paulu ñaan cha cua cuni ñuhun ra, ta na cua coo nuna ra Paulu suhva.

²⁴ Yaha suhva quivi, ta quichi tucu ra Félix chi ña Drusila ñasihi ra, ta ñahan judío cuu tahan maan ña. Tacan cuu, ta cana ra Félix can chi ra Paulu, ta tasohe ra tuhun cati ra Paulu yoso cuhva chinu ini ñivi chi ra Jesuu.

²⁵ Cati tuhun ra Paulu ti iyo cha cua coso vaha anima ñivi cuenda ra Ndioo, ta cati tuhun tahan ra ti na cua sacuenda vaha ñi chi ñi, ta na ña cua savaha ca ñi ndavaha ni cuhva cuni maan ñi, ta cati tuhun tahan ra ti cua queta quivi cha cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi. Tacan cuu, ta quechaha cuyuhvi ra Félix, ta cati ra chi ra ti:

—Cua cuhun cun vitin. Tu cua cuyatin tuqui, cua cana ndico tuqui chihun —cati ra.

²⁶ Cuni ra Félix cha cua cuhva ra Paulu xuhun chi ra, ta cua saña ra chi ra. Chacan cuu cha cana ra Félix chi ra cuaha hora, ta ndatuhun tahan ra chi ra.

²⁷ Yaha uvi cuiya, ta quee ra Félix cha cuu ra tiñu can. Cuni ra savaha ra tu manini chi ñivi judío. Chacan cuu cha nacoo ra chi ra Paulu ve caa. Tacan cuu, ta quihin ra Porcio Festo tiñu can, ta quechaha ndaca ñahan ra ñuhun can.

25

Yaha tahan ra Paulu iti nuun ra Festo

¹ Tacan cuu, ta queta ra Festo, ta quihvi ra cha cuu ra tiñu. Yaha uni quivi, ta quee ra ñuun Cesarea, ta cuahan ra iti ñuun Jerusalén.

² Tican quechaha cahan ra sutu chahnu chi ra chanihin chi ra Festo can, ta tiso ndico tucu ra judío can cuati chi ra Paulu. Cahan ndahvi ra chi ra Festo can,

³ ta chica ra tu manini chi ra, vati na cua tachi ndico ra chi ra Paulu iti ñuun Jerusalén. Tacan ni savaha ra judío can, vati saxini ndico tucu ra ti cua cuindi xehe ra nu yaha iti, ta cua cahni ra chi ra.

⁴ Tacan, ta cati ra Festo chi ra ti:

—Cua ndoo ra Paulu ñuun Cesarea. Inga suhva ca quivi, ta cua cuhun ndico tuqui tican.

⁵ Chacan cuu cha yu cati ti na cua cuhun tahan ra ndiso tiñu ndo, ta na cua tiso ra cuati chi ra Paulu tican, vati saxini ndo ti cha ni savaha ra cuati —cati ra.

⁶ Vasi queta inga uchi quivi ndoo nuun ca ra Festo ñuun Jerusalén can, ta cuahan ndico ra iti ñuun Cesarea. Tuvi inga quivi, ta cuahan ra ve tiñu, ta cana ra ti cua quichi ndaca ra sandaru chi ra Paulu.

⁷ Tacan cuu, ta queta ra Paulu nu ndaa ra. Tican cha iyo tahan ra judío quichi ra iti ñuun Jerusalén. Tuhva ra judío can nu inda ra Paulu, ta cuaha xaan cuati tiso ra chi ra Paulu, soco ña nihin ra cha cua cati ra, vati ña ndicha ra.

⁸ Tacan cuu, ta cati ndico ra Paulu chi ra Festo ti:

—Ñahni ni iin cuati savahi. Ña savahi cuati cuenda ley ñivi judío, ta ni ña savahi cuati cuenda ve ñuhun cahnu ñi, ta ni ña savahi cuati cuenda ra César ra cumi tiñu cahnu iyo ñuun Roma —cati ra.

⁹ Cuni ra Festo savaha ra tu manini chi ñivi judío, vati cuni ra cha cua coo mani ñivi chi ra. Chacan cuu cha nducu tuhun ra chi ra Paulu ti:

—¿Atu cuni cun cuhun ndico cun iti ñuun Jerusalén, ta cua cati ndico main yoso cuhva cua ndoo tiñu ya tican? —cati ra.

¹⁰ Ta cati ndico ra Paulu chi ra ti:

—Yuhu inde iti nuun cun, ta ndaca ñahan cun cuenda ra César ra cumi tiñu cahnu. Ihya cua cati ndico maun yoso cuhva cua ndoo tiñu ya. Ñahni cuati ni savahi chi ñivi judío cuhva chito vaha xaun.

¹¹ Ña nduqui cuhva cha cua cacu i, vati ña savahi ndavaha ni cha cua cuvi yu. Ña cuu cuhva cuenda cun chihin yu chi ñi judío can, vati ña ndicha ra cha tiso ra cuati chihin yu. Yuhu cati ti na cua cati ra chahnu César yoso cuhva cua ndoo tiñu ya —cati ra.

¹² Tacan cuu, ta quechaha cahan ra Festo chi ra inda naan chi ra. Tacan cuu, ta cati ndico ra chi ra Paulu ti:

—Cha cati cun ti cuni cun na cua cati maan ra César yoso cuhva cua ndoo tiñu. Iti nuun maan ra cua cuhun cun —cati ra.

Ni yaha tahan ra Paulu iti nuun ra chahnu Agripa

¹³ Yaha suhva quivi, ta queta ra Agripa ra cuu rey cuenda ñivi judío can. Queta ra chi ña Berenice ñuun Cesarea can, ta sacahnu ñi chi ra Festo.

¹⁴ Cuaha quivi ndunahan ñi tican. Chacan cuu cha chaha ra Festo cuenda chi ra Agripa yoso cuhva iyo ra Paulu, ta cati ra chi ra ti:

—Iyo iin ra nacoo ra Félix ve caa, ta quee ra cha cuu ra tiñu.

¹⁵ Chahin ñuun Jerusalén, ta chaha xaan ra sutu chahnu chi ra chanihin cuenda chihin yu, ta cuni ra ta ra ti na cua cahni yu chi ra indi ve caa. Cati ndique chi ra ta ra yoso cuhva iyo ndi, vati ra cumi tiñu iyo cuenda ñuun Roma cui.

¹⁶ Cati yu ti ña tuhva ndi tachi tuni ndi chi ñivi, tu ña ta coto ñi yoo rai ni tiso cuati chi ñi, tu ña ta cati ndico ñi yoso cuhva saxini suvi ni maan ñi.

¹⁷ Tacan cuu, ta quichi tahan ra judío can ihya. Chacan cuu cha ña nducuee que. Tuvi inga quivi, ta cuahin ve tiñu, ta tachi yu tiñu ti na cua quichi ndaca ra sandaru chi ra Paulu.

¹⁸ Yuhu saxini ti cahnu xaan cuati ni savaha ra, soco ñavi tacan ni ticuati ra judío chi ra.

¹⁹ Cuni ra judío cuati chi ra, vati ña sacuinu ra cuhva iyo costumbre maan ra judío can. Cahan tahan ra judío can tuhun cuenda iin ra cha cunani Jesuu. Cati racan ta ra ti cha chihi ra Jesuu, soco ra Paulu cati ti iyo ndito ra.

²⁰ Tacan cuu, ta ña nihin vahi cuhva ñaan tuhun cati ra ta ra. Chacan cuu cha nducu tuhun chi ra Paulu a ña cuni ra cuhun ra iti ñuun Jerusalén, ta tican cua cati yu yoso cuhva cua ndoo tiñu.

²¹ Tacan cuu, ta cati ndico ra Paulu can ti na cua cati maan ra chahnu César yoso cuhva cua ndoo tiñu. Chacan cuu cha cati tuhun ti na cua ndoo ra ve caa nda cua nda quivi cua tachi yu chi ra iti ñuun Roma nu iyo ra César —cati ra Festo.

²² Cati ndico ra Agripa chi ra ti:

—Na cua cucahnu ini maun cua tasoho tahin chi ra Paulu ya —cati ra.

Ta cati ra Festo chi ra ti:

—Yutaan cua tasohun chi ra, tu cha tacan —cati ra.

²³ Tuvi inga quivi, ta quichi ndaca ñivi chi ra Agripa chi ña Berenice, ta taqui xaan sahna ndichin ñi. Queta ñi vehe nu cua tasoho ñi chi ra Paulu, ta quihvi tahan ñi chi ra sandaru cahnu ta ra chi ndihi ra mandoni ñuun can. Tacan cuu, ta cana ra Festo ti cua quichi ndaca tucu ra sandaru chi ra Paulu.

²⁴ Tacan cuu, ta quechaha cati ra Festo chi ndihi ñivi nducuiti ti:

—Yoho ra chahnu Agripa, ta ndihi ndioho yani xaa, na cua ndehe ndo chi rahya. Ndihi ñivi judío ticuati xaan ñi chi ra iti nuun ñuun Jerusalén, ta ta ni cuhva cati ndico tucu ñi ihya. Cuvaa ñi, ta cati ñi ti na cua cuvi ra.

²⁵ Saxini yu ti ñahni cuati savaha ra, ta cua cuvi ra, soco maan ra Paulu cati ti na cua cati maan ra chahnu César yoso cuhva cua ndoo tiñu. Chacan cuu cha quechaha saxini yu ti cua tachi yu chi ra nu iyo ra César.

²⁶ Cua tachi yu tutu chi ra chahnu can, soco ña nihin yu cuhva ñaan tuhun cua cati yu chi ra. Chacan cuu cha cati yu ti cua quichi ra Paulu iti nuun ndo, ta vitin inda ra lhya iti nuun cun, yoho tata Agripa. Chacan cuu cha ta tasohun ñaan tuhun cua cati ra, ta cua cati ndico cun yoso cuhva cua saxini cun. Tacan ni cua cote ñaan tuhun cua tachi yu chi ra chahnu César.

²⁷ Tacan cati yu, vati saxini yu ti ña vaha cha cua tachi yu chi ra Paulu ra iyo ve caa ya iti nuun ra chahnu can, ta ña cua cati yu ñaan cuati ni savaha ra —caci ra.

26

Tuhun ni cati tuhun ra Paulu chi ra chahnu Agripa

¹ Tacan cuu, ta cati ra Agripa chi ra Paulu ti:

—Cha cuu cati ndico cun vitin —caci ra.

Tacan cuu, ta naquihin ra Paulu ndaha ra, [vati sacahnu ra chi ra,] ta quechaha cati ndico ra chi ra ti:

² —Yoho tata Agripa, cusii ini xaan yu, vati chaha maun ndatu chihin yu vitin, ta cua cuu cati ndique chihin yoso cuhva cha ni savahi, vati cuaha xaan ticuati ñivi judío chihin yu.

³ Cusii ini yu, vati chito cun yoso cuhva iyo ñivi judío. Chito cun yoso cuhva iyo costumbre ñi, ta chito tahun ñaan tuhun cahan xaan ñi chi tahan ñi. Chacan cuu cha cahan ndahvi yu chihin vitin ti na cua cundee ini cun, ta cua tasohun cha cua cati yu chihin.

Cuhva ni chacoo ra Paulu, ta ña ta cuinu ini ra chi ra Jesuu

⁴ [Ni vii cahan ra Paulu chi ra Agripa:]

Ñdihí ñivi judío chito ti vaha xaan cha vachi cuahnu i cuenda maan ñi. Chito ñi yoso cuhva ni chacoí cha cui ra luhu iti ñuin, ta chito tahan ñi yoso cuhva ni chacoí ñuun Jerusalén.

⁵ Cuaha cuiya cha nacoto ñi chihin yu. Tu cua cuhva ñi cuenda, cua cati cachin ñi ti cha cui iin ra fariseo, ta ica xaan ca ra fariseo cuenda ley sacahnu maan ñivi judío can.

⁶ Vitin cuni tachi tuni ñivi judío chihin yu, vati chinu ini yu ti cua natacu ndico ñivi ndii cuhva ni cati ra Ndioo chi ñivi ndi tiempu chahnu,

⁷ ta ta ni cuhva chinu tahan ini ndihí ñivi judío. Chacan cuu cha cundee ini ñi, ta satiñu ñi cuenda ra Ndioo nduvi ta niñu, ta tacan ni ticuati ñi chihin yu, vati chacan ni chinu ini yu, yoho tata chahnu.

⁸ Ña vaha cha saxini ndo ti ña cua cuu cuhva ra Ndioo tu ndee ini chi ñivi ndii, ta cua natacu ndico ñi.

Cuhva ni cani tahan ra Paulu chi ñivi Ndioo nu ni quichi quivi

⁹ [Ni vii cahan ra Paulu chi ra Agripa:]

Iti chata ni saxini tahin ti nini xaan cua savahi ndavaha ni chi ñivi chinu ini chi ra Jesuu ra ñuun Nazaret.

¹⁰ Tacan ni savahi ñuun Jerusalén, ta chaha ra sutu chahnu ndatu chihin yu. Chacan cuu cha taa xain chi ñivi Ndioo can ve caa, ta nduinuun tahin chi ñivi chahni chi ñivi Ndioo.

¹¹ Ndhí ni quivi cuahin ve ñuhun nu sacahnu ñi chi ra Ndioo, ta cani yu chi ñi. Tacan ni sanini yu chi ñivi Ndioo na cua cahan ñi ndavaha ni chi ra Jesuu, vati xaan xaan cuni yu ndehi chi ñi. Chacan cuu cha chahin ñuun cani, ta cani tahan xain chi ñivi Ndioo tican.

*Cati tuhun tucu ra Paulu yoso cuhva ni nihin ra chi ra Jesuu
(Hch. 9.1-19; 22.6-16)*

¹² [Ni vii cahan ra Paulu chi ra Agripa:]

‘Tacan cuu, ta quihin yu ndatu chi ra sutu chahnu, ta chaha tahan ra tu ndee ini chihin yu cha cua tai chi ñivi Ndioo ve caa, ta cuahin iti ñuun Damasco.

¹³ Yoho tata chahnu, yu cati ti ta maan hora cuu chi, ta ni vii cuahin iti, ta ndehi ti tuun iin ñuhun chihin yu chi ra cuahan chihin yu. Iti siqui tuun chi, ta ndichin ca chi chi ri nicandi.

¹⁴ Ndihi ndi quehni ndi nu ñuhun, soco yuhu ni chini cha ni cahan iin ndusu chihin yu. Tuhun hebreo cahan chi, ta ra Jesuu cuu ra cati chihin yu ti: “Yoho Saulu, ña vaha cha cani tahan chihin yu, ta suvi ni chi maun sandoyo ñuhun cun,” cati ra,

¹⁵ ta quechaha nducu tuhun yu ti: “¿Yoo cahan, ta tata?” cati yu, ta cati ndico ra chihin yu ti: “Yuhu ra Jesuu cui, ta cani tahan xaun chihin yu.

¹⁶ Cua cuinda ndico cun. Cha ni ndehun chihin yu, vati ni nacachi main chihun, ta cua satifu cun tiñu yu, ta cua cati tuhun cun chi ñivi yoso cuhva cha ni ndehun chihin yu vitin quivi ya, ta cua cati tuhun tahan yoso cuhva cua ndehe ndico tucu cun chihin yu inga chaha.

¹⁷ Cua tindei chihun. Chacan cuu cha ña cua cuu savaha ñivi judío ndavaha ni chihun, ta ni ña cua cuu savaha ñivi cuu inga tucu ñivi ndavaha ni chihun. Vitin tava tiñu yu chihun, vati cua cuhun cun nuun iyo ñivi cuu inga tucu ñivi.

¹⁸ Chacan cuu cha cua cuinu ini ñi chihin yu, vati cua saña ihni ñi ndavaha ni ndacu ñi, ta cua quechaha cuinu ini ñi chihin yu. Ña cua savaha ca ñi cuhva cati run cuihna, soco cua savaha ñi cuhva cuni ra Ndioo. Chacan cuu cha cua naan cuati ndacu ñi, ta cua coo vaha ñi chihin yu cuhva iyo ñivi chinu ini chihin yu,” cati ra Jesuu chihin yu.

Tasoho ra Paulu cuhva ni cati ra Ndioo chi ra

¹⁹ [Ni vii cahan ra Paulu chi ra Agripa:]

‘Chacan cuu cha savahi cuhva cati ra Jesuu cha ni cahan ra chihin yu iti, tata chahnu. Ni vii iyo ra iti siqui andivi, ta cahan ra chihin yu.

²⁰ Cati tuhun chi ñivi ti na cua saña ihni ñi ndavaha ni ndacu ñi, ta na cua cuinu ini ñi chi ra Jesuu, ta na cua savaha ñi cha vaha cuhva ndacu ñivi chinu ini chi ra Jesuu. Tacan ni cati tuhun xihne ñuun Damasco, ta tacan ni cati tuhun tahan ñuun Jerusalén. Ini tuhun cati tuhun tahan niniin ñuhun Judea, ta suvi ni tuhun can cati tuhun tahan chi ñivi cuu inga tucu ñivi iyo inga ñuhun.

²¹ Chacan cuu cha tiin ñivi judío chihin yu ve ñuhun cahnu can, ta cuni cahni ñi chihin yu.

²² Cha tindee ra Ndioo chihin yu nda cua nda vitin, ta ni vii cati tuhun tuhun ra chi ndihi ñivi. Cati tuhun chi ñivi cahnu, ta ta ni cuhva cati tuhun chi ñivi ndahvi. Iti chata tiempu chahnu cha cati tuhun ra ni cahan cuenda ra Ndioo, ta cati tuhun tahan ra Moisee. Cati tuhun ra ta ra yoso cuhva cua coo ra Jesuu nu cuahan quivi,

²³ ta chaha ra ta ra cuenda yoso cuhva cua ndehe ra cuu Cristo tu ndoho, ta cua cuvi ra, ta cua natacu ndico ra tañu ñivi ndii. Suvi ra cuu ra natacu ndico xihna cuui, vati ni tava tiñu ra Ndioo chi ra, ta cua sacacu ra chi ñivi nu iyo ñi chi tu ndoho. Tacan ni chaha ra Cristo cuenda chi ñivi judío ti tacan ni cua nduvaha anima ñi, ta ta ni cuhva chaha tahan ra cuenda chi ñivi cuu inga tucu ñivi ti cua nduvaha tahan anima ñi. Ini tuhun cati tuhun ra ni cahan cuenda ra Ndioo iti chata, ta suvi ni tuhun can cha cati tuhun tahan vitin —cati ra Paulu.

Cati tuhun ra Paulu ti na cua cuinu tahan ini ra Agripa chi ra Jesuu

²⁴ Tacan ni cati ndico ra Paulu chi ra Agripa ta ra, ta nihin xaan quechaha cati ra Festo chi ra Paulu ti:

—Ña vaha cuni xini cun, yoho Paulu. Ña vaha cuni xini cun, vati cuaha xaan cha sacuahun —cati ra.

²⁵ Ta cati ndico ra Paulu chi ra Festo can ti:

—Tata chahnu, iyo vaha xini yu, ta tuhun ndicha tuhun vaha cati tuhun chihun.

²⁶ Chito vaha ra chahnu Agripa ya ñaan tuhun cati tuhun. Ña saxini yu cha cati tuhun chi maan ra, vati chite ti chito ra ndihi tuhun cha cati tuhun chihin ndo. Chito ra ti chito ndihi ñivi yoso cuhva ni chacoo ra Jesuu nu ñuhun ñuñivi ya —cati ra chi ra Festo.

²⁷ Tacan cuu, ta cati ndico ra Paulu chi ra Agripa ti:

—Yoho tata Agripa, yuhu chito vahi cha chinu ini cun tuhun cha cati ra ni cahan cuenda ra Ndioo iti chata —cati ra Paulu.

²⁸ Ta cati ndico ra Agripa chi ra Paulu ti:

—Vasi saxini cun ti yatín xaan cua cuinu ini yu chi ra Jesuu —cati ra.

²⁹ Ta cati ndico ra Paulu chi ra ti:

—Yuhu cahan chi ra Ndioo ti na cua cuinu tahan ini cun chi ra Jesuu. Vasi vitin, vasi cua nducuee, soco cuni yu na cua cuinu tahan ini ndihi ndo. Cha ni chini soho ndo cha cati yu vitin, ta cuni xain cha cua coo ndo cuhva iyo yu, soco ña cuni yu cha cua cuindi tahan ndo ve caa cuhva indi yu —cati ra.

³⁰ Tacan cuu, ta ni chacuinda ra chahnu Agripa can chi ra Festo chi ña Berenice chi ndihi ra iyo cuiti tican,

³¹ ta quee ñi, ta quechaha cati ñi chi tahan ñi ti:

—Ñahni cha ni savaha racan cha cua cuvi ra. Ñahni cha ni savaha ra cha cua ndoo ra ve caa —cati ñi.

³² Ta cati ra Agripa chi ra Festo ti:

—Xihna ca ni vii cuu saña cun chi ra Paulu, soco vitin ña cua cuu ca, vati cha ni cati ra ti ra César cuu ra cua tiso vaha tiñu —cati ra chi ra.

27

Tachi ra cumi tiñu chi ra Paulu iti ñuun Roma

¹ Tacan cuu, ta saxini ra cumi tiñu can ti cha cua cuhun ra Paulu iti ñuhun Italia nu iyo ra César. Tacan cuu, ta quihin cuenda iin ra capitán chi ra Paulu chi inga ra indi ve caa cuhva cati ra cumi tiñu. Julio nani ra capitán can, ta iyo tahan ra cuenda ra sandaru ra Augusto, [ta yuhu cuahan tahin chi ra].

² Cuahan tahan ra Aristarco ra ñuun Tesalónica cha iyo cuenda ñuhun Macedonia, ta quihin ndi iin tundoo quichi iti ñuun Adramitio, ta cua yaha chi ñuun cha iyo yu tañuhun cha iyo cuenda ñuhun Asia. Tacan cuu, ta quee ndi cuahan ndi.

³ Tuvi inga quivi, ta queta ndi ñuun Sidón. Vaha xaan savaha ra Julio chi ra Paulu, vati chaha ra Julio can ndatu chi ra ti cua cuhun nuun ra nu iyo amigu ra ñuun can, ta cua cuhva ñi ñaan cha chini ñuhun ra.

⁴ Tacan cuu, ta quihvi ndico ndi tichi tundoo tican, ta quee tucu ndi cuahan ndi. Yaha ndi ñuhun Chipre, ta nacoo ndi chi chi chiyo satin ndi, vati nihin xaan quichi tati inga chiyo ñuhun can.

⁵ Cha yaha ndi iti yu tañuhun cha iyo cuenda ñuhun Cilicia, ta yaha ndi iti yu tañuhun cha iyo cuenda ñuhun Panfilia, ta queta ndi ñuun Mira cha iyo cuenda ñuhun Licia.

⁶ Tican ñuun Mira can nanihin ra capitán can inga tundoo cha iyo cuenda ñuun Alejandría, ta cuahan chi iti ñuhun Italia. Chacan cuu cha cati tuhun ra ti cua quihvi tahan ndi tichi tundoo can.

⁷ Tacan cuu, ta quee ndico ndi cuahan ndi. Cuaha quivi cuahan cuee ndi, ta cuaha tu ndoho, ta queta ndi yatin ñuun Gnido. Ña cuu ca cuhun tundoos iti nuun, vati nihin xaan quichi tati. Chacan cuu cha yaha ndi yatin ñuun Salmón, vati yaha ndi yatin yu tañuhun cha iyo cuenda ñuhun Creta, ta ñahni xaan tati caa tican.

⁸ Cuaha tu ndoho yaha ndi niniin yu tañuhun cha iyo cuenda ñuhun Cretacan. Tacan cuu, ta queta ndi yatin ñuun Lasea nu nani chi nu chacuñi vaha tundoos.

⁹ Yaha xaan quivi, ta ña cuu ca cunu tundoos, vati cha queta quivi cha nihin xaan iyo tati, ta cha yaha vico cha ni chacoo ndita ñivi judío. Ña cuu ca cuhun tundoos can, coto cua ndoyo ñuhun chi. Chacan cuu cha chaha ra Paulu cha chini tuni chi ra ta ra,

¹⁰ ta cati ra chi ra ti:

—Yani xaa, yuhu saxini ti tu cua cuhun yo, cua coo xaan tu ndoho chi yo, ta cuaha xaan cua ndoyo ñuhun. Cua ndoyo ñuhun carga, ta cua ndoyo ñuhun tahan tundoos, ta vasi cua ndoyo ñuhun tahan maan yo —caci ra.

¹¹ Ña tasoho ra capitán cha cahan ra Paulu, soco tasoho ra cha cahan ra sacunu tundoos can chi ra cuu chitoho chi.

¹² Ña vaha cha cua ndoo tundoos tican nu chacuñi chi, vati cua cuun xaan savi, ta nihin xaan cua coo tati quivi vichin can. Chacan cuu cha ndihi ca ra cati ra ti:

—Na cua quee iti yo tihya, vati vasi cua cundee queta yo iti ñuun Fenice cha iyo suvi ni cuenda ñuhun Creta ya. Cua coo vaha tundoos tican ñuun can, vati ña cua yaha xaan tati quivi vichin, vati ndehe ñuun can iti chiyo cana nicandi —caci ra ta ra.

Nihin xaan caa tati nu nduta

¹³ Tacan cuu, ta quechaha iyo tati, soco ña nihin xaan. Chacan cuu cha saxini ra ta ra ti cua cuu cuhun ra cuhva ni saxini ra. Chacan cuu cha quee ndico ndi cuahan ndi, ta yatin yu tañuhun can cuahan ndi.

¹⁴ Ña nducuee, ta nihin xaan quechaha yaha tati. Iti ñuhun Creta quichi tati can, ta nihin xaan yani chi tundoos. Tati quichi iti chiyo nu cana nicandi cuu chi, cati ñivi,

¹⁵ ta ña cuu ca yaha tundoos iti nuun, vati nihin xaan quichi tati can. Chacan cuu cha chico coo tundoos, ta sacuhun tati can chi chi.

¹⁶ Tacan cuu, ta yaha ndi iin ñuhun nani Claudia. Ña nihin xaan caa tati nu yaha ndi tican, ta naquihin ndi lancha luhu cha xita tundoos can iti chata chi, [coto cua ndoyo ñuhun chi,] soco cuaha xaan tu ndoho.

¹⁷ Sandaa ndi lancha can tichi tundoos cahnu. Tacan cuu, ta quechaha cava nuun ra ta ra yoho nahnu chi maan tundoos cahnu can, ta chuhni ra ta ra chi chi, vati saxini ra ti tacan ni ña cua tahvi cuati tundoos. Tacan cuu, ta quechaha cuyuhvi ra, coto cua yani tundoos can nu Sirte nu samondo xaan nduta can yuti. Chacan cuu cha sanuun ra sahna cha cuhun tati, ta sacunu chi chi tundoos, ta tacan ni sacuhun tati chi chi.

¹⁸ Tuvi inga quivi, ta quechaha savita ra ta ra carga tichi nduta, vati nihin xaan ndava tundoos savaha tati can, [ta tacan ni nduyahma chi].

¹⁹ Tuvi ndico inga quivi, ta savita tahan ra ndihi cha iyo cuenda tundoos can.

²⁰ Cuaha quivi ña ndehe ca ndi chi ri nicandi, ta ni ña ndehe ca ndi chi ri tiñu, [vati chasi vico can]. Tacan cuu, ta quechaha saxini ndi ti ña cua cuu ca cacu ndi, vati nihin xaan caa tati, ta cuun xaan savi.

²¹ Cuaha quivi ña chachi ra ta ra. Chacan cuu cha quechaha cati ra Paulu chi ra ta ra ti:

—Ndioho yani xaa, ña ni tasoho ndo cha cahin chi ndo, vati ña vaha cha ni quee iti yo ñuhun Creta can. Chacan cuu cha ndehe yo tu ndoho vitin, ta cuaha xaan ni ndoyo ñuhun yo.

²² Vitin cati yu ti na cua cundee ini ndo, vati yoni cua cuvi. Maan tundoo ni cua ndoyo ñuhun.

²³ Chito ndo ti chi ra Ndioo cui, ta satiñu yu cuenda ra. Tava tiñu ra Ndioo iin tatun Ndioo cuni, ta quichi ra chihin yu,

²⁴ ta cati ra chihin yu ti ña cua cuyuhvi yu, vati iyo cha cua yahi iti nuun ra César. Cati ra Ndioo ti cua savaha ra tu manini chihin yu, vati cua cacu main, ta cua cacu tahan ndihi ra iyo tichi tundoo ya, cati ra.

²⁵ Chacan cuu cha yu cati ti na cua cundee ini ndo, yani xaa. Chinu ini yu chi ra Ndioo, ta chite ti cua savaha ra cuhva cati tatun ra chihin yu.

²⁶ Iyo cha cua yani tundoo ya iin ñuhun cha iyo mahñu tañuhun ya —cati ra.

²⁷ Cha ni queta chahun quivi cha cuahan ndi tacan ni. Cha cuaa cuu chi, ta tacan ni cuahan maan tundoo tañuhun Adria can. Vasi sava ñuun cuu chi, ta quechaha saxini ra satiñu chi tundoo can ti yatin iyo ñuhun.

²⁸ Chacan cuu cha ni ticuhva ra yoso cuhva cunu nduta can nu yaha ndi, ta ndehe ra ti queta oco chahun iin metro. Yaha ndi suhva ca iti nuun, ta ni ticuhva ndico tucu ra, ta ndehe ra ti queta oco ucha metro.

²⁹ Yuhvi xaan ra ta ra, coto cua yani yuu chi tundoo can, ta cua tahvi cuati chi. Chacan cuu cha sanuun ra cumi caa tichi nduta iti suhma chi, vati caa cha cua sacuiñi tundoo can sanuun ra. Tacan cuu, ta cuni xaan ra cha na cua cundichin.

³⁰ Tacan cuu, ta lancha luhu sanuun ra satiñu chi tundoo can nu nduta, vati cati ra ti tacan ni cua sanuun tucu ra caa cha cua sacuiñi tundoo iti nuun chi, soco sandahyu ñahan ra. Tacan ni savaha ra, vati cuni ra cunu ra.

³¹ Chacan cuu cha quechaha cati ra Paulu chi ra capitán chi ndihi ra sandaru ti:

—Tu ña cua ndoo racan tichi tundoo ya, ña cua cuu cacu maan ndo —cati ra.

³² Tacan cuu, ta ni chahnda ra sandaru can yoho nuhni lancha can, ta cuahan chi tacan ni.

³³ Ni vii vachi cundichin, ta quechaha cati ra Paulu chi ndihi ra ta ra ti:

—Na cua cachi ndo. Vitin cua queta chahun quivi cha ña chachi ndo, ta ni ña quixi ndo.

³⁴ Chacan cuu cha cati yu ti na cua cachi ndo suhva, vati tacan ni cua coo ndico tu ndee ini chi ndo, ta cua cuu tahan suta ndo. Tacan ni cua cacu ndo, vati yoni cua tahan ca tu ndoho ni suhva —cati ra.

³⁵ Cha ndihi cahan ra Paulu tuhun can, ta quihin ra iin paan, ta ndehe ndihi ra ti chaha ra iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta tahvi ra paan can, ta quechaha chachi ra.

³⁶ Tacan ni chacoo ndico tu ndee ini chi ndihi ra, ta chachi tahan ra ta ra suhva.

³⁷ Uvi ciendu uni xico chahun iin ñivi cuu ndi iyo tichi tundoo can.

³⁸ Chachi ra ta ra, ta ndaha ini ra. Chacan cuu cha savita ra ndihi ca chiti trigu tichi nduta, ta tacan ni nduyahma ca tundoo can.

Cha tahvi cuati tundoo can

³⁹ Tacan cuu, ta chacundichin, ta ndehe ra ta ra ti yatin caa ñuhun can, soco ña nihin ra cuhva ñaan ñuhun cuu chi. Ndehe ra cha iyo iin tuñin, ta vii xaan caa yuti yu tañuhun can. Tu cua cuu, cuni ra sacunu ra tundoo tican.

⁴⁰ Tacan cuu, ta ni saña ra caa cha sacuiñi chi maan tundoo can. Tacan ni nacoo ra caa can, ta ndachi ndico ra yoho cha cunuhni vitu cha sico coo chi

maan tundoo, ta sandaa ndico ra sahma can iti siqui, vati cua sacunu ndico tati can tundoo. Tacan ni cuahan chi iti yu tañuhun can.

⁴¹ Cha cua yaha tundoo nu quihvi ndii, ta nihin xaan tuchi chi xini chi nu chacundasi ndii can. Chicu vaha xini chi, ta ña ni tuñu ca chi, ta quechaha tahvi cuati suhma chi, vati nihin xaan yani nduta chi chi.

⁴² Iyo ra sandaru cuni cahni ra chi ra iyo ve caa, coto cua suta ra nu nduta can, ta cua quee ra iti yu tañuhun, ta cua cunu ra,

⁴³ soco ra capitán can ña cuni ra cha cua cuvi ra Paulu. Chacan cuu cha ña chaha ra cha cua cahni ra sandaru chi ra ta ra, soco cati tuhun ra ti ndaa ra tuhva suta cua capa xihna ra tichi nduta, ta cua quee ra iti yu tañuhun,

⁴⁴ ta cati tuhun tahan ra ti ndihi ra ña tuhva suta—cua coso ra nu vitu—ñaan vitu cuu chi a vitu vaha a vitu tundoo can cha ni tahvi cuati. Tacan ni cacu ra ta ra, vati cundee quee ndihi ra yu tañuhun can.

28

Queta ra Paulu ñuhun Malta

¹ Tacan ni cacu ndi, ta cati ñivi iyo tican ti Malta nani ñuhun can cha iyo mahñu tañuhun can.

² Ni cundahvi ini ñi chi ndi, ta satahan ñi ñuhun, vati cuun savi, ta vichin xaan ndi cuu. Tacan ni tindee ñi chi ndi.

³ Naquihin tahan ra Paulu yutun cuati, ta tihi ra chi chi nu ñuhun can. Tacan cuu, ta quee iin ri coo, vati ihni suhva ñuhun can, ta tiin ri ndaha ra Paulu, ta ña cuni ri saña ri.

⁴ Ndehe ñivi iyo ñuun can ti cha ndita caa ri ndaha ra, ta quechaha cati ñi chi tahan ñi ti:

—Ndicha ti ra chahni ñivi cuu rahya. Cha ni cacu ra nuun tañuhun, soco ña chaha ra Ndioo cha cua coo ca ra nu ñuhun ñuñivi ya —cati ñi.

⁵ Tacan cuu, ta naquisi ra Paulu ndaha ra, ta quehni ri coo can nu cayu ñuhun, ta ñahni cha ni tahan ra.

⁶ Ñican ndatu ñi, vati saxini ñi ti cua sacutu chi ndaha ra, ta quii xaan cua cuvi ra, soco nahan xaan ndatu ñi, ta ndehe ñi ti ñahni cha ni tahan ra. Chacan cuu cha saxini ndico tucu ñi, ta cati ñi ti:

—Ndioo cuu ra —cati ñi.

⁷ Tican iyo iin rai nani Publio, ta racan cuu ra ndaca ñahan ñuhun can. Yatin nu satahan ra ta ra ñuhun can iyo yama ra Publio chi vehe ra, ta quihin cuenda vaha ra chi ndi. Tacan ni ndoo nuun ndi vehe ra uni quivi, ta ndehe vaha xaan ra chi ndi.

⁸ Nihin xaan caa sutu ra Publio can, vati cuhvi xaan ra. Iyo cahni chi ra, ta chiyo xaan ra. Chacan cuu cha tuhva ra Paulu nu caa ra, ta quechaha cahan ra Paulu chi ra Ndioo, ta tiso ra ndaha ra chi ra chahnu can, ta nduvaha ra.

⁹ Tacan cuu, ta quichi ndihi ca ñivi cuhvi iyo ñuhun can, ta nduvaha tahan ñi.

¹⁰ Cuaha xaan cha samani ñi chi ndi, ta queta quivi cha cua cahun tucu ndi, ta chaha ñi ndihi cha chini ñuhun ndi.

Queta ra Paulu ñuun Roma

¹¹ Yaha uni yoo, ta quihin tucu ndi inga tundoo. Cha iyo tundoo can suvi ni cuenda ñuun Alejandria, ta yoso ita niñu xinihin xini chi. Iin ita niñu can nani Cástor, ta inga chi nani Pólux. Quivi vichin can cha ndoo nuun tahan tundoo can suvi ni tican ñuhun Malta can.

¹² Tacan cuu, ta quee ndi ñuhun can, ta cuahan ndi, ta queta ndi ñuun Siracusa, ta ndoo nuun ndi uni quivi.

13 Tican quee ndico ndi chi tundoo, ta yaha ndi yatin yu tañuhun cha iyo cuenda ñuhun can, ta queta ndi ñuun Regio. Tuvi inga quivi, ta quichi tati chiyo iti xuu. Chacan cuu cha quee tucu ndi, ta cuahan ndi iti nuun ca. Tuvi inga ndico quivi, ta queta ndi ñuun Puteoli, ta quee ndi tichi tundoo can.

14 Suvi ni tican nanihin ndi chi ñivi Ndioo, ta cuni xaan ñi cha cua ndoo nuun ndi chi ñi una quivi. Tacan cuu, ta cuahan ndi iti ñuun Roma. Chi chaha ndi cuahan ndi.

15 Tacan cuu, ta tican chini ñivi Ndioo tuhun ti cha vachi ndi. Chacan cuu cha cuahan ñi iti can, vati cuni satahan iti ñi chi ndi. Iyo ñi quichi satahan ñi chi ndi ñuun Foro Apio, ta iyo inga ñi quichi satahan ñi chi ndi ñuun Tres Tabernas. Tacan, ta ndehe ra Paulu chi ñi, ta ni chacoo ca tu ndee ini chi ra, ta chaha ra tiahi ndioo chi ra Ndioo.

16 Tacan cuu, ta queta ndi ñuun Roma, ta chaha ra capitán ti ndoo nuna ra Paulu. Iin tuhun ni ra sandaru cumi chi ra vehe nu iyo ra.

Cati tuhun ra Paulu tuhun Ndioo ñuun Roma

17 Yaha uni quivi, ta cana ra Paulu chi ra cuu xini cuenda ñivi judío cha iyo ñuun Roma can. Tacan cuu, ta nducuiti ra ta ra, ta quechaha cati ra Paulu chi ra ti:

—Yani xaa, ñahni cuati cha ni savahi chi ñivi judío tahan yo. Ni sacuinu i costumbre chahnu cha sacahnu ñivi yo iti chata, soco tiin ñivi chihin yu ñuun Jerusalén, ta chaha cuenda ñi chihin yu chi ra iyo cuenda ñuun Roma.

18 Sanahma ra chihin yu, ta cuni saña ra chihin yu, vati ñahni cuati savahi cha cua cuvi yu.

19 Ña cuni yu cuati chi ñivi judío tahan yo, soco iyo cha cati yu ti ra César cuu ra tua tiso vaha tiñu, vati ña chaha ñi cha cua saña tiñu chihin yu.

20 Chacan cuu cha cane chihin ndo, vati cuni cahin chi ndo. Cuni ndatuhin chi ndo, vati chinu tahan ini yu ti cua sacacu ra Ndioo chi ndihi yo chi tu ndoho cha iyo chihin yo, ta ta ni cuhva ni chinu tahan ini ndihi ñivi judío tahan yo. Nuhni cadena caa ya chihin yu, vati tacan ni chinu ini yu —cati ra ta ra.

21 Tacan cuu, ta cati ndico ra ta ra chi ra Paulu ti:

—Ñahni tutu cuenda maun quichi cha tachi ra judío can chi ndi. Iyo ñivi tahan yo quichi ñi iti tican ñuun Jerusalén, soco ñahni cha cati ñi cuenda yoho.

22 Cuni tasoho tahan ndi chihun, ta cuni coto ndi yoso cuhva saxini maun, vati chito ndi ti cha cati ñivi nini cahnu nu ñuhun ñuñivi ti ña vaha ñivi cuu ñivi ra Jesuu —cati ra ta ra.

23 Tacan, ta cati ra judío can ta ra ndaa quivi cua nducuiti tucu ra. Tacan cuu, ta tuvi xaan ñivi quichi vehe nu iyo ra Paulu quivi can, ta cati tuhun cachin ra Paulu chihin ñi yoso cuhva cua cundaca ñahan ra Ndioo. Cati tuhun ra ti cha ni chaha ra Moisee cuenda tiempu chahnu yoso cuhva cua coo ra Jesuu, ta ta ni cuhva cati tuhun tahan ra ni cahan cuenda ra Ndioo iti chata. Tacan ni cati ra Paulu, vati cuni ra cha cua cuinu tahan ini ñi chi ra Jesuu, ta nduvi nduvi cati tuhun ra chi ñi.

24 Tacan cuu, ta iyo ñivi chinu ini cha cati tuhun ra Paulu, soco inga ñi ña chinu ini ñi.

25 Ña nduunuun ñi ta ñi, ta cuni cuhun ñi iti vehe ñi, soco ni vii cahan ra Paulu inga tuhun chi ñi, ta cati ra ti:

—Vaha xaan ni cati ra Tati Ndioo chi ra Isaíá cuenda ñivi yo tiempu chahnu, vati cati ra ti cua cuhva ra Isaíá can cuenda chi ñi, ta tuhun ya cati ra Tati Ndioo chi ra:

26 Cua yaha cun iti nuun ñivi ya, ta cua cati cun chi ñi ti

ni vii chini soho ndo tuhun Ndioo,
 soco ña nituni ini ndo.
 Ndicha cha ndehe ndo yoso cuhva iyo ra Ndioo,
 soco ña chito ndo ñaan cha cuu cha ni ndehe ndo.

²⁷ Tacan ni cua cati cun,
 vati ndava xaan anima ñi,
 coto cua nduvaha anima ñi.
 Ña cuni ñi tasoho ñi,
 coto cua cutuni ini ñi.

Ña cuni ñi nducu ñi cuhva,
 coto cua coto ñi ñaan cha cuu cha ni ndehe ñi,
 cati ra Tati Ndioo chi ra Isaia can.

²⁸ Ndioho na cua coto vaha ndo ti vitin cua cati tuhun ndi tuhun Ndioo chi ñivi
 cuu inga tucu ñivi. Cua tasoho maan ñi tuhun cha cua sanduvaha ra Ndioo
 anima ñivi, ta cua cuinu ini ñi chi ra —caci ra Paulu chi ra ta ra.

²⁹ Tacan ni cati tuhun ra Paulu, ta quee ñivi judío can, ta cuahan ñi. Cuaha
 xaan cahan ñi chi tahan ñi yoso cuhva ni cati tuhun ra Paulu.

³⁰ Tacan cuu, ta queta uvi cuiya ndoo ra Paulu ñuun Roma can. Cha tava
 nuun ra iin vehe nu ndoo ra, ta tiahvi ra yahvi chi. Quihin cuenda ra chi
 ndihi ñivi quichi ndehe chi ra,

³¹ ta cati tuhun xaan ra chi ñivi can yoso cuhva cua cundaca ñahan ra Ndioo,
 ta sacuaha ra chi ñi yoso cuhva iyo ra chahnu Jesucristo. Ña yuhvi ra cha cati
 tuhun ra, ta yoni chaha tu ndoho chi ra.

TUTU CHA NI TAA RA CHAHNU PAULU CHI ÑIVI NDIIOO IYO ÑUUN ROMA

Ni taa ra Paulu tutu ya chi ñivi Ndioo iyo ñuun Roma

¹ Yuhu ra Paulu taa tutu ya chihin ndo. Musu ra Jesucristo cui, vati cati ra Ndioo ti tatun ra Jesucristo cua cui, ta tuhun ra Ndioo cua cati tuhun, cati ra.

² Iti chata cati ra Ndioo ti nu cuahan quivi cua coo tuhun ya. Tacan ni taa ra ni cahan cuenda ra Ndioo tichi tutu Ndioo ni savaha ra Ndioo tiempu chahnu.

³ Chaha ra ta ra cuenda yoso cuhva cua coo ra cuu sehe Ndioo. Cati ra ta ra ti ñivi ra David cua cuu ra cuenda ñuhun ñuñivi ya.

⁴ Sanahan ra Ndioo chi ñivi ti sehe ra chi ra chahnu Jesucristo cha cuenda ra Ndioo iti siqui andivi, vati chaha ra tu ndee ini chi ra, ta natacu ndico ra tañu ñivi ndii, ta ii xaan iyo ra.

⁵ Cha cuenda maan ra savaha ra Ndioo tu manini chihin ndi, ta chaha ra cha cuu ndi tatun ra. Chacan cuu cha cua tasoho ndihi ñivi ñuñivi tuhun ra, ta cua cuinu ini ñi chi ra.

⁶ Tacan ni chinu tahan ini maan ndo, vati iyo tahan ndo cuenda Jesucristo cuhva ni cati ra Ndioo.

⁷ Tai tutu ya chi ndihi ndo cuu ñivi Ndioo iyo ñuun Roma. Cuni ra Ndioo chihin ndo, ta cati ra ti na cua coo ii ndo chi ra. Na cua savaha ra Ndioo sutu yo tu manini chihin ndo, ta na cua savaha ra cha cua coo vii anima ndo. Ndihi chacan na cua savaha tahan ra chahnu Jesucristo chihin ndo.

Cuni ra Paulu cu ndehe ra chi ñivi iyo ñuun Roma

⁸ Xihna cuui chahi iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo cha cuenda ndihi maan ndo. Cha cuenda ra Jesucristo cahin chi ra Ndioo, ta chahi tiahvi ndioo chi ra, vati cha cati ndihi ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi chi tahan ñi ti vaha xaan chinu ini ndo chi ra Ndioo.

⁹ Maan ra Ndioo cuu ra chito ti ndihi ni quivi cahan ndahvi yu chi ra cuenda maan ndo, ta chi maan ra satañu yu chi ndihi cuui anime, ta cati tuhun tuhun vaha yoso cuhva iyo sehe ra.

¹⁰ Cahan ndahvi yu chi ra ti tu iyo ini maan ra Ndioo, cua cuu cuhin nu iyo ndo vitin.

¹¹ Cuni xain cu ndehi chi ndo, vati cuni yu tindei chi ndo cuenda ra Tati Ndioo. Chacan cuu cha cua coo tu ndee ini chi ndo.

¹² Cua coo tu ndee ini chi ndo, vati cua ndehe ndo yoso cuhva chinu ini yu chi ra Ndioo, ta sa cua ndehe tahan yu yoso cuhva chinu ini maan ndo chi ra. Tacan sa cua coo tu ndee ini chi yo icaa ni.

¹³ Yani xaa, cuni yu sacote chi ndo ti cuaha chaha saxini yu ti cua cuhin nu iyo ndo. Ña ta cuu cuhin nda cua nda vitin, soco cuni yu cuhin, vati cuni tahin cha cua tindee tahin chi ndo cuhva tindei chi ndihi ñivi cuu inga tucu ñivi.

¹⁴ Nini xaan cua cati tuhun tuhun Ndioo chi ndihi ñivi ñuñivi. Cati tuhun chi ñivi cahan cuhva cahan maan yo, ta cati tuhun chi ñivi ña cahan cuhva cahan yo. Cati tuhun chi ñivi nditi xini, ta cati tuhun chi ñivi ña nditi vaha xini. Chi ndihi ñivi cati tuhun tuhun Ndioo.

¹⁵ Chacan cuu cha cuni tahin cati tuhun chi maan ndo iyo tican ñuun Roma can.

Iyo tu ndee ini chi tuhun ra Ndioo

¹⁶ Ña cahan nuin cha cati tuhin tuhun vaha tuhun yoso cuhva iyo ra Cristo, vati iyo xaan tu ndee ini chi ra Ndioo, ta sanduvaha ra anima ñivi chinu ini chi ra. Xihna cuii nduvaha anima ñivi judío, ta sa nduvaha tahan anima ñivi cuu inga tucu ñivi.

¹⁷ Chini soho yo tuhun Cristo, ta tacan sa nihin yo cuhva ti cua coo cuiti vaha anima yo chi ra Ndioo, vati iyo cuiti vaha anima maan ra. Tacan cua coso vaha anima yo chi ra, vati chinu ini yo chi ra. Cha cati tutu Ndioo ti ñivi cha iyo cuiti vaha anima chi ra Ndioo—cua coso vaha anima ñi chi ra, vati chinu ini ñi chi ra, cati chi.

Iyo cuati chi ñivi ñuñivi

¹⁸ Chito yo ti iti siqui andivi cua nduxaan ra Ndioo chi ndihi ñivi ña sacahnu chi ra, ta cua nduxaan ra chi ndihi ñivi ndacu ndavaha ni. Ña chaha ñican cha cua coto ñivi cha ndicha, vati mani ndavaha ni ndacu ñi.

¹⁹ Ña chaha ñi, vati chito vaha ñi ñaana cha cuu cha cua coto ñivi yoso cuhva iyo ra Ndioo. Chito ñi, vati maan ra Ndioo cuu ra sacoto chi ñi.

²⁰ Ña ta ndehe ñivi chi ra Ndioo, soco nda ni tuvi ñuhun ñuñivi ya cha ndehe ñivi yoso cuhva iyo ra, vati cha ndehe ñi cha ni savaha ra. Cha ni ndehe vaha ñivi ti ra Ndioo cuu ra, ta ndehe tahan ñi ti iyo tu ndee ini chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Chacan cuu cha ña cua cuu cati ñi ti ña chito ñi yoso cuhva iyo ra.

²¹ Ña cua cuu cati ñi chacan, vati chito ñi yoo rai cuu ra Ndioo, soco ña sacahnu ñi chi ra cuhva sacahnu ñivi chi ra Ndioo, ta ni ña chaha ñi tiahvi ndioo chi ra. Saxini ñi, soco ñahni yavi ndaa cha saxini ñi, ta cha ni naan cha chini tuni chi ñi.

²² Cati ñi ti nditi xaan xini ñi, soco cha ni ndutondo ñi.

²³ Cha saña ñi chi ra Ndioo vaha ndicha, ta maan ra ña cua ndoyo ñuhun ra. Cha saña ñi chi racan, ta cha sacahnu ñi ita niñu, ta cua ndoyo ñuhun chacan. Cuhva caa ñivi, cuhva caa ri saa, cuhva caa ri quiti cuhu, cuhva caa ri coo caa ita niñu sacahnu maan ñi.

²⁴ Chacan cuu cha saña ndaha ra Ndioo chi ñican, ta chaha ra cha cua savaha ñi ndavaha ni cuhva cuni maan ñi chi anima ñi. Chacan cuu cha ndacu tahan ñi ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo.

²⁵ Tacan savaha ñi, vati ña ni sacahnu ñi chi ra Ndioo ndicha, soco sacahnu ñi iin cha ña ndicha. Ña sacahnu ñi chi ra ni savaha ndihi cha iyo, soco sacahnu ñi chi ndihi cuati suhva cha ni savaha maan ra. Na cua sacahnu yo chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, ta na cua cuu chi tacan ni.

²⁶ Ña sacahnu ñican chi ra Ndioo. Chacan cuu cha chaha ra cha cua savaha ñi ndavaha ni cuhva cuni maan ñi, ta ñahni tu ca nuun iyo chi ñi. Cha saña ñi ñahan cuhva iyo ñi chi ra rai, ta mani chi ñi ñahan tahan ñi cuni ñi coo ñi ndavaha ni inga chiyo.

²⁷ Ta ni cuhva iyo ra rai, vati cha ni saña ra cuhva iyo ra chi ñi ñahan, ta cuni xaan cuni xaan ra coo ra ndavaha ni chi ra rai tahan ra inga chiyo. Iyo ra mani chi ra rai, ta ñahni tu ca nuun iyo chi ra. Suvi ni maan ñi—cua cutuni ndicha ñi, vati ndavaha ni cahnu xaan ndacu ñi.

²⁸ Chaha ra Ndioo cha cua saxini ñican ndavaha ni. Chaha ra Ndioo cha cua coo ñi chi cha ndavaha ni, vati ña cuni ñi coto vaha ñi yoso cuhva iyo ra Ndioo.

²⁹ Ndihi cuii cha ndavaha ni ndacu ñican. Mani cha cua coo ñi ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo cuni ñi, ta cuni ca ñi savaha ca ñi cha ndavaha ni. Cuni xaan ñi chachi iyo chi tahan ñi. Tahñu xaan cuni anima ñi. Chahni ñi chi tahan ñi. Cuni tahan ñi. Sandahyu ñahan ñi chi tahan ñi. Mani ndavaha ni saxini ñi. Cuendu xaan ñi.

³⁰ Cati ñi ti ña vaha savaha tahan ñi, soco ña ndicha ñi. Cuxaan ini ñi chi ra Ndioo. Cahan rai xaan ñi. Nanducu xini ñi ndavaha ni savaha ñi. Ña tasoho ñi chi sutu ñi chi sihi ñi.

³¹ Ña cutuni vaha ini ñi. Sandahyu ñahan xaan ñi. Ña cuni mani ñi chi tahan ñi. Ñahni tu ndahvi ini iyo chi ñi.

³² Chito ñi ti cha cati tuhun ra Ndioo ti cua cutuni vaha ñivi ndacu chacan, soco ta ni cuhva ndacu ñi, ta chaha ñi tu ndee ini chi ñivi ndacu tahan chacan.

2

Cua tachi tuni ra Ndioo iin cha ndicha

¹ Ta ndihi ndioho, ndaa ndioho cua tachi tuni ndo chi tahan ndo—ña cua cuu cati ndo ti ñahni cuati iyo chi ndo. Tu cua tachi tuni ndo chi tahan ndo, suvi ni chi maan ndo cua tachi tuni ndo, vati ta ni cuhva ndacu ndo.

² Chito yo ti iin cha ndicha ndicha cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi ndacu tacan.

³ Ña cua saxini ndo ti ña cua tachi tuni ra Ndioo chi ndo, tu cua tachi tuni ndo chi ñivi ndacu ndavaha ni. Ña cua cacu ndo, vati ta ni cuhva ndacu maan ndo.

⁴ Vasi saxini ndo ti ñahni cha cua tachi tuni ra Ndioo chi ndo, vati iyo xaan tu manini chi ra, ta iyo xaan tu ndahvi ini chi ra. Tu tacan ni cua saxini ndo, ña chito ndo yoso cuhva iyo ra Ndioo, vati cuni ra cha cua saña ihni ndo ndavaha ni ndacu ndo.

⁵ Ndava xaan iyo ini ndo. Ña cuni ndo saña ihni ndo ndavaha ni ndacu ndo. Chacan cuu cha xaan xaan cua cuxaan ra Ndioo chi ndo na cua queta quivi cha cua cuxaan ra, ta iin cha ndicha cua tachi tuni ra chi ñivi.

⁶ Cua cuhva cuenda ra chi ndihi yo cuhva cha ni savaha yo.

⁷ Iyo ñivi ndacu ñi cha vaha, vati cundee ini ñi. Ñican cua coo ndito ñi chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Tacan ni cua savaha ra Ndioo chi ñi, vati nducu ñi cuhva cha cua cunda yahvi ñi chi ra Ndioo, ta cua coo ndito ñi chi ra.

⁸ Iyo ndico tucu inga ñivi mani chi maan ñi cuni ñi. Ña tasoho ñi cha ndicha, soco ndacu ñi cha ndavaha ni. Chi ñican cua cuxaan ra Ndioo, ta cua tachi tuni ra chi ñi.

⁹ Cua coo tu ndoho chi ndihi ñivi ndacu ndavaha ni. Cua coo xihna tu ndoho chi ñivi judío, ta sa cua coo tahan tu ndoho chi ndihi ca ñivi.

¹⁰ Chi ndihi ñivi ndacu cha vaha cua coo cha taqui, cua coo cha vii, cua coo cha vaha. Cua coo xihna chi chi ñivi judío, ta sa cua coo tahan chi chi ndihi ca ñivi.

¹¹ Chacan ni cua savaha ra Ndioo, vati inuun inuun cuni ra chi ndihi ñivi.

¹² Iyo ñivi ña chito ley Ndioo, ta ndacu ñi cuati. Cua ndoyo ñuhun ñi, soco ñavi cuenda ley can cua ndoyo ñuhun ñi. Iyo inga ñivi chito vaha ley can, ta ndacu ñi cuati. Suvi ni cuenda ley can cua cutuni ñican.

¹³ Tu cua cuni soho ni ñivi tuhun ley chahnu can, ta ña cua sacuinu ñi cuhva cati chi, ña cua coso vaha anima ñi chi ra Ndioo. Ñivi cua sacuinu cuhva cati ley can, chi ñican cua coso vaha anima cuenda ra.

¹⁴ Iyo chaha ndacu ñivi cuu inga tucu ñivi cuhva cati ley can. Ndacu ni maan ñi cuhva cati chi, soco ña chito ñi ti cha iyo chi. Chito ñi chi anima ñi ndaa cha cuu cha vaha—masi ñahni ley can iyo chi ñi.

¹⁵ Ndehe yo ti ndacu ñi cuhva cati ley can, vati chito ñi chi anima ñi ndaa cha cuu ley can. Tacan ni saxini ñi chi anima ñi. Cuhva saxini ñi chito ñi a vaha ndacu ñi a ña vaha.

¹⁶ Tacan ni cua coo ñi quivi cua cuhva ra Ndioo tiñu chi ra Cristo Jesuu, ta cua ndehe ra a vaha savaha ñivi a ña vaha cuhva ni cati tuhin chi ndo. Masi cha savaha xehe ñi chi chi, soco cua ndehe ra a vaha a ña vaha savaha ñi.

Sacahnu ñivi judío ley chahnu ni tiso ra Moisee

¹⁷ Cati ndo ti ñivi judío cuu ndo. Sacahnu ndo cuhva cati ley chahnu ndo, [vati saxini ndo ti tacan ni cua coo vaha ndo chi ra Ndioo]. Ndurai ndo, vati chi ra Ndioo cuu ndo.

¹⁸ Chito ndo yoso cuhva cuni ra, ta chito ndo ñaan cha cuu cha vaha, vati chito ndo yoso cuhva cati ley can.

¹⁹ Saxini ndo ti maan ndo cua sacoto chi ñivi ña nacoto chi ra Ndioo. Saxini ndo ti maan ndo cuu sava ni ta cua iin ñuhun ndichin iyo nu naan.

²⁰ Saxini ndo ti maan ndo cua sanahan chi ñivi ña chito. Ndihi chacan ni saxini ndo, vati cumi ndo ley chahnu can, ta chito ndo ñaan cha cuu cha ndicha.

²¹ Sanahan ndo chi tahan ndo, soco ña ta cutuhva maan maan ndo. Cati tuhun ndo chi tahan ndo ti na ña cua suhu yo, ta maan ndo suhu ndo.

²² Cati ndo ti na ña cua coo yo ndavaha ni chi tahan yo inga chiyo, ta maan ndo—tacan ni savaha tahan ndo. Cati ndo ti xaan xaan cuni yo ndehe yo ita niñu, ta maan ndo suhu ndo cha indi ve ñuhun nu iyo ita niñu can.

²³ Ndurai ndo, vati sacahnu ndo ley can, soco chaha ndo tu ca nuun chi ra Ndioo, vati ña sacuinu ndo cuhva cati ley ra.

²⁴ Iyo ndo cuhva cati tutu Ndioo, vati cati chi ti cahan ñivi cuu inga tucu ñivi ndavaha ni cuenda ra Ndioo, vati ñivi judío ndacu cha ndavaha ni, cati chi.

²⁵ Tu cua sacuinu ndo cuhva cati ley can, cua cunda yahvi ndo cha sacahnu ndo costumbre, ta tahnda ñiin xini xuu ra cuati sehe ndo, soco tu ña cua sacuinu ndo cuhva cati ley, ñahni yavi ndaa cha ni sacahnu ndo costumbre can.

²⁶ Tu cua sacuinu ñivi cuhva cati ley—masi ña sacahnu ñi costumbre can, soco cua quicuenda ra Ndioo chi ñi.

²⁷ Ñican—masi ña sacahnu ñi costumbre can, soco sacuinu ñi cuhva cati ley, ta tacan cua sanahan ñi chi ndo ti cumani maan ndo. Iyo ley chahnu can chi ndo, ta iyo costumbre can chi ndo, soco ña sacuinu ndo cuhva cati ley can.

²⁸ Ñivi cuu ñivi ndicha ra Ndioo—ña ndacu ñi cha cua ndehe ñivi. Ña savaha ñi costumbre can ti cua ndehe ñivi yoso cuhva iyo ñi.

²⁹ Ñivi Ndioo cuu ñivi saxini vaha chi anima ñi. Vasi savaha ñi costumbre can, vati iyo vaha anima ñi, soco iin cuhva cuu chi. Maan ra Ndioo cuu ra cati ti vaha iyo ñivi can, ta ñavi ñivi ñuñivi cuu ñi cati chacan.

3

¹ Vasi saxini ndo ti ñahni yavi ndaa cha cuu ndo ñivi judío. Vasi saxini ndo ti ñahni yavi ndaa cha sacahnu ndo costumbre, ta tahnda ñiin xini xuu ndo.

² Yu cati ti iyo xaan yavi ndaa cha cuu ndo ñivi judío. Maan ndo cumi tutu Ndioo cha cuu tuhun cati tuhun ra chi ndo tiempu chahnu.

³ Iyo ñivi judío ña sacuinu ñi cuhva cati ra Ndioo, soco ña tichaha ni ra. Ni cua savaha ra cuhva ni cati ra.

⁴ Vasi vata xaan iyo ñivi, soco ndicha ndicha iyo ra Ndioo cuhva ni cati tutu Ndioo cuenda ra ti:

Cua ndehe ñivi ti cha ndicha cuu cha cahun.

Cua coto ñi ti cha ndicha cuun, cati chi.

⁵ Vitin chahi cuenda yoso cuhva cahan inga ñivi ñuñivi. Cati ñi ti cua saxini yo ti cua savaha ca yo ndavaha ni, ta tacan sa cua coto ñivi ti cuiti vaha iyo anima ra Ndioo. Chacan cuu cha cua cati yo ti ña vaha ra Ndioo, tu cua cuxaan ra chi yo [cuenda cha ni savaha yo ndavaha ni].

⁶ Ña vaha cha saxini ndo tacan, xaa. Tu chacan cuu chi, ña cua cuu tachi tuni ra chi ni iin ñivi ñuñivi.

⁷ Ña cua saxini yo ti cua sandahyu ñahan ca yo, ta tacan sa cua coto ñivi ti cha ndicha ndicha maan ra Ndioo, ta cua sacahnu xaan ñi chi ra. Tu chacan cua cati yo, ña cua saxini yo ti ña cua cutuni yo cuhva cua cutuni ñivi ndacu cuati.

⁸ Ña cua saxini yo ti na cua savaha yo ndavaha ni, ta tacan sa cua tahan yo cha vaha. Iyo ñivi cati ñi ti ndavaha ni can cahan maan ndi, soco cua cutuni ñican iin cha ndicha ndicha.

Iyo cuati chi ndihi ñivi

⁹ Ta maan yo cuu ñivi judío—ña cua saxini yo ti cua savaha ca ra Ndioo tu manini chi yo. Ñavi, xaa. Cha ni cati yu ti iyo cuati chi ndihi ñivi. Iyo cuati chi ñivi judío, ta iyo tahan cuati chi ñivi cuu inga tucu ñivi.

¹⁰ Iyo chi cuhva cati tutu Ndioo, vati cati chi ti:

Ñahni ni iin ñivi iyo vaha anima.

¹¹ Ñahni cha chini tuni iyo chi ni iin ñivi, ta yoni nanducu chi ra Ndioo.

¹² Cha saña ndaha ndihi ñivi chi ra Ndioo, ta ñahni yavi ndaa ni iin ñivi.

Yoni ndacu cha vaha—ni iin tuhun ñivi.

¹³ Ndavaha ni cahan ñivi chi yuhu ñi, ta sandahyu ñahan ñi.

Xaan yuhu ñi cuhva xaan yuhu ri coo.

¹⁴ Cahan ñi ndavaha ni, ta cuxaan ini ñi chi tahan ñi.

¹⁵ Yatin xaan chahni ñi chi tahan ñi.

¹⁶ Nu yaha ñi chaha ñi tu ndoho, ta sandoyo ñuhun ñi chi tahan ñi.

¹⁷ Ña chito ñi yoso cuhva cua coo vii ñi.

¹⁸ Ña yuhvi ñi ndehe ñi chi ra Ndioo, cati tutu Ndioo can.

¹⁹ Chito yo ti chaha tutu Ndioo cuenda yoso cuhva iyo ñivi cuenda ley chahnu. Chacan cuu cha yoni cua cuu cati ti ñahni cuati iyo chi ñi. Chacan cuu cha ndihi ñivi ñuñivi cua yaha nu cua tachi tuni ra Ndioo.

²⁰ Yoni ñivi ni chacoso vaha anima cha cuenda ra Ndioo, vati savaha ñi cuhva cati ley chahnu. Chito ñivi ti iyo cuati chi ñi, vati chito ñi yoso cuhva cati ley can.

Nduvaha anima ñivi, vati chinu ini ñi chi ra Ndioo

²¹ Vitin chito yo ti ñavi cuenda ley chahnu chacoso vaha anima ñivi chi ra Ndioo. Ndicha ti ra Moisee chi ra ni cahan cuenda ra Ndioo chaha cuenda tiempu chahnu,

²² soco ni chacoso vaha anima ñivi, vati chinu ini ñi chi ra Jesucristo. Chacoso vaha anima ñican, vati ini cuhva quicuenda ra Ndioo chi ndihi ñi.

²³ Iyo cuati chi ndihi ñivi, ta cumani cha cua coo vaha ñi cuhva iyo vaha ndicha ra Ndioo.

²⁴ Chacoso vaha anima ñivi, vati savaha xaan ra tu manini chi ñi, vati maan ra Cristo Jesuu sacacu chi ñi. Cuhva iin cha samani ra Ndioo cuu chacan.

²⁵ Ni tiso vaha ra Cristo tiñu ni savaha ra Ndioo. Tiso vaha ra tiñu chi ndihi ñivi chinu ini ti cha chihi ra cuenda maan ñi. Chacan ni cua coto ñivi ti cuiti vaha iyo anima ra Ndioo, vati ña quicuenda ca ra cha ni savaha ñivi can cuati nu quichi quivi.

²⁶ Cudahvi ini ra Ndioo, vati cuni ra cha cua coto yo vitin tichi quivi ya ti iyo cuiti vaha anima ra, ta tiso vaha ra anima ñivi chinu ini chi ra Jesuu.

²⁷ Chacan cuu cha ña cuu ndurai yo. Ña cuu, vati ña cua coo cuiti vaha anima yo cha tacan—masi sacuinu yo cuhva cati ley can. Cua coo cuiti vaha anima yo, vati chinu ini yo chi ra Jesuu.

²⁸ Chacan cuu cha cati ndi ti chacoso vaha anima ñivi, vati chinu ini ñi chi ra Cristo, ta ñavi cha cuenda ni savaha ñi cuhva cati ley chahnu.

²⁹ Sacahnu ñivi judío chi ra Ndioo, soco sacahnu tahan ñivi cuu inga tucu ñivi chi ra. Ndicha ti sacahnu tahan ñi chi ra.

³⁰ Iin ni rai cuu ra Ndioo. Chacan cuu cha tiso vaha ra Ndioo anima ñivi judío, vati chinu ini ñi chi ra, ta tiso vaha tahan ra anima ñivi cuu inga tucu ñivi, vati chinu tahan ini ñi chi ra.

³¹ Ña cua cati yo ti ña vaha ley chahnu can, vati vitin cha chinu ini yo chi ra Cristo. Cua cati yo ti cha iyo vaha chi, vati chinu ini yo chi ra.

4

Cuhva ni chacoo ra Abraham iti chata

¹ Cua cucuhun ini ndo yoso cuhva ni chacoo ra Abraham ra cuu ñivi yo iti chata tiempu chahnu.

² Tu cha ndicha chacoso vaha anima ra, vati sacuinu ra cuhva cati ley, cua cuu ndurai ra, soco ña ni cuu ndurai ra iti nuun ra Ndioo. [Chacan cuu cha cati yu ti ni chacoso vaha anima ra, vati chinu ini ra chi ra Ndioo,]

³ vati cati tutu Ndioo ti chinu ini ra Abraham chi ra Ndioo. Chacan cuu cha cati ra Ndioo ti cha ni chacoso vaha anima ra, cati tutu Ndioo.

⁴ Iyo ñivi sacuinu cuhva cati ley can, ta saxini ñi ti ñavi tu manini cuu cha cua cunda yahvi ñi chi ra Ndioo. Saxini ñi ti iin cha cua savaha nini xaan ra Ndioo chi ñi cuu chi.

⁵ Iyo inga ñivi ña saxini cuenda ley can, soco chinu ini ñi chi ra Ndioo, vati maan ra cuu ra tiso vaha anima ñivi ni savaha ndavaha ni. Cati ra Ndioo ti ñican cuu ñivi chacoso vaha anima, vati cha ni chinu ini ñi chi ra.

⁶ Ta ni cuhva cati ra David ti cua cusii ini ñivi, vati ñahni cha ni savaha ñi, ta tiso vaha ra Ndioo anima ñi.

⁷ Cati ra David can iti chata ti:

Sii cuni ñivi,
vati cucahnu ini ra Ndioo cuati ni savaha ñi,
ta sanaan ra chi chi.

⁸ Sii cuni ñi,
vati ña saxini ca ra Ndioo cuenda cuati ni savaha ñi,
cati ra David.

⁹ Cua cusii ini ndihi ñivi cuhva ni cati ra David. Masi ni vii sacahnu ñi costumbre chahnu, ta tahnda ñiin xini xuu ñi, masi ña sacahnu ñi costumbre can, soco cua cusii ini ñi, vati chaha ndi cuenda ti ni chacoso vaha anima ra Abraham sutu yo, vati chinu ini ra chi ra Ndioo.

¹⁰ Chacan cati ndi, vati ña ta sacahnu ra Abraham costumbre can, ta ni chacoso vaha anima ra chi ra Ndioo. Ñavi ti cha ni sacuinu xihna ra costumbre, ta quechaha iyo vaha ra chi ra Ndioo.

¹¹ Iin cuhva ni cuu costumbre can. Ni chacoso vaha anima ra chi ra Ndioo, vati chinu ini ra chi ra. [Chacan cuu cha sacuinu ra costumbre can, vati cua coto ñivi ti chacoso vaha anima ra chi Ndioo.] Chacan cuu cha cuu ra sava ni

ta cua sutu ndihi ñivi chinu ini chi ra Ndioo—masi ña sacuinu ñi costumbre can, soco chacoso vaha anima ñi cha cuenda ra Ndioo.

¹² Ta ni cuhva cuu ra sava ta cua sutu ñivi sacuinu costumbre can, soco chinu tahan ini ñi chi ra Ndioo cuhva ni chinu ini maan ra Abraham chi ra Ndioo, ta ña ta sacahnu ra costumbre can.

Cua savaha ra Ndioo cuhva cati ra nu quichi quivi, vati chinu ini ñivi chi ra

¹³ Iti chata cati ra Ndioo chi ra Abraham chi ndihi ñivi ra ti cua coo vaha ñi, ta cua coo vii ñi nini cahnu nu ñuhun ñuñivi. Tacan cati ra Ndioo chi ra, vati cha ni chacoso vaha anima ra Abraham chi ra Ndioo, vati chinu ini ra chi ra. Ñavi cuenda cha sacuinu ra ley chahnu can cuu chi.

¹⁴ Tu cua coo vaha ñivi, vati sacuinu ñi costumbre ni cuhva ni cati ra Ndioo iti chata, cua cati yo ti ñahni yavi ndaa cha chinu ini yo chi ra, ta ña ndicha ra cuhva cati ra.

¹⁵ Nu iyo ley chito ñivi ti cuati ndacu ñi, ta cua cutuni ñi, vati cua cuxaan ra Ndioo chi ñi, soco ñahni cuati cua coo chi ñivi, tu ñahni ley iyo.

¹⁶ Chacan cuu cha iyo cuiti vaha anima ñivi, vati chinu ini ñi chi ra Ndioo. Tu manini cuu chi. Chacan cuu cha cha ndicha cuu cha cati ra Ndioo cuenda ndihi ñivi cuu ñivi ra Abraham iti chata. Tacan ni cua coo ñivi sacahnu chi ley can, ta tacan ni cua coo tahan ñi chinu ini chi ra Ndioo cuhva ni chinu ini ra Abraham, ta ndihi maan yo cuu ñivi ra.

¹⁷ Cati tutu Ndioo cuenda ra Abraham ti cua savaha ra Ndioo cha cua coo xaan ñivi ra Abraham can, cati chi. Vaha xaan cuhva ni chinu ini ra Abraham chi ra Ndioo, vati maan ra cuu ra chaha tu ndee ini, ta nandoto ndico ñivi ndii, ta maan ra cuu ra cua savaha ndihi cha ni cua coo iti nuun.

¹⁸ Cha ni yaha quivi cha cua coo sehe ra Abraham, soco ñahni cha ni saxini ra, vati chinu ini ra ti cua coo sehe ra, ta tuvi xaan ñivi ra cua coo. Chacan chinu ini ra, vati cha ni cati ra Ndioo chi ra ti tuvi xaan ñivi ra Abraham cua coo iti nuun, cati ra.

¹⁹ Chito ra ti ñahni ca tu ndee ini iyo chi maan ra, vati cha chahnu xaan ra, vati cha ni queta ra iin ciendu cuiya ra. Chito ra ti chahnu tahan ña Sara, ta ñahni sehe ña chacoo, soco ni chinu ini ra chi ra Ndioo.

²⁰ Ña ni saxini ra ti ña cua cuu coo sehe ñi, vati chinu ini ra cuhva ni cati ra Ndioo chi ra. Nihin ca chinu ini ra chi ra Ndioo, ta sacahnu vaha xaan ra chi ra.

²¹ Chito vaha ra ti cua cuu savaha ra Ndioo cuhva ni cati ra chi ra.

²² Chacan cuu cha cati ra Ndioo ti ni chacoso vaha anima ra Abraham, vati chinu ini ra chi ra.

²³ Chacan ni cati ra Ndioo cuenda ra Abraham,

²⁴ soco cati tahan ra tuhun can cha cuenda maan yo. Ta ni cuhva cua cati ra Ndioo ti cha iyo cuiti vaha anima yo, vati chinu ini yo ti chaha ra tu ndee ini chi ra chahnu Jesuu, ta natacu ndico ra tañu ñivi ndii.

²⁵ Ni chihi ra, vati cua sanaan ra cuati savaha yo, ta ni natacu ndico ra, vati cua coso vaha anima yo.

5

Ñahni cuati cua tiso ra Ndioo chi ñivi ra

¹ Chacan cuu cha iyo taxin anima yo chi ra Ndioo cuenda cha ni savaha ra chahnu Jesucristo, vati cha ni chacoso vaha anima yo, vati chinu ini yo chi ra Ndioo.

² Cha cuenda cha ni savaha ra Jesucristo chaha ra Ndioo tu manini chi yo, vati chinu ini yo chi ra. Cusii ini yo, vati ndatu yo nda cua nda cua savaha ra chi yo cuhva iyo maan ra.

³ Ta ni kuhva cusii ini yo, vati ndehe yo tu ndoho. Chito yo ti nu cua ndehe yo tu ndoho, cua cutuhva yo yoso kuhva cua cundee ini yo.

⁴ Tu cua cundee ini yo, cua cutuhva yo yoso kuhva cua cuu yo ñivi vaha. Tu cua cuu yo ñivi vaha, cua cutuhva yo yoso kuhva cua cuatu yo nda cua nda cua savaha ra chi yo kuhva iyo maan ra.

⁵ Tu cua cuatu yo cha cua savaha ra Ndioo, ña cua coo tu ca nuun chi yo, vati cua savaha ra kuhva cati ra, vati chaha ra cha iyo ra Tati Ndioo chi yo. Tacan ni chito yo ti cuni mani xaan ra Ndioo chi yo.

⁶ Ni vii ndacu yo ndavaha ni nu quichi quivi, ta ña ni cuu tindee yo chi yo, ta ni quichi cuví ra Cristo cuenda cuati yo quivi ni tiso ra Ndioo, [soco ña ni cuni yo chi ra Ndioo quivi can].

⁷ Ña tuhva yo sacacu yo chi ñivi—masi ñivi vaha ndicha cuu ñi, tu cua cuvi yo cha cua savaha yo chacan.

⁸ Ta maan ra Ndioo sanahan ra chi yo ti cuni mani xaan ra chi yo, vati chihi ra Cristo cuenda yo, ta ni vii ndacu yo cuati.

⁹ Vitin cha chacoso vaha anima yo, vati cha ni chihi ra. Chacan cuu cha chito vaha xaan ca yo ti cua cacu yo nu cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi ndacu ndavaha ni.

¹⁰ Ni vii nduxaan yo chi ra Ndioo, ta sandumani ndico ra chi yo, vati chihi sehe ra cuenda yo. Chacan cuu cha chito vaha xaan ca yo ti cua cacu yo nu cua cuxaan ra Ndioo chi ñivi, vati cha iyo ndito ndico ra Cristo, ta ndumani ndico yo chi ra Ndioo.

¹¹ Tacan cuu, ta cusii ini tahan yo, vati cha ni ndumani ndico ra Ndioo chi yo kuhva cha ni savaha ra chahnu Jesucristo.

Ndoyo ñuhun ñivi savaha ra Adán, socio nduvaha ndico ñivi savaha ra Cristo

¹² Xihna cuii ni savaha ra Adán cuati. Chacan cuu cha ndacu ndihi ñivi ñuhñivi cuati, ta chihi ñivi, vati ndacu ñi cuati. Chacan cuu cha chihi ndihi ñivi, vati ndihi ñi cuu ñi ndacu cuati.

¹³ Ña ta tiso ra Ndioo ley, ta ni savaha ñivi cuati nu ni quichi quivi, socio ña ni tiso ra Ndioo cuati ñican, vati ña ta coo ley ra.

¹⁴ Chihi ndihi ñivi nda quivi ra Adán nda cua nda quivi chaha ra Ndioo ley chi ra Moisee. Chihi ñivi—masi ña ni savaha ñi cuati kuhva ni savaha ra Adán. Kuhva iin rai cha cua coo iti nuun ca cuu ra Adán can.

¹⁵ Ñavi kuhva cha ni savaha ra Adán cuu cha ni savaha ra Cristo. Ni savaha ra Adán cuati, ta iin tuhun ni rai cuu ra. Chacan cuu cha chihi ñivi, socio vaha xaan ca savaha inga ra, vati ni savaha ra Jesucristo tu manini chi yo. Chacan cuu cha iyo xaan tu manini chi tuvi ñivi. Chacan cuu iin cha samani ra Ndioo,

¹⁶ socio tucu kuhva iyo cha ni samani ra Ndioo. Ñavi kuhva cha ni savaha ra Adán cuu chi. Iin tuhun ni cuati ni savaha racan, ta ni chacoo cuati chi ndihi ñivi, socio vitin cha ni savaha ra Ndioo tu manini, ta cha ni chacoso vaha anima ñivi—masi cuaha xaan cuati ni savaha ñi.

¹⁷ Chihi ndihi ñivi, vati iin tuhun ni ñivi cuo ñi ni savaha cuati. Vitin cua coo ndito vaha ñivi, ta cua coo xaan tu manini chi ñi. Cua coso vaha anima ñi, vati cha cuenda cha ni savaha iin tuhun ni ra Jesucristo.

¹⁸ Ni cua cutuni ndihi ñivi, vati iin tuhun ni ra ni savaha cuati xihna ca. Ta ni kuhva cua coso vaha anima ñivi chi ra Ndioo. Cua coso vaha anima ñi, vati iin tuhun ni ra iyo cuiti vaha ndicha anima.

¹⁹ Ndacu ñivi cuati, vati ña ni tasoho iin rai. Ta ni kuhva cua coso vaha anima ñivi, vati ni tasoho inga ra.

²⁰ Queta quivi ni tiso ra Ndioo ley. Chacan cuu cha chito ñivi ti iyo cuati ñi. Chito ñi ti iyo ndicha cuati ñi, socio savaha xaan ca ra Ndioo tu manini chi ñi.

²¹ Chihi ñivi, vati savaha ñi cuati. Ta ni cuhva chacoso vaha anima ñivi, vati savaha ra Ndioo tu manini. Chacan cuu cha cua coo ndito ni chi ra cuenda cha ni savaha ra chahnu Jesucristo.

6

Ña tuhva ñivi Ndioo savaha ca ñi cuati

¹ Ña cua cati yo ti ni cua savaha yo cuati, vati tacan sa cua savaha ca ra Ndioo tu manini chi yo.

² Ñavi, xaa. Cha chahnda ini yo chacan, ta ña cuu ca savaha yo cuati.

³ Chito ndo ñacu cha ni chanduta yo cuenda ra Cristo. Cha ni chanduta yo cuenda ra Cristo, vati cuu chi sava ni ta cua iin cha chihi yo cuhva ni chihi maan ra.

⁴ Tacan cuu, ta cuu chi sava ta cua iin cha cuchi tahan yo cuhva ni cuchi maan ra, vati cha ni chanduta yo cuenda ra. Chacan cuu cha cha ni nduchaa anima yo, vati tucu cuhva iyo yo, vati cuu chi sava ta cua iin cha natacu ndico yo cuhva ni natacu ndico ra Cristo tañu ñivi ndii, vati iyo xaan tu ndee ini chi sutu ra.

⁵ Cua nduchaa cuhva iyo yo, vati ña cua savaha ca yo cuati cuhva ña ni savaha maan ra cuati. Cua coo vaha yo chi sutu ra cuhva iyo vaha maan ra chi ra nu ni natacu ndico ra.

⁶ Chito yo ti cha ni naan cuhva ni chacoo yo. Chacan cuu cha ña cua savaha ca yo cuati ni suhva cuhva ni savaha yo nu quichi quivi.

⁷ Tacan cati yu, vati ña cua savaha ca yo cuati, vati cuu chi sava ni ta cua cha ni chihi yo chi ra.

⁸ Tu ndicha ti ña cua savaha ca yo cuati cuhva ña ni savaha ra, chinu ini yo ti cua coo ndito tahan yo chi ra.

⁹ Chacan chinu ini yo, vati chito yo ti natacu ndico ra Cristo tañu ñivi ndii, ta ña cua cuvi ca ra, vati ña cuu ca.

¹⁰ Iin tuhun ni chaha ni chihi ra cuenda cuati ñivi ñiñivi, soco vitin cha iyo ndito ndico ra chi ra Ndioo.

¹¹ Chacan cuu cha cua saxini ndo ti ña cua savaha ca ndo cuati, soco cua coo ndito ndo chi ra Ndioo, vati iyo inuun ni ndo chi ra Cristo Jesuu.

¹² Chacan cuu cha na ña cua cuhva ca ndo cha cua savaha ndo cuati cuhva cuni maan ndo.

¹³ Ña savaha ca ndo cuati cuhva ndacu ñivi ndavaha ni, soco coo ndo chi ra Ndioo, vati cha ni nduvaha ndico anima ndo. Na cua savaha ndo cha vaha ndicha chi ra Ndioo,

¹⁴ vati ñahni ndatu cha cua savaha ca ndo cuati. Ñahni ndatu can, vati ña iyo ndo cuenda ley chahnu can. Iyo ndo cuenda tu manini cha ni savaha ra Ndioo.

Iin cuhva yoso cuhva iyo ñivi cuu musu chi chitoho ñi

¹⁵ Ña cua cati ndo ti cua cuu savaha yo cuati, vati ña iyo ca yo cuenda ley chahnu, ta vitin iyo tu manini chi ra Ndioo. Ña cua cati ndo chacan.

¹⁶ Chito ndo ti tu cua cati ndo chi iin ñivi ti cua cuu ndo musu ñi, cua tasoho ndo cuhva cati ñi. Tu cua tasoho ndo chi ñivi, sava ni ta cua iin musu ñi cua cuu ndo. Chacan cuu cha cati yu ti tu cua savaha ndo cuati, cua cuvi ndo. Tu cua tasoho ndo cuhva cati ra Ndioo, cua coso vaha ndicha anima ndo.

¹⁷ Mani cuati ni savaha ndo nu quichi quivi, soco chahi tiahvi ndioo chi ra Ndioo, vati chi ndihi cuui anima ndo ndacu ndo cuhva ni cati tuhun ndi chi ndo.

¹⁸ Mani cha vaha ndicha cuhva cuni ra Ndioo ndacu ndo vitin, vati ña savaha ca ndo cuati.

¹⁹ Tacan cati yu, vati ña ta coto vaha ndo yoso cuhva iyo ra Ndioo. Nu quichi quivi ni savaha ndo cuati, ta mani ndavaha ni savaha ndo, vati tacan ni chacoo ndo, soco vitin mani cha vaha ndicha na cua savaha ndo, vati cua coo ii ndo chi ra Ndioo.

²⁰ Nu ni savaha xaan ndo cuati ña ni tichaha ni ndo cuenda cha vaha ndicha.

²¹ Ñahni yavi ndaa cha ni savaha ndo quivi can, ta vitin cahan nuun ndo cuenda chacan, vati cuenda chacan ndoyo ñuhun ñivi.

²² Vitin ña saxini ca ndo cha cua savaha ndo cuati. Musu ra Ndioo cuu ndo. Chacan cuu cha cua coo ii ndo chi ra Ndioo, ta cua coo ndito ndo chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

²³ Tu cua savaha ñivi cuati, cua ndoyo ñuhun ñi cuenda ra Ndioo, soco tu cua coo inuun ñivi chi ra chahnu Cristo Jesuu, cua cuhva ra Ndioo cha cua coo ndito ñi chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

7

Iin cuhva yoso cuhva iyo ñivi ni tandaha

¹ Yani xaa, vitin chahi cuenda chi ndo, ta ñivi chito ley can cuu ndo. Chito ndo ti iyo cha cua sacuinu ñivi cuhva cati ley nda cua nda cua cuvi ñi.

² Tu cua tandaha iin ñahan chi ii ña, cua cuu ña ñasihi ra nda cua nda cua cuvi ra, cati ley can. Tu cua cuvi ra, cua cuhva ley can cha cua tandaha ndico tucu ña.

³ Chacan cuu cha cua savaha ña cuati, tu cua coo ña chi inga rai, ta ni iyo ndito ra cuu ii ña, soco nda cua cuvi ii ña, ta sa cua ndoo nuna ndico ña, ta ñahni cuati cua savaha ña, tu cua coo ña chi inga rai, cati ley chahnu.

⁴ Yani xaa, ta ni cuhva ñahni ca yavi ndaa ley chahnu cuenda maan ndo, vati cha ni chihi ra Cristo. Iyo ndo inga cuenda vitin, vati iyo ndo cuenda ra ni natacu ndico tañu ñivi ndii. Chacan cuu cha cua satiñu vaha yo chi ra Ndioo.

⁵ Nu ni chacoo yo cuenda suvi ni maan yo cuni yo savaha yo cuati, vati chito yo yoso cuhva iyo ley can. Chacan cuu cha mani cuenda cha cua ndoyo ñuhun yo savaha yo.

⁶ Vitin ña iyo ca yo cuenda ley can. Cha ndihi chacan cuenda maan yo. Chacan cuu cha ña satiñu yo cuenda cha chahnu cuhva iyo chi nu tutu, soco satiñu yo cuenda cha chaa, vati iyo ra Tati Ndioo chi yo.

Cuenda ley chahnu nihin ra Paulu cuhva ti ni savaha ra cuati

⁷ Ña cuu cati yo ti ndavaha ni cuu ley chahnu can. Ñavi, xaa. Nihin yu cuhva ñaan cha cuu cuati, vati cuhva can iyo ley can, vati cati ley ti ña cua cuni yo cha iyo chi tahan yo. Chacan cuu cha chite ti ña vaha chacan,

⁸ soco cuaha xaan cuni yu cha iyo chi tahan, vati chite ti cuati cuu chi cuhva cati ley can. Ña chito yo ñaan cha cuu cuati, tu ñahni ley chaha cha chini tuni chi yo.

⁹ Xihna ca ña chite ñaan cha cuu ley can, ta ña tichahi, soco queta quivi ni quechaha chite ley can. Chacan cuu cha ni savahi cuati, soco ña vaha cuni yu.

¹⁰ Iyo ley can, vati cua sacuinu ñivi chi chi, ta cua coo ii ñi chi ra Ndioo, soco cuenda chi chito ñivi ñaan cha cuu cuati, ta ndoyo ñuhun ñi.

¹¹ Chite ti ni savahi cuati, vati chite yoso cuhva cati ley chahnu can. Chacan cuu cha ndoyo ñuhin, vati ni savahi cuati.

¹² Ta ley can—chaha ra Ndioo chi chi. Iin cha vaha ndicha cuu chi, ta tuhun ii cuu chi.

¹³ Ña cua cati yu ti ni ndoyo ñuhin, vati ña vaha chi. Ñavi, xaa. Ndoyo ñuhin, vati ni savahi cuati, ta chite ti cuati cuu cha ni savahi, vati ñavi cuhva cati ley vaha can cuu cha ni savahi. Chacan cuu cha chito vaha yo ñaan cha cuu cuati, ta chito yo ti xaan xaan cuu cuati can cuhva cati ley.

¹⁴ Chito yo ti iyo ley can cuenda ra Ndioo, ta cuenda ñuhun ñuñivi iyo yu, vati mani cuati cuni yu savahi.

¹⁵ Ña cutuni ini yu ñaan cha cuu cha ndacu i, vati ña ndacu i cuhva cha cuni yu, ta cuhva cha ña vaha cuni yu—chacan ni ndacu i.

¹⁶ Nu ni savahi cuhva cha ña cuni yu, chahi cuenda ti cha vaha cuu ley can.

¹⁷ Vitin ña cuni savahi cha ndavaha ni can, soco iyo cuati chihin yu. Chacan cuu cha ni vii ndacu i chi chi.

¹⁸ Chacan cuu cha chite ti ñahni cha vaha saxini yu chi anime. Tacan cati yu, vati cuni yu savahi cha cuu cha vaha, soco ña cuu savahi chi chi.

¹⁹ Ña cuu savahi cha vaha cuhva cuni yu, soco ndacu ni yu cha ndavaha ni, ta ña cuni yu chacan.

²⁰ Ndicha ti ndacu i cha ña cuni yu, soco ñavi cuhva cuni yu cuu chi. Ndacu i chi chi, vati iyo cuati chihin yu.

²¹ Chacan cuu cha nihin yu cuhva ti mani cha ndavaha ni savahi nu ni cuni yu savahi cha vaha.

²² Chi anime cuni yu ley Ndioo,

²³ soco nihin yu cuhva ti iyo inga cha iyo chihin yu. Iyo cuati chihin yu. Chacan cuu cha ña nduunuun cuhva cha saxini yu, ta ni ña cundee savahi cha vaha.

²⁴ Ndahvi xaan ndahvi xaan cuni anime. Yoni iyo nu ñuhun ñuñivi cha cua sacacu chihin yu nu ndoyo ñuhin,

²⁵ soco chahi iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, vati maan ra chahnu Jesucristo cua sacacu chihin yu. Chacan cuu cha ndacu i cuhva cati ley Ndioo chi ndihi cuii anime, soco ni iyo nu ndoyo ñuhin, vati ni iyo cuati chihin yu.

8

Tindee ra Tati Ndioo chi ñivi Ndioo

¹ Chacan cuu cha chito yo vitin ti ña cua cutuni ñivi iyo cuenda ra Cristo Jesuu, vati ña tuhva ca ñi savaha ñi cuati. Cuhva cuni ra Tati Ndioo ndacu ñi vitin.

² Ña cua cutuni yo, vati cua savaha ra Tati Ndioo cha cua coo yo chi ra Cristo Jesuu, ta ña cua ndoyo ñuhun yo, vati ña cua tiso ra cuati chihin yo.

³ Ni tava tiñu ra Ndioo sehe ra, ta ni chacoo ra cuhva iyo ñivi ndacu ndavaha ni, vati cua sanaan ra cuati ndacu ñi. Tacan ni cua sanaan ra cuati can, vati ña cuu naan cuati ñi cuenda ley chahnu can. Ña ni cuu, vati iyo xaan ndavaha ni chi ñi.

⁴ Sanaan ra Ndioo cuati yo. Chacan cuu cha cua cuu savaha yo cha vaha cuhva cati ley, vati ndacu yo cuhva cuni ra Tati Ndioo. Ña ndacu ca yo cuhva cuni maan yo.

⁵ Ñivi iyo cuenda ñuhun ñuñivi—saxini ñi cuhva cuni maan ñi, soco ñivi iyo cuenda ra Tati Ndioo—saxini ñi cuhva cuni maan ra.

⁶ Tu cua saxini ñi cuhva cuni maan ñi, cua ndoyo ñuhun cuii ñi, soco tu cua saxini ñi cuhva cuni ra Tati Ndioo, cua coo taxin anima ñi, ta cua coo ndito ñi chi ra Ndioo.

⁷ Tacan ni iyo chi, vati tu cua saxini ñivi cuhva cuni ñi, cua cuxaan ini ñi chi ra Ndioo. Ña cua sacuinu ñi cuhva cati ley Ndioo, vati ña cuu chi ñi.

⁸ Chacan cuu cha ña cua cuu savaha ñivi can cha cua cusii ini ra Ndioo, vati ndacu ñi cuhva cuni maan ñi.

⁹ Ta maan ndo—ña iyo ndo cuenda ñivi ñuñivi. Iyo ndo cuenda ra Tati Ndioo, vati iyo ra chi ndo. Tu ña iyo ra Tati Ndioo chi ndo, ña iyo ndo cuenda ra Cristo.

¹⁰ Tu iyo ra Cristo chi ndo, masi cua cuvi ndo, vati ni iyo cuati chi ndo, soco cua coo ndito ndo chi ra Ndioo, vati ni chacoso vaha anima ndo.

¹¹ Chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra Jesuu, ta natacu ndico ra tañu ñivi ndii. Tu iyo ra Tati Ndioo chi ndo, cua cuhva tahan ra cha cua cuu natacu ndico tahan ndo nu cua cuvi ndo, vati iyo tahan ra Tati Ndioo chi ndo.

¹² Yani xaa, chacan cuu cha nini xaan cha cua nacoo ihni yo cha iyo cuenda ñuhun ñuñivi.

¹³ Tu cua coo ndo cuenda ñuhun ñuñivi, cua ndoyo ñuhun cuii ndo, soco tu cua nducu ndo cha cua tindee ra Tati Ndioo chi ndo, ta cua saña ihni ndo ndavaha ni cha ndacu ñivi ñuñivi, cua coo ndito ndo.

¹⁴ Ñivi Ndioo cuu ñivi ndacu cuhva cati ra Tati Ndioo.

¹⁵ Chacan cuu cha savaha ra cha cuu ndo sava ni ta cua sehe ra Ndioo. Ña savaha ra cha cua cuu ndo sava ta cua iin musu ra, ta cua cuyuhvi ndico ndo. Sava ta cua sehe ra cuu ndo. Chacan cuu cha cuu cati ndo chi ra ti sutu ndo chi ra.

¹⁶ Ini ra Tati Ndioo cati tuhun chi yo, ta chito tahan yo ti sehe Ndioo chi yo.

¹⁷ Cua nihin tahan yo cuhva cua cuhva ra Ndioo chi yo cuhva ni nihin ra Cristo, vati sehe ra chi yo. Cua nihin yo cha cua cuhva ra Ndioo, tu cua ndehe tahan yo tu ndoho cuhva cha ni ndehe maan ra Cristo tu ndoho. Chacan cuu cha cua coo ndito ndico yo chi ra.

¹⁸ Yuhu saxini ti ñahni tuhun cha cua ndehe yo tu ndoho vitin tichi quivi ya. Vaha xaan ca cha cua ndehe yo cuhva cahnu xaan cha cua savaha ra Ndioo chi yo nu cuahan quivi.

¹⁹ Cha ni savaha ra Ndioo ndihi cuii cha iyo nu ñuhun ñuñivi ya ta iti siqui andivi, ta cua coo ndihi chacan nda cua nda quivi cua savaha ra Ndioo cha cahnu xaan ñivi cuu ndihi ñivi ra.

²⁰ Ndihi cha iyo nu ñuhun ñuñivi ya—ndoyo ñuhun tahan chi. Ñavi cuhva cha cua coo xihna cuu chacan, soco cha cuahan ndoyo ñuhun ndihi chi, [vati ni ndoyo ñuhun iin ñivi ñuñivi]. Cha cuahan ndoyo ñuhun ndihi cha iyo, soco cua queta quivi cua nduchaa ndico chi cua savaha ra Ndioo.

²¹ Tacan ni cua coo chi, vati ña cua ndoyo ñuhun ca chi, soco cua nduchaa ndico chi cuhva cua nduchaa ndico ndihi ñivi cuu sehe ra Ndioo.

²² Chito yo ti iyo ndihi cha ni savaha ra Ndioo chi tu ndoho nda cua nda vitin.

²³ Ta ni cuhva cha iyo tahan yo chi tu ndoho, soco ndatu vaha yo nda cua nda quivi cua sama ra cuhva iyo yo, ta cua cuu ndicha yo sehe ra. Tacan ni cua nduchaa yo cuhva iyo yo. Tacan ni ndatu yo, ta cha ni chaha ra cha iyo ra Tati Ndioo chi yo. Cha ni chaha xihna ra cuu chacan.

²⁴ Cha ni sanduvaha ra anima yo. Chacan cuu cha ndatu yo cha cua savaha ra iti nuun ca. Yoni ndatu cha ni nihin ñi nu ni quichi quivi, soco ni ndatu maan yo, vati ña ta nihin yo cuhva cati ra.

²⁵ Tu ña ta nihin yo cha ndatu yo, na cua cundee ini yo cuatu yo nda cua nda cua nihin yo chacan.

²⁶ Ta ni cuhva cua tindee ra Tati Ndioo chi yo ñaan cha cuu cha cumani yo. Tindee ra, vati ña chito yo yoso cuhva cua cahan ndahvi yo chi ra Ndioo, soco maan ra cahan chi ra Ndioo cuenda yo, ta ña tuhva yo cahan yo cuhva cahan maan ra.

²⁷ Chito ra Ndioo yoso cuhva saxini yo chi anima yo. Chacan cuu cha chito ra ñaan cha cati ra Tati Ndioo, vati cahan ra cuenda yo cuhva cuni maan ra Ndioo.

Cua tindee ra Ndioo, ta cua sacanaan ñivi ra

²⁸ Chito yo ti cua savaha ra Ndioo cha cua quee vaha ndihi cha cua tahan ñivi cuni chi ra, vati cha ni nacachi ra chi ñi cuhva ni cuni maan ra.

²⁹ Tacan ni savaha ra, vati cha ni nacoto ra chi ñi nda ni iti chata, ta suvi ni iti chata saxini ra ti cua coo ñi cuhva iyo sehe ra. Chacan cuu cha tuvi ñivi cuu ñi, ta maan ra cuu xini.

³⁰ Nu quichi quivi ni saxini ra Ndioo ti cua coo ñivi ra, ta ni nacachi ra chi ñi. Suvi ni chi ñican tiso vaha ra anima, ta cua sacahnu ndicha ra chi ñi nu cuahan quivi.

³¹ Chacan cuu cha yuhu cati ti yoni iyo cha cua tava ndaa chi yo, vati tindee ra Ndioo chi yo.

³² Suvi ni chi sehe ra ni tava tiñu ra, ta ni chaha ra cha ni chihi ra cuenda ndihi yo. Chacan cuu cha chito yo ti cua savaha ca ra cha vaha chi yo cuhva cha ni savaha ra cha vaha chi sehe ra.

³³ Yoni cua tiso cuati chi yo, vati ñivi ra Ndioo cuu yo, ta maan ra cuu ra ni tiso vaha tiñu.

³⁴ Yoni cua tachi tuni chi yo, vati ra Cristo cuu ra cahan mani chi ra Ndioo cuenda yo, ta maan ra cuu ra cha ni chihi, ta natacu ndico ra tañu ñivi ndii, ta vitin iyo ra chi ra Ndioo.

³⁵ Yoni cua cuu sanini chi ra Cristo, ta cua saña ra cha cuni mani ra chi yo. Vasi cua ndehe yo tu ndoho. Vasi cua cani tahan ñivi chi yo cuenda ra Cristo. Vasi cua coo tama. Vasi ña cua queta sahna cua cunami yo. Vasi iyo ñaan cha cua tahan yo. Vasi cua cahni ñivi chi yo, soco ña cua saña ra chi yo.

³⁶ Cati tutu Ndioo cuenda ñivi ra ti:
Ndihi ni quivi cuni cahni ñivi chi ndi,
vati chinu ini ndi chihun.
Saxini ñivi ti iyo ndi cuhva iyo ri mbee,
vati ndihi ni quivi chahni ñi chi ri nuyahvi,
cati ñivi Ndioo chi ra.

³⁷ Vasi cua ndehe yo ndihi tu ndoho can, soco taqui xaan cua sacanaan yo, vati iyo ra cuni mani chi yo, ta tindee ra chi yo.

³⁸⁻³⁹ Chito vahi ti yoni cua cuu casi chi ra Ndioo, ta cua saña ra cha cuni mani ra chi yo cuenda ra chahnu Cristo Jesuu. Vasi cua cuvi yo. Vasi ña cua cuvi yo. Vasi cua cuni casi ra cuu tatun Ndioo. Vasi cua cuni casi run tati cuihna. Vasi cua cuni casi run iyo vitin. Vasi cua cuni casi run cua coo iti nuun. Vasi cua cuni casi run iyo iti siqui. Vasi cua cuni casi run iyo iti nu ñuhun ñuñivi. Vasi iyo ñaan ca run cua cuni casi, soco ña ta ñahni ni iin run cua cuu casi cha cuni mani ra chihin yo.

9

Cha ni cati ra Ndioo ti ñivi Israel cuu ñivi ra

¹ Cuenda ra Cristo cahin cha ndicha, ta ña sandahyu ñahin chi ndo. Tindee ra Tati Ndioo chihin yu, ta chito vahi chi anime ti cha ndicha cuu chi.

² Chacan cuu cha chahi cuenda chihin ndo, vati ndahvi xaan cuni anime, ta ña ni chacuita cha cuihya cuni anime.

³ Cuni xain cha cua saxini vaha ñivi tahan yu chi ra Ndioo, ta ñahni tuhun—masi cua ndoyo ñuhin cuenda ra Cristo, tu tacan sa cua cuu saxini vaha ñi chi ra.

⁴ Nivi Israel cuu ñi, ta sehe Ndioo cuu ñi. Chi maan ñi iyo tu ndee ini ra Ndioo, ta chi maan ñi ni tiso vaha ra Ndioo tiñu iti chata, ta ni ndoo vaha

tuhun. Chi maan ñi iyo ley chahnu, ta maan ñi cuu ñi satiñu chi ra Ndioo. Chi maan ñi ni cati ra yoso cuhva cua savaha ra nu cuahan iti nuun.

⁵ Ñivi ñi cuu ra cacu sutu ñuun iti chata tiempu chahnu, ta suvi ni ñivi ñi cuu ra Cristo. Na cua sacahnu yo chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, vati maan ra cuu ra ndaca ñahan chi ndihi cuii cha iyo. Na cua cuu chi tacan ni.

⁶ Ña cua cuu cati yo ti ña cua quee tuhun cuhva ni cati ra Ndioo iti chata. Ña ndihi ñivi cuu ñivi Israel cuu ñivi Israel ndicha.

⁷ Ña ndihi ñivi ra Abraham cuu ñivi ra Ndioo, vati cati tutu Ndioo ti ndihi ñivi cua coo cuenda iin tuhun ni ra Isaac—ñican ni cua cuu ñivi Abraham, cati chi.

⁸ Chacan cuu cha ñavi cuenda cha ni cacu ñivi cuenda ra Abraham cuu ñi ñivi Ndioo, soco ñivi ndicha ra cuu ñivi chinu ini cuhva ni cati ra iti chata.

⁹ Tuhun ya cuu tuhun ni cati tuhun xihna ra Ndioo chi ra Abraham, vati cati ra ti cua quichi ra cuhva ni cati ra, ta sa cua coo iin sehe ña Sara, cati ra.

¹⁰ Ni iyo inga tuhun, vati ni chacao ña Rebeca chi ra Isaac ii ña—ra cuu ñivi yo tiempu chahnu, ta ni tuvi sehe ña tichi ña.

¹¹⁻¹³ Ña ta cacu ve xinihin can, ta ni ña ta savaha ve cha vaha ni cha ndavaha ni, ta cati ra Ndioo chi ña ti cua satiñu tatun ra chanihin chi ra cuu ra luhu, cati ra. Cuhva ni cati tutu Ndioo cuu chacan, vati cati chi ti cuni mani ra Ndioo chi ra Jacob, soco ña cuni ra chi ra Esaú, cati chi. Chacan cuu cha nihin yo cuhva ti ndacu ra Ndioo cuhva ni cuni maan ra. Ni nacachi ra chi ñivi cuni ra, ta ña saxini ra ñaan cha savaha ñi.

¹⁴ Tacan ni savaha ra Ndioo, soco ña cuu cati yo ti ña vaha savaha ra,

¹⁵ vati cati ra Moisee cuenda ra Ndioo iti chata ti cua cundahvi ini ra Ndioo chi ñivi, soco maan ra cua cati ndaa ñi cuu ñi cua cundahvi ini ra, cati ra.

¹⁶ Chacan cuu cha cati yu ti ña ndacu ra cuhva cuni ñivi. Ña ndacu ra cuhva sanini ñi. Ndacu ra cuhva cuni maan ra, vati cundahvi ini ra chi ñivi.

¹⁷ Iyo tutu Ndioo cuhva cati ra Ndioo chi ra ndaca ñahan chi ñivi Egipto iti chata. Cati ra Ndioo chi racan ti chaha ra tiñu chihin ra ndaca ñahan can, vati cuni ra sanahan ra chihin ra ti iyo tu ndee ini chihin ra Ndioo. Chacan cuu cha cua coto ndihi ñivi ñuñivi yoo rai cuu ra, cati ra Ndioo chi ra.

¹⁸ Chacan cuu cha ni nanducu ra ndaa ñi cuni ra, ta cundahvi ini ra chi ñi, ta ndaa ñi cuni ra—ndusoo ñi savaha ra.

¹⁹ Chacan cuu cha cua saxini ndo ti ña vaha cha cua tiso ra cuati chi yo, vati yoni cuu casi cuhva cuni ra.

²⁰ Hombre, ña cua saxini ndo ti ñivi cahnu cuu ndo, ta cua cahan ndico ndo chi ra Ndioo. [Cua cati yu iin cuhva chi ndo.] Ña tuhva cahan quisi chi ra savaha chi chi. Ña cati chi ti ña vaha cuhva cha ni savaha ra chihin chi.

²¹ Ta ra satiñu chi ndahyu—cua savaha ra cuhva cuni maan ra chi ndahyu can. Cua savaha ra iin cha taqui, ta cuu savaha ra inga cha ndahvi.

²² Chacan cuu cha cuu cundee ini ra Ndioo cha ndacu ñivi ndavaha ni. Ñican cuu ñi cua ndoyo ñuhun, vati cuenda chacan iyo ñi. Cundee ini ra, soco cuni ra sanahan ra chi yo yoso cuhva cua nduxaan ra chi ñivi, ta cuni ra cha cua ndehe ñivi ti iyo tu ndee ini chi ra, soco cundee ini ra chi ñi.

²³ Chacan cuu cha cua sacoto ra chi yo ti cahnu xaan ñivi cua cuu ñivi cundahvi ini ra, vati cuenda chacan iyo ñi.

²⁴ Tacan ni cha ni nacachi ra chi maan yo. Iyo yo—ñivi judío cuu yo, ta iyo tahan yo—ñivi cuu inga tucu ñivi cuu yo, soco chi ndihi yo cuni ra Ndioo.

²⁵ Cuhva cati ra nu tutu ni ta: ra Osea iti chata cuu chi, vati cati ra Ndioo cuenda ñivi cuu inga tucu ñivi ti:
Iyo ñivi—ñavi ñivi yu chihin ñi,
soco cua savahi cha cua cuu ñi ñivi yu.

Xihna ca ña cuni yu chi ñi,
soco cuni yu chi ñi vitin.

²⁶ Iyo nu ni cati xihna yu ti ñavi chi yuhu cuu ñi, cati yu,
ta suvi ni ican nu cati yu tuhun can cua cati ñivi ti ñivi ra Ndioo ndito cuu ñi,
cati ra.

²⁷ Ta cuenda ñivi Israel cati ra Isaia ti cuhva iyo yuti yu tañuhun iyo ñivi Israel,
[vati tuvi xaan ñi iyo,] socio ña tuvi ñi cua cacu,

²⁸ vati yatin xaan cua sandihi ra chahnu tiñu nu ñuhun ñuñivi ya.

²⁹ Cua savaha ra cuhva ni cati ra Isaia iti chata, vati cati ra cuenda ñivi Israel
ti:

Tu ña cua sacacu ra chahnu Ndioo uvi uni yo,
cua ndoyo ñuhun cuii yo cuhva ni ndoyo ñuhun ñivi ñuun Sodoma chi ñivi ñuun
Gomorra iti chata,
cati ra.

Ña chinu vaha ini ñivi judío tuhun vaha

³⁰ Chacan cuu cha cua cati yu ti ña nducu ñivi cuu inga tucu ñivi cuhva cha
cua coso vaha anima ñi chi ra Ndioo, socio cha ni chacoso vaha anima ñi chi
ra. Cundee chacoso vaha anima ñi chi ra, vati chinu ini ñi chi ra.

³¹ Ta ñivi Israel—nducu ñi cuhva cha cua coso vaha anima ñi chi ra Ndioo
cuenda ley chahnu, socio ña cundee sacuinu ñi cuhva cati ley can.

³² Ña cundee ñi coso vaha anima ñi chi ra Ndioo, vati saxini ñi ti cua coso
vaha anima ñi cuenda cha cua savaha ñi cha vaha. Ña chito ñi ti tu cua cuinu
ini ñi chi ra, cua cundee coso vaha anima ñi. Ndoyo ñuhun ñi, vati ña nihin ñi
cuhva. Cha cuu ñi sava ta cua iin ñivi, ta yani chaha ñi chata yuu, ta ndoyo
ñuhun ñi.

³³ Tacan cati tutu Ndioo, vati ra Cristo cuu sava ta cua iin yuu, ta cati tutu
can ti:

Cha chaqui ndai iin yuu iti Sión.

Cua yani chaha ñivi chata chi,

ta cua ndoyo ñuhun ñi,

soco ña cua coo tu ca nuun chi ñivi can,

tu cua cuinu ini ñi chi ra cuu sava ta cua yuu can,

cati chi.

10

¹ Yani xaa, chi ndihi cuii anime cuni xain cha cua nduvaha tahan anima
ñi. Chacan cuu cha cahan ndahvi xain chi ra Ndioo cuenda ñi.

² Chahi cuenda ti cuni xaan ñi chi ra Ndioo, socio ña nihin vaha ñi cuhva.

³ Ña chito ñi yoso cuhva ni cati ra Ndioo ti cua coso vaha anima yo. Chacan
cuu cha ña ndacu ñi cuhva cuni ra Ndioo, socio nducu ñi cuhva cha cua coso
vaha anima ñi cuhva cuni maan ñi.

⁴ Ña cua sacuinu ca ñivi ley chahnu can, vati cha ni quichi ra Cristo. Chacan
cuu cha cua coso vaha anima ñi, tu cua cuinu ini ñi chi ra.

⁵ Cuenda ley chahnu can ni cati ra Moisee iti chata ti tu cua saxini ñivi ti
cua sacuinu ñi ley, ta cua coso vaha anima ñi chi ra Ndioo, ndihi tuhun ley
can cua sacuinu nini xaan ñi, cati ra.

⁶ Ta ñivi cua coso vaha anima chi ra Ndioo, vati chinu ini ñi chi ra—ñican
cati ti ña cua saxini ñivi chi anima ñi ti yoo cua cu ndaa iti siqui andivi, vati
cua quichi ndaca ndico ñi chi ra Cristo,

⁷ ta ni ña cua saxini ñi ti yoo cua nuun nu iyo ñivi ni chihhi, vati cua quichi
ndaca ndico ñi chi ra Cristo tañu ñivi ndii.

⁸ Ña cua cati ñi tacan, vati cati tutu Ndioo ti chito ñivi tuhun can, vati chini ñi chi chi, ta cahan ñi chi chi, cati chi. Tuhun can cuu tuhun cati tuhun ndi ti cua cuinu ini ñivi chi ra Ndioo.

⁹ Tu cua cati cachin ndo ti ndaca ñahan ra chahnu Jesuu chi ndo, tu cua cuinu ini ndo chi anima ndo ti chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra, ta natacu ndico ra tañu ñivi ndii, tu tacan ni cua cati ndo, cua coso vaha anima ndo chi ra Ndioo.

¹⁰ Chinu ini yo chi anima yo. Chacan cuu cha ni chacoso vaha anima yo chi ra Ndioo. Chaha yo cuenda ti ra Cristo cuu ra ndaca ñahan chi yo. Chacan cuu cha ni nduvaha anima yo.

¹¹ Cati tutu Ndioo ti ñahni tu ca nuun cua coo chi ñivi chinu ini chi ra Ndioo.

¹² Tacan cati chi, vati ini ñivi cuu ndihi ñivi. Ini ñivi cuu ñivi judío chi ñivi cuu inga tucu ñivi. Ini ra Cristo cuu ra ndaca ñahan chi ndihi ñivi, ta ini cuhva savaha ra tu manini chi ñivi cahan ndahvi chi ra

¹³ cuhva cati tutu Ndioo ti ndihi ñivi cahan ndahvi chi ra chahnu—cua nduchaa anima ñi, cati chi.

¹⁴ Tu ña ta cuinu ini ñivi chi ra Ndioo, ña cua cuu cahan ndahvi ñi chi ra. Tu ña ta cuni soho ñi tuhun ra, ña cua cuu cuinu ini ñi chi ra. Tu ña ta cati tuhun ñivi tuhun Ndioo chi ñi, ña cua cuu cuni soho ñi.

¹⁵ Tu ña ta quee iti ñi, ña cua cuu cati tuhun ñi, ta cati tutu Ndioo ti sii cuni ñivi, vati cha quichi cati tuhun ñivi ra tuhun vaha, cati chi.

¹⁶ Ña ndihi ñivi tasoho tuhun Ndioo, vati iyo ñivi cuhva ni cati ra Isaía, vati cati ra chi ra Ndioo ti yoni chinu ini tuhun cati tuhun ra, cati ra.

¹⁷ Chinu ini ñivi, vati chini soho ñi, ta chini soho ñi, vati cati tuhun yo tuhun yoso cuhva iyo ra Cristo.

¹⁸ Cati yu ti cha ni chini soho ñivi judío can, [vati cati tutu Ndioo ti]:

Cha ni cati tuhun ra ta ra nini cahnu nu ñuhun ñuñivi,
casi tutu Ndioo.

¹⁹ Cati ndico yu ti cha ni chito ñivi Israel tuhun can, vati cati ra Moisee cuenda ra Ndioo iti chata ti:

Cua ndusoo ndo chi ñivi cuu inga tucu ñivi,
ta cua nduxaan ndo chi ñi cua savahi,
casi ra cuenda ñivi Israel can,

²⁰ ta iti nuun ca ni cahan tahan ra Isaía. Ña yuhvi ra, ta cati ra cuenda ra Ndioo ti:

Ña nanducu ñi chihin yu,
soco nanihin ñi chihin yu,
casi ra,

²¹ ta suvi ni cuenda ñivi Israel can casi ndico tucu ra Ndioo ti ndihi ni quivi cahan ndahvi ra Ndioo chi ñivi ra, socio ña tasoho ñi chihin ra, ta ndusoo cuni ñi, casi ra.

11

Iyo tahan ñivi Israel cha ni nduvaha anima

¹ Ña cati yu ti cha ni tava ndaa ra Ndioo chi ñivi judío. Ñavi, xaa. Ña cati yu tacan ni, vati ñivi ñuun Israel cuu yu. Ñivi yu chi ra Abraham chahnu chi ra Benjamín.

² Ña ni tava ndaa ra Ndioo chi ñivi ra, vati ni nacachi ra chi ñi iti chata. Vasi ña chito ndo yoso cati tutu Ndioo nu ni taa ra Elía. Chaha chi cuenda yoso cuhva ni cahan ra Elía can chi ra Ndioo, ta tiso xaan ra cuati chi ñivi Israel.

³ [Cati ra chi ra chahnu Ndioo cuenda ñi ti] cha ni chahni ñi chi ra cahan cuenda ra Ndioo. Cha ni chani ñi nu sacahnu ñi chihin ra nu samani ñi chihin ra. Iin tuhun ni ra ni vii iyo, ta cuni tahan ñi cahni ñi chihin ra, cati ra,

⁴ soco cati ndico ra Ndioo chi ra ti ni vii iyo ucha mil rai cha cuenda ra Ndioo, ta cumi ra chi ra ta ra, ta ña ta cahnu chiti ra ta ra iti nuun Baal can, ta ni ña ta sacahnu ra ta ra chi ita niñu can, cati ra.

⁵ Ta ni cuhva ni iyo ni ñivi judío vitin tichi quivi ya, [ta sacahnu ndicha ñi chi ra Ndioo]. Cha ni nacachi ra chi ñi, vati iyo tu manini chi ra.

⁶ Cha ni savaha ra tu manini chi ñi, ta nacachi ra chi ñi. Chacan cuu cha ñavi ti iyo cha cua savaha maan ñi, vati tu cua savaha ñi tacan, ña cua cuu ca savaha ra tu manini chi ñi.

⁷ Cati yu ti nanducu xaan ñivi judío cuhva ti cua coo vaha ñi chi ra Ndioo, soco ña nanihin ñi cuhva. Ñivi cha ni nacachi ra Ndioo—ñican cuu ñi nihin cuhva, ta ndusoo ndihi ca ñi

⁸ cuhva cati tutu Ndioo ti chaha ra Ndioo cha cua ndutondo ñi. Nda cua nda vitin ndehe ñi, soco ña ndichin vaha ndehe ñi. Chini soho ñi, soco ña nituni ini ñi, cati tutu Ndioo.

⁹ Chaha tahan ra David cuenda iti chata, vati cati ra ti:

Cua cusii ini ñi sacahnu ñi vico,
soco tacan ni cua ndoyo ñuhun ñi.

Tacan ni cua cunda yahvi ñi.

¹⁰ Ña cua coo cha chini tuni chi ñi.

Chacan cuu cha ña cua cutuni ini ñi,
ta cua coo ñi chi tu ndoho ndihi ni quivi ndihi ni tiempu,
cati ra David cuenda ñivi judío can.

Tuhun cua nduvaha anima ñivi cuu inga tucu ñivi

¹¹ Chacan cuu cha cati yu ti ña ni ndoyo ñuhun cuii ñivi can. Ñavi, xaa, soco vitin cha queta tuhun yoso cuhva cua sanduvaha ra Ndioo anima ñivi. Cha queta tuhun can iti nuun ñivi cuu inga tucu ñivi, ta ni nduvaha anima ñi. Chacan cuu cha cua saxini ñi judío suhva, [vati tindee tahan ra Ndioo chi ñivi cuu inga tucu ñivi].

¹² Cha ni savaha ñivi judío can cuati, ta ndoyo ñuhun ñi. Chacan cuu cha nduvaha anima ñivi cuu inga tucu ñivi, soco vaha xaan ca cua coo ñi nu cua quihvi ndico ñivi judío cuenda ra Ndioo.

¹³ Ndioho, ñivi cuu inga tucu ñivi, vitin cati tuhun chi maan ndo. Nihin xaan satiñu i tiñu ni chaha ra Ndioo chihin yu, vati cha tava tiñu ra chihin yu nu iyo ñivi cuu inga tucu ñivi.

¹⁴ Tacan ni satiñu i, vati cuni yu cha cua quechaha saxini ñivi judío suhva, vati ni tindee tahan ra Ndioo chi inga tucu ñivi, vati vasi tacan ni cua nduvaha tahan anima ñivi judío can.

¹⁵ Cha ni ndumani ndico ñivi ñuñivi chi ra Ndioo, vati cha ni quee ndaa ñivi judío can. Chacan cuu cha tu cua quihvi ndico ñi cuenda ra Ndioo, cua natacu ndico ñivi ndii, ta cua coo ñi chi ra Ndioo.

¹⁶ Iti chata ni chacoo vaha ñivi judío chi ra Ndioo. Tacan ni cua coo vaha ndihi ñi chi ra.

¹⁷ Vitin cha ni quee ndaa ñivi judío can. Chacan cuu cha ni cuu quihvi maan ndo cuenda ra Ndioo, ta cua coo vaha tahan ndo chi ra Ndioo, ta ñivi cuu inga tucu ñivi cuu ndo.

¹⁸ Ña cua cahan rai ndo chi ñivi judío can, [vati cha iyo vaha ndo chi ra Ndioo]. Tu cua saxini ndo ti vaha xaan iyo ndo, ta ña vaha iyo ñivi judío can, na cua saxini ndico ndo, vati ñavi maan ndo cuu ñivi iyo cuenda ra Ndioo xihna cuii. Maan ñivi judío can cuu ñi ni chacoo xihna cuenda ra.

¹⁹ Vasi cua cati ndo ti ndicha, soco cha ni tava ndaa ra Ndioo chi ñivi judío can, vati cua cuu quihvi tahan ndo cuenda ra, cati ndo.

²⁰ Ndicha cuhva cati ndo, soco ni tava ndaa ra Ndioo chi ñivi can, vati ña chinu ini ñi chi ra, ta iyo maan ndo cuenda ra, vati ni chinu ini ndo chi ra. Ña cua saxini ndo ti cahnú xaan ñivi cuu ndo, soco cua cuyuhvi ndo.

²¹ Cua cuyuhvi ndo, vati cua cuu tava ndaa ra Ndioo chihin ndo cuhva ni tava ndaa ra chi ñi judío can, ta ñican cuu ñivi ra xihna cuii.

²² Chacan cuu cha cua coto ndo ti iyo xaan tu manini chi ra Ndioo, soco ta ni cuhva cua coto ndo ti xaan xaan iyo tahan ra. Xaan xaan nduxaan ra chi ñivi ndoyo ñuhun cuenda ra, soco chi maan ndo savaha xaan ra tu manini. Tacan ni cua savaha ra chi ndo, tu ni cua coo ndo chi ra. Tu ñavi tacan ni cua coo ndo chi ra, cua tava ndaa tahan ra chi ndo.

²³ Ta ñivi judío can—tu cua cuinu ini ñi chi ra Ndioo, cua coo ndico ñi chi ra, vati cua cuu quihin cuenda ndico ra Ndioo chi ñi.

²⁴ Tacan cati yu, vati ñavi ñivi Ndioo cuu ndo xihna cuii, ta savaha ra cha quihvi ndo cuenda ra. Vii ni cua quihvi ndico ñivi can cuenda ra, vati ñivi ra ñi cuu ñi xihna cuii.

Nu cuahan quivi cua nduvaha tahan anima ñivi judío

²⁵ Yani xaa, cuni yu cha cua coto vaha ndo tuhun ya, coto cua saxini ndo ti iyo cha chini tuni chi ndo. Tuhun ya cua coto ndo, vati ni cua ndusoo ñivi judío can nda cua nda quivi cua queta vaha ñivi cuu inga tucu ñivi, ta cua quihvi ñi cuenda ra Ndioo cuhva ñi cati ra Ndioo.

²⁶ Tacan cuu, ta sa cua nduvaha tahan anima ndihi ñivi judío can cuhva cati tutu Ndioo cuenda ñi ti:
Iti yucu Slón cua quichi iin rai,
ta cua sacacu ra chi yo.

Cua savaha ra cha cua saña ñivi ra Jacob chahnu ndavaha ni ndacu ñi,

²⁷ ta cua ndoo vaha tuhun chi ñi,
ta cua sanain cuati ndacu ñi,
cati ra Ndioo.

²⁸ Cuxaan ini ñican chi ra Ndioo, vati ña tasoho ñi tuhun vaha yoso cuhva sanduvaha ra Ndioo anima ñivi. Chacan cuu cha queta tuhun nuun ndo, ta chinu ini ndo chi chi. Ni cundahvi ini ra Ndioo chi ñivi judío can, vati cuenda ñi cha ni ndoo vaha tuhun chi ñivi ñi tiempu chahnu.

²⁹ Cha ni savaha ra Ndioo tu manini nu ni nacachi ra chi ñivi ñi tiempu chahnu, ta ña cuu tava ndaa ra tuhun can.

³⁰ Nu ni quichi quivi ña tasoho ndo chi ra Ndioo, soco vitin cha cundahvi ini ra chi ndo, vati ña tasoho tahan ñi judío can chi ra.

³¹ Ta ni cuhva ña tasoho ñi chi ra vitin. Chacan cuu cha cua queta quivi cua cundahvi tahan ini ra Ndioo chi ñi cuhva ni cundahvi ini ra chi maan ndo.

³² Tacan cati yu, vati cha chaha ra Ndioo cha cua savaha ndihi ñivi cuati, vati cuni ra cundahvi ini ra chi ndihi ñi.

³³ ¡Cahnú xaan rai cuu ra Ndioo! Iyo ndihi cuii cha chini tuni chi ra. Ña nituni ini yo cuhva saxini ra Ndioo, soco vaha xaan saxini ra. Vaha xaan ndacu ra.

³⁴ Cati tutu Ndioo ti yoni chito yoso cuhva saxini ra chahnu. Yoni chaha cha chini tuni chi ra.

³⁵ Yoni cuu sanini chi ra, cati chi.

³⁶ Ña cuu sanini yo chi ra, vati maan ra cuu ra ni savaha ndihi cuii cha iyo nda ni xihna cuii, ta maan ra cuu ra tindee vitin, ta cuenda maan ra iyo ndihi chi. Na cua sacahnú yo chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, ta na cua cuu chi tacan ni.

12

Cua coo ii ñivi Ndioo chi ra Ndioo

¹ Yani xaa, chacan cuu cha cati tuhin chi ndo ti na cua cuhva cuenda ndo chi ndo chi ra Ndioo, vati cundahvi ini ra chihin ndo. Cua samani ndo chi ndo chi ra. Cua coo ii ndo chi ra, ta cua cusii ini ra chi ndo. Tu tacan ni cua coo ndo chi ra, cua satiñu vaha ndo chi ra.

² Ña cua saxini ndo cuhva saxini ñivi ñuñivi, soco tucu cuhva cua saxini ndo, vati cua nduchaa cuhva saxini ndo. Tacan ni cua saña ndo cuhva iyo ndo. Chacan cuu cha cua coto ndo ñaan cha cuu cha cuni ra Ndioo. Cua coto ndo cha vaha, ta cua coto ndo cha ndicha, ta cua coto ndo yoso cuhva cusii ini ra Ndioo.

³ Cha ni chaha ra Ndioo tiñu chihin yu. Chacan cuu cha cati yu chi ndihi ndo ti na ña cua saxini ndo ti cahnu xaan ñivi cuu ndo. Ña vaha tu cua saxini ndo tacan, soco na cua saxini vaha ndihi ndo cuhva ni chaha ra Ndioo cha cua cuinu ini ndo.

⁴ Cuaha ndihi cuati suhva caa cuñu yo, ta ini cuñu yo cuu chi, soco siin siin tiñu iyo ndihi cuati suhva cuñu yo.

⁵ Ta ni cuhva cuaha ñivi cuu yo, soco ini ñivi cuu yo cuenda ra Cristo, ta tindee tahan yo chi tahan yo.

⁶ Siin siin tiñu cha samani ra Ndioo chi yo cuhva ni savaha ra tu manini chi yo. Chacan cuu cha na cua satiñu vaha yo cuhva ni samani ra Ndioo chi yo. Tu cua cahan yo cuenda ra Ndioo, na cua cahan vaha yo cuenda ra cuhva ni chinu ini yo chi ra.

⁷ Tu cua tindee yo chi ñivi tahan yo cuenda ra Ndioo, na cua tindee vaha yo chi ñi. Tu cua sacuaha yo chi ñivi tahan yo cuenda ra Ndioo, na cua sacuaha vaha ndicha yo chi ñi.

⁸ Tu cua cuhva yo tu ndee ini chi ñivi tahan yo cuenda ra Ndioo, na cua cuhva vaha yo chi chi chi ñi. Tu cua samani yo xuhun yo chi ñivi tahan yo cuenda ra Ndioo, na cua samani vaha xaan yo chi chi chi ñi. Tu cua cundaca ñahan yo chi ñivi tahan yo cuenda ra Ndioo, cuenda ni na cua cundaca ñahan yo chi ñi. Tu cua cundahvi ini yo chi ñivi tahan yo cuenda ra Ndioo, na cua tindee yo chi ñi, ta cua cusii ini yo chi ñi.

Tuhun yoso cuhva cua coo ñivi Ndioo chi ñivi tahan ñi

⁹ Na cua cuni mani ndicha ndo chi ñivi tahan ndo. Na ña cua cuni ndo cha ndavaha ni, soco na cua savaha ndo cha vaha.

¹⁰ Na cua cuni ndo chi ñivi tahan ndo cuhva cuni ndo chi ñivi maan ndo. Na cua sacahnu vaha xaan ca ndo chi ñivi tahan ndo.

¹¹ Na cua satiñu vaha xaan ndo. Na cua coo vaha xaan ndo cuenda ra Ndioo, ta cua cati tuhun vaha xaan ndo tuhun Ndioo chi ndihi cuii anima ndo.

¹² Na cua cusii ini ndo, vati chito ndo ti cua coo vaha ndo chi ra Ndioo. Na cua cundee ini ndo, tu cua ndehe ndo tu ndoho. Na cua cahan ndo chi ra Ndioo ndihi ni hora ndihi ni quivi.

¹³ Na cua tindee ndo ñaan cha cuu cha cumani chi ñivi Ndioo tahan ndo. Na cua quihin cuenda vaha ndo chi ñivi queta vehe ndo.

¹⁴ Na cua cahan ndo chi ra Ndioo, vati cua tindee ra chi ñivi cani tahan chi ndo. Cua cahan vaha ndo chi ñi, ta ña cua cahan ndo ndavaha ni chi ñi.

¹⁵ Na cua cusii ini ndo chi ñivi sii cuni, ta na cua ndahyu tahan ndo chi ñivi ndahyu, [vati tacan ni cua coo inuun ndo chi ñi].

¹⁶ Na cua coo mani ndo chi ñivi tahan ndo. Ña cua saxini ndo ti cahnu xaan ñivi cuu ndo, soco na cua coo vaha ndo chi ñivi ndahvi. Na ña cua ndurai ndo.

¹⁷ Tu cua savaha ñivi ndavaha ni chi ndo, ña cua savaha ndico ndo ndavaha ni chi ñi. Na cua savaha ndo cha vaha ndicha iti nuun ndihi ñivi.

¹⁸ Na cua nducu maan ndo cuhva cha cua coo vii ndo chi ndihi ñivi yoso cua cuu.

¹⁹ Yani xaa, ña cua nducu ndo cuhva cha cua savaha ndico ndo ndavaha ni chi ñivi, soco cua cuhva ndo cha cua nduxaan ra Ndioo chi ñi, vati cati tutu Ndioo ti cati ra chahnu ti maan ra cuu ra cua tachi tuni chi ñivi, cati chi,

²⁰ ta cati ndico tucu chi ti tu cua cuisoco ñivi cuxaan ini chi ñivi Ndioo, na cua cuhva ñivi ra cha cua cachi ñi. Tu cua neti ñi, cua cuhva ñivi ra cha cua coho ñi, vati tu tacan ni cua savaha ñivi ra chi ñi, cua nducahan xaan nuun ñivi can, ta cua ndundahvi cuni anima ñi, cati chi.

²¹ Na ña cua savaha ndo ndavaha ni, vati savaha ñivi ndavaha ni chi maan ndo, soco na cua savaha ndo cha vaha. Chacan cuu cha cua savaha tahan ñivi ndacu ndavaha ni cha vaha.

13

¹ Na cua tasoho vaha ndihi ndo cuhva cati ra cumi tiñu chi ndo, vati cha ni chaha ra Ndioo ndatu chi ra. Chacan cuu cha ndiso ra ta ra tiñu.

² Tu ña cua tasoho ndo cha cati ra cumi tiñu can, ña cua tasoho ndo cuhva cati tuhun ra Ndioo. Tu ña cua tasoho ndo cuhva cati tuhun ra, cua cutuni ndicha ndo.

³ Tacan cati yu, vati ña sayuhvi ra cumi tiñu chi ñivi ndacu cha vaha. Sayuhvi ra chi ñivi ndacu ndavaha ni. Tu cua cuni ndo cha ña cua sayuhvi ra chi ndo, na cua savaha ndo cha vaha, ta cua cati ra ti ñivi vaha cuu ndo.

⁴ Satiñu ra cumi tiñu can cuenda ra Ndioo, vati cua coo vaha ndo. Tu cua savaha ndo ndavaha ni, na cua cuyuhvi ndo, vati cua tachi tuni ndicha ra chi ndo. Satiñu ra cuenda ra Ndioo, ta cuenda ra cua tachi tuni ra cumi tiñu chi ñivi ndacu ndavaha ni.

⁵ Chacan cuu cha iyo cha cua sacuinu ndo, vati coto cua cutuni ndo, soco iyo tahan cha cua sacuinu ndo, vati chito ndo ñaan cha cuu cha vaha.

⁶ Chacan cuu cha tiahvi ndo xuhun yoo, vati satiñu ra cumi tiñu can cuenda ra Ndioo, ta chacan tiñu iyo ra.

⁷ Na cua sacuinu ndo cuhva cati ra cumi tiñu can. Cua tiahvi ndo xuhun yoo chi ra. Cua tiahvi ndo xuhun ñuhun chi ra, ta cua sacahnu ndicha ndo chi ra.

⁸ Na ña cua cumani ndo chi ni iin ñivi, ta na cua cuni mani ndo chi ñivi tahan ndo, vati tu cua cuni mani ndo chi ñi, cua sacuinu ndo cuhva cati ley chahnu,

⁹ vati cati chi ti ña cua coo yo ndavaha ni chi tahan yo inga chiyo. Ña cua cahni yo chi ñivi tahan yo. Ña cua suhu yo. Ña cua cuni xaan yo chachi tahan yo, cati chi. Ini tuhun cuu tuhun can chi ndihi ca tuhun cati tuhun ra Ndioo, vati cati chi ti na cua cuni yo chi ñivi tahan yo cuhva cuni yo suvi ni chi maan yo, cati chi.

¹⁰ Tu cua cuni yo chi tahan yo, ña cua savaha yo ni iin ndavaha ni chi ñi. Chacan cuu cha tu cua cuni mani yo chi tahan yo, cua sacuinu yo cuhva cati ley Ndioo can.

¹¹ Chito ndo yoso cuhva iyo ñivi vitin tichi quivi ya. Chito ndo ti cha ni queta hora cha cua sanihin ndo satiñu ndo, vati yatin ca cua cacu ndo nu iyo ndo chi tu ndoho. Ña cumani ca cha cua cacu yo cuhva ni cumani chi quivi ni quechaha chinu ini yo chi ra Ndioo.

¹² Cua cundihi quivi nu ndacu ñivi ndavaha ni, ta cua queta quivi nu cua cusii ini yo chi ra Ndioo. Cua tava ndaa yo ndavaha ni cuhva ndacu ñivi nu naan, ta cua savaha yo cha vaha cuhva ndacu ñivi nu ndichin.

¹³ Na cua savaha yo cha vaha ndicha cuhva ndacu ñi chinucahni, ta ña cua yaha cuhva sacahnu yo vico. Ña cua coho yo. Ña cua coo yo ndavaha ni chi tahan yo inga chiyo. Ña cua cahan yuhu yo chi tahan yo. Ña cua ndusoo yo chi tahan yo.

¹⁴ Na cua savaha ndo cuhva cha ni savaha ra chahnu Jesucristo, ta na ña cua saxini ndo yoso cuhva cua savaha ndo cuhva cuni maan ndo.

14

Ña cua cati ñivi Ndioo ti ña vaha ndacu ñivi tahan ñi

¹ Iyo ñivi tahan ndo, ta ña ta cuu vaha cuinu ini ñi chi ra Ndioo. Na cua quihin cuenda vaha ndo chi ñican, soco ña cua cahan yuhu ndo chi ñi cuenda cha saxini ñi.

² [Cua cati yu iin tuhun chihin ndo.] Iyo ñivi cati ñi ti cuu cachi ñi ndihi cuati suhva, ta iyo inga ñivi ña ta cuinu vaha ini ñi, ta mani cuhu chachi ñi.

³ Tu cua cachi ndo ndihi cuati suhva, ña cua cati ndo ti ña vaha ñi chachi mani cuhu. Ta ni cuhva tu ña cua cachi ndo cha ica, ña cua cati ndo ti ña vaha ñivi chachi ndihi cuati suhva, vati quihin cuenda tahan ra Ndioo chi ñi.

⁴ Ñahni ndatu cha cua cati ndo ti ña vaha ndacu inga ñivi. Ini ra chitoho ra cuu ra cua cati a vaha ndacu musu ra a ña vaha. Cua quee vaha ñivi can, vati cuu tindee ra chahnu chi ñi, ta cua quee vaha ñi.

⁵ [Vitin cua cati yu inga tuhun chihin ndo.] Iyo ñivi cati ñi ti iyo quivi ii, ta iyo quivi ña ii, ta iyo inga ñivi cati ñi ti ini cuhva iyo ndihi ni quivi. Na cua coto vaha ndihi ndo yoso cuhva saxini ndo chi anima ndo, ta na ña cua tuvi ini ndo.

⁶ Tu cua cumi ndo quivi, vati quivi ii cuu chi, cua cumi vaha ndo chi ndo, vati cuenda ra chahnu sacahnu ndo chi chi. Tu cua cachi ndo ndihi cuati suhva, cuenda ra chahnu cua cachi ndo chi chi, vati chaha ndo tiahvi ndioo chi ra Ndioo. Tu ña cua cachi ndo ndihi cuati suhva, cuenda ra chahnu cua cumi ndo yuhu ndo, ta cua cuhva tahan ndo tiahvi ndioo chi ra Ndioo.

⁷ Tacan ni cati yu, vati ña iyo yo cuenda maan yo. Ña iyo ndito yo, vati cuni yo cha cua coo ndito yo, ta ña cua cuvi yo, vati cuni yo cha cua cuvi yo.

⁸ Tu cua coo ndito yo, cua coo ndito yo cuenda ra chahnu. Tu cua cuvi yo, cua cuvi yo cuenda ra chahnu. Tu cua coo ndito yo, tu cua cuvi yo, chi ra chahnu cua cuu yo.

⁹ Chacan cuu cha ni chihi ra Cristo, ta ni natacu ndico ra, vati cua cundaca ñahan ra chi ñivi ni chihi chi ñivi iyo ndito.

¹⁰ Ta maan ndo ña vaha cha cati ndo ti ña vaha iyo ñivi tahan ndo. Ña vaha cha cuxaan ini ndo chi ñivi tahan ndo, vati cua yaha ndihi yo nu cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi,

¹¹ vati cati tutu Ndioo ti:

Cati ra chahnu ti

cha cati ra ti cua cahnu chiti ndihi ñivi iti nuun ra,

[vati cua sacahnu ñi chihin ra,]

ta cua cati ndihi ñivi ti cahnu xaan rai cuu ra,

cati ra, cati tutu Ndioo.

¹² Chacan cuu cha ta iin ta iin yo cua cuhva yo cuenda yoso cuhva ni savaha yo iti nuun ra Ndioo.

Ña cua sanahan ñivi Ndioo yoso cuhva cua savaha ñivi tahan ñi cuati

¹³ Na ña cua cati ca yo ti ña vaha ñivi tahan yo, soco na cua saxini yo ti ña cua sanahan yo iin cha cua savaha ñivi tahan yo cuati.

¹⁴ Iyo iin cha sacoto ra chahnu Jesuu chihin yu. Chacan cuu cha chito vahi ti cua cuu cachi yo ndihi cuati suhva, ta ñavi cuati cuu chi, soco tu cua saxini ñivi ti cuati cuu cha cua cachi ñi, cuati ndicha cua cuu chi cuenda maan ñi.

¹⁵ Tu cua cuhva ndo tu ndoho chi ñivi tahan ndo cuenda cha chachi ndo, ña cuni mani ndo chi ñi. Na ña cua cuhva ndo cha cua ndoyo ñuhun ñivi tahan ndo cuenda cha chachi ndo, vati cha ni chihi tahan ra Cristo cuenda ñi.

¹⁶ Vasi cha vaha cuu cha ndacu ndo, soco tu cua saxini ñivi ti ña vaha cha ndacu ndo, vaha ca cha cua saña ndo, ta ña cua savaha ca ndo chacan.

¹⁷ Tacan cati yu, vati cha quihvi yo cuenda ra Ndioo, ta ña cua saxini ca yo cuenda cha chachi yo ta cuenda cha chihi yo. Cua coo vaha yo, cua coo vii yo, ta cua cusii ini yo, vati iyo ra Tati Ndioo chi yo.

¹⁸ Tu tacan ni cua coo yo, ta cua satiñu yo cuenda ra Cristo, cua cusii ini ra Ndioo chi yo, ta cua sacahnu ndihi ñivi chi yo.

¹⁹ Chacan cuu cha na cua nducu yo cuhva cha cua coo mani yo chi ndihi ñivi, ta na cua tindee yo chi ndihi ñivi tahan yo, ta cua coo vaha ca ñi chi ra Ndioo.

²⁰ Ña cua sandoyo ñuhun ndo cha ni savaha ra Ndioo, vati cuni ndo cachi ndo ñaan cuati suhva. Cuu cachi yo ndihi cha cuni yo, ta ñavi cuati cuu chi, soco cuati cua cuu chi, tu cua ndehe ñivi tahan yo ti chachi yo, ta tacan cua ndoyo ñuhun ñi.

²¹ Vaha xaan cua savaha yo, tu ña cua cachi yo cuñu, tu ña cua coho yo nduta xaan, tu ña cua savaha yo ñaan cha cuu chi, coto cua ndoyo ñuhun ñivi tahan yo cuenda ra Ndioo.

²² Tu cua saxini ndo ti cuu cachi ndo ñaan cuati suhva, ña cua cahan ndo chacan chi tahan ndo. Chi ra Ndioo ni cua cahan ndo chacan. Cua cusii ini yo, tu cua saxini yo ti ñavi cha ndavaha ni cuu cha ndacu yo.

²³ Tu cua saxini xaan yo, ta cua cachi yo, cua ndoyo ñuhun yo, vati saxini yo ti ña vaha ndacu yo. Tu cua saxini yo ti ña vaha ñaan cha ndacu yo, cua savaha ndicha yo cuati, tu cha tacan ni cua savaha yo.

15

Na cua nducu ñivi Ndioo cuhva cha cua cusii ini ñivi tahan ñi

¹ Chinu vaha xaan ini yo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha iyo cha cua tindee yo chi tahan yo, tu ña ta cuinu vaha ini ñi chi ra. Ña cua savaha yo cuhva cuni maan yo.

² Na cua nducu yo cuhva cha cua cusii ini ñivi tahan yo. Chacan cuu cha cua coo vaha ñi, ta cua cuinu vaha ini ñi chi ra Ndioo.

³ Tacan ni cua savaha ndo, vati ña ni nducu ra Cristo cha cua cusii ini suvi ni maan ra, [soco ni ndehe ra tu ndoho,] vati cati tutu Ndioo cuenda ra ti ñavi chihin ñivi ra Ndioo cahan ñivi ndavaha ni, soco chi suvi ni maan ra Ndioo cahan ñi ndavaha ni, cati chi.

⁴ Ndihi tuhun cha ni taa ra ta ra nu tutu Ndioo iti chata—ndihi tuhun can ni taa ra ta ra, vati cua cutuhva yo [ñaan cha cuu cha vaha]. Chacan cuu cha cua saxini vaha yo chi ra Ndioo, vati cua cundee ini yo, ta cua coo tu ndee ini chi yo nu cua sacuaaha yo tutu Ndioo can.

⁵ Savaha ra Ndioo cha cua cundee ini yo, ta savaha ra cha cua coo tu ndee ini chi yo. Na cua savaha tahan ra cha cua coo mani ndo chi ndihi ñivi cuhva ni chacoo mani ra Jesuu chi ñi.

⁶ Chacan cuu cha cua coo inuun ndo, ta inuun ni cua sacahnu ndo chi ra Ndioo sutu ra chahnu Jesucristo.

Queta tuhun Ndioo nuun ñivi cuu inga tucu ñivi

⁷ Chacan cuu cha na cua quihin cuenda vaha ndo chi ñivi tahan ndo cuhva ni quihin cuenda vaha ra Cristo chi ndo. Tacan ni cua sacahnu ñivi chi ra Ndioo.

⁸ Tacan cati yu, vati tindee ra Cristo chi ñivi judío. Chacan cuu cha cua coto ñi ti ndicha ra Ndioo cuhva cha ni cati ra, vati savaha ra cuhva ni cati ra chi ñivi ñi tiempu chahnu. Tacan ni savaha ra Cristo,

⁹ vati cua sacahnu tahan ñivi cuu inga tucu ñivi chi ra Ndioo, vati cundahvi ini ra chi ñi cuhva cati tutu Ndioo. Cati chi cuenda ra Ndioo ti:

Chacan cuu cha cati yu chi ñivi cuu inga tucu ñivi ti cahnu xaan rai cuun, ta sacahnu xain chihun nu iyo ñi, cati chi.

¹⁰ Ta iyo inga nu cati tutu Ndioo ti:

Ndioho ñivi cuu inga tucu ñivi, na cua cusii ini tahan ndo chi ñivi Ndioo, cati chi,

¹¹ ta cati ndico tucu tutu Ndioo ti:

Ndioho ñivi cuu inga tucu ñivi, na cua sacahnu ndo chi ra chahnu Ndioo. Na cua sacahnu ndihi ñivi chi ra,

cati chi,

¹² ta iyo inga nu ni cati ra Isaí ti:

Cua coo iin ra cuu ñivi ra Isaí chahnu, ta cua cundaca ñahan ra chi ñivi cuu inga tucu ñivi.

Cua cuinu ini ñi chi ra ti cua sacacu ra chi ñi nu iyo ñi chi tu ndoho, cati chi.

¹³ Tindee ra Ndioo chi ndo, ta ndatu vaha ndo chi ra. Na cua savaha maan ra cha cua cusii ini ndicha ndo, ta cua coo vii ndo, vati chinu ini ndo chi ra. Chacan cuu cha cua coo vaha ra Tati Ndioo chi ndo, ta cua cuhva ra tu ndee ini chi ndo, ta cua cuatu vaha ndo chi ra Ndioo.

¹⁴ Yani xaa, chito vaha xain ti iyo xaan tu manini chi ndo, ta chito vaha xaan ndo, ta chaha vaha ndo cha chini tuni chi tahan ndo.

¹⁵ Iyo nu ña yuhvi yu cati tuhun cachin xain chihin ndo nu ni tai tutu ya chihin ndo, vati ña cua naan ini ndo. Tacan ni savahi, vati chaha ra Ndioo tiñu chihin yu.

¹⁶ Chaha ra tiñu cha cua cui musu ra Jesucristo, ta cua cati tuhun tuhun ra chi ñivi cuu inga tucu ñivi, vati cua quihin cuenda tahan ra Ndioo chi ñi. Cua quihin cuenda ra chi ñi, vati iyo ii ñi, vati iyo ra Tati Ndioo chi ñi.

¹⁷ [Chaha ra Ndioo tiñu can chihin yu.] Chacan cuu cha vaha cuni yu cuenda cha satiñu yu cuenda ra Ndioo, vati iyo ra Cristo Jesuu chihin yu.

¹⁸ Chahi cuenda yoso cuhva ni tindee ra Cristo chihin yu, ta tasoho ñivi cuu inga tucu ñivi tuhun ra. Chini soho ñi tuhun ni cahan yu, ta ndehe ñi cha ni savahi, vati tindee ra Cristo chihin yu.

¹⁹ Cuhva cahnu xaan ni savahi, ta nduiyo ñivi cuhva iyo ra Ndioo, vati chaha ra Tati Ndioo tu ndee ini chihin yu. Chacan cuu cha cati tuhun vahi tuhun vaha yoso cuhva iyo ra Cristo. Nda ñuun Jerusalén ta nda cua nda ñuun Ilírico cati tuhun tuhun ra.

²⁰ Chacan cuu cha cuni xain cati tuhun tuhun Ndioo nu ni cumani queta tuhun ra Cristo, vati ña cuni cati tuhun nu cha ni chito ñivi tuhun ra.

²¹ Cuni yu savahi tacan, vati cati tutu Ndioo ti:

Ña ta nacoto ñi chi ra,

vati ña ta queta tuhun ra nuun ñi.

Cua cutuni ini ñi yoso cuhva iyo ra,

vati cua tasoho ñi tuhun ra,

cati chi.

Saxini ra Paulu ti cua cuhun ra ñuun Roma

²² Chacan cuu cha ña ta cuu cuhin iti ñuun ndo. Cuaha chaha cuni cuhin, soco ña ta cuu.

²³ Vitin cha ni ndihi satiñu i ndihi ñuun ya, ta cuni xain cu ndehi chi ndo. Cha cuaha cuiya iyo cha cuni yu cuhin.

²⁴ Chacan cuu cha saxini yu ti cua ndehi chi ndo nu cua cuhin iti ñuhun España. Cua coo nuun xihne chi ndo, ta sa cua cuu tindee tahan ndo chihin yu iti nuun cua cuhin,

²⁵ soco vitin cua cuhun xihne iti ñuun Jerusalén, ta cua tindei chi ñivi Ndioo tican, vati cua cu ndaque xuhun samani ñivi tahan ñi chi ñi.

²⁶ Cua cuhun xihne tican, vati saxini ñivi iyo ñuhun Macedonia chi ñivi iyo ñuhun Acaya ti vaha cha cua tindee tahan ñi chi ñivi ndahvi tahan ñi iyo ñuun Jerusalén can.

²⁷ Vaha xaan cha cuni ñi savaha ñi tacan, soco iyo cha cua tindee ñi, vati iyo cha cua tindee ñivi cuu inga tucu ñivi cha cumani chi ñivi judío tahan ñi, vati tindee xihna ñivi judío can chi ñi, ta ni nihin ñi cuhva yoso cuhva iyo ra Ndioo.

²⁸ Cua tiso vaha xihne tiñu can, vati cua sayahi cha samani ñi chi ñi, ta sa cua yahí nu iyo ndo, vati cua cuhin iti ñuhun España.

²⁹ Chite ti cua quete nu iyo ndo, ta cua saquehni ra Cristo cha vaha chi anima yo.

³⁰ Yani xaa, cahan ndahvi yu chihin ndo ti na cua cahan tahan ndo chi ra Ndioo cuenda yu, vati iyo tahan ndo cuenda ra chahnu Jesucristo, ta chaha ra Tati Ndioo cha cuni mani ndo chihin yu.

³¹ Cua cahan ndahvi ndo chi ra ti na cua sacacu ra chihin yu nu iyo ñivi ña cuni chi ra Ndioo ñuhun Judea can, ta na cua cusii ini ñivi Ndioo iyo ñuun Jerusalén cha cua cuhva cuenda yu chi ñi.

³² Chacan cuu cha tu cua cuni ra Ndioo, cua cusii ini yu, ta cua quete nu iyo ndo, ta cua coo ndico tu ndee ini chihin yu.

³³ Maan ra Ndioo cuu ra chaha cha vii chi anima ndo. Na cua coo ra chi ndo, ta na cua cuu chi tacan ni.

16

Tachi ra Paulu iin tuhun na cumi chi ñivi can

¹ Cati yu chi ndo ti na cua quihin cuenda vaha ndo chi ña Febe tahan yo. Satiñu ña tiñu ve ñuhun iyo ñuun Cencrea, ta tindee ña chi ñivi tahan ña tican.

² Cati yu ti na cua quihin cuenda vaha ndo chi ña cuenda ra chahnu cuhva iyo cha quihin cuenda yo chi ñivi Ndioo. Na cua tindee ndo chi ña ñaan cha cuu cha cua cuni ñuhun ña, vati cha ni tindee xaan ña chi tuvi ñivi. Cha ni tindee tahan ña chihin yu.

³ Cua cuhva ndo iin tuhun na cumi chi ña Priscila chi ra Aquila, vati cha ni satiñu tahan ñi tiñu ra Cristo Jesuu chihin yu.

⁴ Ñican cuu ñi cuni cuvi tahan nu ni sacacu ñi chihin yu. Chacan cuu cha chaha main iin tiahvi ndioo chi ñi, ta chaha tahan ndihí ñivi Ndioo cuu inga tucu ñivi tiahvi ndioo chi ñi.

⁵ Cua cuhva tahan ndo iin tuhun na cumi chi ndihí ñivi Ndioo nducuiti vehe ñi. Cua cuhva ndo iin tuhun na cumi chi ra Epeneto yani yo. Maan ra cuu ra xihna cuii chinu ini chi ra Cristo iti ñuhun Asia.

⁶ Cua cuhva ndo iin tuhun na cumi chi ña María. Nihin xaan cha satiñu ña iti nuun ndo.

⁷ Cua cuhva ndo iin tuhun na cumi chi ra Andrónico chi ra Junia. Ini ñuun cuu ñuun ndi, ta ni chacoo tahan ra ta ra chihin yu ve caa. Cahnu xaan tatun ra Cristo cuu ra, ta sacahnu ndihi ñivi chi ra. Xihna ca racan ni quihvi cuenda ra Cristo, ta sa quihvi tahan yuhu.

⁸ Cua cuhva ndo iin tuhun na cumi chi ra Amplia. Cuni xain chi ra cuenda ra chahnu.

⁹ Cua cuhva ndo iin tuhun na cumi chi ra Urbano. Satiñu tahan ra chi ndi cuenda ra Cristo. Cua cuhva ndo iin tuhun na cumi chi ra Estaqui. Cuni tahin chi ra.

¹⁰ Cua cuhva ndo iin tuhun na cumi chi ra Apele. Vaha xaan chinu ini ra chi ra Cristo. Cua cuhva ndo iin tuhun na cumi chi ñivi ra Aristóbulo.

¹¹ Cua cuhva ndo iin tuhun na cumi chi ra Herodión tahin. Cua cuhva ndo iin tuhun na cumi chi ñivi ra Narciso—ñi ni quihvi cuenda ra chahnu.

¹² Cua cuhva ndo iin tuhun na cumi chi ña Tirfena chi ña Tirfosa. Satiñu tahan ña ta ña tiñu Ndioo. Cua cuhva ndo iin tuhun na cumi chi ña Pérsida tahan yo. Cuaha xaan cha satiñu ña tiñu ra chahnu.

¹³ Cua cuhva ndo iin tuhun na cumi chi ra Rufo chi sihi ra. Vaha xaan chinu ini ra chi ra Ndioo, ta cha cuu tahan maan sihi ra sava ni ta cua iin sihi yu.

¹⁴ Cua cuhva ndo iin tuhun na cumi chi ra Asíncrito chi ra Flegonte chi ra Herma chi ra Patroba chi ra Herme chi ndihi ñivi tahan yo iyo chi ra ta ra.

¹⁵ Cua cuhva ndo iin tuhun na cumi chi ra Filólogo chi ña Julia chi ra Nereo chi cuhva ra chi ra Olimpa chi ndihi ñivi Ndioo iyo chi ñi ta ñi.

¹⁶ Na cua sacahnu tahan ndo chi ñivi tahan ndo, ta na cua coho ndo yuhu tahan ndo, [vati tacan sa cua coto ñivi ti cuni mani ndo chi tahan ndo]. Tachi ndihi ñivi Cristo iin tuhun na cumi chi ndo.

¹⁷ Yani xaa, cati tuhun yu chi ndo ti cua saha vaha ndo cuenda chi ñivi sandusaca chi ñivi saquehni chi ndo nu iyo cha ndavaha ni, vati ñavi tacan ni cutuhva ndo tuhun Ndioo. Ña cua coo inuun ndo chi ñican,

¹⁸ vati ña satiñu ñican cuenda ra chahnu Cristo, soco satiñu ñi cuenda suvi ni maan ñi. Taqui xaan cahan ñi. Savixin ñahan ñi chi ñivi. Tacan ni sandahyu ñahan ñi chi ñivi ña chito.

¹⁹ Cha chito ndihi ñivi ti sacuinu ndo cuhva cati ra Ndioo. Chacan cuu cha cusii ini tahin chihin ndo, soco cuni yu cha cua coo cha chini tuni chi ndo, ta cua coto ndo ñaan cha cuu cha vaha, ta ña cua cutuhva ndo savaha ndo cha ndavaha ni.

²⁰ Maan ra Ndioo cuu ra chaha cha vii chi anima ndo, ta yatin xaan cua sandoyo ñuhun ra chi run Satanaa cuenda ndo. Na cua savaha ra chahnu Jesucristo tu manini chihin ndo.

²¹ Tachi ra Timoteo iin tuhun na cumi chi ndo, ta satiñu tahan ra chi ndi. Tachi tahan ra Lucio chi ra Jasón chi ra Sosípater ñivi tahin iin tuhun na cumi chi ndo.

²² Tachi ra Tercio iin tuhun na cumi chi ndo cuenda ra chahnu, ta racan cuu ra ni taa tutu ya.

²³ Tachi tahan ra Gayo iin tuhun na cumi chi ndo, ta maan ra cuu ra chaha nuun vehe nu iye, ta chaha tahan ra nu nducuiti ñivi Ndioo ihya. Tachi tahan ra Erasto chi ra Cuarto yani yo iin tuhun na cumi chi ndo. Tesorero ñuun ya cuu ra Erasto can, [vati cumi ra xuhun ñuun ya].

²⁴ Na cua savaha ra chahnu Jesucristo tu manini chi ndihi ndo, ta na cua cuu chi tacan ni.

Na cua sacahnu ñivi can chi ra Ndioo

²⁵ Na cua sacahnu ndo chi ra Ndioo, vati maan ra cuu ra cua cuhva tu ndee ini chihin ndo cuhva cati tuhun tuhun vaha yoso cuhva iyo ra Jesucristo.

Maan ra cuu ra sacoto tuhun chi yo yoso cuhva iyo ra, ta nu ni quichi quivi nda ni quivi xihna cuii ña ta coto ñivi tuhun can,

²⁶ soco vitin tichi quivi ya sacoto ra chi yo ñaan tuhun cuu tuhun ni taa ra ni cahan cuenda ra Ndioo iñi chata cuhva ni cati tuhun ra Ndioo chi ra, ta ndihi ni quivi ndihi ni tiempu iyo ndito ra Ndioo. Sacoto ra tuhun can chi ndihi ñivi ñuñivi vitin. Chacan cuu cha tasoho ñi tuhun can, ta chinu ini ñi chi ra Ndioo.

²⁷ Iin tuhun ni Ndioo cuu ra, ta iin tuhun ni racan iyo cha chini tuni. Chi maan ra na cua sacahnu yo cuenda cha ni savaha ra Jesucristo. Na cua sacahnu yo chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, ta na cua cuu chi tacan ni.

TUTU XIHNA CUII CHA NI TAA RA CHAHNU PAULU CHI ÑIVI NDIIOO IYO ÑUUN CORINTO

Ni taa ra Paulu tutu ya chi ñivi Ndioo iyo ñuun Corinto

¹⁻² Yuhu ra Paulu taa tutu ya chihin ndo. Chaha ra Ndioo tiñu chihin yu cha cui tatun ra Jesucristo, vati tacan ni cuni ra Ndioo. Yuhu chi ra Sóstene yani yo tachi ndi tutu ya chihin ndo, ta maan ndo cuu ñivi Ndioo iyo cui ti ñuun Corinto. Ñivi Ndioo cuu ndo, vati iyo ii ndo cuenda ra Cristo Jesuu, vati ni nacachi ra Ndioo chi ndo. Tacan tahan iyo ndihi ñivi sacahnu chi ra chahnu Jesucristo nini cahnu nu ñuhun ñuñivi. Maan ra ndaca ñahan chihin ñi, ta ndaca ñahan tahan ra chi maan yo.

³ Na cua savaha ra Ndioo sutu yo tu manini chihin ndo, ta na cua savaha ra cha cua coo taxin anima ndo. Ndihi chacan na cua savaha tahan ra chahnu Jesucristo chihin ndo.

Chaha ra Cristo cha vaha chi ñivi ra

⁴ Ndihi ni quivi chahi iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo cha cuenda maan ndo. Chahi tiahvi ndioo chi ra, vati cha savaha ra tu manini chihin ndo cuenda cha ni savaha ra Cristo Jesuu chi ndo.

⁵ Chahi tiahvi ndioo chi ra ti chi ndihi cuii cuhva cha saquehni ra Ndioo cha vaha chi anima ndo, vati iyo ndo chi ra Cristo. Chaha ra cha cahan vaha xaan ndo, ta chaha ra cha iyo cha chini tuni chi ndo.

⁶ Tacan ni chinu vaha ini ndo tuhun vaha yoso cuhva iyo ra Cristo.

⁷ Chacan cuu cha ñahni cha cumani chi ndo cha samani ra Ndioo chi ndo, ta ndatu vaha ndo cha cua quichi ndico ra chahnu Jesucristo.

⁸ Maan ra cua cuhva tu ndee ini chi ndo nda cua nda quivi cua quichi ndico ra chahnu Jesucristo, ta ñahni cuati cua coo chi ndo quivi can.

⁹ Rai ndicha cuu ra Ndioo, ta maan ra cuu ra cati ti cua coo inuun ndo chi ra chahnu Jesucristo sehe ra.

Ña nduinuun ñivi can nu nducuiti ñi cuenda ra Ndioo

¹⁰ Yani xaa, cati tuhun xain chi ndo cuenda ra chahnu Jesucristo ti na cua nduinuun ndihi ndo chi tahan ndo. Cati yu ti na ña cua ndusaca ca cuni ndo. Na cua saxini vaha xaan ndo chi tahan ndo, ta na cua coo inuun ndo.

¹¹ Yani xaa, cha cati ñivi Cloé chihin yu ti cha cahan yuhu xaan ndo chi tahan ndo.

¹² Iyo ndo cati ndo ti chi ra Paulu cuu ndo. Inga ndo cati ndo ti chi ra Apolo cuu ndo. Inga ndo cati ti chi ra Pedro cuu ndo, ta inga ndo cati ti chi ra Cristo cuu ndo.

¹³ Ña tuvi rai cuu ra Cristo. Ña ni chihi yu cuenda maan ndo, ta ni ña ni chanduta ndo cha cuenda sivi yu.

¹⁴ Chahi tiahvi ndioo ti ni sacuandute chi ra Crispo chi ra Gayo ni, ta ñahni ca ndo ni sacuandute.

¹⁵ Chacan cuu cha yoni ndo cua cuu cati ti chanduta ñi cuenda sivi yu.

¹⁶ Ndicha ti ni sacuanduta tahin chi ñivi ra Estéfana. Ña ñuhun ca ini yu a ni sacuanduta tahin chi inga ndo.

¹⁷ Tava tiñu ra Cristo chihin yu, vati cua cati tuhun tahin tuhun ra, ta ñavi cha cua sacuanduta yu tava tiñu ra chihin yu. Ñavi chi tuhun taqui cha cuenda ñivi ñuñivi cati tuhun, coto cua cati ñivi ti ñahni yavi ndaa cha chihi ra Cristo cuenda cuati yo.

Iyo tu ndee ini chi ra Cristo, ta iyo tahan cha chini tuni chi ra

¹⁸ Saxini ñivi ndoyo ñuhun cuenda ra Ndioo ti ña vaha cha ni chihi ra Cristo nu cruu cuenda cuati yo, soco ndihi yo cha iyo vaha chi ra Ndioo—chito yo ti cha cuenda chacan iyo tu ndee ini chi ra Ndioo.

¹⁹ Cuhva cati tutu Ndioo cuu chacan, vati cahan chi cuenda ra Ndioo, ta cati chi ti:

Masi nditi xini ñivi,
soco cua sanain cha chini tuni chi ñi,
ta ña cua cutuni ca ini ñi cua savahi,
cati tutu Ndioo.

²⁰ Ñahni ca yavi ndaa cha chini tuni cuenda ñivi ñuñivi. Ñahni ca yavi ndaa ñivi nditi xini. Ñahni ca yavi ndaa ñivi cahan yuhu chi tahan ñi vitin tichi quivi ya. Cha ni sanahan ra Ndioo ti ñahni ca yavi ndaa cha chini tuni iyo chi ñivi ñuñivi.

²¹ Tacan cati yu, vati saxini ra Ndioo ti vaha cha cua cati tuhun ra tatun ra Jesucristo, ta cua cuinu ini ñivi chi ra, ta sa cua nduvaha anima ñi. Vasi cha tondo cuu chacan saxini ñivi ñuñivi, soco saxini ra Ndioo ti vaha ca cha nduvaha anima ñi. Vasi cha tondo cuu chacan cuni ñivi ñuñivi, vati chacoo cha chini tuni chi ñivi ñuñivi cuenda maan ñi, ta ña nacoto ñi chi ra Ndioo cha tacan. Tacan ni savaha ra Ndioo, vati iyo cha chini tuni chi ra.

²² Mani kuhva cahnu xaan cuni ndehe ñivi judío, ta ñivi cuu inga tucu ñivi—cuni ñi cha cua coo cha nditi xini ñi.

²³ Ndiuhu cati tuhun ndi ti cha ni chihi ra Cristo nu cruu. Ña cutuni ini ñivi judío chacan, ta cha tondo cuu chi cuni ñivi cuu inga tucu ñivi,

²⁴ soco cuenda ñivi ni nacachi ra Ndioo—masi ñivi judío cuu ñi, masi inga tucu ñivi cuu ñi, soco chito ñi ti iyo tu ndee ini chi ra Ndioo. Chito ñi ti iyo cha chini tuni chi ra, vati cha ni chihi ra Cristo.

²⁵ Saxini ñivi ti cha tondo cuu cha ni savaha ra Ndioo, soco iyo cuaha xaan ca cha chini tuni chi ra. [Ñavi cha chini tuni vaha iyo chi ñivi ñuñivi.] Saxini ñivi ti ñahni vaha tu ndee ini iyo chi ra, soco iyo xaan ca tu ndee ini chi ra. [Ñavi cha vaha cuu tu ndee ini iyo chi ñivi ñuñivi.]

²⁶ Yani xaa, na cua saxini vaha ndo yoso kuhva ni chacoo ndo, ta ni nacachi ra Ndioo chi ndo. Ña ndihi ni ndo cuu ñivi iyo cha chini tuni cuenda ñivi ñuñivi. Ña ndihi ndo cuu ñivi iyo tu ndee ini. Ña ndihi ndo cuu ñivi iyo vaha.

²⁷ Nacachi ra Ndioo chi ñivi, ta saxini ñivi ñuñivi ti ñahni cha chini tuni iyo chi ñican. Chacan cuu cha cua coo tu ca nuun chi ñivi ñuñivi cha nditi xini. Nacachi ra Ndioo chi ñivi, ta saxini ñivi ñuñivi ti ñahni tu ndee ini iyo chi ñican. Chacan cuu cha cua coo tu ca nuun chi ñivi ñuñivi cha iyo tu ndee ini.

²⁸ Nacachi ra Ndioo chi ñivi iyo ndahvi. Nacachi ra chi ñivi ña chaa ini ñivi ñuñivi. Nacachi ra chi ñivi ñahni yavi ndaa cuenda ñivi ñuñivi, vati tacan cua sandoyo ñuhun ra Ndioo chi ñivi iyo vaha cuenda ñuhun ñuñivi.

²⁹ Chacan cuu cha yoni cua ndurai iti nuun ra Ndioo.

³⁰ Maan ra savaha cha iyo ndo chi ra Cristo Jesuu. Chacan ni chaha ra Ndioo cha chini tuni chi yo. Chacoso vaha anima yo cuenda ra Ndioo, ta iyo ii yo, vati maan ra Jesucristo sanaan cuati ni savaha yo.

³¹ Chacan cuu cha iyo chi kuhva cati tutu Ndioo, vati cati chi ti tu cua ndurai yo, na cua ndurai yo cuenda ra chahnu, cati chi.

2

Tuhun cha ni chihi ra Cristo nu cruu

¹ Yani xaa, quivi ni quichi yu nu iyo ndo cati tuhin chi ndo yoso cuhva iyo ra Ndioo, soco ña cahin tuhun vixin, ta ni ña nduqui cuhva cha cua saxini ndo ti nditi xaan xini yu.

² Yuhu saxini ti tuhun ra Jesucristo ni cua cati tuhin chi ndo. Tuhun cha ni chihi ra cuenda yo saxini yu cha cua cati tuhin, ta ñahni inga tuhun cua cati tuhin chi ndo.

³ Quivi cha iye chi ndo saxini xain. Saxini yu, vati yuhvi xaan cuni yu, ta ñahni tu ndee ini vaha iyo chihin yu.

⁴ Ñavi tuhun taqui cha cua saxini ndo ti cha nditi xini yu cuu tuhun cha ni cati tuhin chi ndo. Ñavi tacan cati tuhin chi ndo, soco ni ndehe ndo ti cha iyo ra Tati Ndioo chihin yu, ta iyo tu ndee ini chi ra Ndioo.

⁵ Chacan ni savahi, vati cuni yu cha cua cuinu ini ndo chi ra Ndioo, vati iyo tu ndee ini chi ra. Ña cuni yu cha cua saxini ndo ti cha vaha cuu chi, vati nditi xini ñivi.

Nacoto ñivi can chi ra Ndioo, vati chacan chaha ra Tati Ndioo

⁶ Chaha ndi cha chini tuni chi ñivi chinu vaha ini chi ra Ndioo, soco ñavi cuhva chaha ñivi ñuñivi cha chini tuni cuu chi. Ñavi cuhva chaha ra cumi tiñu cha chini tuni chi ñivi cuu chi, vati cua queta quivi cua naan tucu racan.

⁷ Cati tuhun ndi yoso cuhva iyo cha chini tuni chi ra Ndioo, soco ña ni chito yo yoso cuu chi nu ni quichi quivi. Ña ta tuvi ñuhun ñuñivi, ta ni tiso ra Ndioo cha cua coto yo chacan. Chacan cuu cha cha iyo vaha anima yo cuenda ra Ndioo.

⁸ Ñahni ni iin ra cumi tiñu can ni chito yoso cuhva saxini ra Ndioo. Chahni ra ta ra chi ra chahnu Jesuu, vati ña chito ra ta ra yoso cuhva saxini ra Ndioo, ta rai cahnu xaan cuu ra Jesuu.

⁹ Yoni chito yoso cuhva saxini ra Ndioo nda cua nda vitin cuhva cati tutu Ndioo, vati cati chi ti:

Yoni ñivi chito yoso cuhva saxini ra Ndioo.

Ña ta yoni ndehe chacan.

Ña ta yoni cuni tuhun chi chi.

Ña ta yoni saxini yoso cuhva cua savaha ra Ndioo chi ñivi cuni chi ra, cati tutu Ndioo can.

¹⁰ Chacan cuu chi, vati chaha ra Ndioo cha sacoto ra Tati Ndioo chi yo yoso cuhva cua savaha ra chi yo, vati chito ra Tati Ndioo ndihi cuii. Chito ra yoso cuhva saxini ra Ndioo chi anima ra.

¹¹ Yoni ca ñivi chito yoso cuhva saxini ñivi. Iin tuhun ni maan ñi chito chi anima ñi. Ta ni cuhva yoni chito yoso cuhva saxini ra Ndioo. Iin tuhun ni ra Tati Ndioo chito.

¹² Ñavi cuhva saxini ñivi ñuñivi saxini maan yo, soco saxini yo cuhva saxini ra Ndioo, vati iyo ra Tati Ndioo chi yo. Chacan cuu cha chito yo cha ni savaha ra Ndioo chi yo cuenda ra Cristo.

¹³ Chacan cati ndi, vati cha sanahan ra Tati Ndioo chihin ndi. Ñavi cuhva cha sanahan ñivi ñuñivi yoso cuhva iyo cha chini tuni chi maan ñi cuu chi. Chaha ndi cuenda chi ñivi yoso cuhva saxini ra Tati Ndioo, vati iyo ra chi ñi.

¹⁴ Ñivi ña nacoto chi ra Ndioo—ña chito ñi yoso cuhva iyo ra Tati Ndioo, vati ña nihin ñi cuhva. Ña nituni ini ñi, vati ñahni ra Tati Ndioo iyo chi ñi.

¹⁵ Cua cutuni ini ñivi Ndioo yoso cuhva iyo ra Ndioo. Cua cutuni ini ñi ndihi chacan, ta yoni cua cuu cati ti ña vaha.

¹⁶ Chacan cati yu, vati cati tutu Ndioo ti yoni chito yoso cuhva saxini ra chahnu. Yoni sanahan chi ra, cati chi. Ta maan yo chito yo yoso cuhva saxini ra Cristo.

3

Satiñu tahan ra Paulu ta ra cuenda ra Ndioo

¹ Yani xaa, ña cuu cati tuhin chi ndo cuhva cati tuhin chi ñivi cha iyo cuenda ra Tati Ndioo. Cati tuhin chi ndo cuhva cati tuhin chi ñivi ñuñivi. Sava ta cua ve cuati cuu ndo cuenda ra Cristo, vati ña ta coto vaha ndo yoso cuhva cua coo ndo cuenda ra.

² Ña ii xaan tuhun cati tuhin chi ndo, vati cuu ndo sava ta cua ve cuati cuni ndica sihi ve. Ña ii tuhun cati tuhin chi ndo, vati ña ta cuu cutuni ini ndo. Ña ta cutuni ini ndo nda cua nda vitin,

³ vati ni vii iyo ndo cuenda ñivi ñuñivi. Ni iyo ndo cuenda ñivi ñuñivi, ta ni ndacu ndo cuhva ndacu ñivi ñuñivi, vati ni ndusoo ndo chi tahan ndo, ta ni cahan yuhu ndo chi ñi.

⁴ Iyo ndo cuhva iyo ñivi ñuñivi, vati iyo chaha cati ndo ti chihin ra Paulu cuu ndo, ta iyo chaha cati inga ndo ti chihin ra Apolo cuu ndo, cati ndo.

⁵ Ñahni yavi ndaa ra Apolo, ta ni ñahni yavi ndaa yuhu. Ndiuhu cati tuhun ndi cuenda ra Ndioo, ta chinu ini ndo chi ra. Satiñu ndi cuhva chaha ra chahnu chi ndi.

⁶ [Cuhva satiñu yo chi itu cuu chi.] Yuhu tachi tata, ta maan ra Apolo tiso nduta, soco ra Ndioo cuu ra chaha tu ndee ini, ta cana yava. [Cuhva can satiñu ndi chi ra Ndioo.]

⁷ Chacan cuu cha ñahni yavi ndaa ra tachi tata. Ñahni yavi ndaa ra tiso nduta. Iin tuhun ni ra Ndioo cuu ra chaha tu ndee ini, ta chahnu itu. Racan cuu ra ndaa yahvi.

⁸ Inuun iyo ra tachi tata chi ra tiso nduta, ta cua coo yahvi ra ta ra cuhva ni satiñu ra ta ra.

⁹ Ini rai cuu ndi, vati inuun satiñu tahan ndi tiñu ra Ndioo, ta maan ndo cuu sava ta cua iin nu cana itu ra Ndioo.

Cuu ndo sava ta cua iin cha savaha ra Ndioo, vati tindee ra cha cua cuahnu vaha ndo.

¹⁰ Nu quichi quivi cati tuhin tuhun Ndioo chi ndo cuhva chaha ra Ndioo tu manini chihin yu. Chacan cuu cha ni savahi sava ni ta cua iin ra sandaa vehe, vati sacacu xihna ra chaha vehe. Ta vitin iyo inga ra cati tuhun tuhun Ndioo chi ndo. Na cua saha vaha ra cuenda yoso cuhva cati tuhun ra,

¹¹ vati ña cuu cati tuhun ra inga tuhun, vati tuhun ra Jesucristo cuu tuhun ni cati tuhin xihna cuii, ta maan ra Jesucristo cuu sava ta cua iin chaha vehe.

¹²⁻¹³ Cua queta quivi cua coto ndihi ñivi a vaha ndacu ñi a ña vaha. Tu cua savaha yo cha vaha, cua cuu yo sava ni ta cua satiñu yo chi xuhun cuaan chi xuhun cuichin chi yuu taqui vaha. Tu ña vaha cha cua savaha yo, cua cuu yo sava ni ta cua satiñu yo chi yutun chi ita. Cua coto ndihi ñivi, vati cua queta quivi cua cati ra chahnu a vaha a ña vaha ni savaha ñivi. Cua cayu cha ña vaha ni savaha ñivi, soco cha vaha ña cua cayu chi. Tacan sa cua ndehe ndihi ñivi a vaha cha ni savaha ñi a ña vaha.

¹⁴ Tu ña cua ndoyo ñuhun cha ni savaha yo, cua cunda yahvi yo chi ra Ndioo.

¹⁵ Tu cua cayu tiñu ni savaha yo, ña cua cunda vaha yahvi yo, ta chi tu ndoho cua cundee cacu yo.

¹⁶ Ña ñuhun ca ini ndo ti sava ta cua iin vehe nu iyo ra Ndioo cuu ndo. Ña ñuhun ca ini ndo ti iyo ra Tati Ndioo chi ndo.

¹⁷ Tu cua sandoyo ñuhun yo nu iyo ra Ndioo, cua sandoyo ñuhun ra Ndioo chi yo, vati ii xaan nu iyo ra, ta iyo ra chi maan yo.

¹⁸ Na ña cua cuhva ndo cha cua sandahyu ñahan ñivi chi ndo. Tu iyo ndo saxini ti iyo cha chini tuni chi ndo cha cuenda ñivi ñuñivi, na cua saxini ndico tucu ndo. Chacan cuu cha cua coo cha chini tuni ndicha chi ndo.

19 Ñahni yavi ndaa cha chini tuni iyo chi ñivi ñuñivi cuenda ra Ndioo, vati cati tutu Ndioo ti chito ra Ndioo ti ñivi cha iyo cha chini tuni—tuhva xaan ñi sandahyu ñahan, soco ña chaha ra chi ñi.

20 Iyo inga nu cati tutu Ndioo ti chito ra chahnu ti ñahni yavi ndaa cha saxini ñivi cha iyo cha chini tuni chi ñi, cati tutu Ndioo.

21 Chacan cuu cha na ña cua cahan rai ndo cuenda ñivi ñuñivi, vati cuenda maan ndo iyo ndihi cuii cha iyo nu ñuhun ñuñivi.

22 Iyo yu chi ndo, ta iyo ra Apolo chi ndo, ta iyo ra Pedro chi ndo. Iyo ñuhun ñuñivi cuenda ndo. Masi cua cuvi ndo, masi ña cua cuvi ndo, soco ndihi cha iyo vitin cuu chi ndo, ta ndihi cha ni cua coo cua cuu chi ndo. Ndihi chi cuu chi ndo,

23 ta chi ra Cristo cuu ndo, ta chi ra Ndioo cuu ra Cristo.

4

Cuhva ni satiñu ra tatun Jesucristo

1 Chacan cuu cha na cua saxini ndihi ñivi ti cha satiñu ndi cuenda ra Cristo, ta cati tuhun ndi tuhun yoso cuhva iyo ra Ndioo.

2 Tatun ra Cristo cuu ndi, ta nini xaan cha cuu tatun ra iin rai cuiti vaha.

3 Ñahni cha tichahi yoso cuhva saxini ndo cuenda yu. Ñahni cha tichahi yoso cuhva saxini ñivi. Ñahni cha tichahi yoso cuhva saxini yu cha cuenda suvi ni maan yu.

4 Ñahni cha tichahi, vati saxini yu ti ñahni ca cuati ndacu i. Vasi chacan cuu chi, soco ña cuu cati yu ti ñahni cuati iyo chihin yu iti nuun ra Ndioo. Maan ra Ndioo cuu ra cua cati.

5 Chacan cuu cha na ña cua tachi tuni ndo chihin yu nda cua nda quivi cua quichi ndico ra chahnu. Maan ra cuu ra cua cati ndaa cha cuu cha indi xehe. Cua cati ra yoso cuhva saxini ñivi chi anima ñi. Tacan cua cuu, ta sa cua cati ra Ndioo ti cha vaha ni savaha ndiuhu.

6 Yani xaa, ndihi tuhun can cuu sava ta cua iin cuhva cha cahin cuenda maan ndo. Ndicha ti cahin sivi yu chi sivi ra Apolo, soco tacan ni cua cutuhva ndo coo ndo cuhva cati tutu Ndioo, cuhva iyo maan ndi. Chacan cuu cha ña cua ndurai ni iin ndo, ta ni ña cua cahan ndo siqui tahan ndo.

7 Yoni ca ñivi saxini ti cahnu xaan ñivi cuu ndo. Ndihi cha iyo chi ndo samani ra Ndioo. Ndurai ndo, vati ta iin maan ndo savaha ndihi cha iyo chi ndo, soco maan ra Ndioo cuu ra samani chi chi.

8 Saxini ndo ti cha iyo vaha ndo cuenda ra Ndioo. Saxini ndo ti ñahni ca cha cumani chi ndo. Saxini ndo ti cha ni quee vaha ndo, ta ndoo ihni maan ndi. Vaha xaan tu cha ndicha cha cha ni quee vaha ndo, vati tacan ni iyo vaha tahan ndi chi ndo.

9 Yuhu saxini ti cha tiso ra Ndioo cuenda ti cua ndoo ndi iti chata, ta tatun Jesucristo cuu ndi. Cha iyo vaha tuhun cha cua cuvi ndi, vati cha chito ndihi ñivi ti chacan cuu chi. Chito ra tatun Ndioo, ta chito tahan ñivi ñuñivi.

10 Saxini ñivi ti tondo ndi, vati iyo ndi chi ra Cristo, soco maan ndo nditi vaha xini ndo. Saxini ñivi ti ñahni tu ndee ini iyo chi ndi, ta maan ndo iyo xaan tu ndee ini chi ndo. Saxini ñivi ti cahnu xaan ñivi cuu ndo, ta maan ndi—ñahni yavi ndaa ndi.

11 Nda cua nda vitin yaha cuhva cha chisoco ndi. Ña queta sahma cunami ndi. Ña queta sahma cundichin ndi. Cha ndoho ndi. Ñahni vehe ndi iyo nu cua ndoo nuun ndi.

12 Cha satiñu ndi chi ndaha ndi. Cahan ñivi ndavaha ni chi ndi, soco cahan vaha ndi chi ñi. Chaha ñivi tu ndoho chi ndi, soco cundee ini ndi.

¹³ Cati ñivi ti ña vaha ndi, soco cahan vii ndi chi ñi. Sava ni ta cua iin mihin, sava ni ta cua iin ihvi cuu ndi savaha ñivi nda cua nda vitin.

¹⁴ Yani xaa, tuhun can tai chihin ndo, ta chahi cha chini tuni chi ndo, vati sava ta cua sehi cuu ndo. Ña cuni yu cha cua coo tu ca nuun chi ndo.

¹⁵ Tuvi xaan ñivi cuni ñi sacuaa ñi chi ndo yoso cuhva iyo ra Cristo, soco ña tuvi ñi cuni chi ndo sava ni ta cua ra cuu sutu ndo. Yuhu cuu sava ni ta cua sutu ndo cuenda ra Cristo, vati cati tuhun tuhun Ndioo chi ndo, [ta chinu ini ndo chi ra].

¹⁶ Chacan cuu cha cati yu ti na cua savaha ndo cuhva ndacu yu.

¹⁷ Chacan cuu cha tava tiñu yu chi ra Timoteo, ta cuahan ra nu iyo ndo. Maan ra cuu sava ta cua iin sehi. Cuni xain chi ra, ta cuiti vaha satiñu ra cuenda ra chahnu. Cua sacoto ndico ra chi ndo yoso cuhva iye cuenda ra Cristo Jesuu, ta cua sacoto ndico ra yoso cuhva sacuaahi chi ndihí ñivi nducuiti cuenda ra chahnu.

¹⁸ Iyo ndo ndurai ndo, vati saxini ndo ti ña cua cuhun que nu iyo ndo.

¹⁹ Tu cua cuhva ra chahnu, yatin cuii ni cua cuhin, ta cua cu ndehi a ndicha iyo tu ndee ini chi ñivi ndurai can. Ña cua tasohi tuhun cua cahan ñi,

²⁰ vati ña saxini ra Ndioo yoso cuhva iyo tuhun cahan ñivi, soco ndehe ra a ndicha iyo tu ndee ini ra chi maan ñi.

²¹ Na cua savaha ndo cha vaha. Chacan cuu cha cua cuhin nu iyo ndo, ta ña cua tachi tuni yu chi ndo. Cua cuhin, ta cua cuni mani yu chi ndo, ta masu cua cahan yu chi ndo.

5

Tachi tuni ra Paulu chi ñivi ndacu ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo

¹ Cati ñivi ti iyo iin ñivi ndo ndacu ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo, ta ña tuhva ñivi cuu inga tucu ñivi savaha ñi chacan. Cati ñivi ti iyo iin ra yani yo, ta iyo cuii ra chi ñasihi sutu ra,

² ta maan ndo ndurai ndo, vati iyo vaha ndo chi ra Ndioo. Nini ca cha cua coo tu cuihya ini chi ndo. Iyo cha cua tava ndaa ndo chi ra ndacu chacan.

³ Ndicha ti ña iye iti nuun ndo, soco iye chihin ndo, vati saxini xain cuenda ndo. Cha tachi tuni yu chihin racan cuhva iye iti nuun ndo.

⁴ Cua nducuiti ndo cuenda ra chahnu Jesuu, vati iye chi ndo. Cua coo tu ndee ini ra chahnu Jesuu chi ndo.

⁵ Cua tava ndaa ndo chi ra ndacu ndavaha ni can, ta cua ndoo ihni ra chi run Satanaa. Chacan cuu cha cua coo tu ndoho chi ra. Vasi tacan, ta cua nduvaha anima ra, ta cua cacu ra quivi cua quichi ndico ra chahnu.

⁶ Cahan rai ndo, soco ña nituni ini ndo. Ña chito ndo ti tu suhva suhva ni cua coo cuati nu iyo ndo, cua queta quivi cua ndoyo ñuhun ndihi ndo. Cuhva iyo ndixi panela iyo cuati ndacu ñivi. Tu cua quihvi suhva chi tichi yuchan yuti paan, cua cunu xico chi niniin chi.

⁷ Na cua tava ndaa ndo cha ndavaha ni. Chacan cuu cha cua coo ii ndo, ta ñahni ca cuati cua coo chi ndo. Tacan cua savaha ndo, vati cha ni chihi ra Cristo cuenda cuati yo.

⁸ Chacan cuu cha na cua cusii ini yo chi ra Ndioo. Ña cua savaha ca yo ndavaha ni. Ña cua savaha ca yo cuati, soco cua coo vaha yo, ta ña cua sandahyu ñahan ca yo.

⁹ Cha tai tutu chi ndo nu ni quichi quivi, ta cati yu ti na ña cua coo inuun ndo chi ñivi ndacu ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo.

¹⁰ Ña cati yu ti ña cua coo ndo nu iyo ñivi ñuñivi, masi ndacu ñi ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo, masi cuni ñi ndatiñu cha iyo chi tahan ñi, masi suhu

ñi, masi sacahnu ñi ita niñu. Tu chacan cua cati yu, iyo cha cua quee siin ndo iin chiyo, ta ña cua coo ca ndo nu ñuhun ñuñivi ya, tu cha tacan.

¹¹ Ñavi chacan cati yu chi ndo, soco cati yu ti ña cua coo inuun ndo chi ñivi tahan yo cuenda ra Cristo, tu cha tacan cua savaha ñi. Tu cua coo ñi ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo, tu cua cuni ñi ndatiñu cha iyo chi tahan ñi, tu cua sacahnu ñi ita niñu, tu cua cahan ñi ndavaha ni, tu cua coho ñi ndixi, tu cua suhu ñi, tu tacan cua savaha ñivi tahan yo, ña cua coo inuun ndo chi ñi, ta ni ña cua cachi ndo chi ñi icaa ni.

¹² Tacan cati yu cuenda ñivi tahan yo cuenda ra Cristo, vati ña tachi tuni yo chi ñivi ña chinu ini chi ra Ndioo. Tachi tuni yo chi ñivi Ndioo,

¹³ soco maan ra Ndioo cuu ra cua tachi tuni chi ñivi ña cuni chi ra. [Chacan cuu cha cati yu ti] na cua tava ndaa ndo chi ra ndacu ndavaha ni can.

6

Nducu ñican cha cua coso vaha tiñu nu ra cumi tiñu, ta ña chinu ini ra chi ra Ndioo

¹ Tu cua cuni ndo cuati chi ñivi cuu tahan ndo cuenda ra Cristo, ña vaha cha cua vaha ndo nu ra cumi tiñu, ta ña chinu ini ra chi ra Ndioo. Iyo cha cua nanducu ndo chi ra yani yo cha cua tiso vaha ra tiñu can.

² Chito ndo ti cua tachi tuni ñivi Ndioo chi ñivi ñuñivi. Tu ndicha cha cua tachi tuni ndo chi ñivi ñuñivi, cua cuu tiso vaha ndo tiñu chi ñivi tahan ndo.

³ Chito ndo ti cua ndehe yo a vaha a ña vaha ra tatun Ndioo. Chacan cuu cha cua cuu tiso vaha ndo tiñu quivi ta quivi.

⁴ Tu cua tiso vaha ndo tiñu, cua cuhva ndo tiñu can chi ñivi tahan yo cha iyo vaha cha chinu tuni.

⁵ Chacan cati yu, vati cua coo tu ca nuun chi ndo. ¿Atu ñahni iin ra yani yo cha iyo cha chinu tuni nuun iyo ndo? ¿Atu ñahni ra cua cuu tiso vaha tiñu nu cua savaha ra yani yo cuati chi tahan ra?

⁶ Ña vaha cha sayaha ndo chi tahan ndo nu ra cumi tiñu, ta ña chinu ini ra cumi tiñu can chi ra Ndioo.

⁷ Cuaha xaan cha ndoyo ñuhun ndo, vati tiso ndo cuati chi ñivi tahan ndo nu ra cumi tiñu. Vaha ca cha cua cundee ini ndo cha cua savaha ñi ndavaha ni chi ndo. Vaha ca cha cua cundee ini ndo cha cua suhu ñi chachi ndo,

⁸ soco maan ndo ndacu ndavaha ni chi tahan ndo. Maan ndo suhu ndo chachi tahan ndo.

⁹ Chito ndo ti ña cua coo ñivi ndacu ndavaha ni nu cua cundaca ñahan ra Ndioo. Na cua saxini vaha ndo. Tu cua coo ndo ndavaha ni chi ñi ñahan inga chiyo, tu cua sacahnu ndo ita niñu, tu cua coo ndo ndavaha ni chi ra rai inga chiyo,

¹⁰ tu cua suhu ndo, tu cua cuni ndo chachi tahan ndo, tu cua coho ndo ndixi, tu cua cahan ndo ndavaha ni, ña cua cuu coo ndo nu cua cundaca ñahan ra Ndioo.

¹¹ Tacan ni savaha tahan ndo nu quichi quivi, soco vitin cha ni naan cuati savaha ndo. Cha ni iyo ii ndo cuenda ra Ndioo, ta cha ni chacoso vaha anima ndo cuenda ra chahnu Jesucristo. Tacan ni tindee tahan ra Tati Ndioo chi ndo.

Cha iyo ii ñican

¹² Cuu savaha yu ndihi cuii cha cuni yu, soco ña ndihi chi tindee chihin yu. Cuu savaha yu ndihi cuii cha cuni yu, soco ña cua cuhva yu cha cua cundaca ñahan chi chihin yu.

¹³ Quihvi cha chachi yo tichi yo, vati tacan sa iyo tu ndee ini chi yo. Iyo tichi yo, vati quihvi cha chachi yo, soco cua queta quivi ña cua saxini ca yo

cuenda chacan cua savaha ra Ndioo. Ñavi tacan iyo iquin cuñu yo. Ña cua coo yo ndavaha ni chi tahan yo inga chiyo. Ñavi cuenda chacan iyo iquin cuñu yo, soco iyo iquin cuñu yo, vati tacan ni cua cuu satifñu yo cuenda ra chahnu, ta maan ra cua cuhva tu ndee ini chi iquin cuñu yo.

¹⁴ Cha ni chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra chahnu Jesucristo, ta natacu ndico ra tañu ñivi ndii. Ta ni cuhva cua cuhva ra tu ndee ini chi maan yo, ta cua natacu ndico tahan yo.

¹⁵ Chito ndo ti iyo ndo chi iquin cuñu ndo chi ra Cristo. Ña cuu tava ndai chi ndo chi ra Cristo, ta cua cuhve cha cua coo ndo ndavaha ni chi tahan ndo inga chiyo.

¹⁶ Chito ndo ti tu cua coo ndo ndavaha ni chi tahan ndo inga chiyo, ini ñivi cua cuu ndo chi ñi, vati cati tutu Ndioo ti tu cua coo ra rai chi ña ñahan, ini ñivi cua cuu ñi.

¹⁷ Tu cua coo ndo chi ra chahnu, ini ñivi cua cuu ndo chi ra, vati iyo ra Tati Ndioo chi ndo.

¹⁸ Na ña cua coo ndo ndavaha ni chi tahan ndo inga chiyo. Tu cua savaha ñivi cuati can, cua savaha ñi ndavaha ni suvi ni chi maan ñi chi iquin cuñu ñi, soco ndihi ca cuati cuu cha savaha ñivi chi inga ñivi.

¹⁹ Chito ndo ti iyo ra Tati Ndioo chi ndo, ta chito ndo ti tacan ni tindee ra chi ndo. Tacan ni savaha ra Ndioo. Ñavi chi maan ndo cuu ndo.

²⁰ Chi maan ra cuu ndo, vati cha ni chihi ra Cristo cuenda ndo. Chacan cuu cha na cua sacahnu ndicha ndo chi ra Ndioo chi ndihi cuii tiñu cua savaha ndo chi iquin cuñu ndo.

7

Chaha ra Paulu cha chini tuni yoso cuhva cua tandaha ñivi

¹ Vitin cua cati ndique yoso cuhva cua ndoo tiñu cha ni nducu tuhun ndo chihin yu nu ni tachi ndo tutu. Vaha tu ña cua coo ra rai chi ñi ñahan,

² soco na cua tandaha ra rai chi ñi ñahan, ta na cua tandaha tahan ñi ñahan chi ra rai, coto cua coo ñi ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo.

³ Na cua coo ra rai chi ña cuu ñasihi ra, ta na cua coo ñi ñahan chi ra cuu ii ñi.

⁴ Ñavi ñi ñahan cua sanini chi ra rai cha cua coo ña chi ra, soco ra rai cuu ra cua cati. Ta ni cuhva ñavi ra rai cua sanini chi ñasihi ra cha cua coo ra chi ña, soco maan ña cua cati. [Tacan ni cua nduinuun ñi.]

⁵ Ña cua cati ndo ti ña cua coo ndo chi ñasihi ndo chi ii ndo. Vaha tu cua nduinuun ndo, ta cua saña nuun ndo suhva quivi, vati cua cuni ndo cahan ndo chi ra Ndioo. Tacan cuu, ta sa cua coo ndico ndo chi ñasihi ndo chi ii ndo. Chacan cuu cha ña cua cuu tiso run Satanaa cha ndavaha ni anima ndo, coto ña cua cundee ini ndo.

⁶ Tuhun can cati yu, vati tacan ni cua coo inuun yo. Ñavi cha sanini yu cuu chi.

⁷ Cuni yu cha cua coo ndihi ñivi cuhva iyo yu cha ñahni ñasihi yu, soco ña ini cuhva samani ra Ndioo chi ndihi yo. Tucu tucu cuhva samani ra chi iin iin yo.

⁸ Yuhu cati chi ñivi ña ta tandaha chi ñivi cha ndoo ndahvi ti vaha cha ña cua tandaha ñi, ta cua coo ñi cuhva iye,

⁹ soco tu ña cua cundee ini ñi, na cua tandaha ñi. Tacan cati yu, vati vaha xaan ca cha cua tandaha ñi, ta ña vaha tu ña cua cuu cundee ini ñi, [ta cua cuni xaan ñi coo ñi ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo].

¹⁰⁻¹¹ Yuhu cati tuhun chi ñivi ni tandaha. Ñavi yuhu ni cati tuhun, soco ra chahnu cuu ra cati tuhun xihna nu ni quichi quivi ti na ña cua saña ndaha

ñi ñahan chi ii ñi. Ta ni cuhva na ña cua tava ndaa ra rai chi ñasihi ra. Tu cua saña ndaha ñi chi ii ñi, ña cua tandaha ca ñi. [Vasi cua queta quivi] cua coo mani ndico ñi chi ii ñi.

¹² Yuhu cati chi ndihi ca ndo. Yuhu cuu ra cati, vati ñahni cha cati ra chahnu cuenda chehe nu ni quichi quivi. Cati yu ti tu iyo ra yani yo, ta ña chinu ini ñasihi ra chi ra Ndioo, soco ni cuni ña coo ña chi ra, ña cua tava ndaa ra chi ña.

¹³ Ta ni cuhva tu iyo ña tahan yo, ta ña chinu ini ii ña chi ra Ndioo, soco ni cuni ra coo ra chi ña, ña cua tava ndaa ña chi ra.

¹⁴ Tacan cati yu, vati tacan ni cua coo ii ra chi ñasihi ra, masi ña chinu ini ra. Ta ni cuhva cua coo ii ñi ñahan chi ii ñi, masi ña chinu ini ñi. Tu ña cua cuu chi tacan, ña cua coo ii sehe ndo, soco cha iyo ii ndicha ñi.

¹⁵ Tu ña chinu ini ñi ñahan, ta cua quee ndaa ñi, na cua quee ndaa ñi. Tu ña chinu ini ra rai, ta cua quee ndaa ra, na cua quee ndaa ra. Tu tacan ni cua cuu chi, ña cua sanini ra yani yo, ta ni ña cua sanini ñi tahan yo, vati cha cati ra Ndioo ti cua coo mani ndo chi ndihi ñivi.

¹⁶ Ndioho ñi ñahan, tacan ni cua coo vii ndo chi ii ndo, vati ña chito ndo a cua cuinu tahan ini ii ndo chi ra Ndioo. Ndioho ra rai, ta ni cuhva cua coo ndo chi ñasihi ndo, vati ña chito ndo a cua cuinu tahan ini ñasihi ndo chi ra Ndioo.

¹⁷ Na cua coo ndihi ndo cuhva cati ra chahnu cuhva ni chacoo ndo quivi ni nacachi ra chi ndo. Tacan cati tahin chi ndihi ñivi nducuiti cuenda ra Ndioo.

¹⁸ Iyo ndo sacahnu costumbre chahnu, ta ni sanduvaha ra Ndioo anima ndo. Chacan cuu cha tahnda ñiin xini xuu ndo nu quichi quivi. Ña cua nducu ndo cha cua naan chacan. Iyo tahan ndo—ñahni costumbre can sacahnu ndo, ta ni nacachi ra Ndioo chi ndo. Ña cua quechaha sacahnu ndo chacan vitin.

¹⁹ Ñahni yavi ndaa cha sacahnu ndo costumbre can, ta ni ñahni yavi ndaa cha ña sacahnu ndo costumbre can. Mani cha cua sacuinu ndo cuhva cati tuhun ra Ndioo.

²⁰ Na cua coo ndihi ndo cuhva ni chacoo ndo quivi ni sanduvaha ra chahnu anima ndo.

²¹ Tu satiñu cuatu ndo, ta ni sanduvaha ra anima ndo, ña cua tichaha ni ndo. Tu cua cundee coo ndo nu nuna, na cua nducu ndo cuhva.

²² Tu satiñu cuatu ndo, ta ni sanduvaha ra chahnu Ndioo anima ndo, cua coo ndo nu nuna cuenda maan ra. Ta ndioho ñivi iyo nu nuna, ta ni sanduvaha ra anima ndo—cua cuu ndo musu cuenda ra Cristo.

²³ Chi maan ra Ndioo cuu ndo, vati cha ni chihira ra Cristo cuenda ndo. Ña cua saxini ca ndo ti musu ñivi cuu ndo, [vati mani chi ra Ndioo cua satiñu ndo].

²⁴ Yani xaa, na cua coo ndihi ndo cuhva ni chacoo ndo quivi ni sanduvaha ra Ndioo anima ndo.

²⁵ Cuenda ñivi ña ta tandaha—ñahni cha cati tuhun ra chahnu, soco cua cati yu cuhva saxini yu. Rai cuiti vaha cui, vati cundahvi ini ra Ndioo chihin yu.

²⁶ Saxini yu ti na cua coo ndo cuhva iyo ndo vitin, vati cuni coo tu ndoho chi yo vitin.

²⁷ Tu iyo ñasihi ndo, ña cua nducu ndo cuhva cha cua saña ndo chi ña. Tu ña ta tandaha ndo, ña cua nducu ndo ñasihi ndo.

²⁸ Tu cua tandaha ndo, ñavi cuati cua savaha ndo. Tu cua tandaha iin ñahan tivaa, ñavi cuati cua savaha ña. Tu cua tandaha ndo, cua coo tu ndoho chi ndo cuenda ñuhun ñuñivi, ta ña cuni yu cha cua tahan ndo tu ndoho.

²⁹ Yani xaa, yu cati ti ñahni ca quivi iyo. Chacan cuu cha cati yu ti tu iyo ñasihi ndo, ña cua saxini xaan ndo cuenda maan ñi.

³⁰ Tu iyo tu cuihya ini chi ndo, ña cua saxini ca ndo cuenda chacan. Tu cusii ini ndo, ña cua saxini ca ndo cuenda chacan. Tu sata xaan ndo cuati suhva, ña cua saxini ca ndo cuenda ndatiñu ndo.

³¹ Tu nducu ndo cuhya cha cua coo vaha ndo nu ñuhun ñuñivi, na ña cua saxini ca ndo cuenda chacan, vati cua naan ñuhun ñuñivi ya.

³² Ña cuni yu cha cua saxini xaan ndo. Tu ña ta tandaha ndo, cua saxini vaha ndo yoso cuhya iyo tiñu ra chahnu, ta cua saxini ndo yoso cua savaha ndo cha cua cusii ini maan ra.

³³ Tu cha iyo ñasihi ndo, cua saxini ndo yoso cuhya iyo tiñu cuenda ñuhun ñuñivi. Cua saxini ndo yoso cua savaha ndo cha cua cusii ini maan ña.

³⁴ Tacan cuu, ta ña nduunuun cuni ndo nduvi ni cuenda, [vati cuni ndo cha cua cusii ini ra chahnu, ta cuni tahan ndo cha cua cusii ini ñasihi ndo]. Tu ña ta tandaha ñi ñahan, ta ni vii tivaa iyo ñi, mani cua saxini ñi yoso cuhya iyo tiñu ra chahnu. Tacan cua savaha ñi, vati cuni ñi coo ii ñi chi ra Ndioo chi ndihi cuii anima ñi, ta ñi cha ni tandaha—saxini ñi yoso cuhya iyo tiñu ñuhun ñuñivi. Saxini ñi yoso cuhya cua savaha ñi cha cua cusii ini ii ñi.

³⁵ Chehe cuu cha cati yu, vati tacan ni cua coto ndo. Ña cuni yu sanini yu chihin ndo, soco cuni yu cha cua coo vii ndo, ta ña cua saña ndo cha satiñu vaha ndo cuenda ra chahnu.

³⁶ Tu iyo ndo saxini ndo ti ña vaha ndacu ndo chi ña tivaa sehe ndo, tu cua yaha quivi cua tandaha ña, tu cua cuni ña tandaha ña, na cua savaha ndo cuhya cuni ndo. Na cua tandaha ña, vati ñavi cuati cuu chi.

³⁷ Tu iyo ndo cua coto vaha ndo yoso cuhya cua saxini ndo, ta yoni cua sanini chi ndo, tu cua cuu savaha ndo cuhya cuni maan ndo, tu cua coto ndo yoso cuhya saxini ndo chi anima ndo, tu cua ndoo ña chi sihi ña chi sutu ña, vaha xaan cua savaha ndo.

³⁸ Vaha tu cua cuhya ndo cha cua tandaha sehe sihi ndo, soco vaha xaan ca tu ña cua sanini ndo cha cua tandaha ñi.

³⁹ Ña cuu saña ñi ñahan chi ii ñi ndihi quivi cha iyo ndito ra. Tu cua cuvi ra, cua ndoo nuna ndico ñi. Cua cuu tandaha ndico ñi, tu cua cuni maan ñi, soco chi iin ra chinu ini chi ra Cristo cua tandaha ñi.

⁴⁰ Yuhu saxini ti cua cusii ca ini ñi, tu ña cua tandaha ndico tucu ñi. Saxini yu ti cuhya cuni ra Tati Ndioo cuu chacan.

8

Cuhva cua savaha ñican chi cha samani ñivi chi cuenda ita niñu

¹ Vitin cua cati yu yoso cuhya cua savaha ndo chi cha samani ñivi chi ita niñu. Chito yo ti iyo cha chini tuni chi ndihi yo. Chacan cuu cha ndurai yo, vati saxini yo cha iyo cha chini tuni chi yo, soco chaha yo tu ndee ini chi ñivi tahan yo, vati cuni mani yo chi tahan yo. Nini ca cha cua cuni mani yo chi tahan yo.

² Tu cua saxini ndo ti iyo cha chini tuni chi ndo, ña ta coo cha chini tuni chi ndo cuhya cua coo chi.

³ Tu cua cuni mani ndo chi ra Ndioo, cua ndehe ra ti cha iyo vaha cha chini tuni chi ndo.

⁴ Chacan cati yu, vati cha cuenda cha samani ñivi chi ita niñu chito yo ti ñahni yavi ndaa ita niñu cha iyo nu ñuhun ñuñivi. Chito tahan yo ti iin tuhun ni ra Ndioo iyo, ta ñahni ca ndioo iyo.

⁵ Masi cati ñivi ti iyo cuaha ra ndioo nu ñuhun ñuñivi, ta iyo cuaha tahan ra iti siqui andivi. Tacan cati ñivi,

⁶ soco chito maan yo ti iin tuhun ni ra Ndioo sutu yo iyo. Maan ra ni cati ti cua savaha ra Jesucristo ndihi cha iyo tiempu chahnu, ta chi maan ra Ndioo

iyo yo. Iin tuhun ni ra chahnu Jesucristo ndaca ñahan chi yo, ta maan ra ni savaha ndihi cui cha iyo. Tacan ni savaha tahan ra chi maan yo.

⁷ Ña chito ndihi ñivi cha tacan cuu chi. Iyo ndo tuhva ndo sacahnu tahan ndo chi ita niñu nu quichi quivi, ta saxini ndo ti cha ndaa yahvi xaan ndicha ita niñu. Chachi ndo cha samani ñivi chi ita niñu, ta saxini xaan ndo, vati ña ta cutuni vaha ini ndo.

⁸ Ñahni cha saxini ra Ndioo cuenda cha chachi yo. Ñahni tuhun tu ña cua cachi yo, ta ni ñahni tuhun tu cua cachi yo. Ñahni cha cua cumani yo, ta ni ñahni cha cua yaha yo iti nuun.

⁹ Cua saha vaha ndihi ndo cuenda, vati iyo ñivi saxini suhva, coto ña cua cutuni ini ñi ti cua cuu savaha ndo cuhva cuni maan ndo cuenda chacan.

¹⁰ Tu cua ndehe ñivi ti chachi ndo ve ñuhun nu iyo ita niñu, ta ñivi cha chito cuu ndo, vasi cua saxini ñi ti cua cuu cachi tahan ñi cha samani ñivi chi ita niñu, ta cua ndoyo ñuhun ñi, [vati cua saxini xaan ñi cuenda chacan].

¹¹ Tu tacan cua savaha ndo, cua ndoyo ñuhun ñivi tahan yo, vati saxini ndo ti chito xaan ndo, ta ni chihi tahan ra Cristo cuenda maan ñi.

¹² Tu tacan cua savaha ndo, cua savaha ndo cuati cuenda ra Cristo. Cua savaha ndo cuati cuenda ra Cristo, vati cua savaha ndo cuati chi ñivi tahan ndo, vati cua saxini xaan ñi cuenda cha ni savaha ndo, ta ña nituni vaha ini ñi.

¹³ Chacan cuu cha cati yu ti tu cua ndoyo ñuhun ñivi tahin cuenda cha chachi yu cuñu can, ña cua cachi que chi chi, coto cua ndoyo ñuhun ñivi tahin cua savahi.

9

Iyo ndatu chi ra cuu tatun Jesuu

¹ Chito ndo ti cuu savahi cuhva cuni yu. Chito ndo ti tatun Jesuu cui. Chito ndo ti cha ni ndehi chi ra chahnu Jesuu. Chito ndo ti chinu ini ndo chi ra chahnu, vati satiñu yu tiñu Ndioo chihin ndo.

² Vasi saxini inga ñivi ti ñavi tatun Jesuu cui, soco chito vaha maan ndo ti tatun ra cui. Chacan chito ndo, vati sanahan ra Ndioo ti tatun ndicha ra Jesuu cui, vati chinu ini ndo chi ra.

³ Chehe cuu cha cua cati ndique chi ñivi cati ti ña vaha ndacu i.

⁴ Iyo ndatu cha cua sacachi ndo chihin ndi.

⁵ Iyo ndatu cha cua sacachi tahan ndo chi ñivi cuu ta iin ñasihi yu cuhva savaha ndo chi ndihi ra tatun Jesuu, cuhva savaha ndo chi yani ra chahnu chi ra Pedro.

⁶ Ña ndicha ti cha ñahni ndatu chi yuhu chi ra Bernabé. Ña cua saxini ndo ti ñahni ndatu cha cua saña ndi cha satiñu ndi.

⁷ Yuhu cati ti ñahni ra sandaru nanducu cha cua cachi ra. Ndihi ra tachi yutun tata—chachi tahan ra chiti chi. Ndihi ra sacuenda chi ri mbee—nihin tahan ra leche ri coho ra.

⁸ Ñavi yuhu ni cati ti cua tindee ndo chi ra cati tuhun tuhun Ndioo chi ndo, soco ley Ndioo cati.

⁹ Cati ley can ti cha cati tuhun ra Moisee ti ña cua cuhni yo yuhu ri sundiquin nu cua cuañu ri trigo. Na cua cachi tahan ri suhva. Ñavi cuenda ri sundiquin ni cahan ra Ndioo tuhun can.

¹⁰ Cha cahan tahan ra tuhun can cuenda maan yo, vati ndihi ra satiñu chi itu—cha chito ra ti cua nihin tahan ra chiti cha cua coo. Tacan chito ra tachi chiti, ta tacan ni chito tahan ra saquee chi chi.

¹¹ Cha satiñu ndi chihin ndo cuenda ra Ndioo. Chacan cuu cha ñahni tuhun cha cua tindee tahan ndo chi ndi.

¹² Ndicha ti iyo ndatu cha cua tindee ndo chi inga ra tatun Jesuu, soco iyo xaan ca ndatu chi maan ndi.

Iyo ndatu chi ndi, soco ña cuni ndi sanini ndi chi ndo. Cuaha xaan cha ni cundee ini ndi, vati ña cuni ndi cha cua saxini ñivi ti ña vaha tuhun vaha yoso cuhva iyo ra Cristo, ta ndehe ñi yoso cuhva savaha ndi.

¹³ Chito ndo ti iyo ra sathiñu ve ñuhun cuenda ñivi judío, ta suvi ni ve ñuhun can nihin ra cha cua cachi ra. Chito ndo ti iyo ra sathiñu nu chihi ri samani ñivi chi ra Ndioo, ta ndoo suhva cuñu ri chi maan ra.

¹⁴ Ta ni cuhva cati tuhun ra chahnu ti cua tindee ñivi ra chi ndihi ra cati tuhun tuhun ra.

¹⁵ Ñahni cha saxini yu cuenda chacan. Ñavi cuenda chacan tachi yu tutu ya. Ña cuni yu cha cua sanaan ñivi cha ndurai yu cuenda chacan. Vaha ca cha cua cuvi yu, ta ña cua nihin yu cha cua cachi yu.

¹⁶ Cati tuhin tuhun Ndioo, soco ñavi cuenda chacan ndurai yu. Nini xaan nini xaan cua cati tuhin. Cua ndoyo ñuhin, tu ña cua cati tuhin tuhun Ndioo.

¹⁷ Tu cua cati tuhin, vati tacan cuni yu, cua cunda yahvi yu chi ra Ndioo, soco cha ni cati maan ra, vati ni tava tiñu ra chihin yu.

¹⁸ Chehe cuu cha cua cunda yahvi yu, vati cati tuhin tuhun Ndioo, ta ña sanini yu cha cua tindee ñivi chihin yu. Iyo ndatu chihin yu, soco ña quihin yu cha iyo cha tindee ñivi chihin yu.

¹⁹ Cuu ndicha savaha yu cuhva cha cuni yu. Yoni cuu cati tuhun chihin yu yoso cuhva cua coi, soco sanini yu suvi ni chihin yu cha cuenda ndihi ñivi, vati tacan ni vaha xaan ca cua tindei chi ñivi, ta sa cua cuinu ini ñi chi ra Ndioo.

²⁰ Chi ñivi judío iye cuhva iyo maan ñi. Chacan cuu cha cua cuinu ini ñivi judío can chi ra Cristo. Chi ñivi sacuinu cuhva cati ley Moisee sacuinu tahn cuhva cati ley can, ta ña iyo cha cua sacuinu i chi chi. Tacan sa cua cuinu tahan ini ñican chi ra Cristo.

²¹ Chi ñivi cuu inga tucu ñivi iye cuhva iyo maan ñi, vati ña sacuinu ñi ley Moisee. Tacan, ta cua cuinu tahan ini ñi chi ra Cristo. Ndicha ti ña cati yu ti ña vaha ley ra Ndioo, ta sacuinu yu ley Cristo, soco tacan iye chi ñivi can.

²² Chi ñivi saxini suhva iye cuhva iyo maan ñi. Tacan, ta cua cuu cuinu vaha tahan ini ñi chi ra Cristo. Cuhva iyo ndihi ñivi iye, vati chi ndihi cuii cuhva cuni yu cha cua nduvaha anima ñi.

²³ Ndihi chacan savahi, vati cuni yu cha cua cuinu ini ñivi tuhun vaha tuhun Ndioo. Chacan cuu cha cua cusii ini tahn cuhva iyo tuhun can.

²⁴ Chito ndo ti nu siqui ra ta ra cua cunu ndihi ra, soco iin tuhun ni ra cua sacanaan. Chacan cuu cha cati yu ti na cua coo vaha ndo, vati tacan sa cua sacanaan ndo cuenda ra Ndioo.

²⁵ Ndihi ra siqui sandee ini ra chi ndihi cuii anima ra. Tacan savaha ra, vati cuni ra sacanaan ra iin cha taqui cuindi xini ra—masi yatin xaan cua ndoyo ñuhun chi. Na cua sandee ini ndo chi ndo, ta sa cua cunda yahvi ndo chi ra Ndioo, ta ña cua ndoyo ñuhun ndo.

²⁶ Yuhu sathiñu i, vati cuni yu sacanain. Yuhu cuu sava ta cua iin ra cani tahan nu siqui vaha ra, soco cuni yu sacanain cuenda ra Ndioo.

²⁷ Sandee ini yu chihin yu. Ña savahi cuhva cuni yu, coto ña cua quee vahi, ta cha cati tuhun xain tuhun Ndioo chi ñivi.

10

Chaha ra Paulu cha chini tuni chi ñivi can ti ña cua sacahnu ñi ita niñu

1 Yani xaa, cuni yu sacoto ndique chi ndo ti ndihi ñivi chahnu yo—ni chandicu ñi vico [quivi ni quee ñi ñuhun Egipto tiempu chahnu]. Ndihi ñi yaha tichi tañuhun can.

2 Cha ni chacoo ñi chi ra Moisee icaa ni. Ni chandicu tahan ñi vico, ta yaha tahan ñi nduta tañuhun.

3 Ndihi ñi chachi tahan maná cha ni chaha ra Ndioo chi ñi.

4 Ndihi ñi chihi nduta cha chaha ra Ndioo. Chihi ñi nduta quee yuu can cha ni tindee Ndioo, vati tindee ra Cristo chi ñi nu cuahan ñi.

5 Tacan ni chacoo ñi, soco ña cusii ini ra Ndioo chi ñi. Chacan cuu cha tuvi ñi chihi tichi cuhu nu ni chacoo ñi.

6 Chacan cuu iin cuhva cha cua coto yo ti ña cua savaha yo ndavaha ni cuhva ni savaha maan ñi.

7 Ña cua sacahnu ndo ita niñu cuhva ni sacahnu maan ñi quivi can, vati cati tutu Ndioo ti chachi ñi, ta chihi ñi. Tacan cuu, ta quechaha chita chaha ñi yaa, cati chi, [vati tacan ni savaha ñi cha sacahnu ñi chi ita niñu can].

8 Ña cua coo ndo ndavaha ni chi tahan ndo inga chiyo cuhva cha ni chacoo maan ñi. Tacan ni savaha ñi ndavaha ni, ta chihi oco uni mil ñi cha iin quivi.

9 Ña cua savaha yo cuati nda cua nda ña cua cundee ca ini ra chahnu chi yo cuhva ni cuni savaha maan ñi. Tacan cuu, ta tiin ri coo chi ñi, ta chihi ñi.

10 Ña cua cati ndo ti ña vaha ra chahnu cuhva ni cati maan ñi, ta chahni ra tatun Ndioo chi ñi.

11 Tacan ni tahan ñivi yo iti chata tiempu chahnu, vati cua coto ndihi ñivi yoso cuhva iyo ra Ndioo, ta ni taa ra ni taa tutu Ndioo, vati tacan cua coto tahan yo, ta quivi cua cundihi ñuhun ñuñivi cuu chi vitin.

12 Chacan cuu cha na cua saha vaha ndo cuenda chi ndo, coto cua ndoyo ñuhun ndo, tu cua saxini ndo ti cha iyo vaha ndo.

13 Cha ni ndehe tahan ñivi ñuñivi tu ndoho cuhva cha ndehe maan ndo. Rai vaha ndicha cuu ra Ndioo, ta ña cua cuhva ra cha cua yaha cuhva cua ndehe ndo tu ndoho, coto ña cua cundee ini ndo. Tu cua ndehe ndo tu ndoho, cua cuhva ra nu cua cacu ndo. Chacan cuu cha na cua cundee ini ndo ndehe ndo tu ndoho.

14 Yani xaa, chacan cuu cha cati yu ti na ña cua sacahnu ndo ita niñu.

15 Cha chahi cuenda chi ndo, vati chite ti iyo cha chini tuni chi ndo. Cua saxini vaha ndo cuhva cati yu.

16 Chaha yo iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta chihi yo copa cuenda ra Cristo. Chacan cuu cha iyo inuun yo chi ñivi tahan yo, vati chati niñi ra Cristo cuenda cuati yo. Natahvi tahan yo paan, [ta cha chachi yo chi chi]. Chacan cuu cha iyo inuun yo, vati chihi ra nu cruu. Ini paan cuu chi, soco cuaha pedazu cuati cuu chi.

17 Tacan cuu yo, vati tuvi ñivi cuu yo, soco ini ñivi cuu yo, vati ini paan can chachi ndihi yo icaa ni.

18 Cua cucuhun ini ndo yoso cuhva ni chacoo ñivi Israel iti chata. Chachi tahan ñi cha ni samani ñivi chi ra Ndioo. Chacan cuu cha iyo inuun ñi chi ra Ndioo.

19 Ña cuni cati yu ti ndaa yahvi cha samani ñivi chi ita niñu. Ña cati yu ti ndaa yahvi maan ita niñu can.

20 Ñavi. Yuhu cati ti cha chahni inga ñivi samani ñi chi run cuihna. Ña samani ñi chi chi chi ra Ndioo. Ña cuni yu cha cua coo inuun ndo chi maan run cuihna can.

21 Ña cuu coho ndo copa ra chahnu, tu cua coho tahan ndo copa run cuihna. Ña cuu cunda ndo mesa ra chahnu, tu cua cunda tahan ndo mesa run cuihna.

22 Ña vaha cha cua satahñu yo chi ra chahnu Ndioo, vati iyo ca tu ndee ini chi maan ra.

Iyo ñivi can nu nuna, soco iyo cha cuni mani ñi chi ñivi tahan ñi

23 Cuu savaha yo ndihi cha cuni yo, soco ña ndihi chi tindee chi yo. Cuu savaha yo ndihi cuii chi, soco ña chaha chi tu ndee ini chi yo.

24 Ña cua nducu ndo cha cua coo cha vaha chi mani ndo, soco na cua nducu tahan ndo cha cua coo cha vaha chi ndihi ñivi tahan ndo.

25 Cua cachi ndo ndihi cha quiyahvi nuyahvi, ta ña cua nducu tuhun ndo a cha chahan chi nu iyo ita niñu, vati ña cua saxini xaan ndo cuenda chacan.

26 Tacan cati yu, vati cati tutu Ndioo ti chi ra chahnu cuu ñuhun ñuñivi ya chi ndihi cuii cha iyo chi chi, cati chi.

27 Tu cua cana ñahan ñivi chi ndo, ta ña chinu ini ñi chi ra Ndioo, tu cua cuhun ndo vehe ñi, cua cachi ndo ndihi cha cua cuhva ñi. Ña cua nducu tuhun ndo a chi ita niñu cuu chi, ta ni ña cua saxini ndo.

28-29 Tu cua cati ñi ti cha samani ñivi chi ita niñu cuu chi, ña cua cachi ndo chi chi. Ña cua cachi ndo, vati cha chaha ñi cuenda. Ña cua cachi ndo, coto cua saxini maan ñi, vati maan ndo—ñahni cha saxini ndo.

Tacan cati yu, vati ña cua cuu cati ñivi ti ña vaha ndacu yo, coto cua saxini inga ñivi.

30 Tu cua cuhve tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta cua cachi yu, ña cua cuu cati ñivi ti ña vaha ndacu i, vati cha chahi tiahvi ndioo chi ra Ndioo.

31 Ndihi cha cua savaha ndo cua savaha ndo, vati cua sacahnu ñivi chi ra Ndioo. Tu cua cachi ndo, tu cua coho ndo, tu iyo ñaan cha cua savaha ndo, cua savaha vaha ndo chi chi, ta tacan sa cua sacahnu ñivi chi ra Ndioo.

32 Ña cua savaha ndo cha cua savaha ni iin ñivi cuati. Ña cua savaha ndo cha cua savaha ni ñivi judío ni ñivi cuu inga tucu ñivi ni ñivi Ndioo cuati.

33 Cua nducu ndo cuhva cha cua cusii ini ndihi ñivi cuhva nducu main cuhva chi ndihi cuii anime. Ña nduqui cha cua coo vahi, soco nduqui cha cua coo vaha ndihi ca ñivi, vati cuni yu cha cua nduvaha anima ñi.

11

1 Cua savaha ndo cuhva ndacu i, vati main ndacu i cuhva ni savaha ra Cristo.

Cuhva cua savaha ñi ñahan, ta cha iyo ñi ve ñuhun

2 Cati yu ti vaha xaan iyo ndo, vati ni ñuhun ini ndo chihin yu chi ndihi cuii cuhva. Vaha xaan iyo ndo, vati sacuinu ndo tuhun cuhva ni cati tuhin chi ndo nu quichi quivi.

3 Cuni yu cha cua coto vaha ndo ti maan ra Cristo ndaca ñahan chi ndihi ra rai, ta ra rai ndaca ñahan chi ñi ñahan cuhva ndaca ñahan ra Ndioo chi ra Cristo.

4 Tu cua cahan ndahvi ra rai chi ra Ndioo, tu cua cati tuhun ra iin cha cati tuhun ra Ndioo, ta indi xini ra, cua coo tu ca nuun chi ra cha cuenda xini ra,

5 ta ñi ñahan—tu cua cahan ñi chi ra Ndioo, tu cua cati tuhun ñi iin cha cati tuhun ra Ndioo, ta ña ndasi xini ñi, cua coo tu ca nuun chi ñi cha cuenda xini ñi, vati cuhva sata xini ñi ndii ndii cuu chi.

6 Tu ña cua casi ñi ñahan xini ñi, vaha cha cua sata xini ñi. Na cua casi ñi xini ñi, vati tu ca nuun cuu chi cha sata xini ñi ndii ndii.

7 Ña cua casi ra rai xini ra, vati chaha ra Ndioo ndatu cha cua cundaca ñahan ra, ta ndehe ñivi ti cahnu xaan rai cuu ra Ndioo. Ndehe tahan ñi chi ñi ñahan, ta chito ñi ti cahnu rai cuu ii ñi.

8 Na tava ra Ndioo iquin ña ñahan, ta savaha ra chi ra rai. Tava xihna ra iquin ra rai, ta savaha ra chi ña ñahan.

⁹ Ñavi cuenda ña ñahan savaha ra Ndioo chi ra rai, soco savaha ra chi ña ñahan, vati cua coo ña chi ra rai.

¹⁰ Chacan cuu cha iyo cha cua casi ñi xini ñi, vati tacan vaha cha cuenda ra tatun Ndioo. Cua casi ñi xini ñi, ta sa cua coto ñivi ti tasoho vaha ñi.

¹¹ Cha cuenda ra chahnu—ñahni yavi ndaa ñi ñahan, tu ñahni ra rai, ta ni ñahni yavi ndaa ra rai, tu ñahni ñi ñahan.

¹² Tacan cati yu, vati xihna ca ni savaha ra Ndioo chi ña ñahan chi iquin ra rai, ta vitin tuvi ra rai tichi ñi ñahan, soco maan ra Ndioo ni savaha ndihi cuii chi.

¹³ Cua cati maan ndo tu vaha cha cua cahan ñi ñahan chi ra Ndioo, ta ña ndasi xini ñi.

¹⁴ Chito ni maan yo cha tacan ni ti iyo tu ca nuun chi ra rai, tu nani xaan xini ra.

¹⁵ Tu nani xini ñi ñahan, taqui xaan ñi cuni ñivi, vati suvi ni chi xini ñi ndasi xini ñi.

¹⁶ Tu iyo ñivi ña cua ndoo ñi vaha, na cua coto ñi ti ñahni ñaan inga costumbre iyo chi ndi ni chi ndihi ca ñivi Ndioo.

Iyo ñivi ña vaha sacahnu ñi santa cena

¹⁷ Cua cati tuhin chi ndo vitin, soco ña cati yu ti cha vaha ndacu ndo, vati ñavi cha vaha cuu cha ni savaha ndo nu nducuiti ndo cuenda ra Ndioo. Savaha ndo cha ndavaha ni.

¹⁸ Xihna ca cati yu ti cati ñivi ti nducuiti ndo, ta sacahnu ndo chi ra Ndioo, soco ña inuun iyo ndo, ta saxini yu ti vasi cha ndicha cuu chi.

¹⁹ Iyo cha cua ndusaca nu iyo ndo, vati tacan ni cua coto yo ndaa ndo cuu ñivi ndicha ra Ndioo.

²⁰ Chacan cuu cha nducuiti ndo, soco ña nducuiti ndo, vati cuni ndicha ndo sacahnu ndo cha cuu santa cena cuenda ra chahnu.

²¹ Ndihi ndo ndiso ndo cha cua cachi ndo, ta iyo ndo ña queta vaha cha cua cachi ndo ndiso ndo, ta chisoco ndo, ta iyo inga ndo yaha cuhva cha chachi ndo, ta quechaha chini ndo, [ta ña vaha cha tacan].

²² Vehe ndo cua cachi xihna ndo, ta suvi ni vehe ndo cua coho ndo. Ña cua cuu cati ndo ti ña vaha ñivi Ndioo. Ña cua cuhva ndo tu ca nuun chi ñivi tahan ndo cuu ñivi ndahvi. Ña chite ñaan cua cati yu chihin ndo, soco ña cua cati yu ti vaha xaan savaha ndo chacan.

Cuhva cua savaha ñi, ta cua sacahnu ñi santa cena ra chahnu (Mt. 26.26-29; Mr. 14.22-25; Lc. 22.14-20)

²³ Cha cati tuhun ra chahnu cuu ndihi tuhun cati tuhin chi ndo. Cha cuua cuu chi, ta ni quihin ra chahnu Jesuu paan quivi ni xico tuhun Juda chi ra.

²⁴ Chaha ra iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta natahvi ra paan can. Tacan cuu, ta quechaha cati ra ti cua cachi ra ta ra paan can. Chacan cuu sava ni ta cua cuñu ra, ta cua cuvi ra cuenda ra ta ra. Tacan ni cua cachi ra ta ra paan nu cuahan quivi, ta cua cucuhun ini ra ta ra chihin ra, cati ra Jesuu.

²⁵ Cha ndihi cuxini ra, ta ta ni cuhva quihin ra iin copa, ta quechaha cati ra ti cha iyo vaha tuhun chaa, vati cua cuvi ra, ta cua cati niñi ra. Chacan cuu cha cua coho ra ta ra copa can. Tacan ni cua savaha ra ta ra ndihi ni chaha cua coho ra ta ra copa can nu cuahan quivi. Chacan cuu cha cua cucuhun ini ra ta ra chihin ra, cati ra Jesuu.

²⁶ Ndihi ni chaha cua cachi ndo paan can, ndihi ni chaha cua coho ndo copa can cua coto ndihi ñivi ti cha ni chihira chahnu cuenda cuati ñi. Tacan ni cua savaha ndo nda cua nda cua quichi ndico tucu ra.

Cuhva cua sacahnu vaha ñi santa cena ra chahnu

²⁷ Chacan cuu cha tu ña vaha cua cachi yo paan can, tu ña vaha cua coho yo copa ra chahnu, cua coo cuati chi yo, vati ña vaha cua savaha yo chi iquin cuñu ra chahnu. Ña vaha cua savaha yo chi niñi ra.

²⁸ Na cua saxini xihna yo a vaha ndacu yo ndihi ni quivi. Tacan, ta sa cua cuu cachi yo paan can, ta cua cuu coho yo copa can.

²⁹ Tu cua cachi yo, tu cua coho yo, ta ña cua saxini vaha yo cuenda iquin cuñu ra chahnu, cua savaha yo ndavaha ni, ta cua cutuni yo.

³⁰ Chacan cuu cha ñahni tu ndee ini iyo chi ndihi ni ndo. Chacan cuu cha iyo ndo cuhvi xaan ndo. Chacan cuu cha iyo ndo chihi ndo.

³¹ Tu cua saxini vaha yo, ña cua cutuni yo.

³² Tu cua ndehe ra chahnu ti cha ña vaha yo, cua cuhva ra tu ndoho chi yo, vati cuni ra cha cua coo vaha yo. Chacan cuu cha ña cua cutuni tahan yo chi ñivi ñuñivi.

³³ Yani xaa, chacan cuu cha na cua cuatu ndo chi ñivi tahan ndo. Cua nducuiti xihna ndihi ndo, ta sa cua cachi ndo santa cena.

³⁴ Tu cua cuisoco ndo, cua cachi xihna ndo vehe ndo, coto cua ndoyo ñuhun ndo nu nducuiti ndo. Ndihi ca tuhun cuni coto ndo cua cati tuhin chi ndo quivi cua quete nu iyo ndo.

12

Cuhva tindee ra Tati Ndioo chi ndihi ñivi Ndioo

¹ Yani xaa, yuhu cuni yu cha cua coto ndo yoso cuhva tindee ra Tati Ndioo chi yo.

² Chito ndo ti nu ni quichi quivi ña ta cuinu ini ndo chi ra Ndioo. Quivi can sacahnu xaan ndo ita niñu cuhva cuni maan ndo, ta ña ni cuu cahan chi.

³ Chacan cuu cha sacote chi ndo ti tu cua cahan ñivi cuenda ra Tati Ndioo, ña cua cuu cati ñi ti ña vaha rai cuu ra Jesuu. Tu ña iyo ra Tati Ndioo chi ñivi, ña cua cuu cati ñi ti cha cahnu xaan rai cuu ra chahnu Jesuu.

⁴ Tucu tucu cuhva samani ra Tati Ndioo chi yo, soco ini ra Tati Ndioo cuu ra samani chi chi.

⁵ Tucu tucu cuhva satiñu yo cuenda ra chahnu, soco ini ra chahnu cuu ra.

⁶ Tucu tucu cuhva iyo tu ndee ini chi yo, soco ini ra Ndioo cuu ra chaha tu ndee ini chi ndihi yo.

⁷ Iyo ra Tati Ndioo chi ndihi yo, vati tacan sa iyo vaha yo.

⁸ Iyo yo cha chaha ra Tati Ndioo cha iyo cha chini tuni chi yo, ta cahan vaha yo. Iyo inga yo cha cahan yo cha nditi vaha yoso cuhva iyo ra Ndioo, ta ini ra Tati Ndioo cuu ra tindee chi yo.

⁹ Iyo inga yo vaha xaan ca chinu ini yo, ta ini ra Tati Ndioo tindee. Iyo inga yo tindee ra, ta sanduvaha yo chi ñivi.

¹⁰ Iyo inga yo tindee ra, ta cha cuu savaha yo cha cahnu, ta ndehe ñivi ti iyo tu ndee ini chi ra Ndioo. Iyo inga yo tindee ra, ta cati tuhun yo tuhun Ndioo. Iyo inga yo tindee ra, ta chito yo a cahan ñivi cuenda ra Ndioo a ña cahan ñi cuenda ra. Iyo inga yo tindee ra, ta cahan yo tuhun cahan inga tucu ñivi. Iyo inga yo tindee ra, ta cati ndico yo ñaan tuhun cahan ñi tahan yo cha cahan ñi tuhun cahan inga tucu ñivi.

¹¹ Ndihi chacan savaha ra Tati Ndioo, ta ini rai cuu ra. Tindee ra chi ndihi yo cuhva cuni maan ra.

Ini ñivi cuu ndihi ñivi Ndioo

¹² Iyo xini yo. Iyo ndaha yo. Iyo chaha yo. Cuaha xaan ndihi cuhva caa yo, soco ini iquin cuñu yo cuu chi. Ta ni cuhva iyo ra Cristo chi ñivi ra, vati iin tuhun ni rai cuu ra, soco tuvi ñivi ra iyo.

13 Ini ra Tati Ndioo iyo chi ndihi yo, ta cuenda maan ra ni chanduta yo. Masi ñivi judío cuu yo. Masi ñivi cuu inga tucu ñivi cuu yo. Masi ñivi iyo nu nuna cuu yo. Masi ñivi satíñu cuatu cuu yo, soco ini ñivi cuu ndihi yo, vati ini ra Tati Ndioo iyo chi ndihi yo.

14 Ñavi iin tuhun ni ndaha ni cuu iquin cuñu yo, soco cuaha ndihi cuhva caa yo.

15 Tu cua cati chaha yo ti vasi ñavi iquin cuñu yo cuu chi, vati ñavi ndaha yo cuu chi, ña ndicha chi, vati ini iquin cuñu yo cuu chi.

16 Tu cua cati soho yo ti ñavi iquin cuñu yo cuu chi, vati ñavi titi nuun yo cuu chi, ña ndicha chi, vati ini iquin cuñu yo cuu chi.

17 Tu titi nuun ni yo cua cuu niniin iquin cuñu yo, ña cua cuu cuni soho yo. Tu soho yo cua cuu niniin iquin cuñu yo, ña cua cuu tahni yo.

18 Cha ni savaha ra Ndioo chi yo cuhva cuni ra. Chacan cuu cha iyo xini yo, iyo ndaha yo, iyo chaha yo cuhva ni savaha ra Ndioo chi yo.

19 Chito yo ti tu ini cuu yo chi ndihi chacan, ñahni yavi ndaa yo.

20 Cuaha ndihi cuati suhva caa iquin cuñu yo, soco ini iquin cuñu yo cuu chi.

21 Ña cuu cati titi nuun yo chi ndaha yo ti ña chini ñuhun chi chihin chi, ta ni ña cuu cati xini yo chi chaha yo ti ña chini ñuhun tahan chi chihin chi.

22 Ñavi. Cuaha ndihi cuati suhva caa iquin cuñu yo, ta ña ndihi chi iyo tu ndee ini, soco nini xaan cuni yo chi chi, vati iquin cuñu yo cuu chi.

23 Iyo ca cuati suhva cha cuu iquin cuñu yo, ta saxini yo ti ña vaha cua ndehe ñivi chi chi, soco chacan sacundichin vaha yo. Chacan sacunami vaha yo. Chasi vaha yo cha ña vaha ndehe ñivi, [coto cua coo tu ca nuun chi yo].

24 Ñahni tuhun cha cua ndehe ñivi ndihi ca cuati suhva cha cuu iquin cuñu yo. Tacan ni savaha ra Ndioo chihin yo, vati cua sacahnu yo chi ñivi tahan yo—masi ñahni cha vaha iyo chi ñi.

25 Chacan cuu cha ña cua ndusaca, soco ini cha cua cuni mani yo chi ndihi ñivi tahan yo.

26 Tu cua ndehe iin tahan yo tu ndoho, cua cundahvi tahan ini ndihi yo. Tu cua sacahnu xaan ñivi chi iin tahan yo, cua cusii ini ndihi yo.

27 Chi maan ra Cristo cuu ndo. Ta iin ta iin ndo cuu chi ra.

28 Iyo ñivi cha chaha ra Ndioo iin iin tiñu cua satíñu ñi cuenda ñivi ra. Xihna ca chaha ra tiñu chi ra cuu tatun Jesuu. Tacan, ta sa chaha ra tiñu chi ra cahan cuenda ra. Chaha tahan ra tiñu chi ra sacuaha chi ñivi ra, ta chaha tahan ra tiñu chi ñivi savaha cha cahnu. Chaha tahan ra tiñu chi ñivi sanduvaha chi tahan ñi, ta chaha tahan ra tiñu chi ñivi chaha tu ndee ini chi tahan ñi. Chaha tahan ra tiñu chi ñivi ndaca ñahan chi tahan ñi, ta chaha tahan ra tiñu chi ñivi cahan tuhun cahan inga tucu ñivi. Cuaha xaan cuhva chaha ra Ndioo tiñu,

29 soco ña ndihi yo cuu tatun Jesuu. Ña ndihi yo cahan cuenda ra Ndioo, ta ni ña ndihi yo sacuaha chi ñivi. Ña ndihi yo savaha cha cahnu,

30 ta ni ña ndihi yo sanduvaha chi ñivi tahan yo. Ña ndihi yo cahan tuhun cahan inga tucu ñivi, ta ni ña ndihi yo chaha ndico cuenda cha cahan ñi cahan tuhun inga tucu ñivi.

31 Na cua cuni ndo cha vaha ca cha samani ra Ndioo. Cua cati tuhun chi ndo iin cha cuu cha vaha ca.

13

Na cua cuni mani ñican chi tahan ñi

1 Tu cua cuu cahan yo ndihi tuhun cahan ñivi ñuñivi, tu cua cuu cahan yo ndihi tuhun cahan ra tatun Ndioo, ta ña cua cuni mani yo chi ndihi ni ñivi,

cua cuu yo sava ni ta cua iin caa ndaxin, vati cuvaa xaan yo, ta ñahni yavi ndaa cha cua savaha yo.

² Tu cua cuu cahan yo cuenda ra Ndioo, tu cua cutuni ini yo ndihi cha chini tuni cha iyo chi ra Ndioo, tu cua cuinu vaha xaan ini yo chi ra Ndioo, ta cua cuu savaha yo cha cahnu xaan, tu ndihi chacan cha cuu savaha yo, ta ña cuni mani yo chi ndihi ni ñivi, ñahni yavi ndaa yo.

³ Tu cua samani yo ndihi ndatiñu yo chi ñivi, tu cua cuvi yo cha cuni yo na cua cacu ñivi tahan yo, ta ña cuni mani yo chi ndihi ni ñi, ñahni yavi ndaa yo.

⁴ Tu cua cuni mani yo chi tahan yo, cua cundee ini yo chi ñi. Tu cua cuni mani yo chi tahan yo, cua coo vaha yo chi ñi, ta ña tahñu cua cuni anima yo ndehe yo chi ñi. Tu cua cuni mani yo chi tahan yo, ña cua ndurai yo.

⁵ Tu cua cuni mani yo chi tahan yo, ña cua coo yo ndavaha ni. Ña cua cuni yo savaha yo cuhva cuni maan yo. Ña cua cuxaan ini yo. Ña cua saxini yo cha ndavaha ni.

⁶ Ña cua cusii ini yo cha ndehe yo ndavaha ni, soco cua cusii ini yo cha ndehe yo cha ndicha.

⁷ Tu cua cuni mani yo chi tahan yo, cua cundee ini yo ndihi cuui cha cua tahan yo. Cua cuinu vaha ini yo chi tahan yo. Cua saxini vaha yo ndihi cuui cha vaha chi tahan yo, ta cua cundee ini yo ndihi cha cua savaha tahan yo chi yo.

⁸ Ña cua naan cha cua cuni mani yo chi tahan yo. Tu cua cahan yo cuenda ra Ndioo, cua queta quivi cha ñahni ca yavi ndaa chacan. Tu cua cahan yo tuhun cahan inga tucu ñivi, cua queta quivi cha ñahni ca yavi ndaa chacan. Tu cua coo cha chini tuni chi yo, cua queta quivi cha ñahni ca yavi ndaa chi.

⁹ Ña ta cutuni vaha ini yo. Ña ta cuu vaha cahan yo cuenda ra Ndioo,

¹⁰ soco cua queta quivi cua coto vaha ndicha yo, ta cua naan cha saxini yo vitin.

¹¹ Nu quichi quivi cuu yo ve cuati. Quivi can cahan yo cuhva cahan ve cuati. Saxini yo cuhva saxini ve cuati. Tacan cuu, ta sa queta quivi chahnu yo, ta cuu yo ñivi chicha, ta ña savaha ca yo cuhva ndacu ve cuati.

¹² Vitin ña ta coto vaha yo, vati cuu yo sava ni ta cua cha ndehe yo nu inu, ta ña ndichin vaha, soco nu cuahan quivi cua coto vaha yo, vati cua ndehe yo chi ra Ndioo. Suhva suhva chito yo vitin, soco quivi can cua coto vaha yo cuhva nacoto maan ra chihin yo.

¹³ Vitin iyo cha cua cuinu ini yo chi ra Ndioo, ta iyo cha cua cuatu vaha yo chi ra chahnu, ta iyo cha cua cuni mani yo chi tahan yo. Uni cuhva cuu chi, soco nini xaan ca cha cua cuni mani yo chi tahan yo.

14

Cuhva cua cahan ñican tuhun cahan inga tucu ñivi

¹ Na cua nanducu ndo cuhva cha cua cuni mani ndo chi ñivi tahan ndo. Na cua cuni ndo cha cua samani ra Ndioo chi ndo, ta na cua cuni ndo cha cua cahan ndo cuenda ra Ndioo.

² Tu cua cahan yo inga tuhun cha cahan inga tucu ñivi cuhva tindee ra Tati Ndioo chi yo, ña cua cahan yo chi ñivi ñuñivi. Tu cua cahan yo inga tuhun, cua cahan yo chi ra Ndioo, vati yoni cua cutuni ini cha cua cahan yo, ta cahnu xaan tuhun cahan yo cua savaha ra Tati Ndioo.

³ Tu cua cahan yo cuenda ra Ndioo, cua cutuni ini ñivi tuhun cua cahan yo, ta cua coo tu ndee ini chi ñi cuenda ra Ndioo. Cua coo vaha ñi, ta cua coo vii ñi.

4 Tu cua cahan yo tuhun cahan inga ñivi, ini chi maan yo cua coo tu ndee ini, [vati yoni ca cua cutuni ini]. Tu cua cahan yo cuenda ra Ndioo, cua coo tu ndee ini chi ndihi ñivi ra.

5 Cuni yu cha cua cahan ndihi ndo inga tuhun cahan inga tucu ñivi, soco cuni que cha cua cahan ndo cuenda ra Ndioo. Cahnua xaan ca cuu ra cahan cuenda ra Ndioo, ta ñavi cha cahnua cuu ra cahan inga tuhun, tu yoni cua cuhva cuenda, ta cua coo tu ndee ini chi ndihi ñivi Ndioo.

6 Yani xaa, tu cua quete nu iyo ndo, ta cua cahin tuhun cahan inga tucu ñivi, ña cua cuu tindei chi ndo, ta iyo cha cua tindei chi ndo. Cua sanducachin yu iin tuhun yoso cuhva iyo ra Ndioo, ta cua cuhve cha chini tuni chi ndo. Cua cahin tuhun chi ndo cuenda ra Ndioo, ta cua sacuahhi chi ndo. Tacan ni cua tindei chi ndo.

7 Iyo ndusu yaa. Tu ña vaha cua tivi ñivi pitu, tu ña vaha cua cani ñi yaa, tu ña vaha cua quee ndusu chi, ña cua coto yo ñaan yaa cuu chi.

8 Tu ña cahin cua tivi ñivi cutu, ña cua coto yo cha cua coo cuati, ta cua tiso vaha yo.

9 Ta ni cuhva iyo maan ndo. Tu cua cahan ndo tuhun cahan inga tucu ñivi, ta ña cua cutuni ini ñivi iyo chi ndo, yoni cua coto ñaan tuhun cahan ndo, vati cua cahan soho ndo.

10 Ndicha ti cuaha xaan tuhun iyo ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ta iyo ñivi cutuni ini ñi chi chi.

11 Tu ña cua cutuni ini yu tuhun cua cahan inga ñivi chihin yu, ña cua cuu ndatuhun yu chi ñi, ta ni ña cua cuu ndatuhun tahan maan ñi chihin yu.

12 Ta ni cuhva cua coo ndo, vati cuni xaan cuni xaan maan ndo cha samani ra Tati Ndioo. Chacan cuu cha na cua nducu ndo cuhva cha cua coo tu ndee ini chi ndihi ñivi Ndioo.

13 Tu iyo ndo cua cahan ndo tuhun cahan inga tucu ñivi, na cua cahan ndo chi ra Ndioo ti na cua cuhva ra cha cua cuu cati ndico ndo ñaan tuhun cua cahan ndo.

14 Tu cua cahan yo tuhun cahan inga tucu ñivi, ta cahan yo chi Ndioo, cua cahan yo chi anima yo, soco ña cua coto yo chi xini yo ñaan tuhun cahan yo.

15 Yuhu cati ti cua cahin chi ndihi cui anime, ta cua cote chi xini ñaan tuhun cua cahin. Cua cate yaa chi anime, ta cua cote chi xini ñaan yaa chite.

16 Tu cua sacahnua ndo chi ra Ndioo chi anima ndo, [ta cua cahan ndo tuhun cahan inga tucu ñivi,] ña cua cuu sacahnua tahan ñivi chaa chi ndo icaa ni, vati ña cua cutuni ini ñi tuhun cua cahan ndo.

17 Vasi vaha xaan cua cuhva ndo tiahvi ndioo chi ra Ndioo, soco ñican—ñahni tu ndee ini cua coo chi ñi.

18 Chahi iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, vati cuaha xaan ca tuhun cahan inga tucu ñivi cahin, ta ñavi ca sa maan ndo.

19 Tacan cati yu, soco nu nducuiti ñivi Ndioo cuni xaan que cahin uvi tahan tuhun cha cua cutuni ini ndihi ñivi, ta cua coo cha chini tuni chi ñi, vati ña vaha cha cua cahin uchi mil tuhun cha cahan inga tucu ñivi, ta ña cua cutuni ini ñi.

20 Yani xaa, ña cua saxini ndo cuhva saxini ve cuati. Na cua cutuni vaha ini ndo, ta ña cua savaha ndo ndavaha ni.

21 Cati tutu Ndioo ti cati ra chahnua ti cua cahan ra chi ñivi ra, soco cuhva cahan inga tucu ñivi cua cahan ra chi ñi, ta ña cua cuni soho ñi chihin ra, cati ra chahnua.

22 Chacan cuu cha ñavi cuenda ñivi chinu ini chi Ndioo cahan yo tuhun cahan inga tucu ñivi. Iin seña cuenda ñivi ña chinu ini cuu chi. Cuenda ñivi chinu ini iyo tuhun cuenda ra Ndioo. Ñavi cuenda ñivi ña chinu ini iyo chi.

²³ Tu cua nducuiti ndihi ñivi Ndioo, ta ndihi ñi cua quechaha cahan ñi tuhun cahan inga tucu ñivi, ta quihvi tahan ñivi chaa chi ñivi ña chinu ini, cua saxini ñi ti sana xaan xini ñivi Ndioo.

²⁴ Tu cua cahan ndihi ñi tuhun cuenda ra Ndioo, ta cua quihvi ñivi chaa chi ñivi ña chinu ini, cua coto ñi ti ña vaha ndacu suvi ni maan ñi. Cua coto ñi cha ndicha.

²⁵ Cua coto ndihi ñivi yoso cuhva saxini ñican chi anima ñi. Tacan cuu, ta sa cua cahnu chiti ñi, ta cua sacahnu tahan ñi chi ra Ndioo, ta cua cati ñi ti ndicha iyo ra Ndioo chi ndo.

Cua sacuinu vaha ñivi can ndihi tiñu

²⁶ Yani xaa, chehe cuu cha cua savaha ndo nu cua nducuiti ndo. Ta iin ta iin ndo cua cuiso ndo iin yaa a iin tuhun Ndioo a iin tuhun cha cahan ra Ndioo chi ndo a iin tuhun cha cahan inga tucu ñivi a iin tuhun cha cua nducachin tuhun cahan inga tucu ñivi cua cuiso ndo. Ndihi cha cua savaha ndo cua savaha ndo, vati tacan sa cua coo tu ndee ini chi ñivi Ndioo.

²⁷ Tu cua cahan ndo tuhun cahan inga tucu ñivi, uvi a uni ni ndo cua cahan. Ña cua yaha uni ndo cua cahan tuhun cahan inga tucu ñivi. Cua cahan iin ndo, ta sa cua cahan inga ndo. Ña cua cahan nduni ndo icaa ni. Tacan cua savaha ndo, ta sa cua sandico coo iin ndo tuhun can.

²⁸ Tu yoni iyo cha cua sandico coo tuhun, ña cua yaha ndo cahan ndo tuhun cahan inga tucu ñivi nu nducuiti ñivi Ndioo. Ñican cua cahan ñi suvi ni chi maan ñi chi ra Ndioo ni.

²⁹ Na cua cati tuhun uvi uni ra cahan cuenda ra Ndioo, ta cua nanducu xini ndihi ca ñivi a vaha cuhva cati tuhun ra ta ra.

³⁰ Tu cua cahan ra Ndioo chi inga ñivi, na cua cunda taxin ndico ñivi cahan xihna cuii.

³¹ Cua cuu cahan ndihi ndo tuhun cuenda ra Ndioo, soco iin iin ndo cua cahan ndo. Chacan cuu cha cua cutuhva ndihi ñivi, ta cua coo tu ndee ini chi ñi.

³² Iyo cha sandee ini ra cahan cuenda ra Ndioo suvi ni chi maan ra, [ta ña cua cuvaa ra.]

³³ vati ña tuhva ra Ndioo cuvaa ra. Iyo vii ra.

³⁴ Ña cua cahan ñi ñahan nu nducuiti ndo cha sacahnu ndo chi ra Ndioo cuhva ña tuhva ñi cahan ñi nu nducuiti ndihi ca ñivi Ndioo inga ñuun. Ña cua cahan ñi, vati ñahni ndatu. Cua tasoho ni ñi cuhva cati ley Ndioo.

³⁵ Tu cua cuni ñi coto ñi iin tuhun, na cua nducu tuhun ñi chi ii ñi vehe ñi. Tacan ni cua savaha ndo, vati tu ca nuun cuu chi, tu cua cahan ñi nu iyo cuiti ñivi Ndioo.

³⁶ Chito ndo ti ñavi nu iyo maan ndo quechaha tuhun Ndioo. Chito ndo ti ñavi mani maan ndo chini soho chi chi.

³⁷ Tu iyo ndo cua saxini ti chinu vaha ini ndo chi ra Ndioo, tu cua saxini ndo ti cahan ndo tuhun cuenda ra Ndioo, na cua coto ndo ti cuhva cati tuhun ra cahnu cuu tuhun tai chihin ndo.

³⁸ Tu ña cua tasoho ndo chi chi, ña cua quihin cuenda ra Ndioo chihin ndo.

³⁹ Yani xaa, chacan cuu cha cati yu ti na cua cuni xaan ndo cahan ndo tuhun cuenda ra Ndioo. Na ña cua casi ndo cha cua cahan ñivi tuhun cahan inga tucu ñivi,

⁴⁰ soco cua sacuinu vaha ndo ndihi cha cua savaha ndo. Cua coo vii xaan ndo, ta cua coo vaha xaan ndo.

¹ Yani xaa, sacoto ndico tuqui chi ndo ti tuhun vaha cuu cha ni cati tuhin chi ndo nu quichi quivi. Tuhun can cuu tuhun chinu ini ndo nu quichi quivi, ta chinu ini ndo chi chi nda cua nda vitin.

² Chacan cuu cha nduvaha anima ndo, tu ni cua cuinu ini ndo tuhun cati tuhin chi ndo. Tu ña cua cuinu ini ndo nu cuahan quivi, ñahni yavi ndaa cha ni chinu ini ndo nu quichi quivi.

³ Xihna cuii cati tuhin tuhun cha ni chini sohi. Cati tuhin chi ndo ti ni chihi ra Cristo cuenda cuati yo cuhva cati tutu Ndioo.

⁴ Cati tuhin ti ni cuchi ra, ta tichi uni quivi natacu ndico ra cuhva cati tutu Ndioo.

⁵ Chahi cuenda ti ndehe ndico ra Pedro chi ra. Tacan cuu, ta sa ndehe tahan ndihi ra tatun ra chi ra.

⁶ Tacan cuu, ta tuvi ra yani yo chi ñi tahan yo ndehe chi ra nu ni cha iyo cuiti ñi. Yaha uhun ciendu ñi ni ndehe chi ra. Vasi ni iyo ndito ndihi ñi nda cua nda vitin, soco uvi tahan ñi cha ni chihi.

⁷ Tacan cuu, ta ndehe tahan ra Jacobo chi ra. Yaha chacan, ta ndehe ndico tucu ndihi ra tatun ra chi ra.

⁸ Tacan cuu, ta queta quivi ni ndehe tahn chi ra, soco tucu cuhva quihvi tahn cuenda ra.

⁹ Ra luhu cuii ca cui cha cuenda tatun ra. Ña vaha cha cati ñivi ti tatun ra chihin yu, vati ñahni yavi ndai. Tacan cati yu, vati cani tahan xain chi ñivi Ndioo.

¹⁰ Tatun ra cui, vati iyo xaan tu manini chi ra. Iyo yavi ndaa cha savaha ra tu manini chihin yu, vati nihin ca satifñu i, ta ña nihin xaan satifñu ndihi ca ra tatun ra. Ñavi yuhu satifñu, soco maan ra cuu ra satifñu chihin yu, vati savaha ra tu manini chihin yu.

¹¹ Masi yuhu cuu ra cati tuhun chi ndo, masi maan ra ta ra cuu ra cati tuhun chi ndo, soco ñahni tuhun. Cati tuhun maan ndi tuhun can, ta chinu ini maan ndo chi chi.

Cha cua natacu ndico ñivi ndii

¹² Ña vaha cha cua cati ndo ti ña cua natacu ndico ñivi ndii, vati chaha ndi cuenda ti ni natacu ndico ra Cristo tañu ñivi ndii.

¹³ Tu ndicha cuhva cati ndo ti ña cua natacu ndico ndii, ña ndicha cha ni natacu ndico ra Cristo.

¹⁴ Tu ña ni natacu ndico ra Cristo, ñahni yavi ndaa tuhun cati tuhun ndi, ta ni ñahni yavi ndaa tuhun chinu ini ndo.

¹⁵ Tu chacan cuu chi, sandahyu ñahan ndi yoso cuhva iyo ra Ndioo, vati cati ndi ti chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra Cristo, ta natacu ndico ra, soco ña ndicha cha cati ndi ti ni natacu ndico ra Cristo, tu ña ndicha cha cua natacu ndico ndii.

¹⁶ Tu ña cua natacu ndico ndii, ña ndicha cha cati ndi ti ni natacu ndico ra Cristo, tu tacan.

¹⁷ Tu ña ndicha cha ni natacu ndico ra Cristo, ñahni yavi ndaa cha chinu ini ndo. Ni vii iyo cuati chi ndo nda cua nda vitin, tu cha tacan.

¹⁸ Tu chacan cuu chi, cha ni ndoyo ñuhun ñivi ra Cristo ñivi cha ni chihi.

¹⁹ Tu chacan cuu chi, iyo xaan ca tu ndoho chi yo, vati saxini yo ti ra Cristo cua tindee chi yo cha iyo ndito yo vitin, ta ñavi tacan iyo inga ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi.

²⁰ Chito yo ti ndicha cha ni natacu ndico ra Cristo tañu ñivi ndii. Cha ni natacu xihna cuii maan ra. Chacan cuu cha chito yo ti cua natacu ndico ñivi ni chihi.

21 Chihi ñivi, vati iin ra cuu ra ni savaha cuati iti chata, [ta ra Adán cuu ra]. Chacan cuu cha cua natacu ndico ndihi ndii, vati ni chihi iin ra, ta natacu ndico ra, [ta ra Cristo cuu racan].

22 Cua cuvi ndihi ñivi cha cuenda ra Adán, soco cua coo ndito ñivi cha cuenda ra Cristo.

23 Iyo cuenda cha cua coo ndito ndico ndihi ñivi cuhva ni tiso ra Ndioo. Xihna ca cha ni natacu ndico ra Cristo, ta vitin ni cua natacu ndico ñivi ra Cristo quivi cua quichi ra.

24 Tacan cuu, ta sa cua quenda ra ndatu cha iyo chi ndihi ra cumi tiñu chi ndihi ñivi ndaca ñahan, ta cua cuhva ndico ra ndatu cha iyo chi racan chi ra Ndioo sutu ra, ta cua cundihi quivi ya.

25 Iyo cha cua cundaca ñahan ra Cristo nda cua nda quivi cua sacanaan ra chi ndihi ñivi cuni cani tahan chi ra.

26 Cua sacanaan xihna ra chi ñivi cuxaan ini chi ra, ta sa cua savaha ra cha ña cua cuvi ca ñivi.

27 Cha ni cati ra Ndioo ti cua cundaca ñahan maan ra Cristo chi ndihi ñivi. Cha cati tutu Ndioo ti cua cundaca ñahan ra chi ndihi ñivi. Chacan cuu cha chito vaha yo ti cua cundaca ñahan ra chi ndihi ñivi, soco ña cua cundaca ñahan ra chi ra ni chaha ndatu can chi ra.

28 Cua cundaca ñahan ra Cristo chi ndihi cuvi cha iyo, ta sa cua cundaca ñahan ra Ndioo chi ra cuu sehe ra, vati maan ra chaha ndatu chi sehe ra. Chacan cuu cha maan ra Ndioo cuu xini chi ndihi cuvi cha iyo.

29 Iyo ñivi cha ni chanduta ñi cuenda ñivi cha ni chihi. Cha ni chanduta ñivi cuenda ñivi ndii, vati saxini ñi ti cua natacu tahan ñi ndii can cha tacan.

30 Tu cua saxini maan ndi ti ña cua natacu ndico ndi, ña cua ndoo ca ndi nu iyo ndi chi tu ndoho ndihi ni quivi.

31 Ndihi quivi ña chite tu cua cahni ñivi chihin yu. Yani xaa, ndicha ti cha cahan rai yu cuenda maan ndo, vati chinu ini ndo chi ra chahnu Jesucristo.

32 Tu ña cua natacu ndico yo, ñahni cha sacanain nu ni ndehi tu ndoho ñuun Efeso. Tu ña cua natacu ndico ndii, na cua nducu yo cha cua cusii ini yo. Cuhva cati ñivi cua savaha yo, vati cati ñi ti na cua cachi yo, ta na cua coho yo. Na cua cusii ini yo, vati yutaan cua cuvi yo, cati ñivi.

33 Ña cua cuhva ndo cha cua sandahyu ñahan ñivi chi ndo. Masi ñivi vaha cuu ndo, soco cua ndoyo ñuhun tahan ndo, tu cua cuu amigu xaan ndo chi ñivi ndacu ndavaha ni, cati ñivi.

34 Na cua saxini vaha ndo, ta ña cua savaha ca ndo ndavaha ni. Iyo ndo ña chito yoso cuhva iyo ra Ndioo. Chacan cati yu, vati cua coo tu ca nuun chi ndo.

Cuhva cua natacu ndico ndii

35 Iyo ñivi cua nducu tuhun yoso cuhva cua natacu ndico ndii, ta yoso cuhva cua coo iquin cuñu ñivi quivi can.

36 Tacan ni cua nducu tuhun ñi, soco tondo ñi. Ña chito ñi. Tachi ndo chiti, soco ña cua cana chi, tu ña cua tahyu soo chi.

37 Iyo chiti nuni. Iyo ñaan ca chiti tachi ndo, soco chiti ni chi tachi ndo. Ñavi cuhva caa itu caa chiti can, soco tucu cuhva caa chi.

38 Caa chi cuhva cati ra Ndioo. Tucu tucu cuhva caa ndihi nuun chiti can.

39 Ña inuun iyo iquin cuñu yo, vati iyo iquin cuñu ñivi, ta iyo inga iquin cuñu ri quti cuhu. Iyo iquin cuñu ri saa, ta iyo inga iquin cuñu ri tiaca.

40 Siin cuhva caa cha iyo iti siqui andivi, ta siin cuhva caa cha iyo nu ñuhun ñuñivi, ta ña nduun chiti. Taqui cha iyo iti siqui, ta tucu cuhva iyo cha taqui cha iyo nu ñuhun ñuñivi.

⁴¹ Ndichin ri nicandi, ta ndichin tahan ri yoo, soco tucu cuhva ndichin ri. Tucu cuhva ndichin ri tiñu, ta ña nduunuun cha ndichin ri tiñu can. Tucu cuhva iyo iin ri inga ri.

⁴² Ta ni cuhva iyo ñivi ndii cha cua natacu ndico ñi. Tucu cuhva cua coo ñi. Cha cuchi ñi, ta tahyu iquin cuñu ñi, soco cua nandoto ndico ñi, ta ña cua cuvi ca ñi.

⁴³ Cha cuchi ñi, ta quini caa iquin cuñu ñi, soco cua nandoto ndico ñi, ta taqui xaan ñi cua cuu. Cha cuchi ñi, vati ñahni ca tu ndee ini iyo chi ñi, soco cua nandoto ndico ñi, vati cua coo ndico tu ndee ini chi ñi.

⁴⁴ Cha cuchi iquin cuñu ñi cha cuenda ñuhun ñuñivi, soco cua nandoto ndico ñi, ta cua coo ndico iquin cuñu ñi cuenda ra Ndioo. Chito yo ti cua coo iquin cuñu yo cuenda ra Ndioo, vati cha iyo iquin cuñu yo cuenda ñuhun ñuñivi vitin.

⁴⁵ Chacan cuu cha iyo nu cati tutu Ndioo ti ra Adán ra xihna cuii—ni chacao ndito ra, soco inga ra chaha cha cua coo ndito ñivi cha cuenda ra Ndioo.

⁴⁶ Ñavi cha xihna cuii cuu cha iyo cuenda ra Ndioo. Cha xihna cuii cuu iquin cuñu yo cha iyo cuenda ñuhun ñuñivi. Tacan, ta sa cua coo cha iyo cuenda ra Ndioo.

⁴⁷ Cuenda ñuhun ñuñivi cuu ra ni chacao xihna cuii, vati yuhma ñuhun cuu ra. Inga ra cuu ra chahnu, ta cuenda iti siqui andivi cuu maan ra.

⁴⁸ Cuhva ni chacao ra cuu yuhma ñuhun iyo ndihi ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi. Ta ni cuhva iyo ndihi ñivi cha iyo cuenda iti siqui andivi cuhva iyo maan ra cha iyo cuenda iti siqui andivi.

⁴⁹ Cha iyo yo cuhva ni chacao ra cuu yuhma ñuhun. Ta ni cuhva cua coo yo cuhva iyo ra iyo iti siqui.

⁵⁰ Yani xaa, yuhu cati ti ña cua cuu coo yo nu cua cundaca ñahan ra Ndioo cuhva iyo yo vitin. Iyo cha cua sama ra iquin cuñu yo. Ña cua cuu coo cha cua ndoyo ñuhun ca nuun cua coo ndito ñivi ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

⁵¹ Cua cati yu iin tuhun cha ña ta coto ñivi. Ña cua cuvi ndihi yo, soco cua sama ra Ndioo chi yo cuhva iyo yo.

⁵² Quii quii ni cua sama ra chi yo, ta cua ndihi tivi ra tatun Ndioo cutu ra. Cua tivi ra, ta sa cua nandoto ndico ñivi ndii. Ña cua ndoyo ñuhun ca ñi, ta cua sama ra Ndioo chi yo cuhva iyo yo.

⁵³ Iyo cha cua sama ra chi yo, ta ña cua ndoyo ñuhun ca yo. Ña cua cuvi ca yo.

⁵⁴ Quivi cua coo chacan cua queta tuhun cha iyo tichi tutu Ndioo, vati cati chi ti ña cua cuvi cuii ca ñivi, vati cua coo ndito ndico ñi.

⁵⁵ Ña cua ndoyo ñuhun cuii ca ñivi, ta ni ña cua coo ca tu ndoho chi ñi, cati chi.

⁵⁶ Iyo cuati chi ndihi ñivi. Chacan cuu cha cua cuvi ndihi yo. Iyo ley Ndioo. Chacan cuu cha ndoyo ñuhun ñivi cha savaha ñi cuati.

⁵⁷ Na cua cuhva yo iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, vati maan ra cuu ra chaha tu ndee ini chi yo, ta cua nandoto ndico yo, vati cha ni nandoto ndico ra chahnu Jesucristo.

⁵⁸ Yani xaa, chacan cuu cha na cua coo vaha ndo. Na ña cua saxini ndo. Na cua satiñu ndo tiñu ra chahnu ndihi ni quivi, vati chito ndo ti tacan sa cua cunda yahvi ndo chi maan ra.

¹ Vitin cua cuhve cuenda chi ndo yoso cuhva cua savaha ndo cha cua sacuiti ndo xuhun cha cua samani ndo chi ñivi Ndioo. Cua savaha ndo cuhva cati tuhun chi ñivi iyo ve ñuhun iyo ñuhun Galacia.

² Ndihi quivi domingu cua tivaha ta iin ta iin ndo iin medi luhu ndo cuhva iyo ini ndo cha cua samani ndo, ta cua cu cumi vaha ndo chi chi. Chacan cuu cha ña cua cuni chi cha cua savaha ndo ofrenda quivi cua quete nu iyo ndo.

³ Nda cua quete tican, ta sa cua tava tiñu yu ndaa ra cua cati ndo. Cua tachi yu chi ra cha cua cunaan ra tutu, ta cua cuiiso tahan ra cha cua samani ndo iti ñuun Jerusalén.

⁴ Tu cua cuni chi cha cua cahun tahin, cua cahun ra chihin yu icaa ni.

Chaha ra Paulu cuenda ndaa iti cua cahun ra

⁵ Cua yahi iti ñuhun Macedonia, ta sa cua quete nu iyo ndo, vati cua yaha xihne tican.

⁶ Vasi cua ndoo nuin chi ndo. Vasi cua yahi quivi vichin chihin ndo. Chacan cuu cha cua cuu tindee ndo chihin yu nu cua cahun.

⁷ Ña cuni yu ndehi chi ndo cha iin yaha ni yu, vati saxini yu ti cua coo nuin chi ndo suhva quivi, tu cua cuhva ra chahnu.

⁸ Cua ndoi ñuun Efeso nda cua nda cua sacahnu ñivi judío vico pentecostee.

⁹ Cua ndoo nuin, vati cha iyo tuvi xaan ñivi cuni tasoho tuhun cati tuhun cuenda ra chahnu, ta vaha xaan cuni ñivi, soco iyo tahan ñi sandusaca ñi.

¹⁰ Cua queta ra Timoteo nu iyo ndo. Na cua nducu ndo cuhva cha cua coo vaha ra chi ndo, vati ini tiñu ra Ndioo satiñu ra cuhva satiñu main.

¹¹ Na cua sacahnu vaha ndo chi ra, ta na cua tindee ndo chi ra. Tacan sa cua coo vaha ra nu cua cahun ra. Tacan sa cua quichi ra ihya nu iye, vati ndatu i chi ra chi ra yani yo.

¹² Cahan xain chi ra Apolo yani yo ti na cua cahun ra chi ra yani yo nu iyo ndo. Ña cuni ra cahun ra vitin, soco cua cahun ra ndaa quivi cua cuyatin ra.

Tachi ra Paulu iin tuhun na cumi chi ñi

¹³ Na cua saha vaha ndo cuenda. Na cua cuinu vaha ini ndo chi ra Ndioo. Na cua saxini vaha ndo. Na cua cundee ini ndo.

¹⁴ Chi ndihi cuii cuhva na cua coo mani ndo, cati yu.

¹⁵ Yani xaa, nacoto ndo chi ñivi ra Estéfana. Xihna cuii chinu ini maan ñi chi ra Ndioo ñuhun Acaya can. Cha nducu xaan ñican cuhva cha cua tindee ñi chi ñivi Ndioo.

¹⁶ Yu cati ti na cua sacahnu ndo chi ñivi iyo cuhva iyo maan ñi. Na cua sacahnu ndo chi ndihi ñivi tindee chi ndihi ñivi satiñu tahan tiñu Ndioo.

¹⁷ Cusii ini yu cha ni quichi ra Estéfana chi ra Fortunato chi ra Acaico, vati cha tindee ra ta ra chihin yu, vati yoni maan ndo.

¹⁸ Cha chaha ra ta ra tu ndee ini chihin yu, ta chaha tahan ra ta ra tu ndee ini chi maan ndo.

¹⁹ Ñivi iyo ve ñuhun ñuhun Asia—tachi ñi iin tuhun na cumi chi ndo. Tachi tahan ra Aquila chi ña Priscila chi ñivi Ndioo nducuiti vehe ñi iin tuhun na cumi chi ndo.

²⁰ Ndihi ra yani yo ndihi ñi tahan yo—tachi ñi iin tuhun na cumi chi ndo. Na cua sacahnu ndo chi tahan ndo, ta cua coho ndo yuhu tahan ndo, [vati cuni mani ndo chi tahan ndo].

²¹ Yuhu ra Paulu tai tuhun na cumi chi ndo chi ndaha yu.

²² Tu iyo ñivi ña cuni chi ra chahnu, na cua coo ñi chi cha ndavaha ni, ta yoho ra chahnu, na cua quichi cun.

²³ Na cua savaha ra chahnu tu manini chi ndo.

²⁴Na cua coto ndo ti cuni mani xain chi ndihi ndo cuenda ra Cristo Jesuu.
Na cua cuu chi tacan ni.

TUTU UVI CHA NI TAA RA CHAHNU PAULU CHI ÑIVI NDIIOO IYO ÑUUN CORINTO

Ni taa ra Paulu tutu ya chi ñivi Ndioo iyo ñuun Corinto

¹ Yuhu ra Paulu chi ra Timoteo yani yo taa tutu ya chihin ndo. Tatun ra Cristo Jesuu cui, vati tacan cuni ra Ndioo. Chi ñivi Ndioo iyo ñuun Corinto chi ndihi ñivi Ndioo iyo nini cahnu ñuhun Acaya tachi ndi tutu ya.

² Na cua savaha ra Ndioo sutu yo tu manini chihin ndo, ta na cua savaha ra cha cua coo vii anima ndo. Ndihi chacan ni na cua savaha tahan ra chahnu Jesucristo chihin ndo.

Cha ni ndehe tahan ra Paulu tu ndoho

³ Na cua sacahnu yo chi ra Ndioo sutu ra chahnu Jesucristo. Chi maan ra Ndioo iyo xaan tu ndahvi ini, ta maan ra chaha tu ndee ini.

⁴ Chaha ra tu ndee ini chi ndi cha ndehe ndi ndihi cuii tu ndoho ya. Chacan cuu cha cua cuu cuhva ndi tu ndee ini chi tahan yo cha cua ndehe tahan ñi tu ndoho, vati cha ni chaha ra Ndioo tu ndee ini chi maan ndi.

⁵ Tacan cati ndi, vati ndehe tahan ndi tu ndoho cuhva ni ndehe ra Cristo tu ndoho. Ta ni cuhva iyo xaan tu ndee ini chi ndi cuenda cha ni savaha maan ra.

⁶ Tu cua ndehe ndi tu ndoho, cua tahan ndi tacan, vati tacan sa cua coo tu ndee ini chi maan ndo, ta sa cua cacu ndo nu iyo ndo chi tu ndoho. Tu cua coo tu ndee ini chi maan ndi, tacan sa cua coo tahan tu ndee ini chi maan ndo. Tacan sa cua cundee ini ndo cha cua ndehe ndo tu ndoho, ta ini tu ndoho cha ni ndehe ndi cua ndehe tahan ndo.

⁷ Nahni cha saxini ndi cuenda ndo, vati chito ndi ti tu cua ndehe tahan ndo tu ndoho cha ni ndehe maan ndi, cua coo tahan tu ndee ini chihin ndo.

⁸ Yani xaa, tacan cati ndi, vati cuni ndi cha cua coto ndo ti ndehe xaan ndi tu ndoho cha iyo ndi ñuhun Asia. Yaha xaan cuhva cha ni ndehe ndi tu ndoho, ta ña cundee ca ndi. Chacan cuu cha saxini ndi ti cua cuvi ndi.

⁹ Ndicha ti saxini ndi ti cha ni cutuni ndi, ta cua cuvi ndi. Tacan ni tahan ndi, vati cua cuinu ini ndi chi ra Ndioo, vati maan ra chaha tu ndee ini cha nandoto ndico ñivi cha ni chihi. Ña cua saxini ndi ti cua cundee ndi cha mani maan ndi.

¹⁰ Maan ra Ndioo cuu ra ni sacacu chi ndi nuun cua ndoyo ñuhun xaan ndi, ta suvi ni maan ra cua sacacu chi ndi nu cuahan quivi. Chi maan ra chinu ini ndi ti cua sacacu ndico tucu ra chi ndi.

¹¹ Na cua tindee tahan ndo chi ndi, ta cua cahan ndahvi ndo chi ra Ndioo cuenda ndi. Chacan cuu cha tuvi ñivi cua cuhva tiahi ndioo chi ra Ndioo, vati cha ni savaha ra tu manini chi ndi cuenda cha ni cahan ndahvi xaan ñivi chi ra.

Chaha ra Paulu cuenda ñacu nducuee ra, ta cua cuhun ra iti ñuun Corinto

¹² Rai xaan cuni ndi suhva, vati saxini vaha ndi ti cha ni chacoo vaha xaan ndi ihya nu ñuhun ñuñivi ya. Nahni ndavaha ni savaha ndi. Cha ni savaha ndi cha ndicha cuhva cuni ra Ndioo. Tacan ni chacoo ndi chi maan ndo, vati savaha ra Ndioo tu manini chi ndi. Ñavi ti cha iyo cha chini tuni chi ndi cuhva iyo cha chini tuni chi ñivi ñuñivi.

¹³ Tuhun taa ndi chihin ndo cuu tuhun chito ndo. Tuhun cutuni ini ndo ni taa ndi chi ndo, ta saxini ndi ti cua cutuni vaha xaan ini ndo

¹⁴ cuhva cha nituni ini ndo suhva. Chacan cuu cha cua cusii ini ndo chi ndi cuhva cua cusii ini ndi chihin ndo quivi cua quichi ndico ra chahnu Jesuu.

¹⁵ Chacan chito vahi. Chacan cuu cha cuni yu yaha xihne nu iyo ndo, vati tacan sa cua ndehe tahan yu uvi chaha.

¹⁶ Cuni yahi nu iyo ndo cha cua cuhin iti ñuhun Macedonia, ta cua yaha ndico tuqui cha cua quichi ndique. Tacan sa cua cuu tachi ndo chihin yu iti ñuhun Judea.

¹⁷ Chacan ni cuni savahi, soco ñavi ti cha saxini xain. Ña saxini yu cuhva saxini ñivi ñuñivi. Ña tuhva ndi cahan ndi uvi tuhun.

¹⁸ Rai iyo cuiti vaha cuu ra Ndioo. Chacan cuu cha ña cuu cahan ndi uvi tuhun chi ndo.

¹⁹ Tuhun ra Cristo Jesuu ra cuu sehe Ndioo cati tuhun ndi chihin ndo, ta ñavi uvi tuhun cuu chi. Chacan cati tuhun yu chi ra Silvano chi ra Timoteo, ta ndihi ndi cati tuhun ndi chacan. Maan ra Cristo cuu rai ndicha.

²⁰ Maan ra cuu ra ni sacuinu ndihi tuhun cha cati ra Ndioo nu ni quichi quivi cha ña ta quichi ra. Chacan cuu cha sacahnu ndi chi ra Ndioo, ta cati ndi chi ra ti na cua cuu chi tacan. Cuenda cha ni savaha ra Cristo cahan ndi chacan.

²¹ Maan ra Ndioo cuu ra chaha tu ndee ini chi ndi, vati iyo inuun ndi chi ra Cristo. Ra Ndioo cuu ra ni tava tiñu chi ndi.

²² Chi maan ra cuu ndi, vati cha ni quechaha chaha ra cha vaha chi ndi. Cha chaha ra cha iyo ra Tati Ndioo anima ndi.

²³ Yuhu cati ti na cua cuhva ra Ndioo cuenda, tu ña ndicha yu. Ña cuni yu cuhin ñuun ndo, vati ña cuni yu tachi tuni yu chihin ndo.

²⁴ Ña cuni ndi cundaca ñahan ndi chihin ndo, ta ni ña cuni ndi sanini ndi cha na cuinu ini ndo. Satiñu tahan ndi chihin ndo, vati tacan sa cua cusii ini ndo, vati vaha xaan chinu ini ndo chi ra Ndioo.

2

¹ Cha saxini yu ti ña cua cuhva que tu cuihya ini chi ndo cha cua cuhun ndico tuqui nuun iyo ndo.

² Tu cua cuhve tu cuihya ini chi ndo, yoni ca cua cuhva cha cua cusii ini yu, vati chahi tu cuihya ini chi ndo.

³ Tuhun can ni tai chi ndo nu quichi quivi, vati tacan ña ndahvi cua cuni yu cha cua quete nu iyo ndo. Vaha xaan ca cha cua cuhva ndo cha cua cusii ini yu. Tacan ni tai, vati saxini yu ti cua ndehe ndo ti sii cuni yu, ta cua cusii ini tahan ndihi ndo.

⁴ Saxini xain, ta tai tutu can chi ndo. Saxini xain, ta chacu xain, vati ña cuni yu cha cua coo tu cuihya ini chi ndo. Cuni yu cha cua coto ndo ti cuni mani xain chihin ndo.

Tuhun cua cucahnu ini ñican, tu cua savaha ñivi ndavaha ni chi ñi

⁵ Ñavi chi yuhu ni chaha ñivi tu cuihya ini, soco chi ndihi ndo cha ni chaha ñi tu cuihya ini suhva. Tacan cati yu, coto cua yaha cuhva cahin.

⁶ Cha iyo vaha cuhva cha ni tachi tuni ndo chi ñican, vati cha ni nduun xihna ndo, ta tachi tuni ndo chi ñi.

⁷ Chacan cuu cha iyo cha cua nducu ndo cuhva cha cua cucahnu ini ndo cha ni savaha ñi, ta cua cuhva ndo tu ndee ini chi ñi. Tacan cua savaha ndo, coto cua yaha cuhva cha cua coo tu cuihya ini chi ñi.

⁸ Chacan cuu cha cati tuhun vahi chi ndo ti na cua saxini vaha ndo, ta cua cuni mani ndico ndo chi ñican.

⁹ Chacan cuu cha ni tai tutu can chihin ndo, vati cuni cote a vaha cua savaha ndo. Cuni cote a cua tasoho ndo ndihi cha cahin chi ndo.

¹⁰ Chi ndihi ñivi cua cucahnu ini ndo ndavaha ni cua cucahnu tahan ini yu cha ni savaha ñi. Ndihi chi cua cucahnu ini yu, vati cua cucahnu ini yu cuenda maan ndo cuhva cuni ra Cristo.

¹¹ Tacan iye, coto cua cundee run Satanaa sacanaan run chi yo. Tacan cati yu, vati chito yo yoso cuhva saxini run.

Saxini ra Paulu suhva cha iyo ra ñuun Troa

¹² Cuahin iti ñuun Troa, vati cua cati tuhin tuhun Cristo. Vaha xaan cha cua cuu satiñu i cuenda ra chahnu,

¹³ soco quechaha saxini xain, vati ña ni tahin chi ra Tito yani yo. Chacan cuu cha saña tahin chi ñi, ta cuahin iti ñuhun Macedonia.

Tuhun cua tindee ra Cristo, ta cua sacanaan ñivi ra

¹⁴ Chaha ndi iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, vati ndihi ni quivi tindee ra chi ndi, ta sacanaan ndi cuenda ra Cristo. Tindee ra chi ndi, ta sacoto ndi chi ñivi nini cahnu nu ñuhun ñuñivi yoso cuhva iyo ra Ndioo.

¹⁵ Cusii ini ra Ndioo ndehe ra cha cati tuhun ndi tuhun Cristo chi ndihi ñivi—masi ñivi nduvaha anima, masi ñivi ndoyo ñuhun.

¹⁶ Chacan cuu cha iyo ñi cua ndoyo ñuhun cuii ñi, ta iyo ñi cua coo ndito ñi chi ra Ndioo. Cha cuu cati tuhun ndi tuhun can.

¹⁷ Cahan ndi cuenda ra Cristo iti nuun ra Ndioo, vati maan ra tava tiñu chi ndi. Cati tuhun ndi cha ndicha, vati ña tuhva ndi savaha ndi cuhva ndacu inga ñivi. Iyo tui ñivi cati tuhun tuhun Ndioo, vati cuni ñi cunda yahvi ñi chi ñivi ñuñivi.

3

Cha iyo vaha iin tuhun chaa

¹ Cati ndi tuhun can, soco ña cua cati ndi ti na cua quihin cuenda ndo chi ndi. Ña chini ñuhun ndi cha cua taa ñivi tutu cha cua quihin cuenda ndo chi ndi cuhva cha chini ñuhun inga ñivi, ta ni ña chini ñuhun ndi cha cua taa maan ndo tutu cha na quihin cuenda inga ñivi chi ndi, vati nacoto vaha ndo chi ndi.

² Maan ndo cuu sava ni ta cua iin tutu can, vati chito ndihi ñivi yoso cuhva iyo ndi chihin ndo, ta chito vaha ndi ti chacan cuu chi.

³ Ndehe ñivi chi ndo, ta chito ñi ti maan ndo cuu ñivi ra Cristo, vati tava tiñu ra chi ndi, ta cati tuhun ndi tuhun chinu ini ndo. Vaha xaan ca iyo ndo, vati iyo ra Tati Ndioo ndicha chi ndo. Ñavi cuhva savaha xihna ra Ndioo iti chata nu ni taa ra chata yuu cuu chi vitin, vati vitin savaha ra cha cua ndoo tuhun ra chi anima ndo.

⁴ Chacan cuu cha ña saxini ca ndi cuenda maan ndi. Chinu ini ndi chi ra Ndioo cuenda cha ni savaha ra Cristo.

⁵ Ña cuu cati ndi ti cha iyo vaha tu ndee ini chi maan ndi. Maan ra Ndioo cuu ra chaha tu ndee ini chi ndi.

⁶ Maan ra chaha ndatu chi ndi, ta cuu ndi tatun ra Cristo. Cuenda tuhun chaa ndiso ndi tiñu. Ña cua sacuinu ndi tuhun chahnu cha ndaa nu tutu, soco chi ra Tati Ndioo cua tasoho ndi. Tacan iyo chi, vati cua ndoyo ñuhun cuii yo, tu cua coo yo cuenda ley chahnu. Tu cua coo yo cuenda ra Tati Ndioo, cua coo ndito yo chi ra.

⁷ Ndicha ti taqui xaan ni chacoo tuhun chahnu. Ni chacoo tuhun Ndioo chata yuu, soco cuenda chacan ni ndoyo ñuhun ñivi. Ña cuu ndehe ñivi Israel nuun ra Moisee, vati tachan xaan nuun ra sava ta cua ri nicandi, soco suhva quivi ni chacoo chacan nuun ra.

⁸ Taqui xaan ca iyo cha chaa, vati iyo ra Tati Ndioo chi yo.

⁹ Ndicha ti taqui ni chacoo chi quivi cha ndoyo ñuhun ñivi cuenda tuhun chahnu nu quichi quivi, soco taqui xaan ca cua coo chi quivi cha chacoso vaha anima ñivi iti nuun ra Ndioo.

¹⁰ Iti chata ndutaqui tuhun chahnu suhva, soco vitin ña taqui ca chi, vati iyo cha taqui xaan ca.

¹¹ Taqui xaan ca tuhun chaa tuhun cha cua ndoo nu cuahan quivi, vati taqui ni chacoo tuhun chahnu, soco cha ni naan cha taqui chi vitin.

¹² Ña yuhvi ndi cati tuhun ndi, vati chito ndi ti tacan cua coo chi iti nuun.

¹³ Ña iyo ndi cuhva ni chacoo ra Moisee, vati chasi ra sahna nuun ra, coto cua ndehe ñivi Israel cha cuahan naan cha ndichin nuun ra.

¹⁴ Ña nituni ini ñi [ñaan tiñu ni chacoo ra Moisee], vati nda cua nda vitin sacuaha ñivi can tuhun chahnu, soco ña nituni ini ñi, vati ña ta coto ñi cha cha ni sandihi ra Cristo chacan.

¹⁵ Ndicha. Nda cua nda vitin ña nituni ini ñi—masi sacuaha ñi tuhun ni taa ra Moisee.

¹⁶ Nu ni quechaha chinu ini ñi chi ra chahnu, ta sa ni cutuni ini ñi.

¹⁷ Ra chahnu cuu ra chaha cha cua coo ndito yo. Nuun iyo maan ra chahnu iyo yo nu nuna.

¹⁸ Ñahni cha ndasi nuun yo, ta ndehe yo ti cahnu xaan rai cuu ra. Sama ra chi ndihi yo cuhva iyo yo, ta cua cuu yo cuhva iyo maan ra, vati taqui xaan cua cuu yo. Tacan cua savaha ra chahnu chi yo, vati tachi ra chi ra Tati Ndioo nu iyo yo.

4

¹ Chacan cuu cha cundee ini ndi, vati iyo tiñu can chihin ndi, vati cundahvi ini ra Ndioo chihin ndi.

² Ña quihin cuenda ndi cha ndacu xehe ñivi, ta ni ña quihin cuenda ndi cha cua cuhva tu ca nuun chi ñivi. Ña tuhva ndi sandahyu ñahan, ta ni ña tuhva ndi sama ndi tuhun Ndioo. Cati tuhun cachin ndi cha ndicha. Tacan ni chaha ndihi ñivi cuenda cuhva saxini ñi, ta chaha tahan ra Ndioo cuenda ti cha ndicha cati tuhun ndi.

³ Tu ña cua nducachin tuhun cha cati tuhun ndi yoso cuhva cua nduvaha anima ñivi, ña cua nducachin chi cha cuenda ñivi cua ndoyo ñuhun ni.

⁴ Chi ñivi ña chinu ini chasi run ndaca ñahan chi ñivi ñuñivi, ta ña chaha run cha cua cutuni ini ñi. Chacan cuu cha ña cua cuu coto ñi ti cha taqui ndicha cuu tuhun vaha yoso cuhva cuu ra Cristo iin rai cahnu, ta iyo ra cuhva iyo ra Ndioo.

⁵ Ña cati tuhun ndi yoso cuhva iyo maan ndi. Cati tuhun ndi yoso cuhva iyo ra chahnu Cristo Jesuu, ta chaha ndi cuenda ti musu ndo cuu ndi cuenda ra Jesuu.

⁶ Cati tuhun ndi tuhun Cristo, vati maan ra Ndioo cuu ra cati ti na cua ndundichin ñuhun nu naan, cati ra. Maan ra cuu ra cha chaha cha chini tuni chi ndi. Chacan cuu cha chito ndi yoso cuhva cuu ra Ndioo iin rai cahnu ndicha cuhva ni sanahan ra Cristo chi ndi.

Tuhun cua cuinu ini ñican chi ra Ndioo

⁷ Chito vaha xaan ndi chacan, ta ñivi ñuñivi cuu ndi. Chacan cuu cha cua coto ñivi ti maan ra Ndioo chaha tu ndee ini cahnu xaan can, ta ñavi chi mani maan ndi iyo tu ndee ini.

⁸ Iyo xaan tu ndoho chi ndi, soco ni cundee ini ndi. Nanducu xini xaan ndi, soco ña tichaha ndi.

⁹ Cuni cani tahan xaan ñivi chi ndi, soco ña nacoo ihni ra Ndioo chi ndi. Cha ni ndoho ndi, soco ña ndoyo ñuhun ndi.

¹⁰ Ndihi ni quivi ndehe tahan ndi tu ndoho cuhva ni ndehe ra Jesuu tu ndoho. Chacan cuu cha cua cuvi tahan ndi, soco cua cundee coo ndito ndico ndi cuhva iyo ndito ndico maan ra.

¹¹ Ni vii iyo ndito ndi, soco cuni cahni ñivi chi ndi cuenda ra Jesuu. Chacan cuu cha cua ndehe ñivi chi ndi, ta cua coto ñi ti cha iyo ndito ndico ra Jesuu.

¹² Maan ndi ndehe xaan ndi tu ndoho, ta cua cuvi ndi, soco maan ndo cha iyo vaha ndo chi ra Ndioo.

¹³ Cati tutu Ndioo ti chinu ini ñivi chi ra Ndioo. Chacan cuu cha cati tuhun ñi, cati chi. Ini cuhva chinu tahan ini maan ndi chi ra. Chacan cuu cha cati tuhun tahan ndi.

¹⁴ vati chito ndi ti ni chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra chahnu Jesuu, ta ni natacu ndico ra. Chito ndi ti ta ni cuhva cua natacu ndico maan ndi, ta cua yaha ndi iti nuun ra icaa ni.

¹⁵ Cuenda maan ndo savaha ndi chacan. Chacan cuu cha cua coo ca tu manini chi tuvi ca ñivi. Tacan, ta cua cuhva ca ñi tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta tuvi ca ñivi cua sacahnu xaan ca ñi chi ra.

¹⁶ Chacan cuu cha cundee ini ndi. Cha cuahan nduchahnu iquin cuñu ndi, soco anima ndi—ndihi ni quivi nduchaa chi.

¹⁷ Ndehe ndi suhva tu ndoho vitin, soco tacan na cua coo xaan ca cha vaha chi ndi ndihi ni quivi.

¹⁸ Tacan ni cua coo ndi, vati ña saxini ndi cuenda cha ndehe yo cha iyo nu ñuhun ñuñivi ya, soco saxini ndi cuenda cha ña ta ndehe yo. Suhva quivi ni iyo cha ni ndehe yo ihya, soco cha ña ta ndehe yo—ndihi ni quivi cua ndunahan chi.

5

¹ Chito ndi ti tu cua ndoyo ñuhun iquin cuñu yo cha iyo nu ñuhun ñuñivi ya, cua cuhva ra Ndioo inga nu cua coo yo iti siqui andivi, ta ña cua ndoyo ñuhun chi.

² Ndahvi cuni anima ndi cha iyo ndi ihya nu ñuhun ñuñivi ya, vati cuni xaan ndi coo vaha ndi chi ra Ndioo iti siqui andivi, ta cua nduchaa iquin cuñu ndi.

³ Tacan cua coo ndi, ta ña ndahvi cua coo ndi.

⁴ Ni vii iyo ndi ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ta saxini xaan ndi. Cha ndehe xaan ndi tu ndoho, ta ña cuni ndi cha cua cuvi ndi, soco cuni ndi cha cua coo ndi iti siqui andivi. Chacan cuu cha cua coo ndito ndi chi Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, ta ña cua cuvi ca ndi.

⁵ Maan ra Ndioo cuu ra tiso vaha tiñu can, ta chaha ra cha iyo ra Tati Ndioo chi ndi. Chacan cuu cha chito vaha ndi ti cha iyo vaha tiñu.

⁶ Chacan cuu cha cundee ini ndi ndihi ni quivi. Chito ndi ti quivi cha iyo ndi ihya nu ñuhun ñuñivi ya ña ta coo ndi nu iyo ra chahnu.

⁷ Ña ta ndehe ndi yoso cuhva cua coo ndi, soco chinu ini ndi ti cua cuu chi cuhva cati ra chahnu.

⁸ Chito ndi ti chacan cuu chi. Chacan cuu cha cuni xaan ndi cha cua cuvi ndi, ta cua coo ndi chi ra chahnu.

⁹ Cuni xaan ndi cha cua cusii ini ra. Masi ni ndito ndi, masi ni cuvi ndi, soco cuni ndi cha cua cusii ini ra.

¹⁰ Iyo cha cua yaha ndihi yo nu cua tachi tuni ra Cristo chi ñivi. Chacan cuu cha cua quihin cuenda ta iin ta iin yo cuhva cha ni savaha yo ihya nu ñuhun ñuñivi ya. Tu cha savaha yo cha vaha, cua coo cha vaha chi yo. Tu cha savaha yo cha ndavaha ni, cua coo cha ndavaha ni chi yo.

¹¹ Cati tuhun xaan ndi ti na cua cuinu ini ñivi, vati chito ndi yoso cuhva cua tachi tuni ra Ndioo, ta chito vaha xaan ra yoso cuhva iyo maan ndi. Saxini yu ti cha chito tahan maan ndo yoso cuhva iyo ndi.

¹² Ñahni cha cati ndi ti vaha xaan rai cuu ndi. Chaha vaha ndi cuenda, vati tacan ni cua coto ndo ti rai vaha cuu ndi. Chacan cuu cha cua nihin ndo cuhva cha cua cati ndico ndo chi ñivi saxini ti cha iyo vaha ñi, vati saxini ñi ti nini xaan cha cua sacahnu ndo costumbre chahnu, ta ña saxini ñi yoso cuhva iyo anima ndo.

¹³ Tu ndicha ti ña vaha saxini yu, cha cuenda ra Ndioo cuu chi. Tu ndicha ti vaha saxini yu, cuenda maan ndo cuu chi.

¹⁴ Cuni mani ra Cristo chi ndihi ñivi. Chacan cuu cha sandee ini ndi chi ndi, ta savaha ndi cuhva cuni ra. Chito ndi ti cha ni chihi iin rai cuenda ndihi ñivi, ta cuu ñi sava ni ta cua cha ni chihi ndihi maan ñi.

¹⁵ Ni chihi ra Cristo cuenda ndihi ñi. Chacan cuu cha ña iyo ca ñivi ra cuenda suvi ni maan ñi. Iyo ñi cuenda maan ra, vati ni chihi ra cuenda ñi, ta ni natacu ndico ra.

¹⁶ Chacan cuu cha nda cua nda vitin ña cua saxini ca ndi yoso cuhva iyo ñivi cuenda ñuhun ñuñivi. Nu quichi quivi saxini ndi cuhva saxini ñivi ñuñivi cuenda ra Cristo, soco ñavi ca tacan saxini ndi vitin.

¹⁷ Chacan cuu cha nduchaa anima ñivi chinu ini chi ra Cristo. Ña saxini ca ñi cuenda cha chahnu, soco mani cuenda cha chaa saxini ñi.

¹⁸ Ndihi chacan ni savaha ra Ndioo, vati ndumani ndico ndi chi ra ni savaha ra Cristo, ta chaha ra Ndioo tiñu chi ndi, vati cua cati tuhun ndi ti cuni ra coo mani ndico ra chi ndihi ñivi.

¹⁹ Cha ndumani ndico ra Ndioo chi ndi ni savaha ra Cristo, ta ña saxini ca ra cuenda cuati ndi. Ni chaha ra tiñu chi ndi, vati cua cuhva ndi cuenda ti cuni ra ndumani ndico ra chi ndihi ñivi ñuñivi.

²⁰ Chica cuu ndi, vati tiso vaha ndi tiñu ra Cristo. Cati tuhun ndi, soco maan ra Ndioo cuu ra cahan ndahvi chi ñivi. Cahan ndahvi ndi chi maan ndo cuenda ra Cristo ti na cua ndumani ndico ndo chi ra Ndioo.

²¹ Ñahni cuati ni savaha ra Cristo, soco chaha cuenda ra Ndioo cuati yo chi maan ra. Chacan cuu cha cuu coso vaha anima yo, vati cha iyo yo chi ra Cristo icaa ni.

6

¹ Satiñu tahan ndi chi ra Ndioo icaa ni. Chacan cuu cha cati tuhun ndi ti na ña cua savaha ndo cha ñahni yavi ndaa tu manini cha ni savaha ra chi ndo.

² Cha ni cati ra nu tutu Ndioo ti:

Cua queta quivi cha cua coo tu manini chi ndo,

vati cua cuni sohi cha cahan ndo.

Cua tindei chihin ndo quivi cua nduvaha anima ndo,

cati ra. Vitin tichi quivi ya iyo tu manini chi yo, ta vitin nduvaha anima yo.

³ Ña sandoyo ñuhun ndi chi ni iin ñivi. Chacan cuu cha yoni cua cuu cati ti ña vaha satiñu ndi.

⁴ Cuni ndi sanahan ndi ti satiñu vaha ndi tiñu ra Ndioo, vati cundee xaan ini ndi, ta ndehe xaan ndi tu ndoho.

⁵ Ni ndoho ndi. Ni chacuindi ndi ve caa. Ni cuvaa xaan ñivi xini ndi. Nihin xaan ni satiñu ndi. Ña ni quixi vaha ndi. Ni chisoco xaan ndi.

⁶ Cha ni ndehe ndo ti ña tuhva ndi savaha ndi cuati. Cha iyo cha chini tuni chi ndi. Cha sandee ini ndi. Cha iyo vaha ndi chi ndihi ñivi. Cha iyo ra Tati Ndioo chi ndi. Cha cuni mani ndicha ndi chi ñivi.

⁷ Mani cha ndicha cahan ndi. Cha iyo tu ndee ini ra Ndioo chi ndi. Mani cha cuiti vaha ndacu ndi.

⁸ Iyo chaha sacahnu ñivi chi ndi, ta iyo chaha ña sacahnu ñi chi ndi. Iyo chaha cati ñivi ti ña vaha cha ndacu ndi, ta iyo chaha cati ñivi ti cha vaha ndacu ndi. Iyo chaha cati ñivi ti sandahyu ñahan ndi, soco ña chito ñi cha mani cha ndicha cahan ndi.

⁹ Iyo ñivi cati ti ña nacoto ñi chi ndi, ta iyo inga ñi cati ti nacoto vaha xaan ñi chi ndi. Iyo ñivi saxini ti cha cua cuvi ndi, soco iyo ndito vaha ndi. Cani ñivi chi ndi, soco ña ni chahni ñi chi ndi.

¹⁰ Iyo tu cuihya ini chihin ndi, soco cusii ini ndi ndihi ni quivi. Ra ndahvi cuu ndi, soco chaha ndi cha vaha chi ñivi. Ñahni cha iyo chihin ndi, soco chaha ra Ndioo ndihi cuii cha chini ñuhun ndi.

¹¹ Ndioho yani xaa, cachin xaan cha ni chaha ndi cuenda chi ndo, ta cuni mani xaan ndi chihin ndo.

¹² Ñavi maan ndi chasi nuun ndo, soco suvi ni maan ndo chasi nuun ndo.

¹³ Vitin cahin chi ndo cuhva cua cahin chi iin sehi. Na cua cuni mani xaan tahan ndo chi ñivi tahan ndo.

Sava ni ta cua vehe Ndioo cuu ñican

¹⁴ Iyo ñivi ña chinu ini chi ra Ndioo. Ña cua coo ndo chi ñi icaa ni. Tacan cati yu, vati ña nduunuun ñivi ndacu cha vaha chi ñivi ndacu cha ndavaha ni. Ña nduunuun cha ndichin chi cha naan.

¹⁵ Ña nduunuun ra Cristo chi run Satanaa, ta ni ña nduunuun ñivi chinu ini chi ñivi ña chinu ini.

¹⁶ Ña inuun iyo vehe Ndioo chi vehe ita niñu. Ta maan yo—sava ni ta cua vehe Ndioo ndito cuu yo, vati ni cati ra Ndioo cuenda yo ti:

Cua coi chi ñivi yu,
ta cua caca cui chi ñi.
Ndioo sacahnu ñi cua cui,
ta ñivi yu cua cuu ñi,
cati ra.

¹⁷ Chacan cuu cha cati ndico tucu ra Ndioo ti:

Cua quee ndo nu iyo ñi,
ta cua coo siin ndo,
cati ra. Cati ndico tucu ra ti:
Ña cua savaha ndo ndavaha ni.
Tacan, ta sa cua quihin cuenda yu chihin ndo.

¹⁸ Sutu ndo cua cui,
ta sehi cua cuu maan ndo,
cati ra chahnu Ndioo, ta iyo ndihi cuii tu ndee ini chi maan ra.

7

¹ Yani xaa, na cua saña ihni yo ndihi ndavaha ni ndacu yo, vati ndihi tuhun can ni cati ra Ndioo ti cua savaha ra nu cuahan quivi. Na cua coo ii vaha yo, vati sacahnu vaha yo chi ra Ndioo.

Tuhun cua saxini vaha ñivi iyo ñuun Corinto can

² Na cua cuni ndo chihin ndi. Ñahni cha cumani ndi chihin ndo, ta ni ñahni cha sandahyu ñahan ndi chihin ndo.

³ Tacan cati yu, soco ñavi ti cuni tachi tuni ndi chihin ndo. Xihna ca cati yu ti cuni mani xaan ndi chihin ndo. Masi cua cuvi ndi, masi ña cua cuvi ndi, soco chi ndihi cuii cuhva cuni ndi chihin ndo.

⁴ Ñahni cha saxini yu cuenda ndo. Cha cahan rai yu, vati vaha ndacu ndo. Vaha xaan cuni ndi. Masi ndehe xaan ndi tu ndoho, soco iyo xaan cha sii cuni ndi.

⁵ Ni queta ndi ñuhun Macedonia, soco ña chacuita cha saxini xaan ndi, vati cuaha xaan tu ndoho ni chacoo chihin ndi. Cuni ñivi cani tahan ñi chi ndi tican, ta saxini ndi, vati ña chito ndi yoso cuhva cua coo maan ndo.

⁶ Maan ra Ndioo cuu ra chaha tu ndee ini chi ñivi ndehe tu ndoho. Tacan chaha ra tu ndee ini chi ndi, vati quichi ra Tito.

⁷ Ñavi chacan ni cusii ini ndi, soco cusii ini ndi, vati chaha ra Tito can tu ndee ini chi ndi cuhva ni chaha ndo tu ndee ini chi maan ra. Chaha ra cuenda chi ndi ti cuni ndo ndehe ndico ndo chi ndi. Cati ra ti ndahvi cuni anima ndo, vati cha chaha ndo tu ndoho chi ndi, ta cati ra ti vaha xaan cahan ndo cuenda ndi. Chacan cuu cha cusii ini xaan ca ndi.

⁸ Tu chahi tu cuihya ini chi ndo cha tachi xihna cuii yu tutu can chihin ndo, ña tichahi. Nu quichi quivi saxini yu suhva cha ni fachi yu tutu can, soco vitin chite ti suhva ni quivi ni chacoo tu cuihya ini chi ndo. Chacan cuu cha ña tichaha que.

⁹ Vitin cusii ini yu. Ñavi ti cha ndahvi cuni anima ndo, soco cusii ini yu, vati xihna ca ndahvi cuni anima ndo, ta saña ihni ndo ndavaha ni savaha ndo, ta cha ni chacoo cha ndahvi anima ndo cuhva cuni ra Ndioo. Chacan cuu cha ñahni cha ndoyo ñuhun ndo cuenda ndi.

¹⁰ Tu cua coo cha ndahvi anima yo cuhva cuni ra Ndioo, ta cua nacoo ihni yo ndavaha ni savaha yo, cua nduvaha anima yo, ta cua cusii ini yo. Tu cua coo tu cuihya ini chi yo cuhva cha iyo tu cuihya ini chi ñivi ñuñivi, cua ndoyo ñuhun cuii yo.

¹¹ Chito ndo ti vitin cuni nini xaan ndo coo vaha ndo, ta chaha ndo cuenda yoso cuhva iyo ndo. Ni nduxaan ndo suhva, vati ni chacoo tu ca nuun chi ndo, ta vitin cha cuyuhvi ndo suhva chi ra Ndioo. Cha cuni xaan ndico ndo chihin yu, ta cha cuni xaan ndo coo vaha ndo chi ra Ndioo. Cha ni tachi tuni ndo chi ra savaha ndavaha ni. Ndihi chacan cha ni savaha ndo, vati ni chacoo cha ndahvi anima ndo cuhva cuni ra Ndioo. Ndihi chacan cha ni savaha ndo, ta chito ndi ti vitin cha iyo cuiti vaha ndo.

¹² Ndicha ti tachi yu tutu can chihin ndo, soco ñavi cuenda cha ndacu ñivi ndavaha ni, ta ni ñavi cuenda cha ndacu ñi ndavaha ni chi iin tahan ndo. Tachi yu tutu xihna cuii can, vati cua coto ndo ti cua saxini vaha xaan ndo chi ndi cuenda ra Ndioo.

¹³ Chacan cuu cha iyo tu ndee ini chi ndi.

Ndicha ti cusii ini ndi, vati ni chacoo tu ndee ini chi ndi, soco cusii ini ca ndi, vati sii xaan cuni tahan ra Tito, ta cusii ini ra, vati chaha maan ndo cha sii cuni ra.

¹⁴ Cha cati yu chi ra ti vaha xaan ndacu ndo, ta ña cahan nuin. Cha ndicha cuu tuhun cahan ndi chi ra Tito, ta suvi ni chacan cuu ndihi tuhun cati tuhun ndi chihin ndo.

¹⁵ Cuni mani xaan ca ra chihin ndo, vati ni ñuhun ini ra yoso cuhva ni savaha ndo cha cahan ra. Ni ñuhun ini ra yoso cuhva cuyuhvi ndo suhva, ta quihin cuenda ndo chi ra.

¹⁶ Vitin cusii ini yu, vati chite ti cua coo vaha ndo.

8

Cha samani xaan ñivi can chi tahan ñi

¹ Yani xaa, cuni ndi cha cua coto ndo yoso cuhva cha ni savaha ra Ndioo tu manini chi ñivi ra nu nducuiti ñi iti ñuhun Macedonia.

² Cuni yu cha cua coto ndo, vati cha ni ndehe xaan ñi tu ndoho, soco cha cusii ini xaan ñi. Ndahvi xaan iyo ñi, soco iyo cha ni samani xaan ñi chi ñivi tahan ñi.

³ Chahi cuenda ti chaha ñi yoso cuu ni, ta ni chaha ca ñi suhva ca, vati iyo ini maan ñi.

⁴ Cahan ndahvi xaan ñi chi ndi ti na cua cuhva ndi cha cua tindee tahan ñi chi ñivi tahan ñi cuenda ra Ndioo. Cuni xaan ñi savaha ñi tu manini chi ñi.

⁵ Tacan savaha ñi, soco ñavi cuhva saxini maan ndi cuu chi. Chaha cuenda xihna ñi chi ñi chi ra chahnu. Tacan cuu, ta sa quechaha cuni ñi tindee ñi chihin ndi cuhva cuni ra Ndioo.

⁶ Chacan cuu cha cati ndi chi ra Tito ti na cua sacuiti ra cha cua samani tahan ndo chi ñivi tahan ndo cuhva ni quechaha savaha ra.

⁷ Vaha xaan ndacu ndo ndihi cha savaha ndo. Vaha xaan chinu ini ndo chi ra Ndioo. Vaha xaan cati tuhun ndo. Vaha xaan iyo cha chini tuni chi ndo. Vaha xaan cuni ndo coo vaha ndo chi ra Ndioo. Vaha xaan cuni mani ndo chihin ndi. Ta ni cuhva na cua samani vaha xaan ndo chi ñivi tahan ndo.

⁸ Ñavi tuhun cua sanini yu chi ndo cuu chacan. Chacan cati yu, vati cua sanahan ndo chi ndihi ñivi ti cha ndicha ndicha cuni mani ndo chi tahan ndo, vati cha ni sanini xaan inga ñivi tahan yo suvi ni chi maan ñi, ta tindee ñi chi tahan ñi.

⁹ Chito ndo ti iyo xaan tu manini chi ra chahnu Jesucristo, vati cha ni chacoo vaha ra iti siqui andivi, soco ni nacoo ihni ra chacan cuenda maan yo. Ni nacoo ihni ra chacan, vati cuni ra na cua coo vaha xaan yo.

¹⁰ Chehe cuu cha cati yu. Vitin cha ni queta iin cuiya cha ni quechaha sacuiti ndo cha cua samani ndo chi tahan ndo, vati cuni xaan ndo sacuiti ndo chi chi. Vaha xaan, tu cua saqueta ndo chacan vitin.

¹¹ Na cua saqueta ndo tiñu can vitin. Chacan cuu cha na cua cuhva ndo yoso iyo ini ndo cuhva ni cuni ndo savaha ndo nu ni quichi quivi.

¹² Tu cua cuni yo samani yo iin cha ndicha ndicha, cua samani ndicha yo yoso quee ini yo, ta ña cua saxini yo cuenda cha ñahni cha iyo chi yo.

¹³ Ña cuni yu cha cua coo tu ndoho chi ndo, ta maan ñi cua coo vaha ñi.

¹⁴ Vitin iyo vaha ndo. Chacan cuu cha cua tindee ndo, vati iyo cha cumani chi ñi. Cha cua nduinuun ndo cuu chacan. Na cua coo vaha ñi nu cuahan quivi, ta cua tindee tahan ñi cha cua cumani tucu chi maan ndo, ta cua nduinuun ndico tucu ndo.

¹⁵ Tacan ni cua coo ndo, vati cati tutu Ndioo ti ña cua yaha cuhva cha cua coo ndatiñu ñivi cha iyo vaha, ta ni ña cua cumani chi chi ñivi iyo suhva ni, cati chi.

Cuhva iyo ra Tito chi tahan ra

¹⁶ Chahi iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, vati savaha ra cha cuni xaan ra Tito chi ndo cuhva cuni ndi chi ndo.

¹⁷ Tacan cati yu, vati tasoho ra Tito cuhva cati tuhun chi ra, ta cuni xaan ra coo vaha ra. Chacan cuu cha cuni maan ra cuhun ra nu iyo ndo.

¹⁸ Chi ra Tito cua tachi ndi inga ra yani yo. Cati ndihi ñivi Ndioo ti vaha xaan cati tuhun ra tuhun Ndioo.

¹⁹ Ñavi cuenda chacan ni, soco cha cati tahan ñivi Ndioo ti maan ra cua cuhun tahan chi ndi, ta cua tindee tahan ra nu cua sacuiti ndi cha cua samani ndo. Chacan cua savaha ndi, vati na cua sacahnu ñivi chi ra Ndioo, ta cua ndehe ñi ti cuni tahan ndi tindee ndi chi ñivi tahan ndi.

²⁰ Ña cuni ndi cha cua cati ñivi ti ña vaha cha savaha ndi tacan,

²¹ vati cuni ndi savaha ndi cha vaha iti nuun ra Ndioo, ta cuni tahan ndi savaha ndi cha vaha iti nuun ñivi ñuñivi.

²² Cua tachi ndi inga ra yani yo chi ra ta ra. Chito ndi ti cuni xaan ra coo vaha ra chi ra Ndioo, vati cuaha chaha cha ni ndehe ndi yoso cuhva iyo ra. Vitin cuni xaan ra coo ra chi ndo, vati chito ra ti vaha xaan ndacu tahan ndo.

²³ Tu cua nducu tuhun ñivi cuenda ra Tito, cua cati ndo ti iyo ra chihin yu, ta satiñu tahan ra cuenda maan ndo cuhva satiñu yu. Tu cua nducu tuhun ñi cuenda ra yani yo ta ra, cua cati ndo ti cha tava tiñu ñivi Ndioo chi ra, ta sacahnu xaan ra ta ra chi ra Cristo.

²⁴ Na cua ndehe ndihi ñivi Ndioo ti cuni mani ndo chi ñivi tahan ndo. Na cua ndehe tahan ñi ñacu cati ndi ti vaha xaan ndacu ndo.

9

Cha cua samani ñi chi ñivi tahan ñi

¹ Ña nini cha cua tai chi ndo yoso cuhva cua tindee ndo chi ñivi tahan ndo,

² vati chite ti cuni xaan ndo tindee ndo. Cha chahi cuenda chi ñivi Ndioo iyo ñuhun Macedonia yoso cuhva iyo ndo, vati cati yu ti cha iyo vaha ñivi iyo ñuhun Acaya. Nda quiava quechaha cuni ñi tindee ñi, ta cha ni ndehe tahan ñi yoso iyo ndo.

³ Cua tachi yu chi ra yani yo nu iyo ndo, coto ñahni yavi ndaa cha ni cati ndi yoso cuhva cua tindee ndo. Chacan cuu cha cua savaha ndo tiñu cuhva cati ndi chi ñi.

⁴ Tacan cati yu, coto cua cuhun uvi uni ñivi iyo ñuhun Macedonia chihin yu, ta cua ndehe ñi ti ñahni cha ndacu ndo. Tu tacan cua ndehe ñi, cua coo tu ca nuun chi yo, vati cha cahan rai ndi suhva cuenda maan ndo.

⁵ Chacan cuu cha saxini yu ti cua cati yu chi ra yani yo ti na cua cuhun ra iti nuun, ta cua tiso vaha ra tiñu. Tacan, ta sa cua nducuiti cha cua samani ndo cuhva cati ndo nu quichi quivi. Chacan cuu cha cua nducuiti vaha chi. Tacan sa cua coto ñivi ti cha cuni maan ndo cuu chi, ta ña cua saxini ñi ti sanini maan ndi chihin ndo.

⁶ Cuhva ya cuu cha cati yu. Tu cua tachi yo suhva ni chiti, suhva ni cua nihin ndico yo. Tu cua tachi yo cuaha vihi ca, cuaha cua nihin ndico yo.

⁷ Chacan cuu cha na cua samani ta iin ta iin ndo cuhva saxini maan ndo. Na cua samani ndo cuhva cuni maan ndo, ta yoni cua sanini chi ndo. Chacan cati yu, vati cuni xaan ra Ndioo chi ñivi cusii ini cha samani ñi.

⁸ Cua cuu savaha xaan ca ra Ndioo tu manini chi ndo. Chacan cuu cha ñahni cha cua cumani chi ndo, ta cua cuu ca savaha ca ndo cha vaha.

⁹ Cuenda ñivi ndacu cha vaha cati tutu Ndioo ti:

Cuaha xaan samani ñi chi ñivi ndahvi.

Tacan ni cua savaha ñi ndihi ni quivi, cati chi.

¹⁰ Chaha ra Ndioo cha cua tachi yo, ta chaha ra cha cua cachi yo. Cua cuhva ca ra cha chini ñuhun ndo, ta cua tindee ndico ra cha cua tindee ndo chi tahan ndo.

¹¹ Cua cuhva xaan ca ra chi ndo, vati tacan ni cua cuu cuhva ndico ndo chi ñivi chini ñuhun. Cua cuhva xaan ñivi tahan yo iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, vati cua sayaha ndi cha cua samani xaan ndo chi ñi.

¹² Ndicha ti cua tindee xaan ndo chi ñi cha cumani chi ñi, soco ñavi chacan ni cuu chi, vati cua cuhva xaan ñi tiahvi ndioo chi ra Ndioo.

¹³ Cua sacahnu xaan ñi chi ra Ndioo, vati cua ndehe ñi ti tacan savaha ndo cha tasoho ndo tuhun vaha yoso cuhva iyo ra Cristo. Cua sacahnu ñi chi ra Ndioo, vati cua coto ñi ti cuaha suhva cha samani ndo chi ñi. Tacan cua savaha ndo, ta cua sacahnu ñi chi ra Ndioo.

¹⁴ Cuni xaan ñi chihin ndo. Chacan cuu cha cahan ndahvi ñi chi ra Ndioo cuenda ndo, vati savaha xaan ra Ndioo tu manini chi ndo.

¹⁵ Na cua cuhva yo tiahvi ndioo chi ra Ndioo, vati cahnu xaan cha ni samani ra chi maan yo, vati quichi cuvi sehe ra cuenda yo ni savaha ra.

10

Iyo ndatu cha ni cuu ra Paulu tatur ra Jesucristo

1 Yuhu ra Paulu cati tuhun chi ndo, ta masu cahan yu kuhva ni cahan ra Cristo. Cahan vii yu kuhva ni cahan ra Cristo. Cati ñivi ti ña xaan cuni yu quivi cha ni chacoí chi ndo, soco quivi cha iye inga ñuun nu chica xaan xaan yu cuu.

2 Yuhu cati ti cua quete iti nuun ndo, soco ña cuni yu cuxain chi ndo kuhva cua cuxain chi ñivi saxini ti ndacu ndi kuhva ndacu ñivi ñuñivi.

3 Ndicha ti cha iyo ndi ihya nu ñuhun ñuñivi ya, soco ña iyo ndi kuhva iyo ñivi ñuñivi.

4 Ñavi tacan ni iyo ndi, vati ña cani tahan ndi kuhva cani tahan ñivi ñuñivi. Maan ra Ndioo chaha tu ndee ini chi ndi. Chacan cuu cha cundee sacanaan ndi.

5 Sanaan ndi tuhun taqui cha sandahyu ñahan ñivi. Sanaan ndi ndihi cha chasi nuun ñivi cha ña cuu nacoto ñi chi ra Ndioo. Tava ndaa ndi ndavaha ni saxini ñivi, vati cua tasoho ñi kuhva cati ra Cristo.

6 Cha iyo vaha tuhun cha cua tachi tuni ndi chi ñivi ña tasoho. Na cua tasoho xihna ndo, ta sa cua cuu tachi tuni ndi chi ñivi ña tasoho.

7 Cua saxini vaha ndo yoso kuhva iyo ndo. Tu iyo ñivi saxini ti chi ra Cristo cuu ñi, na cua saxini ndico tucu ñi yoso kuhva iyo ñi, vati iyo tahan ndi chi ra Cristo kuhva iyo maan ñi chi ra.

8 Masi cua yaha kuhva cha cua cahan rai yu, soco ña cua coo tu ca nuun chihin yu. Chaha ra Ndioo ndatu chi ndi, vati cua tindee ndi chi ndo, ta ña cua sandoyo ñuhun ndi chi ndo.

9 Chacan cuu cha ña cua saxini ndo ti sayuhvi yu chi ndo chi tutu tachi yu chi ndo.

10 Cati ñivi ti vaha xaan iyo tuhun tai nu tutu. Taqui xaan iyo chi, soco ndasi xaan caa yu cha ndehe ñi chihin yu, ta ndahvi xaan cahan yu, cati ñi.

11 Tu tacan ni cati ñi, na cua coto ñi ti ndihi tuhun cha ni tachi ndi chi ndo cua cati tuhun chachin ndi quivi cha cua queta ndi tican.

12 Ña cuni ndi cati ndi ti cha ni nduunuun ndi chi inga ñivi. Ña cuni ndi cati ndi ti ña vaha satíñu inga ñivi, ta vaha xaan ca satíñu maan ndi, vati tacan cati ñican ti vaha xaan suvi ni maan ñi. Ñahni cha chini tuni iyo chi ñican, vati cuni xaan ñi nduunuun ñi chi tahan ñi, ta cuni ñi yaha ñi nuun tahan ñi.

13 Ña cua yaha kuhva cha cua nducu ndi cha cua coo vaha ndi. Kuhva chaha ra Ndioo satíñu ndi. Chaha ra cha cua queta ndi nda cua nda nuun iyo maan ndo.

14 Chacan cuu cha ña yaha kuhva satíñu ndi. Maan ndi queta xihna nu iyo ndo, ta cati tuhun ndi tuhun yoso kuhva iyo ra Cristo.

15 Ña tuhva ndi cahan nahan ndi cuenda tíñu savaha inga ñivi. Ña tuhva ndi cati ndi ti tíñu savaha suvi ni maan ndi cuu chi. Ndiuhu cuni ndi cha cua cuinu vaha xaan ca ini ndo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha cua cuu satíñu ca ndi nu iyo ndo.

16 Chacan cuu cha cua cuu cahun ndi inga ñuun iti nuun ca, ta cua cati tuhun ndi tuhun Ndioo tican, ta ña cua cahan nahan ndi yoso kuhva satíñu inga ñivi, vati ñavi nu satíñu ñican cua satíñu ndi.

17 Tu cua ndurai yo, na cua ndurai yo cuenda ra chahnu.

18 Iyo ñivi cati ti vaha xaan suvi ni maan ñi, soco ñavi ñican cua quee vaha. Ta iyo inga ñivi—tu cua cati ra chahnu ti vaha xaan ñican, ñican cuu ñi cua quee vaha.

11

Cuhva ni cahan ra Paulu chi ñivi sandusaca

¹ Cuni yu cha cua tasoho ndo cha cua cati yu. Masi tondo cuni yu, soco na cua tasoho ndo.

² Cuni xain chi ndo cuhva cuni ra Ndioo chi ndo, vati chaha cuenda yu chi ndo chi ra Cristo cuhva chaha cuenda ñivi chi sehe sihi ñi cha cua tandaha ñi. Chacan cuu cha ña cuni yu cha cua savaha ca ndo ndavaha ni.

³ Saxini yu suhva, coto cua ndoyo ñuhun ndo, ta ña cua saxini vaha ndo. Saxini yu, coto ña cua coo ndicha ndo chi ra Cristo, coto ña cua sacahnu ndicha ndo chi ra. Cuhva savaha run coo chi ña Eva cuu chacan, vati sandahyu ñahan run chi ña, vati ndasi iyo run, vati cuihna cuu run.

⁴ Cha ni quichi inga ñivi nu iyo ndo, ta inga tucu tuhun cati tuhun ñi chihin ndo. Ña cati tuhun ñi cuenda ra Jesuu cuhva ni cati tuhun maan ndi. Chacan cuu cha ña saxini ca ndo cuhva saxini xihna ndo quivi cha ni iyo ndi chihin ndo. Ña cuni ca ndo tasoho ndo tuhun vaha yoso cuhva iyo ra Ndioo cuhva cha ni tasoho xihna ndo. Ña vaha cha savaha ndo chacan.

⁵ Saxini ñivi can ti cahnu xaan ca cuu ñi, soco yuhu cati ti ña cahnu cuu ñican cha cuenda yuhu.

⁶ Masi ña cuu vaha cati tuhun, soco iyo vaha cha chini tuni chihin yu. Chi ndihi cuii cuhva cha sacoto ndi chacan chihin maan ndo chi ndihi ñivi.

⁷ Vasi saxini ndo ti ndavaha ni savahi, vati cati tuhun tuhun Ndioo chihin ndo, ta ña quihin yu xuhun ndo. Ni chacoo ndahvi yu, vati cuni yu cha cua cuu ndo ñivi cahnu. [Ñavi cuati cuu chacan.]

⁸ Quihin yu xuhun chaha ñivi Ndioo iyo inga ñuun, ta tacan cha cuu satiñu i nuun ndo.

⁹ Quivi cha iye chi ndo ña chahi tu ndoho chi ndo. Iyo cha chini ñuhin, soco ña chique cha chini ñuhin chi ndo, vati quichi ra yani yo iti ñuhun Macedonia, ta chaha vaha ra ndihi cha chini ñuhin. Ñahni cha chique chi ndo quivi can, ta ni ñahni cha cua ndaque chi ndo nu cuahan quivi.

¹⁰ Ndicha cuhva cati yu, vati ndicha ra Cristo ra iyo chihin yu, ta ni iin ñivi iyo iti ñuhun Acaya can—ña cua cuu cahan ñi sigui yu ti ñavi tacan iye chi ndo.

¹¹ Tacan cua coi chi ndo, vati cuni mani xain chi ndo, ta maan ra Ndioo chito ti tacan cuu chi.

¹² Ni cua savahi cuhva ndacu i. Chacan cuu cha ña cua cuu cati ñivi can cuhva cuni ñi. Cuni cati ñi ti cha nduinuun ñi chi ndi.

¹³ Vata xaan ñi, vati ñavi tatun Jesuu cuu ñi. Sandahyu ñahan ñi nu satiñu ñi. Cuni ñi cha cua saxini ñivi ti tatun Jesuu cuu ñi.

¹⁴ Ña cua nduuyo ndo cha ndacu ñi tacan, vati sama run Satanaa cuhva caa run. Ndehe ñivi chi run, ta saxini ñi ti tatun Ndioo cuu run.

¹⁵ Chacan cuu cha ña cua nduuyo ndo cha cua sama run cuhva iyo tatun run. Ndehe ñivi chi run, ta saxini ñi ti ñivi ni chacoso vaha anima cuu run. Cua ndoyo ñuhun tahan run cuhva ni sandoyo ñuhun run chi ñivi.

Ni ndehe xaan ra Paulu tu ndoho, vati tatun Jesuu cuu ra

¹⁶ Cati ndico tuqui ti ña cua saxini ndo ti tondo yu. Tu cua saxini ndo ti tacan ni iye, na cua quihin cuenda ndo chihin yu—masi tacan ni iye. Chacan cuu cha cua cuu ndurai tahin suhva.

¹⁷ Chacan cati yu, soco ñavi cha cati tuhun ra chahnu cuu chi. Cuhva cahan ñivi tondo cahan yu. Chacan cuu cha ndurai yu.

¹⁸ Cahan rai xaan ñivi can yoso cuhva iyo ñi nu ñuhun ñuñivi. Tacan cua cahan rai tahin.

¹⁹ Tacan cati yu, vati sii cuni ndo cha cundee ini ndo ndehe ndo chi ñivi tondo, vati saxini ndo ti cha iyo xaan cha nditi xini ndo.

²⁰ Ña vaha ndacu ndo, vati tu cua sanini ñican cha cua satiñu cuatu ndo, tu cua suhu ñivi ndatiñu ndo, tu cua sandahyu ñahan ñivi chi ndo, tu cua chaa ini ñivi chi ndo, tu cua cani ñivi chi ndo, cua cundee ini ndo. Ña vaha ñivi cuu maan ndo.

²¹ Yuhu cati ti iyo tu ca nuun chihin yu, vati ña cundee ini yu savaha yu chacan.

Masi cahan tondo yu, soco tu cua cahan rai ñivi, ta ni cuhva cua cahan rai tahin.

²² Ñivi hebreo cuu ñi, soco ñivi hebreo cuu tahin. Ñivi ñuhun Israel cuu ñi, soco ñivi ñuhun Israel cuu tahin. Ñivi ra Abraham cuu ñi, soco ñivi racan cuu tahin.

²³ Cati ñi ti satiñu ñi tiñu ra Cristo, soco yuhu satiñu xaan que tiñu ra. Masi cahan tondo yu, soco nihin xaan ca satiñu i tiñu ra. Cuaha ca chaha ni chacuindi yu ve caa cuenda ra. Cuaha xaan ca ni ndohi. Cuaha chaha cha cua cuvi yu cuenda ra.

²⁴ Queta uhun chaha cha cani ñivi judío chihin yu chi yoho, ta oco chahun cumi tahan yoho cani ñi chihin yu cha iin iin cha ndohi cuhva iyo costumbre chi ñi.

²⁵ Uvi chaha cani ñi garote chihin yu. Iin chaha cani ñi yuu chihin yu. Uni chaha cha ndoyo ñuhun tundoo chica chihin yu, ta iin nduvi ta iin cha cuaa yahi nuun nduta.

²⁶ Cuaha xaan chaha quee iti yu. Ndehi tu ndoho nu yahi yuta, ta ndehi tu ndoho nu tahin ñasuhu. Ndehi tu ndoho savaha ñivi yu cha cuu ñivi judío, ta siin ndehe tahin tu ndoho savaha ñivi cuu inga tucu ñivi. Ndehi tu ndoho tichi ñuun, ta siin ndehi tu ndoho tichi cuhu, ta ndehe tahin tu ndoho tichi nduta. Ndehe tahin tu ndoho savaha ñivi cati ti yani yo chi ñi.

²⁷ Cuaha xaan cha satiñu i cuenda ra Cristo, ta ndehi tu ndoho. Cuaha chaha ña quixi yu. Cuaha chaha ni chisoque. Cuaha chaha ni neti xain nduta. Cuaha chaha ña nihin yu cha cua cachi. Tahan chi cha vichin, ta ñahni sahma ni cundichin yu.

²⁸ Chacan ni saxini yu, soco iyo ca cha saxini yu, vati ndihi ni quivi iyo cha ndusaca, ta saxini xain cuenda ñivi Ndioo.

²⁹ Tu iyo ñivi ña cua cundee vaha, cuni yu tindei chi ñi. Tu iyo ñivi cua ndoyo ñuhun, cuni xain tindei chi ñi.

³⁰ Tu iyo cha cua ndurai yu, cua cahan rai yu cuenda cha ni cati ñivi ti ñahni yavi ndai.

³¹ Chito ra Ndioo ti ña sandahyu ñahin chi ndo, ta maan ra cuu ra cuu sutu ra chahnu Jesuu. Maan ra cuu ra cua sacahnu yo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

³² Quivi cha iye ñuun Damasco cati tuhun ra ndaca ñahan cuenda ra chahnu Areta ti cua cu cumi vaha ra ta ra yu ñuun, vati cua tiin ra chihin yu.

³³ Tacan cuu, ta quihvi yu tichi tica, ta ni sayaha amigu yu chihin yu iin ticu nama iyo candaa yu ñuun can, ta chata nama can sanuun ñi chihin yu, ta cacu i.

12

Cha ni ndehe ra Paulu tichi ñumahna

¹ Iyo cha cua cahan rai que. Masi ñahni yavi ndaa chi, soco cua cuhve cuenda yoso cuhva cha ni cahan ra chahnu chihin yu nu ni ndehi ñumahna.

² Nacote chi iin rai. Chi ra Cristo cuu ra. Cha queta uchi cumi cuiya cha ni canihin ra Ndioo chi ra iti siqui andivi nda cua nda nu iyo ra Ndioo. Ña chite

a canihin ra Ndioo chi ra chi iquin cuñu ra a canihin ra chi ra tacan ni, soco Ndioo chito.

³⁻⁴ Chite ti cuahan ra iti siqui nu cha iyo vaha ñivi, soco ña chite a cuahan ra chi iquin cuñu ra a cuahan fati ra tacan ni. Ndioo chito chacan. Tican chini soho ra tuhun Ndioo tuhun ii, ta ña cuu cahan ñivi ñuñivi tuhun can, [vati tuhun ii xaan cuu chi].

⁵ Cuenda racan cahan rai yu. Iin tuhun ni cha cuenda tu ndoho ni ndehi cahan rai yu cha cuenda yu.

⁶ Tu cua cahan rai yu cuenda main, ñavi cha tondo cuni yu cuu chacan, vati iin cha ndicha ndicha cua cati yu. Ña cua cuhva que cuenda, coto cua saxini ñivi ti cahnu xaan ca rai cui, ta ñavi tacan saxini ñi cha ni ndehe ñi chihin yu. Ñavi tacan saxini ñi cha ni chini soho ñi tuhun cati tuhin.

⁷ Ña cuni ra Ndioo cha cua saxini yu ti cahnu xaan rai cui, ta ni ndehe xain cha sanahan xaan ra chihin yu tichi ñumahna can. Chacan cuu cha chaha ra iin tu ndoho cahnu xaan chihin yu. Chaha ra cha chaha run Satanaa tu ndoho chihin yu, vati tacan ña cua saxini yu ti cahnu xaan rai cui.

⁸ Uni hora ni cahan ndahvi yu chi ra chahnu ti na cua sanaan ra chacan,

⁹ soco cha ni cati ra ti cha chaha xaan ra tu ndee ini chihin yu, vati ñahni cuii tu ndee ini chi main. Chacan cuu cha ña chini ñuhun que cha cuu chi main, vati cha ni savaha ra tu manini chihin yu, cati ra. Yuhu cati ti cua cahan rai xaan que, vati ñahni tu ndee ini iyo chihin yu. Chacan cuu cha cua cuhva ra Cristo tu ndee ini maan ra chihin yu.

¹⁰ Chacan cuu cha cusii ini yu cha ñahni tu ndee ini iyo chihin yu. Cahan ñivi ndavaha ni chihin yu, ta iyo xaan tu ndoho chihin yu. Cani tahan ñivi chihin yu. Cuaha xaan chacan ni ndehi cuenda ra Cristo, soco cusii ini yu. Chite ti tu ñahni tu ndee ini iyo chihin yu, ni cua coo cha cua cuhva ra Cristo.

Cha saxini ra Paulu suhva cuenda ñivi Ndioo iyo ñuun Corinto can

¹¹ Tondo xaan xini yu, vati cha cahan rai yu. Maan ndo chaha tisihi chihin yu, vati chito vaha ndo ti rai vaha cui, soco ña cahan ndo. Chacan cuu cha cahin tuhun can. Vasi ñahni yavi ndai, soco cahnu ca cuu yuhu, ta ñavi ca sa ñivi sandusaca chi ndo—masi cati ñi ti cahnu xaan tatun Jesuu cuu ñi.

¹² Cha ni ndehe ndo ti tatun ndicha ra Jesuu cui. Cundee xaan ini yu ndehi chi ndo, ta cuaha xaan cha cahnu ni savahi, ta ndehe ndo cha iyo tu ndee ini chi ra Ndioo.

¹³ Ni chacoï chi ndo cuhva ni chacoï chi ndihi ca ñivi Ndioo. Iin tuhun ni cha ña chahi cha sacachi ndo chihin yu. Na cua cucahnu ini maan ndo chacan, tu ña vaha ni savahi.

¹⁴ Vitin cha cua cuu chi uni chaha cha cua cuhin nu iyo ndo. Ña cua cuhve tu ndoho chi ndo, vati ña cuni yu cha iyo chi ndo. Chi maan ndo cuni yu. Ña cua tindee ve cuati chi sutu ve chi sihi ve, soco sutu ve chi sihi ve cua tindee chi maan ve.

¹⁵ Tu cua sanain ndihi cha iyo chihin yu cuenda ndo, cua cusii ini yu. Masi cua ndihi tu ndee ini chihin yu, soco cha cua quee vaha ndo chi ra Ndioo cuni yu. Cuaha xaan ca cua cuni mani yu chihin ndo. Chacan cuu cha ña vaha, tu cua saña ndo cha cuni mani ndo chihin yu.

¹⁶ Iyo ndo cati ti ndicha ti ña chahi cha sacachi ndo chihin yu, ta cati ndo ti siqui yu chi ndo, ta sandahyu ñahin chi ndo, cati ndo.

¹⁷ Ña sandahyu ñahin chi ndo, ta ni ña sandahyu ñahan ni iin ra tava tiñu yu chahan nu iyo ndo.

¹⁸ Cati tuhun vaha xain chi ra Tito ti na cua cuhun ra nu iyo ndo, ta tava tiñu yu chi inga ra yani yo cuahan ra chi ra. Ñahni cha sandahyu ñahan ra Tito

chi ndo, ta ini cuhva ni chacoo ndi chi ndo, vati ñahni cha sandahyu ñahan ndi chi ndo.

¹⁹ Vasi cha saxini ndo ti iti nuun maan ndo chaha ndico yu cuenda ti vaha xaan cha ni savahi. Ñavi, xaa. Iti nuun ra Ndioo chahi cuenda, vati iyo inuun yu chi ra Cristo. Yani xaa, cati tuhini tuhun can chi ndo, vati cuni ndi cha cua coo ca tu ndee ini chi ndo.

²⁰ Saxini yu suhva, coto cua cuhin tican, ta cua ndehi ti ña iyo vaha ndo cuhva cuni yu. Saxini yu, coto cua ndehi ti cahan yuhu ndo chi tahan ndo, ta tahñu xaan cuni ndo ndehe ndo chi tahan ndo, ta cuxaan ini ndo, ta mani chi maan ni ndo cuni ndo, ta cahan ndo ndavaha ni chi tahan ndo, ta cuendu xaan ndo, ta ndurai ndo, ta iyo cha ndusaca cuni ndo. Saxini yu, coto cua ndehi ti tacan iyo ndo, ta ña cua savahi cuhva cuni ndo, [vati cua nduxain chi ndo].

²¹ Saxini yu, coto cua ndehi chi ndo, ta cua coo tu ca nuun chihin yu iti nuun ra Ndioo, vati ña vaha ndacu ndo. Saxini yu, coto cua coo xaan tu cuihya ini chihin yu, vati iyo ndo savaha ndo cuati nu quichi quivi, ta ña ta saña ihni ndo cha ndavaha ni ndacu ndo, vati ni vii ndacu ndo ndavaha ni chi tahan ndo inga chiyo.

13

Ni tachi ra Paulu iin tuhun na cumi chi ñi

¹ Vitin cua cuhun ndico tuqui nuun iyo ndo, ta uni chaha cua cuu chi. Tu cua tiso ndo cuati ñivi tahan ndo, iyo cha cua cahan inuun uvi uni testigu, [ta sa cua cutuni ñi. Tu ña cua queta uvi uni testigu can, ña cua cuu.]

² Quivi cha ni iye chi ndo cha cati tuhini chi ndo. Ndicha ti ña iye chi ndo vitin, soco cati tuhun ndico tuqui chi ndo. Cati tuhini chi ñivi savaha cuati nu quichi quivi, ta cati tuhini chi ndihi ndo ti cua cuhun ndico tuqui nu iyo ndo inga chaha, ta sa cua tachi tuni yu chi ñi.

³ Tacan cua savahi. Tacan sa cua coto ndo ti cahan yu cuenda ra Cristo. Ñahni ca cha cumani chi ndo, vati ndihi cha ni chaha ra Cristo chi ndo, vati iyo xaan tu ndee ini chi ra.

⁴ Cha ni chihi ra nu cruu, vati ndihi tu ndee ini chi ra, soco chaha ndico ra Ndioo tu ndee ini chi ra, ta nandoto ndico ra. Ñahni tu ndee ini vaha iyo chi ndi cuhva ñahni tu ndee ini ni chacoo chi ra Cristo quivi cha ni chihi ra, soco cha cuenda maan ndo cua cuhva ra tu ndee ini chi ndi, vati iyo tu ndee ini chi ra Ndioo.

⁵ Na cua ndehe ndo a chinu vaha ini ndo chi ra Ndioo. Na cua ndehe vaha ndo, vati chito ndo ti iyo ra Cristo chi ndo, tu cha ni quee vaha ndo.

⁶ Cuni ndi cha cua coto ndo ti cha quee vaha maan ndi.

⁷ Cahan ndahvi ndi chi ra Ndioo ti ña cua savaha ca ndo ni iin cha ndavaha ni. Tacan ni cahan ndi chi ra, vati cuni ndi cha cua savaha ndo cha vaha. Vasi cua saxini ñivi ti ña cundee ndi, soco ñavi cuenda chacan cahan ndahvi ndi chi ra Ndioo.

⁸ Ña tuhva ndi casi ndi nuun ñivi chinu ini cha ndicha. Satiñu ndi, vati cuni ndi cha cua cuinu ini ñivi chi chi.

⁹ Chacan cuu cha ñahni cha saxini ndi cha ñahni tu ndee ini iyo chi ndi, ta iyo xaan tu ndee ini chi maan ndo. Cahan ndahvi ndi chi ra Ndioo ti na cua quee vaha ndo.

¹⁰ Ndihi chacan tai chihin ndo, ta ña iye chi ndo tican. Chacan ni savahi vitin, vati cua cuhin nu iyo ndo, ta ña cua nduxain chi ndo, vati chaha ra Ndioo ndatu chihin yu ti cua tindei chi ñivi ra, ta ña cua sandoyo ñuhin chi ñi.

¹¹ Yani xaa, na cua coo vaha ndo, ta na ña cua savaha ca ndo ndavaha ni. Na cua tasoho ndo cha cahin chi ndo. Na cua nduunuun ndo. Na cua coo vii ndo chi ndihi ñivi. Tacan, ta sa cua coo ra Ndioo chi ndo. Maan ra cuni chi ndihi ñivi, ta iyo vii ra.

¹² Na cua coho ndo yuhu tahan ndo, [vati cua sacahnu ndo chi ñi cuenda ra Ndioo].

¹³ Tachi ndihi ñivi tahan yo iin tuhun na cumi chi ndo.

¹⁴ Na cua savaha ra chahnu Jesucristo tu manini chi ndo. Na cua cundahvi ini ra Ndioo chi ndo, ta na cua coo ra Tati Ndioo chi ndihi ndo. Na cua cuu chi tacan ni.

TUTU CHA NI TAA RA CHAHNU PAULU CHI ÑIVI NDIIO IYO ÑUHUN GALACIA

Taa ra Paulu tutu ya chi ñivi Ndioo iyo ñuhun Galacia

¹ Yuhu ra Paulu taa tutu ya chihin ndo, ta tatun ra Jesucristo cuu yuhu. Maan ra chi ra Ndioo sutu ra chaha ndatu chihin yu, ta ra Ndioo cuu ra tũdee chi ra Jesuu, ta ni natacu ndico ra tañu ñivi ndii. Maan ra ta ra cuu ra chaha tiñu chi yuhu. Ñavi ñivi cuu ñi chaha tiñu chihin yu, ta ni ñavi ñivi cuu ñi sayaha tuhun ti cua cuise tiñu can.

² Yuhu chi ndihi ra yani yo iyo ihya—tachi ndi tutu ya chihi ndo, ta ñivi Ndioo iyo ñuhun Galacia cuu ndo.

³ Na cua savaha ra Ndioo sutu yo tu manini chihin ndo, ta na cua savaha ra cha cua coo taxin anima ndo. Ndihi chacan na cua savaha tahan ra chahnu Jesucristo chihin ndo.

⁴ Maan ra Jesuu ni chihi cuenda cuati yo. Tacan ni savaha ra, vati cua sacacu ra chihin yo nu iyo ndavaha ni vitin tichi quivi ya, ta tacan ni cuni tahan ra Ndioo sutu yo.

⁵ Na cua sacahnu yo chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, ta na cua cuu chi tacan ni.

Ñahni inga tuhun cua cuinu ini ñivi can, ta cua nduvaha anima ñi

⁶ Iyo xaan cuni yu, vati yatin xaan ni saña ndaha ndo chi ra Ndioo, ta chinu ini ndo inga tuhun, ta ña vaha cha tacan. Saña ndaha ndo chi ra, ta maan ra cuu ra ni nacachi chi ndo, vati savaha ra Cristo tu manini chi ndo.

⁷ Ñahni inga tuhun vaha iyo, soco iyo ñivi sandusaca chi ndo, ta cuni ñi sama ñi tuhun vaha yoso cuhva sanduvaha ra Cristo anima yo.

⁸ Cha ni cati tuhun vaha ndi tuhun vaha chi ndo nu quichi quivi. Tu cua cati tuhun maan ndi inga tuhun cha ñavi tuhun Ndioo, tu cua cati tuhun iin tatun Ndioo inga tuhun, na cua tachi tuni ra Ndioo chi ndi.

⁹ Nu quichi quivi cha cati tuhun ndi chihin ndo, ta vitin cati tuhun ndico tucu yuhu ti tu cua cati tuhun ñivi inga tuhun chi ndo, tu ña cua cati tuhun ñi tuhun Ndioo cuhva ni tasoho xihna ndo, na cua tachi tuni ra Ndioo chi ñi.

¹⁰ Tacan cati yu, vati cuni yu coo vahi chi ra Ndioo, ta ñahni cha saxini yu cha cua coo vahi chi ñivi. Ña nduqui cuhva cha cua cusii ini ñivi ni. Tu cua nducu main cuhva cha cua cusii ini ñivi ni, ñavi musu ra Cristo cui.

Cuhva cha ni cuu ra Paulu tatun Jesuu

¹¹ Yani xaa, sacote chi ndo ti ñavi cuhva cati ñivi cuu tuhun vaha cha ni cati tuhun chi ndo.

¹² Ñavi ñivi chaha cuenda chihin yu, ta ni ñavi ñivi sacuaha chihin yu. Maan ra Jesucristo cuu ra chaha cuenda chihin yu nu ni cahan ra chihin yu.

¹³ Chito ndo yoso cuhva ni chacoí nu quichi quivi, vati ñivi judío cuu tahn. Yaha xaan cuhva cha ni chahi tu ndoho chi ñivi Ndioo, ta cuni xain sandoyo ñuhun chi ñi.

¹⁴ Cuenda costumbre ñivi judío cuahin iti nuun, ta sacanain chi ñivi tahn. Tuvi xaan ñi ndoo ihni, vati cuni xaan que costumbre sacahnu ñivi ndi tiempu chahnu.

¹⁵ Tacan ni cha ni savahi, soco nda ni cha ña ta cacu i, ta cha ni saxini ra Ndioo cha cua cuhva ra tiñu chihin yu. Chacan cuu cha nacachi ra chihin yu, vati iyo tu manini chi ra.

¹⁶ Tacan cuu, ta queta quivi cuni ra cha cua nacote yoo rai cuu sehe ra. Tacan cuni ra, vati chacan cuu cha cua cati tuhin chi ñivi cuu inga tucu ñivi yoso cuhva iyo sehe ra. Chacan ni sacoto ra chihin yu, soco ña ni nduqui cha chini tuni chi ñivi.

¹⁷ Ña chahin ñuun Jerusalén nu iyo ra tatun Jesuu, ta xihna ca maan ra cuu tatun ra. Iti ñuhun Arabia chahin, [vati cha nduqui cha chini tuni chi ra Ndioo]. Tacan cuu, ta cuahan ndique iti ñuun Damasco.

¹⁸ Yaha uni cuiya, ta sa cuahin iti ñuun Jerusalén, vati cuni nacote chi ra Pedro. Tacan cuu, ta ndoo nuin chi ra chahun quivi.

¹⁹ Ndehe tahin chi ra Jacobo yani ra chahnu Jesuu, soco ña ndehi chi inga ra tatun Jesuu.

²⁰ Chito ra Ndioo ti ña tuhva main sandahyu ñahan. Chacan cuu cha ndicha cuu cha tai chihin ndo ihya.

²¹ Tacan cuu, ta cuahin iti ñuhun Siria, ta chahin iti ñuhun Cilicia.

²² Chacan cuu cha ña ta nacoto ñivi Cristo iyo ñuhun Judea chihin yu.

²³ Chini soho ni ñi cha cati ñivi ti nu ni quichi quivi chahi tu ndoho chi ñi. Xihna ca cuni yu sandoyo ñuhin chi ñi, soco vitin cati tuhun tahin ti na cuinu ini ñivi chi ra Cristo, cati ñi.

²⁴ Tacan ni sacahnu ñi chi ra Ndioo cha cuenda yuhu.

2

Ndih ra tatun Jesuu ni quihin cuenda chi ra Paulu

¹ Tacan cuu, ta yaha uchi cumi cuiya, ta chahan ndico tuqui iti ñuun Jerusalén. Chi ra Bernabé chahin, ta chahan tahan ra Tito.

² Chahin, vati cati ra Ndioo ti na cuhin, ta chahi cuenda chi ra iyo ñuun Jerusalén can ñaan tuhun cati tuhin chi ñivi cuu inga tucu ñivi. Quee siin yu chi ndihi ra ndiso tiñu ve ñuhun, ta chahi cuenda chi ra, coto ña cua cunda yahvi cha cati tuhin.

³ Ta ra Tito, ra chahan chihin yu—ñavi ra judío cuu ra, soco ñahni cha cati ra ta ra ti cua sacahnu ra Tito can costumbre ñivi judío, ta cua tahnda ñiin xini xuu ra.

⁴ Cha queta tahan inga ñivi, soco ña chinu ndicha ini ñi chi ra Cristo, ta quihvi tahan ñi, vati cuni coto ñi yoso cuhva sacahnu yo chi ra Ndioo, vati nuna ra Cristo Jesuu iti cha cuenda ley chahnu. Tacan ni savaha ñi, vati ña ndicha ñi, ta cuni ñi cha cua sacahnu yo costumbre chahnu ñivi judío,

⁵ soco ña tasoho ndi cha ni cahan ñi ni suhva, vati cuni ndi cha cua coo vaha ndo, ta ña cua saña ndo tuhun vaha tuhun ndicha.

⁶ Ñahni cha ni cati ra ndiso tiñu ve ñuhun can chi yuhu ti ña vaha cha ndacu i. Rai cahnu ndicha cuu ra, soco ña saxini yu yoo rai cuu ra, vati inuun cuu ta ndihi ñivi iti nuun ra Ndioo.

⁷ Chito ra ta ra ti cha ni chaha ra Ndioo ndatu cha cua cati tuhin tuhun ra chi ñivi cuu inga tucu ñivi cuhva ni chaha ra ndatu cha cati tuhun ra Pedro tuhun ra chi ñivi judío.

⁸ Tacan chito ra ndiso tiñu can, vati ra Ndioo cuu ra tava tiñu chi ra Pedro nu iyo ñivi judío, ta suvi ni ra Ndioo cuu ra tava tiñu chi yuhu nu iyo ñivi cuu inga tucu ñivi.

⁹ Chito ra Jacobo chi ra Pedro chi ra Juan ti cha ni savaha ra Ndioo tu manini chihin yu, ta ra ndiso tiñu cuenda ra Ndioo cuu ra ta ra. Tacan cuu, ta quihin cuenda ra chihin yu chi ra Bernabé, vati nduunuun ra chihin ndi. Chacan cuu cha ni cua satiñu maan ndi nu iyo ñivi cuu inga tucu ñivi, ta maan ra cua satiñu ra nu iyo ñivi judío,

¹⁰ soco iyo iin tuhun cati tuhun ra chi ndi, vati ña cuni ra cha cua naan ini ndi chi ñivi ndahvi. Tacan ni ña naan ini yu, vati iyo tahan ini yu cha cua tindee tahin chi ñi ndahvi can.

Ni nduxaan ra Paulu chi ra Pedro iti ñuun Antioquía

¹¹ Tacan cuu, ta queta ra Pedro ñuun Antioquía iin chaha, ta nduxain chi ra, vati ña vaha cha ni savaha ra.

¹² Xihna ca vaha xaan ni savaha ra, vati chachi ra chi ñivi cuu inga tucu ñivi icaa ni, soco quichi uvi uni ra ni tachi ra Jacobo. Tacan cuu, ta saña ra Pedro. Quee ndaa ra, [ta ña chachi ca ra chi ñivi cuu inga tucu ñivi,] vati yuhvi ra, coto cua cahan ñivi cuni sacahnu costumbre chahnu can.

¹³ Tacan cuu, ta ni chacuinda naan ndihi ñivi judío can chi ra Pedro, ta ña vaha, vati cha cati ñi ti cua coo ñi chi ñivi cuu inga tucu ñivi icaa ni, ta ña ni sacuinu ñi chacan. Chacan cuu cha ni ndoyo ñuhun tahan ra Bernabé.

¹⁴ Ndehi ti ña cuiti vaha savaha ñi. Ña savaha ñi cha ndicha cuhva iyo tuhun vaha. Tacan cuu, ta quechaha cati yu chi ra Pedro ti ñivi judío cuu maan ra, soco ña sacahnu ca ra cuhva sacahnu ñivi judío. Vitin cha iyo ra cuhva iyo ñivi cuu inga tucu ñivi. Chacan cuu cha ña cua cuu sanini ra chi ñivi cuu inga tucu ñivi, ta cua sacahnu ñi costumbre sacahnu ñivi judío, cati yu chihin ra nu iyo cuiti ñivi Ndioo can.

Ini cuhva nduvaha tahan anima ñivi judío, vati chinu ini ñi chi ra Cristo

¹⁵ Maan ndi—ñivi judío cuu ndi, vati cuenda can ni cacu maan ndi. Ña ni savaha ndi cuati cuhva cha ni savaha ñivi cuu inga tucu ñivi,

¹⁶ soco chito ndi ti iyo vaha ñivi chi ra Ndioo, vati chinu ini ñi chi ra Jesucristo. Ña iyo vaha ñivi chi ra, vati sacuinu ñi ley chahnu cha ni tiso ra Moisee. Chinu tahan ini ndi chi ra Jesucristo. Chacan cuu cha cha iyo vaha ndi chi ra Ndioo, vati chinu ini ndi chi ra Cristo. Ña cua cuu coo vaha ndi chi ra, tu cua sacuinu ndi cuhva cati ley can, vati yoni ñivi cua coo vaha chi Ndioo, tu sacuinu ni ñi cuhva cati ley.

¹⁷ Tu cua nducu yo cuhva cha cua coo vaha yo chi ra Cristo, ta cua nihin yo cuhva ti cha ni savaha yo cuati, ña cua cuu cati yo ti cuni ra Cristo cha cua savaha tahan yo cuati.

¹⁸ Tu cua savaha ndico tucu yo cha ni saña yo, cua saxini ñivi ti ña vaha cha saña yo cuhva cati ley.

¹⁹ Tacan cati yu, vati ni sacuinu yu cuhva cati ley nu ni quichi quivi. Tacan ni nihin yu cuhva ti ñahni yavi ndaa chi. Sañe cha sacuinu yu chi chi, vati cuni yu coo vahi chi ra Ndioo.

²⁰ Cha ni chihi ra Cristo cuenda yuhu. Chacan cuu cha ña cua savaha que cuhva cuni yu. Cua savahi cuhva cuni ra Cristo, vati iyo ra chihin yu. Vitin iyo yu ihya nu ñuhun ñufñivi ya, soco iyo yu, vati chinu ini yu chi ra cuu sehe Ndioo. Maan ra cuu ra cuni mani chihin yu, ta ni chihi ra cuenda yu.

²¹ Ña cua cati yu ti ñahni tu manini iyo chi ra Ndioo. Ña cua cati yo ti cua coo vaha yo chi ra Ndioo, vati sacuinu yo cuhva cati ley, coto cua cuu chi cuhva cua cati yo ti ñahni yavi ndaa cha ni chihi ra Cristo.

3

A cua sacuinu ñivi can cuhva cati ley a cua cuinu ini ñi chi ra Cristo

¹ Yani xaa, cha ni ndutondo ndo. Cha ni sandahyu ñahan ñivi chi ndo, [ta ña ni tasoho ndo tuhun ndicha]. Cachin xaan chaha ndi cuenda chi ndo ñaan cuhva ni chihi ra Jesucristo nu cruu.

² Iyo iin cha cua cati yu chi ndo ti cha ni quichi ra Tati Ndioo chi ndo, vati chinu ini ndo cha chini soho ndo cuenda ra Cristo. Ñavi cha ni quichi ra, vati cua sacuinu ndo cuhva cati ley.

³ Tondo xaan ndo. Vasi saxini ndo ti cha mani maan ndo cua saqueta cha ni quechaha savaha ra Tati Ndioo.

⁴ Masi ñahni yavi ndaa ndihi cha ni tahan ndo [cuenda ra Ndioo]. Masi cua coo tu ndee ini chihin ndo cha tahan ndo tacan.

⁵ Ni tava tiñu ra Ndioo chi ra Tati Ndioo, ta maan ra savaha iin cuhva cahnu xaan nu iyo ndo. Tacan ni savaha ra, vati chini soho ndo tuhun ra, ta chinu ini ndo chi chi. Ñavi cuenda cha sacuinu ndo cuhva cati ley savaha ra chacan.

⁶ Ta ni cuhva chinu ini ra Abraham chi ra Ndioo iti chata tiempu chahnu, ta cati ra Ndioo ti cha iyo vaha ra Abraham, vati chinu ini ra chi ra Ndioo.

⁷ Chacan cuu cha chito ndo ti ñivi chinu ini chi ra Ndioo—ñican cuu ñivi ndicha ra Abraham.

⁸ Iti chata cati tutu Ndioo ti nu cuahan quivi cua savaha ra Ndioo cha cua coo vaha ñivi cuu inga tucu ñivi chi ra, tu cua cuinu ini ñi chi ra. Chacan cuu cha cati ra Ndioo chi ra Abraham ti cua coo tu manini chi ndihi ñivi ñuñivi, vati cha chinu ini maan ra chihin ra, cati ra Ndioo chi ra iti chata.

⁹ Chacan cuu cha iyo tu manini chi ndihi ñivi chinu ini chi ra Ndioo cuhva cha ni chacoo tu manini chi ra Abraham, vati chinu ini ra chi Ndioo.

¹⁰ Iyo ñivi cuni ñi sacuinu ñi cuhva cati ley chahnu, soco ndihi ñican cua cutuni. Cua cutuni ñi, vati cati tutu Ndioo ti tu ña cua sacuinu yo ndihi tuhun cha cati tuhun tutu ley can, tu ña cua savaha yo cuhva cati chi, cua cutuni yo, cati tutu Ndioo can.

¹¹ Ndicha ti ña cua cuu coso vaha anima ñivi chi ra Ndioo, ta ndacu ñi cuhva cati ley can. Tacan ni cati yu, vati cati tutu Ndioo ti cua coso vaha anima ñivi chihin ra Ndioo, vati chinu ini ñi chi ra. Chacan cuu cha cua coo ndito ñi chi ra ndihi ni quivi, cati chi.

¹² Tu cua savaha ndicha ñi cuhva cati ley can, ña nini cha cua cuinu ini ñi chi ra Ndioo, vati cati tutu Ndioo tu cua cundee savaha yo cuhva cati ley, cua coo ndito yo chi ra Ndioo, vati cundee yo sacuinu yo chi chi.

¹³ Maan ra Cristo cuu ra tava chi yo nu cua cutuni yo cuhva cati ley, vati cha ni cutuni maan ra cha cuenda yo, vati cati tutu Ndioo ti cha cutuni ndihi ñivi chacuita caa nu yutun, cati chi.

¹⁴ Chacan cuu cha savaha ra Jesucristo cha cua coo tu manini chi ndihi ñivi cuhva cha ni chacoo tu manini chi ra Abraham, ta cua coo ra Tati Ndioo chi ndihi yo cuhva cati ra Ndioo iti chata, vati chinu ini yo chi ra.

Cuhva ni cati ra Ndioo cha cua savaha ra nu cuahan quivi

¹⁵ Yani xaa, cua cati yu iin cuhva chihin ndo yoso cuhva iyo yo nu ñuhun ñuñivi ya. Tu cha iyo vaha tuhun yoso cuhva cua ndoo tiñu, yoni cua cuu cati ti ña ndicha chi, ta ni ña cua cuu tiso ñi inga tuhun.

¹⁶ [Ta ni cuhva cha iyo vaha tuhun chi ra Ndioo.] Iti chata cati ra Ndioo chi ra Abraham yoso cuhva cua savaha ra chi ra chi iin ñivi ra nu cuahan quivi iti nuun. Ña cati ra Ndioo ti chi tuvi ñivi ra Abraham cua tindee ra, soco cati ra chi ra ti chi iin tuhun ni ñivi ra cua tindee ra, cati ra, ta ra Cristo cuu ra.

¹⁷ Chehe cuu cha cati yu, vati xihna ca cha ni ndoo vaha tuhun cati ra Ndioo chi ra Abraham [cha cua tindee ra chi ñivi ra]. Tacan cuu, ta yaha cumi ciendu oco uchi cuiya, ta sa chaha ra Ndioo ley can, soco ña chasi ley can tuhun cha ni cati xihna ra Ndioo chi ra Abraham.

¹⁸ Tu cua cuni coo vaha ñivi chi ra Ndioo, vati sacuinu ñi cuhva cati ley, ña cua cuu coo vaha ñi chi ra cuenda tuhun cha ni cati xihna ra Ndioo cha cua savaha ra nu cuahan quivi. Ñavi tacan ni savaha ra Ndioo chi ra Abraham,

vati iti chata tiempu chahnu cati ra Ndioo chi ra ti cua coo vaha ra Abraham chi ra, ta tacan ni cha ni savaha ra Ndioo chi ra.

¹⁹ Yuhu cati ñaan tiñu cha ni chacoo ley can. Tiso ra Ndioo ley can, vati tacan ni cua coto ñivi ti ndavaha ni cuu cha ndacu ñi. Tiso ra ley can nda cua nda quivi cua quichi ra cuu ñivi ra Abraham. Chi maan ra cua savaha ra Ndioo tu manini cuhva ni cati ra iti chata. Ta ra tatun Ndioo cuu ra chaha cuenda ley can chi ra Moisee, [ta chaha ra Moisee tuhun can chi ñivi Israel].

²⁰ Iin tuhun ni ra Ndioo cuu ra, ta cati tuhun ra chi ra Abraham yoso cuhva cua savaha ra, soco cha cuenda ley can chini ñuhun ra Ndioo chi tatun ra chi ra Moisee, vati racan ta ra chaha cuenda ra chi chi chi ñivi.

Cuhva iyo ley chahnu

²¹ Ña cuu cati yo ti siin siin tuhun cati tuhun ra Ndioo. Inuun iyo ndihi tuhun cati tuhun ra—vasi tuhun ni cati xihna ra chi ra Abraham, vasi tuhun ley cha ni cati ra chi ra Moisee. Tu cua sacuinu ñivi cuhva cati ley chahnu, ta cua cuu coo ndito ñi, cua coso vaha ñi cuenda ra Ndioo, vati sacuinu ñi cuhva cati ley can,

²² soco ña ni cuu, vati cati tutu Ndioo ti iyo cuati chi ndihi ñivi. Chacan cuu cha cua coo vaha ñivi Ndioo chi ra cuhva ni cati ra iti chata, vati cua cuinu ini ñi chi ra Jesucristo.

²³ Xihna ca cuni ndi sacuinu ndi cuhva cati ley can, vati ña ta quichi ra Cristo. Savaha ndi cuhva cati ley nda cua nda quivi cua quichi ra, ta cua sacoto ra Ndioo ti cua cuu cuinu ini ndi chi ra.

²⁴ Chacan cuu cha ley can cuu sava ta cua iin maestru nda cua nda quivi quichi ra Cristo, vati sacuinu ndi ley, [ta tacan ni nanihin ndi chi ra Cristo]. Chacan cuu cha cua coo vaha ndi chi ra Ndioo, vati chinu ini ndi chi ra Cristo.

²⁵ Ta vitin ña cua sacuinu ca yo ley can, vati cha ni quichi ra Cristo, ta cha cuu cuinu ini yo chi ra.

²⁶ Ñivi ra Ndioo chi ndihi ndo, vati chinu ini ndo chi ra Cristo Jesuu.

²⁷ Tacan ni cha ni chanduta ndo cha cuenda ra Cristo, ta ndacu ndo cuhva ni sayaha maan ra.

²⁸ Ña cua saxini ca ndo a ñivi judío cuu ndo a inga tucu ñivi cuu ndo. Ña cua saxini ca ndo a satiñu cuatu ndo a iyo ndo tacan ni. Ña cua saxini ca ndo a ra rai cuu ndo a ñi ñahan cuu ndo. Ña cua saxini ca ndo chacan, vati ini ñivi cuu ndihi ndo, vati iyo ndo chi ra Cristo.

²⁹ Maan ndo cuu ñivi ndicha ra Abraham, vati chi ra Cristo cuu ndo. Chacan cuu cha cua savaha tahan ra Ndioo chi ndo cuhva ni cati ra chi ra Abraham tiempu chahnu.

4

¹ Yuhu cua cati iin cuhva chihin ndo ti tu cua cuvi iin ra sutu ñivi, ta cua ndoo ndatiñu ra chi ñi, soco ni cuati ñi, inuun iyo ñi chi ñivi cuu musu, vati ña ta cuu tiin ñi ndatiñu sutu ñi. Cua queta quivi cua cuindaha ñi chi ndihi ndatiñu, soco inuun iyo ñi cha cuati ñi.

² Iyo ra cumi chi ñi, ta tindee ra chi ñi nda cua nda cua queta quivi cha ni tiso sutu ñi.

³ Tacan ni cha ni chacoo maan yo. Nu ni quichi quivi cha ni cuu yo sava ta cua ñi cuati, vati ña ta coto vaha yo yoso cuhva cua coo yo nu ñuhun ñuñivi ya.

⁴ Tacan ni chacoo yo, soco cha queta quivi, ta tava tiñu ra Ndioo chi ra cuu sehe ra. Cha ni cacu ra, ta cuu tahan ra iin ñivi ñuñivi. Ñivi judío cuu tahan ra, ta ni sacuinu tahan ra cuhva cati ley chahnu can.

⁵ Chacan cuu cha cua cuu tindee ra chi ñivi sacuinu cuhva cati ley, ta cua quee ñi nu nuna. Chacan cuu cha cundee cuu tahan yo sava ta cua sehe Ndioo.

⁶ Tava tiñu ra Ndioo chi ra cuu Tati Ndioo, vati sehe ra chihin ndo. Cha iyo ra chihin ndo, ta cana chaa ra Tati Ndioo chi ra Ndioo cuenda ndo ti sutu ndo chihin ra Ndioo, cati ra.

⁷ Chacan cuu cha chito ndo ti ñavi musu ni ra cuu ndo. Sehe ra cuu ndo, ta chi maan ndo cua cuhva ra Ndioo ndihi cha cua cuhva ra chi sehe ra, vati sehe ra chihin ndo vitin.

Saxini ra Paulu suhva cuenda ñivi Ndioo can

⁸ Nu ni quichi quivi ña ta nacoto ndo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha ni sacahnu ndo chi ita niñu ndo, ta ñavi ra Ndioo cuu chi.

⁹ Vitin cha nacoto ndo chi ra Ndioo ndicha. Vaha ca cha cua cati yu ti nacoto ra Ndioo chi maan ndo. Chacan cuu cha ña cua cuu saña ndo chi ra, ta cua quihvi ndico ndo cuenda ita niñu can. Ndahvi xaan cua cuu ndo, tu cha tacan, vati ñahni yavi ndaa chi, ta ña vaha cha cuni sacahnu ndico tucu ndo chi ita niñu ndo.

¹⁰ Cuni ndo sacahnu ndo ñaan vico. Cuni ndo sacahnu ndo ñaan quivi cahnu. Cuni ndo sacahnu ndo ñaan yoo a ñaan cuiya. Cuni ndo sacahnu ndo, [vati saxini ndo ti tacan ni cua cunda yahvi ndo iti nuun ra Ndioo].

¹¹ Saxini yu ti coto ñahni yavi ndaa cha ni cati tuhun tuhun Ndioo chi ndo.

¹² Yani xaa, yu cati ti na cua coo ndico ndo nu nuna cuhva iyo yu nu nuna, vati cha ni chaco cuhva iyo ndo vitin. Ñahni ndavaha ni cha ni savaha ndo chihin yu quivi ni chaco chi ndo.

¹³ Chito ndo ti cati tuhun xihne tuhun vaha chihin ndo, vati cha quihin cuehe chihin yu quivi can.

¹⁴ Ña tava ndaa ndo chihin yu, ta ni ña cati ndo ti ña vahi quivi cha ni chaco tu ndoho chihin yu. Ña ni saxini ndo, soco quihin cuenda ndo chihin yu sava ni ta cua quihin cuenda ñivi chi iin ra tatun Ndioo. Quihin cuenda ndo chihin yu sava ta cua quihin cuenda ñivi chi ra Jesucristo.

¹⁵ Vasi ñahni ca cha tu sii ini chi ndo. Yuhu chahi cuenda ti cundahvi ini ndo chihin yu, ta cuni ndo tindee xaan ndo chihin yu.

¹⁶ Ta vitin saxini ndo ti cuxaan ini yu chihin ndo, vati cha cati yu cha ndicha chihin ndo.

¹⁷ Iyo ñivi cati ti cuni xaan ñi chihin ndo, soco ña ndicha ñi. Cuni ñi casi ñi nuun ndo, ta cua cundicu xaan ndo chi ñi.

¹⁸ Vaha xaan cha cua cuni ñivi chihin ndo, soco na cua cuni ndicha ñi chihin ndo ndihi ni quivi. Ña vaha cha cua cuni ñi chihin ndo quivi cha iyo ni yu chihin ndo.

¹⁹ Yani xaa, cha saxini xaan ndico tuqui cuenda maan ndo. Tacan ni cua saxini yu nda cua nda quivi cua savaha ndo cuhva cuni ra Cristo.

²⁰ Vitin cha cuni yu cuhin nu iyo ndo. Tacan ni cua cuu ndatuhun vahi chihin ndo, vati ña chite yoso cuhva iyo ndo.

Cuhva ni chaco ña Agar chi ña Sara

²¹ Cua cati cachin ndo, yani xaa. Cuni ndo sacuinu ndo cuhva cati ley chahnu, soco ña nituni ini ndo cha cati chi,

²² vati cha cati tutu Ndioo ti cha ni chaco uvi sehe ra Abraham. Iin ra cuu sehe ña musu ña Sara, ta iin ra cuu sehe ña Sara ñasihi ndicha ra.

²³ Cacu maan ra cuu sehe ña musu can tacan ni, soco ra cuu sehe ñasihi maan ra—cacu ra, vati cha cati ra Ndioo nu ni quichi quivi ti cua coo iin sehe ra chi ñasihi ra.

²⁴ Iin cuhva cuu cha cati yu chihin ndo. Iyo uvi tuhun cha iyo vaha chi ra Ndioo cuhva cha ni chacoo uvi ñahan can. Iyo iin tuhun can cuenda yucu Sinaí, [vati tican chaha ra Ndioo ley can chi ra Moisee,] ta inga tuhun can cuu sava ta cua ña Agar, vati mani musu cuu sehe ña.

²⁵ Ndicha iyo ña Agar cuenda yucu Sinaí cha iyo ñuhun Arabia, ta yucu can cuu sava ta cua ñivi iyo ñuun Jerusalén vitin. Musu cuu ñi, vati ndacu ñi cuhva cati ley can.

²⁶ Nu nuna iyo ñivi cha iyo cuenda ñuun Jerusalén iyo iti siqui andivi, vati ñivi Ndioo cuu ñi. Tacan ni iyo maan yo, vati ñivi Ndioo cuu yo.

²⁷ Tacan cati yu, vati cha cati tutu Ndioo cuenda ña Sara can ti:

Yoho sihi, ña ta coo sehun,
soco cua cusii ini cun.

Ña ta coo tu ndoho chihun,
soco cua ndahyu chaa cun.

Cua cana chaun,

vati cuaha xaan ca sehun cua coo, yoho ña ndahvi.

Ña cuaha vaha sehe ña cha ni chacoo nuun chi ra rai can cua coo,
cati tutu Ndioo.

²⁸ Ndioho yani xaa, iyo maan yo cuhva cha ni chacoo ra Isaac, vati cha ni savaha ra Ndioo cuhva cati ra nu ni quichi quivi. Chacan cuu cha ñivi ra chihin yo.

²⁹ Iti chata cha ni cani tahan ra ni cacu cuenda ñuhun ñuñivi, ra cuu sehe ña Agar. Cani tahan ra chi ra cacu cuenda ra Tati Ndioo, ra cuu sehe ndicha ra Abraham. Tacan ni tahan yo vitin, [vati chi maan yo cani tahan ñivi cuni sacuinu ley can, ta iyo yo cuenda ra Tati Ndioo].

³⁰ Cha cati ndico tutu Ndioo ti cua tava ndaa yo chi ña musu can chi sehe ña, vati ña cua coo sehe ña chi sehe ñasihi maan ra icaa ni, cati tutu Ndioo.

³¹ Yani xaa, ña iyo yo cuenda ña musu can, soco iyo yo cuenda ña cuu ñasihi maan ra Abraham. [Ña iyo yo cuenda ley chahnu can, soco iyo yo cuenda ra chahnu Ndioo.]

5

Cua coo ñivi can nu nuna, ta tacan ni cua coo vaha ñi

¹ Cha nuna vaha xaan ra Cristo iti chi yo cuenda ley chahnu. Chacan cuu cha na cua cundee ini ndo, ta ña cua sacahnu ca ndo cuhva cati ley can. Tu ñavi, cua cuu ndico ndo musu cuenda chacan.

² [Cua taa ndo soho ndo vitin.] Yuhu cati chihin ndo ti tu cua sacahnu ndo costumbre chahnu, tu cua tahnda ñiin xini xuu ndo, ñahni yavi ndaa cha tindee ra Cristo chihin ndo.

³ Cati tuhun ndico tuqui chi ndihi ñivi ti tu cua sacahnu yo iin costumbre cha iyo cuenda ley can, nini xaan cua sacuinu yo ndihi tuhun cha cati maan ley can. [Tu ña cua cundee yo sacuinu yo ndihi chi, ña cua cuu coo vaha yo chi ra Ndioo.]

⁴ Cha ni nacoo ihni ndo chi ra Cristo, vati saxini ndo ti cua coo vaha ndo chi ra Ndioo, [vati cuenda cha sacuinu ndo cuhva cati ley can]. Ñahni ca tu manini iyo chi ndo, vati cha ni quee ndaa ndo.

⁵ Maan ndi ndatu vaha ndi nda cua nda quivi cua coo vaha ndi chi ra Ndioo, vati tindee ra Tati Ndioo, ta chinu ini ndi chi ra Ndioo.

⁶ Cha iyo yo cuenda ra Cristo Jesuu. Chacan cuu cha ñahni yavi ndaa costumbre chahnu can. Masi cua sacahnu yo costumbre, masi ña cua sacahnu yo chi chi, soco ñahni yavi ndaa chacan. Ni vii chinu ini yo chi ra Cristo, ta chacan cuu cha cua cuni mani yo chi tahan yo.

⁷ Vaha xaan cuhva cha ni cuahan ndo, soco iyo ñivi sandusaca chihin ndo, ta ña tasoho ca ndo cha ndicha.

⁸ Ñavi ra Ndioo cuu ra cati tacan, vati maan ra cha ni nacachi chi ndo.

⁹ [Ña cua naan ini ndo cuhva cati ñivi, vati cati ñi ti] vasi suhva ndixi panela quihvi yuchan, soco chinu xico chi niniin chi, cati ñi. [Chacan cuu cha tu cua queta iin tuhun ni ñivi ndacu ndavaha ni, cua sandoyo ñuhun ñi chi ndihi ndo.]

¹⁰ Chinu ini yu chi ra chahnu, vati ña cua saxini ndo inga tucu tuhun. Ña chite ndaa ñivi cuu ñi sandusaca chihin ndo, soco cua tachi tuni ra Ndioo chi ñi.

¹¹ Yani xaa, ni vii cani tahan ñivi judío chihin yu, vati ña cati tuhun ti cua sacahnu ñi costumbre maan ñi, ta cua naan cuati ñi. Tu cua cati tuhun tuhun can, cua ndoo ñi vaha, vati ña cua saxini ñi cuenda cha ni chihi ra Cristo nu cruu cuenda maan ñi.

¹² Ta ñivi sandusaca chi ndo—vaha xaan tu cua ndoyo ñuhun cuii ñi.

¹³ Yani xaa, cha cati ra Ndioo ti maan ndo cua ndoo nu nuna, soco ña cua nducu ndo cuhva cha cua savaha ndo ndavaha ni, vati cha iyo ndo nu nuna. Ña cua savaha ndo ndavaha ni, soco cua tindee ndo chi ñivi tahan ndo, vati cua cuni mani ndo chi ñi.

¹⁴ Tacan ni cua savaha ndo, vati tu cua cuni mani ndo chi tahan ndo, cua sacuinu ndo cha cuu ley ndicha ra Ndioo. Chehe cuu cha cua savaha ndo. Cua cuni mani ndo chi tahan ndo cuhva cuni ndo suvi ni chi maan ndo.

¹⁵ Tu cua cuxaan ini ndo chi tahan ndo, tu cua ndusoo ndo chi ñi, cua saha ndo cuenda, coto cua ndoyo ñuhun ndo chi ñivi tahan ndo.

Cuhva iyo ñivi ñuñivi, ta cuhva iyo ñivi Ndioo

¹⁶ Yuhu cati ti na cua savaha ndo cuhva cuni ra Tati Ndioo, ta ña cua savaha ndo ndavaha ni cuhva cuni maan ndo.

¹⁷ Tu cua savaha ndo cuhva cuni maan ndo, ña cua cuu savaha ndo cuhva cuni ra Tati Ndioo. Tu cua savaha ndo cuhva cuni ra Tati Ndioo, ña cua savaha ndo cuhva cuni maan ndo. Ña cua cuu nduunuun ndo, tu cha tacan. Chacan cuu cha ña cuu savaha ndo cuhva cuni maan ndo.

¹⁸ Tu cua savaha ndo cuhva cuni ra Tati Ndioo, ña cua coo ca ndo cuenda ley chahnu can.

¹⁹ Chito ndihi ñivi ñaan cha cuu cha ndavaha ni ndacu ñivi. Iyo ñi ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo. Mani ndavaha ni can cuni ñi savaha ñi. Nducu xaan ñi cuhva cha coo ñi ndavaha ni chi tahan ñi.

²⁰ Sacahnu ñi ita niñu. Satasi ñi chi tahan ñi. Cuxaan ini ñi chi tahan ñi. Cahan yuhu ñi chi tahan ñi. Ndusoo cuni ñi ndehe ñi chi tahan ñi. Yatin xaan ini ñi. Cuni ñi suvi ni chi maan ñi. Ña nduunuun ñi. Sandusaca ñi.

²¹ Tahñu cuni anima ñi. Chahni ñi chi tahan ñi. Mani cha coho ñi cuni ñi. Cuni xaan ñi caca cuu ñi nu iyo ndixi, ta cuaha xaan ca cha ndacu ñi. Cua cati ndico tuqui cuhva cati yu chihin ndo nu quichi quivi. Tu tacan ni cua savaha ndo, ña cua coo vaha ndo chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra.

²² Chehe cuu cha cua savaha ndo, vati iyo ra Tati Ndioo chi ndo. Cua cuni mani ndo chi ñivi tahan ndo. Cua cusii ini ndo. Cua coo taxin anima ndo. Cua cundee ini ndo. Cua coo vaha ndo chi tahan ndo. Cua savaha ndo cha vaha. Cua savaha ndo cha ndicha chi tahan ndo.

²³ Cua coo masu ini ndo. Cua sandee ini ndo. Tu tacan ni cua savaha ndo, cua sacuinu ndo cuhva cati ley ndicha ra Ndioo.

²⁴ Chacan cuu cha ña ndacu ca ñivi Cristo cuhva cuni maan ñi. Ña cua savaha ca ñi ndavaha ni, ta ni ña cua saxini ca ñi chi chi.

²⁵ Na cua savaha yo cuhva cuni ra Tati Ndioo, vati cha iyo vaha yo chi ra.

²⁶ Ña cua ndurai yo. Ña cua sandusaca yo chi tahan yo, ta ni ña cua ndutahñu anima yo ndehe yo chi tahan yo.

6

Cua tindee ñivi can chi ñivi tahan ñi

¹ Yani xaa, tu cua ndehe ndo cha ndacu ra yani yo ñi tahan yo iin ndavaha ni, cua tindee ndo chi ñi cha cuenda ra Ndioo, vati iyo vaha ra Tati Ndioo chihin ndo. Cua cahan vii ndo chi ñi, soco cua saha vaha ndo cuenda, coto cua savaha tahan ndo ndavaha ni can. Tu cua tindee ndo chi yani yo chi tahan yo, cua coso vaha ndico anima ñi.

² Cua tindee ndo chi ñivi tahan ndo, ta tacan ni cua sacuinu ndo cha cuu ley ni tiso ra Cristo.

³ Tu cua saxini ndo ti cahnu xaan ñivi cuu ndo, ta ña ndicha, cua sandahyu ñahan ndo suvi ni chi maan ndo.

⁴ Ta iin ta iin ndo cua ndehe ndo a vaha cha ndacu ndo a ña vaha. Tu cua quee vaha ndo, cua ndoo ndo vaha cha cuenda maan ndo, ta ña cua cahan ndo siqui tahan ndo.

⁵ Tacan ni ndihi ndo cua saha ndo cuenda cha cuu chi maan ndo.

⁶ Na cua tindee tahan ndo chi ñivi sacuahua tuhun Ndioo chi ndo, ta tacan sa cua coo tahan cha vaha chi ñi.

⁷ Ña cua sandahyu ñahan ndo chi ndo. Ña cua cuu sacateni ndo chi ra Ndioo. Cua coo cha vaha chi yo, tu mani cha vaha cua savaha yo. Tu cua savaha yo ndavaha ni, ña cua coo cha vaha chihin yo.

⁸ Tu cua savaha yo cuhva cuni maan yo, cua ndoyo ñuhun yo. Tu cua savaha yo cuhva cuni ra Tati Ndioo, cua coo ndito yo chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

⁹ Na ña cua saña yo cha ndacu yo cha vaha, vati cua queta quivi cha cua cunda yahvi yo, tu cua cundee ini yo.

¹⁰ Chacan cuu cha cua nducu yo cuhva cha cua savaha yo cha vaha chi ndihi ñivi yoso cuhva cuu chi yo, soco cua nducu xaan ca yo cuhva cha cua savaha yo cha vaha chi ñivi chinu ini chi ra Cristo.

Cua sacuenda ñivi can chi ñi

¹¹ Ndehe ndo ti nahnu xaan letra ni tai chihin ndo, vati tuhun ya ni taa main.

¹² Iyo ñivi cuni xaan ñi coo vaha ñi iti nuun ñivi. Ñican cuu ñi sanini chi ndo cha cua sacahnu ndo costumbre. Tacan ni savaha ñi, vati ña cuni ñi ndehe ñi tu ndoho, ta cati ñi ti cha ni chihi ra Cristo cuenda cuati yo nu cruu.

¹³ Ta ñivi sacahnu costumbre can—ña sacuinu ñi cuhva cati ley chahnu. Cuni ñi cha cua sacahnu tahan ndo costumbre. Chacan cuu cha cua ndurai ñi, tu cua coo tahan seña cuñu ndo cuenda chacan,

¹⁴ soco ña tuhva main cahan rai yu. Cusii ini yu, vati chihi ra chahnu Jesucristo nu cruu cuenda yo. Chacan cuu cha ña saxini que ñaan cha cuu cha iyo nu ñuhun ñuñivi ya. Ña cuni que chacan.

¹⁵ Ñahni yavi ndaa cha sacahnu yo costumbre can, ta ni ñahni yavi ndaa cha ña sacahnu yo chi chi, vati ña iyo yo cuenda chacan. Iyo yo cuenda ra Cristo Jesuu, ta iyo yavi ndaa ndicha cha ni nduchaa anima yo.

¹⁶ Ndihi ñivi sacuinu cuhva cati yu vitin—na cua coo taxin anima ñi. Na cua cundahvi ini ra Ndioo chi ñi chi ndihi ca ñivi sacahnu ndicha chi ra.

¹⁷ Na ña cua cuhva ca ñivi tu ndoho chihin yu nu caahan quivi, vati iyo seña cuñu yu, vati ni ndehi tu ndoho cha cuenda ra Jesuu.

¹⁸ Yani xaa, na cua savaha ra chahnu Jesucristo tu manini chihin ndo. Na cua cuu chi tacan ni.

TUTU CHA NI TAA RA CHAHNU PAULU CHI ÑIVI NDIIOO IYO ÑUUN EFESO

Taa ra Paulu tutu ya chi ñivi Ndioo iyo ñuun Efeso

¹ Yuhu ra Paulu taa tutu ya chihin ndo, ta tatun ra Jesucristo cui, vati tacan ni cuni ra Ndioo. Tachi yu tutu ya chi ndioho. Ñivi Ndioo iyo ñuun Efeso cuu ndo, ta chinu ini ndo chi ra Cristo Jesuu.

² Na cua savaha ra Ndioo sutu yo tu manini chihin ndo, ta na cua cuhva ra cha cua coo taxin anima ndo. Chacan ni na cua savaha tahan ra chahnu Jesucristo chihin ndo.

Savaha xaan ra Cristo tu manini

³ Na cua sacahnu yo chi ra Ndioo, ta sutu ra chahnu Jesucristo cuu ra. Cha ni savaha xaan ra tu manini chi yo, vati iyo ra Cristo chi yo, ta ndihi cuii tu manini cha iyo cuenda iti siqui andivi savaha ra chi yo.

⁴ Ta ni cuhva savaha ra tu manini chihin yo nu quichi quivi, vati ña ta quetuvi ñuhun ñuñivi ya, ta ni nacachi ra chihin yo. Chacan cuu cha chito ra ti cua coo ii yo, ta ñahni cuati cua coo chi yo.

⁵ Cuni xaan ra chi yo. Tacan ni saxini ra iti chata ti cua savaha ra cha cua cuu yo sehe ra, vati chacan ni cua savaha ra Jesucristo. Chacan ni savaha ra, vati tacan ni cuni ra, ta cua cusii ini ra.

⁶ Chacan cuu cha sacahnu yo chihin ra, vati iyo xaan tu manini chi ra. Cha savaha xaan ra tu manini chi yo, vati iyo ra cuu sehe ra chihin yo, ta cuni xaan ra chihin ra.

⁷ Maan ra cuu ra sanaan cuati yo, vati chacan ni chati ra niñi ra, ta ni chihi ra. Cha cuahnu ini ra cuati ni savaha yo, vati cahnu xaan tu manini savaha ra chi yo.

⁸ Cha savaha xaan ra tu manini chi yo, vati chaha ra cha chini tuni chi yo, ta chaha ra cha cua cutuni vaha ini yo.

⁹ Cha sacoto ra chi yo ñaan cha cuu cha cuni ra, ta ña chito yo cuhva cuni ra nu ni quichi quivi. Chacan sacoto ra, vati cuhva cuni maan ra cha cua savaha ra Cristo cuu chi, ta cua cusii ini ra.

¹⁰ Cua queta quivi cuhva cha ni tiso ra Ndioo, ta cua savaha ra cuhva ni saxini ra nu quichi quivi. Tacan cuu, ta cua cundaca ñahan ra Cristo chi ndihi cuii cha iyo nu ñuhun ñuñivi, ta ta ni cuhva cua cundaca ñahan ra chi ndihi cuii cha iyo iti siqui andivi.

¹¹ Iyo ra Cristo chi maan yo. Tacan ni nacachi ra Ndioo chi yo, [ta cua coo vaha yo chi ra]. Chacan ni savaha ra Ndioo ndihi cuhva cuni ra, ta maan ra savaha cuhva ni saxini xihna ra cha cua savaha ra.

¹² Chacan cuu cha chinu ini yo chi ra Cristo nu quichi quivi. Chacan cuu cha sacahnu yo chi ra, vati cha cahnu xaan rai cuu ra.

¹³ Cuenda maan ra chini soho ndo tuhun ndicha tuhun vaha yoso cuhva cua nduvaha anima ndo, ta chinu ini ndo chi ra. Tacan ni quichi ra Tati Ndioo chi ndo cuhva ni cati ra Ndioo nu ni quichi quivi.

¹⁴ Chacan cuu cha chito yo ti cua coo vaha yo chi ra Ndioo nu cuahan quivi. Tacan cua coo ra Tati Ndioo chi yo nda cua nda quivi cua coo cuii yo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha sacahnu yo chi ra, vati cha cahnu xaan rai cuu ra.

Cahan ndahvi ra Paulu chi ra Ndioo ti na cua cuhva ra cha chini tuni chi ñivi Ndioo

15-16 Ña sañe cha chahi tiahvi ndioo chi ra Ndioo cuenda maan ndo. Chahi tiahvi ndioo chi ra, vati chini sohi ti chinu ini ndo chi ra chahnu Jesuu, ta cuni mani ndo chi ndihi ñivi Ndioo. Ñuhun ini yu chihin ndo, ta cahan ndahvi yu chi ra Ndioo

17 ti na cua cuhva ra Ndioo sutu yo cha chini tuni chi ndo, ta na cua coo vaha ra Tati Ndioo chi ndo. Tacan ni cua nacoto vaha ndo chi ra Ndioo cahnu, ta maan ra cuu sutu ra chahnu Jesucristo.

18 Tacan ni cua cutuni ini ndo. Chacan cuu cha cua coto ndo ñacu ndatu ndo chi ra ni nacachi chi ndo. Cua coto ndo ti cha cahnu xaan cuu cha cua savaha ra Ndioo chi maan yo, ta ñivi ra cuu yo.

19 Cua coto ndo ti cahnu xaan cuu tu ndee ini cha chaha xaan ra chihin yo, ta ñivi chinu ini chi ra cuu yo.

20 Tacan ni, ta cua ndehe yo ti cahnu xaan iyo tu ndee ini chi ra, vati chaha ra tu ndee ini chi ra Cristo, ta natacu ndico ra tañu ñivi ndii, [ta chaha ra Ndioo ndatu chi ra,] vati chaha ra cha cua cunda ra Cristo chiyo ndaha cuaha ra iti sigui andivi.

21 Iyo ndatu chi ndihi ra tatun Ndioo chi ndihi ra ndaca ñahan, soco cahnu xaan ca ndatu iyo chi ra Cristo. Cahnu xaan ca cuu maan ra chi ndihi ñivi iyo quivi vitin chi ndihi ñivi cua coo nu cuahan quivi.

22 Cha ni savaha ra Ndioo cha cua cundaca ñahan ra Cristo chi ndihi ñivi chi ndihi tatun Ndioo, ta maan ra cuu xini chi ndihi ñivi Ndioo.

23 Ndaca ñahan ra chi ñivi ra, ta iyo vaha ra chi ndihi ñi ndihi nu iyo ñi.

2

Sanduvaha ra Ndioo anima ñivi, vati cundahvi ini ra chi ñi

1 Nu ni quichi quivi cha ndoyo ñuhun ndo cuenda ra Ndioo, vati mani ndavaha ni savaha ndo. Mani cuati ni savaha ndo, soco savaha ra Ndioo cha cua coo vaha yo chi ra Cristo.

2 Cuhva ndacu ñivi ñuñivi savaha ndo nu quichi quivi. Savaha ndo cuhva cuni run ndaca ñahan chi run tati cuilhna, ta maan run cuu run iyo chi ñivi ña tasoho chi ra Ndioo.

3 Cuhva ndacu maan ñi savaha ndihi yo nu quichi quivi, vati cha ni savaha yo ndavaha ni cuhva cuni maan yo. Cha savaha yo cuhva saxini yo, ta cha savaha yo cuhva cuni yo. Ni chacoo yo cuhva iyo ndihi ca ñivi ñuñivi. Chacan cuu cha cua cuxaan ini ra Ndioo chi yo cuhva cua cuxaan ini ra chi ndihi ca ñivi,

4 soco iyo xaan tu ndahvi ini chi ra, vati cuni mani xaan ra chi yo.

5 Ndicha cha ni ndoyo ñuhun yo, vati ni savaha yo cuati, soco maan ra Ndioo savaha cha cua coo vaha yo chi ra Cristo. Iyo tu manini chi ra Ndioo, ta chacan ni nduvaha anima ndo.

6 Natacu ndico ra Cristo Jesuu. Chacan ni nduvaha anima yo, ta cua coo tahan yo chi ra iti sigui andivi ni savaha ra Ndioo.

7 Chacan ni savaha ra, vati cuni ra sanahan ra chihin yo nu cuahan quivi ti cahnu xaan tu manini cua savaha ra, vati cua savaha ra cha vaha chi yo cuenda ra Cristo Jesuu.

8 Savaha ra tu manini, ta chacan ni nduvaha anima ndo, vati chinu ini ndo chi ra. Ñavi cha savaha maan ndo cuu chacan. Cha samani ra Ndioo cuu chi.

9 Ñavi cha savaha maan yo cuu chi, coto cua ndurai yo.

10 Chacan cuu cha ni savaha ra Ndioo chi yo. Savaha ra chi yo cuenda ra Cristo. Chacan cuu cha cua savaha yo cha vaha cuhva ni cuni ra Ndioo iti chata nu ni quichi quivi.

Savaha ra Cristo cha cua coo taxin anima ñivi ra

11 Ña cua naan ini ndo ti inga tucu ñivi cuu ndo nu quichi quivi. Cati ñivi judío ti ñahni yavi ndaa ndo, vati ña sacahnu ndo costumbre chahnu ñi cha tahnda ñiin xini xuu ra rai.

12 Ña cua naan ini ndo ti quivi can ña ta cuinu ini ndo chi ra Cristo. Ña ni cuu coo mani ndo chi ñivi judío, ta ni ña chito ndo ti cha iyo vaha tuhun cha cua nduvaha anima ñivi, ta cua savaha ra Ndioo cuhva ni cati ra nu quichi quivi. Cha iyo ndo nu ñuhun ñuñivi, soco ñahni cha chinu ini ndo, ta ni ña ta nacoto ndo chi ra Ndioo.

13 Nu quichi quivi ña ta cuinu ini ndo chi ra Ndioo, soco vitin cha chinu ini ndo chi ra Cristo Jesuu, vati chati ra niñi ra, ta ni chihi ra.

14 Maan ra chaha cha ndutaxin ndico anima yo, ta savaha ra cha nduunuun ñivi judío chi ñivi cuu inga tucu ñivi. Cha cuxaan ini ñivi judío chi ñivi cuu inga tucu ñivi, ta cuxaan ini tahan ñi chi ñivi judío can, soco sandumani ra Cristo chi ñi ta ñi.

15 Maan ra ni saqueta ley chahnu cha cati tuhun ra Ndioo, ta tacan ni sandihi ra chi chi. Chacan cuu cha savaha ra cha nduunuun ñivi judío chi ñivi cuu inga tucu ñivi. Ni nduchaa anima ñi ta ñi, ta ini ñivi cuu ñi savaha ra. Chacan cuu cha sandutaxin ra anima ñi ta ñi.

16 Sandumani ra chi ñi ta ñi, ta nduunuun ñi chi ra Ndioo, vati chihi ra Cristo iti nu cruu. Tacan ni sandihi ra cha cuxaan ini ñi chi tahan ñi.

17 Quichi ra Cristo, ta cati tuhun ra ti na cua coo vii anima ndo, ta inga tucu ñivi cuu ndo. Ta ni cuhva cati tuhun ra ti na cua coo vii anima ñivi cuu ñivi judío.

18 Ini ra Tati Ndioo iyo chi ndihi yo. Chacan cuu cha ni nuna ra Cristo iti, ta cua cuu yaha yo iti nuun ra Ndioo sutu yo, ta cua cuu cahan yo chi ra.

19 Chacan cuu cha cuu amigu ndo chi ra Ndioo, ta tahan ndo chi ñivi Ndioo, vati chi maan ra cuu ndo.

20 Maan yo cuu sava ta cua iin vehe. Maan ndo cuu sava ta cua iin nama chi, ta ra tatun Jesuu chi ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempo chahnu cuu sava ta cua chaha chi, [vati maan ra cati tuhun chi ndo]. Ta ra Cristo Jesuu cuu sava ta cua iin yuu iyo tutu vehe, vati maan ra cuu xini.

21 Maan ra savaha cha nduunuun yo, ta maan yo cuu sava ta cua iin vehe ii cha iyo cuenda ra chahnu.

22 Tacan ni tindee tahan ra chi ndo. Chacan cuu cha iyo ra Ndioo chi ndo, vati tachi ra chi ra Tati Ndioo chi ndo.

3

Iyo ndatu chi ra Paulu ti cua cati tuhun ra tuhun vaha chi ñivi cuu inga tucu ñivi

1 Yuhu ra Paulu indi ve caa ya cuenda ra Cristo Jesuu, vati cati tuhin tuhun ra chi maan ndo, ta inga tucu ñivi cuu ndo.

2 Chito ndo ti ni tava tiñu ra Ndioo chihin yu, ta cati tuhin chi ndo, vati savaha xaan ra Ndioo tu manini chihin yu.

3 Chito ndo ti ni chacoo xehe tuhun Ndioo [yoso cuhva cha cua cuinu tahan ini ñivi cuu inga tucu ñivi chi ra Ndioo], soco queta quivi sacoto ra chi yuhu nu ni cahan ra chihin yu cuhva cha ni tai chi ndo.

4 Cua sacuaha ndo tutu ya, ta cua coto ndo ti cutuni ini yu yoso cuhva iyo ra Cristo.

5 Iti chata ña chito ñivi, soco vitin sacoto ra Ndioo chi ra tatun Jesuu chi ra cahan cuenda ra yoso cuhva iyo ra Cristo, vati iyo ra Tati Ndioo chi yo.

6 Sacoto ra chihin yo ti cua coo tahan ñivi cuu inga tucu ñivi chi ra Ndioo, ta ini ñivi cuu yo. Cua savaha tahan ra Ndioo chi ñi cuhva ni cati ra ti cua

savaha ra chi ñivi ra cuenda ra Cristo Jesuu nu cuahan quivi, vati cua cuinu tahan ini ñi tuhun vaha.

⁷ Savaha xaan ra Ndioo tu manini chi yu, vati iyo xaan tu ndee ini chi ra. Chacan cuu cha chaha ra cha cui musu ra, ta cati fuhin tuhun vaha ra.

⁸ Ra luhu xaan ca cui cuenda ñivi Ndioo, soco chi main savaha ra tu manini cha cua cati tuhun chi ñivi cuu inga tucu ñivi ndihi kuhva yoso kuhva iyo ra Cristo.

⁹ Savaha tahan ra cha cua sacote chi ndihi ñivi ñaan cha cuu cha saxini ra Ndioo, ta cua nduvaha anima ñi. Nu quichi quivi ña ni chaha ra Ndioo cha cua coto ñivi, ta maan ra cuu ra savaha chi ndihi cuii cha iyo.

¹⁰ Chacan cuu cha vitin cua sacoto ñivi Ndioo chi ndihi ra cuu tatun Ndioo cha ndaca ñahan iti siqui andivi ti cha iyo ndihi cuii cha chini tuni chi ra Ndioo.

¹¹ Vitin tichi quivi ya cha ni savaha ra chahnu Jesucristo kuhva cha ni saxini ra Ndioo iti chata.

¹² Cha iyo vaha yo chi ra Jesucristo. Chacan cuu cha ña yuhvi yo cha cua yaha yo iti nuun ra Ndioo, ta cua cahan yo chi ra, vati chinu ini yo chi ra Cristo.

¹³ Chacan cuu cha cati yu ti ña cua saxini ndo, vati ndehi tu ndoho cuenda maan ndo, vati tacan ni cua cuu ndo ñivi cahnu xaan.

Cuni mani xaan ra Cristo chi ñivi ra

¹⁴ Chahnu chiti yu iti nuun ra sutu yo.

¹⁵ Maan ra Ndioo chaha xini sivi ñi chi ndihi ñivi chinu ini chi ra, ta iyo ñi cuenda ra.

¹⁶ Cahan ndahvi yu chihin ra ti na cua kuhva xaan ra tu ndee ini chi ndo, vati cua tindee ra Tati Ndioo chi ndo, vati rai cahnu xaan cuu ra Ndioo.

¹⁷ Na cua coo ra Cristo anima ndo, vati chinu ini ndo chi ra. Cua coo ra chi ndo, ta tacan ni cua cuni mani xaan ndo chi ndihi ñivi, vati cha iyo vaha ndo chi ra Ndioo.

¹⁸ Chacan cuu cha cua cuu cutuni ini ndo chi ndihi ñivi Ndioo ti cha cahnu xaan cha cahnu xaan cuu ra Ndioo.

¹⁹ Cua coto ndo ti cuni mani xaan ra Cristo chi ndihi ñivi. Vasi ña cua cutuni vaha ini ndo yoso kuhva iyo ra, soco cuni mani ra chi ndihi ñivi. Chacan cuu cha cua coo vaha ra Ndioo chi ndo, ta cua cuu ndo kuhva iyo maan ra.

²⁰ Maan ra Ndioo cuu ra cua cuu savaha ndihi cha cua ndaca yo chihin ra. Maan ra cua savaha ndihi cha cua saxini yo chi anima yo, ta cuaha xaan ca cua savaha ra, vati chaha xaan ra tu ndee ini chi yo.

²¹ Chi maan ra na cua sacahnu ndihi ñivi ra iyo cuenda Cristo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Na cua cuu chi tacan ni.

4

Sanduunuun ra Tati Ndioo chi ñivi Ndioo

¹ Indi yu ve caa cuenda ra chahnu, soco cahan ndahvi yu chihin ndo ti na cua savaha ndo cha vaha kuhva ndacu ñivi ra Ndioo cha vaha, vati ni nacachi maan ra chihin ndo.

² Tacan ni ña cua ndurai ndo, soco cua coo tu ndahvi ini chi ndo. Cua sandee ini ndo chi ndo. Cua cundee ini ndo chi ñivi tahan ndo, vati cua cuni mani ndo chi tahan ndo.

³ Cua nducu ndo kuhva cha cua coo inuun ndo, vati iyo ra Tati Ndioo chi ndo. Cua coo inuun ndo, vati cha iyo vii anima ndo.

⁴ Nduunuun ndihi ñivi Ndioo, vati iin tuhun ni ra cuu ra Tati Ndioo iyo chi ndo. Iin tuhun ni ra cuu ra ndatu ndo, vati tacan ni nacachi ra Ndioo chi ndo.

⁵ Iin tuhun ni ra cuu ra ndaca ñahan chi ndo. Iin tuhun ni ra cuu ra chinu ini ndo, ta cuenda maan ra ni chanduta ndo.

⁶ Iin tuhun ni ra Ndioo iyo, ta maan ra cuu sutu ndihi yo. Maan ra ndaca ñahan chi ndihi ñivi ra. Satiñu ra cuenda ndihi ñivi ra, ta iyo ra chi ndihi ñivi ra. [Chacan cuu cha cua coo inuun yo chi ndihi ñivi tahan yo.]

⁷ Cha iyo tu manini chi ta iin ta iin yo cuhva ni chaha ra Cristo chi yo.

⁸ Chacan cuu cha cati tutu Ndioo [cuenda ra Cristo] ti:

Cha ndaa ra iti siqui andivi,
ta ni chandaca ra chi ñivi cha sacanaan ra.
Iyo cha samani ra chi ñivi ra,
cati tutu Ndioo.

⁹ Cati tutu can ti cha ndaa ra iti siqui, vati ni nuun xihna ra nu ñuhun ñuñivi ya.

¹⁰ Nuun ra nu ñuhun ñuñivi ya, ta ini rai cuu ra ni ndaa iti siqui andivi, vati tacan ni cua coo ra nini cahnu ñuhun ñuñivi.

¹¹ Iyo tiñu cha samani ra chi ndihi ñivi ra. Chacan cuu cha iyo ra cuu tatun Jesuu. Iyo tahan ra cahan cuenda ra Ndioo, ta iyo tahan ra cati tuhun tuhun Ndioo. Iyo tahan ra ndiso tiñu ve ñuhun, ta iyo tahan ra maestru cuenda ra Ndioo. Ndihi tiñu can chaha ra Ndioo chihin yo.

¹² Chacan ni tindee ra chi ñivi ra, vati tacan ni cua satiñu yo tiñu ra, ta cua coo ca tu ndee ini chi ñivi ra Cristo.

¹³ Tacan ni cua savaha ra nda cua nda cua nduunuun ndihi yo cha chinu ini yo chi ra cuu sehe Ndioo, ta cha nacoto vaha yo chi ra. Tacan ni cua coo vaha yo cuenda ra Ndioo, ta cua cuahnu ndicha yo nda cua nda cua coo yo cuhva iyo ra Cristo.

¹⁴ Chacan cuu cha ña iyo ca yo sava ni ta cua iyo ve cuati. Ña cua saxini ca yo tuhun cha sacuaaha xaan ñivi ñuñivi. Tucu tucu sacuaaha ñi, vati sandahyu ñahan xaan ñivi chi ñi, ta iyo xaan sacatu ñi chi tahan ñi.

¹⁵ Ñavi tacan ni cua coo ndo. Cua cahan yo cha ndicha, vati cuni mani yo chi tahan yo. Tacan ni cua cuahnu yo chi ndihi cuii cuhva cuenda ra Cristo, ta maan ra cuu xini.

¹⁶ Maan ra savaha cha iyo inuun ndihi ñivi ra, ta iyo ñi icaa ni. Tindee ñi chi tahan ñi. Tu cua coo vaha ndihi ñi chi tahan ñi, cua cuahnu ndihi ñi cuenda ra Jesuu, ta cua coo ca tu ndee ini chi ñi, vati cua cuni mani ñi chi tahan ñi.

Sanduchaa ra Cristo anima ñivi ra

¹⁷ Chehe cuu cha cua cati yu chihin ndo. Cati tuhin chi ndo cuenda ra chahnu ti ña cua savaha ca ndo cuhva ndacu ñivi cuu inga ñivi. Ñahni yavi ndaa cha saxini ñi,

¹⁸ ta ni ña cutuni vaha ini ñi. Ña ndacu ñi cuhva cuni ra Ndioo, vati cha chahnda ini ñi chi ra. Chahnda ini ñi chi ra, vati ña chito ñi, vati ndava xaan ini ñi.

¹⁹ Ñahni ca tu ca nuun iyo chi ñi, ta iyo ra rai ndavaha ni chi ñi ñahan inga chiyo. Cuni xaan ñi savaha ñi ndihi cuii cha ndavaha ni.

²⁰ Ñavi tacan ni chinu ini ndo chi ra Cristo,

²¹ tu cha ndicha chini soho ndo tuhun ra, ta sacuaaha ndo cuenda ra, vati iyo cha ndicha chi ra Jesuu.

²² Cua saña ihni ndo ndavaha ni cha ni savaha ndo nu quichi quivi. Cha cua ndoyo ñuhun ndo, vati savaha ndo ndavaha ni cuhva cuni maan ndo, ta ña cutuni ini ndo.

²³ Vitin na cua coo cha chini tuni chi ndo,

²⁴ ta cua nduchaa anima ndo. Cua coo ndo cuhva iyo ra Ndioo. Tacan ni cua coo cuiti vaha ndicha ndo, ta cua coo ii ndicha ndo.

²⁵ Chacan cuu cha ña cua sandahyu ñahan ca ndo. Ndihi ndo cua cahan ndo cha ndicha chi tahan ndo, vati ini ñivi cuu yo.

²⁶ Tu cua nduxaan ndo, cua saha ndo cuenda, coto cua savaha ndo cuati. Ña cua nduxaan nahan ndo.

²⁷ Ña cua cuhva ndo nuun cua sandoyo ñuhun run cuihna chi ndo.

²⁸ Ña cua suhu ca ndo, soco cua satĩñu vaha ndo, ta cua savaha ndo cha vaha. Chacan cuu cha cua cuu tindee ndo chi tahan ndo, tu cua queta quivi cua cuni ñuhun ñi ñaan cuati suhva.

²⁹ Ña cua cahan ca ndo ndavaha ni, soco mani cha vaha cua cahan ndo, ta cua coo ca tu ndee ini chi tahan ndo. Chacan cuu cha cua coo tu manini chi ñivi tasoho cha cahan ndo.

³⁰ Ña cua cuhva ndo tu cuihya ini chi ra Tati Ndioo, vati maan ra cuu ra cua cumi chi ndo nda cua nda quivi cua sacacu ra Ndioo chi ndo.

³¹ Ña cua ndusoo ca ndo. Ña cua cuvi ca ndo tisihi. Ña cua cuxaan ini ca ndo. Ña cua cuvaa ca ndo. Ña cua cahan ca ndo ndavaha ni. Ña cua savaha ca ndo ni iin ndavaha ni.

³² Cua tindee ndo chi tahan ndo. Cua cundahvi ini ndo chi tahan ndo. Cua cucahnu ini ndo chi tahan ndo cuhva cha ni cucahnu ini ra Ndioo chi maan ndo cuenda ra Cristo.

5

Cuhva cua coo ñivi Ndioo

¹ Cua savaha ndo cuhva ndacu ra Ndioo, vati sehe ra chi ndo, ta cuni xaan ra chihin ndo.

² Cua cuni mani ndo chi ñivi tahan ndo cuhva cuni ra Cristo chi ndo. Chaha ra tu ndee ini cha cua cuvi ra cuenda maan yo sava ta cua ni chahni ñivi sana ñi iti chata, ta samani ñi chi ri chi ra Ndioo, ta cusii ini ra Ndioo chi ñi.

³ Ña cua coo ndo ndavaha ni chi tahan ndo inga chiyo, ta ni ña cua savaha ndo ndavaha ni. Ña cua cuni ndo cha iyo chi inga ñivi, ta ni ña cua savaha ndo chacan ni suhva, soco cua savaha ndo cuhva iyo cha cua savaha ñivi Ndioo.

⁴ Ña cua cahan ndo ndavaha ni, ta ni ña cua cahan tondo ndo. Ña cua cahan cateni ndo cha ndavaha ni. Ña vaha cha tacan, soco cua cuhva ndo tiahvi ndioo chi ra Ndioo.

⁵ Cua coto vaha ndo ti ña cua cuu coo ñivi nu cua cundaca ñahan ra Cristo nu cua cundaca ñahan ra Ndioo, tu cua coo ñi ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo, tu cua savaha ñi ndavaha ni, tu cua cuni ñi cha iyo chi inga ñivi, vati chacan cuu sava ta cua cha sacahnu ñivi chi ita niñu.

⁶ Ña cua cuhva ndo cha cua sandahyu ñahan ñivi chi ndo, vati chacan ni cua cuxaan ini ra Ndioo chi ñivi ña tasoho chi ra.

⁷ Ña cua natahan ca ndo chi ñivi can.

⁸ Nu quichi quivi ni savaha ndo ndavaha ni, soco vitin ndacu ndo cha vaha ndicha, vati iyo ndo cuenda ra chahnu. Cua savaha ndo cuhva ndacu ñivi Ndioo.

⁹ Chacan cuu cha cua savaha ndo cha vaha. Cua coo cuiti vaha ndo, ta cua savaha ndo cha ndicha.

¹⁰ Cua nducu ndo cuhva cha cua savaha ndo ñaan cha cuu cha cua cusii ini ra chahnu.

¹¹ Ña cua savaha tahan ndo ndavaha ni cuhva ndacu ñivi ndavaha ni, soco cua cati tuhun ndo ti ña vaha ndacu ñi.

¹² Ña cua cati yo ñaan ndavaha ni ndacu xehe ñi, vati tu ca nuun cuu chi,

¹³ soco cua coto ñivi ndihi cha cua savaha yo, vati cua coo chi nu ndichin, vati cua coto vaha ñivi ñaan cha cuu cha ndicha.

¹⁴ Chacan cuu cha iyo nu cati tutu Ndioo ti:

Yoho, quixi cun,
 soco cua ndoyo cun.
 Cua saña cun ndavaha ni ndacu cun,
 ta cua tindee ra Cristo chihun,
 cati chi.

¹⁵ Cua saha vaha ndo cuenda yoso cuhva cua coo ndo. Ña cua savaha ndo cuhva ndacu ñivi tondo, soco cua savaha ndo cuhva ndacu ñivi nditi.

¹⁶ Cua nducu vaha ndo cuhva, vati mani ndavaha ni ndacu ñivi quivi ya.

¹⁷ Ña cua ndutondo ndo, soco cua cutuni ini ndo ñaan cha cuu cha cuni ra Ndioo.

¹⁸ Ña cua coho ndo nduta xaan, vati tacan ni cua ndoyo ñuhun ndo, soco na cua coo vaha ra Tati Ndioo chi ndo.

¹⁹ Cua cahan ndo chi ñivi tahan ndo cuhva iyo salmo. Cua cahan ndo chi ñivi tahan ndo cuhva iyo yaa Ndioo, ta cua cata ndo yaa can chi ra chahnu chi ndihi cuii anima ndo.

²⁰ Cua cuhva ndo tiahvi ndioo chi ra Ndioo sutu yo ndihi ni quivi. Cua cuhva ndo tiahvi ndioo cuenda ra chahnu Jesucristo—masi cusii ini ndo, masi ndahvi cuni ndo.

Cuhva cua coo ñivi Ndioo chi ñivi tahan ñi

²¹ Cua tasoho ndo chi ñivi tahan ndo, vati sacahnu ndo chi ra Ndioo.

²² Cua tasoho ñi ñahan chi ra cuu ii ñi cuhva tasoho ñi chi ra chahnu,

²³ vati ndaca ñahan ra rai chi ñasihi ra cuhva ndaca ñahan ra Cristo chi ñivi ra, ta maan ra cuu ra sacacu chi ñivi ra.

²⁴ Cuhva tasoho ñivi ra Cristo chi ra—tacan cua tasoho ñi ñahan ndihi cha cua cati ii ñi chi ñi.

²⁵ Cua cuni ndicha ra rai chi ñasihi ra cuhva cuni ra Cristo chi ñivi ra, ta maan ra chihii cuenda ñi.

²⁶ Chacan cuu cha sandundoo ra anima ñivi ra, vati ni chacoo tuhun Ndioo, ta ni chanduta ñi.

²⁷ Chacan cuu cha cua yaha ñivi ra iti nuun ra, ta taqui xaan ñi cua cuu. Ñahni cuati cua coo chi ñi, ta ni ñahni ndavaha ni cua coo chi ñi. Ñahni chacan cua coo chi ñi, soco cua coo ii ñi, ta cua coo vaha ñi.

²⁸ Tacan ni cua cuni ra rai chi ñasihi ra cuhva cuni ra suvi ni chi maan ra. Tu cua cuni ra chi ñasihi ra, cua cuni ra suvi ni chi maan ra,

²⁹ vati ña tuhva ñivi cuxaan ini ñi suvi ni chi maan ñi. Cumi ñi chi ñi, ta nducu ñi cha cua cachi ñi. Ta ni cuhva ndacu ra Cristo chi ñivi ra.

³⁰ Tacan ni ndacu ra, vati chi maan ra cuu yo.

³¹ Cati tutu Ndioo ti chacan cuu cha cua nacoo ra rai chi sutu ra chi sihi ra, ta cua coo ra chi ñasihi ra, ta cua cuu ñi uvi tahan, cati chi.

³² Ña cutuni vaha ini yu ñaan cha cuu chacan, soco saxini yu ti chaha chi cuenda yoso cuhva iyo ra Cristo chi ñivi ra.

³³ Yuhu cati ti na cua cuni ta iin ta iin ndo chi ñasihi ndo cuhva cuni ndo suvi ni chi maan ndo, ta na cua sacahnu ñi ñahan chi maan ra ii ñi.

6

¹ Ndioho ñivi cuati, cua tasoho ndo chi sutu ndo chi sihi ndo cuenda ra chahnu, vati tacan vaha.

²⁻³ Iin tuhun cha cati tuhun ra Ndioo cuu cha cua sacahnu ndo chi sutu ndo chi sihi ndo. Chacan cuu cha cua coo cha vaha chi ndo, ta nahan xaan cua coo ndo nu ñuhun ñuñivi, cati ra Ndioo, ta tuhun can cuu tuhun xihna cuii cha ni cati tuhun ra Ndioo ti cua savaha ra nu cuahan quivi.

⁴ Ndioho ñivi chahnu, ña cua cuhva ndo tisihi chi sehe ndo, soco cua sanahan vaha ndo chi ñi, ta cua cati tuhun vaha ndo chi ñi. Tacan ni cua sacuahnu ndo chi ñi cuenda ra chahnu.

⁵ Ndioho ñivi cuu musu, cua tasoho vaha ndo chi ra cuu chitoho ndo ihya nu ñuhun ñuñivi ya. Cua sacahnu ndicha ndo chi ra cuhva sacahnu ndo chi ra Cristo.

⁶ Ña cua coo ndo cuhva iyo inga ñivi. Satiñu vaha ñi hora ndehe chitoho ñi nu satiñu ñi, vati cuni ñi cha cua cusii ini ra chi ñi, soco ña satiñu vaha ñi hora cha ña ndehe ca ra. Ñavi tacan cua satiñu ndo, soco cua satiñu vaha ndo cuhva satiñu vaha musu ra Cristo, vati ndacu ra cuhva cuni ra Ndioo.

⁷ Cua satiñu ndo chi ndihi cuii anima ndo, vati cua satiñu ndo cuenda ra chahnu, ta ña cua satiñu ndo cuenda ñivi ñuñivi.

⁸ Chito ndo ti tu cua savaha ndo cha vaha, ta ni cuhva cua savaha ra chahnu cha vaha chi ndo—masi satiñu cuatu ndo, masi ña satiñu cuatu ndo.

⁹ Ndioho ñivi cuu chitoho, ta ni cuhva cua savaha ndo cha vaha chi musu ndo. Ña cua sayuhvi ca ndo chi ñivi cuu musu ndo, vati chito ndo ti iyo tucu chitoho maan ndo iti sigui andivi. Ini ra cuu chitoho maan ñi, ta inuun ni cua tachi tuni ra chi ndihi ñivi.

Cuhva cua cani tahan ñivi Ndioo chi run cuihna

¹⁰ Cua cundee ndo cuenda ra chahnu, vati iyo xaan tu ndee ini chi ra.

¹¹ Cua cumi vaha ndo suvi ni chi maan ndo cuhva cumi vaha ra sandaru suvi ni chi maan ra, vati tacan ni cuni ra Ndioo. Chacan cuu cha cua cuu cundee ini ndo cha cua cuni savaha run cuihna chi ndo.

¹² Tacan ni cua coo ndo, vati ña cua cani tahan yo chi ñivi, soco cua cani tahan yo chi run tati cuihna. Cua cani tahan yo chi run ndaca ñahan chi ñivi ndacu ndavaha ni nu ñuhun ñuñivi ya, ta cua cani tahan yo chi run ndacu ndavaha ni iti sigui andivi. Chi rucan cua cani tahan yo.

¹³ Chacan cuu cha cua cumi ndo chi ndo chi ndihi cha cua cuhva ra Ndioo chi ndo cuhva cumi ra sandaru suvi ni chi maan ra. Chacan cuu cha cua cuu cundee ndo quivi cua cani tahan ndo chi run ndacu ndavaha ni. Cua cumi vaha ndo chi ndo, ta cua cundee ini ndo.

¹⁴ Cua cundee ndo, vati chito ndo cha ndicha. Chacan cuu sava ta cua ñiin chuhni vaha ra sandaru tichi ra, [vati cha xihna cuii savaha ra chacan, ta sa cua cuu cani tahan ra]. Cua coo cuiti vaha ndo. Chacan cuu sava ta cua iin caa chasi ra sandaru pecu ra, [vati chacan cua sacacu chi ra].

¹⁵ Cua cati tuhun ndo tuhun vaha yoso cuhva cua coo taxin anima ñivi. Chacan cuu sava ta cua ndichan ndaa chaha ra sandaru, [vati tacan ni cua cuu caca vaha ra].

¹⁶ Ta vii ca cua cuinu vaha xaan ini ndo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha cua cuu cundee ndo ndihi tu ndoho cha cua savaha run cuihna chi ndo. Chacan cuu sava ta cua iin caa naan ra sandaru, ta chasi ra nu cua quichi nduva.

¹⁷ Cua cacu ndo nu iyo cha ndavaha ni. Chacan cuu sava ta cua iin caa indi xini ra sandaru, [vati cumi chi xini ra]. Cua cati tuhun ndo tuhun Ndioo. Chacan cuu sava ta cua iin machete cha chaha ra Tati Ndioo chi ndo, [vati chi chacan cua cani tahan ndo].

¹⁸ Ndihi ni quivi cua cahan ndahvi ndo chi ra Ndioo. Cua cahan ndo chi ra, vati cua tindee ra Tati Ndioo. Tacan ni cua sacuenda vaha ndo chi ndo. Cua cundee vaha ini ndo, ta cua cahan ndahvi ndo chi ra Ndioo cuenda ñivi ra.

¹⁹ Na cua cahan tahan ndo cuenda yuhu. Cua cati ndo ti na cua cuhva ra Ndioo cha chini tuni chi yu, ta cua cuu cati tuhun tuhun ra. Chacan cuu cha ña cua cuyuhvi yu cati tuhun ñaan cha cuu tuhun vaha ra.

²⁰ Chacan cuu cha ndai ve caa vitin, soco ni tava tiñu ra Ndioo chihin yu. Cua cahan ndahvi ndo chihin ra ti na ña cua cuyuhvi yu, soco na cua cati tuhin tuhun ra cuhva cuni maan ra.

Tuhun cha cua saña tahan ra Paulu

²¹ Cha cuahan ra Tíquico yani yo, ta musu vaha ra Ndioo cuu ra. Maan ra cua sacoto chi ndo yoso cuhva iye. Chacan cuu cha cua coto ndo ñaan cha cuu cha ndacu yu ihya.

²² Chacan cuu cha tachi yu chi ra nu iyo ndo, ta cua coto ndo yoso cuhva iyo ndi, ta cua cuhva ra tu ndee ini chi ndo.

²³ Na cua savaha ra Ndioo sutu yo cha cua coo vii anima ndo chi ndihi ra yani yo chi ndihi ñi cuhva yo. Na cua savaha ra Ndioo cha cua cuni mani ndo chi ñivi tahan ndo, ta cua cuinu vaha ini ndo. Ta ni cuhva na cua savaha tahan ra chahnu Jesucristo.

²⁴ Na cua savaha tahan ra ta ra tu manini chi ndihi ñivi cuni chi ra chahnu Jesucristo. Tacan ni cua coo ndito ñi chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Na cua cuu chi tacan ni.

TUTU CHA NI TAA RA CHAHNU PAULU CHI ÑIVI NDIIOO IYO ÑUUN FILIPO

Indi ra Paulu ve caa, ta taa ra tutu ya chi ñivi Ndioo iyo ñuun Filipo

¹ Yuhu ra Paulu chi ra Timoteo taa tutu ya chihin ndo, ta musu ra Jesucristo cuu ndi. Tachi ndi tutu ya chihin ra ndiso tiñu ra Ndioo iyo ñuun Filipo chihin ndihi ndo, ta ñivi Cristo Jesuu iyo tican cuu ndo.

² Na cua savaha ra Ndioo sutu yo tu manini chihin ndo, ta na cua savaha tahan ra cha cua coo taxin anima ndo. Ndihi chacan na cua savaha tahan ra chahnu Jesucristo chihin ndo.

Cahan ndahvi ra Paulu chi ra Ndioo cuenda ñivi can

³ Ndihi ni hora cha ñuhun ini yu chihin ndo chahi iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo.

⁴ Cusii ini yu cuenda maan ndo ndihi ni hora cahin chi ra Ndioo.

⁵ Chahi tiahvi ndioo chi ra Ndioo, vati tindee tahan ndo cha cati tuhun tahan ndo tuhun Ndioo. Chacan cuu cha chini soho ñivi tuhun vaha nda quivi ni chinu ini ndo xihna cuii nda cua nda vitin.

⁶ Chito vahi ti cha quechaha savaha ra Ndioo cha vaha chihin ndo, ta ni cua tindee ra chihin ndo nda cua nda quivi cua quichi ndico ra Jesucristo.

⁷ Vaha cha tacan ni saxini yu chihin ndo, vati cuni xain chi ndo. Tacan ni cuni yu chihin ndo, vati iyo tahan tu manini chi ndihi ndo. Tacan ni tindee ndo chihin yu, ta ndai ve caa ya vitin, ta tacan ni tindee tahan ndo chihin yu, ta yahi nu ra cumi tiñu, ta cati ndique yoso cuhva iye. Chaha vahi cuenda chi ra yoso cuhva iyo tuhun vaha.

⁸ Chito maan ra Ndioo ti cuni xain chi ndihi ndo. Cuni yu chihin ndo cuhva cuni ra Cristo chi ndo.

⁹ Cahan ndahvi yu chi ra Ndioo ti cua coto vaha ca ndo yoso cuhva iyo ra Ndioo, ta cua coo ca cha chini tuni chi ndo. Tacan ni cua cuni mani ca ndo chi ndihi ñivi tahan ndo.

¹⁰ Chacan cuu cha cua coto ndo ñaan cha cuu cha vaha ca. Chacan cuu cha cua coo vaha ndo, ta ñahni cuati ndo cua coo quivi cua quichi ra Cristo.

¹¹ Tacan ni cua savaha ndo cha vaha ndicha, vati tindee ra Jesucristo chi ndo. Tacan ni cua sacahnu ndo chi ra Ndioo, ta cua cati ndo ti cha cahnu xaan rai cuu ra.

Cati ra Paulu ti cua coo ra chi ra Cristo

¹² Yani xaa, cuni sacote chi ndo ti vaha xaan cha cuahan tasoho ñivi tuhun vaha yoso cuhva iyo ra Cristo, vati tahin tu ndoho ya.

¹³ Chacan cuu cha chito ndihi ra sandaru inda naan chi ra cumi tiñu chi ndihi ca ñivi iyo ihya. Chito ra ta ra ti cha indi yu ve caa, vati iye cuenda ra Cristo.

¹⁴ Tuvi ra yani yo chinu vaha ini ra chi ra chahnu, vati ndai ve caa ya, ta ña yuhvi ra cati tuhun xaan ca ra tuhun Ndioo.

¹⁵ Ndicha ti iyo ra cati tuhun yoso cuhva iyo ra Cristo, vati tahñu cuni anima ra, vati cua ndusaca cuni ra, soco iyo tahan inga ra cati tuhun vaha ra, vati saxini vaha ra.

¹⁶⁻¹⁷ Cati tuhun racan, vati cuni mani ra chihin yu. Chito ra ti tiso ra Ndioo tiñu chihin yu. Chacan cuu cha cati ndico yu chi ra cumi tiñu yoso cuhva iyo tuhun vaha cha cua nduvaha anima ñivi. Inga ra cati tuhun ra tuhun Cristo,

vati cuni ra cha cua cuinda naan ñivi chi ra. Ña ndicha ra, vati saxini ra cha cua savaha ra tu ndoho chihin yu cha indi yu ve caa ya.

¹⁸Tacan ni savaha ra, soco ña saxini yu, vati chi ndihi cuii cuhva chini soho ñivi yoso cuhva iyo ra Cristo—masi cati tuhun ra cha ndicha ra, masi cati tuhun ra cha ña ndicha ra. Chi ndihi cuii cuhva cusii ini yu, vati cati tuhun ra tuhun Ndioo.

¹⁹Cua cusii ini yu, vati chito yu ti cua quee vahi cuenda ra chahnu, vati cua cahan ndahvi ndo chi ra Ndioo cuenda yu, ta cua tindee vaha ra Tati ra Jesucristo chihin yu.

²⁰Cua quee vahi cuhva saxini yu. Cuni yu cha ña cua coo tu ca nuun chihin yu ni suhva, soco cuni yu sacahnu yu chi ra Cristo vitin cuhva ni sacahnu yu chi ra nu quichi quivi, vati ña yuhvi yu sacahnu yu chihin ra. Cua sacahnu i chihin ra, tu ni vii cua coo ndifo yu. Ta ni cuhva cua sacahnu i chi ra, tu cua cuvi yu.

²¹Tacan cati yu, vati tu ña cua cuvi yu, cua satiiñu yu cuenda ra Cristo, ta tu cua cuvi yu, vaha xaan ca cua coi, [vati cua coo cuii yu chihin ra].

²²Tu ña cua cuvi yu, tacan ni cua satiiñu yu cuenda ra chahnu, ta cua cuinu ini ñivi chi ra, soco ña chite a cuni yu cuvi yu a ña cuni yu cuvi yu.

²³Saxini xain, soco ña nihin vahi cuhva. Cuni xain cuvi yu, vati tacan ni cua coi chi ra Cristo, ta vaha xaan ca chacan,

²⁴soco vasi ña cua cuvi yu, vati chini ñuhun ndo chihin yu.

²⁵Chito vahi ti tacan cuu chi. Chite ti cua ndoi chi ndihi ndo. Chacan cuu cha cua tindei chi ndo. Tacan ni, ta cua cuinu vaha ca ini ndo chi ra Ndioo, ta cua cusii ca ini ndo.

²⁶Chacan cuu cha vaha xaan ca cua coo ndo chi ra Cristo Jesuu. Cua cusii ini ndo chi ra, vati cua queta ndico tuqui nuun iyo ndo.

²⁷Cua saha ndo cuenda chi ndo. Tacan ni cua savaha ndo cuhva iyo tuhun vaha cha ni savaha ra Cristo. Chacan cuu cha cua queta tuhun nuin yoso cuhva iyo ndo—vasi cua quete nuun iyo ndo tican, vasi ña cua cundee quete, soco cua queta tuhun nuin. Chite ti cua queta tuhun ti cha iyo inuun ndo, ta inuun inuun satiiñu tahan ndo. Tacan cua cuinu ini ñivi tuhun vaha yoso cuhva cua nduvaha anima ñi,

²⁸ta ña cua cuu sayuhvi ñivi cuxaan ini chihin ndo. Tacan ni cua coto ñi ti cua ndoyo ñuhun maan ñi cuenda ra Ndioo, ta cua coo vaha ndo chi ra. Tacan ni cua savaha ra Ndioo,

²⁹vati chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ndo cha chinu ini ndo chi ra Cristo, soco ñavi tacan ni. Chaha tahan ra tu ndee ini chi ndo cha cua ndehe tahan ndo tu ndoho cuenda ra Cristo.

³⁰Cua ndehe tahan ndo tu ndoho cha ni ndehe ndo cha tahin nu quichi quivi, ta cua ndehe tahan ndo tu ndoho cha chini soho ndo cha tahin vitin.

2

Cha ni ndehe ra Cristo tu ndoho, soco cahnu xaan rai cuu ra

¹⁻²Na cua saxini vaha ndo, ta na cua cuni mani ndo chi ndihi ñivi tahan ndo cuhva cuni mani yu chihin ñi. Na cua coo inuun ndo, ta ini tuhun cua saxini ndo. Tacan ni cua cusii ini yu chihin ndo, vati iyo tu ndahvi ini chi ra Cristo. Iyo tu ndahvi ini, vati cuni mani yo chi ndihi ñivi tahan yo. Iyo ra Tati Ndioo chi yo, ta iyo tahan tu ndahvi ini chi yo.

³Ña cua savaha ndo cuhva cuni maan ndo. Ña cua ndurai ndo, soco cua saxini vaha ndo ti iyo ca yavi ndaa chi ñivi tahan ndo. Tacan ni cua coo masu ndo.

⁴Ta iin ta iin ndo cua saha ndo cuenda cha iyo chi maan ndo, soco cua saha vaha tahan ndo cuenda cha iyo chi tahan ndo.

⁵ Na cua saxini ndo cuhva saxini ra Cristo Jesuu.

⁶ Cuhva iyo ra Ndioo ni chacoo tahan ra Jesucristo. Cha ni chacoo inuun ra chi ra Ndioo, soco ña saxini ra Jesucristo ti cua coo inuun ra chi ra, vati ña rai cuni ra.

⁷ Ni chahnda ini ra, ta cuu ra sava ta cua iin musu ra Ndioo, ta ni cuu tahan ra iin ñivi ñuñivi. Ndehe ñivi ti rai ñuñivi cuu tahan ra,

⁸ soco ña rai cuni ra, ta tasoho ra cuhva cati ra Ndioo. Chacan cuu cha ni chihi ra. Chihi ra, vati taa ñivi chi ra nu cruu.

⁹ Chacan cuu cha cuu ra Jesuu iin rai cahnu savaha ra Ndioo. Cahnu xaan ca sivi maan ra chaha ra Ndioo, ta ñavi ca sa sivi ñivi.

¹⁰ Chacan cuu cha cua sacahnu ndihi ñivi chi ra Jesuu. Cua sacahnu ra tatun Ndioo iyo iti siqui chi ra, ta cua sacahnu tahan ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi chi ra. Tacan, ta cua sacahnu tahan run tati cuihna chi ra.

¹¹ Cua cati ndihi ñivi ti ra chahnu Jesucristo cuu ra ndaca ñahan chi yo, ta chacan cuu cha cua sacahnu ñi chi ra Ndioo sutu yo.

Sava ta cua ñuhun ndichin cuu ñivi Ndioo

¹² Yani xaa, ndihi hora cha ni tasoho ndo cha cati yu quivi cha ni vii iye chi ndo. Na cua tasoho vaha xaan ca ndo vitin—masi ña iye chi ndo. Cua sacahnu ndo chi ra Ndioo, ta cua saxini vaha ndo chi ra. Tacan ni cua coto ndo ti cua coo vaha ndo chi ra Ndioo.

¹³ Chacan cua coto ndo, vati ra Ndioo cuu ra cha iyo chihin ndo. Chacan cuu cha cua cuni ndo savaha ndo cuhva cuni ra, ta cua cundee savaha ndo cha vaha cha cuni ra.

¹⁴ Ña cua cahan xaan ndo chi ñivi tahan ndo, ta ni ña cua cahan yuhu ndo. Tacan ni cua savaha vii ndo ndihi cha cua savaha ndo.

¹⁵ Chacan cuu cha ña cua coo cuati chi ndo, ta ndoo ndoo cua coo anima ndo. Ñivi Ndioo cuu ndo, ta ndoo xaan iyo anima ndo. Iyo ndo nuun iyo ñivi ndacu ndavaha ni, ta cha ndoyo ñuhun ñi. Iyo ndo chi ñi, ta sava ta cua iin ñuhun ndichin cuu ndo ñuhun ñuñivi ya, vati cua ndehe ñi yoso cuhva iyo ndo, vati iyo vaha xaan ndo.

¹⁶ Cua cuinu vaha ini ndo tuhun Ndioo. Tacan sa cua coo ndito ndo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha ña cua cucahan nuin quivi cua tachi tuni ra Cristo chi ñivi. Ña cua cucahan nuin, vati iyo yavi ndaa cha ni satiñu i chihin ndo, ta iyo yavi ndaa cha cati tuhun chi ndo.

¹⁷ Chinu ini ndo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha iyo cha samani ndo chi ra, ta satiñu ndo tiñu ra. Tu cua cuvi yu, cua coo tu ndee ini chi maan ndo. Tu tacan cuu chi, cua cusii ini yu, ta cuni yu cha ndihi ndo cua cusii ini tahan ndo.

¹⁸ Ta ni cuhva na cua cusii ini tahan ndo, ta tacan ni cusii ini ndo chihin yu icaa ni.

Cua cuhun ra Timoteo chi ra Epafrodito

¹⁹ Tu cua cuhva ra chahnu Jesuu, yatin xaan cua tachi yu chi ra Timoteo nu iyo ndo. Chacan cuu cha cua coo tu ndee ini chihin yu, vati tacan ni cua coto ndique yoso cuhva iyo ndo.

²⁰ Iin tuhun maan ra Timoteo saxini cuhva saxini yu, ta cuni ndicha ra cha cua coo vaha ndo,

²¹ vati ndihi ca ñivi savaha cuhva cuni maan ñi. Ña savaha ñi cuhva cuni ra Cristo Jesuu.

²² Cha chito ndo yoso cuhva iyo ra Timoteo, vati chito ndo ti cha satiñu ra chihin yu cuhva satiñu iin rai chi sutu ra, ta cati tuhun ndi tuhun vaha ra Ndioo.

²³ Cua ndehe xihne ñaan cua tahin, ta sa cua tachi yu chihin ra.

²⁴ Chite ti tu cua cuhva ra chahnu, yatin xaan cua cuhun tahin nuun iyo ndo.

²⁵ Cha saxini yu ti nini xaan cha cua tachi yu chi ra yani yo Epafrodito nuun iyo ndo. Cha ni satiñu tahan ra chihin yu, ta sandaru ra Cristo cuu tahan ra. Chi maan ra ni tachi ndo nu ndai, ta cha tindee ra ñaan cha cuu cha chini ñuhun yu.

²⁶ Cua tachi yu chi ra, vati cuni xaan ra cu ndehe ra chihin ndo. Saxini xaan ra, vati nihin tuhun ndo ti cha cuhvi ra.

²⁷ Cha cuhvi ndicha ra. Suhva cuii ca, ta ni cuni cuvi ra, soco cundahvi ini ra Ndioo chi ra. Cundahvi tahan ini ra Ndioo chi yuhu, coto cua coo ca tu cuihya ini chihin yu, ta cua cuvi ra.

²⁸ Chacan cuu cha nini xaan cua tachi yu chi ra, vati tahan ndo chi ra. Chacan cuu cha cua ndehe tucu ndo chi ra, ta cua cusii ini ndo, ta ña cua saxini que chihin ndo.

²⁹ Cua cusii ini vaha ndo, ta cua quihin cuenda ndo chi ra cuenda ra chahnu. Cua sacahnu ndicha ndo chi ndihi ra chica tiñu Ndioo [cuhva chica ra Epafrodito],

³⁰ vati cuni cuvi ra. Cuni cuvi ra, vati satiñu tahan ra tiñu ra Ndioo. Chacan cuu cha sacuinu ra cha cumani cha cua tindee ndo chihin yu.

3

Cha cua coo vaha ndicha ñivi can chi ra Ndioo

¹ Yani xaa, cua cusii ini ndo chi ra chahnu. Ñahni tu ndoho cha cua taa ndico tuqui tuhun cha ni tai chihin ndo nu quichi quivi. Tacan ni cua coo vaha ndo,

² vati cua saha vaha ndo cuenda chi ñivi ndacu ndavaha ni. Cua saha vaha ndo cuenda chi ñivi cuni cha cua savaha ndo costumbre chahnu. Cuihna cuu ñi.

³ Ñivi ndicha ra Ndioo cuu maan yo, ta satiñu yo chi ra Ndioo, vati ra Tati Ndioo ndaca ñahan chi yo. Cusii ini yo, vati iyo ra Cristo Jesuu chi yo. Chito yo ti ñahni yavi ndaa cha cua savaha mani maan yo.

⁴ Cua cuu ndurai yu, vati iyo vaha yu cuenda costumbre chahnu. Tu cua saxini ñivi ti cha iyo vaha ñi, cua cuu ndurai que, vati vaha xaan ca iyo yu.

⁵ Queta yu una quivi yu, ta ni tahnda ñiin xini xui cuhva iyo costumbre. Ñivi judío ndicha cui, ta ñivi ra Benjamín ni chacoo tiempu chahnu cui. Rai judío cui, ta ñivi judío cuu ñivi yu. Cha sacahnu vaha tahin ley chahnu cuhva sacahnu ndihi ra fariseo, vati fariseo ni cuu tahin.

⁶ Iti chata caní tahan xain chi ñivi Ndioo, vati cuni xain satiñu i tiñu ra Ndioo. Saxini yu ti ñahni cuati yu, vati cumi vahi ley chahnu,

⁷ ta iyo xaan yavi ndaa cha ni savahi chacan cuenda ñivi ñuñivi, soco yuhu chite ti ñahni yavi ndai cuenda ra Cristo.

⁸ Cati yu ti ñahni yavi ndai, vati iyo xaan ca yavi ndaa cha nacote chi ra chahnu Cristo Jesuu. Cha naan ndihi cha ni savahi. Cha naan chi cuenda ra Cristo. Yuhu cati ti ñahni yavi ndaa cha ni savahi. Chacan cuu cha cua coo vahi chi ra Cristo.

⁹ Iyo yu chi ra Cristo, soco ña cundee cha cua coo vahi chi ra Ndioo cha ni savahi cuhva cati ley can. Cua coo vahi chi ra Ndioo, vati chinu ini yu chi ra Cristo, ta maan ra Ndioo cuu ra chaha cha cua coo vaha ñivi chi ra, tu cua cuinu ini ñi chi ra.

¹⁰ Chacan cuu cha nacote vahi chi ra Cristo. Chite ti iyo tu ndee ini chi ra, vati natacu ndico ra nu iyo ñivi ndii. Cha ndehe tahin tu ndoho cuhva cha ni ndehe maan ra, ta vasi cua cuvi tahin cuhva cha ni chihi maan ra.

¹¹ Chacan cuu cha cua natacu tahin nu iyo ñivi ndii, tu cua cuu.

Tu cua sanini ñican, cua cundee quee vaha ñi

¹² Ña cua cati yu ti cha ni cundei, ta cha iyo vahi. Ni vii sanini yu chi yu. Tacan ni cua coo vahi chi ra Ndioo, vati cha ni quihin cuenda ra Cristo Jesuu chihin yu.

¹³ Yani xaa, ña cati yu ti cha iyo vahi, soco ni vii iyo iin cha cuahan saxini. Ña tichahi cha ni tahin nu quichi quivi, soco cua sanini yu chihin yu nu cuahan quivi.

¹⁴ Nduqui cha vaha. Chacan cuu cha cua sacanain cuenda ra Ndioo, vati cha nacachi ra Ndioo chi yo, ta iyo yo chi ra Cristo Jesuu.

¹⁵ Ndihi ndioho cha iyo vaha cuenda ra Ndioo—na cua saxini ndo cuhva cati yu. Tu cua saxini ndo inga tucu tuhun, cua sacoto ra Ndioo cha vaha chihin ndo.

¹⁶ Na cua savaha ndo cuhva cha ni cundee cutuhva ndo.

¹⁷ Yani xaa, cua savaha ndo cuhva ndacu yu. Cua saha vaha ndo cuenda yoso cuhva iyo ñivi ndacu cuhva ndacu main.

¹⁸ Cuaha chaha cha chahi cuenda chi ndo, soco vitin cua cati ndico tuqui chihin ndo. Ndahvi xaan cuni anime, vati iyo xaan ñivi cuxaan ini chi ra Cristo. Ña chinu ini ñi tuhun cha ni chihi ra Cristo cuenda cuati ñi nu cruu.

¹⁹ Cua queta quivi cha cua ndoyo ñuhun ñi, vati mani cha cua cusii ini ñi cuni ñi. Ndurai ñi, soco iyo cha cua cucahan nuun ñi, ta cuni xaan ñi cha iyo nu ñuhun ñuñivi.

²⁰ Ña cua saxini ndo chacan, vati maan yo cuu ñivi xu ñuun ra Ndioo iti siqui. Ndatu yo chi ra chahnu Jesucristo, vati tican cua quichi ra, ta cua sacacu ra chi yo.

²¹ Maan ra cua sama iquín cuñu ndahvi yo, ta cua cuu yo iin cha taqui sava ni ta cua caa maan ra. Tacan ni cua savaha ra, vati iyo tu ndee ini chi ra. Chacan cuu cha cundee ra, ta tuhun cahan ra cua tasoho ndihi cuii cha iyo.

4

Ndihi quivi cua cusii ini ñivi can chi ra chahnu

¹ Yani xaa, cuni xain chi ndo, ta cusii ini yu chihin ndo. [Ni ndehi chi ndo,] ta chite ti cha iyo yahvi yu chi ra Ndioo. Cua cuinu vaha ini ndo chi ra chahnu, xaa.

² Cahan ndahvi yu chi ña Evodia chi ña Síntique ti na cua nduunuun ndico ñi cuenda ra chahnu.

³ Ta yoho yani xaa, cahan ndahvi tahin chi maun ti na cua tindeun chi ña cuhva yo ña Evodia chi ña Síntique. Cha satíñu tahan ñi ta ñi chi ra Clemente chi ndihi ñivi satíñu tahan chi yuhu tiñu ra Ndioo, ta cha iyo tahan sivi ñi ta ñi tichi libru nu iyo sivi ñivi cua coo ndito chi ra Ndioo.

⁴ Na cua cusii ini ndo chi ra chahnu ndihi ni quivi. Cati ndico tucu yu ti na cua cusii ini ndo.

⁵ Cua coo masu ini ndo chi ndihi ñivi. Yatin xaan cua quichi ra chahnu.

⁶ Ña cua tichaha ni ndo ni suhva, soco cua ndaca ndo ndihi cha chini ñuhun ndo chi ra Ndioo. Tacan ni cua ndaca ndo chi ra, ta cua cuhva ndo iin tiahvi ndioo chi ra.

⁷ Cua cuhva ra Ndioo cha cua coo taxin vaha anima ndo, masi ña cua cutuni vaha ini ndo cha cua savaha ra. Taxin cua coo anima ndo, ta ña cua saxini xaan ndo, vati iyo ra Cristo Jesuu chi ndo.

Cua saxini ñivi can cha vaha

⁸ Yani xaa, cua saxini ndo ñaan cha cuu cha ndicha, ñaan cha cuu cha vaha, ñaan cha cuu cha cuiti, ñaan cha cuu cha ii, ñaan cha cuu cha taqui, ñaan cha

cuu cha vii cua saxini ndo. Tu cua coo vaha ndo, tu cua sacahnu ndo chi ra Ndioo, cua saxini ndo chacan.

⁹ Na cua savaha ndo cuhva cati tuhin chi ndo, ta cua savaha ndo cuhva cha ni sanahin chi ndo. Cua savaha ndo cuhva cha cati tuhin chi ndo, ta cua savaha ndo cha ni ndehe ndo cha ni savahi. Tacan ni cua savaha ndo, ta cua coo ra Ndioo chi ndo, ta cua cuhva ra cha cua coo taxin anima ndo.

Iyo iin cha samani ñivi ñuun Filipo chi ra Paulu

¹⁰ Cusii ini xaan yu chi ra chahnu, vati cha ni quechaha ndico saxini ndo cuenda yu. Ndicha cha ni saxini ndo cuenda yu, soco ña ta queta hora cua tindee ndo chihin yu.

¹¹ Ña cati yu ti iyo cha chini ñuhin, vati chi ndihi cuii cuhva ndoi vaha. Chacan ni cutuhve.

¹² Chacoo ndahvi yu, ta chacoo vaha yu. Chi ndihi ni ndoi vaha. Chi ndihi cuii cuhva ndoi vaha. Vasi ndaha ini yu, vasi ña ndaha ini yu, soco ndoi vaha. Vasi iyo vahi, vasi iyo cha chini ñuhin, soco ndoi vaha.

¹³ Chaha ra Cristo tu ndee ini chihin yu. Tacan ni cuu savahi ndihi cuii chi.

¹⁴ Vaha xaan cha savaha ndo, vati tindee tahan ndo chihin yu cha ni ndehi tu ndoho.

¹⁵ Ndioho yani xaa, chito ndo ti quivi cha quechaha cati tuhin tuhun vaha iti ñuhun Macedonia can mani maan ndo tindee chihin yu cuhva ni tindei chi maan ndo. Cha cua quei tican, ta tindee ndo chihin yu. Ñahni ca ñivi Ndioo iyo tican tindee.

¹⁶ Nu ni chacoi ñuun Tesalónica, ta tindee ndo iin chaha uvi chaha, [vati iyo cha chini ñuhin].

¹⁷ Ña cua saxini ndo ti cuni xain ñaan cha cuu cha cua samani ndo, soco cuni yu cha cua coo ca yahvi ndo iti nuun ra Ndioo.

¹⁸ Cha iyo vahi vitin. Cha yaha cuhva cha iyo vaha yu, ta vaha xaan cuni yu, vati chaha ra Epafrodito cha ni samani ndo chihin yu. Taqui xaan savaha ndo, ta vaha xaan samani ndo. Cusii ini ra Ndioo cha ni savaha ndo chacan.

¹⁹ Cua cuhva xaan ra Ndioo ndihi cha cua cuni ñuhun ndo, vati iyo ndihi cuii cha vaha chihin ra cuenda ra Cristo Jesuu.

²⁰ Na cua sacahnu yo chi ra Ndioo sutu yo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Na cua cuu chi tacan ni.

Tachi ra Paulu iin tuhun na cumi chi ñivi can

²¹ Cua cati ndo chi ndihi ñivi ra Jesucristo ti tachi yu iin tuhun na cumi chi ñi. Tachi ndihi ra yani yo iyo ihya iin tuhun na cumi chi ndo.

²² Ndihi ñivi Ndioo iyo ihya tachi iin tuhun na cumi chi ndo. Tachi tahan ñivi satiñu chi ra chahnu César ra cuu tiñu cahnu xaan can iin tuhun na cumi chi ndo.

²³ Na cua savaha ra chahnu Jesucristo tu manini chihin ndo. Na cua cuu chi tacan ni.

TUTU CHA NI TAA RA CHAHNU PAULU CHI ÑIVI NDIIOO IYO ÑUUN COLOSA

Taa ra Paulu tutu ya chi ñivi Ndioo iyo ñuun Colosa

¹⁻² Yuhu ra Paulu taa tutu ya chihin ndo, ta tatun ra Jesucristo cui, vati tacan cuni ra Ndioo. Yuhu chi ra Timoteo yani yo tachi ndi tutu ya chihin ndihi ndioho, ta ñivi Ndioo iyo ñuun Colosa cuu ndo. Yani yo chi ndo, vati chinu ini ndo chi ra Cristo. Na cua savaha ra Ndioo sutu yo tu manini chihin ndo, ta na cua cuhva ra cha cua coo taxin anima ndo.

Cahan ra Paulu chi ra Ndioo cuenda ñivi Ndioo can

³ Ndihi ni quivi cahan ndahvi ndi chi ra Ndioo cuenda ndo. Tacan ni chaha ndi iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo sutu yo chi ra chahnu Jesucristo.

⁴ Chaha ndi iin tiahvi ndioo chi ra, vati ni chini soho ndi ti cha chinu ini ndo chi ra Cristo Jesuu, ta cha cuni mani ndo chi ndihi ñivi ra.

⁵ Tacan ni ndacu ndo, vati chinu ini ndo ti cha cua coo vaha ndo chi ra Ndioo iti siqui andivi. Chacan cha ni chini soho ndo nu quichi quivi, ta chini soho ndo tuhun ndicha tuhun vaha.

⁶ Cha queta tuhun can nuun ndo, ta tuvi ndo chinu ini chi chi cuhva cha chinu ini ñivi chi ra Ndioo nini cahnu ñuhun ñuñivi, ta savaha ndo cha vaha. Cha cuahan ndutuvi ñi, ta ndacu ñi cha vaha. Ta ni cuhva ndacu maan ndo nda cua nda quivi xihna cuii cha ni chini soho ndo, ta chito ndo ti cha iyo ndicha tu manini chi ra Ndioo.

⁷ Tacan ni cati ra Epafra chi ndo, ta cuni xaan ndi chi ra. Satiñu tahan ra tiñu ra Cristo, ta vaha xaan satiñu ra cuenda maan ndo.

⁸ Cha chaha ra cuenda chi ndi ti cha cuni mani xaan ndo chi ndi cuhva cha ni chaha ra Tati Ndioo chi ndo.

⁹ Na saña ndi cha cahan ndahvi ndi chi ra Ndioo cuenda maan ndo nda cua nda quivi cha ni chini ndi xihna cuii ti cha chinu ini ndo. Cati ndi ti na cua cuhva ra Tati Ndioo cha chini tuni chi ndo, ta sa cua cutuni vaha ini ndo, ta tacan ni cua coto vaha ndo ñaan cha cuni ra Ndioo cha cua savaha ndo.

¹⁰ Chacan cuu cha cua savaha ndo cuhva cuni ra Ndioo, ta cua cusii ini ra. Mani cha vaha cua savaha ndo, ta cua nacoto vaha ca ndo chi ra Ndioo.

¹¹ Cua coo ca tu ndee ini chi ndo, vati iyo vaha xaan tu ndee ini chi ra Ndioo. Chacan cuu cha cua cundee ini ndo. Cua coo vii anima ndo, ta cua cusii ini ndo.

¹² Tacan ni cua cuhva ndo tiahvi ndioo chi ra Ndioo sutu yo, vati chaha ra tu ndee ini chi ndo cha cua coo vaha tahan ndo chi ra nu cua cundaca ñahan ra chi ñivi ra.

¹³ Cha sacacu ra chi yo nu ni chacoo yo chi ndavaha ni nu ndaca ñahan run cuihna chi yo, ta cua yaha yo nu cua cundaca ñahan sehe ra, ta cuni xaan ra chi sehe ra.

¹⁴ Cha sacacu ra chi yo, ta cha sanaan ra cuati ni savaha yo.

Cha iyo vaha ñivi Ndioo chi ra Ndioo, vati ni chihi ra Cristo cuenda ñi

¹⁵ Ña ndehe yo chi ra Ndioo, soco cuhva iyo ra iyo ra cuu sehe ra. Ña ta tuvi ndihi cha iyo, ta nda ni tacan cha iyo sehe ra.

¹⁶ Maan ra Cristo cuu ra ni savaha ndihi cuii cha iyo iti siqui andivi ta ndihi cha iyo nu ñuhun ñuñivi. Maan ra savaha ndihi cha ndehe yo, ta savaha tahan ra ndihi ca cha iyo—masi ña ndehe yo chi chi. Savaha ra chi ra tatun Ndioo cha ndaca ñahan iti siqui andivi, ta savaha tahan ra chi run cuihna cha ndaca

ñahan nu ñuhun ñuñivi. Ndihi cuii chacan ni savaha ra Jesucristo cuhva cati ra Ndioo chi ra, ta cha iyo chi cuenda maan ra cuu sehe Ndioo.

¹⁷ Xihna ca cha iyo maan ra. Tacan sa quetuvi ndihi cha iyo, ta maan ra chaha tu ndee ini cha na coo vaha ñuhun ñuñivi.

¹⁸ Maan ra cuu ra cuu xini, ta maan ra ndaca ñahan chi ñivi ra. [Maan ra chaha tu ndee ini chi ñivi ra.] Maan ra cuu ra ni natacu xihna cuii nu iyo ñivi ndii. Chacan cuu cha maan ra cuu ra cuu xini, ta ndaca ñahan ra chi ndihi cuii cha iyo.

¹⁹ Tacan ni iyo ra, vati Ndioo ndicha cuu ra.

²⁰ Ndumani ndico ra Ndioo chi ñivi ñuñivi savaha ra cuu sehe ra, vati chati ra niñi ra, ta ni chihi ra nu cruu. Tacan ni sandumani ndico ra chi ndihi cuii cha iyo nu ñuhun ñuñivi ta ndihi cha iyo iti siqui andivi cuhva ni cati ra Ndioo.

²¹ Nu ni quichi quivi ña mani cuni ndo chi ra Ndioo. Xaan xaan cuni ndo chi ra, ta savaha ndo ndavaha ni,

²² ta vitin ni cuu tahan ra ñivi ñuñivi. Tacan ni sandumani ndico ra chi ndo, vati ni chihi ra. Chacan cuu cha cua cuu yaha ndo iti nuun ra Ndioo, ta ndoo ndoo cua coo anima ndo. Ñahni cuati cua coo chi ndo, ta ni ña cua cuu tiso ñivi cuati chihin ndo.

²³ Tacan ni cua savaha ra, tu cua cuinu vaha ini ndo chi ra, tu cua coo vaha ndo chi ra, tu ña cua saxini ndo, tu ña cua saña ndo tuhun vaha cha chinu ini ndo quivi chini soho ndo chi chi. Cha chini soho ndihi ñivi ñuñivi tuhun vaha can, fa yuhu cati tuhun tahin tuhun can.

Chaha ra Ndioo tiñu cha cua tindee ra Paulu chi ñivi Ndioo

²⁴ Vitin cusii ini yu, vati ndehi tu ndoho cuenda maan ndo. Cha ni ndehe ra Cristo tu ndoho. Chacan cuu cha ndehe tahin tu ndoho cuenda ñivi ra, vati cua saquete ndihi tu ndoho cha cumani chihin yu.

²⁵ Satiñu tahin tiñu Ndioo, vati maan ra ni chaha tiñu cha cati tuhun chihin ndo. Chacan cuu cha cati tuhun vahi tuhun Ndioo.

²⁶ Nu quichi quivi ña ta coto ñivi ñaan cha cuu tuhun vaha yoso cuhva iyo ra Ndioo, soco vitin cha quechaha chito ñivi Ndioo chi chi.

²⁷ Chi ñivi ra cuni ra Ndioo sacoto ra ti taqui xaan tuhun ya cha chinu ini ñivi cuu inga tucu ñivi. Taqui xaan tuhun cha iyo ra Cristo chi ndo. Chacan cuu cha chito ndo ti cua coo vaha ndo chi ra Ndioo.

²⁸ Cati tuhun ndi yoso cuhva iyo ra Cristo. Chaha ndi cuenda chi ndihi ñivi, ta chaha ndi cha chini tuni chi ñi. Tacan ni sanahan ndi chi ñi, vati cuni ndi cha cua quee vaha ndihi ñivi cuenda ra Cristo.

²⁹ Chacan cuu cha satiñu xaan yu, ta sanini yu chi ndihi cuii tu ndee ini cha chaha ra Cristo chihin yu.

2

¹ Cuni yu cha cua coto ndo ti saxini xain cuenda maan ndo, ta saxini tahin cha cuenda ñivi iyo ñuun Laodicea chi ñivi ña ta nacoto chihin yu.

² Cuni yu cha cua coo tu ndee ini chi ndo. Tacan ni cua coo inuun ndo, ta cua cuni mani ndo chi ñivi tahan ndo, ta cua coo ndicha cha chini tuni chi ndo. Chacan cuu cha cua coto vaha ndo tuhun yoso cuhva iyo ra Cristo, vati nu ni quichi quivi ña chito ñivi ñaan tuhun cuu chacan.

³ Maan ra cua cuhva cha chini tuni chi ñivi, tu cua nanducu ñi chi ra.

⁴ Chacan cati yu, vati ña cuni yu cha cua cuu sandahyu ñahan ñivi chi ndo—masi vaha xaan cahan ñi chi ndo.

⁵ Ndicha ti ña iye chi ndo, soco ni ñuhun ini yu chi ndo. Cusii ini yu, vati chite ti chinu ndicha ini ndo chi ra Ndioo, ta vaha xaan chinu ini ndo chi ra.

⁶ Na cua coo vaha ndo chi ra chahnu Jesucristo cuhva cha quechaha ndo chinu ini ndo chi ra.

⁷ Tacan ni cua coo ra chi ndo, ta cua cuhva ra tu ndee ini chi ndo, ta cua cuinu vaha ini ndo chi ra cuhva ni cutuhva ndo. Tacan ni cua cuhva xaan ndo tiahvi ndioo chi ra Ndioo.

Sanduchaa ra Cristo anima ñivi

⁸ Cua saha vaha ndo cuenda, coto cua sandahyu ñahan ñivi chi ndo, coto cua cati tuhun ñi cuhva saxini ñivi, ta ñahni yavi ndaa chi. Cati ñi tuhun cuhva saxini ñivi, ta sacahnu ñi ndioo maan ñi. Ña sacahnu ñi chi ra Cristo.

⁹ Cua cumi ndo chi ndo, vati maan ra cuu Ndioo ndicha, ta ñivi ñuñivi cuu tahan ra.

¹⁰ Iyo vaha ndo, vati iyo ra chi ndo. Maan ra cuu xini chi ndo, ta ndaca ñahan tahan ra chi ndihi ra tatun Ndioo chi ndihi run cuihna.

¹¹ Iyo ndo cuenda ra Cristo. Cha ni nduchaa anima ndo cuenda ra Ndioo, vati cha ni saña ndo ndavaha ni savaha ndo, ta ra Cristo sanduchaa anima ndo.

¹² Cha ni chanduta ndo cuenda ra Cristo. Nuun xihna ndo tichi nduta, ta chacan cuu sava ni ta cua iin cha ni chihi tahan ndo chi ra. Tacan cuu, ta ni ndaa ndico ndo iti nuun nduta, ta chacan cuu sava ta cua iin cha ni natacu ndico ndo, vati chinu ini ndo ti iyo tu ndee ini chi ra Ndioo, ta maan ra cuu ra ni chaha tu ndee ini chi ra Cristo, ta ni natacu ndico ra.

¹³ Nu quichi quivi ñahni yavi ndaa ndo, vati ni savaha ndo ndavaha ni. Ña ta cuni ndo chi ra Ndioo, [vati inga tucu ñivi cuu ndo]. Vitin cha iyo vaha ndo chi ra Cristo, vati cha ni cucahnu ini ra ndihi cuati ndo.

¹⁴ Ni chani ra tuhun cha cati ti cua ndoyo ñuhun yo. Cha cua cutuni yo, vati ña sacuinu yo cuhva cati ley chahnu can, soco sanaan ra Ndioo chacan, vati ni chihi ra Cristo iti nu cruu.

¹⁵ Tacan ni sandumasu ra chi run cuihna chi tahan run, ta ndehe ndihi ñivi cha ni chacoo tu na cuun chi run, ta sacanaan ra Ndioo chi run.

Na cua nducu ñi cha vaha cuhva cha iyo iti siqui andivi

¹⁶ Na ña cua cati ñivi judío ti ña vaha cha chachi ndo ta ni ña vaha cha chihi ndo. Ña cua cati ñi ti ña vaha tu ña cua sacahnu ndo vico sacahnu ñi cuiya ta cuiya a yoo ta yoo a vita ta vita.

¹⁷ Ndihi chacan cuu sava ta cua iin cuhva yoso cuhva cua coo iti nuun, soco iin cha ndicha ndicha cuu ra Cristo.

¹⁸ Na ña cua cuu cati ñivi ti ña vaha cuhva ndacu ndo. Vasi cua cati ñi vati sacahnu ñi chi ra tatun Ndioo, ta cha iyo masu ini ñi. Cua cati ñi ti cha cahan xaan ra Ndioo chi ñi chi ñumahna. Vasi chacan cua cahan ñi, soco ña chito ñi. Rai cuni ñi, vati saxini ñi ndavaha ni, soco ñahni yavi ndaa ñi.

¹⁹ Ña iyo vaha ñi chi ra Cristo, ta maan ra cuu xini, ta maan ra chaha tu ndee ini chi ndihi ñivi ra. Chaha ra cha chini ñuhun ñi, ta sanduinuun ra chi ñi. Tacan ni sacuahnu ra Ndioo chi ñivi ra.

²⁰ Ña ndaca ñahan ca run cuihna iyo ñuhun ñuñivi chi ndo, vati cha quihvi tahan ndo cuenda ra Cristo. Chacan cuu cha ña vaha cha chaha ndo cha ndaca ñahan run chi ndo cuhva chaha ñivi ñuñivi. Ña vaha cha ndacu ndo cuhva cati ñi,

²¹ vati cati ñi ti ña cua tiin yo chehe. Ña cua cachi yo chacan. Ña cua quihin yo inga, cati ñi.

²² Ndihi chacan cua naan hora cua savaha yo chi chi. Tacan ni iyo ndo, ta ndacu ni ndo cuhva cati tuhun ñivi.

²³ Tacan ni ndacu ñivi, vati saxini ñi ti cha nditi cuu chi. Saxini ñi ti tacan vaha cha sacahnu ñi chi Ndioo, ta saxini ñi ti tacan ni iyo masu ini ñi, ta saxini

ñi ti vaha cha chacoo ica ñi, soco ñahni yavi ndaa chacan. Ña cua cundee casi chi cha ndacu yo cuhva cuni maan yo.

3

¹ Cua savaha ndo cuhva cuni ra Ndioo, vati cha iyo vaha ndo chi ra Cristo. Iyo ra Cristo chiyo ndaha cuaha ra Ndioo, [vati iyo tu ndee ini chi ra].

² Cua saxini ndo cha vaha cuhva cuni ra Ndioo. Ña cua saxini ndo cha ndavaha ni cuhva cuni ñivi ñuñivi.

³ Tacan ni cua coo ndo, vati ña iyo ca ndo cuenda ñivi ñuñivi. Cha iyo vaha ndo chi ra Ndioo, vati cha iyo ndo chi ra Cristo.

⁴ Iyo yo chi ra Cristo. Nu cua quichi ndico ra, ta cua coo tahan yo chi ra, ta cua cuu yo ñivi cahnu xaan.

Cuhva iyo ñivi ndacu ndavaha ni, ta cuhva iyo ñivi Ndioo

⁵ Cua saña ndo ndihi ndavaha ni cha iyo nu ñuhun ñuñivi cha cua cuni savaha ndo. Ña cua coo ndo ndavaha ni chi tahan ndo inga chiyo. Ña cua savaha ndo cha quini. Ña cua saxini ndo cha ndavaha ni chi ñi ñahan. Ña cua cuni ndo savaha ndo ndavaha ni can, ta ni ña cua cuni ndo ndatiñu iyo chi inga ñivi. Tu tacan ni cua savaha ndo, cua cuni ndo cha iyo chi ñivi, ta ña cua cuni ndo chi ra Ndioo.

⁶ Chacan cuu cha cua cuxaan ini ra Ndioo chi ñivi ña tasoho chi ra, ta cua tachi tuni ra chi ñi.

⁷ Cuhva can ña ni tasoho tahan ndo nu quichi quivi,

⁸ soco vitin cua saña ndo ndihi ndavaha ni ya. Ña cua nduxaan ca ndo, ta ni ña cua savaha ca ndo ndavaha ni. Ña cua cahan ca ndo ndavaha ni, ta ni ña cua cahan ca ndo cha quini.

⁹ Ña cua sandahyu ñahan ca ndo chi ñivi, vati cha saña ndo ndavaha ni cha ni savaha ndo nu quichi quivi.

¹⁰ Cha ni nduvaha anima ndo, ta ndacu ndo cuhva ndacu ra Ndioo ra savaha chi ndo. Chacan cuu cha nacoto vaha ndo chi ra.

¹¹ Cha ni nduvaha anima yo. Chacan cuu cha ña cua saxini ca yo ndaa ñivi cuu yo, a ñivi judío cuu yo, a inga tucu ñivi cuu yo, a sacahnu yo costumbre chahnu, a ña sacahnu yo chacan, a ñivi ñuun cuu yo, a ñivi siin cuu yo, a satíñu cuatu yo, a sacanaan vaha yo, vati iyo yo nu nuna. Ña cua saxini ca ndo chacan, soco cua saxini vaha ndo ti ra Cristo cuu xini, ta iyo ra chi ndihi ñivi ra.

¹² Cha ni nacachi ra Ndioo chi ndo, ta cuni xaan ra chihin ndo, ta iyo ii ndo. Chacan cuu cha cua savaha ndo cha vaha. Cua coo tu ndahvi ini chi ndo, ta cua tindee ndo chi ñivi tahan ndo. Cua coo masu ini ndo, ta cua coo vii ndo chi ñivi, ta cua cundee ini ndo.

¹³ Tu cua cuni iin ñivi tahan yo cuati chi yo, cua cundee ini yo, ta cua cucahnu ini yo chi ñi. Cua cucahnu ini ndo chi ñivi tahan ndo cuhva cha ni cucahnu ini ra chahnu Cristo chi ndo.

¹⁴ Nini xaan ca cua cuni mani ndo chi tahan ndo. Tacan ni cua cundee savaha ndo ndihi cha vaha can, ta cua coo vaha ndo chi ra Ndioo.

¹⁵ Na cua cuhva ra Cristo cha cua coo taxin anima ndo. Cua cutaxin anima ndo, vati tacan ni nacachi ra chihin ndo. Chacan cuu cha cua coo inuun ndo chi ñivi tahan ndo, ta cua cuhva ndo tiahvi ndioo chi ra Ndioo.

¹⁶ Na cua tasoho vaha ndo tuhun cha cati tuhun ra Cristo, ta cua coo cha chini tuni chi ndo. Tacan ni cua cati tuhun ndo chi ñivi tahan ndo, ta tacan ni cua sacuahna ndo chi ñi. Tacan ni cua cata ndo yaa Ndioo, ta cua cuhva ndicha ndo tiahvi ndioo chi ra Ndioo.

¹⁷ Ndihi cha cua savaha ndo, ndihi cha cua cahan ndo, cua savaha ndo cuenda ra chahnu Jesuu. Maan ra cuu ra cua tindee, ta cua cuhva ndico tucu ndo iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo sutu yo.

Cuhva cua coo ñivi Ndioo chi ñivi tahan ñi

¹⁸ Ndioho ñi ñahan, cua tasoho ndo chi ii ndo, vati tacan vaha cuenda ra chahnu.

¹⁹ Ndioho yani xaa, cua cuni vaha ndo chi ñasihi ndo, ta ña cua cuxaan ini ndo chi ñi.

²⁰ Ndioho ñi cuati, cua tasoho ndo chi sutu ndo chi sihi ndo ndihi cha cua cahan ñi chihin ndo, vati tacan ni cua cusii ini ra chahnu Ndioo.

²¹ Ndioho ñivi chahnu, ña cua cuhva xaan ndo tisihi chi sehe ndo, coto ña cua cundee ini ñi.

²² Ndioho ñivi cuu musu, cua tasoho ndo ndihi cha cua cahan chitoho ndo cha iyo nu ñuhun ñuñivi chi ndo. Ña vaha tu nu ni ndehe ra chihin ndo satiñu vaha ndo, ta inga hora ña satiñu vaha ndo cuhva ndacu ñivi, soco cua satiñu vaha ndicha ndo ndihi ni hora, vati sacahnu ndo chi ra chahnu Ndioo.

²³ Na cua satiñu vaha ndo ñaan cha cuu cha cua savaha ndo, vati satiñu ndo cuenda ra chahnu, ta ña satiñu ndo cuenda ñivi ñuñivi.

²⁴ Cua satiñu vaha ndo, vati chito ndo ti maan ra chahnu cua tiahvi chihin ndo, ta maan ra chaha cha cua coo vaha ndo chi ra nu cuahan quivi. Vitin satiñu ndo cuenda ra chahnu Cristo.

²⁵ Tacan cati yu, vati cua nihin ra ndacu ndavaha ni yahvi ra, vati cua tachi tuni ndicha ra Ndioo chi ra.

4

¹ Ndioho ñivi cuu chitoho, cua coo vaha ndo, ta cua coo vii ndo chi musu ndo, vati chito ndo ti iyo ra cuu chitoho maan ndo iti sigui andivi.

² Cua cahan ndahvi xaan ndo chi ra Ndioo, vati tacan ni cua cuhva xaan ndo tiahvi ndioo chi ra.

³ Cua cahan ndo chi ra cuenda maan ndi. Cua cahan ndo ti na cua cuhva ra Ndioo cha cua cati tuhun tucu ndi tuhun ra. Cua cati tuhun ndi tuhun ra Ndioo tuhun cha ña chito ñivi nu quichi quivi ti maan ra Cristo cuu ra sanduvaha anima ñivi. Chacan cuu cha indi yu ve caa vitin.

⁴ Cua cahan ndahvi tahan ndo chi ra ti na cua cuu cati cachin yu tuhun ra, vati iyo cha cua cati tuhun nini xain tuhun ra.

⁵ Na cua coo cha chini tuni chi ndo. Tacan ni cua coo vaha ndo chi ñivi ña chinu ini chi ra Ndioo, ta cua nducu ndo cuhva cha cua cati tuhun vaha ndo chi ñi.

⁶ Ndihi ni hora cua cahan vii ndo chi ñi, ta cua cahan vaha ndo chi ñi. Chacan cuu cha cua coto ndo yoso cuhva cua cati ndico ndo chi ndihi ñivi.

Tachi ra Paulu ta ra iin tuhun na cumi chi ñi

⁷ Cua cati ra Tiquico yani yo chi ndo ndihi cha ni tahin, ta cuni xaan yo chi ra.

Satiñu tahan ra tiñu ra chahnu, ta vaha xaan satiñu ra.

⁸ Tachi yu chi ra nu iyo ndo, vati tacan ni cua coto ndo yoso cuhva iyo ndi, ta cua cuhva tahan ra tu ndee ini chi ndo.

⁹ Tachi tahin chi ra Onésimo yani yo chi ra, ta ini ñuun ndo chi ra Onésimo can. Cuni tahan yu chi ra, ta chinu vaha ini ra chi ra Ndioo. Cua cati ra ta ra ndihi cha ni chacoo ihya.

¹⁰ Tachi ra Aristarco iin tuhun na cumi chi ndo, ta iyo tahan ra chihin yu ve caa ya. Tachi tahan ra Macu sachin ra Bernabé iin tuhun na cumi chi ndo. Cha ni tachi yu tutu chi ndo, vati tu cha cua queta ra nu iyo ndo, cua quihin cuenda ndo chi ra.

¹¹ Tachi tahan ra Jesuu ra nani Justo iin tuhun na cumi chi ndo. Racan ta ra cuu ñivi judío cha quihvi cuenda ra Cristo, ta ñahni inga ca ñivi judío satíñu tiñu Ndioo chi yuhu. Mani maan ni ra ta ra chaha tu ndee ini chihin yu.

¹² Tachi tahan ra Epafra ra cuu tahan ndo iin tuhun na cumi chi ndo, ta musu ra Cristo cuu tahan ra. Ndihi ni quiivi cahan ndahvi xaan tahan ra chi ra Ndioo cuenda maan ndo ti na cua coo vaha ndo chi Ndioo, ta na cua savaha ndo ndihi cha cua cuni ra Ndioo.

¹³ Yuhu cati ti nihin xaan satíñu ra cuenda maan ndo, ta nihin xaan satíñu tahan ra cuenda ñivi iyo ñuun Laodicea chi ñivi iyo ñuun Hierápoli.

¹⁴ Tachi tahan ra Luca yani yo ra cuu doctor iin tuhun na cumi chi ndo. Tacan ni tachi tahan ra Dema iin tuhun na cumi chi ndo.

¹⁵ Cua cati ndo chi ra yani yo iyo ñuun Laodicea chi ña Ninfa chi ndihi ñivi Ndioo nducuiti vehe ña ti tachi yu iin tuhun na cumi chi ñi.

¹⁶ Cua sacuahá xihna ndo tutu ya chi tahan ndo, ta sa cua tachi ndo chi chi ñivi Ndioo iyo ñuun Laodicea, vati tacan na cua cuu sacuahá tahan ñi chi chi, ta cua sacuahá tahan ndo tutu cha ni tachi yu chi ñican.

¹⁷ Cua cati ndo chi ra Arquipo ti ña cua naan ini ra savaha ra tiñu chaha ra chahnu chihin ra, cua cati ndo chi ra.

¹⁸ Yuhu ra Paulu taa tuhun ya cha na cumi chi ndo. Ña cua naan ini ndo cua cahan ndahvi ndo chi ra Ndioo cuenda yu, vati ni indi yu ve caa. Na cua coo tu manini chi ndo. Na cua cuu chi tacan ni.

TUTU XIHNA CUII CHA NI TAA RA CHAHNU PAULU CHI ÑIVI NDIIOO IYO ÑUUN TESALONICA

Taa ra Paulu tutu ya chi ñivi Ndioo

¹ Yuhu ra Paulu chi ra Silvano chi ra Timoteo taa tutu ya chihin ndo. Maan ndo cuu ñivi Ndioo iyo ñuun Tesalónica, ta chi ra Ndioo sutu yo chi ra chahnu Jesucristo cuu ndo. Na cua coo tu manini chihin ndo, ta na cua coo vii anima ndo.

Ndehe ñivi cha chinu vaha ini ñivi can chi ra Ndioo

² Chaha ndi iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo cuenda maan ndo ndihi ni quivi, ta cahan ndahvi xaan ndi chi ra cuenda maan ndo.

³ Ña cua naan ini ndi cha satiñu vaha ndo, vati chinu vaha ini ndo chi ra Ndioo. Ña cua naan ini ndi cha satiñu tahan ndo, vati cuni mani ndo chi ñivi tahan ndo, ta ni ña cua naan ini ndi cha cundee ini ndo, vati ndatu vaha ndo nda cua nda quivi cua quichi ndico tucu ra Jesucristo. Ndihi chacan cahan ndi chi ra Ndioo sutu yo.

⁴ Yani xaa, chaha ndi iin tiahvi ndioo chi ra, vati chito ndi ti cuni mani ra Ndioo chihin ndo, ta cha ni nacachi ra chihin ndo.

⁵ Chacoo ni chito ndi, vati ni tasoho ndo tuhun vaha cha ni cati tuhun ndi. Ñavi cha cati tuhun ni ndi chi ndo, soco cha ni chacoo tahan tu ndee ini chi ndi, ta tindee ra Tati Ndioo chi ndi, ta chito vaha xaan ndi ti cha ndicha cuu chi. Tacan ni chito ndo yoso cuhva ni chacoo ndi chi ndo, vati tacan ni savaha ndi cuenda maan ndo.

⁶ Chacoo ndo cuhva ni chacoo maan ndi cuhva ni chacoo ra chahnu, vati ni ndehe xaan tahan ndo tu ndoho. Ndehe ndo tu ndoho, vati cha chinu ini ndo tuhun Ndioo, soco cusii ini ndo ni savaha ra Tati Ndioo.

⁷ Chacan cuu cha ni ndehe ndihi ñivi Ndioo iyo ñuhun Macedonia yoso cuhva iyo ndo, ta ta ni cuhva ni ndehe tahan ñivi iyo ñuhun Acaya.

⁸ Cha ni chini soho ñivi tuhun Ndioo. Chini soho ñi, vati chaha ñivi cuenda yoso cuhva iyo maan ndo. Ñavi ñuhun Macedonia ni ta ni ñavi ñuhun Acaya ni, soco nini cahnu ni cati tuhun ñivi yoso cuhva chinu ini ndo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha ña nini ca cha cua cati tuhun maan ndi tican.

⁹ Suvi ñi cati tuhun ñi yoso cuhva quihin cuenda ndo chi ndi, ta cati tuhun tahan ñi yoso cuhva ni saña ihni ndo ita niñu ni sacahnu ndo, ta chinu ini ndo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha satiñu ndo cuenda ra Ndioo ndito Ndioo ndicha,

¹⁰ ta ndatu ndo nda cua nda quivi cua quichi ra Jesuu sehe ra iti siqui andivi. Ni tindee ra Ndioo chi ra Jesuu, ta ni natacu ndico ra nu iyo ñivi ndii, ta suvi ra Jesuu cuu ra cua sacacu chi yo nu cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi nu cuahan quivi.

2

Tiñu savaha ra Paulu ñuun Tesalónica can

¹ Ndioho yani xaa, ndioho chito ndo ti cha iyo yavi ndaa cha ni quichi ndi nu iyo ndo.

² Nu quichi quivi ni ndehe xaan ndi tu ndoho, ta cani ñivi chi ndi ñuun Filipino cuhva ni chito ndo, soco ña yuhvi ndi cati tuhun ndi tuhun vaha yoso cuhva

iyo ra Ndioo ñuun ndo. Chacan ni savaha ndi cuenda ra Ndioo ra sacahnu yo, ta ndehe ndi tu ndoho savaha ñivi.

³ Ña vata ndi cha cati tuhun ndi chihin ndo, ta ni ña sanahan ndi cha ndavaha ni chihin ndo, ta ni ña sandahyu ñahan ndi chihin ndo.

⁴ Cati ra Ndioo ti cha iyo vaha ndi, ta cua cati tuhun ndi tuhun vaha. Tacan ni cati tuhun ndi, ta cua cusii ini ra Ndioo chi ndi, ta maan ra Ndioo cuu ra cua ndehe a vaha yo a ña vaha yo. Ña nducu ndi cuhva cha cua cusii ini ñivi chi ndi.

⁵ Chito vaha ndo ti ña tuhva ndi savixin ñahan ndi chi ndo, ta chito tahan ndo ti ña cuni ndi cha cuu chachi ñivi. Tacan ni chito tahan ra Ndioo.

⁶ Ña nducu ndi cha cua sacahnu ñivi chi ndi. Ña nducu ndi cha cua sacahnu maan ndo chihin ndi, ta ni ña cuni ndi cha cua sacahnu inga ñivi chi ndi. Cha cuu tava tiñu ndi chihin ndo, vati cha ni chaha ra Cristo ndatu chi ndi, soco ña cuni ndi sanini ndi chihin ndo.

⁷ Vii xaan cumi ndi chihin ndo cuhva cumi iin ñahan chi sehe ña,

⁸ ta cundahvi ini ndi chihin ndo. Chacan cuu cha cuni cati tuhun tahan ndi tuhun Ndioo tuhun vaha chi ndo, soco ñavi chacan ni. Satiñu xaan ndi cuenda ndo, vati cuni mani xaan ndi chihin ndo.

⁹ Yani xaa, ni ñuhun ini ndo yoso cuhva ni satiñu ndi. Nihin xaan satiñu ndi. Nduvi nduvi satiñu ndi, ta niñu niñu satiñu tahan ndi. Tacan ni satiñu ndi, vati ña cuni ndi cuhva ndi tu ndoho chi ndo. Tacan ni cati tuhun ndi tuhun Ndioo chi ndo.

¹⁰ Cha chito ndo ti vaha xaan ni chacoo ndi nu iyo ndo. Ni chacoo cuiti vaha ndi chihin ndo, ta ñivi Ndioo cuu ndo. Ñahni ni iin ndavaha ni savaha ndi. Chacan ni chito tahan ra Ndioo.

¹¹ Chito ndo ti chaha ndi tu ndee ini chi ndo cuhva chaha iin rai tu ndee ini chi sehe ra. Ta ni cuhva chito ndo ti savaha ndi cha cusii ini ndo, ta chito tahan ndo ti cati tuhun xaan ndi

¹² cha na cua coo vaha ndo chi ra Ndioo cuhva cuni maan ra, ta maan ra Ndioo cuu ra nacachi chihin ndo. Cati ra ti na cua vaha ndo nu cua cundaca ñahan ra nu iyo ndatu chi ra.

¹³ Ndihi ni quivi chaha ndi iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, vati cha ni tasoho ndo tuhun Ndioo tuhun cati tuhun ndi. Ñavi tuhun ñivi cuu chi, vati ndicha ndicha tuhun Ndioo cuu chi, ta chacan ni chinu ini ndo chi chi. Tacan ni savaha ñivi Ndioo cuhva cati tuhun ra.

¹⁴ Yani xaa, ni chacoo ndo cuhva ni chacoo ñivi Ndioo iyo ñuhun Judea cuenda ra Cristo, vati ni ndehe ndo tu ndoho cuhva ni ndehe maan ñi tu ndoho. Ñivi ñuun ndo savaha tu ndoho chihin ndo, ta ta ni cuhva ñivi ñuun maan ñi ñivi judío can savaha tu ndoho chi ñi.

¹⁵ Suvi ñivi judío can ni chahni chi ra chahnu Jesuu, ta ni chahni tahan ñi chi ra ni cahan cuenda ra Ndioo iti chata. Suvi ni ñivi can sacunu chi ndi, ta ña savaha ñi cha cua cusii ini ra Ndioo, vati cuni cani tahan ñi chi ndihi ñivi.

¹⁶ Ña chaha ñi cha cua cati tuhun ndi chi ñivi cuu inga tucu ñivi, ta cua cuinu ini ñi chi ra Ndioo. Tacan ni savaha ñivi judío can ndihi cuii ndavaha ni cha iyo, soco cua tachi tuni ra Ndioo chi ñi nu cuahan quivi.

Cuni ndatuhun tucu ra Paulu chi ñivi iyo ñuun Tesalónica can

¹⁷ Yani xaa, cha iyo quivi ña ndehe ca ndi chihin ndo. Ndicha cha ña ndehe ndi chihin ndo, soco ni ñuhun ini ndi chihin ndo. Chacan cuu cha cuni xaan ca ndi ndehe tucu ndi chihin ndo.

¹⁸ Chacan cuu cha cuni cuhun ndi nu iyo ndo. Yuhu cuni cuhun nu iyo ndo ndihi ni quivi, soco ña chaha run Satanaa.

¹⁹ Chito ndi ñacu ndatu ndi nda cua nda cua quichi ndico tucu ra chahnu Jesuu. Chito ndi ñacu cua cusii ini ndi, ta chito ndi ñacu cua ndurai ndi. Tacan cua coo ndi cha cuenda maan ndo,

²⁰ vati maan ndo cua savaha cha cua cuu ndi rai cahnu iti nuun ra Ndioo, ta maan ndo cua savaha cha cua cusii ini ndi.

3

¹ Queta quivi ña ni cuu ca cundee ini ndi cha ña chito ndi yoso cuhva iyo ndo. Chacan cuu cha saxini ndi ti cua ndoo mani yu ñuun Atena,

² ta tachi ndi chi ra yani yo Timoteo iti nuun iyo ndo. Satiñu tahan ra tiñu Ndioo, ta cati tuhun tahan ra tuhun vaha yoso cuhva iyo ra Cristo. Tachi ndi chihin ra, vati cuni ndi na cua cuhva ra tu ndee ini chi ndo. Cuni ndi na cua cahan vii ra chi ndo, ta cua cuinu vaha ini ndo chi ra Ndioo.

³ Cuni ndi na cua coo tu ndee ini chi ndo. Chacan cuu cha ña cua ndoyo ñuhun ni iin ndo cha cua ndehe ndo tu ndoho. Chito maan ndo ti cha cua coo tu ndoho chi yo,

⁴ vati nu quichi quivi cati ndi ti tacan ni cua ndehe yo tu ndoho, ta ni iyo ndi chihin ndo. Chito ndo ti tacan ni chacoo chi chihin ndo.

⁵ Tacan cuu, ta queta quivi ña cundee ca yu. Chacan cuu cha ni tachi yu tiñu chi ndo. Tachi yu tiñu, vati cuni cote a ni chinu ini ndo chi ra Ndioo. Tachi yu tiñu, coto cua sandoyo ñuhun run cuihna chi ndo. Tu tacan cua cuu chi, ñahni yavi ndaa cha ni satiñu xaan ndi chihin ndo, [saxini yu].

⁶ Vitin cha ni quichi ndico ra Timoteo nuun iyo ndi, ta chaha ra cuenda yoso cuhva chinu ini ndo chi ra Ndioo. Chaha tahan ra cuenda yoso cuhva cuni mani ndo chi ndihi ñivi, ta chaha tahan ra cuenda ti ni ñuhun ini ndo chi ndi, ta cuni mani ndo chi ndi. Cati ra ti cuni xaan ndo ndehe ndo chihin ndi cuhva cuni ndehe ndi chihin maan ndo.

⁷ Chacan cuu cha cundee ini ndi, yani xaa. Cundee ini ndi ndihi tu ndoho ni ndehe ndi, vati ni chinu ini ndo chi ra Ndioo.

⁸ Vitin cha iyo vaha ndi, tu cua cundee ini ndo cha cuenda ra chahnu.

⁹ Chaha xaan ndi iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo. Chaha ndi tiahvi ndioo cha cuenda maan ndo, ta chaha ndi tiahvi ndioo, vati cusii ini ndi iti nuun ra Ndioo savaha ndo.

¹⁰ Niñu cahan ndi chi ra Ndioo, ta nduvi cahan tahan ndi chi ra. Cati ndi ti na cua ndehe tucu ndi chihin ndo, ta cati ndi ti na cua tindee ndi ñaan cha cumani chihin ndo, ta cua cuinu vaha ca ini ndo chi ra Ndioo.

¹¹ Na cua tindee ra Ndioo sutu yo, ta cua cundee cuhun ndi nuun iyo ndo. Na cua tindee tahan ra chahnu Jesuu.

¹² Na cua savaha ra chahnu cha cua cuni mani xaan ca ndo chi ñivi tahan ndo. Na cua cuni mani xaan ca ndo chi ndihi ñivi cuhva cha cuni mani ndi chihin ndo.

¹³ Chacan cuu cha cua cuhva ra tu ndee ini chi ndo, ta ñahni cuati cua coo chi ndo. Tacan ni cua coo vaha ndo iti nuun ra Ndioo sutu yo. Tacan ni cua coo ndo quivi cha cua quichi ndico ra chahnu Jesuu chi ñivi ra.

4

Cuhva cua cusii ini ra Ndioo

¹ Yani xaa, vitin cahan ndahvi xaan ndi chihin ndo cuenda ra chahnu Jesuu, vati na cua coo vaha xaan ca ndo chi ra cuhva iyo ndo vitin. Vitin iyo vaha ndo cuhva cati ndi chi ndo. Nu quichi quivi chaha ndi cuenda yoso cuhva cua savaha ndo, ta cati ndi yoso cuhva cua cusii ini ra Ndioo chi ndo.

² Chito ndo ñaan tuhun cati tuhun ndi chihin ndo, vati maan ra Jesuu cati tacan ni.

³ Maan ra Ndioo cuni cha cua coo ii ndo. Cuni ra cha ña cua coo ndo ndavaha ni chi tahan ndo inga chiyo.

⁴ Cuni ra cha cua coto ndo yoso cuhva cua quihin cuenda vaha ndo chi ñasihni ndo. Tacan ni cua coo vaha ndo chi ña, ta cua sacahnu ndicha ndo chi ña.

⁵ Ña cuni ra Ndioo cha cua savaha ndo ndavaha ni chi ña cuhva ndacu inga ñivi, ta ña nacoto ñi chi ra Ndioo.

⁶ Ña cuni ra Ndioo cha cua sandahyu ñahan ndo chi tahan ndo, ta ni ña cuni ra cha cua savaha ndo cuati chi tahan ndo. Ña cuni ra Ndioo chacan, vati cua tachi tuni ra chi ñivi cuenda ndihi chacan. Chacan ni cati tuhun ndi chihin ndo nu quichi quivi.

⁷ Cati tuhun ra Ndioo ti cua coo vaha yo chi ra, ta ña cuni ra cha cua savaha yo cuati.

⁸ Tu ña cua tasoho ñivi tuhun ya, ña cua tasoho ñi chi ra Ndioo, ta ña vaha cha tacan, vati maan ra cuu ra cati ti cua coo ra Tati Ndioo chi ndo. Tuhun Ndioo cuu tuhun ya. Ñavi tuhun ñivi cuu chi.

⁹ Ña chini ñuhun ndo cha cua cati ndi ti cua cuni mani ndo chi ñivi tahan ndo. Ña chini ñuhun ndo chacan, vati maan ra Ndioo cuu ra sanahan chihin ndo. Chacan cuu cha cuni mani ndo chi ñivi tahan ndo.

¹⁰ Ndicha ndicha ti cuni mani ndo chi ndihi tahan yo iyo nini cahnu ñuhun Macedonia. Yani xaa, cati tuhun ndi ti na cua cuni mani ca ndo chi ñi.

¹¹ Cati tuhun tahan ndi ti na cua coo taxin ndo, ta na ña cua saxini ndo ñaan tiñu iyo chi ñivi. Na cua satiñu vaha ndo cuhva ni cati tuhun ndi chihin ndo.

¹² Tacan ni cua coo vaha ndo chi ñivi ña chinu ini chi ra Ndioo, ta ñahni cha cua cuni ñuhun ndo.

Cua quichi ndico tucu ra chahnu

¹³ Yani xaa, cuni ndi cha cua coto ndo yoso cuhva iyo ñivi Ndioo cha ni chihi. Cuni ndi cha cua coto ndo chacan, vati tacan ni ña cua coo tu cuihya ini chi ndo cuhva iyo tu cuihya ini chi inga ñivi, ta ñican chito ñi ti ña cua coo vaha ñi chi ra Ndioo.

¹⁴ Chito yo ti cua cuhva ra Ndioo tu ndee ini chi ndihi ñivi ra Jesuu ñivi cha ni chihi, ta sa cua natacu ndico ñi. Chito yo ti chacan cuu chi, vati chinu ini yo ti cha ni chihi ra Jesuu, ta ni natacu ndico ra.

¹⁵ Chacan ni cati ndi chihin ndo, vati tacan ni cati ra chahnu. Cati ndi ti nu cua quichi ndico ra chahnu, ta ni vii iyo ndito yo, ña cua yaha xihna yo iti siqui andivi.

¹⁶ Cua tava tiñu ra Ndioo chi ra tatun ra, ta cua cana chaa ra tatun chahnu ra, ta cua tivi ra tatun Ndioo cutu ra. Tacan ni cua coo chi, ta cua quichi nuun ndico ra chahnu Cristo iti siqui, ta xihna cuu cua natacu ndico ñivi ra Cristo ñivi cha ni chihi.

¹⁷ Tacan ni cua cuu, ta cua cuhun tahan yo cuu ñivi ni ndito. Icaa ni cua cuhun yo chi ñivi cha ni chihi. Tichi vico cua cuhun yo, ta icaa ni cua satahan yo chi ra chahnu iti siqui can. Tacan ni cua coo yo chi ra chahnu ndihi ni quivi ndihi ni tiempo.

¹⁸ Na cua cati ndo tuhun ya chi ñivi tahan yo, vati tacan ni cua cuhva ndo tu ndee ini chi ndihi ñi.

5

¹ Yani xaa, ña chini ñuhun ndo cha cua taa ndi tuhun yoso cuhva cua coo chi nu cuahan quivi,

² vati cha chito vaha ndo ti ña cua coto yo ñaan hora cua quichi ndico tucu ra chahnu cuhva ña chito yo ñaan hora cua quichi run cuu ñasuhu.

³ Cua cati ñivi ti cha iyo vaha yo, cha iyo vii yo, ta quii xaan cua ndehe ñivi tu ndoho cuhva quii xaan ni quichi tu ndoho chi ñi ñahan hora cha cua cacu sehe ñi. Ña cua cuu cacu ñivi chi tu ndoho can.

⁴ Ndioho yani xaa, na ña cua savaha ca ndo ndavaha ni. Chacan cuu cha cua cuatu vaha ndo ñaan hora cua quichi ndico tucu ra chahnu, ta ña cua nduiyo ndo quivi cua quichi ra cuhva cua nduiyo run ñasuhu, [tu cua tiin tiñu chi run].

⁵ Ndihi ndo cuu sehe Ndioo, ta ndacu ndo cha vaha. Ñavi ñivi ndacu ndavaha ni cuu yo.

⁶ Na ña cua ndusucha yo cuhva iyo sucha inga ñivi, soco na cua saha yo cuenda yoso cuhva iyo yo. Na cua cucumi vaha yo chi yo.

⁷ Iyo ñivi savaha ndavaha ni, ta cha cuaa savaha ñi ndavaha ni can. Iyo ñi chihì ndixi, ta cha cuaa chihì ñi ndixi can.

⁸ Cha iyo maan yo cuenda chinucahni. Chacan cuu cha na cua cucumi vaha yo chi yo, vati ñivi Ndioo cuu yo. Na cua cuinu vaha ini yo chi ra Ndioo, ta na cua cuni mani yo chi ñivi tahan yo. Na cua cuatu vaha yo chi ra Jesuu, [ta tacan ni cua cacu yo nu cua ndoyo ñuhun ñivi ndacu ndavaha ni].

⁹ Cati ra Ndioo ti ña cua tachi tuni ra chi yo. Cati ra ti cua cacu yo, vati tacan ni cua savaha ra chahnu Jesucristo.

¹⁰ Maan ra Jesuu ni chihì cha cuenda maan yo, ta chacan cuu cha cua cacu yo. Vasi cua coo ndito yo, vasi cua cuvi yo, soco cua coo vaha yo chi maan ra icaa ni quivi cua quichi ra.

¹¹ Chacan cuu cha yu cati ti na cua cuhva ndo tu ndee ini chi ñivi tahan ndo. Na cua tindee ndo chi tahan ndo cuhva tindee ndo vitin.

Chaha ra Paulu cha chini tuni chi ñivi Ndioo can

¹² Yani xaa, cahan ndahvi ndi chihin ndo ti na cua sacahnu ndo chi ra satiñu cuenda ra chahnu nu iyo ndo. Cua sacahnu ndo chi ra tindee chihin ndo cuenda ra chahnu, ta cua sacahnu ndo chi ra sanahan chi ndo cuenda ra chahnu.

¹³ Na cua sacahnu vaha xaan ndo chi ra, ta na cua cuni mani ndo chi ra, vati satiñu ra tiñu Ndioo. Na cua coo vii ndo chi ñivi tahan ndo.

¹⁴ Yani xaa, cati tuhun ndi ti na cua cuhva ndo cha chini tuni chi ñivi sucha. Na cua cuhva ndo tu ndee ini chi ñivi saxini suhva, ta na cua tindee ndo chi ñivi ña cundee ini. Na cua cundee ini ndo chi ndihi ñivi.

¹⁵ Na cua saha ndo cuenda, coto cua ndico coo ndo savaha ndo ndavaha ni chi ñivi savaha ndavaha ni chihin maan ndo. Na cua nducu ndo cuhva cha cua savaha ndo cha vaha chi tahan ndo, ta ta ni cuhva na cua savaha ndo chi ndihi ñivi.

¹⁶ Na cua cusii ini ndo ndihi ni quivi.

¹⁷ Ini cuhva na cua cahan ndo chi ra Ndioo.

¹⁸ Na cua cuhva ndo iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo cuenda ndihi cha cua tahan ndo. Tacan ni cua savaha ndo, vati tacan ni cuni ra Ndioo, ta cua tindee tahan ra Cristo Jesuu chi ndo.

¹⁹ Na ña cua casi ndo cha cua savaha ra Tati Ndioo chi ndo.

²⁰ Na ña cua cati ndo ti ña vaha tuhun cha cahan ñivi cuenda ra Ndioo.

²¹ Na cua ndehe ndo ndihi cha ndacu ñivi a vaha a ña vaha chi, ta na cua savaha ndo ñaan cha cuu cha vaha.

²² Na ña cua savaha ndo ni iin ndavaha ni.

²³ Na cua savaha ra Ndioo cha cua coo ii anima ndo, ta maan ra cuu ra sanduvii anima yo. Na cua cumi vaha ra Ndioo chi maan ndo chi anima ndo. Na cua coo vaha ndo, ta na ña cua savaha ndo ndavaha ni nda cua nda quivi cua quichi ndico ra chahnu Jesucristo.

²⁴ Ni nacachi ra chihin ndo, ta cua savaha ra cuhva ni cati ra, vati cha ndicha ra.

Sacahnu ra Paulu chi ñivi can

²⁵ Yani xaa, cua cati ndo chi ra Ndioo ti na cua tindee ra chihin ndi.

²⁶ Na cua cati ndo chi ndihi ñivi tahan yo ti tachi yu iin tuhun na cumi chi ñi.

²⁷ Cati tuhin chihin ndo cuenda ra chahnu ti na cua sacuahaha ndo tutu ya chi ndihi ra yani yo chi ndihi ñi tahan yo.

²⁸ Na cua savaha ra chahnu Jesucristo tu manini chihin ndo. Na cua cuu chi tacan ni.

TUTU UVI CHA NI TAA RA CHAHNU PAULU CHI ÑIVI NDIIOO IYO ÑUUN TESALONICA

Taa ra Paulu ta ra tutu ya chi ñivi Ndioo iyo ñuun Tesalónica

¹ Yuhu ra Paulu chi ra Silvano chi ra Timoteo taa tutu ya chihin ndo, ta maan ndo cuu ñivi Ndioo iyo ñuun Tesalónica. Chinu ini ndo chi ra Ndioo sutu yo chi ra chahnu Jesucristo.

² Na cua savaha ra Ndioo sutu yo tu manini chihin ndo, ta na cua savaha ra cha cua coo vii anima ndo. Ta ni cuhva na cua savaha tahan ra chahnu Jesucristo chihin ndo.

Cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi savaha ndavaha ni quivi cua quichi ndico tucu ra Cristo

³ Yani xaa, iyo cha cua cuhva ndi iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo cuenda maan ndo ndihi ni quivi. Tacan ni vaha, vati vaha xaan ca chinu ini ndo chi ra Ndioo, ta cuni mani xaan ca ta iin ta iin ndo chi ñivi tahan ndo.

⁴ Chacan cuu cha chaha vaha xaan ndi cuenda chi ñivi Ndioo, vati cundee ini ndo tu ndoho ni ndehe ndo, ta ni chinu vaha ini ndo chi ra Ndioo nu ni tahan ndo tu ndoho.

⁵ Chacan cuu cha ndehe ñivi cha rai cuiti vaha cuu ra Ndioo, ta cua cuñuhun ini ra yoso cuhva iyo ndo nda cua nda cua queta quivi cua cutuni ñivi. Ndehe xaan ndo tu ndoho vitin. [Chacan cuu cha chito ra Ndioo ti cha iyo vaha ndo,] ta cua cuu yaha ndo nu cua cundaca ñahan ra Ndioo chi ñivi ra.

⁶ Cuiti vaha ndicha iyo ra Ndioo. Chacan cuu cha cua queta quivi cua cuhva ra tu ndoho chi ñivi chaha tu ndoho chi maan ndo vitin.

⁷ Cua cuhva ra cha cua cacu ndo nu iyo ndo chi tu ndoho, ta cua coo vaha ndo chi maan ra cuhva cua sacacu tahan ra chi maan ndi. Tacan ni cua savaha ra nda cua nda quivi cua quichi ndico ra chahnu Jesuu. Iti siqui andivi cua quichi nuun ra chi ra tatun Ndioo, ta iyo tu ndee ini chi ra ta ra. Cua cayu ñuhun nu cua quichi ra ta ra,

⁸ ta cua tachi tuni ra chi ñivi ña nacoto chi ra Ndioo. Ta ni cuhva cua tachi tuni ra chi ñivi ña tasoho tuhun vaha cha cati tuhun ra chahnu Jesuu.

⁹ Cua cutuni ndicha ñi, vati ndihi ni quivi ña cua cuu quee ñi nu cua ndoyo ñuhun ñi. Cua quee ndaa ñi nu iyo ra chahnu, ta ña cua cuu ca yaha ñi nu iyo vaha ra nu iyo tu ndee ini ra.

¹⁰ Tacan ni cua tahan ñi quivi cua quichi ra, ta cua sacahnu ñivi ra chi ra, vati vaha xaan iyo ñivi ra. Ndihi ñivi chinu ini chi ra cua cati ti cahnu xaan rai cuu ra, vati vaha xaan iyo ñivi chinu ini chi ra, ta tacan ni cua coo maan ndo, vati chinu ini ndo cha ni cahan ndi.

¹¹ Chacan cuu cha cahan ndi chi ra Ndioo ndihi ni quivi, ta cuenda maan ndo cahan ndi. Chacan cuu cha cati ndi ti na cua savaha ra cha cua coo vaha ndo, vati ni nacachi ra chihin ndo. Cati ndi ti na cua cuni ndo savaha ndo cha vaha, vati chaha ra tu ndee ini chihin ndo. Tacan cuu, ta cua satifñu tahan ndo tifñu ra, vati chinu vaha ini ndo chihin ra.

¹² Chacan cuu cha cua savaha ndo cha cua sacahnu ndihi ñivi chi ra chahnu Jesuu. Tacan ni cua savaha tahan maan ra, vati cua cuu tahan maan ndo ñivi cahnu xaan, vati iyo tu manini chi ra Ndioo chi ra chahnu Jesucristo.

¹ Yani xaa, chaha ndi cuenda chi ndo yoso cuhva cua quichi ndico tucu ra chahnu Jesucristo, ta chaha ndi cuenda yoso cuhva cua nducuiti yo chi ra.

² Chacan cati tuhun ndi chihin ndo, vati ña cuni ndi cha cua quechaha saxini ndo, ta ni ña cuni ndi cha cua tichaha ndo ni suhva. Tu cua cahan iin ñivi cahan cuenda ra Ndioo chihin ndo, ta cua cati ñi ti cha quichi ra chahnu, ña cua saxini xaan ndo ti cha ni quichi ra. Tu cua cati tuhun cachin ñivi chi ndo ti cha quichi ra, ña cua tichaha ndo. Tu cua tachi ñivi tutu chi ndo, ta cua cati ñi ti maan ndi tachi chi chi, ña cua tichaha ndo, vati ña ta queta quivi cua cutuni ñivi.

³ Ña cua cuhva ndo cha cua nihin ñivi cuhva cha cua sandahyu ñahan ñi chihin ndo. Ña cua cuhva ndo chacan, vati xihna cuii cua saña ñivi cha chinu ini ñi chi ra Ndioo, ta cua ndehe ñivi yoo rai cuu run ndacu ndavaha ni. Maan run cuu run cua ndoyo ñuhun cuenda ra Ndioo.

⁴ Cua cuni cani tahan run chi ndihi ndioo chi ndihi ita niñu cha iyo nu ñuhun ñuñivi. [Cua cati run ti ñavi ndioo ndicha cuu ra Ndioo, soco maan run—cahnu xaan ndioo cuu run.] Chacan cuu cha cua quihvi tahan run tichi ve ñuhun ra Ndioo, ta cua cati run ti Ndioo cuu run. [Tacan, ta sa cua queta quivi cua quichi ra chahnu.]

⁵ Chite ti ni ñuhun ini ndo tuhun cha cati tuhun chihin ndo quivi cha chahin nu iyo ndo, vati tacan ni chahi cuenda chi ndo.

⁶ Vitin chito ndo ñacu ni nducuee run. Chacan cuu cha cua ndehe ñivi chi run cha cua queta quivi ni tiso ra Ndioo.

⁷ Ña chito yo yoso cuhva iyo run ndacu ndavaha ni can. Cha cuahan sandoyo ñuhun run, soco ña ta cuu vaha sandoyo ñuhun run nda cua nda cua queta quivi cua cuhva ra ni chasi nuun run vitin.

⁸ Tacan cuu, ta sa cua ndehe ñivi yoo run cuu run ndacu ndavaha ni. Maan ra chahnu Jesuu cua cahni chi run, vati cua tivi ra tati ra nuun run. Cua cahni ra chi run quivi cua quichi ra, ta cua ndehe ndico tucu ñivi chi ra.

⁹ Cua savaha run Satanaa cha cua quichi rucan, ta cua coo tu ndee ini chi run. Vata run, vati cua savaha run cuhva cahnu xaan, ta cua nduiyo ñivi. Tacan cuu, ta cua saxini ñivi ti Ndioo cuu run, soco ña ndicha.

¹⁰ Chi ndihi cuii cuhva cua sandahyu ñahan run chi ñican, ta cua ndoyo ñuhun ñi, vati ña chinu ini ñi cha ndicha. Chacan cuu cha ña cua cacu ñi nu iyo ñi chi tu ndoho.

¹¹ Chacan cuu cha chaha ra Ndioo cha cua sandahyu ñahan run chi ñi. Chacan cuu cha chinu ini ñi cha vata.

¹² Tacan ni cua cutuni ndihi ñican, vati ña tasoho ñi cha ndicha, ta cusii ini ñi cha ndacu ñi ndavaha ni.

Nacachi ra Ndioo chi ñivi, ta sanduvaha ra anima ñi

¹³ Yani xaa, iyo cha cua cuhva ndi iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo cuenda maan ndo, ta cuni xaan ra Ndioo chihin ndo. Ndihi ni quivi chaha ndi tiahvi ndioo chi ra, vati ña ta quetuvi ñuhun ñuñivi, ta ni nacachi ra Ndioo chihin ndo. Chacan cuu cha sanduvaha ra anima ndo, ta chaha ra Tati Ndioo cha iyo ii ndo, ta chinu ini ndo cha ndicha. Tacan ni nduvaha anima ndo.

¹⁴ Cati tuhun ndi tuhun vaha chihin ndo. Tacan ni nacachi ra Ndioo chi ndo, ta savaha ra chahnu Jesucristo cha ñivi cahnu xaan cua cuu ndo.

¹⁵ Yani xaa, na cua cundee ini ndo, ta na cua sacuinu ndo ndihi tuhun cha ni sanahan ndi chihin ndo. Cua sacuinu ndo tuhun ni cati tuhun ndi chihin ndo, ta cua sacuinu ndo tuhun ni taa ndi chihin ndo nu tutu.

¹⁶⁻¹⁷ Na cua savaha ra chahnu Jesucristo cha cua cusii ini ndo. Na cua cuhva ra tu ndee ini chi ndo, ta cua satiñu vaha ndo, ta cua cahan vaha xaan ndo. Na cua savaha tahan ra Ndioo sutu yo chacan chi yo, ta maan ra cuu

ra cuni mani chi yo. Maan ra cuu ra sanduvii anima yo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, ta maan ra chaha cha cua cuatu vaha yo chi ra Jesucristo, vati iyo xaan tu manini chi ra.

3

Na cua cahan ñivi can chi ra Ndioo cuenda ra Paulu ta ra

¹ Yani xaa, na cua cahan ndo chi ra Ndioo cuenda ndiuhu. Na cua cati ndo ti na cua tasoho ñivi tuhun Ndioo, ta na cua cuinu ini ñi cuhva chinu ini maan ndo.

² Na cua cati tahan ndo ti cua cacu ndi nu iyo ñivi ndacu ndavaha ni nu iyo ñivi ndacu cuati chi ndi. Tacan ni cua cati ndo, vati ña chinu ini ndihi ñivi can chi ra Cristo.

³ Iyo cha cua cuinu ini ndo chi ra Ndioo. Maan ra cua cuhva tu ndee ini chi ndo, ta maan ra cua cumi chi ndo. Tacan ni ña cua savaha run cuihna ndavaha ni chihin ndo.

⁴ Chito ndi ti ndacu ndo cuhva cati tuhun ndi chihin ndo, ta chito ndi ti tacan ni cua savaha ndo nu cuahan quivi. Ña tichaha ndi, vati tacan ni cua savaha ra chahnu chi ndo.

⁵ Na cua tindee ra chahnu chi ndo, ta cua cuni mani ndo chi ra cuhva cuni mani ra chihin ndo. Tacan ni cua cundee ini ndo cuhva cha ni cundee ini ra Cristo.

Iyo cha cua satiñu ñivi Ndioo

⁶ Yani xaa, cati tuhun ndi ti ña cua coo ndo chi ra yani yo icaa ni, tu cha sucha cuni ra, tu ña cua sacahnu ra tuhun cuhva cati tuhun ndi chihin ndo, vati tacan ni cati ra chahnu Jesucristo.

⁷ Maan ndo chito ti iyo cha cua savaha ndo cuhva ni savaha maan ndi. Ña sucha ndi satiñu ndi cha iyo ndi chihin ndo.

⁸ Sata ndi cha chachi ndi, ta nduvi ta niñu satiñu ndi. Nihin xaan satiñu ndi, vati ña cuni ndi tiso ndi tu ndoho chi ndo.

⁹ Iyo ndatu cha cua sacachi ndo chihin ndi, soco ña cuni ndi tacan. Cuni sanahan ndi iin cuhva chi ndo. Chacan cuu cha cua cuu savaha ndo cuhva ni savaha maan ndi.

¹⁰ Quivi cha ni iyo ndi chihin ndo cati tuhun ndi. Cati tuhun ndi ti tu iyo ñivi, ta ña cua satiñu ñi, ña cua cuu cachi ñi.

¹¹ Tacan cati ndi, vati chini soho ndi ti iyo ñi tahan yo chica cuu ni ñi. Sucha cuni ñi, ta ña satiñu ñi. Chica cuu ni ñi, ta ñahni ñaan tiñu savaha ñi.

¹² Chi ñican cati tuhun ndi. Cati ndi cuenda ra chahnu Jesucristo ti cua coo taxin ñi, ta cua satiñu ñi. Tacan ni cua nihin ñi cha cua cachi ñi.

¹³ Ndioho yani xaa, na cua cundee ini ndo savaha ndo cha vaha.

¹⁴ Tu iyo ñivi tahan yo, ta ña cua tasoho ñi cuhva cati tutu ya, cua saha ndo cuenda chi ñi. Ña cua coo icaa ni ca ndo chi ñican, vati tacan ni cua coo tu ca nuun chi ñi.

¹⁵ Na cua saxini ndo ti ñivi xaan ini cuu ñi, soco cua cuhva ndo cha chini tuni chi ñi cuhva chaha ndo cha chini tuni chihin iin ñivi tahan ndo.

Cua ndihi cati tuhun ra Paulu chi ñivi can

¹⁶ Na cua cuhva ra chahnu cha cua coo vii anima ndo chi ndihi cuui cuhva ndihi ni quivi, vati iyo vii maan ra. Na cua coo ra chahnu chi ndihi ndo.

¹⁷ Yuhu ra Paulu tachi iin tuhun na cumi chihin ndo, ta yuhu cuu ra ni taa tuhun nu cua ndihi tutu ya. Chacan cuu iin seña cha main cuu ra tachi tutu chi ndo, vati ndihi tutu tachi yu savahi chacan. Tacan ni taa yu.

¹⁸ Na cua savaha ra chahnu Jesucristo tu manini chi ndihi ndo. Na cua cuu chi tacan ni.

TUTU XIHNA CUII CHA NI TAA RA CHAHNU PAULU CHI RA TIMOTEO

Taa ra Paulu tutu ya chi ra Timoteo

¹ Yuhu ra Paulu taa tutu ya chihun, yoho Timoteo, ta tatun ra Jesucristo cui. Tacan ni cati tuhun ra Ndioo ra sanduvaha anima yo, ta tacan ni cati tuhun tahan ra chahnu Jesucristo, ta chi maan ra ndatu yo.

² Maun cuu sava ta cua iin sehi, vati chinu ndicha ini cun cha ni cahin chihun cuenda ra Ndioo. Na cua savaha ra Ndioo sutu yo tu manini chihun, ta na cua cundahvi ini ra chihun, ta na cua savaha ra cha cua coo vii anima can. Ta ni cuhva na cua savaha tahan ra chahnu Cristo Jesuu chihun.

Ña cua tasoho ra Timoteo tuhun vata

³ Cati tuhun chihun ti na cua ndoo nuun cun ñuun Efeso cuhva cha ni cati yu nu ni chahin ñuhun Macedonia. Tacan cati yu, vati tacan ni cua cati tuhun cun ti ña cua cati tuhun ñican inga tucu tuhun, vati iyo ñi—ña vaha ndacu ñi.

⁴ Cua cati cun ti ña cua saxini xaan ñi cuendu cahan ñivi, ta ni ña cua sacuahha xaan ñi yoso cuhva vachi tata ñi iti chata, coto cua yaha cuhva cha cua sacuahha ñi chacan. Tu cua savaha ñi tacan, cuaha xaan cua nducu tuhun ñivi, ta cua cahan yuhu xaan ñi. Tu tacan ni cua savaha ñi, ña cua cundee sanahan ñi iti Ndioo chi ñivi, ta ni ña cua cuinu ini ñi chi ra Jesucristo.

⁵ Tacan ni cati tuhun yu, vati cuni yu cha cua cuni mani ñi chi ñivi tahan ñi. Cua cuni mani ñi chi tahan ñi, vati ña tuhva ñi savaha ñi cuati, ta vaha xaan saxini ñi, ta chinu ndicha ini ñi chi ra Ndioo.

⁶ Iyo ñivi saña ñi cha sacahnu ñi chi ra Ndioo, ta mani cha ndatuhun ni ñi cuni ñi, ta ñahni yavi ndaa cha tacan.

⁷ Tacan ni ndacu ñi, vati cuni ñi cuu ñi maestru cuenda ley chahnu, soco ña nituni ini ñi ñaan cha cahan ñi, ta ni ña nituni ini ñi ñaan cha sacuahha ñi.

⁸ Chito yo ti vaha ndicha iyo ley can, tu cua sacahnu yo chi chi cuhva cuni ra Ndioo.

⁹ Chito yo ti ña chini ñuhun ñivi iyo vaha chi chi. Tiso ra Ndioo ley can cuenda ñivi ndacu ndavaha ni. Tiso ra chi chi cuenda ñivi ña tasoho. Tiso ra chi chi cuenda ñivi ña cuni chi ra. Tiso ra chi chi cuenda ñivi ndacu cuati. Tacan ni tiso tahan ra chi chi cuenda ñivi cahan ndavaha ni, cuenda ñivi chahni chi sutu ñi chi sihi ñi, cuenda ñivi chahni chi inga ñivi.

¹⁰ Tiso ra Ndioo ley can cuenda ñivi savaha ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo, cuenda ñivi putu, cuenda ñivi suhu chi ñivi tahan ñi, cuenda ñivi vata, cuenda ñivi sandahyu ñahan, ta iyo ca cha ndacu ñivi, ta ña chaha ra Ndioo. Chacan cuu cha tiso ra ley can.

¹¹ Ini tuhun cuu tuhun vaha cha cati ra Ndioo cahnu ndicha chihin yu, ta tava tiñu ra chihin yu.

Chaha ra Paulu iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, vati cundahvi ini ra Ndioo chi ra

¹² Chahi iin tiahvi ndioo chi ra chahnu Jesucristo. Maan ra chaha tu ndee ini chihin yu, vati saxini ra cha cua satñu vaha ndiche cuenda ra. Chacan cuu cha chaha ra cha satñu i cuenda ra.

¹³ Nu quichi quivi cati yu ti savaha xaan ra Ndioo ndavaha ni, ta cani tahin chi ñivi ra, ta cahn ndavaha ni chi ra. Tacan ni savahi, soco cundahvi ini ra chihin yu, vati ña ta cote ñaan cha cuu cha ni savahi, ta ni ña ta cuinu ini yu chihin ra.

¹⁴ Cahnu xaan tu manini ni savaha ra chahnu chihin yu, ta chaha ra cha ni chinu ini yu chi ra, ta cuni mani yu chi ñivi cuhva cuni mani maan ra chihin ñi.

¹⁵ Ni quichi ra Cristo Jesuu ihya nu ñuhun ñuñivi ya, vati cuni ra sanduvaha ra anima ndihi ñivi, vati iyo cuati chi ndihi ñivi ñuñivi. Tuhun ndicha cuu cha cati yu vitin, ta iyo cha cua cuinu ini ndihi ñivi chi chi. Iyo cuati chi ndihi ñivi, soco cahnu xaan ca cuati ni savaha yu.

¹⁶ Chacan cuu cha cundahvi ini ra Ndioo chihin yu. Chacan cuu cha cua coto ñivi ti iyo xaan tu ndee ini chi ra Jesucristo, vati cundahvi ini ra chihin yu, ta cahnu xaan cuati ni savahi. Tacan ni cua coto ñivi yoso cuhva iyo ra Jesucristo, ta cua cuinu ini ñi. Cua cuinu ini ñi chi ra, ta cua coo ndito ñi chi ra icaa ni ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

¹⁷ Na cua coto ndihi ñivi ti cahnu xaan rai cuu ra Ndioo, ta na cua sacahnu ñi chi ra ndihi ni quivi. Maan ra cuu ra cua cundaca ñahan chi ñivi ndihi ni quivi, ta ña cua cuvi ra. Ña ndehe ñivi chi ra, ta iin tuhun ni ra Ndioo cuu ra. Na cua cuu chi tacan ni.

¹⁸ Yoho Timoteo, cati tuhin chihun ti na cua satiñu vahun tiñu ra Ndioo cuhva cati ra ni cahan cuenda ra Ndioo nu quichi quivi, vati chacan ni cati ra cha cua savahun.

¹⁹ Na cua cuinu vaha ini cun chi ra chahnu, ta na cua saxini vahun. Iyo ñivi ña saxini vaha ñi, ta ndoyo ñuhun ñi, vati ña chinu ca ini ñi chi ra chahnu.

²⁰ Tacan ni tahan ra Himeneo chi ra Lejandru, ta chaha cuenda yu chi ra ta ra chi run Satanaa. Chacan cuu cha cua nihin ra ta ra cuhva, ta ña cua cahan ca ra ndavaha ni chi ra Ndioo.

2

Chaha ra Paulu cuenda yoso cuhva cua cahan ra Timoteo chi ra Ndioo

¹ Xihna cuii cati yu ti na cua cahun chi ra Ndioo cuenda ndihi ñivi. Na cua ndatuhun cun chi ra Ndioo. Na cua ndaca cun tu manini chi ra. Na cua cuhvon tiahvi ndioo chi ra. Tacan ni cua cahun chi ra.

² Na cua cahun chi ra cuenda ra cumi tiñu, ta na cua cahun chi ra cuenda ra ndaca ñahan chihin yo. Chacan cuu cha ña cua cuu coo tu ndoho chi yo, ta cua coo vii yo chi ndihi ñivi. Tacan ni cua cuu sacahnu yo chi ra Ndioo, ta cua coo vaha yo chi ndihi cuii cha vaha chi yo.

³ Chacan cuu cha vaha. Chacan cuu cha cua cusii ini ra Ndioo, ta maan ra cuu ra ni sanduvaha anima yo.

⁴ Cuni ra Ndioo cha cua nduvaha anima ndihi ñivi, ta cuni ra cha cua coto vaha ndihi ñivi cha ndicha ndicha.

⁵ Iin tuhun ni ra Ndioo iyo, ta iin tuhun ni rai cuu ra cahan chi ra Ndioo cuenda ñivi. Ra Jesucristo cuu ra, ta ñivi ñuñivi ni cuu tahan ra.

⁶ Chaha ra cha ni chahni ñivi chi ra. Tacan ni chihi ra cuenda ndihi ñivi, vati cuni ra cha cua nduvaha anima ñi. Chacan chito ñivi vitin tichi quivi ya ti cuhva cuni ra Ndioo cuu chi, vati cuni mani ra chi ndihi ñivi.

⁷ Chacan cuu cha chaha ra Ndioo tiñu chihin yu, ta cati tuhin tuhun ra. Tatun ra Jesuu cui savaha ra Ndioo, vati cati ra ti cua sacuahí chi ñivi cuu inga tucu ñivi. Tacan sa cua cuinu ini ñi cha ndicha. Yuhu cati cha ndicha, ta ña sandahyu ñahan chihin, vati tava tiñu ndicha ra Ndioo chihin yu.

⁸ Chacan cuu cha cati yu ti na cua cahan ra rai chi ra Ndioo. Na cua cahan ra chi ra ndihi nu iyo cuiti ra ve ñuhun, ta na cua coo cuiti vaha ra chi anima ra. Tacan ña cua nduxaan ca ra, ta ni ña cua cahan yuhu ca ra chi ñivi tahan ra.

⁹ Tacan ñi ñahan na cua cunami vaha ñi, vati tacan ña cua coo tu ca nuun chi ñi. Na cua saxini vaha ñi. Na ña cua yaha cuhva cha cua sandutaqui xaan

ñi xini ñi. Ña cua nducu xaan ñi xuhun cuaan, ta ni ña cua nducu xaan ñi yuu vaha cha cua ndutaqui ñi. Na ña cua nducu ñi sahma yahvi xaan,

¹⁰ [vati ñavi cha cuenda sahma ñi ndutaqui ñi cuni ra Ndioo]. Cua ndutaqui ñi, tu cua savaha ñi cha vaha. Chacan ni cua savaha ñi, tu cua sacahnu ndicha ñi chi ra Ndioo.

¹¹ Na cua coo taxin ñi, ta na cua tasoho ñi, vati tacan ni cua cutuhva ñi.

¹² Ña chahi ndatu cha cua sanahan ñi ñahan nu sacahnu ñivi chi ra Ndioo, ta ni ña chahi ndatu cha cua cundaca ñahan ñi chi ra rai. Na cua coo taxin ñi,

¹³ vati ni savaha xihna ra Ndioo chi ra Adán. Tacan cuu, ta savaha tahan ra chi ña Eva.

¹⁴ Ñavi chi ra Adán sandahyu ñahan run Satanaa, soco chi maan ña Eva sandahyu ñahan run, ta tacan ni savaha maan ña cuati.

¹⁵ Chacan cuu cha ña cua cuu sanahan ñi chi ra rai, soco cua sacuahnu ñi chi sehe ñi. Tacan ni cua nduvaha anima ñi, tu cua cuinu ini ñi chi ra Ndioo, tu cua cuni mani ñi chi ndihi ñivi, tu cua coo vaha ñi chi ii ñi, tu cua saxini vaha ñi. Tu tacan ni cua coo ñi, cua nduvaha anima ñi.

3

Cuhva cua coo ra ndiso tiñu cuenda ra Ndioo

¹ Ndicha ndicha cuhva cati yu, vati tu iyo ra cua cuni ra cundaca ñahan ra chi ñivi Ndioo, tiñu vaha xaan cua cuni ra.

² Iyo cha ña tuhva ra savaha ndavaha ni, ta iin tuhun ni ñasihi ra iyo chi ra. Iyo cha ña tuhva ra chihi ndixi. Iyo cha saxini vaha xaan ra. Iyo cha sacahnu ñivi chi ra. Iyo cha quihin cuenda vaha ra chi ñivi. Iyo cha sacuahva vaha ra chi ñivi.

³ Iyo cha ña tuhva ra coho ndixi. Iyo cha ña tuhva ra caca cuu chi ndavaha ni. Iyo cha ña cani tahan ra chi ñivi. Iyo cha iyo mani ra chi ñivi. Iyo cha ña cuni ra xuhun cha iyo chi ñivi.

⁴ Iyo cha cati tuhun vaha ra chi ñivi ra, vati tacan ni cua tasoho sehe ra cha cati tuhun ra, ta cua sacahnu vaha ñi chi ñivi.

⁵ Tu ña cua coto ra yoso cuhva cua cati tuhun vaha ra chi ñivi ra, ña cua cuu saha ra cuenda chi ñivi Ndioo.

⁶ Iyo cha nducuahva quivi cha ni quihvi vaha ra cuenda ra Ndioo, coto cua ndurai ra, ta cua cutuni ra cuhva cutuni run cuihna.

⁷ Iyo cha ña cumani ra chi ñivi ña chinu ini chi ra Ndioo, coto cua coo tu ca nuun chi ra, ta cua sandoyo ñuhun run cuihna chi ra. [Tacan ni cua coo ra rai, tu cua cuni ra cha cua cuu ra tiñu cuenda ra Ndioo.]

Cuhva cua coo ra cua tindee chi ñivi Ndioo

⁸ Ta ni cuhva cua coo ndihi ca ra cua tindee chi ñivi Ndioo. Iyo cha sacahnu tahan ñivi chi ra. Iyo cha ña cuu ra rai uvi yaa. Iyo cha ña chihi ra ndixi. Iyo cha ña suhu ra xuhun ñivi.

⁹ Iyo cha saxini vaha ra. Chacan ni chinu ini ra tuhun Ndioo tuhun ña ta coto yo nu quichi quivi, ta tuhun cha nduvaha anima yo cuu chi, vati chinu ini yo chi ra Ndioo.

¹⁰ Na cua ndehe xihna cun a vaha satiñu ra tiñu Ndioo. Tu cua satiñu vaha ra, tu ñahni cha cua cumani ra, cua cuu satiñu ra tiñu Ndioo.

¹¹ Tacan tucu cuenda ñasihi ra ta ra—iyo cha sacahnu ñivi chi ñi. Iyo cha ña cahan ñi cuendu. Iyo cha ña chihi ñi. Iyo cha satiñu vaha ñi tiñu.

¹² Ta ra tindee chi ñivi Ndioo iyo cha coo iin tuhun ni ñasihi ra chi ra. Iyo cha cumi vaha ra chi sehe ra chi ndihi ñivi ra.

¹³ Tu cua satiñu vaha ra tiñu Ndioo, tu cua tindee vaha ra chi ñivi Ndioo, cua cati ñivi ti rai vaha cuu ra, ta ña cua cuyuhvi ra ni suhva. Tacan ni cua cuinu vaha ini ra chi ra Ndioo.

Vitin chito ñivi ñaan cha cuu cha chinu ini ñi

¹⁴ Saxini yu ti yatin xaan cua cuhin nu iyo cun, soco tachi yu tutu ya chihun, coto cua nducuei.

¹⁵ Chacan cuu cha cua coto cun yoso cuhva cua coo yo, vati ñivi Ndioo cuu yo. Chi maan ra Ndioo ndito cuu ndihi ñivi ra, ta ñivi maan ra cuu ñi sanahan chi ndihi ñivi yoso cuhva iyo cha ndicha cha cati ra Ndioo.

¹⁶ Suvi ñi cuu ñi chaha cuenda ti cha cahnu xaan cuu cha sanahan ra Ndioo chi yo. Cha sanahan ra yoso cuhva cua coo yo cuenda ra Jesucristo ihya nu ñuhun ñuñivi ya. Tacan cati yu, vati

Ndehe ñivi chi ra Ndioo, vati quichi ra Jesucristo ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ta cati ra Tati Ndioo ti rai vaha ndicha cuu ra.

Ndehe tahan ra tatun Ndioo chi ra Jesucristo,

ta chini soho ñivi cuu inga tucu ñivi yoso cuhva iyo ra.

Chinu ini ñivi ñuñivi chi ra,

ta ndaa ra Jesucristo iti siqui andivi nu ni nducahnu ra.

4

Iyo ñivi cua saña cha chinu ini ñi chi ra Ndioo

¹ Cati cachin ra Tati Ndioo ti nu cuahan quivi iyo ñivi cua saña cha chinu ini ñi chi ra Ndioo, vati cua tasoho ñi cha cahan run sandahyu ñahan, ta cua tasoho ñi yoso cuhva cua cati run tati cuihna chi ñi.

² Cua tasoho tahan ñi chi ñivi vata chi ñivi sandahyu ñahan, ta ñican ña ndicha ñi, ta mani ndavaha ni saxini ñi.

³ Ña chaha ñi cha cua tandaha tahan ñi, vati cuati cuu chi, cua cati ñi. Ta ni cuhva cua cati ñi ti iyo cha ña cua cuu cachi ñi cuñu, vati suvi ni cuati cuu maan chi. Yuhu cati ti ña vaha cha cahan ñi, vati savaha maan ra Ndioo ndihi cha chachi yo, ta chaha ra chi chi ndihi ñivi chinu ini chi ra chi ndihi ñivi chito cha ndicha. Chacan cuu cha nini xaan cua cuhva yo tiahvi ndioo chi ra,

⁴ vati vaha xaan iyo ndihi cha savaha ra Ndioo. Tu cua cuhva yo tiahvi ndioo chi ra, cua cuu cachi yo ndihi cha iyo.

⁵ Tacan cati yu, vati cati ra Ndioo ti cha iyo vaha chi. Chacan cuu cha cua cuhva yo tiahvi ndioo chi ra.

Cua satiñu vaha ra Timoteo cuenda ra Jesucristo

⁶ Na cua sacoto cun tuhun ya chi ra yani yo. Tacan ni cua satiñu vahun cuenda ra Jesucristo, vati cua cu cumi vahun tuhun chihun cuhva iyo vaha cha cati tuhun chihun, ta chinu vaha ini cun chi ra Ndioo.

⁷ Ña cua tasohun cuendu cahan ñivi ñuñivi, ta ni ña cua tasohun cuendu cahan ñi chahnu. Na cua nducu cun cuhva cha cua sacahnu vahun chi ra Ndioo.

⁸ Ndicha ti cua coo vaha tu ndee ini chihin yo cha siqui yo, soco vaha xaan ca cua coo tu ndee ini chi yo cha cua sacahnu vaha ndicha yo chi ra Ndioo. Chacan cuu chi, vati vaha xaan cua coo yo vitin tichi quivi ya, ta ta ni cuhva cua coo vaha yo chi ra Ndioo quivi cua yaha yo iti nuun ra.

⁹ Iyo cha cua tasoho ndihi ñivi tuhun can, vati tuhun ndicha cuu chi.

¹⁰ Chacan cuu cha satiñu xaan yo, ta ndehe xaan yo tu ndoho. Tacan iyo yo, vati chinu ini yo ti cua savaha ra Ndioo ndito cuhva cati ra. Tindee ra chi ndihi ñivi, soco chi ñivi chinu ini chi ra tindee ndicha ra, vati cua sacacu ra chi ñi nu iyo ñi chi tu ndoho.

¹¹ Tuhun can cua cati tuhun cun. Chacan cua sacuahun chi ñivi.

¹² Na ña cua cati ñivi ti ña vahun, vati ra tivaa cuun. Na cua cati tuhun vaha xaun, ta na cua coo vahun chi ñivi. Na cua cuni mani cun chi ñivi tahan, ta na

cua cuinu vaha ini cun chi ra Ndioo. Na ña cua savahun ni iin cha ndavaha ni. Tacan ni cua sanahun chi ñivi Ndioo yoso cuhva cua coo ñi.

¹³ Chehe cuu cha cua savahun nda cua nda quivi cua quichi yu. Cua sacuahun tutu Ndioo nu nducuiti ñivi, ta cua cati tuhun vaha xaun chi ñi yoso cuhva cua coo ñi, ta cua sanducachin vahun tuhun Ndioo chi ñi.

¹⁴ Nu quichi quivi ni tiso ndaha ra ndiso tiñu ve ñuhun chihun, ta chaha ra Ndioo tu ndee ini cha cua satiñu cun tiñu ra. Ña cua naan ini cun chacan.

¹⁵ Na cua savahun cuhva cati ra Ndioo chihun, ta na cua satiñu vahun tiñu ra. Chacan cuu cha cua ndehe ndihi ñivi cha ni cutuhva cun.

¹⁶ Cua cu cumi vahun chihun, ta cua sahun cuenda ñaan tuhun cua sacuahun chi ñi. Cua savahun cuhva cati tuhun cun, vati tu tacan ni cua savahun, cua cacu cun, ta cua cacu tahan ñivi tasoho cha cahun.

5

Cuhva cua coo ra Timoteo chi ñivi Ndioo

¹ Ña cua cahan yuhu cun chi ra chahnu cuu yani yo, soco cua cahan vahun chi ra cuhva cahun chi sutu cun. Cua cahan vaha tahun chi ra tivaa cuhva chahun chi yani cun.

² Cua cahan vahun chi ñi chahnu cuhva cahun chi sihun. Ta ni cuhva cua cahan vahun chi ñi tivaa cuhva cahun chi cuhvon, ta ña cua savahun ni iin ndavaha ni chi ñi.

³ Cua tindeun chi ñi ndahvi cha ni chihi ii.

⁴ Tu iyo sehe ñi chi sehe yani ñi, na cua savaha ñi cuu sehe ñi chi sehe yani ñi cuhva cuni ra Ndioo, ta na cua tindee ñi chi sihi ñi chi ñivi ñi. [Tacan ni cua tindee ndico ñi chi ñi ndahvi tindee chi maan ñi, ta ni chahnu ñi.] Na cua savaha ñi chacan, vati tacan ni cua cusii ini ra Ndioo.

⁵ Iyo ñahan ndahvi ndicha cha maan iin tuhun ñi, vati ñahni ñivi ñi. Chinu ini ñi ti cua tindee ra Ndioo chi ñi, ta ndihi ni hora chica ndahvi ñi chi ra Ndioo. Cahan ñi chi ra chinucahni, ta cahan ñi chi ra cha cuaa.

⁶ Iyo inga ñi ndahvi ndacu ñi cuhva cuni maan ñi. Masi ni iyo ndito ñi, soco ñican cha ni chihi ñi cuenda ra Ndioo.

⁷ Cua cati tuhun cun tuhun can. Chacan cuu cha ña cua savaha ñi ndavaha ni, ta cua cati ñivi ti ñivi vaha cuu tahan ñi.

⁸ Tu ña cua tindee ndico ñivi chi ñivi ñi, ña vaha cua savaha ñi. Tu ña cua tindee ñi chi sutu ñi chi sihi ñi, ña vaha cua savaha ñi, ta cua saña ñi tuhun Ndioo tuhun chinu ini yo, ta cua cuu ñi sava ni ta cua ñivi ña chinu ini.

⁹ Sivi ñi ndahvi cha chihi ii cua taun nu lista, vati cua tindeun chi ñi, tu cha tehen iyo ñi. Cha queta ñi uni xico cuiya ñi, ta iin tuhun ni ii ñi ni chacoo chi ñi.

¹⁰ Iyo cha cati ñivi ti cha ndacu ñi cha vaha. Iyo cha sacuahnu vaha ñi chi sehe ñi. Iyo cha tindee ñi chi ñivi quee iti cua cati tuhun tuhun Ndioo. Iyo cha sacahnu ndicha ñi chi ñivi Ndioo. Iyo cha tindee ñi chi ñivi ndehe tu ndoho. Iyo cha nducu ñi cuhva cha savaha ñi ndihi cha vaha.

¹¹ Tu ni tivaa ñi ndahvi can, ña cua taun sivi ñi nu lista can, [vati ña cua tindeun chi ñican]. Vasi cua queta quivi cua cuni ñi coo ndico tucu ñi chi ra raí, ta ña cua cuni ca ñi satiñu ñi chi ra Cristo, vati cua cuni ñi tandaha tucu ñi.

¹² Tu chacan ni cua savaha ñi, cua cutuni ñi, vati cua saña ñi cha cati xihna ñi ti cua savaha ñi.

¹³ Cha cua ndusucha ñi, ta cua caca cuu ñi vehe ta vehe. Ñavi cha cua ndusucha ni ñi, soco cua cahan ñi cuendu. Cua cahan ñi yoso ni iyo ñivi vehe ñi, ta ña vaha cha cua cahan ñi tacan.

¹⁴ Yuhu cati ti na cua tandaha ndico tucu ñi, ta na cua coo tahan sehe ñi. Na cua cumi vaha ñi chi i ñi chi sehe ñi. Chacan cuu cha ña cua cuu cati ñivi cuni cani tahan chi yo ti ña vaha ndacu ñi cha tacan.

¹⁵ Tacan cati yu, vati iyo ñi cha saña ñi chi ra Ndioo, ta chica ñi chi run Satanaa.

¹⁶ Iyo cha cua tindee ñivi Ndioo chi ñi ndahvi ndicha. Tu iyo ñivi ñi ndahvi can, nini xaan ca cua tindee ñi chi ñi. Chacan cuu cha ña cua cuni ñuhun ñi cha cua tindee ñivi Ndioo chi ñi. Chacan cuu cha ñivi Ndioo cua cuu tindee chi ñivi ndahvi ndicha.

¹⁷ Iyo cha cua sacahnu vaha ndicha ñivi Ndioo chi ndihi ra ndaca ñahan chi ñi cuenda ra Ndioo, soco nini ca cua sacahnu ñi chi ra cati tuhun tuhun Ndioo chi ra sacuaa chi ñi. Cua sacahnu ñi chi ra, ta cua tindee ñi chi ra.

¹⁸ Tacan cati yu, vati cati tutu Ndioo ti ña cua casi yo yuhu ri sindiquin nu chañu ri trigu, vati cua cachi tahan ri suhva, cati chi. Iyo inga nu cati ndico tutu Ndioo ti cua nihin ñivi satiñu yahvi ñi.

¹⁹ Tu iin tuhun ni ñivi cua cati ti cuati ndacu ra ndaca ñahan chi ñivi Ndioo, ña cua tasohun cha cahan ñi. Iyo cha cua queta uvi uni ñivi cati tacan, ta sa cua tasohun cha cahan ñi.

²⁰ Tu ña cua saña ra cha ndacu ra cuati, cua tachi tuni cun chi ra nu iyo cuiti ndihi ñivi Ndioo. Chacan cuu cha cua cuyuhvi ñi.

²¹ Yuhu cati tuhin chihun ti cua savahun cuhva cati yu chihun. Ini tuhun cua cati cun chi ndihi ñivi, ta ña cua saxini cun ndaa ca ñivi cuu ñi. [Ini cuhva cua sacahnu cun chi ndihi ñivi, ta inuun ni cua tachi tuni cun chi ndihi ñivi.] Chito ra Ndioo cha tacan cati yu chihun, ta tacan ni chito tahan ra chahnu Jesucristo chi ndihi ra ni nacachi ra Ndioo, ndihi ra cuu tatun ra.

²² Ña cua cuhva nahun tiñu chi ñivi, ta cua tiso ndahun chi ñi. Cua ndehe xihna cun yoso cuhva iyo ñi, coto cua savaha ñi cuati, ta coto cua coo tahan cuati chihun. Cua cu cumi vahun chi maun, coto cua savahun ndavaha ni.

²³ Ña cua coho con mani nduta, soco na cua coho tahun suhva vinu vixin, vati cuhvi tichi cun, ta iyo xaan cuehe chihun.

²⁴ Iyo ñivi savaha ñi cuati, ta yatin xaan chito ñivi ti tacan ni iyo ñi, ta cua cutuni ñi. Iyo inga ñivi savaha ñi cuati, ta ña yatin chito nahan ñivi ti cha tacan cuu chi, soco cua queta quivi cua coto ndihi ñivi ti cha tacan cuu chi, [ta cua cutuni tahan ñi].

²⁵ Ta ni cuhva yatin xaan nihin yo cuhva cha iyo ñivi ndacu ñi cha vaha ndicha. Vasi ña chito ñivi ti cha tacan ni cuu chi, soco cua queta quivi cua coto tahan ñi chacan. [Chacan cuu cha cua saha vahun cuenda cha cua tachi tuni cun chi ñivi.]

6

¹ Ta ndihi ñivi cuu musu—na cua sacahnu ndicha ñi chi ra cuu chitoho ñi. Chacan cuu cha ña cua cuu cahan ñivi ndavaha ni chi ra Ndioo, ta ni ña cua cati ñi ti ña vaha tuhun ra.

² Vasi iyo ra cuu chitoho ñi—tahan ñi chi ra cuenda ra Ndioo, soco ña cua saxini ñi ti ña cua sacahnu ca ñi chi ra, vati tahan ñi chi ra. Iyo cha cua satiñu vaha xaan ca ñi chi ra, vati chinu tahan ini ra chi ra Ndioo, ta cuni mani tahan ñi chi ra. Cua coo vaha ca ra, vati cua satiñu maan ñi chi ra. Tuhun can cua sacuahun chi ñi, ta cua cati tuhun xaun chi ñi, [yoho Timoteo].

Cua sacahnu ñivi Ndioo chi ra Ndioo, ta cua coo vii ñi chi ra

³ Tu cua sacuaa ñivi inga tuhun, tu ña cua tasoho ñi tuhun vaha tuhun cati tuhun ra chahnu Jesucristo, tu ña cua sacahnu ñi chi ra Ndioo,

⁴ rai xaan cuni ñi. Ña chito ñi cha cahan ñi, ta ña vaha cuni xini ñi. Cuni cahan yuhu ñi, ta chica tuhun xaan ñi, vati cuni cani tahan ñi. Chacan cuu

cha ña vaha cuni ñi ndehe ñi cha iyo vaha ñivi tahan ñi. Cani tahan ñi chi tahan ñi, ta cahan ñi ndavaha ni chi tahan ñi, ta saxini ñi ti ña vaha ndacu tahan ñi.

⁵ Cha ndoyo ñuhun ñi, ta ña chito ñi cha ndicha. Tacan ni cahan yuhu xaan ñi, ta ña vaha saxini ñi. Saxini ñi ti cua sacanaan ñi, tu cua coo ñi sava ta cua iyo ñivi sacahnu chi ra Ndioo.

⁶ Cua coo vaha ndicha ñivi, tu cua sacahnu ndicha ñi chi ra Ndioo, ta cua coo vii ñi chi ra.

⁷ Tacan cuu chi, vati quivi ni cacu yo—ñahni cha ndiso yo, ta ñahni cha cua cuhun chi yo quivi cua cuvi yo.

⁸ Tu cua nihin yo cha cua cachi yo, tu cua nihin yo sahma yo, cua cusii ini yo.

⁹ Iyo ñivi cuni cha cua coo xuhun ñi. Savaha ñi ndavaha ni, ta ndoyo ñuhun ñi. Ña chito ñi ndaa cha cuni ñi, ta quehni cava ñi tichi cha ndavaha ni. Chacan cuu cha iyo tu ndoho chi ñi, ta ndoyo ñuhun cuii ñi.

¹⁰ Ndacu ñivi ndihi cuii ndavaha ni, vati cuni ñi coo xuhun ñi. Cha ni chacoo ñivi tahan yo cha cuni ñi coo xuhun ñi, ta chacan cuu cha saña ñi cha chinu ini ñi chi Ndioo, ta vitin ndehe xaan ñi tu ndoho.

Cua satiñu vaha ra Timoteo cuenda ra Ndioo

¹¹ Yoho Timoteo, ña cua savahun tacan, vati satiñu cun tiñu Ndioo. Na cua savahun cha vaha ndicha. Na cua sacahnu ndicha cun chi ra Ndioo, ta na cua cuinu vaha ini cun chi ra. Na cua cuni mani cun chi tahun, ta na cua cundee ini cun, ta na cua coo vii cun chi tahun.

¹² Na cua cundee ini cun, ta cua cuinu vaha ini cun chi ra Ndioo. Tacan sa cua coo ndito cun chi ra Ndioo ndihi ni quivi. Chacan cuu cha ni nacachi ra Ndioo chihun, ta cati tuhun vaha xaun nuun iyo cuiti ñivi nu quichi quivi, ta cati cun chi ñi yoso cuhva chinu vaha xaan ini cun chi ra Ndioo.

¹³ Chito maan ra Ndioo cha cati yu chihun, ta maan ra cuu ra chaha cha iyo ndito ndihi yo. Chito tahan ra Jesucristo, ta maan ra cuu ra cati tuhun vaha xaan chi ra Poncio Pilato nu ni quichi quivi.

¹⁴ Chito ra ta ra ti cha cati tuhin chihun, ta cati tuhin ti na cua savahun cuhva cati tuhun ra Ndioo nda cua nda quivi cua quichi ndico ra chahnu Jesucristo. Tacan ña cua cuu cati ñivi ti ña vaha cha cati tuhun ra Ndioo.

¹⁵ Cua queta xihna quivi cha ni tiso ra Ndioo, ta cua savaha ra cha cua ndehe ndico ñivi chi ra Jesuu. Maan ra Ndioo cusii ini ra, ta ini ra cuu ra ndaca ñahan chi ndihi ñivi. Cahnu xaan rai cuu ra, ta ñahni iin ñivi cahnu cuhva maan ra. Cahnu rai cuu ra ndiso tiñu ihya nu ñuhun ñuñivi ya, soco cahnu xaan ca rai cuu maan ra, ta cahnu xaan tiñu cuu ra.

¹⁶ Iin tuhun ni maan ra iyo ndito ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Ndichin xaan nu iyo ra, ta ña cuu quihvi ñivi ñuñivi nu iyo ra, vati cahnu xaan rai cuu ra. Ña ta ndehe ñivi ñuñivi chi ra, ta ni ña cua cuu. Na cua sacahnu ndihi ñivi chi ra, ta na cua coo tu ndee ini chi ra ndihi ni quivi. Na cua cuu chi tacan ni.

¹⁷ Cua cati tuhun cun chi ñivi ricu cha iyo nu ñuhun ñuñivi ya ti ña cua ndurai ñi, ta ni ña cua saxini ñi ti iyo xuhun ñi, vati ña cua ndoo chi. Na cua saxini ñi cuenda ra Ndioo ndito, vati maan ra chaha ndihi cha iyo chi yo. Chacan cuu cha cua cusii ini yo.

¹⁸ Na cua savaha ñi ricu cha vaha. Mani cha vaha cua savaha ñi. Na cua tindee ñi chi ñivi tahan ñi, ta na cua samani ñi chi ñivi tahan ñi.

¹⁹ Tacan ni cua coo vaha ñi chi ra Ndioo nu cuahan quivi, ta chacan cuu cha cua coo ndito vaha ndicha ñi chi ra Ndioo.

Cha ndihi cati tuhun ra Paulu chi ra Timoteo

²⁰Yoho Timoteo, na cua savahun ndihi tuhun cha cati tuhin chihun cuenda ra Ndioo. Na cua tasohun tuhun cahan ñivi, vati ñahni yavi ndaa chi. Cahan xaan ñi chi tahan ñi, ta saxini ñi ti chito xaan ñi, soco ña ndicha ñi.

²¹Tacan ni savaha ñi nu quichi quivi, ta chacan cuu cha cha saña ñi cha chinu ini ñi chi ra Ndioo. Na cua savaha ra Ndioo tu manini chihin ndo. Na cua cuu chi tacan ni.

TUTU UVI CHA NI TAA RA CHAHNU PAULU CHI RA TIMOTEO

Taa ra Paulu tutu ya chi ra Timoteo

¹ Yuhu ra Paulu taa tutu ya chihun, yoho Timoteo, ta tatun ra Jesucristo cui, vati tacan cuni ra Ndioo. Cati ra ti cua coo ndito ñivi ra chi ra Cristo Jesuu ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. [Chacan cuu cha satíñu yu tiñu ra Ndioo.]

² Cuni xain chihun, ta maun cuu sava ta cua iin sehi. Na cua savaha ra Ndioo sutu yo tu manini chihun. Na cua cundahvi ini ra chihun, ta na cua savaha ra cha cua coo vii anima cun. Ta ni cuhva na cua savaha tahan ra chahnu Jesucristo chihun.

Na cua cuhva ra Timoteo cuenda ti cha iyo ra cuenda ra Cristo

³ Chahi iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta cahin chi ra cuenda cun nduvi ta niñu. Ndihi ni quivi cahin chi ra cuenda cun. Satiñu i tiñu Ndioo cuhva ni satíñu ñivi yu tiñu ra nu quichi quivi, vati satíñu i tiñu ra, ta ñahni cha saxini yu.

⁴ Nduvi ta niñu cuni xain ndehe ndico tuqui chihun, vati ni ñuhun ini yu ti chacu xaun, [ta ni saña tahan yo nu quichi quivi]. Chacan cuu cha cua cusii ini tucu yu.

⁵ Ni ñuhun ini yu ti chinu ndicha ini cun chi ra Ndioo ndicha, vati chinu xihna ini ña Loida sihi chahnu cun. Tacan cuu, ta chinu tahan ini ña Eunice sihi cun, ta chite ti tacan ni chinu tahan ini maun.

⁶ Chacan cuu cha sacoto ndique chihun ti cua satíñu vahun tiñu Ndioo, vati maan ra savaha tu manini chihun, ta tiso ndi ndaha ndi chihun.

⁷ Ña chaha ra Ndioo cha cua cuyuhvi yo, soco chaha ra cha cua coo tu ndee ini chi yo, ta chaha ra cha cua cuni mani yo chi tahan yo, ta chaha ra cha chini tuni chi yo.

⁸ Ña cua cucahan nuun cun, ta cua cuhva cun cuenda yoso cuhva iyo ra chahnu. Ña cua cucahan nuun cun cha cuenda yuhu, vati cha indi yu ve caa cuenda maan ra, soco cua cundee ini cun cha cua ndehe tahan tu ndoho, vati chinu tahan ini cun tuhun Ndioo. Cua cundee ini cun, vati cua cuhva ra Ndioo tu ndee ini chihun.

⁹ Maan ra cuu ra sanduvaha anima yo, ta cati ra ti cua coo ii yo chihin ra. Sanduvaha ra anima yo, vati iyo xaan tu manini chi ra. Sanduvaha ra anima yo, vati tacan ni cuni ra. Ñavi ti cha ni savaha yo cha vaha. Ña ta quetuvi ñuhun ñuñivi ya, ta savaha ra tu manini chi yo, vati chi ra Cristo Jesuu cuu yo.

¹⁰ Ndihi chacan ni sacoto ra Ndioo chi yo vitin, vati cha ni quichi ra Jesucristo, ta maan ra cuu ra sanduvaha anima yo. Ña cua cuhva ca ra cha cua cuvi cuii yo cha cuenda maan ra, soco cua savaha ra cha cua coo ndito yo chi ra, ta ña cua cuvi ca yo cuenda maan ra, vati chinu ini yo tuhun vaha ra.

¹¹ Savaha ra Ndioo cha ni cui tatun ra Jesuu. Chacan cuu cha cati tuhun yu tuhun ra, ta sacuahi tuhun ra chi ñivi cuu inga tucu ñivi.

¹² Chacan cuu cha ndehi tu ndoho, soco ña cahan nuin. Ña cahan nuin, vati nacote chi ra Jesucristo, ta chi maan ra chinu ini yu. Chite ti iyo tu ndee ini chi ra. Chacan cuu cha cumi vaha ra chihin yu nda cua nda quivi cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi.

¹³ Na cua savahun cha vaha cuhva cati tuhin chihun, ta tacan ni cua cuinu vaha ini cun chi ra Ndioo, ta cua cuni mani cun chi ñivi, vati ñivi ra Cristo Jesuu cuun.

¹⁴ Na cua cumi vahun tuhun ndicha, ta na cua savahun tiñu chaha ra Tati Ndioo chihun, vati iyo ra chihin yo.

¹⁵ Chito cun ti cha nacoo ihni ndihi ñivi iyo ñuhun Asia chihin yu. Tacan ni nacoo ihni tahan ra Figelo chi ra Hermógene chihin yu.

¹⁶ Na cua cundahvi ini ra chahnu chi ñivi ra Onesíforo, vati cuaha chaha chaha ra tu ndee ini chihin yu, ta ña cahan nuun ra ndehe ra cha indi yu ve caa.

¹⁷ Sa ni queta ra ñuun Roma, ta nanducu xaan ra chihin yu, ta tacan ni nanihin ra chihin yu.

¹⁸ Na cua cundahvi ini ra chahnu chi ra quivi cua tachi tuni ra chi ñivi. Vaha xaan ca chito maun yoso cuhva ni tindee ra chihin yu ñuun Efeso.

2

Cuhva iyo ra sandaru vaha cuenda ra Cristo

¹ Sehu, na cua cundee ini cun, vati iyo xaan tu manini chi ra Cristo Jesuu.

² Chito cun ndihi tuhun ni cati tuhin chihun, ta tuvi ñivi cuu ñi tasoho tahan. Tuhun can cua sacuahun chi ñivi, soco chi ñivi cua sacuaha ndicha chi tahan ñi cua nducu cun.

³ Na cua cundee ini cun tu ndoho cha cua ndehun cuenda ra Cristo cuhva cundee ini ra sandaru vaha tu ndoho.

⁴ Ña tuhva ra sandaru satíñu ra inga tiñu. Ini tiñu sandaru ni satíñu ra, vati tacan sa cusii ini ra ndaca ñahan chi ra.

⁵ Tacan ni tucu ra siquí—tu ña siquí vaha ra, ña cua cuu sacanaan ra.

⁶ Tacan ni tucu ra satíñu chi itu—iyo cha cua nihin ra yahvi ra. [Tacan ni tucu maan yo—tu cua satíñu vaha yo cuenda ra chahnu, cua coo vaha yo chi ra.]

⁷ Na cua saxini vahun cha cati yu, vati cua cuhva ra chahnu cha chini tuni chihun.

⁸ Ña cua naan ini cun chi ra Jesucristo. Ñivi ra David chi ra, ta natacu ndico ra tañu ñivi ndii, ta tuhun can cati tuhin.

⁹ Ndehi tu ndoho, vati cati tuhin tuhun ra Jesuu. Chacan cuu cha indi yu ve caa ya cuhva indi ra savaha ndavaha ni. Yuhu indi ve caa, soco ña cuu casi ñivi tuhun Ndioo.

¹⁰ Maan ra Ndioo cuu ra cha ni nacachi chi ñivi. Chacan cuu cha cundee ini yu, vati cuni yu cha cua sanduvaha tahan ra Cristo Jesuu anima ñi. Tacan ni cua coo vaha ñi chi ra ndihi ni quivi.

¹¹ Iyo cha cua cuinu ini yo tuhun ya, vati cha ndicha cuu chi. Tu cua cuvi tahan yo cuenda ra Cristo, cua coo ndito tahan yo chi ra.

¹² Tu cua cundee ini yo cha ndehe tahan yo tu ndoho, cua cundaca ñahan tahan yo chi ra icaa ni.

Tu cua cati yo ti ña nacoto yo chi ra, ta ni cuhva cua cati ra ti ña nacoto ra chihin yo.

¹³ Tu ña cua cundee vaha ini yo, ña cua saña ra Ndioo chi yo, vati ña cuu saña ra tuhun cha ni cahan ra chi yo.

Cua satíñu vaha ra Timoteo cuenda ra Cristo

¹⁴ Cua sacoto ndico cun chi ñi yoso cuhva cua coo ñi. Cua cati vahun chi ñi cuenda ra Ndioo ti ña cua cahan yuhu ñi, vati ñahni yavi ndaa chacan. Tu cua

cahan yuhu ñi, cua ndoyo ñuhun maan ñi, ta cua ndoyo ñuhun tahan ñivi cua tasoho chi ñi.

¹⁵ Cua nducu cun cuhva cha cua satifñu vahun cuenda ra Ndioo, ta cua cati tuhun vahun tuhun ndicha. Tacan, ta cua quee vahun iti nuun ra Ndioo, ta ña cua cucahan nuun cun iti nuun ra.

¹⁶ Ña cua tasohun tuhun ndavaha ni cha cahan ñivi, vati ñahni yavi ndaa chi, ta ni cuni ca ñi savaha ñi ndavaha ni, vati tacan ni iyo ñi.

¹⁷ Tu cua tasoho yo tuhun cahan ñi, cuee cuee ni, ta cua ndoyo ñuhun yo cuhva ni tahan ra Himeneo chi ra Fileto.

¹⁸ Saña ra ta ra tuhun Ndioo tuhun ndicha, ta cati ra ti ña cua natacu ndico ñivi ndii. Tacan ni iyo ñivi ña chinu ca ini chi ra Ndioo, vati tacan ni cati ra.

¹⁹ Chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ndihi ñivi chinu ini chi ra, vati cati tutu Ndioo ti nacoto ra chahnu chi ñivi ra. Iyo inga nu cati tutu ra ti ndihi ñivi ra chahnu Cristo—na cua saña ñi cha ndacu ñi ndavaha ni, cati ra. [Chacan cuu cha chito yo ti iyo tu ndee ini chi ra.]

²⁰ Vehe ñivi ricu iyo coho vaha, ta iyo coho ndahvi. Iyo coho xuhun cuaan, ta iyo coho xuhun cuichin. Iyo tahan coho yutun, ta iyo coho ñuhun. Chacunda yahvi cha cuu cha vaha, soco ñahni yavi ndaa cha ndahvi can. [Ñivi Ndioo cuu maan yo, ta maan yo cuu sava ta cua coho can.]

²¹ Tu cua saña yo ndavaha ni, cua cuu yo sava ta cua iin coho vaha. Tacan ni cua cunda yahvi yo, vati ndoo ndoo iyo anima yo, ta cua cuu cuhva ra chitoho yo tiñu chi yo, vati cha iyo vaha cha cua savaha yo cha vaha.

²² Na cua cu cumi cun chihun, coto cua cuni savahun ndavaha ni cuhva ndacu ra tivaa. Na cua coo vahun chi ra Ndioo, ta na cua cuinu vaha ini cun chi ra. Na cua cuni mani cun chi ñivi tahun, ta na cua coo vii anima cun, vati tacan ni iyo ñivi cahan ndahvi chi ra chahnu, ta ñahni ndavaha ni saxini ñi chi anima ñi.

²³ Ña cua tasohun tuhun ndasi cha cahan xaan ñivi tondo chi ñivi tahan ñi, vati tacan ni cua quechaha cahan yuhu cun.

²⁴ Ña cua cahan yuhu ñivi satifñu tiñu Ndioo, soco cua coo masu ñi chi ndihi ñivi, ta cua sacuaña ñi chi tahan ñi, ta cua cundee ini ñi.

²⁵ Vii xaan cua cahan ndico ñi chi ñivi cuxaan ini chi ñi. Vasi tacan ni cua indee ra Ndioo, ta cua saña ihni ñivi cuati ndacu ñi, ta cua coto ñi cha ndicha.

²⁶ Tacan ni cua coto ñi ti sandahyu ñahan run cuihna chi ñi. Cua coto ñi ti cha ndaca ñahan run chi ñi, ta ndacu ñi cuhva cuni maan run.

3

Cuhva cua coo ñivi quivi cua quichi ndico ra Jesuu

¹ Chito cun ti nu cuahan quivi cua coo tu ndoho, [ta ña ta quichi ndico ra chahnu].

² Cua cuni ñivi suvi ni chi maan ñi. Mani xuhun ñi cua cuni ñi. Cua ndurai ñi. Cua cahan rai ñi. Cua cahan ñi ndavaha ni. Ña cua tasoho ñi chi sutu ñi chi sihi ñi. Na cua cuhva ñi tiahvi ndioo. Ña cua sacahnu ñi chi ra Ndioo.

³ Ña cua cuni mani ñi chi tahan ñi. Ña cua ndumani ca ñi. Cua cahan ñi ndavaha ni cuenda ñivi. Ña cua cundee ini ñi. Xaan cua cuni ñi. Ña cua cuni ñi cha vaha.

⁴ Cua xico tuhun ñi chi tahan ñi. Ña cua saxini vaha ñi. Rai xaan cua cuni ñi. Cua cuni ñi mani cha cua cusii ini maan ñi, ta ña cua cuni ñi chi ra Ndioo.

⁵ Cua cati ñi ti sacahnu ñi chi ra Ndioo, soco ña cua tasoho ñi tuhun cahan ra.

Ña cua coun chi ñican.

⁶ Iyo tahan ñivi cua yaha ñi vehe ñi ñahan ña vaha iyo xini, vehe ñi ñahan ndacu cuati, ta cua sandahyu ñahan ñi chi ñi, vati cua savaha ñi ñahan can cuha cuni maan ñi, ta cuaha xaan ca cha ndacu ñi.

⁷ Ndihi ni hora sacuaaha ñi, soco ña cua cutuhva ñi ñaan cha cuu cha ndicha.

⁸ Ña tasoho ñi cha ndicha cuha ña ni tasoho run Jane chi run Jambre cha ni cahan ra Moisee iti chata. Ña vaha saxini ñi, vati cha ndoyo ñuhun ñi, ta ni ña tuhva ñi cuinu ini ñi chi ra Ndioo.

⁹ Ña cua cundee ñi sandahyu ñahan xaan ñi, vati cua coto ndihi ñivi ti ñahni yavi ndaa ñi cuhva ñahni yavi ndaa run tasi can run Jane chi run Jambre.

Cati tuhun ra Paulu inga tucu tuhun chi ra Timoteo

¹⁰ Yoho yani xaa, cha ni tasohun tuhun sacuaahi chihun, ta cha ni ndehun yoso cuha ni iye. Cha chito cun cha savahi ndihi cha saxini yu, ta cha chito cun ti chinu ini yu chi ra Ndioo. Chito cun ti ña yatin ini yu, ta cuni mani yu chi ñivi tahan yo. Chito cun ti cundee ini yu.

¹¹ Chito cun ti cani tahan ñivi chihin yu, ta ndehe xain tu ndoho. Chito cun ndihi cha ni tahin ñuun Antioquia chi ñuun Iconio chi ñuun Listra. Cundee ini yu cha ni savaha ñivi chihin yu, ta sacacu ra chahnu chihin yu nu ni chaco chi tu ndoho.

¹² Ndicha ti cua coo tu ndoho chi ndihi ñivi iyo vaha chi ra Cristo Jesuu,

¹³ ta cuaha xaan ca ndavaha ni cua savaha ñivi ñuñivi. Cua savaha ñi ndavaha ni chi ndihi ñivi, ta cua sandahyu ñahan ñi chi ñi. Mani cuendu cua cahan ñi chi tahan ñi, ta cua sandahyu ñahan ndico inga ñivi chihin ñi cahan cuendu can.

¹⁴ Yani xaa, na cua savahun cuhva cha ni cutuhva cun. Chacan cuu cha chinu vaha ini cun, vati chito cun yoo rai cuu ra sacuaaha chihun.

¹⁵ Ni luhu cun, ta sacuahun tutu Ndioo. Chacan cuu cha iyo cha chini tuni chihun, ta nduvaha anima cun, vati chinu ini cun chi ra Cristo Jesuu.

¹⁶ Savaha ra Ndioo cha ni taa ñivi ndihi tutu cha cuu tutu ra. Chacan cuu cha vaha xaan chi cha sacuaaha yo chi chi. Tacan ni cua sacuaaha yo chi ñivi, ta tacan ni cua sacoto yo chi ñivi, tu ña vaha ndacu ñi. Tacan ni cua coo cha chini tuni chi yo, ta tacan ni cua coto yo ñaan cha cuu cha vaha ndicha.

¹⁷ Chacan cuu cha ñahni cha cua cumani yo, ta ñivi Ndioo cuu yo. Cua cuu savaha yo ndihi cha cuu cha vaha.

4

¹ Maan ra Jesucristo cua tachi tuni chi ndihi ñivi—ñivi ndito ta ñivi ndii. Cua quichi ndico tucu ra, ta cua cundaca ñahan ra. Chito maan ra, ta chito tahan ra Ndioo ti cati tuhun vaha xain chihun ti

² na cua cati tuhun cun tuhun Ndioo, ta na cua cati tuhun cun chi chi ndihi ni hora, masi cua tasoho ñi, masi ña cua tasoho ñi. Na cua cati cachin cun chi ñivi ndacu ndavaha ni ti ña vaha ndacu ñi. Na cua cati cun chi ñi yoso cua savaha ñi cha vaha, ta na cua cuhva cun cha chini tuni chi ñi. Cua cundee ini cun chi ñi, ta cua sacuaaha vii cun chi ñi.

³ Cua queta quivi cha ña cua tasoho ñivi tuhun vaha. Cua nducu maan ñi yoo rai cua sacuaaha chi ñi cuhva cuni maan ñi, vati cua tasoho ñi ñaan cha cuni maan ñi.

⁴ Ña cua tasoho ca ñi cha ndicha, soco cua tasoho ñi cuendu.

⁵ Ta yoho—na cua saxini vahun, ta na cua cundee ini cun tu ndoho cua ndehun. Na cua cati tuhun vahun tuhun Ndioo tuhun vaha, ta na cua satiuñu vahun tiñu chaha ra Ndioo chihun.

⁶ Cha cua cuvi yu cuenda ra Ndioo. Yatin xaan cua queta hora cua cuvi yu, ta cua cuhin iti nuun ra Ndioo.

⁷ Cha ni satiñu vahi tiñu Ndioo, ta cha queta vaha tiñu ra savahi. Ni chinu vaha ini yu chi ra chahnu.

⁸ Chacan cuu cha cua coo vahi chi ra Ndioo, vati cha ni savahi cha vaha. Tacan ni cua savaha ra chahnu cha vaha chihin yu quivi cua tachi tuni ra chi ñivi, ta ra vaha ndicha cuu ra. Ñavi chi yuhu ni cua savaha ra cha vaha, soco cua savaha tahan ra cha vaha chi ndihi ñivi ndatu vaha chi ra.

Cati tuhun ra Paulu tuhun vaha chi ra Timoteo

⁹ Na cua sanumi cun. Na cua quichi yatin cun ihya nu iye,

¹⁰ vati cha ni nacoo ihni ra Dema chihin yu, vati cuni ra cha iyo nu ñuhun ñuñivi ya. Cha cuahan ra iti ñuun Tesalónica, ta ra Crescente cha cuahan ra iti ñuhun Galacia, ta cuahan ra Tito iti ñuhun Dalmacia.

¹¹ Iin tuhun ni ra Luca iyo chihin yu vitin. Cua cu quihun chi ra Macu, ta cua quichi tahan ra chihun, vati tacan ni cua tindee tahan ra chihin yu.

¹² Cha tava tiñu yu chi ra Tíquico, ta cuahan ra iti ñuun Efeso.

¹³ Na cua quichi ndaca cun ticati yu, vati nacoí chi chi ñuun Troa. Vehe ra Carpo nacoí chi chi, ta cuni tahin tutu yu cha iyo tican, soco nini xaan ca cuni yu tutu ñiin.

¹⁴ Ra Lejandru ra satiñu chi caa—cha ni savaha ra cuaha xaan ndavaha ni chihin yu. Chacan cuu cha cua tachi tuni ra chahnu chi ra.

¹⁵ Cua saha vahun cuenda chi ra, vati cuni xaan ra casi ra tuhun cati tuhun yo.

¹⁶ Cha ni yahi nuun ra cumi tiñu cahnu. Cha xihna cuii cuu chacan, ta yoni tindee chihin yu. Ndihi ra ni nacoo ihni ra chihin yu. Na cua cucahnu ini ra Ndioo chi ra ta ra.

¹⁷ Maan ra chahnu cuu ra tindee chihin yu, ta chaha ra tu ndee ini chihin yu. Chacan cuu cha ni cundeí cati tuhun tuhun ra chi ñivi can. Ndihi ñi chini soho, ta ñivi cuu inga tucu ñivi cuu ñi. Tacan cuu, ta sacacu ra chahnu chihin yu nu iye chi tu ndoho.

¹⁸ Cua sacacu ra chahnu chihin yu nu iyo ndihi cuii cha ndavaha ni, ta cua sanahan ra chihin yu nu cua cundaca ñahan ra iti siqui andivi. Na cua sacahnu ndihi ñivi chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Na cua cuu chi tacan ni.

Cha ndihi cati tuhun ra Paulu chi ra Timoteo

¹⁹ Tachi yu iin tuhun na cumi chihun chi ña Priscila chi ra Aquila chi ñivi ra Onesíforo.

²⁰ Cha ndoo ra Erasto ñuun Corinto, ta cha nacoí chi ra Trófimo ñuun Mileto, ta cuhvi ra.

²¹ Na cua sanumi cun, ta cua quichi yatin cun, vati cha yatin xaan cua coo cha vichin. Tachi ra Eubulo iin tuhun na cumi chihun, ta tachi tahan ra Pudente chi ra Linu chi Claudia chi ndihi ra yani yo ta ra iin tuhun na cumi chihun.

²² Na cua coo ra chahnu Jesucristo chihun. Na cua savaha ra tu manini chihin ndo. Na cua cuu chi tacan ni.

TUTU CHA NI TAA RA CHAHNU PAULU CHI RA TITO

Taa ra Paulu tutu ya chi ra Tito

¹ Yuhu ra Paulu taa tutu ya, ta musu ra Ndioo cui. Jesucristo cuu ra ni tava tiñu chihin yu, vati cua tindei chi ñivi ra Ndioo. Tacan ni cua cuinu vaha xaan ini ñi chi ra, vati ni nacachi ra chihin ñi, ta cua coto vaha ñi cha ndicha. Cua coto ñi ti cha sacahnu ñi chi ra Ndioo cuhva cuni maan ra.

² Satiñu yu cuenda ra Ndioo, vati chite ti cha cua coo ndito yo chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Chacan ni cati ra Ndioo tiempu chahnu cha ña ta quetuvi ñuhun ñuñivi ya, ta rai ndicha cuu ra.

³ Queta quivi cha ni tiso ra, ta tava tiñu ra chi ra cati tuhun tuhun cua coo ndito yo chi ra. Tacan ni cati tuhun ra ti cua cati tuhun tahin tuhun can, ta maan ra cuu ra sanduvaha anima yo.

⁴ Tai tutu ya chihun, yoho Tito. Chinu tahan ini maun chi ra Ndioo cuhva chinu ini yu. Chacan cuu cha maun cuu sava ta cua iin sehi, [vati chinu ini cun cuhva cati tuhun chihun]. Yuhu cati ti na cua savaha ra Ndioo sutu yo tu manini chihun, ta na cua cundahvi ini ra chihun, ta na cua savaha ra cha cua coo vii anima cun. Ta ni cuhva na cua savaha tahan ra chahnu Jesucristo, ta maan ra cuu ra sanduvaha anima yo.

Cuhva cua satiñu ra Tito ñuhun Creta

⁵ Ni nacoi chihun ñuhun Creta can, vati cuni yu cha cua tiso vahun tiñu cha ni cumani. Cuni yu cha cua nanducu cun chi ra cua cuu xini chi ñivi Ndioo, ta cua cuhva cun tiñu chi ra. Chacan cua savahun ñuun ta ñuun. Tacan ni cati tuhun chihun.

⁶ Cua nanducu cun chi ra ña tuhva savaha ndavaha ni, ta iin tuhun ni ñasihira iyo chi ra. Iyo cha chinu tahan ini sehe ra chi ra Ndioo, ta ña tuhva ñi savaha ñi ndavaha ni. Iyo cha tasoho ñi chi sutu ñi chi sihi ñi, ta tacan ni ña cua cuu cati ñivi ti ndavaha ni savaha ñi.

⁷ Tacan ni cua coo tahan ra cua sacuenda chi ñivi Ndioo. Cua nanducu cun chi ra ña tuhva savaha ndavaha ni, vati tacan ni iyo ra ndiso tiñu Ndioo. Iyo cha ña tuhva ra ndurai. Iyo cha ña yatin iyo ini ra. Iyo cha ña tuhva ra chihini. Iyo cha ña tuhva ra cani tahan. Iyo cha ña tuhva ra suhu.

⁸ Iyo cha quihin cuenda vaha ra chi ñivi queta vehe ra. Iyo cha savaha ra cha vaha. Iyo cha sacuenda vaha ra suvi ni chi maan ra. Iyo cha cuu ra rai vaha ndicha. Iyo cha sacahnu ndicha ra chi Ndioo. Iyo cha sandee ini ra.

⁹ Iyo cha chinu vaha ini ra tuhun ndicha tuhun Ndioo cha sacuaha yo chi ra. Tacan ni cua cuu cahan vaha ra chi ñivi tahan ra. Cua sacuaha vaha ra cha cuu tuhun ndicha chi ñi, ta cua sacanaan ra chi ñi cati ti ña vaha tuhun Ndioo. [Iyo cha savaha ra ndihi cha vaha can, ta chi racan ni cua cuhva cun tiñu Ndioo.]

¹⁰ Tacan cati yu, vati iyo cuaha xaan ñivi ña tasoho. Ñahni yavi ndaa cha cahan ñi, ta sandahyu ñahan ñi. Tacan ni savaha xaan ñivi judío can, ta cha chinu tahan ini ñi suhva.

¹¹ Iyo cha cua cutaxin ñi. Ña ndicha cha sacuaha ñi chi ñivi, vati cuni ñi xuhun, ta ñahni ndatu cha cua sacuaha ñi. Tacan ni sandoyo ñuhun ñi chi tuvi ñivi.

¹² Ni chacoo iin ra nditi. Suvi ra ñuhun Creta can cuu ra, ta cati ra cuenda ñivi iyo tican ti vata xaan iyo ñivi ñuhun Creta. Iyo ñi cuhva iyo ri quiti cuhu. Mani cha cachi ñi cuni ñi, ta ña tuhva ñi satiñu ñi, cati ra.

¹³ Ndicha cuhva cati ra. Chacan cuu cha yuhu cati ti na cua cati cachin xaun chi ñi, vati tacan cua cuinu vaha ndicha ini ñi chi ra Ndioo.

¹⁴ Tacan ni ña cua tasoho ñi cuendu cahan ñivi judío, ta ni ña cua tasoho ñi tuhun cahan ñivi, ta ñican cuu ñivi ña chinu ini cha ndicha.

¹⁵ Ndihi cha ndacu ñivi cha iyo vaha cuenda ra Ndioo cuu cha vaha, soco ñivi saxini ndavaha ni ñivi ña chinu ini chi Ndioo—ña cua coto ñican ñaan cha cuu cha vaha. Mani ndavaha ni saxini ñi, ta ña chito ñi cha ña vaha ndacu ñi.

¹⁶ Cati ñi ti nacoto ñi chi ra Ndioo, soco chito yo ti ña ndicha ñi, vati ña vaha cha ndacu ñi. Ña cundee ini ra Ndioo ndavaha ni cha ndacu ñi. Ña tuhva ñi tasoho ñi, ta ni ña chito ñi yoso cuhva cua savaha ñi cha vaha.

2

Tuhun vaha cuu tuhun ya

¹ Yoho yani xaa, cua cati tuhun cun ñaan cha cuu tuhun vaha.

² Cua cati cun chi ra chanihin ti na cua sacuenda vaha ra suvi ni chi maan ra. Na cua saxini vaha ra, ta na cua sandee ini ra chi ra. Na cua cuinu vaha ini ra tuhun Ndioo, ta na cua cuni mani ra chi ñivi tahan ra, ta na cua cundee ini ra.

³ Tacan ni cua cati tuhun tuhun chi ñi ñahan chanihin ti cua coo vaha ñi chi ra Ndioo. Ña cua cahan ñi cuendu, ta ni ña cua coho xaun ñi vinu. Cua sanahan ñi ñaan cha cuu cha vaha.

⁴ Chacan cuu cha cua sacoto ñi chi ñi ñahan tivaa ti na cua cuni ñi chi ii ñi chi sehe ñi.

⁵ Na cua saxini vaha ñi tivaa can, ta ña cua coo ñi ndavaha ni chi ra rai inga chiyo. Cua satiñu ñi vehe ñi, ta cua coo vaha ñi, ta cua tasoho ñi cha cahan ii ñi. Chacan cuu cha ña cua cati ñivi ti ña vaha cuu tuhun Ndioo. [Tacan ni cua sacoto ñi chi ñi tivaa.]

⁶ Tacan ni cua cati tuhun tuhun chi ra tivaa. Cua cati cun ti na cua saxini vaha ra.

⁷ Na cua savaha maun ndihi cha vaha cuhva cuni cun cha cua savaha maan ra. Cua sanahun cha ndicha chi ra, ta cua sacahnu ndicha cun chi ñivi.

⁸ Cua cati tuhun vahun, vati tacan ni ña cua cuu cati ñivi ti ña vaha iyo yo. Chacan cuu cha cua cucahan nuun ñivi cati ti ña vaha ndacu yo, vati ña cua cuu cati ñi ti cha ndacu yo ndavaha ni.

⁹ Cua cati tuhun cun chi ñi cuu musu ti na cua tasoho ñi chi ra cuu chitoho ñi chi ndihi cui tiñu cua tava tiñu ra. Na cua coo vaha ñi chi chitoho ñi, ta cua cusii ini ra chi ñi. Ña cua cati ñi ti ña vaha cati chitoho ñi.

¹⁰ Ña cua suhu ñi xuhun chitoho ñi, soco cua coo vaha ñi chi ra. Tacan ni cua cuinu ini ra chitoho ñi chi ñi. Chacan cuu cha cua coto ra chitoho ñi ti tuhun sacuaha ñi cuenda ra Ndioo cuu cha vaha, ta sanduvaha ndicha ra Ndioo anima ñi.

¹¹ Cha chito ndihi ñivi ti cha iyo tu manini chi ra Ndioo. Chacan cuu cha chito ñi ti cuni ra sanduvaha ra anima ndihi ñivi.

¹² Sacoto ra chi yo ti cua saña yo cha ndacu yo cha ndavaha ni, ta cua quechaha sacahnu ndicha yo chi ra Ndioo, ta cua saña yo cha ndavaha ni cuni savaha ñivi ñuñivi. Sacoto ra ti cua cundee ini yo, ta cua coo vaha yo chi ra, ta cua sacahnu vaha ndicha yo chi ra cuni ra. Ndihi chacan cua savaha yo tichi quivi ya.

¹³ Tacan, ta cua cuatu vaha yo nda cua nda quivi cua quichi ndico ra Jesucristo, ta cua cusii ini yo. Cua ndehe yo chi ra Ndioo cahnu ndicha, ta maan ra cuu ra ni sanduvaha anima yo.

¹⁴ Chaha ra Jesucristo cha ni chahni ñivi chi ra cuenda maan yo. Chacan cuu cha sanduvaha ra anima yo, ta ña tuhva ca yo savaha yo cha ndavaha

ni. Chacan cuu cha sandundoo ra anima yo, vati cuni ra cha cua cuu yo ñivi maan ra, ta cua cuni xaan yo savaha yo cha vaha.

¹⁵ Cua cati tuhun cun tuhun can cha cati tuhun chihun vitin. Cua cati tuhun cun chi ndihi cuii anima cun, ta cua tachi tuni cun chi ñivi ndacu ndavaha ni, vati iyo ndatu chihun. Ña cua saña cun, tu ña cua sacahnu ñi cha cahun.

3

Tuhun ya cuu cha cua savaha ñivi Ndioo

¹ Cua cati ndico tucu cun chi ñi ti cua sacahnu ñi chi ra cuu cumi tiñu ndaca ñahan chi ñi. Cua tasoho ñi chi ra ta ra. Chacan cuu cha ña cua nducuee ñi, ta cua savaha ñi tiñu tiñu.

² Ña cua cahan ñi ndavaha ni cuenda ni iin ñivi. Ña cua cani tahan ñi, soco cua coo masu ñi, ta cua coo vii ñi chi ndihi ñivi.

³ Iti chata tondo yo cuu. Ña tuhva yo tasoho yo. Cha ndoyo ñuhun yo, ta cha savaha yo cuhva cuni maan yo. Cha cusii ini yo savaha yo ndavaha ni. Cuaha xaan ndavaha ni savaha yo, ta ña cuu saña yo. Cuxaan ini ñivi chi yo, ta cuxaan ini tahan yo chi ñivi tahan yo,

⁴ soco vitin sacoto ra Ndioo chi yo ti cundahvi ini ra chihin yo, ta cuni mani ra chihin yo, ta sanduvaha ra anima yo.

⁵ Ña cua saxini yo ti sanduvaha ra anima yo, vati savaha yo cha vaha. Sanduvaha ra anima yo, vati cundahvi ini ra chi yo. Sandundoo ra anima yo. Chacan cuu cha nduchaa anima yo, ta iyo ndito ndico yo chi ra Ndioo. Tacan ni savaha ra Tati Ndioo.

⁶ Iyo cuii ra Tati Ndioo chi yo, vati tachi ra Jesucristo chi ra nu iyo yo, ta maan ra Jesuu cuu ra sanduvaha anima yo.

⁷ Tacan ni savaha ra, vati iyo tu manini chi ra, ta cuni ra cha cua coso vaha anima yo chi ra. Ñivi ra cha cuu yo, ta ndatu yo nda cua nda quivi cua coo ndito yo chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

⁸ Tuhun ndicha ndicha cuu cha cati yu chihun, ta cuni yu ti cua cati cachin cun tuhun can. Chacan cuu cha cua sanini ñivi Ndioo suvi ni chi maan ñi, ta cua savaha ñi cha vaha. Tuhun vaha ndicha cuu chi, ta tu cua savaha ñi cuhva cati chi, cua coo tu ndee ini chi ñi.

⁹ Ña cua tasohun tuhun nu cahan yuhu ñivi, vati tondo xaan cahan ñi. Ña cua tasohun cha cahan yuhu ñivi cuenda sivi ñivi ndii chahnu. Ña cua tasohun cha cahan yuhu ñi, ta ni ña cua tasohun nu cani tahan ñi cuenda ley chahnu cha ni chaha ra Moisee. Tacan ni cati yu, vati ña vaha ndacu ñi, ta ñahni yavi ndaa chi.

¹⁰ Tu cua sandusaca ñivi, cua cahan vahun chi ñi uvi uni chaha. Tu ña cua tasoho ñi, cua tava ndaun chi ñi.

¹¹ Tacan ni cua savahun, vati cua nihun cuhva ti cha ndoyo ñuhun ñi. Mani cuati ndacu ñi, ta chito vaha ñi ti cua cutuni ñi.

Tuhun cua tasoho ra Tito

¹² Cua tachi yu chi ra Artema a ra Tíquico nu iyo cun. Quivi cua queta ra cua cuhun yatin cun iti ñuun Nicópoli nu cua coi, vati cua yahi tiempu vichin tican.

¹³ Na cua tindeun chi ra Apolo chi Zena ra sacuaha ley. Cua cuhva cun cha cua cuni ñuhun ra, vati cua quee iti ra. Chacan cuu cha ñahni cha cua cumani chi ra.

¹⁴ Cua sacoto cun chi ra yani yo chi ñi tahan yo ti cua savaha ñi ñaan cha cuu cha vaha. Cua tindee ñi chi tahan ñi, tu iyo cha cua cumani xaan chihin ñi. Chacan cuu cha cua satiñu vaha ñi cuenda ra Ndioo.

Tachi ra Paulu iin tuhun na cumi chi ra Tito

¹⁵ Tachi ndihi ñivi cha iyo chihin yu ihya iin tuhun na cumi chihun, yoho Tito. Cua cuhva tahun iin tuhun na cumi chi ñivi cuu amigu yu cuenda ra Ndioo. Na cua savaha ra chahnu tu manini chi ndihi ndo. Na cua cuu chi tacan ni.

TUTU CHA NI TAA RA CHAHNU PAULU CHI RA FILEMON

Taa ra Paulu tutu ya chi ra Filemón

¹⁻² Yuhu ra Paulu chi ra Timoteo yani yo taa tutu ya chihun, yoho yani Filemón. Ndai vehe caa ya, vati cati tuhin tuhun cuenda ra Cristo Jesuu, soco tachi ndi tutu ya chi maun chi ña Apia tahan yo chi ra Arquipo chi ndihi ñivi Ndioo nducuiti vehun, ta cuni mani xaan ndi chihin ndo, vati satíñu tahan ndo tíñu ra Ndioo.

³ Na cua savaha ra Ndioo sutu yo tu manini chihin ndo, ta na cua savaha ra cha cua coo vii anima ndo. Ta ni cuhva na cua savaha tahan ra chahnu Jesucristo chi ndo.

Cuni mani ra Filemón chi ñivi tahan ra, ta chinu ini ra chi ra Ndioo

⁴ Ndihi ni quivi chahi iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta cahin chi ra cuenda cun.

⁵ Tacan ni savahi, vati ni chini sohi ti cuni mani cun chi ndihi ñivi Ndioo, ta chinu ini cun chi ra chahnu Jesuu.

⁶ Cahin chi ra Ndioo ti na cua cati tuhun cun chi ñivi yoso cuhva chinu ini cun chi ra Ndioo. Tacan ni cua coto vaha ñi ndihi cha vaha cha iyo chihin yo cuenda ra Cristo Jesuu.

⁷ Sii xaan cuni yu, ta vaha xaan cuni anime, vati cuni mani cun chi ñivi tahan, vati chaha maun tu ndee ini chi ñivi Ndioo, yani xaa.

Chica ra Paulu tu manini cuenda ra Onésimo

⁸ Ña yuhvi yu cati tuhin chihun ñaan cha cuu cha cua savahun, vati chaha ra Cristo ndatu chihin yu.

⁹ [Ña cua nduxain chihun,] soco cua cahan vii yu chihun, vati cuni mani yu chihun. Rai chanihin cha cui, ta vitin ndai ve caa cuenda ra Cristo Jesuu.

¹⁰ Cahan ndahvi yu chihun cuenda ra Onésimo ra cuu musu cun, vati cuu ra sava ta cua iin sehi, vati cati tuhin tuhun Ndioo chi ra ihya nu ndai ve caa ya, ta chinu ini ra chi ra Ndioo.

¹¹ Ñahni yavi ndaa cha ni chacoo ra Onésimo can chihun nu quichi quivi, soco vitin cua satíñu vaha ra chihun cuhva ni satíñu ra chihin yu.

¹² Vitin cua tachi ndique chi ra chihun, [ta na cua quihin cuenda cun chi ra cuhva ni quihin cuenda cun chihin yu].

¹³ Cuni yu cha cua ndoo ra chihin yu. Chacan cuu cha cua cuu satíñu ra chihin yu, ta cua cuu ra sava ta cua iin rai cha ni tachi cun, ta cua tindee ra chihin yu cha indi yu ve caa, vati cati tuhin tuhun vaha,

¹⁴ soco ña chito cun ti cha iyo ra chihin yu. Chacan cuu cha ña cuni yu sanini yu chihun cuenda ra, ta cua savahun cha vaha. Vaha ca cha cua savahun cha vaha, tu cha tacan ni cuni maun.

¹⁵ Cha ni quee ndaa ra Onésimo can chihun suhva quivi. Vasi tacan cuu chi, vati vitin cua coo cuii ra chihun ndihi ni quivi.

¹⁶ Ñavi ca musu cun cuu ra vitin. Vaha xaan ca iyo ra, vati yani yo chi ra. Yuhu cuni xain chi ra, soco chite ti cua cuni ca maun chi ra, vati cua coo ndico ra chihun, ta yani cun chi ra cuenda ra chahnu.

¹⁷ Na cua quihin cuenda cun chi ra cuhva ni cua quihin cuenda cun chi yuhu, vati chito cun ti satíñu tahan yo cuenda ra Cristo.

¹⁸ Tu cha ni savaha ra ndavaha ni chihun, tu cha ni ndiseca ra chihun, cua ndoo chi cuenda yuhu.

¹⁹ Yuhu ra Paulu taa tuhun ya chihun, vati cua tiahvi ndique cha ndiseca ra chihun. Ña cua cati yu yoso cuhva cha ndiseca maun chihin yu, soco cha ni sacote chihun yoso cuhva cua cuinu ini cun chi ra Ndioo.

²⁰ Yani xaa, chica yu tu manini ya chihun, vati chinu tahan ini cun chi ra chahnu. Tacan ni na cua savahun, ta cua cusii ini yu cuenda ra Cristo.

²¹ Chite ti cua savahun cuhva cati yu. Chacan ni tai tutu ya chihun, vati chite ti cua savahun cuhva cati yu, ta cuaha xaan ca cha vaha cua savahun.

²² Na cua tiso vahun nu cua coo nuin chihun, vati cuni yu cha cua cahan ndo chi ra Ndioo, ta sa cua cuhva ra tu ndee ini, ta chacan ni cua cuu cuhin nu iyo ndo.

Tachi tahan ra ta ra iin tuhun na cumi chi ra Filemón

²³ Tachi ra Epafra iin tuhun na cumi chihun, ta indi tahan ra chihin yu ve caa ya, vati chica tahan ra tiñu Cristo Jesuu.

²⁴ Tachi tahan ra Macu chi ra Aristarco chi ra Dema chi ra Luca iin tuhun na cumi chihun, ta satiñu tahan ra ta ra tiñu Ndioo.

²⁵ Na cua savaha ra chahnu Jesucristo tu manini chihin ndo. Na cua cuu chi tacan ni.

TUTU CHA NI QUETA NUUN ÑIVI HEBREO

Cahan ra Ndioo chi ñivi ñuñivi, vati ni tava tiñu ra chi sehe ra

¹ Cuaha chaha ni cahan ra Ndioo chi ñivi yo tiempu chahnu. Cuaha cuhva ni cahan ra chi ñi, vati tachi ra chi ra ni cahan cuenda ra.

² Chacan ni savaha ra iti chata, soco vitin tichi quivi ya cha ni tachi ra chi ra cuu sehe ra nu iyo yo. Tacan ni cahan ra chi yo vitin. Chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra. Chacan cuu cha ni cundee ra savaha ra cuu sehe ra ndihi ñuhun ñuñivi chi andivi, ta chaha cuenda ra Ndioo ndihi cha iyo chi ra.

³ Cahnu xaan rai cuu sehe ra, vati cahnu xaan cuu ra Ndioo. Sanahan sehe ra chi yo yoso cuhva iyo ra Ndioo, vati tacan iyo tahan maan ra. Quivi xihna cuu cahan cahan ni ra, ta ni chacoso vaha ndihi cuu cha iyo, ta ni vii tindee ra chi chi, vati iyo xaan tu ndee ini chi ra. Maan ra cuu ra ni sanaan cuati savaha ñivi ñuñivi, ta cuahan ndico ra iti siqui andivi, ta cha iyo ndico ra chi ra Ndioo, vati iyo ndatu chi ra.

Cahnu xaan cuu tatun Ndioo, soco cahnu xaan ca ra cuu sehe ra

⁴ Cahnu xaan cuu ra tatun Ndioo, soco cahnu xaan ca ra cuu sehe ra Ndioo, vati iyo xaan ca tu ndee ini chi ra.

⁵ Chacan cuu cha ndicha, vati ña ni cati ra Ndioo chi tatun ra cuhva cha ni cati ra chi sehe ra. Nu ni quichi quivi cati ra chi sehe ra ti:
Sehi chihun.

Vitin cha chahi tu ndee ini chihun,

cati ra, soco ñahan nu cati ra Ndioo cuenda ra tatun Ndioo ti:

Yuhu cua cuu sutu ra,

ta maan ra cua cuu sehi.

⁶ Tachi ra chi sehe ra ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ta cati ra cuenda sehe ra ti:

Na cua sacahnu ndihi tatun Ndioo chihin ra, cati ra.

⁷ Ta cati ndico tucu ra cuenda ra tatun Ndioo ti:

Sava ni ta cua tati cuu tatun Ndioo ni savahi.

Sava ni ta cua yaa ñuhun cuu ra, [vati ña ndoo ra nu chahan ra,]

⁸ Tacan ni cahan ra Ndioo cuenda ra tatun Ndioo, soco cuenda sehe ra cati ra ti:

Yoho Ndioo cuu cun,

ta cua cundaca ñahan cun ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

Rai cua cundaca ñahan ndicha cua cuu cun.

⁹ Mani cha vaha cuni cun,

ta ña cuni cun cha ndavaha ni.

Chacan cuu cha savaha ra Ndioo sutu cun cha cusii ini xaun.

Savaha ra cha cusii ini ñivi cun,

soco cua cusii ca ini maun,

cati ra.

¹⁰ Iyo inga nu cati ndico tucu ra cuenda sehe ra ti:

Nda ni xihna cuu cha ni savahun ñuhun ñuñivi ya, yoho ra chahnu,

ta ni savaha tahun andivi.

¹¹ Cua ndoyo ñuhun ndihi chacan,

soco maun ña cua ndoyo ñuhun cun.

Cua nduchahnu ndihi chi sava ni ta cua cha nduchahnu iin sahma.

¹² Cua ndoyo ñuhun chi [cuhva cha ndoyo ñuhun iin coton],

ta cua naan chi,

soco maun ta ni cuhva cua coun,

ta ña cua cuvi cun,

cati ra.

¹³ Ña cahan ra Ndioo chi ra tatun Ndioo cuhva ni cahan ra chi sehe ra, vati cati ra chi sehe ra ti:

Cua coun chihin yu ihya,
vati iyo ndatu chihun.

Cua savahi cha cua sandoyo ñuhun cun chi ñivi cuxaan ini chihun.

[Tacan ni cati ra Ndioo, vati cahnu cuu ra tatun Ndioo, soco cahnu xaan ca ra cuu sehe ra.]

¹⁴ Tatun ni cuu ndihi ra tatun Ndioo. Chacan cuu cha tava tiñu ra chi ra ta ra, vati cua tindee ra chi ñivi, vati cua sacacu ra Ndioo chi ñi.

2

Iyo cha cua saha ñivi Ndioo cuenda chi ñi, ta cua cacu ñi

¹ Chacan cuu cha nini xaan cha cua taa vaha yo soho yo ndihi cha ni chini soho yo, coto cha saña ndaha yo chi ra Ndioo.

² Cha ndicha ndicha cuu tuhun ley chahnu cha ni cati tuhun ra tatun Ndioo tiempu chahnu, ta ni cutuni ñivi chahnu yo iin cha ndicha, vati ña tasoho ñi cha ni cahan ra ta ra.

³ Chacan cuu cha ña cua cacu maan yo, tu ña cua tasoho yo yoso cuhva cua sanduvaha ra Ndioo anima yo. Cati xihna ra chahnu Jesuu tuhun can, ta sa ni cati tahan ra ni chini tuhun can chi yo ti cha ndicha cuu chi.

⁴ Cha ni sacoto tahan ra Ndioo chi yo ti chacan cuu chi, vati cuaha xaan cuhva cha ni savaha ra ta ra, ta ndehe yo ti iyo xaan tu ndee ini chi ra Ndioo. Ta ni cuhva cha ni tachi ra Ndioo chi ra Tati Ndioo nu iyo yo, ta tindee ra chi yo cuhva cuni maan ra Ndioo.

Ñivi ñuñivi cuu tahan ra Jesucristo

⁵ Ña chaha ra Ndioo ndatu cha cua cundaca ñahan ra tatun Ndioo nu cua coo yo nu cuahan quivi. Chacan cuu cha chahi cuenda chi ndo,

⁶ vati iyo nu cati tutu Ndioo ti:

Ña chito ndi ñacu ni ñuhun ini cun chi ñivi ñuñivi.

Ña chito ndi ñacu ni saxini cun chi ñi.

⁷⁻⁸ Cahnu xaan cuu ra tatun Ndioo ni savaha cun,

soco ñavi tacan ni savahun chi ñivi can.

Cha chahun ndatu chi ñi,

vati cua cundaca ñahan ñi chi ndihi cha iyo nu ñuhun ñuñivi ya.

Tacan ni savahun ti cha cahnu cuu ñi,

cati ñivi cuenda ra Ndioo. Tacan ni chaha ra Ndioo cha cua cundaca ñahan ñi chi ndihi cuu cha iyo. Vitin chito yo ti ña ta cundaca ñahan ñivi cuhva ni cati ra,

⁹ soco cha ni ndehe ndi chi ra Jesuu. Ña cahnu rai cuu ra quivi can cuhva cha cahnu cuu ra tatun Ndioo, soco suhva quivi ni. Tacan sa cuu ra iin rai cahnu xaan, vati ni ndehe ra tu ndoho, ta ni chihi ra. Savaha xaan ra Ndioo tu manini chi ndihi yo. Chacan cuu cha ni chihi ra Jesuu cuenda ndihi yo.

¹⁰ Maan ra Ndioo cuu ra ni savaha ndihi cha iyo, ta ni iyo vaha chi, vati maan ra tindee chi chi. Chacan cuu cha vaha cuhva ni savaha ra, vati savaha ra ti tuvi ñivi, vati ni ndehe ra tu ndoho, ta ni cuahan quivi. Tacan ni savaha tahan ra cha cua sacacu ra Jesuu chi yo nu iyo yo chi tu ndoho, vati cha ni ndehe tahan maan ra tu ndoho.

¹¹ Tindee ra chi ñivi, ta iyo ñivi ña cuni ca ñi savaha ñi cuati, ta ini ra Ndioo cuu sutu ñi. Chacan cuu cha ña cahan nuun ra cuu sehe Ndioo, ta cati ra ti ñivi ra chi ñi.

¹² Cha cati tutu Ndioo cuenda ra cuu sehe Ndioo ti:

Cua cuhve cuenda chi ñivi tahn yoso cuhva iyo cun.
Cua sacahnu yu chihun nu iyo cuiti ñivi cun,
cati chi.

¹³ Iyo inga nu cati chi cuenda ra:
Cua cuinu ini yu chihun,
cati chi, ta cati ndico tucu chi cuenda ra:
Ihya iye,
ta iyo tahan ñivi cha chahun chihin yu,
cati chi cuenda ra cuu sehe Ndioo.

¹⁴ Cha cuu tahan ra iin ñivi ñuñivi, ta ni chacoo tahan iquin cuñu ra cuhva iyo iquin cuñu ñivi ñuñivi, vati tacan ni iyo ndihi ñivi, ta cha ni chihi tahan ra. Chacan cuu cha tava ndaa ra chi run cuihna, vati rucan cuu run sandoyo ñuhun chi ñivi, ta chihi ñi.

¹⁵ Tacan ni cha sacacu ra chi ñivi, vati ndihi quivi saxini ñi cuenda cha cua cuvi ñi, ta yuhvi ñi. Chi ñican sacacu ra.

¹⁶ Chito yo ti ñavi cha cua tindee ra chi tatun Ndioo cuu tiñu quichi ra, soco chi ndihi ñivi chinu ini chi ra Ndioo cuni ra tindee ra.

¹⁷ Chacan cuu cha nini xaan ni chacoo ra cuhva iyo ndihi ñivi ñuñivi. Chacan cuu cha cuu ra sava ni ta cua iin sutu ndicha ndicha cha cuenda ra Ndioo, ta cua cundahvi ndicha ini ra chi ñi. Chacan ni sanaan ra cuhva saxini ra Ndioo cuenda cuati ndacu ñivi ñuñivi.

¹⁸ Chacan cuu cha cuu tindee ra chi ñivi ndehe tu ndoho, vati cha ni ndehe tahan ra tu ndoho.

3

Rai cahnu cuu ra Moisee, soco rai cahnu ca cuu ra Jesuu

¹ Yani xaa, ñivi ii cuu ndo, ta sa cua queta quivi cha cua cuhun ndo nu iyo ra Ndioo. Vitin na cua saxini ndo cuenda ra Jesuu, vati maan ra cuu sava ni ta cua iin tatun ni tava tiñu ra Ndioo. Maan ra cuu sava ni ta cua iin sutu sacahnu yo.

² Cha ni savaha ra cuhva cuni ra ni tava tiñu chi ra cuhva ni savaha ra Moisee cha ni cumi ra chi ndihi ñivi Ndioo.

³ Cha cati ra Ndioo ti cahnu cuu ra Moisee, soco cahnu ca cuu ra Jesuu. Ña tuhva yo cati yo ti cahnu cuu iin vehe, soco cati yo ti cahnu cuu ra sandaa chi chi.

⁴ Chacan cuu chi, vati iyo ra sandaa vehe. Ña ni tuvi maan chi, soco Ndioo cuu ra ni savaha ndihi cha iyo.

⁵ Vaha xaan savaha ra Moisee chi ndihi ñivi Ndioo. Musu vaha cuu ra, vati vaha xaan satiñu ra, vati ni chaha ra cuenda cha cua cati tuhun ra Ndioo nu cuahan quivi,

⁶ soco vaha xaan ca iyo ra Jesuu, vati sehe Ndioo chi ra, ta sacuenda vaha ra chi ñivi ra. Ñivi ra chi yo, tu ña cua cuyuhvi yo, tu cua cati cachin yo ti ndatu vaha yo chi ra Jesuu nda cua nda quivi cua quichi ndico tucu ra.

Cua coo vaha ñivi Ndioo chi ra

⁷ Chacan cuu cha cua cuu chi cuhva cati ra Tati Ndioo, vati cati ra cuenda ra Ndioo ti:

Vitin cua cuni soho ndo cha cua cahan ra Ndioo,

⁸ soco na ña cua sanihin ini ndo cuhva ni savaha ñivi quivi ni cahan yuhu ñi chi ra Ndioo iti chata cuhva ni ndehe ñi a vaha cua savaha ra Ndioo quivi ni chacoo ñi tichi cuhu.

⁹ Tican savaha ñivi ndo cuati nda cua nda ña cua cundee ca ini yu chi ñi tiempu chahnu,

ta ndehe ñi ndihi cuii cha ni savahi cha uvi xico cuiya can.

¹⁰ Chacan cuu cha nduxain chi ñican,
ta cati yu ti ndihi ni quivi ndoyo ñuhun ñi cha saxini ñi.

Ña nihin ñi kuhva yoso kuhva iye.

¹¹ Chacan cuu cha nduxain chi ñi,
ta cahan rai yu iin cha ndicha ndicha chi ñi,
ta cati yu ti ña cua coo vaha ñi chi yuhu.

Tacan ni cati ra Ndioo.

¹² Yani xaa, cua saha vaha ndo cuenda chi ndo, coto ña cua cuinu vaha ini
ndo chi ra Ndioo, coto cua savaha ndo ndavaha ni, ta cua saña ndaha ndo chi
ra Ndioo ndicha.

¹³ Na cua kuhva ndo tu ndee ini chi tahan ndo ndihi ni quivi tichi quivi
ya. Chacan cuu cha ña cua sandahyu ñahan ñivi ndacu cuati chi ndo, ta cua
sanihin ini ndo, ta coto cua ndoyo ñuhun ndo.

¹⁴ Tacan ni cua coo tahan yo cuenda ra Cristo, tu cua cundee ini yo nda cua
nda cua quichi ndico tucu ra, ta ña cua saña yo cha chinu ini yo cha xihna
cuii.

¹⁵ Cha cati tutu Ndioo cuenda ñivi ra ti:
Vitin cua cuni soho ndo cha cua cahan ra Ndioo,
soco na ña cua sanihin ini ndo kuhva ni
savaha ñivi quivi cha cahan yuhu ñi chi ra
Ndioo iti chata,
cati chi.

¹⁶ Ñican cuu ñivi ni chacundaca ra Moisee nu ni quee ñi tichi ñuhun Egipto.
Ñican cuu ñi chini soho cha ni cahan ra Ndioo, soco ña ni savaha ñi kuhva
cuni ra.

¹⁷ Chi ñican ni nduxaan ra ndihi uvi xico cuiya can, ta ñican cuu ñi ni savaha
cuati, ta chihni ñi tichi cuhu.

¹⁸ Cha cati cachin ra ti ñivi ña tasoho chi ra—ña cua coo ñi chi ra.

¹⁹ Chacan cuu cha chito yo ti ña ni cuu coo ñi chi ra Ndioo, vati ña chinu ini
ñi chi ra.

4

¹ Chacan cuu cha na cua saxini vaha ndo, coto cua cumani ndo, ta ña cua
cundee coo ndo chi ra Ndioo, vati ni vii iyo nu nuna chi yo tichi quivi ya, ta
cua coo vaha yo chi ra kuhva ni cati ra.

² Tacan cati yu chi ndo, vati cha tasoho tahan yo kuhva ni tasoho maan ñi,
soco ñahni yavi ndaa cha chini soho maan ñi, vati ndicha cuii chini soho ni
ñi, soco ña ni chinu ini ñi chi ra Ndioo.

³ Cha ni chinu ini maan yo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha ni cua coo vaha
yo chi ra Ndioo. Cha ni cati ra cuenda ñivi ñuñivi ti:

Chacan cuu cha nduxain chi ñi,
ta cahan rai yu iin cha ndicha ndicha chi ñi,
ta cati yu ti ña cua coo vaha ñi chi yuhu,
cati ra. Nda ni quivi ni savaha ra ñuhun ñuñivi, ta cha ndihi tiso vaha ra ti
chito ra yoso cua coo ñivi ñuñivi iti nuun, vati cuni ra cha cua coo ñi chi ra.

⁴ Iyo nu cati iin ra yoso kuhva cua coo quivi cha cuu quivi ucha, ta cati ra ti:
Cha ni queta ucha quivi,
ta ni chacunda nuun ra Ndioo nu satiñu ra,
vati cua quee tatun ra,
cati ra.

⁵ Iyo inga nu cati ndico tucu ra Ndioo cuenda ñivi can ti:
Ña cua coo vaha ñi chi yuhu,

[ta ni ña cua quee tatun ñi,]
cati ra.

⁶ Ña ni sacuinu ñivi chini soho xihna tuhun vaha cuhva cuni ra Ndioo, vati ña tasoho ñi chi ra, ta ni vii iyo ñivi cumani cha cua coo vaha ñi chi ra Ndioo, [ta cua quee tatun ñi].

⁷ Chacan cuu cha ni cua cuu coo ñivi chi ra tichi quivi ya cuhva ni cati ra. Cuaha xaan cuiya yaha cha ni cahan ra tacan, ta sa cahan ra David ni savaha ra Ndioo. Cuhva cati yu chi ndo nu tai tutu ya ni cati ra, vati cati ra ti: Vitin cua cuni soho ndo cha cua cahan ra Ndioo, soco na ña cua sanihin ini ndo.

⁸ Cati ra Ndioo ti ni cua coo quivi can, vati ña ni chacoo vaha ñi quivi chacundaca ñahan ra Josué.

⁹ Chacan cuu cha ni cua coo quivi cha cua coo vaha ñivi Ndioo chi ra, ta cua quee tatun ñi.

¹⁰ Ndaa ñi cua coo vaha chi ra Ndioo—ña cua coo ca tu ndoho chi ñi, [vati cua quee tatun ñi] cuhva cha ni quee tatun ra Ndioo iti chata.

¹¹ Na cua sanini yo chi maan yo, ta sa cua coo vaha yo chi ra Ndioo, ta cua quee tatun yo. Chacan cuu cha yoni cua ndoyo ñuhun cuhva ni ndoyo ñuhun ñican. Ndoyo ñuhun maan ñi, vati ña ni tasoho ñi chi ra Ndioo.

¹² Tacan ni cua tasoho yo, vati nihin xaan iyo tu ndee ini chi tuhun cahan ra Ndioo. Tu cua savaha yo cuhva cati tuhun ra Ndioo, cua coo ndito yo chi ra. Cuhva cha iyo machete uvi yuhu iyo tuhun Ndioo, vati cua coto yo yoo ñivi cuu yo, tu cua tasoho yo tuhun ra Ndioo. Tacan sa cua coto yo a vaha a ña vaha saxini yo chi anima yo.

¹³ Yoni cua cuu cuindi xehe iti nuun maan ra, ta chito vaha ra yoso cuhva iyo ndihi yo. Ini chi maan ra cua tiso vaha yo tiñu.

Ta iin sutu chahnu cuu ra Jesuu

¹⁴ Na ña cua saña yo cha chinu ini yo cuenda ra Ndioo, vati ta iin sutu chahnu cuu ra Jesuu, ta cahnu xaan sutu chahnu cuu ra. Chi maan yo ni chacoo ra, ta cha cuahan ndico ra iti nuun ra iyo iti siqui andivi, ta sehe Ndioo cuu ra.

¹⁵ Ña cua saña yo, vati iyo tahan ra cuu ta iin sutu chi yo, ta chito ra ti ña cundee vaha yo. Chacan cundahvi ini ra chi yo, vati cha ni ndehe tahan ra ndihi cuii tu ndoho cuhva ndehe maan yo, soco ñahni cuati ni savaha maan ra.

¹⁶ Chacan cuu cha na cua yaha yo iti nuun ra Ndioo, ta na cua cahan yo chi ra, ta ña cua cuyuhvi yo, vati iyo xaan tu manini chi ra. Tacan ni cua cundahvi ini ra chi yo, ta cua savaha ra tu manini chi yo nda cua nda quivi cha cua cuni ñuhun yo cha cua tindee ra chi yo.

5

¹ Ni nacachi ñivi ñuñivi chi ndihi ra cuu sutu chahnu cuenda maan ñi, ta chaha ñi ndatu chi ra, vati cua tiso vaha ra tiñu chi ra Ndioo. Chacan cuu cha samani ra cha sacahnu ra chi ra Ndioo, vati tacan sa cua cucahnu ini ra Ndioo cuati ndacu ñivi.

² Tu cua savaha ñi cuati, tu cua ndoyo ñuhun ñi, ña cua nduxaan ra sutu can chi ñi, vati iyo tahan ra chi tu ndoho.

³ Chacan cuu cha iyo cha samani tahan ra chi ra Ndioo cuenda cuati maan ra cuhva ni samani ra chi Ndioo cuenda cuati ñivi.

⁴ Ñavi maan ra sutu can cua cati ti cua coo ndatu chi ra. Maan ra Ndioo cuu ra cua cati cuhva ni cati ra ti cua cuu ra Aarón sutu.

⁵ Ta ni cuhva ña nducu ra Cristo cuhva cha cua cuu ra iin rai cahnu, ta cua cuu ra iin sutu chahnu. Maan ra Ndioo cuu ra cati, vati cati ra ti:

Sehi chihun.

Vitin cha ni chahi ndatu chihun,
cati ra,

⁶ ta iyo inga nu cati ra ti:

Ndihí ni quivi ndihí ni tiempu cua cuu cun sutu cuhva cha ni cuu ra
Melquisedec,

cati ra.

⁷ Quivi chacoo ra Cristo ihya nu ñuhun ñuñivi ya, cahan ndahvi xaan ra chi ra
Ndioo. Nihni xaan cana chaa ra chi ra, ta chacu xaan ra iti nuun ra Ndioo,
vati maan ra cuu ra cua cuu sacacu chi ra nu cua cuvi ra. Tasoho ra Ndioo
cha cahan ra Cristo, vati sacahnu ndicha ra Cristo chi ra.

⁸ Sehe ra chi ra, soco cutuhva ra tasoho ra chi sutu ra, vati ni chacoo ra chi tu
ndoho.

⁹ Cua savaha maan ra cha cua coo vaha ñivi tasoho cha cahan ra. Cua coo
vaha ñi chi ra Ndioo ndihí ni quivi ndihí ni tiempu, vati ni ndehe ra Cristo tu
ndoho, ta ni chihi ra. Tacan ni sanduvaha ra anima ñivi.

¹⁰ Tacan ni savaha ra, vati chaha ra Ndioo cha cuu ra iin sutu chahnu cuhva
cha ni cuu ra Melquisedec.

Cua coo tu ndoho chi ñivi Ndioo, tu cua saña ñi tuhun ni cati ra Ndioo

¹¹ Iyo cuaha xaan cha cua cati tuhun chihin ndo, soco cuaha tu ndoho cha
cua sanducachin yu chi chi, vati ña cuni ndo tasoho ndo.

¹² Iyo cha cua sanahan tahan ndo chi ñivi Ndioo, vati cha iyo xaan quivi
cha iyo tahan ndo cuenda ra Ndioo, soco ni chini ñuhun ndo cha cua sanahan
ndico tucu yu ñaan cha cuu cha cua savaha xihna ndo cuenda ra Ndioo. Iyo
cha cua cutuhva xihna ndo cuhva cati ra Ndioo sava ni ta cua chihi xihna ve
cuati sicui sihi ve, ta sa cua cuu cachi ve xita.

¹³ Tu ni vii iyo ndo cuhva iyo ve cuati ni chaxi, ña ta coto ndo yoso cuhva
cua coso vaha anima ndo chi ra Ndioo, vati ni iyo ndo cuhva iyo ve cuati.

¹⁴ Xita chachi ñivi chicha. Tacan ni cua coo maan yo cuenda ra Ndioo, tu
cua coto vaha yo ñaan cha cuu cha vaha ta ñaan cha cuu cha ndavaha ni.

6

¹ Ña cua sacuahá ca yo yoso cuhva cua savaha ñivi nu ni quechaha saxini
vaha ñi cuenda ra Cristo. Cua sacuahá yo yoso cuhva cua savaha ñivi chinu
vaha ini chi ra Ndioo. Ña cua sacuahá ca yo yoso cuhva cua saña ihni ndo
cuati ni savaha ndo. Ña cua sacuahá ca yo yoso cuhva cua cuinu ini ndo chi
ra Ndioo.

² Ña cua sacuahá ca yo yoso cuhva cua nacata ndo ndihí cuati suhva. Ña
cua sacuahá ca yo yoso cuhva cua tiso yo ndaha yo xini ñivi. Ña cua sacuahá
ca yo yoso cuhva cua natacu ndico yo tañu ñivi ndii. Ña cua sacuahá ca yo
yoso cuhva cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi nu cuahan quivi.

³ Tu cua cuhva ra Ndioo, cua yaha yo iti nuun ca, ta cua sacuahá yo yoso
cuhva cua savaha ñivi chinu vaha ini chi ra Ndioo.

⁴ Tu cua ndoyo ñuhun ndico ñivi cha ni nacoto chi ra Ndioo, ña cua cuu ca
saña ihni ndico ñi ndavaha ni ndacu ñi, vati cha chito ñi ñaan cha cuu cha
samani ra Ndioo. Cha chacoo tahan ra Tati Ndioo chi ñi, ta ndoyo ñuhun ndico
ñi.

⁵ Cha chito ñi ti vaha xaan iyo tuhun Ndioo, ta cahnu xaan cuhva cha cua
savaha ra Ndioo nu cuahan quivi.

⁶ Tu cua ndoyo ñuhun ndico ñi, ña cua cuu ca saña ihni ndico ñi cuati ndacu
ñi, vati ni tava ndaa ñi chi ra Cristo cuhva ni taa ñivi chi ra nu cruu, ta chaha
ñi tu ca nuun chi ra.

7 [Ñivi chinu ini chi Ndioo cuu sava ni ta cua ñuhun vaha.] Cuun savi, ta cua coo itu, ta cua coo cha cua cachi ñivi, ta maan ra Ndioo tindee.

8 Inga ñivi cuu sava ta cua ñuhun nu cana iñu. Mani iñu cana, vati ñahni yavi ndaa chi. Cua ndoyo ñuhun chi, vati cua cayu chi.

Cua cundee ini ñivi Ndioo, vati ndatu vaha ñi chi ra Ndioo

9 Yani xaa, tacan chahi cuenda chi ndo, soco ñahni cha saxini yu. Chite ti vaha xaan cua coo ndo, vati cha iyo vaha ndo cuenda ra Ndioo.

10 Cuiti vaha iyo ra Ndioo, ta ña cua naan ini ra ti satiñu vaha ndo tiñu ra. Ña cua naan ini ra ti iyo xaan tu manini chi ndo, vati cha ni tindee xaan ndo chi ñivi ra cuhva ni vii tindee ndo chi ñi vitin.

11 Tacan cuni yu cha cua coto vaha ndihi ndo yoso cuhva cua coo ndo chi ra Ndioo. Na cua nducu ndo cuhva chi ndihi cuii anima ndo nda cua nda cua coo vaha ndo chi ra cuhva satiñu ndo tiñu ra.

12 Chacan cuu cha ña cua ndusucha ndo, soco na cua coo ndo cuhva iyo ñivi cha iyo vaha chi ra Ndioo. Cua savaha ra chi ñi cuhva cha ni cati ra, vati chinu ini ñi chi ra, ta cundee ini maan ñi.

13 Iti chata tiempu chahnu ni cati ra Ndioo chi ra Abraham yoso cuhva cua savaha ra chi ra nu cuahan quivi. Cahan rai ra Ndioo tuhun can suvi ni cuenda maan ra, vati yoni ñivi cahnu ca ta cua maan ra.

14 Chacan cuu cha cati ra chi ra Abraham ti cua cuhva ndicha ra cha vaha chihin ra Abraham. Cua tindee ra chihin ra, ta tuvi xaan sehe ra cua coo, cati ra Ndioo.

15 Cundee xaan ini ra Abraham. Tacan ni chacao chi chi ra cuhva ni cati ra Ndioo nu quichi quivi.

16 Cahan rai ñivi ñuñivi, soco cahan rai ñi cuenda iin ñivi cahnu nu ñuhun ñuñivi. Tu cua cahan rai iin ñivi, cha iyo vaha tuhun, vati ña cua cahan yuhu ca ñi cuenda chacan ni suhva.

17 Chacan cuu cha cahan rai ra Ndioo. Tacan ni tiso vaha ra tuhun chi ra Abraham, vati cuni ra sacoto ra iin cha ndicha ndicha chi ñivi, ta cua cuu chi cuhva cha ni cati ra nu quichi quivi. Cuni ra sacoto ra chi ñi ti ña cua sama ra cuhva saxini ra.

18 Chacan cuu cha ña cua tichaha ni yo ni suhva. Cua saxini vaha yo, vati tacan cua cuatu vaha yo chi ra chahnu. Cua saxini vaha yo, vati cha cahan rai ra Ndioo yoso cuhva cua savaha ra nu cuahan quivi. Chacan cuu cha chito yo ti cua savaha ra cuhva cati ra, vati ña cuu sandahyu ñahan ra.

19 Ñahni cha cua saxini yo cha ndatu yo chi ra Ndioo. Cha iyo vaha tiñu iti siqui andivi nu iyo ra Ndioo.

20 Tican cha cuahan ra Jesuu, vati cha cuenda maan yo cuahan xihna ra iti nuun. Sutu chahnu cuu ra ndihi ni quivi cuhva cha ni cuu ra Melquisedec.

7

Sutu cuu ra Jesuu cuhva ni cuu ra Melquisedec

1 Ini ra Melquisedec cuu ra ni chacundaca ñahan chi ñivi ñuun Salem iti chata tiempu chahnu. Sutu ni cuu ra cuenda ra Ndioo cahnu. Ni tahan tahan ra chi ra Abraham cha ni quichi ndico ra Abraham iti nu ni cani tahan ra chi cumi ra rey, ta sacanaan ra. Tacan cuu, ta sacu-ii ra Melquisedec chi ra Abraham,

2 ta chi racan samani ra Abraham iin cuhva cha cuu iin diezmo ndihi cha ni quihin ra nu ni sacanaan ra chi ra rey can. Xihna cuii cati yu ti sivi ra Melquisedec cuni cati ti rey cuiti vaha cuu ra, ta inga cha cati chi cuu rey ndaca ñahan ñuun Salem cuu ra. Tuhun can cuni cati chi ti rey chaha cha iyo vii anima ñivi cuu ra.

³ Ñahni cha chito ñivi yoo cuu sutu ra, yoo cuu sihi ra, yoo cuu ñivi ra. Ñahni cha cati ñi ndaa quivi ni cacu ra ta ndaa quivi ni chihi ra. Chacan cuu cha ndihi ni quivi ndihi ni tiempo cuu ra sutu. Ta ni cuhva ndihi ni quivi ndihi ni tiempo cuu ra sehe Ndioo ta iin sutu.

⁴ Na cua saxini ndo cuenda ra Melquisedec can. Cahnu xaan rai cuu ra. Chi racan cha ni samani ra chahnu Abraham iin cuhva cha ni sacanaan ra.

⁵ Iyo iin tuhun cuenda ley chahnu ti cua satiahvi ra cuu sutu—ra cuu ñivi ra Leví. Chi ndihi ñivi cua satiahvi ra iin diezmo cha iyo chi ñi. Chacoo ndatu cha cua satiahvi ra chi tahan ra, ta ñivi ra Abraham cuu ñi.

⁶ Ñahni ñivi maan ra Melquisedec, ta chaha ra Abraham iin diezmo chi ra, ta sacu-ii ra chi ra Abraham, ta chi ra Abraham cha ni cati ra Ndioo yoso cuhva cua savaha ra chi ra nu cuahan quivi.

⁷ Ni chito ndihi ñivi ti ñivi cha cahnu ca cuu ñi sacu-ii chi ñivi ña cahnu cuu.

⁸ Cha cuenda ley chahnu quihin ra sutu iin diezmo, soco cua queta quivi cha cua cuvi tahan ra, soco cuenda ra Melquisedec quihin ra diezmo, ta cati ñivi ti ña chihi ra.

⁹ Cha cua cuu cati yo ti ndicha ti ni quihin tahan ra Leví deizmo cha samani ñivi, ta chaha tahan ra diezmo chi ra Melquisedec, vati nda ni xihna cuii samani ra cuu ta iin sutu chahnu ra Leví diezmo chi ra Melquisedec can,

¹⁰ vati cuenda sehe ra chi sehe yani ra samani ra Abraham diezmo chi ra Melquisedec quivi cha ni nihin tahan ra chi ra. Ndicha ti ña ta coo sehe Abraham chi sehe yani ra, soco cuenda maan ra ta ra samani ra diezmo can.

¹¹ Ni chacoo sutu cuenda ra Aarón, ta cha cuenda sutu can ni chacoo ley Ndioo chi ñivi Israel, soco chini ñuhun ñi cha cua coo inga sutu cuhva ni chacoo ra Melquisedec, vati ña cuu coso vaha anima ñivi cuenda ra sutu can cha cuu ñivi ra Leví.

¹² Tu cua sama ñivi cuhva iyo ra sutu, iyo cha cua sama tahan ñi cuhva iyo ley sacuinu ñi.

¹³ Cuenda ra Jesuu iyo tuhun can, ta ñahni ñivi ra ni cuu sutu, ta satihũ ñi ve ñuhun nu ni quichi quivi, vati ñavi ñivi satihũ ve ñuhun cuu ñivi ra.

¹⁴ Chacan cati yu, vati chito ndihi ñivi ti ñivi ra Judá chahnu cuu ra chahnu, ta ñahni cha cati ra Moisee iti chata ti cua cuu ñivi ra Judá can sutu.

¹⁵ Cha nducachin vaha tiñu, vati iyo iin ra cuu sutu chaa cuhva cha ni cuu ra Melquisedec.

¹⁶ Cha cuu ra chahnu Jesuu can sutu, vati iyo tu ndee ini chi ra, ta ña cua cundihi quivi ra. Ña iyo ra cuhva iyo inga ra sutu, vati chaha ley ndatu chi ra ta ra, ta chihi iin ra, ta quihvi inga tahan ra cuhva iyo costumbre ra.

¹⁷ Cha cati tutu Ndioo cuenda ra Jesuu ti:

Sutu cua cuu cun ndihi ni quivi ndihi ni tiempo cuhva cha ni chacoo ra Melquisedec, cati chi.

¹⁸ Cha ndihi ley chahnu ni chacoo iti chata, vati ña vaha vaha chi, ta ñahni ca yavi ndaa chi.

¹⁹ Ña cundee nduvaha anima ni iin ñivi savaha chi—masi sacuinu ñi cuhva cati ley can. Chacan cuu cha iyo inga cha vaha ca cha ndatu yo, vati cuenda chacan cua quihvi yo iti nuun ra Ndioo.

²⁰ Chacan ni savaha ra Ndioo, vati cha cahan ra iin cha rai.

²¹ Rai cha cuu sutu nu quichi quivi—ña cahan ra iin cha rai, ta cha quihvi ra cha cuu ra sutu. Tacan chacoo ra ta ra nu quichi quivi, soco cha cahan ra Ndioo iin cha rai chi ra Jesuu can, vati cati tutu Ndioo ti: Cha cahan ra chahnu Ndioo iin cha rai, ta ña cua cahan ra inga tuhun.

Cati ra ti sutu cua cuu ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu,
cati ra cuenda ra Jesuu.

²² Chacan cuu cha chito yo ti vaha xaan ca tiso vaha ra Jesuu tiñu. Vaha xaan ca cha iyo vaha tuhun chi ra Ndioo.

²³ Tuvi xaan ra ni cuu sutu nu ni quichi quivi, vati ña ndoo ra cuiso ra tiñu, vati chihi ra ta ra.

²⁴ Ñavi cuhva can iyo ra Jesuu, soco cua ndoo maan ra cuiso ra tiñu, vati cua coo ndito ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

²⁵ Chacan cuu cha cuu sanduvaha ra anima ñivi ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Chi ñivi tuhva iti nuun ra Ndioo cuenda maan ra sanduvaha ra Jesuu anima. Tacan ni savaha ra, vati iyo ra cha cua cahan ndahvi chi ra Ndioo, ta ndihi ni quivi cahan ndahvi ra chi ra Ndioo.

²⁶ Vaha cha cuu ra sutu chi yo. Ii xaan iyo ra, ta ña tuhva ra savaha ra ndavaha ni. Saxini vaha xaan ra. Ña iyo ca ra nu iyo ñivi ndacu cuati, vati cha cuahan ra iti siqui andivi nu iyo ra chahnu Ndioo.

²⁷ Ña iyo cha cua cahni ra chi ri sundiquin, ta cua samani ra chi ri chi ra Ndioo ndihi ni quivi cuhva cha ni savaha ra sutu nu quichi quivi. Xihna ca samani ra ta ra chi ri chi ra Ndioo cuenda cuati ndacu maan ra ta ra. Tacan, ta sa samani tahan ra cha cuu cuenda cuati ndacu ñivi. Iin tuhun ni chaha ni savaha ra Jesuu chacan nu ni chihi ra, ta chaha cuenda ra suvi ni chi maan ra chi ra Ndioo.

²⁸ Cuenda ley can cha cuu ra ta ra sutu, ta ñahni tu ndee ini ni chacoo chi ra ta ra. Xihna ca chacoo ley can, ta iti nuun quechaha cahan ra Ndioo iin cha rai, ta chaha ra tu ndee ini chi ra cuu sehe ra, ta cuu ra sutu, ta maan ra—ndoo ndoo iyo anima ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

8

Ndiso ra Jesuu tiñu cha iyo vaha tuhun chaa

¹ Chehe cuu cha cati yu chihi ndo, vati vaha xaan iyo ra cuu sutu chihin yo vitin. Iyo xaan tu ndee ini chi ra, vati ndaa ra chiyo ndaha cuaha ra chahnu Ndioo iti siqui andivi.

² Iti nuun ra Ndioo satíñu vaha ra, ta maan ra Ndioo savaha nu satíñu ra. Ñavi ñivi savaha chi chi.

³ Ndihi ra cuu sutu—ndiso ra tiñu, vati iyo cha cua cahni ra, ta cua samani ra chi ra Ndioo. Chacan cuu cha iyo cha cua samani tahan ra Jesuu chi ra.

⁴ Tu iyo ra ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ña cua cuu ra sutu, vati iyo ra cuu sutu cuenda ñuhun ñuñivi, ta samani ra cuhva cati ley chahnu cha ni chaha ra Moisee.

⁵ Satiñu ra sutu ta ra, soco iin cuhva cha iyo iti siqui andivi cuu nu satíñu ra ta ra. Ñavi cha ndicha ndicha ndacu ra sutu ihya. Nu ni quechaha sandaa ra Moisee vehe sahna, ta cati tuhun ra Ndioo chi ra ti cua saha vaha ra cuenda, ta cua savaha ra ndihi cuhva iyo cuhva cha ni ndehe ra cha ni chahan ra siqui yucu, cati ra.

⁶ Vitin satíñu ra Jesuu tiñu vaha xaan ca, vati vaha xaan ca iyo tuhun chaa, ta maan ra ndiso tiñu cuenda chacan. Vaha ca tuhun can, vati vaha xaan ca iyo cuhva cha cati ra Ndioo nu quichi quivi cha cua savaha ra.

⁷ Cha tiso ndico ra Ndioo inga tuhun, vati ñavi cha vaha vaha cuu tuhun ni tiso xihna ra.

⁸ Ndehe ra Ndioo ti ña vaha ni savaha ñivi Israel iti chata. Chacan cuu cha cati tutu Ndioo ti:

Cati ra chahnu ti cua queta quivi,
ta cua tiso ra iin tuhun chaa chi ñivi Israel chi ñivi Judá.

9 Ña cua coo cha chaa cuhva cha ni chacoo
tuhun chahnu cha ni tiso ra chi ñivi
chahnu quivi cha ni tava ra chi ñi iti
ñuhun Egípto,

vati ña ni sacuinu ñi tuhun can.
Chacan cuu cha nacoo ra chi ñi.

10 Cua yaha quivi can,

ta sa cua tiso ra tuhun chaa chi ñivi Israel.

Chehe cuu tuhun chaa can.

Cua sacoto ra chi ñi yoso cuhva iyo tuhun cha cati tuhun ra chi ñi.

Anima ñi cua taa ra tuhun can.

Ndioo sacahnu ñi cua cuu ra,

ta ñivi ra cua cuu maan ñi.

11 Ña cua cuni chi cha cua sanahan ñi chi tahan ñi yoso cuhva iyo ra.

Ña cua cuni chi cha cua cati ñi chi tahan ñi ti cua nacoto ñi chi ra chahnu.

Ña cua savaha ñi chacan,

vati ndihi ñi cua nacoto vaha chihin ra.

Cua nacoto ndihi ñivi ndahvi chihin ra,

ta cua nacoto tahan ñivi cha iyo vaha chihin ra.

12 Cua cundahvi ini ra chi ñi,

vati cua cucahnu ini ra cha ndavaha ni savaha ñi.

Cua sanaan cuii ra cuati ni savaha ñi,

cati ra chahnu.

13 Cha cati ra Ndioo ti cua coo iin tuhun chaa. Chacan chito yo ti saxini ra ti ñahni ca yavi ndaa cha chahnu, ta yatín cua naan chacan, vati ñahni ca yavi ndaa chi.

9

Cuhva cha iyo tuhun cuenda ñuhun ñuñivi, ta cuhva iyo tuhun cuenda iti siqui andivi

1 Tuhun cha ni chacoo xihna cuii chaha cuenda yoso cuhva cua sacahnu yo chi ra Ndioo. Chaha chi cuenda ti cua sacahnu yo chi ra ve ñuhun iyo cuenda ñuhun ñuñivi.

2 Chacan cuu cha ni savaha ñivi yo iin vehe sahma tiempu chahnu, ta uvi nu ndasi tichi chi. Nu quihvi xihna ra sutu—ican ni chacoo nu chacuindi tima chi mesa nu chacoo paan cuenda ra Ndioo. Nu ii chacunani chi.

3 Iti nuun chacan ni chacundasi inga sahma, ta ni chacunani chi nu ii xaan ca.

4 Tican chacoo nu cayu cutu. Xuhun cuaan cuu chi, ta chacoo tahan chatun cha iyo cuenda tuhun chahnu can. Niniin chi chacundasi xuhun cuaan, ta iti tichi chi chacoo iin quii xuhun cuaan nu chacuindi maná. Chacuindi tahan yutun chacunaan ra Aarón, ta ni chaa ita nuu chi, ta chacuindi tahan yuu cha ni chacunda tuhun ley chahnu tichi chatun can.

5 Siqui chi chacoo ri querubim cha iyo cuenda ra Ndioo, ta maan ri chasi nu ni choso ra sutu niñi cuenda cuati ñivi. Chi ndichin ri chasi ri tican. Chacan ni chahi cuenda, vati vitin ña cuyatin cuhva que cuenda yoso cuhva ni chacoo ñivi yo iti chata.

6 Tacan ni chacoo tiñu, ta vehe xihna cuii ni quihvi ra sutu ndihi ni quivi, ta tacan ni sacuinu ra tiñu ra.

7 Vehe chacoo iti nuun nu ndasi inga sahma quihvi ra cuu sutu chahnu ni, soco iin tuhun ni chaha ni quihvi ra tichi iin cuiya. Quihvi ra, ta ndiso ra niñi. Nini xaan cua cuiso ra niñi cha cua samani ra chi ra Ndioo cha cuenda cuati ra chi cuenda cuati ndihi ñivi.

⁸ Tacan ni sacoto ra Tati Ndioo chi yo ti ña ta cuu quihvi yo nu ii xaan ca, vati ni iyo vehe cha cuu vehe xihna cuii.

⁹ Iin cuhva cuu chacan. Cha iyo chi cuenda maan yo cuenda costumbre yo vitin tichi quivi ya. Quichi ndaca ñivi cha cua samani ñi chi ra Ndioo, soco ña cuu coso vaha cha saxini ñivi ndacu tacan.

¹⁰ Iyo tuhun cuenda cha chachi yo cuenda cha chihi yo cuenda cha nacata yo ñaan cuati suhva. Cha cua savaha yo cuu chacan nda cua nda quivi cua nduchaa tiñu.

¹¹ Tacan ni chacoo chi, soco cha ni quichi ra Cristo, ta sutu chahnu cuu ra cuenda ndihi cha vaha cha iyo. Vitin cuu chi sava ni ta cua nu quihvi ra inga vehe ndicha. Cahnu xaan ca chi, ta vaha xaan ca chi. Ñavi ñivi savaha chi chi, ta ni ñavi cuenda ñuhun ñuñivi iyo chi.

¹² Ñavi niñi ri chivu, ta ni ñavi niñi ri sundiquin ndiso ra, soco cha cuenda niñi maan ra ni quihvi ra nu ii xaan ca iti siqui andivi. Iin tuhun ni chaha quihvi ra, ta ndoo ra. Tacan ni savaha ra, vati cua coo vaha yo chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

¹³ Vasi cundee nduii ñivi suhva cha cuenda ñuhun ñuñivi, vati cha ni choso ñi niñi ri chivu a niñi ri sundiquin a ñaan nu cayu ri sundiquin cuati. Choso ñi niñi can iti nuun ñivi ni chacoo ica cuenda ley chahnu. Vasi chacan cuu chi.

¹⁴ soco vaha xaan ca cua ndundoo cha saxini yo, vati cha ni chati ra Cristo niñi maan ra. Tindee ra Tati Ndioo chi ra, ta samani ra suvi ni chi maan ra chi ra Ndioo, ta ñahni cha ndavaha ni savaha ra. Cua ndundoo cha saxini yo, ta ña cua savaha ca yo cha cua ndoyo ñuhun yo cuhva ni iyo ley chahnu. Cua satiñu yo cuenda ra Ndioo ndito.

¹⁵ Chacan cuu cha maan ra Jesuu cuu ra ni tiso vaha tiñu cuenda tuhun chaa. Chacan cuu cha cua canihin vaha ra Ndioo chi ñivi ra nu cuahan quivi cuhva cha ni cati ra ti cua savaha ra. Tacan cua savaha ra, vati chihi ra Cristo. Chihi ra, vati cua sanaan ra ndavaha ni savaha ñivi cuenda tuhun chahnu can.

¹⁶ Iyo costumbre yo, vati tu cua tiso vaha iin ñivi tiñu cuenda cha cua cuvi ñi, ta cua queta quivi cua cuvi ñi, iyo cha cua coo testigu, vati cua cuhva ra cuenda ti chihi ndicha ñican, ta sa cua cuu coso vaha ndihi tiñu can.

¹⁷ Cua queta quivi cua cuvi ñi, ta sa cua cuu coso vaha tiñu, vati ñahni yavi ndaa tuhun can nda cua nda quivi cua cuvi ñi.

¹⁸ Chacan cuu cha ni chacoo vaha tuhun chahnu can xihna cuii, vati ni chati niñi.

¹⁹ Tacan ni chacoo chi, vati cha ndihi cati tuhun ra Moisee ndihi ley can chi ndihi ñivi can. Tacan cuu, ta quihin ra ixi ri mbee ixi cuaha chi iin ndaha yutun hisopo. Satiin ra chi chi chi niñi ri sundiquin chi niñi ri chivu chi nduta, ta choso ra chi chi nuun tutu ley can chi ndihi ñivi can.

²⁰ Tacan cuu, ta quechaha cati ra ti chito ñi ti cha iyo vaha tuhun cuhva ni cati tuhun ra Ndioo chi ñi, vati cha ni chati niñi can, cati ra.

²¹ Ta ni cuhva choso ra niñi vehe sahna can chi ndihi cuati suhva cha iyo cuenda ra Ndioo.

²² Cuenda ley chahnu can ndundoo ndihi cuati suhva chi niñi, vati ña cua naan cuati ndacu ñivi, tu ñahni niñi chati.

Naan ndicha cuati ndacu ñivi chinu ini chi ra Ndioo, vati ni chihi ra Cristo

²³ Nini xaan cha cu-ii ndihi chacan, vati cuhva cha cua coo iti siqui ni cuu chi. Ñavi cha ndicha ndicha cuu chi. Chacan cuu chi, soco cha iyo iti siqui andivi—ii ndicha chi, vati cha vaha xaan ca cuu cha samani ra Cristo.

²⁴ Ñavi tichi ve ñuhun savaha ñivi quihvi ra Cristo. Iin cuhva ni cuu ve ñuhun cha iyo nu ñuhun ñuñivi ya. Cuahan ra Cristo iti siqui andivi, ta vitin iyo ra iti nuun ra Ndioo, ta cuenda maan yo cha iyo ra ndacan.

²⁵ Ñavi cuhva ndacu ra sutu chahnu ndacu ra Cristo, vati quihvi ra sutu chahnu can nu ii xaan ca. Quihvi ra cuiya ta cuiya, ta ndiso ra niñi ri quitu cuhu, soco ra Cristo—ñavi tacan iyo ra. Iin tuhun ni chaha samani ra chi ra chi ra Ndioo, vati iin tuhun ni chaha chati niñi ra, ta chihi ra, ta quihvi ra nu iyo ra Ndioo.

²⁶ Tu cua coo ra cuhva iyo ra sutu chahnu can, iyo cha cua cuvi ra cuaha chaha nda ni tuvi ñuhun ñuñivi ya. Ñavi tacan cuu chi, soco vitin cha ni ndihi tiempu chahnu, vati cha ni quichi ra, vati cua sanaan ra cuati ndacu ñivi. Sanaan ra chi chi, vati ni chihi maan ra.

²⁷ Cha ni tiso ra Ndioo ti iin tuhun ni chaha cua cuvi ñivi, ta sa cua queta quivi cua cutuni ñi.

²⁸ Ta ni cuvha cha ni chihi ra Cristo iin tuhun ni chaha, vati sanaan ra cuati ndacu ñivi, soco cua quichi ndico tucu ra inga chaha. Cua quichi ra, soco ñavi cuati ndacu ñivi cua sanaan ndico tucu ra. Quivi can cua quichi ndico tucu ra, vati cua canihin ra chi ñivi ndatu vaha chi ra.

10

¹ Cuhva cha vaha, cuhva cha cua coo iti nuun cuu ley chahnu can. Ñavi cha ndicha ndicha cuu chi. Chacan cuu cha ña ni cuu nduvaha anima ñivi sacuinu chi chi. Vasi ña chacuita cha chahni ñi chi ri sundiquin, ta samani ñi chi ri chi ra Ndioo ndihi ni cuiya, soco ña cua cuu nduvaha anima ñi cha tacan.

² Tu cua cuu nduvaha anima ñi cha savaha ñi tacan, cha cua cucuita cha ndacu ñi tacan, vati cua ndundoo anima ñi cha iin chaha ni, ta ña cua saxini ca ñi cuenda cuati ñi.

³ Cuiya ta cuiya ñuhun ini ñi ti ni iyo cuati chi ñi, vati savaha ñi cha samani ñi chi ra Ndioo.

⁴ Tacan ni savaha ñi, vati ña cuu naan cuati ñivi cha cuenda niñi ri chivu chi cuenda niñi ri sundiquin.

⁵ Chacan cuu cha quichi ra Cristo ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ta cati ra chi ra Ndioo:

Ña ni cuni cun cha cua savaha ñivi cha cua samani ñi chihun. Savahun chihin yu cha cui iquin cuñu ñivi.

⁶ Ña cusii ini cun cha chahmi ñi chi ri sundiquin, ta samani ñi chi ri chihun cuenda cuati ñi.

⁷ Tacan cuu, ta quechaha cati yu ti cha vachi yu, vati cua savahi cuhva cuni cun, tata. Tacan cati tutu Ndioo cha cua savahi, cati ra.

⁸ Xihna cuji cati ra Cristo ti ña cuni ra Ndioo cha cua savaha ñi cha cua samani ñi chi ra. Ña cuni ra chacan, ta ni ña cusii ini ra chi chi, [vati chito ra ti ña cuu naan cuati ñivi cha savaha ñi tacan]. Savaha ñi chacan, vati tacan cati ley chahnu.

⁹ Tacan cuu, ta cati ndico ra chi ra Ndioo ti quichi ra, vati cua savaha ra cuhva cuni ra Ndioo, cati ra. Tacan ni sanaan ra cha samani ñivi chi ri quitu cuhu, ta tiso ra inga cha cua sacahnu ndicha ñi chi ra Ndioo.

¹⁰ Chaha ra Ndioo cha ni ndundoo anima yo, vati savaha ra Jesucristo cuhva cuni ra Ndioo, ta samani ra suvi ni chi maan ra chi ra Ndioo, vati ni chihi ra iin tuhun ni chaha, ta ni queta tiñu savaha ra.

¹¹ Ndihi quivi queta ra sutu, ta satiñu ra. Cuaha hora samani ra chi ri quiti cuhu chi ra Ndioo. Ini cha samani ra, soco ña ni cuu naan cuati yo.

¹² Ta ra Cristo—iin tuhun ni chaha samani ra chi ra Ndioo cuenda cuati yo, ta cha iyo vaha tiñu ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Tacan cuu, ta chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra, ta ni chacunda ra chiyo ndaha cuaha ra Ndioo,

¹³ ta ndatu ra nda cua nda quivi cua tachi tuni ra chi ñivi cuxaan ini chi ra.

¹⁴ Iin tuhun ni chaha ni chihi ra, ta tiso vaha ra anima ñivi ra. Nduvaha anima ñi, ta tacan ni cua ndoo ñi ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

¹⁵ Chaha tahan ra Tati Ndioo cuenda chi yo, vati cati ra ti:

¹⁶ Cati ra chahnu ti cua yaha quivi can,

ta sa cua tiso vahi inga tuhun chi ñi.

Cua tise tuhun cati tuhin anima ñi,

ta cua sacote chi ñi yoso cuhva cua saxini ñi,

cati ra,

¹⁷ ta cati ndico tucu ra inga chaha ti:

Ña cua saxini que cuenda cuati cha ni savaha ñi,

cati ra.

¹⁸ Cha ni naan cuati savaha ñivi ñuñivi. Chacan cuu cha ña cuni ca chi cha cua samani ca ñivi cuenda cuati ñi.

Na cua yaha ñivi Ndioo iti nuun ra Ndioo

¹⁹ Yani xaa, ña yuhvi yo yaha yo iti nuun ra Ndioo, vati cha ni chati ra Jesuu niñi ra, ta ni chihi ra.

²⁰ Vitin cha nuna ra iti chaa nu cua yaha yo, ta cua coo ndito yo chi ra. Cuenda maan ra cua yaha yo, vati nuna ra sahna chacuita caa yuhu nu ii xaan ca. Chacan ni savaha ra, vati ñivi ñuñivi ni cuu tahan ra.

²¹ Sutu cahnu xaan cuu ra Jesuu, ta satiñu ra cuenda ndihi ñivi Ndioo.

²² Chacan cuu cha na cua yaha yo iti nuun ra Ndioo. Cua saxini vaha yo, vati chito ndicha yo ti chinu ini yo chi ra Ndioo. Ña cua saxini ca yo ndavaha ni, vati cha ni ndundoo anima yo, ta cha ni chanduta yo, vati ni ndundoo anima yo, ta ni chanduta yo chi nduta ndoo ndoo.

²³ Na cua cuinu vaha xaan ini yo chi ra Ndioo, ta na ña cua saxini yo, vati ndicha ra Ndioo. Cua savaha ra cuhva ni cati ra nu quichi quivi.

²⁴ Na cua saxini yo yoso cuhva cua cuhva yo tu ndee ini chi ñivi tahan yo, ta cua cuni mani yo chi tahan yo, ta cua savaha yo cha vaha ndicha.

²⁵ Ña cua saña yo cha nducuiti yo chi tahan yo cuhva ndacu uvi uni ñivi tahan yo. Cua cuhva yo tu ndee ini chi tahan yo. Tacan cua tindee ca yo chi tahan yo, ta cua ndehe ndo ti yatin xaan cua quichi ndico ra chahnu.

²⁶ Cha chito yo ñaan cha cuu cha ndicha. Tu cua savaha ndico yo cuati, vati cuni yo chi chí, ñahni inga cha cua savaha yo, ta cua naan cuati can.

²⁷ Tu tacan cua cuu chi, cua coo yuhvi yo, vati cua cuatu yo cha cua cutuni yo. Cua cuatu yo cha cua cayu nihin ñuhun nu cua ndoyo ñuhun ñivi cani tahan chi ra Ndioo.

²⁸ Chito ndo ti tu cua queta uvi uni testigu ndicha nu quichi quivi, ñahni tu ndahvi ini cua coo chi ñivi ña sacuinu ley Moisee, vati cua cuvi ñi.

²⁹ Chacan cuu cha chito ndo ti cahnu xaan cua cutuni ñivi tava ndaa chi ra cuu sehe Ndioo. Cahnu xaan cua cutuni ñivi cati ti cha ñahni yavi ndaa cha ni chihi ra Jesuu. Cahnu xaan cua cutuni ñivi cahan ndavaha ni chi ra Tati Ndioo. Chati niñi ra Jesuu, ta ni chihi ra. Chacan cuu cha cha iyo vaha tuhun can, ta ndundoo anima ñivi.

³⁰ Nacoto vaha yo chi ra cati ti maan ra cuu ra cua tachi tuni chi ñivi. Maan ra cuu ra cua nduxaan ndico, cati ra chahnu. Iyo inga nu cati ndico tucu tutu Ndioo ti cua tachi tuni ra chahnu chi ñivi cha cuenda ñivi ra, cati chi.

³¹ Xaan xaan cua tachi tuni ra Ndioo ndito. Chacan cuu cha yuhvi ñivi.

³² Na cua cucuhun ini ndo yoso cuhva cha ni chacoo ndo nu quichi quivi. Cha quechaha nacoto ndo chi ra Ndioo, ta sa ni cundee ini ndo cha ndehe xaan ndo tu ndoho.

³³ Iyo ndo—cha sacateni ñivi chi ndo iti nuun ñivi, ta ndehe ndo tu ndoho. Iyo inga ndo ndehe tahan tu ndoho cuhva ni tahan ñivi tahan ndo.

³⁴ Cha cundahvi ini ndo chi ñivi ndaa ve caa, ta cusii ini ndo cha quihin ñivi ndatiñu ndo. Cusii ini ndo cha tacan, vati chito ndo ti vaha xaan ca cha iyo chi ndo iti siqui andivi, ta ña cua naan chacan.

³⁵ Na ña cua quechaha saxini ndo. Cua cunda yahvi xaan ndo, vati ña yuhvi ndo.

³⁶ Iyo cha cua sandee ini ndo. Chacan cuu cha cua savaha ndo cuhva cuni ra Ndioo, ta sa cua coo vaha ndo cuhva cati ra Ndioo nu quichi quivi.

³⁷ Cati tutu Ndioo ti:

Yatin yatin cua quichi ra cha cua quichi.

Ña cua nducuee ca ra.

³⁸ Ñivi ni chacoso vaha anima cuenda yu—cua cuinu vaha ini ñi chihin yu.

Tu cua saxini ñi,

vati yuhvi ñi,

ña cua cusii ini yu chi ñi,

cati chi cuenda ra Ndioo.

³⁹ Ñavi ñivi cua saxini cuu yo. Ñavi ñivi cua ndoyo ñuhun cuu yo. Ñivi chinu ini chi ra Ndioo cuu yo. Chacan cuu cha ña cua ndoyo ñuhun yo.

11

Na cua cuinu ini ñivi chi ra Ndioo

¹ Chinu ini yo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha chito yo ti cua coo yo cuhva ni chacoo tuhun nu quichi quivi. Chacan cuu cha ndatu yo. Ña ta ndehe yo cha ndicha, soco chito yo yoso cuhva cua coo chi iti nuun.

² Chito yo ti vaha xaan ni savaha ñivi yo chacoo iti chata tiempu chahnu, vati chinu ini ñi chi ra Ndioo.

³ Chinu ini yo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha chito yo ti ni cahan ra Ndioo, ta ni tuvi ñuhun ñuñivi ya. Chacan cuu cha chito yo ti iyo cha ña ndehe yo, ta chi chacan ni tuvi cha ni ndehe yo.

⁴ Chinu ini ra Abel chi ra Ndioo. Chacan cuu cha vaha xaan chandaca ra cha cua samani ra chi ra Ndioo, ta ña vaha cha chandaca ra Caín. Chacan cuu cha chito ra Ndioo ti ni chacoso vaha anima ra Abel can. Chaha ra Ndioo cuenda yoso cuhva ni chacoo ra Abel, vati quihin cuenda ra cha ni samani ra. Ndicha ti ni chihi racan, soco ni iyo tuhun ra, vati chinu ini ra chi Ndioo.

⁵ Chinu tahan ini ra Enoc chi ra Ndioo. Chacan cuu cha canihin ra Ndioo chi ra, ta ña ni chihi ra. Ña ni ndehe ca ñivi chi ra, vati ni canihin ra Ndioo chi ra. Cati tutu Ndioo ti cusii ini ra Ndioo chi ra, ta sa canihin ra chi ra.

⁶ Tu ña cua cuinu ini yo chi ra Ndioo, ña cua cuu savaha yo cha cua cusii ini ra. Tu cua tuhva yo iti nuun ra, nini xaan cha cua cuinu ini yo chi ra. Iyo cha cua cuinu ini yo ti iyo ra, ta tindee ra chi ñivi nanducu chi ra.

⁷ Chinu tahan ini ra Noé chi ra Ndioo. Chacan cuu cha ni savaha ra tundoo, vati tasoho ra cuhva ni cati tuhun ra Ndioo chi ra yoso cuhva cua coo chi iti nuun. Chacan cuu cha cacu ra chi ñivi ra. Tacan ni tachi tuni ra Noé chi ñivi ñuñivi, ta cuu ra iin ñivi ni chacoso vaha anima chi ra Ndioo, vati chinu ini ra.

8 Chinu tahan ini ra Abraham chi ra Ndioo. Chacan cuu cha ni tasoho ra nu cati tuhun ra Ndioo chi ra. Cati ra ti cua cuhun ra Abraham nu cua quihin cuenda ra iin ñuhun. Tacan cuu, ta quee ra cuahan ra, soco ña chito ra ndaa iti cuahan ra.

9 Ndoo nuun ra ñuhun can sava ta cua iin ra chica cuu ni, vati ña ta cuhva cuenda ra Ndioo ñuhun can chi ra. Ndoo nuun ra, vati chinu ini ra. Vehe sahna ndoo ra chi ra Isaac chi ra Jacob, ta ini cuhva cua cuhva cuenda tahan ra Ndioo ñuhun can chi ra ta ra.

10 Chatu ra Abraham can, vati cua coo iin ñuun cha cua savaha ra Ndioo, ta ña cua ndoyo ñuhun chi.

11 Chinu tahan ini ña Sara chi ra Ndioo. Chacan cuu cha ni chacao tu ndee ini chi ña, ta tuvi sehe ña tichi ña. Tacan cuu chi, ta cha ni yaha cuiya ña cha cua coo sehe ña. Tacan ni tahan ña, vati chito ña ti cua savaha ra Ndioo cuhva cati ra.

12 Tacan, ta ni chacao sehe ra Abraham. Iin tuhun ni rai cuu maan ra, ta cha chahnu xaan ra, soco cundee cha chacao sehe ra chi sehe yani ra. Tuvi xaan ñivi ra ni chacao. Cuhva iyo ri tiñu iti siqui andivi iyo ñi, ta cuhva iyo yuti yu tañuhun iyo ñi, [vati tuvi ndicha ñi cuu ñi].

13 Ndihi ñican chinu ini chi ra Ndioo, soco queta quivi chihi tahan maan ñi ta ñi, ta ña ta savaha ra Ndioo cuhva ni cati ra nu quichi quivi can. Chito ñi ti iti nuun ca cua savaha ra cuhva ni cati ra, ta vaha xaan cuni ñi. Chaha ñi cuenda ti iyo nuun ñi ihya nu ñuhun ñuñivi ya.

14 Tacan cati ñi, vati cuni ñi cha cua coto ñivi ti nanducu ñi iin ñuun nu cua coo ñi.

15 Ña ni saxini ñi cuenda ñuun nu ni quee ñi. Chacan cuu cha ña ndico coo ndico ñi cuhun ndico ñi tican,

16 vati cuni ñi coo ñi inga ñuun vaha ca. Cuni coo ñi iti siqui andivi. Chacan cuu cha ña cahan nuun ra Ndioo cha cuu ra Ndioo sacahnu maan ñi, vati cha ni tiso vaha ra ñuun nu cua coo ñi.

17 Chinu ini ra Abraham chi ra Ndioo. Chacan cuu cha cha ndehe ra Ndioo a cua quee vaha ra. Cua cahni ra Abraham sehe ra, ta cua samani ra chi ra chi ra Ndioo. Iin tuhun ni sehe ra cuu ra, ta cua samani ra Abraham chi ra. Suvu ni ra Abraham cuu ra, ta cati ra Ndioo chi ra yoso cuhva cua savaha ra iti nuun ca.

18 Cuenda sehe ra cati ra Ndioo ti cua coo sehe ra Isaac, ta tacan ni cua ndutuvi ñivi ra, cati ra.

19 Chito ra Abraham ti iyo tu ndee ini chi ra Ndioo, ta cua cuu nandoto ndico ñivi cha ni chihi. Iin cuhva cuu chi, vati quihin cuenda ndico ra chi sehe ra nu ni cuu ra sava ta cua iin ndii.

20 Chinu ini ra Isaac chi ra Ndioo. Chacan cuu cha sacu-ii ra chi ra Jacob chi ra Esaú, vati cua coo vaha ra ta ra nu cuahan quivi.

21 Chinu tahan ini ra Jacob chi ra Ndioo. Chacan cuu cha sacu-ii ra chi ndihi sehe ra José quivi cha cua cuvi ra chahnu can. Ni chahnu xini ra Jacob can xini yutun naan ra, [vati sacahnu ra chi ra Ndioo].

22 Chinu tahan ini ra José chi ra Ndioo. Chacan cuu cha chaha ra cuenda ti cua quee ñivi Israel ñuhun Egipto nu cuahan quivi. Cati tuhun tahan ra yoso cua savaha ñi chi iquin ra, vati chinu ini ra ti cua quee ñi ñuhun can. Tacan ni chaha ra cuenda quivi cha cua cuvi ra.

23 Chi ra Ndioo chinu tahan ini sutu ra Moisee chi sihi ra. Chacan cuu cha ni tixehe sutu ra sihi ra chi ra quivi cha ni cacu ra. Uni yoo ni chacuindi xehe ra, vati ndehe ñivi ra ti taqui xaan ve luhu cuu ra, ta ña cuyuhvi ñi cha cati tuhun ra rey can ti cua cuvi ve cuati sehe ñivi Israel can.

24 Chinu ini ra Moisee chi ra Ndioo. Chacan cuu cha chahnu ra, soco ña chaha ra cha cua cati ñivi ti sehe ña sehe sihi ra rey ndaca ñahan ñuhun Egipto can chi ra.

25 Ña chaha ra chacan, vati cuni ra coo tahan ra chi tu ndoho chi ñivi ra Ndioo. Ña cuni ra cha cua cusii ini ra, ta savaha ra cuati suhva quivi.

26 Saxini ra ti cuni ca ra ndehe ra tu ndoho cuenda ra Cristo, ta ña cuni ra ndihi cha vaha ndihi cha ndaa yahvi cha iyo ñuhun Egipto can. Tacan ni saxini ra, vati cuni ra cha cua cunda yahvi ra chi ra Ndioo.

27 Chinu ini ra Moisee chi ra Ndioo. Chacan cuu cha ni quee ra ñuhun Egipto, ta ña yuhvi ra cha cua nduxaan ra rey can chi ra, vati cundee ini ra. Cundee ini ra, vati chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra—masi ña ni ndehe ra Moisee chi ra.

28 Chinu ini ra Moisee chi ra Ndioo. Chacan cuu cha ni savaha ra cuhva cha ni cati ra Ndioo, ta cati ra ti cua cuhu ñi niñi ri mbee yu vehe ñi, coto cua cahni ra Ndioo chi ñivi cuu sehe nuun ñi ta ñi.

29 Chinu ini ñivi Israel chi ra Ndioo. Chacan cuu cha ni yaha ñi Tañuhun Cuaha. Cuhva chica ñi nu ñuhun yaha ñi. Cuni yaha tahan ñivi Egipto can, soco ni chihi ñi, vati ni natahan ndico nduta can.

30 Chinu ini ñivi Israel chi ra Ndioo. Chacan cuu cha chico nduvi ñi yu ñuun Jericó. Ucha quivi chico nduvi ñi yu ñuun can, ta sa nduva nama yuu ndasi candaa yuhu ñuun can.

31 Chinu tahan ini ña Rahab chi ra Ndioo. Chacan cuu cha ña chihi tahan ña chi ñivi ña tasoho. Ña chihi ña, vati tindee ña chi ra cuu ñivi Israel nu ni chica xehe ra ta ra, ta ñahan ni chacoo xaan ndavaha ni chi ra rai inga chiyo cuu ña.

32 Ña cua cahan que cuaha tuhun, vati ña cuyatin que cuhve cuenda yoso cuhva cha ni chacoo ra Gedeón chi ra Barac chi ra Sansón chi ra Jefeé chi ra David chi ra Samuel chi ndihi ra ni cahan cuenda ra Ndioo nu ni quichi quivi.

33 Chinu ini ra ta ra chi ra Ndioo. Chacan cuu cha iyo ra ni sacanaan ra nu ni cani tahan ra chi inga ñivi. Iyo inga ra vaha xaan chacundaca ñahan ra chi ñivi. Chito ra ti cua savaha ra Ndioo cuhva ni cati ra. Ña chaha ra Ndioo cha cua cachi ri ndicaha chi inga ra.

34 Iyo inga ra chasi nu cua cayu ra tichi ñuhun. Chinu inga ra, ta ña cundee cahni ñivi chi ra. Ña cundee ra, soco chaha ra Ndioo tu ndee ini chi ra. Nihin xaan cani tahan ra nu ni chacoo cuati. Quichi ñivi, vati cua cani tahan ñi chi ra, soco sacunu ra chi ñi.

35 Chacoo ñivi ñahan, ta ni chihi sehe ñi, soco natacu ndico sehe ñi, ta ndoo ndico sehe ñi chi ñi.

Iyo ra—sanahma ñivi chi ra. Ña cuni ra saña ndaha ra chi ra Ndioo, ta cua coo nuna ndico ra. Cuni cuvi ra, vati tacan sa cua coo ndito ndico ra nu vaha xaan ca.

36 Iyo inga ra sacateni xaan ñivi chi ra, ta cani ñi chi ra chi yoho. Ni chacoo tahan ra ve caa, ta chacunuhni tahan cadena caa chaha ra.

37 Cani ñi chi ra chi yuu, ta chahnda sava ñivi chi ra chi sierra. Chahni ñivi chi ra chi cha cuu ta iin machete. Chica cuu ndahvi ra, ta chacunami ra ñiin ri chivu ni. Ndahvi xaan ni chacoo ra, ta ndehe xaan ra tu ndoho. Savaha xaan ñivi ndavaha ni chi ra.

38 Chacunda yahvi xaan ca maan ra ta ra, ta ñahni yavi ndaa ñivi ñuñivi, soco chica cuu ni maan ra ta ra tichi cuhu. Chica cuu ra siqui yucu, ta chacoo ra yavi yuu. Chacoo tahan ra yavi ñuhun.

39 Cati ra Ndioo ti vaha xaan cha ni savaha ra ta ra, vati chinu ini ra ta ra chi ra Ndioo, soco ña ni ndehe ra ta ra cha cua savaha ra Ndioo cuhva ni cati

ra nu quichi quivi. [Ñã ni ndehe ra ta ra, vati ñã ta queta quivi cha cua savaha ra Ndioo cuhva cati ra.]

⁴⁰Tacan ni chacoo chi, vati vaha xaan ca cua savaha ra Ndioo chi maan yo. Chacan cuu cha cua coo vaha tahan yo chi ra ta ra icaa ni.

12

Na cua saxini vaha ñivi yoso cuhva iyo ra Jesuu

¹Ndihi ñivi can cuu ñi cha ni chaha cuenda chi yo. Cha tindee ra Ndioo chi ñi, ta quee vaha ñi, vati chinu ini ñi chi ra. Chacan cuu cha na cua nacoo ihni yo ndihi cha sandusaca chi yo. Na cua nacoo ihni yo ndihi cuati cha sandoyo ñuhun chi yo. Na cua sandee ini yo suvi ni chi maan yo. Tacan, ta sa cua coo vaha yo cha iyo yo ihya nu ñuhun ñuñivi ya.

²Na cua saxini vaha yo yoso cuhva iyo ra Jesuu. Maan ra tindee chi yo, ta quechaha chinu ini yo chi ra, ta suvi ni maan ra cua tindee, ta cua cuinu vaha ca ini yo chi ra. Cua saxini yo chi ra, vati cundee ini ra tu ndoho ndehe ra nu cruu. Ñahni cha ni saxini ra cuenda cha ni chacoo tu ca nuun chi ra. Tacan cuu, ta quechaha cusii ini ra savaha ra Ndioo, ta cha iyo ndico ra chiyo ndaha cuaha ra Ndioo, [vati iyo tu ndee ini chi ra].

³Na cua saxini ndo yoso cuhva cha ni chacoo ra Jesuu, vati cundee ini ra ndavaha ni savaha ñivi chi ra. Chacan cuu cha cua cundee ini ndo, ta ñã cua tichaha ni ndo.

⁴Cha sanini ndo chi ndo, ta ñã ndacu ca ndo cuati, soco ñã ta cuvi ndo cha iyo ndo tacan.

⁵Vasi cha naan ini ndo cuhva ni cati ra Ndioo chi ndo. Ni cahan ra chi ndo cuhva cahan ra chi iin sehe ra, vati cati tutu Ndioo cuenda ndo ti:

Sehu, ñã cua saxini cun ti ñã vaha cuhva cha cati tuhun xaan ra chahnu chihun.

Cua cundee ini cun cha cua tachi tuni ra chihun,

⁶vati cati tuhun xaan ra chi ñivi ra,

ta tachi tuni ra chi ndihi sehe ra,

cati tutu Ndioo.

⁷Cua cundee ini ndo tu ndoho ndehe ndo, vati cha sanahan ra Ndioo chi ndo. Iyo ra chi ndo cuhva iyo ra chi sehe ra, vati ndihi ñivi cati tuhun vaha xaan ñi chi sehe ñi ti na cua coo vaha ñi.

⁸Tu ñahni cha cua cati tuhun ra Ndioo chi ndo, ñavi sehe ndicha ra chi ndo, vati cati tuhun vaha xaan ra chi ndihi ñivi cuu sehe ndicha ra.

⁹Cati tuhun xaan ra cuu sutu yo cuenda ñuhun ñuñivi, ta sacahnu yo chi ra. Vaha xaan ca cua tasoho yo chi ra cuu sutu yo iti siqui andivi, ta cua coo ndito yo chi ra.

¹⁰Suhva quivi ni cati tuhun sutu yo cuenda ñuhun ñuñivi chi yo, ta ndacu ra cuhva saxini maan ra, soco maan ra sutu yo iyo iti siqui—cati tuhun xaan ra chi yo, vati cua coo vaha yo, ta cua coo ii yo cuhva iyo ii maan ra.

¹¹Ndahvi cuni yo hora cha cati tuhun xaan sutu yo chi yo ti ñã vaha cha ni savaha yo. Ñã cusii ini yo cha tahan yo tacan. Tu cua cutuhva yo cha cati tuhun xaan sutu yo chi yo, cua coso vaha anima yo, ta cua coo vii yo.

Cua ndoyo ñuhun ñivi Ndioo, tu cua tava ndaa ñi chi ra Ndioo

¹²Chacan cuu cha na cua sandee ini ndo chi ndo.

¹³Na cua cuhun ndo iti vaha. Chacan cuu cha ñã cua ndoyo ñuhun ca ndo, soco cua nduvaha ndico ndo.

¹⁴Na cua coo vii ndo chi ndihi ñivi. Na cua coo ii ndo. Tu ñã cua cundee yo coo ii yo, ñã cua cuu quihvi yo iti nuun ra chahnu.

¹⁵ Cua saha ndo cuenda, coto ña cua savaha ra Ndioo tu manini chi ndo. Cua saha ndo cuenda, coto cua ndutahñu cuni anima ndo, ta cua coo tu ndoho chi ndo. Tu tacan ni cua coo ndo, tuvi ndo cua nducaquini anima.

¹⁶ Cua saha ndo cuenda, coto cua coo ndo ndavaha ni chi tahan ndo inga chiyo. Cua saha ndo cuenda, coto ña cua sacahnu ndicha ndo chi ra Ndioo cuhva ña sacahnu ndicha ra Esaú. Saña ra ndatu cha ni chacoo chi ra, vati ra chanihin cuu ra, vati ña cundee ra soco iin chaha.

¹⁷ Chito ndo ti iti nuun ca cuni ra cha cua sacu-ii sutu ra chi ra, ta tava ndaa sutu ra chi ra. Chacu xaan ra, soco ña ni nihin ra cuhva cha cua coso vaha ndico tiñu.

¹⁸ Ña ni chahan ndo iin yucu Sinaí cuhva ni chahan ñivi Israel iti chata. Queta ñi yucu can, soco ña cuu tuhva ñi. Naan xaan cha cuu, ta cayu ñuhun. Chacoo xihna tiati,

¹⁹ ta chacoo ndusu cutu, ta sa nducahan ra Ndioo chi ñi. Tacan ni tahan ñi, ta cahan ndahvi ñi ti ña cua cahan ca ra Ndioo chi ñi.

²⁰ Ña cundee ñi cha cati tuhun ra Ndioo chi ñi, vati cati ra ti tu cua yani chaha sana ñi yucu can, cua cahni ñi chi ri chi yuu, cati ra.

²¹ Yuhvi xaan ñi ndehe ñi chacan. Chacan cuu cha cati ra Moisee ti nihin xaan naquisi chi chihin ra, vati yuhvi xaan ra, cati ra.

²² Cha cua queta maan ndo yucu Sión nu iyo ñuun ra Ndioo ndito cha cuu sava ni ta cua iin ñuun Jerusalén iyo iti siqui andivi. Cha cua queta ndo nu iyo cuiti tuvi ndicha tatun Ndioo, vati sacahnu ra ta ra vico.

²³ Cha cua queta ndo nu iyo cuiti tahan ñivi Ndioo, ta iyo tutu sivi ndo chi ra Ndioo iti siqui andivi. Cha cua queta ndo iti nuun ra Ndioo, ta maan ra cua ndehe a vaha a ña vaha ndacu ndihi ñivi. Cha cua queta ndo nu iyo ñivi Ndioo cha ni chihi tiempu chahnu, vati nduvaha tahan anima ñi.

²⁴ Cha cua queta ndo iti nuun ra Jesuu, ta maan ra cuu ra ni tiso vaha tiñu cha iyo tuhun chaa. Chati niñi ra, ta ni chihi ra. Chacan cuu cha cua coo ndito yo chi ra. Ñavi cuhva iyo niñi ra Abel iyo niñi ra Jesuu, [vati chihi ra Abel, ta tachi tuni ra Ndioo chi yani ra, soco chihi ra Jesuu, ta cucahnju ini ra Ndioo cuati savaha yo].

²⁵ Cua saha ndo cuenda, coto cua tava ndaa ndo chi ra Ndioo, ta maan ra cuu ra cahan chi ndo vitin. Ña ni cacu ñivi Israel can, vati ña ni tasoho ñi chi ra Ndioo quivi cha cahan ra chi ñi ihya nu ñuhun ñuñivi ya. Chacan cuu cha ña cua cuu cacu maan yo, tu ña cua tasoho yo cuhva cati ra Ndioo iti siqui andivi.

²⁶ Quivi can cahan ra, ta ni taan ñuhun can. Vitin cha cati ra ti inga chaha cua taan ndico tucu ñuhun cua savaha ra, ta cua taan tahan iti siqui andivi, cati ra.

²⁷ Cati ra ti inga chaha cua taan, vati cua naan ndihi cha cua tuñu nu taan chi ndihi cha ni savaha ra Ndioo iti chata. Chacan cuu cha cua ndoo cui ndihi cha ña cua tuñu.

²⁸ Chacan cuu cha na cua cuhva yo iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, vati ña cua tuñu nu cua coo yo chi ra Ndioo. Tacan ni na cua satiñu vaha yo chi ra Ndioo. Na cua sacahnu ndicha yo chi ra.

²⁹ Tacan ni cua savaha yo, vati xaan xaan cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi.

13

Na cua savaha ñivi Ndioo cha cua cusii ini ra Ndioo

¹ Na ña cua saña ndo cha cuni mani ndo chi ñivi tahan ndo.

² Na ña cua naan ini ndo cha cua quihin cuenda vaha ndo chi ñivi queta vehe ndo. Tacan ni cha savaha ñivi, ta ña chito ñi cha iin tatun Ndioo quihin cuenda ñi.

³ Ña cua naan ini ndo chi ñivi tahan ndo ndaa ve caa, vati cuu ndo sava ni ta cua cha iyo tahan ndo chi ñi. Ña cua naan ini ndo chi tahan ndo cha ndehe tu ndoho savaha ñivi, vati ni vii iyo tahan ndo ihya nu ñuhun ñuñivi ya.

⁴ Na cua saxini vaha ndo cuenda cha tandaha ndo. Na ña cua coo ndo ndavaha ni chi tahan ndo inga chiyo, vati cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi savaha tacan.

⁵ Ña cuhva ndo cha cua yaha cuhva cha cua cuni ndo coo xuhun chi ndo. Cua ndoo ndo vaha cuhva cha iyo chi ndo, vati cha cati ra Ndioo ti ña cua saña ra chi ñivi ra. Ña cua nacoo ihni ra chi ñi, cati ra.

⁶ Chacan cuu cha ña cua tichaha yo, ta cua cati yo ti:

Tindee ra chahnu chihin yu.

Ña cua saxini yu ñaan cha cua savaha ñivi chihin yu, cua cati yo.

⁷ Ña cua naan ini ndo chi ra ndiso tiñu ve ñuhun. Maan ra cuu ra cati tuhun tuhun Ndioo chi ndo. Cua saha ndo cuenda yoso cuhva iyo ra ta ra, ta cua cuinu ini ndo chi ra Ndioo cuhva cha chinu ini maan ra ta ra chi ra.

⁸ Ña sama ra Jesuu cuhva iyo ra. Cuhva ni chacoo ra nu ni quichi quivi—cuhva can iyo ra vitin, ta ta ni cuhva cua coo ra nu cuahan quivi.

⁹ Ña cua taa ndo soho ndo cha cuu inga tucu tuhun, vati vaha cha cua coo tu ndee ini chi yo, vati savaha ra Ndioo tu manini chi yo. Ña vaha cha cua saxini ndo cuenda cha cua cachi ndo, vati ñahni tu ndee ini iyo chi ñivi ndacu tacan.

¹⁰ Vaha xaan ca cuhva ni tiso ra Ndioo cha sacahnu yo chi ra, ta ñahni ndatu chi ra sutu ni chacoo cuenda ley chahnu cha cua coo ra chi yo icaa ni.

¹¹ Chahni ra sutu can chi ri sundiquin, ta quichi ndaca ra sutu chahnu niñi ri tichi nu ii xaan ca. Quichi ndaca ra chi chi cuenda cuati ñivi, soco iquin cuñu rican tava ndaa ra yu ñuun, ta chahmi ra chi chi.

¹² Chacan cuu cha ndehe ra Jesuu tu ndoho, ta chihi ra yu ñuun. Chacan cuu cha sandundoo ra anima ñivi, vati chihi ra cuenda maan ñi.

¹³ Chacan cuu cha na cua saña cuii yo ndihi costumbre chahnu, ta na cua sacateni ñivi chi yo cuhva ni sacateni ñi chi maan ra.

¹⁴ Ñahni nu cua coo cuii yo ihya nu ñuhun ñuñivi ya, vati ndatu yo inga nu cua coo yo iti nuun.

¹⁵ Na cua sacahnu yo chi ra Ndioo cuenda cha ni savaha ra Jesuu. Ndihi ni quivi na cua sacahnu yo chi ra. Tacan ni ndacu ñivi cati ti cahnu xaan rai cuu ra. [Chacan cuu sava ni ta cua iin cha samani yo chi ra.]

¹⁶ Ña cua saña ndo cha ndacu ndo cha vaha. Cua tindee ndo chi tahan ndo, vati cua cusii ini ra Ndioo cha cua savaha ndo tacan.

¹⁷ Cua tasoho ndo chi ra ndiso tiñu ve ñuhun, ta cua savaha ndo cuhva cati ra, vati sacuenda ra chi ndo ihya, ta chito ra ti nini xaan cua cuhva ra cuenda chi ra Ndioo yoso cuhva ndacu ra chi ndo. Na cua savaha ndo cha cua cusii ini ra ndiso tiñu can. Ña cua cuhva ndo tu cuihya ini chi ra, vati ña cua cuu tindee ra chi ndo cha tacan.

¹⁸ Na cua cahan ndahvi ndo chi ra Ndioo cuenda yu. Chito vahi ti saxini vahi, ta ñahni ndavaha ni savahi, vati cuni yu savahi cha vaha chi ndihi cuii anime.

¹⁹ Cati tuhun xain ti na cua cahan ndo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha cua cundee queta ndique nu iyo ndo cha yatin.

Na cua coo vaha ñivi can chi ra Ndioo

²⁰ Maan ra Ndioo cuu ra chaha cha na coo vii anima yo. Maan ra cuu ra ni chaha tu ndee ini chi ra chahnu Jesuu, ta natacu ndico ra tañu ñivi ndii, vati chati ra niñi ra, ta ni chihi ra. Tacan ni tiso vaha ra tiñu cuenda tuhun chaa cha iyo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Maan ra Jesuu cuu ra sacuenda chi ñivi ra.

²¹ Na cua tindee ra Ndioo chi ndo, ta cua savaha ndo cha vaha. Chacan cuu cha cua savaha ndo cuhva cuni maan ra. Cua tindee ra chi yo, ta cua savaha yo cha cua cusii ini ra cuenda ra Jesucristo. Chi maan ra Ndioo na cua sacahnu yo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, ta na cua cuu chi tacan ni.

²² Yani xaa, cati tuhun chi ndo ti na cua tasoho ndo tuhun cha ni cati tuhun chi ndo, vati ña cuaha tuhun ni tai chi ndo.

²³ Chahi cuenda chi ndo ti cha ni cundee quee ra Timoteo yani yo ve caa. Tu cua sanumi ra quichi ra, cua ndehe tahan tucu ndi chi ndo.

²⁴ Tachi ndi iin tuhun na cumi chi ndihi ra ndiso tiñu ve ñuhun nu iyo ndo. Tachi tahan ndi iin tuhun na cumi chi ndihi ñivi tahan yo. Tachi tahan maan ñi iyo ñuhun Italia ya iin tuhun na cumi chi ndo.

²⁵ Na cua savaha ra Ndioo tu manini chi ndihi ndo, ta na cua cuu chi tacan ni.

TUTU CHA NI TAA RA CHAHNU SANTIAGO

Ni tachi ra Santiago tutu ya chi ñivi judío cuahan nini cahnu ñuhun ñuñivi

¹ Yuhu ra Santiago taa tutu ya chihin ndo, ta musu ra Ndioo chi ra chahnu Jesucristo cuu tahin. Tachi yu iin tuhun na cumi chihin ndo. Ñivi judío cuu ndo, ta cha ni cuahan ndo nini cahnu nu ñuhun ñuñivi, ta vitin chinu ini ndo chi ra Jesucristo.

Chaha ra Ndioo cha chini tuni chi ñivi ra

² Yani xaa, na cua cusii ini ndo, tu cua ndehe ndo tu ndoho.

³ Cua cusii ini ndo, vati chito ndo ti tacan ni cua coto ra Ndioo a chinu vaha ini ndo chi ra. Tacan ni nihin ndo cuhva cha cua cundee ini ndo.

⁴ Tu cua cundee vaha ini ndo tu ndoho cua ndehe ndo, cua coo vaha ndo. Chacan cuu cha cua cuu ndo ñivi cha iyo vaha cuenda ra Ndioo, ta ñahni cha cua cumani chi ndo.

⁵ Tu ña chito ndo ñaan cha cuu cha vaha cuenda ra Ndioo, cua cahan ndahvi ndo chi ra ti na cua tindee ra chihin ndo. Tacan ni cua cuhva vaha ra Ndioo cha chini tuni chi ndo cuhva chaha ra chi ndihi ñivi cahan chi ra. Ña cua nduxaan ra chi ndo, soco cua tindee ra chi ndo.

⁶ Na cua cuinu ini ndo cha cua savaha ra Ndioo cuhva cahan ndahvi ndo chi ra. Ña cua saxini ndo ti ña cua tindee ra. Tu cua saxini ndo, cua cuu ndo sava ta cua nduta tañuhun. Tihya tican tahnu nduta can, vati nihin xaan caa tati.

⁷ Tacan cuu nu cuu ñivi can, vati tihya tican nanducu ñi cha chini tuni chi ñi. Ña cua saxini ñivi can ti iyo cha cua cuhva ra Ndioo chi ñi.

⁸ Saxini xaan ñi. Chacan cuu cha ña cua coto ñi ñaan cha cuu cha cua savaha ñi.

⁹ Ta ra yani yo iyo ndahvi xaan—na cua cusii ini ra, vati cha sacahnu ra Ndioo chi ra.

¹⁰ Na cua cusii ini tahan ra yani yo iyo vaha ndatiñu, vati cua coto ra yoso cuhva cua coo tu ndahvi ini chi ra, ta ña cua ndurai ra. Tacan ni cua coo ra, vati yatin xaan cua cuvi ra cuhva cha chihi ita.

¹¹ Ndaa ri nicandi, ta nihin xaan ndehe ri. Chacan cuu cha neti ita can, ta ndoyo ñuhun chi. Ña taqui ca chi. Ta tacan cua ndoyo ñuhun tahan ra iyo vaha ndatiñu, ta ñahni yavi ndaa cha ndacu ra.

Cua coo tu ndoho chi ñivi

¹² Tu cua cundee ini ndo, ta ña cua savaha ndo ndavaha ni nu cua ndehe ndo tu ndoho, cua cusii ini ndo, vati cua coo ndito ndo chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Cua coo ndito ndo chi ra, vati cua quee vaha ndo. Tacan ni cua coo ndo, vati cati ra Ndioo ti tacan ni cua savaha ra chi ñivi cuni chi ra.

¹³ Tu cua cuni ndo savaha ndo ndavaha ni, ña cua cati ndo ti ra Ndioo cuu ra cati ti na cua savaha ndo ndavaha ni, vati ña tuhva ra savaha ra ndavaha ni, ta ni ña tuhva ra cati ra ti cua savaha ñivi ndavaha ni.

¹⁴ Savaha ñivi ndavaha ni, vati tacan ni cuni maan ñi. Cuhva cuni ndicha ñi savaha ñi.

¹⁵ Xihna cuui quechaha cuni ñi savaha ñi cuati. Chacan cuu cha queta quivi savaha ndicha ñi cuati can. Chacan cuu cha chihi tahan ñi, vati savaha tahan ñi cuati.

¹⁶ Yani xaa, ña cua cuhva ndo cha cua sandahyu ñahan ñivi chihin ndo. Ña cua saxini ndo ti Ndioo cuu ra cati ti cua savaha yo cuati. Ña ndicha.

¹⁷ Ndihi cha vaha ndihi cha taqui cuu cha samani ra Ndioo chihin yo. Maan ra savaha ndihi ñuhun ndichin iyo iti siqui. Chica ri, ta ndahva ri. Ñavi tacan iyo ra Ndioo, vati ña sama ra tuhun cahan ra. Ña sama ra cuhva iyo ra, vati mani cha vaha savaha ra chi yo.

¹⁸ Cuni maan ra cha cua cuu yo ñivi ra, vati chinu ini yo tuhun ra tuhun ndicha. Chacan cuu cha chinu xihna ini yo chi ra, ta ñivi xihna cuii ra cuu yo.

Cuhva cua sacahnu ndicha ñivi chi ra Ndioo

¹⁹ Yani xaa, chehe cuu cha cua coto ndo. Cua tasoho xihna ndo tuhun Ndioo. Ña cua cahan nahan ndo, ta ni ña cua nduxaan ndo.

²⁰ Tu cua cuxaan yo, ña cua savaha yo cha vaha ndicha cuhva cuni ra Ndioo.

²¹ Chacan cuu cha yuhu cati ti ña cua savaha ca ndo cha ndavaha ni. Cua saña ndo cuati ndacu xaan ñivi. Ña cua ndurai ca ndo, soco cua cuinu ini ndo tuhun cha ni chini soho ndo. Tacan, ta cua nduvaha anima ndo.

²² Cua cuni soho ndo cuhva cati tuhun ra Ndioo, ta sa cua sacuinu tahan ndo cuhva cati tuhun ra. Tu cua saxini ndo ti cua cuni soho ni ndo, ta ña cua sacuinu ndo, cua sandahyu ñahan ndo suvi ni chi maan ndo.

²³ Tu cua cuni soho yo tuhun Ndioo, ta ña cua sacuinu yo cuhva cati ra, cua cuu yo sava ta cua iin rai ndehe nuun ra chi nuun inu.

²⁴ Ndehe ra nuun ra, ta quee ndico ra cuahan ra, ta naan ini ra yoso cuhva caa ra.

²⁵ Tacan tucu maan yo—ña cua naan ini yo cha ni chini soho yo, soco cua sacuinu yo cuhva cuni ra Ndioo. Cua sacuaaha yo tuhun Ndioo, ta cua cundee ini yo savaha yo cuhva cati chi. Tacan, ta cua coo yo nu nuna. Cua cusii ini yo, vati cua savaha yo cuhva cuni maan ra.

²⁶ Tu cua saxini ndo ti cha vaha xaan sacahnu ndo chi ra Ndioo, soco ña cua saha ndo cuenda cha cahan ndo, cua sandahyu ñahan ndo suvi ni chi maan ndo, ta ñahni yavi ndaa cha sacahnu ndo chi ra Ndioo.

²⁷ Tu cua sacahnu vaha yo chi ra Ndioo sutu yo, tu cua sacahnu ndicha yo chi ra, cua tindee yo chi ñivi ndehe tu ndoho, ta ña cua savaha yo cuati cha ndacu ñivi ñuñivi. Cua tindee yo chi ñi cuati ndahvi. Cua tindee tahan yo chi ñi ndahvi cha chihii ii. Tu cua savaha yo ndihi chacan, cua sacahnu ndicha yo chi ra Ndioo.

2

Cua sacahnu ñivi can chi ndihi ñivi

¹ Yani xaa, chinu ini ndo chi ra chahnu Jesucristo ti cahnu xaan rai cuu ra. Chacan cuu cha na cua sacahnu ndo chi ndihi ñivi. Cua sacahnu ndo chi ndihi ni ñivi—masi ñivi iyo vaha ndatiñu, masi ñivi ndahvi.

²⁻³ Cua cati main iin cuhva chi ndo. Cua quihvi uvi rai ve ñuhun nu sacahnu ndo. Iin ra indi xehe xuhun cuaan nundaha ra, ta vii xaan iyo sahma nami ra. Vaha xaan sahma ndichin ra. Cua ndehe ndo chi ra, ta cua cati ndo chi ra ti cua cunda ra ihya. Vaha xaan nu cua cunda ra, ta inga ra—lahnda xaan sahma ra. Chi maan ra cua cati ndo ti cua cuinda maan ra tican, a cua cati ndo ti cua cunda ra ihya nu ñuhun, cua cati ndo.

⁴ Tu tacan ni cua saxini ndo, cua sacahnu ndo chi iin ra, ta ña cua sacahnu ndo chi inga ra. Ña vaha cha cua saxini ndo tacan ni, vati ini rai cuu ra [cuenda ra Ndioo].

⁵ Yani xaa, na cua taa vaha ndo soho ndo tuhun ya. Cha ni nacachi ra Ndioo chi ñivi iyo ndahvi cuenda ñivi ñuñivi. Chacan cuu cha chinu vaha ini ñivi can

chi ra. Chacan cuu cha cua yaha ñi nu cua cundaca ñahan ra Ndioo, vati cha cati ra ti tacan ni cua savaha ra chi ñivi cuni chi ra,

⁶ ta ndioho iyo ndo ndacu ndo ndavaha ni chi ñivi ndahvi, ta ñivi ricu cuu ñi chaha tu ndoho chi ndo. Chandaca ñi chi ndo nuun ra cumi tiñu, vati xaan cuni ñi.

⁷ Cha cahan ñi ndavaha ni cuenda ra Cristo. Cahnu xaan rai cuu ra, ta ñivi ra cuu ndo.

⁸ Tu cua savaha ndo cuhva cati tutu Ndioo, vaha xaan cua savaha ndo, vati cati ra ndaca ñahan chi yo ti na cua cuni mani yo chi tahan yo cuhva cuni yo suvi ni chi maan yo, cati ra.

⁹ Tu cua nanducu ndo yoo ñivi cua sacahnu ndo, ta ña cua sacahnu ndo chi ndihi ñivi, cua savaha ndo cuati. Cua cutuni ndo, vati savaha ndo cuhva ndacu ñivi ndacu ndavaha ni. Ña savaha ndo cuhva cati tuhun ra Ndioo cuhva cati ley chahnu.

¹⁰ Tu cua cuni sacuinu ndo ndihi ley can, soco cua cumani savaha ndo iin tuhun ni chi, ini cuhva cua coo cuati chi ndo cuhva iyo cuati chi ñivi ña sacuinu ndee ini ley can.

¹¹ Cha cati ra Ndioo ti ña cua coo yo ndavaha ni chi tahan yo inga chiyo, ta suvi ni ra Ndioo cati ti ña cua cahni yo chi tahan yo, cati ra. Tu ña cua coo ndo ndavaha ni chi tahan ndo inga chiyo, soco cua cahni ndo chi tahan ndo, ini cuhva cua coo cuati chi ndo, vati ña savaha ndo ndihi cha ni cati ra Ndioo.

¹² Vitin cha iyo ndo nu nuna, vati ña iyo ca ndo cuenda ley can. Cua ndehe ra Ndioo cuhva ndacu ndo a vaha a ña vaha. Chacan cuu cha cua saha vaha ndo cuenda ñaan cha cuu cha cua cahan ndo ta ñaan cha cuu cha cua savaha ndo.

¹³ Tu ña cua cundahvi ini ndo chi ñivi vitin, ña cua cundahvi ini ra Ndioo chi maan ndo nu cua tachi tuni ra chi ñivi nu cuahan quivi. Tu cua cundahvi ini ndo vitin, cua cundahvi tahan ini ra chi ndo, ta ña cua tachi tuni ra chi ndo nu cuahan quivi.

Cua cuinu ini ñican chi ra Ndioo, ta cua tindee ñi chi ñivi tahan ñi

¹⁴ Yani xaa, ñahni yavi ndaa cha cua cati ndo ti chinu ini ndo chi ra Ndioo, tu ña cua tindee ndo chi ñivi tahan ndo. Ña cua sacacu ra Ndioo chi ndo, tu cua cuinu ni ini ndo, ta ña cua tindee tahan ndo chi tahan ndo.

¹⁵ Tu cua cumani sahna chi ñivi tahan yo, tu cua cumani cha cachi ñi,

¹⁶ ta cua cati yo chi ñi ti na cua coo vaha ñi. Tacan ni sa cua nihin ñi sahna. Tacan ni sa cua nihin ñi cha cua cachi ñi, tu tacan ni cua cati yo, ta ña cua cuhva yo cha chini ñuhun ñi, ñahni yavi ndaa cha chinu ini yo.

¹⁷ Chacan cuu cha ñahni yavi ndaa cha chinu ini yo chi ra Ndioo, tu ña cua tindee tahan yo chi tahan yo.

¹⁸ Iyo ñivi cati ñi ti maan yo chinu ni ini yo chi ra Ndioo, ta ña tuhva yo tindee yo chi tahan yo, soco maan ñi vaha xaan tindee tahan ñi chi tahan ñi, masi ña chinu ini ñi chi ra Ndioo, cati ñi, soco yuhu cati ti ña cua cuu cuinu ini ndo chi ra Ndioo, tu ña cua tindee ndo chi tahan ndo. Cua coto ndo ti chinu ini yu chi ra Ndioo, vati tindei chi tahin.

¹⁹ Chinu ini ndo ti iin tuhun ni ra Ndioo iyo. Vaha cha tacan, soco tacan ni chinu tahan ini run cuihna, ta yuhvi run.

²⁰ Ndioho tondo ndo, vati ña chito ndo ti ñahni yavi ndaa cha chinu ni ini yo, tu ña cua tindee tahan yo chi ñivi tahan yo.

²¹ Nacoto ndo chi ra Abraham ra cuu ñivi yo tiempu chahnu. Tiso vaha ra Ndioo tiñu cha cua coo vaha ra Abraham chi ra, vati quichi ndaca Abraham cha cua samani ra chi ra Ndioo. Quichi ndaca ra chi ra Isaac sehe ra nu cua

samani ra chi ra chi ra Ndioo. Chacan cuu cha tiso vaha ra Ndioo tiñu cuenda ra Abraham can.

²² Chacan cuu cha chito ndo ti cha ni savaha ra Abraham cha vaha cuhva cati ra Ndioo, vati chinu ini ra chi ra Ndioo. Ta ni cuhva vaha xaan ca chinu ini ra, vati cha savaha ra cuhva cuni ra Ndioo.

²³ Tacan ndicha cuhva cati tutu Ndioo ti chinu ini ra Abraham chi ra Ndioo. Chacan cuu cha tiso vaha ra Ndioo tiñu cha cua coo vaha Abraham chi ra, cati chi. Iyo inga nu cati tutu Ndioo ti amigu xaan ra Abraham chi ra Ndioo, cati chi.

²⁴ Chacan ni chito yo ti ni tiso vaha ra Ndioo tiñu, ta cha iyo vaha ñivi chi ra, vati ndacu ñi cha vaha cuhva cuni ra Ndioo. Ñavi mani cha chinu ini ñi chi ra.

²⁵ Ta ni cuhva cha ni chaçoo vaha ña Rahab chi ra Ndioo iti chata. Cha chacoo tahan ña ndavaha ni chi ra rai inga chiyo, soco queta quivi cha ni savaha tahan ña cha vaha. Tindee ña chi ra cuu tatun ra Josué. Chacan cuu cha cati ña ti cua cuhun ndico ra inga iti, coto cua cahni ñivi chi ra. Chacan cuu cha cati ra Ndioo ti cha naan cuati ña.

²⁶ Tu cua naan tati yo, cua cuvi yo, ta ñahni ca yavi ndaa yo. Ta ni cuhva tu ña cua savaha yo cha vaha, tu ña cua tindee yo chi ñivi tahan yo, ñahni yavi ndaa cha chinu ini yo chi ra Ndioo.

3

Cuhva iyo yaa ñivi

¹ Yani xaa, ña cua yaha cuhva cha cua nanducu ndo cha cua sacuahanda chi ñivi tahan ndo, vati chito ndo ti xaan ca cua cutuni yo, tu ña vaha cua sacuahanda yo chi ñivi tahan yo.

² Tacan cati yu, vati cuaha xaan ndoyo ñuhun ndihi yo. Tu iyo iin rai, ta cua cahan ra mani cha vaha, rai vaha ndicha cua cuu ra. Cua cuu sacuhanda vaha ra chi ra, ta ña cua savaha ra cuhva cuni ni maan ra.

³ Savaha ri quiti cuhva cuni maan yo, vati tih vaha yo yoho yuhu ri. Chacan cuu cha cuahan ri nuun cuni maan yo.

⁴ Chito tahan ndo yoso cuhva iyo tundoo. Cahnu xaan chi, ta nihin xaan yani tati chi chi. Tacan ni chinu maan chi, soco cua cava ra sacunu chi chi. Chi vitu luhu iyo suhma chi cava ra chi chi. Cava ra chi chi ndaa iti cuni maan ra, ta luhu xaan vitu can.

⁵ Tacan ni iyo tahan yaa yo. Luhu xaan yaa yo, soco cahnu xaan ndavaha ni cahan yo chi yaa yo, ta ndurai xaan yo. Chito ndo ti iyo xaan yutun tichi cuhu, soco ndihi chi cua cayu, tu cua yani iin ñuhun luhu chi chi.

⁶ Maan yaa yo cuu sava ta cua iin ñuhun luhu. Cuaha xaan ndavaha ni cahan yo chi yaa yo. Chacan cuu cha ndoyo ñuhun yo. Yaa yo sandoyo ñuhun chi yo. Chacan cuu cha ña iyo vaha yo chi tahan yo. Chacan ni savaha run cha iyo andaya nu cayu ñuhun.

⁷ Cha sandumasu ñivi chi ndihi cui ri quiti cuhu. Cha ndumasu ri saa. Cha ndumasu ri coo. Cha ndumasu ri tiaca. Sandumasu ñivi chi ri xaan,

⁸ soco ña cuu casi ñivi yuhu yo. Cuaha xaan ndavaha ni cahan yo chi yaa yo. Chacan cuu cha maan yo cuu sava ta cua ri coo, vati iyo cha xaan yuhu yo.

⁹ Chi yaa yo cahan vaha yo chi ra Ndioo sutu yo, ta suvi ni chi yaa yo cahan yo ndavaha ni chi tahan yo, ta iyo yo cuhva iyo ra Ndioo.

¹⁰ Ini yuhu yo cuu chi, soco uvi tuhun cahan yo. Cahan yo tuhun vaha, ta cahan tahan yo tuhun ndavaha ni. Ña vaha cha tacan, yani xaa.

11-12 Chito ndo ti iyo nu too nduta tichi soco, soco ña quee nduta cuaan chi nduta ndahyu ini nu too chi. Ta ni cuhva chito ndo ti ña cuu cana chiti ticava nu tumangu, ta ni ña cuu cana chiti mangu nu yoho yahmi. Ña cuu, yani xaa.

Cuhva iyo cha chini tuni ndicha

13 Tu tuhva vaha ndo, tu iyo cha chini tuni chi ndo, cua coto ñivi ti chacan cuu chi, vati mani cha vaha cua savaha ndo. Tacan ni cua coo vaha ndo chi ñivi tahan ndo. Iyo cha chini tuni chi ndo, soco ña cua ndurai ndo.

14 Tu cua ndusoo ndo chi tahan ndo, tu cua cuni ndo suvi ni chi maan ndo, ña cua cati ndo ti iyo cha chini tuni chi ndo. Tu tacan cua savaha ndo, ña ndicha cuhva cati ndo.

15 Navi tacan chaha ra Ndioo cha chini tuni chi yo. Yuhu cati ti tacan ni ndacu ñivi ñuñivi. Tacan ni ndacu ñivi ña sacahnu chi ra Ndioo, ta tacan ni ndacu run cuihna.

16 Tu cua ndusoo ñivi chi tahan ñi, tu cua savaha ñi cuhva cuni maan ñi, ña cua sacuinu ñi cuhva cati tiñu. Mani ndavaha ni cua savaha ñi.

17 Tu iyo cha chini tuni ndicha cha chaha ra Ndioo chi yo, mani cha vaha cua savaha yo. Ña cua cani tahan yo. Cua coo masu yo. Cua tasoho yo. Cua cundahvi ini yo chi tahan yo. Cua savaha yo cha vaha. Cua cahan ndicha yo, ta ña cua sandahyu ñahan yo.

18 Tu ña cua cani tahan yo, cua coto ñivi ti cha iyo vii anima yo. Chacan cuu cha cua coo vii tahan anima ñi, ta cua savaha ñi cha vaha ndicha.

4

Na cua savaha ñivi cuhva cuni ra Ndioo

1 Ña vaha cha cahan yuhu ndo. Ña vaha cha cani tahan ndo. Cani tahan ndo chi ñivi tahan ndo, vati ndacu ndo ndavaha ni cuhva cuni maan ndo.

2 Iyo cha cuni xaan ndo, soco ña nanihin ndo cha cuni ndo. Chacan cuu cha chahni ndo chi tahan ndo. Cuni ndo ñaan cha iyo chi tahan ndo, soco ña cuu nanihin ndo chi chi. Chacan cuu cha cahan yuhu xaan ndo, ta cani tahan ndo. Ña nanihin ndo cha cuni ndo, vati ña chica vaha ndo chi chi chi ra Ndioo.

3 Iyo chaha chica ndo chi chi, soco ña chaha ra Ndioo, vati ña vaha chica ndo, vati cuni savaha ndo ndavaha ni cuhva cuni maan ndo.

4 Yani xaa, ña chinu vaha ini ndo chi ra Ndioo. Chito ndo ti cuxaan ini ñivi ñuñivi chi ra Ndioo, vati ndacu ñi ndavaha ni cuhva cuni maan ñi. Tu cua cuni tahan ndo savaha ndo ndavaha ni cuhva ndacu ñivi ñuñivi, cua cuxaan ini tahan ndo chi ra Ndioo.

5 Ña cua saxini ndo cha ñahni yavi ndaa tutu Ndioo nu cati chi ti tachi ra Ndioo chi ra Tati Ndioo. Chacan cuu cha iyo ra Tati Ndioo chi yo, ta cuni xaan ra chi yo, cati tutu Ndioo. Chacan cuu cha ña cuni ra cha cua savaha yo ndavaha ni cuhva ndacu ñivi ñuñivi.

6 Chaha xaan ca ra Ndioo tu manini chi yo, vati cuni xaan ra chi yo. Chacan cuu cha iyo inga nu cati tutu ra ti cuxaan ini ra Ndioo chi ñivi ndurai, soco cuaha xaan ca tu manini cua savaha ra chi ñivi ndahvi anima, cati chi.

7 Chacan cuu cha yu cati ti na cua tasoho ndo chi ra Ndioo. Ña cua tasoho ndo chi run cuihna. Tacan sa cua quee run nu iyo ndo.

8 Na cua coo vaha ndo chi ra Ndioo, ta sa cua coo vaha ra chi maan ndo. Yani xaa, cua nducu ndo cha vaha, vati ni vii ndacu ndo cuati. Cua nducu ndo cha cua nduvaha anima ndo, vati cha saxini xaan ndo.

9 Na ña cua cusii ini ca ndo. Na cua coo tu cuihya ini chi ndo, ta na cua ndahyu ndo iti nuun ra Ndioo. Vitin chacu ndo, soco cua coo tu cuihya ini chi ndo. Vitin cusii ini ndo, soco cua ndahyu ndo.

¹⁰ Na cua coo cha ndahvi anima ndo iti nuun ra Ndioo, vati cuaha xaan cuati ndacu ndo. Tu cua ndundahvi cuni ndo, cua savaha ra cha cua cuu ndo iin ñivi cahnu.

Ña cua cati ñican ti ña vaha ñivi tahan ñi

¹¹ Yani xaa, ña cua cati ndo ti ña vaha ñivi tahan ndo. Tu tacan ni cua cati ndo, tu cua tachi tuni ndo chi ñivi tahan ndo, ña cua savaha ndo cuhva cati tuhun ra Ndioo. Cua cati ndo ti ña vaha tuhun cati tuhun ra Ndioo. Tu cua cati ndo ti ña vaha tuhun cati tuhun ra Ndioo, ña cua savaha ndo cuhva cati ra. Cua cati ndo ti ña vaha ra Ndioo.

¹² Ña vaha cha tacan, vati iin tuhun ni ra cuu ra cati tuhun yoso cuhva cua savaha yo. Iin tuhun ni ra cuu ra cua tachi tuni chi yo. Maan ra Ndioo cuu ra, ta maan ra cuu ra cua cati a cua cacu yo a cua ndoyo ñuhun yo. Ta ndioho—yoni chaha ndatu chi ndo cha cua cati ndo ti ña vaha ñivi tahan ndo.

Ña chito ñivi ñaan cua tahan ñi yutaan isa

¹³ Yani xaa, cati ndo ti yutaan isa cua cuhun ndo iin ñuun, ta cua coo nuun ndo iin cuiya. Cua sata ndo, ta cua xico ndico ndo. Tacan ni cua sacanaan ndo, cati ndo,

¹⁴ soco ña chito ndo ñaan cua tahan ndo yutaan. Maan ndo cuu sava ta cua vico nuhun. Iyo chi suhva hora, ta inga hora naan ihni chi.

¹⁵ Vaha ca, tu cua cati ndo ti tu cua cuhva ra Ndioo, ña cua cuvi ndo, soco tehen ni cua savaha ndo, tacan ni cua savaha ndo.

¹⁶ Ña ndacu ndo tacan, vati rai xaan rai xaan cuni ndo. Ndacu ndo ndavaha ni, vati ndurai xaan ndo.

¹⁷ Tu cua coto ndo ñaan cha cuu cha vaha, ta ña cua savaha ndo chi chi, cua savaha ndo cuati.

5

Tuhun cua tasocho ñivi ricu

¹ Tacan ni ndioho ñivi ricu—cua ndahyu tahan ndo. Cua cuvaa ndo, vati cua coo tu ndoho chi ndo.

² Cua ndoyo ñuhun ndihi cha iyo chi ndo, ta cua cachi ri tindacu sahma ndo.

³ Ñahni ca yavi ndaa xuhun ndo, vati cha cuxin chi. Tacan ni cua coto ndo ti ña vaha ndo, ta cua cayu ndo. Tacan ni cua ndoyo ñuhun ndo. Cha tivaha ndo xuhun ndo, soco yatın xaan cua queta quivi cua tachi tuni ra Ndioo chi ndo.

⁴ Cua cucuhun ini ndo chi ra musu satiñu chi itu ndo, ta suhu ndo suhva yahvi ra. Chini soho ra chahnu Ndioo cha cahan ndahvi ra musu can, vati ña nihin ra ndihi yahvi ra.

⁵ Mani cha cua cachi ndo cuni ndo, ta mani cha cua coho ndo cuni ndo. Mani cha cua cusii ini ndo cuni ndo ihya nu ñuhun ñuñivi ya. Tacan ni ndacu ndo cuhva cuni maan ndo, soco cua cutuni ndicha ndo quivi cha ni tiso ra chahnu.

⁶ Cha ni tachi tuni ndo chi ñivi vaha, ta cha chahni ndo chi ñi, soco ña cahan ndico ñi vaha can chi ndo, ta ñahni ndavaha ni savaha ñi.

Cua cundee ini ñican, ta cua cahan ñi chi ra Ndioo

⁷ Yani xaa, chacan cuu cha cati yu ti na cua sandee ini ndo. Na cua cuatu vaha ndo nda cua nda quivi cua quichi ndico tucu ra chahnu. Iyo ra satiñu chi itu. Tachi ra tata, ta ndatu vaha ra nda cua nda quivi cua cuun savi. Tacan cuu, ta cua coo itu ra.

⁸ Tacan ni na cua cuatu vaha ndo. Na cua cundee ini ndo, vati yatın xaan cua quichi ndico ra chahnu.

⁹ Yani xaa, ña cua cahan ndo siqui ñivi tahan ndo nu cua ndehe ndo tu ndoho. Tacan, ta ña cua cutuni ndo. Chito ndo ti yatin xaan cua quichi ra cua tachi tuni chi ñivi.

¹⁰ Yani xaa, cua cucuhun ini ndo chi ra ni cahan cuenda ra Ndioo iti chata. Cahan ra tuhun Ndioo, ta ndehe xaan ra tu ndoho, soco cundee ini ra. Cuhva can cua coo tahan maan ndo. Na cua cundee tahan ini maan ndo, tu cua ndehe tahan ndo tu ndoho.

¹¹ Chito yo ti cusii ini ñivi, vati cundee ini ñi tu ndoho ndehe ñi. Chito tahan ndo ti cundee ini ra Job nu ni ndehe ra tu ndoho. Chacan cuu cha savaha xaan ra Ndioo tu manini chi ra, vati iyo xaan tu ndahvi ini chi ra Ndioo. Chacan cuu cha cundahvi ini ra chi ra Job can. Ta ni kuhva cua cundahvi ini ra chi maan yo.

¹² Yani xaa, ña cua cahan rai ndo. Ña cua cahan rai ndo ni iin tuhun cha rai cuenda tuhun ra iyo iti siqui andivi, ta ni ña cua cahan rai ndo ni iin tuhun cuenda tuhun ñuhun ñuñivi, ta ni ña cua cahan rai ndo ni iin tuhun cuenda tuhun inga ñivi. Cua cahan ndo iin cha ndicha ndicha chi ñivi tahan ndo. Ña cua sandahyu ñahan ndo chi ñivi tahan ndo, ta ni ña cua cahan rai ndo, coto cua cutuni ndo.

¹³ Tu iyo ndo cha cua ndehe ndo tu ndoho, cua cahan ndo chi ra Ndioo. Tu iyo ndo cha cua cusii ini ndo, cua cata ndo yaa chi ra Ndioo.

¹⁴ Tu iyo ndo cha cua kuhvi ndo, cua cana ndo chi ra ndiso tiñu ve ñuhun, ta tacan ni cua tiso ra aceite xini ndo cuenda ra chahnu, ta cua cahan ra chi ra Ndioo cuenda ndo.

¹⁵ Tu cua cuinu ini ra tuhun cua cahan ra chi ra Ndioo, tu cua cuinu tahan ini ñivi kuhvi can, cua nduvaha ñi, vati cua sanduvaha ra chahnu chi ñi. Tacan ni cua naan tahan cuati ñi, tu cha savaha ñi cuati.

¹⁶ Chacan cuu cha cua cati cachin ndo chi ñivi tahan ndo, tu cua savaha ndo cuati. Tacan ni cua cati ndo chi ra Ndioo ti na cua tindee ra chi ñivi tahan ndo, vati tacan ni cua nduvaha ndo. Cua savaha ndicha ra Ndioo cha cua cahan ndahvi ñivi, tu cha iyo vaha ñi cuenda ra.

¹⁷ Nacoto ndo yoo rai cuu ra Elía. Cahan ra cuenda ra Ndioo iti chata, ta ñivi ñuñivi cuu ra sava ni ta kuhva maan yo. Cahan ndahvi xihna ra chi ra Ndioo ti na ña cua cuun ca savi, ta chacan cuu cha queta uni cuiya yoso sava, ta ña cuun ra.

¹⁸ Tacan cuu, ta cahan ndico tucu ra chi ra Ndioo. Cati ra ti na cua cuun ndico tucu ra savi, ta ni chaha ra Ndioo. Tacan cuu, ta cha chacoo ndico itu.

¹⁹ Yani xaa, vasi iyo ñivi tahan ndo cua saña ñi chi ra Ndioo, soco tu cua tindee ndo chi ñi, vasi cua cuinu ndico ini ñi chi ra.

²⁰ Tu tacan ni cua cuu chi, cua coto ndo ti cha tindee ndo chi ñivi tahan ndo nu quee ndaa ñi, ta savaha ñi ndavaha ni. Tacan, ta cua sacacu ndo chi tahan ndo nu cua ndoyo ñuhun ñi cuenda ra Ndioo. Tacan ni cua tindee ndo chi ñi, ta cua sanaan ra Ndioo ndihi cuati cha ni savaha ñi.

TUTU XIHNA CUII CHA NI TAA RA CHAHNU PEDRO

Ni taa ra Pedro tutu ya chi ñivi Ndioo iyo nini cahnu nu ñuhun ñuñivi

1 Yuhu ra Pedro taa tutu ya, ta tatur na Jesucristo cui. Tai tutu ya chi maan ndo. Ñivi Ndioo cuu ndo, ta cha iyo nuun ndo nini cahnu nu ñuhun ñuñivi. Iyo ndo ñuhun Ponto. Iyo ndo ñuhun Galacia. Iyo ndo ñuhun Capadocia. Iyo ndo ñuhun Asia. Iyo ndo ñuhun Bitinia. Ndihi ñuhun can iyo ndo.

2 Cha ni nacachi ra Ndioo chi ndo. Chacan cuu cha sehe ra chi ndo. Iti chata chito ra Ndioo ti cua nacachi ra chi ndo, ta cua sandundoo ra Tati Ndioo anima ndo. Chacan cuu cha tasoho ndo chi ra Jesucristo, ta naan cuati savaha ndo, vati chati ra niñi ra, ta chihi ra cuenda maan ndo. Na cua savaha ra tu manini chihin ndo, ta na cua savaha tahan ra cha cua coo vii anima ndo.

Chito ñivi Ndioo ti cua coo vaha ñi chi ra Ndioo

3 Na cua sacahnu yo chi ra Ndioo ra cuu sutu ra chahnu Jesucristo. Chaha ra cha nduchaa anima yo, vati iyo xaan tu ndahvi ini chi ra. Chacan cuu cha chito yo ti cua coo ndito yo chi ra. Cha iyo vaha yo chi ra Ndioo, vati ni natacu ndico ra Jesucristo nu iyo ñivi ndii.

4 Chacan cuu cha cua canihin vaha ra Ndioo chi yo nu iyo ra iti siqui andivi, vati sehe ra chi yo. Tacan ña cua cuvi yo cuhva chihi ñivi nu ñuhun ñuñivi ya. Ña cua savaha ca yo cuati cuhva ndacu ñivi nu ñuhun ñuñivi ya, ta cua coo yo chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

5 Iyo tu ndee ini chi ra Ndioo. Chacan cuu cha cua cumi ra chi yo, vati chinu vaha ini yo chi ra. Chacan cuu cha cua sacacu ra chi yo quivi cha cua quichi ndico ra Jesuu.

6 Chacan cuu cha cua cusii ini ndo. Vasi iyo cha cua coo ndahvi ini ndo suhva vitin, vati cua ndehe xaan ndo tu ndoho,

7 soco chacan cuu cha cua coto ra Ndioo ti cha chinu vaha ini ndo. Tacan ni cua cati ra Ndioo ti iyo vaha ndo, ta cua cuhva ra cha cua sacahnu ndihi ñivi chi ndo, vati cha ndehe tahan ndo tu ndoho. Tacan ni cua savaha ra quivi cua quichi ndico tucu ra Jesucristo. Chito ndo ti ndehe ñivi a vaha xuhun cuaan a ña vaha chi, vati ndunduta maan chi, ta cayu cha ña vaha. Cuhva can iyo maan ndo, tu cua ndehe ndo tu ndoho, ta chito ndo ti cuni xaan ca ra Ndioo chi maan ndo.

8 Ña ni ndehe ndo chi ra Jesucristo, soco cuni xaan ndo chi ra. Ña ta ndehe ndo chi ra nda cua nda vitin, soco chinu ini ndo chi ra. Tacan ni cusii ini xaan ndo. Ña nihin ndo cuhva cha cua cuhva ndo cuenda cha cusii ini ndo, ta vaha xaan cuni ndo.

9 Cua coo vaha ndicha ndo chi ra Ndioo, vati chinu ini ndo chi ra.

10 Ta ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu—cati tuhun ra ti cua coo tu manini chi ndo. Nanducu xini xaan ra, soco ña ni nihin ra cuhva cha cua coo vaha ndo chi ra Ndioo.

11 Iyo ra Tati Ndioo chi ra ni cahan cuenda ra Ndioo, ta maan ra sacoto chi ra ta ra iti chata ti cua yaha xihna ra Cristo tu ndoho, ta sa cua sacahnu ra Ndioo chi ra. Chacan cuu cha nanducu xini ra ta ra yoo rai cua cuu ra, ta nanducu xini tahan ra ta ra ndaa quivi cua coo ra.

12 Sacoto ra Ndioo chi ra ta ra ti ña cua ndehe ra ta ra chi ra Cristo, vati iti nuun ca quivi cha cua coo maan ndo cua coo ra. Chacan cuu cha cha chini soho ndo ti vitin ni chacoo ra, vati tava tiñu ra Ndioo chi ra Tati Ndioo iti siqui, ta savaha ra Tati Ndioo can ti cua cati tuhun ñivi tuhun vaha can chihin ndo.

Tuhun can cuni coto ra tatun Ndioo nu quichi quivi, soco ña cuu coto ra chi chi.

Cati ra Ndioo ti cua coo ii ñivi ra chi ra

¹³ Na cua saxini vaha ndo cha cua savaha ndo, ta na cua cutuni ini ndo. Na cua cuinu vaha ini ndo chi ra Ndioo, vati tacan ni cua coo tu manini chi ndo nda cua nda quivi cua quichi ndico tucu ra Jesucristo.

¹⁴ Cua tasoho ndo chi ra Ndioo, vati ñivi ra chi ndo. Ña cua savaha ndo cuhva ni savaha ndo iti chata, vati ni savaha ndo ndavaha ni cuhva cuni maan ndo, ta ña nituni ini ndo.

¹⁵ Cua coo ii ndo chi ra Ndioo. Chi ndihi cha cua savaha ndo cua coo ii ndo chi ra Ndioo, vati maan ra cuu ra nacachi chi ndo, ta iyo ii xaan maan ra.

¹⁶ Cua coo ii ndo chi ra, vati cati tutu Ndioo ti cua coo ii ndo chi ra Ndioo, vati ii xaan iyo tucu yu, cati chi.

¹⁷ Iyo cha cua sacahnu ndicha ndo chi ra Ndioo. Ndihi quivi cha iyo ndo nu ñuhun ñuñivi ya cua sacahnu ndo chi ra. Cua sacahnu ndo chi ra, vati cati ndo ti sutu ndo chi ra, ta cua ndehe ra a vaha a ña vaha ndacu ndo. Ña cua quihin ra cuenda yoo ñivi cuu yo a ñivi cahnu cuu yo a ñivi ndahvi cuu yo, soco cua ndehe ra a vaha ndacu yo.

¹⁸ Tacan ni chito ndo ti ni tava ra Ndioo chi yo nu sacahnu yo costumbre chahnu, ta ñahni yavi ndaa costumbre can cha ni sacahnu ñivi yo tiempu chahnu. Chito ndo ti ñavi chi xuhun cuaan, ñavi chi xuhun cuichin, ñavi chi cha cua ndoyo ñuhun tava ra chi yo.

¹⁹ Chito ndo ti chati ra Cristo niñi ra, ta chihi ra cuenda yo, ta rai cahnu xaan cuu ra, ta ñahni cuati ni savaha ra. Ni chihi ra cuhva chihi ri mbee vaha mbee taqui, ta chahni ñivi chi ri, ta samani ñi chi ri chi ra Ndioo.

²⁰ Ña ta tuvi ñuhun ñuñivi, ta cati ra Ndioo ti tacan ni cua cuvi ra Cristo, ta vitin quivi ya cha ni chacoo ra, ta ni ndehe ñivi chi ra. Cha quichi coo ra cuenda maan ndo,

²¹ ta chinu ini ndo chi ra Ndioo, vati tacan ni chihi ra Jesucristo cuenda maan yo, soco maan ra Ndioo tindee chi ra, ta ni natacu ndico ra tañu ñivi ndii. Chaha ra Ndioo ndatu cahnu xaan chi ra. Chacan cuu cha cua cuinu ini ndo chi ra Ndioo. Cua cuinu ini ndo ti cua coo vaha ndo chi ra.

²² Cua cuni mani xaan ndo chi ñivi tahan ndo chi ndihi cuui anima ndo, vati cha ni tasoho ndo tuhun ndicha cha cati ra Tati Ndioo chi ndo. Tacan ni cha iyo vaha ndo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha cuni mani ndicha ndo chi ñivi tahan ndo.

²³ Cua cuni mani ndo chi tahan ndo, vati cha ni nduchaa anima ndo, vati cha tasoho ndo tuhun Ndioo. Iyo tu ndee ini chi tuhun Ndioo, ta ña cua naan chi. Ña cua cuvi ndo cuenda ra Ndioo, soco cua coo ndito ndo chi ra,

²⁴ vati cha cati tutu Ndioo ti:

Ndihi ñivi ñuñivi cuu sava ta cua iin cuhu.

Taqui ñi cuhva taqui ita chi,

soco yatin xaan ndoyo ñuhun ñi cuhva ndoyo ñuhun run cuhu can.

Yatin xaan naan ñi cuhva naan ita chi,

²⁵ soco ña cua naan tuhun cha cahan ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, cati tutu Ndioo. Tuhun vaha can tuhun cha nduvaha anima ñivi cuu tuhun cha cati tuhun ñivi chi ndo.

2

¹ Cua saña ndo ndihi ndavaha ni. Ña cua sandahyu ñahan ca ndo, ta ni ña cua cahan ca ndo iin tuhun inga tuhun. Ña cua ndusoo ca ndo chi ñivi tahan ndo, ta ni ña cua cahan ca ndo ndavaha ni chi tahan ndo.

² Na cua cuni vaha ndo tuhun Ndioo. Tacan ni cua coto ndo cha ndicha. Na cua cuni ndo tuhun Ndioo cuhva cuni ve cuati ndihli sicui sihi ve. Chacan cuu cha cua coto vaha ndo tuhun Ndioo, ta cua coo vaha ndo chi ra Ndioo,
³ vati tacan ni cua coto ndo ti iyo tu manini chi ra chahnu.

Maan ra Cristo cuu sava ta cua iin yuu vaha

⁴ Na cua coo ndo chi ra Cristo, vati cua cuhva ra cha cua coo ndito ndo chi ra. Maan ra cuu sava ta cua iin yuu vaha, vati iyo tu ndee ini chi ra. Tava ndaa ñivi ñuñivi chi ra, soco nacachi maan ra Ndioo chi ra. Iyo xaan yavi ndaa chi ra, cati ra Ndioo.

⁵ Ta ni cuhva cuu maan ndo, vati sava ta cua yuu cha cuu iin vehe Ndioo cuu ndo, ta iyo ndito ndo chi ra Ndioo. Na cua coo vaha ndo chi ra, ta cua coo ii ndo chi ra. Chacan cuu cha cua savaha ndo cha vaha cuenda ra Ndioo cuhva cuni ra. Tacan ni cua quihin cuenda ra Ndioo chi maan ndo, vati tindee ra Jesucristo.

⁶ Na cua savaha ndo cha tacan, vati cati ra Ndioo cuenda ra Jesuu ti:

Iyo ra cha tava tiñu yu nu iyo ñivi yu.

Nacachi yu chi ra, ta iyo yavi ndaa ra,

ta maan ra cuu ra cuu xini.

Sava ta cua yuu vaha ndicha cuu ra.

Ña cua coo tu ca nuun chi ñivi chinu ini chi ra,

cati tutu Ndioo.

⁷ Cahnu xaan rai cuu ra cuenda maan yo, vati chinu ini yo chi ra, soco ñavi tacan cuni ñivi ña chinu ini chi ra, vati cati ndico tucu tutu Ndioo cuenda ra Jesuu ti:

Tava ndaa ñivi chi ra cuhva tava ndaa ra sandaa vehe chi yuu vaha,

ta ra cuu xini cuu ra,

cati chi,

⁸ ta cati ndico tucu tutu Ndioo cuenda ra Jesuu ti:

Sava ta cua iin yuu cuu ra.

Cua ndoyo ñuhun ñivi cuenda ra cuhva ndoyo ñuhun ñi cha yani chaha ñi chata yuu,

ta nduva ihni ñi,

cati chi. Ñican cua ndoyo ñuhun ñi cuhva ni cati ra Ndioo iti chata, vati ña tasoho ñi tuhun Ndioo.

Ñivi Ndioo cuu ñivi can

⁹ Maan ndo cuu ñivi ni nacachi ra Ndioo, ta maan ndo cua satihnu cuenda ra Ndioo. Ñivi ii cuu ndo, ta ñivi maan ra cuu ndo. Chacan cuu cha cua cati tuhun ndo ti cuaha xaan cha vaha cha ni savaha ra, ta suvi ni maan ra tava chi ndo nu ni savaha ndo ndavaha ni, ta tindee ra cha savaha ndo cha vaha ndicha.

¹⁰ Ñahni yavi ndaa ndo nu quichi quivi, soco vitin ñivi Ndioo cuu ndo. Iti chata yoni cundahvi ini chi ndo, ta vitin cundahvi ini ra Ndioo chi ndo.

Iyo ñivi can, vati cua satihnu ñi chi ra Ndioo

¹¹ Yani xaa, cahan ndahvi yu chihin ndo ti na ña cua savaha ndo cuhva cuni savaha ñivi ñuñivi, vati suhva quivi iyo nuun ndo nu ñuhun ñuñivi ya, ta sa cua cuhun ndo iti siqui andivi. Chacan ni tu cua cuni ndo savaha ndo cuhva savaha ñivi ñuñivi, cua ndoyo ñuhun ndo chi ra Ndioo.

¹² Yuhu cati ti na cua coo vaha ndo chi ñivi ña sacahnu chi ra Ndioo. Chacan cuu cha tu cua cati ñi ti ndacu ndo ndavaha ni, cua ndehe ñi ti cha vaha ndicha ndacu ndo. Tacan ni cua sacahnu ñi chi ra Ndioo quivi cua quichi ra.

¹³ Cua tasoho ndo chi ndihi ra ndiso tiñu cuenda ñivi ñuñivi, vati tacan ni cuni ra chahnu. Cua tasoho ndo chi ra cuu tiñu cahnu xaan.

¹⁴ Ta ni cuhva cua tasoho ndo chi ra tachi ra cumi tiñu can. Chaha ra tiñu chi ra, vati cua tachi tuni ra chi ñivi ndacu ndavaha ni, ta cua sacahnu ra chi ñivi ndacu cha vaha.

¹⁵ Chacan cua savaha ndo, vati tacan ni cuni ra Ndioo. Cua savaha ndo cha vaha. Tacan ni ña cua cuu cahan ñivi tondo ñivi ndacu ndavaha ni ti ña vaha ndacu ndo.

¹⁶ Cua coo ndo nu nuna cuhva iyo ñivi cha iyo nu nuna, soco ña cua saxini ndo ti tacan ni cua cuu savaha ndo ndavaha ni. Cua satiñu ndo chi ra Ndioo, vati musu ra cua cuu ndo.

¹⁷ Cua sacahnu ndo chi ndihi ñivi, ta cua cuni mani ndo chi ñivi cuu tahan ndo cuenda ra Cristo. Cua sacahnu ndicha ndo chi ra Ndioo, ta cua sacahnu ndo chi ra cumi tiñu yo.

Cua coo tu ndoho chi ñivi can cuhva cha ni chacoo tu ndoho chi ra Cristo

¹⁸ Ndioho cuu musu, cua sacahnu vaha ndo chi ra cuu chitoho ndo. Tacan ni cua tasoho ndo chi ra. Ñavi chi ra vaha ni, ñavi chi ra cundahvi ini ni cua tasoho ndo, soco cua tasoho tahan ndo chi ra xaan.

¹⁹ Vaha xaan cua coo ndo chi ra Ndioo, tu cua cundee ini ndo cha cua ndehe ndo tu ndoho, ta ñahni ndavaha ni ni savaha maan ndo. Cua cundee ini ndo chacan, vati saxini vaha ndo chi ra Ndioo.

²⁰ Tu cua savaha ndo ndavaha ni, ña cua saxini ndo ti cha vaha ni savaha ndo—masi cua cundee ini ndo cha cua ndoho ndo. Tu mani cha vaha cua savaha ndo, ta cua cundee ini ndo tu ndoho cua ndehe ndo cuenda cha vaha ni savaha ndo, vaha xaan cua cuni ra Ndioo.

²¹ Cua savaha ndo cha vaha, ta cua ndehe ndo tu ndoho, vati chacan ni nacachi ra Ndioo chihin ndo. Sanahan ra chi ndo yoso cuhva cua coo ndo, vati cha ni ndehe ra Cristo tu ndoho cha cuenda ndo. Chacan cuu cha cua ndehe tahan ndo tu ndoho.

²² Ñahni cuati savaha ra, ta ni ñahni cha sandahyu ñahan ra.

²³ Chahan ñivi ndavaha ni chi ra, soco ña cahan ndico ra ndavaha ni chi ñi. Ndehe ra tu ndoho, soco ña ndurai ra. Nacoo ra tiñu can chi ra Ndioo, vati maan ra cua tachi tuni iin cha ndicha.

²⁴ Sanaan ra Jesuu cuati ni savaha yo, vati ni chihi maan ra nu cruu. Chacan cuu cha ña cua savaha ca yo cuati, soco cua savaha yo cha vaha, vati chacoso vaha anima yo cuenda ra Ndioo. Ni nduvaha maan ndo, vati ndoho maan ra.

²⁵ Tacan ni savaha ra, vati cha ni ndoyo ñuhun ndo cuhva ndoyo ñuhun ri mbee, soco vitin cha iyo vaha ndico ndo chi ra, ta maan ra cuu ra cumi chihin ndo.

3

Cuhva cua coo ñivi cha cuu ñi uvi tahan

¹ Ndioho ñi ñahan, cua tasoho ndo chi ra cuu ii ndo. Chacan cuu cha tu iyo ra ña ta tasoho ra tuhun Ndioo, cua cuinu ini ra chi ra Ndioo, vati cua ndehe ra yoso cuhva iyo ñasihni ra. Vasi ñahni cha cua cahan ña, soco cua ndehe ra yoso cuhva iyo ña.

² Tacan cua ndehe ra cha vaha xaan iyo ndo. Iyo ii anima ndo, ta sacahnu ndicha ndo chi ra Ndioo.

³ Ña cua nducu xaan ndo cuhva cha cua ndutaqui xaan ndo, coto cua yaha cuhva. Ña cua tiso vaha xaan ndo xini ndo. Ña cua nducu xaan ndo siqui xuhun cuaan cuindi sucun ndo. Ña cua nducu xaan ndo sahna yahvi xaan cunami ndo.

⁴ Ña cua saxini xaan ndo chacan, soco cua coo vaha ndo chi anima ndo. Cua cundahvi ini ndo, ta taxin cua coo anima ndo. Tacan ni cua ndutaqui ndo, ta ña cua naan cha taqui ndo chi ra Ndioo. Tacan, ta cua cunda yahvi ndo iti nuun ra Ndioo.

⁵ Tacan ni chacoo ñi ñahan iti chata tiempu chahnu. Chinu ini ñi chi ra Ndioo, ta cha iyo ii anima ñi. Vaha xaan ni chacoo ñi, ta tasoho ñi cuhva cati ii ñi.

⁶ Tasoho tahan ñi chi ii ñi cuhva ni tasoho ña Sara chi ra Abraham. Chacan cuu cha sacahnu ndicha ña chi ra. Cua coo ndo chi ra Ndioo sava cuhva ni chacoo maan ña Sara can chi ra, tu cua savaha ndo cha vaha, ta ña cua cuhva ndo cha cua sayuhvi ñivi chi ndo.

⁷ Ndioho yani xaa, cua coo vaha ndo chi ñasihi ndo, vati chito ndo ti ñahni vaha tu ndee ini iyo chi ñi. Cua sacahnu ndo chi ñi, vati cha savaha tahan ra Ndioo tu manini chi ñi, ta cha iyo vaha tahan ñi chi ra. Cua coo vaha ndo chi ñi, coto ña cua cuu cahan ndo chi ra Ndioo.

Iyo ñivi ndehe tu ndoho, vati savaha ñi cha vaha

⁸ Ndihi ndioho yani xaa, cua coo vaha ndo chi ñivi tahan ndo. Cua nduinuun ndo chi tahan ndo, ta cua cuni mani ndo chi tahan ndo. Cua cundahvi ini ndo chi tahan ndo, ta ña cua ndurai ndo.

⁹ Ña cua savaha ndico ndo ndavaha ni chi ñivi, tu cua savaha xihna ñi ndavaha ni chi maan ndo. Ña cua cahan yuhu ndico ndo, tu cua cahan yuhu xihna ñivi chi maan ndo. Cua cahan vaha ndo chi ñican, vati tacan ni cuni ra chahnu cha cua savaha ndo. Chacan cuu cha cua cahan vaha ra chahnu chi maan ndo.

¹⁰ Tacan ni cati yu, vati cha cati tutu Ndioo ti: Ndaa ndo cuni ndo coo vaha ndo chi ra Ndioo, ndaa ndo cuni ndo coo ndito ndo chi ra, ña cua cahan ndo ndavaha ni, ta ni ña cua sandahyu ñahan ndo.

¹¹ Ña cua savaha ca ndo ndavaha ni, soco cua savaha ndo cha vaha.

Cua nducu ndo cuhva cha cua coo vii ndo, ta tacan ni cua cuu coo vii ndo chi ndihi ñivi.

¹² Ndehe ra chahnu yoso cuhva iyo ñivi cha iyo vaha chi ra, ta taa vaha ra soho ra cha cahan ndahvi ñi chi ra, soco xaan cuni ra ndehe ra chi ñivi ndacu ndavaha ni, cati tutu Ndioo.

¹³ Yoni cua savaha ndavaha ni chihin ndo, tu cua cuni xaan ndo savaha ndo cha vaha.

¹⁴ Tu cua ndehe ndo tu ndoho, vati ni savaha ndo cha vaha cuenda ra Ndioo, cua cusii ini ndo. Ña cua cuyuhvi ndo chi ñivi, ta ni ña cua tichaha ni ndo.

¹⁵ Cua sacahnu ndo chi ra chahnu Cristo chi ndihi cuii anima ndo, ta cua saxini vaha ndo ndihi ni quivi. Chacan cuu cha cua cuu cati ndico ndo chi ndihi ñivi chica tuhun chi ndo yoso cuhva cha chinu ini ndo chi ra Ndioo, soco cua sacahnu vaha ndo chi ñi, ta cua cahan vii ndo chi ñi.

¹⁶ Tacan ni cua saxini vaha ndo chi anima ndo. Chacan cuu cha tu cua cahan ñivi ndavaha ni cuenda ndo, tu cua sacateni ñivi chi ndo, ta ndacu ndo cha vaha cuhva cuni ra Cristo, cua coo tu ca nuun chi ñi.

¹⁷ Tu cua savaha ndo ndavaha ni, vaha cha cua ndehe ndo tu ndoho, soco vaha xaan ca cha cua savaha ndo cha vaha, ta cua ndehe ndo tu ndoho, tu tacan ni cua cuni ra Ndioo.

¹⁸ Tacan cati yu, vati iin tuhun ni chaha ni chihi ra Cristo cuenda cuati yo. Rai vaha ndicha cuu ra, ta chihi ra cuenda ñivi ndavaha ni, vati tacan ni nuna ra iti, ta cua cuu yaha yo iti nuun ra Ndioo. Chihi ra, soco cha iyo ndito ndico ra.

¹⁹ Tacan ni cuahan ra nu iyo ñivi ndii, ta cati tuhun ra chi ñi,

²⁰ ta ñican cuu ñivi ña tasoho iti chata quivi ni chacoo ra Noé tiempu chahnu. Cundee ini ra Ndioo quivi can, vati chatu xaan ra chi ñi quivi ni savaha ra Noé tundoo can. Ña cuaha ñivi cuu ñi cacu tichi tundoo can, vati una tahan ñivi cuu ñi cacu chi nduta can.

²¹ Iin cuhva cuu chacan, ta vitin cha cacu tahan yo chi nduta, vati cha ni chanduta yo. Ñavi cha chiti yo cuu cha ni chanduta yo, soco cahan ndahvi yo chi ra Ndioo, ta savaha ra cha saxini vaha yo chi anima yo. Tacan ni savaha ra, vati cha ni natacu ndico ra Jesucristo.

²² Cuahan ra Jesuu iti siqui andivi, ta iyo ndatu chi ra, vati iyo ra chiyo ndaha cuaha ra Ndioo, ta ndaca ñahan ra chi ra tatun Ndioo chi ndihi ra ndaca ñahan chi ñivi.

4

Iyo tu ndee ini chi ñican cuhva chaha ra Ndioo chi ñi

¹ Tu cua ndehe ndo tu ndoho, na cua saxini vaha ndo cuhva saxini maan ra Cristo, vati ndehe ra tu ndoho cha ni chacoo ra ihya nu ñuhun ñuñivi ya. Tacan ni cua saxini tahan ndo, vati ñahni ca cuati ndacu ndo, vati cha ni ndehe ndo tu ndoho.

² Chacan cuu cha ña cua savaha ca ndo cuhva cuni maan ndo quivi cha iyo ndo nu ñuhun ñuñivi ya, soco cua savaha ndo cuhva cuni ra Ndioo.

³ Nu quichi quivi cha ni savaha ndo cuhva cuni ñivi ñuñivi. Tacan ni cua ndoo chi, vati cuaha xaan ndavaha ni savaha ndo. Cha ni chacoo ndo ndavaha ni chi ñi ñahan inga chiyo. Cuni xaan ndo savaha ndo ndavaha ni. Mani cha coho ndo cuni ndo. Mani cha sacahnu ndo vico. Cha chihi xaan ndo ndixi. Sacahnu xaan ndo ita niñu, ta ñahni ndatu cha cua savaha ndo tacan.

⁴ Ta vitin iyo xaan cuni ñi cha ña chahan ca ndo chi ñi, ta ña ndacu ca ndo ndihi ndavaha ni ndacu xaan maan ñi. Chacan cuu cha cahan ñi ndavaha ni cuenda ndo,

⁵ soco cua yaha ñi iti nuun ra Cristo, ta cua cati ñi yoso cuhva ni chacoo ñi, vati cha iyo vaha ra cua tachi tuni chi ndihi ñivi. Cua tachi tuni ra chi ñivi iyo ndito, ta cua tachi tuni tahan ra chi ñivi ndii.

⁶ Chacan cuu cha ni cati tuhun ra tuhun vaha chi ñivi ndii. Tacan ni cha ni cutuni ñi cuenda ñivi ñuñivi, ta chihi ñi, soco cua coo ndito ñi chi ra Ndioo, tu cua cuinu ini ñi chi ra.

⁷ Yatin xaan cua queta quivi cha cua quichi ndico ra Cristo. Chacan cuu cha cua saxini vaha ndo, ta cua sandee ini ndo chi ndo, vati cua cahan vaha ndo chi ra Ndioo.

⁸ Nini xaan ca cha cua cuni mani xaan ndo chi tahan ndo, vati tacan ni cua cucahnu ini ra Ndioo ndavaha ni savaha ndo.

⁹ Cua quihin cuenda ndo chi tahan ndo vehe ndo, ta cua cusii ini ndo chi ñi.

¹⁰ Na cua tindee ndo chi tahan ndo cuhva cha chaha vaha ra Ndioo chi ndo. Tacan ni cua satifu vaha ndo chi ra Ndioo cuhva satifu iin musu vaha ra, vati cuaha xaan tu manini chaha xaan ra chihin ndo.

¹¹ Tu cua cati tuhun ndo, cua cati tuhun ndo cuhva cua cuhva ra Ndioo chi ndo. Tu cua satifu ndo cuenda ñivi tahan ndo, cua nducu ndo tu ndee ini cha cua cuhva ra Ndioo chi ndo. Tacan ni cua sacahnu ndo chi ra Ndioo

cuenda cha ni savaha ra Jesucristo. Chi ndihi cuii cuhva cua sacahnu ndo chi ra Ndioo. Na cua sacahnu ndihi ñivi chi ra Jesucristo, ta na cua coo tu ndee ini chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Na cua cuu chi tacan ni.

Cua ndehe ñican tu ndoho, vati ñivi Ndioo cuu ñi

¹²Yani xaa, ña cua nduiyo ndo nu cua ndehe xaan ndo tu ndoho, vati tacan ni cua quee vaha ndo chi ra Ndioo. Ña cua saxini ndo ti ña cua tahan ndo tu ndoho.

¹³Na cua cusii ini ndo, vati tacan ni cua ndehe tahan ndo tu ndoho cuhva cha ni ndehe ra Cristo tu ndoho. Chacan cuu cha cua cusii ini xaan ndo quivi cua ndehe ñivi ti vachi ndico ra Cristo, ta cahnu xaan rai cuu ra.

¹⁴Tu cua savaha ñivi ndavaha ni chihin ndo, vati chi ra Cristo cuu ndo, cua cusii ini ndo. Cua cusii ini ndo, vati iyo ra Tati Ndioo ra taqui vaha chihin ndo. Maan ñivi cahan ndavaha ni cuenda ra Cristo, soco maan ndo sacahnu chi ra.

¹⁵Ña cua cahni ndo chi ñivi. Ña cua suhu ndo. Ña cua savaha ndo ndavaha ni. Ña cua saxini ndo tiñu inga ñivi. Na ña cua savaha ndo cuati can, vati tu cua savaha ndo chacan, cua ndehe ndo tu ndoho, ta cua nducahan nuun ndo.

¹⁶Ña cua nducahan nuun ndo, tu cua ndehe ndo tu ndoho cha cuenda ra Cristo. Na cua sacahnu ndo chi ra Ndioo cuenda ra Jesuu, tu cha tacan cua ndehe ndo tu ndoho.

¹⁷Vitin cha cua queta quivi cha cua ndehe ra Ndioo a vaha a ña vaha savaha maan yo, ta ñivi ra chi yo. Chito yo ti xaan ca cua tahan ñivi ña tasoho tuhun vaha yoso cuhva iyo ra Ndioo, vati cua ndehe xihna ra chi maan yo,

¹⁸vati cati tutu Ndioo ti tu cua cacu ñivi vaha ñivi Ndioo chi tu ndoho, cuaha xaan ca tu ndoho cua ndehe ñivi ña chinu ini chi ra. Cuaha xaan ca tu ndoho cua ndehe ñivi ndacu ndavaha ni, vati ii suhva cha cua cacu ñivi Ndioo, cati chi.

¹⁹Tu cua cuhva ra Ndioo cha cua ndehe ndo tu ndoho, na cua savaha ndo cha vaha. Tacan ni cua nducu ndo cuhva cha cua cumi ra Ndioo chi ndo, vati maan ra cuu ra ni savaha chihin yo, ta rai cuiti vaha cuu ra.

5

Chaha ra Pedro cha chini tuni chi ñivi Ndioo can

¹Ndioho ra chanihin, chahi cuenda chi ndo, vati rai chanihin cuu tahin. Ndehe tahin nuun cha ni ndehe ra Cristo tu ndoho, ta nu cuahan quivi cua ndehe tahin ti cha cahnu xaan rai cuu ra.

²Yuhu cati ti cua saha vaha ndo cuenda chi ñivi Ndioo cha iyo chihin ndo. Na cua cumi tahan ndo chi ñi, vati cuni ndo savaha ndo cuhva cuni ra Ndioo. Ña cua saxini ndo ti sanini ra Ndioo chi ndo. Cua cuni ndo chi ñi, vati tacan ni cha iyo ini ndo. Ña cua saxini ndo cha cua tava ndo xuhun chi ñi,

³ta ni ña cua ndurai ndo nuun ñi, soco cua sanahan ndo chi ñi ti cua coo maan ñi cuhva iyo ndo.

⁴Tacan, ta cua quichi ra sacienda chi ndihi yo, ta cua coo ndito yo chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, vati cua cunda yahvi yo chihin ra.

⁵Ndioho ra tivaa, cua tasoho ndo chi ra chanihin chi ra ndiso tiñu ve ñuhun. Ndihi ndioho cua coo vaha ndo chi tahan ndo. Tacan ni ña cua ndurai ndo, vati cati tutu Ndioo ti:

Nduxaan ra Ndioo chi ñivi ndurai,
soco savaha ra tu manini chi ñivi iyo tu ndahvi ini,
cati chi.

⁶Chacan cuu cha na ña cua ndurai ndo, vati iyo xaan tu ndee ini chi ra Ndioo. Chacan cuu cha cua queta quivi cha cahnu xaan ñivi cua cuu ndo.

⁷ Cua cati ndo chi ra ñaan cha cuu cha saxini xaan ndo, vati ñuhun ini ra chihin ndo.

⁸ Cua saxini vaha ndo. Cua saha ndo cuenda, vati cuxaan ini run cuihna chi ndo. Iyo run cuhva iyo ri ndicaha xaan, vati chica cuu xaan run, ta nanducu run yochi cua sandoyo ñuhun run.

⁹ Cua tava ndaa ndo chi run. Tacan ni cua cuinu vaha ini ndo chi ra Ndioo, ta tacan ni cua cundee ini ndo, vati chito ndo ti ini tu ndoho ndehe ndo cha ndehe tahan ra yani yo cha iyo nu ñuhun ñuñivi ya.

¹⁰ Savaha xaan ra Ndioo tu manini chi yo, vati maan ra cati ti cua ndehe xihna ndo tu ndoho suhva, ta cua coo vaha ndo chi ra Cristo nu iyo ra Ndioo ndihi ni quivi. Maan ra cua tindee chi ndo, ta maan ra cua cuhva tu ndee ini chi ndo, ta maan ra cua sandee ini chi ndo.

¹¹ Na cua coo tu ndee ini chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, ta na cua cuu chi tacan ni.

Tachi ra Pedro iin tuhun na cumi chi ñi

¹² Taa ra Silvano tutu ya savahi. Yuhu cati ti chinu vaha ini ra chi ra Ndioo. Tacan ni tachi yu tutu ya chihin ndo. Cahan vahi chihin ndo, ta chahi cuenda ti tuhun ndicha cuu cha cati tuhun chihin ndo, ta cha iyo tu manini chi ra Ndioo. Na cua cuinu vaha ini ndo chi chi.

¹³ Tachi ñivi Ndioo iyo ñuun Roma iin tuhun na cumi chihin ndo. Tachi tahan ra Macu iin tuhun na cumi chihin ndo, ta maan ra cuu sava ta cua iin sehi.

¹⁴ Na cua cuni mani ndo chi ñivi tahan ndo, ta tacan ni cua sacahnu vaha ndo chi tahan ndo.

Na cua coo vii ndo—ndihi ndo cuu ñivi ra Cristo.

TUTU UVI CHA NI TAA RA CHAHNU PEDRO

Ni taa ra Pedro tutu ya chi ñivi Ndioo

¹ Yuhu ra Simón Pedro taa tutu ya, ta musu ra Jesucristo cui. Tatun ra cui, ta tai tutu ya chihin ndo, yani xaa. Ra cuiti vaha cuu ra Ndioo chi ra Jesucristo ra sanduvaha anima yo. Cuhva chinu ini ndi chi ra Ndioo chinu tahan ini ndo chi ra, vati tacan ni chaha ra Ndioo chi ndo.

² Nacoto vaha ndo chi ra Ndioo chi ra chahnu Jesuu. Tacan ni na cua coo tu manini chihin ndo, ta na cua coo vii xaan anima ndo.

Cuhva iyo ñivi Ndioo

³ Iyo xaan tu ndee ini chi ra Ndioo, ta cha chaha ra ndihi cuii cha chini ñuhun yo cha iyo yo nu ñuhun ñuñivi. Tacan ni cha sacahnu tahan yo chi ra, vati nacoto vaha yo chi ra ni nacachi chi yo. Ndehe yo ti cahnu xaan rai cuu ra, ta taqui xaan savaha ra iin cuhva inga cuhva, vati tacan ni nacachi ra chi yo.

⁴ Tacan ni sacoto ra chihin yo ti vaha xaan cha cua savaha ra chihin yo, ta cahnu xaan ñivi cua savaha ra chihin yo. Chacan cuu cha cua coo tahan ndo sava ta cua iyo ra Ndioo, ta cua cacu ndo nu iyo cha ndavaha ni nu ñuhun ñuñivi ya. Iyo ndavaha ni ihya, vati ndacu ñivi cuhva cuni maan ñi.

⁵ Chacan cuu cha cua nanducu xaan ndo yoso cuhva cua coo ndo. Cua cuinu vaha ini ndo chi ra Ndioo, ta sa cua savaha tahan ndo cha vaha. Cua savaha vaha ndo cha vaha, ta sa cua nducu tahan ndo cha cua coo cha chini tuni chi ndo.

⁶ Cua nducu vaha ndo cha cua coo cha chini tuni chi ndo, ta sa cua nducu tahan ndo cuhva cha cua sanini ndo suvi ni chi maan ndo. Cua sanini vaha ndo chi ndo, ta sa cua coo tahan tu ndee ini chi ndo. Cua coo vaha tu ndee ini chi ndo, ta sa cua sacahnu tahan ndo chi ra Ndioo.

⁷ Cua sacahnu vaha ndo chi ra Ndioo, ta sa cua cuni mani ndo chi ñivi tahan ndo. Cua cuni mani vaha ndo chi tahan ndo, ta sa cua cuni mani ndicha ndo chi ndihi ñivi.

⁸ Tacan ni cua savaha ndo vitin, ta ta ni cuhva cua savaha ndo iti nuun. Chacan cuu cha cua cunda yahvi ndo, ta vaha xaan ca cha cua coo ndo, vati nacoto vaha ndo chi ra chahnu Jesucristo.

⁹ Tu ña cua savaha ndo cuhva cati yu, ña ta coto ndo cha vaha, ta ni ña cutuni ini ndo, vati cha naan ini ndo cha ni naan cuati savaha ndo iti chata nu quichi quivi.

¹⁰ Yani xaa, cua nducu vaha ndo cuhva, vati nini xaan cha cua coto ndo iin cha ndicha ndicha. Nini xaan cua coto ndo ti cha ni nacachi ra chahnu chihin ndo. Tacan cua savaha ndo, ta ña cua ndoyo ñuhun ndo.

¹¹ Chacan cuu cha cua cuhva vaha ra tu ndee ini chihin ndo, ta cua cuhun vaha xaan ndo nu cua cundaca ñahan ra chahnu Jesucristo ndihi ni quivi, ta maan ra cuu ra sanduvaha anima yo.

¹² Chacan cuu cha ndihi ni quivi cua sacoto ndico tuqui yoso cuhva cua coo ndo. Chito vaha ndo yoso cuhva cua coo ndo, ta cua savaha ndo ndihi cha ndicha ñaan cha cuu cha chito ndo.

¹³ Yuhu saxini ti cha vaha cuu cha cua cati tuhun xain chihin ndo, vati tacan ni cua cuñuhun ini ndo. Cua cati tuhin chi ndo ndihi ni quivi cha iyo ndito yu,

¹⁴ vati chite ti yatin xaan cua cuvi yu, vati tacan ni cati cachin ra chahnu Jesucristo chihin yu.

¹⁵ Cua sanini yu cati tuhun chi ndo, vati cua queta quivi cua cuvi yu. Tacan sa cua cuñuhun ini ndo tuhun cha ni cati tuhun yu ndihi ni quivi.

Cua ndehe ñivi ti cha cahnu xaan cuu ra Cristo

¹⁶ Cati tuhun cachin ndi chihin ndo ti iyo xaan tu ndee ini chi ra chahnu Jesucristo, ta cua quichi ndico tucu ra, vati ni ndehe tahan ndi ti cha cahnu xaan rai cuu ra. Ña cahan ndi cuendu cuhva cahan ñivi nditi iyo nu ñuhun ñuñivi.

¹⁷ Ndehe ndi ti sacahnu ra Ndioo sutu ra chi ra nu quichi quivi, ta taqui xaan ra cha cuu savaha ra Ndioo. Chacoo xaan tu ndee ini chihin ra, ta cahan ra Ndioo chi ra iti siqui andivi. Cati ra chi ra ti sehe ra chihin ra. Cuni xaan ra chihin ra, ta cusii ini xaan ra chihin ra, cati ra.

¹⁸ Quivi can chahan tahan ndi chi ra Jesuu siqui yucu ii can, ta chini ndi tuhun cha ni cahan ra Ndioo iti siqui.

¹⁹ Chacan cuu cha cha ndicha ndicha cuu cha cati ra ni cahan cuenda ra Ndioo tiempu chahnu, vati cati ra ti cua quichi iin rai vaha, ta cua tasoho ndo tuhun cha cahan ra. Tacan, ta sa ni quichi ra Cristo cuhva ni ndehe ndi. Tuhun ra cuu sava ta cua iin ñuhun ndichin cha iyo nu naan, ta cua taa ndo soho ndo tuhun can nda cua nda quivi cua quichi ndico tucu ra Jesucristo, ta cua coo ndo chi ra icaa ni.

²⁰ Chehe cuu cha cua coto xihna ndo. Cua coto ndo ti ña cua cuu cati iin ñivi ñaan cha cuu cha saxini maan ñi cha cati tuhun tutu Ndioo,

²¹ vati ñavi cuhva saxini maan ñivi cati tuhun ñi nu ni quichi quivi. Cuhva cati tuhun ra Tati Ndioo chi ra ni cahan cuenda ra Ndioo iti chata cuu cha cati tuhun ra.

2

*Iyo ñivi sandahyu ñahan
(Judas 4-13)*

¹ Cha ni chacoo ñivi sandahyu ñahan chi ñivi Israel nu ni quichi quivi, ta ta ni cuhva cua cuni sandahyu ñahan ñivi chi maan ndo. Cua sacuaña xehe ñi tuhun ndavaha ni. Tu cua tasoho ndo tuhun cahan ñi, cua ndoyo ñuhun ndo, vati cua cati ñi ti ña vaha ra cuu chitoho ndo, ta maan ra cuu ra sanduvaha anima ndo. Nducu maan ñi cha cua ndoyo ñuhun yatin ñi.

² Tuvi ndo cua cundicu chi ñi, ta cua savaha ndo ndavaha ni chi ñi. Cua cati ñivi ti ña vaha iti Ndioo iti ndicha, vati ndacu ñican ndavaha ni.

³ Cua yaha cuhva cha cua cuni ñi coo cha vaha chi ñi. Chacan cuu cha cua sandahyu ñahan ñi chi ndo. Cua cahan vata ñi, vati cua cuni ñi xuhun ndo, soco cha iyo vaha cha cua cutuni ñi. Ña cua nducuee ca, vati yatin cua ndoyo ñuhun ñi.

⁴ Ña ni tindee ra Ndioo chi tatun Ndioo cha ni savaha cuati tiempu chahnu, soco ni tava ndaa ra chi run iti andaya. Tican nu naan iyo run nda cua nda quivi cua cutuni run.

⁵ Ña ni tindee ra Ndioo chi ñivi ni chacoo tiempu chahnu, soco sacacu ra chi ra Noé, vati cati tuhun ra cha na cua coo vaha ndicha ñivi chi ra Ndioo, ta sacacu tahan ra Ndioo chi ñivi ra. Una ñivi cuu ñi sacacu ra quivi ni chacoo tu ndoho chi nduta nu ndoyo ñuhun ñivi ña chinu ini chi ra Ndioo.

⁶ Iti chata tachi tuni ra Ndioo chi ñivi iyo ñuun Sodoma chi ñivi ñuun Gomorra. Chacan cuu cha ndoyo ñuhun ñuun can, ta cayu cuu chi, vati chacan ni cua coto ñivi ña sacahnu chi ra nu cuahan quivi.

⁷ Sacacu ra Ndioo chi ra Lot. Rai vaha ndicha cuu ra Lot can, ta ndahvi xaan cuni ra Lot ndehe ra yoso cuhva iyo ñivi can, vati cahnu xaan ndavaha ni savaha ñi.

⁸ Ndehe ra vaha can ndihi ndavaha ni savaha ñi, ta chini ra ndihi ndavaha ni cahan ñi, vati icaa ni chacoo ra chi ñi, ta ndihi ni quivi ndehe ra tu ndoho, vati mani ndavaha ni savaha ñi.

⁹ Chacan cuu cha chito ra Ndioo yoso cuhva cua tindee ra chi ñivi ra nuun iyo ñi chi tu ndoho, ta ña cua ndoyo ñuhun ñi. Chito tahan ra yoso cuhva cua savaha ra chi ñivi ña chinu ini chi ra, vati cua ndehe run tu ndoho nda cua nda cua queta quivi cua tachi tuni ra chi run.

¹⁰ Cua cutuni ndicha run cha ni chacoo ndavaha ni chi ñi ñahan inga chiyo, ta cua cutuni tahan run cati ti ña vaha ra chahnu Jesucristo. Ña yuhvi rucan, ta ndacu run cuhva cuni maan run. Ña tichaha run cahan run ndavaha ni cuenda ñivi cahnu.

¹¹ Iyo xaan ca tu ndee ini chi ra tatun Ndioo, ta iyo ca ndatu chi ra tatun ra, soco ña tuhva ra tatun Ndioo cahan ra ndavaha ni cuenda run iti nuun ra chahnu.

¹² Ta rucan cua ndoyo ñuhun run. Iyo run cuhva iyo ri quiti cuhu, ta ñahni cha chini tuni iyo chi run, ta ndacu run cuhva cuni run. Cha iyo run, ta cua tiin ñivi chi run, ta cua cahni ñi chi run, vati cua cati ñi ti ña vaha cha ña nituni ini run.

¹³ Cua savaha tahan ñivi ndavaha ni chi run cuhva savaha run ndavaha ni chi ñivi. Saxini run ti cusii ini run cha ndacu run ndavaha ni chinucahni. Cua coo tu ca nuun chi ndo, vati cusii ini run savaha run ndavaha ni, ta icaa ni chachi ndo chi run.

¹⁴ Nanducu xaan run chi ñi ñahan cha cua coo run ndavaha ni chi ñi inga chiyo. Nanducu run ñaan cuati cua savaha run, ta nanducu run cuhva cha cua sandoyo ñuhun run chi ñivi saxini suhva. Chito run ñaan cua savaha run, vati cuni xaan run ñaan cha iyo chi ñivi. Chi rucan cua tachi tuni ndicha ra Ndioo.

¹⁵ Cha ni ndoyo ñuhun run, vati ña tasoho run tuhun cuiti vaha. Ndacu run cuhva ni savaha ra Balaam sehe ra Beor iti chata tiempu chahnu. Ni savaha ra ndavaha ni, vati cuni tahan ra coo xuhun chi ra,

¹⁶ soco nduxaan buru ra chi ra, vati savaha ra ndavaha ni. Ña cuu cahan ri sana yo, soco nducahan ri buru can cuhva cahan ñivi. Tacan ni chasi ri cha ndacu racan, vati sana xaan ndacu ra.

¹⁷ Rucan cuu sava ta cua iin soco nduta, ta ñahni nduta too, ta sava ta cua iin vico savi cha sacuhun tati cuu run, vati ñahni yavi ndaa run. Cha iyo vaha nu naan nu cua cuhun run.

¹⁸ Rai xaan cahan run, soco ñahni yavi ndaa run. Tacan ni sacatu run chi ñivi, vati cati run ti ñahni tuhun cha cua coo ra rai ndavaha ni chi ñi ñahan inga chiyo. Cati run ti cha cua cuu savaha ñivi cuhva cuni maan ñi, ta sa vitin cha cundee quee ndaa ñi nu iyo ñivi chi cha ndavaha ni.

¹⁹ Cati run ti tacan cua coo ñi nu nuna, soco ña ta cundee saña run ndavaha ni. Cha ni ndoyo ñuhun ndicha anima run. Tacan cati yu, vati satiñu ñivi cuenda ra ndaca ñahan chi ñi.

²⁰ Tu cua cundee saña yo ndavaha ni ndacu ñivi ñuñivi, vati nacoto vaha yo chi ra chahnu Jesucristo ra sanduvaha anima yo, tu cua ndoyo ñuhun ndico yo, tu cua savaha ndico tucu yo ndavaha ni, ndahvi xaan ca cua coo yo. Ndahvi ni chacoo yo xihna cuii, soco ndahvi ca cua coo yo, tu cua savaha ndico yo tacan.

²¹ Vaha xaan ca cha ña chito yo yoso cuhva cha iyo iti vaha, vati ña vaha tu cha chito yo, ta saña ndico yo tuhun Ndioo cha cati tuhun ra chihin yo.

²² Cha ni tahan rucan cuhva cati iin tuhun ndicha, vati cati chi ti vachi ndico ri ina suvi nu nducha ri, cati chi, ta inga tuhun cati ti vasi ndoo caa ri quini, soco cua cava ndico ri tichi ndahyu, cati chi.

3

Cua quichi ndico tucu ra chahnu

¹ Yani xaa, chehe cuu uvi tutu cha ni tai chihin ndo. Chi nduvi tahan chi cati tuhun ti cua saxini vaha ndo.

² Chacan cuu cha cua cuñuhun ini ndo tuhun cha cahan ra cha vaha ni cahan cuenda ra Ndioo nu quichi quivi. Cua cuñuhun tahan ini ndo tuhun cha cati ra chahnu Jesucristó ti cua cati tuhun ra cuu tatun ra chi ndo.

³ Cua coto xihna ndo ti cua coo ñivi nu cua ndihi quivi ya, ta cua cahan cateni xaan ñi cuenda ra Ndioo, ta cua savaha ñi cuhva cuni maan ñi.

⁴ Cua cati ñi ti ña cua quichi ndico maan ra Cristo cuhva ni cati ra, vati ni quetuvi ñuhun ñuñivi, soco ta ni cuhva cha ni ndoo chi nda cua nda vitin. Cha ni chihí ñivi chahnu ta ñi, ta taxin caa.

⁵ Tacan cua cati ñi, vati ña cua cuni ñi coto ñi ti tiempu chahnu xaan cha cahan ni ra Ndioo, ta tuvi iti siqui andivi, ta sa cahan ndico tucu ra, ta tuvi tahan ñuhun ñuñivi. Quee ñuhun ñuñivi ya tichi nduta, ta mahñu nduta caa chi.

⁶ Suvi ni chi nduta ndoyo ñuhun ndico ñuhun ñuñivi, vati chasi ndico tucu nduta nuun chi.

⁷ Ta ni cuhva cahan ra Ndioo, ta ndunahan ñuhun ñuñivi chi andivi cha iyo vitin, soco ta cua queta quivi cha cua cayu chi. Chacan cua coo quivi cua cutuni ñivi ña cuni chi ra Ndioo, ta cua ndoyo ñuhun cuí ñi.

⁸ Yani xaa, ña cua naan ini ndo ti cua quichi ndico ra Cristo, vati iin quivi cuu sava ta cua iin mil cuiya cha cuenda ra chahnu, ta iin mil cuiya cuu sava ta cua iin tuhun ni quivi.

⁹ Ña naan ini ra chahnu cha ni cati ra cuhva saxini ñivi. Ñavi tacan cuu chi, soco ti cundee ini ra chi ndo, vati ña cuni ra cha cua ndoyo ñuhun ni iin ñivi, soco cuni ra ti cua saña lhni ndihi ñivi cuati ndacu ñi.

¹⁰ Cua queta quivi cua quichi ra chahnu, ta cua quichi ra cuhva quichi ñasuhu, [vati ña chito yo ñaan hora cua quichi ra]. Quivi can nihin xaan cua catin, ta cua naan iti siqui andivi. Cua cayu ri nicandi, ta cua cayu ri yoo, ta cua cayu ri tiñu, ta cua ndoyo ñuhun ri. Cua cayu ñuhun ñuñivi ya, ta cua cayu ndihi cha iyo.

¹¹ Iyo cha cua coo ii yo, ta iyo cha cua cuni ndicha yo chi ra Ndioo, vati cua ndoyo ñuhun ndihi cuí cha iyo.

¹² Cua cuatu vaha yo chi ra, vati tu tacan ni cua savaha yo, yatin xaan cua queta quivi cua quichi ra Ndioo. Quivi can cua cayu iti siqui andivi, ta cua ndoyo ñuhun cuí chi. Cua cayu tahan ri nicandi, ta cua cayu ri yoo, ta cua cayu ri tiñu, ta cua naan cuí maan ri.

¹³ Ndatu vaha yo, vati cua coo andivi chaa, ta cua coo tahan ñuhun ñuñivi chaa cuhva cati ra Ndioo, ta ña cua savaha ca ñivi cuati tican.

¹⁴ Yani xaa, na cua nanducu xaan ndo cuhva cha cua coo vaha ndo chi ra Ndioo, ta ña cua coo cuati chi ndo quivi cua quichi ndico ra. Cua coo vii ndo chi ra, vati chito ndo ñaan cha cuu cha cua coo nu ñuhun ñuñivi ya.

¹⁵ Cua coto ndo ti cundee xaan ini ra chahnu, vati cuni ra cha cua cundee cacu ndo. Tacan ni taa tahan ra yani yo Paulu chi ndo cuhva chaha ra Ndioo cha chini tuni chi ra.

¹⁶ Chacan ni chaha ra Paulu cuenda nu ndihi tutu cha ni taa ra. Ndicha ti iyo tuhun ni taa ra cha ña cutuni vaha ini yo, ta tuhun can sandico coo ñivi tondo chi ñivi ña nituni ini. Ta ni cuhva sandico coo tahan ñivi inga tuhun Ndioo, soco chacan cuu cha cua ndoyo ñuhun tahan ñi.

¹⁷ Ndioho yani xaa, cua saha ndo cuenda, vati chito ndo ñaan cha cuu cha cua coo iti nuun. Cua saha ndo cuenda, coto cua naan cha chini tuni chi ndo,

ta cua sandahyu ñahan ñivi ndavaha ni chihin ndo, ta cua ndoyo ñuhun tahan ndo.

¹⁸ Na cua coo ca tu manini chi ndo, ta na cua nacoto vaha ca ndo chi ra chahnu Jesucristo ra sacacu chi yo. Na cua sacahnu xaan ndihi ñivi chi ra vitin, ta ta ni cuhva na cua sacahnu ñi chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Na cua cuu chi tacan ni.

TUTU XIHNA CUII CHA NI TAA RA CHAHNU JUAAN

Tuhun cha cua coo ndito ñivi Ndioo chi ra Ndioo

¹ Yuhu ra Juaan chaha cuenda chihin ndo yoso cuhva iyo iin ra cati tuhun cha cua coo ndito ñivi chi ra Ndioo. Suvi ra cuu ra iyo, ta ni tuvi ndihi cuii cha iyo. Cha ni chini soho ndi tuhun cahan ra, ta ndehe ndicha ndi chihin ra. Ndehe vaha xaan ndi yoso cuhva iyo ra, ta nacoto vaha ndi chihin ra.

² Ndehe ndi ti cha quichi ra ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ta chaha ra cha cua coo ndito ñivi chi ra. Ndehe ndicha ndi chi ra, ta chaha ndi cuenda yoso cuhva iyo ra. Chacan cuu cha cati tuhun yu chihin ndo yoso cuhva cua coo ndito ñivi chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Ni chacoo tahan ra chi sutu ra, soco ni quichi ra ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ta ndehe tahan ndi chi ra.

³ Cha ni ndehe ndi cati tuhun yu chihin ndo, ta cati tuhun tahan cha ni chini soho ndi. Chacan cuu cha cua coo inuun ndo chihin ndi, ta cua coo inuun tahan yo chihin ra sutu yo chi ra Jesucristo sehe ra.

⁴ Ndihi tuhun ya tai chihin ndo, vati cuni yu cha na cua cusii ini ndicha ndo.

Maan ra Ndioo cuu sava ta cua ñuhun ndichin

⁵ Chini soho ndi tuhun cati tuhun ra Jesuu, ta cati tuhun main tuhun can chihin ndo. Cati ra ti maan ra Ndioo cuu sava ta cua iin ñuhun ndichin, vati mani cha vaha ndacu ra. Ñahni cha naan nu iyo ra, vati ña tuhva ra savaha ra ndavaha ni.

⁶ Tu cua cati yo ti iyo inuun yo chihin ra, ta ndacu yo ndavaha ni, cua sandahyu ñahan yo. Ña ndicha yo cha cua cahan yo, ta ña vaha cha cua savaha yo.

⁷ Tu cua savaha yo cha vaha cuhva ndacu ra Ndioo, cua coo inuun yo chi ñivi tahan yo. Tacan ni cua sanaan ra Jesuu sehe Ndioo cuati ni savaha yo, vati ni chihi ra nu cruu.

⁸ Tu cua cati yo ti ñahni cuati ndacu yo, cua sandahyu ñahan yo suvi ni chi maan yo, ta ña ndicha yo cha cua cahan yo.

⁹ Tu cua savaha ca yo cuati, na cua cahan ndahvi yo chi ra Ndioo ti ña vaha yo savaha ndico tucu yo cuati. Chacan cuu cha cua sanaan ra cuati can, ta cua sanduvaha ra anima yo, ta ña cua savaha ca yo ndavaha ni, vati rai ndicha cuu ra, ta rai cuiti vaha cuu ra.

¹⁰ Tu cua cati yo ti ñahni cuati savaha yo, cua savaha yo sava ta cua iin cha sandahyu ñahan ra Ndioo. Tu tacan ni cua savaha yo, ña cua savaha yo cuhva cati tuhun maan ra.

2

Tindee ra chahnu Jesuu chi ñivi ra iti nuun ra Ndioo

¹ Ndioho sehu, ndihi tuhun ya tai chihin ndo, vati cuni yu cha ña cua savaha ca ndo cuati. Tu cua queta hora cua savaha ndico tucu yo cuati, iyo ra cua tindee chihin yo iti nuun ra sutu yo. Jesucristo cuu ra, ta rai cuiti vaha cuu ra.

² Sanaan ra cuati savaha yo, vati ni chihi ra iti nu cruu, ta cuni ra sanaan tahan ra cuati ndacu ndihi ñivi ñuñivi cuhva ni sanaan ra cuati ni savaha maan yo.

³ Tu cua sacuinu yo cuhva cati tuhun ra chihin yo, cua coto yo ti nacoto vaha yo chihin ra.

⁴ Tu cua cati yo ti nacoto yo chi ra Ndioo, ta ña cua sacuinu yo cuhva cati ra, cua sandahyu ñahan yo, ta ña ndicha yo cha cua cahan yo.

⁵ Tu cua sacuinu yo cuhva cati tuhun ra Ndioo, cua coo mani ndicha yo chi ra. Chacan cuu cha chito yo ti iyo ra Ndioo chihin yo.

⁶ Tu cua cati yo ti iyo tahan ra chihin yo, nini xaan cha cua savaha yo cuhva ni savaha maan ra Jesuu.

Tuhun chaa cha cati tuhun ra Ndioo

⁷ Ndioho yani xaa, ñavi tuhun chaa tai chihin ndo. Tuhun chahnu cuu chi, ta chini soho ndo tuhun chahnu ya quivi quechaha chinu ini ndo chi ra Jesuu xihna cuii.

⁸ Tuhun chaa cuu ndico tucu cha ni tai chihin ndo ihya, vati savaha ndicha ra Jesucristo cuhva cati tuhun can, ta ndacu tahan ndo cuhva ni savaha maan ra, vati cha cua naan ndavaha ni cha ndacu ñivi, ta ndehe yo cha iyo ñivi quechaha ndacu ñi cha vaha ndicha.

⁹ Tu cua cati yo ti mani cha vaha ndacu yo, ta cuxaan ini yo chi ñivi tahan yo, ni ndacu yo ndavaha ni nda cua nda vitin.

¹⁰ Tu cua cuni mani yo chi tahan yo, cua savaha yo cha vaha, ta tacan ni ña cua sandoyo ñuhun yo chi tahan yo.

¹¹ Tu cua cuxaan ini yo chi tahan yo, cua savaha yo ndavaha ni, ta tacan ni ña saña yo ndavaha ni savaha yo. Tacan cuu, ta ña cua coto yo ñaan cha cua savaha yo, vati cua naan cha chini tuni chi yo cuenda ra Ndioo, ta cua savaha yo ndavaha ni.

¹² Ndioho ñivi cuati, tai tutu ya chihin ndo, vati cha naan cuati ni savaha ndo, vati iyo tu ndee ini chi ra Jesucristo.

¹³ Ndioho ñivi chahnu, taa tahin tutu ya chihin ndo, vati cha nacoto ndo chi ra Jesucristo ra iyo nda ni xihna cuii. Ndioho ñivi tivaa, taa tahin tutu ya chihin ndo, vati cha ni cundee tava ndaa ndo chi run cuihna.

Ndioho ñivi cuati, taa tahin tutu ya chihin ndo, vati cha nacoto ndo chihin ra cuu sutu yo.

¹⁴ Ndioho ñivi chahnu, cha ni taa tahin tutu ya chihin ndo, vati nacoto ndo chihin ra iyo nda ni xihna cuii. Ndioho ñivi tivaa, cha ni taa tahin tutu ya chihin ndo, vati cha iyo tu ndee ini chihin ndo, ta ndacu ndo cuhva cati tuhun Ndioo, ta ni cundee tava ndaa ndo chihin run cuihna.

¹⁵ Ña cua savaha ca ndo ndavaha ni cuhva ndacu ñivi ñuñivi, ta ni ña cua saxini ca ndo ndavaha ni cha iyo nu ñuhun ñuñivi. Tu cua cuni savaha yo ndavaha ni cuhva cha ndacu ñivi ñuñivi, ña cua cuni ndicha yo chi ra cuu sutu yo.

¹⁶ Ña savaha ra sutu yo ndavaha ni cha iyo nu ñuhun ñuñivi, soco ñivi ñuñivi savaha chi chi. Ndavaha ni can ndacu ñivi, vati ndacu ñi cuhva cuni maan ñi, ta cuni ñi savaha ñi ndihi ndavaha ni ndehe ñi. Rai xaan cuni ñi, vati iyo ndatiñu ñi.

¹⁷ Cua naan ñuhun ñuñivi, ta ña cua nanihin ca ñivi cha cuni ñi. Tu cua savaha yo cuhva cuni ra Ndioo, cua coo ndito yo chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

Iyo ñivi cahan cha ndicha, ta iyo ñivi sandahyu ñahan

¹⁸ Ndioho sehu, cua yaha quivi ya, ta cua coo chi cuhva cha chini soho ndo. Cua coo iin rai, ta cua cati ra ti Cristo cuu ra, soco cua cani tahan ra chi ra Cristo. Vitin cha iyo xaan ñivi, ta cuni cani tahan ñi chi ra Cristo. Chacan cuu cha chito ndo ti cua yaha quivi ya, ta cua quichi ndico maan ra.

¹⁹ Iin cahnu ni chacoo ñivi can chihin yo, soco cha quee siin ñi, vati ña ndicha ñi. Tu ini ñivi cuu yo chihin ñi, icaa ni cua ndoo ñi chihin yo, soco

quee ndaa ñi, vati cua ndehe ndihi ñivi ti ña cuni ñican chi ra Ndioo cuhva cuni maan yo chihin ra.

²⁰ Tachi ra Jesuu ii chi ra Tati Ndioo. Chacan cuu cha iyo ra Tati Ndioo chihin ndo, ta ndihi ndo chito cha ndicha.

²¹ Tai tutu ya chihin ndo, vati cha chito ndo cha ndicha, ta ñavi ti cumani coto ndo cha ndicha. Chito tahan ndo ti ña ndicha ñivi sandahyu ñahan.

²² Tu cua cati ñivi ti ñavi ra Jesuu cuu ra Cristo, vati ñavi Ndioo tachi chi ra, cuaha xaan cua sandahyu ñahan ñi. Tu tacan ni cua cati ñivi cuenda ra Jesuu, ñivi cuxaan ini chi ra cuu ñi. Cati ñi ti ñavi sutu yo cuu ra Ndioo, ta cati tahan ñi ti ñavi sehe ra chi ra Jesuu.

²³ Tu cua cati ñivi ti ñavi sehe Ndioo cuu ra Jesuu, ña cua coo ra Ndioo sutu yo chi ñi. Tu cua cati ñivi ti sehe Ndioo cuu ra Jesuu, cua coo tahan ñi chi ra Ndioo sutu yo.

²⁴ Na cua cuinu vaha ini ndo tuhun Ndioo cha ni tasoho ndo xihna cuii. Tu cua cuinu ini ndo tuhun Ndioo, cua coo ra sehe Ndioo chihin ndo, ta cua coo tahan sutu ra chihin ndo.

²⁵ Cati tuhun ndicha ra Jesuu chihin yo ti cua cuu coo ndito yo chi ra Ndioo ndihi ni quivi.

²⁶ Tai tutu ya chihin ndo, ta chahi cuenda chihin ndo yoso cuhva cua cuni ñivi sandahyu ñahan ñi chihin ndo.

²⁷ Cha tachi ra Jesuu chi ra Tati Ndioo chihin ndo, ta ni vii iyo ra chihin ndo. Chacan cuu cha ña chini ñuhun ndo cha cua sacuaha ñivi chihin ndo. Na cua cuinu vaha ini ndo chihin ra, vati cua sanahan maan ra Tati Ndioo ndihi cha vaha cha cua saxini ndo. Sanahan ra Tati Ndioo cha ndicha, vati ña vata ra. Cua coo vaha ndo chi ra Jesuu cuhva sanahan ra Tati Ndioo chihin ndo.

²⁸ Ndioho sehu, vitin na cua coo vaha ndo chihin ra Jesuu. Chacan cuu cha ña cua cuyuhvi ndo, ta ni ña cua nducahan nuun ndo ndehe ndo chi ra quivi cua quichi ndico ra.

²⁹ Chito ndo ti ndihi ñivi iyo cuiti vaha chi ra Ndioo cuu ñivi maan ra, vati iyo cuiti vaha ra.

3

Sehe Ndioo cuu ñivi ra Ndioo

¹ Na cua saxini vaha ndo ti cuaha xaan cha ni cuni mani ra Ndioo sutu yo chihin yo. Chacan cuu cha cati ra ti sehe ra chihin yo, ta sehe ndicha ra cuu yo. Chacan cuu cha ña cua coto ñivi ñuñivi yoso cuhva iyo maan yo, vati ña ni chito ñi yoso cuhva iyo maan ra Ndioo.

² Yani xaa, vitin ndicha sehe Ndioo cuu yo, soco ña ta coto yo yoso cuhva cua coo yo nu cuahan quivi. Chito yo ti cua ndehe yo chi ra Jesuu, ta cua cuu yo sava ta cua maan ra, vati cua ndehe yo ñaan cuhva iyo ra.

³ Tacan ni cuni yo. Chacan cuu cha cuni yo na cua ndundoo vaha anima yo, vati ndoo ndoo iyo anima maan ra.

⁴ Tu cua savaha yo cuati, ña cua savaha yo cuhva cati ra Ndioo, vati ñavi cuhva cati ra Ndioo cuu cuati ndacu ñivi.

⁵ Chito ndo ti quichi ra Jesuu ihya nu ñuhun ñuñivi ya, vati cuni sanaan ra cuati ndacu ñivi, ta ñahni cuati ni savaha maan ra.

⁶ Tu cua coo inuun yo chihin ra, ña cua savaha ca yo cuati. Tu cua savaha ca yo cuati, ña ta coto yo yoso cuhva iyo ra Jesuu, ta ni ña ta nacoto ndicha yo chihin ra.

⁷ Ndioho sehu, ña cua cuhva ndo cha cua sandahyu ñahan ñivi chihin ndo. Tu cua savaha yo cuhva cati ra Ndioo, cua coo cuiti vaha yo chi ra cuhva ni iyo cuiti vaha maan ra Jesuu.

⁸Tu cua savaha yo cuati, ñivi run cuihna cua cuu yo, vati cha ni savaha run cuati nda ni quivi xihna cuii cha ña ta quetuvi ñuhun ñuñivi. Chacan cuu cha ni quichi ra sehe Ndioo ihya nu ñuhun ñuñivi ya, vati cuni ra sanaan ra cha ni savaha run cuihna.

⁹Ña tuhva ca yo savaha yo cuati, vati ñivi Ndioo cuu yo, ta tindee ra chihin yo. Ña cuu ca savaha yo cuati, vati ñivi Ndioo cuu yo.

¹⁰Chacan cuu cha chito yo ndaa ñivi cuu ñivi Ndioo, ta chito tahan yo ndaa ñivi cuu ñivi run cuihna. Tu ña cuiti vaha ñivi cuu ñi, tu ña cuni mani ñi chi ñivi tahan ñi, ñavi ñivi Ndioo cuu ñi.

Na cua cuni mani ñivi Ndioo chi ñivi tahan ñi

¹¹Cha chini tuhun ndo quivi cha quechaha chinu ini ndo xihna cuii ti nini xaan cha cua cuni mani yo chi ñivi tahan yo.

¹²Na ña cua savaha yo cuhva ni savaha ra Caín. Cha ni chahni ra yani ra, vati ñivi run cuihna cuu ra. Chahni ra chi ra, vati mani cha ndavaha ni savaha ra, ta mani cha vaha ni savaha yani ra.

¹³Tu xaan cuni ñivi ndehe ñi chihin ndo, ña cua nduiyo ndo, yani xaa.

¹⁴Cha chito yo ti ña cua ndoyo ñuhun yo cuenda ra Ndioo, soco cua coo ndito yo chi ra. Chacan ni chito yo, vati cuni mani yo chi tahan yo. Tu ña cua cuni mani yo chi tahan yo, cua ndoyo ñuhun yo cuenda ra Ndioo.

¹⁵Tu cua cuxaan ini yo chi tahan yo, cua cati ra Ndioo ti cuu yo sava ta cua ñivi chahni chi tahan ñi. Chito maan ndo ti tu cua cahni ñivi chi tahan ñi, ña cua cuu coo ndito ñi chi ra Ndioo.

¹⁶Cha chito yo ti cuni mani ra Jesucristo chihin yo, vati ni chihi ra cuenda maan yo. Chacan cuu cha iyo cha cua tindee yo chi tahan yo. Ñahni tuhun tu cua tindee yo chi ñivi tahan yo, ta tacan ni cua cuvi yo cuenda ñi.

¹⁷Tu cua coo vaha yo, ta cua ndehe yo cha cumani chi tahan yo, ta ña cua cundahvi ini yo chihin ñi, ña cua cuu cuni ndicha yo chi ra Ndioo.

¹⁸Ndioho sehu, ñahni yavi ndaa tu cua cati yo ti cuni mani yo chi tahan yo, ta ña cua tindee yo chi ñi. Na cua tindee tahan yo chi ñi. Tacan ni cua coto ñivi tahan yo ti cuni mani ndicha yo chi ñi.

Ña yuhvi ñivi Ndioo cuenda ra Ndioo

¹⁹Tu tacan ni cua cuni mani yo chi tahan yo, cua coto yo ti ndicha ñivi Ndioo cuu yo. Chacan cuu cha ña cua saxini xaan yo cuenda ra.

²⁰Tu cua saxini yo chi anima yo ti ña vaha yo, cua coto vaha xaan ca ra Ndioo yoso cuhva iyo yo, vati chito maan ra ndihi cuii cha saxini yo.

²¹Yani xaa, tu cua coto yo chi anima yo ti cha iyo vaha yo, ña cua cuyuhvi yo cha cua yaha yo iti nuun ra Ndioo.

²²Cua cuhva maan ra ñaan cha cuu cha cua ndaca yo chihin ra, vati sacuinu yo ndihi tuhun cha cati tuhun ra, ta ndacu yo ndihi cha cuni maan ra.

²³Cha cati tuhun ra chihin yo ti na cua cuinu ini yo chi ra Jesucristo sehe ra, ta na cua cuni mani yo chi ñivi tahan yo cuhva ni cati tuhun ra.

²⁴Tu cua sacuinu yo cuhva cati tuhun ra Ndioo, cua coo ra chihin yo, ta cua coo tahan yo chihin ra icaa ni. Chito yo ti cha iyo ra chihin yo, vati tachi ra chi ra Tati Ndioo chihin yo.

4

Iyo ñivi cahan tuhun Ndioo, ta iyo ñivi cuni cuati chi ra Jesuu

¹Yani xaa, ña cua cuinu ini ndo ndihi cha cua cati ñivi chihin ndo. Na cua saha vaha xihna ndo cuenda a ndicha tuhun Ndioo cati ñi. Tacan ni cua

savaha ndo, vati tuvi xaan ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi ya, ta cati ñi ti tuhun Ndioo cati ñi, ta ña ndicha ñi.

² Cua coto maan ndo tu iyo ra Tati Ndioo chi ñivi, vati ñivi Ndioo cuu ndihi ñivi cati ti cha ni cacu tahan ra Jesucristo ihya nu ñuhun ñuñivi ya.

³ Tu ña cua cati ñivi ti cha ni chacoo tahan ra Jesuu ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ñavi ñivi Ndioo cuu ñi. Ñican cuu ñivi cuxaan ini chi ra Jesuu, vati cha chito ndo ti cua coo ñi, ta vitin cha ni iyo ñi ihya nu ñuhun ñuñivi ya.

⁴ Ndioho sehu, ñivi Ndioo cuu ndioho, ta cha ni cundee tava ndaa ndo chi ñivi cuni cuati chi ra Jesuu. Cundee tava ndaa ndo chi ñi, vati nihin xaan ca ra Ndioo ra iyo chi maan ndo, ta ñavi ca sa run cuihna cha iyo chi maan ñivi ndacu ndavaha ni.

⁵ Ñivi run cuihna cuu ñi. Chacan cuu cha cahan ñi tuhun ndavaha ni cha iyo ñuhun ñuñivi, ta tasoho ñivi ndacu ndavaha ni can tuhun cahan ñi.

⁶ Ñivi Ndioo cuu maan yo. Tu cua nacoto ñivi chi ra Ndioo, cua tasoho ñi tuhun cahan yo. Tu ña cua nacoto ñi chi ra Ndioo, ña cua tasoho ñi cha cahan yo. Tacan ni chito yo ndaa ñivi cuu ñivi cahan cha ndicha, ta chito tahan yo ndaa ñivi cuu ñivi sandahyu ñahan.

Sanahan ra Ndioo yoso cuhva cua cuni mani ñivi ra chi ñivi tahan ñi

⁷ Ndioho yani xaa, na cua cuni mani yo chi ñivi tahan yo, vati cha sanahan maan ra Ndioo yoso cuhva cua cuni mani yo chi tahan yo. Tu cua cuni mani ñivi chi tahan ñi, ñivi Ndioo cua cuu ñi, ta cua nacoto vaha ñi chi ra.

⁸ Tu ña cua cuni mani ñi chi tahan ñi, ña cua nacoto ñi chi ra Ndioo, vati sanahan ra yoso cuhva cua cuni mani ñivi chi tahan ñi.

⁹ Cha chito yo ti cuni mani ra Ndioo chi ndihi ñivi, vati tava tiñu ra chi sehe ra. Iin tuhun ni maan ra cuu sehe Ndioo, ta quichi ra ihya nu ñuhun ñuñivi ya, vati cua cuhva maan ra cha cua coo ndito yo chihin ra.

¹⁰ Cuni mani ra Ndioo chi ndihi ñivi. Ñavi cha cuni mani yo chihin ra, soco cuni mani ra chihin yo, ta tava tiñu ra chi sehe ra. Chacan cuu cha ni chihi ra, vati tacan ni sanaan ra cuati savaha yo.

¹¹ Ndioho yani xaa, nini xaan cha cua cuni mani yo chi ñivi tahan yo, vati cuaha xaan cuni mani ra Ndioo chihin yo.

¹² Ña ta ndehe ñivi chi ra Ndioo. Tu cua cuni mani yo chi tahan yo, cua coo ra Ndioo chihin yo, ta cua cuni mani ndicha yo chi tahan yo cuhva cuni ra Ndioo.

¹³ Cha chito yo ti iyo yo chi maan ra, ta iyo tahan ra chi maan yo, vati tachi ra chi ra Tati Ndioo chihin yo.

¹⁴ Cha ndehe ndi cha tachi ra sutu yo chi sehe ra ihya nu ñuhun ñuñivi ya, vati cua sanduvaha ra anima ñivi, ta tacan ni cati tuhun tahan ndi.

¹⁵ Tu cua cati ñivi ti sehe Ndioo cuu ra Jesuu, cua coo ra Ndioo chihin ñi, ta cua coo tahan ñi chi ra Ndioo.

¹⁶ Chinu ini yo ti cha cuni mani ra Ndioo chihin yo. Chacan ni chito yo ti cuni mani ra chi ndihi ñivi. Tu cua cuni mani ñivi chi ra Ndioo, cua coo ñi chihin ra, ta cua coo tahan ra chihin ñi.

¹⁷ Vaha xaan cuni mani yo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha ña cua cuyuhvi yo quivi cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi, vati cha ndacu yo cha vaha ihya nu ñuhun ñuñivi cuhva ndacu maan ra cha vaha.

¹⁸ Tu cua cuni mani yo chi ra Ndioo, ña cua cuyuhvi yo cha cua cutuni ñivi. Tu cua cuni mani ndicha yo chi ra Ndioo, ña cua cuu cuyuhvi yo, vati cua cutuni ñivi yuhvi. Tu cua cuyuhvi yo, ña ta cuni mani yo chi ra Ndioo.

¹⁹ Cuni mani yo chi ra Ndioo, vati nda xihna ca cuni mani ra chi maan yo.

²⁰ Tu cua cati yo ti cuni mani xaan yo chi ra Ndioo, ta ña cua cuni mani yo chi ñivi tahan yo, vata xaan yo cua cuu. Tu ña cua cuni mani yo chi tahan

yo, ta cha ni ndehe yo chi ñi, ña cua cuu cuni mani yo chi ra Ndioo, vati ña ta ndehe yo chi ra Ndioo.

²¹ Cha cati tuhun maan ra chihin yo ti na cua cuni mani yo chi ñivi tahan yo, vati cha ni cuni mani yo chi maan ra.

5

Cha tava ndaa ñivi Ndioo ndavaha ni cha iyo nu ñuhun ñuñivi ya

¹ Ñivi Ndioo cuu yo, vati chinu ini yo ti cha ni tava tiñu ra Ndioo chi ra Jesuu. Chacan cuu cha Cristo cuu ra Jesuu. Cuni mani yo chi ndihi ñivi tahan yo, vati cuni mani yo chihin ra Ndioo sutu yo, ta sehe ra cuu tahan ñi.

² Chito yo ti cuni mani yo chi ñivi Ndioo, vati cuni mani yo chi maan ra, ta sacuinu yo cuhva cati tuhun ra.

³ Tacan ni cuni mani yo chi ra. Chacan cuu cha sacuinu yo cha cati tuhun ra Ndioo. Ñahni tu ndoho cua sacuinu yo cuhva cati tuhun maan ra,

⁴ vati cua tava ndaa ndihi yo cuu ñivi Ndioo chi cha ndavaha ni cha iyo nu ñuhun ñuñivi ya. Cha tava ndaa yo ndihi cha ndavaha ni can, vati chinu ini yo chi ra Ndioo.

⁵ Suvi ñivi chinu ini ti ra Jesuu cuu sehe Ndioo—suvi ñi cuu ñi cua cundee tava ndaa cha ndavaha ni can.

Cuhva iyo ra Jesuu ra cuu sehe Ndioo

⁶ Quichi ra Jesucristo ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ta ni chanduta ra, ta ni chihi ra. Ñavi cha ni chanduta ni ra, soco cha ni chihi tahan ra. Chaha ra Tati Ndioo cuenda chihin yo, ta ndicha ra cha cahan ra.

⁷ Uni tahan ra cuu ra chaha cuenda iti siqui andivi. Maan ra Ndioo sutu yo chi ra Jesuu ra cati tuhun chi ra Tati Ndioo. Racan cuu ra chaha cuenda, ta ini tuhun cati tuhun nduni tahan ra, vati cati ra ti sehe Ndioo cuu ra Jesucristo.

⁸ Ta ni cuhva iyo ra chaha cuenda ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ta cati tuhun ra Tati Ndioo yoso cuhva iyo ra Jesuu. Ni chanduta ra Jesuu, ta ni chihi ra cuenda yo. Tacan ni chito ñivi ti sehe Ndioo cuu ra.

⁹ Tu cua cuu cuinu ini yo tuhun cha cati ñivi, nini xaan ca cua cuinu ini yo tuhun ni cati tuhun Ndioo, vati chaha ra cuenda yoso cuhva iyo sehe ra.

¹⁰ Chinu ini yo chi sehe ra, ta chito yo ti ndicha cuhva cati tuhun ra Ndioo. Tu ña cua cuinu ini ñivi chi ra Ndioo, cua cati ñi ti sandahyu ñahan ra Ndioo, vati ña chinu ini ñi cha cati tuhun ra yoso cuhva iyo sehe ra.

¹¹ Chaha ra Ndioo cuenda chi yo ti cua cuhva ra cha cua coo ndito yo chihin ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Cua coo ndito yo cuenda cha ni savaha sehe ra.

¹² Tu cua cuinda naan ñivi chi ra cuu sehe Ndioo, cua coo ndito ñi chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Tu ña cua cuinda naan ñi chi ra, ña cua coo ndito ñi chi ra.

Chaha ra Juaan cha chini tuni chi ñivi

¹³ Ndihi tuhun ya tai chihin ndo, vati cha chinu ini ndo chi ra cuu sehe Ndioo. Chacan cuu cha chito ndo ti cua coo ndito ndo chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

¹⁴ Ña yuhvi yo cahan yo chi ra Ndioo, vati cha cati ra chihin yo ti tu cua cahan yo chi ra cuhva cuni maan ra, cua tasoho ra chihin yo.

¹⁵ Chito yo ti cua savaha ra cuhva cahan yo chi ra, vati chito yo ti tasoho ra chihin yo.

¹⁶ Tu cua coto yo ti cha ndacu iin ñivi tahan yo cuati, ta ña ndoyo ñuhun cuii ñi cuenda ra Ndioo, na cua cahan ndahvi yo chi ra cuenda ñi. Tacan ni cua

coo ndico tu ndee ini chi ñivi ndacu cuati can. Iyo cuati cha savaha ñivi, ta ndoyo ñuhun cuii ñi cuenda ra Ndioo. Tu cua coto yo cha savaha ñivi tahan yo chacan, yu cati ti ña cua cahan ca yo chi ra Ndioo cuenda ñi.

¹⁷ Ndihi ndavaha ni ndacu ñivi cuu cuati, soco iyo cuati savaha ñivi, ta ña cua ndoyo ñuhun cuii ñi cuenda ra Ndioo.

¹⁸ Chito yo ti ña tuhva ñivi Ndioo savaha ñi cuati, vati cumi vaha ra sehe Ndioo chihin ñi. Tacan ni ña cuu sandoyo ñuhun run cuihna chi ñi.

¹⁹ Chito yo ti ñivi Ndioo cuu yo, ta ndihi ca ñivi ñuñivi iyo cuenda maan run cuihna.

²⁰ Chito yo ti ni quichi ra cuu sehe Ndioo ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ta ni chaha ra cha chini tuni chihin yo. Chacan cuu cha nacoto yo chi ra Ndioo ndicha. Icaa ni iyo yo chi ra ndicha can, ta icaa ni iyo tahan yo chi ra Jesucristo sehe ra. Ndioo ndicha cuu ra, ta chaha ra cha cua coo ndito yo chihin ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

²¹ Ndioho sehu, na cua cumi vaha ndo suvi ni chi maan ndo, ta na ña cua sacahnu ndo chi ita niñu. Na cua cuu chi tacan ni.

TUTU UVI CHA NI TAA RA CHAHNU JUAAN

Cuni mani ndicha ra Juaan chi ñivi can

¹ Yuhu ra Juaan ra chanihin taa tutu ya chihin ndo, ta ñivi Ndioo cuu ndo, ndioho yani xaa. Cha ni nacachi ra Ndioo chihin ndo, ta cuni mani ndicha yu chi ndihi ndo. Ñavi yuhu ni cuni mani chihin ndo, soco ndihi ñivi chito tuhun ndicha—cuni mani tahan ñi chihin ndo.

² Tacan ni cuni mani ndi chihin ndo, vati chito yo cha ndicha, ta ña cua naan ini yo chi chi.

³ Na cua savaha ra Ndioo sutu yo chi ra Jesucristo sehe ra tu manini chihin ndo, ta na cua cundahvi ini ra ta ra chihin ndo, ta na cua savaha ra ta ra cha cua coo vii anima ndo. Tacan ni cua savaha ndicha ra ta ra, vati cuni mani ra chihin ndo.

⁴ Cusii ini xaan yu, vati cha ndehi ti iyo ñivi tahan ndo chinu ini cha ndicha, ta ndacu ñi cuhva cati tuhun ra sutu yo chihin yo.

⁵ Ndioho yani xaa, vitin cati yu chihin ndo ti na cua cuni mani ndo chi ñivi tahan ndo. Ñavi tuhun chaa cuu tuhun tai chihin ndo vitin, vati tuhun ya chini ndo quivi quechaha chinu ini ndo xihna cuii.

⁶ Cuni mani yo chi tahan yo. Tacan ni sacuinu yo cuhva cati tuhun maan ra Ndioo chihin yo. Cha cati tuhun ra sutu yo ti na cua cuni mani yo chihin ñivi tahan yo cuhva ni chini soho ndo quivi quechaha chinu ini ndo.

Iyo ñivi sandahyu ñahan

⁷ Na cua cuni mani ndo chi ñivi tahan ndo, vati cha iyo tuvi xaan ñivi sandahyu ñahan ihya nu ñuhun ñuñivi ya. Ña cati ñi ti cacu tahan ra Jesucristo ihya nu ñuhun ñuñivi ya, soco sandahyu ñahan ñi, ta cuni xaan ñi cuati chi ra Jesuu.

⁸ Na cua saha vaha ndo cuenda, coto cua ndoyo ñuhun cha ni savaha ndi chihin ndo. Tu cua saha vaha ndo cuenda, cua nihin vaha ndo cha cua cuhva ra sutu yo chihin ndo.

⁹ Tu cua quee ndaa yo iti ra Ndioo, tu ña cua sacuinu yo tuhun cha cati tuhun ra Cristo, ña cua coo ca ra Ndioo chihin yo. Tu cua sacuinu yo cuhva cati ra Cristo, cua coo ra sutu yo chihin yo, ta cua coo tahan ra cuu sehe ra chihin yo.

¹⁰ Tu cua queta ñivi vehe ndo, ta cua cati ñi ti sacahnu tahan ñi chi ra Ndioo, soco ña cati tuhun ñi cuhva cati tuhun ra Jesuu, na ña cua quihin cuenda ndo chi ñi, ta ni na ña cua sacahnu ndo chihin ñi.

¹¹ Tacan ni cua savaha ndo, vati tu cua sacahnu ndo chihin ñi, cua savaha tahan ndo ndavaha ni ndacu maan ñi.

Cha cua ndihi cati tuhun ra Juaan

¹² Cuaha xaan ca cha cua cati yu chihin ndo, soco ña cuni tai chi chi, vati cuni xain cuhin tican nu iyo ndo. Tacan cuu, ta cua ndatuhun tahan yo. Chacan cuu cha cua cusii ini xaan yo.

¹³ Tachi tahan ñivi Ndioo ya iin tuhun na cumi chihin ndo, vati cha ni nacachi tahan ra Ndioo chihin ñi. Na cua cuu chi tacan ni.

TUTU UNI CHA NI TAA RA CHAHNU JUAAN

Vaha xaan rai cuu ra Gayo

¹ Yuhu ra Juaan ra chanihin taa tutu ya chihun, yoho Gayo, yani xaa, ta cuni mani ndicha yu chihun.

² Yani xaa, cuni xain ti na cua coo vahun cuhva iyo vahun chi ra Ndioo, ta cuni tahin ti na ña cua quihin cuehe chihun.

³ Tacan ni cuni yu, vati sii xaan cuni yu quivi ni quichi ra yani yo, ta chaha ra cuenda ti ni chinu ini cun cha ndicha, ta ndacu cun cuhva cuni ra Ndioo.

⁴ Cusii ini xain, vati cha cati ñivi ti ni chinu ini ñivi Ndioo can cha ndicha, ta ndacu ñi cuhva cati ra Ndioo, ta yuhu cuu ra sanahan cha ndicha chihin ñi. Tacan ni cusii ini yu.

⁵ Yani xaa, vaha xaan savahun, vati cha tindeun chi ñivi tahan yo. Vaha xaan ca cha tindee tahan chi ñivi tahan yo, ta ña nacoto cun chihin ñi.

⁶ Ñican cuu ñivi chaha cuenda chi ñivi Ndioo ti cha cuni mani cun chi ñivi ra. Na cua cucahnu ini maun cua tindee tucu cun chihin ñi cha na cuhun vaha ñi iti cuhva cuni ra Ndioo,

⁷ vati cha chica ñi tiñu ra, ta ñahni cha quihin ñi chi ñivi ña chinu ini chi ra Ndioo.

⁸ Chacan cuu cha iyo cha cua tindee yo chi ñican, vati tacan ni cua satañu tahan yo tiñu ndicha tiñu ra Ndioo.

Savaha ra Diótrefe ndavaha ni

⁹ Cha ni taa tahin iin tutu chi ñivi iyo ve ñuhun, soco ña sacahnu ra Diótrefe chihin yu, vati cuni ra cuu ra xini.

¹⁰ Chacan cuu cha tu cua cuhin tican, cua sacoto ndique chihin ñi ñaan cha cuu cha ni savaha ra. Cahan ra ndavaha ni chi yuhu, ta cuaha xaan cha sandahyu ñahan ra. Ña ndoo ra vaha cha savaha ra tacan ni, soco ña quihin cuenda tahan ra chi ñi tahan yo, ta chica ñi tiñu ra Ndioo, ta ni ña chaha tahan ra cha cua quihin cuenda inga ñivi tahan yo chihin ñi. Tava ndaa ra chihin ñi, ta ña chaha ra cha cua quihvi ca ñi tichi ve ñuhun.

¹¹ Yani xaa, na ña cua savaha cun ndavaha ni cuhva ndacu ñivi, soco na cua savaha cun cha vaha. Tu cua savaha ñivi cha vaha, ñivi Ndioo cua cuu ñi. Tu cua savaha ñivi ndavaha ni, ña ta nacoto ñi chi ra Ndioo.

Vaha xaan savaha ra Demetrio

¹² Cha chaha ndihi ñivi cuenda ti rai vaha ndicha cuu ra Demetrio, ta cha ndicha cuu chi. Chaha tahin cuenda ti tacan ni iyo ra, ta chito cun ti cahan ndicha yu.

Cha cua ndihi cati tuhun ra Juaan

¹³ Cuaha xaan ca iyo cha cua cati yu chihun, soco ña cuni yu tai chi chi,

¹⁴ vati cuni yu cu ndehi chihun vitin tichi quivi ya, ta cua ndatuhun tahan yo.

¹⁵ Na cua coo vii anima cun. Cha tachi amigu yo iin tuhun na cumi chihun, ta na cua cati cun iin tuhun na cumi chi ndihi amigu yu iyo tican.

TUTU CHA NI TAA RA CHAHNU JUDA

Ni taa ra Juda tutu ya chi ñivi ra Ndioo

¹ Yuhu ra Juda yani ra Jacobo taa tutu ya chihin ndo. Musu ra Jesucristo cui. Tachi yu tutu ya chihin maan ndo, ta ñivi Ndioo cuu ndo, vati ni nacachi ra Ndioo chihin ndo. Cuni mani ra Ndioo sutu yo chihin ndo, ta cumi vaha ra Jesucristo chihin ndo.

² Na cua cundahvi ini ca ra chihin ndo, ta na cua coo vii ca anima ndo, ta na cua cuni mani ca ra chihin ndo.

Cuhva sandahyu ñahan ñivi (2 Pedro 2.1-17)

³ Yani xaa, nu quichi quivi cuni xain tai tutu chihin ndo yoso cuhva cha ni sanduvaha tahan ra Ndioo anima ndo. Tacan ni cuni yu savahi, soco quechaha chite ti nini xaan ca cua tai inga tuhun chi ndo. Cati tuhin chi ndo ti cua sanini ndo, ta cua cati tuhun vaha ndo tuhun ni chinu ini ndo, vati iin tuhun ni chaha ni cati tuhun ra Ndioo tuhun vaha ra chi ñivi ra.

⁴ Tacan ni cua sanini ndo, vati cha ni sandahyu ñahan ñivi chi ndo, ta iyo tahan ñi chi ndo icaa ni, soco ña cati cacin ñi ñaan tiñu ndacu ñi, vati ña sacahnu ñi chi ra Ndioo. Iti chata cha cati tutu Ndioo ti cua cutuni ñi cha tacan, ta cha cati ñi ti vaha cha cua coo yo ndavaha ni chi tahan yo inga chiyo. Tacan cati ñi, vati chito ñi ti iyo xaan tu manini chi ra Ndioo, ta cati ndico tucu ñi ti ñahni yavi ndaa ra cuu chitoho yo. Ñahni yavi ndaa ra chahnu Jesucristo, cati ñi.

⁵ Chito vaha ndo cha cua cati yu, soco cuni yu sacoto ndico tuqui chi ndo ti sacacu ra chahnu chi ñivi Israel nu ni chacoo ñi chi tu ndoho ñuhun Egipto iti chata tiempo chahnu. Cundee quee ñi tican, soco ndoyo ñuhun suhva ñi savaha ra, vati ña chinu ini ñi chi ra.

⁶ Cha ni saha ra Ndioo cuenda chi run tatun Ndioo ni savaha ndavaha ni iti chata, vati saña run tiñu savaha run, ta quee run nu ni chacoo run chi ra Ndioo. Vitin iyo run nu naan nu ni tihi ra chi run, ta cha nuhni run chi cadena caa ndihi ni quivi, ta tican cua ndoo run nda cua nda quivi cua cutuni run.

⁷ Ta ni cuhva ni chacoo tahan ñivi ñuun Sodoma chi ñivi ñuun Gomorra chi ñivi iyo ñuun iyo yatin tican nu ni quichi quivi, vati savaha tahan ñi ndavaha ni. Mani cha cusii ini ñi coo ñi ñahan ndavaha ni chi ñi ñahan tahan ñi inga chiyo cuni ñi, ta ta ni cuhva cuni ra rai cusii ini ra coo ra ndavaha ni chi ra rai inga chiyo. Chacan cuu cha ni cutuni ñican, ta ni cayu ñi chi ñuhun xaan, vati tacan ni cua coto ñivi ti cua cutuni ñi, tu cua savaha ñi ndavaha ni.

⁸ Ta ni cuhva iyo ñivi sandusaca chihin ndo vitin. Ndehe tahan ñi ñumahna, vati tacan ni nducu ñi tu ndee ini cha cua savaha ñi ndavaha ni, soco ña tasoho ñi chi ra Ndioo, ta cahan ñi ndavaha ni chi tatun Ndioo.

⁹ Iti chata cahan ra Miguel ra tatun chahnu ra Ndioo chi run cuihna yoso cuhva cua coo iquin cuñu ra Moisee. Quivi can cahan yuhu xaan ra chi run, soco ña cuni ra cahan ra ndavaha ni chi run, ta ni ña tachi tuni ra chi run, vati tatun Ndioo cha ni cuu run. Ndicha cuii cati ra chi run ti maan ra chahnu cua tachi tuni chihin run, cati ra,

¹⁰ ta ñivi sandusaca chi ndo—cahan soho ñi, vati cati ñi ti ña vaha ñaan cha cuu cha ña chito ñi. Iyo ñi cuhva iyo ri quiti cuhu, ta ñahni cha chini tuni iyo chi ñi. Chacan cuu cha ndoyo ñuhun ñi.

¹¹ Cua coo tu ndoho chi ñican, vati ndacu ñi ndavaha ni cuhva ni savaha ra Caín iti chata. Ndacu ñi ndavaha ni cuhva ni savaha ra Balaam iti chata, vati

mani cha cuni tahan ñi cha cua coo yahvi ñi. Cua ndoyo ñuhun ñi, vati cuni cani tahan ñi chi ra Ndioo cuhva ni cani tahan ra Coré chi ra iti chata.

¹² Iyo tu ca nuun chi ndo, vati sacahnu ndo vico chi tahan ndo cuenda ra Ndioo, ta natahan tahan ñican chi ndo. Ña tichaha ni ñi cha yaha cuhva chachi ñi, ta mani chi maan ñi cumi ñi. Sava ta cua iin vico savi cha sacuhun tati cuu ñi. Sava ta cua iin yutun cha ñahni chiti chi cuu ñi, ta cha ni queta quivi cha cua coo chiti chi. Sava ni ta cua chacan cuu ñi, vati ñahni yavi ndaa ñi cuenda ra Ndioo, ta cha ndoyo ñuhun cuii ñi cuenda ra.

¹³ Cuaha xaan ndavaha ni cha ndacu ñi. Chacan cuu cha iyo xaan tu ca nuun chi ñi. Cuaha xaan chica cuu ñi, vati cha saña ndaha ñi tuhun ndicha ra Ndioo. Chacan cuu cha cha iyo vaha nu naan nu cua coo ñi ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

¹⁴ Cuenda maan ñi ni cahan ra Enoc tiempu chahnu. Iti nuun ra Adán ni chacoo ra, ta cahan ra cuenda ra Ndioo. Cati ra ti chito ra ti cua quichi ra chahnu, ta tuvi xaan ra tatun Ndioo cua quichi chihin ra.

¹⁵ Cua quichi ra, vati cua tachi tuni ra chi ndihi ñivi ndacu ndavaha ni. Cua cutuni ñi, vati cuaha xaan ndavaha ni ndacu ñi, ta cuaha xaan ndavaha ni cahan ñivi can chi ra Ndioo, vati ña cuni ñi chi ra, cati ra Enoc iti chata.

¹⁶ Ñican, ñivi sandusaca chi ndo—cahan xaan ñi, ta ña ndoo ñi vaha. Ndacu ñi cuhva cuni maan ñi. Cuaha xaan cahan ñi, vati rai xaan cuni ñi. Savixin ñahan ñi chi ñivi, vati tacan ni cua coo cha vaha chi ñi, saxini ñi.

Chaha ra Juda cha chini tuni chi ñivi Ndioo

¹⁷ Ndioho yani xaa, cua cuñuhun ini ndo tuhun ni cati tuhun tatun ra chahnu Jesucristo nu quichi quivi,

¹⁸ vati cati ra chi ndo ti nu cua ndihi quivi ya cua sacateni ñivi chi ñivi Ndioo, ta cua savaha ñi cuhva cuni maan ñi, vati ña cua sacahnu ñi chi ra Ndioo, cati ra.

¹⁹ Cua sandusaca ñi. Cua cuni ñi ndavaha ni cuhva cuni ñivi ñuñivi, ta ñahni ra Tati Ndioo cua coo chi ñi.

²⁰ Ndioho yani xaa, na cua sanini ndo chi ndo, ta cua cuinu vaha ini ndo tuhun ra Ndioo. Tacan ni cua coo ii ndo chi ra. Cua cahan ndo chi ra Ndioo cuhva cua tindee ra Tati Ndioo chi ndo.

²¹ Na cua sacuenda ndo suvi ni chi maan ndo, vati tacan ni cuni ra Ndioo chihin ndo, ta na cua cuatu vaha ndo chi ra chahnu Jesucristo. Tacan ni cua coo ndito ndo chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, vati iyo tu ndahvi ini chi ra.

²² Cua cati tuhun vaha ndo chi ñivi saxini xaan suhva cuenda ra Ndioo.

²³ Cua sacacu ndo chi inga ñivi, vati cua tava ndo chi ñi nu cua ndoyo ñuhun ñi. Cua cundahvi ini ndo chi inga ñivi, soco cuenda ni cua tindee ndo, coto cua saxini ndo ti vaha xaan iyo ndavaha ni ndacu ñi.

Sacahnu ra Juda chi ra Ndioo nu ndihi tutu ya

²⁴ Maan ra Ndioo cuu ra cua tindee chi ndo, ta ña cua savaha ndo ndavaha ni. Maan ra cuu ra cua cati ti cua yaha ndo iti nuun ra quivi cua tachi tuni ra chi ñivi, ta cua cusii ini ndo, vati ñahni cuati cua coo chi ndo.

²⁵ Iin tuhun ni maan ra cuu ra sanduvaha anima yo, vati tindee ra chahnu Jesucristo chi yo. Maan ra cuu ra cahnun xaan, ta chi maan ra cua sacahnu ndihi ñivi. Chi maan ra iyo tu ndee ini, ta chi maan ra iyo ndatu. Tacan ni chacoo ra iti chata cha ña ta quetuvi ñuhun ñuñivi, ta tacan ni iyo ra vitin, ta tacan ni cua coo ra iti nuun. Na cua cuu chi tacan ni.

CHA NI NDEHE RA CHAHNU JUAAN

Cha ni sanahan ra Jesucristo chi ra Juaan

¹ Tuhun ya cuu tuhun cha ni sanahan ra Jesucristo chi musu ra Ndioo cuhva ni sanahan ra Ndioo chi ra, ta cha ni sanahan ra ñaan cha cuu cha cua coo yatin nu cuahan quivi. Tacan ni sacoto ra, vati tava tiñu ra chi iin ra tatun Ndioo, ta cuahan ra nuun iyo ra Juaan musu ra,

² ta ra Juaan can—racan cuu ra chaha cuenda ndihi cha ni ndehe ra. Chaha ra cuenda ndihi cha ni cati tuhun ra Ndioo, ta chaha tahan ra cuenda ndihi cha ni cati tuhun tahan ra Jesucristo.

³ Na cua cusii ini ñivi cua sacuha tuhun Ndioo ya, ta na cua cusii ini tahan ñivi cua tasoho chi chi. Cua cusii ini ñivi cua sacuinu tuhun cha iyo nu tutu ya, vati cha yatin iyo quivi cua cacu ñi nu iyo ñi.

Taa ra Juaan tuhun ya chi ñivi Ndioo nducuiti ucha ñuun iti ñuhun Asia

⁴ Yuhu ra Juaan taa tuhun ya chihin ndo, ta ñivi Ndioo cuu ndo. Ucha ve ñuhun iyo ñuhun Asia cuu nu nducuiti ndo, ta sacahnu ndo chi ra Ndioo. Na cua savaha ra Ndioo tu manini chi ndo, ta na cua savaha ra cha cua coo taxin anima ndo, vati maan ra cuu ra cha iyo vitin, ta maan ra cuu ra cha ni chacao nu quichi quivi, ta maan ra cuu ra cua coo nu cuahan quivi. Tacan ni na cua savaha tahan ra tatun Ndioo inda nu ndaa ra Ndioo, ta ucha tahan rai cuu ra, ta ra Tati Ndioo cuu ra.

⁵ Tacan ni na cua savaha tahan ra Jesucristo tu manini chi ndo, vati maan ra cuu ra cati tuhun iin cha ndicha ndicha. Ni natacu xihna cuii maan ra tañu ñivi ndii, ta ndaca ñahan ra chi ra cuu cumi tiñu ñuhun ñuñivi ya. Maan ra cuu ra cuni mani chi yo, ta maan ra cuu ra chati niñi ra, ta sanaan ra cuati yo.

⁶ Maan ra cuu ra ni savaha cha cuu yo rey, ta maan ra ni savaha cha cuu yo sava ta cua iin sutu iti nuun ra Ndioo sutu ra. Chi maan ra Jesucristo na cua sacahnu yo, ta na cua coo tu ndee ini chi ra nda cua nda vitin ta nda cua nda cua cundihi ñuhun ñuñivi, ta na cua cuu chi tacan ni.

⁷ ¡jihna! Cha vachi ra tichi vico, ta cua ndehe ndihi ñivi chi ra. Cua ndehe ndihi ñivi cuxaan ini chi ra, ta ndihi ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi cua ndahyu ñi, [vati ña cuni ñi chi ra nu ni quichi quivi,] ta na cua cuu chi tacan ni.

⁸ Cati ra chahnu Ndioo ti maan ra cuu ra nda ni xihna cuii, ta maan ra cuu ra cua coo nu cua cundihi ndihi cha iyo. Chacan cuu cha cuu ra sava ni ta cua letra A chi letra Z, cati ra, ta iyo ndihi cuii tu ndee ini chi ra. Maan ra cuu ra cha iyo vitin, ta maan ra cuu ra nda ni xihna cuii, ta maan ra cuu ra ni cua coo nu cuahan quivi.

Ndehe ra Juaan chi ra chahnu Cristo

⁹ Yuhu ra Juaan cuu yani ndo, ta cha ni ndehe tahin tu ndoho cuenda ra Jesuu, ta cua coo tahin chi ndo nu cua cundaca ñahan ra Ndioo, soco cua cundee ini tahin nda cua nda quivi can. Ni chacoí iti ñuhun Patmo, ta mahñu nduta caa ñuhun can. Ni chacoí tican, vati ni cati tuhin tuhun Ndioo, ta ni chahi cuenda yoso cuhva iyo ra Jesuu. [Chacan cuu cha ni chacoí chi tu ndoho tican.]

¹⁰ Iin quivi domingu ni chacao iin tu ndee ini cha chaha ra Tati Ndioo chihin yu, ta naan ini yu. Nu ni naan ini yu, ta iti chate chini yu iin ndusu ñivi. Sava ni ta cua ndusu cutu cuu chi, vati nihin xaan cahan ñi,

¹¹ ta quechaha cati ndusu can ti:

—Yuhu cuu ra iyo nda ni xihna cuii, ta yuhu cuu ra cua coo nu cua cundihi ndihi cha iyo. Chacan cuu cha cui sava ni ta cua letra A chi letra Z. Cuaha

xaan cha cua ndehun. Cua taun chacan nu tutu, ta cua tachi cun chi chi chi ñivi iyo ndihi ucha ve ñuhun iyo ñuhun Asia. Cua tachi cun chi chi chi ñivi iyo ve ñuhun ñuun Efeso. Cua tachi cun chi chi chi ñivi iyo ve ñuhun ñuun Esmirna. Cua tachi cun chi chi chi ñivi iyo ve ñuhun ñuun Pérgamo. Cua tachi cun chi chi chi ñivi iyo ve ñuhun ñuun Tiatira. Cua tachi cun chi chi chi ñivi iyo ve ñuhun ñuun Sardí. Cua tachi cun chi chi chi ñivi iyo ve ñuhun ñuun Filadelfia. Cua tachi cun chi chi chi ñivi iyo ve ñuhun ñuun Laodicea. Chi ndihi ñivi can cua tachi cun tutu —cati ndusu can.

¹² Tacan cuu, ta chico coi iti chate, vati cua ndehi yoo cahan chihin yu. Chico coi, ta ndehi ti iyo ucha tahan candileru, ta xuhun cuaan cuu chi.

¹³ Mahñu candileru can iyo iin rai cha cuu sava ni ta cua iin ñivi ñuñivi. Ndichin ra iin sahma, ta queta chi nda chaha ra, ta nuhni ñiin pechu ra, ta xuhun cuaan cuu tahan chi.

¹⁴ Cuichin cuichin xini ra cuu cuhva cuichin ixi ri mbee. Cuhva caa nieve caa xini ra, vati cuichin xaana chi cuu, ta cuhva caa yaa ñuhun caa titi nuun ra.

¹⁵ Cuhva caa iin caa cayu nu ñuhun caa chaha ra, ta nihin xaana cahan ra cuhva nihin xaana tahnu nduta.

¹⁶ Tichi ndaha cuaha ra naan ra ucha ri tiñu, ta iin espada xaana nduvi chiyo yuhu quee tichi yuhu ra, vati iyo ndatu chi ra, ta cua tachi tuni ra chi ñivi. Cuhva caa ri nicandi caa nuun ra, vati ndichin xaana iyo nuun ra.

¹⁷ Tacan, ta ndehi chi ra, ta nduve nu inda ra, vati cahnu xaana cuhva ni ndehi. Ni cai sava ta iin ndii, soco tiin ra chihin yu chi ndaha cuaha ra, ta quechaha cati ra ti:

—Ña cuyuhvi cun. Yuhu cuu ra ni chacao iti chata, ta yuhu cuu ra cua coo iti nuun.

¹⁸ Iyo ndito yu. Cha ni chihi yu nu ni quichi quivi, soco vitin iyo ndito yu, ta cua coo ndito yu ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. Iyo ndatu chihin yu, ta cua cuu cuhve tu ndee ini, ta cua natacu ndico ñivi nu ni chihi ñi nu ndehe ñi tu ndoho.

¹⁹ Cua taun cuhva cha ni ndehun vitin, ta cua taun yoso cuhva iyo ñivi yu iyo ve ñuhun can, ta cua taun yoso cuhva caa coo tiñu nu cuahan quivi.

²⁰ Ña chito cun ñaana cha cuu ucha tiñu nain tichi ndaha cuahi, ta ni ña chito cun ñaana cha cuu ucha candileru inda nu iye. Tiñu can cuu sava ni ta cua tatun Ndioo cha iyo cuenda ucha ve ñuhun can—ta candileru can cuu sava ni ta cua maan ve ñuhun can —cati ra.

2

Tuhun tachi ra chi ñivi iyo ve ñuhun ñuun Efeso

¹ [Ni vii cahan racan chihin yu:]

“Tehen ni cua taun chi ra cuu tatun Ndioo iyo cuenda ve ñuhun ñuun Efeso: “Tuhun ya cuu tuhun cati tuhun ra naan ucha ri tiñu tichi ndaha cuaha ra. Tuhun ya cuu tuhun cati tuhun ra inda mahñu candileru xuhun cuaan can.

² Cati ra ti chito ra yoso cuhva ndacu ndo. Chito ra ti nihin xaana satiñu ndo cuenda ra, ta chito ra ti cundee xaana ini ndo. Chito ra ti ña cuu cundee ini ndo chi ñivi ndacu ndavaha ni, ta chito ra yoso cuhva savaha ndo chi ñivi cati ti tatun ra Jesuu chi ñi, soco ña ndicha ñi. Nducu ndo cuhva a ndicha ñi, ta nihin ndo cuhva ti sandahyu ñahan ñi, vati ña ndicha ñi.

³ Chito ra ti ni cundee ini ndo. Satiñu vaha ndo cuenda ra, ta ña chitatun ndo ndacu ndo cha vaha,

⁴ soco chito ra ti cumani ndo suhva. Ña cuni mani ca ndo chihin ra cuhva ni cuni mani ndo chihin ra xihna cuii.

⁵ Na cua cucuhun ini ndo yoso cuhva cha ni chacoo ndo nu ni quichi quivi, ta na cua saña ihni ndo cuhva ndacu ndo vitin, ta na cua savaha ndico ndo cuhva ni savaha ndo xihna ca. Tu ña cua savaha ndo tacan, tu ña cua saña ihni ndo ndavaha ni can, cua quichi quihin ra candileru ndo, ta cua tava ndaa ra chi chi.

⁶ Ni iyo iin cha vaha cha ndacu ndo, vati ña vaha cuni ndo ndehe ndo cuhva ndacu ñivi iyo cuenda run Nicolaa, ta ta ni cuhva ña vaha cuni tahan ra ndehe ra cuhva ndacu ñi.

⁷ Na cua taa vaha ndo soho ndo tuhun cati ra Tati Ndioo chi ñivi ve ñuhun can. Tu cua cundee ndo sacanaan ndo chi run cuihna, cua coo ndito ndo chihin ra nu iyo ra Ndioo, cati ra.”

Tuhun tachi ra Cristo chi ñivi iyo ve ñuhun ñuun Esmirna

⁸ [Ni vii cahan racan chihin yu:]

”TeHEN ni cua taun chi ra cuu tatun Ndioo iyo cuenda ve ñuhun ñuun Esmirna: “Tuhun ya cuu tuhun cati tuhun ra ni chacoo iti chata chi ra cua coo iti nuun. Suvi ra cuu ra ni chihi, ta ni natacu ndico ra.

⁹ Chito ra yoso cuhva iyo ndo. Chito ra ti ndehe ndo tu ndoho, ta ndahvi xaan iyo ndo, soco ricu xaan ndo cha cuenda ra Ndioo. Chito ra yoso cuhva cati ñivi judío, vati cati ñi ti ñivi Ndioo cuu ñi, soco ña ndicha ñi. Sacahnu ñi chi run Satanaa, ta suvi ñi cuu ñi cati ti ña vaha ndacu ndo.

¹⁰ Ña cua cuyuhvi ndo tu ndoho cha cua ndehe ndo. Cuni run cuihna tiin run chi ndo, ta cua taa run chi ndo ve caa, vati cuni run coto run a ña cua saña ndo chi ra Ndioo. Uchi quivi cua ndehe ndo tu ndoho. Na cua cundee ini ndo cha chinu ini ndo chi ra Ndioo—masi cua cuvi ndo, ta cua cuhva ra cha cua coo ndito ndo chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

¹¹ Na cua taa vaha ndo soho ndo tuhun cati ra Tati Ndioo chi ñivi ve ñuhun can. Tu cua cundee ndo sacanaan ndo chi run cuihna, ña cua tava ndaa ra Ndioo chi ndo, cati ra.”

Tuhun tachi ra Cristo chi ñivi iyo ve ñuhun ñuun Pérgamo

¹² [Ni vii cahan racan chihin yu:]

”TeHEN ni cua taun chi ra cuu tatun Ndioo iyo cuenda ve ñuhun ñuun Pérgamo: “Tuhun ya cuu tuhun cati tuhun ra cumi espada xaan nduvi chiyo yuhu.

¹³ Chito ra yoso cuhva iyo ndo, vati ican iyo nu ndaa run Satanaa. Ni vii sacahnu ndo chihin ra cumi espada can. Ña cati ndo ti ña chinu ini ndo chihin ra, ta chahni ñivi chi ra Antipa, vati chaha ra cuenda ti chinu ini ra chihin ra Jesucristo. Chahni ñi chi ra ñuun ndo nu ndaa run Satanaa.

¹⁴ Maan ra cumi espada xaan can cati ti iyo cha cumani ndo, vati iyo ñivi tahan ndo—ña cuni ñi saña ñi cuhva ni sanahan ra Balaam iti chata. Suvi ra cuu ra chaha cha chini tuni chi ra Balac, ta sanahan ra chi ñivi Israel yoso cuhva cua savaha ñi cuati, ta chachi ñi cha samani ñivi chi ita niñu, ta cha chacoo ñi ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo.

¹⁵ Ta ni cuhva iyo ñivi tahan ndo, vati ña cuni ñi saña ñi cuhva cati ñivi iyo cuenda ra Nicolaa.

¹⁶ Na cua saña ihni ñi chacan. Tu ña cua saña ñi, cua quichi yatin ra cumi espada xaan can, ta cua cani tahan ra chi ñi chi espada quee tichi yuhu ra.

¹⁷ Na cua taa vaha ndo soho ndo tuhun cati ra Tati Ndioo chi ñivi ve ñuhun can. Tu cua cundee ndo sacanaan ndo chi run cuihna, cua cuhva ra cumi espada can iin cha cuu sava ni ta cua iin maná cha iyo chi ra Ndioo, ta cua cuhva ra iin yuu cuichin chi ndo. Iin iin ndo cua cuhva ra chi chi, ta nuun chi cua cuiso chi iin sivi chaa. Yoni ca ñivi cua coto ñaan sivi ndiso chi, vati iin tuhun ni ñivi can cua quicuenda chi chi—ñican ni cua coto, cati ra.”

Tuhun tachi ra Cristo chi ñivi iyo ve ñuhun ñuun Tiatira

¹⁸ [Ni vii cahan racan chihin yu:]

“TeHEN ni cua taun chi ra cuu tatun Ndioo iyo cuenda ve ñuhun ñuun Tiatira: “Tuhun ya cuu tuhun cati tuhun ra cuu sehe Ndioo. Cuhva caa yaa ñuhun caa titi nuun ra, ta cuhva caa iin caa cayu nu ñuhun caa chaha ra, ta xiñu chi.

¹⁹ Chito ra yoso cuhva ndacu ndo, ta chito ra ti cuni mani ndo chi ñivi tahan ndo. Chito ra ti chinu ini ndo chi ra Ndioo, ta tindee ndo chi ñivi tahan ndo, ta cundee ini ndo. Chito ra ti vaha ca ndacu ndo vitin,

²⁰ soco maan ra cati ti iyo cha cumani ndo. Chaha ndo cha ndacu ñivi tahan ndo cuhva ni savaha ña Jezabel iti chata. Cati ña ti cahan ña cuenda ra Ndioo, ta sacuahã ña chi musu ra cuu sehe Ndioo, soco sandahyu ñahan ña chi ñi. Chacan cuu cha ni chacoo ñi ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo, ta chachi ñi cha samani ñivi chi ita niñu.

²¹ Chaha ra cuu sehe Ndioo nu cua saña ihni ña ndavaha ni savaha ña, soco ña cuni ña.

²² Cua tachi tuni ra chi ña chi ndihi ñivi ndacu ndavaha ni cuhva ni savaha ña. Tu ña cua saña ihni ñi ndavaha ni ndacu ñi, cahnu xaan tu ndoho cua ndehe ñi.

²³ Cua cuhva ra tu ndoho chi ñi, ta cua cuvi ñi. Chacan cuu cha cua coto ndihi ñivi iyo ve ñuhun ti maan ra cuu ra ndehe a vaha a ña vaha saxini ñi chi anima ñi. Chi ndihi ndo cua savaha ra cuhva ni ndacu maan ndo.

²⁴ Ta ndihi ca ndo—ña saxini ndo tuhun cati tuhun ñivi cuu sava ni ta cua ña Jezabel can. Ndicha cuhva cati ñivi, vati ña chito ndo ñaan cha cuu cha vaha cuenda run Satanaa. Ñahni ca tuhun cua cati tuhun ra cuu sehe Ndioo chi maan ndo.

²⁵ Na cua savaha ndo cha vaha cuhva ndacu ndo nda cua nda quivi cua quichi ndico ra.

²⁶ Tu cua cundee sacanaan ndo chi run cuihna, tu cua savaha ndo cuhva cati ra cuu sehe Ndioo nda cua nda quivi cua ndihi tiñu, cua cuhva ra ndatu chi ndo, ta cua cundaca ñahan ndo chi ndihi ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi,

²⁷ ta cua tachi tuni ndo chi ñi.

²⁸ Cuhva cha ni chaha sutu ra chihin ra cua cuhva ra chi maan ndo, ta cua coo ndito ndo chi ra icaa ni.

²⁹ Na cua taa vaha ndo soho ndo tuhun cati ra Tati Ndioo chi ñivi ve ñuhun can, cati ra.”

3

Tuhun tachi ra Cristo chi ñivi iyo ve ñuhun ñuun Sardi

¹ [Ni vii cahan racan chihin yu:]

“TeHEN ni cua taa ndico tucu cun chi ra cuu tatun Ndioo iyo cuenda ve ñuhun ñuun Sardi: “Tuhun ya cuu tuhun cati tuhun ra tava tiñu chi ndihi ucha ra tatun Ndioo can, ta maan ra cuu ra cumi chi ndihi ucha tahan ri tiñu. Chito ra yoso cuhva iyo ndo, vati cati ñivi ti iyo ndito ndo chi ra Ndioo, soco cha ni ndoyo ñuhun ndo.

² Na cua cucuhun ini ndo, ta na cua sandee ini ndo. Tacan, ta ña cua ndoyo ñuhun cuii ndo. Cha ni ndehe ra ti cha cuenda ra Ndioo—ña vaha cha ndacu ndo.

³ Ña cua naan ini ndo tuhun cha ni chini ndo. Na cua saxini vaha ndo cuenda chacan, ta na cua nacoo ihni ndo ndavaha ni ndacu ndo. Tu ña cua saxini vaha ndo, cua quichi ra cuhva quichi run ñasuhu, vati ña chito ndo ñaan hora cua quichi rucan.

⁴ Ni vii iyo uvi tahan ñivi nuun ndo, ta ña tuhva ñi savaha ñi cuati. Cua coo ñi chihin ra tava tiñu chi tatun Ndioo can, ta cuichin cuichin cua cundichin ñi, vati cha iyo vaha ñi chihin ra.

⁵ Tu cua sacanaan ndo chi run cuihna, ta ni cuhva cua cundichin tahan ndo cha cuichin, ta ña cua cani ra sivi ndo nu iyo chi tichi libru nu iyo sivi ndihi ñivi cua coo ndito chi ra Ndioo. Iti nuun sutu ra chi ndihi tatun Ndioo cua cati ra ti chi maan ra cuu ndo.

⁶ Na cua taa vaha ndo soho ndo tuhun cati ra Tati Ndioo chi ñivi ve ñuhun can, cati ra.”

Tuhun tachi ra Cristo chi ñivi iyo ve ñuhun ñuun Filadelfia

⁷ [Ni vii cahan racan chihin yu:]

“Teheh ni cua taa ndico tucu cun chi ra cuu tatun Ndioo iyo cuenda ve ñuhun ñuun Filadelfia: “Tuhun ya cuu tuhun cati tuhun ra ii, ta rai ndicha cuu ra. Iyo ndatu chi ra cuhva ni chacoo ndatu chi ra David iti chata. Maan ra ii can cua cati yoso cua ndoo tiñu, ta yoni ca cua cuu cahan.

⁸ Chito ra yoso cuhva iyo ndo. Cha chaha ra ndatu yoso cua cati tuhun ndo tuhun ra, ta yoni cua cuu casi. Chito ra yoso cuhva iyo ndo, vati ñahni vaha tu ndee ini iyo chi ndo, soco sacuinu ndo cuhva cati ra. Ña tuhva ndo cati ndo ti ña nacoto ndo chihin ra.

⁹ Iyo ñivi sacahnu ñi chi run Satanaa, ta suvi ñi cati ti chi maan ra ii can cuu ñi, soco ña ndicha ñi, vati sandahyu ñahan ñi. Cua sanini ra chihin ñi, ta cua vaha ñi iti nuun ndo, ta cua sacahnu ñi chi ndo. Cua coto ñi ti cuni mani ra chihin ndo.

¹⁰ Cha ni cundee ini ndo cuhva cha ni cundee ini ra. Chacan cuu cha tindee ra chi ndo, ta ña cua ndoyo ñuhun ndo, vati cha cua queta quivi cua coo tu ndoho chi ndihi ñivi ñuñivi, ta cua ndehe ra a vaha ñi a ña vaha ñi.

¹¹ Cha yatin cua quichi ra. Ña cua saña ndo cuhva iyo ndo. Chacan cuu cha ña cua cuu sandoyo ñuhun ñivi chi ndo.

¹² Tu cua cundee ndo sacanaan ndo chi run cuihna, cua savaha ra ii can cha cua cuu ndo iin ñivi cahnu iti nuun ra Ndioo, ta ña cua ndoyo ñuhun ndo tican. Nuun ndo cua taa ra sivi ra Ndioo, vati chi maan ra cuu ndo. Suvi ni nuun ndo cua taa tahan ra sivi ñuun ra Ndioo, vati ñivi xu ñuun can cuu ndo, ta ñuun ra cuu Jerusalén chaa. Cua quichi chi iti siqui andivi nu iyo ra Ndioo, ta cua savaha ra ñuun chaa can. Suvi ni nuun ndo cua taa ndico tucu ra Ndioo sivi chaa ra ii can, vati chi maan ra cuu ndo.

¹³ Na cua taa vaha ndo soho ndo tuhun cati ra Tati Ndioo chi ñivi ve ñuhun can, cati ra.”

Tuhun tachi ra Cristo chi ñivi iyo ve ñuhun ñuun Laodicea

¹⁴ [Ni vii cahan racan chihin yu:]

“Teheh ni cua taun chi ra cuu tatun Ndioo iyo cuenda ve ñuhun ñuun Laodicea: “Tuhun ya cuu tuhun cati tuhun ra ndacu cuhva cati ra. Iin testigu ndicha cuu ra, vati cati ra cha ndicha ndicha. Maan ra ni savaha ndihi cha ni savaha ra Ndioo nda ni xihna cuii.

¹⁵ Chito ra yoso cuhva iyo ndo, vati ña vaha saxini ndo. Ña cuni ndo saña cuii ndo chihin ra, ta ni ña cuni ndo satiñu vaha ndo chihin ra. Suhva suhva ni cuni ndo chihin ra. Vaha ca cha cua nanducu xini ndo, ta cua savaha ndo iin cha ndicha ndicha. Ña vaha cha ndoo ndo nduvi cuenda.

¹⁶ Chacan cuu cha cua tava ndaa ra chi ndo, vati ña chito ndo ñaan cha cuni ndo, vati ña cuni ndo saña cuii ndo chihin ra, ta ni ña cuni ndo coo vaha ndo chihin ra.

¹⁷ Tacan cati ra, vati maan ndo cati ti vaha iyo ndo. Iyo xuhun ndo, ta ñahni cha cumani chi ndo. Tacan ni cati ndo, soco ña chito ndo ti ñahni cha cusii ini ndo. Ndahvi iyo ndo, ta ña chito ndo ti cha cumani ndo.

¹⁸ Chacan cuu cha maan ra cati ti na cua ndaca ndo cha vaha ndicha chihin ra, ta cua coo vaha ndicha ndo. Na cua ndaca ndo cha ndicha chihin ra, ta ñahni tu ca nuun cua coo chi ndo. Na cua ndaca ndo chihin ra, ta cua coo cha chini tuni chi ndo.

¹⁹ Cati tuhun vaha xaan ra ti ña vaha ndacu ndo, vati cuni mani xaan ra chi ndo. Tacan ni cati tahan ra chi ñivi ra, vati cuni mani ra chi ñi. Na cua saxini ndo iin cha ndicha ndicha, ta na cua saña ihni ndo ndavaha ni ndacu ndo.

²⁰ Iyo ini ra cha cua tindee ra chi ndo. Tu cua cuni ndo, cua tindee ra chi ndo, ta cua coo ra chi ndo. Tacan ni cua coo ndo chi ra icaa ni.

²¹ Tu cua cundee ndo sacanaan ndo chi run cuihna, cua cuhva ra ndicha can cha cua coo ndo icaa ni chihin ra nu cua coo cha vaha chihin ra iti siqui andivi. Tacan ni cua coo ndo, tu cua sacanaan ndo chi run cuihna cuhva ni sacanaan ra chi run, ta cha iyo icaa ra chi sutu ra nu iyo vaha ra.

²² Na cua ta vaha ndo soho ndo tuhun cati ra Tati Ndioo chi ñivi ve ñuhun can, cati ra.”

4

Cua sacahnu ndicha yo chi ra Ndioo iti siqui andivi

¹ Tacan cuu, ta quechaha ndehi ti iyo nuna iin yu vehe iti siqui andivi, ta quechaha chini yu ti cahan iin ñivi. Nihin suhva cahan ñi sava ni cuhva cha iyo ndusu cutu. Cahan ñi iti siqui andivi, ta cati ñi chihin yu ti:

—Nahan tihya, ta cua sanahin chihun ñaan cha cuu cha cua coo iti nuun ca —cati ñi.

² Tacan cuu, ta chacao ndico tu ndee ini cha chaha ra Tati Ndioo, ta naan ndico tucu ini yu. ¡jhna! Ndehi ti iyo iin tayu ra cuu tiñu iti siqui andivi, ta ndaa iin rai nu tayu can.

³ Cuhva caa yuu nani jaspe chi cornalina caa ra ndaa nu tayu can, vati ndichin xaan ra cuu. Siqui tayu ra iyo iin coyohndi, ta cuhva caa iin yuu nani esmeralda caa chi, vati ndichin xaan chi cuu.

⁴ Iyo inga oco cumi tayu ni ndehi, ta tayu ndehe xihne iyo nda mahñu inga tayu can. Ndehi ti iyo oco cumi rai chanihin. Ndaa ra ta ra nu tayu can, ta ndichin ra ta ra sahna cuichin, ta indi xini ra corona cha cuu xuhun cuaan.

⁵ Tacan cuu, ta quee tachan nu tayu inda nda mahñu, ta cahan iin ndusu cuhva cahan savi. Iti nuun tayu can cayu ucha tahan ñuhun, ta ucha Tati Ndioo cuu chi.

⁶ Suvi ni iti nuun tayu can caa cha cuu sava ta cua iin inu. Cuhva caa tañuhun caa chi.

Candaa yuhu nu tecu tayu can iyo cumi ri quitu cuhu, ta mani titi nuun ri iyo nuun ri iyo chata ri.

⁷ Iin ri quitu cuhu can cuu sava ni ta cua ri ndicaha, ta inga ri cuu sava ni ta cua ri sundiquin, ta inga ri caa nuun ri cuhva caa nuun ñivi, ta inga ri cuu sava ta cua ri tasun.

⁸ Ta ndihi cumi ri quitu cuhu can—iyo ndichin ri. Iñu iñu ndichin ri iyo, ta mani titi nuun ri iyo niniin nuun ri niniin chata ri. Nduvi ta niñu ña chacuita cha cati ri ti:

Yoho ra chahnu, ra ii cun.

Ra ii cun.

Ra ii cun.

Iyo ndihi cuii tu ndee ini chihun.

Maun cuu ra iyo nda ni xihna cuii,

ta maun cuu ra iyo vitin,

ta suvi ni maun cuu ra cua coo nu cuahan quivi,
cati ri.

⁹Tacan sacahnu ri quiti cuhu can chi ra ndaa nu tayu can, ta maan ra iyo ndito ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, ta chaha ri tiahvi ndioo chi ra.

¹⁰Ndihni hora cha sacahnu ri chi ra, ta chahnu chiti tahan ndihi oco cumi ra chanihin nu ndaa ra, ta sacahnu tahan ra ta ra chi ra, [ta maan ra iyo ndito ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu]. Cani ra ta ra cha indi xini ra iti nuun ra chahnu, ta cati ra ta ra ti:

¹¹Yoho ra chahnu Ndioo, cahnu xaan cuu cun.

Chacan cuu cha iyo tu ndee ini chihun,

ta cahnu xaan ndatu iyo chihun.

Sacahnu xaan ndi chihun,

vati maun satuvi ndihi cuii cha iyo.

Ni tuvi chi,

ta ni iyo chi,

vati tacan ni cuni maun,

cati ra.

5

Cha ni savaha ra cuu sava ta cua iin mbee

¹Ndehi ti chi ndaha cuaha ra ndaa nu tayu can naan ra iin libru. Ndiso chi letra iti tichi chi, ta ndiso tahan chi letra iti chata chi, ta iyo ucha tahan cha chasi nihin chi chi.

²Ndehi ti iyo iin ra tatun Ndioo, ta nihin xaan iyo ra suhva, ta nihin xaan nducu tuhun ra ti:

—¿Yoo cuu iin rai cahnu ndicha, ta cua cuu cani ra cha chasi libru ya? ¿Yoo cua nuna libru ya? —cati ra.

³Tacan cuu, ta yoni cuu nuna libru can, ta ndehe ñi iti tichi chi. Yoni ni iin ñivi iyo nini cahnu nu ñuhun ñuñivi ya cha cuu nuna chi chi. Yoni ni iin ñivi iyo iti siqui andivi cha cuu.

⁴Chacu xain, vati yoni iyo, ta cua cuu nuna ñi chi chi, ta cua ndehe ñi tichi chi.

⁵Tacan cuu, ta quechaha cahan iin ra chanihin chihin yu, ta cati ra ti:

—Ña cuacun. Iyo iin ra cuu xini cuenda ñivi ra Judá. Ñivi ra David chi ra, ta cha ni sacanaan maan ra. Chacan cuu cha cua cuu ndachi cha chasi libru can, ta cua nuna ra chi chi —cati ra.

⁶Ndehi ti mahñu nu iyo tayu cahnu can mahñu nu iyo ri quiti cuhu can nu iyo ra chanihin can—mahñu tican inda iin ra cha cuu sava ni ta cua iin mbee, vati caa ra cuhva caa ri mbee. Iyo ra cuhva cha ni chahni ñivi chi ra. Ndaa ucha tahan ndiquin xini ra, ta iyo ucha tahan titi nuun ra cha cuu ucha Tati Ndioo cha quee nini cahnu nu ñuhun ñuñivi.

⁷Tacan cuu, ta cuahan ra, ta quihin ra tutu naan ra ndaa nu tayu can.

⁸Nu ni quihin ra tutu can, ta chahnu chiti ndihi cumi ri quiti cuhu can chi ndihi ra chanihin can. Chahnu chiti ra ta ra iti nuun ra cuu ta iin ri mbee can. Iin iin ra chanihin naan ra iin yaa, ta naan tahan ra ta ra coho xuhun cuan. Cutu ñuhun coho can, ta cuu chi sava ni ta cua cha ni cahan ndahvi ndihi ñivi Ndioo chi ra.

⁹Tacan cuu, ta quechaha chita ra ta ra iin yaa. Yaa chaa chita ra, ta cati ra ti:

Cahnu xaan rai cuu cun.

Chacan cuu cha cua cuu cani cun cha chasi libru can,

ta cua nuna cun chi chi.

Cua cuu,

vati cha ni chahni ñivi chihun.

Chati cun niñi cun,

ta tiso vahun tiñu cuenda ra Ndioo.

Chacan cuu cha cua quichi ñivi quee nini cahnu nu ñuhun ñuñivi.

Tucu tucu ñuun quee ñi ta ñi.

Tucu tucu tuhun cahan ñi ta ñi.

Tucu tucu ñivi cuu ñi ta ñi.

¹⁰ Chi ñican cua cuhva cun ndatu,

ta cua cuu ñi sava ni ta cua iin rey.

Cua cuu ñi sava ni ta cua iin sutu,

ta cua cundaca ñahan ñi nu ñuhun ñuñivi ya,

cati ra.

¹¹ Tacan cuu, ta ndehe ndico tuqui nu iyo tayu cahnu can nu iyo ri quiti cuhu can nu iyo ra chanihin can, ta iyo cuiti tahan ra tatun Ndioo. Tuvi xaan tuvi xaan ra ta ra nducuiti, ta chini yu cuhva cati ra,

¹² vati nihin xaan cati ra ti:

Cahnu xaan rai cuu ra cuu mbee ya,

vati ni chihi ra cuenda cuati ñivi.

Chacan cuu cha iyo xaan tu ndee ini chi ra.

Iyo xaan cha chini tuni chi ra,

ta iyo xaan ndatu chi ra.

Nditi xaan xini ra,

ta cahnu xaan rai cuu ra,

cati ra tatun Ndioo can.

¹³ Chini tahin ti cha cahan ndihi ñivi. Cahan ndihi ri quiti cuhu. Cahan ndihi cha ni savaha ra Ndioo. Cahan ñi cha iyo iti siqui andivi, ta cahan tahan ñi cha iyo iti nu ñuhun ñuñivi, ta cati ñi ti:

Cahnu xaan rai cuu ra ndaa nu tayu ya,

ta cahnu xaan rai cuu ra cuu mbee ya.

Chi maan ra iyo tu ndee ini,

ta chi maan ra iyo ndatu.

Na cua cuu chi tacan ni ndihi ni quivi ndihi ni tiempu,

cati ñi.

¹⁴ Tacan cuu, ta quechaha cati ndihi cumi ri quiti cuhu ti:

—¡Ta na cua cuu chi tacan ni! —cati ri.

Tacan cuu, ta chahnu chiti ndihi oco cumi ra chanihin iti nuun ra ta ra, ta sacahnu ra ta ra chi ra.

6

Ndachi racan ucha tahan cha chasi tutu can

¹ Ndehi ti nuna ra cuu ta iin ri mbee can iin cha chasi tutu can, ta chini yu ti cahan iin ri quiti cuhu can. Nihin suhva cahan ri cuhva cahan savi, ta cati ri ti:

—¡Nahan tihya! —cati ri.

² Tacan cuu, ta ndehi ti iyo iin ri quiti. Quiti cuichin cuu ri, ta iyo iin ra yoso chi ri, ta naan ra cuchi. Nihin ra corona indi xini ra, vati ni sacanaan ra chi run cuxaan ini chi ra, ta quee ra cuahan ra, vati cua sacanaan ca ra.

³ Ni chahnda ra cuu ta iin mbee can inga cha chasi tutu can, ta cha cuu uvi cuu chacan. Nu ni chahnda ra chi chi, ta chini yu ti quechaha cati inga ri quiti cuhu can ti:

—¡Nahan tihya! —cati ri.

⁴ Tacan cuu, ta quee inga ri quiti. Quiti cuaha cuu ri, ta cha iyo ndatu chi ra yoso chi ri, vati ña cua coo taxin ca ñivi nu ñuhun ñuñivi. Chacan cuu cha cua cahni ñi chi tahan ñi, ta racan nihin ra cha cuu ta iin machete cahnu xaan.

⁵ Ni chahnda ra cuu ta iin ri mbee can inga cha chasi tutu can, ta cha cuu uni cuu chacan. Nu ni chahnda ra chi chi, ta chini yu ti quechaha cati inga ri quiti cuhu can ti:

—¡Nahan tihya! —cati ri.

Tacan cuu, ta ndehi ti iyo inga ri quiti. Quiti tuun cuu rican, ta iyo ra yoso chi ri, ta naan ra iin ticata.

⁶ Chini yu cha cuu sava ni ta cua iin ndusu ñivi nu iyo ndihi cumi ri quiti cuhu can, ta cati ñi ti:

—Yahvi xaan cua cunda iin kilu nuni, ta ta ni cuhva yahvi xaan cua cunda uni kilu chiti cebada, soco ña yahvi cua cunda aceite chi vinu —cati ñi.

⁷ Ni chahnda ra cuu ta iin ri mbee can inga cha chasi tutu can, ta cha cuu cumi cuu chacan. Nu ni chahnda ra chi chi, ta chini yu ti cati ndico tucu inga ri quiti cuhu ti:

—¡Nahan tihya! —cati ri.

⁸ Tacan cuu, ta ndehi ti iyo inga ri quiti. Quiti chaha cuu rican, ta yoso iin rai chi ri, ta iyo ndatu chi ra, vati cua cahni ra chi ñivi. Ndihi nu cua yaha ra cua yaha inga ra cuenda nu iyo ñivi ndii. Cumi cuenda natahvi ra Ndioo nu ñuhun ñuñivi, ta chaha ra ndatu chi ra cha cua yaha ra iin cuenda nu ñuhun ñuñivi, ta cua cahni ra chi ñivi. Chi espada cua cahni ra chi ñi. Cua coo tama cua savaha ra, ta cua yani cuehe chi ñi cua savaha ra, ta cua cachi ri quiti cuhu chi ñi cua savaha ra. Tacan ni cua cahni ra chi ñi.

⁹ Ni chahnda ra cuu ta iin ri mbee can inga cha chasi tutu can, ta cha cuu uhun cuu chacan. Nu chahnda ra chi chi, ta ndehi ti iyo mesa nu sacahnu ñivi chi ra Ndioo, ta tichi mesa can iyo anima ñivi ni chihi cuenda ra Ndioo. Cahni ñivi chi ñi, vati chinu ini ñi tuhun Ndioo, ta chaha ñi cuenda yoso cuhva iyo ra.

¹⁰ Nihin xaan cana chaa ñi, ta cati ñi ti:

—Yoho ra chahnu, i xaan iyo cun, ta rai ndicha cuu cun. Na cua tachi tuni yatin cun chi ñivi ñuñivi, vati ñican cuu ñi chahni chi ndi —cati ñi.

¹¹ Tacan cuu, ta chaha ra sahna cuichin cua cundichin ñi, ta cati ra ti na cua cuatu nuun ñi suhva ca, vati ni cumani cha cua nducuiti ñivi tahan ñi. Ni cua cahni ca ñivi chi ñivi tahan ñi cuhva ni chahni ñi chi maan ñi, ta sa cua coso vaha tiñu.

¹² Ndehi ti ni chahnda ra cuu ta ri mbee can inga cha chasi tutu can, ta cha cuu iñu cuu chi. Nu ni chahnda ra chi chi, ta nihin xaan ni taan, ta tuun tuun ni chacao ri nicandin cuhva iyo iin sahna tuun tuun. Cuaha cuaha cuu ri yoo cuhva cuaha cuaha iyo niñi yo.

¹³ Quehni maan ri tiñu iti nu ñuhun cuhva quehni chiti yutun cha cani iin tiati chi chi.

¹⁴ Ndata iti siqui andivi, ta chacuituvi chi cuhva chaituvi iin tutu. Quechaha tuñu ndihi yucu, ta tuñu tahan ndihi ñuhun iyo mahñu nduta, ta ña ndoo chi nu ni chacao chi.

¹⁵ Tacan cuu, ta ndihi ñivi—masi ñivi cahnu, masi ñivi ndahvi, masi ra cumi tiñu cahnu, masi ra chanihin, masi ra sandaru, masi ra xaan, soco ndihi ñivi ni chacuindi xehe ñi. Chacuindi xehe ñi tichi ñuhun, ta chacuindi xehe ñi ticu yuu, ta chacuindi xehe ñi tichi yucu.

¹⁶ Tacan cuu, ta quechaha cati ñi chi yuu can chi yucu can ti:

—Na cua nduva ndo, ta na cua casi ndo nu indi xehe ndi. Tacan, ta ña cua ndehe ra ndaa nu tayu chi ndi, ta ni ña cua ndehe ra cuu ta ri mbee can chi ndi, vati xaan xaan ra —cati ñi.

¹⁷ Cha ni queta quivi cha cua nduxaan ra ta ra chi ñivi, ta yoni cua cuu cundee nu cua nduxaan ra.

7

Ñivi cuu ñivi Israel ndicha

¹ Tacan cuu, ta ndehi ti inda cumi tatun Ndioo. Cumi chiyo nu ñuhun ñuñivi inda ra, ta ña chaha ra cha yaha tati. Chacan cuu cha ña yaha ca chi nu ñuhun. Ña yaha ca chi nu nduta tañuhun, ta ni ña yaha ca chi ni iin yutun.

² Tacan cuu, ta ndehi inga tatun Ndioo. Ndaa ra iti siqui andivi nu ni cana nicandi, ta naan ra tuni ra Ndioo ndito. Nihin suhva cana chaa ra chi ndihi cumi ra tatun Ndioo can, ta chi maan ra ta ra cuu ra iyo ndatu cha cua sandoyo ñuhun ra ñuhun ñuñivi chi tañuhun,

³ ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Cuatu nuun ndo. Na cua taa xihna ndi tuni nutaan ñivi cuu musu ra Ndioo, ta sa cua sandoyo ñuhun ndo nu ñuhun ñuñivi. Cua sandoyo ñuhun ndo nduta tañuhun, ta cua sandoyo ñuhun ndo yutun —cati ra.

⁴ Tacan cuu, ta chini yu ti cati ra yoso tahan ñivi ni taa ra tuni. Queta iin ciendu uvi xico cumi mil ñivi. Mani ñivi cuu ñivi Israel ndicha cuu ñi, ta cuenda ndihi uchi uvi sutu ñuun cuenda ñivi Israel iyo ñi.

⁵ Uchi uvi mil ñivi ni chacunda tuni cuu ñivi ra Judá, ta uchi uvi mil ñi cuu ñivi ra Rubén, ta uchi uvi mil ñi cuu ñivi ra Gad,

⁶ ta uchi uvi mil ñi cuu ñivi ra Aser, ta uchi uvi mil ñi cuu ñivi ra Neftalí, ta uchi uvi mil ñi cuu ñivi ra Manasee,

⁷ ta uchi uvi mil ñi cuu ñivi ra Simeón, ta uchi uvi mil ñi cuu ñivi ra Leví, ta uchi uvi mil ñi cuu ñivi ra Isacar,

⁸ ta uchi uvi mil ñi cuu ñivi ra Zabulón, ta uchi uvi mil ñi cuu ñivi ra José, ta uchi uvi mil ñi cuu ñivi ra Benjamín.

Cha cua cundichin ñivi sahma cuichin

⁹ Tacan cuu, ta ndehi ti tuvi xaan tuvi xaan ñivi nducuiti. Yoni cundee cahvi chi ñi, vati tuvi ñivi cuu ñi. Ndihi ñuun iyo nu ñuhun ñuñivi quee ñi ta ñi. Ndihi ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi cuu ñi ta ñi, ta ndihi tuhun iyo nu ñuhun ñuñivi cuu tuhun cahan ñi ta ñi. Inda ñi iti nuun tayu cahnu can, ta inda ñi iti nuun ra cuu mbee can. Sahma cuichin ndichin ñi ta ñi, ta naan ñi ndaha ticaha, [vati sacahnu ñi chi ra].

¹⁰ Tacan cuu, ta nihin xaan quechaha cana chaa ñi, ta cati ñi ti:

Maan ra Ndioo—ra ndaa nu tayu ya cuu ra ni sacacu chi ndi, ta maan ra cuu ta ri mbee ya cuu ra ni sacacu chi ndi, cati ñi.

¹¹ Ni inda tahan ndihi ra tatun Ndioo iti nu tayu can nu iyo ra chanihin chi ri quiti cuhu can, ta ni chahnu chiti ra, ta chahnu xini ra nda nu ñuhun, ta sacahnu xaan ra chi ra Ndioo.

¹² Cati ra ta ra chi ra ti:

Yoho ra chahnu Ndioo, na cua cuu cun rai cahnu xaan.

Na cua coo ca cha chini tuni chihun,

ta na cua cuhva ca ndi tiahvi ndioo chihun.

Na cua coo ca tu ndee ini chihun,

ta na cua sacahnu ca ndi chihun.

Na cua cuu chi tacan ni ndihi ni quivi ndihi ni tiempu,

ta na cua cuu chi tacan ni,

cati ra.

¹³ Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun iin ra chanihin chihin yu ti:

—¿Yoo ñi cuu ñi ndichin sahma cuichin? ¿Ndaa iti quichi ñi? —cati ra.

¹⁴ Ta cati ndiquee chi ra ti:

—Yoho chito, ra chahnu —cati yu chi ra.

Ta cati ndico ra ti:

—Quichi ñi iti nu iyo tu ndoho cahnu xaan. Cha ni ndundoo anima ñi, vati cha ni chati ra cuu ta ri mbee can niñi ra nu ni chihi ra. Tacan ni ndundoo anima ñi iya.

¹⁵ Chacan cuu cha iyo ñi iti nuun ra Ndioo. Nduvi ta niñu satiñu ñi cuenda ra. Vehe ra satiñu ñi chi ra, ta maan ra tindee chi ñi, vati icaa ni iyo ra chi ñi.

¹⁶ Ña cua cuisoco ca ñi. Ña cua neti ca ñi nduta, ta ni ña cua quehni ca yoco nicandi chata ñi,

¹⁷ vati iyo ra cuu ta ri mbee can chi ñi. Mahñu nu iyo tayu can iyo ra, ta cua cumi ra chi ñi. Cua cundaca ra chi ñi nu cua coo vaha ñi nu cua coo ndito ñi chi ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, ta cua sanaan ra Ndioo ndihi tu cuihya ini chi ñi —cati ra.

8

Cua cahnda racan cha chasi tutu can

¹ Ni chahnda ra cuu ta ri mbee can inga cha chasi tutu can, ta cha cuu ucha cuu chi. Nu ni chahnda ra chi chi, ta taxin taxin ni chacoo iti siqui andivi. Queta iin sava hora cutaxin.

² Tacan cuu, ta ndehi ti inda ucha tatun Ndioo iti nuun ra Ndioo, ta ucha cutu quihin ra ta ra.

³ Tacan cuu, ta quichi inga ra tatun Ndioo. Quichi ra, ta ni chacuinda ra nu iyo mesa nu sacahnu ñivi chi ra Ndioo. Coho xuhun cuaan indi cutu naan ra. Cuaha suhva cutu nihin ra, vati cua cahmi ra chi chi nu cahan ndahvi ndihi ñivi ra Ndioo chi ra, ta mesa xuhun cuaan nu sacahnu ñivi chi ra Ndioo chahmi ra cutu can. Iti nuun ra Ndioo chahmi ra chi chi.

⁴ Chacan cuu cha ndaa yuhma cutu can [nu chahmi ra tatun Ndioo chi chi], ta inuun ni queta tuhun cahan ñivi ra iti nuun ra.

⁵ Tacan cuu, ta quihin ra tatun Ndioo coho cutu can, ta tihira ñuhun cayu nu mesa ra Ndioo, ta cani ra chi chi nu ñuhun ñuhun ñuñivi. Tacan cuu, ta nihin xaan quechaha cahan savi, ta quehni tachan, ta taan nu ñuhun ñuñivi.

Tivi ra tatun Ndioo cutu

⁶ Tacan cuu, ta ni tiso vaha ndihi ucha ra tatun Ndioo can cutu ra, vati cua tivi ra.

⁷ Tacan cuu, ta tivi ra cuu xihna cuii, ta quehni savi yuu nu ñuhun ñuñivi. Quehni ñuhun, ta quehni niñi, ta sacanuun chi. Quehni chi, ta cayu iin cuenda nu ñuhun ñuñivi. Cahnu xaan cuhva ni cayu, ta ta ni cuhva cayu yutun, ta ta ni cuhva cayu ita cuii.

⁸ Tacan cuu, ta tivi inga ra, ta iin cha cuu sava ni ta cua iin yucu cahnu xaan quehni tichi tañuhun. Cayu chi, ta quehni chi. Iin cuhva cahnu xaan tañuhun can ni cuu niñi,

⁹ ta ta ni cuhva chihhi cuaha xaan ri iyo tichi nduta can, ta ta ni cuhva ndoyo ñuhun iin cuenda ndihi tundoo cha iyo nu nduta tañuhun can.

¹⁰ Tacan cuu, ta tivi inga ra cuu uni, ta quehni iin ri tiñu cahnu xaan. Cayu ri cuhva cayu iin ñuhun, ta quehni ri. Iti siqui quehni ri, ta quehni ri nu cuu chi yuta, ta quehni ri nu soco. Iin cuhva cahnu xaan chi quehni ri.

¹¹ Ajenjo nani ri tiñu can, vati ndihi nduta nu quehni ri nduuva. Tuvi xaan ñivi chihhi, vati chihhi ñi nduta can, ta uva xaan chi cuu.

¹² Tacan cuu, ta tivi inga ra cuu cumi, ta ndoyo ñuhun tahan iin cuhva ri yoo chi ri tiñu. Chacan cuu cha ndunaan ri. Iin cuhva cahnu xaan ri ndunaan. Chacan cuu cha ña ndichin iin cuhva ri chinucahni, ta ni ña ndichin iin cuhva ri cha cuua.

¹³ Tacan cuu, ta ndehi ti chini yu cha nihin xaan ndahyu chaa iin ri tasun nu tati ri. Cuiti cuiti tati ri, ta cati ri ti:

—Ndioho ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi, ndahvi xaan ndahvi xaan cua cuu ndo. Ndahvi xaan cua cuu ndo, vati ni cua tivi inga uni ra tatun Ndioo cutu ra vitin —cati ri.

9

¹ Tacan cuu, ta tivi inga ra tatun Ndioo cutu ra, ta ra cuu uhun cuu ra. Ndehi ti quehni iin ra cuu sava ta cua ri tiñu. Nu ñuhun ñuñivi quehni ra, ta naan ra ticu yuhu soco nu indi ñivi ni savaha ndavaha ni.

² Nuna ra yuhu chi, ta quee yuhma soco can. Cha suhva yuhma can quee cuhva quee xaan yuhma chitun cahnu, ta ndunaan ri nicandi, vati yuhma xaan cuu nu ni nuna soco can.

³ Suvi ni tichi yuhma can quee ri tica, ta cuahan ri nu ñuhun ñuñivi ya. Iyo tahan cha xaan chi ri cuhva iyo cha xaan chi ri tisuhma.

⁴ Cha iyo ndatu chi ri, vati cua cuhva ri tu ndoho chi ñivi, tu ña ndiso ñi tuni ra Ndioo nutaan ñi, soco ñahni ndatu cha cua sandoyo ñuhun ri ita. Ña cua cuu sandoyo ñuhun ri cuhu, ta ni ña cua cuu sandoyo ñuhun ri yutun.

⁵ Uhun yoo cua cuu cuhva ri tu ndoho chi ñivi can, soco ña cua cuu cahni ri chi ñi. Cua cuhva ri tu ndoho chi ñivi cuhva chaha ri tisuhma tu ndoho chi ñivi nu chachi ri chi ñi.

⁶ Quivi can cua cuni ñivi cuvi ñi, soco ña cua cuu. Cua nanducu xaan ñi cuhva cha cua cuvi ñi, soco ña cua nihin ñi cuhva.

⁷ Ta ri tica can—caa ri cuhva caa ri quiti nahnu chica nu iyo cuati. Indi xini ri cha cuu sava ni ta cua corona xuhun cuaan, ta caa nuun ri cuhva caa nuun ñivi.

⁸ Ixi xini ri cuu sava ta cua ixi xini ñi ñahan, ta cuhva caa nuhun ri ndicaha caa nuhun ri.

⁹ Soo ri cuu sava ta cua iin caa, ta nihin xaan catin nu tati ri cuhva nihin xaan catin nu xita ri quiti careta, ta chinu ri cuahan ri nu cua cani tahan ñivi.

¹⁰ Suhma ri cuu sava ni ta cua suhma ri tisuhma, ta iyo iñu xaan nuun chi. Tacan cua cuhva ri tu ndoho chi ñivi, vati xaan xaan suhma ri. Uhun yoo cua cuhva ri tu ndoho chi ñivi,

¹¹ ta ra cuu xini chi ri cuu ra tatun cumi yuhu soco nu indi ñivi ni savaha ndavaha ni. Abadón nani ra chi tuhun cahan ñivi hebreo, ta ñivi cahan tuhun griego—cati ñi ti Apolión nani ra. Tacan ni nani ra, vati sandoyo ñuhun ra chi ñivi.

¹² Tu ndoho cha cua coo xihna cuui cuu chacan, soco ni cua coo inga uvi ca chi.

¹³ Tacan cuu, ta tivi inga ra tatun Ndioo cutu ra, ta ra cuu iñu cuu ra. Tacan cuu, ta quechaha chini yu ti cahan iin ñivi. Ndihi cumi tutu mesa xuhun cuaan iyo iti nuun ra Ndioo cahan ñi,

¹⁴ ta quechaha cati ñi chi ra tatun Ndioo can ti:

—Nu iyo yuta nani yuta Eufrate cahnu iyo cumi ra tatun Ndioo—nuhni ra. Cua saña cun chi ra —cati ñi.

¹⁵ Tacan cuu, ta ni chandachi ra cumi tatun Ndioo can. Cha ni chatu vaha ra ta ra hora can. Cha ni chatu vaha ra quivi can. Cha ni chatu vaha ra yoo can. Cha ni chatu vaha ra cuiya can. Cha ni chatu vaha ra, vati cua cahni ra ta ra iin cuenda ndihi ñivi ñuñivi. Cahnu xaan iin cuenda ñivi cua cahni ra.

¹⁶ Chini yu yoso tahan ra sandaru cua coso quiti, ta cua cuhun ra. Tuvi ra cuu ra, vati uvi ciendu millón rai cuu ra.

¹⁷ Chehe cuu cha ni ndehi cha cahan ñumahna chihin yu. Ndehi chi ri quiti can, ta ndehi chi ra yoso chi ri. Cha chasi pechu ra—cuaha chi, ta tuun chi, ta cuaan chi, ta xini ri quiti can caa cuhva caa xini ri ndicaha, ta quee ñuhun

yuhu ri. Quee yuhma yuhu ri. Quee azufre yuhu ri. Ndihi chacan quee yuhu ri.

¹⁸ Tacan ni chahni ri chi iin cuenda ñivi. Cahnu xaan cuenda ñivi ni chihi. Uni cuhva chahni ri chi ñi, vati quee ñuhun yuhu ri. Quee yuhma yuhu ri, ta quee azufre yuhu ri.

¹⁹ Iyo cha xaan yuhu ri quiti can, ta iyo tahan cha xaan suhma ri, vati suhma ri cuu sava ni ta cua cha xaan yuhu ri coo, vati iyo cha xaan nuun chi, ta sanicuehe tahan chi chi ñivi.

²⁰ Ta ndihi ca ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi—ña chihi ñi chi tu ndoho can, soco ña cuni ñi nacoo ihni ñi ndavaha ni ndacu ñi. Chacan cuu cha ña saña ñi cha sacahnu ñi chi run tati cuihna. Ña saña ñi ita niñu xuhun cuaan. Ña saña ñi ita niñu xuhun cuichin. Ña saña ñi ita niñu caa. Ña saña ñi ita niñu yuu. Ña saña ñi ita niñu yutun. Ña saña ñi, ta ita niñu can ña ndehe chi. Ña chini chi. Ña chica chi.

²¹ Ta ni cuhva ña saña ihni ñi cha chahni ñi tahan ñi. Ña saña ñi tuhun tasi ndacu ñi. Ña saña ñi cha iyo ñi ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo. Ña saña ñi cha suhu ñi. Ña saña ñi.

10

Naan ra tatun Ndioo iin tutu

¹ Tacan cuu, ta ndehi ti nuun inga ra tatun Ndioo iti siqui andivi, ta nihin xaan iyo racan. Tichi vico nuun ra, ta iti xini ra iyo iin coyohndi. Cuhva caa nicandi caa nuun ra, ta caa chaha ra cuhva nu cayu uvi ñuhun.

² Iin tutu luhu naan ra, ta ña ndasi chi. Chañu ra iin chiyo chaha cuaha ra nu nduta tañuhun, ta chañu ra inga chiyo chaha ra nu ñuhun.

³ Tacan cuu, ta nihin xaan quechaha cana chaa ra. Cuhva ndahyu chaa ri ndicaha cana chaa ra. Nu ni cana chaa ra, ta quechaha cahan savi.

⁴ Ucha chaha cahan savi, ta ni cua tai nu tutu, soco chini yu cha cahan iin ñivi iti siqui andivi, ta quechaha cati ñi ti:

—Ña cua taun tuhun cha ni cahan savi. Cua cucumi xehun chi chi —cati ñi.

⁵ Suvi ni ra tatun Ndioo chañu iin chiyo chaha ra nu ñuhun ta inga chiyo chaha ra nu tañuhun—sanda ndaha cuaha ra nda iti siqui andivi,

⁶ ta quechaha cahan ra iin cha rai ndicha. Cuenda ra iyo ndito ndihi ni quivi ndihi ni tiempu cahan rai ra, ta suvi ra cuu ra satuvi iti siqui andivi chi ñuhun ñuñivi chi ndihi cuii cha iyo. Tacan ni cati ra ti:

—Ña cua nducuee ca,

⁷ vati cha cua queta quivi cua queta tiñu ra Ndioo cuhva ni cati ra chi ra cahan cuenda ra nu ni quichi quivi. Tacan ni cua coo chi quivi cua tivi ra tatun Ndioo cutu ra, ra cuu ucha.

⁸ Tacan cuu, ta chini ndico tucu yu ti cahan ndico tucu iin ñivi iti siqui andivi. Inga chaha cahan tucu ñi chihin yu, ta cati ñi ti:

—Cuahan, ta quihun tutu naan ra inda nu nduta chi nu ñuhun —cati ñi.

⁹ Tacan cuu, ta tuhve nu inda ra tatun Ndioo can, ta cati yu ti:

—Cuhva tutu can chihin yu —cati yu.

Ta cati ndico ra ti:

—Quihin chi chi, ta sacuahun chi chi, vati na cua cutuni ini cun chi chi. Cua cusii ini cun cha cua sacuahun chi chi, soco cua coo tahan tu cuihya ini chihun —cati ra.

¹⁰ Tacan cuu, ta ni quihin yu tutu naan ra tatun can, ta sacuahi chi chi. Xihna ca cusii ini yu cha sacuahi chi chi, ta sa ni quechaha ni chaco tu cuihya ini chihin yu.

¹¹ Tacan cuu, ta quechaha cati ñivi chihin yu ti:

—Nini xaan cha cua cati tuhun ndico tucu cun chi ñivi cuenda ra Ndioo. Cua cati tuhun cun yoso cuhva cua coo ñi—masi tuvi ñivi cuu ñi, masi cahan ñi inga tucu tuhun, masi cumi tiñu cuu ñi —caci ñi.

11

Uvi tahan ra cuu ra cua cuhva cuenda

¹ Tacan cuu, ta chaha ñi iin yutun chihin yu cha cua ticuhve. Tacan cuu, ta quechaha cati iin ñivi chihin yu ti:

—Cuinda, ta cua ticuhva cun vehe ra Ndioo. Cua ticuhva cun mesa ra, ta cua cahvi cun yoso tahan ñivi cuu ñi sacahnu chi ra.

² Ña cua ticuhva cun tihyo iyo chata vehe. Ña cua ticuhva cun chi chi, vati cua ndoo chi cuenda inga tucu ñivi, ta cua sacaquinini ñi nu ii can. Uvi xico uvi yoo cua sacaquinini ñi chi chi.

³ Tacan cua cuu, ta cua tachi yu uvi rai nuun iyo ñi, ta cua cuhva ra cuenda yoso cuhva iye, ta iin mil uvi ciendu uni xico quivi cua cuhva ra cuenda. Cua cunami ra sahma tuun, [vati ndahvi cua cuni ra].

⁴ Maan ra cati tuhun can cuu sava ni ta cua uvi yutun olivo. Maan ra cuu sava ni ta cua uvi candileru inda iti nuun ra chahnu Ndioo.

⁵ Tu cua cuni ñivi cuhva ñi tu ndoho chi ra, cua quee ñuhun yuhu ra, ta cua cayu ñivi cuxaan ini chi ra. Tu cua cuni ñivi cuhva ñi tu ndoho chi ra, cua cuvi ndicha ñi.

⁶ Iyo tu ndee ini chi ra, ta cua cuu casi ra iti siqui. Ndihi quivi cua cati tuhun ra, ta cua cuu casi ra, ta ña cua cuun savi. Cua cuu sama ra nduta, ta cua cuu chi niñi. Cua cuu cuhva ra ndihi cuini tu ndoho chi ñivi cuhva cuni maan ra. Tu cua cuni ra, cua cuu cuhva ra chi chi nunuun ni yoso cuhva iyo ini ra.

⁷ Nu cua ndihi cuhva ra cuenda, ta sa cua quee run cuu sava ta cua iin ri quiti cuhu, ta tichi soco nu indi ñivi ni savaha ndavaha ni cua quee run. Cua quee run, ta cua cani tahan run chi racan, ta cua sacanaan run, ta cua cahni run chi ra.

⁸ Tacan cuu, ta cua ndoo iquin cuñu ra iti. Ñuun cahnu nu ni chahni ñivi chi ra chahnu nu ni taa ñi chi ra nu cruu—ican cua cava iquin cuñu ra ta ra. Cati tahan ñivi ti ñuun Sodoma chi ñuhun Egipto nani ñuun can.

⁹ Uni quivi yoso sava cua ndehe ndihi ñivi nu cua cava iquin cuñu ra ta ra. Ñivi quichi inga ñuun, ñivi quichi inga ñuhun, ñivi cahan inga tucu tuhun—ñican cuu ñi cua ndehe chi ra ta ra, ta ña cua cuhva ñi cha cua cuchi ra.

¹⁰ Cua cusii ini ñivi ñuñivi ndehe ñi cha ni tahan ra ta ra. Cua cusii ini ñi, ta cua samani ñi cuati suhva chi tahan ñi, vati cuaha xaan tu ndoho chaha ra chi ñi, [ta cha ni chihi ra].

¹¹ Tacan cuu, ta cua yaha inga uvi quivi yoso sava, ta sa cua cuhva ra Ndioo tu ndee ini chi ra ta ra, ta cua natacu ndico ra. Cua cuinda ndico ra, ta nihin xaan cua quechaha cuyuhvi ñivi ndehe ñi chi ra.

¹² Tacan cua cuu, ta cua cuni soho ra ti nihin xaan cha cahan iin ñivi iti siqui andivi, ta cati ñi chi ra ta ra ti:

—Nahan ndo. Cua ndaa ndo tihya —caci ñi.

Tacan cuu, ta ni ndaa ra ta ra iti siqui. Tichi vico ndaa ra, ta ndehe ñivi cuxaan ini chi ra nu cuahan ra.

¹³ Suvi ni hora can nihin xaan ni taan, ta ndoyo ñuhun iin ticu ñuun can, ta ucha mil ñivi ni chihni nu ni taan. Tacan cuu, ta quechaha cuyuhvi ndihi ñivi can, ta quechaha sacahnu ñi chi ra Ndioo iyo iti siqui andivi.

¹⁴ Cha cuu uvi tu ndoho cuu chacan, soco yatin xaan ni cua coo ndico inga chi.

Cutu ra cua tivi ra tatun Ndioo—ra cuu ucha

¹⁵ Tacan cuu, ta tivi inga ra tatun Ndioo cutu ra, ta ra cuu ucha cuu racan. Tacan cuu, ta nihin xaan quechaha cahan ñivi iti siqui andivi, ta cati ñi ti: Cha cua cundaca ñahan ra chahnu Ndioo chi ra Cristo nu ni chacundaca ñahan ñivi ñuñivi,

ta cua cundaca ñahan ra ta ra ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, cati ñi.

¹⁶ Tacan cuu, ta chahnu chiti ndihi oco cumi ra chanihin—ra ndaa nu tayu iti nuun ra Ndioo. Nda nu ñuhun chahnu xini ra, ta sacahnu ra chi ra Ndioo, ¹⁷ ta quechaha cati ra ti:

Yoho ra chahnu Ndioo, iyo ndihi cuui tu ndee ini chihun.

Maun cuu ra cha ni chacoo nu quichi quivi,

ta maun cuu ra cha iyo vitin,

ta maun cuu ra cua coo iti nuun.

Chaha ndi iin tiahvi ndioo chihun,

vati iyo xaan tu ndee ini chihun,

ta cha quechaha ndaca ñahun.

¹⁸ Cha ni cuxaan ini ñivi ñuñivi chihun,

soco cha ni queta quivi cua cuxaan ini tahun chi maan ñi.

Cha ni queta quivi cua tachi tuni cun chi ñivi cha ni chihini,

soco chi ndihi ñivi cun cua cuhva cun cha vaha.

Chi musu cun chi ra ni cahan cuenda cun chi ñivi sacahnu chihun—masi cahnun ñivi cuu ñi, masi ndahvi iyo ñi—chi ñican cua cuhva cun cha vaha,

vati sandoyo ñuhun ñi chi ñivi sandoyo ñuhun ñuhun ñuñivi, cati ra.

¹⁹ Tacan cuu, ta nuna yu vehe ra Ndioo—vehe cha iyo iti siqui andivi. Iti tichi chi ndehe ndi chatun cha iyo cuenda cha ni ndoo vaha tuhun chi ra Ndioo. Tacan cuu, ta quehni tathan, ta cahan savi, ta quechaha taan, ta quehni savi yuu nahnu, [vati cahnun xaan rai cuu ra Ndioo].

12

Cha ni savaha iin ri dragón chi iin ñahan

¹ Tacan cuu, ta ni chacoo iin cuhva iti siqui andivi. Ndehi iin ñahan, ta cha ndichin ña cuu ta ri nicandi, ta chañu ña nu yoo. Indi xini ña cha cuu uchi uvi ri tiñu.

² Ñuhun sehe ña, ta ndahyu chaa ña, vati cha quechaha iyo tu ndoho chi ña, vati cua cacu sehe ña.

³ Tacan cuu, ta ndehi ti iyo inga cuhva iti siqui andivi. Ndehi iin ri dragón. Quiti cuhu cuu ri, ta cahnun xaan ri. Cuaha cuaha ri cuu. Ucha xini ri iyo, ta uchi ndiquin ri iyo xini ri, ta indi xini ri corona—iin iin xini ri.

⁴ Yani suhma ri tiñu iyo iti siqui savaha ri, ta quehni iin cuenda ri tiñu nu ñuhun ñuñivi, ta cuaha suhva ri saquehni ri. Tacan cuu, ta ni chacuinda ri quiti cuhu can iti nuun ña ñahan can. Inda ri iti nuun ña, vati cua cacu sehe ña, ta sa cua cachi ri chi ve.

⁵ Tacan cuu, ta cacu sehe ña. Iin rai luhu cuu ve, ta ni cua cundaca ñahan ve chi ndihi ñivi ñuñivi nu cuahan quivi. Tacan cuu, ta canihin vaha ra Ndioo chi ve nu ndaa ra.

⁶ Tacan cuu, ta chinu ña ñahan can cuahan ña tichi cuhu. Ican iyo ña nu tiso vaha ra Ndioo cha cua cachi ña, vati cua ndoo ña iin mil uvi ciendu uni xico quivi.

⁷ Tacan ni cuu, ta ni chacoo cuati iti siqui andivi. Iyo ra Miguel chi ra cuu tatun ra, ta cani tahan ra ta ra chi run quiti cuhu can chi tatun maan run,

⁸ ta ra Miguel chi ra cuu tatun ra—racan cuu ra sacanaan. Chacan cuu cha ñahni ca nu cua coo ri quti cuhu can iti sigui andivi.

⁹ Tacan cuu, ta quee ndaa maan ri quti cuhu can, ta suvi ri cuu ri coo nda ni iti chata. Cuihna cuu ri, ta nani ri Satanaa. Suvi ri cuu ri sandahyu ñahan chi ndihi ñivi ñuñivi. Tava ndaa ra Ndioo chi run chi tatun run, ta ñuhun ñuñivi ya quichi run.

¹⁰ Tacan cuu, ta chini yu ti nihin xaan quechaha cahan ñi iti sigui andivi, ta cati ñi ti:

—Vitin cha iyo xaan tu ndee ini chi ra Ndioo. Cha ndaca ñahan ra, ta cha chaha ra ndatu chi ra Cristo, ta cha sacacu ra chi ra yani ndi chi ñi tahan ndi, vati cha tava ndaa ra chi run cuni tiso cuati ñi, ta nduvi ta niñu cuni run tiso run cuati ñi iti nuun ra Ndioo.

¹¹ Cha sacanaan ñi chi run, vati cha chati ra cuu ta iin mbee can niñi ra cuenda ñi, ta chihi ra. Cha sacanaan ñi chi run, vati cha chaha ñi cuenda yoso cuhva iyo ñi chi ra, ta ña yuhvi ñi cuvi ñi cuenda ra.

¹² Ndihi ndioho iyo iti sigui andivi—na cua cusii ini ndo, soco ndihi ndioho iyo nu ñuhun ñuñivi—ndahvi xaan iyo ndo, vati cha nuun run cuihna nu iyo ndo. Xaan xaan cuni run, vati chito run ti ñahni ca quivi run iyo —cati ñi.

¹³ Ni ndehe run quti cuhu can ti tava ndaa ra Ndioo chi run iti nu ñuhun ñuñivi. Nu ni ndehe run chacan, ta quechaha ndicu run chi ña ñahan cacu sehe, vati cuni cani tahan run chi ña,

¹⁴ soco chaha ra Ndioo uvi ndichin ri tasun chi ña. Chacan cuu cha tati ña nu cua coo ña tichi cuhu, ta cacu ña. Tican cua ndoo ña. Uni cuiya yoso sava cua ndoo ña, ta cua nihin ña cha cua cachi ña, ta ña cua coto ri cuu coo can nu iyo ña.

¹⁵ Tacan cuu, ta tivi ri nduta yuhu ri nu cuahan ña. Tivi ri. Tivi ri, ta nduta can cuu sava ni ta cua iin yuta, vati cuni ri cahni ri chi ña tichi nduta can.

¹⁶ Tacan cuu, ta cuni tindee ñuhun ñuñivi chi ña. Chacan cuu cha nuna iin yavi nu ñuhun ñuñivi ya, ta quechaha quihvi nduta tivi ri coo can.

¹⁷ Tacan cuu, ta xaan cuni ri quti cuhu can chi ña ñahan can. Chacan cuu cha quee ri cuahan ri, vati cua cani tahan ri chi ndihi ca ñivi cuu sehe ña. Sehe ña cuu ñivi sacuinu cuhva cati tuhun ra Ndioo, ta chaha ñi cuenda yoso cuhva iyo ra Jesuu.

13

Cuhva iyo inga uvi ri quti cuhu

¹ Ni chacuinde yu tañuhun, ta ndehi ti tichi nduta tañuhun can quee iin ri quti cuhu. Iyo ucha xini ri nu ndaa uchi ndiquin ri, ta iin corona indi iin iin ndiquin ri. Ndihi xini ri ndiso ri tuhun ndavaha ni,

² ta ri quti cuhu ndehi—caa ri cuhva caa iin ri cuiñi. Chaha ri cuu sava ta cua chaha ri oso, ta yuhu ri cuu sava ta cua yuhu ri ndicaha. Suvi ni chi rican chaha ri dragón can tu ndee ini iyo chi maan ri, ta chaha tahan ri ndihi ndatu cha iyo chi maan ri.

³ Cha ni nicuehe iin xini ri cuu sava ta cua ri cuiñi can. Cuhva cha cua cuvi ri nicuehe xini ri, soco cha ni ndaha nu cahvi can. Iyo xaan cuni ndihi ñivi ñuñivi, vati cha ni ndaha xini ri, ta ndicu ñi chi ri.

⁴ Sacahnu ñi chi ri dragón can, vati chaha ri tu ndee ini chi inga ri quti cuhu, ta sacahnu tahan ñi chi maan ri, ta quechaha cati ñi ti:

—Yoni iyo cuhva iyo quti cuhu ya. Yoni cuu cani tahan chi ri —cati ñi.

⁵ Chaha ra Ndioo cha ndacu ri cuhva cuni maan ri. Chacan cuu cha cahnu xaan ndavaha ni cahan ri. Uvi xico uvi yoo chaha ra cha ndacu ri cuhva cuni ri,

⁶ ta cahan ri ndavaha ni chi ra Ndioo. Cahan ri ndavaha ni chi maan ra, ta cahan ri ndavaha ni cuenda nu iyo ra, ta cahan ri ndavaha ni chi ñivi ra.

⁷ Chaha tahan ra Ndioo cha cani tahan ri chi ñivi ra, ta sacanaan ri chi ñi. Chaha tahan ra cha ndaca ñahan ri chi ndihi ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi. Masi inga tucu ñivi cuu ñi, masi inga ñuun iyo ñi, masi inga tuhun cahan ñi, soco ndaca ñahan ri chi ñi.

⁸ Iyo ñivi, ta ña cua coo ndito ñi chi ra cuu ta iin mbee can—ra ni chihi, vati ña iyo sivi ñi nu tutu ra, ta ni quetuvi ñuhun ñuñivi ya. Ñican cuu ñi sacahnu chi ri quti cuhu can.

⁹ Na cua taa vaha ndo soho ndo tuhun ya.

¹⁰ Tu cua tiin ñivi chi ndo, ta cua taa ñi chi ndo ve caa, na cua coo taxin ndo ve caa. Tu cua cani ñivi chi ndo chi machete, ta cua cahni ñi chi ndo, na cua cuvi taxin ndo. Tu tacan ni cua coo taxin ndo, cua cundee ini ndo, ta cua cuinu vaha ini ndo chi ra Ndioo, vati tacan ni iyo ñivi ra.

¹¹ Tacan cuu, ta ndehi ti tichi ñuhun quee inga ri quti cuhu. Uvi ndiquin ri ndaa xini ri cuhva iyo ndiquin xini ri mbee, soco cuhva cahan ri dragón cahan ri.

¹² Iyo tahan ndihi cuu tu ndee ini cha iyo chi inga ri quti cuhu can chi ri. Chacan cuu cha savaha ri cha sacahnu ñivi ñuñivi chi inga ri quti cuhu can, vati rican cuu ri ni ndaha xini nu nicuehe chi, ta ña chihi ri.

¹³ Cahnu xaan cuhva savaha ri quee tichi ñuhun. Ndehe ndihi ñivi ti cayu ñuhun iti siqui, ta nuun chi nu ñuhun ñuñivi savaha ri.

¹⁴ Sandahyu ñahan ri chi ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi, vati ni cuu savaha ri cuhva can iti nuun tahan ri. Tacan cuu, ta quechaha cati ri chi ñivi can ti na cua savaha ñi iin ita niñu ri quti cuhu can, vati tahvi xini ri chi cha cuu ta iin machete, soco ña ni chihi ri.

¹⁵ Tacan cuu, ta chaha ri cha nihin tahan ita niñu ri quti cuhu can tati. Chacan cuu cha cahan chi, ta chahni chi chi ndihi ñivi ña sacahnu chi chi.

¹⁶ Tacan cuu, ta savaha ita niñu can ti cua cunda seña ndaha cuaha ñivi a nutaan ñi. Chi ndihi ñivi cua cunda seña can—masi ñivi ndahvi cuu ñi, masi ñivi cahnu cuu ñi, masi iyo xuhun ñi, masi ñahni xuhun ñi, masi musu cuu ñi, masi ñahni chitoho ñi.

¹⁷ Chacan cuu cha ña cua cuu sata ñivi. Ña cua cuu xico ñi, tu ña cua cuiso ñi seña ri quti cuhu can, tu ña cua cuiso ñi sivi ri, tu ña cua cuiso ñi número ri.

¹⁸ Na cua coo cha chini tuni chi yo. Ndaa ñivi iyo cha chini tuni—na cua nanducu xini ñi ñaan cha cuu número maan ri quti cuhu can, vati número ri cuu sava ni ta cua número ñivi ñuñivi. Iñu ciendu uni xico iñu cuu número can.

14

Chita ñivi ra cuu ta iin mbee can yaa

¹ Tacan cuu, ta ndehi ti siqui yucu Sión inda ra cuu ta iin mbee can, ta iyo tahan iin ciendu uvi xico cumi mil ñivi chi ra. Ndihi ñi ndiso sivi ra chi sivi sutu ra. Nutaan ñi ndiso ñi sivi ra ta ra.

² Chini yu cha cahan iin ñivi iti siqui andivi. Cuhva chinu nduta cuhva cahan savi cahan ñi, ta chini yu ti cuhva cani ñivi yaa cahan ñi.

³ Iyo cuiti ñi iti nuun ra ndaa nu tayu nu iyo ndihi cumi ri quti cuhu can chi ra chanihin can. Tacan cuu, ta quechaha chita ñi yaa. Yaa chaa chaa chita ñi, ta iyo tahan ñivi ni cacu nu ñuhun ñuñivi. Iin ciendu uvi xico cumi mil ñi cuu ñi. Ñican ni cuu cutuhva yaa can, ta yoni ca ñivi cuu.

⁴ Ñican cuu ñi—ña tuhva ñi savaha ñi ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo. Ña tuhva ñi savaha ñi ni iin ndavaha ni, vati ndoo ndoo iyo anima ñi, ta ñican

cuu ñi ndicu chi ra cuu ta iin mbee can, ta ndihi nu chahan ra ndicu ñi chi ra. Cacu ñi nu iyo ñivi ñuñivi, ta cuhva iin cha samani ñivi chi ra Ndioo chi ra cuu ta iin mbee cuu ñi.

⁵ Chito ñivi ti ña tuhva ñi sandahyu ñahan ñi, vati ñahni cuati ñi iyo.

Tuhun cati tuhun uni ra tatun Ndioo

⁶ Tacan cuu, ta ndehi ti tati inga ra tatun Ndioo. Cuiti cuiti tati ra iti siqui, ta ndiso ra iin tuhun yoso cuhva cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi ndacu ndavaha ni. Chi ndihi ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi cati tuhun ra tuhun can. Chi ñivi iyo inga ñuun chi ñivi cuu inga tucu ñivi chi ñivi cahan inga tuhun—chi ndihi ñi cati tuhun ra,

⁷ ta nihin xaan cati ra chi ñi ti:

—Na cuyuhvi ndo chi ra Ndioo. Na sacahnu ndo chi ra, vati yatin cua queta quivi cua tachi tuni ra chi ñivi ndacu ndavaha ni. Na cua sacahnu ndo chi ra, vati maan ra satuvi iti siqui andivi, ta maan ra satuvi ñuhun ñuñivi chi nduta tañuhun. Ndihi cuii chi ni satuvi ra —cati ra tatun Ndioo can.

⁸ Iti nuun racan quichi inga ra, ta quechaha cati ra ti:

—Cha ni ndoyo ñuhun ñuun cahnu—ñuun Babilonia. Cha ni ndoyo ñuhun ñuun can, vati sandoyo ñuhun ñivi ñuun can chi ndihi ñivi ñuñivi, vati ndacu tahan ñi ndihi ndavaha ni ndacu ñivi ñuun can —cati ra.

⁹ Iti nuun ra cuu uvi tatun can quichi inga ra, ta nihin xaan quechaha cati ra ti:

—Tu cua sacahnu ndo chi run quti cuhu can, tu cua sacahnu ndo ita niñu run, tu cua cunda tuni ri nutaan ndo, tu cua cunda chi ndaha cuaha ndo,

¹⁰ xaan xaan cua nduxaan ra Ndioo chi ndo, vati xaan xaan ra cua cuu. Tu tacan ni cua savaha ndo, cahnu xaan tu ndoho cua ndehe ndo, vati cua cayu ndo chi azufre iti nuun ra tatun Ndioo iti nuun ra cuu ta iin mbee can.

¹¹ Cua ndehe xaan ndo tu ndoho nu cayu ñuhun, ta cua ndaa yuhma, vati ndihi ni quivi ndihi ni tiempo cua cayu ndo. Tu cua sacahnu ndo chi ri quti cuhu can, tu cua sacahnu ndo ita niñu ri, tu cua cunda tuni ri nuun ndo, ña cua quee ndo nu tu ndoho, vati nduvi ta niñu cua coo ndo chi tu ndoho can.

¹² Chacan nu cha na cua cundee ini ñivi ra Ndioo. Ñican cuu ñi sacuinu cuhva cati tuhun ra Ndioo. Ñican cuu ñi chinu ini chi ra Jesuu —cati ra tatun Ndioo can.

¹³ Tacan cuu, ta chini yu ti cahan iin ñivi iti siqui andivi, ta cati ñi chihin yu ti:

—Cua taun tuhun ya, vati cua cusii ini ñivi ra chahnu—ñivi cua cuvi nda vitin ta nda cua nda iti nuun. Tacan ni cua cusii ini ñi, ta ña cua satiuñu ca ñi, vati chito yo yoso cuhva ni satiuñu ñi, cati ra Tati Ndioo —cati ñican.

Tuhun yoso cuhva cua nduxaan ra Ndioo

¹⁴ Tacan cuu, ta ndehi ti iyo iin vico iti siqui, ta nuun vico can ndaa iin ra cuu sava ni ta cua ra cuu sehe ñivi. Corona xuhun cuan indi xini ra, ta naan ra iin machete cuchi, ta xaan xaan yuhu chi.

¹⁵ Tacan cuu, ta quichi inga ra tatun Ndioo. Vehe Ndioo iyo iti andivi quichi ra, ta cana chaa ra chi ra ndaa nu vico can. Nihin suhva cana chaa ra, ta cati ra chi ra ti:

—Cua cani cun machete cun, ta cua cahnda cun, vati cha queta quivi cua canihin vahun, vati cha iyo vaha nini cahnu nu ñuhun ñuñivi ya —cati ra.

¹⁶ Tacan cuu, ta cani ra ndaa nu vico can machete ra, ta canihin vaha ra nini cahnu nu ñuhun ñuñivi ya.

¹⁷ Tacan cuu, ta quichi inga ra tatun Ndioo. Suvi ni vehe ñuhun iyo iti andivi quichi ra, ta naan tahan ra iin machete cuchi, ta xaan tahan yuhu chi.

¹⁸ Tacan cuu, ta quichi inga ra. Nu iyo mesa ra Ndioo quichi ra, ta maan ra cuu ra iyo ndatu nu cayu ñuhun. Suvi ra cana chaa chi ra naan machete can, ta cati ra chi ra ti:

—Cani cun machete cun, ta cahnda cun chiti uva can, vati cha chiti chi vitin —cati ra.

¹⁹ Tacan cuu, ta ni chahnda ra chiti uva iyo nu ñuhun ñuñivi, ta canihin ra chi chi, ta cani ra chi chi nu cua quee nduta chi, vati nu cua nduxaan ra Ndioo chi ñivi cuu chacan.

²⁰ Nda yuhu ñuun chañu ra chiti uva can, ta quee niñi tichi chi. Cuaha suhva niñi quee, vati cuhva cha sucun iyo freno yuhu ri quiti queta chi, ta uni ciendu kilómetro chinu chi nu ñuhun, vati xaan xaan cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi.

15

Iyo ucha tu ndoho cua coo, ta cua cundihi chi

¹ Tacan cuu, ta ndehe ndico tuqui inga cuhva cha cahnu iti siqui andivi, ta iyo xaan cuni yu. Ndehi ti iyo ucha tatun Ndioo, ta iyo ndatu chi ra, vati cua savaha ra tu ndoho. Siin siin tu ndoho cua savaha ra, ta cua cundihi chi, vati ña cua nduxaan ca ra Ndioo chi ñivi.

² Ndehe tahin ti iyo cha cuu sava ni ta cua nduta tañuhun. Sava ni ta cua inu cuu chi, ta sacanuun nduta can chi ñuhun, vati cayu chi. Yuhu tañuhun can inda ñivi, ta naan ñi yaa, vati cua cani ñi yaa chi ra Ndioo. Ñican cuu ñi sacanaan siqui run quiti cuhu can chi ita niñu ri chi número sivi ri.

³ Yaa ra Moisee musu ra Ndioo chita ñi, ta chita tahan ñi yaa ra cuu ta iin mbee can, ta cati ñi ti:

Yoho ra chahnu Ndioo, iyo xaan tu ndee ini chihun.

Cahnu xaan cha ni savahun,

ta vaha xaan cha ni savahun.

Cuiti xaan iyo anima cun,
ta cha ndicha ndicha ndacu cun.

⁴ Maun cuu ra ndaca ñahan chi ndi.

Sacahnu ndihi ñivi chihun,

vati iin tuhun ni maun cuu ra ii.

Ndihhi ñivi cua sacahnu chihun,

vati chito ñi ti rai cuiti vaha cuu cun,

cati ñi.

⁵ Tacan cuu, ta ndehi ti nuna yu vehe nu iyo yuu ndiso ley chahnu iti siqui andivi.

⁶ Tichi vehe can quichi quee ucha ra tatun Ndioo. Suvi ra cuu ra iyo ndatu, vati cua savaha ra tu ndoho, ta ndichin ra sahma yaxin vaha. Nda cua tachan sahma ndichin ra, ta pechu ra nuhni caa xuhun cuaan.

⁷ Iin ri cuu cumi quiti cuhu iyo iti nuun ra Ndioo—chaha ri coho xuhun cuaan chi ra tatun Ndioo can. Chi iin iin ra chaha ri coho. Cha nduxaan ra Ndioo ra iyo ndito ndihi ni quivi ndihi ni tiempu cuu cha indi coho can.

⁸ Tacan cuu, ta chitu vehe Ndioo can chi yuhma, vati cahnu xaan rai cuu ra Ndioo, ta iyo xaan tu ndee ini chi ra. Yoni cuu quihvi tichi vehe Ndioo nda cua nda cua sandihi ra tatun Ndioo can savaha ra tu ndoho, ta siin siin tu ndoho cua cuhva ra.

16

Tu ndoho cua cuhva ra tatun Ndioo

¹ Tacan cuu, ta chini yu ti cahan iin ñivi. Tichi ve ñuhun cahan ñi, ta nihin xaan cati ñi chi ra tatun Ndioo can ti:

—Cuahan ndo, ta coyo ndo cha indi tichi coho naan ndo nu ñuhun ñuñivi, vati xaan xaan cuni ra Ndioo —cati ñi.

² Tacan cuu, ta cuahan ra cuu xihna cuii, ta coyo ra cha indi tichi coho ra. Nu ñuhun ñuñivi coyo ra chi chi. Tacan cuu, ta cucahvi ndihi ñivi ndiso seña ri quiti cuhu ndavaha ni chi ñivi sacahnu ita niñu ri, ta cahnu xaan tu ndoho chacoo chi ñi.

³ Tacan cuu, ta inga ra tatun can coyo ra coho naan ra. Tichi tañuhun coyo ra chi chi, ta nduta can cuu sava ni ta cua niñi iin ñivi ni chihi, ta chihi ndihi cuii ri cha iyo ndito tichi nduta can.

⁴ Tacan cuu, ta inga ra tatun can coyo coho naan ra. Tichi yuta coyo ra chi chi. Tichi soco coyo ra chi chi, ta niñi cuu nduta can.

⁵ Tacan cuu, ta chini yu ti cati ra tatun Ndioo ra cha iyo cuenda nduta ti: —Yoho ra chahnu, maun cuu ra ni chacoo nu quichi quivi, ta maun cuu ra iyo vitin. Ra iyo cuiti vaha cuu cun. Ñahni cuati cun iyo, vati tachi tuni cun iin cha ndicha ndicha.

⁶ Cha chati niñi ra cahan cuenda cun. Cha chati niñi ñivi cun, ta chahni ñivi chi ñi. Vitin cha chaha cun niñi na coho ñi. Vaha xaan cha savahun —cati ra.

⁷ Tacan cuu, ta chini yu ti cahan ñivi nu iyo mesa ra Ndioo, ta cati ñi ti: —Yoho ra chahnu Ndioo, iyo xaan tu ndee ini chihun, ta iin cha ndicha ndicha tachi tuni cun —cati ñi.

⁸ Tacan cuu, ta inga ra tatun can coyo coho naan ra. Nu nicandi coyo ra chi chi, ta quechaha chahmi ri chi ndihi ñivi.

⁹ Iyo xaan iyo xaan cayu ñivi, ta cahan ñi ndavaha ni chi ra Ndioo, vati maan ra chaha cha ndehe ñi tu ndoho can, soco ña saña ñi ndavaha ni cahan ñi, ta ni ña sacahnu ñi chi ra Ndioo.

¹⁰ Tacan cuu, ta inga ra tatun can coyo coho naan ra. Tayu nu ndaa run quiti cuhu ndavaha ni can coyo ra chi chi, ta naan xaan nu ndaca ñahan run ni cuu, ta chachi ihi ñivi yaa ñi, vati ña cundee ca ñi cha uhvi ñi.

¹¹ Cahan ñican ndavaha ni chi ra Ndioo iyo iti andivi, vati uhvi xaan cuni ñi, ta cahvi xaan ñi cuu, soco ña saña ihni ñi ndavaha ni ndacu ñi.

¹² Tacan cuu, ta inga ndico tucu ra tatun can coyo ra coho naan ra. Tichi yuta Eufrate cahnu coyo ra chi chi, ta ndoco nduta can. Chacan cuu cha iyo vaha nu cua yaha ra rey cua quichi iti chiyo nu cana nicandi.

¹³ Tacan cuu, ta ndehi ti quee tati cuihna yuhu ri dragón can. Quee tati cuihna yuhu ri quiti cuhu ndavaha ni can, ta quee tati cuihna yuhu ra cati ti cahan ra cuenda ra Ndioo, ta ña ndicha ra cha cahan ra. Uni tati cuihna quee tichi yuhu run ta run, ta caa run cuhva caa ri sahva.

¹⁴ Tati cuihna cuu run, ta cahnu xaan cuhva ndacu run. Cuahan run nu iyo ndihi ra cuu rey ndaca ñahan nini cahnu nu ñuhun ñuñivi, ta sacuiti run chi ra ta ra, vati cua cani tahan ra ta ra quivi cha cua nduxaan ra chahnu Ndioo.

¹⁵ [Ta cati ra chahnu ti] cua quichi ra cuhva quichi run ñasuhu, [vati ña cua coto ñivi ñaan hora cua quichi ra]. Cua cusii ini ñivi ndatu vaha chihin ra, vati ñahni cha cua cumani chi ñi, coto cua coo tu ca nuun chi ñi hora cua quichi ra, cati ra.

¹⁶ Cua sacuiti run chi ra rey can nu nani chi Armagedón cuhva cati ñivi hebreo chi tuhun cahan maan ñi.

¹⁷ Tacan cuu, ta inga ndico tucu ra tatun can coyo ra coho naan ra. Iti siqui coyo ra chi chi. Tacan cuu, ta quechaha cahan iin ñivi tichi ve ñuhun can, vati nihin xaan cahan ra ndaa nu fayu can, ta cati ra ti:

—Cha iyo vaha.

¹⁸ Tacan ni cati ra, ta quehni tachan, ta nihin xaan catin. Cahan savi, ta nihin xaan ca taan. Ñavi ca cuhva cha ni taan nu ñuhun ñuñivi nu ni quichi quivi, vati nihin xaan nihin xaan ca taan quivi can.

¹⁹ Nu ni taan, ta ndata ñuun cahnu can. Uni cuhva ndata chi, ta nduva ndihi ñuun iyo nu ñuhun ñuñivi. Tacan cuu, ta ni chacuhun ini ra Ndioo yoso cuhva ni chacoo ñivi ñuun Babilonia can, ta xaan xaan nduxaan ra chi ñivi ñuun can.

²⁰ Naan ndihi ñuhun iyo mahñu tañuhun nu ni taan quivi can, ta naan tahan ndihi yucu.

²¹ Iti siqui andivi quehni savi yuu. Nahnu xaan savi yuu quehni. Vee chi suhva, ta quehni chi chata ñivi. Chacan cuu cha cahan ndico tucu ñivi ndavaha ni chi ra Ndioo, vati chaha ra cha quehni savi yuu can, ta cahnu xaan tu ndoho cuu chi.

17

Ni cutuni iin ña ñahan savaha ndavaha ni chi ra rai inga chiyo

¹ Tacan cuu, ta quichi iin ra tatun Ndioo chacunaan coho can, ta quechaha cati ra chihin yu ti:

—Nahan, ta cua sanahin chihun nu cua cutuni iin ña ñahan savaha ndavaha ni chi ra rai inga chiyo, [vati ña cuni ña cha cua coo ñivi chi ra Ndioo]. Iyo ña nu yaha xaan nduta.

² Cha ni chacoo ra rey iyo nu ñuhun ñuñivi ndavaha ni chi ña inga chiyo, ta cha ni chacoo tahan ndihi ñivi ñuñivi ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo cuhva ni sanahan ña chi ñi.

³ Tacan cuu, ta ni cahan ra ñumahna chihin yu ni savaha ra Tati Ndioo, ta ni chandaca ra tatun Ndioo can chihin yu tichi cuhu. Tican ndehi ti yoso ñahan can siqui ri quiti cuhu cuaha can. Suvi ri cuu ri iyo ucha xini nu ni cana uchi ndiquin ri, ta mani sivi ndavaha ni ndiso ri chata ri.

⁴ Sahma yuhva tixinda sahma cuaha ndichin maan ña ñahan can. Mani xuhun cuaan, mani yuu taqui, mani cha yahvi ndita caa sucun ña xini ña, ta naan ña iin yachin xuhun cuaan chi ndaha cuaha ña, ta ñuhun ndavaha ni yachin can, vati cuaha xaan ndavaha ni savaha ña cha ni chacoo ña ndavaha ni chi ra rai inga chiyo, [vati ña cuni ña cha cua coo ñivi chi ra Ndioo].

⁵ Nutaan ña ndiso ña letra, soco ña chito ñivi ñaan tuhun cuu chi. Tuhun can cati ti ñuun Babilonia cahnu cuu ñacan. Maan ña cuu xini chi ndihi ñi ñahan savaha ndavaha ni chi ra rai inga chiyo. Maan ña cuu xini chi ndihi ñivi savaha ndavaha ni nu ñuhun ñuñivi ya, cati chi.

⁶ Ndehi ti chini ñacan. Chini ña, vati chahni ña chi ñivi ra Ndioo, ta chati niñi ñi. Chini ña, vati chahni ña chi ñivi chaha cuenda yoso cuhva iyo ñi chi ra Jesuu, ta iyo xaan iyo xaan cuni yu ndehi chi ña.

⁷ Tacan cuu, ta cati ra tatun Ndioo can chihin yu ti:

—Ña cua cuiyo con. Cua cuhve cuenda chihun yoo ña cuu ñahya. Cua cuhve cuenda ndaa run cuu run ndiso chi ña, ta iyo ucha xini run nu ni cana uchi ndiquin run.

⁸ Cua cuhve cuenda, vati cha ni ndehun ti tahvi xini run quiti cuhu can, soco ña ni chihun run. Vitin cha cua ndaa ndico run tichi soco nu iyo ñivi ni savaha ndavaha ni, soco cua ndoyo ñuhun cuii run. Cua nduiyo ñivi ñuñivi cha ndehe ñi ti cha tahvi xini run, soco ña ni chihun run, ta iyo run nda cua nda vitin, ta ñican ña iyo sivi ñi nu tutu savaha ra Ndioo, ta ni ña ta quetuvi ñuhun ñuñivi ya. Chacan cuu cha ña cua coo ndito ñi chi ra.

⁹ Na cua cutuni ini cun tuhun ya, vati ucha xini maan run quiti cuhu can cuu ucha yucu nu ndaa maan ña ñahan can.

¹⁰ Ta ni cuhva maan xini run cuu ucha rey. Cha ni ndoyo ñuhun uhun ra. Iin ra iyo vitin, ta ni cua coo inga ra. Nu cua coo racan, soco ña nahan cua ndoo ra.

¹¹ Cuenda run quiti cuhu tahvi xini—rey una cuu maan run, soco cuenda ucha rey can iyo run, ta cua ndoyo ñuhun cuii run.

¹² 'Cha ni ndehun ti uchi ndiquin run iyo. Chacan cuu uchi rey, soco ña ta cundaca ñahan ra. Iin hora ni cua coo ndatu chi ra, ta cua cundaca ñahan ra. Icaa ni cua cundaca ñahan run quiti cuhu can chi ra.

¹³ Ini cha saxini ra ta ra, vati cua cuhva ra tu ndee ini ra chi run quiti cuhu can. Cua cuhva ra ndatu cha iyo chi ra chi run.

¹⁴ Tacan cua cuu, ta cua cuni ra ta ra cuati chi ra cuu ta iin mbee can. Cua quechaha cani tahan ra ta ra chi ra, soco cua sacanaan ra cuu ta iin mbee chi ra ta ra, [ta cua ndoyo ñuhun ra ta ra,] vati maan ra mbee can cuu ra cuu xini ndicha, ta ra ndaca ñahan ndicha cuu ra. Ni nacachi ra Ndioo chi ñivi iyo chi ra cuu ta iin mbee, ta chinu vaha ini ñi chi ra. [Ñican cuu ñivi iyo chi ra.]

¹⁵ Tacan cuu, ta cati ra tatun Ndioo can chihin yu ti:

—Cha ni ndehun ti iyo ña ñahan can nu yaha nduta. Chacan cuu sava ni ta cua ndihi ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi.

¹⁶ Cha ni ndehe tahun ti iyo iin ri quiti cuhu, ta iyo uchi ndiquin ri. Rican chi ndiquin ri cuu sava ni ta cua ñivi cua cuxaan ini chi ña ñahan can, ta cua sandoyo ñuhun ñi chi ña chi ndihi cuii cha iyo chi ña. Cua cahmi ñi chi ña, ta cua cahni ñi chi ña.

¹⁷ Chacan ni cua savaha ñi, vati chaha ra Ndioo cha chini tuni chi ñi, ta cua savaha ñi cuhva cuni ra. Chacan cuu cha cua cuhva ñi ndatu chi ri quiti cuhu can. Chacan cua savaha ñi nda cua cuu chi cuhva cati ra Ndioo,

¹⁸ ta ña ñahan cha ni ndehun—cua ña sava ni ta cua ñuun cahnu can nu iyo ra ndaca ñahan chi ndihi ra cumi tiñu iyo nu ñuhun ñuñivi —cati ra.

18

Ndoyo ñuhun ñuun Babilonia

¹ Tacan cuu, ta ndehi ti nuun inga ra tatun Ndioo iti siqui andivi. Cahnu xaan ndatu iyo chi ra, ta ndichin xaan ñuhun ñuñivi cuu, vati ndichin xaan maan ra.

² Nihin xaan cana chaa ra, ta cati ra ti:

—Cha ni ndoyo ñuhun ñuun Babilonia cahnu. Mani nu iyo tati cuihna iyo ñuun can. Mani nu iyo ri tachii iyo ñuun can, ta ña vaha cuni yo ndehe yo chi ri, vati sacaquini ri chi yo.

³ Chacan ni iyo ñuun can, vati cha sacaquini ñivi ñuun can chi ndihi ñivi ñuñivi, ta ndacu ñi ndavaha ni cuhva ndacu maan ñi. Cha iyo tahan cuati ndihi ra rey iyo nu ñuhun ñuñivi, vati cha savaha tahan ra ndavaha ni chi ñivi ñuun can. Ta ricu xaan iyo ñivi xico chi ñivi ñuun can, vati cuaha xaan xuhun ñi sandoyo ñuhun ñi cha savaha ñi ndavaha ni —cati ra.

⁴ Tacan cuu, ta chini yu ti cahan inga ñivi iti siqui andivi, ta cati ñi ti:

—Ndioho ñivi Ndioo, na cua quee ndaa ndo ñuun can, coto cua savaha tahan ndo ndavaha ni ndacu ñivi can. Na cua quee ndo, coto cua ndehe tahan ndo tu ndoho cua ndehe maan ñi.

⁵ Cua coo tu ndoho chi ñi, vati cha ni chito ra Ndioo ti iyo xaan cuati ndacu ñi. Ña cua naan ini ra ndavaha ni ndacu ñi.

⁶ Na cua coo chi chi ñi cuhva ni savaha ñi. Na cua coo uvi cuhva chi ñi cuhva cha ni savaha ñi.

⁷ Cha ni savaha ñi cha cuu ñi ñivi cahnu xaan, ta cuaha xaan xuhun cha sandoyo ñuhun ñi. Ta ni cuhva na cua coo tu ndoho chi ñi. Ta ni cuhva na cua coo tahan tu cuihya ini chi ñi. Tacan cati yu, vati saxini ñi chi anima ñi ti cahnu xaan ñivi cuu ñi. Ñahni tu ndahvi ini cua coo chihin ñi, saxini ñi.

⁸ Chacan cuu cha cahnu xaan tu ndoho cua ndehe ñi, vati tichi iin quivi cua ndehe ñi tu ndoho. Cua coo tu cuihya ini chi ñi. Cua coo tama chi ñi. Cua

cayu ñi, ta cua cuvi ñi. Tacan ni cua tahan ñi, vati iyo xaan tu ndee ini chi ra chahnu Ndioo, ta cua tachi tuni ra chi ñi —cati ñi.

⁹ Ta ra rey can—cua ndahyu ra. Cua coo tu cuihya ini chi ra nu cua ndehe ra ti cayu ñi, vati maan ra cuu ra savaha ndavaha ni cuhva ni savaha ñi. Icaa ni savaha ñi ndavaha ni, vati maan ra cuu ra sandoyo ñuhun xaan xuhun cuhva ni sandoyo ñuhun maan ñi.

¹⁰ Chica ni cua cuinda ra, vati yuhvi ra, vati cahnu xaan tu ndoho cua ndehe ñivi ñuun can, ta cua cati ra ti:

—Cahnu xaan ñuun cha cuu ñuun Babilonia can. Ni chacoo xaan tu ndee ini chi ñivi ñuun can, ta yatin xaan cua cutuni ñi —cua cati ra.

¹¹ Ndahvi xaan cua cuni ñi xico can, soco cua coo tahan tu cuihya ini chi ñi, vati yoni ca iyo cua sata cha xico ñi,

¹² ta cuaha xaan cuati suhva cuu chi. Cha cuu xuhun cuaan, cha cuu xuhun cuichin, cha cuu yuu taqui, cha cuu perla vaha, cha cuu sahma vaha, sahma yuhva tixinda, sahma seda, sahma cuaha, cha cuu yutun chahan xico vixin, cha cuu nuhun ri elefante, cha cuu yutun taqui, cha cuu caa, cha cuu yuu,

¹³ cha cuu canela, cha cuu yucu, cha cuu cutu, cha cuu nduta chahan xico vixin, cha cuu sicui yutun vaha, cha cuu vinu, cha cuu aceite, cha cuu yuti paan vaha, cha cuu trigu, cha cuu sundiquin, cha cuu chivu, cha cuu quití, cha cuu careta, cha cuu ñivi—ndihi chacan xico ñi.

¹⁴ Cua cati ñivi xico chacan chi ñivi ñuun can ti:

—Ña cua nihin ca ndo ndihi cuati suhva cha cuni xaan ndo chi ndihi cuii anima ndo. Cha ni naan ndihi cha vaha cha iyo chi ndo. Ndihi cha taqui cha iyo chi ndo cha ndoyo ñuhun, ta ña cua nihin ca ndo chi chi —cua cati ñi.

¹⁵ Chica ni cua cuinda tahan ñi xico chacan, vati yuhvi ñi, vati cahnu tu ndoho ndehe ñivi ñuun can. Cua coo tu cuihya ini chi ñi xico can, ta cua ndahyu ñi,

¹⁶ ta cua cati ñi ti:

—Cahnu xaan ñuun nu iyo ndo. Sahma vaha sahma taqui cha ni chacundichin ndo. Sahma tixinda sahma cuaha cha ni chacundichin ndo. Xuhun cuaan yuu taqui ni chacuindi sucun ndo,

¹⁷ soco cahnu xaan tu ndoho ndehe ndo, vati yatin xaan cha ndoyo ñuhun ndihi chacan —cua cati ñi.

Ta ni cuhva cua coo ndihi ra satíñu chi tundo, vati chica ni cua cuinda ra.

¹⁸ Cua ndehe tahan ra nu cayu ñuun can, ta cua ndahyu chaa ra, ta cua cati ra ti:

—Ñahni ni inga ñuun cahnu cuhva cha cahnu ñuun ya —cua cati ra.

¹⁹ Tacan cuu, ta cua cani ra ñuhun xini ra, ta cua ndahyu chaa ra, vati cua coo xaan tu cuihya ini chi ra, ta cua cati ra ti:

—Cahnu xaan ñuun cuu ñuun nu iyo ñivi can, ta ndihi ra satíñu chi tundo—ricu xaan tahan ra cha cuu, vati quihin tahan ra xuhun ñi. Cahnu xaan tu ndoho ndehe ñi, vati yatin xaan ndoyo ñuhun ñi —cua cati ra.

²⁰ Ndioho ñivi iyo iti sigui andivi, ndioho ñivi Ndioo, ndioho tatun Jesuu, ndioho ñivi cahan cuenda ra Ndioo, ndihi ndioho—na cua cusii ini ndo, vati cha ni ndoyo ñuhun ñuun can. Na cua cusii ini ndo, vati cha ni tachi tuni ra Ndioo chi ñivi ñuun can. Cuenda maan ndo cha tachi tuni ra chi ñi.

²¹ Tacan cuu, ta canihin iin ra tatun Ndioo iin yuu. Cahnu xaan chi ni cuu, soco nihin suhva ra tatun can, ta cani ra chi chi tichi tañuhun, ta quechaha cati ra ti:

—Ta ni cuhva cua ndoyo ñuhun ñuun Babilonia cahnu can. Nihin xaan cua cani tahan ñivi chi ñivi ñuun can, ta cua ndoyo ñuhun ñi, ta cua naan ñuun can.

²² Ña cua coo ca yaa ñuun can, vati ña cua cani ca ñi yaa. Ña cua tivi ca ñi. Ñahni ca tiñu cua satíñu ñivi. Ña cua ndico ca ñivi chaha.

²³ Ña cua cayu ca ñuhun ñuun can, ta ni ña cua cusii ini ca ña chanu chi ii ña. Cua ndoyo ñuhun cuii ñuun can, vati cahnu xaan rai cuu ra ni xico tichi ñuun can, ta ni sandahyu ñahan ñi chi ndihi ñivi, vati cahnu xaan ndavaha ni savaha ñi —cati ra.

²⁴ Suvi ni ñuun can chahni ñivi chi ñivi Ndioo chi ñivi ni cahan cuenda ra Ndioo, ta chahni tahan ñi chi ñivi nini cahnu nu ñuhun ñuñivi.

19

¹ Tacan cuu, ta chini yu cha cuu sava ni ta cua iin cha cahan ñivi, ta tuvi xaan ñivi cuu ñi. Iti siqui andivi iyo ñi, ta nihin suhva cahan ñi, ta quechaha cati ñi ti:

¡Cahnu xaan rai cuu ra Ndioo!
Maan ra cuu ra sacacu chi ndi,
ta maan ra cuu ra cuu rai cahnu xaan.
Maan ra cuu ra iyo tu ndee ini,

² vati tachi tuni ra iin cha ndicha ndicha.
Cha ni tachi tuni ra chi ñahan ndavaha ni can,
vati sandoyo ñuhun ña chi ñivi ñuñivi,
vati cahnu xaan ndavaha ni savaha ña.
Cha ni tachi tuni ra chi ña,
vati chahni ña musu maan ra,
cati ñi.

³ Ta inga chaha cati ndico ñi ti:
—¡Cahnu xaan rai cuu ra Ndioo, vati cutuni ña ndihi ni quivi ndihi ni tiempo! —cati ñi.

⁴ Tacan cuu, ta chahnu chiti ndihi oco cumi ra chanihin, ta chahnu chiti tahan ndihi cumi ri quiti cuhu iyo iti nuun ra Ndioo—ra ndaa nu tayu cahnu can. Sacahnu ra ta ra chi ra Ndioo, ta quechaha cati ra ta ra ti:

—¡Cahnu xaan rai cuu ra Ndioo, ta na cua cuu chi tacan ni! —cati ra.

⁵ Nu iyo tayu can nducahan iin ñivi, ta cati ñi ti:
Ndioho musu Ndioo, ndioho ñivi yuhvi chi ra Ndioo, ndioho ñivi cahnu,
ndioho ñivi ndahvi—na cua sacahnu ndo chi ra Ndioo,
cati ñi.

Cuhva iyo vico tandaha cuenda ra cuu ta iin mbee can

⁶ Tacan cuu, ta chini yu cha cuu sava ni ta cua iin cha cahan ñivi, ta tuvi ñi cuu. Nihin xaan cahan ñi, vati cuhva iyo ndusu nu chinu xaan nduta cahan ñi. Cuhva cahan ra savi cahan ñi. Nihin xaan cana chaa ñi, ta cati ñi ti:

¡Cahnu xaan rai cuu ra Ndioo,
vati cha ni ndaca ñahan ra chi yo,
ta iyo xaan tu ndee ini chi ra!

⁷ Na cua cusii ini xaan yo,
ta na cua sacahnu yo chi ra,
vati cha cua tandaha ra cuu ta iin mbee can.
Cha iyo vaha ñivi cuu sava ni ta cua ñasihi ra.

⁸ Chaha ra Ndioo cha cundichin vaha ñi sahma vaha sahma taqui,
cati ñi. Tacan ni ndichin ñi, vati sahma can cuu sava ta cua cha vaha ndicha
cha ni savaha ñivi cuu ñivi Ndioo.

⁹ Tacan cuu, ta quechaha cati ra tatun Ndioo chihin yu ti:
—Tuhun ya cua taun ti: “Iyo ñivi cana ñahan ra Ndioo, vati cua sacahnu
tahan ñi vico nu tandaha ra cuu ta iin mbee can. Na cua cusii ini ñi, vati cha
ni cana ñahan ra Ndioo chi ñi.”

Tacan cuu, ta cati ndico ra chihin yu ti:
—Tuhun ndicha tuhun cati tuhun ra Ndioo cuu chacan —cati ra.

¹⁰ Tacan cuu, ta chahnu chiti yu iti nuun ra tatun Ndioo can, vati cuni yu sacahnu i chi ra, soco cati ra chihin yu ti:

—Ña vaha. Ña cua sacahnu cun chihin yu, vati cuhva iyo cun iyo tahin, ta musu ra Ndioo cuu tahin. Yani yu chihun, vati chaha tahin cuenda yoso cuhva iyo ra. Chi maan ra Ndioo ni cua sacahnu cun —cati ra.

Ñivi chaha cuenda yoso cuhva iyo ra Jesuu cuu ñi cahan cuenda ra Ndioo.

Quti cuichin yoso iin rai

¹¹ Tacan cuu, ta ndehi ti nuna tucu iti siqui andivi. Cha vachi iin ri quiti cuichin, ta yoso iin rai chi ri. Rai ndicha rai vaha cuu ra cati ñivi, ta iin cha ndicha ndicha tachi tuni ra. Iin cha ndicha ndicha cani tahan ra.

¹² Cuhva caa yaa ñuhun caa titi nuun ra, ta corona indi xini ra, ta cuaha suhva corona cuu chi. Ndiso tahan ra iin sivi ra, ta yoni chito ñaan sivi ndiso ra, soco iin tuhun ni maan ra chito.

¹³ Ndichin ra iin sahma cuaha, vati yani niñi chi chi, ta Tuhun Ndioo nani ra, [vati sanahan ra yoso cuhva iyo ra Ndioo].

¹⁴ Ndihi ra cuu sandaru Ndioo iyo iti siqui andivi ndicu chi ra, ta suvi ni quiti cuichin yoso tahan ra ta ra, ta ndichin ra ta ra sahma cuichin vaha.

¹⁵ Tichi yuhu ra quee iin espada xaan xaan, vati cua cani ra chi ñivi ñuñivi chi chi. Cua tachi tuni ra chi ñi, vati cua coto ñivi ti xaan xaan cua nduxaan ra Ndioo, ta maan ra cuu ra iyo ndihi cuii tu ndee ini.

¹⁶ Chata sahma ndichin ra ndiso ra iin sivi ra, ta nu chaha ra ndiso tahan ra sivi ra, ta cati chi ti rai ndaca ñahan ndicha cuu ra. Rai cumi tiñu ndicha ndicha cuu ra, cati chi.

¹⁷ Tacan cuu, ta ndehi ti tichi ri nicandi indi iin ra tatun Ndioo. Nihin xaan cana chaa ra chi ndihi ri saa tati iti siqui, ta quechaha cati ra chi ri ti:

—Nahan ndo tihya. Na cua nducuiti ndo nu cua sacahnu ra Ndioo iin vico cahnun xaan.

¹⁸ Nahan ndo, vati cua cachi ndo cuñu ra rey. Cua cachi ndo cuñu ra sandaru cahnun. Cua cachi ndo cuñu ra chanihin. Cua cachi ndo cuñu ri quiti. Cua cachi ndo cuñu ra yoso chi ri. Cua cachi ndo. Masi satiñu tatun ñi, masi ña satiñu tatun ñi, masi ñivi cahnun cuu ñi, masi ñivi ndahvi cuu ñi, soco cua cachi ndo cuñu ñi —cati ra tatun Ndioo can, [vati tacan ni cua tachi tuni ra Ndioo chi ñivi].

¹⁹ Tacan cuu, ta ndehi ti iyo cuiti ri quiti cuhu ndavaha ni can chi ndihi ra rey iyo nu ñuhun ñuñivi chi ndihi sandaru ra. Iyo cuiti ra ta ra, vati cua cani tahan ra ta ra chi ra yoso chi ri quiti cuichin can chi ndihi sandaru ra.

²⁰ Tacan cuu, ta ra sandaru ra yoso chi ri quiti cuichin can—tiin ra chi ri quiti cuhu can chi ra cahan cuenda run, vati maan ra cuu ra ni savaha cuhva cahnun xaan can, ta sandahyu ñahan ra chi ñivi, ta ndaa seña ri quiti cuhu can nuun ñi, ta sacahnun ñi ita niñu ri. Tiin ra sandaru can chi run quiti cuhu chi run cahan cuenda run, ta tihi ra chi run nu cayu ñuhun xaan. Nduvi tahan run ni vii ndito, ta tihi ra chi run.

²¹ Ta ndihi ca ñivi inda naan chi run—chahni ra yoso quiti cuichin can chi ñi. Chahni ra chi ñi chi espada cha quee yuhu ra. Tacan cuu, ta chachi ndihi ri saa can cuñu ñivi ni chihhi, ta ni chitu xaan ri cuu, [vati tacan ni tachi tuni ra Ndioo chi ñi].

20

Cua coo iin mil cuiya

¹ Tacan cuu, ta ndehi ti iti siqui andivi vachi nuun iin ra tatun Ndioo. Ticu yuhu soco nu indi ñivi savaha ndavaha ni naan ra, ta naan tahan ra cadena caa, ta cahnun suhva cadena caa can.

² Tacan cuu, ta ni tiin ra chi run cuu dragón can—run cuu coo nda ni iti chata. Cuihna cuu run, ta nani run Satanaa. Chuhni ra tatun Ndioo can chi run. Iin mil cuiya cua cunuhni run savaha ra.

³ Tacan cuu, ta tihí ra chi run tichi soco can. Cunú suhva nu tihí ra chi run, ta chasi vaha ra yuhu soco nu quihvi run. Chacan cuu cha ña cua sandahyu ñahan ca run chí ñivi tichi quivi can. Cua queta iin mil cuiya, ta sa cua coo nuna ndico run suhva quivi.

⁴ Tacan cuu, ta ndehi tayu nu ndaa uvi ra ta ra. Ndaa ra, vati iyo ndatu chi ra, vati cua tachi tuni ra. Ndehe tahin ti iyo tahan ñivi tahnda sucun, vati chaha ñi cuenda yoso cuhva iyo ra Jesuu, vati chinu ini ñi tuhun Ndioo. Ñican cuu ñi ña ni sacahnu chi run quiti cuhu can, ta ni chí ita niñu run ña sacahnu ñi, ta ni ña ni chacunda seña run nuun ñi ni ndaha ñi. Cha iyo ndito ndico ñi, ta icaa ni ndaca ñahan ñi chí ra Cristo. Iin mil cuiya ndaca ñahan ñi chí ra.

⁵ Ta inga ñivi cha ni chihi—ña cua natacu nahan ñi nda cua nda cua queta iin mil cuiya can. Ñivi cua natacu ndico, ta ña ta queta iin mil cuiya can—ñican cuu ñi cua natacu ndico xihna cuii.

⁶ Cua cusii ini ñi, ta ñahni cuati cua coo chí ñi. Ñican cuu ñi cua natacu xihna cuii, ta ña cua ndehe ñi tu ndoho nu cua cayu ñuhun xaan. Cua cuu ñi sava ta cua iin sutu iti nuun ra Ndioo iti nuun ra Cristo, ta icaa ni cua cundaca ñahan ñi chí ra Cristo. Iin mil cuiya cua cundaca ñahan ñi.

⁷ Nu cua queta iin mil cuiya can, ta sa cua nuna ndico run Satanaa nu ndasi run.

⁸ Cua quee run, ta cua sandahyu ñahan run chi ndihí ñivi ñuñivi. Chí ñivi Gog chí ñivi Magog cua sandahyu ñahan run. Cua sacuiti run chí ñi, vati cua caní tahan ñi chí ñivi ra Ndioo. Tuví xaan ñi cua nducuiti, vati cuhva iyo yuti yuhu tañuhun iyo maan ñi, [vati tuví ñi cuu ñi].

⁹ Cua cuhun ñi nu nduhva cahnu, ta cua ticora ñi nu iyo ñivi Ndioo nu iyo ñuun ñi, vati cua caní tahan ñi chí ñi. Tacan cuu, ta cua quehni ñuhun iti siqui andivi, ta cua cayu cuii ñi.

¹⁰ Tacan cuu, ta cua tihí ra Ndioo chí run cuihna nu cayu ñuhun xaan, vati maan run cuu run sandahyu ñahan chí ñivi. Nu iyo rí quiti cuhu ndavaha ni chí ra cahan cuenda run cua tihí tahan ra chí run cuihna. Nduvi ta niñu cua ndehe run tu ndoho ndihí ni quivi ndihí ni tiempu.

Cua cutuni ñivi iti nuun ra ndaa tayu cuichin

¹¹ Tacan cuu, ta ndehi iin tayu cuichin tayu cahnu, ta ndehi chí ra ndaa nuun chí, ta cha ni naan ñuhun ñuñivi chí andivi, vati ñahni nu cuu coo chí.

¹² Tacan cuu, ta ni ndehi ti nducuiti ñivi cha ni chihi. Nducuiti ñi cuu ñivi cahnu, ta nducuiti ñi cuu ñivi ndahvi. Iti nuun ra Ndioo nducuiti ñi, ta nuna tutu ndiso cuenda yoso cuhva ni chacoo ñi, ta iyo inga tutu. Nuna tahan chí, ta ndiso chí sivi ñivi cua coo ndito chí ra Ndioo. Cuhva ndiso tutu can, cuhva cha ni savaha ñi ni cutuni ñi ta ñi.

¹³ Natacu ndico ñivi cha ni chihi tichi nduta tañuhun, ta natacu ndico ñivi ni cuchí tichi ñuhun. Ndhí ñivi ni natacu ndico, ta ni cutuni ñi ta iin ta iin ñi cuhva cha ni savaha ñi.

¹⁴ Tacan cuu, ta ña cua cuu cuvi ca ñivi, soco cua cayu ñi nu iyo ñuhun xaan.

¹⁵ Tu ña iyo sivi ñivi nu tutu ra Ndioo, ña cua coo ndito ñi chí ra, soco cua tava ndaa ra chí ñi nu cayu ñuhun xaan.

¹ Tacan cuu, ta ndehi ti iyo iin andivi chaa chi ñuhun ñuñivi chaa, vati cha ni naan andivi chi ñuhun ñuñivi cha ni chacoo xihna ca, ta ñahni ca nduta tañuhun iyo.

² Tacan cuu, ta ndehi ñuun Jerusalén chaa. Ñuun ii cuu chi, ta vachi chi iti siqui andivi nu iyo ra Ndioo. Taqui xaan chi cuu, vati cuhva iyo iin ña chanu cha ndutaqui ña chi ii ña iyo ñuun can.

³ Tacan cuu, ta chini yu ti cahan iin ñivi iyo nu iyo tayu cahnu can. Nihin suhva cahan ñi, ta cati ñi ti:

—Vitín cha iyo cuiti ñivi nu iyo ra Ndioo, ta icaa ni cua coo ra chi ñi. Cua cuu ñi ñivi ra, ta suvi ni maan ra Ndioo cua coo chi ñi.

⁴ Maan ra cua sanaan ndihi tu cuihya ini cha iyo chi ñi, ta ña cua cuvi ca ñi. Ña cua coo ca tu cuihya ini chi ñi. Ña cua ndahyu ca ñi, ta ni ña cua coo ca tu ndoho chi ñi, vati cha ni naan cuhva ni chacoo nu quichi quivi —caci ñi.

⁵ Tacan cuu, ta quechaha cati ra ndaa nu tayu cahnu can ti:

—Chaa chaa cha iyo ndihi cuii cha ni savahi —caci ra.

Ta quechaha cati inga ra ti:

—Chacan ni cua taun, vati cha ndicha ndicha cuu chi —caci ra.

⁶ Ni vii cahan ra chahnu, ta cati ra ti:

—Cha iyo vaha vitin. Yuhu cuu ra cha iyo nda ni xihna cuii, ta yuhu cuu ra ni cua coo nu cuahan quivi. Chacan cuu cha cui sava ni ta cua letra A chi letra Z. Tu cua cuni ñivi, cua cuhve cha cua coo ndito ñi chihin yu, ta ñahni cha cua tiahvi ñi.

⁷ Tu cua sacanaan ndo chi run cuihna, cua coo ndihi cha vaha ya chihin ndo. Ndioo sacahnu ndo cua cuu yuhu, ta sehi cua cuu ndo.

⁸ Ta inga ñivi—ñivi yuhvi, ñivi ña chinu ini, ñivi xaan, ñivi chahni, ñivi chacoo ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo, ñivi tasi, ñivi sacahnu ita niñu, ñivi sandahyu ñahan—ndihi ñican cua cayu ñi nu cayu ñuhun xaan. Tacan cua ndoyo ñuhun ndico tucu ñi —caci ra Ndioo.

Cua coo iin ñuun cha cua cuu Jerusalén chaa

⁹ Tacan cuu, ta quichi iin ra tatun Ndioo—iin ra chacunaan coho can, ta ni chacoo tu ndoho chi ñivi ñuñivi. Quichi ra, ta quechaha cati ra chihin yu ti:

—Coho, ti cua sanahin chihun yoo cuu sava ni ta cua iin ña chanu chi ra cuu ta iin mbee can —caci ra.

¹⁰ Ni vii cahan ra Tati Ndioo chihin yu. Tichi ñumahna cahan ra chihin yu, ta suvi ra tatun Ndioo can ndaca ra chihin yu. Cuahan ndi iin siqui yucu, ta sucun xaan suhva yucu can, ta sanahan ra iin ñuun chihin yu, ta iti siqui andivi vachi nuun ñuun Jerusalén. Iti nuun ra Ndioo nuun ñuun ii can.

¹¹ Taqui xaan iyo ñuun can sava ni cuhva cha taqui xaan iyo maan ra Ndioo. Nda cua xiñu caa maan ñuun can cuhva caa iin yuu jaspe yuu taqui ndicha. Caa chi cuhva caa iin inu.

¹² Candaa yuhu ñuun can, ta sucun suhva ndaa yuu can. Iyo uchi uvi ticu nu quihvi ñivi tichi ñuun, ta iyo iin ra tatun Ndioo iin iin ticu can. Siqui iin iin ticu can iyo iin iin sivi ndihi uchi uvi ra cuu sutu ñuun cha cuenda ñivi Israel tiempu chahnu.

¹³ Iyo uni ticu chi chiyo cana nicandi, ta iyo inga uni ticu chi chiyo iti xini, ta iyo inga uni ticu chi chiyo iti xuu, ta iyo inga uni ticu chi chiyo chiso nicandi.

¹⁴ Ta chaha yuu ndaa yu ñuun can indi uchi uvi yuu nahnu, ta iin iin yuu can ndiso iin iin sivi ra cuu tatun ra cuu ta iin mbee can.

¹⁵ Naan ra tatun Ndioo can iin yutun xuhun cuaan, vati cua ticuhva ra ñuun can. Cua ticuhva ra yuu ndaa yu ñuun can, ta cua ticuhva ra ndihi uchi uvi ticu chi.

¹⁶ Iyo cumi tutu yuhu ñuun can, ta inuun iyo ndihi cumi chiyo chi. Ticuhva ra tatun Ndioo can ñuun can, ta uchi uvi mil cuhva cuu chi. Inuun chi cha can chi, ta inuun chi cha quihin chi, ta inuun chi cha sucun chi.

¹⁷ Ticuhva tahan ra yuu ndaa yu ñuun, ta iin ciendu uvi xico cumi cha soco cuu chi. Ticuhva maan ra tatun Ndioo cuhva ticuhva maan yo nu ñuhun ñuñivi ya.

¹⁸ Yuu jaspe cuu yuu ndaa yu ñuun can, ta mani xuhun cuaan cuu ñuun can. Cuhva caa inu vaha caa chi.

¹⁹ Ndaa yuu taqui vaha chaha yuu ndaa yu ñuun can, ta ndihi nuun yuu taqui ndaa chaha chi. Uchi uvi yuu nahnu cuu chaha chi. Yuu xihna cuu ndaa yuu jaspe, ta inga chi ndaa yuu safiro yuu asun, ta inga chi ndaa yuu ágata, ta inga chi ndaa yuu esmeralda yuu cuii,

²⁰ ta inga chi ndaa yuu ónice, ta inga chi ndaa yuu cornalina yuu cuaha, ta inga chi ndaa yuu crisólito yuu cuaan, ta inga chi ndaa yuu berilo yuu cuii cuii, ta inga chi ndaa yuu topacio yuu cuaan cuaan, ta inga chi ndaa yuu crisoprasa, ta inga chi ndaa yuu jacinto yuu asun, ta inga chi ndaa yuu amatista.

²¹ Uchi uvi ticu yuu ndaa can cuu perla. Iin perla cuu iin iin chi, ta mani xuhun cuaan cuu iti yaha tichi ñuun can. Cuhva caa inu vaha ndicha caa chi, [vati ndichin xaan chi].

²² Ñahni ve ñuhun ndehi tichi ñuun can, vati iyo ra chahnu Ndioo. Chi maan ra iyo xaan tu ndee ini, ta iyo tahan ra cuu ta iin mbee can. Chacan cuu cha ñahni ve ñuhun iyo.

²³ Ñahni ri nicandi iyo ñuun can, ta ñahni ri yoo iyo, vati ndichin xaan iyo ra Ndioo, ta ndichin tahan iyo ra cuu ta iin mbee.

²⁴ Nu ndichin can cua caca cuu ñivi, ta cua coo tahan ra ndaca ñahan vaha ta ra, ta taqui xaan cua cuu ñuun can.

²⁵ Ña cua cundasi ticu yu ñuun can chinucahni, ta ñahni cha cuaa cua coo tican.

²⁶ Cua coo cha vaha. Cua coo cha cahnu cha iyo chi ndihi ñivi ñuun can,

²⁷ soco ñahni cha quini cua coo. Ña cua coo ñivi ndacu ndavaha ni. Ña cua coo ñivi sandahyu ñahan. Mani ñivi iyo sivi nu tutu cua coo ndito chi ra cuu ta iin mbee can.

22

¹ Tacan cuu, ta sanahan ra tatun Ndioo chihin yu ti iyo iin yuta. Tichi tayu nu ndaa ra Ndioo chi ra cuu ta iin mbee quee nduta can. Taqui ndicha iyo chi, ta cuaan cuaan iyo chi. Cuenda cha cua coo ndito ñivi iyo nduta can,

² ta mahñu iti cahnu tichi ñuun can iyo iin yutun. Nduvi chiyo yu yuta can iyo yutun can, ta uchi uvi chaha chaha chi chiti chi tichi iin cuiya. Yoo ta yoo chaha chi chiti chi, ta siin siin nuun chiti chi cuu, ta ndaha chi cuu iin rimeri chi ndihi ñivi ñuñivi. Cuenda cha cua coo ndito ñivi chi ra Ndioo iyo tahan yutun can.

³ Ñahni ca cha ndavaha ni cua coo. Mani maan ra Ndioo ni cua coo nu tayu ra. Cua coo tahan maan ra cuu ta iin mbee can, ta ñivi ra—cua sacahnu ñi chi ra.

⁴ Cua ndehe ñi nuun ra Ndioo, ta sivi ra cua ndoo nutaan ñi, vati iyo cuii ñi chi ra.

⁵ Ñahni ca cha cuaa cua coo, ta ña cua cuni ñuhun ñivi ñuhun ndichin. Ña cua cuni ñuhun ñi ñuhun nicandi, vati iyo ra chahnu Ndioo. Chacan cuu cha cua ndundichin nu iyo ñi, ta cua cundaca ñahan ñi ndihi ni quivi ta ndihi ni tiempu.

Yatin ni cua quichi ndico ra Jesucristo

⁶Tacan cuu, ta cati ra tatun Ndioo can chihin yu ti:

—Tuhun ndicha cuu tuhun ya, ta cua cuinu ini cun chi chi. Suvi ra chahnu Ndioo cuu ra cati tuhun chi ra ni cahan cuenda ra nu ni quichi quivi. Tava tiñu ra chi tatun ra, vati cua sanahan ra chi musu ra ñaan cha cuu cha cua coo tichi quivi ya —caci ra.

⁷Ta cati ra chahnu ti:

—Yatin xaan cua quichi yu —caci ra.

¡Cua cusii ini ndo, tu cua sacuinu ndo tuhun Ndioo tuhun ndaa nu tutu ya!

⁸Yuhu ra Juaan cui, ta ni chini yu tuhun ya, ta ndehi cha ni tai nu tutu ya. Nu ni ndehi chacan, nu ni chini yu tuhun can, ta chahnu chiti yu iti nuun ra cahan chihin yu,

⁹soco quechaha cati ra chihin yu:

—Ña vaha chacan. Musu Ndioo cuu tahin chihun chi ra yani cun ra ni cahan cuenda ra Ndioo chi ñivi sacuinu tuhun iyo nu tutu ya. Chi maan ra Ndioo ni cua sacahnu cun —caci ra.

¹⁰Tacan cuu, ta cati ndico ra chihin yu ti:

—Ña cua tixehun tuhun Ndioo iyo nu tutu ya, vati yatin xaan cua queta chi.

¹¹Ñivi ndacu ndavaha ni—na cua coo ca ñi chi ndavaha ni can. Ñivi ndacu cuati—na cua sanihin ca ñi savaha ñi cuati, soco ñivi ndacu cha vaha—na cua coo ca ñi chi cha vaha. Ñivi ndacu cha vii—na cua coo ca cha vii chi ñi —caci ra.

¹²[Ta cati ndico tucu ra chahnu ti:]

—Yatin xaan cua quichi ndico yu, ta cua tiahvi ndico yu chi ñivi cuhva cha ni savaha ñi. Chi iin iin ñi cua tiahvi ndico yu.

¹³Yuhu cuu ra cha iyo nda ni xihna cuii ca, ta yuhu cuu ra ni cua coo nu cuahan quivi. Chacan cuu cha cuu yu sava ni ta cua letra A chi letra Z —caci ra.

¹⁴Ndihni ndo cha ni nduvaha anima—cua cusii ini ndo. Chacan cuu cha cua cuu quihvi ndo nu iyo yutun vaha can, ta cua coo ndito ndo chi ra Ndioo, ta cua cuu quihvi ndo yu ñuun can.

¹⁵Iti chata ñuun can cua ndoo ñivi ndacu ndavaha ni. Cua ndoo ñivi tasi. Cua ndoo ñivi ndacu ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo. Cua ndoo ñivi chahni. Cua ndoo ñivi sacahnu ita niñu. Cua ndoo ñivi sandahyu ñahan. Cua ndoo ñi.

¹⁶Ta cati ndico ra chahnu ti:

—Yuhu ra Jesuu cui, ta cha ni tava tiñu yu tatun Ndioo nu iyo cun, vati cua cati tuhun cun tuhun ya chi ñivi yu. Ñivi ra David chahnu cui, ta sacuinu yu ndihni tuhun cha cati tuhun ra Ndioo, vati nu quichi quivi ni chaha ra cuenda yoso cuhva cua coo tiñu iti nuun —caci ra.

¹⁷Tacan cuu, ta cati ra Tati Ndioo, ta cati tahan ñivi cuu sava ta cua ña chanu ra cuu ta iin mbee ti:

—Na cua quichi cun —caci ñi chi ra chahnu Jesuu.

Ndihni ndo chini tuhun ya—na cua cati tahan ndo chi ra ti:

—Na cua quichi cun —cua cati ndo.

Tu iyo ñivi cuni ñi coo vaha ñi, na cua coo ndito ñi chi ra Ndioo, ta ñahni cha cua tiahvi ñi.

¹⁸Yuhu cati tuhin chi ndihni ñivi chini tuhun Ndioo iyo nu tutu ya. Cati tuhin chi ndo ti tu cua tiso ca ndo tuhun nu iyo tuhun ya, cua tiso ra Ndioo tu ndoho chi ndo cuhva cati tutu ya ti cua ndehe ñivi tu ndoho nu cua cundihni quivi.

¹⁹ Tu cua tava ndaa ndo tuhun Ndioo iyo nu tutu ya, cua tava ndaa ra Ndioo chi ndo, ta ña cua coo ndito ndo chi ra nu iyo yufun can nu iyo ñuun ii can cuhva cati tutu ya.

²⁰ Ta ra cati ti cha ndicha cuu tuhun ya—cati ra ti:

—Yatin xaan cua quichi yu —cati ra.

Ta cati ndico yu ti:

—¡Yoho ra chahnu, na cua quichi yatin cun, ta na cua cuu chi tacan ni!
—cati yu.

²¹ Na cua savaha ra chahnu Jesuu tu manini chi ndihi ndo, ta na cua cuu chi tacan ni.